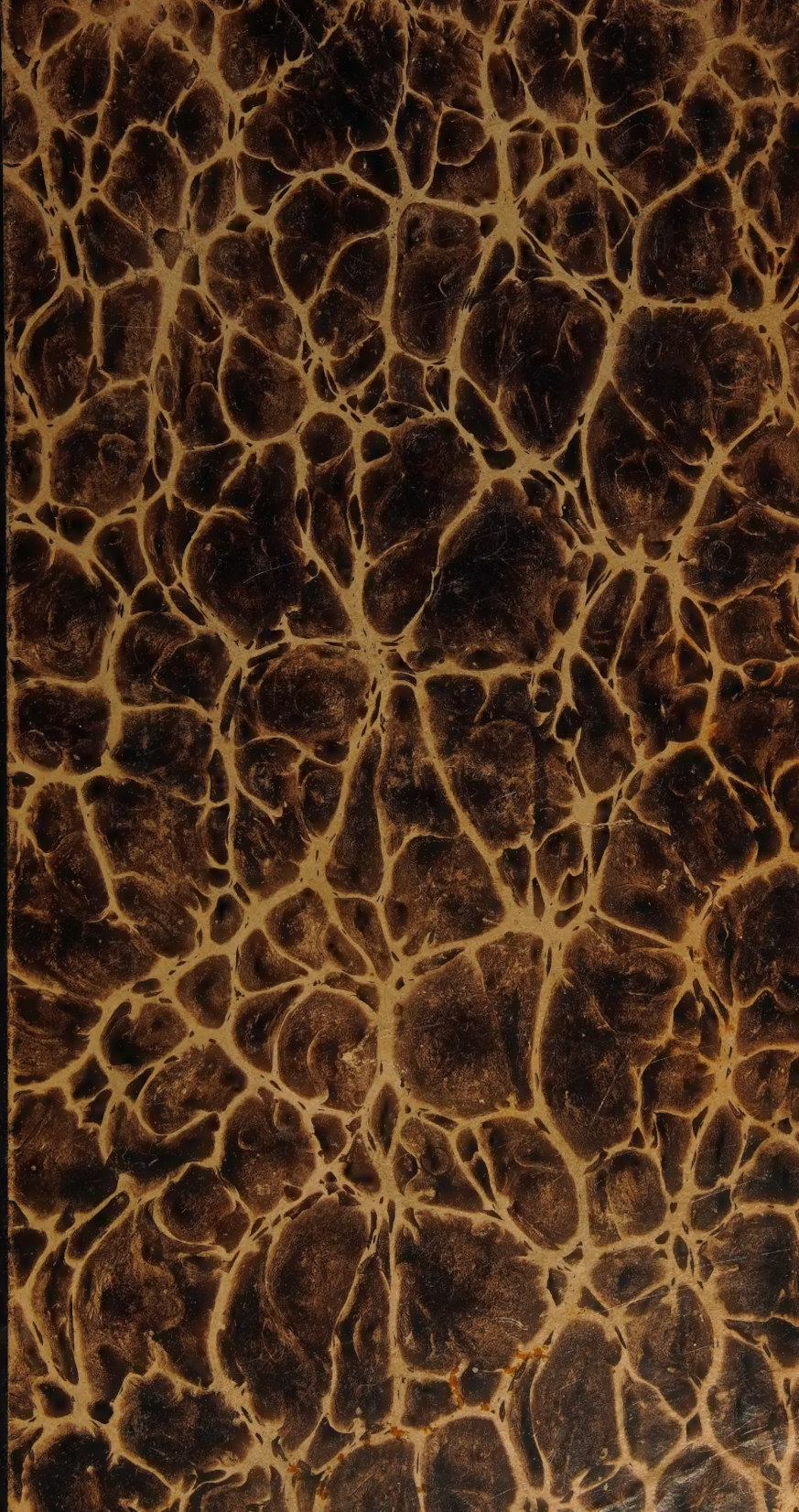

J. Johnston
Diocese of Cleveland
June 16. '27

INSTITUTIONES
THEOLOGIAE DOGMATICAE

*Tous droits de reproduction, de traduction, d'adaptation
réservés pour tous pays.*

COPYRIGHT BY EMMANUEL VITTE, 1926.

INSTITUTIONES

THEOLOGIAE DOGMATICAЕ

AUCTORE

R. P. HERRMANN

CONGR. SS. REDEMPTORIS

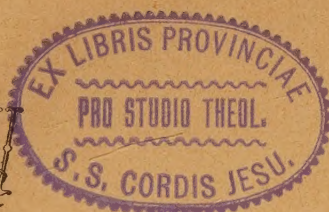
TOMUS PRIMUS

THEOLOGIA GENERALIS

THEOLOGIA SPECIALIS : Tractatus de Deo uno

De Deo Trino. — De Deo Creatore.

EDITIO SEXTA

WITHDRAWN

230
H 568
v. 1

APUD EMMANUELEM VITTE

LUGDUNI

3. Platea vulgo Bellecour, 3

LUTETIAE PARISIORUM

5. Via sic dicta Garancière, 5

1926

APPROBATIO

Cum opus, cui titulus *Institutiones Theologiae Dogmaticae*, a P. Ioanne Herrmann nostrae Congregationis sacerdote compositum, nunc denuo fuerit recognitum et ad trutinam revocatum, illud in lucem iterum edi posse censemus. Quare, servatis praescriptionibus iuris, facultatem libenter concedimus, ut nova haec editio typis mandetur.

Datum Romae, ad S. Alphonsi, die 30 Augusti 1925.

Patritius MURRAY, C. SS. R.

Sup. Gen. et Rect. Maj.

IMPRIMATUR

Lugduni, die 2 Septembris 1925.

J. DELAY, v. g.

DILECTO FILIO JOANNI HERRMANN
PRESBYTERO E CONGREGATIONE SS. REDEMPTORIS

PIUS PP. X.

Dilecte Fili, salutem et Apostolicam Benedictionem. Quo maxime tempore nituntur complures catholicae veritatis lumen restringere, ad sacerdotalis ministerii opus pertinet nova doctrinae praesidia conferre et sacrarum disciplinarum augere supellectilem. Quapropter volenti gratoque animo accepimus duplex a te Nobis oblatum volumen titulo « *Institutiones theologiae dogmaticae* », quod opus, iam quarto typis impressum, et sacris studiis dedito clero, et per hunc Fidei populo, opportunum fore confidimus atque perutile. Eoque tutior atque laudabilior tua elucubratio videtur, quod Aquinatis doctrinam afferat cum Alfonsiana coniunctam, quibus ex fontibus omni argumento gravitas accedit atque amplitudo. Placet etiam gratulationis Nostrae sensus expromere ob adiectas disceptationes quibus acriter eos perstringis, qui ad res ipsas divinas innovandi libidinem transferunt, appellari proinde solitos « *modernistas* » ; qua in re gaudemus te pro virili parte operam Nobis adiutricem contulisse. Perge, dilecte Fili, sanctae doctrinae praeconem te ac vindicem praebere, simulque de iunioris cleri institutione, in quam tamdiu ac tam sedulo incumbis, bene mereri. Ad ingenii autem tui vires in dies acrius exerendas incitamento sit Apostolica Benedictio, quam caelestium honorum auspicem ac paternae Nostrae benevolentiae testem tibi, dilecte Fili, peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die I mensis Octobris anno MDCCCXVIII, Pontificatus Nostri sexto.

PIUS PP. X.

BENEVOLE LECTOR,

Plurimae et eae quidem egregiae hucusque conscriptae sunt theologiae dogmaticae, institutiones, ex quibus aliae quidem longiori discursu Sanctae Religionis nostrae Dogmata evolvunt, et omnigenis argumentis roborant, illustrant atque tuentur; aliae vero divinas scientias pariori calamo relatas, breviter, sicut in scholis fieri assolet, exponunt.

Cum igitur tot jam habeantur dogmaticae institutiones, quae jure meritoque maximi fiunt, supervacaneum utique videri potest antiquis novas adjungere. At, cum divinae sapientiae fons sit inexhaustus, neque una omnium sit studendi ratio, nihil obstat quominus nova in dies edantur theologiae elementa, novaeque discipulis proponantur institutiones.

Ne igitur mireris, Amice Lector, si hunc novum de theologia dogmatica librum elucubrare typisque mandare statuerim.

In hisce exarandis institutionibus, quas hodie publici juris facio, Ducem et Magistrum, S. THOMAM, sequi conatus sum. S. Thomae enim « *doctrina, inquit Innocentius VI (sermo de S. Th.), prae caeteris, excepta canonica, habet proprietatem verborum, modum dicendorum, veritatem sententiarum; ita ut nunquam, qui eam tenuerint, inveniantur a veritatis tramite deviasse; et qui eam impugnaverit, semper fuerit de veritate suspectus.* » S. Thomae igitur doctrinam atque sententias, ipsius etiam verbis, quoad per compendii limites licuit, servatis, referre satégi.

Propositum etiam mihi fuit ut, praeter Doctorem Angelicum, Sanctum quoque Doctorem ALPHONSUM DE LIGORIO in Ducem et Magistrum mihi assumerem, « *eo nomine (verba sunt Leonis XIII)¹, quod cum Sanctus Auctor saepe in scriptis suis Angeli scholarum doctrinam se sequutum fuisse gloriatur; ex hujusmodi recentioris Ecclesiae Doctoris erga illum obsequio nova S. Thomae doctrinae laus accedat et gloria.* »

Fuit et alia ratio cur S. Alphonsum in alterum mihi Magistrum et Ducem assumerem. Ipse enim, cum nostris temporibus vicinior exstiterit, errores hodieum per mundum grassantes, jam magna ex parte scriptis suis refutavit. « *Hoc porro praedicari verissime potest, inquit Pius IX, nullum esse vel nostrorum temporum errorem qui, maxima saltem ex parte, non sit ab Alphonso refutatus. Quid quod ea quae, tum de Immaculata Sanctae Dei Genitricis Conceptione, tum de Romani Pontificis ex Cathedra loquentis Infallibilitate, plaudente*

¹ Ep. ad PP, L. Dujardin et J. Jacques, 28 Aug. 1879.

christiano populo... a Nobis sancita sunt, in Alphonsi operibus reperiuntur et nitidissime exposita, et validissimis argumentis demonstrata. »

Et paucis interjectis, haec graviter addit Pontifex : « *Hujus Doctoris libros, commentaria, opuscula, opera denique omnia, ut aliorum Ecclesiae Doctorum, non modo privatim, sed publice in Gymnasiis, Academiis, Scholis, Collegiis, Lectionibus, Disputationibus, Interpretationibus, Concionibus, Sermonibus, omnibusque aliis ecclesiasticis studiis christianisque exercitationibus, citari, proferri, atque, cum res postulaverit, adhiberi volumus et decernimus*¹. »

In hisce igitur institutionibus invenies, Benevole Lector, quod tibi pergratum fore existimo, genuinam S. Thomae et S. Alphonsi doctrinam.

Plura in hoc opere minoribus typis excudenda curavi : hocque ex industria a me factum est, ut studentium utilitati consuleretur. Cum enim aliis longius, aliis vero brevius, quod theologicis studiis impendant, temporis spatium concedatur, facile evenire potest ut idem opus, quod uni non est sufficiens, alteri sit superabundans. Plura igitur, scitu quidem utilia, non adeo tamen necessaria, minoribus typis excusa volui, ut ita, una quidem ex parte, qui prae temporis angustiis longiores tractatus percurrere nequeunt, integrum doctrinae corpus, omissis quaestionibus minoris momenti, prae manu habeant ; altera autem ex parte, ut qui sacris studiis diutius incumbere intendunt, sufficienti materiarum copia instruantur ; et in horum quidem utilitatem auctores plerumque indicavi, penes quos diligens lector uberiores quaestionum dilucidationem invenire poterit.

Cum, vix exhausta ultima editione, nova e diversis Europae locis : e Gallia, Hispania, Germania, Hollandia, imo e longinquis Asiae et Africae regionibus peterentur exemplaria, haec me movit lectorum benevolentia ut novam darem operis editionem : in qua priorum doctrinam traditionalem invenies.

Plurimas tamen modernistarum citationes, quas in duabus superioribus editionibus attuleram, ut eorum errores detegerem, in hac, utpote nunc minus opportunas, omisi.

Valkenburg (Hollandia), die 18 jul. 1925, die anniversaria qua, ante L annos, sacerdos initiatus sum.

AUCTOR.

¹ Breve pro concess. tituli Doctoris, die 7 Julii 1871.

PROLEGOMENA

SEU

INTRODUCTIO GENERALIS IN THEOLOGIAM ¹

1. Accedenti ad studium alicujus disciplinae nihil utilius est quam et disciplinae, et objecti quod considerandum proponitur, statim ab initio accuratam accipere notitiam. Antequam igitur theologicam materiam discipulus aggrediatur, quaedam generaliora, quae tanquam praeambula ad sacram doctrinam scitu magis sunt necessaria, recte proponuntur. Dicemus igitur : I. De theologiae notione atque objecto ; II. de ejus divisione ; III. de ejus necessitate atque praestantia ; IV. de fontibus fidei ; V. de dogmatibus et conclusionibus theologicis. VI. de notis theologicis. — Quibus elucidatis, totius operis tradetur partitio.

ARTICULUS I.

De theologiae notione atque objecto.

2. *Thèologia*, vi nominis, idem significat ac *sermo seu doctrina de Deo*. « Theologiae nomine, inquit *S. Augustinus*, significari intelligimus de divinitate rationem seu sermonem. » (*De Civit. Dei*, L. 8, c. 1. M., 41, c. 225.)

Si sermo de Deo instituitur in quantum *invisibilia ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur* (*Rom.* 1, 20), et solo rationis lumine attinguntur, theologia est naturalis, circa quam occupatur philosophia. — Si vero sermo de Deo procedit in quantum placuit *ejus sapientiae et bonitati alia, eaque supernaturali via seipsum ac aeterna voluntatis suae decreta humano generi revelare*, theologia est supernaturalis, « quae differt secundum genus ab illa theologia quae pars philosophiae ponitur », ut ait *S. Th.* (P. 1, q. 1, a. 1, ad 2).

Theologia supernaturalis definitur : *Dei rerumque divinarum scientia ex revelatione comparata* ; vel brevius : *scientia fidei*.

Hacce definitione indicantur : 1° theologiae genus proximum : est

¹ Cf. *S. Th.*, Summa, P. 1, q. 1 ; *Grandi*, Curs. theol., In q. 1 ; *Isambert*, In q. 1 ; *Gibbon*, Speculum theol., tract. 1 ; *Kleutgen*, Instit. theol., Introd.

scientia ; 2º ejus objectum : *Dei rerumque divinarum* ; 3º ejus differentia specifica, seu objectum formale quo : *ex revelatione comparata*.

3. I. Theologia dicitur *scientia*, id est cognitio non qualiscumque, sed ex certis notisque principiis rigorosa illatione deducta. Non est enim theologia nuda apprehensio veritatis revelatae, cui ob Dei loquentis auctoritatem assentimur ; sed est doctrina, quae argumentando et discurrendo, ea quæ divinitus revelata sunt, ex fontibus fidei probat et illustrat, atque inter se methodice ordinat, et ex veritatibus revelatis tanquam ex principiis novas conclusiones deducit, quibus fides nostra saluberrime suadetur, roboratur, nutritur, explicatur atque defenditur.

Licet vero principia theologiae, articuli scilicet fidei, nobis non sint evidētia, theologia tamen proprie dicenda est *scientia*, cum sit certa cognitio conclusionum per strictam argumentationem ex certissimis principiis deductarum. « Duplex est scientiarum genus, ait *S. Th.*, quaedam enim sunt quae procedunt ex principiis notis lumine naturali intellectus, sicut arithmetica, geometria et hujusmodi. Quaedam vero sunt quae procedunt ex principiis notis lumine superioris scientiae, sicut perspectiva procedit ex principiis notificatis per geometriam, et musica ex principiis per arithmetica notis. Et hoc modo sacra doctrina est *scientia*, quia procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scilicet est *scientia Dei et beatorum*. Unde sicut musica credit principia tradita sibi ab arithmetica, ita doctrina sacra credit principia revelata sibi a Deo. » (I, q. 1, a. 2.)

4. II. *Objectum* theologiae multiplex assignatur. Triplex enim est scientiae objectum : materiale, formale quod, et formale quo. Objectum *materiale* est illud circa quod versatur scientia ; *formale quod*, quod etiam scientiae *subjectum* nuncupatur, est ratio specialis, quam scientia in suo objecto materiali considerat ; v. gr., omnia corpora sunt materiale visus objectum ; ratio vero colorati, quam visus in corporibus unice considerat, est objectum formale quod. Objectum *formale quo*, seu objectum *propter quod*, est ratio sub qua mens res considerat, seu ratio movens intellectum ad praebeandum assensum suo objecto. Igitur :

a) Theologiae *objectum materiale adaequatum* sunt Deus resque ad Deum spectantes, seu omnes veritates, quae nobis de Deo rebusque divinis revelatae sunt, vel ex revelatis veritatibus illatione deducuntur. — Objectum materiale *inadaequatum primum et principale* est ipse Deus, sub ratione Deitatis, cum omnibus

suis attributis et relationibus intrinsicis ; ipse enim per se et ratione sui theologiâ attingitur ; caetera vero omnia objectum ejus secundarium constituunt, quia considerantur a theologia non ratione sui, sed ratione Dei, scilicet secundum quod referuntur ad Deum ut ad principium vel finem.

b) Objectum formale quod seu subjectum theologiae est ipsa Deitas, quae in Deo essentialiter, in creaturis vero participative relucet. Etenim, ut ait S. Th., « omnia pertractantur in sacra doctrina sub ratione Dei ; vel quia sunt ipse Deus ; vel quia habent ordinem ad Deum, ut ad principium et finem ». (I, q. 1, a. 7.) Ex quo patet, praesentem scientiam, licet de multis agat, recte tamen a subjecto suo denominari *theologiam*, seu *sermonem de Deo*.

c) Objectum formale quo theologiae est divina revelatio, non immediata sicut in habitu fidei, sed mediata. Assentitur enim theologia veritatibus revelatis, quia ope demonstrationis videt eas in verbo Dei contineri ; et conclusionibus theologicis ex fidei articulis deductis, quia illatione cognoscit eas in praemissis immediate revelatis virtualiter contineri. Unde ratio, ob quam theologia assensum praebet, est ipsa revelatio mediante discursu cognita, quae dicitur revelatio *mediata* seu *complexa*. — Objectum formale quo est differentia specifica, qua habitus theologiae ab omni alio habitu differt.

5. Ex dictis deducēs :

I. Theologiam, quamvis sit habitus entitative naturalis, qui per studium et discursum acquiritur, recte tamen dici scientiam sacram et supernaturalem. Est enim supernaturalis ratione principiorum, quae sunt articuli fidei ; ratione objecti materialis, quod est Deus supernaturaliter cognitus ; ratione subjecti, quia theologia nihil considerat nisi in ordine ad Deum ; ratione objecti formalis quo, quod est lumen divinae revelationis ; et ratione finis, qui est supernaturalis Dei possessio, ad quam obtinendam sacra doctrina hominem adjuvat.

II. Theologiam esse habitum specie infima unicum : unitas enim habitus ex unitate objecti formalis desumitur. « Quia igitur, inquit S. Th., sacra doctrina considerat aliqua secundum quod sunt divinitus revelata, omnia quaecumque sunt divinitus revelabilia, communicant in una ratione formali hujus scientiae. Et ideo comprehenduntur sub sacra doctrina sicut sub scientia una. » (I, q. 1, a. 3.)

III. Theologiam dependere a fide, esse tamen a fide distinctam. — 1º *Dependet a fide* : a) *ratione principiorum*, quae sunt articuli fidei. « Ista doctrina, ait S. Th., habet pro principiis primis articulos fidei, qui per lumen fidei infusum per se noti sunt habenti fidem... Et ex istis principiis, non respuens communia principia, procedit ista scientia. » (*In Sent., Prolog., q. 1, a. 3.*)

b) *Ratione objecti formalis quò*, quod est lumen divinae revelationis. Unde in haereticis, qui fide supernaturali destituuntur, theologia proprie dicta esse nequit, licet et ipsi veritatum revelatarum necnon et conclusionum theologicarum notitiam habere possint, quae tamen ob firmitatis absentiam ad rationem scientiae pertinere nequit.

2º *Est tamen a fide distincta* : a) *ratione objecti* : Fidei objectum sunt ea sola, quae a Deo immediate sunt revelata ; theologia vero in suo ambitu complectitur non solum veritates immediate revelatas, sed etiam conclusiones, quae ex articulis fidei deducuntur, necnon et veritates, quae licet revelatae non sint, necessariae tamen sunt ad depositum fidei custodiendum.

b) *Ratione motivi assensus* : Motivum assensus fidei est immediata Dei revelatio : fides credit ob solam Dei loquentis auctoritatem ; motivum assensus theologicus est revelatio mediata et complexa, quae discursum involvit ; unde theologia nititur principaliter revelatione, sed secundario etiam argumentatione, qua ostenditur veritatem in verbo Dei, et conclusionem in praemissis revelatis contineri.

c) *Ratione firmitatis assensus* : Assensus fidei, qui revelatione immediata innititur, semper firmior est assensu theologico, qui revelatione mediata nititur ; etenim, assensus fidei est semper certus et infallibilis propter infallibilem Dei veracitatem, qua nititur ; assensus vero theologicus, propter argumentationis infirmitatem, potest aliquando esse cum formidine oppositi, nec opinionis limites excedere.

d) *Ratione processus* : Fides simplici assensu veritates, quae tanquam a Deo dictae rite proponuntur, amplectitur ; theologia vero argumentative et disputative procedit, probat quod affirmat, veritates ex verbo Dei demonstrat et defendit, et ex articulis fidei, vi strictae argumentationis, novas conclusiones deducit, quibus ipsa fides roboratur et explicatur.

ARTICULUS II.

De theologiae divisione.

Theologia, una quoad entitatem habitus, ex finis et objecti diversitate accidentaliter in diversas species distinguitur.

6. I. *Theologia vel generalis est vel specialis.*

Antequam theologus accedat ad accuratam particularium dogmatum notitiam tradendam, vel ad ea ex verbo Dei probanda et rationibus illustranda, necesse est ut contra eos, qui supernaturalem revelationem egant, ipsum revelationis factum probet, et demonstret quibusnam mediis depositum fidei ad nos usque intactum pervenerit : quod munus est theologiae generalis, quae definiri potest. *Scientia revelationis in genere et mediorum quibus ad nos pervenerit.* Vocatur *generalis*, quia non de aliquo dogmate in particulari, sed de omnibus conglobatim agit ; vocatur etiam *fundamentalis*, quia speciali theologiae tanquam fundamentum praemittitur ; dicitur adhuc *demonstratio christiana et catholica*, quia ipsius est religionis christianae divinitatem et Ecclesiae catholicae veritatem probare.

De argumento theologiae generalis nullos apud antiquiores existit specialis tractatus. Cum enim priscorum temporum haeretici nec divinam revelationem in dubium revocaverint, nec Ecclesiae divinam constitutionem aut infallibilem auctoritatem negaverint, nulla fuit apud eos talis disceptationis necessitas. Exortis vero haereticis saeculi XVI, grassantibusque recentiorum rationalistarum et materialistarum nefariis doctrinis, qui non unam solum alteramve revelatam veritatem respuunt, sed totius etiam christianae religionis fundamentum evellere affectant, omnino necesse est nostris temporibus, ut tam de ipsa revelatione quam de Ecclesiae divina origine atque constitutione specialis tractatus instituitur.

Theologia specialis ea dicitur, quae circa veritates revelatas in particulari versatur, tum ut earum accuratam notitiam acquirat, easque ex verbo Dei scripto et tradito demonstret, tum ut eas rationibus illustret, atque in unum corpus methodice coordinet, tum ut easdem contra adversariorum defendat cavillationes.

7. II. *Theologia specialis vel speculativa est, vel practica.* Theologia *speculativa*, seu *dogmatica*, sistit in contemplatione veritatum revelatarum ; *practica*, posita veritatum probatione, leges morum considerat, normamque tradit pie et sancte vivendi.

8. III. Theologia practica subdividitur in *speculativo-practicam*, *casuisticam*, *asceticam*, *mysticam*, *pastoralem*, et *disciplinarem*.

Speculativo-practica leges et regulas morum considerat, explicat

et demonstrat. Haec proprie vocatur theologia moralis, id est, scientifica cognitio legum, quae mores dirigunt.

Casuistica leges et regulas a theologia speculativo-practica demonstratas, ad casus particulares, visis omnibus eorum circumstantiis, applicat, et iudicat an hic determinatus actus sit legi conformis necne.

Ascetica normas docet comparandae et augendae sanctitatis christianae.

Mystica agit de contemplatione et de sublimiore commercio cum Deo in oratione, et regulas tradit moderandi animas, quae in viis extraordinariis versantur.

Pastoralis normam tradit, qua pastores dominici gregis munere suo fungi et animarum curam gerere debeant.

Disciplinaria, quae et jus canonicum vocatur, leges considerat, quae ad externam Ecclesiae gubernationem spectant.

9. IV. *Theologia speculativa dividitur in positivam et scholasticam.*

Theologia positiva dicitur, quae versatur in exponendis et probandis articulis fidei, nulla cura de controversiis, quae in scholis agitantur, habita. Vocatur *positiva*, quia juxta proprium suum munus ea sola, quae fidei sunt, probat, explicat et defendit, colligendo ex diversis Scripturae textibus, Ecclesiae definitionibus, Patrum testimoniis, aliisque documentis positivis, ea sic esse credenda, prout nobis credenda ab Ecclesia proponuntur. Haec, licet argumenta rationis theologicae non respuat, utitur praesertim auctoritatibus; « quaedam disputatio, ait *S. Th.*, ordinatur ad removendum dubitationem an ita sit; et in tali disputatione theologica maxime utendum est auctoritatibus, quas recipiunt illi cum quibus disputatur ». (*Quodl.* 4, a. 18.) — Utitur etiam plerumque stylo fusiori atque elegantiori. Talis fuit theologia Sanctorum Patrum, quorum fuit sacram doctrinam contra haereticorum impugnationem defendere; talis est theologia multorum theologorum, ut Petavii, Thomassini, Bellarmini, qui post natam haeresim protestanticam theologiae operam dederunt.

*Theologia scholastica*¹, sic dicta a doctoribus scholasticis, qui eam excoluerunt et in scholis tradiderunt, a *S. Thoma* describitur: « Quaedam vero disputatio est magistralis in scholis non ad removendum errorem, sed ad instruendum auditores ut inducantur ad

¹ Cf. Leo XIII, *Encycl. Aeterni Patris*; Cano, *De locis theol.*, I, 8;

intellectum veritatis quam intendit : et tunc oportet rationibus inniti investigantibus veritatis radicem, et facientibus scire quomodo sit verum quod dicitur : alioquin si nudis auctoritatibus magister quaestionem determinet, certificabitur quidem auditor quod ita est ; sed nihil scientiae vel intellectus acquireret, sed vacuus abscedet. » (*Loc. cit.*)

Scholastica a positiva differt et ratione methodi et ratione materiae:

A. *Ratione methodi* : Positiva stylo utitur fusiori et saepe oratorio, nec regulis dialecticae tam presse insistit ; scholastica autem stylo utitur brevissimo, formaque incedit syllogistica ; veritates analysi subjicit, singulaque dogmata terminis propriis et scientificis exprimit et definit ; varios denique tractatus systematice coordinat et concatenat, ita ut ex omnibus religionis veritatibus unicum corpus efficiatur, cujus diversa membra se mutuo juvent et confirmant.

B. *Ratione materiae* : Positiva theologia circa sola fidei principia asserenda et defendenda occupatur ; scholastica multiplici fungitur munere :

1° Ea quae sint fidei penetrare et intelligere conatur, quin tamen ad mysteriorum intelligentiam pertingere affectet. Etenim, ut ait Concil. Vatic. (*Const. Dei Filius*) : « Ratio, fide illustrata, cum sedulo, pie, et sobrie quaerit, aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum, quae naturaliter cognoscit, analogia, tum mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo. »

2° Ex articulis fidei, ope nervosae argumentationis, conclusiones deducit, quae in eis virtualiter continentur ; v. gr., ex hac veritate revelata : Christus est perfectus Deus et perfectus homo, concludit duas esse in Christo voluntates, divinam scilicet et humanam. — Item, altiores et subtiliores instituit disputationes, quibus fidei veritates illustrantur et defenduntur ; v. gr., theologia positiva affirmat et probat hominem sub motione gratiae efficaci remanere liberum ; scholastica vero modum investigat, quo humana libertas cum motione istius gratiae conciliari possit.

3° Scholastica fidei doctrinam ex disciplinis etiam humanis illustrare et confirmare conatur, vestigia premens Apostoli, qui ad fidei confirmationem inducit verbum Arati, dicent (*Act.*, xvii, 28) : *Sicut et quidam poetarum vestrorum dixerunt : Ipsius (Dei) enim et genus sumus.* — Item similitudines et analogias ex rebus naturalibus

colligit, quibus fidei veritates, ad eas penitus intelligendas, adumbrat.

4° Haereticorum fallacias, quae contra fidei veritates moventur, solvit, et invicte probat eorum rationes nullius esse ponderis. Quod equidem munus etiam praestat theologia positiva; ast ratione methodi illud praestantius exsequitur scholastica. «Apta illa, ait Sixtus V (*Bulla Triumphalis*), et inter se nexa rerum et causarum cohaerentia, ille ordo et dispositio tanquam militum in pugnando instructio, illae dilucidae definitiones et distinctiones, quibus lux a tenebris, verum a falso distinguitur, haereticorum mendacia multis praestigiis et fallaciis involuta tanquam veste detracta patefiunt et denudantur.» Inde est cur haeretici, tum protestantes, tum Jansenistae, in scholasticam tam acriter invehantur. Imo scholastica inter ipsosmet catholicos plures habuit oppugnatores, qui hujus scientiae abusum, non autem usum considerantes, scholasticam vocant scientiam, «quae artificiose magis quam theologicè de divinis disserit, et nimia curiositate quaestiones sectatur subtiles magis quam utiles, altissimarum rerum omnium sinus penetrare cupiens, ut nihil sit cujus non velit rationem reddere».

10. Quanti facienda sit scholastica, manifestum est tum ex praeconiis quibus eam SS. Pontifices, tum ex studio quocum Leo PP. XIII (*Encycl. Aeterni Patris*), philosophiam scholasticam D. Thomae commendat, et ubique in academiis vigere exoptat; tum praesertim ex praecepto formali, quo SS. D. N. Pius PP. X scholasticam in seminariis imponit. «Ad studia quod attinet, inquit, volumus probeque mandamus ut philosophia scholastica studiorum sacrorum fundamentum ponatur... Philosophiam scholasticam quam sequendam praescribimus, eam praecipue intelligimus, quae a sancto Thoma Aquinate est tradita: de qua quidquid a Decessore Nostro sancitum est, id omne vigere volumus, et qua sit opus instauramus et confirmamus, stricteque ab universis servari jubemus (4).» (*Encycl. Pascendi*, n. 116.)

Non sufficeret equidem nostris praesertim temporibus theologiae scholasticae operam dare, positiva neglecta; cum enim hodie multi negent ipsa theologiae scholasticae principia, articulos scilicet fidei, necesse est omnino ut theologia sua probet principia; qua in re theologia positiva versatur; probatis autem principiis, veritatibus

⁴ Cf. Cod. Juris canon., 1966, § 2.

scilicet fidei, scholastica munus suum libere et fructuose explere potest.

In nostris igitur hisce institutionibus theologiam positivam cum scholastica ita sociare conati sumus, ut simul articuli divinae nostrae fidei secundum methodum positivam sufficienter probarentur, et conclusiones ac disputationes scholasticae scholastico more exponerentur; omissis tamen quibusdam levioris momenti quaestionibus, quae legentibus parum utilitatis afferre possent.

ARTICULUS III.

De theologiae necessitate atque praestantia.

11. I. *Necessitas.* — Theologia spectari potest vel quoad substantiam, in quantum scilicet est scientifica religionis cognitio; vel quoad specialem methodum, qua utitur.

1° *Si quoad substantiam consideratur*, dicendum est ipsam, quamvis cuilibet fidei necessaria non sit, Ecclesiae tamen esse omnino necessariam. Ecclesiae enim est fidem propagare, revelationis depositum intactum conservare, et contra impugnantes defendere: quod triplex munus ipsa praestare, nequit, nisi in ea sint plurimi, qui in theologia apprime excellent.

Et re quidem vera, ad fidem propagandam, quod fit per praedicationem (*Rom.*, x, 14), non sufficit ut ministri evangelicae praedicationis dogmata historice tantum exponant, sed necesse est ut ea, quantum fieri potest, explicationibus dilucidant, discursu credibilia reddant, rationibus suadeant, atque parati sint ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea quae in nobis est spe. (I, *Petr.*, iii, 15.)

Ad depositum fidei intactum custodiendum, atque inobedientes, vaniloquos et seductores redarguendum, sicut monet Apostolus (*Tit.*, i, 10), debet Ecclesia certa ab incertis sejungere, vera a falsis distinguere, credenda a non credendis discernere, formam habere sanorum verborum, quae ab Apostolis audivit in fide (II, *Tim.*, i, 13), devitare profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiae (I, *Tim.*, vi, 20). Quae omnia absque accurata religionis scientia praestare nequit Ecclesia.

Ecclesiae igitur absolute necessaria est theologia, qua, *ut ait S. August.*, « fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur ». (*De Trinit.*, L. 14, c. 1, n. 3. M., 42, c. 1037.) Et ideo

ipse Christus Ecclesiae dedit quosdam quidem apostolos... alios vero pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi... Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. (Eph., VI, 11-14.)

Non est autem scientia theologica cuiusvis fidei ad salutem necessaria, sicuti de se constat; sufficit enim ei ut credat et faciat quae a Domino iubentur. « Hac scientia non pollent fideles plurimi, ait S. August., quamvis polleant ipsa fide plurimum » (loc. cit.). — Sacerdos vero, cujus labia custodire debent scientiam et a cujus ore fideles legem requirunt (Malach., II, 7), theologia instructus sit oportet, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. (Tit., I, 9.) Omni igitur, qua par est, sollicitudine, sacerdos scientiam theologicam excolere tenetur, ut populum sibi creditum in sana doctrina pascere, et contra luporum incursus, incredulorum scilicet et impiorum aggressiones, tueri possit.

12. 2° Si vero de theologia loquamur quoad methodum, dicendum est theologiam scholasticam non esse absolute necessariam, Ecclesiae tamen maximae esse utilitati¹. Ipsam non esse absolute necessariam, experientia manifestum est; primis enim Ecclesiae saeculis numquam de scholastica mentio facta fuit, Sanctique Patres sola utebantur theologia positiva. — Ipsam nobis maximae esse utilitati, ex iis sequitur quae supra (n. 9) de scholastica dicta sunt; quod etiam constat ex vehementissima pugna, quam cujusvis generis haeretici contra scholasticam movent, sicut nos monet Sixtus V (In Bulla Triumphalis): « Haereticorum invidiae et diabolicae machinationes, quibus sacram theologiam, quae scholastica appellatur, hoc luctuoso saeculo oppugnant vehementissime, nos magnopere admonent, ut eandem theologiam, qua nihil Ecclesiae Dei fructuosius, omni studio retineamus, illustremus, propagemus. »

13. II. Praestantia. — Theologia, sive consideretur ut practica, sive ut speculativa, est omnium scientiarum praestantissima.

1° Est praestantissima inter practicas. — « Practicarum scientiarum illa dignior est, ait S. Th., quae ad ulteriorem finem non ordinatur, sed ad ipsam aliae velut ad finem ordinantur... Finis autem hujus doctrinae, in quantum est practica, est beatitudo aeterna, ad quam sicut ad ultimum finem ordinantur omnes alii fines scientiarum practicarum. » (I, q. 1, a. 5.)

¹ Circa scholasticae utilitatem, cf. Leo XIII, Encycl. Aeterni Patris.

2° *Est praestantissima inter speculativas.* — Speculativarum scientiarum praestantia tam ex nobilitate objecti, quam ex certitudinis gradu desumitur. a) *Ratione objecti* manifestissimum est theologiam omnem aliam scientiam superare, cum versetur circa objectum nobilissimum, Deum scilicet tanquam auctorem gratiae totiusque ordinis supernaturalis cognoscendum.

b) *Ratione certitudinis* theologia omnes alias vincit scientias. Certitudo enim, seu firmitas intellectualis assensus, attenditur ex lumine quo innititur; sed omnis scientia naturalis innititur lumine rationis humanae, quae errare potest; theologia vero nititur lumine divinae revelationis mediatae, quae fallere nequit et certitudine omnem creatam certitudinem superat. Quaelibet igitur conclusio theologica, quae per evidentem consequentiam deducitur sive ex duabus praemissis revelatis, sive ex una revelata et altera naturali certa, majorem, quam quaelibet conclusio cujusvis scientiae naturalis, certitudinem prae se fert. Si enim utraque praemissa est revelata, conclusio totaliter revelatione mediata nititur, et ab ea inconcussam firmitatem accipit; si una tantum praemissa est revelata, altera naturaliter certa, conclusio non a sola naturali, sed etiam a revelata mutuatur certitudinem, et nititur simul revelatione mediata et ratione, unde et majorem habet certitudinem quam conclusio, quae ex solis naturalibus colligitur¹.

3° *Tanta est theologiae praestantia ut vere dici debeat perfecta sapientia.* Si enim, ut monet S. Th.², sapiens dicitur in aliquo genere qui considerat causam altissimam istius generis, ille dicitur maxime sapiens qui considerat causam simpliciter altissimam totius universi. Hoc autem praestat theologia, quae considerat Deum, omnium rerum causam altissimam, tam in ordine naturae quam in ordine gratiae. Theologia igitur sapientia simpliciter dici debet.

14. **Coroll.** — Ex hoc quod theologia sit omnium scientiarum regina, perfectaue sit sapientia, sequitur:

I. Theologiae munus proprium esse de omnibus aliis scientiis judicare. Unde « quidquid in aliis scientiis invenitur veritati hujus scientiae repugnans, totum condemnatur ut falsum ». (*S. Th.*, q. 1, a. 6, ad 2.)

II. Aliarum scientiarum munus esse inservire theologiae, ut ancillae serviunt reginae. « Ista scientia (theologia), ait *S. Th.*, imperat omnibus scientiis tanquam principalis,... (et) utitur in

¹ Cf. Grandi, In q. 1, a. 5, dub. 2, pag. 26; Isamb., q. 1, Disp. 6, a. 4, p. 24. — ² Q. 1, a. 6.

obsequium sui omnibus aliis scientiis quasi vassalis ; sicut patet in omnibus artibus ordinatis, quarum finis unius est sub fine alterius... Ita, cum finis totius philosophiae sit infra finem theologiae et ordinatus ad ipsum, theologia debet omnibus aliis scientiis imperare et uti his, quae in eis traduntur. » (1 *Sent.*, *Prol.*, q. 1, a. 1.)

III. In nullo studio laudabilius atque fructuosius occupari posse sacerdotem, quam in studio theologiae. « Inter omnia studia hominum, ait *S. Th.*, sapientiae studium est perfectius, sublimius, et utilius et jucundius. — Perfectius quidem, quia, in quantum homo sapientiae studio dat se, in tantum verae beatitudinis jam aliquam partem habet. Unde Sapiens dicit : *Beatus vir qui in sapientia morabitur.* (*Eccli.*, xiv, 22.) — Sublimius autem est, quia per ipsum homo ad divinam similitudinem praecipue accedit, qui omnia in sapientia fecit. Unde quia similitudo causa est dilectionis, sapientiae studium praecipue Deo per amicitiam conjungit ; propter quod dicitur quod *sapientia est infinitus thesaurus hominibus ; quo qui usi sunt, facti sunt participes amicitiae Dei.* (*Sap.*, vii, 14.) — Utilius autem est, quia per ipsam sapientiam ad immortalitatis regnum pervenitur ; *concupiscentia autem sapientiae deducet ad regnum perpetuum.* (*Sap.*, vi, 21.) — Jucundius autem est, quia *non habet amaritudinem conversatio illius, nec taedium convictus illius, sed laetitiam et gaudium.* » (*Sap.*, viii, 16.) (*Cont. Gent.*, L. 1, c. 2.) — Unde « minimum quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum, desiderabilius est quam certissima cognitio de minimis rebus. » (P. 1, q. 1, a. 5, ad 1.)

IV. Cum tanta sublimitate alias scientias vincat theologia, ideoque perfectioribus etiam ornatus dispositionibus, qui cum fructu ei operam impendere intendit, ad eam accedat, necesse est. — Praeter accuratam philosophiae culturam aliasque naturales dispositiones, requiritur : a) *vivida fides* ; quo vividior est enim fides, eo perfectius aderit desiderium sciendi et intelligendi quae fides credit.

b) *Fervens oratio* ; tractat theologia de rebus supernaturalibus, ad quas recte intelligendas plurimum confert interna mentis illuminatio per Spiritus Sancti gratiam, quae oratione comparatur ; unde monet S. Jacobus (*Ep.*, i, 5) : *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter.*

c) *Puritas cordis.* « Vis theologus fieri, inquit S. Gregor. Naz., ac divinitate dignus ? Serva mandata, per Dei praecepta incede ; actio enim gradus est ad contemplationem. » (*Orat.*, 20. M., 35,

c. 1079.) *Et S. August.* : « Errat quisquis putat se posse cognoscere, cum adhuc nequiter vivat ; nam in *malevolam animam non introibit sapientia*. (*Sap.*, I, 4). » (*De Agone Christ.*, c. 13, M., 40, c. 299.)

d) *Mentis recollectio et solitudinis amor* ; nihil enim magis a sapientiae consideratione retrahit, quam mentis dissipatio et rerum mundanarum strepitus ac sollicitudo ¹.

ARTICULUS IV.

De fontibus fidei, seu de locis theologicis².

15. Locus dialectice sumptus in genere est : *Commune promptuarium ex quo ad propositam quaestionem conveniens ducitur argumentum* (Polm.). Loci igitur theologici recte definiuntur : « *Sedes in quibus theologus argumenta inveniet ad probandam, explanandam et tuendam theologicam veritatem* ³. »

Locos theolicos alii plures, pauciores alii enumerant ; decem a Melchiorre Cano ponuntur, scilicet : 1. Scriptura Sacra ; 2. Traditio ; 3. Auctoritas Ecclesiae ; 4. Concilia generalia, vel particularia, a Romano Pontifice approbata ; 5. Decisiones Romani Pontificis ex cathedra loquentis ; 6. Auctoritas SS. Patrum ; 7. Auctoritas theologorum ; 8. Ratio naturalis ; 9. Auctoritas philosophorum ; 10. Auctoritas historiae.

Ex his, septem priores sunt loci theologici proprie dicti et intrinseci : Scriptura quidem et traditio divino apostolica tanquam revelationis depositum continentes ; alii vero quinque tanquam testificantes aliquam veritatem esse in Scriptura vel traditione contentam. — Tres vero, qui ultimo recensentur, sunt loci improprie dicti, externi, et non necessarii ; per se enim circa solam materiam naturalem versantur.

Ex omnibus his locis theologus argumenta sumere potest ; quae tamen omnia non aequalem habent efficaciam ad probandum. Ex aliis enim locis argumentum desumitur quod efficaciter, necessario et infallibiliter probat ; ex aliis vero desumitur argumentum quod nonnisi probabilitatem ingerit.

Cum de principalioribus locis theologicis plura in decursu theologiae generalis dicenda sint, in praesenti eae tantum indicantur

¹ Cf. S. Th., Op. 64, alias 68. (Edit. parm., T. 17, p. 338.) — ² Cf. Melch. Cano, *De locis theol.* ; Berthier, *De locis theol.* ; Gotti, *De locis theol.* Grandi, In q. 1, a. 8, p. 32. —

³ Berthier, prol., n. 4.

notiones generaliores, quae scitu magis necessariae sunt, neenon et regulae, quibus theologiae candidatus quoad praedictorum locorum usum et vim probativam dirigi debeat.

1. *Scriptura Sacra.*

16. Scriptura Sacra est Verbum Dei, afflante Spiritu Sancto, ab hominibus scriptum ; seu, est collectio librorum ab auctoribus sacris afflante Deo conscriptorum, quos Ecclesia ut divinitus inspiratos suscepit. (Cf. Trid., Sess. IV, et Vatic., Const. *Dei filius.*) Dividitur in libros Veteris et Novi Testamenti, prout scilicet ante vel post Christum natum conscripti fuerunt.

Sensus S. Scripturae intelligitur id quod Spiritus Sanctus, hujus libri Auctor, per eam sive verbis sive rebus nobis manifestare intendit. — Sensus alter est litteralis, alter mysticus seu spiritualis. Sensus litteralis est quem ipsa verba significant ; mysticus est quem non verba, sed res verbis significatae exprimunt ; sicut, v. gr., in Ps. xciv, 11, terra promissionis sensu litterali Judaeam, sensu vero, mystico coelestem patriam exprimit.

Praeter hos sensus a Spiritu Sancto intentos, distinguitur adhuc sensus accommodatitius, qui in hoc consistit quod verba aut facta S. Scripturae propter aliquam similitudinem accommodantur ad aliquid significandum, quod a Spiritu Sancto non intendebatur. Sic, v. gr. Ecclesia accommodat Confessoribus verba Eccl., xlv, 20, quae de solo Abrahamo dicta sunt a Deo : *Non est inventus similis illi qui conservaret legem Excelsi.*

Ad vim probandi S. Scripturae quod attinet, hae possunt statui regulae.

I. Ad propositionem theologicam probandam, sensus S. Scripturae litteralis clarus et obvius per se et immediate theologo argumentum infallibilis certitudinis suppeditat. Ratio est evidens : iste enim sensus est a Deo immediate intentus, et ut talis nobis manifestus per hoc quod Ecclesia totam Scripturam nobis tanquam Verbum Dei fide divina credendum proponit.

II. Sensus litteralis subobscurus et sensus mysticus non immediate et per se, sed mediate et per aliud, theologo argumentum infallibilis certitudinis suppeditant. *Non immediate et per se* : si sensus litteralis est subobscurus, per se et immediate nobis constare non potest an hic determinatus sensus, quem sub verbis deprehendimus, sit verus sensus a Deo intentus, nec proinde ullam quoad nos divi-

nam ad probandum auctoritatem habere potest. De sensu vero mystico, cum pendeat a libera Dei voluntate, nobis etiam directe et per se certo constare non potest, an fuerit reapse a Deo intentus ; unde nec per se argumentum infallibilis certitudinis praebet. — *Sed mediate et per aliud* : Si sensus litteralis subobscurus, et sensus mysticus a Traditione, vel ab Ecclesia, vel in aliis Scripturae locis explicantur, et nobis manifestantur ut a Deo intenti, argumentum praebent infallibilis certitudinis. Sic v. gr. verba, quae leguntur Deuter, xxv, 4 : *Non alligabis os bovis terentis in area fruges tuas*, per se et immediate non probant Apostolum ab eis, quibus verbum divinum annuntiat, victum accipere posse. Sed quia testatur S. Paulus (I, Cor., ix), haec verba scripta fuisse propter Apostolos ad manifestandum ipsos a fidelibus victum accipere posse, vi istius testimonii praedicta verba ad hanc veritatem probandam argumentum sunt infallibile, divina auctoritate nixum.

III. Sensus accommodatitius nullam a Deo habet in se vim probandi, cum a Deo non sit intentus ; utilis tamen est ad cognoscendum mentem et doctrinam illius, qui Scripturae textus ad alia accommodat.

2. *Traditio.*

17. *Traditio sensu stricto accepta*, prout scilicet a S. Scriptura distinguitur, est fidei morumve doctrina, quae non scriptis, sed oretenus Ecclesiae fuit communicata, etsi postea a scriptoribus non sacris scriptis consignata fuerit. Dicitur *traditio*, quia de ore in aurem quasi per manus ab uno traditur alteri.

Traditiones diversae distinguuntur.

Ratione originis, traditiones sunt divinae, divino-apostolicae, pure apostolicae et ecclesiasticae. *Divinae* vocantur, quae a Deo revelante vel a Christo loquente immediate ortum habent, et libris canonicis non fuerunt consignatae. Talis fuit in lege naturae doctrina de remedio pro delendo peccato originali ; et in lege mosaica doctrina de remedio pro delendo peccato originali in feminis ; talis est in lege gratiae doctrina de perpetua V. Mariae virginitate, de septenario sacramentorum numero, etc. — *Divino-apostolicae* vocantur, quae ab Apostolis nomine Christi ex inspiratione Spiritus Sancti viva voce Ecclesiae traditae sunt. — *Apostolicae* vocantur consuetudines vel facta, quae ab Apostolis propria auctoritate introducta sunt : v. gr. praecipuae caeremoniae in celebratione Sacrificii missae ; jejuniun quadragesimale ; etc. — *Ecclesiasticae*

sunt consuetudines, quae antiquitus a pastoribus vel fidelibus introductae sunt in Ecclesia, et decursu temporis vim legis obtinuerunt : v. gr. recitatio officii pro clericis in sacris constitutis, abstinencia a carne die sabbati, etc.

Ratione materiae, traditiones sunt dogmaticae vel morales, prout credenda vel agenda referunt.

Ratione obligationis, aliae sunt obligatoriae, ut admixtio aquae cum vino in Sacrificio missae ; aliae liberae, ut usus signandi frontem cruce, vel aspergendi se aqua benedicta.

Ratione durationis, aliae sunt perpetuae, aliae temporariae.

Ratione extensionis, aliae sunt universales, aliae locales.

Ad vim probativam traditionum quod spectat, haec notentur :

I. Traditio, de qua per Ecclesiae definitionem constat eam esse divinam aut divino-apostolicam, habet vim infallibilem ad probandam veritatem, non secus ac ipsa Scriptura ; siquidem et ipsa est verbum Dei. « Supernaturalis revelatio, *inquit Vaticanum*, secundum universalis Ecclesiae fidem, a S. Tridentina Synodo declaratam, continetur in libris scriptis, et sine scripto traditionibus. » (*Constit. Dei Filius*, c. 2.)

II. Traditio, de cujus divina origine certo non constat, argumentum non equidem omnimodae certitudinis, sed majoris vel minoris probabilitatis pro gradu certitudinis divinae ejus originis, suppeditat.

III. Traditio apostolica vel ecclesiastica, quae ubique et semper in Ecclesia fuit recepta, tutissimum ad veritatem probandam subministrat argumentum ; sic, v. gr., ex hoc quod ubique et semper aqua mixta fuit vino in Sacrificio missae, recte inferri potest non esse licitum absque illa mixtione missam celebrare.

3. Auctoritas Ecclesiae.

18. Ecclesia est : « Coetus baptizatorum, ejusdem fidei christianae professione et eorundem sacramentorum communione, sub uno Christi in terris Vicario adunatus. »

Ecclesia est docens vel credens. *Docens*, si consideratur ejus magisterium, cui a Christo officium docendi commissum est ; *credens*, si consideratur ut congregatio fidelium, constans ex populo et pastoribus, in quantum doctrinam a Christo traditam credit. — Ecclesia etiam dicitur universalis vel particularis. *Universalis* est, quae ad omnes populos extenditur ; *particularis* dicitur, quae

ratione loci in una regione versatur, ut, v. gr., ecclesia orientalis, ecclesia gallicana.

Ecclesia quae in praesenti intelligitur ut specialis locus theologicus, est Ecclesia credens ; de Ecclesia docente infra dicitur.

Ecclesia ex speciali Christi privilegio et Spiritus Sancti assistentia in credendo errare non potest : non potest, quod revelatum non est, ut divinitus revelatum credere ; vel quod revelatum est, negare revelatum. Ac proinde :

I. Si certo constat aliquam veritatem esse a fidelibus universaliter admissam tanquam divinitus revelatam, etiamsi in Scripturis non inveniatur, vel antiquitus explicite non fuerit tradita, ex hoc theologus infallibiliter arguere potest divinam istius veritatis originem ; talis, v. gr., est doctrina de corporea Virginis assumptione in coelum.

II. Si qua veritas a particulari Ecclesia tanquam revelata admittitur, ex hoc theologus argumentum non firmum, sed majoris vel minoris probabilitatis pro hujus particularis Ecclesiae auctoritate, desumere potest.

4. Concilia a Romano Pontifice approbata.

19. Concilium vocatur legitimus conventus pastorum Ecclesiae ad ordinandas res ecclesiasticas institutus. Unum est universale, alterum particulare. Universale est quod ex episcopis totius Ecclesiae coalescit ; si ejus decisiones approbatione S. Pontificis gaudent, *oecumenicum* vocatur ; ea si carent approbatione, *generale* dicitur. — Particulare est quod ex episcopis alicujus partis Ecclesiae coalescit ; et est vel nationale, vel provinciale, prout ex episcopis alicujus nationis vel alicujus provinciae ecclesiasticae constat.

Cum concilium universale sit legitima Ecclesiae repraesentatio, imo sit ipsa Ecclesia docens in unum congregata, eadem in rebus fidei ac morum decernendis auctoritate atque infallibilitate gaudet ac ipsa Ecclesia, dummodo a Romano Pontifice sit confirmatum.

Quoad vim probativam argumentorum, quae ex conciliorum auctoritate desumuntur, duplex statuitur regula :

I. Concilii oecumenici definitiones in materia fidei et morum sunt infallibiles et irreformabiles. Eadem infallibilitate donantur decisiones concilii particularis, quod a Romano Pontifice approbatur, confirmatur atque toti Ecclesiae imponitur. Istae igitur definitiones ad veritatem probandam argumentum infallibilis certitudinis suppeditant.

II. Decisiones concilii generalis vel particularis a R. Pontifice non approbati, infallibiles non sunt ; sed tantam habent auctoritatem, quantam Ecclesiae, quas repraesentant. Pro Ecclesiarum igitur majori vel minori auctoritate, argumentum majoris vel minoris probabilitatis praebeant ad veritatem confirmandam.

Dicitur in regula prima *definitiones concilii oecumenici in materia fidei et morum esse infallibiles*. Disputationes enim, considerationes, expositiones, probationes, et omnia generatim quae in capitibus praevis praemitti solent decretis, magnam quidem habent auctoritatem, et theologo ad veritatem probandam multum inservire possunt, ad fidem tamen catholicam non pertinent, nisi hoc expresse declaretur ; propter quam expressam declarationem, v. g., in Vaticano, non solum canones, sed etiam capita eisdem praemissa in Const. *Dei Filius*, et *Pastor aeternus*, et in Tridentino, Sess. VI, De Justificatione, tam canones quam capita praevia, objectum fidei catholicae exhibent, et sunt verae definitiones fidei fide divina credendae.

Quae ex actis conciliariis tanquam infallibiles definitiones habenda sint, ex sequentibus notis dijudicari potest :

1° Si opposita doctrina declaratur haeretica ; aut contrarium asserentes declarantur vel haeretici esse, vel in fide naufragium fecisse, vel Spiritui Sancto contradicere.

2° Si in eos, qui aliquam veritatem negant, aut contrarium asserunt, dicitur anathema, vel fertur excommunicatio.

3° Si aliquid expressis terminis omnibus fidelibus credendum proponitur ut revelatum.

4° Si aliquid simpliciter declaratur dogma fidei catholicae, aut Apostolorum vel Ecclesiae doctrina.

5. *Romani Pontifices.*

20. Romani Pontifices sunt B. Petri successores in primatu Ecclesiae, eademque auctoritate et infallibilitate in rebus fidei et morum pollent ac ipse Apostolorum princeps, cui a Domino cura ovile suum regendi et pascendi immediate fuit commissa.

Romanus Pontifex in munere docendi sub triplici aspectu considerari potest. Etenim :

1° Docere potest *loquens ex cathedra*, id est, « cum omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, pro suprema sua apostolica auctoritate, doctrinam de fide vel moribus ab universa

Ecclesia tenendam definit ». (*Vatic., Constit. Pastor aeternus*, c. 4.) Definitiones S. Pontificis ex cathedra loquentis sunt infallibiles et irreformabiles, ut decrevit Vaticanum.

2° Docere potest ut omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, quin tamen definitivam sententiam proferat ; saepius enim R. Pontifex pro suprema sua auctoritate aliquam doctrinam proponit monendo, dirigendo, sed non definiendo ; vel aliquam opinionem ut falsam, erroneam, temerariam, etc., damnat, quin tamen praecipiat ut eam omnes ut talem habeant. — Quo in casu, etsi ex Vaticano de fide non sit Romanum Pontificem infallibilitate gaudere, concedendum tamen est ipsum speciali Spiritus Sancti assistentia muniri, ne in errorem incidat, neve fidelibus nociva praebeat alimenta.

3° Docere denique potest non ut Supremus Pastor, sed ut Doctor privatus. Unde :

I. Definitiones S. Pontificis ex cathedra loquentis infallibile suppeditant argumentum ad veritatem probandam vel ad errorem refellendum. Ex omnibus igitur pontificiis documentis, ut Bullis, Constitutionibus, litteris encyclicis, decretis, etc., in quibus S. Pontifex loquitur ex cathedra, infallibile desumi potest argumentum. Sed notandum est solum punctum, de quo expresse agitur, censi infallibiliter definitum ; non vero considerationes, probationes, rationes, quae eidem praemitti solent, ut supra de conciliorum decretis jam notatum est.

II. Decisiones et definitiones R. Pontificis, cum loquitur ut Supremus Pastor, quin definiat ex cathedra, omnino certum suppeditant argumentum, licet de fide non sit illud esse infallibile.

III. Decisiones et sententiae R. Pontificis, cum loquitur ut Doctor privatus, tantam habent auctoritatem quantam rationes, quibus nititur.

6. Auctoritas Patrum.

21. SS. Patres vocantur *Scriptores ecclesiastici doctrina et sanctitate conspicui et apostolicis temporibus viciniore, qui ab Ecclesia catholica ut testes doctrinae a Christo et Apostolis propositae, omni fide digni declarati sunt et approbati.*

Dicuntur : *Scriptores ecclesiastici*, qui scilicet scripta de rebus fidei tractantia posteris reliquerunt, vel saltem quorum doctrina ab ipsorum discipulis conscripta, ad nos usque pervenit, sicut, v. gr., Patrum Eremitarum dicta a Cassiano nobis sunt conservata. Unde

sancti qui in primitiva Ecclesia populum fidei praecepta docuerunt, qui tamen nihil scriptis tradiderunt posteris, Patribus Ecclesiae adnumerari nullatenus possunt.

Doctrina et sanctitate conspicui : Cum patris spiritualis sit alios verbis et exemplis docere sanctam Christi doctrinam, eosque in vitam spirituales generare, idcirco ut aliquis scriptor vocari possit Pater Ecclesiae, conspicua in eo requiritur doctrina, et sanctitas eximia. Unde scriptores ecclesiastici qui doctrina floruerunt, sed sanctitate caruerunt, *scriptoris ecclesiastici* nomen conservant, nec Patribus connumerari possunt. Quam ob causam Origenes et Tertullianus, licet ob doctrinae excellentiam Patribus Ecclesiae adnumerari soleant, simpliciter tamen sunt scriptores ecclesiastici.

Apostolicis temporibus viciniore : Sicut illi, qui regnum aliquod temporale fundaverunt vel suis laboribus ad illud solide stabilendum contulerunt, patres vel majores vocantur a posteris ; ita in Ecclesia Patres nominantur majores nostri in fide, qui doctrinam a Christo et Apostolis acceptam ubique praedicando aut contra haereticos defendendo, ad Ecclesiae propagationem, aedificationem atque defensionem adlaborarunt, nobisque veram Christi doctrinam conservarunt. Quod primis praesertim Ecclesiae temporibus obtinuit.

Qui ab Ecclesia testes doctrinae a Christo propositae sunt declarati et approbati : Ecclesiae enim solius est declarare quinam sint testes traditionis, quinam depositum fidei scriptis suis sancte custodierint et ad posteros transmiserint. — Haec Ecclesiae declaratio multipliciter fieri potest : vel *explicite* per expressam alicujus concilii oecumenici aut S. Pontificis declarationem ; vel *implicite*, qualis, v. gr., est ea quae fit per hoc quod in aliquo universali concilio alicujus testimonium ad veritatem revelatam comprobendam allegatur.

Ex dictis manifestum est plures requiri conditiones ut aliquis dici possit Pater Ecclesiae. Requiritur ut sit : 1. tempore antiquus ; 2. doctrina et sanctitate conspicuus ; 3. scriptis suis traditionis divinae testis ; et 4. ab Ecclesia ut testis fidei declaratus.

Ratione antiquitatis SS. Patres in tres classes distinguere solent. In prima classe illi inveniuntur, qui tribus primis saeculis vixerunt. Horum maxima est auctoritas, utpote Apostolis proximiorum. — Secunda classis eos complectitur, qui a saeculo quarto ad sextum inclusive Ecclesiam illustrarunt. — Tertiae classi adscribuntur qui a saeculo septimo ad duodecimum scripserunt. S. Bernardus, anno 1153 mortuus, ultimus Patrum recenseri solet.

SS. Patres considerari possunt vel ut testes traditionis, vel ut Doctores privata auctoritate loquentes.

Censentur loqui *ut testes traditionis* et doctrinam sacram tradere :
 1° Si verbis utuntur, quae fidei professionem exprimunt ; v. gr., credimus, confitemur, Ecclesia docet, etc. — 2° Si in concionibus aut catechesibus fideles credenda aut agenda edocent. — 3° Si exorto errore, eum ut a fide alienum reprobant, ejusque auctorem ut haeticum habent. — 4° Si in scriptis polemicis sensum Scripturae scrutantur, quem errori opponant.

Censentur loqui *ut Doctores privati*, quando de scientiis naturalibus cum fide non connexis agunt, aut fidei articulos proprio ingenio illustrant, atque ex eis consectaria deducunt.

Quoad auctoritatem, qua SS. Patres pollent, dicendum est :

Si loquuntur tanquam Doctores privati, tanti valere eorum auctoritatem, quanti valent rationes quibus utuntur.

Si loquuntur ut testes traditionis, eorum auctoritatem ex sequentibus esse dimetiendam :

I. Moralis unanimitas Patrum in asserenda veritate ut revelata, est infallibile veritatis testimonium. Ratio est, quia si unanimis Patrum consensus erroneus esse posset, cum sint traditionis testes et pedagogi in fide, omnes fideles in errorem induci possent, imo et ipsa Ecclesia labefactari posset. Sed ex promissione Christi Ecclesiae fides deficere nequit.

II. Si plures SS. Patres magnae auctoritatis veritatem affirmant, caeteris non contradicentibus, illorum consensus unanimi aequivalet, et eandem praebet certitudinem. Ratio est, quia caeteri Patres, nisi eandem veritatem ut certam habuissent, ad fidei custodiam certo reclamassent ; unde eorum silentium ut tacita approbatio habendum est.

III. Si unus Pater magnae doctrinae et sanctitatis, caeteris silentibus, veritatem affirmat, ejus testimonium est gravissimum, praesertim si accedat approbatio Ecclesiae, ut factum est, v. gr., pro scriptis S. Augustini de Gratia ; nullatenus tamen haberi potest ut infallibile veritatis argumentum.

IV. Si Patres inter se dissentiunt, tanti valet ipsorum testimonium quanti rationes, quas pro sua sententia afferunt.

22. Notioni Patris Ecclesiae affinis est notio *Doctoris Ecclesiae*. Doctores vocantur viri sanctitate insignes, quibus ob singularem doctrinae eminentiam et Ecclesiae approbationem peculiaris competit auctoritas. Ut aliquis Doctor Ecclesiae censeatur, non

requiritur antiquitas ; sed praeter scientiae et sanctitatis eminentiam requiritur sollemnis Ecclesiae declaratio, qua aliis ut Doctor proponatur.

Doctores Ecclesiae sunt : *inter Graecos*, S. Basilius, S. Athanasius, S. Gregorius Naz., S. Joannes Chrysostomus, quibus a Leone XIII adnumerati sunt S. Cyrillus Alex., S. Cyrillus Hieros., et S. Joannes Damascenus ; *inter Latinos*, quatuor praecipui sunt : S. Gregorius, S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Hieronymus ; deinde S. Leo, S. Petrus Chrysologus, S. Isidorus, S. Petrus Damianus, S. Anselmus, S. Bernardus, S. Hilarius, S. Thomas, S. Bonaventura, S. Alphonsus de Liguori, S. Franciscus Salesius, S. Beda Ven., S. Petrus Canisius ; inter Syros, S. Ephraem.

7. Theologorum auctoritas.

23. Ad doctrinam christianam excolendam et defendendam, Patribus in Ecclesia successerunt theologi. Theologi vocantur viri scientia insignes, qui fidei dogmata ex Sacris Litteris, Conciliorum et SS. Pontificum decisionibus, et scriptis Patrum eruta methodice probant, confirmant et defendunt ; et conclusionibus inde deductis illustrant et evolvunt, adhibitis etiam scientiarum naturalium adjumentis.

Ad rationem theologi sufficit scientia excellens, nec requiritur eminens vitae sanctitas ; qui tamen scientia simul et sanctitate fulgent, caeteris paribus, majori sunt aestimatione digni.

Ad theologorum auctoritatem quod attinet, haec sunt statuenda :

I. Concors omnium theologorum toto orbe diffusorum sententia in re fidei aut morum, ita certum praebet argumentum, ut ei contradicere sit saltem haeresi proximum.

Etenim « si qua in quaestione, ait *Gotti*, universi theologi idem omnino concinunt, profecto, si in eo errant, Ecclesiam item errandi periculo exponunt, quia sive qui confessiones excipiunt, sive qui conciones spargunt, sive qui ut Pastores fideles sibi commissos docent, omnes instruunt in rebus fidei et morum, prout a schola acceperunt ; ergo si tota schola erraret, et Ecclesia communem errorem dissimulans, omnes Christi fideles suo silentio deciperet. Quod si esset, Deus Ecclesiae suae deficeret in necessariis. » (*De locis theol.*, q. 3, dub. 8.)

II. Si theologi unanimiter per congruum tempus consentiunt aliquam doctrinam ex principiis fidei deduci, adeo certum est argumentum, ut illi doctrinae refragari sit omnino temerarium et erro-

neum. Si enim diversarum scholarum theologi, qui in multis contraria opinantur, in eadem asserenda conclusione theologica consentiunt, inde arguitur illam adeo clare ex veritate revelata deduci, ut negari non possit. Qui igitur contrarium sentiret, temere et erronee ageret.

III. Plurium theologorum sententia, quibus alii contradicunt, tanti valet quanti rationes quibus nituntur ; atque eo gravior existit, quo major eorum est auctoritas.

8. *Ratio naturalis.*

24. Ratio naturalis, in quantum statuitur locus theologicus, non est ipsa ratiocinandi facultas, sed scientiae naturales quaecumque, quae solo rationis lumine acquiri possunt, ut sunt physica, arithmetica, astronomia, et praesertim philosophia.

Etsi fideles auctoritate nitatur, et dogmata naturali lumine probari nequeant, mirum tamen in modum theologo inservit ratio naturalis, praesertim philosophia. « Philosophia, inquit Leo XIII, si rite a sapientibus usurpetur, iter ad veram fidem quodammodo sternere et munire valet, suorumque alumnorum animos ad revelationem suscipiendam convenienter praeparare : quamobrem a veteribus modo *praevia ad christianam fidem institutio*, modo *christianismi praeludium et auxilium*, modo *ad Evangelium pedagogus* non immerito appellata est. » (Encycl. *Æterni Patris.*)

Et quidem, ut prosequitur laudatus S. Pontifex, ratio naturalis : *praeambula fidei praebet*, demonstrando Deum existere, omniumque perfectionum cumulo singulariter excellere, ideoque Deum non solum veracem esse, sed ipsam etiam veritatem falli et fallere nesciam. — *Motiva credibilitatis adstruit*, declarando evangelicam doctrinam mirabilibus quibusdam signis, tanquam certis certae veritatis argumentis ab origine emicuisse ; et in perspicuo ponit Ecclesiam a Christo institutam veram esse Ecclesiam. — *Medium suppeditat* ad accuratorem atque uberiores rerum, quae creduntur, cognitionem, et ipsorum fidei mysteriorum, quoad ejus fieri potest, lucidiorem intelligentiam acquirendam ; « tum ex eorum, quae naturaliter cognoscuntur, analogia ; tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo ». (Vatican., *Const. Dei Filius*, c. 4.) — *Arma ministrat* ad adversariorum argutias ex scientiis naturalibus desumptas refellendum. — Praeterea, principia naturaliter cognita permultum inserviunt ad eruendas ex verita-

tibus fidei conclusiones theologicas, quibus ipsa fides illustratur et defenditur.

Ex ratione igitur naturali multa argumenta desumere debet theologus, praesertim scholasticus, non quidem ad fidei dogmata probanda ; sed ad ea uberius confirmanda, explananda, illustranda et defendenda.

Argumenta ex ratione petita, si duabus constant praemissis naturalibus, dicuntur *merae rationis* ; si vero una praemissa est naturalis, altera autem revelata, dicuntur *rationes theologicae* ; quarum usus frequentissimus est apud theologos.

9. *Philosophorum auctoritas.*

25. Philosophi vocantur qui scientiarum naturalium, praesertim metaphysicarum, altiores rationes solo rationis lumine inquirunt.

Philosophorum dicta, etsi ad fidei dogmata probanda inservire nequeant, theologo tamen magnae possunt esse utilitati, tum ad fidei dogmata illustranda et confirmanda, tum ad ea contra infidelium aggressionem tuenda.

Quoad usum auctoritatis philosophorum, animadvertendum est :

I. Si omnes philosophi in eadem veritate naturali asserenda consentiunt, eorum auctoritas praestat certum illius veritatis argumentum. Fieri enim vix potest ut hi omnes, qui in multis dissentiunt, in eandem veritatem conspirent, nisi haec evidenter ratione apprehendatur.

II. Si dissentiunt philosophi, tanti valet eorum auctoritas quanti eorum rationes, vel scientia. — Caeteris autem paribus, aliis antepositur Aristotelis auctoritas, cum propter suam scientiam, tum propter aestimationem, qua a doctis honoratur.

10. *Auctoritas historiae.*

26. Historia est de factis praeteritis humanum testimonium. Altera est ecclesiastica, quae vitam Ecclesiae enarrat, gesta ad religionem attinentia refert, dogmatum evolutionem exhibet, haereticorum errores, eorumque ortum et exitum describit. — Altera est profana, quae de factis ad Ecclesiam non pertinentibus tractat.

Facta praeterita non solum libris consignantur ; sed plurima etiam alia dantur documenta, quibus eorum memoria ad nos usque transmissa est. Hujusmodi sunt antiqua aedificia, puta : templa, baptisteria, inscriptiones lapidibus vel aere excisae, numismata, picturae, sculpturae, aliaque ejusdem generis, quae omnia de fide moribusque primitivae Ecclesiae, atque de priscorum temporum factis testes sunt indubii.

Ex historia dogmata fidei proprie probari nequeunt ; ipsa tamen theologo non solum magnae est utilitati, sed etiam omnimodo necessaria est. Ope solius historiae notae sunt theologo cum admirabilis Ecclesiae propagatio a primis jam saeculis ; tum martyrum constantia ; tum Ecclesiae eximia sanctitas et inexhausta in omnibus bonis foecunditas ; tum Ecclesiae unitas et invicta stabilitas ; ex quibus omnibus theologo divinam esse Romanae Ecclesiae originem manifestatur. Ope solius historiae notum est theologo B. Petrum Romam venisse, ibi sedem suam collocasse et mortem subiisse ; ac proinde Romanum Pontificem merito haberi ut Petri successorem in primatu. Item, ex historia cognoscimus, et disciplinae ecclesiasticae ac rituum antiquitatem atque universalitatem ; et rerum ecclesiasticarum originem ; et festorum institutionem ; et errorum ortum atque progressum, qui Ecclesiae magisterio dogmata fidei solemniter definiendi occasionem dedere. Ex quibus omnibus theologo magna lux affulget ad fidei veritates confirmandas, illustrandas, evolvendas atque defendendas.

Ad historicorum auctoritatem quod attinet, sequentes regulas statuit Canus, *De loc. theol.*, L. 11, c. 4 :

I. « Praeter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est, idoneus ad faciendam certam in theologia fidem.

II. « Historici graves ac fide digni probabile argumentum theologo suppeditant, cum ad ea, quae sua sunt, corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas.

III. « Si omnes probati ac graves historici in eamdem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promitur, ut theologiae dogmata firma etiam ratione constituentur. V. gr., Petrum Romae et collocasse sedem, et pro Christo martyrii gloria coronatum esse, omnes graves historiae tradunt : unde nos certa argumentatione confecimus Romanum Episcopum Petro in pontificatu succedere. »

ARTICULUS V.

De propositionibus theologicis, dogmatibus, et conclusionibus theologicis.

27. I. **Propositio theologica** dicitur quaelibet affirmatio vel negatio in materia fidei ; aliae sunt orthodoxae, revelationi consentientes ; aliae heterodoxae quae fidei plus minusve adversantur.

28. II. **Dogma** in disciplinis theologicis vocatur propositio, quae fide divina et catholica credenda est ; quae scilicet a Deo revelata est, et ut talis ab Ecclesia omnibus credenda proponitur. — Ad dogma fidei duae requiruntur conditiones : *prima*, ut veritas sit a Deo formaliter sive explicite sive implicite revelata ; fides enim nititur Dei testimonio ; ea autem sola, quae Deus formaliter revelavit, ob ejus testimonium credi possunt. *Secunda*, ut haec eadem veritas ab authentico Ecclesiae magisterio tanquam revelata et credenda proponatur ; ut enim aliqua veritas fide catholica credi possit, necesse est ut nobis absque erroris periculo tanquam divinitus revelata innotescat ; taliter autem non innotescit nisi per infallibile Ecclesiae magisterium, cui fidei depositum concreditum est.

Veritas, quae adeo explicite et manifeste in S. Scripturis continetur, ut neminem latere possit, sufficienter proposita censetur tanquam objectum fidei catholicae per hoc solum, quod ipsa Scriptura nobis ut verbum Dei proponitur ; si qua autem veritas non ita manifeste in S. Scripturis continetur, interveniat necesse est Ecclesiae expressa propositio ; qualis, v. gr., data est a P. Pio IX in Bulla *Ineffabilis* de immaculata B. Virginis Conceptione.

Dogma fidei etiam *articulus* fidei communiter vocatur ; strictiore tamen sermone theologico dogma differt ab articulo ; dogmata enim vocantur quaelibet veritates ab Ecclesia propositae ut revelatae et credendae ; articuli vero vocantur veritates principales et omnibus scitu magis necessariae, quae sunt quasi capita totius doctrinae christianae. Tales sunt veritates, quae in Symbolo Apostolorum continentur.

29. III. **Conclusio theologica** definitur¹ : *Propositio quae ex una aut pluribus fidei veritatibus a Deo immediate revelatis certo et evidenter eruitur.* — Duplex distinguitur conclusio theologica.

¹ Cf. Tournely, *De locis theol.*, § De Censuris, art. 2.

a) Una exhibet propositionem, quae implicite formaliter continetur in praemissis explicite revelatis, ex quibus per discursum late sumptum, per simplicem scilicet terminorum expositionem et declarationem, deducitur. Hujuscemodi sunt propositiones. vel quae ex duabus praemissis revelatis eruuntur ; v. gr. : Omnes Apostoli acceperunt potestatem remittendi peccata ; atqui Petrus erat Apostolus ; ergo accepit potestatem remittendi peccata ; vel quae inferuntur ex una revelata et altera naturali, ita tamen ut subiectum conclusionis contineatur in praemissa revelata ut pars in toto vel singulare in universali ; v. gr. : Christus est homo ; atqui homo habet animam rationalem ; ergo Christus habet animam rationalem ; — in Adamo omnes peccaverunt ; atqui Paulus est homo ; ergo Paulus peccavit in Adamo.

Hujusmodi conclusiones vocantur theologiae *late* vel *improprie* ; dicuntur etiam conclusiones *dogmaticae*. Ipsae secundum communem Doctorum sententiam exhibent objectum fidei divinae, cum sit a Deo immediate et formaliter licet implicite et obscure dictum ; et si accesserit Ecclesiae definitio, fit objectum fidei divinae catholicae.

b) Altera, quae dicitur conclusio theologica *stricte et proprie*, vel *conclusio scholastica*, est propositio quae ex veritate formaliter revelata, in qua virtualiter continetur, ope alterius propositionis naturaliter notae vi strictae argumentationis certo et evidenter deducitur. — Dicitur : *in qua virtualiter continetur* : quae scilicet non immediate in se et secundum se revelata est atque a Deo intenta ; sed connectitur necessario aliquo vinculo cum altera revelata, in cujus conceptu includitur ; sic, v. gr., revelata essentia alicujus rei, virtualiter revelantur proprietates, quae ex essentia necessario fluunt. — *Ope alterius naturaliter notae* : si utraque enim praemissa revelata esset, ipsa conclusio censeretur immediate revelata, ut supra dictum est. — *Vi strictae argumentationis* : quae scilicet non est simplex praemissarum explicatio, aut clarior determinatio ; talis argumentatio supponit conclusionem in praemissis jam formaliter contineri, ut, v. gr., in hoc argumento : Omnis homo est immortalis ; atqui Petrus est homo ; ergo est immortalis ; — sed quae est vera deductio ; in vera autem deductione conclusio ab utraque praemissa seorsim sumpta realiter differt, in eis tamen virtualiter continetur, ut, v. gr., *Homo est liber* ; quae propositio est revelata ; *atqui omne ens liberum lege morali regulatur* ; quae proposito est naturaliter nota ; *ergo homo lege morali regulatur* ; quae conclusio ab utraque praemissa differt,

in eis tamen virtualiter continetur. — Additur *certo et evidenter* ; conclusio quae fluit ex praemissis *probabiliter* tantum, fundat opinionem, non autem sententiam certam qualis debet esse conclusio theologia.

Conclusio stricte theologica, secundum communioem sententiam, non est objectum fidei divinae, quia non nititur revelatione immediata, quae ad fidem requiritur, sed sola revelatione mediata, per discursum scilicet apprehensa. Unde, licet ab Ecclesia possit definiri et quidem infallibiliter, nunquam tamen definitur tanquam objectum fide divina tenendum, sed tanquam tenendum fide ecclesiastica. Et qui talem negaret conclusionem ab Ecclesia definitam, peccaret utique graviter, et vocandus esset *temerarius, erroneus, haereticus praesumptivus*, non autem foret haereticus formaliter.

N.-B. Fieri potest aliquam propositionem, quae deducitur tanquam conclusio ex veritate revelata, esse in aliis Scripturae locis formaliter et immediate revelatam, ut patet, v. gr., de hac propositione : *Christus duas habet voluntates*, quae sequitur ex hoc principio : *Christus est perfectus Deus et perfectus homo*, et aliis in locis est clare enuntiata. Tales propositiones sunt objectum fidei, non ratione deductionis, sed ratione immediatae revelationis.

ARTICULUS VI.

De notis theologicis.

30. Nota theologica in genere est alicujus propositionis qualificatio exprimens ejus gradum certitudinis in materia fidei, vel ejus a recta fide dissonantiam.

Nota, qua qualificatur propositio heterodoxa, *censura* vocatur, et definitur : *judicium, quo doctrina aliqua tanquam fidei ac religioni nociva declaratur*. Censura est doctrinalis vel judicialis : *doctrinalis* est, quae a theologis fertur, et pro theologorum auctoritate majus vel minus pondus habet ; talis, v. gr., fuit censura, qua Facultas parisiensis quasdam Lutheri propositiones condemnavit. — *Judicialis* est, quae fertur a S. Pontifice, vel a concilio oecumenico, vel ab episcopis in quantum sunt Pastores sui gregis et judices fidei. Talis, v. gr., fuit censura, qua Innocentius X, die 21 Maii 1653, quinque Jansenii propositiones proscripsit

31. I. Propositiones orthodoxae considerari possunt vel ratione declarationis, seu medii quo veritas ut revelata declaratur ; vel ratione necessitatis, qua propositam veritatem amplecti tenemur.

A. Ratione declarationis propositio est de fide catholica, de fide

theologica, fidei proxima, fide certa, communis, probabilis, probabilior.

1° *De fide catholica* dicitur propositio, quae est a Deo immediate revelata, et ab authentico Ecclesiae magisterio omnibus proposita tanquam fide divina credenda. « Fide divina et catholica, ait *Vaticanum*, ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive solemnii iudicio sive ordinario et universali magisterio tanquam divinitus revelata credenda proponuntur. » (*Const. Dei Filius*, c. 3.)

Veritas de fide catholica est aut de fide definita, aut de fide definibili. — *De fide definita* est omne id, quod ab Ecclesiae magisterio solemnii iudicio expresse propositum est tanquam de fide divina credendum ; ad quod pertinet etiam omnis veritas, quae tam evidenter in Sacra Scriptura continetur, ut nulla expressa definitione indigeat ; nam tales veritates in Scriptura evidenter contentae, sunt aequivalentes definitae per hoc, quod tota Scriptura nobis ut Verbum Dei proponitur.

De fide definibili est ea veritas, quae ab universali et ordinario Ecclesiae magisterio ut divinitus revelata proponitur ; quae scilicet unanimi vel fere unanimi praelatorum et theologorum sententia, praedicatorum et catechistarum consensu, et ipsa liturgia exhibetur ut divinitus revelata, approbante saltem tacite supremo Ecclesiae magisterio.

2° *De fide theologica* ea dicitur propositio, quae privata scientia alicui certo innotescit ut divinitus revelata, et ideo ab eo fide divina credi debet.

3° *Fidei proxima* ea dicitur, de qua non omnino evidenter constat eam esse revelatam, sed quae ut revelata habetur ex iudicio sanioris partis theologorum.

4° *Fide certa, ad fidem pertinens* ea dicitur, quae ab Ecclesia definita est ut vera, sed non proposita tanquam fide divina credenda. Cujusmodi sunt propositiones, quae tanquam conclusiones theologiae proprie dictae eruuntur ex una praemissa revelata, ope alterius non revelatae ; et propositiones ordinis naturalis, quae cum veritate revelata ita connectuntur ut negari non possint, quin ipsa fides detrimentum capiat. Hae veritates dicuntur etiam *de fide ecclesiastica*, quae innititur assistentia Spiritus Sancti, qua Christi Ecclesia in custodiendo fidei deposito ab errore quocumque immunis servatur.

5° *Simpliciter certa* ea est, cujus veritas rationabili dubio subijci

nequit, licet ad gradum, in quo propositio fide certa vel fidei proxima collocata est, non pertingat.

6° *Communis* dicitur propositio, quae a plerisque theologis habetur vel ut revelata, vel ut conclusio theologica. *Communior*, quae, relate ad alteram sibi oppositam, majorem pro se habet numerum theologorum.

7° *Probabilis* est intrinsece vel extrinsece. Intrinsece probabilis vocatur, quae fundamento ita firmo nititur, ut viri prudentis assensum ad se trahere valeat, etsi cum formidine de opposito. — Extrinsece probabilis est, quae docetur cum pace Ecclesiae ab aliqua schola magnae auctoritatis, vel a quibusdam theologis magni nominis, imo aliquando, licet raro, quae docetur ab uno doctore maximae auctoritatis, modo pro sua sententia validam rationem, quae ab aliis sufficienter non fuerit soluta, adducat. — *Probabilior* dicitur, quae pondere rationum vel numero patronorum sibi oppositam superat.

32. B. Ratione necessitatis propositio dicitur necessaria, libera, vel tolerata.

1° *Necessaria* dicitur illa, quam omnes fideles vel explicitè vel implicite amplecti tenentur ; et cui absque jactura fidei nullus scienter contradicere potest. Talia sunt fidei dogmata. De his valet adagium : *In necessariis unitas*.

2° *Libera* dicitur illa, quae neque est de fide definita, neque fidei aut bonis moribus quocumque modo opponitur, atque a multis publice traditur in scholis catholicis ; v. gr., diversa systemata de gratiae efficacia. De his valet adagium : *In dubiis libertas*.

3° *Tolerata* dicitur illa, quae, etsi videtur aliquo modo fidei bonisve moribus opposita, nondum tamen est ab Ecclesia condemnata. Talis fuit olim doctrina de millenario Christi regno, vel de dilata justorum visione beatifica usque ad extremum diem judicii.

33. II. Propositiones heterodoxae. Propositiones erroneae multipliciter ab Ecclesia proscribi consueverunt. Quandoque enim aliqua propositio condemnatur unica censura in specie determinata, v. gr., est haeretica. — Aliquando una eademque propositio pluribus condemnatur censuris ; quo in casu unius et ejusdem propositionis diversi gradus oppositionis cum fide exprimuntur. Exemplum habes in prima propositione Jansenii, quam Innocentius X declaravit *temerariam, impiam, blasphemam, anathemate damnatam, haeticam*. — Plures demum propositiones damnantur *in globo*, censura cumulativa, quin exprimatur quatenus cuique propositioni conve-

niat censura. Exemplum habes in Constitutione *Unigenitus*, quae a Clemente XI propositiones 101 Quesnelli damnatae sunt tanquam respective *falsae, captiosae, male sonantes, piarum aurium offensivae, scandalosae, perniciosae, temerariae, Ecclesiae et ejus praxi injuriosae...*, *seditiosae, impiae, blasphemae, suspectae de haeresi*, etc. Si tali censura cumulativa plures propositiones damnantur in globo, tenendum est nullam esse notam, quae non cadat in unam saltem e propositionibus damnatis ; nec ullam esse propositionem, quin unam saltem ex notis expressis mereatur.

Censurae, quibus notantur propositiones heterodoxae, plurimae sunt, ut videre est in citata constitutione *Unigenitus*. Praecipuae sunt : haeretica, haeresi proxima, haeresim sapiens, de haeresi suspecta, erronea, temeraria, male sonans, piarum aurium offensiva, scandalosa, schismatica, blasphema, impia, captiosa, falsa.

Haeretica dicitur propositio, vel quae veritati revelatae ab Ecclesia definitae directe, certo et evidenter opponitur ; vel quae veritati in S. Scriptura contentae contradicit ; vel quae ab Ecclesia ut haeretica explicite est condemnata.

Haeresi proxima est, quae veritati de fide definibili adversatur ; quae contra unanimem Patrum et theologorum sententiam aliquid asserit ; quae directe et immediate fluit ab haeretica ; de qua etsi dogmati definito adversatur, dubitari tamen potest an ei directe et evidenter adversetur.

Haeresim sapiens, de haeresi suspecta dicitur, quae sensu catholico simul et haeretico accipi potest, sed in qua, circumstantiarum loci, temporis, personarum ratione habita, sensus haereticus praevalere videtur. Talis est : *Christus est Creatura* ; quae apud catholicos est orthodoxa, haeretica autem apud Arianos.

Erronea vocatur, quae, vel adversatur veritati fide certae, conclusioni scilicet theologiae ab Ecclesia definitae ; vel veritati naturali cum dogmate connexae.

Temeraria est, vel quae in materia fidei aut morum aliquid imprudenter, sine gravi argumento asserit ; vel quae absque gravi fundamento contradicit communi Patrum ac theologorum sententiae.

Male sonans, quae in bonum quidem sensum exponi potest, sed ex natura sua vel ex circumstantiis malum sensum prae se fert apud fideles.

Piarum aurium offensiva, quae de Deo aut sanctis aliquid indecorum profert.

Scandalosa, quae per se proximo est causa spiritualis ruinae, eum ad peccata inclinando, vel retrahendo a virtute.

Schismatica, quae fideles ab obedientia Summo Pontifici vel Superioribus ecclesiasticis debita retrahit ; vel quae aliquam praerogativam S. Pontifici tanquam Capiti Ecclesiae concessam negat ; v. gr., quae negat Papam habere jus ferendi leges in tota Ecclesia.

Blasphema, quae aliquod divinum attributum negat ; vel in Deiparam Virginem aut alios sanctos convicium continet, ab illis debitam perfectionem auferendo, vel eis indebitum defectum attribuendo.

Impia, quae a cultu Deo sanctisque debito avertit, vel quae ab honore parentibus superioribusque exhibendo retrahit.

Captiosa, quae sub specie veri vel boni ad falsum vel malum inducit.

Falsa, quae facto historico vel veritati naturali adversatur.

TOTIUS OPERIS PARTITIO.

34. Theologia, ut ex dictis patet, est scientifica cognitio religionis, seu dogmatum divinitus revelatorum, quae fide credimus. Antequam autem de veritatibus revelatis in particulari aliquid speculari possit, necesse est ut probe noscat homo se ad eam amplectendam religionem teneri, quam Christus Dominus revelavit, hancque in sola Ecclesia Romano-catholica puram atque intactam conservari. Qua in re theologiae generalis objectum versatur.

In theologia igitur generali duo ponuntur tractatus :

I. de vera religione ;

II. de vera Christi Ecclesia.

35. *Theologia specialis* circa particularia versatur dogmata, quae nobis fide credenda proponuntur. Theologiae vero, sicut fidei, objectum principale est Deus, non solum ut auctor naturae, sed ut auctor gratiae ; caetera autem ejus constituunt objectum, secundum quod ad Deum referuntur ut ad principium vel finem, et secundum quod ex divina revelatione nobis innotescunt. (Cf. n. 4.)

In theologia igitur primo et per se loquendum est de Deo in se spectato, prout scilicet est unus in essentia, et trinus in personis ; exinde duplex tractatus : prior de Deo uno ; de Deo trino posterior.

Expleta disputatione de Deo in se spectato, theologica consideratio versari debet circa Deum in quantum est creaturarum principium et finis, necnon et circa ipsam creaturam, quae a Deo per

creationem exivit, et ad eum tanquam ad finem ordinatur. In tertio igitur tractatu loquendum est de Deo Creatore, necnon et de creatura, speciatim de angelica, specialius adhuc de humana, quam Deus ad ordinem supernaturalem evectam atque gratia et virtutibus infusis ornatam his posuit in terris, ut propria sua operatione in Deum, objectum suae beatitudinis et finem suum ultimum, facie ad faciem videndum, revertatur.

Cum vero homo in hac sua supernaturali dignitate non steterit, sed per Adami praevaricationem gratiam, donaque annexa amisit, Deus humano generi misit Redemptorem, qui naturam collapsam restauraret, eique pristinam restitueret vitam gratiae. Unde post considerationem de Deo Creatore sequitur consideratio 1° de Deo Recreatore, seu de Deo Redemptore, necnon et de Virgine Deipara, quae nobis Redemptorem protulit; 2° de vita reddita, seu de gratia. Cum vero a gratia sanctificante inseparabilis sit ille comitatus virtutum infusarum, quibus homo ad salutariter operandum indiget, tractatum de Gratia excipiet tractatus de Virtutibus infusis.

Ut autem fructus Redemptionis ad finem usque mundi hominibus apte applicaretur ad vitam gratiae generandam, alendam, et perficiendam, Christus in Ecclesia septem instituit sacramenta, in quibus virtutem passionis suae quasi recondidit. Aptè igitur post tractatum de Gratia et Virtutibus, sermo instituitur de Sacramentis tum in genere tum in specie.

Sed tam Christi Redemptio quam alia salutis media, necnon et omnia mundana ad hoc ordinata sunt, ut impleatur numerus electorum, quo completo, mundi adveniet consummatio. Ultima igitur theologiae consideratio erit de Deo consummatore; qui tractatus inscribitur: de Novissimis.

Haec est igitur in theologia speciali series tractatuum:

I. De Deo Uno.	IX. De Baptismo.
II. De Deo Trino.	X. De Confirmatione.
III. De Deo Creatore.	XI. De SS. Eucharistia.
IV. De Deo Redemptore.	XII. De Poenitentia.
V. De B. V. Maria.	XIII. De Extrema-Uctione.
VI. De Gratia.	XIV. De Ordine.
VII. De Virtutibus infusis.	XV. De Matrimonio.
VIII. De Sacramentis in genere.	XVI. De Novissimis.

THEOLOGIA GENERALIS

36. Sancta religio nostra, cujus veritates theologia specialis assumit considerandas, omni ex parte supernaturalis est, ac revelatione tota innititur. Religionis igitur et theologiae fundamentum ac principium est divina revelatio, qua Deus per prophetas et Christum Dominum homines agenda et credenda edocuit. *Multifariam*, inquit Apostolus (*Hebr.*, 1, 1), *multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis ; novissime, diebus istis locutus est nobis in Filio.*

Religionis ergo ac fidei scientifica cognitio a theologiae candidato in primis exigit, ut vel ipsius revelationis rationem reddere valeat : nutante enim vel deficiente fundamento, incassum laborat qui aedificii molem exstruere satagit. Sed nec adhuc sufficit revelationis scientia ; praerequitur etiam scientifica cognitio mediorum, quibus revelatio, qua olim Deus patribus in prophetis et in Filio suo locutus est, ad nos usque intacta pervenit. Medium autem quo christiana revelatio nobis infallibiliter traditur, non aliud est atque Ecclesia, quam Christus Redemptor hunc in finem instituit, ut ipsi usque ad consummationem saeculi depositum fidei custodiendum demandaret.

Ex his manifestum est theologiam generalem recte definiri : *Scientiam revelationis in genere, et mediorum quibus ad nos pervenit.* Quae definitio duplicem theologiae generalis scopum ejusque divisionem exhibet. Prior scopus in hoc positus est, ut christianae revelationis in genere scientifica tradatur cognitio : quod in primo tractatu fiet, cui titulus : DE VERA RELIGIONE. Posterior in eo situs est, ut verae Christi Ecclesiae, in qua sola divina revelatio servatur intacta, scientifica cognitio tradatur ; quod in secundo tractatu fiet, cui titulus : DE VERA CHRISTI ECCLESIA.

Haec generalis consideratio de religione et Ecclesia nostris temporibus eo magis est necessaria, quo in dies numerosiores et acerbiores contra Christi regnum, quod est Ecclesia, hostes exsurgunt. Hi enim, cum unam alteramve revelatam veritatem inficiari aut proterve explicare satis non habeant, vel divinam revelationem omnino negant, vel Ecclesiae Romanae divinitatem evertere conantur, vel ejus infallibile magisterium destruere moliantur.

Contra eos igitur, qui christianam revelationem negant, religionem christianam esse vere divinam atque omnibus obligatoriam, in primo tractatu demonstrabitur.

Contra eos vero, qui, christiana religione admissa, eam non in Ecclesia Romana, vel non in sola Ecclesia Romana intactam conservari contendunt, revelationem christianam in sola Ecclesia Romana puram et intactam conservari, ipsamque in Scriptura simul et traditione contentam infallibili Ecclesiae Romanae magisterio custodiendam et interpretandam exclusive fuisse commissam, in secundo tractatu demonstrabitur.

TRACTATUS PRIMUS

DE VERA RELIGIONE

Conspectus generalis.

INTRODUCTIO.

PARS I. Re Religione in genere.	{	CAP. I. Notio religionis.	{	{	{	{					
		— II. Necessitas religionis respectu individuorum.									
		— III. Necessitas religionis respectu societatis.									
		— IV. Religionum tolerantia.									
Pars II. De Revelatione in genere.	{	CAP. I. Notio revelationis.	{	{	{	{					
		— II. Possibilitas.									
		— III. Necessitas.									
		— IV. Obligatio et inquisitio.									
		CAP. V. Co- gnoscibilitas seu notae revelationis.					A. 1. Notae in genere.	A. 2. Falsa criteria.	{	{	{
							A. 3. Vera criteria.				
		A. 4. Methodi apologeticae.						{	§ 3. Positiva externa.	{	II. Prophe- tiae.
							{				
		{						§ 1. Traditionalis.	§ 2. Intima.	§ 3. Immanentiae.	
							{				
{	§ 1. Traditionalis.	§ 2. Intima.	§ 3. Immanentiae.								
					{	§ 1. Traditionalis.	§ 2. Intima.	§ 3. Immanentiae.			
{	§ 1. Traditionalis.	§ 2. Intima.	§ 3. Immanentiae.								
					{	§ 1. Traditionalis.	§ 2. Intima.	§ 3. Immanentiae.			

Appendix : De Revelatione juxta modernistas.

PARS III. De Divinitate [religionis christianae.	CAP. I. Auctor. Libr. Vet. et Novi Test.	A. 1. Auct. Pentateuchi. A. 2. Auct. aliorum Libr. Vet. Test. A. 3. Auct. Libr. Novi Test.				
	CAP. II. Divinitas religionis christ. in sua praeparatione.	A. 1. Revelatio primaeva. A. 2. Revelatio mosaica.				
	CAP. III. Div. relig. christ. in se consideratae.	<table> <tr> <td rowspan="2"> A. 1. Prophetiae in Christo impletae. A. 2. Criteria proprie dicta. </td><td> § 1. Divinitas. § 2. Abrogatio. </td><td></td></tr> <tr> <td> § 1. Notae intrinsecae. § 2. Persona praeconis. § 3. Notae extrinsecae. </td><td> I. Miracula. II. Prophetiae. III. Alia facta divina. </td></tr> </table>	A. 1. Prophetiae in Christo impletae. A. 2. Criteria proprie dicta.	§ 1. Divinitas. § 2. Abrogatio.		§ 1. Notae intrinsecae. § 2. Persona praeconis. § 3. Notae extrinsecae.
A. 1. Prophetiae in Christo impletae. A. 2. Criteria proprie dicta.	§ 1. Divinitas. § 2. Abrogatio.					
	§ 1. Notae intrinsecae. § 2. Persona praeconis. § 3. Notae extrinsecae.	I. Miracula. II. Prophetiae. III. Alia facta divina.				

Appendix : Falsae religiones.

I. Judaismus hodiernus.
II. Mahumetismus.
III. Buddhismus.

INTRODUCTIO¹.

37. Scopus tractatus. — Tractatus de vera Religione in eo versatur ut veram esse, quam Christus Dominus instituit religionem, ex motivis credibilitatis scientifice demonstret, probetque eam omnibus, qui salutem consequi exoptent, esse necessariam.

Scopum duplicem habet : prior et principalis in eo positus est, ut fideles, qui suae religionis divinitatem ex toto corde agnoscunt, in fide plenius confirmantur, et intimius instruantur quam rationabile sit obsequium quod Deo loquenti exhibent, et reddantur *parati ad satisfactionem omni poscenti eos rationem de ea quae in eis est spe*, ut monet B. Petrus. (1, Petr., III. 15.) — Posterior situs est in eo, ut christianae revelationis, et religionis in ea fundatae veritas contra adversariorum argutias defendatur.

38. Divisio tractatus. — Tria in hoc tractatu investiganda occurrunt. Cum de religione christiana agatur, in primis inquirendum est de religione in genere ; quae investigatio tanquam praeambula necessario praecire debet. Dato enim per impossibile quod nullius religionis professio homini incumbat, funditus ruit totius argumentationis basis atque fundamentum. — Quam speculationem excipere debet consideratio de revelatione in genere ; ut ex principiis ibidem ponendis revelationis seu religionis christianae divinam originem atque omnimodam necessitatem arguere possimus.

Tres igitur partes complectitur tractatus : In I. sermo erit de religione in genere ; in II. de revelatione in genere ; in III. de revelatione seu religione christiana.

39. Errores. — Triplici enunciata demonstratione non solum scientifica exhibetur religionis notitia, sed triplex etiam confutabitur adversariorum classis, qui christianam religionem impugnare non desistunt.

Alii directe vel indirecte omnem religionem tam naturalem quam supernaturalem penitus abjiciunt, humanamque statuunt rationem ut suum supremum principium, totius veritatis fontem et iudicem.

¹ Auctores consulendi : S. Alphonsus, Ver. fidei. — Evidentia fidei. — Considerationes de verit. div. revelationis. — Hoohe, Religionis principia. — Valssecht, De fundamentis religionis. — Gatti, Instit. apologetico-polemicae. — Mazzella, De Religione et Ecclesia. — Ottiger, Theologia fundamentalis. T. I : de revelatione. — Lahousse, De vera religione. — Wilmès, De Religione revelata. — Hueter, Theolog. dogm. compendium. — Egger, Enchiridion theol. dogm. generalis. — Liebermann, Institut. theolog. — Knoll, Institut. theol. dogm. generalis. — Lehoussier, De vera religione. — Lambrecht, Demonstratio christiana. — Jansen, Praelectiones theol. fundamentalis. — Garrigou-Lagrange o. r., De Revelatione.

supremamque sibi agendorum regulam¹. Tales sunt materialistae, pantheistae, fatalistae, sceptici et idealistae, quorum nefarias doctrinas ex philosophia jam confutatas supponimus. — Ad hos referuntur indifferentistae qui docent nullam religionem esse necessariam, vel omnes esse aequae bonas Deoque acceptas, ac proinde « integrum cuique esse, aut quam libuerit, aut omnino nullam profiteri religionem », ut ait *Leo XIII* (*Encycl. Libertas*). — Istis etiam connumerari debent *modernistae*, qui, teste Pío PP. X, « ulterius progressi sunt, ut, non modo catholicam religionem, sed omnem penitus, quod jam innuimus, religionem deleverint. Hinc enim rationalistarum plausus : hinc qui liberius apertiusque inter rationalistas loquuntur, nullos se efficaciores quam modernistas auxiliores invenisse gratulantur ». (*Encycl. Pascendi*, n. 100.) — Contra quos statuitur prima pars tractatus.

Alii, rationalistae scilicet, naturalistae et deistae, solam religionem naturalem agnoscunt ; revelatam vero impugnant, eique omni ex parte opponuntur. Qui in secunda parte tractatus refutabuntur.

Alii demum, judaei scilicet et mahumetani, revelationi supernaturali non adversantur, imo religionem divinitus revelatam se admittere gloriantur ; revelationi tamen christianae penitus opponuntur. Contra quos in tertia tractatus parte agetur.

40. Modus procedendi. — Non una est in hoc tractatu argumentandi ratio. « Quilibet actus, *inquit S. Th.*, exequendus est secundum quod convenit ad suum finem. » (*Quodl.* 4, a. 18.) Cum, ut ex dictis constat, duplex sit tractatus finis, pro finis diversitate varianda est argumentatio.

Si contra incredulos, qui nullam veritatem divinitus revelatam admittunt, instituatur disputatio, sive ad eos de religionis veritate convincendos, sive ad eorum fallacias refutandas, tunc desumenda sunt argumenta unice ex ratione naturali, vel ex Scriptura et traditione prout auctoritate mere humana pollent.

Si contra Judaeos controversia dirigatur, ad eorum religionis inanitatem christianae vero revelationis veritatem stabiliendam, divinam eorum livrorum Vet. Testamenti, quos ipsi ut inspiratos venerantur, auctoritatem afferre possumus.

Si demum scientifica, fideles quo in fide profundius radicentur, religionis instituatur probatio, tunc prospicere nobis licet ut fidelibus, quippe qui totius S. Scripturae et traditionis divinam auctoritatem, necnon et Ecclesiae infallibile magisterium agnoscant,

¹ Cf. *Leo XIII*, *Encycl. Libertas*.

praeter argumenta rationis, tum divinam totius Scripturae et traditionis auctoritatem, tum decisiones Ecclesiae afferamus.; etenim pro fidelibus hic « locus ob auctoritate, quae fundatur super revelatione divina, est efficacissimus. » (*S. Th.*, q. 1, a. 8, ad 2.) — In hoc procedendi modo nullus adest circulus vitiosus, quasi ex revelatione divinam ipsius revelationis auctoritatem probare vellemus. Cum enim fidelibus revelationis divinitas et Ecclesiae infallibilis auctoritas aliunde jam sint notae, nullatenus revelationis auctoritas ad primam fidem eis faciendam afferetur, sed unice ad rationem firmissimae fidei, quam veritati religionis christianae adhibent, reddendam, et ad scientificè demonstrandum, quam amice, in religionis veritate adstruenda, fides et ratio consocientur.

Propositionibus igitur notam non solum philosophicae vel historicae, sed etiam theologicae certitudinis saepius praefigemus, easque non unice argumentis ex ratione petitis, sed etiam theologicis argumentis plerumque probabimus.

41. Argumentationis caput. — Quae in hoc tractatu dicenda occurrunt, in unicum syllogismum compendiose contrahi possunt; scilicet: Religio christiana est omnibus divinitus obligatoria 1° si quilibet homo ad veram religionem profitendam tenetur; 2° si quilibet tenetur ad revelatam, si qua forte existat, religionem amplectendam; 3° si constat religionem christianam esse a Christo revelatam, eamque solam esse veram et divinitus revelatam. Atqui 1° quilibet homo absolute tenetur religionem quamdam, eamque veram profiteri; quod in prima parte tractatus demonstrabitur. — 2° Quilibet tenetur ad revelatam, si qua existit, religionem amplectendam; quod argumentum in secunda parte evolvetur. — 3° Certissimum atque evidentissimum est Christum religionem instituisse, eamque solam veram esse atque divinitus revelatam; de quo in tertia parte agetur. Ergo religio christiana est omnibus hominibus divinitus obligatoria.

PARS I

DE RELIGIONE IN GENERE

42. Dissertatio de religione in genere ad philosophiam praecipue pertinet. Cum autem, ex una parte, haec dissertatio praevia ire debeat antequam necessitas revelatae religionis demonstretur, ex altera vero parte, indifferentismi lues sua venenosa principia largius semper spargat, non abs re erit hujus quaestionis praecipua saltem capita breviter praelibare, et hoc quidem tum ut fideles de religionis necessitate certiores reddantur, tum ut eis arma ad adversariorum argutias facilius retundendas suppeditentur.

Error. Religioni in genere imprimis opponitur indifferentismus, rationalismi provectionis nativus surculus.

*Indifferentismus*¹, ut nomen indicat, eorum est falsa opinio qui perhibent, hominem in materia religionis se posse *indifferentem* praebere; ipsum scilicet posse vel Deo absolute nullum, aut quem libuerit, cultum deferre, ac proinde « integrum cuique esse, aut quam libuerit, aut omnino nullam profiteri religionem », ut ait *Leo XIII* (Encycl. *Libertas. Acta*, t. 8, p. 229.)

Juxta rationalismi absoluti placita « neganda est omnis Dei actio in homines et mundum » (*Syll., prop. 2*); « humana ratio, nullo prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni et mali arbiter, sibi ipsi est lex, et naturalibus suis viribus ad hominum et populorum bonum curandum sufficit » (*Syll., prop. 3*); ratio humana est sui juris, et « ipsa sibi sola efficitur summum principium et fons et iudex veritatis » (*Leo XIII*, Encycl. *Libertas. Acta*, p. 224).

Jamvero, si nulla est Dei actio in hominem, si ratio humana est a Deo omnino independens, unicus veri et falsi, boni et mali arbiter, etc., sponte sequitur hominem erga Deum nullis devinciri legibus, neque ad Illi cultum praestandum ullo modo obligari; vel si Deum aliquo cultu honorare teneatur, posse religionem, quam libuerit, eligere.

42.^a — Indifferentismus in duas species dividitur, in *absolutum* scilicet et *relativum*. *Absolutus* nullam prorsus religionem homini necessariam dicit, seu « integrum cuique esse omnino nullam profiteri religionem », aut ait *Leo XIII*. — *Relativus* subdividitur in relativum *universalem* et in relativum *particularem*. Indifferentis-

¹ Cf. Gatti, T. II, p. 449; Ottiger, p. 276.

mus *relativus universalis* alicujus religionis necessitatem admittit ; sed asserit omnes religiones esse aequae bonas et Deo gratas, posse hominem in qualibet suam consequi salutem, et proinde « integrum cuique esse, quam libuerit, profiteri religionem. » Privatam praeterea rationem de religionis veritate aut falsitate judicem statuit. Indifferentismus *relativus particularis* docet religionem revelatam esse unice veram et admittendam ; sed quia haec in plures sectas dividitur, posse quemlibet hominem in sua secta salvari, non secus ac in Ecclesia catholica (cf. *Syll., prop.* 18). De indifferentismo relativo particulari sermo erit in tractatu de Ecclesia. Indifferentismus relativus tam universalis quam particularis nuncupatur etiam *tolerantia dogmatica*.

Sed est alia indifferentismi species, ex liberalismo mitiori orta. Docent liberales mitiores privatorum vitam et mores debere legibus divinis regi, hominemque privatum ad veram religionem profitendam absolute teneri, non autem civitatem ; sed « in rebus publicis fas esse a jussis Dei discedere, nec ac ea ullo modo in condendis legibus intueri... nihil esse quod ullum Deo cultum civitas adhibeat aut adhiberi publice velit : nullum anteferri alteri, sed aequo jure omnes haberi oportere ». (*Leo XIII* ; *Encycl. Libertas*, p. 228 et 230.) Liberales igitur mitiores Statui licentiam concedunt aut nullam aut quam magis placuerit profiteri religionem ; et sic quoad cultum publicum in indifferentismum deflectunt ; Statui insuper jus et obligationem tribuunt omnes indiscriminatim religiones aequo jure tolerandi et protegendum ; et sic *tolerantiam civilem* et cultuum libertatem statuunt.

Divisio hujusce partis. Agendo de necessitate religionis in genere, imprimis praemittenda est ipsa religionis et cultus notio ; qua explanata, demonstrandum veniet tum hominem privatum, tum ipsam societatem ad religionem profitendam stricte teneri ; demum aliqua de religionum tolerantia adjicientur.

CAPUT I

De religionis et cultus notione.

43. Nominis etymologia. — Quodnam sit verum nominis *religionis* etymon, non constat : triplex enim ab auctoribus refertur.

Alii cum Cicerone religionem derivant a *relegendo*, quia hominis

religiosi est ea, quae ad divinum cultum pertinent, frequenter relegere et meditari.

Alii vero originem hujus vocis deducunt a *religendo* seu *reeligendo*, quia Deum, quem peccando amiseramus, denuo eligere debemus. « Ipse (Deus), ait *S. August.*, est fons nostrae beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis. Hunc eligentes, vel potius religentes, amiseramus enim negligentes : hunc ergo religentes, unde et religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendimus. » (*De Civ. Dei*, l. 10, cap. 3. M., T. 41, col. 180.)

Alii demum quorum sententia videtur probabilior, cum Lactantio et *S. Augustino* nomen illud a *religando* mutuatum esse autumant. « Hoc vinculo pietatis, ait *Lactantius*, obstricti Deo religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit. » (*De Instit. div.*, l. 4, c. 28, M., 6, c. 536.) — Et *S. August.* : « Ad unum Deum tendentes et ei uni religantes animas nostras, unde religio dicta creditur... In his verbis meis ratio quae reddita est, unde sit dicta religio, plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam nominis hujus originem exposuisse latini sermonis auctores, quod inde sit appellata religio, quod religitur. » (*Retract.*, l. 1, cap. 13, n. 9. M., 32, col. 605.)

43.^a Definitio realis. — Quidquid sit de nominis etymologiâ, per vocem *religio* intelligitur *unio seu conjunctio moralis hominis cum Deo*. « Sive autem religio dicatur a frequenti relectione, inquit *S. Th.*, sive ex iterata electione ejus quod negligenter amissum est, sive dicatur a religatione, religio proprie importat ordinem ad Deum. Ipse enim est cui principaliter alligari debemus tamquam indeficienti principio. » (2. 2, q. 81, a. 1.)

Religio dicitur *unio moralis*, quae scilicet actibus intellectûs et voluntatis perficitur. Duplex est enim hominis relatio ad Deum, *physica* et *moralis*. Relatio *physica* seu *ontologica* in eo est, ut homo, sicut quaelibet creatura, a Deo Creatore et Gubernatore quoad totum suum esse dependeat. — Relatio *moralis*, quae creaturis intellectualibus propria est, in eo consistit, quod homo hanc suam a Deo dependentiam agnoscat, et sese Deo, supremo legislatori, libere subjiat. — Prior relatio est religionis fundamentum ; si enim homo a Deo quoad suum esse non dependeret, nullis erga eum teneretur officiis. Posterior relatio est formalis ratio religionis : religio enim tota in hoc consistit, quod homo suam a Deo omnimodam dependentiam agnoscat, et omnia exequatur officia, quae ex hac dependentia nascuntur.

43.^b Divisio. — Religio considerari potest *objective* et *subjective*.

Objective, seu *in se* considerata, religio est *complexus omnium veritatum et officiorum*, quibus homo erga Deum obstrictus est. — *Subjective*, prout scilicet in homine residet, religio est *virtus moralis inclinans hominem ad acceptandas veritates et explenda officia* quibus erga Deum obstrictus est.

Religio *objectiva*, quatenus est complexio veritatum, vocatur religio *theoretica* ; quatenus vero est complexio officiorum, vocatur, religio *practica*.

Religio tam *objective* quam *subjective* sumpta bifariam dividitur : altera est *naturalis*, *supernaturalis* altera. *Naturalis* hominem ordinat in Deum ut est auctor naturae finisque naturalis. Dogmata et praecepta complectitur solo naturalis rationis lumine comparata. — *Supernaturalis* vero, seu *revelata*, hominem ordinat in Deum ut est auctor gratiae finisque supernaturalis. Dogmata et praecepta complectitur, quae non vi naturalis rationis, sed extraordinaria et gratuita Dei manifestatione innotescunt. Vocatur etiam *positiva*, quia praecepta continet, quae ex libera Dei voluntate praeceptis naturalibus sunt superaddita.

44. *Notio cultûs*. — Cultus in genere definitur : *Testimonium excellentiae alienae et submissionis propriae* (Polm.). — Cultus religiosus, de quo in praesenti agitur, est *exercitium seu praxis religionis objectivae in testimonium supremae Dei excellentiae et nostrae ad eum submissionis*. Omnes complectitur actus, quibus Deo obsequium et honorem deferimus.

Cultus est vel *internus* vel *externus*. *Internus* consistit in internis actibus intellectûs et voluntatis, v. gr., in actibus fidei, spei, caritatis, gratitudinis, etc. *Externus* externis actibus ministerio corporis exercetur, puta : capitis inclinatione, genu flexione, oratione vocali, cantu, etc. Interior reperiri potest quin exterioris cultûs actus ipsum comitetur ; sic, v. gr., actum fidei vel caritatis aliquis animâ elicere potest, quin in corpore quidquam manifestetur ; exterior vero absque interiori consistere nequit ; cultus enim exterior essentialiter ad interiorem ordinatur¹, nihilque est aliud quam cultûs interni exterior manifestatio per actus corporales convenientes.

Cultus externus subdividitur in *privatum* et *publicum*. *Privatus* dicitur qui Deo exhibetur ab homine ut a persona privata ; *publicus*, qui a tota communitate, vel ab aliquo individuo nomine communitatis deferitur.

¹ Cf. S. Th., 1. 2, q. 101, a, 2 ; Gatti, T. II, pag. 162.

CAPUT II

De necessitate religionis respectu individuorum.

Hominem nulla prorsus religione obstringi, indifferentistarum absolutorum est commentum, sicuti supra monuimus. Ex deistis, qui religionem quamdam necessariam dicunt, non pauci sunt qui doceant hominem ad cultum internum, non autem ad externum exhibendum teneri.

Probandum est igitur : 1° quemlibet hominem ad religionem profitendam teneri ; 2° religionem veram non posse esse nisi unam ; 3° quemlibet obligari ad cultum tam internum quam externum Deo tribuendum. — Ad indifferentismum relativum quod attinet, de eo in parte secunda hujusce tractatus sermo erit.

45. Prop. I. *Religio est cuilibet homini absolute necessaria.*

Philosophice *certa* ; theologice *de fide* ex apertis Scripturae testimoniis.

Agitur in propositione de religione subjectiva connotante objectivae exercitium.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Matth.*, iv, 10) : *Scriptum est : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* — (*Malach.*, i, 6) : *Si pater ego sum, ubi est honor meus ? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?* Sed omnis homo Deum Patrem et Dominum habet. Quilibet ergo eum honorare, timere, illique servire tenetur. Unde, teste Apostolo, qui Deum agnitum glorificare recusant, poenis plectuntur acerrimis (*Rom.*, i) : *Quum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt... Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae.*

II. Ex conditione ipsius naturae humanae. Talis est humanae naturae conditio, ut, perspectis sive ejus origine sive ejus fine, strictissima incumbat homini obligatio Deum religione colendi. « Ex omnibus hominum officiis, ait *Leo XIII*, illud est sine dubitatione maximum et sanctissimum, quo pie religioseque Deum colere homines jubemur. Idque necessario ex eo consequitur, quod in Dei potestate perpetuo sumus, Dei numine providentiaque gubernamur, ab eoque profecti, ad eum reverti debeamus. » (*Encycl. Libertas*. *Acta*, t. 8, p. 229.)

Etenim : 1° *Ratione originis.* Homo omnimodâ dependentiâ a Deo pendet : est a Deo creatione productus, ab eo in esse continuo conservatur et gubernatur, et quidquid est in homine, ad Deum

illud ut ad auctorem et Dominum pertinet. Cujuslibet igitur hominis Deus est Dominus, Benefactor, Pater et Rex. Porro, recta ratio, solius etiam naturae lumine illustrata, dictat quamlibet creaturam rationalem debere hanc suam dependentiam recognoscere et profiteri ; dictat subjectionem et obsequium deberi domino, benefactori gratias, patri reverentiam et amorem, regi vero honorem. Quilibet igitur homo, ex conditione suae naturae, divinam excellentiam et suam a Deo dependentiam recognoscere et profiteri tenetur ; tenetur Deo subjectionem et obsequium praestare, gratias persolvere, reverentiam et amorem exhibere, atque honorem deferre. In his autem cultus religionis versatur.

2° *Ratione finis.* Hominis, sicut cujuslibet creaturae, duplex est finis, finis scilicet ipsius Dei, et finis ipsius hominis. (Cf. n. 650 et ss.)

a) Finis primarius et ultimus, quem Deus in omnibus rebus creandis et gubernandis sibi praestituit, alius esse non potest, quam Ipsius gloria manifestanda et a creatura adoranda et laudanda. Necesse est igitur ut quaelibet creatura juxta naturam suam Dei gloriam procuret. Homo ergo, utpote intellectu et voluntate praeditus, actibus intellectûs et voluntatis Deo gloriam deferre tenetur : hoc autem ipsius religionis finis est.

b) Finis ipsius hominis est propria hominis beatitudo. In actuali providentia, finis ultimus hominis, in quo solo perfecte beatificatur, est ipse Deus facie ad faciem visus et amore supernaturali amatus. Jamvero, omne ens, quod non est sibi suus finis sed suum finem habet in alio, propriis actibus adlaborare debet ut finem consequatur. Si igitur homo suam velit beatitudinem consequi, omnino requiritur ut propriis actibus, intellectûs scilicet et voluntatis, Deo ut fini inhaereat, ipsumque assequi nitatur. Porro, hi actus proprii sunt religionis. Homini ergo cuivis, si modo finem suum assequi intenderit, religionis colendae absoluta incumbit obligatio.

III. *Ex ordine morali.* Lex moralis regulam quamdam supremam et immutabilem expostulat, juxta quam operari pium et sanctum est, contra quam agere vitiosum est et culpabile. Verum, si respuatur religio hominisque dependentia a Deo supremi legislatores, sola superest humana ratio tanquam suprema agendorum regula. Sed, teste Leone XIII : « Rejeto ad humanam rationem et solam et unam veri bonique arbitrio, proprium tollitur boni et mali discrimen : turpia ab honestis non re, sed opinione judicioque singulorum differunt : quod libeat, idem licebit ; constitutaque morum disciplina, cujus ad coercendos sedandosque motus animi

turbidos nulla fere vis est, sponte fiet ad omnem vitae corruptelam aditus. » (Encycl. *Libertas. Acta*, t. 8, p. 225.)

Praeterea, deficiente religione, nulla vera virtus in homine inveniri potest. « Huc accedit, ait *Leo XIII*, virtutem veri nominis nullam esse sine religione posse : virtus enim moralis est, cujus officia versantur in iis, quae ducunt ad Deum, quatenus homini est summum atque ultimum bonorum ; ideoque religio quae operatur ea, quae directe et immediate ordinantur in honorem divinum, cunctarum princeps est moderatrixque virtutum. » (Loc. cit., p. 230.)

IV. **Ex ratione societatis.** Deficiente religione, nulla societas firma et tranquilla consistere potest, sicuti testantur vel ipsi auctores ethnici. « Omnis humanae societatis fundamentum convellit, ait *Plato*, qui religionem convellit. » (De *Legib.*, l. 10.) Et *Plutarchus* : « Facilius esse, ait, urbem in aere aedificare quam rempublicam sine cultu religionis fundare. » (Adv. *Colot.*)

Jamvero, ut civilis societas salva possit consistere, omnino requiritur ut mutua jura civium officiaque servantur, subditi legitimae auctoritati debitam exhibeant obedientiam, auctoritas vero aequo moderamine subditos regat : quaeque, nisi religio adsit, necessario deerunt. Et revera :

1° Nativa civium jura et officia, ut firma sint ac tuta, non propria cujusque ratione, sed lege suprema et immutabili determinari indigent ; praeterea expostulant ut sanctione, cui se nullus possit subducere, firmentur, ita ut illi, qui amore honestatis non satis moverentur, timore saltem poenarum ad sua officia exequenda aliorumque jura salva conservanda impellantur. Qui autem religionem penitus abnuunt, ille supremum etiam ac immutabilem legislatorem negat, supremum judicem ac vindicem rejicit, propriamque rationem ut supremam agendorum normam statuit. Exinde, ut modo pro ordine morali adnotavimus, jurium officiorumque perturbationem oriri, nemo est quin videat.

Adhuc : qui religionem penitus abnuunt, illi Deum ut finem suum ultimum abnuunt, in altera vita nullam expectant beatitudinem et fiunt de numero eorum quorum *Deus venter est*, ut ait *Apostolus* (*Phil.*, III, 19) : suam felicitatem in hujus vitae bonis ac deliciis reponunt¹. Inde necessario provenit ut, deficientibus conscientiae stimulis, et superstite solâ sacrâ auri fame, heri, quo majus lucrum reportent, aut operarios nimio labore onerent, aut eis non aequa exsolvant stipendia ; proletarii vero herorum divitiis invident,

¹ Cf. *Leo XIII*, Encycl. *Exeunte jam anno*, 25 Dec. 1888. *Acta*, t. 8, p. 398.

pretia justo majora requirunt, bona aliena vi et astutiâ, quoties metu legum civilium non inhibentur, rapere satagunt. Hinc videre est heros inter et proletarios ea continua jurgia, quibus nostris temporibus statuum pax et prosperitas in periculum adducuntur; hinc luctuosa illa socialistarum molimina ad subvertendum jus proprietatis ab ipsa natura concessum et ad civitatum conservationem adeo necessarium ¹.

2º Ad subditos quod attinet, ratio cur regibus et principibus obediant, Deus est, cujus potestas in praesidibus relucet. *Omnis anima*, inquit Apostolus (*Rom.*, XIII, 1, 2), *potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo... Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. Illis ergo, qui Deo omne religionis obsequium denegant, jam nulla remanet ratio cur principibus obediant leges servent; et « facile ad seditionem turbasque labitur multitudo, frenisque officii et conscientiae sublati, nihil praeter vim relinquitur; quae tamen vis tanta non est, ut populares cupiditates continere sola possit. Quod satis testatur dimicatio propemodum quotidiana contra socialistas, aliosque seditiosorum greges, qui funditus permoveere civitates diu moliuntur. » (*Leo XIII*, *Encycl. Libertas. Acta*, p. 226.)

3º Qui vero multitudini praesunt, nisi probe meminerint se esse ministros Dei, sicut monet Apostolus (*Rom.*, XIII, 6), et *quoniam judicium durissimum his qui praesunt, fiet* (*Sap.*, VI, 6), in tyrannidem mox incident, individuorum et ipsius societatis domesticae jura intangenda mox invadent, populumque injustis prement exactionibus, quibus pax et tranquillitas exulant a regno ².

V. **Ex consensu populorum.** Omni aetate ac ubique terrarum gentes aliquam divinitatem, cui cultum detulere, agnoverunt. « Sua cuique civitati, ait Cicero, religio est. Deum quippe natura venerari novit; nec quisquam est homo, qui lege, quae hoc praecipiat, careat. » (*De Legib.*, l. 10)³. Idem testantur recentiores viatores et missionarii de gentibus olim ignotis. — Ille autem universalis populorum consensus certus est testis veritatis, secundum illud *Guillelmi Parisiensis*: « Quod natura universaliter et naturaliter confitetur, necesse est verum esse. Naturam enim universaliter et naturaliter mentiri impossibile est. » (*De Virt.*, c. 2.)

45.^a **Corollaria.** — *Ex dictis deduces*: I. Indifferentismum abso-

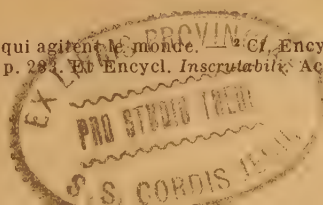
¹ Cf. Oratio Leonis XIII, die 24 Febr. 1885. *Acta*, t. 5, p. 188. — ² Cf. S. Alph., *Consid. de veritate div. revel.*, c. 3, n. 50. — ³ Cf. Gatti, t. 2, p. 64 et ss.

lutum esse *injuriosum Deo*, cujus jura pedibus calcat ; *privatis hominibus perniciosum*, quorum hac in vita pacem perturbat, viamque praeccludit ne in altera vita ad veram perveniant felicitatem ; *civitatis exitialem*, quarum fundamenta penitus convellit ; *ipsi rationi repugnantem* : « nullum siquidem, ait *Leo XIII*, velle homini aut societati civili cum Deo creatore ac proinde supremo omnium legislatore intercedere vinculum omnino naturae repugnat, nec naturae hominis tantum, sed rerum omnium procreatarum : quia res omnes effectas cum causa, a qua effectae sunt, aliquo esse aptas nexu necesse est : omnibusque naturis hoc convenit, hoc ad perfectionem singularum pertinet, eo se continere loco, quem naturalis ordo postulat, scilicet ut ei quod superius est, id quod est inferius subjiatur et pareat. » (Encycl. *Libertas*, p. 225.)

II. Cum, deficiente religione et consequenter extinctis conscientiae stimulis, atque solis remanentibus absque ullo moderamine pravis cupiditatibus, pax inter cives, praecipue heros inter et operarios, necessario deficiat, atque proletarii sua humili conditione pertaesi et aerumnis plerumque gravati, ad socialismum ac communismum infallibiliter deflectant, sequitur, unicum remedium efficax ad tanta mala propulsanda, et proletariorum sortem levandam, in sola religione positum esse ; alia vero media, quaecumque sint, nisi tamen religionem comitem habeant in eaque fulciantur, suapte vi remanere inefficacia, sicuti nostrae aetatis experimenta testantur. « Sola Ecclesia, ait *Leo XIII*, par est difficilibus quaestionibus socialibus solvendis ¹. » (*Oratio ad Gallos. Acta*, t. 5, p. 189.) — Et : « Tanti mali socialismi remedia nusquam expectanda quam a christiana religione certiora. » (*Oratio ad Germanos. Acta*, t. 5, p. 192.) ²

Et agens de remediis ad mala avertenda, quae e socialismo oriuntur, ait : « Causa agitur ea, cujus exitus probabilis quidem nullus, nisi advocata religione Ecclesiaeque, reperiatur... Profecto aliorum quoque operam et contentionem tanta haec causa desiderat : principum reipublicae intelligimus, dominorum ac locupletium, denique ipsorum, pro quibus contentio est, proletariorum : illud tamen sine dubitatione affirmamus, inania conata hominum futura, Ecclesia posthabita. » (Encycl. *Rerum novarum*, die 15 Maii 1891. *Acta*, t. 11, p. 107.)

¹ L'Eglise seule a le secret des difficiles problèmes qui agitent le monde. Encycl. *Diuturnum*, § Hoc vero est etiam gravius. *Acta*, t. 2, p. 293. Et Encycl. *Inscrutabili*, *Acta*, t. 1, p. 44.

Proinde democratiae cultores, sacerdotes praesertim, qui sese dedunt ad ea levanda mala quae operarios homines premunt, memores semper esse debent, remedia ad eas calamitates auferendas in religione esse imprimis quaerenda ; caetera vero remedia, quaecumque sint, subsidiaria esse posse, sed per se, si sola sint, sufficientia esse nunquam. « Ex hoc igitur fonte (religione), ait *Leo XIII*, christiani homines adjumenta petant, quorum ope praesertim magnitudinem periculorum, quatenus possunt, defendant. » (*Or. ad Germ., Acta*, t. 5, p. 192.)¹

45.^b Objicitur I. — Posita etiam hominis dependentia a Deo, non sequitur religionem esse necessariam, nisi simul probetur Deum religione indigere. Atqui Deus, utpote in semetipso perfectissime beatus, religione non indiget. Ergo homo ad religionem non tenetur.

Resp. Nego majorem: religionis enim fundamentum non est Dei indigentia, sed ipse ordo justitiae qui requirit, ut qui dependet ab alio, suam erga eum dependentiam agnoscat et officia adimpleat, quae inde enascuntur. Sicut, v. gr., ratio solvendi debitum non est creditoris indigentia, sed ipsa justitia quae exigit, ut debitor, quod debet, exsolvat. Quamvis igitur Deus cultu nostro nullatenus indigeat, tenemur nihilominus vi justitiae in natura fundatae Deo, primae nostrae causae et fini ultimo, eam exhibere reverentiam, quam vel natura dictat, vel ipse Deus positiva voluntate exigit. Ex quo debito solvendo, non ipse Deus, sed creatura utilitatem reportat. « Deo, ait *S. Th.*, reverentiam et honorem exhibemus, non propter seipsum, quia ex seipso est gloria plenus, cui nihil a creatura adjici potest, sed propter nos, quia videlicet per hoc quod Deum reveremur et honoramus; mens nostra ei subjicitur ; et in hoc ejus perfectio consistit. » (2. 2, q. 81, a. 7.)

45.^c Obj. II. — Si, posita creatione, religionis obligatio ex natura entis intellectualis flueret, omnes religionem profiterentur : quod enim fluit ex natura, necessario evenit. Atqui multi nullam profitentur religionem. Ergo ex natura nulla datur profitendae religionis obligatio.

Resp. Dist. maj.: Si religionis obligatio ex natura flueret *necessitate physica*, omnes religionem profiterentur, *conc.*, si fluit *necessitate tantum morali*, *nego.* — Duplex enim distinguenda est necessitas, *physica*, quae libertatem ita tollit, ut homo absolute non possit in oppositum tendere ; sicut voluntas non est libera quoad bonum undequeque perfectum ; et *moralis*, quae est vinculum quoddam morale voluntatem ita ligans, ut licet possit physice in contrarium tendere, non potest tamen impune.

Moralis necessitas fluit tanquam illatio ex principiis positis ; sic v. gr., posita generatione, incumbit filio necessitas patrem honorandi ; et posito furto, nascitur necessitas restituendi. Ita etiam, posita creatione, nascitur in homine moralis necessitas Deum religione colendi : et sub hoc respectu religio dicitur ex natura hominis necessario consequi ; omnes siquidem tenentur hac morali necessitate Deum religione colere. Atvero, quia homo conservat suam libertatem physicam, potest, licet non citra crimen, debito suo non satisfacere ; et Deum, quem suum esse conditorem agnoscit, non honorare ; non secus ac fur potest libertate physica restitutionem, ad quam necessitate morali tenetur, non persolvere.

¹ Cf. *Encycl. Auspicato*, die 17 sept. 1882. § In his igitur. *Acta*, t. 3, p. 153.

45.^d **Obj. III.** — Religio, ut nomen innuit, est quaedam cum Deo societas. Sed finitum inter et infinitum nulla possibilis est societatis ratio. Ergo homo ad nullam teneri potest religionem.

Resp. Dist. maj.: religio est societas cum Deo, societas aequalium, *neg.*; societas inaequalium, fundata in relatione dependentiae creaturae a sua causa, cujus excellentiam agnoscit ac veneratur, *conc.* Et haec societas inter finitum et infinitum non solum potest, sed etiam necessario debet existere.

45.^e **Obj. IV.** — Homo est liber. Sed religione tollitur libertas. Ergo nequit homo ad religionem obligari.

Resp. Dist. maj.: Homo est liber, libertate physica, id est, habet facultatem physicam agendi pro libitu, *conc.*; est liber omnimoda libertate morali, id est, habet jus licite et impune faciendi quidquid velit, *neg.* Libertas enim creata, praecise quia creata, a Deo supremo legislatore necessario dependet, neque humana ratio potest esse homini suprema agendorum regula, sicuti effutiant liberalistae provectiones.

Quoad minorem, Religio tollit libertatem, *physicam, nego; moralem, subdist.*; pravam et ab omni superiori regula independentem, *conc.*; veram, quae consistit in electione mediorum aptorum ad finem ultimum consequendum, *neg.* Haec enim libertas religione nedum auferatur, ab ea profecto perficitur, cum religio homini ad finem suum consequendum aptissima media suppeditet.

46. **Prop. II.** — *Religio vera non potest esse nisi una.*

Philosophice *certa* ; theologicè *de fide*, ex apertis Scripturae testimoniis.

Agitur in propositione de religione objectiva, necnon et de ejus cultu.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Marc.*, xvi, 16) : *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit : qui vero non crediderit, condemnabitur.* Sequitur ex his verbis in sola Christi religione hominem suam posse salutem consequi. Porro, illa sola potest esse religio vera, in qua homo suum ultimum finem assequi potest. Vera ergo religio non potest esse nisi una.

II. Ex Ratione. 1° *Ratione originis.* Religio est vel simpliciter supernaturalis, orta ex divina revelatione ; vel naturalis sive cognoscatur revelatione sive ope solius rationis. Atqui ex utraque parte, ratione originis, vera religio non potest esse nisi una.

a) *Pone Deum revelasse religionem supernaturalem universalem,* seu pro omnibus hominibus, cum Ipse, quippe qui sit omnium supremus Dominus ac Legislator, jus habeat injungendi quo cultu honorari velit, manifestum est hanc solam religionem esse veram, omnem vero aliam esse falsam vel *negative*, quia nec omnes veritates nec omnia praecepta continet, quod haberetur in religione mere naturali ; vel *positive*, quia doctrinas et praecepta religioni revelatae opposita amplectitur, quod utique reperimus, v. gr., in Buddhismo et Mahumetismo. Atqui, ut ex infra dicendis constabit, Deus

religionem supernaturalem universalem instituit. Ergo haec una potest esse vera ; omnis vero alia necessario falsa sit oportet.

b) Pone contra solam existere religionem naturalem, haec etiam non potest esse nisi una vera. Religio naturalis fundatur in hominis dependentia a Deo, omnium creatore et fine ultimo. Jamvero, unus est Deus, qui omnes creavit et qui est omnium finis ; una est specificè natura humana in omnibus ; eadem est omnium dependentia a Deo : hinc eadem sunt relationes omnium tum ad Deum, tum ad se invicem, et consequenter eadem etiam officia exinde manantia. Porro, ubi sunt eadem relationes hominis ad Deum, atque eadem officia, ibi etiam non potest esse nisi una eademque religio, quae eas relationes agnoscit et officia ex iis orta libere adimplet. Vera igitur religio naturalis non potest esse nisi una.

2° *Ratione doctrinae.* Quaelibet religio objective est complexus veritatum et officiorum. Ex diversis autem doctrinis, quarum una, quod aliae falsum reputant, illud verum existimat ; quarum vero altera, quod aliae ut malum prohibent, illud ut bonum permittit aut praescribit ; ex diversis, inquam, hisce doctrinis, una sola potest esse vera, aliae vero falsae sint, necesse est : etenim verum vero contradicere repugnat. Atqui ex diversis religionibus, quae in mundo existunt, quod aliae falsum de Deo arbitrantur, illud aliae verum reputant ; quod aliae proscribunt tanquam Deo injuriosum, illud tanquam ipsi honorificum praescribunt aliae. Ergo una sola potest esse vera religio.

3° *Ratione Dei veracitatis.* Cum diversae religiones opposita de Deo doceant, si quaelibet aequè vera, aequè bona, aequè Deo grata reputanda esset, Deus errorem approbare dicendus foret. Sic, v. gr., Catholici Christum tanquam Deum venerantur ; Judae vero eum ut malefactorem respuunt ; si igitur utraque religio aequè vera, bona, et Deo grata existeret, tunc placeret Deo Christum simul ut Deum et ut malefactorem agnoscere : quod absolute repugnat, cum Deus, summa veritas, nullum errorem approbare possit. Diversae igitur religiones nequeunt esse aequaliter verae ; sed una sit vera, aliae falsae, oportet ¹.

4° *Ratione Dei sanctitatis.* Si omnes religiones aequè bonae atque Deo aequè gratæ sunt, actum est de divina sanctitate. Multae siquidem existunt religiones quae quod ab intrinseco malum est, illud bonum et licitum dicunt et permittunt. Tales igitur religiones

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 1.

si Deus acceptas haberet, tanquam bonum approbaret quod est essentialiter malum : hoc autem Dei sanctitatem directe tollit. Omnes igitur religiones nequeunt esse aequae bonae nec aequae Deo acceptae.

5° Huc accedunt indifferentissimi condemnationes a SS. Pontificibus pluries latae, scil. a Leone XIII, Encycl. *Libertas*, saepius jam citata ; et a Pio IX, Encycl. *Qui pluribus*, die 9 Nov. 1846 (*Acta* Pii IX, t. 1, p. 12) ; Encycl. *Singularis quidem*, die 17 Martii 1856 (*Acta*, t. 2, p. 512) ; Allocut. *Maxima quidem*, die 9 Jun. 1862 (*Acta*, t. 3, p. 451) ; Encycl. *Quanta cura*, die 8 Dec. 1864 (*Acta*, t. 3, p. 687) ; et in Syllabo, prop. 15 et 16.

47. Prop. III. *Homo Deo cultum tam internum quam externum exhibere tenetur.*

Philosophice certa ; theologice de fide, ex manifestis Scripturae testimoniis.

PROB. I^a PARS : quoad cultum internum.

I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Joan.*, iv, 24) : *Deus spiritus est, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate adorare oportet.* Sed adoratio in spiritu et veritate ad internum cultum pertinet.

Praeterea, plures in S. Scripturis praescribuntur actus interni, quibus homo Deo obsequium praestare tenetur ; inter alios eminent actus fidei (*Hebr.*, xi, 6) : *Sine fide impossibile est placere Deo* ; actus spei (I, *Petr.*, i, 21) : *Dedit ei (Christo) gloriam, ut fides vestra et spes esset in eo* ; actus caritatis (*Luc*, x, 27) : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.*

II. Ex Ratione. 1° Ex supradictis (n. 45) manifestum est quemlibet teneri ad praestandum Deo reverentiam, honorem, amorem, etc. Haec autem absque internis animae sensibus nullatenus esse possunt.

2° Cultus externus non est nisi exterior manifestatio cultûs interioris, proinde, deficiente cultu interiori, actus externus rationem cultûs non habet. Si igitur homo ad interiorum cultum non teneretur, nec ad exteriorum, et ideo ad nullam teneretur religionem : quod ex supra dictis falsum esse demonstratum est.

PROB. II^a PARS : quoad cultum externum.

I. Ex S. Scriptura. Legimus in Libris Vet. Test., praesertim in Levitico, ipsum Deum cultum externum indicasse, sacrificia et sacramenta instituisse, et mandasse ut statutis diebus populus a laboribus abstineret. — In Novo Foedere, Christus sacrificium instituit, Sacramentaque dedit, ex quibus quaedam ut omnes stricta

ex obligatione susciperent, mandavit. Quae omnia ad cultum externum pertinent.

II. **Ex Ratione.** 1° Rectus ordo expostulat ut creatura in iis omnibus, quae a Creatore accepit, ab eo dependeat. Homo autem a Deo non solum animam, sed et corpus accepit. Homo igitur et ratione animae et ratione corporis Deo obstringitur; et ideo totus homo, compositum videlicet humanum ex anima et corpore constans, Deo cultum exhibere tenetur: ex parte animae, per internos actus intellectus et voluntatis; ex parte corporis, per externa signa, quibus internos animae sensus exterius manifestet.

2° Ejusmodi est hominis natura, ut quibus interne motus fuerit affectibus, eos exterius manifestet. Naturâ igitur comparatum est, ut ipse cultum internum signis etiam prodat externis.

3° Accedit populorum consensus. Ab ipso mundi universi exordio cultum externum jam exstitisse, testatur S. Scriptura: ostendit nobis Cain et Abel sacrificia Deo offerentes (*Gen.*, iv, 3, 4) et Job quotidie pro filiis holocausta offerentem (*Job*, i, 5).

Nullam vero gentem unquam repertam fuisse, quin numen aliquod sive sacrificiis, sive aliis externis ritibus coluerit, testantur ipsi philosophi ethnici. « Si terram obeas; *inquit Plutarchus*, invenire possis urbes muris, litteris, domibus, opibus, numismate carentes: urbem vero templis diisque destitutam, quae precibus, oraculis, jurejurando non utatur, non bonorum causa sacrificet, non mala sacris avertere nitatur, nemo unquam vidit. » (*Cont. Colot.*)

Objicitur. Cultus externus nil aliud est quam interni manifestatio. Sed Deus, qui intuetur cor, absque ulla externa manifestatione cultum videt internum. Ergo cultus externus est inutilis, nec proinde obligatorius.

Resp. Nego consequentiam. Ratio enim cultus externi non est ut Deus internum cernere possit; sed ut homo Ei debitum animi et corporis obsequium praestet; utrumque a Deo accepit, utriusque religioso servitio Deum honestare tenetur.

CAPUT III

De necessitate religionis respectu societatis.

47.^a Religionem in membris societatis, saltem in majori civium parte esse ad societatis incolumitatem prorsus necessariam, ita ut atheorum societas nequeat moraliter haberi, ex dictis (n. 45) constat. Quapropter in praesenti articulo agetur tantummodo de necessitate religionis pro ipsa societate quatenus corpus morale efficit,

seu de obligatione qua societas, ut est moralis quaedam persona, ad veram profitendam religionem adstringitur.

Statum ad nullam teneri religionem docent tum liberales provectiores, qui etiam individuos ab omni religione solutos dicunt ; tum multi mitioris liberalismi fautores qui, etsi in individuis profitendae religionis obligationem agnoscant, Statum tamen atque personas publicas qua publicas ab ea immunes asserunt. « Audent docere, inquit Pius IX, optimam societatis publicae rationem, civilemque progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et gubernetur, nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret. » (Encycl. *Quanta cura. Acta*, t. 3, p. 690.)

Quorum systema vocatur *naturalismus politicus*, et est, ut ait Leo XIII, verus atheismus politicus, atque apostasia legalis societatis a divino suo Auctore. (*Epist. ad Imperatorem Brasiliae*, 19 Jul. 1889. *Acta*, t. 9, p. 146.)

48. Prop. Societas civilis, qua persona moralis, veram religionem profiteri tenetur.

Philosophice *certā* ; theologicè *fide certa*.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Dicitur (*Is.*, LX, 12) : *Gens enim et regnum quod non servierit tibi, peribit*. Quae verba *servierit tibi*, de Jerusalem vera Christi Ecclesia, dicuntur, ut ex toto citato capite constat. Ex his inferre est, non privatos solum homines, sed gentes etiam et regna ad veram Christi religionem profitendam teneri. — Id quoque evincitur ex omnibus quae fecit Deus, ut apud Judaeos in antiquo foedere publica verae religionis professio intacta servaretur.

II. Ex Ratione. 1º Societas civilis, non secus ac privatus homo, Deum habet auctorem, atque ab eo quoad esse et conservari dependet. Ergo societas, non secus ac privatus homo, hanc suam a Deo dependentiam agnoscere, atque Ei pro acceptis beneficiis obsequium deferre tenetur.

« Natura et ratio, inquit Leo XIII, quae jubet vel singulos sancte religio-sequē Deum colere, quod in ejus potestate sumus, et quod ab eo profecti ad eundem reverti debemus, eadem lege adstringit civilem communitatem. Homines enim communi societate conjuncti nihilo sunt minus in Dei potestate, quam singuli : neque minorem quam singuli, gratiam Deo societas debet, quo auctore coaluit, cujus nutu conservatur, cujus beneficio innumerabilem bonorum, quibus affluit, copiam accepit. Quapropter sicut nemini licet sua adversus Deum officia negligere... eodem modo civitates non possunt, citra scelus, gerere se tanquam si Deus omnino non esset, aut curam religionis velut alienam nihilque profuturam abjicere, aut asciscere de pluribus generibus indifferenter quod libeat : omninoque debent eum in colendo numine morem usurpare modumque,

quo coli se Deus ipse demonstravit velle. » (Encycl. *Immortale Dei. Acta*, t. 5, p. 122. Cf. etiam Encycl. *Libertas*, § *Eadem Libertas. Acta*, t. 8, p. 231.)

2º Societas civilis temporale bonum civium ita procurare debet, ut eos ad bonorum maximum, felicitatem videlicet aeternam, acquirendum simul adjuvet. Sed hoc praecipue fit per religionem.

« Nati susceptique omnes homines sumus, ait *Leo XIII*, ad summum quoddam et ultimum bonorum, quo sunt omnia consilia referenda extra hanc fragilitatem brevitatemque vitae in coelis collocatum. Quoniam autem hinc pendet hominum undique expleta ac perfecta felicitas, idcirco assequi eum, qui commemoratus est, finem tanti interest singulorum, ut pluris interesse non possit. Civilem igitur societatem communi utilitati natam in tuenda prosperitate reipublicae necesse est sic consulere civibus, ut obtinendo adipiscendoque summo illi atque incommutabili bono quod sponte appetunt, non modo nihil importet unquam incommodi, sed omnes quascumque possit, opportunitates afferat. Quarum praecipua est, ut detur opera religioni sancte inviolateque servandae, cujus officia hominem Deo conjungunt. » (Encycl. *Immortale. Acta*, t. 8, p. 123.)

3º Societas suam incolumitatem tueri ac conservare tenetur. Atqui cultus publicus est medium ad sui conservationem necessarium. Etenim poeta teste, *Regis ad exemplar totus componitur orbis*; et ipse Spiritus Sanctus ita nos admonet *qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea*. (*Eccli.*, x, 2.) Si igitur civitatum Rectores, qua rectores, nullo Deum reverentur cultu publico, sed abjecta religione atheismum politicum profitentur, mox fiet ut subditi cives eorum exemplo, allecti, religionem quoque abjiciant, ad atheismumque deflectant, sicuti experientia constat: exinde proveniunt mala, quae nostrae aetatis civitates perturbant, hasque in summum discrimen dejecere.

4º Accedit populorum consensus, nec deest philosophorum ethicorum auctoritas. Teste *Plutarcho* (cf. n. 147), nulla unquam inveniri potuit civitas quae templis caruerit, aut sacrificiis usa non fuerit. Sed templa et quae in eis offeruntur sacrificia, publicum cultum demonstrant.

Omnes legislatores antiquiores religionis cultum tanquam societatis basim atque fundamentum posuerunt. « In legum constitutione, ait *Plutarchus*, primum est et maximum de diis opinio. Quam ob rem *Lycurgus Lacedaemonios*, et *Numa Romanos*, et *Ion antiquos Athenienses*, et *Deucalion Graecos* fere universos diis consecraverunt, votis, sacramentis, oraculis, ominibusque, eos ob spem ac metum diis deditos obnoxiosque reddentes. » (*Cont. Coloten*, c. 31.)

Quod legislatores exemplo, id quoque philosophi ratione firma-

runt. *Aristoteles*, quatuor recensitis mediis, quibus civitatum incolumitati prospici debeat, quintum addit, dicens : « Quintum est id, quod primo loco ponendum fuit, rerum divinarum et caeremoniarum curatio, quam sacerdotium appellant. » (*Derrep.*, vii, 8.) Et *Cicero* : « Haud scio, *inquit*, an, pietate adversus Deos sublata, fides etiam et societas generis humani et una excellentissima virtus, justitia, tollatur. » (*De nat. deor.*, l. 2, n. 4.)

48.^a **Objicitur.** — Religio est necessaria ut homo ad finem suum ultimum, aeternam scilicet beatitudinem, perveniat. Atqui finis societatis consummatur his in terris : consistit quippe in bono temporali civium. Societas igitur, qua societas, ad religionem profitendam nequit teneri.

Resp. Quoad maj.: Religio est necessaria ut homo ad finem suum ultimum perveniat : *dist.* : est necessaria ad hoc tantum, *nego*; est necessaria ad hoc et etiam ad alia quaedam, *conc.* — **Quoad min.:** Finis societatis consummatur his in terris, *dist.* : finis immediatus et proximus, *conc.* ; finis remotus et ultimus, *nego*; bonum enim temporale civium suapte natura spirituali eorum bono, et praecipue fini ultimo, subordinatur ; qua de causa civitas non potest se subducere obligationi qua astringitur civium etiam spirituale bonum procurandi.

Praeterea, pone si lubet hunc unum Statui finem praefigi ut bonum temporale procuret, adhuc iste ad religionem profitendam teneretur, cum absque religione cives neque suis juribus pacifice frui, neque bonum temporale quiete possidere possent. — Teneretur etiam ad religionem, quia societas ut societas Deum habet auctorem, cujus dependentiam, agnoscere debet ; Deum habet benefactorem, cui pro acceptis beneficiis gratias debet rependere ; quae omnia ad religionem pertinent.

CAPUT IV

De religionum tolerantia¹.

49. Duplex distinguitur religionum tolerantia, *dogmatica* scilicet (seu theologica) et *politica* (seu civilis). *Dogmatica* eorum est commentum, qui omnes religiones aequae bonas atque Deo aequae gratas autumant, et cuique jus tribuunt quam libuerit amplectendi. Quod systema, quantum a veritate aberret, ex his quae supra diximus (n. 46) nemini dubium esse potest².

Politica (quae et *libertas cultuum*, *libertas conscientiae* nuncupatur), tota in eo est « ut nulla ratione officii obligatam Deo se civitas putet ; ut religionem publice profiteatur nullam ; nec debeat ex pluribus quae vera sola sit, quaerere, nec unam quamdam caeteris antepone, nec uni maxime favere, sed singulis generibus aequabilitatem juris tribuere ad eum finem, dum disciplina reipu-

¹ Cf. Mazzella, *De Relig.*, Disp. 1, art. 4. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid., Consid. de Verit. Revel.*, c. 3.

blicae ne quid ab illis detrimenti capiat. » (*Leo XIII*, *Encycl. Immortale Dei. Acta*, t. 5, p. 134.)

Tolerantiae politicae fautores in plures abeunt partes.

a) Qui tolerantiam dogmaticam admittunt, docent homini cuique a natura jus inditum esse, quam voluerit, amplectendi religionem, Statumque obligari ad illud jus protegendum. « Haud timent erroneam illam fovere opinionem, ait *Pius IX*, nimirum : libertatem conscientiae et cultuum esse proprium cujusque hominis jus, quod lege proclamari, et asseri debet in omni recte constituta societate, et jus civibus inesse ad omnimodam libertatem nulla vel ecclesiastica, vel civili auctoritate coarctandam, quo suos conceptus quoscumque sive voce, sive typis, sive alia ratione palam publiceque manifestare, ac declarare valeant. » (*Encycl. Quanta cura. Acta*, t. 3, p. 690.)

b) Alii non tam longe progrediuntur. Rejiciunt tolerantiam dogmaticam ; docent vero, Statum, quippe cujus non est de religionibus judicare, posse, imo debere omnes religiones, saltem quae legi naturali non opponuntur, aequae tolerare, et aequalibus fovere juribus, nec unam alteri antepondere.

c) Alii demum, nimirum catholici liberales, *thesim* statuunt et *hypothesim*. Si de *thesi* loquuntur, id est, de ipsa tolerantia speculative in se considerata, docent : Politicam tolerantiam religionum absolutam per se esse prorsus rejiciendam ; error enim per se nullum jus nec ad libertatem nec ad protectionem auctoritatis habere potest. — Si vero de *hypothesi* agunt, id est de tolerantia in sua relatione cumpraesenti statu societatum, docent, eam esse hac nostra aetate cujuslibet societatis conditionem ut, quo majora vitentur mala, semper expediat omnimodam religionum tolerantiam a Statu indulgeri. « Audent docere, inquit *Pius IX*, optimam societatis publicae rationem, civilemque progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et gubernetur, nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret, vel saltem nullo facto veram inter falsasque discrimine. » (*Encycl. Quanta cura. Acta*, t. 3, p. 690.)

49.^a Prop. *Politica religionum tolerantia per se est rejicienda ; hypothetice tamen ratione majoris mali vitandi aliquando concedi potest.* — Certa.

PROB. I^a PARS : *Per se est rejicienda.*

I. Status ad religionem profitendam stricto officio tenetur (cf. n. 48) ; illa autem religio, ad quam tenetur, non potest esse nisi

religio vera : hac enim solâ potest Deo debitum obsequium exhibere ; praeterea, cum falsa religio sit malum, et nullus ad malum obligari queat, nulla ad falsam religionem dari potest obligatio. Quapropter Status non potest se indifferenter ad omnes religiones habere, nec omnibus eandem protectionem exhibere. Quo fit ut per se rejicienda sit hujusmodi tolerantia.

II. Tolerantia est quaedam cooperatio ad peccatum illorum, qui falso cultu injuriam Deo inferunt. Porro, nemo absque legitima causa ad peccatum alterius, ne materialiter quidem cooperari potest. Status igitur nequit, absque causa legitima, falsis religionibus libertatem civilem aut protectionem concedere.

III. Homo quilibet tum a jure naturae tum a lege divina positiva jus et officium habet veram profitendi religionem ; proinde jus habet ne a vera religione abducatur, neve in re tanti momenti in deceptionem abripiatur. Status vero officium habet invigilandi ut cives juribus suis nativis pacifice frui valeant ; officium praecipue habet invigilandi ne cives a consecutione summi boni, quae est aeterna felicitas, prohibeantur. Jamvero, teste experientia, falsarum religionum fautores nihil intentatum relinquunt ut alios ad se attrahant. Si ergo Status eisdem omnimodam libertatem civilem atque protectionem concedit, cives in re maximi momenti deceptioni obnoxios reddit, impeditque quominus isti suis juribus pacifice valeant perfrui. Nequit igitur Status catholicus absque summâ civium injuriâ omnibus religionibus parem concedere libertatem et protectionem.

IV. Status mutuam concordiam inter cives fovere, suamque propriam prosperitatem procurare omnino debet. Porro, sicuti testatur historia, pacem et concordiam inter cives nihil vehementius abrumpit quam religionum disparitas, regnorum prosperitati nihil magis officit quam cultuum diversitas. Testantur lites et bella, quae post exortam haeresim lutheranam perturbaverunt Germaniam ; testatur strages quae, Henrico VIII regnante, Angliam sanguine foedavit. Nequit igitur Status omnibus religionibus libertatem concedere.

V. His accedunt SS. Pontificum declarationes. Tolerantiam civilem reprobavit *Pius IX*, *Encycl. Quanta cura* ; et in Syllabo, prop. 77^a : « Aetate hac nostra non amplius expedit religionem catholicam haberi tamquam unicam Status religionem, caeteris quibuscumque cultibus exclusis. » — 78^a : « Hinc laudabiliter in quibusdam catholici nominis regionibus lege cautum est, ut homi-

nibus illuc immigrantibus liceat publicum proprii ejusque cultûs exercitium habere. » (Cf. *etiam prop.* 79^m.)

Eamdem reprobat Leo XIII, videlicet : Encycl. *Humanum genus*, 20 April. 1884. (*Acta*, t. 4, p. 51.) Encycl. *Immortale Dei*, 1^a Nov. 1885. (*Acta*, t. 5, p. 123 et 133.) Encycl. *Libertas*, 20 Jun. 1888. (*Acta*, t. 8, p. 229 et ss.) et Epist. ad Imperatorem Brasiliae, 19 Jul. 1889. (*Acta*, t. 9, p. 145.)

PROB. II^a PARS : *Hypothetice concedi potest tolerantia.*

Haec secunda Pars, nemine discrepante, admitti solet. — Ipsam tradit explicitè Leo XIII, Encycl. *Immortale Dei* : « Si divini cultus varia genera, *inquit*, eodem jure esse, quo veram religionem, Ecclesia judicat non licere, non ideo tamen eos damnat rerum publicarum moderatores, qui magni alicujus aut adipiscendi boni, aut prohibendi causa mali, moribus atque usu patienter ferunt, ut ea habeant singula in civitate locum. » (*Acta*, t. 5, p. 141.) Cf. etiam Encycl. *Libertas*, § Vehementer quidem. (*Acta*, t. 8, p. 239.)

Eamdem confirmat ratio. Status catholicus falsum tolerando cultum nullatenus intendit falsam religionem tanquam veram approbare, aut juvare, aut promovere ; sed id unice intendit ut ipsius societatis bono consulatur, quod quidem ne in discrimen adducatur, permittere potest quaedam minora evenire mala : hinc cooperatio Statûs ad peccatum eorum, qui indebito cultui addicti sunt, est mere materialis. Porro, legitima causa existente, licita evadit cooperatio mere materialis ad peccatum alterius.

49.^b **Objicitur I.** In regionibus, ubi sola viget heterodoxa religio, Ecclesia Romana jus sibi vindicat suam religionem libere profitendi. Ergo ipsa tolerantiam civilem factis affirmat, et, nisi sibi velit contradicere, debet et ipsa in regionibus catholicis eamdem libertatem aliis cultibus concedere.

Resp. Concesso antec., *negatur conseq.* Supponit enim objectio verum et falsum iisdem pollere juribus, quod a recta ratione omnino alienum est. Jus, cum sit potestas moralis, soli vero et bono, non autem falso aut malo, competere potest. Falsae igitur religioni jus nullum competere potest ; religio autem vera, et a natura et a positiva Dei voluntate strictum jus habet ubique existendi et ubique plena libertate fruendi. Et cum officium juri correspondeat, statibus quibuscumque obligatio stricta incumbit verae religioni omnimodam concedere libertatem. Proinde, Ecclesia Romana, quae sola verae religionis depositum custodit, merito libertatem in omnibus regionibus sibi vindicat ; falsis vero religionibus, quippe omni jure destitutis, eamdem merito denegat.

49.^c **Obj. II.** Ad statum non pertinet de veritatibus religionum judicare, ea propter ipsius non est uni libertatem concedere, aliis repulsis. Debet igitur omnibus parem concedere libertatem civilem.

Resp. Ad statum utique non pertinet de veritatibus religionum judicare ; sed

ad ipsum pertinet veritates ab infallibili Ecclesiae magisterio propositas amplecti et defendere. Status enim, non secus ac privatus homo, veram religionem profiteri atque sese infallibili Ecclesiae magisterio subicere tenetur. Proinde, etsi ipsius non sit de veritatibus religiosis efferre iudicium, potest tamen imo debet sua auctoritate fidem, quam ab infallibili magisterio accepit, contra heterodoxorum vexationes tueri, et impedire quominus vera religio ab eis detrimentum accipiat.

49.^d Obj. III. Nullus est ad religionem amplexandam cogendus. Verum, intolerantiâ civili cives ad fidem amplexandam coguntur. Nequit igitur civilis intolerantia admitti; sed absoluta religionum tolerantia per se debet concedi.

Resp. Quoad maj.: Nullus cogendus est ad religionem, *conc.*, religio enim est essentialiter obsequium Deo libere oblatum. « Illud quoque, ait *Leo XIII*, magnopere cavere Ecclesia solet ut ad amplexandam fidem catholicam nemo invitus cogatur, quia, quod sapienter Augustinus monet, *credere non potest homo nisi volens.* » Encycl. *Immortale Dei*. Acta, t. 5, p. 141.)

Quoad min.: nego. Intolerantia enim civilis non in eo sita est, quod aliquem ad finem amplexandam vi adhibita cogat; sed in eo quod publicum falsarum religionum exercitium prohibeat, quodque eos, qui istiusmodi religionibus addicti sunt, inhabiles ad officia quaedam publica gerenda reddat. Porro, aliud est ad religionem cogere, aliud vero publicum religionis ejusdam exercitium prohibere, aut falsae religionis fautores a publicis muneribus arcere.

49.^e Obj. IV. Ad salutem necesse est hominem eam, quam veram aestimat, religionem profiteri, licet haec forsân objective sit falsa. Cum autem obligationi respondeat jus, quilibet ad talem religionem profitendam jus habet; Status vero, utpote cujus officium est civium jura tueri, tenetur et jura istiusmodi hominum defendere. Status igitur nequit eos a cultu publico suae religionis inhibere, sed debet eis plenam libertatem concedere.

Resp. Quoad maj.: Ad salutem necesse est hominem eam profiteri religionem quam veram aestimat, *dist.*: debet eam profiteri *privatim, conc.*; *publice, subdist.*: debet per se, *conc.*; sed ita debet ut non possit a cultu publico dispensari, *nego*. Secus enim dicendum foret christianos, qui tempore persecutionum Deo cultum publicum exhibere nequeunt, salvari non posse.

Quaad 1^{am} Partem Min.: quilibet jus habet religionem, quam veram aestimat, profitendi, *dist.*: *privatim, conc.*; *publice, subdist.*: per se habet, *conc.*; ita habet ut non possit a juris exercitio inhiberi, *nego*.

Quad 2^{am} Partem min.: Status tenetur civium jura tueri, *dist.*: jura quae veritate nituntur, *conc.*; quae nituntur errore, *subdist.*: si ex juris exercitio nemini infertur nocumentum, *transeat*; si nocumentum infertur aut privatis aut toti societati, *nego*. Jamvero, falsae religionis exercitium, etsi forsân ob invincibilem errorem aliquibus sit licitum, per se detrimentum societati adfert; quapropter illud per se est proscribendum, et hypothetice tantum, quo majus malum removeatur, concedi potest.

49.^f Obj. V. Veritati et virtuti vis major inest quam errori et vitio. In conflictu igitur verae religionis cum falsis, vera victoriam semper refert et splendidior redditur. Ex civili igitur tolerantia nullum malum timendum est pro religione vera, quinimo magnum expectandum emolumentum. Potest igitur et debet tolerantia per se concedi.

Resp. Quoad maj.: veritati et virtuti vis major inest quam errori et vitio, *dist.*: objective, in se consideratae, *conc.*; subjective, relate ad homines originali peccato vulneratos, *nego*. In homine a peccato in deterius immutato, error mentem facillime decipit, et sensualitas appetitum magis allicit quam virtutis honestas. Huc spectat illud poetae: *Video meliora proboque, deteriora sequor.*

Quoad min.: In conflictu, religio vera victoriam semper refert et splendidior redditur, *dist.*: objective, in se considerata, *conc.*: etenim constat ex historiâ veram fidem omnes haereses profligasse et ex certamine splendidiorē evasisse, dum multae veritates in majorem lucem positae et magis explicite traditae sunt ; *subjective*, relate ad homines, *nego*. Constat quippe pariter ex historiâ innumeros homines ab haereticis fuisse deceptos, et ideo salutis suae jacturam passos esse.

PARS II

DE REVELATIONE IN GENERE

50. Christiana religio, cujus veritas ac necessitas sunt a nobis probandae, revelatione tota innitur. Quapropter antequam de ipsa religione christiana, ut in se est, disseramus, ordo logicus expostulat ut de religionis fonte, de revelatione scilicet in genere, inquisitio praemittatur. Agemus ergo in hac II^a parte : I. De revelationis notione ; II. de ejus possibilitate ; III. de ejus utilitate atque necessitate ; IV. de ejus obligatione ; V. de ejus cognoscibilitate.

CAPUT I

De revelationis notione.

51. **Definitio.** — Revelatio generatim sumpta, vi etymologiae, est *rei occultae manifestatio*, seu : *veritatis ignotae manifestatio, aut veritatis jam notae clarior propositio*. Sic, v. gr., qui alteri secretum manifestat, ei aliquid revelare dicitur. Atvero de revelatione nunc tractando, non intelligimus quamcumque veritatis manifestationem, sed manifestationem veritatis ad religionem pertinentis.

52. **Divisio.** — Revelatio dividitur in *naturalem* et *supernaturalem*. *Naturalis* ea est qua Deus, totius universi Creator, suam existentiam suaeque attributa, necnon et officia quae homini vi suae dependentiae a suo Creatore incumbunt, manifestat ope solius luminis naturalis intellectûs. Vi enim naturalis luminis homo ad Dei existentiam et ad quamdam legis naturalis cognitionem assurgere potest. Vocatur revelatio *naturalis* quia fit homini voce naturae, nec naturales ejus vires supergreditur. De qua revelatione locutus est Apostolus, dum agens de philosophis ethnicis, ait (*Rom.*, I, 19, 20) : *Quod notum est Dei, manifestum est in illis : Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* — Hanc solam naturalem revelationem admittunt naturalistae et rationalistae.

Supernaturalis est ea, qua Deus seipsum ac aeterna suae voluntatis decreta supernaturali via homini manifestat, loquendo scilicet immediate cum hominibus sive per seipsum sive Angelorum ministerio. Haec est revelatio proprie dicta, de qua solâ in theologia

quaestio movetur. Vocatur revelatio *supernaturalis*, quia homini non est debita, et humanae naturae exigentias supergreditur, atque a Dei misericordia et libera voluntate unice pendet.

Revelatio proprie dicta potest igitur definiri : *Locutio Dei ad homines supernaturaliter facta.*

52.^a Divisio revelationis supernaturalis. — 1° **RATIONE SUI**, revelatio est vel *objectiva* vel *subjectiva*. — *Objective* considerata, revelatio est ipsa veritas sive speculativa sive practica a Deo hominibus tradita ; seu est complexus veritatum et officiorum, quae Deus nobis supernaturali modo manifestavit. Haec *depositum fidei* constituit ; et ipsamet intelligitur quando dicitur *haec veritas continetur in revelatione*.

Subjective sumpta, considerari potest vel ex parte Dei revelantis, vel ex parte hominis, cui fit revelatio. *Ex parte Dei*, revelatio dicitur ipse actus, quo Deus nobis aliquam veritatem manifestat. Vocatur etiam *revelatio activa*. Hanc intelligimus, v. gr., quando dicimus *mysteria revelatione* innotescere. — *Ex parte hominis*, revelatio dicitur ipsa receptio veritatis manifestatae per revelationem activam ; vocatur *revelatio passiva*. Quo sensu dicimus : *hic homo accipit revelationem*.

Revelatio objectiva et subjectiva nequeunt ab invicem separari : cum enim revelatio sit essentialiter manifestatio veritatis a Deo facta homini (vel Angelo), necessario requiruntur tum veritas quae manifestetur, tum actus quo manifestetur, et ex parte hominis cognitio illius veritatis.

2° **RATIONE OBJECTI**, revelatio dividitur in supernaturalem *quoad substantiam*, et in supernaturalem *quoad modum tantum*. — Supernaturalis *quoad substantiam* est, quando veritas manifestata caput intellectus ita supergreditur, ut absque revelatione nec ejus existentia cognosci, nec post revelationem ejus natura ab homine intelligi queat : talis est revelatio mysteriorum. Ad hanc pertinet revelatio praeceptorum legi naturali superadditorum. — Supernaturalis *quoad modum tantum* est, quando veritas revelata ordinis est naturalis, neque nativas intellectus vires exsuperat : talis est revelatio existentiae Dei, immortalitatis animae, et praeceptorum legis naturalis.

3° **RATIONE MODI QUO FIT**, dividitur in *immediatam* et *mediatam*. — *Immediata* est, quando Deus ipse, vel Angelus ab eo deputatus, absque alterius hominis interventu, alicui veritatem directe manifestat : haec facta est Prophetis et Apostolis. — *Mediata* est veri-

tatis manifestatio ministerio alterius hominis, seu, quando homo-
qui a Deo revelationem accepit, eam aliis communicat : ipsa est
quae fit nobis, quando evangelica veritas nobis proponitur.

Ratione modi revelatio immediata subdividitur in *internam* et
externam. *Interna* est, quando Deus in alicujus intellectum operatur,
eum immediate illuminando, in eoque immediate ideas suscitando ad
ea percipienda, quae manifestare intendit. Haec dicitur locutio seu
revelatio *intellectualis*. Cujus exemplum habemus in Salomone et
Apostolis, qui sapientiam et scientiam infusam acceperunt. — Ad
hanc refertur revelatio quae fit per imagines phantasiae, visiones,
somnia, quae a Deo, illuminato simul ad horum significationem rite
penetrandam intellectu, immittuntur. Haec facta est B. Joanni in
Apocalypsi, et interdum Prophetis. — *Externa* est, quando Deus
signis externis, sive imaginibus, aliisve signis, veritatem manifestat.
Talis fuit quâ Christus sermone Apostolos edocuit. (Cf. *S. Th.*,
Cont. Gent., l. 3, c. 154.)

4° RATIONE SUBJECTI cui destinatur, revelatio dividitur in *publi-*
cam et *privatam*, *universalem* et *particularem*. — *Publica* est, quae
a Deo pro omnibus, vel pro notabili parte generis humani facta est.
Si facta est pro omnibus omnino hominibus, vocatur *universalis* ;
talis est lex evangelica ; si facta est pro uno populo tantum, non
autem pro omnibus gentibus, vocatur *particularis* ; talis fuit reve-
latio Moysi facta, quae pro solis Judaeis data est. — *Privata* est,
quae pro uno tantum vel paucis edita est ; v. gr., revelatio quae
interdum quibusdam sanctis etiamnum contingit.

53. **Errores.** — Supernaturali revelationi adversantur tum illi,
qui nullum Deum agnoscunt, ut athei et materialistae, tum illi qui,
licet Deum agnoscant, nullam tamen religionem ut obligatoriam
admittunt ; tum praesertim deistae, semirationalistae et moder-
nistae.

1° *Deistae*, qui et *rationalistae* et *naturalistae* vocantur, « reli-
gionem sic dictam naturalem summis laudibus efferunt, imo hanc
religionem naturalem considerant ut quamdam chartam magnam
constitutionis theocraticae, id est, relationis quae est inter Deum
et hominem ; ita quidem ut Deus summus rerum Dominus nec latum
unguem recedere possit ab illa charta magna religionis naturalis. »
(*Vinc. Gasser. Coll. Lac.*, t. 7, p. 148.)

Rationalismi originem indicat Vaticanum (*Constit. Dei Filius*,
Introd.), dicens : « Tum (despectâ scilicet a Protestantibus Scrip-
turarum auctoritate) nata est et late nimis per orbem vagata illa

rationalismi seu naturalismi doctrina, quae religionis christianae utpote supernaturali instituto per omnia adversans, summo studio molitur ut Christo, qui solus Dominus et Salvator noster est, a mentibus humanis, a vita et moribus populorum excluso, merae quod vocant rationis vel naturae regnum stabiliatur. »

Rationalistae omnes in hoc conveniunt, ut solam religionem naturalem admittant, revelatam vero rejiciant. In rejicienda autem religione revelata, alii aliis nituntur rationibus : alii revelationem in se impossibilem autumant ; alii vero inutilem ; alii demum, etsi concedant possibilem aut utilem fore revelationem, ejus tamen obligationem inficiantur, cum, ut aiunt, de ejus existentia nobis certo constare non possit.

2° *Semirationalistae* revelationem non negant, sed contendunt nihil in ea contineri nisi quod ratione intelligi ac demonstrari queat. Hinc mysteria vel rejiciunt, vel ratione penetrari posse admittunt.

« Error, *inquiunt theologi Conc. Vaticani*, quo negatur contineri in revelatione mysteria supra captum rationis... constituit ipsum logicum principium semirationalismi. Aiunt scilicet (semirationalistae), veritates proponi historice in revelatione, sed eas omnes saltem postquam ita historice innotuerunt, posse etiam ex intrinsicis principiis lumine rationis perspectis intelligi et demonstrari, immo hoc ipsum esse proprium munus philosophiae. » (*Coll. Lac.*, p. 525.) — Inter semirationalistas recensentur imprimis Hermes et Gunther.

3° *Modernistae* supernaturalem revelationem, seu locutionem Dei ad homines supernaturaliter factam, e medio penitus tollunt, revelationemque nihil aliud esse docent, quam perceptionem relationum quae Deum inter et hominem existunt, factam ope sensus cujusdam religiosi a Deo homini naturaliter inserti. (*De opinionibus modernistarum cf. Appendicem n. 95 et seq.*)

CAPUT II

De revelationis possibilitate.

54. Revelationis possibilitatem non iisdem rationibus deistae et rationalistae nituntur impugnare : alii ipsi adversantur ut in se repugnanti ; alii solam revelationem supernaturalem quoad substantiam, illam scilicet quae mysteria credenda proponit, vel prae-

cepta positiva legi naturali superaddita imponit, impossibile dicunt. Tria sunt igitur probanda, scilicet : 1° revelationem supernaturalem esse in se possibilem ; 2° possibilem esse revelationem mysteriorum ; 3° possibilem esse revelationem praeceptorum positivorum.

54.^a N.-B. Aliquid, teste S. Thoma, (P. I, q. 25, a. 4), dupliciter dicitur possibile, *absolute* scilicet et *relative*. Possibile *absolutum* est id quod ad esse nullam implicat contradictionem ; seu quando nulla adest repugnantia praedicati cum subjecto ; si vero adest repugnantia, vocatur impossibile absolutum, ut est, v. gr., circulus quadratus.

Possibile *respectivum* est id quod potest fieri ab eo agente respectu cuius dicitur possibile ; impossibile vero respectivum est quando in agente non adest sufficiens virtus ad rem producendam. Sic, v. gr., creatio, quae est possibilis absolute, est possibilis respectu Dei, impossibilis respectu hominis.

Potentia causae ad effectum producendum potest *physica*, vel *moralis*. Est *physica*, quando in agente consideratur virtus proportionata ad rem efficiendam ; quin attendantur adjuncta, in quibus versatur agens ; est *moralis*, quando perspectis omnibus circumstantiis, agens effectum producere potest. Saepe enim evenit potentiam physice sufficientem ab aliqua circumstantia extranea impediri, ne possit effectum producere. Sic, v. gr., Deus habet potentiam physicam projiciendi hominem in infernum absque peccato ; ratione tamen habita Dei bonitatis atque iustitiae, hoc fieri nequit.

In dicendis de possibilitate revelationis agitur de possibilitate tam absoluta quam respectiva, et quidem de respectiva respectu Dei potentiae tam physicae quam moralis.

55. Prop. I. Revelatio supernaturalis est possibilis.

Philosophice certa ; theologice de fide, ex Vatic., Constit. *Dei Filius*, cap. 2, can. 2 : « Si quis dixerit fieri non posse aut non expedire ut per revelationem divinam homo de Deo cultuque ei exhibendo edoceatur, A. S. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Scriptura tam Veteris quam Novi Foederis tota in eo est, ut nobis veritates proponat, quas Deus manifestavit. *Multifariam*, inquit Apostolus, *multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime, diebus istis locutus est nobis in Filio.* (Hebr., I, 1.) Sed ab esse ad posse valet conclusio. Possibilis est igitur revelatio.

II. Ex Ratione. Repugnantia, quae ne possibilis sit revelatio obstaret, oriretur vel ex parte Dei revelantis, vel ex parte hominis cui fit revelatio, vel ex parte veritatis quae manifestatur : praedictae quippe repugnantiae nullus alius fons assignari valet. Atqui ex nullo capite datur repugnantia.

1° *Non ex parte Dei.* — Si ex parte Dei revelatio foret impossibilis, hoc proveniret, vel quia penes Deum desunt veritates, quas revelet ; vel quia Deus medio caret quo veritates aliis patefaciat,

aut quo manifestet se esse qui loquitur ; vel demum, licet revelare possit, hoc tamen dedecet sua attributa.

Jamvero : a) Non desunt penes Deum veritates : est enim omni-sciens, et multa sunt quae homo vel penitus ignorat, vel imperfecte tantum cognoscit.

b) Nec deest Deo medium quo veritates manifestet : Est enim omnipotens, et quidquid ab intrinseco non repugnat, hoc Deus potest efficere. — *Praeterea*, Deus dedit hominibus facultatem inter se colloquendi ; quod autem aliis dedit, ecurr illud illius Auctori denegetur ? — *Insuper*, facultas suos conceptus manifestandi magna est perfectio ; sed quidquid est perfectionis in creaturis, illud Deo necessario convenit¹.

c) Nec deest Deo medium quo manifestet se esse qui loquatur. Homo, qui alium alloquitur, adeo clare ipsi manifestare potest se esse qui loquitur, ut nullum hac de re in auditore oriri possit dubium. Sed quod homo potest, illud a fortiori est Deo adscribendum, Et quidem, numquam ostendi potest repugnare ne Deus supernaturali modo mentem humanam tanta luce perfundere valeat, ut homo et veritatem propositam clare percipiat, et simul certissime agnoscat Deum esse qui manifestaverit.

d) Nec demum divino alicui attributo adversatur revelatio. *Non bonitati*, contra, ipsam magnopere commendat, cum Deus revelatione entitative supernaturali hominem ad summum bonum ordinet. — *Non sapientiae* : Sapientis est propter finem nobilissimum agere ; sed, uti per se manifestum est, revelando, Deus finem nobilissimum sibi praestitit, aeternam scilicet hominum beatitudinem et suae propriae gloriae manifestationem. — *Non immutabilitati* : Revelatione Deus voluntatis suae consilia non mutat ; sed eodem actu quo hominem condere decrevit, decrevit etiam eas statutis temporibus revelare veritates, quas revelavit. Porro, aliud est mutare voluntatem, quod includit volitionem alicujus effectus, quem antea noluit ; et aliud, velle uno et eodem actu quarundam rerum mutationes. (Cf. *S. Th.*, P. I, q. 19, a. 7.)

2° *Non ex parte hominis*. — Ea est hominis natura, ut ad veritatis cognitionem multo magis per institutionem quam per propriam investigationem sit perventurus ; id enim usu quotidiano discimus. Si igitur homo ab homine veritatem accipere potest, nihil obstat quominus eandem, dummodo apto modo proponatur, ab ipso Deo accipiat.

Praeterea, hominis naturae consentaneum est, ut rem, cujus, ipse per se evidentiam non habet, aut nec habere potest, ex alterius testimonio cognoscat, sicuti de omnibus factis historicis compertum est. Si vero ab hominis dignitate nihil detrahitur ex eo quod alteri fidem adhibeat, quid causae esse posset cur eidem derogetur ex eo quod ob Dei testimonium rem, quam per se ignorat, cognitam habeat?

3° *Non ex parte ipsius veritatis.* — Veritas est objectum intellectûs, et quoties competenti modo proponitur, ab intellectu, sive quoad ejus essentiam, sive quoad simplicem existentiam, percipitur. Veritatis igitur manifestatio, sive fiat per immediatam evidentiam, sive fiat ab homine eam edicante, sive a Deo eam revelante, est humanae menti omnino conveniens.

Insuper, ex parte veritatis revelatio etiam posset dici impossibilis, quia nullae supersunt veritates, quae ab homine ignorentur. Atvero, multas veritates etiam ordinis naturalis, tam speculativas quam practicas, ab homine vel doctissimo omnium aut penitus ignorari, aut dubie tantum cognosci, nemo est qui infitiri audeat. Ex defectu igitur veritatum nullum oriri potest revelationis obstaculum.

III. Ex humani generis consensu. Qui diversorum populorum vel leviter attigerit historiam, huic illico luce clarius patebit ita omnibus fuisse persuasum, Deos et suas hominibus quandoque manifestare voluntates, et suis legislatoribus leges quibus populi regantur inspirasse, et cultum, quo numen adorare debeant, indicasse; huic etiam manifestum erit, apud omnes populos oracula, auguria, divinationes, quae ut divinae voluntatis significationes habebantur, exstitisse.

Rationalistae, ut vim hujus consensûs effugiant, dicunt populos ob ignorantiam aut metum omnes effectus, quorum ignorabant causas, divino influxui adscripsisse. Ast, dato etiam quod ex ignorantia aut metu hoc provenisset, integra remanet hujus consensûs virtus: nisi enim populis jam omnino persuasum fuisset Deos modo extraordinario cum hominibus communicare posse, eorum interventui praedictos effectus nullatenus adscribere potuissent.

55.^a Objicitur I. Deus sibi contradicere nequit. Atqui revelando sibi contradicit. Ergo nequit quidquam revelare.

Prob. min. Dare alicui rationem ut per se veritatem inveniat, deinde eandem communicare veritatem absque propriae usu rationis, est sibi contradicere. Atqui Deus creatione dedit rationem homini, ut per se veritatem inveniat;

revelatione vero ipsam veritatem communicat absque usu rationis. Ergo revelatione sibi contradicit.

Resp. Conc. maj.; neg. min. — *Quoad min. confirmationem:* Deus dedit homini rationem ut per se veritatem inveniatur, *dist.*, ut per se solum inveniatur, propria scilicet investigatione, *nego*; ut sive per se inveniatur, sive etiam ab aliis accipiat, magisterio scilicet aut humano aut divino, *conc.* Cujus signum est quod homines, nisi ab aliis edoceantur, hebetes plerumque atque ignari remanent, sicuti perenni constat experientia.

Praeterea, Deus revelando, propriae rationis usum non impedit, sicut nec ludimagister, qui discipulo doctrinam tradit; contra, ejus usum promovet. Homo enim accipiendo revelationem, proprio actu veritatem acceptat: non crederet enim nisi judicaret illud esse credendum quod proponitur; veritates propositas etiam investigare, inter se modo scientifico connectere, alias quoque veritates ex revelatis deducere potest: quae omnia rationis usum promovent.

55.^b Obj. II. Modum, quo Deus cum homine communicare possit, penitus ignoramus. Ergo revelationem possibilem dicere non possumus.

Resp. Neg. antec.; imo, si concederetur antec., negatur tamen conseq. — Ut enim jam dictum est, Deus potest homini veritatem manifestare vel imprimendo immediate species intelligibiles, vel species praeexistentes excitando, vel immittendo somnia, aut obijciendo sensibus imagines sensibiles, aut efformando sonos sensibiles qui menti audientium ideas suggerant.

Praeterea, etsi modum ignoraremus, rem tamen negare summae stultitiae foret indicium. Infinitam enim Dei potentiam angustiis finitae nostrae intelligentiae metiri non debemus, qui etiam multos eventus naturales certissime cognoscimus, quorum tamen productionis modum penitus ignoramus.

55.^c Obj. III. Sapientis non est plura adhibere media, quando ad effectum sufficit unum. Atqui homo propria ratione legem naturalem cognoscere potest. Ergo legem naturalem revelare divinam non decet sapientiam.

Resp. Quoad maj.: quando unum medium perfecte sufficit, *transeat*; quando perfecte non sufficit, *nego*. — *Quoad min.:* Homo propria ratione legem naturalem cognoscere potest, *dist.*: speculative loquendo, *transeat*; practice, *nego*. Ut enim infra dicetur, licet absolute loquendo homo posset totam legem naturalem cognoscere, reapse tamen nullus unquam inventus fuit, qui in multis non erraverit; nullus etiam cui multo tempore non fuerit opus ut eas detexerit veritates, quas propria investigatione didicerit. Qua de causa divinam decet sapientiam veritates etiam naturales revelare, ut omnes cito, absque errore, et firma certitudine easdem possidere yaleant.

56. Prop. II. Revelatio mysteriorum est possibilis.

Philosophice *certa*; theologice *de fide*, ex Vaticano, cap. 2, can. 3, et cap. 4, can. 1, in quo legimus: « Si quis dixerit in revelatione divina nulla vera et proprie dicta mysteria contineri, sed universa fidei dogmata posse per rationem rite excultam e naturalibus principiis intelligi et demonstrari; A. S. »

Mysterium generatim dicitur quaelibet veritas occulta. Theologice, *mysterium* dicitur veritas, quae creatam mentem ita excedit, ut ratio propriis viribus nec ejus existentiam invenire, nec ejus essentiam, facta etiam ejusdem revelatione, intelligere possit. « Praeter, ea, *inquit Vatic., loc. cit., cap. 4*, ad quae naturalis ratio pertingere potest, credenda nobis proponuntur mysteria in Deo abscondita, quae, nisi revelata divinitus, innotescere non possunt... Divina mysteria suapte natura intellectum creatum sic excedunt ut, etiam revelatione tradita

et fide suscepta, ipsius tamen fidei velamine contexta et quadam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. « Apostolus, ait *Conc. Vatic., loc. cit.*, disserens de gratia et veritate, quae per Jesum Christum facta est, pronuntiat ; *Loquimur Dei sapientiam in mysterio quae abscondita est, quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus saeculi cognovit : nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* » (I, Cor., II, 7-9.)

II. Ex Ratione. Si mysteriorum revelatio impossibilis esset, illud ex triplici capite provenire posset, vel quia nullae dantur in Deo veritates, quae captum nostrum superant ; vel quia Deus eas nobis manifestare non potest ; vel demum quia eorum revelatio ex parte hominis repugnat. Atqui nullum dici potest. Etenim :

1° *Existunt mysteria, seu dantur veritates, quae captum nostrum superant.* Homo naturâ suâ ita comparatus est, ut de Deo propriis viribus ea sola possit cognoscere, ad quae per sensibilia valet ascendere. Creaturae autem, licet nobis Dei existentiam atque aliqua ejus attributa patefaciant, intimam tamen ejus naturam non manifestant. Existunt igitur circa naturam Dei divinarumque attributorum et operationum veritates bene multae, nobis naturaliter imperviae, quaeque mysteria vocantur. Et re quidem vera, si humanus intellectus, utpote limitatus, multarum rerum naturalium, quarum existentia comprobata est, naturam scire non potest, v. gr., luminis, electricitatis, generationis plantarum, etc., quomodo auderet contendere se posse Dei naturam aut rationem divinarum operationum cognoscere ?

2° *Deus mysteria revelare potest :* Ipsi enim nec scientia deest, nec potentia, nec auctoritas fidem imperandi.

a) *Non scientia :* Intellectus divinus divinam adaequat substantiam ; cognoscit igitur Deus suam essentiam in quantum est cognoscibilis, nec ulla veritas eum latet.

b) *Non potentia :* Revelatio, ut dictum est, est possibilis. Porro, posita scientia in revelante, non major requiritur potentia ad aliquid alicui manifestandum quod ignorat aut quod propriis viribus assequi non potest, quam ad manifestandum rem notam aut quae propriis viribus acquiri valet. Omniscienti igitur Deo non est difficile ea manifestare, quae ordinem naturalem superant, quam ea, quae intra limites ordinis naturalis continentur.

c) *Non auctoritas fidem imperandi :* Deus est totius hominis, ac

proinde et intellectûs supremus Dominus. Jus igitur Ipsi competit intellectui mysteria credenda imponendi, sive ut fides nostra exerceatur, sive etiam ut ex hoc habeat intellectûs nostri obsequium, teste Vaticano, *Constit. Dei Filius*, cap. 3, can. 1 : « Si quis dixerit rationem humanam ita independentem esse ut fides ei a Deo imperari non possit ; A. S. »

3° *Nec mysteriorum revelatio repugnat ex parte hominis* : Repugnantia haec, ultro fatentibus vel ipsis rationalistis, ex eo desumitur, vel quia mysteria sunt contra rationem, vel quia de eorum revelatione certitudo haberi nequit, vel quia non rationabile est alteri fidem adhibere circa rem quam ipse non intelligit. Sed ex nullo capite stat repugnantia. Etenim :

a) Aliud est esse contra rationem, et aliud, supra rationem ; et ex eo quod aliquid est supra rationem nullatenus sequitur ipsum esse contra rationem, ut contendit Bayle¹. Ut aliquid dicatur esse supra rationem, sufficit ut intellectus propriis viribus nec illius existentiam invenire, nec ejus essentiam possit comprehendere ; huc spectat, v. gr., mysterium SS. Trinitatis. Ut autem aliquid dicatur esse contra rationem, necesse est ut intellectus intrinsecam ipsius repugnantiam percipiat ; non secus ac si quis affirmaret circulum esse quadratum. Jamvero, ubi de mysteriis agitur, impossibile prorsus est humanam rationem in eis aliquam deprehendere repugnantiam. Ad intrinsecam enim alicujus rei repugnantiam cernendam, intrinseca ipsius natura penitus innotescat necesse est. Sed intrinseca mysteriorum natura vires mentis excedit, eaque naturaliter cognoscere nulli homini datum est. Mysteria proinde sunt quidem supra rationem, nullatenus autem contra rationem.

b) De mysteriis non potest utique homo his in terris intrinsecam evidentiam obtinere : sunt enim rationi omnino impervia ; extrinsecam tamen evidentiam habere potest, per motiva scilicet credibilitatis, quibus veritatem talem existere, qualis proponitur, invictissime demonstratur. — Potest etiam homo, cum sedulo, pie et sobrie quaerit, aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequi, ut loquitur Vaticanum, *Constit. Dei Filius*, cap. 4.

c) Nec irrationabile, sed rationi omnino consentaneum est, Deo, mysteria revelanti, fidem adhibere ; sicut etiam in naturalibus rationi consentaneum est alteri doctiori rem, quam intelligere non possumus, nobis proponenti fidem adjicere, dummodo constet

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 1, n. 12 ; et *Consid. de verit. Rev.*, c. 1, n. 9.

illum veritatem affirmare. « Sicut igitur maximae amentiae esset idiota, ait *S. Th.*, qui ea quae a philosopho proponuntur falsa esse assereret, propter hoc quod ea capere non potest ; ita et multo amplius nimiae stultitiae esset homo, si ea quae divinitus Angelorum ministerio revelantur, falsa esse suspicaretur, ex hoc quod ratione investigari non possunt. » (*Cont. Gent.*, l. 1, c. 3.)

56.^a Objeitur I. Nulla dantur mysteria. Ergo nequeunt revelari. *Prob. antec.* Objectum intellectus est omne verum. Sed id quod dicitur mysterium, continetur sub vero ; alioquin, cum ens et verum convertantur, non foret ens. Intellectus igitur, cum suum objectum consequi valet naturaliter, omne verum naturaliter consequi potest ; nullum proinde existit mysterium.

Resp. Objectum intellectus est omne verum, *dist.*: objectum adaequatum, *conc.*, objectum proportionatum, *nego.* — *Quoad min.*: Mysterium continetur sub vero, adaequato, *conc.*, proportionato, *nego.* — *Quoad concl.*: Intellectus suum objectum naturaliter consequi valet, *dist.*: suum objectum proportionatum, *conc.*; adaequatum, *nego.* Set ut objectum improportionatum assequi possit, illud ei revelatione manifestari debet.

56.^b Obj. II. Objectum quod naturalem intellectus capacitatem supergreditur, nequit ab eo cognosci ; proinde nec ei revelari. Etenim : Intellectio fit secundum quod intellectum est in intelligente. Atqui, objectum naturalem supergrediens intellectus capacitatem nequit esse in intellectu. Ergo nec ab eo cognosci.

Resp. Objectum quod naturalem intellectus capacitatem supergreditur, nequit ab eo cognosci, *dist.*: nequit cognosci naturaliter, *conc.*; nequit cognosci praeternaturaliter, *nego.* — *Quoad probat., conc. maj.*; *quoad min.*: Objectum naturalem supergrediens intellectus capacitatem, nequit esse in eo, *dist.*, nequit esse in intellectu sibi relicto, *conc.*; divinitus adjuto et elevato, *nego.* Porro, Deus revelando, et objectum supernaturale manifestat, et intellectum gratiâ elevat, ut ad objectum illud consequendum capax efficiatur.

56.^c Obj. III. Deus nobis rationem contulit ut esset nobis dux ad vitam recte instituendam. Atqui, si Deus mysteria revelat, ea fiunt nobis instar ducis, et sic Deus sibi contradicit. Mysteria igitur non possunt revelari.

Resp. Deus rationem contulit ut esset nobis dux, *dist.*: ut esset per se sola et quin dependeat a Deo, nobis dux, *nego*; ut esset dux una cum aliis quae Deus pro beneplacito suo assignare velit, *conc.* — *Quoad min.*: Atqui, si Deus mysteria revelat, ea fiunt nobis instar ducis, *dist.* fiunt dux ita ut ratio penitus excludatur, *nego*; ita ut ratio sua jura conservet, *conc.* Revelatione enim mysteriorum naturale intellectus lumen non exstinguitur, sed juvatur elevaturque ; et cum ratio a Deo supremo legislatore dependeat, ipsius officium est in omnibus subdi Deo. Ex revelatione igitur mysteriorum nulla Deo adscribi potest contradictio.

56.^d Obj. IV. Quod ab homine cogitari nequit, illud nec ei revelari potest. Atqui mysterium nequit ab homine cogitari. Ergo nec revelari.

Resp. *Quoad maj.*: quod ab homine cogitari nequit neque conceptu proprio, quo scilicet perspicue discernitur tum intrinseca rei natura, tum nexus praedicatum inter atque subjectum, neque conceptu analogico, quo scilicet ex aliis jam notis quamdam ideam rei ignotae et absconditae efformare possumus, nequit revelari, *conc.*; quod non concipi potest conceptu proprio, bene vero conceptu analogico, nequit revelari, *nego.* — *Quoad min.*: Atqui mysterium nequit cogitari, conceptu proprio, *conc.*; conceptu analogico, *nego.* Deus enim mysteria dum revelat, non utitur verbis ignotis, quibus menti nulla ingeratur idea ; sed utitur terminis notis, novo tamen modo inter se dispositis ; quapro-

pter, ex terminis notis menti ingeritur idea, sed analoga, rei supernaturalis ; verum, quia termini sunt novo modo inter se connexi, quem nexum perspicue cernere non possumus, mysterium semper remanet veritas invidens. Sic, v. gr., scimus quid sint unum et tria, natura et persona, Quando igitur Deus revelat se esse unum in natura, sed trinum in personis, ex terminis jam notis analogice cognoscimus tum naturam divinam et eam esse unam, tum personas divinas et eas esse tres numero ; atvero discernere omnino nequimus quo possit modo una natura in tribus subsistere personas, aut tres personae unus esse Deus.

57. Prop. III. *Revelatio, quae legi naturali praecepta positiva superaddit, est possibilis.*

Philosophice certa ; theologice de fide, ex manifestis Scripturae testimoniis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Ex historia Veteris et Novi Testamenti profecto constat Deum multa praecepta positiva, quae in lege naturali non continentur, imposuisse. Sic, v. gr., in Levitico ea legimus, quae ipse Deus decrevit quoad cultum sibi a Judaeis exhibendum ; et ex verbis Christi constat susceptionem Baptismi esse omnibus ad salutem absolute necessariam. Sed ex facti existentia ejus possibilitas innotescit.

II. Ex Ratione. Possibilis est revelatio praeceptorum positivorum, si lex naturalis non omnia determinat hominis officia ; si Deus jus habet talia imponendi praecepta, homoque eis sese subjicere tenetur. Sed haec ita se habent. Etenim :

1º Cum, teste Vaticano, cap. 2, can. 3, homo ad perfectionem, quae naturalem superat, evehi possit, praecepta dari possunt huic perfectionis statui proportionata : haec autem a lege naturali ortum habere nequeunt. — *Praeterea*, lex naturalis non omnia determinat hominis officia erga Deum ; v. g., lex naturalis jubet cultum externum esse Deo exhibendum, speciales autem ritus in hoc cultu adhibendos non determinat.

2º Deus, supremus omnium Dominus, non minorem in homines habet potestatem quam legislatores humani ; his autem nemo jus denegat condendi leges positivas ad societatis bonum promovendum. Igitur nec Deo, supremo legislatori, jus leges positivas imponendi denegari potest.

3º Homo, qui totus a Deo pendet, non minus tenetur Deo obsequium voluntatis quam intellectus praestare ; quapropter Deo legem positivam imponenti parere tenetur. Neque vero hujusmodi obedientiam humanae derogatur dignitati, haud secus atque obedientiam humanis legislatoribus praestitam eidem nulla injuria irrogatur.

CAPUT III

De revelationis necessitate.

58. Stabilita revelationis possibilitate, de ejus necessitate agendum est, ut cognoscamus an et quousque supernaturalis revelatio homini, ad finem suum ut valeat pervenire, necessaria existat.

Praenotanda. — Ut in hac maximi momenti quaestione omnis tolleretur aequivocatio, notandum est :

1° Hominem in ordine ad Deum, finem suum, sub duplici respectu considerari posse : vel simpliciter ut ordinatum ad fruendum Deo tanquam fine naturali, ad quem per religionem naturalem, ab ipsa lege naturali praescriptam, tendere debet ; vel ut elevatum ad perfectionem, quae naturalem superat, ad fruendum scilicet Deo tanquam fine supernaturali, ad quem mediis etiam supernaturalibus tendere tenetur. Pro utraque positione quaeritur an et quomodo revelatio sit necessaria.

2° Medii ad finem attingendum adhibendi duplex distinguitur necessitas, *physica et moralis*.

Necessarium *physice* seu *absolute* dicitur medium, quando, eo deficiente, finis absolute non potest attingi ; sic, v. gr., oculus physice necessarius est ut quis videat. Huic necessitati respondet *impotentia physica* seu *absoluta*, quae in eo consistit quod virtus activa agentis non est proportionata operi exsequendo, sicut, v. gr., sensus est intrinsece impotens cogitandi.

Necessarium *moraliter* dicitur medium, sine quo finis, absolute loquendo, attingi potest ; quo tamen deficiente, ob circumstantias in quibus agens versatur, finis aut nunquam aut rarissime tantum attingitur. Huic respondet *impotentia moralis*, quae in eo consistit quod agens, intrinsece potens agendi, tantis objicitur impedimentis, ut, perspecta humana conditione, aut nunquam aut rarissime tantum actum ponat. — Necessitas moralis dicitur etiam *relativa*, quia pro impedimentorum gravitate major minorve esse potest.

3° In revelationis necessitatem alii peccant per excessum, per defectum alii. *Traditionalistae* supernaturalem revelationem *absolute* necessariam dicunt ad quamcumque veritatem religiosam et ad ipsam Dei existentiam certo cognoscendam. Hos damnavit Vaticanum, *Constit. Dei Filius*, cap. 2, can. 1¹. *Rationalistae* vero revelationem ut inutilem rejiciunt, quippe qui solam admittant reli-

¹ Cf. Theologos Vat., Coll. Lac., T. 7, p. 520, 6.

gionem naturalem, ad quam perfecte cognoscendam atque adimplendam, necnon ad vitam humanam recte instituendam, *physice* et *moraliter* sufficere dicunt rationem naturalem.

59. Prop. I. *Posita hominis elevatione ad finem supernaturalem, revelatio est absolute necessaria.*

Philosophice certa ; theologice de fide, ex Vatic., cap. 2 : « Hac de causa revelatio absolute necessaria dicenda est, quia Deus ex infinita bonitate sua ordinavit hominem ad finem supernaturalem, ad participanda scilicet bona divina, quae humanae mentis intelligentiam omnino superant. »

PROB. Ex Ratione. Posita hominis elevatione ad finem supernaturalem, ipse tum finem tum media eidem proportionata necessario cognoscere debet. Enimvero, ut ait *Angelicus* (*Cont. Gent.*, l. 1, cap. 5) : « Nullus desiderio aut studio in aliquid tendit, nisi sit ei praecognitum. » Similiter, nec media adhiberi possunt ad finem consequendum, nisi prius innotescant. Atqui nec finis supernaturalis nec media huic fini proportionata aliunde cognosci possunt, nisi ex divina revelatione. Ergo, posita hominis elevatione, revelatio est absolute necessaria.

Prob. min. Finis supernaturalis, et media quae ad eum vergunt, naturam transcendunt humanam ejusque exigentias, atque a libera Dei voluntate unice pendent. Verum, quod est supra naturam atque ejus exigentias, atque a libera Dei voluntate unice pendet, illud a ratione propriis viribus absolute nequit cognosci ; sed ad illud cognoscendum absolute necessaria est supernaturalis ejus manifestatio. Ergo sola revelatione finis supernaturalis et media eidem proportionata queunt innotescere.

Apposite *Theologi Conc. Vatic.* : « Finis supernaturalis, *inquiunt*, et huic fini proportionata proindeque supernaturalia media sicut sunt supra vires totius naturae creatae, supra ejus exigentiam, et supra totam perfectibilitatem intra limites naturae ; ita ordinatio ad talem finem per talia media (supposita etiam quacumque perfectione naturali) non potest esse nisi ex libero infinitae bonitatis consilio. Unde hoc consilium, et proinde ordinatio ad talem finem et media ei proportionata non possunt cognosci per ea quae facta sunt, seu ex naturali manifestatione Dei ; sed necessaria est alia Dei manifestatio, quae sicut ipsa res manifestanda, est supra exigentiam naturae humanae. Haec supernaturalis manifestatio pro vita praesenti... nobis fit per verbum Dei¹. »

60. Prop. II. *In praesenti generis humani conditione revelatio non est homini absolute necessaria ad religionem naturalem cognoscendam.*

¹ Coll. Lac., t. 7, p. 524. Cf. S. Th., P. 1, q. 1, a. 1.

scendam ; verum necessaria est moraliter ut eam omnes expedite, firma certitudine, nec ullo admixto errore cognoscere valeant ¹.

Philosophice certa ; theologice de fide, ex Vatic., cap. 2 : « Huic divinae revelationi tribuendum quidem est ut ea, quae in rebus divinis humanae rationi per se impervia non sunt, in praesenti quoque generis humani conditione ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint. Non tamen hac de causa revelatio absolute necessaria dicenda est. »

N.-B. Dicitur in propositione, revelationem esse moraliter necessariam ut omnes homines: non agitur enim de aliquo homine in speciali, sed de hominibus in genere ; licet enim forsitan aliquis eximio praeditus ingenio posset ad totius legis naturalis cognitionem propriis viribus pervenire, inde tamen nequaquam sequeretur omnes eandem cognitionem proprio ingenio sibi comparare posse ; — eam, non agitur de una alterave veritate seorsim sumpta, sed de toto complexu veritatum, quae scitu necessariae sunt ; — sermo est de cognitione quacumque, dubia, conjecturali, aut tarde accepta ; sed de cognitione expedita, firma et certa.

PROB. I^a PARS : *Revelatio non est absolute necessaria.*

Ex Ratione. Revelatio non est absolute necessaria ad ea cognoscenda, quae per se sunt humanae rationi proportionata. Atqui omnes veritates ordinis naturalis, etiam in praesenti generis humani conditione, per se sunt humanae rationi proportionatae. Ergo ad eas cognoscendas revelatio non est absolute necessaria.

In hac parte immorandum non est, cum propositio contra rationalistas speciatim statuatur.

PROB. II^a PARS : *Revelatio est moraliter necessaria.*

I. *Ex impotentia multitudinis ad veritatem religiosam absque revelationis adjutorio cognoscendam.* Homo quilibet, etiam tardioris ingenii, cum certitudine et absque erroris periculo, ait S. Alphonsus, cognoscere debet Dei naturam atque attributa, animae naturam, ejus spiritualitatem ac immortalitatem omnia sua officia erga Deum, necnon et debitum cultum Deo exhibendum. Deficientibus hisce cognitionibus, nec sanctitas, nec salus, nec religio est possibilis. Atqui, ut homo absque divinae revelationis adjutorio, ope solius naturalis luminis, religionis naturalis veritates, saltem principaliores, inveniatur, puta : Dei existentiam, ejus perfectiones atque providentiam, leges justitiae ac honestatis, omnes animae proprietates, longissimo et laboriosissimo incumbere debet studio. Huic autem studio major pars hominum impar existit : alii enim tardioris sunt ingenii, alii rebus temporalibus dediti, alii in publicis

¹ Cf. S. Th., P. 1, q. 1, a. 1 ; et Cont. Gent., l. 1, c. 4.

officiis occupati. Unde et major pars hominum de veritatibus religionis pauca tantum cognoscerent, nec propter hanc ignorantiam officia sua adimplerent. Religio tamen, quia omnes tam doctos quam indoctos ad salutem perducere debet, universalis sit oportet, et omnium, sive acuti sive hebetis sint ingenii, intellectui pervia esse debet. » (*Consid. de Verit. Revel.*, c. 1, n. 3.)

Multitudini igitur, ut religionem naturalem expedite, firma certitudine, et nullo admixto errore cognoscere valeat, externo subveniendum est subsidio, quod, divina disponente providentia, supernaturalis est revelatio.

II. *Ex insufficientia sapientissimorum etiam hominum ad integram veritatem inveniendam, aut multitudini communicandam.* Esto, reponunt rationalistae, ratio individua, qualis in hominibus communiter invenitur, non sufficit ut a multitudine noscatur tota religio naturalis, et externo indiget praesidio : illud vero in philosophia reponendum est. *Sed contra* : Sapientissimi inter homines, absque revelationis adiutorio, populorum ignorantiae sublevandae omnino impares sunt. Quod constat :

1° *Ex defectu scientiae.* Doctissimi inter philosophos totam legem naturalem certo et absque erroris admixtione, revelatio si deficiat, cognoscere non valent. Philosophi antiquiores in multis scitu maxime necessariis turpiter erravere, teste Apostolo (*Rom.*, 1, 21) : *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt ; sed evanuerunt in cogitationibus suis.* Alii plures deos, aut Deum corpore praeditum admiserunt, aut universum ipsum esse Deum ausi sunt contendere ; alii divinam negaverunt providentiam. Socrates, Plato, Cicero existimabant foedissima paganismi sacra esse retinenda. — Ad mores quod attinet, plurimi animae spiritualitatem et immortalitatem, totius moralitatis fontem, e medio tulerunt ; vindictam alii, alii mulierum communitatem, aut perjurium, mendacium, licita habuerunt ².

Recentiorum philosophia, quae sese a revelatione independentem esse jactitat, non paucioribus scatet erroribus. Alii nullum Deum, alii omnia mundana Deum esse praedicant, atque animae spiritualitatem et immortalitatem tollunt. Alii unicam morum disciplinam et honestatem collocant « in cumulandis et augendis quovis modo divitiis ac in voluptatibus explendis. » (*Syll.*, 58) ¹ ; alii demum ob bonum patriae perjuria et infanda permittunt crimina, teste

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 1, n. 6 ; *Consid. de verit. revel.*, c. 1, n. 5. — Cf. S. Alph., *Confutatio libri : De l'Esprit* (Marietti, T. 8, p. 772 ; Jul. Jacques, T. 2, p. 348).

Syll., 64 : « Tum cujusque sanctissimi juramenti violatio, tum quaelibet scelestas flagitiosaque actio sempiternae legi repugnans, non solum haud est improbanda, verum etiam omnino licita, summosque laudibus efferenda, quando id pro patriae amore agatur. » Apposite quidem *Cicero* : « Nihil tam absurde dici potest, quod non dicitur ab aliquo philosophorum. » (*De divinat.*, l. 2, 58.) — Philosophia igitur hominum ignorantiae in religionis materia non solum mederi non scivit, sed et ipsa, ut a veritatis tramite ne aberret, superno indiget praesidio.

2° *Ex defectu voluntatis*. Nullus citari potest philosophus, qui multitudinem religione vera bonisque moribus sincere voluerit informare ; contra, plerique adlaborarunt ut vulgo veritas ignota maneret populusque in vanis superstitionibus detineretur. Sapientissimus *Cicero*, qui fatetur « se mirari cum Catone, quod non rideret aruspex aruspice cum videret » (*De divinat.*, l. 2) ; jubet tamen aruspice instituta etiam sub mortis poena esse servanda.

3° *Ex defectu consensûs*. Mira inter philosophos viget opinionum secum pugnantium diversitas, etiam circa res maximi momenti, ut sunt Dei existentia, animae immortalitas, morumque leges. « Plerique, *inquit Cicero*, deos esse dixerunt, dubitare se Protagoras ; nullos esse omnino Diagoras, Melius et Theodorus Cyrenaeus putaverunt. Qui vero deos esse dixerunt, tanta sunt in varietate et dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias. » (*De Nat. deor.*, l. 1, c. 1.) Atvero in tanta opinionum varietate et contrarietate, cuinam fides sit adhibenda, cognitum ut habeamus fieri non potest.

4° *Ex defectu auctoritatis*. Philosophi ad homines religionem docendos eosque, ut ad bonam frugem se recipiant, perducendos, omni semper auctoritate destituti erant. *Nullam habuerunt auctoritatem divinam*, ut per se patet. *Nullam habuerunt humanam : non legalem* a lege acceptam ; talem philosophis fuisse concessam nullibi legitur ; contra, principes populum in religionibus fallere, hominum prudentium et sapientium negotium existimarunt, *ut ait S. Augustinus* (*De Civit. Dei*, l. 4, c. 32) ; — *non doctrinalem*, quae habetur ex doctrinae eminentia : in eorum enim dictis populus plurima deprehendere potuit, quae aut cum recta ratione aut inter se aperte repugnant ; — *non moralem*, quae habetur ex sanctitate vitae, cum plerique philosophi perditissimis essent moribus ut ipse testatur *Cicero* : « Quotus enim quisque philosophorum invenitur, *inquit*, qui sit ita moratus, ita animo et vita constitutus, ut ratio postulat ?

Qui disciplinam suam non ostentationem scientiae, sed legem vitae putet? Qui obtemperet ipse sibi et decretis suis pareat, etc.» (*Quaest. Tusc., II, 4.*)

III. *Ex corruptione religionis et morum apud omnes populos, etiam humanissimos, revelatione destitutos.* Testatur experientia, gentes etiam excultas, quae revelatione caruerunt, ad debitam cognitionem religionis aut morum regulae nunquam pervenisse. « Ad Deum quod attinet, ait S. Alphonsus, scimus multos tanquam Deos adorasse homines infames, adulteros, latrones et crudeles; alios, fortunam, febrim, timorem; alios, stellas, bestias, lapides, imo etiam hortorum herbas. — Ad virtutem quod spectat, multi populi scelestissima ac crudelissima, quae excogitari possunt, flagitia perpetrarunt, quibus deos placare eisque placere existimaverunt. Thraces in dei honorem homines devoraverunt vivos; Mexicani die eadem in deorum aris viginti millia hominum mactarunt; Carthaginenses infantes in ardentem Saturni includere statuam; Aegyptii eidem Saturno proprios filios immolaverunt; Spartiatae furtum habuere licitum; alii demum populi diis suis adscripserunt furta, adulteria, homicidia, et haec crimina ut virtutes heroicas praedicaverunt. » (*Brevis diss. cont. deistas, c. 1. — Cf. Ver. fid., p. 2, c. 1, n. 4.*)

Si veros ad eas gentes, quae nostramet aetate superna adhuc carent revelatione, oculos convertamus, non minora apud eas cernere licet facinora: nullibi inter eas verus cognoscitur nec adoratur Deus, sed idolis ubique supremus defertur latrariae cultus; multa praeterea, quae naturalis ratio abhorret, licita et laude digna ducuntur.

Sed ex hoc constanti universalique facto legitime inferimus, homines veritatibus religionis naturalis acquirendis impares esse, revelationem vero esse moraliter necessariam.

« Homo igitur, concludit S. Alphonsus, in medio tantarum tenebrarum constitutus, atque immoderatis, quibus ad malum impellitur, obnoxius cupiditatibus, lumine altiori, quam est lumen naturale, indiget, quo ipsi et veritates quas credere, et lex quam observare, et media quibus, salutis aeternae causâ, uti debeat, manifestentur. » (*Ver. fid., p. 2, c. 1, n. 7.*)

Coroll. Ex dictis sequitur revelationem legis naturalis magnum esse divinae bonitatis erga homines testimonium, cum per eam omnes expedite, firma certitudine et nullo admixto errore ea, quae ad salutem scitu sunt maxime necessaria, edoceantur; contra vero, « veritas de Deo per rationem investigata, ut ait S. Th., a paucis

hominibus et per longum tempus, et cum admixtione multorum errorum proveniret. » (P. 1, q. 1, a. 1.)

61. Objeitur I. Sapientis opificis est opus suum mediis sufficientibus instruere, quibus finem suum attingere valeat. Sed ratio data est homini ut veritates religiosas cognoscat et finem suum attingat. Ergo ratio est sufficiens ad veritates religiosas cognoscendas, nec indiget revelatione.

Resp. Sapientis est opus suum mediis sufficientibus instruere : *conc.*; sed nequaquam necesse est ut omnia media, quorum ope ad finem eget, in se reperiatur, sufficit ut aliqua in se habeat, alia vero ab alio recipiat, ita tamen ut si velit eis uti, ea habeat in promptu. — *Ad minorem:* sed ratio data est homini ut veritates religiosas cognoscat : *dist.*: ut per se cognoscat veritates ordinis supernaturalis et attingat finem supernaturalem, *nego*; mediante medio extrinseco, *conc.* — Item, ut per se cognoscat veritates religiosas ordinis naturalis, potentia physica, *conc.*; potentia morali, *subdistinguo*: si ratio in primo suo vigore, in quo a Deo primitus condita erat, remansisset, *conc.*; in praesenti statu generis humani, quod per Adami praevericationem quoad corpus et animam in deterius commutatum est, *nego*. Totus siquidem homo ob praevericationem Adami in deterius est commutatus, tenebris involutus in intellectu, et pravis illectus concupiscentiis; hinc moralis necessitas revelationis supernaturalis, ut religionem naturalem expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognoscere valeat.

62. Obj. II. Si revelatio omnibus est ad salutem necessaria, Deus eam omnibus manifestare tenetur; alioquin qui ea carent, etiam inculpabiliter, necessario perirent. Sed non omnibus manifestata est revelatio, cum multae gentes de Evangelio nihil unquam audierint. Ergo revelatio non est necessaria.

Resp. Deus omnibus revelationem manifestare tenetur, *dist.*: revelationem, quae est necessaria necessitate absoluta, *conc.*; quae est necessaria necessaria necessitate morali, quae a Deo ortum haberet, *concedo etiam*; quae ortum habet ex culpa hominis, *nego*. Jamvero actualis hominis impossibilitas moralis ad legem naturalem perfecte cognoscendam non a Deo, sed ab homine processit, qui sese libere per Adami praevericationem in hanc imposibilitatem projecit. — *Sed non omnibus manifestata est revelatio*, evangelica revelatio a Christo facta, *conc.*; primaeva revelatio, quae a Deo homini ab initio mundi data est, *nego*. Homini enim, ut infra dicitur, primitus data est supernaturalis revelatio, qua salutem consequi possent. Quod si apud multos decursu temporis oblivione deleta est, iidem propria culpa ea carent. Nec tamen ob solam ignorantiam primaevae aut christianae revelationis, sed propter alia sua peccata hujusmodi infideles damnantur. Cuilibet enim infideli adulto lex naturalis quoad quaedam primaria morum principia propria ratione innotescit. Quod si legem naturalem, qualem eam cognoscit, observaverit infidelis, providebit ipse Deus, ut ante obitum, salutis aeternae causa, revelatio ei sufficienter manifestetur. Qui vero legem naturalem, qualem eam cognoscit, observare renuit, graviter peccat; et illud peccatum damnationis causa erit.

62.^a Obj. III. Natura humana progressui continuo subjacet. Ex innato enim sciendi desiderio humanitas continuo proficit in scientiis, sicuti patet in naturalibus, in quibus alii aliorum, qui eos praecesserunt, investigationes perficiendo, difficillima etiam atque abstrusissima naturae arcana, detegere potuerunt. Quod autem conspiciamus in scientiis naturalibus, idem habetur si religionem naturalem inspicimus, cum ea naturae limites non praetereat. Ex progressu igitur, quem dicunt humanitarium, homo scientiam religionis naturalis accipere potest; proinde superflua est legis naturalis revelatio.

Resp. Major transeat; dico transeat, quia continuus ille progressus, qui humanitati adscribitur, prout bene vel proterve explicatur, admitti vel rejici debet¹. — *Quoad min., nego paritatem.* Scientiae naturales nullas homini imponunt obligationes quoad vitam practicam, nec pravis adversantur cupiditatibus, quibus homo in suis investigationibus impediri possit; proinde potest homo labore et patientia maximas etiam difficultates superare. Contra, religio naturalis obligationes imponit, quae pravis refragantur cupidatibus; quo fit ut intellectus a prava concupiscentia obcaecatus falso facillime adhaereat, veritatemque reponat in his quae indomitis passionum motibus blandiuntur. Hinc fit ut difficultas cognoscendi absque errore legem naturalem integram nunquam superata fuerit.

Quod vero ad religionis progressum, quem rationalistae effingunt, attinet, ipsum nunquam existitisse historiâ compertum est. Primi homines non erant polytheistae, sed unum tantum Deum adoraverunt². Decursu vero temporis verum Deum negligentes, astra primum et vires naturae cultu latriae honorarunt; postea idola arte facta, demum homines illustriores sive qui reapse vixerunt sive quos fictio poetica procreavit, ut deos coluerunt. In his autem nullus cernitur religionis progressus, sed magnus regressus.

Praeterea, nedum religionem perficere valuerint homines, ne primaevam quidem revelationem qua Deus primos nostros parentes donaverat, servare intactam potuerunt, eam vero mox dederunt oblivioni.

Qui autem in praeteritis saeculis nunquam existit religionis progressus, illum nec in futurum sperare licet, cum eadem causae, quae obstiterunt quominus mens humana totam legem naturalem absque errore cognosceret, eamdem in veritatis religiosae inquisitione semper impediant.

Dato vero quod ob continuum humanitatis progressum lex naturalis possit futuris temporibus perfecte ab homine naturaliter cognosci, nec propter hoc tamen revelatio inutilis dicenda foret. Quid enim de hominibus actum fuisset, qui ante nos exstiterunt? Quid de nobis, si expectare deberemus cognitionem, quae multa post elapsa saecula habebitur? « An expectabimus donec Socrates aliquid sciat? inquit *Lactantius*; an Anaxagoras in tenebris lumen inveniat? an Democritus veritatem de puteo extrahat? an Empedocles dilatet animi semitas? aut Arcesilas et Carneades videant, sentiant, percipiant? Ecce vox de coelo veritatem docens, et nobis sole ipso clarius lumen ostendens. » (*De div. Instit.*, l. 3, c. 30. M. 6, col. 445.)

CAPUT IV

De revelationis obligatione atque inquisitione.

63. Perspecta revelationis necessitate, de hujus obligatione inquirendum est, an scilicet homo eam amplecti, et quod consequens est, eam investigare teneatur. Adversarios habemus indifferentistas relativos universales, qui homini cuilibet licentiam concedunt eam sequendi religionem, quam ratione duce veram putaverit, sive sit religio revelata, sive sit religio naturalis, sive ab homine excogitata ut Mahumetismus et Buddhismus. Revelatio enim, aiunt, est

¹ Cf. Gatti, t. 2, p. 260. — ² Cf. Lahousse, *De Vera Relig.*, disp. 4, c. 5, a. 2; p. 482.

donum ; sed donum acceptare vel recusare cuique integrum est ¹. — His adnumerari debent qui optant ut quilibet in religione, in qua natus est aut quae a principe civili praescripta est, perseveret ². Hi omnes, ut per se patet, hominem ab obligatione veram inquirendi religionem revelatam liberum declarant.

64. Prop. I. *Unicuique gravis obligatio incumbit revelatam, si qua existit, amplectendi religionem.*

Philosophice certa ; theologicæ de fide, ex Vatic., cap. 3 : « Quum homo a Deo tanquam Creatore et Domino suo totus dependeat, et ratio creata increatae Veritati penitus subjecta sit, plenum revelanti Deo intellectûs et voluntatis obsequium fide praestare tene-mur. » (Cf. etiam can. 1 ejusdem cap.)

PROB. I. Ex natura religionis. Religio in eo essentialiter sita est, ut homo Deo honorem et obsequium exhibeat. Porro, nullus alterum honorare potest nisi cultu eidem grato : cultu enim indecenti nec accepto nedum honor et obsequium deferantur, injuria inuritur. Jamvero, si Deus manifestat quo cultu honorari velit, sequitur hunc solum cultum eidem esse gratum, caeteros vero omnes esse indecentes nec acceptos. Cum igitur homo Deum religione colere stricte obligetur, posita revelatione religionis positivæ, hac religione et non alia Deum, ut debet, honorare potest. « Si quaeratur, ait *Leo XIII*, cum plures et inter se dissidentes usurpentur religiones, quam sequi unam ex omnibus necesse sit, eam certe ratio et natura respondent, quam Deus jusserit. » (*Encycl. Libertas. Acta*, t. 8, p. 230.)

II. Ex dominio Dei. Deus, supremus Dominus totius hominis et omnium ejus facultatum, jus habet imponendi tum intellectui mysteria credenda, tum voluntati praecepta positiva quæ in lege naturali non continentur. Homo vero, utpote a Deo quoad totum suum esse dependens, officium habet tum credendi mysteria tum adimplendi legem positivam quam Deus manifestare voluerit. Pone igitur Deum religionem positivam revelasse, homo stricte tenetur Deo jubenti parere, et eam religionem amplecti.

III. Ex ratione finis ultimi. Homo quilibet ad beatitudinem consequendum iis uti tenetur mediis, sine quibus salus est omnino impossibilis. Verum, Deus, utpote omnium supremus Dominus et ultimus finis, sicut hominem ad beatitudinem naturalem ordinare potuit, ita potest eundem ad beatitudinem supernaturalem ordi-

¹ Cf. Mgr Pie, *Alloc. Syn.*, 7 Juill. 1855, n. 11, t. 2, p. 382, 3^a edit. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 1. — *Brevis diss. cont. Mater.*, P. 2, c. 1.

nare et mediis eidem proportionatis instruere, et quidem ea lege, ut nullus beatitudinem simpliciter naturalem assequi valeat, sed necessario debeat vel ad supernaturalem beatitudinem per legis tam naturalis quam positivae observantiam assurgere, vel omni prorsus beatitudine in aeternum carere. Si igitur certo constat Deum eo modo hominem ad finem supernaturalem elevasse, atque positivam religionem tanquam unicum medium ad beatitudinem assequendum revelasse, jubet ipsa lex naturalis hominem, salutis aeternae causâ, ad hanc positivam religionem absolute teneri.

IV. **Ex intrinseca indifferentismi impietate.** Illa doctrina est intrinsece impia, quae divinis attributis directe opponitur. Atqui, talis est indifferentismus. Docet enim : omnes religiones esse aequae bonas et Deo aequè gratas, et cuilibet homini licere quam libuerit amplecti. Porro, hoc repugnat : *a) divinae veracitati* : Deus enim aequae approbaret vera et falsa (cf. n. 46, 3°) ; — *b) divinae sanctitati* : Deus enim licita haberet quae ab intrinseco sunt mala (cf. n. 46, 4°) ; — *c) divinae sapientiae*, quae permittere nequit hominem mediis illicitis et reprobatis non secus ac mediis ab ipso praescriptis ad salutem pervenire ; — *d) divinae auctoritati* ; indifferentismus Deo adimit jus imponendi homini cultum quo honorari velit.

V. **Ex Ratione societatis civilis.** Civilis religionum tolerantia per se temporali societatis bono officit : discordias inter cives progignit, pacem et tranquillitatem perturbat. (Cf. n. 49^a.) Quae autem a civili tolerantia, haec a fortiori a theologica religionum tolerantia procreantur mala. Quod autem per se tanta societati adfert praedicia, illud nequit esse licitum.

VI. **Ex absurditate fundamenti quo nititur indifferentismus.** Indifferentismus tanquam principia ponit 1° : Nullum a Deo determinari cultum, sed homini jus inesse modum eligendi, quo Deo velit honorem praestare. Sed :

a) Falsum est nullum a Deo determinatum esse cultum ; cultus enim religionis naturalis tum ipsa voce naturae, quae a Deo venit, tum positiva revelatione determinatus est ; cultus vero religionis supernaturalis positiva revelatione a Deo est manifestatus et homini injectus, ut infra dicitur.

b) Falsum est jus homini inesse modum determinandi, quo Deum honorare velit. Dictat ipsa ratio non servi, sed domini esse, modum determinare, quo velit honorari. Cum igitur homo a Deo tanquam a

Domino totus dependeat, clamat ipsa vox naturae non hominis, sed Dei esse determinare cultum, quo velit ab homine honorari.

Ponit 2° : Omnes religiones esse aequae bonas et Deo gratas. Sed ex dictis jam abunde constat summam in his verbis contineri contra Deum blasphemiam, cujus veracitatem et sanctitatem penitus tollit.

Ponit 3° : Hominem jure naturae patriis legibus esse obstrictum ; proinde Deo gratum esse ut religione colatur, quae a principe civili est praescripta.

Sed : religio est institutum divinum, non civile. Et cum humana auctoritas nihil contra divina mandata possit statuere, nullam potest religionem injungere, quae non esset illa vera religio a Deo manifestata. Et si quid humana potestas praescribit, quod a vera religione declinet, obediendum est Deo magis quam hominibus.

Praeterea, cum illud effatum diversas et inter se oppositas religiones, quae in diversis vigent regionibus, aequae bonas et Deo gratas praedicat, summam etiam contra Deum continet blasphemiam, cujus veracitatem et sanctitatem penitus tollit.

VII. *Ex auctoritate.* 1° *Ex S. Scriptura.* Plurima sunt in Sacris Scripturis testimonia, quibus supernaturalis revelationis suscipiendae obligatio omnibus imponitur. Legimus (*Hebr.*, xi, 6) : *Sine fide impossibile est placere Deo.* Sed fides ex sola revelatione hauritur. — Idem constat (*Marc.*, xvi, 16) : *Qui non crediderit, condemnabitur.* — Et B. Petrus testatur (*Act.*, iv, 12) : *Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri.* — Hanc demum obligationem luculenter confirmant ea omnia testimonia, quae Ecclesiae christianae probant necessitatem.

2° *Ex declaratione SS. Pontificum.* Indifferentismum proscripsit *Pius IX*, in Syllabo, *prop.* 15^a : « Liberum cuique homini est eam amplecti ac profiteri religionem, quam rationis lumine quis ductus veram putaverit. » — *Prop.* 16^a : « Homines in cujusvis religionis cultu viam aeternae salutis reperire aeternamque salutem assequi possunt. » — Cf. etiam ejusdem Pontificis necnon et Leonis XIII documenta n° 46 allata.

65. *Objicitur I.* Revelatio supernaturalis est donum. Sed doni acceptandi nulla est obligatio. Ergo revelatio supernaturalis nequit esse obligatoria.

Resp. Dist. maj. : Revelatio est donum, id est, est beneficium humanae naturae nullatenus debitum, sed a libera Dei voluntate gratuito collatum, *conc.* : est donum stricte et proprie, cujus acceptatio ab homine dependeat, *nego.* — *Quoad min.* : Nulla doni acceptandi est obligatio, *dist.* : si, qui donum offert, jus non

habet doni imponendi, *conc.*; si jus illud habet, *nego*. Porro, Deus, cum sit supremus Dominus, ita potest sua dona creaturae elargiri, quemadmodum ea reapse elargitur, ut homo ea acceptare teneatur, nec possit ea respuere, quin gravem Deo irroget injuriam ejusque indignationem incurrat. Religio igitur supernaturalis, quamvis ex parte Dei rationem doni et favoris habeat, hominibus tamen est penitus obligatoria.

65.^a Obj. II. Quilibet, quod honestum est, licite potest proseguire. Atqui religio naturalis est honesta. Ergo quilibet potest vel solam religionem naturalem, vel quamcumque aliam, quae cum naturali apprimè concordat, licite sequi.

Resp. Conceditur major. — *Quoad minorem, dist.*: Atqui religio naturalis est honesta, si verum esset Deum nullam religionem positivam revelasse, *conc.*; secus, *nego*. Posita enim religione revelata, statim ac haec homini innotescit, naturalis pro ipso evadit inhonesta, non quia in se mala, sed quia incompleta et eo ipso falsa negative. (Cf. n. 46, II.)

Praeterea, ipsa lex naturalis praescribit ut, si Deus cultum quemdam, quo velit honorari, indicet, homo eo cultu et non alio eum honorare teneatur. Qui igitur, posita religione revelata universali, solâ naturali Deo famulari vellet, ipse nec legem naturalem servaret.

66. Obj. III. Ubi duo adsunt fines, potest homo unum prae alio eligere. Atqui homini duo praefiguntur fines ultimi, naturalis videlicet ad quem ordinatur religio revelata. Potest igitur homo pro voluntatis arbitrio soli fini naturali adhaerere et solam religionem naturalem amplecti.

Resp. Quoad maj., dist.: Ubi sunt duo fines, ab invicem independentes, ita ut unus absque alio attingi possit, homo potest eligere, *conc.*; ubi sunt duo fines, ab invicem ita dependentes, ut unus absque alio absolute nequeat attingi, homo potest eligere, *nego*. — *Quoad min.*: Sed homini duo praefiguntur fines, sed ita ut finis seu beatitudo naturalis obtineri valeat independentè a beatitudine supernaturali, *nego*. Deus enim, elevando hominem ad beatitudinem supernaturalem, statuit ut in hac sola beatitudine consisteret ultimus finis hominis, ita ut, qui nolit supernaturalem beatitudinem consequi, et naturali necessario careat atque in aeternum pereat.

66.^a Obj. IV. Fides est libera. Atqui ad rem liberam non datur necessitas. Ergo pro homine nulla necessitas fidem amplectendi.

Resp. Fides est libera, *dist.*: est libera libertate physica, id est, est immunis tum ab intrinseca necessitate tum a coactione, *conc.*; est libera libertate morali, seu est immunis a lege divina eam praescribente, *nego*. — Atqui ad rem liberam non datur necessitas, *dist.*: ad rem liberam utraque libertate, nulla datur necessitas, *conc.*; ad rem liberam libertate physica non autem libertate morali, nulla datur necessitas moralis, *nego*. — *Quoad concl.*: Ergo pro homine nulla datur necessitas fidem amplectendi, *dist.*: non necessitatur homo a natura, nec cogi potest ab extrinseco ad fidem amplectendam, *conc.*; non subjicitur legi divinae fidem ita imperanti, ut possit citra crimen assensum denegare, *nego*.

67. Prop. II. *Qui in tranquilla revelatae religionis possessione non requiescunt, eam inquirere strictè tenentur*¹.

Philosophice certa; theologice fide certa.

N.-B. Dicitur in propositione: *qui in tranquilla religionis possessione non requiescunt*; iis enim, qui fidem divinam seu revelatam religionem jam possi-

¹ Cf. Gatti, t. 2, p. 424. Ottiger, p. 287.

dent, an fides vera examinare non licet, cum talis dubitatio fidem destruat. « Si quis dixerit, *inquit Vatic., cap. 3, can. 6*, parem esse conditionem fidelium atque eorum, qui ad fidem unice veram nondum pervenerunt, ita ut catholici justam causam habere possint fidem, quam sub Ecclesiae magisterie jam susceperunt, assensu suspenso in dubium revocandi, donec demonstrationem scientificam credibilitatis et veritatis fidei suae absolverint, A. S. »

Possunt tamen fideles ex amore fidei, credibilitatis motiva expendere, ut idonei fiant qui fidei suae reddant rationem, alios ad eam adducant, et adversariorum redarguant cavillationes. In propositione igitur de illis sermo est, qui veram religionem nondum possident, et quibus aliqua religio revelata, quae se veram dicit, annuntiatur : his profecto talem religionem a priori rejicere non licet, sed eam positive examinare tenentur.

PROB. Ex Ratione. 1° Enuntiata veritas tanquam corollarium fluit ex superiori propositione. Homo, ut vidimus, strictam obligationem habet revelatam suscipiendi religionem, quae non potest esse nisi una vera. Ex hac autem obligatione sequitur religionem, quae tanquam revelata et vera proponitur, esse examinandam, ut appareat an ipsa sit ea, quae sola est a Deo revelata et omnibus ad salutem necessaria. Non potest igitur homo, qui in tranquilla religionis possessione non requiescit, religionem revelatam, quae sub aliqua veri specie sibi offertur, a priori rejicere, sed tenetur ad eam perpendendam.

2° Qui absque praevio examine propositam revelationem rejicit, is Deo injuriam irrogat, et rationi contradicit.

Deo injuriam irrogat : Supernaturalis revelatio est divinae voluntatis manifestatio, cui omnes obsequium praestent oportet. Qui igitur revelationem a priori rejicit, ipsam Dei voluntatem minini pendit, eique debitum obsequium praestare recusat.

Agit contra rationem : a) Recta ratio dictat supernaturalem revelationem esse possibilem, hominemque ad eam, si existit, amplectendam juberi. Quando igitur alicui revelatio proponitur ut existens, is contra rationem peccat, si absque praevio examine eam rejicit. — b) Recta ratio dictat medium, a quo pendet salus aeterna, non posse a priori rejici, sed deberi serio examini subjici, ut innotescat an sit vere illud medium, sine quo salus est impossibilis. Atqui, revelata religio est medium, a quo pendet salus aeterna. Quando igitur homini aliqua proponitur revelatio, is contra rationem peccat qui eam absque diligenti examine rejicit. — c) Eadem ratio dictat publicum quoddam factum a viris probis, ingenio perspicacissimo et scientiâ eximiâ, admissum a nullo sapiente a priori negari posse. Atqui supernaturalis revelatio, jam antiquitus per totum mundum diffusa, a viris conspicuae sanctitatis et scientiae tanquam vera

admittitur. Non potest igitur homo, quin rationi contradicat, hanc revelationem a priori abjicere.

68. Objicitur I. Obligatoria ut esse possit revelationis inquisitio, requiritur ut de ejus veritate nobis certo constare possit. Atqui veritatem revelationis, qualis nobis hodie proponitur, pro certo habere non possumus : certo enim scire non possumus utrum hagiographi, qui revelationem nobis transmiserunt, decepti fuerint an deceptores, necne ; utrum decursu saeculorum revelatio fuerit adulterata, necne.

Resp. Conc. maj.; neg. min. Sicut enim, tam de veritate facti cujusdam naturalis, cujus testes non fuimus, quam de integritate narrationis, qua factum ad nos fuit transmissum, per criteria nobis certo constare postest, quippe quum alioquin tota veritas historiae pessumdaretur ; ita etiam, tum revelationis existentiam atque veritatem, tum incorruptam ipsius usque ad nos transmissionem, per criteria quaedam, quae dicuntur motiva credibilitatis, certo cognoscere possumus.

69. Obj. II. Verae religionis inquisitio est onus supra communes hominum vires. Ergo ad eam nullus tenetur. Etenim : cum una tantum possit esse vera revelatio, omnesque religiones penes se esse revelationem jactitent, idcirco, ut vera e falsis revelatio discernatur, omnes religiones sunt sedulo examinandae, ac proinde innumerae addiscendae sunt linguae, innumeri perlegendi libri, immensae peragrandae regiones : ad quem laborem vix sufficeret longioris vitae spatium. Quis autem unquam crederet Deum hominem tantis voluisse oneratum laboribus. (*Ita Rousseau, Emile, l. 4.*)

Resp. Ad veram revelationem inquirendam necesse non est hominem tantis onerari laboribus ; non agitur enim de comparisonem inter diversas religiones instituenda, sed de unius veritate detegenda. Porro, cum vera religio non possit esse nisi una, haec characteribus quibusdam necessario insignitur, quibus evidenter a falsis dignoscatur. Cognitâ igitur evidenter per motiva credibilitatis unius religionis veritate, aliae a priori ut falsae rejici debent. Qui igitur inter catholicos vitam degunt, et de veritate christianae revelationis magnam habent praesumptionem, examen de hac religione instituere possunt ; cujus veritate semel perspecta, aliae absque examine sunt rejiciendae. — Qui vero tali praesumptione carent, et aliarum religionum collationem cum catholica instituere coguntur, ancipites non diu remanebunt. Cum enim aliae religiones multis erroribus necessario scateant, qui serio de eis inquit, mox unum saltem errorem vel contra legem naturalem, vel contra Dei sanctitatem, evidenter deprehendet. Uno autem errore evidente semel reperto, illa religio ut falsa est rejicienda ; siquidem vera religio, utpote a Deo data, ab omni errore sit immunis oportet. Ex hac igitur collatione aliquis facili negotio ad veram religionem cognoscendam deveniet¹.

CAPUT V

De revelationis cognoscibilitate, seu de notis revelationis.

70. Revelationis possibilitate, necessitate atque obligatione demonstratis, unum adhuc probandum superest, an scilicet et quibusnam signis divinae revelationis existentiam certo cognoscere

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 1, n. 10.

possimus. Hujus rei tractatio quanti sit momenti neminem fugit : agitur quippe de methodo apologetica, qua religionis christianae divinitas, ac proinde omnimoda ejus obligatio, stabilitur.

Agemus ergo : 1° de notis revelationis in genere ; 2° de falsis criteriis ; 3° de veris criteriis tam internis quam externis ; 4° de methodis apologeticis.

ARTICULUS I.

De notis revelationis in genere.

71. Definitio.—Nota seu criterium in genere est ratio seu signum, quo tum alicujus rei existentia, tum ejus ab aliis rebus distinctio innotescit. Hinc Revelationis notae dicuntur signa quaedam seu media « quibus Deus suam revelationem velut sigillis divinis cognoscibilem reddidit. » (*Theol. Conc. Vatic., Coll. Lac., t. 7, p. 529.*)

Haec signa vocantur *notae*, quia per illa supernaturalis revelatio a nobis dignoscitur ut vera ; vocantur *criteria*, quia per ea vera revelatio a falsis evidenter discerni potest ; vocantur etiam *motiva credibilitatis*, quia ipsa factum revelationis evidenter credibile reddunt, nosque ad credendum movent.

72. Notarum necessitas. — Cum veram religionem unicam esse oporteat, multaeque religiones sese tanquam revelatas exhibeant, revelationem suam Deus necessario sigillis suis insignire debuit, quibus eam omnes a falsis evidenter dignoscere possent. Quae notae nisi exstarent, dicendum foret vel omnes religiones esse Deo aequae gratas, posseque hominem quamlibet pro libitu amplecti : quod summae Sanctitati repugnat ; vel Deum humano generi non satis providisse, quippe qui in causa foret, quominus posset homo veram agnoscere religionem aeternamque consequi salutem.

Potuisset sane quidem Deus cuilibet homini immediatam imperiri revelationem ; posset etiam cuilibet tantam internam illuminationis et inspirationis gratiam infundere, ut simul ac evangelicam praedicationem a praecone propositam audierit, eidem illico absque exteriorum signorum adminiculo adhaereret. Atvero, posito praesenti ordine providentiae, in quo fides ex auditu percipitur (*Rom., x, 14-17*), et homo per hominem de rebus divinis modo naturae humanae consentaneo edocetur, ei quaedam media necessario danda erant, quibus annuntiatam religionem vere a Deo esse revelatam, procul omni dubio agnosceret.

« In manifestatione eorum, quae sunt fidei, ait *S. Th.*, ordinem quemdam observari oportuit, scilicet ut quidam immediate a Deo reciperent, alii vero ab his, et sic per ordinem usque ad ultimos... Sed quia sermo propositus confirmatione indiget ad hoc quod recipiatur, nisi sit per se manifestus : ea autem quae sunt fidei, sunt humanae rationi immanifesta, necessarium fuit aliquid addere quo confirmaretur sermo praedicantium fidem. Non autem confirmari poterat per aliqua principia rationis per modum demonstrationis, cum ea quae sunt fidei rationem excedant. Oportet igitur aliquibus indiciis confirmari praedicantium sermonem, quibus manifeste ostenderetur hujusmodi sermonem processisse a Deo, dum praedicantes talia operantur, sanando infirmos et alias virtutes operando, quae non possit facere alius nisi Deus. » (*Cont. Gent.*, l. 3, c. 154.)

Notarum necessitatem proclamavit Vaticanum, *cap. 3*, in quo legimus : « Ut fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa jungi revelationis suae argumenta, facta scilicet divina, atque in primis miracula et prophetias, quae cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata. »

« Examen motivorum credibilitatis inquit etiam *S. Alphonsus*, nobis est necessarium ut inter diversas religiones veram discernamus ; et Deus ipse vult rationem nostram naturalem nobis esse auxilio, eo fine ut, vera religione inventa, licet mysteria ab ea proposita non penetremus, tamen adiutorio gratiae ad credendum quicquid ipsa nos docet, adducamur. Alioquin, si caecis oculis religionem, quae nobis proponitur, sequi vellemus, quin e ejus veritate certitudinem haberemus, quamcumque religionem, judaicam, mahumetanam, imo et idololatriam sequi possemus. » (*Ver. fid.*, P. 1, c. 1, n. 2.) Cf. etiam : *Pius IX*, Encycl. *Qui pluribus*, die 9 Nov. 1846, *Acta*, t. 1, p. 8.

72.^a Criteriorum efficacia. — Traditionalistae, qui humanae rationi virtutem denegarunt aliquam veritatem religiosam, fides nisi praecesserit, certo cognoscendi, docuerunt hominem ope criteriorum non certitudinem, sed notitiam tantum probabilem, de divina revelationis origine sibi comparare posse ; certam autem ejusdem notitiam sola fide suppeditari. Quorum doctrina pluries ab Ecclesia proscripta est. Ab *Innocentio XI*, 2 Martii 1679, damnata est haec propositio : « Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, immo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus. » (*Denz.*, n. 1038.) — Die 8 Sept. 1840, sequentes theses Bautainio subscribendae oblatae sunt : « Revelationis christianae probatio ex miraculis Christi desumpta, quae testium ocularium sensus mentesque percellebat, vim suam atque fulgorem, quoad sequentes generationes non amisit. » Et : « Ratio cum certitudine authenticitatem revelationis, Judaeis per Moysen et Christianis per Jesum Christum factae, probare valet. » (*Denz.*, n. 1490 et 1493.) — Demum Conc. Vaticanum definivit, *Const. Dei Filius*, *cap. 3*, *can. 3* : « Si quis dixerit revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse...

A. S. » Et can. 4 : Si quis dixerit miracula nulla fieri posse... nec iis divinam religionis christianae originem rite probari, A. S. »

Hominem ope criteriorum de divina revelationis origine non solum opinionem probabilem, sed omnimodam certitudinem moralem comparare posse, ipsa ratione evincitur. Etenim :

a) Quando infideli fides annuntiatur, stricta ei proponitur obligatio tum credendi mysteria tum implendi officia, quae revelatione continentur, et hoc quidem ob Dei loquentis auctoritatem. Porro, nemini gravis obligatio imponi potest, quin ipsi certo de legis existentia constet. Ut igitur infidelis ad fidem amplectendam teneri possit, ipsi certo constare debet propositam fidem Deum habere auctorem. Quae certitudo non ab ipsa fide, sed solum ope criteriorum accipi potest.

b) In homine fidei actus fidei debet esse super omnia certus et prudens. Ut autem certus et prudens esse possit, certo ei constare debet Deum, ob cuius auctoritatem credit, revera esse locutum. Haec autem certitudo, utpote quae fidei praesupponitur, ab ipsa fide accipi nequit ; ergo aliunde repetenda est, scilicet a criteriis revelationis, quibus videat Deum reapse locutum esse. « Homo, ait S. Th., non crederet, nisi videret ea (quae fidei sunt) esse credenda, vel propter evidentiam signorum, vel propter aliquid huiusmodi. » (2. 2; q. 1, a. 4, ad 2.)

72.^b **Criteriorum scopus.** — Quando a praecone doctrina proponitur tanquam a Deo revelata, intrinsecum examen doctrinae multum certe ad ejus divinam originem dijudicandam conferre potest ; attamen, in revelationis indagatione, de ipso facto revelationis imprimis est inquirendum, an scilicet proposita doctrina sibi Deum auctorem revera valeat vindicare, seu an Deus eam reapse revelaverit. Probato enim revelationis facto, simul constabit tum de religionis veritate et sanctitate, cum impossibile sit Deum, summam Veritatem et Sanctitatem, aliquid falsum aut impium proferre, tum de obligatione quam habet homo credendi veritates ob Dei loquentis veracitatem et exsequendi officia ob Dei mandantis auctoritatem. Contra, quantumvis doctrina quaedam probetur pulchra, sublimis, sancta, nullus eam ob Dei veracitatem admittere potest, nisi prius probetur ipsam a Deo fuisse reapse revelatam.

Primarius ergo et essentialis criteriorum scopus in eo necessario consistit, ut revelationis factum probetur. Proinde ea sunt potiora criteria, quae ad revelationis factum certo demonstrandum et cognoscendum perfectius conducunt. Criteria vero, quae ad ipsius

doctrinae examen referuntur, utilia quidem esse possunt, prorsus autem necessaria non sunt, cum absque eis obligatio credendi ob Dei auctoritatem induci valeat.

73. Criteriorum distinctio. — Criteria multifariam distinguuntur. Ratione *originis* sunt vel intrinseca vel extrinseca. *Intrinseca* sunt, quae ex ipsa natura doctrinae desumuntur; *extrinseca*, quae desumuntur vel ex persona praeconis, vel ex factis supernaturalibus externis, praesertim ex miraculis et prophetiis.

Ratione *efficaciae*, criteria sunt negativa vel positiva. *Negativa* dicuntur ea, quibus religionis falsitas evidenter vel probabiliter demonstratur. *Positiva* dicuntur ea, quibus aliquam doctrinam esse a Deo revelatam sive probabiliter sive evidenter demonstratur.

De quibus in art. III longior erit sermo.

ARTICULUS II.

De falsis criteriis.

Quoad criteria in religionis indagatione exercenda, errant protestantes et rationalistae.

74. I. « Inter Protestantes illos, aiunt *Theologi Conc. Vaticani* (*Coll. Lac.*, p. 528), qui revelationem christianam se admittere profitentur, multi sunt, qui rejectis criteriis ad cognoscendum et probandum factum revelationis idoneis, unice provocant ad *internam experientiam*, ad *sensum religiosum*, ad *testimonium spiritus*, ad *immediatam certitudinem fidei*. Valorem itaque aut necessitatem motivorum credibilitatis, quae inducantur ex miraculis, prophetiis adimpletis, etc., vel omnino negant, vel ea solum admittunt tanquam subsidia quaedam, si fides jam supponitur... Jam Pseudoreformatores verbum Dei genuinum ex sapore et gustu discernere consuerunt, ad quem finem in unoquoque homine fideli ponebant immediatum testimonium Spiritus Sancti. Recentiores vero eadem methodo retenta, huic testimonio Spiritus Sancti plerumque substituant naturalem *sensum religiosum* vel *indigentiam animi religiosi*, per quem sensum immediate, et quin veritas revelata ex criteriis extrinsecis nobis fiat credibilis, religionem christianam amplectamur tanquam veram et divinam. »

Hic autem error quam funestus sit, indicant iidem Cl. Theologi, (*p. 529*) : « Errorem vero ipsum, aiunt, periculis plenum esse, per se manifestum est. Si enim rejectis vel suo valore exutis criteriis extrinsecis, quibus Deus suam revelationem velut sigillis divinis cognoscibilem reddidit, totum revocatur ad *internam experientiam* et ad *sensum internum*, nullus amplius remanet modus certus

discernendi revelationem veram a fictitia. Ille enim sensus secundum providentiam ordinariam non subest experientiae sub formali ratione, quatenus sit supernaturalis, et si sejungatur a criteriis extrinsecis, patet illusionibus gravissimis. Unde etiam videmus homines pro religione falsa et erroribus manifestis appellare ad *experientiam et ad sensum internum*, quem ipsi tribuunt Spiritui Sancto. Cum hac pariter confidentia in sensu interno et cum rejectione motivorum credibilitatis cohaeret error alius nostra aetate diffusus inter multos, quo audent affirmare, fas esse quandoque a religione catholica deficere ad aliam, si illa reperiatur non satisfacere internae experientiae et sensui religioso. »

Et paulo post addunt, (p. 530) : « Si pro vera religione a Deo revelata nulli exstant objectivi characteres, ex quibus factum locutionis divinae certo cognosci possit, et proinde nulla dantur motiva credibilitatis, quae doctrinam propositam credibilem et credendam demonstrent, sed totum revocatur ad sensum quemdam animi et ad internam experientiam ; profecto consequens est, nullam religionem esse in se et objective magis credibilem prae altera, immo nullam credibilem esse. Adeoque reliquum est, ut secundum illam internam experientiam tot illusionibus obnoxiam, si separetur a criteriis externis divinitus dispositis, variam ac mutabilem, transire fas sit non minus a religione in se vera ad falsam, quam a falsa ad veram. »

Non negamus quidem christianam religionem cum hominis natura maximam habere convenientiam, atque hominem gustu, ut aiunt, interno et suavitate interdum delectare ; neque negamus ejus divinitatem ex illa convenientia aliquatenus dignosci posse. Imo, constat historiâ, in primordiis Ecclesiae, plures, afflante gratia, religioni christianae nomen dedisse, quia in ea sola maximorum dubiorum solutionem atque internam cordis pacem repperunt, quas in aliis religionibus frustra quaesierant, ut contigit B. Justino, sicut ipse testatur, *Dial. cum Tryph.*, n. 2. — Verumtamen, ob memorata incommoda, ille sensus internus et illa interna experientia statui nequeunt tanquam potissimum, et multo minus tanquam unicum revelationis criterium ¹.

74.^a II. *Rationalistae* non aliud admittunt revelationis criterium quam philosophicum examen doctrinae, ut scilicet evidenter innotescat propositam doctrinam esse rationi humanae conformem.

Hoc autem systema, quam absonum sit, luce clarius effulget.

Enimvero, secundum rationalistas non alia datur revelatio ac illa naturalis veritatum manifestatio, quam homo propriis suis facultatibus comparare potest (cf. n. 52 et 53). Probavimus autem (n. 55) supernaturalem etiam possibilem esse revelationem. Porro, criterium quod pro sola veritate naturali dijudicanda statuitur, illud ad veritates superioris ordinis nequit transferri.

Si vero revelatione intelligunt supernaturalem revelationem, mul-

¹ Cf. Wilmers, *De Relig.*, l. 1, c. 3, a 4, § 2 ; p. 117. — Ottiger, *De Relig.*, sect. 1, c. 4, thesis 15, p. 306.

tiplici ratione demonstratur examen philosophicum doctrinae non esse genuinum et multo minus unicum revelationis criterium. Etenim :

1° Factum historicum non argumentis metaphysicis, sed testimoniis probatur. Quantiscumque enim argumentis metaphysicis alicujus facti possibilitas aut convenientia probetur, exinde ad ejus existentiam arguere non licet, nisi testium testimonio certo constet ipsum reapse contigisse. Porro, in revelationis indagatione agitur de facto historico : in eo enim versatur quaestio, ut evidenter cognoscatur utrum Deus talem doctrinam revelaverit. In revelationis igitur indagatione examen philosophicum doctrinae assignari nequit tanquam unicum criterium.

2° Cum supernaturalis revelatio sit universalis, data pro omnibus hominibus, criteria, quibus ejus divinitas probetur, debent esse omnium intelligentiae accommodata. Porro pauci sunt inter homines qui ad doctrinarum examen philosophicum instituendum idonei existant. Nequit igitur illud examen genuinum et multo minus unicum esse revelationis criterium.

3° In revelatione contineri possunt mysteria ; mysteria autem ita sunt supra rationem, ut homo nec eorum intrinsecam possibilitatem perspicere, nec eorum intrinsecam cum ratione conformitatem positive probare valeat.

4° Examen philosophicum doctrinae, sensu rationalistarum intellectum, fidem prorsus tollit. Actu fidei veritas admittitur ob solam auctoritatem Dei loquentis : examine autem philosophico, ob perspectam conformitatem doctrinae cum ratione. Jamvero, admittere veritatem quia ejus interna convenientia perspicitur, non est actus fidei, sed scientiae.

5° Examen philosophicum a rationalistis institutum rectae rationi contradicit, et Deo summam irrogat injuriam. Dictat recta ratio Deum, omniscientem et summe veracem, nec fallere nec falli posse ; proinde, si quid Deus revelat, illud necessario esse verum et a nobis admittendum. Porro, qui revelatam doctrinam ad rationis trutinam adducit, ut videat si nihil absurdi in se contineat, et ob solum illud examen propositae veritati adhaeret, ille Deum mendacii capacem arguit, ille Deo denegat jus imponendi mysteria, et sic simul rectae rationi contradicit.

N.-B. — Non negamus propositae doctrinae examen institui posse, tum ut ipsius doctrinae sublimitas et sanctitas cernatur, tum praesertim ut palam fiat nihil in ea contineri, quod rationi evidenter contradicat. Ast illud examen ab

examine rationalistarum toto coelo differt ; nec illud ut necessarium a nobis adstruitur, nec tanquam primarium veritatis criterium admittitur.

ARTICULUS III.

De veris criteriis.

Vera revelationis criteria sunt aut negativa aut positiva, et positiva subdividuntur in interna et externa. Paucis igitur dicendum est : 1° de criteriis negativis ; 2° de criteriis positivis internis ; 3° de positivis externis.

§ 1. — DE CRITERIIS NEGATIVIS.

74.^b Criteria negativa, ut ipsa vox innuit, ea dicuntur, quae negant aliquam doctrinam esse revelatam ; quae scilicet alicujus doctrinae, quae se ut revelatam obtrudit, falsitatem sive evidenter sive probabiliter demonstrant.

I. Criteria quibus doctrinae falsitas *evidenter* probatur, tria numerantur, videlicet :

1° *Doctrinae oppositio cum morum honestate.* Cum Deus sit summa sanctitas, seque necessario summe diligat, fieri absolute nequit ut homini quidquam praescribat, quod legi naturali bonisque moribus repugnet, quodque suis perfectionibus cultuive sibi debito adversetur. Quoties igitur in aliqua religione aliquid inhonestum, obsecoenum, morum sanctitati contrarium, aut divinis perfectionibus repugnans cernitur, signum est certissimum hanc religionem Deum sibi auctorem vindicare non posse.

2° *Doctrinae oppositio cum veritatibus naturaliter notis.* Deus est auctor tum naturalis cognitionis, tum divinae revelationis. Si ergo in revelatione aliquid contineretur evidenter repugnans veritatibus naturaliter notis, Deus mendacii reus esset vel ut auctor naturae, vel ut auctor revelationis : quod ob summam Dei scientiam et veracitatem repugnat. « Principiorum naturaliter notorum cognitio, ait S. Th., nobis divinitus est indita, quum ipse Deus sit auctor nostrae naturae. Haec ergo principia etiam divina Sapientia continet. Quidquid igitur principiis hujusmodi contrarium est, est divinae sapientiae contrarium : non igitur a Deo esse potest. Ea igitur quae ex revelatione divina per fidem tenentur, non possunt naturali cognitioni esse contraria. » (*Cont. Gent.*, l. 1, c. 7.) — Et in *Vatic.* legimus (cap. 4) : « Nulla unquam inter fidem et rationem vera dissensio esse potest : cum idem Deus, qui mysteria revelat et

fidem infundit, animo humano rationis lumen indiderit ; Deus autem negare seipsum non possit, nec verum vero unquam contradicere. »

3° *Evidens contradictio inter veritates in religione contentas.* Cum idem Deus omnia revelet, nec ipse sibi possit contradicere, absolute fieri nequit unam veritatem revelatam alteri revelatae evidenter opponi. Hujusmodi ergo contradictio evidenter demonstrat, eam religionem Deum non habere auctorem. — Dicitur *contradictio inter veritates*, non autem inter praecepta positiva ; quia veritas est necessario immutabilis ; contra, praecepta positiva pro diversis rerum adjunctis mutari et abrogari, diversaque imo et opposita prioribus substitui possunt.

Hisce tribus notis evidenter probatur polytheismum, dualismum, buddhismum, mahumetismum, et hodiernum judaismum falsas esse religiones et prorsus rejiciendas.

74.^c II. Criteria negativa, quibus de alicujus religionis falsitate *probabile* suppeditatur argumentum, consistunt in absentia debita^e dispositionis ex parte praeconis, id est, illius qui revelationem a Deo immediate accipit eo fine ut eam ad alios transmittat.

In praecone requiruntur probitas, sinceritas, et sanctitas : quae dispositiones si in eo desint, probabile est doctrinam, quam annuntiat, a Deo originem non ducere, cum hujus sanctitati, eum per viros pravos et improbos sua aliis manifestare consilia, saltem generaliter loquendo, repugnet. — Dicitur : *probabile suppeditatur argumentum*, non autem evidens, quia cum prophetia sit gratia data, concessa directe non ad ipsius recipientis sed aliorum utilitatem, ipsa etiam impiis communicari potest, ut patet de Caipha, qui *cum esset pontifex anni illius prophetavit.* (Joan., xi, 51.)

§ 2. — DE CRITERIIS POSITIVIS INTERNIS.

Criteria positiva ea dicuntur, quibus divinitas alicujus doctrinae, quae sese ut a Deo revelatam exhibet, sive evidenter sive probabiliter demonstratur.

Criteria interna, quibus religionis divinitas positive probatur, sunt intrinseca doctrinae sublimitas et sanctitas, doctrinarumque perfecta harmonia tum inter se, tum cum veritatibus naturaliter notis.

74.^d Prop. *Doctrinae sublimitas, sanctitas et harmonia verum constituunt revelationis criterium, non tamen primum.* — Certa.

PROB. I^a PARS : *Verum constituunt criterium.*

1° Cum experientia compertum sit, nullum ex antiquis philosophis quantovis intelligentiae robore praeditis, systema doctrinae concinnare potuisse, quin in multis erraret circa Deum, circa hominis officia erga Deum et seipsum et proximum, quin multa doceret principia absurda, legi naturali repugnantia, aut sibi contradicentia, exinde nobis inferendum est systema religiosum, quod doctrinae sublimitate fulgeat, quod ab omni errore, ab omni contradictione, ab omni labe sit immune, quod ab homine illiterato proponatur ut a Deo sibi traditum, et quidem eo tempore quo absurdae paganismi fabulae pro veris habebantur, et pessimae actiones existimabantur laudabiles, inferendum est, inquam, hujusmodi systema eo ipso magno nobis esse, si minus demonstrationis, saltem probabilitatis argumento, non hominem sed Deum illius esse auctorem.

2° Apologetae, qui christianae religionis veritatem probandam susceperunt, praesertim cum eam, contra philosophos gentiles defendebant, ex ejus doctrinae sublimitate et puritate argumenta hauriebant, ut, v. gr. Theophilus ¹, Tertullianus ², Minutius Felix ³, S. Augustinus ⁴, S. Cyprianus ⁵.

PROB. II^a PARS : *Non est criterium primum.*

Illud nequit esse primum revelationis criterium, quod non est omnibus accommodatum, quod illusionibus est obnoxium, quodque de divina revelationis origine non omnimodam certitudinem praebet. Atqui hujusmodi est criterium internum.

1° *Non est omnibus accommodatum.* Criterium revelationis ejusmodi esse debet, ut a plerisque ad revelationis factum certo cognoscendum facile valeat applicari. Verum, ad doctrinae sublimitatem et puritatem perspicendam praerequiruntur tum mentis acumen, tum multiplices notiones praeviae, quae in majori parte hominum deficiunt. Proinde, criteria interna, etsi doctos commovere possint, indoctis tamen ad religionis divinitatem agnoscendam, aut nullius aut parvae tantum sunt efficacitatis.

2° *Illusionibus est obnoxium.* Ad sanum judicium de aliqua doctrina proferendum, requiritur animus a praejudiciis liber ; et quando agitur de veritatibus practicis, requiritur praesertim cor pravis concupiscentiis non irretitum. Facile enim accidit ea, quae passionibus favent aut cum praeconceptionis opinionibus concordant,

¹ Ad Autol., II, 34, 38. — ² Apol., c. 18 et 24. — ³ Octav., c. 18. — ⁴ De Mor. Eccl., c. 30, et de Vera Relig., c. 3. — ⁵ De idol. vanit., n. 8.

vera et sublimia existimari ; quae vero eisdem adversantur, stulta et falsa reputari. Ita, teste Apostolo (I, *Cor.*, 1, 18-24), evangelica praedicatio, quae fidelibus erat Dei sapientia et Dei virtus, Judaeis scandalum, gentibus vero stultitia visa est. — Quare, licet haec interna criteria apta sint ad fideles in fide confirmandos, parum tamen ad infideles ad fidem adducendos inserviunt.

3° *De divina revelationis origine non omnimodam certitudinem praebet.* Ut ex sublimitate atque harmonia religiosi systematis evidenter demonstrare possimus, illud non ab homine excogitari, sed a solo Deo communicari potuisse, evidenter cognoscere debemus terminum quem attingere valeat naturalis virtus intellectus humani ; sed hujus limites ignoramus. Constat quidem experiëntiâ, nullum, quem cognoscamus, philosophum systema ab omni errore immune concinnare potuisse ; non tamen certo constat, praesertim apud rudioris ingenii homines, illud esse impossibile. Hinc fit ut ex doctrinae puritate magnam quidem ejus divinitatis probabilitatem, nequaquam autem omnimodam certitudinem comparare possimus.

Dictam criteriorum internorum debilitatem persentiebant Patres Apologetae. Sic, v. gr., *Athenagoras*, postquam doctrinae christianae praestantiam et sublimitatem exposuisset, addidit : « Si ejusmodi tantum rationibus niteremur, doctrina nostra nonnullis humana videretur. Sed prophetarum vocibus argumenta nostra confirmantur. » (*Legat. pro Chr.*, n. 9, M., 6, c. 906.)

N.-B. Ut ex dictis patet, criteria interna sunt negativa simul et positiva, et quidem qua negativa majoris sunt virtutis quam qua positiva. Quatenus *negativa*, probant *evidenter* doctrinam esse falsam ; quatenus *positiva*, vel solum probant ejusmodi esse doctrinam *ut possit esse revelata*, vel majorem minoremve de religionis divina origine probabilitatem ingerunt ; evidentiam vero non elargiuntur. Ut igitur religionis divinitas certo demonstretur, ad alia criteria, extrinseca scilicet, confugiendum est.

§ 3. — DE CRITERIIS POSITIVIS EXTRINSECIS.

75. Externa criteria, quibus revelationis divinitas *evidenter et decretorie* probatur, desumuntur ex factis supernaturalibus, speciatim ex miraculis et prophetiis, quae teste *Vatic.*, cap. 3, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata.

Definiuntur : *Facta quaedam sensibilia ab ipso Deo in favorem alicujus religionis producta.*

Dicitur : *facta sensibilia* ; debent enim criteria ab omnibus facile apprehendi posse, et omnium intelligentiae esse accommodata ;

nihil autem est omnium captui magis accommodatum, quam quod sensibus apprehendi potest. *Ab ipso Deo producta*, cum criteria ad religionem supernaturalem probandam sint ordinata, ipsa sint supernaturalia oportet ; etenim medium inter et finem proportio adesse debet. Si enim facta, quae criteria dicuntur, a viribus naturae ortum habere possent, evidens testimonium nequaquam praestarent quo Deum ipsum doctrinam proposuisse demonstraretur. *In favorem alicujus religionis* ; si nulla religionem inter et factum adesset relatio, nullam ex facto confirmationem religio posset accipere.

Hujusmodi facta externa plura enumerantur. Primum et principem omnium locum obtinent miracula, secundum prophetiae, tertium alia quaedam facta, quae dicuntur miracula in ordine morali.

Praeter tria memorata, quibus evidenter probatur religionis divinitas, aliud adhuc exstat externum criterium positivum, quod tamen non omnimodam certitudinem, sed probabilitatem tantum de religionis divinitate ingerit : desumitur ex persona praeconis. Cum enim Dei sanctitatem deceat veritates religiosas per viros probos, sinceros, sanctos, aliis revelare, eo ipso quod veritatis praeco sit probus, sincerus, magnae sanctitatis, atque paratus ad sanguinem pro testanda veritate effundendum, valde probabile est doctrinam, quam annuntiat, Deum habere auctorem. Sed de hoc criterio non longius est dicendum.

Agemus igitur : 1° de miraculis ; 2° de prophetiis ; 3° de miraculis in ordine morali.

1. De Miraculis¹.

76. Definitio. — « Nomen miraculi ab admiratione sumitur, ait S. Th. Admiratio autem consurgit, cum effectus sunt manifesti, et causa occulta. » (P. 1, q. 105, a. 7.)

Definitur : *Effectus sensibilis supra virtutem naturae creatae atque praeter consuetum ordinem naturae divinitus productus.*

Dicitur : *effectus sensibilis*, qui sive per se sive per accidens sensibus apprehenditur.

Supra virtutem naturae creatae tam visibilis quam invisibilis. Multa enim Angeli sive boni sive mali operari possunt mira et prodigiosa, quae quoad nos sunt miracula, in se tamen miracula

¹ Cf. S. Th., P. 1, q. 105, a. 6, 7, 8 ; q. 110, a. 2, 3, 4 ; 2. 2^{ae}, q. 178 ; *Cont. Gent.*, L. 3, c. 98-104 ; *De Pot.*, q. 6. Bened. XIV. *De Servor. Dei Beatif.*, l. 4 ; Gatti, t. 2, p. 474 ; Ottiger, *De Revel.*, p. 170 ; Jauguey, *Dict. apolog.*, verb. *Miracle*, p. 2042 ; cf. etiam D'Alès *Dict.*, *Apolog.*, verb. *Miracle*, fasc. XIV.

dici nequeunt, cum naturalem virtutem angelicam non superent (cf. n. 735 et seq.).

Praeter consuetum ordinem naturae ; factum istud, quod miraculum nuncupatur, *insolitum* esse debet, non quia raro evenit, sed quia ejus productio non est aliquid consuetum in ordine naturae. Ita, v. gr., animae creatio in generatione humana, quamvis omnem virtutem excedat, miraculum tamen dici nequit ; contra, si quotidie mortui resurgerent vel caeci illuminarentur, miraculum esset ¹.

Divinitus productus ; quae verba auctorem miraculi, qui non est alius atque solus Deus, commonstrant. « Aliquid, ait S. Th., dicitur esse miraculum, quod fit praeter ordinem totius naturae creatae. Hoc autem non potest facere nisi Deus ; quia quidquid facit Angelus vel quaecumque alia creatura propria virtute, hoc fit secundum ordinem naturae creatae, et sic non est miraculum. Unde relinquitur quod solus Deus miracula facere possit. » (P. 1, q. 110, a. 4.) Et S. Alphonsus : « Miracula, inquit, sola divina virtute produci possunt. Essentia enim miraculi in hoc posita est, ut vires naturae superet ; unde et illum solum, qui est supra naturam, tanquam auctorem habere potest. » (*Evid. fidei*, c. 6 ; cf. *Consid. de ver. revel.*, c. 1, n. 18.)

Solus igitur Deus est causa principalis miraculi ; potest tamen ad illud patrandum homine aut Angelo uti tanquam instrumento morali, et probabilius etiam tanquam instrumento physico, ut docent S. Thomas, 2. 2^{ae}, q. 178, a. 1, Suarez, *De Incarn.*, D. 31, sect. 3, et alii auctores bene multi.

Ad miraculum igitur duae conditiones essentialiter requiruntur, videlicet : ut opus sit a solo Deo sive immediate sive mediate productum ; ut fiat praeter consuetum cursum naturae.

77. Divisio. — Miraculum, ut dictum est, est effectus sensibilis productus *praeter consuetum ordinem naturae, et supra facultates causarum naturalium*. Hinc enascitur miraculorum divisio.

1 RATIONE ORDINIS COMMUNITER SERVATI, miracula dividuntur in miracula supra naturam, contra naturam, et praeter naturam ².

« *Supra naturam*, ait Bened. XIV ³, ea dicuntur esse miracula in quibus vel forma inducitur a Deo, quae a natura induci non posset, vel, si induci posset a natura, in eo tamen statu induci non posset. Natura quippe potest vitam producere, sed in mortuo non potest. » — « *Contra naturam* ea sunt miracula, cum in natura remanet con-

¹ Cf. Bened. XIV, l. 4, c. 1, n. 5 ; S. Th., 2 S., D. 18, q. 1, a. 3, ad 2 ; *De Pot.*, q. 6, a. 2.
— ² Cf. S. Th., 2. S., D. 18, q. 1, a. 3. — ³ Loc. cit., c. 1, n. 9-11.

traria dispositio effectibus, quod Deus facit ; » v. gr., solem ad orationem Josue in medio coeli stetisse immotum unius diei spatio ; tres pueros in camino ignis illaesos remansisse. — « *Praeter naturam* illa sunt, quae natura producere posset, sed non illo modo, quo a Deo effectus producuntur ; » v. gr., subitanea morbi curatio absque medicamentis, subitanea membri confracti restitutio.

2° RATIONE MODI, QUO FACULTATEM NATURAE EXCEDUNT, dividuntur in tres gradus, videlicet : in miracula quoad substantiam, quoad subjectum, et quoad modum.

« Dicitur aliquid miraculum, *inquit S. Th.*, per comparisonem ad facultatem naturae, quam excedit. Excedit autem aliquid facultatem naturae tripliciter : uno modo quantum ad substantiam facti, sicut quod duo corpora sint simul, vel quod sol retrocedat... quod nullo modo natura facere potest ; et ista tenent summum gradum in miraculis. Secundo aliquid excedit facultatem naturae, non quantum ad id quod fit, sed quantum ad id in quo fit, sicut resuscitatio mortuorum, et illuminatio caecorum. Potest enim natura causare vitam, sed non in mortuo ; et potest praestare visum, sed non caeco ; et haec tenent secundum locum in miraculis. Tertio modo excedit aliquid facultatem naturae quantum ad modum et ordinem faciendi ; sicut cum aliquis subito per virtutem divinam a febre curatur absque curatione et consueto ordine naturae in talibus... et hujusmodi tenent infimum locum in miraculis. » (P. 1, q. 105, a. 8, cf. *Cont. Gent.*, l. 3, c. 101.)

78. **Nomina.** — In Sacris Litteris miracula vocantur *prodigia* et *portenta* (*Hebr.*, II, 4 ; *Act.*, II, 43), ob effectum extraordinarium et insolitum, qui admirationem excitat ; *signa* (*Act.*, v, 12), quia Dei agentis praesentiam significant, et testimonium reddunt de doctrinae veritate vel de praeconis missione divina. Unde et Judaei a Christo Domino petierunt (*Joan.*, II, 18) : *Quod signum ostendis nobis quia haec facis ?* — *Virtutes, opera, operationes Dei* (*Matth.*, XI, 21 ; *Joan.*, xv, 24), quia a solo Deo produci possunt, cujus omnipotentem virtutem nobis apprime manifestant.

79. **Errores.** — Rationalistae, qui omnem supernaturalem Dei influxum in mundum negant, vera miracula dari inficiantur, factaque prodigiosa, quae in S. Scripturis referuntur, causis naturalibus nobis adhuc occultis adscribunt, vel ea inter fabulas et mythos relegant. — Miraculis tamen alii aliter adversantur. Alii, ducibus *Spinosa* et *Voltaire*, ea innixi ratione quod leges naturae sint omnino immutabiles, miraculi possibilitatem prorsus negant ;

alii, ducibus *Rousseau* et *Renan*, modo miraculorum possibilitatem negant, modo concedunt ea esse possibilia, atvero contendunt ea a nobis nunquam certo cognosci, nec ideo tanquam veritatis argumentum adferri posse.

Modernistae miraculorum possibilitatem non negant, negant vero ea scientificè probari posse¹; et omni modo probare conantur miracula in S. Scripturis relata, reapse non evenisse². Juxta modernistas proinde miracula ad revelationis veritatem probandam nullatenus adferri possunt.

80. Prop. I. *Miracula sunt possibilia.*

Philosophice certa; theologice de fide, ex Vatic., cap. 3, can. 4: « Si quis dixerit miracula nulla fieri posse, proindeque omnes de iis narrationes, etiam Sacra Scriptura contentas, inter fabulas et mythos ablegandas esse... A. S. »

N.-B. Miraculorum possibilitas probari posset *a posteriori*, ex factis scilicet, quae sive in S. Scripturis sive in historia Sanctorum referuntur, tantaque fulciuntur auctoritate historica ut in dubium non possint revocari, nisi nulli testimonio historico fidem esse habendam velimus. — Probari etiam posset ex consensu gentium, quae ubique terrarum diis suis facta quaedam adscripserunt, ad quae vis naturae sese nullatenus extendere potest. Hisce tamen viis omissis, sola ratione philosophica miraculorum possibilitatem probandam suscipimus. Igitur:

PROB. EX RATIONE. Miracula sunt possibilia si nulla, nec ex parte legum, quibus regitur ordo mundi physicus, nec ex parte ipsius Dei, repugnantia, quominus fiant, assignari potest. Atqui nulla potest assignari. Ergo sunt possibilia.

Major est evidens et ab ipsis rationalistis concessa, cum ex solis duobus istis fontibus miraculorum impossibilitatem probare conentur.

Prob. minor. 1° *Nulla est repugnantia ex parte legum.* Cum miraculum sit legis derogatio, si ex parte legum aliqua adesset repugnantia, haec solum ex eo provenire posset quod leges naturae forent necessariae, ac proinde immutabiles. Atqui leges, quibus creaturae inter se ordinantur et una ab altera regitur, non sunt absolute necessariae, *neque necessitate antecedente*, vi cuius Deus necessitatus esset ad illas stabiliendas; *neque necessitate consequente*, ita ut leges semel statutas ipse Deus immutabiliter servare omnino teneatur.

a) *In physicis naturae legibus non datur necessitas antecedens.* Deus, sicut liberrima voluntate mundum condidit, ita liberrima

¹ Cf. Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 111 ss. — Saintyves, *Le miracle et la critique scientifique*.
— ² Cf. Lefranc, *Conflits de la science*, p. 315.

voluntate eidem leges adscripsit, quibus res mundanae niter se ordinari deberent. Cum enim leges ordinis physici non ad rerum essentias, sed ad earum operationes et ad mutuam ordinationem creaturarum inter se pertineant, ipsis potuisset Deus, salva rerum essentia, alias leges attribuere aliamque inter creaturas excogitare mutuam ordinationem; sic, v. gr., potuisset Deus alium instituere motum planetarum circa solem. Ergo ordo physicus non est necessarius necessitate antecedenti.

b) *Nec datur necessitas consequens*, ita scilicet ut, ordine semel stabilito, ipse in nullo casu pati possit derogationem. Lex enim, quae a legislatore libere lata est, ejusmodi est, quae semper abrogari, suspendi, immutari possit, vel cui fieri possit derogatio ab eo qui eam tulit, licet non ab iis qui legi subjiciuntur. « Deus, ait S. Th., potest facere praeter ordinem rerum, quia ordini secundarum causarum ipse non est subjectus, sed talis ordo ei subjicitur quasi ab eo procedens, non per necessitatem naturae, sed per liberum arbitrium. Potuisset enim et alium ordinem rerum instituere. Unde et potest praeter hunc ordinem institutum agere, cum voluerit; puta, agendo effectus secundarum causarum sine ipsis, vel producendo aliquos effectus, ad quos causae secundae non se extendunt. » (P. 1, q. 105, a. 6.) Non datur ergo necessitas consequens.

2º *Nulla est repugnantia ex parte Dei*. Si ex parte Dei adesset aliqua repugnantia, haec oriretur vel quia in Deo non datur potentia operandi miracula, vel quia legis derogatio alicui divino attributo adversaretur. Atqui in Deo est potentia operandi miracula; et legis derogatio nulli adversatur divino attributo. Ergo nulla adest repugnantia ex parte Dei.

Prob. min. — A. *In Deo datur potentia operandi miracula*. Miracula alia sunt supra naturam, alia contra naturam, alia praeter naturam. Haec autem omnia Deus facere potest.

a) *Quae sunt supra naturam* a Deo fieri possunt: Deus est infinitae virtutis; multa igitur operari potest, ad quae virtus finita creaturae non pertingit.

b) *Quae sunt contra naturam* a Deo fieri possunt, et quidem dupliciter: vel quod causis secundis suum concursum subtrahit, vel quod earum virtutem activam vi majori elidit. Causa creata agere non potest nisi virtute divini concursus, qui vim creatam conservat et movet; potest autem Deus cooperationem suam a causa secunda subtrahere, qua cessante, creatura etsi virtutem operandi conservet, operari tamen nequit. *Praeterea*, ut causa agens formam inducat

in patiens, debet patientis resistentiam superare. Potest autem Deus, qui patienti virtutem tribuit, ejus virtutem ita augere, ut ab agente nihil patiatur ; sic, v. gr., tres pueri in camino ignis illaesi remanserunt, non quia Deus ab igne virtutem calefaciendi abstulit, quod fieri nequit cum de essentia ignis sit ut habeat virtutem combustivam ; sed vel quia Deus igni suam subtraxit cooperationem ne possit actu comburere ; vel quia puerorum corporibus majorem vim resistendi tribuit, quae non potuit ab igne superari.

c) *Quae sunt praeter naturam* a Deo fieri possunt : causae secundae totam suam virtutem et activitatem a Deo accipiunt ; quidquid igitur causa secunda virtute a Deo participata producere potest, hoc a fortiori ipsa Dei virtus non participata et infinita immediate absque causarum secundarum concursu operari potest, v. gr., restituere valetudinem subito absque medicamentis.

B. *Legum derogatio nulli adversatur divino attributo.*

1° *Non immutabilitati aut scientiae.* Operando aliqua praeter consuetum naturae cursum, « Deus, ait S. Th., non facit contra rationes naturales mutabili voluntate ; nam Deus ab aeterno praevidit et voluit se facturum quod in tempore facit. Sic ergo instituit naturae cursum, ut tamen praeordinaretur in aeterna sua voluntate quod praeter cursum istum quandoque facturum erat. » (*De Pot.*, q. 6, a. 1, ad 6.)

2° *Non sapientiae.* Deus miracula non operatur ut leges naturales emendet aut perficiat, quasi imperfectae forent ; sed patrando miracula agit praeter leges naturales in casu quodam particulari ad finem superioris ordinis procurandum. Porro, praeterire ordinem inferiorem in casu quodam particulari finis superioris attingendi gratiâ, nedum divinae sapientiae repugnet, ipsam contra magnopere extollit.

Fines vero, ob quos Deus miracula operatur, sapientissimos esse, ex mera eorum indicatione constat. Ea enim facit : a) vel ut suam potentiam suumque supremum dominium hominibus manifestet. « Nullo modo, ait S. Th., melius manifestari potest, quod tota natura divinae subjecta sit voluntati, quam ex hoc, quod quandoque ipse praeter ordinem naturae aliquid operatur ; ex hoc enim apparet quod ordo rerum processit a Deo, non per necessitatem naturae, sed per liberam voluntatem. » (*Cont. Gent.*, l. 3, c. 99.)

b) Vel ut religionis revelatae veritatem confirmet. « Quia ea quae sunt fidei, inquit S. Th., humanam rationem excedunt, non

possunt per rationes humanas probari, sed oportet quod probentur per argumentum divinae virtutis : ut dum aliquis facit opera quae solus Deus facere potest, credantur ea quae dicuntur, esse a Deo ; sicut cum aliquis defert litteras annulo regis signatas, creditur ex voluntate regis processisse quod in illis continetur. » (P. 3, q. 43, a. 1.)

c) Vel ut alicujus sanctitatem, quem hominibus in exemplum, virtutis vult proponere, confirmet. « Divinitus conceditur homini miracula facere, ait S. Th., ... ad ostendendam praesentiam Dei in homine per gratiam Spiritus Sancti : ut dum scilicet homo facit opera Dei, credatur Deus habitare in eo per gratiam. » (P. 3, q. 43, a. 1. Cf. 2. 2. q. 178, a. 2.)

3° *Non bonitati.* Miracula in hominis commodum atque utilitatem eduntur, ut ex miraculorum finibus manifestum est. Quod autem in hominis commodum cedit, illud divinae bonitati consentaneum est.

4° *Non sanctitati.* Divinae sanctitati adversarentur miracula, si per ea derogatio fieret ordini creaturarum ad ipsum Deum. Sed in miraculis talis derogatio non existit. « Si ordo rerum, inquit Angelicus, consideretur prout dependet a prima causa, sic contra rerum ordinem Deus facere non potest : si enim sic faceret, faceret contra suam praescientiam aut voluntatem aut bonitatem. Si vero consideretur rerum ordo, prout pendet a qualibet secundarum causarum, sic Deus facere potest praeter ordinem rerum : quia ordini secundarum causarum ipse non est subjectus, sed talis ordo ei subijcitur. » (P. 1, q. 105, a. 6. Cf. *De Pot.*, q. 6, a. 1, ad 3.)

81. **Obijcitur I.** Miraculum est ordinis perturbatio. Atqui divinam sapientiam ordinem mundanum perturbare repugnat. Ergo miraculum non est possibile. (*Ita Larroque, Renan* ¹.)

Resp. Miraculum est ordinis perturbatio, *nego*; est derogatio ordinis in casu quodam particulari, *conc.* — « Deus faciendo praeter cursum naturae, inquit S. Th., non removet totum ordinem universi, in quo consistit bonum ipsius ; sed ordinem alicujus particularis causae ad suum effectum. » (*De Pot.*, q. 6, a. 1, ad 7.) Sed si derogatur in casu quodam particulari propter bonum superioris ordinis, tunc nullatenus adest ordinis perturbatio, neque ulla ex parte divinae sapientiae repugnantia.

82. **Obj. II.** Si ordinis naturalis derogatio fieri posset, incertus redderetur ordo physicus, et scientiae naturales, quae mundum legibus immutabilibus regi docent, funditus everterentur. Impossibile igitur est miraculum. (*Ita Renan.*)

Resp. 1° Incertus redderetur ordo physicus, si miracula omnino frequenter fierent et ordini universali derogarent ; vel iis fierent in circumstantiis, in quibus extraordinaria Dei interventio dignosci non posset. Ex miraculo autem

¹ Pro objectionibus, cf. Gatti, t. 2, p. 480 ; Lambrecht, *Demonstr. christ.*, p. 175.

quod raro fit, et ordini tantum causae alicujus particularis derogat, et in quo Dei interventio clare manifestatur, nullus pro ordine naturali sequitur certitudinis defectus. Ex hoc, v. gr., quod flamma tres pueros in camino ignis non combussit, nullatenus dubitare nobis licet, quin ignis virtutem urendi habeat, et lignum cui applicatur, de facto comburat; nec ex eo quod ad orationem S. Gregorii mons semel translatus sit, timendum est ne montes a suis dimoveantur sedibus.

2° Scientiae naturales docent mundum legibus immutabilibus regi, quae scilicet a nulla causa creata immutari possunt, vel quas Deus ob sapientiae suae decreta universaliter non immutat, *concedo*; quas Deus in casu quodam particulari ob altiorem finem immutare nequit, *nego*. — Ipsa enim scientia, si vera est, docet mundum legibus a Deo libere latis gubernari; ac proinde Deum, sicut potuit leges libere dare, ita etiam eisdem in casu particulari posse derogare. Neque vero hac in re scientiae naturales aliquid capiunt detrimenti; sicut, v. gr., ex eo quod, orante aliquo sancto, lapis in aere semel suspenditur aut aquas supernatat, nulla ideo generalibus de gravitate corporum legibus injuria inferitur; nec ex eo, quod ad orationem Josue sol stetit semel in cursu suo, leges astronomiae incertae redduntur.

83. **Obj. III.** Sicut ordo moralis, ita ordo physicus a Deo oritur. Sed Deus, quippe qui peccare nequaquam possit, contra ordinem moralem nihil facere potest. Ergo nec contra ordinem physicum.

Resp. *Negatur paritas.* Per ordinem enim moralem creatura ordinatur in ipsum Deum; non potest autem Deus facere ne creatura ad seipsum ordinetur; sic, v. gr., non potest Deus facere ne homo ad aliquem cultum erga Deum teneatur. Per ordinem autem physicum una creatura ordinatur ad alteram; unde potest Deus propter bonum superioris ordinis contra ordinem inferiorum causarum agere, v. gr., impedire ignem ne aliud corpus comburat; qua in re perfecto consistit ratio miraculi.

84. **Prop. II.** *Aliqua miracula certo cognosci possunt.*

Philosophice *certa*; theologice *de fide*, ex Vatic., cap. 3, can. 4: « Si quis dixerit... miracula certo cognosci nunquam posse, A. S. »

N.-B. Dicitur in propositione *aliqua miracula*; non enim contendimus miracula omnia certo semper cognosci posse; sed dicimus aliqua saltem miracula, praesertim ea, quae fiunt in confirmationem religionis, nobis certo posse innotescere.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Christus, ut missionis et doctrinae suae divinitatem confirmaret, ad miracula sua semper provocavit. Si autem miracula, in quantum miracula, ab aliis cognosci non possent, Christus ad ea nullatenus provocare potuisset.

II. Ex Ratione. In miraculo, sicut ex ejus definitione constat, duo essentialiter inveniuntur, factum scilicet sensibile, et hujus relatio ad causam, ad Deum scilicet, a quo solo fieri potest. Atqui, aliquando prorsus certi esse possumus et factum sensibile exstitisse, et illud a solo Deo fuisse productum. Ergo miraculum aliquando certo cognosci potest.

Prob. minor. 1° *Aliquando prorsus certi esse possumus factum sen-*

sibile exstitisse. Factum, quod ut miraculum proponitur, contigit vel nobis praesentibus, vel nobis absentibus. *Si nobis praesentibus,* sensuum testimonio ejusdem existentiae certitudinem habere possumus, non secus ac alterius cujusque facti naturalis. Non enim difficilius est, v. gr., videre hominem ambulans super aquas quam super terram, aut lapidem suspensum in aere absque sustentaculo quam requiescentem in terra ; nec difficilius fuit videre cadaver Lazari mortui, quam cujusvis alius defuncti, vel Lazarum post suam resurrectionem redivivum, quam alium hominem vivum. Imo, de hujusmodi facto majorem ac de aliis quadamtenus acquirimus certitudinem ; cum enim sit quid insolitum admirationem magis concitat quam simile factum naturale ; sic, v. gr., ab omnibus instinctive attentius consideraretur homo ambulans super fluctus maris quam recumbens sub umbra post meridiem.

Si nobis absentibus factum contigit, ex testibus fide dignis illud cum omnimoda certitudine cognoscere valemus. Si enim testimonium humanum requisitis conditionibus vestitum sufficit, ut de facto historico naturali habeatur certitudo sufficiens ad omne dubium removendum, ecurr illud idem non sufficeret cum agatur de facto sensibili divina potentia producto, quod aequae facile ac factum naturale testium sensus percellere potuit ? Et qui, quando agitur de facto miraculoso, humanum testimonium vellet infirmare, illud pro omni facto infirmare, eique omnem vim denegare cogitur : utrobique enim eadem est ratio. Quod tamen nullus sapiens, imo nec ullus rationalista, concedere auderet.

De historica igitur facti certitudine nobis quandoque constare potest.

2° *Aliquando certi esse possumus factum a Deo fuisse productum.* Aliquando certo constare potest factum aliquod sensibile Deum habere auctorem ; ad hoc enim sufficit ut constet, factum illud nec viribus naturae, nec industria aut fraude humana, nec ope daemonis produci potuisse. Atqui de his quandoque certo constare potest. Ergo :

a) *Certo quandoque constare potest factum non esse naturae viribus productum.* Non omnes quidem naturae vires nobis cognitae sunt ; multorum tamen agentium particularium vires et leges positive cognoscimus ; multis praesertim in casibus naturae vires cognoscimus *negative*, id est, noscimus quid non possint. Sic, v. gr., pro comperto habemus ignem, quando non impeditur, subjectum alimentum semper comburere ; homines semel mortuos a natura non

posse resuscitari ; organum confractum lente, non autem subito, restitui in pristinum statum ; gravissimum morbum absque medicamentis puncto temporis non curari ; fructus terrae non multiplicari nisi naturali generatione ; intellectum creatum futura libera non praenoscerè ; materiam esse intelligentia et voluntate orbatam, et alia id genus. Quando igitur videmus aliquem in igne non laedi flammâ, vel membrum confractum subito restitui, aut vulnus foetidum subito curari absque medicamentis, vel mortuum resurgere, et alia id genus, hos effectus non a naturae viribus, sed ab altiori causa processisse, certo judicare possumus.

b) *Aliquando certo constare potest factum non esse industria aut fraude humana productum.* Praestigiatōres mira quaedam operari posse dexteritate et artificiosa motuum celeritate, subducendo scilicet intuentium oculis quaedam corpora aliaque mirâ celeritate substituendo, experientiâ constat. Certum est etiam aliquos, qui prae caeteris occultas naturae vires perfectius cognoscunt, median- tibus istis viribus quas applicant passivis proportionatis, effectus producere posse, qui vulgo mirabiles omnino videntur ; et sic multa, quae olim tanquam miracula habita fuissent, hodie arte produ- cuntur. Jamvero, cum hi effectus unice obtineantur vel per motum localem vel per applicationem virium naturalium, ea omnia, quae nec motu locali nec virium naturalium applicatione effici valeant, humanae industriae adscribi nequeunt ; qualia sunt omnia miracula supra vel contra naturam, ut resurrectio mortui, vel membri deper- diti restitutio.

De miraculis quoad modum etiam certo constare potest ea non arte patrata fuisse. Perenni experientia exploratum est, nullum effectum ab homine produci posse nisi per applicationem virium naturalium. Si igitur constat thaumaturgum ad effectum mirum producendum vel nullas adhibuisse naturae vires, ut si quis sola voce grave ulcus sanat, aut in loco dissito effectum produxisse, vel media omnino improporcionatâ adhibuisse, ut si quis luto oculos caeci nati aperit, certum est omnino effectum non humana arte contigisse, sed altiori causae esse adscribendum.

c) *Aliquando certo constare potest, factum sensibile non esse ope daemonis productum.* Si agitur de miraculis quoad substantiam et subjectum, v. gr., de corporum compenetracione, de mortui resur- rectione, de restitutione alicujus organi omnino deperditi, miracu- lum a Deo fuisse patratum exploratum nobis est : daemones enim per solam virium naturalium applicationem et motum localem, non

autem per novarum formarum infusionem, aut novarum virium additionem, opera prodigiosa efficere possunt ; ex quo sequitur ea omnia, quae vires naturales sive quoad substantiam sive quoad subjectum superant, aut quae motu locali effici nequeunt, nunquam daemonum ope effici posse.

Si agitur de miraculis quoad modum, cum diabolus multa, quae cum miraculis confundi possunt, viribus naturalibus peragere possit, major inde enascitur difficultas. Quod ubi evenit, si judicare velimus, utrum factum miraculosum Deum an daemonem habeat auctorem, tunc sequentium regularum rationem habere oportet.

85. Regulae ad discernenda miracula vera a falsis. Regulae in discernendis miraculis servandae bifariam dividuntur, aliae sunt *negativae*, quae probant factum a Deo non emanare ; aliae *positivae*, quae probant miraculum Deum habere auctorem.

Regulae negativae quatuor enumerantur.

1° Miraculum, quod aliis splendidioribus illiditur, ut falsum et diabolicum habendum est ; Deus enim secum non pugnat.

2° Miraculum, quod sive ratione sui, sive ratione circumstantiarum, sive ratione doctrinae in cujus gratiam editum est, aliquid obsceni, ridiculi, superstitiosi complectitur, ut falsum et diabolicum est habendum ; istiusmodi enim miraculum est Deo indignum.

3° Si miraculum, praeterquam si quis malus sit puniendus, hominis in detrimentum cedit, ut falsum et diabolicum, vel saltem valde suspectum habendum est ; Deus enim creaturam suam inutiliter non torquet.

4° Si miraculum ab improbis efficitur, ut suspectum habendum est. Licet enim Deus, ad veram religionem confirmandam, miracula per improbos peragere valeat, ejus tamen sanctitatem, frequenter id fieri, non decet ¹.

Regulae positivae tres enumerantur.

1° Si miraculum efficitur, quod multo ante fuit praedictum, aut aliis subsequenter miraculis confirmatum, Deo certo tribui debet.

2° Si miraculum cedit in hominis utilitatem, censeri potest ut a Deo effectum : misericordiae enim divinae opem ferre miseris maxime convenit ; contra diaboli, hominibus noxam inferre, maxime proprium est.

3° Si miraculum editur in confirmationem doctrinae quae Dei gloriam hominumque spiritualem perfectionem promovet, exinde

¹ Cf. S. Th., 2. 2, q. 178, a. 2 ; S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 1, n. 20.

judicari potest Deum illius esse auctorem ; diabolus enim, utpote cujus voluntas sit depravata, nonnisi spirituales hominum ruinas moliri potest ¹.

86. Objeitur I. Miraculum est quid supernaturale. Sed supernaturale sensibus apprehendi nequit. Ergo miraculum cognosci nequit. (*Schelling.*)

Resp. *Dist. maj.*: Miraculum est quid supernaturale, quoad factum quod producit, *nego*; quoad causam quae producit, *conc.* — *Quoad min.*: Supernaturale sensibus apprehendi nequit, *Dist.*: factum supernaturaliter productum, *nego*; causa producens, *concedo*. Porro, intellectus est causam effectus discernere ; quam divinam esse multis in casibus certo dijudicare potest.

86.^a Obj. II. « Facilius est mille testes errare aut decipere, quam factum legibus naturae repugnans existere : primum moraliter tantum est impossibile et experientiae consonum ; secundum vero physice impossibile et experientiae contrarium est. In omni porro miraculo contra unum testem mille insurgunt ; sic, v. gr., si unus testetur mortuum resuscitatum esse, milleni testes affirmant mortuos ad vitam haud redire. » Ergo miracula nulla fiunt, aut saltem de eis certitudinem nunquam habere possumus. (*Ita Hume, et multi ex recentioribus rationalistis.*)

Resp. His Humii verbis plura exhiberi sophismata conspicuum est. 1° Affirmat : factum miraculosum esse physice impossibile : *dist.*: est physice impossibile, si vires naturae sibi relinquuntur, *conc.*; sibi enim relictæ vires naturales in iisdem circumstantiis eadem semper operantur. Sic, v. gr., physice impossibile est mortuum per vires naturae ad vitam revocari ; ac proinde nunquam in nullo casu natura mortuum revocat ad vitam. — Est physice impossibile si superior causa intervenit, *nego*. Porro, superiorem seu divinam causam intervenire posse, ex supradictis constat.

2° Affirmat : in miraculo contra unum testem assurgere mille : *nego prorsus*, quia affirmatio unius et negatio aliorum non sunt de eodem objecto secundum idem. Qui miraculum affirmat, v. gr., mortuum quemdam ad vitam rediisse, illud affirmat non secundum ea, quae ex consuetu naturae cursu generaliter contingunt, sed speciali Dei interventui illud adscribit. Mille vero, qui affirmant mortuos non resurgere, illud affirmant secundum consuetum naturae cursum ; sed eo ipso non negant illud superiori virtute fieri non posse. Quocirca, etsi mille testes affirmant mortuos generatim non resurgere, eorum testimonio non illiditur testimonium paucorum asserentium mortuum ad vitam rediisse, dummodo hi pauci testes iis gaudeant qualitatibus, quae in omni teste ad fidem faciendam requiruntur.

86.^b Obj. III. Ut certo scire possemus miracula existere, omnes naturae vires compertas habere deberemus. Atqui non omnes cognoscimus, cum quotidie

¹ Quae miraculi criteria hisce versiculis exhibentur :

Falsa tibi sunt quae splendidioribus ortis
 Victa cadent, quae foedi aliquid prae vive recondunt,
 Doctrinae coeli, aut vero adversantur aperto.
 Sed suspecta putes quae protulit improbus auctor ;
 Hoc quoque suspectum est hominem quod inutile vexat.
 Quae fiunt praedicta diu, signive sequentis
 Robore firmantur miracula vera putemus.
 Prodigium se commendat si rebus in arctis
 Praestet opem, miseros juvet et soletur amice.
 Si datur ut firmet doctrinam, respice quales
 Haec fingat mores moveatque in pectore sensus.
 Si virtus crescat poterit Deus auctor haberi.

humana industria novas, et eas quidem stupendas, vires inveniat. Ergo miraculum certo cognoscere non valemus. (*Rousseau, Renan.*)

Resp. Nego maiorem. Ut enim certo cognoscamus aliqua facta non a natura, sed ab altiori causa processisse, sufficit tum ut aliquot causarum vires atque leges notas habeamus, tum praesertim ut limites, ultra quos natura operari non possit, noscamus. Sic, v. gr., quantoscumque medicina faciet progressus, nunquam tamen eo deveniet, ut medicus mortuum jam foetentem ad vitam revocet, vel solo nutu voluntatis os confractum subito consolidet; quantacumque etiam ars physica inveniet stupenda, nunquam tamen solem in suo cursu retardabit, vel aquae fontem ex arida petra contactu baculi educet, vel jussu vocis annonam multiplicabit. Nec ad evidenter sciendum lutum oculos caeci nati aperire non posse, opus est ut omnes leges naturales, v. gr. astronomiae, zoologiae, physicae, etc., notas habeamus. — Aliquando igitur certo cognoscere possumus eventus, qui miracula dicuntur, naturae viribus produci nullatenus posse, ac proinde soli divinae potentiae esse adscribendos.

87. Obj. IV. Nunquam scire possumus thaumaturgum occultas naturae vires non cognovisse. Ergo nec certo scire possumus ea, quae ei attribuuntur opera, vera esse miracula.

Resp. Transeat antec.; nego conseq. Egenim: *a)* multa sunt opera, ut, v. gr., mortui resurrectio, quae vires naturae aperte superant; quae proinde si fiunt, viribus naturae tribui nequeunt. — *b)* Ea etiam opera, quae a natura quantum ad substantiam fieri possunt, ut morbi sanatio, non a natura sed ab altiore causa fuisse producta, aperte potest constare, quia constare potest ad ea peragenda thaumaturgum nullas vires naturales adhibuisse. Vires enim naturae, sicuti experientia constat, homini non obediunt ad nutum, sed aptis mediis applicari debent passivis proportionatis ut affectum producant; quae applicatio si deest, effectus viribus naturae adscribi nequit. Sic, v. gr., si medicus, qui omnium medicamentorum virtutem cognoscit, os confractum subito absque ullius medicamenti applicatione restauraret, nullus sanae mentis effectum virtuti medicamentorum attribueret.

87.^a Obj. V. Mira operatur imaginationis commotio. Constat quotidianâ experientiâ ipsam morbos tum gignere, tum eosdem repellere. Ille ergo qui aliorum imaginationem et phantasiam vehementer commovere valet, valet eos quoque miro prorsus modo ab infirmitatibus liberare. Jam vero, nunquam constat thaumaturgum imaginationem non commovisse, imo omnia suadent illum hoc peregissee; neminem siquidem latet vulgi imaginationem coram homine praecellenti fama praedito facillime excitari. Ergo nunquam constare potest effectus miros ab imaginatione non processisse. (*Renan.*)

Resp. Concedendum quidem est imaginationis nervorumque commotionem tum ad morbos quosdam gignendos, tum ad eos arcendos multum valere; imo quandoque perdifficile est discernere utrum effectus mirus sit miraculum, an foetus imaginationis¹.

Hisce tamen non obstantibus, persaepe cum omnimoda certitudine scire possumus opera quaedam prodigiosa, non vi imaginationis fuisse producta. Enimvero: *a)* Cuicumque compertum est mentis hallucinationem aut imaginationis commotionem nemini virtutem elargiri agendi ad extra sine naturalium virium applicatione. Nimis enim ridiculus foret, qui ab imaginatione repeteret virtutem solo imperio convertendi aquam in vinum, sedandi tempestatem, multiplicandi annonam, aut mortuos ad vitam revocandi.

b) Nec mira quae fiunt in ipsa persona possunt omnia imaginationi adscribi. Haec quidem quandoque miro modo morbos sanat, sed eos tantum qui ex ima-

¹ De imaginatione et ejus viribus, cf. Bened. XIV, *De servorum Dei Beatif.*, L. 4, P. 1, tom. 4, p. 381.

ginatione ortum habere possunt, ut affectiones spasmodicae, hypocondriacae, et similes. Verum experientiâ constat neminem sola imaginatione os confractum sibi subito restituisse, aut caecitatem ab extinctis oculis expulisse.

Caeterum, si tantam virtutem in sua imaginatione agnoscunt rationalistae, eccur semetipsos ab infirmitatibus, quibus laborant sicuti caeteri mortales, non liberant? Eccur tot miseros, qui in xenodochiis jacent, a suis malis ope imaginationis non exuunt?

87.^b Obj. VI. Quae ab Ecclesia ut miracula habentur, eadem ope magnetismi aut hypnotismi obtinentur. Porro, quae ope hypnotismi obtinentur, sunt naturalia. Ergo nulla dantur vera miracula, aut saltem nullum praesto est medium ea a factis hypnoticis certo discernendi¹.

Resp. Lubenter concedimus ope hypnotismi a pluribus jam annis mira quaedam et prorsus stupenda produci. Verum quantum et quam magnopere intendantur, qui eâ de causâ miracula vera rejiciant, facile perspiciet qui absque ullo praepudicio rem consideraverit. Et revera :

1° Hypnotismo duo effectuum genera attribuuntur, effectus scilicet *altiores*, et effectus *communiore*s. — *Inter altiores* enumerantur visio in distans, visio objecti non obstante corpore opaco interposito, cognitio futurorum aut morborum hominum absentium, cognitio cogitationum aut volitionum absque signo quo exterius manifestantur, transpositio sensuum, ut videre ope epigastri, actio in distans ope suggestionis ex parte magnetizantis in hypnotizatum, et alia id genus. — *Inter communiore*s effectus enumerantur somnus magneticus, hallucinatio, omnimoda obedientia hypnotizati ad nutum hypnotizantis, sanatio quorundam morborum, et similia.

Porro, gravissimi cultores hypnotismi facta altiora aut prorsus negant, aut in dubium revocant, et quae narrantur, fraudi et deceptioni adscribunt. Proinde nullatenus constat ea mira, quibus miracula a rationalistis praesertim impugnantur, reapse unquam contigisse.

Pone, si lubet, ea facta altiora reapse contigisse, nullatenus constat ea esse naturaliter producta ; imo omnia suadent ea esse ope virtutis humanas vires transgredientis, id est, diabolicæ producta. Hinc ad ea ab operibus vere divinis certo discernenda, recurrendum est ad criteria supra indicata².

2° Communiore hypnotismi effectus reapse contigisse ab omnibus conceditur ; licet de eorundem causa controvertatur ; alii enim eos influxui causae altioris, id est diabolicæ, alii vero communius et probabilius causis naturalibus attribuunt.

Quidquid sit de causa qua producuntur, constat eos effectus nullatenus esse ejusdem generis ac effectus quos Ecclesia ut vera miracula tenet, ac proinde ex factis hypnoticis nullum argumentum contra vera miracula desumi posse. Etenim, inter facta, quae ab Ecclesia ut vera miracula tenentur, non pauca circa rem externam versari scimus, ut multiplicationem annonae, conversionem aquae in vinum ; alia vires naturae superant quoad substantiam aut quoad subjectum, ut mortui resurrectio, restitutio membri abscissi, etc. Porro, hujusmodi opera ope hypnotismi nunquam fuisse producta, ipsi hypnotizantes ultro fatentur.

Superest igitur sola difficultas de miraculis quoad modum, seu de sanatione morborum, qui mediis naturalibus, licet modo prorsus diverso, sanari potuissent. Ast haec etiam miracula a factis hypnoticis toto coelo differre, ex dictis hypnotizantium apprime constat. Fatentur enim, virtute magnetica nullum curari posse morbum nisi ope imaginationis aut nervorum commotione, ac proinde eas solas posse curari infirmitates, quae ex humorum aut nervorum perturbatione proveniant, nunquam vero quae ex organica aliqua laesione ori-

¹ Cf. Jaugey, *Dict. Apol.*, verb. *Hypnotisme*, p. 1457. — ² Cf. Ottiger, *De vera Rel.*, p. 231.

rentur. Verum, sicuti perbelle explicat Benedictus XIV¹, morborum sanationes, quae vi et efficaciae imaginationis tribui possunt, licet forsitan virtute divina contigerint et in se vera sint miracula, nunquam tamen, ab Ecclesia inter miracula computantur.

Ex dictis liquido constat, facta ab hypnotismo producta nullatenus eadem esse atque opera, quae Ecclesia tanquam miracula considerat.

88. Prop. III. *Miracula proprie dicta divinitatis doctrinae, cujus in gratiam fiunt, certissimum sunt argumentum.*

Philosophice certa ; theologice de fide, ex Vatic., cap. 3, can. 4 : « Si quis dixerit... miracula certo cognosci nunquam posse, nec iis divinam religionis christianae originem rite probari, A. S. »

N.-B. Dicitur in prop. : *divinitatis doctrinae*, id est, miracula divinam doctrinae originem invicte demonstrant, veritatemque reddunt *evidenter credibilem*. non autem *evidenter veram*, quia intrinseca mysteriorum ratio nobis semper manet occulta.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Scriptura Sacra exhibet miracula ut inconcussum argumentum ad divinam alicujus praeconis missionem vel ad ejusdem doctrinae sanctitatem cognoscendam. Sic, *Exod.*, iv, 1-9, legimus Dominum Moysi potestatem miraculorum, quibus suam divinam Judaeis probaret legationem, communicasse. — Christus Redemptor ad miracula, quibus suam missionem et doctrinae suae sanctitatem probaret, saepius provocavit. *Si non facio*, inquit, *opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite.* (*Joan.*, x, 37, 38.) — Et S. Paulus in confirmationem sui Apostolatûs ad miracula etiam provocavit. *Signa tamen Apostolatus mei*, inquit, *facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus.* (*II, Cor.*, xii, 12)².

II. Ex consensu generis humani. Miracula, quae in confirmationem missionis aut doctrinae praeconis efficiuntur, ob omnibus habentur tanquam invictissimum divinitatis argumentum. *Rabbi* ait Nicodemus ad Christum, *scimus quia a Deo venisti magister ; nemo enim potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* (*Joan.*, iii, 2.) Quocirca, visa resurrectione Lazari, multi ex Judaeis crediderunt in Christum (*Joan.*, xi) ; et SS. Patres, agentes contra Judaeos et gentiles, ad miracula Christi et Apostolorum provocabant, ut religionis divinitatem probarent ; et, visis miraculis quae fiebant a martyribus, multi ethnici, etiam ex tortoribus, fidem

¹ *De Serb. Dei Beatif.*, l. 4, c. 33, in fine. — De conditionibus requisitis ut morbi sanatio dici valeat miraculum, cf. *ibid.*, cap. 8. Tom. 4, p. 88 ; Jaugey, *Dict. Apol.*, p. 2077. —

² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 3 ; et P. 3, c. 1.

Christi professi sunt. Imo, et falsarum religionum auctores, ut populis suam divinam esse missionem persuaderent, ad prodigia provocabant miraculaque fingeant; quin praeterea vel ipse Antichristus, ut in fine mundi gentes decipiat, ad prodigia et portenta provocabit. Ex quibus manifeste patet omnibus gentibus persuasissimum esse, doctrinam miraculis confirmatam non alium nisi solum Deum habere posse auctorem.

III. **Ex Ratione** ¹. a) *Ex divina veracitate*. Metaphysice repugnat Deum, subsistentem Veritatem, quod falsum est atque erroneum, illud ut verum approbare. Atqui si doctrina, in cujus gratiam fit miraculum, falsa esse posset, Deus doctrinam falsam ut veram approbaret: cum enim miracula proprie dicta a solo Deo tanquam a causa principali effici queant, ipsa sunt quasi sigillum divinum testificans de divina doctrinae origine. Miraculum est igitur divinitatis doctrinae, in cujus gratiam efficitur, invictissimum argumentum.

b) *Ex divina bonitate et providentia*. Deus justas ob causas permittere quidem potest ut homines in religionis delectu decipiantur; ast divinae bonitati et providentiae absolute repugnat permittere, et a fortiori positive concurrere, ut homines in re gravissima, a qua eorum salus aeterna pendet, ita decipiantur, ut invincibiliter et ineluctabiliter in errore versentur. Porro, cum Deus probe sciat miraculum ab omnibus tanquam indubium divinitatis doctrinae sigillum considerari, si in favorem falsae religionis miraculum ederet, ipse non solum permetteret, sed etiam positive concurreret ad homines in errore invincibiliter et ineluctabiliter confirmandos. Verum igitur miraculum in gratiam falsae religionis fieri absolute repugnat.

N.-B. Quae dicta sunt de vi probativa miraculorum proprie dictorum, valent etiam de miraculis improprie dictis, quae a bonis angelis virtute sua naturali, efficiuntur. Hi enim dum Deo in omnibus sint plane subjecti, nihil in mundo nisi jubente vel consulente Deo, operantur, ex quo fit ut eorum opera mirabilia Deo attribui possint.

88.^a **Objeitur I.** Qui revelationis divinitatem per miracula probat, probat supernaturale per supernaturale, et sic in circulum vitiosum incurrit. Nequit igitur revelatio per miracula probari. (*Ita Strauss.*)

Resp. Nego antec. Sicut enim veritas naturalis ope alterius veritatis naturalis antea notae probari potest, ita etiam veritas supernaturalis ope alterius supernaturalis antea certo cognitae optime potest probari, quin adsit circulus vitiosus.

Insto. Miracula, quibus christianae religionis divinitas probatur, cognoscun-

¹ Cf. Gatti, t. 2, p. 498.

tur ex libris qui tanquam revelati habentur ; et ipsa miracula assumuntur ad eorumdem librorum inspirationem probandam : quod nihil aliud est quam petitio principii. Ergo miraculis religio probari nequit. (*Ita Wegscheider.*)

Resp. *Quoad antec.*: Miracula cognoscuntur ex libris inspiratis, *dist.*: ex libris inspiratis quatenus inspiratis et divinis, *nego*; ex libris inspiratis, sed quatenus humana tantum auctoritate gaudentibus, *concedo*. Adesset quidem petitio principii si Evangelia, quibus Christi miracula narrantur, considerarentur ut inspirata ; sed Evangelia sunt etiam documenta historica fide digna, atque ex eis, quatenus documentis historicis, hauritur miraculorum notitia, quibus proinde legitime probare possumus divinam esse Christi doctrinam tantis confirmatam miraculis.

89. Obj. II. Quaelibet religio in sui confirmationem exhibet miracula. Ergo ope miraculorum vera religio a falsis evidenter dingosci nequit. (*Larousse, et rationalistae communiter.*)

Resp. Quaelibet religio in sui confirmationem exhibet miracula, *dist.*: miracula vera, vel supposita, aut opera virtute diaboli producta, *conc.*; miracula semper vera, *nego*. — Quae enim a falsis religionibus in sui favorem vindicantur miracula, si probe examinentur, vel falsa et suspecta reperiuntur, et a sapientioribus istarum religionum cultoribus tanquam fabulosa habentur, vel opera diabolica comprobantur¹, et ut talia ad probandam veritatem nihil valent.

Christi miraculis praesertim opponuntur prodigia, quae Apollonio Tyanæo, saeculo I, tribuuntur ; cujus vitam conscripsit Philostratus, saec. III. Haec autem prodigia fictitia esse ex ipsa Philostrati narratione compertum est, et ut talia a sapientioribus semper rejecta. « Quam multa fertur Apollonius ille Tyanæus fecisse ? *inquit S. Joan. Chrysost.* Verum uti scires, illa omnia esse conflictata, vana, nihil habentia veri. » (*Orat. 5 adv. Jud.*, n. 3. M., 48, c. 886.)

90. Obj. III. Daemones mira et prodigiosa, quae a nobis ut miracula haberi possunt, in favorem falsae religionis quandoque operantur, sicuti, v. gr., facient tempore Antichristi. Ergo ex miraculis vera religio non semper dignosci potest.

Resp. « Concedimus, *ait S. Alphonsus*², Deum daemonibus, praestigia ut operentur, aliquoties permittere ; sic, verbi causa, magi Pharaonis praestigia operati sunt. Haec tamen vera non sunt miracula, sed illusiones, quae veri miraculi neque subsistentiam neque durationem habent. Verum, Deus nunquam permittit haec praestigia in confirmationem falsae doctrinae fieri, atque ideo homines in errorem contra fidem amplectendum induci. » — Et : « Deus, *addit S. Doctor*³, permittere nequit ut diabolus, naturali rerum ordine in confirmationem falsae doctrinae immutato, ope miraculorum nos decipiat ; quod si fieret, Deus ipse nos deciperet... Si daemones in rebus fidei ope miraculorum nos deciperent, deciperent sub specie divinae interventionis, quandoquidem cura regendi et modificandi leges naturales ad providentiam Dei, qui leges tulit, spectat. »

Licet igitur ad exercitationem bonorum vel in punitionem malorum Deus diabolo, prodigia ut hic efficiat in confirmationem falsae doctrinae, aliquoties permittat, a divina tamen veracitate et bonitate alienum est, ea prodigia talibus in circumstantiis effici, ut fraus nullatenus detegi possit. Quia igitur vera miracula a praestigiis diabolicis semper et certo secerni possunt, idcirco per vera miracula religionis divinitas certo semper valet innotescere.

91. Obj. IV. Deus etiam impiis donum miraculorum concedere potest. Sed hi eo abuti possunt ad falsam doctrinam confirmandam. Ergo miracula divinitatem alicujus doctrinae non semper certo probant.

Resp. *Majori concessa, negatur minor.* Qui enim a Deo donum miraculorum

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 14, n. 7 ; et P. 3, c. 1, n. 18 ; Jaugey, *Dict. apol.*, verb. *Miracle*, p. 2088 et s. — ² Brevis diss. cont. deistas, c. 2, infine. — ³ *Ver. fid.*, P. 2, c. 3, n. 1.

accipit, illud accipit non ut sit causa principalis miraculi, sed causa instrumentalis tantum, quae non potest operari nisi mota a causa principali. Qui igitur a Deo donum miraculorum accipit, eo non potest uti prout vult, sed casibus a Deo praeordinatis et dependenter a divina sapientia, cui repugnat errorem miraculis confirmare. « Dominus, inquit S. Alphonsus ¹, peccatori imo et infideli potestatem operandi miracula concedere potest; sic, v. gr., Balaam et Caiphae spiritum prophetiae elargitus est. Tales enim gratiae sunt gratiae gratis datae, quas Deus puro sapientiae suae decretis, cui vult dare potest. Sed ut optime docet S. Thomas, (2. 2^{ae}, q. 178, a. 2 ad 3), quando impius veram fidem annuntiat et nomen Christi invocatur, etiam ipse vera miracula operari potest; non autem si ea in confirmationem falsae religionis patrare vellet. Principalis enim miraculi auctor Deus est, qui miraculum in testimonium erroris nequit permittere. »

92. Obj. V. Pone etiam miraculum a Deo emanare, inde tamen non liquet, hoc miraculum in specie ad doctrinam alicujus apostoli confirmandam a Deo fuisse patratum. Ergo ex miraculis alicujus apostoli doctrinae sanctitas probari nequit.

Resp. Non dicimus omnia indiscriminatim miracula, quae ab aliquo apostolo fiunt, fieri directe et immediate in confirmationem doctrinae; possunt enim etiam fieri vel ad manifestandam divinam apostoli missionem, vel ad ejus sanctitatem aliis demonstrandam. — Quem ad finem efficiantur, ex ipso thaumaturgo vel ex circumstantiis dijudicandum est. Si constat aliquod miraculum factum esse in confirmationem doctrinae, ut pro Elia legimus, III, *Reg.*, XVIII, 23 et seq., illud immediate et directe doctrinae divinitatem probat. Si vero constat miraculum factum fuisse, vel ad divinam apostoli missionem comprobendam, vel ad ejus sanctitatem manifestandam, illud etiam saltem remote et indirecte, apostoli doctrinam comprobatur. Extraordinaria enim missio homini a Deo commissae eo tantum spectare potest, ut homines ad Deum adducantur: quod fit per veram religionem; ex quo efficitur ut, approbata miraculis alicujus missionis, Deus indirecte saltem ejus religionem approbet; praeterea, manifestatio sanctitatis, cum haec non possit haberi nisi per verum cultum Deo exhibitum, sanctitatem religionis hujus viri etiam comprobatur.

Haec experientiâ et populorum consensu mire confirmantur. Experientiâ constat, sanctos miraculorum dono conspicuos in sola religione christiana inveniri. Et si quis infidelis miraculum est operatus, talibus in circumstantiis illud tantummodo patravit, ex quibus miraculum in favorem verae religionis fuisse editum appareret; ut, v. gr., constat de dono prophetiae Balaam communicato.

Ex communi etiam populorum consensu miracula a quodam praedicatore facta, licet ad doctrinam ipsius confirmandam directe non sint patrata, tamen ut confirmatio doctrinae habentur. Unde si Deus homini pravam doctrinam annuntianti donum miraculorum concederet, hominibus etiam prudentibus occasionem directe daret errori consentiendi, imo eos in errore confirmare dicendus foret, quod, quantum Dei sanctitati et veracitati adversetur, nemo est quin videat.

2. De Prophetia ².

93. Prophetiae nomen a scriptoribus tam sacris quam profanis in diversas accipitur significationes. Sumpta sensu proprio, prophetia definitur: *Praedictio certa eventus futuri, qui in causis natu-*

¹ Ver. *fid.*, P. 3, c. 1, n. 20. — ² Cf. S. Th., 2. 2, q. 171 ad 174; *De Malo*, q. 16, a. 7. *Cont. Gent.*, l. 3, c. 94; Gatti, t. 2, p. 522; Zigliara, *Propaed.*, L. 2, c. 12.

ralibus praevideri non potuit. — Dicitur : *praedictio*, id est declaratio alicujus rei antequam eveniat ; *certa*, ut prophetia distinguatur a conjecturis mere probabilibus, vel a praedicationibus omnino vagis, ex omni parte obscuris, vel plane ambiguis, qualis, v. gr., fuit ad Pyrrhum : « Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse. » — *Eventus futuri, qui in causis naturalibus praevideri non potuit* ; cujusmodi sunt actus a libera Dei voluntate pendentes, vel actus liberi hominum, vel facta producta concursu causarum naturalium contingentium, ut naufragium in tempestate, fames vel terraemotus multo ante eventum praedicta.

Prophetia eosdem nacta est adversarios ac miraculum, et easdem ob causas. — Explicationibus, quae de miraculis supra traditae sunt, praemissis, non est cur diutius in prophetia probanda immoremur : igitur quae sequuntur breviter perstringere sit satis.

I. *Prophetia est possibilis.* — Ex una enim parte certum est Deum omnia futura, tum necessaria tum libera, perfecte cognoscere ; ex altera etiam parte certum est Deum posse ea, quae cognoscit, revelare. Possunt igitur homines ex divina revelatione quaedam futura cognoscere, quae naturaliter sciri nequeunt, eaque aliis nuntiare ; qua in re tota prophetiae ratio versatur.

II. *Auctor principalis prophetiae solus Deus esse potest.* — Ille solus futura contingentia praenuntiare potest, qui solus ea cognoscit ; sed solus Deus ea cognoscit, cujus aeternitati omnia sunt praesentia. (Cf. n. 465 et 687.) Intellectus autem creatus ea naturaliter cognoscere nequit, neque in seipsis, quia nondum existunt ; neque in suis causis, quia cum illis non habent necessariam connexionem. Solus igitur Deus potest esse causa principalis prophetiae.

Diximus : *causa principalis* ; quia Angeli boni non raro a Deo assumuntur tanquam causae instrumentales prophetiae. « Illuminationes et revelationes divinae, ait S. Th., a Deo ad homines per Angelos deferuntur. Prophetica autem cognitio fit per illuminationem et revelationem divinam. Unde manifestum est quod fiat per Angelos. » (2. 2, q. 172, a. 2.) Quocirca Apostolus de Lege Veteri testatur quod fuit ordinata per Angelos in manu mediatoris. (Gal., III, 19) ¹.

III. *Potest Angelus, sive bonus sive malus, auctor esse prophetiae improprie dictae* ². — Prophetia improprie dicta est praedictio alicujus eventus futuri, quem homines naturaliter cognoscere non possunt, quin tamen vires naturales Angeli exsuperet. Angeli

¹ Cf. S. Th., 1. 2, q. 98, a. 3. — ² Cf. S. Th., 2. 2, q. 172, a. 5; *Cont. Gent.*, l. 3, c. 154.

propter perspicacissimam suam intelligentiam, et perfectissimam virium naturalium cognitionem atque longam suam experientiam, multa possunt in causis suis praecognoscere sive certitudinaliter sive conjecturaliter, ad quorum notitiam homo per ea quae sibi sunt naturalia, nequit pervenire. Potest igitur Angelus ista homini manifestare, et ita auctor esse prophetiae improprie dictae.

N.-B. 1° Angelus bonus nunquam hac sua potestate, nisi jubente vel consulente Deo, utitur; nec unquam ea, quae conjecturaliter tantum praecognoscit esse futura, tanquam certo futura praenuntiat.

2° Angeli mali, permittente Deo, sua quandoque utuntur potestate ad manifestandum futura, quae praecognoscunt sive certitudinaliter sive conjecturaliter tantum, sicut constat ex auguriis, oraculis, etc.; saepius quae praecognoscunt conjecturaliter tantum, annuntiant ut certo futura, quo evenit ut eorum praedictiones saepe non complentur effectu. Eadem interdum uti possunt potestate in confirmationem erroris, dummodo ne media desint ad dignoscendam prophetiae falsitatem.

Scholium. Ad falsas prophetias a divinis discernendas, sequentes servandae sunt regulae:

1° Suspecta habenda est prophetia, quae ab auctore profertur improbo, vel in quo aliquid invenitur quod jactantiam, quaestum, aut quid simile sapiat. Quamvis enim Deus etiam improbis donum prophetiae possit indulgere¹, ut patet de Caipha et Balaam, Dei tamen sanctitatem, sua istiusmodi hominibus frequenter communicare consilia, non decet.

2° Falsa et diabolica est prophetia, quae miraculorum auctoritate eliditur; quae veritati sive naturali sive revelatae aperte opponitur; vel quae, si data fuerit absolute, effectu non completur².

3° Divina habenda est prophetia, vel quam confirmant miracula; vel quae eventus praenuntiat a solius Dei aut alicujus ignoti hominis voluntate pendentis, et effectu completur; vel quae eventus naturales valde remotos absolute, clare, et determinate quoad tempus et locum praedicit, et effectu completur. Cum enim horum futurorum clara cognitio a solo Deo impertiri possit, eorumdem praedictio in solum Deum referri potest³.

IV. *Prophetia certo cognosci potest.* — Constare potest vel sen-

¹ Cf. S. Th., 2. 2, q. 172, a. 4, et a. 6, ad 1 et 2. — ² Cf. S. Th., 2. 2, q. 172, a. 5, ad 3.

³ *Criteria prophetiae hisce versiculis exhibentur:*

Verus erit Vates cujus miracula vocem
Confirmant, vel quo locat ordine, facta sequuntur.
Contra, falsus erit, cui res non evenit, aut quem
Vel damnant miracula certave dogmata vatem.
Suspicio premit hunc, quem foedat vita scelestae,
Qui nimis obscura aut obliqua voce profatur;
Quem subito rabidus furor erigit, inflat et angit.

suum experimento vel aliorum testimonio, aliquod factum fuisse praenuntiatum, et postea eventu fuisse completum. — Nec minori certitudine constare etiam potest, sive ex eventûs naturâ, sive ex ejus circumstantiis, praevisionem eventûs neque causis naturalibus, neque operatione diabolica homini innotescere potuisset, sed a solo Deo fuisse communicatam.

V. *Prophetiae, divinitatis doctrinae cujus in gratiam proferuntur, certissimum sunt argumentum.* — Prophetiae, non secus ac miracula, Deum habent auctorem ; ac proinde omnino repugnat easdem in testimonium alicujus falsae doctrinae proferri posse. Qua de causa ipse Christus, ut divinitatem suae missionis probaret, ad prophetiam provocavit, sicut legimus (*Joan.*, XIII, 19) : *Amodo dico vobis, priusquam fiat ; ut quum factum fuerit, credatis quia ego sum.* Ergo, quotiescumque sive ex ipsa prophetia, sive ex circumstantiis, sive ex declaratione prophetae constat, veram prophetiam in gratiam alicujus doctrinae editam fuisse, irrefragabile nobis praesto est ejusdem divinitatis argumentum.

3. De factis divinis a miraculo et prophetia distinctis.

94. Praeter miracula et prophetias, nos alia etiam prae manu habere facta divina, quibus christianae religionis divinitatem invicte probemus, testatur Vaticanum, in *Constit. Dei Filius*, cap. 3. Haec facta, quae miracula ordinis moralis vulgo dici solent, consistunt in eventibus quibusdam extraordinariis, qui, licet physice non sint prorsus impossibiles, habita tamen ratione hominum naturae atque inclinationis, necnon et naturalis rerum humanarum cursûs, absque speciali Dei assistentia produci non potuissent.

Hujusmodi facta quatuor praecipua enumerantur.

Primum consistit in *celerrima religionis propagatione*. A consueto rerum humanarum cursu prorsus alienum est, aliquam religionem, et quae humanis adversetur cupiditatibus, et contra quam insurgant totius mundi principes, mediis prorsus imparibus brevissimo tempore per totum orbem terrarum propagari.

Secundum factum consistit in *religionis firma stabilitate*. A consueto rerum humanarum cursu prorsus alienum est, aliquam religionem, et contra quam semper insurgant mundi potestates, et contra quam perenniter saevissimae moveantur persecutiones, absque armis opibusque humanis stabilem semper permanere.

Tertium factum consistit in *martyrum constantia*. Quod unus alterve homo pro doctrina, quam veram aestimat, supplicia perferat

mortemque subeat, illud absque speciali Dei assistentia, sive ex naturali amore scientiae, sive ex obstinata voluntatis pertinacia, evenire potest. Sed quod maxima multitudo tam doctorum quam rudium, tam nobilium quam plebeiorum, pro aliqua religione lubenter exquisitissima perferant supplicia sanguinemque effundant, illud supra modum humanum est, et specialem requirit Dei assistentiam.

Quantum factum consistit in *mirabilibus effectibus*, quos religio producit in mundo. Quod aliqua religio, tam apud gentes excultas quam apud barbaras, mores emendet, vitia exstirpet, uberrimosque producat virtutum et sanctitatis fructus, illud supra modum humanum est, et nonnisi a Dei omnipotentis auxilio procedere potest.

Conclusio. Si quâ igitur in religione unum ex his quatuor factis reperimus, firmissimum prae manu habemus argumentum ipsam divinitus esse datam; in ea vero si quatuor simul praedicta facta reperimus, invictissimum et absolutissimum nobis praesto est argumentum, ipsam nonnisi a Deo dari potuisse. Si praeterea haec eadem religio splendidissimis confirmatur miraculis, et solemnioribus corroboratur prophetiis, tam evidens redditur ejus divinitas, ut dementissimi animi sit de ea vel modicum dubium conservare.

ARTICULUS IV.

De methodis apologeticis.

94.^a Antequam ad tertiam hujusce tractatus partem, in qua religionis christianae divinitas probanda suscipitur, accedamus, operae pretium est aliqua de methodis apologeticis disserere, quandoquidem apologetica est *scientia fundamentorum verae religionis*, seu est modus procedendi quo revelatae religionis divinitas scientificè probatur, et monstratur veritates fidei esse evidenter credibiles, ac praeinde obsequium fidei esse obligatorium et rationi omnino consentaneum. Apologetica fidem homini non infundit quidem, sed probando ipsam esse evidenter credibilem, voluntatem praeparat ut, accedente gratiâ, actum fidei eliciat; « non enim crederet (homo), ait S. Th., nisi videret ea (quae fidei subsunt) esse credenda. » (2. 2, q. 1, a. 4, ad 2.)

Finis igitur proximus et immediatus apologeticae in eo consistit, ut objectivae religionis divinitas scientificè demonstretur, seu, ut factum revelationis probetur: illo enim probato, sponte sequitur

tum homini gravem incumbere obligationem eandem religionem amplectendi, tum rationi consentaneum esse hominem Deo obsequium fidei exhibere.

Quae de methodo apologetica sunt notanda, ea fere omnia in superioribus jam sunt proposita, nec ulla foret de eis ulterius disse-
rendi necessitas si nullae aut omnino falsae aut saltem imperfectae methodi hodie proponerentur.

§ 1. — METHODUS TRADITIONALIS.

94.^b Haec methodus ea est, qua Patres apologetae contra Judaeos et Ethnicos, et theologi contra novatores saeculi xvi ad religionis divinitatem probandam usi sunt, quamque Vaticanum, Constit. *Dei Filius*, cap. 3, sua auctoritate sancivit.

Duas complectitur partes, quarum prima est praeambula, altera formaliter apologetica.

Tanquam praeambula, nota supponit ex philosophia aut ipsa probat Dei existentiam, animae spiritualitatem, hominis a Deo creationem, et quae inde sequitur, hominis a suo Creatore dependentiam, alicujus religionis necessitatem, supernaturalis revelationis possibilitatem et necessitatem, atque omnimodam revelatae religionis, si qua existit, obligationem.

Quibus praemissis, methodus traditionalis opus suum proprium aggreditur, et tota est in probando ipso facto revelationis : hoc enim semel probato, statim elucescit religionem christianam esse vere divinam et omnibus obligatoriam.

Suum finem ut attingat, tanquam criteria primaria et apodictica assumit facta externa, miracula scilicet tam in ordine physico quam in ordine morali, atque prophetias. Criteriis internis etiam utitur, sed tanquam secundariis, et potius ut negativis quam positivis ; intimam scrutatur religionis naturam, ejus perfectam cum natura humana harmoniam atque mirabilem ejus concordiam cum hominis indigentis et legitimis aspirationibus in aprico collocat.

94.^c **Prop.** *Methodus traditionalis est ad religionis divinitatem probandam optima et convenientissima.*

PROB. I. Ex verbis Vaticani. Vaticanum, Const., *Dei Filius*, cap. 3, agens de miraculis et prophetiis, ait : « Ut fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa jungi revelationis suae argumenta, facta scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias, quae cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter com-

monstrent, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata. »

Et agens de miraculis in ordine morali, subjungit : « Ecclesia per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis foecunditatem, ob catholicam unitatem, invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile. » (*Loc. cit.*)

Jamvero, methodus traditionalis tanquam criteria primaria usurpat quae qua talia a Vaticano proponuntur.

II. **Ex Praxi.** Moyses et Prophetae, Christus et Apostoli, ad suae missionis suaeque doctrinae divinitatem probandam, ad miracula et prophetias provocabant. « Quare, ait Vaticanum, *loc. cit.*, tum Moyses et Prophetae, tum ipse maxime Christus Dominus multa et manifestissima miracula et prophetias ediderunt, et de Apostolis legimus : *Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis.* » (*Marc.* xvi, 30.)

Patres apologetae ad fidem contra Judaeos et Ethnicos defendendam, ad miracula et prophetias a Christo et Apostolis edita praesertim provocabant.

Ergo et methodus apologetica, quae praesertim ad miracula et prophetias provocat, ex praxi demonstratur convenientissima.

III. **Ex Ratione.** 1° *Quia methodus traditionalis est omnium captui atque dispositionibus accommodata.* Cum vera fides omnibus ad salutem sit necessaria, praesto esse debet medium, quo omnes verae religionis divinitatem facile et certo valeant agnoscere. Porro, omnes apprime intelligunt religionem miraculis confirmatam esse evidenter divinam. Proinde methodus, quae miraculis et prophetiis utitur tanquam criteriis potissimis, est omnium captui accommodatissima.

Verum est equidem, homines quosdam pro variis suis subjectivis dispositionibus a criterio in se minus efficaci quandoque magis moveri quam ab alio in se efficaciore. Verum nec in ea re deficit methodus traditionalis. Cum enim probe noscat non omnes iisdem rationibus aequaliter moveri, ipsa audientium dispositionibus sese accommodat ; et, licet miraculis atque prophetiis principem locum semper reservet, ad alia tamen criteria pro rerum opportunitate etiam provocat. Qui enim, utpote philosophicis doctrinis dediti, ab intrinseca doctrinae pulchritudine magis alliciuntur, his ope

criteriorum intrinsecorum sublimem doctrinae christianae harmoniam ejusque cum natura humana perfectam consonantiam prae oculis ponit : quo more Patres apologetae cum sui temporis philosophis egerunt. Et quos longior via per prophetias et miracula parum aptos invenit ad doctrinae divinitatem cernendam, hos faciliori via ex intrinsecis Ecclesiae characteribus ad religionis divinitatem cognoscendam adducit ¹.

2° *Quia haec methodus fini apprime respondet.* Finis methodi apologeticae in eo jacet, ut factum revelationis probetur, seu ut manifestum fiat hanc religionem esse vere a Deo revelatam et idcirco ab omnibus amplectendam. Jamvero, etsi criteria interna quamdam inducant probabilitatem de divina religionis origine, sola tamen criteria extrinseca ejus divinam originem apodictice probant. Quapropter methodus traditionalis quae sola miraculis et prophetiis utitur tanquam criteriis potioribus, propositum finem prae caeteris perfectius attingit, et ea de causa aliis methodis est anteponenda.

Hac igitur consueta methodo et nos in III.^a Parte hujusce tractatus, ad divinitatem religionis christianae probandam utemur.

§ 2. — METHODUS INTIMA ².

94.^d *Cl. Bougaud* in introductione operis : *Le Christianisme et les temps présents*, methodum, qua religionis divinitas ex miraculis et prophetiis probatur, non rejicit quidem, imo eam saeculis praeteritis optimam fuisse concedit, eaque datâ occasione etiam utitur, licet secundario ; censet vero eam esse nostra aetate parum efficacem ad incredulos ad fidem adducendos, et hos quidem quia non amplius consonat studiis scientificis nostri temporis, quia nimis auctoritative procedit, nec curiositati satis indulget ³.

Aliam igitur proponit et sequitur methodum, quam *intimam* vocat, cum oppositione ad traditionalem, quam *externam* nominat ⁴. In eo sistit ut religionis divinitatem ex interna ejus sublimitate, admirabilique ejus conformitate et

¹ Cf. Mgr Dechamps, *Œuvres*, t. 1 et 16. — ² Cf. Lahousse, *De Vera Relig.*, disp. 4, c. 1, § 2 ; p. 279.

³ « Il suffit de jeter un regard sur le xixe siècle pour voir combien la méthode d'apologétique employée depuis deux cents ans est peu propre à lui apporter la vérité. » (pag. 32, édit. 4e). — Et exposita paucis verbis methodo illa, pergit : « Voilà la méthode employée depuis deux siècles... Elle a de la logique, et, ce qui est plus rare, de la simplicité dans la grandeur. Elle convenait au génie d'un Pascal, à l'autorité magistrale d'un Bossuet ; et puisqu'ils l'employaient de leur temps, il est clair qu'elle allait aux idées et à la situation de leurs contemporains... Nous disons seulement que cette méthode convient peu à notre siècle. Elle n'entre pas assez dans le grand courant de ses études scientifiques. Elle ne répond plus à ces curiosités, éveillées par des observations si précises, couronnées de si belles découvertes. Elle est trop autoritaire pour une époque éprise de la méthode expérimentale, et avec juste raison, puisqu'elle lui a dû de si grands résultats. Elle est d'ailleurs très incomplète. Se doute-t-elle des intimes beautés du Christianisme, de ses harmonies profondes... Il faut donc à ce siècle une autre méthode » (pag. 34 et 35).

⁴ « Voilà notre méthode. Nous la nommons la méthode intime par opposition à celle qui est en usage depuis deux siècles et que nous appelons la méthode externe. Non pas que nous rejetions celle-là ; mais nous voudrions la transfigurer en l'employant » (pag. 49).

harmonia cum natura humana et natura divina probare conetur ¹, ponendo scilicet ob oculos quomodo objectiva religio subjectivis animae desideriiis, aspirationibus et indigentis, necnon et aspirationibus cordis ipsius Dei perfecte respondeat ².

Ab hac methodo non longe distat methodus psychologico-moralis, qua *Ollé-Laprune* ex convenientia intellectuali et morali christianismi ejus veritatem probare aggressus est ³.

Hae methodi robore non destituuntur, et apologetis, praesertim cum religionis veritatem doctioribus probare satagunt, maximo possunt esse adjumento. Verumtamen statui nequeunt tanquam perfectae methodi. Etenim :

1° *Finis non respondent.* Finis apologeticae in eo consistit ut factum revelationis probetur, seu ut divina religionis origo manifesta exhibeatur. Jamvero criteriis internis, quibus praedictae methodi tanquam potioribus utuntur, factum revelationis evidenter probari nequit. (Cf. n. 74^d).

2° *Non sunt omnibus accommodatae.* Intrinseca religionis harmonia et sublimitas, ejusque admirabilis consonantia cum natura humana, quamvis pro fidelibus multum inservire valeant ad eos in fide confirmandos, pro incredulis tamen et infidelibus non magni sunt roboris : hi siquidem praedictam harmoniam plerumque non perspiciunt, suamque propriam religionem, etsi falsam, in se pulcherrimam suaeque naturae perfecte correspondentem judicant ; ac proinde ad religionis christianae divinitatem cernendam ex intrinseca ejus harmonia multum moveri nequeunt. — Imo inter ipsos fideles plurimos invenire est, quibus ob ingenii imbecillitatem praedictam religionis harmoniam introspicere non datur ; pro quibus ergo methodus intima omni destituitur robore.

3° *Contradicunt Vaticano.* Concilium Vaticanum, de motivis credibilitatis agens, criteria interna penitus tacet, externa vero proclamat divinae revelationis signa certissima et omnium intelligentiae accommodata. Cum autem Synodus Vaticana pro nostris temporibus locuta sit, tenendum est methodum traditionalem nostris etiam temporibus esse omnino convenientem, neque minori pollere efficacia ad homines nostrae aetatis ad fidem aducendos quam tempore Apostolorum et Patrum Apologetarum, qui ad imitationem ipsius Salvatoris ad miracula et prophetias praesertim provocabant.

§ 3. — METHODUS IMMANENTIAE.

94.^e Traditionali et intima methodis rejectis tanquam ad philosophos nostrae aetatis de veritate religionis convincendos omnino imparibus, Doctissimus Blondel ⁴ novam praeteritis hisce temporibus proposuit methodum, *immanentiae* scilicet, quam pro philosophis unam aptam judicat : de qua in periodicis scriptis magnae ferbuerunt controversiae ⁵. Quam methodum hodierni modernistae unanimo consensu amplectuntur ⁶.

Haec methodus ut fundamento tota nititur principiis idealisticae philosophiae kantianae.

Philosophia kantiana, idealistica omnino et subjectiva, (quam recentiores

¹ « La meilleure apologie de la religion, n'est-ce pas de la montrer, telle que Dieu l'a faite, dans sa pure et parfaite beauté, dans son harmonie profonde avec la nature humaine? C'est d'ailleurs celle dont notre siècle a surtout besoin » (pag. 7).

² Cf. speciatim pag. 37 et 38. — ³ Cf. Ollé-Laprune, *Le prix de la vie*.

⁴ Systema suum exposuit in periodico : *Annales de philosophie chrétienne*, Janvier-Juillet, 1896, sub titulo : Lettres sur les exigences rationnelles de la pensée contemporaine en matière d'apologétique et la méthode de la philosophie dans l'étude du problème religieux. — Et in libro : *L'Action*.

⁵ Cf. *Revue thomiste*, Septembre 1896 ; Mars 1897. — *Études religieuses*, 5 Février, 5 Juillet, 5 et 20 Août 1897. — *Annales de philosophie chrét.*, Décembre 1896, Janvier 1897.

⁶ Cf. *Encycl. Pascendi*, n. 91 ss.

unicam veram philosophiam esse opinantur), statuit : Rationem puram seu speculativam de nulla re objectiva certam esse posse ; ipsam nihil cognoscere nisi ideas subjectivas, ex proprio penu depromptas, quibus nulla objectiva realitas respondeat. Practicae vero rationis munus esse inter subjectivas illas ideas necnon et rationis et voluntatis actiones harmoniam ponere, qua in coordinatione idearum et actionum scientiam consistere docet. Ponit praeterea rationem ita autonomam suique juris esse, ut nihil ab extrinseco, nisi quod a se aliquo modo procedat aut a se postuletur, ei valeat imponi ¹.

Ad religionis igitur necessitatem philosophice probandam, una juxta Blondel datur via eademque recta, methodus scilicet immanentiae, et sic procedit :

1° Ponit fidem esse necessariam ; absque fide enim non datur christianus ².

2° Quia juxta principia philosophiae nihil homini imponi possit, nisi quod ab eo aliquo modo procedat aut ab eo postuletur, necesse est ut a natura hominis religio postuletur ³.

3° Ad hanc naturalem religionis postulationem probandam, ex idearum et subjectivarum operationum analysi et determinatione ostendere conatur, intellectum et voluntatem per se esse impares ad plenam sui evolutionem et perfectionem, proinde aliquo sibi superaddito indigere, quod superadditum, natura postulatum, non potest esse nisi ipsamet revelatio ⁴.

Cum igitur cogitatio et actio quoddam superadditum seu supranaturale naturaliter expositum, consentaneum est rationi ut necessarium illud donum, fidem scilicet, ab ipsa natura expositulum, recipiat.

Quaeritur : quid sentiendum sit de methodo immanentiae ?

Licet methodo immanentiae aliquis tanquam argumento ad hominem uti possit, ut scilicet philosophum kantianum ex suis principis ad hoc adducat ut propria indigentia motus ad veram religionem inquirendam et amplectendam adducatur ⁵, dicendum tamen est methodum illam in se sumptam esse omnino pravam et prorsus abjiciendam ⁶. Etenim :

¹ « La pensée moderne, avec une susceptibilité jalouse, considère la notion d'immanence comme la condition même de la philosophie ; c'est-à-dire que, si parmi les idées régnantes il y a un résultat auquel elle s'attache comme à un progrès certain, c'est à l'idée, très juste en son fond, que rien ne peut entrer en l'homme qui ne sorte de lui et ne corresponde en quelque façon à un besoin d'expansion, et que ni comme fait historique, ni comme enseignement traditionnel, ni comme obligation surajoutée du dehors, il n'y a pour lui vérité qui compte et précepte admissible sans être, de quelque manière, autonome et autochtone » (BLONDEL, *Lettre*, p. 28.)

² « Il n'y a de chrétien, de catholique que ce qui est proprement surnaturel ; c'est-à-dire qu'il est impossible à l'homme de tirer de soi ce que pourtant on prétend imposer à sa pensée et à sa volonté. » (*Lettre*.)

³ « S'il est vrai que les exigences de la révélation sont fondées, on ne peut dire que chez nous nous soyons tout à fait chez nous ; et de cette insuffisance, de cette impuissance, de cette exigence, il faut qu'il y ait trace dans l'homme purement homme, et écho dans la philosophie la plus autonome. » (*Lettre*, p. 31.)

⁴ « Le progrès de notre volonté nous contraint à l'aveu de notre insuffisance, nous conduit au besoin d'un surcroît, nous donne l'aptitude, non à le produire ou à le définir, mais à le reconnaître et à le recevoir. » (*Lettre*, p. 38.)

⁵ « La méthode d'immanence, ait *Fonsegrive*, consiste à prendre l'attitude philosophique des disciples de Kant, c'est-à-dire à ne pas chercher à s'élancer hors de soi-même comme d'un bond, appuyé sur des principes auxquels on accorde d'emblée une valeur objective, mais à ne s'inquiéter que de mettre de l'ordre dans ses pensées, à travailler à organiser toutes les idées que l'on peut avoir dans tous les domaines, et non seulement à en chasser la contradiction, à les mettre d'accord entre elles, mais encore à les faire cadrer avec tous les sentiments dont on ne peut se défaire, avec toutes les actions dont on ne peut se passer. Dans son livre sur l'*Action*, M. Blondel a développé les résultats de cette méthode qui, peu à peu, nous amène à reconnaître que nous ne pouvons nous suffire ; que ni notre pensée ne peut demeurer enfermée en elle-même sans exiger des objets, ni notre action ne peut s'achever, ni peut-être même se commencer sans une coopération. » (*La Quinzaine*, 1er Janvier 1897, p. 124.)

⁶ Cf. Bachelet, *Études relig.*, Août 1897, p. 469. — ⁶ Cf. *Revue thomiste*, Sept. 1896.

1° *Tota nititur principiis philosophiae idealisticae ab Ecclesia pluries reprobatae.* a) Reprobata est philosophia kantiana decreto 11 Aprilis 1827, quo liber Kantii, *Criterium rationis purae*, in Indicem relatus est.

b) Reprobata est a Leone XIII, in sua Epistola Encycl. *ad clerum Galliae*, die 8^a Sept. 1899¹.

c) Reprobata est in Conc. Vaticano, quod anathematizat eos qui affirmant « Deum unum et verum, Creatorem et Dominum nostrum, per ea, quae facta sunt, naturali rationis humanae lumine certo cognosci non posse. » (Const. *Dei Filius*, cap. 2, can. 1.) Quibus verbis subjectivismus directe profligatur, cum in eis statuatur objectivitas nostrae cognitionis.

Porro, ex philosophia ab Ecclesia reprobata et, teste Leone XIII (*loc. cit.*), logice ad scepticismum et ad irreligionem ducente, desumi nequit methodus apta ad religionis veritatem et necessitatem stabiliendam.

2° *Baïanismum restaurat.* Docuit Baius integritatem primi hominis non fuisse indebitam humanae naturae exaltationem, sed naturalem ejus conditionem. (Denz., n. 906.) Porro idem affirmat methodus immanentiae. Docet, revelationem supernaturalem, quae hominis exaltationem ad finem supernaturalem necessario supponit, *exigi ab homine quatenus purus est homo, postulari a natura ut necessariam*. Porro, quod ab homine qua puro homine exigitur, quod a natura postulatur ut necessarium, illud nequit esse donum gratuitum, sed est necessaria naturae conditio. Et sic supernaturalis non est gratuita hominis elevatio, sed ipsius naturae conditio naturalis.

3° *Veritatibus de fide definitis contradicit.* a) Docet Vaticanum *miracula esse divinae revelationis signa certissima, omnium intelligentiae accommodata*. — Docet methodus immanentiae miracula non plus probare quam alia quaelibet facta, et pro philosophis nullius esse valoris².

b) Docet Vaticanum inter fidem et rationem nullam esse discordiam, sed opem sibi mutuam ferre. (Const. *Dei Filius*, cap. 4.) — Docet idealismus, fidem et rationem necessario inter se dissidere³.

4° *Viam sternit ad haeresim.* « Apologeticam modernistarum methodum, ait

¹ Verba Leonis XIII : « Nous réprouvons de nouveau ces doctrines qui n'ont de la vraie philosophie que le nom, et qui, ébranlant la base même du savoir humain, conduisent logiquement au scepticisme universel et à l'irréligion. Ce nous est une profonde douleur d'apprendre que, depuis quelques années, des catholiques ont cru pouvoir se mettre à la remorque d'une philosophie qui, sous le spécieux prétexte d'affranchir la raison humaine de toute idée préconçue et de toute illusion, lui dénie le droit de rien affirmer au delà de ses propres opérations, sacrifiant ainsi à un subjectivisme radical toutes les certitudes que la métaphysique traditionnelle, consacrée par l'autorité des plus vigoureux esprits, donnait comme nécessaires et inébranlables fondements à la démonstration de l'existence de Dieu, de la spiritualité et de l'immortalité de l'âme, et de la réalité objective du monde extérieur. Il est profondément regrettable que ce scepticisme doctrinal, d'importation étrangère et d'origine protestante, ait pu être accueilli avec tant de faveur dans un pays justement célèbre par son amour pour la clarté des idées et pour celle du langage. Nous savons, Vénérables Frères, à quel point vous partagez là-dessus nos justes préoccupations, et nous comptons que vous redoubleriez de sollicitude et de vigilance pour écarter de l'enseignement de vos séminaires cette fallacieuse et dangereuse philosophie. »

² « Comme pour la philosophie, ait Blondel, aucun des faits contingents est impossible ; comme l'idée de lois générales et fixes dans la nature et l'idée de nature elle-même n'est qu'une idole ; comme chaque phénomène est un cas singulier et une solution unique, il n'y a sans doute, si l'on va au fond des choses, rien de plus dans le miracle que dans le moindre des faits ordinaires. Mais aussi il n'y a rien de moins dans le plus ordinaire des faits que dans les miracles. » (*Annales*, Janvier, p. 345.) — « Les miracles ne sont vraiment miraculeux qu'au regard de ceux qui sont déjà mûrs pour reconnaître l'action divine dans les événements les plus habituels. » (*Id.*, p. 345.) — « Ils (les miracles) sont un témoignage écrit dans une autre langue dont elle (la philosophie) est juge. » (Mars, p. 613.)

³ « Les résultats de la philosophie ne sont point composables avec les enseignements de la théologie. » (*Ann.*, Juin, 257.) « Le raccord de la philosophie d'une part avec le dogme, d'autre part avec les formes historiques ou philosophiques de l'apologetique implique un élément hétérogène et irréductible à la critique rationnelle. » (Mars, p. 615.)

Pius X, summam descriptam, doctrinis eorum plane congruentem agnoscimus: methodum profecto, uti etiam doctrinas, errorum plenas, non ad aedificandum aptas sed ad destruendum, non ad catholicos efficiendos sed ad catholicos ipsos ad haeresim trahendos, immo etiam ad religionis cujuscumque omnimodam eversionem! » (Encycl. *Pascendi*, n. 97.)

5° *Fini non respondet*. Munus apologeticae in eo consistit ut probet religionem christianam, quae nobis tanquam divina et obligatoria proponitur, esse revera a Deo revelatam ac proinde omnibus obligatoriam. Sed hoc munere methodus immanentiae absolute fungi nequit. Etenim:

a) Philosophia idealistica nihil agnoscit nisi sola interna animae phaenomena seu ideas, quibus nulla objectiva realitas correspondet; vel saltem non possumus scire an ideis nostris aliqua respondeat objectiva realitas. Hinc fit ut philosophus idealisticus, licet ideam Dei aut religionis revelatae possit habere, nequeat tamen scire Deum aut religionem revera existere objective. Unde methodus immanentiae, quae solis principiis idealisticae philosophiae nititur, est ex omni parte et omnino impar religionis veritati probandae.

b) Pone etiam objectivam revelationis existentiam a methodo immanentiae cognosci posse, ejus tamen necessitatem nequit evincere. Ex naturali enim interna hominis indigentia hoc unum probare potest, scilicet, ab homine aliquid exigi atque postulari quod non sit in ejus potestate. Quod autem istud expostulatum sit supernaturalis revelatio, illud nequit ostendere. Cum enim supernaturale proprie dictum sit supra exigentias totius naturae creatae, ex naturali hominis exigentia arguere non licet ad necessitatem alicujus supernaturalis, nisi Baianismum renovare velimus.

c) Methodus immanentiae non revelationis factum, nec proinde ejus obligationem probare valet. *Non factum*: factum non probatur argumentis metaphysicis, sed externis testimoniis; externa autem testimonia methodus immanentiae respuit tanquam aliena a vera philosophia. *Non obligationem*: obligatio credendi seu amplectendi revelationem fundatur in auctoritate Dei loquentis, non autem in naturali hominis indigentia. Jamvero, Deum locutum fuisse methodus immanentiae ostendere nequit, cum nulla externa admittat testimonia.

d) Si rejectis criteriis externis ad solam provocamus internam animi indigentiam, nulla patet via ad veram religionem a falsis discernendam. Interna quippe indigentia illusionibus est obnoxia, et quilibet facile aestimat se in sua religione, licet objective falsa, ea omnia invenire quae a natura expostulentur. Cum igitur genuina methodus veram religionem a falsis evidenter dignoscere debeat, methodus vero immanentiae, utpote quae ad solam recurat internam indigentiam, hoc praestare nequeat, ipsa nullatenus potest esse genuina methodus ad religionis veritatem probandam.

APPENDIX

DE REVELATIONE JUXTA MODERNISTAS

Antequam ulterius in nostra inquisitione procedamus, operae pretium est ut modernistarum doctrina de revelatione paucis exponatur : hi enim supernaturalem revelationem, tam primaevam, quam mosaicam et christianam, ac proinde fidem salutarem et religionem christianam, de medio penitus tollunt ; et sic « securim non ad ramos surculosque ponunt ; sed ad radicem ipsam, fidem nimirum fideique fibras altissimas. » (Encycl. *Pascendi*, n. 5.)

95.¹ Modernistae philosophiam kantianam amplectuntur, juxta quam tum scientia tum historia phaenomenis includuntur, nec ad Dei existentiam probandam assurgere valent. « Philosophiae religiosae fundamentum, ait *Pius X*, in doctrina illa modernistae ponunt, quam vulgo *agnosticismum* vocant. Vi hujus humana ratio *phaenomenis* omnino includitur, rebus videlicet quae apparent eaque specie qua apparent : earundem praetergredi terminos nec jus nec potestatem habet. Quare nec ad Deum se erigere potis est, nec illius existentiam, utut per ea quae videntur, agnoscere. Hinc infertur, Deum scientiae objectum directe nullatenus esse posse ; ad historiam vero quod attinet, Deum subiectum historicum minime censendum esse. » (Encycl. *Pascendi*, n. 10.) Quae sententia a Conc. Vaticano (*De Revel.*, can. 1) jam fuit condemnata tanquam haeretica.

Aliud principium philosophiae kantianae est lex *immanentiae*, vi cuius nihil homini imponi potest, nisi quod ab ipso aliquo modo postuletur, aut cuius in ipso reperiatur aliquod saltem germen initiale. (Cf. dicta n. 94.) Externam proinde divinam revelationem, qua Deus nobis dogmata credenda imponit, modernistae omnino rejiciunt. Quae doctrina a Concilio Vaticano tanquam haeretica est condemnata. (Cf. n. 55.)

Cum igitur religionis exordium a revelatione externa nequeat repeti, modernistae religionem ex alio fonte, ex *immanentia scilicet religiosa*, desumere aggrediuntur. (Encycl., n. 14 et 15) : ad quod, ablata revelatione, sic procedunt.

95.² Docent in anima cujuslibet hominis naturaliter latitare *sensum* quemdam *religiosum*, quo homo ad Creatorem suum recognos-

cendum et amandum instinctive inclinatur : homo enim est factura Dei, et ratione creationis necessario relationes quaedam hominis ad Deum existere debent. — Docent praeterea, *indigentiam quamdam divini* in cujusvis hominis conscientia vel potius *subconscientia* existere (dicitur in *subconscientia*, quia non omnes indigentiam hanc percipiunt, sed ii tantum qui aptam ad hoc complexionem habent). Homo enim seipsum cum considerat, imperfectum se perspicit ; nec in se nec in creaturis ad extra positis id invenire potest, quo illam insufficientiam compleat : exinde *indigentia divini*, quod solum potest hominem perficere.

95.³ Haec indigentia divini, juxta modernistas, est cujuslibet religionis origo. « Petet quis forsā, ait *Pius X*, haec divini indigentia, quam homo in se ipse percipiat, quo demum pacto in religionem evadat. Ad haec modernistae : Scientia atque historia, inquit, duplici includuntur termino ; altero externo, aspectabili nimirum mundo, altero interno, qui est conscientia. Alterutrum ubi attigerint, ultro quo procedant non habent : hos enim praeter fines adest *incognoscibile*. Coram hoc *incognoscibili*, sive illud sit extra hominem ultraque aspectabilem naturam rerum, sive intus in *subconscientia* lateat, indigentia divini in animo ad religionem pronō, nullo, secundum *fideismi* scita, praeventente mentis judicio, peculiarem quemdam commovet *sensum* : hic vero divinam ipsam *realitatem*, tum tanquam objectum tum tanquam sui causam intimam, in se implicatam habet, atque hominem quodammodo cum Deo conjungit. Est porro hic *sensus* quem modernistae fidei nomine appellant, estque illis religionis initium. » (Encycl. *Pascendi*, n. 16.)

Juxta modernistas igitur religionis exordium ac primordiale germen instinctive efflorescit ex sensu religioso, in quo homo Dei realitatem attingit, et quasi intuetur, et in quo suam a Deo dependentiam agnoscit atque cum Eo commercium quoddam init. In quo, aiunt, consistit religio. Et ipsa perceptio realitatis Dei est fides sensu modernistarum.

95.⁴ Perceptio hujus commercii cum Deo, seu conscientia hujus relationis ad Deum (quae perceptio veram constituit experientiam religiosam), est, sentiētiā modernistarum, *revelatio divina*. Quocirca, juxta ipsos, revelatio non est proprie dicta locutio Dei ad homines supernaturaliter facta (cf. n. 52), sed « Revelatio nihil aliud esse potuit quam acquisita ab homine suae ad Deum relationis conscientia. » (*Decr. Lamentab.*, prop. 20.)

Apposite Pius X : « Sed non hic philosophandi, seu rectius delirandi, finis. In ejusmodi enim *sensu* modernistae non fidem tantum reperiunt, sed, cum fide inque ipsa fide, prout illam intelligunt, *revelationi* locum esse affirmant. Enimvero ecquid amplius ad revelationem quis postulet ? An non revelationem dicemus, aut saltem revelationis exordium, *sensum* illum religiosum in conscientia apparentem, quin et Deum ipsum, etsi confusius, sese, in eodem religioso *sensu*, animis manifestantem ? Subdunt vero : Cum fidei Deus objectum sit aequae et causa, revelatio illa et de Deo pariter et a Deo est ; habet Deum videlicet revelantem simul ac revelatum. Hinc autem, Venerabiles Fratres, affirmatio illa modernistarum perabsurda, qua religio quaelibet, pro diverso adspectu, naturalis una ac supernaturalis dicenda est. Hinc conscientiae ac revelationis promiscua significatio. Hinc lex, qua *conscientia religiosa* ut regula universalis traditur, cum revelatione penitus aequanda, cui subesse omnes oporteat, supremam etiam in Ecclesia potestatem, sive haec doceat sive de sacris discipline statuatur. » (Encycl. n. 17.)

95⁵. Quodnam sit religionis exordium atque germen initiale, quidve per revelationem intelligatur a modernistis, perspectum habemus. Ulterius adhuc progrediuntur, et sicut e sensu religioso religionis initium, ita etiam ex eodem perfectam religionis explicationem repetunt atque evolutionem. « *Religiosus* igitur *sensus*, ait Pius X, qui per *vitam immanentiam* e latebris *subconscientiae* erumpit, germen est totius religionis ac ratio pariter omnium, quae in religione quavis fuere aut sunt futura. Rudis quidem initio ac fere informis, ejusmodi *sensus*, paulatim atque influxu arcani illius principii unde ortum habuit, adolevit una cum progressu humanae vitae, cujus, ut diximus, quaedam est forma. Habemus igitur religionis cujuslibet, etsi supernaturalis, originem : sunt nempe illae *religiosi sensus* merae explicationes. Nec quis catholicam exceptam putet ; immo vero ceteris omnino parem : nam ea in conscientia Christi, electissimae naturae viri, cujusmodi nemo unus fuit nec erit, *vitalis* processu *immanentiae*, non aliter, nata est. » (Encycl. n. 21.)

Haec modernistarum doctrina, quatenus spectat ad religionis christianae exordium atque ejusdem perfectam explicationem (et consequenter ad Ecclesiae catholicae foundationem et constitutionem), aliquantulo fusius exponenda videtur : ex qua simplici expositione luce clarius manifestum erit istam doctrinam constituere nefandissimam haeresim, omnium haeresum matrem atque nutricem.

Juxta modernistas :

95.⁶ I. Christus historicus, id est, Jesus Nazarenus, qui in Judaea vixit et auctor est religionis christianae, fuit purus homo, quem Christiani post suam resurrectionem ad dignitatem Dei eveherunt. Exinde geminus Christus : *Christus historicus*, purus homo, de quo solo curat historicus ; et *Christus fidei*, de quo historicus nihil cognoscere potest. — Cf. infra, n. 879, et Encycl. *Pascendi*, n. 81 et 82.

95.⁷ II. Christus in Judaea educatus expectabat, non secus ac sui concives, regnum messianicum. Cum vero esset vir eximii ingenii, exquisitoque sensu religioso praeditus, regnum messianicum intellexit non more Judaeorum, quod illi terrestre fingeant, sed tanquam regnum spirituale, non in terris, sed in coelis fundandum, et tempore quidem proxime venturo. In sua praeterea conscientia religiosa novam expertus est relationem ad Deum, Judaeis aut nullatenus aut parum notam, relationem scilicet filii ad Patrem, quae tamen filiatio non alterius erat generis quam aliorum hominum filiatio ad Deum. — Item, in sua conscientia religiosa decursu temporis expertus est se esse Messiam a Deo electum ad regnum illud messianicum praeparandum atque fundandum : quam relationem probabiliter primo cognovit quando a Joanne in Jordane baptizatus est.

95.⁸ III. Jesus igitur persuasus se esse Messiam a Deo electum ad regnum coeleste mox adventurum praeparandum, sciens se esse illius regni unicum agentem, unicum ordinatorem atque vicarium, coepit Evangelium suis concivibus praedicare, ut eos per poenitentiam ad proximum adventum magni Judicis disposeret, eosque redderet aptos qui secum regnum coeleste ingredi valerent. In tota proinde sua praedicatione, Christus, reputans finem mundi jamjam imminere, nihil aliud intendit, nisi ut homines ad illum magnum eventum praepararet.

95.⁹ IV. Cum illud unice in sua praedicatione intenderet, ut videlicet homines ad ultimum jam imminens judicium et ad regnum Dei mox venturum praepararet, Christus de nullo alio curam habuit. Proinde :

a) Christus nullam novam religionem fundare ac promulgare sibi proposuit, cum nova religio supponat mundum per longum tempus esse adhuc duraturum.

b) Nolens novam religionem fundare, Christus nulla tradidit dogmata, nullas edidit praescriptiones, nullum praescripsit cultum.

c) Cum nullam intenderit religionem fundare, Christus nullam etiam fundavit Ecclesiam, nullamve instituit in coetu fidelium hierarchiam.

d) Sed sua praedicatione, experientiam religiosam suae novae ad Deum relationis, quam in sua conscientia humana assecutus est, Christus aliis communicavit eamque tanquam semen in eorum conscientia deponit, eorumque sensui religioso motum seu impulsionem quamdam impressit, ut similem experientiam instituerent germenque illud initiale novis experientiis evolverent. Qua de causa modernistae Christum homini semen seminanti comparant, et ipsam religionem germini, quod in sulco conscientiae depositum, vitali sua energia sponte germinat, externaque elementa sibi incorporando in splendidam evolvitur arborem.

95.¹⁰ V. **Genesis dogmatum.** (Cf. *Encycl. Pascendi*, n. 23-28.) In principio igitur Christi discipuli nulla, sententiâ modernistarum, possidebant dogmata, sed intensa fide vivebant, Deum tanquam Patrem habentes seseque ad regnum coeleste proxime venturum disponentes.

Quia vero religio est essentialiter vitalis, fieri non potest ut homo non excogitet quod in sensu suo religioso persentit, tum ut ipse sibi veritatem repraesentet, tum ut eam aliis communicet eo fine ut et hi similes experientias religiosas in sua conscientia instituant. Inde enascuntur *formulae religiosae*, quae, si accedat legitima auctoritatis sanctio atque approbatio, *dogmata* fiunt. Proinde « dogmata quae Ecclesia perhibet tanquam revelata non sunt veritates e coelo delapsae, sed sunt interpretatio quaedam factorum religiosorum, quam humana mens laborioso conatu sibi comparavit. » (*Declar. Lament.*, prop. 22.) — Et : « In definiendis veritatibus ita collaborant discens et docens Ecclesia, ut docenti Ecclesiae nihil supersit nisi communes discentis opinionationes sancire. » (*Loc. cit.*, prop. 6.) — Et Symbolum Apostolorum nihil aliud est quam complexus experientiarum religiosarum.

95.¹¹ VI. **Dogmatum et fidei evolutio.** « Principium hic generale est, ait *Pius X* : in religione, quae vivat, nihil variabile non esse, atque idcirco variandum. Hinc gressum faciunt (modernistae) ad illud, quod in eorum doctrinis fere caput est, videlicet ad *evolutionem*. Dogma igitur, ecclesia, sacrorum cultus, libri quos ut sanctos veremur, quin etiam fides ipsa, nisi intermortua haec omnia velimus, evolutionis teneri legibus debent. » (N. 67.)

Jamvero fidei christianae (de qua sola nunc agimus) et dogmatis

evolutio dupliciter intelligi potest : scilicet, vel per *modum progressus* vel per *modum transformationis*. In utroque sensu evolutio admittitur a modernistis.

95.¹² a) *Quoad progressum*. Dicunt : « Revelatio objectum fidei catholicae constituens non fuit cum Apostolis completa. » (*Declar. Lament.*, prop. 21.) Etenim, veritates quae objectum fidei constituunt, non fuerunt omnes, ne implicite quidem, a Christo aut Apostolis nobis traditae ; sed depositum fidei paulatim decursu saeculorum quoad substantiam auctum est, sive quia conscientia christiana intimius scrutata est initialem experientiam sibi a Christo communicatam, sive quia novas ad Deum relationes experta est, sive quia ex aliis religionibus, quidquid sibi aptum erat, in fidem christianam transtulit. Sic, v. gr., doctrinam de Trinitate esse ex antiquis religionibus desumptam praedicant. (Cf. n. 543.)

« Dogmatis autem progressus inde potissimum enascitur, quod fidei impedimenta sint superanda, vincendi hostes, contradictiones refellendae. Adde his nisum quemdam perpetuum ad melius penetranda quae in arcanis fidei continentur. Sic, ut exempla cetera praetereamus, de Christo factum est : in quo, divinum illud qualecumque, quod fides admittebat, ita pedetentim et gradatim amplificatum est, ut demum pro Deo haberetur. » (Encycl. n. 70.)

95.¹³ b) *Quoad transformationem*. Referens doctrinam modernistarum de formulis dogmaticis, ait Pius X (n. 27 et 28) : « Mediae illae sunt inter credentem ejusque fidem : ad fidem autem quod attinet, sunt inadaequatae ejus objecti notae, vulgo *symbola* vocitant ; ad credentem quod spectat, sunt mera *instrumenta*. Quocirca nulla confici ratione potest, eas veritatem absolute continere : nam, qua *symbola*, imagines sunt veritatis, atque ideo sensui religioso accommodandae, prout hic ad hominem refertur ; qua *instrumenta*, sunt veritatis vehicula, atque ideo accommodanda vicissim homini prout refertur ad religiosum sensum. » Et (n. 30) : « Hinc accidit quod debeant hae formulae, ut vitales sint, ad fidem pariter et ad credentem accommodatae esse ac manere. Quamobrem, si quavis ex causa hujusmodi accommodatio cesset, amittunt illae primigenias notiones ac mutari indigent. »

Ergo, juxta modernistas, formulae dogmaticae homini credenti *instrumenta* sunt seu *vehicula* veritatis, quibus indiget ad fidem cogitandam et aliis communicandam. Relate vero ad veritates non sunt nisi *symbola*, quae veritatem inadaequate tantum, nunquam autem perfecte et adaequate repraesentant.

95.¹⁴ Formulae istae dogmaticae, addunt modernistae, etsi repraesentent veritatem absolutam, industriâ tamen humanâ sunt elaboratae: confectae ex humanis conceptibus antea naturaliter acquisitis, et juxta scientiam quae eo tempore, quo fuerunt edictae, viguit. Cum vero conceptus humani sint, juxta progressum scientiarum, mutabilitati obnoxii, scientiaeque humanae nostris temporibus immensum susceperint progressum, evenit ut formulae dogmaticae antiquitus elaboratae jam non sint symbola accommodata ad veritatem repraesentandam, nec apta instrumenta ad eam aliis communicandam. Quamobrem nisi Ecclesia velit fidem inter et scientiam impermeabilem statuere abyssum, doctioresque obstinate a se abalienare, omnino necesse est ut dogmatum suorum non expressiones tantum sed et ipsum conceptum immutet, eaque genio scientiae modernae aptet. Exinde dogmatum transformatio, in qua adimplenda totis viribus desudant modernistae, et hoc quidem, ut ingenue fatentur, ex sincerissimo amore Ecclesiae, ut eam sciicet ab imminente interitu vindicent.

PARS III

DE DIVINITATE RELIGIONIS CHRISTIANAE

Posteaquam in secunda hujusce tractatus parte revelationis possibilitatem et necessitatem fuimus scrutati, criteriaque, quibus vera religio a falsis evidenter dignosci possit, indicavimus, postulat rerum ordo, ut ope praedictorum criteriorum jam inquiramus quaenam ex religionibus, quae se revelatas dicunt, revera sit a Deo revelata, ac proinde omnibus obligatoria. Quod ut praestemus, necesse non est ut omnibus religionibus, quae se revelatas jactitant, praedicta applicemus criteria ; satis est eam nos examinare religionem christianam scilicet, quae per totum orbem terrarum diffusa, splendidiore modo prae caeteris divinitatis signis effulget ; cujus semel probata divina origine, reliquae omnes, cum una tantum esse possit vera religio, absque examine dimitti possunt. De sola igitur religione christiana loquemur ; alias vero in fine tractatus breviter attingemus, ut ex harum pravitate atque inanitate sanctitas nostrae religionis atque divina ejus origo in splendidiore luce collocentur.

In hac nostra de religione christiana disputatione, religio duplicem in modum considerari potest, sive directe in se, qualis est nobis a Christo proposita ; sive in sua praeparatione, in quantum scilicet fuit in Veteri Testamento praenuntiata et praeparata, atque in revelationibus ante Christi adventum a Deo factis seminaliter data. Ad pleniorum religionis intelligentiam, eam sub utroque respectu considerabimus. — Praeterea, cum revelatio sit factum, et factum quodlibet non argumentis metaphysicis, sed argumentis ex auctoritate desumptis probari debeat, eorum etiam librorum vindicanda est auctoritas, in quibus revelationis factum praecipue continetur. Tria igitur in hac tertia parte tractanda occurrunt :

I. Probanda est auctoritas librorum Veteris et Novi Testamenti.

II. Demonstrandum est divinam fuisse religionem christianam in sua praeparatione.

III. Demonstrandum est divinam esse religionem christianam in se consideratam.

His adjicietur appendix de aliarum religionum inanitate.

CAPUT I

De auctoritate librorum Veteris et Novi Testamenti.

96. **Praenotanda.** — 1° Dissertatio de auctoritate librorum Veteris et Novi Testamenti, ut quae ad disciplinas biblicas pertineat, in hermeneutica tractari solet. Eam igitur in theologia fundamentali notam supponere atque ex integro praetermittere possemus. Attamen, cum accidere possit theologiae candidatos biblicis studiis operam nondum dedisse, de auctoritate horum librorum, remissis ad scholas scripturísticas longioribus de hoc argumento disputationibus, eorum in gratiam breviter disseremus.

2° Duplex agnoscitur sacrorum librorum auctoritas : *divina*, quam a Dei testimonio mutuatur : et *humana* seu *historica*, qua gaudent sicut alii libri humana arte conscripti, qui ex regulis criticis genuini et integri reperiuntur. Hoc equidem in capite solam auctoritatem historicam sacris libris vindicare intendimus.

3° Liber quivis *historica* ut polleat auctoritate, debet necessario esse authenticus vel saltem genuinus, integer et verax. Liber dicitur *authenticus*, si ab illo auctore, cui attribuitur, conscriptus est ; dicitur *genuinus*, quando, licet ejus auctor ignoretur, scriptus tamen est eo tempore iisque circumstantiis quibus tribuitur ; eadem pollet auctoritate ac si ejus auctor cognitus foret. Sic, v. gr., ignoratur auctor aliquorum Vet. Test. librorum, qui tamen divina humanaque pollent auctoritate. Liber vero si fuit conscriptus vel ab alio auctore quam ab eo cui attribuitur, vel posteriori tempore et aliis in circumstantiis, quam in iis quibus prodiisse fertur, tunc dicitur *suppositus*. — Liber dicitur *integer*, cui nihil additum nec a quo quidquam demptum est. Si libro quaedam fuerunt addita, dicitur *interpolatus* ; si ab eo quaedam sunt dempta, vel quaedam in eo mutata, dicitur *corruptus*. Corruptio libri potest esse accidentalis vel substantialis ; substantialis corruptio auctoritatem libri tollit ; accidentalis eam intactam relinquit. — *Verax* dicitur liber cujus auctor est fide dignus, qui facta, quae refert, certo cognovit et sincere enarravit.

4° Cum Scriptura Sacra sit, post traditionem divinam, revelationis fons praecipuus rationalistae nihil intentatum relinquunt, ut eam omni exspolient auctoritate ; nutante enim Sacrarum Scripturarum auctoritate, maxima ex parte ruit religionis christianae fundamentum. In primis vero sua arma in Pentateuchum vertunt ;

cum enim Pentateuchus sit aliorum librorum sacrorum principium ac veluti fundamentum, eo sublato, aliorum librorum auctoritas facilius pessumdari posset. Qua inre rationalistis nostrae aetatis viam straverunt antiquiores philosophi. De Celso testatur Origenes : " Quia putavit (Celsus), falsi convicturum se facilius christianismum, si judaicam religionem, cui suam originem debet, falsam esse ostenderet ; funditus everti oportet, quidquid calumniarum in illam religionem fudit. (*Cont. Cels.*, l. I, n. 22. M., 11, c. 699.) Similia de Porphyrio refert Eusebius (*Praep. Evang.*, X, 9) ; Celsum imitatus est Julianus apostata.

Agendum est igitur :

I. De auctoritate Pentateuchi.

II. De auctoritate aliorum librorum Veteris Testamenti.

III. De auctoritate librorum Novi Testamenti.

ARTICULUS I.

De auctoritate Pentateuchi ¹.

97. Pentateuchi authenticitatem primi negaverunt *Spinosa* et *Hubbes*, deinde *Voltaire* cum deistis saeculi XVIII ; ipsam negant recentiores rationalistae omnes. Ex his, alii affirmant Pentateuchum fuisse ex parte a Moyse conscriptum ; alii vero cum ex toto alteri cuidam ignoto auctori ascribunt. Sunt qui Pentateuchum indigestam antea scriptarum memoriarum compilationem esse dicunt ; alii ipsum ab *Helcia* ante captivitatem, vel ab *Esdra* post captivitatem *babylonicam* exaratum fuisse docent. — Hi omnes non solam Pentateuchi authenticitatem, sed ejus etiam integritatem inficiantur.

Ad veracitatem Pentateuchi quod attinet, rationalistae saeculi XVIII eam directe impugnaverunt, et Pentateuchi auctorem vel auctores de mendacio arguerunt. Recentiores vero, inter quos eminent *Rosenmuller*, *Straus*, *Renan*, *Littre*, non quidem dicunt auctorem vel auctores ejus mentitos esse ; verum facta ab eis enarrata inter mythos recensent.

Mythus ², seu fabula, est alicujus facti, aut statûs, aut ideae descriptio symbolica, ficto nimirum involucri historico et plerumque portentosis figmentis vestita ; cujusmodi mythi, v. gr., occurrunt in historiis, quas gentiles de diis suis aut de origine suae nationis excogitarunt.

Triplicem mythum in libris Pentateuchi distinguunt rationalistae : historicum, philosophicum et mixtum. *Historicus* est narratio alicujus facti veri, sed commenticiis et fabulosis circumstantiis aucta et ordinata ; puta traditiones de aetate aurea et ferrea. Tales, juxta rationalistas, sunt apparitiones Dei et Angelorum, Abrahami sacrificium, vocatio Moysis, legis promulgatio in monte Sinai. — *Philosophicus* est, cujus objectum est doctrina vel idea philosophica proposita modo concreto tanquam factum historicum ; tales, juxta rationalistas, sunt descriptio formationis terrae, lapsus primi hominis ejusque ejectio

¹ Cf. *Alph.*, *Ver. fid.*, P. 2, c. 2 ; *Cornely*, *Historica et critica introd. in N. T. libros sacros*, vol. 2 ; *Gatti*, t. 2, p. 560 ; *Knoll*, *Theol. gen.*, § 75 ; *Labrousse*, *De Vera Relig.*, disp. 3, p. 225 ; *Jaughey*, *Dict.*, verb. *Pentateuque*, p. 2377. — ² Cf. *Jaughey*, *Dict.*, verb. *Mythes*, p. 2201.

e paradiso. — *Mixtus* est narratio, quae factum historicum fabulosis circumstantiis auctum, et ideam simul philosophicam ut factum concretum continet : tales, aiunt rationalistae, sunt historia diluvii, confusio linguarum.

Modernistae omnes Pentateuchi authenticitatem, integritatem et veracitatem omnino rejiciunt, et cum rationalistis perfecte consentiunt ¹.

98. Prop. I. *Pentateuchus est authenticus.*

Historice et theologicè certa.

Constat ex Decreto Commissionis Biblicae 27 junii 1906 :

I. Utrum argumenta a criticis congesta ad impugnandam authenticitatem sacrorum librorum, qui Pentateuchi nomine designantur, tanti sint ponderis, ut posthabitis quam pluribus testimoniis utriusque Testamenti collective sumptis, perpetua consensione populi judaici, Ecclesiae quoque constanti traditione, necnon iudiciis internis quae ex ipso textu eruuntur, jus tribuant affirmandi hos libros non Moysen habere auctorem, sed ex fontibus maxime ex parte aetate mosaica posterioribus esse confectos ?

Resp. — Negative.

II. Utrum mosaica authenticitas Pentateuchi talem necessario postulet redactionem totius operis, ut prorsus tenendum sit Moysen omnia et singula manu sua scripsisse, vel amanuensibus dictasse ; an etiam eorum hypothesis permitti possit qui existimant eum opus ipsum a se sub divinae inspirationis afflatu conceptum alteri vel pluribus scribendum commisisse, ita tamen ut sensa sua fideliter redderent, nihil contra suam voluntatem scriberent, nihil omitterent ; ac tandem opus hac ratione confectum, ab eodem Moysae principe inspiratoque auctore probatum, ipsiusmet nomine vulgaretur ?

Resp. — Negative ad primam partem, negative ad secundam.

III. Utrum absque praeiudicio mosaicae authenticitatis Pentateuchi, concedi possit Moysen ad suum conficiendum opus, fontes adhibuisse, scripta videlicet documenta vel orales traditiones, ex quibus secundum peculiarem scopum sibi propositum et sub divinae inspirationis afflatu, nonnulla hauserit, eaque ad verbum vel quoad sententiam contracta vel amplificata, ipsi operi inseruerit ?

Resp. — Affirmative.

IV. Utrum salva substantialiter mosaica authenticitas, et integritate Pentateuchi, admitti possit tam longo saeculorum decursu nonnullas ei modificationes obvenisse, uti : additamenta post Moysis mortem vel ab auctore inspirato apposita, vel glossas et explicationes textui interjectas ; vocabula quaedam et formas e sermone antiquato in sermonem recentiore translatae ; mendosas demum lectiones vitio amanuensium adscribendas, de quibus fas sit ad normas artis criticae disquirere et iudicare ?

Resp. — Affirmative, salvò Ecclesiae iudicio.

PROB. Ab omnibus ut authenticus habetur liber, in quo auctoris nomen pluries affirmatur ; quem constant universalisque traditio eidem adscribit auctori ; qui omnia intrinseca prae se fert authenticitatis signa ; cujus demum suppositio fuisset prorsus impossibilis. Atqui haec omnia in Pentateucho reperiuntur. Ergo Pentateuchus est authenticus.

¹ Cf. *Programme des modernistes*, p. 31 ss. ; *Le Morin, Vérités d'hier*, p. 65-67 ; *Loisy, Autour*, p. 31 ss.

Prob. minor per partes :

I. Pluries in Pentateucho expressis verbis asseritur Moysen in eo volumine tum res a Judaeis gestas scripsisse, tum leges a Deo eisdem datas consignasse. Legimus (*Exod.*, xvii, 14) : *Dixit autem Dominus ad Moysen : Scribe hoc ob monumentum in libro.* — (*Exod.*, xxiv, 4) : *Scripsit Moyses universos sermones Domini.* — (*Exod.*, xxxiv, 27) : *Dixit Dominus ad Moysen : Scribe tibi verba haec, quibus et tecum et cum Israel pepigi foedus.* — (*Deuter.*, xxxi, 9, 24) : *Scripsit itaque Moyses legem hanc...* Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, atque complevit, praecepit levitis, etc. Porro, per verba *legem hanc, verba legis*, non solum Deuteronomium esse intelligendum, sicut aliquibus visum est, sed integrum Pentateuchum, ex eo constat quod Deuteronomium non omnia legis judaeicae praecepta continet, sed plura eaque maximi momenti in aliis Pentateuchi libris continentur, cujusmodi sunt leges de sacerdotum levitarumque distinctione, de immunditiis legalibus, de conjugiiis inter consanguineos prohibitis, de anno remissionis et de anno jubilaei observando, de sacrificiorum ritibus, etc.

Sed si pro libris profanis sola nominis inscriptio, quod auctor operi suo praemisit, sufficit ut hi libri ab omnibus tanquam authentici habeantur, eccur solius Moysis nomen toties repetitum non sufficeret ut Pentateuchus Moysi attribueretur auctori ?

II. *Constans et universalis traditio Moysen Pentateuchi auctorem agnoscit.* Teste S. Augustino, dubitare de authenticitate libri quem temporum sibi succedentium contestatio continua eidem tribuit auctori, illud dementis est, et istiusmodi vir nec saltem refellitur, sed irridetur. (*Cont. Faustum*, l. 33, cap. 6. M., 42, col. 514.) Jamvero pro nullo libro manu hominis scripto splendidior existit temporum sibi succedentium contestatio continua, quam pro Pentateucho. Etenim :

a) In Ecclesia catholica, si a nostris temporibus ad Christum usque ascendimus, invenimus omnes fideles, omnes theologos, et Ecclesiae Doctores, omnes SS. Patres, Moysen agnovisse tanquam Pentateuchi auctorem. Apostoli in suis scriptis Moysi Pentateuchum adscribunt. *Lex per Moysen data est*, ait S. Joannes, i, 17. Et S. Philippus ad Nathanael dicit : *Quem scripsit Moyses in lege*, etc. (*Joan.*, i, 45.) Cf. *Luc*, ii, 22 ; *Act.*, xxviii, 23 ; *Rom.*, ix, 15 ; *I. Cor.*, ix, 9, etc. — Testatur ipse Christus Moysen de se scripsisse (*Joan.*, v, 46) : *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit.* Et praecepta pentateuchica Christus Moysi

saepissime attribuit. (Cf. *Matth.*, VIII, 4 ; XIX, 8 ; *Marc.*, I, 44 ; *Luc.*, XX, 37.) Jamvero si Moyses verus Pentateuchi auctor non esset, nec Christus nec Apostoli citra mendacium illum Moysi adscribere potuissent.

b) Judaei ab hodierna synagoga ad tempora usque Josue ministri Moysis, Moysen celebrarunt tanquam Pentateuchi auctorem. Quae constans traditio manifestatur scriptis doctorum hebraeorum, qui ante et post Christum natum floruerunt. « Apud nos, *inquit Flavius Josephus*, nequaquam innumerabilis est librorum multitudo dissentientium atque inter se pugnantium ; sed duo duntaxat et viginti libri, totius praeteriti temporis historiam complectentes, qui merito creduntur divini. Ex his quinque quidem sunt Moysis, qui et leges continent, et seriem rerum gestarum a conditu generis humani usque ad ipsius interitum. » (*Cont. Apion.*, I. 1, c. 8.) — Et quoad tempora ante Christum natum manifestatur haec traditio praesertim in libris canonicis, in quibus legem a Moyse fuisse scriptam saepissime declaratur. (*Malach.*, IV, 4) : *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, praecepta et judicia.* — (*Josue*, I, 6) : *Confortare et esto robustus valde, ut custodias et facias omnem legem, quam praecepit tibi Moyses servus meus.* Cf. praesertim *Paralipom.*, in quo frequentissima occurrunt testimonia.

c) Judaicam traditionem confirmat traditio Samaritanorum, qui licet Judaeis infensissimi, Moysen tamen ut legislatorem agnoverunt, atque Pentateuchum characteribus antiquis ante exilium apud Hebraeos usurpatis conservarunt.

d) Eamdem confirmant scriptores profani. « Consentiant quoque, *ait Knoll*, scriptores ethnici chaldaei, graeci, alique, qui Moysi legislationem, et Pentateuchum attribuerunt. Sic *Eupolimus*, qui 400 annis ante Christum Athenis floruit, Moysen primum sapientem vocat, ipsumque Judaeis grammaticam tradidisse dicit¹. *Trogus Pompeius* eundem praestantem sapientem, *Plato* legislatorem, *Manethos Sybeniita* luculentam mosaicarum rerum colligit historiam, et Moysen leges posuisse Hebraeis testatur²... Consentiant quoque *Diodorus Siculus*, *Strabo*, *Plinius*, *Tacitus*, *Juvenalis* et alii, quos citat Dan. Huet³. » (*Theol. gen.*, § 76.)

e) Eamdem demum confirmant tum haeretici, tum sive judaici sive christiani nominis hostes saevissimi ut *Celsus*, *Porphyrus*,

¹ Ap. Euseb. *Praep. Evang.*, I. 12. — ² Ap. Jos. Flav., *Cont. Apion.*, I. 1. — ³ *Demonst. Ev. de libr. Moysis*, c. 2.

Julianus Apostata, qui Pentateuchi authenticitatem in dubium nunquam revocaverunt, quod certe fecissent nisi persuasissimum habuissent Moysen esse verum hujus libri auctorem.

III. *Adsunt in Pentateucho intrinseca authenticitatis signa.* Multa in eo inveniuntur praecepta, quae non stabilem in patria, sed vagantem in deserto vitam supponunt. Tabernaculum exhibetur ut centrum circa Israel per turmas, signa et vexilla, domos cognationum castrametatur; accurate determinatur modus quo in itinere tabernaculum, arca et vasa sacra erant portanda. (*Num.*, II, III, IV, X.) Quae de sacrificiis, de lepra, de mundationibus legalibus praescribuntur, desertum et castra respiciunt. (*Levit.*, I-VII, XIII, XIV.) In legibus ritualibus saepissime de sacerdotibus in genere sermo non est, sed nominatur Aaron et ejus filius Eleazarus, quo indicatur Aaronem adhuc vixisse, quando istae leges fuerunt latae.

Narrationes exactam prae se ferunt rerum aegyptiacarum notitiam, auctoremque denuntiant, qui *eruditus est omni sapientia Aegyptiorum*. (*Act.*, VII, 22.) Ubique in Aegypto ille supponitur status, quem vetustissima monumenta recenter detecta demonstrant viguisse tempore Patriarcharum et Moysis, non vero ille quem monumenta recentiora aliquot saeculis postea viguisse ostendunt. Ubique populus supponitur optime nosse quae in Aegypto peraguntur; consuetudines Aegypti imitari vetatur, et timor exprimitur ne velit in Aegyptum redire. Nullum demum vestigium invenitur alicujus facti, quod post tempora Moysis contigerit.

Quae omnia intrinseca criteria luce clarius ostendunt hunc librum nec tempore Regum, nec post captivitatem babylonicam scribi potuisse, sed ejus scriptionem iis temporibus, quibus populus in eremo adhuc vagabatur, necessario esse referendam.

IV. *Suppositio fuit impossibilis.* — 1° Pentateuchus, narrando historiam gentis judaeae, multa refert crimina populo admodum probosa. Continet idem legislationem religiosam et civilem, quae omnibus, tam sacerdotibus et levitis, quam iudicibus et plebeis praecepta omnino ardua imponit. Atqui, perpensis humanae naturae conditionibus, repugnat impostorem universam gentem eo adducere, ut existimet talem librum acceptandum esse atque servandum, perinde ac si fuisset jam antiquitus a Moyse traditum.

2° Nec potest indicari tempus, quo talis suppositio fieri potuisset. Non potuit fieri post separationem decem tribuum: debuisset enim Israel cum Juda de suppositione amice consentire; quod, perspectâ eorum perenni inimicitia, absolute dici nequit. Nec ante

separationem, quia Moysis memoria tunc erat recentior, quam ut fraus et totius populi deceptio fieri potuissent.

99. Prop. II. *Pentateuchus substantialiter integer et incorruptus ad nos pervenit.*

Historice certa ; theologice item certa (aliqui dicunt *de fide*, ex Trid., Sess. IV, et Vatic., Constit. *Dei Filius*, cap. 2, in quo declaratur Veteris Test. libros integros cum omnibus suis partibus esse sacros et canonicos).

N.-B. Dicitur in propositione *substantialiter integer*: non enim negamus *accidentalem* mutationem irrepere potuisse, juxta dicta in responso Commissionis Biblicae ad quartam quaest, supra citatam. (Cf. p. 138.)

PROB. Ab omnibus integer et incorruptus censetur liber, in quo constat nullam factam esse, nec ullam fieri potuisse adulterationem. Atqui hujusmodi est Pentateuchus. Ergo :

Prob. minor. : I. Nullam in Pentateucho factam fuisse adulterationem constat : 1° *Ex constanti traditione*. Gens judaica sicuti Pentateuchum genuinum Moysis opus, ita et eundem incorruptum et integrum continuo permansisse semper agnovit. Publica igitur et constans traditio, quae Pentateuchi authenticitatem evincit, ejusdem etiam commonstrat integritatem.

2° *Ex Pentateuchi connexionione cum aliis libris tam Novi quam Vet. Testamenti*. Referuntur in his libris omnia fere facta atque praecepta quae in Pentateucho continentur. Si igitur in Pentateucho facta fuisset adulteratio, haec in omnibus fere aliis Scripturae libris fieri debuisset ; quod ab omnibus impossibile judicatur.

3° *Ex defectu probationis*. Libri adulteratio est factum. Factum autem non supponitur, sed documentis probatur. Porro, de Pentateuchi adulteratione nulla hactenus adferri potuit probatio. Ergo, usquedum adferatur probatio invicta, Pentateuchus haberi debet ut integer.

II. Nullam fieri potuisse adulterationem multis argumentis probari potest ; sequentia protulisse sat erit.

Probatur : 1° *Ex Pentateuchi publicitate frequentique usu*. Cum apud gentem judaicam Pentateuchus societatis religiosae, civilis et domesticae codex publicus exstiterit, illum et sacerdotes pro caeremoniis ac ritibus, et pro legibus judices, et magistratus pro politia externa, et pro regimine reges prae manibus habere debebant. Moris erat Pentateuchum quolibet septennio solemniter coram omni populo recitari (*Deuter.*, xxxi, 11-13) ; propria eum manu transcribere quilibet rex tenebatur (*Deuter.*, xvii, 18) ; solempne etiam erat,

tum multa ejus circumferri exemplaria, tum autographum Moysis in arcae latere conservari (*Deuter.*, xxxi, 9-26). Fieri vero non potest librum tanta gaudentem publicitate, posse adulterari.

2º Si facta fuisset adulteratio, fieri debuisset vel a Judaeis, vel ab eorum adversariis; sed utrumque fuit impossibile.

a) *Fieri non potuit a Judaeis* : si ab ipsis facta fuisset, vel omnes in eam conspirassent Judaei; quod dici nequit, cum, teste *Josepho* (*cont. Apion.*, l. 1, § 8), tanta fuerit Judaeorum in libros sacros veneratio, ut eos tuendi causa etiam mori non dubitaverint; vel a paucis facta fuisset adulteratio, quo in casu alii certe restitissent. — His adde assiduam vigilantiam tribus Levi, cui legis custodia fuerat demandata (*Deuter.*, xxxi, 26); zelum prophetarum, qui omni adulterationi strenue restitissent: pietatem Josue et judicum, qui quamcumque vel minimam immutationem fieri strenue prohibuissent.

b) *Fieri non potuit ab adversariis Judaeorum*, scilicet a Paganis, Samaritanis, vel Christianis: Judaei enim reclamassent; praeterea, hoc in casu exemplaria Samaritanorum vel Christianorum ab exemplaribus Judaeorum diversa forent.

3º Nullum potest assignari tempus, quo talis mutatio fuisset possibilis. Non potuisset fieri post schisma decem tribuum: pars enim adversa reclamasset: nec ante scissionem, tum ob venerationem Judaeorum erga sacros codices, tum quia recentior erat memoria eorum, quae Moyses egit et scripsit.

100. Prop. III. *Vera et fide digna sunt quae in Pentateucho narrantur.*

Historice certa; theologice de fide, cum de fide sit ea, quae in his libris continentur, esse verbum Dei, in quo nulla falsitas esse potest.

PROB. Verax et fide dignus habetur liber, cujus auctor ea, quae narrat, optime scire potuit, et de quo constat ipsum mentiri nonuisse, imo etsi voluisset, mentiri non potuisse. Atqui talis est Pentateuchus. Ergo.:

Prob. min. 1º *Ea, quae narrat, Moyses optime scire potuit.* In quatuor posterioribus Pentateuchi libris Moyses gesta refert publica et sensibilia, quorum ipse fuit vel auctor, vel testis oculatus.

In Genesi facta quidem narrantur, quae a mundi principio ad Moysen usque evenerunt. Ad ipsam mundi creationem quod attinet, hanc ipse Spiritus Sanctus homines, cum nullus adfuerit testis, revelatione ut edoceret necesse fuit. Factam autem fuisse vel ipsi Moysi, vel Adamo, aut Patriarchis hanc revelationem, jure ac merito

admittimus, cum ex Pentateucho constet Deum frequenter ad Moysen et Patriarchas locutum fuisse.

Facta vero, quae post creatum mundum ab Adamo ad Moysen usque evenerunt, Moyses certo scire potuit 1) vel *traditione orali certa*, cum Adamum inter et ipsum paucae tantum interfuerint generationes ; 2) vel *publicis monumentis*, quibus facta solemniora in memoriam revocabantur : adhuc tunc exstabat turris Babel ; adhuc vigeat circumcisio, quae foederis cum Deo initi testimonium fuit ; adhuc supererant sepulcra in quibus Patriarchae conditi erant, putei quos effoderant ; 3) vel forsitan etiam *scriptis*, quorum usus jam invaluerat ; 4) sed certe *canticis*, quorum usus frequens erat apud gentes primaevae. — His addi debet inspiratio, de qua alibi dicitur.

2° *Moysen decipere noluisse* multiplici ex capite constat :

a) *Ex ejus modo dicendi*, qui candidus est et simplex, atque ambagibus expers. Qui autem decipere intendunt, stylo utuntur ambiguo et ambagibus referto.

b) *Ex factis quae narrat*, quae fuerunt splendida et publica, omnibus vel saltem multis nota, ut sunt plagae Aegypti, transitus maris rubri, manna in deserto, legis promulgatio, etc. ; unde et ipse Moyses ad Hebraeorum testimonium provocat (*Deut.*, xi, 7) : *Oculi vestri viderunt omnia opera Domini magna quae fecit.*

c) *Ex absentia motivi ad mendacium impellentis* : qui in scribendo mentitur, is vel propriam gloriam, vel propinquorum exaltationem, vel laudem gentis suae consecratur, et ideo captandae populi benevolentiae studet, blanditias adhibet, dura non loquitur, aspera non praecipit, et praesertim quae in sui aut audientium dedecus vergunt non manifestat. Jamvero Moyses propria delicta non tacet ; peccatum, cujus ergo ingressus in terram promissam sibi praeccluditur, pluries enarrat. Propinquorum, Aaronis scilicet fratris, et Mariae sororis suae, murmurationes et castigationem describit ; Nadab et Abin nepotum peccata et luctuosam mortem refert. Filios suos tantum abest ut ad summum sacerdotium supremamque provehat potestatem, ut contra inferiorum levitarum numero eos relinquere decernat. Populo non blanditur, sed dura admodum ei loquitur et ardua imponit praecepta ; eum de suis criminibus saepissime objurgat ; ejus infidelitates, seditiones, rebelliones, et punitiones enarrat ; et quidquid in ejus opprobrium cedit, manifestat, v. gr., scelus filiorum Jacob in Joseph, stuprum Judae cum Thamar, etc. Nulla igitur ratio assignari potest, quae

Moysen ad falsa referenda impellere potuerit ; contra, omnia aperte ostendunt ipsum fallere noluisse.

3° *Moyses, etiamsi voluisset, decipere non potuisset.* Fraus et deceptio contingere possunt si agitur de facto occulto aut coram paucis testibus peracto. Si vero sermo est de factis publicis et manifestis, coram ingenti multitudine peractis, deceptio est omnino impossibilis ; et narrator etiam si vellet, multitudinem decipere non posset. Jamvero, praecipua facta, quae in quatuor posterioribus Pentateuchi libris enarrantur, testem habuerunt universum populum, sicut, v. gr., plagae in Aegypto, transitus maris rubri, manna in deserto, promulgatio legis, serpens aeneus, etc. Qui autem fieri posset, ut quispiam universo populo persuadeat ipsum vidisse, quod reapse non viderit, atque fecisse quod reapse non fecerit ? Quomodo, v. gr., persuadere posset ingenti multitudini ipsam mare rubrum sicco vestigio transisse, quod revera non transisset ? aut manna per quadraginta annos manducasse, quamvis manna nec vidisset nec manducasset ? — Et quod pluris aestimandum est, qui fieri posset, ut universus populus, nisi vera esse enarrata facta certo tenuerit, legem durissimam in factis fundatam, cujusmodi fuit lex mosaica, submisso acceperit animo, et per 1500 annos observaverit ? — Facta vero, quae in Genesi referuntur ab Adam usque ad Abraham, pauciora sunt et insigniora, quorum quidem cognitio vivida per traditionem conservabatur ; factorum vero, quae referuntur evenisse post Abraham, memoria adhuc recentior erat quam ut falso enarrari potuerint.

Confirmatur veracitas mosaicae narrationis ex traditionibus gentium et ex historia profana. Nullum fere exstat factum insigne a Moyse enarratum, cujus aliquod saltem vestigium apud unum alterumve populum non reperiatur. Sic, v. gr., felicitas primi hominis, ejus lapsus atque ejectio e paradiso apud omnes gentes antiquas commemorantur sub figuris aetatis aureae et ferreae ; diluvii existentia manifesta est apud Romanos, Graecos, Assyrios et Indos ; Sodomorum subversionem referunt Strabo et Tacitus, etc.¹ His testimoniis validum robur accedit ex documentis historicis nuper in Eegypto, Assyria et Chaldaea repertis, in quibus multa de prima mundi origine continentur, quae cum narratione mosaica mire consonant².

¹ Cf. Guénée, *La Bible sans la bible* ; Knoll, *Theol. gen.*, § 78. — ² Cf. Vigouroux, *La Bible et les découvertes modernes en Egypte et en Assyrie*.

ARTICULUS II.

De auctoritate aliorum librorum Vet. Test.

101. Praeter quinque libros Moysis, quadraginta in Vet. Test. continentur libri, in quibus revelatio Judaeis primitus facta confirmatur et perfectius evolvitur, propiusque praeparatur christiana revelatio: de quibus igitur pauca quaedam dicenda supersunt. In praesenti vero articulo specialiter sermonem habemus de librorum protocanonicorum auctoritate, eorum scilicet qui a Judaeis semper ut divinitus inspirati habebantur; ex libris enim deuterocanonicis, quorum inspirationem Judaei ratam non ducebant, non tam valida contra ipsos argumenta depromi possunt, licet nos iisdem, ob definitionem Ecclesiae, eandem atque aliis auctoritatem attribuamus ¹.

102. **Prop.** *Caeteri libri Vet. Test. sunt authentici, integri, et fide digni* ².

Historice *certa*; theologicæ *certa* quoad authenticitatem et integritatem; *de fide* quoad veracitatem.

PROB. Horum librorum auctoritas iisdem probatur argumentis, ac ipsius Pentateuchi auctoritas. Et *primo* quidem *argumento generali*: In Novo Test. (quod, ut infra dicetur, plena gaudet auctoritate), ex praedictis libris argumenta desumuntur, oracula citantur, facta referuntur. Ergo Novum Test. ipsis non minorem quam Pentateucho attribuit auctoritatem.

Secundo, probatur per partes: sed breviter, cum longior de his disputatio ad scholas scripturísticas pertineat.

I. **Praedictos libros esse authenticos aut genuinos** probatur: 1° *Ex publica et constanti Judaeorum traditione*, quam corroborant tum canon Esdrae a Synagoga approbatus, tum versio LXX interpretum, tum Ecclesiae christianae traditio perpetua.

2° *Ex natura librorum*, qui tum inter se ita connectuntur, ut ratione temporis posterioribus semper priores praeponantur, tum ejusmodi conscripti sunt stylo iisque similitudinibus adornati, quae locis et temporibus, quibus conscripti memorantur, maxime congruunt. Ordo praeterea temporum, locorum descriptiones et nomina familiarum genealogiae, regum et pontificum successio et res ab iis gestae, ita minutatim in iis describuntur, ut ab auctoribus coaevis confici duntaxat potuerint.

3° *Ex suppositionis impossibilitate*. Cum hi libri multa conti-

¹ Cf. S. Alph., *Cont. Haer.*, Sess. IV, c. 1. n. 20 et 21. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 2; *Consid. de ver. revel.*, c. 1, n. 15 et seq.; et *Signa credib.*, P. 1, c. 5; Knoll, *Theol. gen.*, § 79.

neant Judaeis probrosa, dedecora, maximeque onerosa, Judaei, nisi persuasum habuissent libros Dei inspiratione scriptos, sibi quae a Deo fuisse traditos, nulla ratione, eos ut acceptarent, adduci potuissent. — *Praeterea*, ab adversariis nullum, quo suppositio facta sit, tempus assignari, nullusve, qui eam fecerit nominari potest.

II. *Praedictos libros esse integros* Probatur : 1° *Ex Judaeorum traditione*, summaque veneratione qua sacros libros prosequabantur, unde et adulterationem nunquam acceptassent.

2° *Ex librorum natura*, qui inter se ita arcte connectuntur, ut unus absque alio adulterari non potuisset.

3° *Ex multiplicitate exemplarium*, quae omnia simul adulterari debuissent, quod utique est impossibile.

4° *Ex impossibilitate assignandi adulterationis auctorem* ; neque ethnici eam facere potuissent : Judaei enim eam nunquam acceptassent ; neque Christiani : Judaei utique reclamassent ; neque Judaei ante Christum natum, tum quia libros sacros maxima veneratione prosequabantur ; tum quia, sacros si adulterassent libros, nihil antiquius habuissent, quam ut facta sibi ignominiosa oblitterarent ; neque Judaei post Christum natum : reclamassent enim Christiani, atque id si fecissent, nihil eis antiquius fuisset, quem ut prophetias de templi desolatione, de eversione Urbis, de Christi occisione deleverent, quibus in prophetiis perenne judaeicae perfidiae testimonium continetur.

Quibus autem argumentis aliud addit *S. Alphonsus*¹, quod nobis utpote christianis, gravissimum est, scilicet : Cum Scriptura Sacra ea contineat, quae nobis ad salutem sunt necessaria, Deus speciali providentia invigilare tenetur, ne ulla in ea de rebus fidei et morum fiat mutatio ; talis enim mutatio si fieri posset, cum omnimoda securitate fidem et religionem amplecti jam non possemus.

III. *Praedictos libros esse fide dignos* probatur : 1° *Ex eo quod librorum auctores*, quae scripsere, ea probe noverunt : referunt enim facta publica, quae vel ipsi viderant, vel a testibus fide dignis acceperant ; quod vero ad prophetias spectat, eas fuisse veras, constat ex eventu.

2° *Ex eo quod alios nec voluerunt nec potuerunt decipere*. Erant enim viri pietate et sanctitate insignes, qui stylo narrant simplici quae omnibus erant manifesta, et multa quae Judaeis sunt igno-

¹ *Ver. Fid.*, t. I, p. 123, 259, 261, 274.

miniosa referunt, quae utique Judaei, ea nisi vera putassent, non admisissent.

ARTICULUS III.

De auctoritate librorum Novi Testamenti ¹.

103. Libri Novi Test. viginti septem numerantur, nempe : quatuor Evangelia, Actus Apostolorum, quatuordecim S. Pauli epistolae, duae S. Petri, una S. Jacobi, tres S. Joannis, una S. Judae, et Apocalypsis. — Quos inter libros praecipuum locum obtinent quatuor Evangelia, in quibus Christi Salvatoris vita enarratur, christianaeque religionis fundamenta traduntur. Evangelia hodierni rationalistae speciali pertinacia impugnant : eversa enim Evangeliorum auctoritate, tota religio ruat necesse est. In hacce igitur nostra disputatione de Evangeliiis etiam specialius tractandum est.

Evangeliorum authenticitatem et veracitatem primus negavit Strauss, e religione protestantica, in opere cui titulus : *Vita Christi*, anno 1835 typis mandato. Facta miraculosa et supernas revelationes, quae Christo tribuuntur, mythos esse contendit. Docet, Jesum fuisse virum Judaeum, sanctitate et ingenio insignem, Joannis discipulum, a quo et baptismum susceperit. Post baptismum eum in solitudinem secessisse, sibi quae pedetentim persuasisse se esse Messiam. Exinde novam caepisse praedicare religionem, discipulosque accersivisse ; quibus se ut Messiam exhibuerit suamque tradiderit doctrinam. A Judaeis apprehensum propter suas acerbiores praedicationes in Pharisaeos, morti traditum esse. Jesu sepulto, famam manasse ipsum resurrexisse a mortuis ; unde et multos ejus doctrinam esse secutos. Doctrinam quam a Christo audierint, discipulos suis auxisse commentis ; et cum eum pro Messia excogitarint, exinde nata esse prodigia et miracula, quae de Christo affirmuntur. Decurrente vel labente saeculo secundo, ea quae de doctrina et factis Christi inter Christianos circumlata fuerint, scriptis, quae vocentur Evangelia, a diversis auctoribus mandata fuisse.

Hanc Straussii doctrinam in Galliam invexerunt Renan et Littré, qui tamen historicae veritati magis concedunt, et mythis legendas substituunt. Illud loco principii habentes, nimirum quod nullum patrari possit miraculum, omnia facta supernaturalia, quae in Evangeliiis narrantur, esse legendas a populorum imaginatione ortas contendunt.

Opinione Straussii rejecta, Eichhorn, Gratz, Marsh episc. anglicanus, alique, Evangeliorum authenticitatem ut negarent, aliam ingressi sunt viam. Docent, primum unicum exstitisse Evangelium ab auctore ignoto conscriptum. Huic in diversis Ecclesiis alia quaedam addita sunt ad vitam et sermones Domini pertinentia. Ex his quatuor prae caeteris majorem nacta sunt celebritatem, atque attributa sunt Matthaeo, Marco, Lucae atque Joanni, quamvis ab eis nullatenus fuerint conscripta.

Horum errores in unum corpus sedulo collegerunt modernistae : Evangeliorum authenticitatem, integritatem, ac veracitatem penitus negant. Eorum dicta sequentibus propositionibus sunt condemnata, Decreto *Lamentabili*:

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 11 ; Gatti, t. 2, p. 671 ; Knoll, *Theol. gen.*, § 80 ; Lahousse, *De Vera Relig.*, disp. 4, c. 2, p. 289 ; Cornely, *Introductio in libros sacros*, vol. 3.

Prop. 13 : « Parabolas evangelicas ipsimet Evangelistae ac christiani secundae et tertiae generationis artificiose digesserunt, atque ita rationem dederunt exigui fructus praedicationis Christi apud Judaeos. » — *Prop. 14* : « In pluribus narrationibus non tam quae vera sunt Evangelistae retulerunt, quam quae lectoribus, etsi falsa, censuerunt magis proficua. » — *Prop. 15* : « Evangelia usque ad definitum constitutumque canonem continuis additionibus et correctionibus aucta fuerunt : in ipsis proinde doctrinae Christi non remansit nisi tenue et incertum vestigium. » — *Prop. 16* : « Narrationes Joannis non sunt propriae historia, sed mystica Evangelii contemplatio ; sermones, in ejus evangelio contenti, sunt meditationes theologicae circa mysterium salutis historica veritate destitutae. » — *Prop. 17* : « Quartum Evangelium miracula exaggeravit non tantum ut extraordinaria magis apparerent, sed etiam ut aptiora fierent ad significandum opus et gloriam Verbi incarnati. » — *Prop. 18* : « Joannes sibi vindicat quidem rationem testis de Christo ; re tamen vera non est nisi eximius testis vitae christianae, seu vitae Christi in Ecclesia, exeunte primo saeculo. »

Librorum igitur Novi Test. probanda est authenticitas, integritas et veracitas.

104. Prop. I. — *Libri Novi Test. sunt authentici.*

Historice et theologice certa. Consulantur Dec. Com. Bibl., 41 Jun. 1911 et 26 Jun. 1912.

PROB. I. **Ex Traditione.** Sicuti ex perenni traditione libri cujusdam profani, ita et libri sacri authenticitas invicte probatur. Atqui perennis traditio ab apostolicis temporibus Novi Test. libros, et speciatim quatuor Evangelia, iis attribuit auctoribus, quorum nomina prae se ferunt. Ergo :

Hocce argumento S. Augustinus contra Faustum Manichaeum jam usus est. « Cum coepero Matthaei Evangelium recitare, *inquit*,... continuo dices, illam narrationem non esse Matthaei, quam Matthaei esse dicit universa Ecclesia ab apostolicis sedibus usque ad praesentes Episcopos certa successione perducta. Tu mihi quid contra lecturus es ? aliquem forte librum esse Manichaei, ubi Jesus negatur esse natus ex Virgine. Sicut ergo ego credo, librum illum esse Manichaei, quoniam ex ipso tempore, quo Manichaeus vivebat in carne, per discipulos ejus certa successione praepositorum vestrorum ad vestra usque tempora custoditus et perductus est ; sic et istum librum credite esse Matthaei, cum ex illo tempore, quo Matthaeus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum Ecclesia certa connexionis successione usque ad tempora ista perduxit. » (*Cont. Faust.*, l. 28, c. 2. M., 42, c. 485.)

Prob. minor. 1° SS. Patres, qui decurrente saeculo tertio labentique saeculo secundo scripserunt, Novi Testamenti libros et praesertim quatuor Evangelia citant, adjectis auctorum nominibus.

Origenes († 254), scribit : « Ex traditione accepi de quatuor Evangelis, quae sola in universa Dei Ecclesia, quae sub coelo est, citra controversiam admittuntur ; primum scil. Evangelium scriptum esse a Matthaeo... Secundum fuisse accepim Evangelium Marci... Tertium Evangelium Lucae,... postremum vero Evangelium Joannis. » (*In Matth.*, M., t. 13, c. 830.)

Et (*Hom. VII in Josue. M.*, 12, c. 857) eadem refert Evangelia, necnon et alias Epistolas canonicas, una cum Actibus Apostolorum, atque Apocalypsi, citatis eorumdem auctoribus. (*Cf. Eusebius, Hist. Eccl.*, 1. 6, cap. 25. *M.*, 20, c. 582.)

S. Cyprianus († 258) testatur quatuor esse Evangelia. (*Epist. ad Jubaianum*, n. 10. *M.* 3, col. 1116.)

Tertullianus, contra Marcionem agens, quatuor enumerat Evangelistas ; (*Adv. Marcionem*, 1. 4, c. 2, *M.* 2, c. 364 ; et (cap. 5, *M.* 2, c. 366), de aliis libris sic prosequitur : « Videamus quod lac a Paulo Corinthii hauserint ; ad quam regulam Galatae sint reorrecti ; quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii ; quid etiam Romani de proximo sonent... Habemus et Joannis alumnas ecclesias. Nam etsi Apocalypsim ejus Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensens, in Joannem stabit auctorem. » Praeterea, Acta Apostolorum ut a Luca exarata citat *De Jejun.*, c. 10. *M.* 2, c. 966, et alibi pluries ; frequenter citat Epistolas B. Pauli.

S. Irenaeus (202) : « Matthaeus, inquit, in Habraeis ipsorum lingua Scripturarum edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romae evangelizarent, et fundarunt Ecclesiam. Post vero horum excessum, Marcus discipulus et interpret Petri, et ipse quae a Petro annuntiata erant, per scripta nobis tradidit. Et Lucas autem sectator Pauli, quod ab illo praedicabatur Evangelium in libro condidit. Postea et Joannes discipulus Domini, qui et supra pectus ejus recumbat, et ipse edidit Evangelium. » (*Haer.*, 1. 3, c. 1. *M.* 7, c. 844.)

Praeterea, 1. 3, c. 14, commemorat Acta Apostolorum ; c. 18, Ep. ad Rom. ; 1. 4, c. 45, Ep. I ad Cor. ; 1. 3, c. 7, Ep. II ad Cor. ; c. 6, Ep. ad Gal. ; 1. 5, c. 2, Ep. ad Eph. ; uno verbo, omnes allegat Epistolas.

S. Justinus († 167) Evangelia scripta esse dicit ab Apostolis aut eorum discipulis. « Apostoli, inquit, in commentariis suis, quae vocantur Evangelia, ita sibi mandasse Jesum tradiderunt, etc. » (*Apol.*, 1, n. 66. *M.* 6, c. 430.) — « In commentariis quos ab ejus Apostolis eorumque discipulis scriptos dico, etc. » (*Dial. cum Tryph.*, n. 103. *M.* 6, c. 718.)

Fragmentum Muratorianum. Saeculo XVIII Muratori in Bibliotheca Ambrosiana reperit fragmentum canonis Scripturarum, cujus summa est apud criticos auctoritas. In hoc fragmento ante an. 170 conscripto, mentio fit *tertii Evangelii*, scil. secundum Lucam ; et quarti scil. secundum Joannem. (*Cf. Migne, P. 1.*, 3, col. 174.) In eodem fragmento commemorantur Acta Apostolorum, Apocalypsis, et omnes fere Epistolae canonicae.

Jamvero ex allatis testimoniis invicte constat, a medio saeculo secundo libros Novi Test. habitos esse tanquam genuina Apostolorum eorumque discipulorum opera. Quam traditionem corroborat consuetudo legendi scripta apostolica una cum scriptis Prophetarum in publicis christianorum coetibus, quam praxim anno circiter 150 jam ubique invaluisse testatur S. Justinus. (*Apol.*, I, n. 67.)

2° *Patres Apostolici.* Papias, qui teste S. Irenaeo, fuit sodalis S. Polycarpi (*Haer.*, 1. 5, c. 33), loquitur de S. Matthaeo et de S. Marco, ut Evangeliorum scriptoribus. (*Cf. Euseb., Hist.*, 1. 3, c. 39.)

Alii Patres, qui saeculo primo et ineunte saeculo secundo scripse-

runt, scilicet S. Clemens Rom., S. Ignatius M., S. Polycarpus, Her-
mas, auctor Epistolae quae Barnabae adscribitur, auctor Epistolae
ad Diognetum, nomina quidem auctorum canonicorum tacent, ast
frequentissime citant textus ex Evangeliiis et ex aliis Novi Test.
libris evidenter desumptis. Interdum etiam textibus praemittunt :
Evangelium dicit; aut, *sicut scriptum est* ; quibus indicatur Patres
eos textus non ex traditione, sed ex libris canonicis desumpsisse.
Unde sic argumentari licet :

Omnes criticae admittunt librum quemdam profanum, ex quo alii
auctores textus referunt, jam tunc temporis exstitisse et notum fuisse
quando scripserunt isti auctores. Quod autem pro libro profano,
illud idem valet pro sacro. Cum igitur Patres, qui ex Evangeliiis
aliisque Novi Test. libris textus citant, exeunte saeculo primo vel
ineunte secundo vixerint, indubium est argumentum hos libros
jam tunc exstitisse atque notos fuisse. Hinc falsa et absurda est
eorum opinio, qui Evangelia scripta fuisse dicunt ineunte saeculo
tertio, vel secundo exeunte.

3° Ecclesiae traditionem de authenticitate librorum Novi Test.
corroborant haeretici et pagani.

a) Haeretici saeculi primi et secundi, ut Cerinthiani, Carpocra-
tiani, Valentiniani, Ebionitae, Marcionitae, etsi in multis Evange-
liorum veracitatem negarent, eaque passim mutilarent, eorum
tamen authenticitatem in dubium nunquam revocarunt, sed ex
eisdem errores suos confirmare attentarunt. De quibus agens ait
S. Irenaeus : « Tanta est circa evangelia haec firmitas, ut et ipsi
haeretici testimonium reddant eis, et ex ipsis egrediens unusquisque
eorum conetur suam firmare doctrinam. » (*Adv. Haer.*, l. 3, c. 11,
n. 7. M. 7, c. 884.) Et postquam breviter indicaverit quomodo
Ebionitae Evangelio secundum Matthaeum uterentur, Marcionitae
Evangelio secundum Lucam illud circumcidendo, Valentiniani
Evangelio secundum Joannem, atque alii Evangelio secundum
Marcum, concludit S. Doctor : « Cum ergo hi, qui contradicunt,
nobis testimonium perhibeant et utantur his, firma et vera est
nostra de illis ostensio. » (*Loc. cit.*)

Qui haeticorum consensus de Evangeliorum authenticitate et
auctoritate signum est apertissimum jam tunc temporis Evangelia
ab universa Ecclesia fuisse agnita tanquam genuina Apostolorum
eorumque discipulorum opera.

b) *Celsus*, saec. II, quem refutat Origenes, plura ex Evangeliiis
commemorat, quae se ex discipulorum Christi libris desumpsisse

fatetur. Evangeliorum veritatem impugnatur, eorum tamen authenticitatem in dubium nunquam revocat.

Porphyrius, saec. III, christiani nominis acerrimus adversarius, Evangeliorum, Actuum Apostolorum atque Epistolarum veritatem rejicit; authenticitatem vero admittit.

Ad Celsi et Porphyrii testimonium provocabat S. Joannes Chrysostomus, ut sacrorum librorum Novi Test. antiquitatem commendaret. « Sufficiunt autem, *inquit*, et qui contra nos disputarunt ad testimonium antiquitatis librorum nostrorum ferendum, nempe Celsus et Bataneotes (i. e. Porphyrius, Batanes natus) qui post illum fuit; non enim contradicebant iis, quae post illos edita fuerant. » (*Hom. 6 in I, Cor., n. 3, M., 61, c. 52.*)

Julianus Apostata, impugnans divinitatem Christi, haec inter alia refert, ut testatur S. Cyrillus Alex. (*Adv. Jul., l. 10, M., 76, c. 1003*): « Jesum quippe illum, neque Paulus Deum dicere ausus est, neque Matthaeus, neque Lucas, neque Marcus, sed bonus ille Joannes. » Quibus verbis denotat Julianus se eos libros tanquam genuinos habuisse.

II. Ex criteriis intrinsecis. Libri Novi Test., et speciatim quatuor Evangelia, aetatis apostolicae indicia indubia prae se ferunt.

1º In Evangeliiis suis S. Matthaeus, Marcus et Lucas Christi vaticinia de eversione Jerusalem commemorant; de ipsa vero eversione tacent; quo manifestum est haec Evangelia ante urbis excidium conscripta fuisse; occasionem enim tam apertum contra Judaeos testimonium proferendi non praetermisissent.

In *Actibus Apostolorum* B. Lucas a capite 13º totus est in referendis gestis B. Pauli; sed de ejus morte tacet; cujus tamen etiam meminisset si post ejus mortem scripsisset. — In suis Epistolis B. Paulus templum nondum eversum supponit.

2º Evangelistae minutatim referunt rerum et personarum circumstantias; multa enarrant de geographia et topographia; de Judaeorum statu politico et religioso; de eorum moribus, juribus et consuetudinibus; de familiis in Judaea regnantibus: quae omnia perfecte concordant cum eis, quae alii auctores coevi, ut. v. gr. Flavius Josephus, enarrant.

Praeterea, civitates de quibus sermo fit in Evangeliiis, tempore Christi reapse iis nominibus appellabantur, quae eis Evangelistae attribuunt; ex quibus sat multa paulo post mutata fuisse ex historia profana constat. Sic, v. gr., Sichem mutata est in Flaviam; Caesarea Philippi antea vocata est Paneas, et post Philippi mortem

aliud iterum nomen accepit ; sub Tiberio Bethsaida appellata est Julias, etc.

Quae omnia demonstrant Evangelia scripta fuisse a coaevis, qui quae referunt, ipsi viderint aut a testibus oculatis acceperint. Impossibile enim est, praesertim post perturbationes illas quae Judaeis acciderunt, scriptorem quemdam, qui labente saeculo secundo vixisset, haec omnia tam exacte, tam minutatim referre, quin vestigium minimum rei, quae postea contigisset, in ejus narratione deprehendatur.

3° Stylus arguit scriptores hebraeos, qui in graeco etiam idiomate proprietates patriae linguae retinuerunt ; forma dicendi, si B. Pauli Epistolas excipias, indicat homines sine litteris et humanae eruditionis expertes, quales fuerunt Apostoli.

4° His accedit argumentum negativum. Adversarii enim contra authenticitatem Evangeliorum argumentum quoddam alicujus ponderis nunquam afferre potuerunt.

III. Ex suppositionis impossibilitate. Talis suppositio fieri debuisset vel vivis Apostolis, vel his jam emortuis. Atqui neutrum dici potest. Etenim, si vivis adhuc Apostolis facta fuisset suppositio, hi statim reclamassent, et contra falsarios anathema fulminassent. — Nec post eorum mortem fieri potuit : obstabat enim praesentia discipulorum, scil. B. Clementis, S. Ignatii, S. Polycarpi, etc., qui contra impostores statim reclamassent ; obstabat Episcoporum vigilantia et summa fidelium veneratio erga doctrinam Apostolorum : unde quae ab aliis fuissent exarata, nunquam pro scriptis apostolicis habuissent, sed ut apocrypha respuissent, sicuti de facto reprobarunt tanquam apocrypha scripta, bene multa, quae saeculo secundo sub nomine Apostolorum prodierant. Obstabat demum ipsa haeticorum vigilantia, quorum haereses per Evangelia condemnantur ; qui sane fraudem, si Evangelia ab aliis quam ab Apostolis scripta fuissent, manifestassent.

105. Prop. II. Libri Novi Testamenti ad nos substantialiter integri et incorrupti pervenerunt¹.

Historice certa ; theologice de fide.

PROB. I. Ex Traditione. Fideles semper et ubique Novi Test. libros, quales a suis auctoribus fuerint conscripti, tales sibi praesto esse crediderunt. Sicut igitur haec constans et unanimis traditio horum librorum authenticitatem, ita eorumdem etiam probat integritatem.

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 11 et 12.

Hoc argumento contra Marcionem usus est Tertullianus ad integritatem Evangelii sec. Lucam vindicandam. « Ego meum (Evangelium Lucae) dico verum, Marcion, suum ; ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio, ei praescribens auctoritatem, quod antiquius reperietur ; et ei praejudicans vitiationem, quod posterius revincetur. » (*Adv. Marcionem*, l. 4, cap. 4. M., 2, c. 365.) — Eodem argumento utitur S. Augustinus. (*Cont. Faust.*, l. 18, c. 2. M., 42, a c. 486.)

II. Ex antiquioribus exemplaribus et versionibus. Critici omnes librum integrum et incorruptum reputant, qui quoad substantiam perfecte concordat tum cum antiquissimis ejus exemplaribus, tum cum antiquissimis ejus versionibus. Atqui plurima exstant exemplaria manuscripta Librorum Novi Testamenti, quorum quaedam saeculo quarto adscribuntur ; plures etiam exstant versiones, quorum quaedam saeculo secundo, ut *Itala* et *Syriaca*, confectae sunt ; quae manuscripta et versiones quoad substantiam perfecte concordant cum libris, quales hodie leguntur. Et quamvis rationalistae in illis exemplaribus aut versionibus antiquis plus quam triginta millia variationum adnotarint, nullam tamen in eis substantialem mutationem invenire potuerunt. Ergo libri Novi Test., quales nunc leguntur, habendi sunt ut integri.

Quod argumentum S. Augustinus contra Faustum jam protulit. « Si de fide exemplarium (Evangeliorum) quaestio verteretur, ... vel ex aliarum regionum codicibus, unde ipsa doctrina commeavit, nostra dubitatio dijudicaretur ; vel si ibi quoque codices variarent, plures paucioribus, aut vetustiores recentioribus praeferrentur ; et si adhuc incerta varietas, praecedens lingua, unde illud interpretatum est, consuleretur. » (*Cont. Faust.*, l. 11, c. 2. M., 42, c. 246.)

III. Ex citationibus. Ille a criticis accipitur ut liber integer, cujus ab antiquioribus scriptoribus plurimi citantur textus, qui in nostris quoque codicibus accurate inveniuntur. Atqui Patres Apostolici plurimos ex libris Novi Test. citant textus, qui in nostris codicibus inveniuntur. Ex Patribus vero qui saeculo tertio et sequentibus scripserunt, nonnulli integros libros commentariis illustrarunt, in quibus singuli inveniuntur textus. Quibus constat Novi Test. libros a primo jam saeculo integros permansisse.

IV. Ex adulterationis impossibilitate. — 1° *Non potest assignari tempus quo facta fuisset adulteratio.* a) Libri Novi Test. adulterari non potuerunt vivis adhuc eorum auctoribus, testibusque tam multis, qui factorum, quae in iisdem libris referuntur, spectatores fuerunt, seduloque invigilarunt ne minima fieret mutatio, sicuti ex verbis Joannis colligitur (*Apoc.*, xxii, 18, 19) : *Si quis apposuerit ad haec, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro*

isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiae hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitae.

b) Nec potuerunt adulterari post Apostolorum mortem. Ecclesiae Pastores, Apostolorum successores, sedulo semper invigilarunt ne libri sacri minimam mutationem subirent, sicuti constat ex cura, qua Patres haereticos secundi saeculi, qui Evangelia mutilarant, profligarunt et contra hujusmodi adulterationem protestati sunt.

Praeterea, statim ab initio Evangelia summâ curâ fuerunt transcripta eorumque exemplaria pene innumera per totam Ecclesiam fuerunt dispersa, cum, teste S. Justino (*Apol.*, I, n. 67), medio saeculo secundo ubique in fidelium coetibus publice legerentur. Atqui impossibile prorsus est librum tantae publicitatis adulterari posse.

Quo argumento ad Evangeliorum integritatem contra Manichaeos defendendam, jam usus est S. Augustinus. « Quid faceretis, *inquit*, nisi clamaretis, nullo modo vos potuisse falsare codices, qui jam in manibus essent omnium Christianorum? Quia mox ut facere coepissetis, vetustiorum exemplarium veritate convinceremini. Qua igitur causa a vobis corrumpi non possent, hac causa a nemine potuerunt. Quisquis enim hoc primitus ausus esset, multorum codicum vetustiorum collatione confutaretur. » (*Cont. Faust.*, I, 32, c. 16. M., 42, c. 506.)

2° Non potest assignari auctor, a quo fieri potuisset adulteratio.

a) Non potuit fieri a christianis. Obstabat summa reverentia, qua christiani libros canonicos prosequabantur: tanta fuit haec reverentia ut et multi, Diocletiano imperatore, mori maluerint, magis quam libros sacros ministris impiis tradere; et tota plebs propter solam unius verbi elegantioris substitutionem contra Episcopum suum insurrexerit, ut referunt Nicephorus (*Hist.*, I, 8, c. 42), et S. Augustinus (*Ep.*, 71, n. 5. M., 33, c. 242). — Obstabat timor anathematis. « In religione christiana, ait S. Alphonsus, evangelicae Scripturae semper habitae sunt adeo sacrae, ut ne Angelo quidem quidpiam in eis mutare permissum fuisset, et qui ausus esset aliquam in eas introducere adulterationem, illico e sinu Ecclesiae fuisset ejectus. Sed licet nos, ait Apostolus (*Gal.*, I, 8), aut Angelus de coelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » (*Ver. fid.*, P. 2, c. 11, n. 13.)

b) Non potuit fieri ab extraneis, haereticis scilicet, judaeis et ethnicis. Obstabat summa Ecclesiae vigilantia. « Omnem semper cautelam, ait S. Alph. (*loc. cit.*, n. 12), adhibuit Ecclesia, in libros sacros ne introduceretur corruptio, sicut attentarunt haeretici tam antiquiores quam recentiores, et speciatim qui reformati dicuntur, qui magnam Novi Test. partem corruerunt. Quamobrem

Ecclesia haereticorum scripturas, cum antiquis exemplaribus, quorum usus communis erat in Ecclesia, collatas, reprobavit. »

106. Prop. III. Libri Novi Test. sunt fide dignissimi.

Historice certa ; theologice de fide.

PROB. Liber habendus est verax et fide dignus, si constat ejus auctorem neque fuisse deceptum neque deceptorem ; si constat facta, quae in eo referuntur, ab aliis coaevis etiam narrari ; denique si constat eum omni tempore fidem sibi conciliasse. Atqui hujusmodi sunt libri Nov. Test. Ergo sunt veraces et fide digni.

Prob. minor per partes.

I. *Auctores librorum Novi Test. neque fuerunt decepti neque deceptores.*

1° *Ipsos non fuisse deceptos*, constat ex natura rerum quas referunt. Narrant facta publica, cognitu facilia, portentosa, coram testibus patrata, ut sunt Christi nativitas in Bethlehem, occisio infantium, Magorum adventus, praedicatio Joannis et Christi, miracula Christi, ejus passio atque mors ignominiosa, solis obscuratio, gloriosa Christi resurrectio, etc. Haec autem facta horum librorum auctores vel oculis suis ipsimet viderunt, vel a testibus oculatis didicerunt, teste Joanne (I, Ep., 1, 3) : *Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis* ; et Luca (1, 2) : *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.*

2° *Ipsos non fuisse deceptores* multipliciter constat :

a) *Ex qualitate* eorum qui scripserunt : fuerunt enim, si Paulum et Lucam excipias, viri rudes, plebei, illitterati ; fuerunt insuper viri sanctitatis eximiae ; repugnat autem tales homines propositum habuisse totum universum decipiendi.

b) *Ex doctrina* quam praedicant, quae alta continet mysteria humano intellectui naturaliter impervia, et severam vivendi normam imponit ; si qui vero alios velint deceptos, quidquid cupiditatibus est adversum, illud non proponunt.

c) *Ex modo dicendi* : de rebus altissimis loquuntur cum mira simplicitate ; quieto animo nullisque conviciis in carnifices et persecutores prolatis, tum Christi passionem et mortem, tum propria sua supplicia referunt.

d) *Ex summa ingenuitate* : non tacent suam ignorantiam, sua vitia, sua inter se jurgia, suam in credendo tarditatem.

e) *Ex fidelitate in narrando* : describunt res cum circumstantiis suis minutissimis, in quibus fraus, vera nisi narrassent, facile detecta fuisset. (*S. Alph., loc. cit., n. 3.*)

f) *Ex concordia* eorum in narranda factorum substantia, et ex *disparilitate* quoad quaedam accidentalialia : si quae narrantur vera non essent, dicendum foret ea fuisse excogitata vel a quolibet sacro scriptore, consilio cum aliis non inito, vel ab omnibus inter se communi consilio conspirantibus : *primum* ne asseratur illud obstat, quod narrationes concordant quoad substantiam ; repugnat enim plures scriptores absque communi consilio eadem excogitare facta eosdemque concinnare sermones. *Secundum* ne asseratur illud obstat, quod diversitas adest in accidentalibus ; si enim communi consilio ea facta excogitassent, discrepantiam illam utique vitassent, ex qua non parvae contra ipsorum narrationem oriuntur difficultates. (*S. Alph.*, n. 5 et 6.)

g) *Ex defectu rationum* cur mendacium proferatur : *Nemo gravis mendax* ; sed ex suo mendacio Apostoli nullum commodum percipere potuissent, neque in hac vita, cum probe noverint se propter suam doctrinam in persecutiones esse incursuros et mortem subituros, sicut de facto morte occubuerunt (*S. Alph.*, n. 8 et 18) ; neque in altera vita, in quâ sola aeterna damnatio eos mansisset, utpote quum Deum mendacii testem assumpsissent.

h) Denique *ex impossibilitate mentiendi* : etiamsi falsa proferre voluissent Apostoli, non potuissent decipere ; narrant enim facta publica et maximi momenti ; quapropter Judaei, quorum maxime intererat veritatem cognoscere, eos de falsitate arguendi, si relata non fuissent vera, tempus non dimisissent.

II. *Ex rebus, quae in Evangeliiis narrantur, plures ab aliis etiam scriptoribus coaevis referuntur*¹.

« Non desunt, ait *S. Alph.* (c. 11, n. 8), plures auctores judaei et gentiles Apostolis coaevi vel fere coaevi, quorum testimonia evangelicam historiam confirmant. Testatur Talmud vera fuisse Christi miracula. Josephus, natione Judaeus, plura refert, quae in Evangeliiis narrantur : scilicet J. Baptistam, postquam Judaeos ad virtutis exercitium fuerat adhortatus, ab Herode fuisse occisum ; atque B. Jacobum, fratrem Domini, a Judaeis fuisse peremptum. Meminit etiam Pilati et Caiphae, Festi et Felicis, de quibus loquitur S. Lucas (*Act.* xxiv, et ss.). Haec specialius de Christo tradidit, in suo libro de Antiquitatibus judaicis (l. 18, c. 6) : *Fuit autem eisdem temporibus Jesus, sapiens vir, si tamen virum eum nominare fas est ; erat enim mirabilium operum effector, et doctor hominum eorum qui libenter quae vera sunt, audiunt. Et multos quidem Judaeorum, multos etiam*

¹ Cf. Bullet, *Hist. de l'établissement du christianisme tirée des seuls auteurs juifs et païens.*

ex gentibus sibi adjunxit. Christus hic erat. Hunc accusatione primorum nostrae gentis virorum, cum Pilatus in crucem agendum esse decrevisset, non deseruerunt hi qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit enim eis tertia die iterum vivus, secundum quod divinitus inspirati prophetae vel haec vel alia de eo innumera miracula futura esse praedixerunt. »

« Multa praeterea, pergit S. Alphonsus (n. 9), exstant testimonia auctorum ethnicorum, qui temporibus apostolicis vel non ita multo post vixerunt, et de Christo locuti sunt, ut Porphyrius, Lucianus, Tacitus, Plinius Junior et Suetonius. — Ait Suetonius ¹ : *Judaeos, impulsore Chresto, assidue tumultuantes Roma expulit...* — Celsus, ab Origine ² citatus, refert Christum natum esse in vico Judaeae, ex paupercula muliere fabro desponsata, quae postea in Aegyptum secessit. — Docet nos S. Justinus ³ in tabulis census romani inscripta fuisse haec verba : Christo nato in Bethleem. Teste Eusebio, Phlegon, Adriani libertus, scribit Christum fuisse prophetam... Chalcidius adventum Magorum describit... ⁴ Macrobius stragem innocentium enarrat... Phlegon et Thallus commemorant tenebras et terraemotum, quae moriente Christo acciderunt... Porphyrius Christi, licet in patibulo mortui, laudat sapientiam et pietatem... Lampridius divinos describit honores ab Adriano et Alexandro Severo Christo delatos. »

III. *Maximam fidem libros Novi Test. sibi semper conciliasse, ex documentis historicis constat.* — Vivis adhuc Apostolis maxima multitudo, tam ex Judaismo quam ex gentilitate, ad religionem christianam conversa est : cum vero ageretur, et ad Judaeos quod spectat, de Messia tamdiu praenuntiato et tam ardentem desiderato, et, quod spectat ad gentes, de abjicienda religione sensibus blandiente, et, ad omnes quod attinet, de obligatione sub poena aeternae damnationis suscipiendi religionem, quae omnibus cupiditatibus adversatur, idcirco credendum non est tantam multitudinem absque examine Apostolorum dictis fidem adhibuisse, nec religionem tam austera amplexam fuisse, nisi luce clarius constitisset vera esse quae ab Apostolis de Christo nuntiata sint, veraque fuisse miracula, quibus Apostoli suam doctrinam confirmarint. — Quinimo et ipsimet religionis adversarii veritatem miraculorum Christi agnoverunt, ea vero magicis artibus adscripserunt, ut de Celso refert Origenes (l. 1), et de Juliano Apostata S. Cyrillus Alexandrinus. (*Adv. Jul.*, l. 2.)

Conclusio. Tenendum est igitur verissima et fide dignissima esse, quae in libris Novi Test. de doctrina, de gestis, et praesertim de miraculis Christi et Apostolorum narrantur.

¹ In Claud., c. 25. — ² Cont. Cels., l. 1, n. 28. — ³ Apol., 2. — ⁴ Comment. in Timaeum Platon. — ⁵ Saturnal., l. 2, c. 4. — ⁶ Apud Euseb., Chronic. l. 2. — ⁷ Vita Alex. Sev.

Scholium. Stabilita sacrorum librorum auctoritate historica, ex eis jam argumenta depromere possumus ad factum revelationis contra rationalistas investigandum, et ad probandum religionem christianam vere esse divinitus datam; quae auctoritas tamen, cum contra incredulos res agatur, limites humanae auctoritatis non excedit.

CAPUT II

De divinitate religionis christianae in sua praeparatione.

107. Revelationi christianae a Christo nobis per manus Apostolorum traditae, tum revelatio primaeva, tum revelatio mosaica praeiverant. Cum enim divinae sapientiae placuerit supernorum mysteriorum dispensationem non statim a mundi incunabulis plene communicare, idcirco et eam inchoavit in religione patriarchali, et eidem incrementum dedit in religione mosaica, et ei tandem complementum atque ultimam perfectionem elargitus est in religione christiana. Agendum est igitur in hoc capite : I. de revelatione primaeva; II. de revelatione mosaica. Duplex haec revelatio, quae ante Christum natum veram constituebat Ecclesiam, religionis christianae initium fuit atque praeparatio.

ARTICULUS I.

De revelatione primaeva.

108. Revelatio primaeva ea vocatur, quae antiquis Patriarchis, qui ab Adamo usque ad Moysen vixerunt, fuit impartita, atque orali traditione a Patribus ad filios transmissa. Vocatur etiam *lex naturae* (non *lex naturalis*), non quo processerit a natura, sed quia per naturale magisterium patris erga filium transmissa est; *lex mosaica* vero vocatur *lex scripta*, quia tabulis fuit consignata, atque ordini levitico, qui eam custodiret et explicaret, commissa.

Religio primaeva in tres epochas dividi solet, quarum prima ab Adamo ad diluvium, altera a diluvio ad Abraham, tertia ab Abraham ad Moysen sese extendit. Cum vero supernaturalis revelatio pro qualibet epocha iisdem probetur argumentis, necesse non est ut in probatione religionis pramaevae de ea distinctione quis curet.

Primaevam revelationem nullam agnoscunt recentiores rationalistae, qui, duce Rousseau, contendunt hominem a Deo facultate

cogitandi et ratiocinandi praeditum, primitus sibi fuisse derelictum, ac propria industria cultum Deo debitum invenire debuisse. Inde factum est ut homines, vires naturae deificando, idololatriae primo addicti fuerint ; deinde, elucescente per ratiocinium Dei unitate atque simplicitate, Monotheismum professi sint. Docet autem fides catholica hominem, in prima sua conditione in statum supernaturalem elevatum, a Deo ab initio religionem supernaturalem accepisse, nec proinde religionem mere naturalem unquam exstitisse solam.

Primaevam revelationem negant etiam modernistae, juxta quos nulla datur proprie dicta locutio Dei ad homines supernaturaliter facta. (Cf. dicta n. 95¹.)

109. Prop. I. Exstitit revelatio supernaturalis primaeva.

Historice certa ; theologicæ ad finem pertinens, ex dogmate de elevatione primi hominis in statum supernaturalem.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Ex libris utriusque Testamenti, praesertim vero ex Genesi, manifestum est Deum primis hominibus saepius apparuisse, cum eisdem conversatum fuisse, sua consilia eis manifestasse, ante lapsum ut legislatorem praecepta positiva imposuisse, post lapsum ut judicem et vindicem poenas edixisse et futurum Liberatorem promisisse : ex quo apparet supernam revelationem primis nostris parentibus fuisse impertitam.

Imprimis illustra sunt, quae de protoparentibus leguntur *Eccli.*, xvii : *Deus... cor dedit illis excogitandi, et disciplina intellectus replevit illos. Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et mala et bona ostendit illis... Addidit illis disciplinam, et legem vitae haereditavit illos. Testamentum aeternum constituit cum illis, et justitiam et judicia sua ostendit illis. Et magnalia honoris ejus vidit oculus illorum, et honorem vocis audierunt aures illorum, et dixit illis : Attendite ab omni iniquo. Et mandavit illis unicuique de proximo suo.*

II. Ex analogia fidei. Docet fides catholica primum hominem in statu sanctitatis et justitiae constitutum, atque in finem supernaturalem ordinatum fuisse. Atqui, finis supernaturalis media exigit supernaturalia, quae solâ revelatione possunt innotescere. Facta fuit igitur primo homini revelatio supernaturalis, quâ media, quibus finem suum supernaturalem adipisci posset, edocebatur.

III. Ex Ratione. Ratio naturalis, licet revelationis supernaturalis existentiam demonstrare nequeat, necessitatem tamen vel revelationis supernaturalis vel alius medii aequivalentis pro proto-

parentibus aliquatenus demonstrare potest. Etenim, ut testatur S. Scriptura et ut confirmant omnium populorum traditiones, primus homo creatus fuit in statura perfecta, in matura aetate, cum perfecto usu rationis, ac proinde jam tunc cultum Deo exhibere debuit. Sed propriis viribus si fuisset relictus, sua erga Creatorem officia, nonnisi notabili tempore elapso, edoceri potuisset. Consensaneum igitur fuit divinae bonitati ut hominem statim ab initio sua edoceret officia.

Praeterea, licet homo sola ratione duce veritates naturales etiam ordinis moralis invenire possit, naturale est tamen illi ut in iis institutione sociali erudiatur. Cum igitur protoparentes a nemine alio edoceri potuerint, conveniens fuit ut Deus eos, quae ad vitam recte instituendam scitu necessaria essent, sive per se immediate sive per Angelos ea edoceret.

IV. **Ex traditione populorum.** 1° Ex historia et traditione primitivarum gentium constat, eis semper persuasum fuisse Deum olim conversatum esse cum hominibus, eisque de coelo attulisse religionem. Hic autem universalis gentium consensus invictum est primitivae revelationis testimonium. Unde et apud omnes gentes magna semper fuit antiquitatis auctoritas, eo quod credebant primitivos homines propius ad Deum accessisse.

2° Apud populos etiam remotissimos nec ullo commercio inter se conjunctos plura inveniuntur dogmata pluresque ritus sacri, quae non potuerant a ratione proficisci et primaevam quamdam revelationem communem, a qua ducunt originem, supponunt ; talia sunt, v. gr., dogmata de aurea quadam aetate illiusque jactura, de inundatione terrae propter quaedam crimina ; tales sunt etiam ritus expiatorii per quaedam sacrificia.

110. Prop. II. Religio primaeva plura prae se fert divinae suae originis signa.

Philosophice certa.

PROB. Ad divinam alicujus religionis originem dignoscendam, signa dantur intrinseca et extrinseca : intrinseca sunt religionis sanctitas ejusque ab omni errore immunitas, necnon et ejus utilitas ; extrinseca vero sunt miracula et prophetiae. Ex his autem signis divina comprobatur esse primaeva religio. Etenim :

I. Ex sola religionis consideratione manifestum est, nihil in ea esse quin sanctum, Deo dignum, hominibusque sit utilissimum.

1° *Dogmata* praecipua primaevae religionis, qualia in Genesi proponuntur, haec sunt : Fides unius Dei, fortis et omnipotentis

(*Gen.*, xvii, 1), Creatoris coeli et terrae (i, 11), Gubernatoris omnium (iii, vii, xlv), supremi legislatoris (ii, ix, xvii), supremi iudicis poenas pro criminibus repetentis (iii, vii, xix). — Creatio hominis ad imaginem et similitudinem Dei, ac proinde animae spiritualitas et libertas (i); hominis lapsus, qui fuit omnis mali exordium (iii); hominis ejectio e paradiso, et promissio Redemptoris, ex cujus fide homo Deo reconciliari posset (iii); conservatio libertatis in homine post peccatum (iv); et status vitae futurae (xxv).

2° *Quoad praecepta*; praeter praecepta naturalia quibus commendantur tum hominis officia ergo Deum, quem timere, colere et invocare debet, tum officia erga proximum, imprimis reverentia erga parentes, hospitalitas, fides conjugalis, conservatio vitae alterius: plura a Deo data sunt praecepta positiva, cujusmodi sunt praecepta non manducandi fructum arboris scientiae, non comedendi sanguinem cum carne, specialem cultum Deo tribuendi, etc.

3° *Ad cultum quod attinet*, licet omnes ritus primitivae religionis nobis non sint cogniti, constat tamen diem septimum semper fuisse sanctificatum, cultumque exstitisse externum. Cultu externo prae caeteris se commendavit Enos, *qui coepit invocare nomen Domini* (*Gen.*, iv, 26). Hic primus determinavit tempus, locum, caeremoniasque ad publicam Dei invocationem. Ex historia Abel, Cain, Abrahae, Melchisedech, Noe, constat exstitisse oblationes et sacrificia; in historia Abrahae, de juramento, in historia Jacob de voto sermo est. Denique in signum specialis foederis Deus Abrahae ejusque posteris dedit circumcisionem.

Quibus vero in rebus cum nihil nisi sanctum, Deo dignum, hominibusque ad salutem consequendam utilissimum contineatur, hanc religionem a Deo esse profectam censendum est.

Quaedam etiam in ea reperiuntur dogmata, quorum cognitio non aliunde, quam ex speciali Dei revelatione, repeti potuit, ut sunt historia creationis mundi, productio primi hominis, promissio futuri Redemptoris.

II. *Signis etiam externis divinitas primaevae religionis manifestatur.*

1° Deus, ut testatur Moyses, hominibus pluries apparuit. Apparuit Adamo innocenti ut legislator, praecepta imponens; apparuit Adamo lapso et Caino tanquam iudex, peccatum ulciscens; apparuit Noe diluvium praenuntians, et post diluvium novas leges promulgans; apparuit Abrahae novum foedus statuens, et Liberatoris promissionem iterans. Atqui divinae istae apparitiones, cum ejus-

modi fuerint ut per eas, praeter consuetum ordinem et supra vires naturales, Deus sensibili modo sese manifestaverit, inter vera miracula numerandae sunt ; quae vero miracula, cum Deus apparuerit vel ut legislator vel ut iudex, in testimonium religionis edita esse, manifestum est. — Nec alia desunt signa splendidissima, v. gr., poena Caino divinitus irrogata, diluvium, Noe ejusque familiae mirabilis conservatio.

2º Plures etiam constat factas esse prophetias, quibus Patriarchae in fide confirmati sunt. Protoparentibus mors fuit praenuntiata ; qua ex comminatione quid fuerit secutum, ex Abele mortuo mox dijudicare licuit ; Noe praenuntiatum fuit diluvium ; Abrahae, interitus Sodomae et Isaaci nativitas. Haec autem ex causis naturalibus praevideri non potuerunt.

111. Prop. III. *Revelatio primaeva substantialiter eadem est ac revelatio christiana.*

PROB. Constat propositio ex ipsa consideratione dogmatum religionis primaevae, in quibus quasi in nucleo tota christiana revelatio jam continetur.

Praeterea, sicut nos per fidem in Christum justificamur, ita et Patres nostri ab incunabilis mundi per fidem in Christum promissum Deo placuerunt et salvati sunt ; quam fidem per sacrificia, Christi mortem praefigurantia, protestati sunt. Unde in Apocalypsi (xiii, 8) Christus dicitur *Agnus occisus ab origine mundi* ; quia ab origine mundi homines merita mortis Christi per fidem participarunt. « Res ipsa, ait S. August., quae nunc christiana religio nuncupatur, erat apud antiquos, nec defuit ab initio generis humani, quousque ipse Christus veniret in carne, unde vera Religio quae jam erat, coepit appellari christiana. » (*Retract.*, l. 1, c. 13. M., 32, c. 603.)

ARTICULUS II.

De revelatione mosaica¹.

112. Crescente post diluvium hominum multitudine, creverunt et crimina, cognitioque primaevae religionis in terris fere extincta est. Ne igitur in illa universali hominum defectione vera religio naufragium pateretur, fidesque in futurum Redemptorem prorsus deleretur, pepigit Deus novum foedus cum Abraham, cui

¹ Cf. S. Th., 1. 2, q. 98.

promissionem Liberatoris iteravit, atque in ejus semine sibi populum electum, cui veram religionem fidemque in Messiam committeret custodiendam, praeparavit.

Postquam igitur Abrahae pòsteri in immensam creverunt multitudinem, Deus per Moysen eis denuo plura manifestavit dogmata, totam in monte Sinai promulgavit legem moralem, formamque addidit totius regiminis societatis religiosae et civilis, sanctionemque adiecit ut in posterum religio illaesa conservaretur.

Nova haec revelatio legisque promulgatio vocatur *Lex Mosaica*, quia per Moysen fuit data ; vocatur *Lex scripta*, quia divinitus scriptis fuit consignata, atque ordini levitico, qui eam custodiret et explicaret, commissa. Lex mosaica decursu temporis voce prophetarum nova suscepit incrementa, eo praesertim fine, ut populus electus ad adventum Redemptoris perfectius praepararetur, viaque ad revelationem christianam propius sterneretur.

De Revelatione mosaica duo sunt demonstranda : 1° revelationem mosaicam a Deo originem duxisse ; 2° eam fuisse divinitus ordinatam ad revelationem christianam, ac proinde abrogari debuisse.

§ 1. — DE DIVINITATE REVELATIONIS MOSAICAE.

113. Divinam revelationis mosaicae originem negant hodierni rationalistae et modernistae ut supra jam monuimus. Eam etiam negaverunt antiquiores quidam haeretici, speciatim Manichaei, qui Novum Testamentum a bono principio, Vetus vero a malo principio ortum habuisse docuerunt.

114. Prop. Revelatio mosaica Deum habuit auctorem 1.

Historice certa ; theologice de fide, ex manifestis Scripturae testimoniis, et ex decreto Eugenii IV pro Jacobitis, in quo legimus : « Sacrosancta Romana Ecclesia... unum atque eundem Deum Veteris et Novi Testamenti, hoc est, legis et prophetarum, atque evangelii profitetur auctorem, quoniam eodem Spiritu sancto inspirante, utriusque Testamenti Sancti locuti sunt. »

PROB. Illa religio recte et vere dicitur Deum habere auctorem, cujus notae intrinsecae divinam arguunt originem ; cujus praeco divinae suae missionis invicta praebuit argumenta ; cui continuo invigilavit specialis Dei providentia ; quae demum splendido miraculorum atque prophetiarum testimonio confirmata fuit. Atqui talem sese nobis exhibet revelatio mosaica. Ergo.

¹ Cf. Knoll, § 95; Liebermann, I, 1, c. 2, a. 2 ; Ottiger, Sect. 2, c. 2, p. 379.

Probatur minor per partes.

I. *Notae intrinsecae revelationis mosaicae divinam ejus arguunt originem.*

Lex mosaica dogmata continet et praecepta.

In parte sua dogmatica omnia complectitur doctrinae capita, quae Patriarchis fuerunt revelata, quae tamen Moysi et prophetis expressius fuerunt manifestata. Ipsa Dei unitatem clare affirmat (*Deut.*, vi, 4) : *Audi, Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est* ; naturam Dei, quantum fieri potest, exprimit (*Exod.*, iii, 14) : *Ego sum qui sum*. Dei providentiam extollit, ejus aeternitatem, omnipraesentiam, justitiam et misericordiam, severitatem et bonitatem, caeteraque attributa magnificat. Fidem et spem in futurum Redemptorem nutrit ac fovet. Hominis libertatem et animae immortalitatem commendat, fidemque alterius vitae, in qua justī remunerationem impiī vero poenam recipient, adstruit¹.

Praecepta, quae in lege mosaica traduntur, triplicis sunt generis, « scilicet *moralia*, quae sunt de dictamine legis naturae ; *caeremonialia*, quae sunt determinationes cultus divini ; et *judicialia*, quae sunt determinationes justitiae inter homines observandae. » (*S. Th.*, 1, 2, q. 99, a. 4.)

Praecepta Moralia decalogo continentur, et hominis officia erga Deum, erga seipsum, et erga proximum exhibent, atque non solum exteriores actus moderantur, sed et interiores animi sensus praescribunt vel prohibent. Omnia ad hoc diriguntur, ut homo Deum super omnia diligat (*Deut.*, vi, 5) : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua*.

Praecepta Caeremonialia cultum Deo exhibendum edocent, sacramenta determinant, ritus praescribunt et caeremonias, sacrificiorum species, locum et tempus indicant, festa celebranda designant, sabbati sanctificationem imponunt.

Praecepta Judicialia formam civilis regiminis exhibent ; relationes populi israelitici cum finitimis gentibus determinant : mutuas relationes inferiorum cum superioribus, superiorum cum subditis, atque subditorum ad se invicem moderantur, omniaque determinant, quae vitae domesticae, politicae atque civili recte instituendae necessaria aut utilia sunt².

Jamvero, qui hujus legis naturam scrutatur, non solum nihil in ea deprehendere potest, quod sit Deo indignum, vel rationi contrarium, vel quod ad fines sanctissimos aut hominis utilitatem non

¹ Cf. S. Alph., Ver. fid., P. 2, c. 18, n. 26-30. — ² Cf. S. Th., 1, 2, q. 99-105.

tendat ; *lex sancta*, ait Apostolus (*Rom.*, vii, 12), *et mandatum sanctum, justum et bonum* ; sed et positive perspiciet eam talem esse, ut non aliunde quam a Deo ortum habere potuerit. Etenim :

1° Plura in ea continentur dogmata, quae nonnisi superna revelatione innotescere potuerunt, ut : certa expectatio futuri Redemptoris, quae totius legis caput erat atque centrum ; futura mortuorum resurrectio (*Dan.*, xii, 2, 3 ; *Is.*, xxvi, 19 ; merces justorum in coelis (*Tob.*, ii, 18 ; *Sap.*, v, 5, 16) ; poenae inferni (*Sap.*, v, 8, 14).

2° Testatur experientia doctissimos quosque philosophos nullum unquam systema doctrinale aut sociale concinnare potuisse, quod omni errore fuerit expers. Fieri igitur nequit ut Moyses, qui inter Aegyptios foedissimis superstitionibus et gravissimis erroribus deditos fuerit educatus, doctrinam adeo sanctam et puram, in qua ne minimus quidem adsit error, potuerit excogitare, nisi superno lumine auctus fuisset.

3° Legislatio mosaica fuit perfecta ab initio, atque eâ per quindecim saecula gens judaica tam in rebus religiosis quam in civilibus regebatur, quin ulla unquam in eâ facta sit substantialis mutatio. Leges autem quae ab homine oriuntur, sicut testatur experientia, decursu temporis mutantur et perficiuntur, nec unquam ab initio omnimodam suam perfectionem sortiuntur.

4° Denique, sanctio, quam Moyses legi adjecit, sunt bona temporalia ab ipso Deo Judaeis elargienda, si legem observaverint ; mala vero temporalia a Deo inferenda, si legem transgressi fuerint, ut constat praesertim *Deut.*, xxviii ; *Levit.*, xxvi ; *Josue*, xxiv, 20. Nequit autem vir sapiens, qualem Moysen fuisse omnes concedunt, talem sanctionem statuere, nisi sit divinitus inspiratus.

II. *Moyes divinae suae missionis invicta dedit argumenta.*

Ex dictis n. 88 constat, fidem praeconi esse tribuendam, qui tum eximia claret sanctitate, tum divinam suam missionem miraculis et prophetiis confirmat. Jamvero :

1° Moysen fuisse virum eximiae sanctitatis, Scripturae invicte testantur, atque unanimis et constans non solum Judaeorum et Christianorum, sed Mahumetanorum traditio comprobatur.

2° Moyses, se nomine Dei locutum esse, ipse saepius et solemniter asseruit ; v. gr. (*Deut.*, vi, 1) : *Haec sunt praecepta et caeremoniae atque judicia, quae mandavit Dominus Deus noster ut docerem vos.* (Cf. *Exod.*, xix et seq.) — Universus etiam Judaeorum populus Deum per Moysen esse locutum, persuasissimum habebat. Legimus (*Exod.*, xix, 7, 8) : *Exposuit (Moyes) omnes sermones quos manda-*

verat Dominus. Responditque omnis populus simul : Cuncta quae locutus est Dominus, faciemus.

3° Moysen splendida patrasse miracula atque prophetias edidisse, ex mox dicendis constat, et S. Scriptura expresse testatur (*Deut.*, xxxiv, 10-12) : *Et non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quae misit per eum, ut faceret in terra Aegypti... et cunctam manum robustam magnaque mirabilia, quae fecit Moyses coram universo Israel.*

Haec autem in confirmationem ejus divinae missionis esse patrata, ex praeconis modo agendi indubium est (cf. *Exod.*, vii et seq.) ; imo Moyses ad ea explicite provocat. Cum enim Core seditionem movisset : *In hoc sciatis (ait Moyses populo) quod Dominus miserit me ut facerem universa quae cernitis, et non ex proprio ea corde protulerim. Si consueta hominum morte interierint... non misit me Dominus ; sin autem novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os suum deglutiat eos..., sciatis quod blasphemaverint Dominum.* (*Num.*, xvi.)

III. *Legi mosaicae continuo invigilavit specialis Dei providentia.*

Sanctio legis mosaicae, lege servata, in ubertate bonorum temporalium, lege autem violata, in malorum irrogatione consistebat. Jamvero, ex tota historia populi judaici manifestum est, eum a Deo, lege servata, innumeris cumulatum fuisse beneficiis ; lege vero abjecta, maximis calamitatibus fuisse obrutum et in manus hostium traditum ; reversum vero ad Dominum, liberatores accepisse, qui semetipsum de manu hostium eruerent. (Cf. *Lib. Judicum.*) Haec specialis Dei providentia adeo erat splendida et manifesta, ut non Judaeis tantum, verum et finitimis gentibus nota fuerit ; de ea Achior, Ammonitarum dux, Holofernem monuit. *Non fuit, inquit, qui insultaret populo isti, nisi quando recessit a cultu Domini Dei sui. Quotiescumque autem praeter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in praedam, et in gladium, et in opprobrium. Quotiescumque autem poenituerunt se recessisse a cultura Dei sui, dedit eis Deus coeli virtutem resistendi.* (*Judith*, v.)

Nonnulla etiam in Lege mosaica erant praecepta, quae speciali Dei providentia essentialiter nitebantur. Talis erat lex de anno sabbatico, quo terrae cultura prohibebatur. *Quod si dixeritis (ait Dominus Moysi), quid comedemus anno septimo, si non severimus, neque collegerimus fruges nostras ? Dabo benedictionem meam vobis*

anno sexto, et faciet fructus trium annorum. (Levit., xxv, 20.) Talis etiam erat lex, qua omnibus masculis praecipiebatur, ut ter quottannis Hierosolymam convenirent, quo tempore a Deo cautum erat, ne hostes terram invaderent. (*Exod., xxxiv, 24.*)

IV. *Miracula et prophetiae divinitatem religionis mosaicae invicte probant*¹.

1° Ex omnibus sacris paginis constat splendidissima, sive vivo adhuc Moyse, sive ipso jam mortuo, in gratiam revelationis mosaicae edita fuisse miracula. Cujusmodi sunt plagae in Aegyptios immissae, transitus maris rubri, columna nubis in deserto, fons e rupe scaturiens, punitio Core, Dathan et Abiron, sanatio Israelitarum solo aspectu serpentis aenei, transitus Jordanis, eversio moenium Jericho, sol consistens ad vocem Josue, etc. Plurima autem ex his miraculis in testimonium Legis immediate facta fuisse, ex pluribus Pentateuchi locis constat, ut legi potest de plagis aegyptiacis, *Exod.*, v et seq., et de punitioe Core, *Num.*, xvi, 28.

2° Ad prophetias quod attinet, praeter eas, quae Redemptorem praecinunt (*de quibus infra dicitur*), plura ab ipso Moyse edita sunt vaticinia, plurima decursu temporis voce prophetarum prolata sunt.

Praenuntiavit Moyses plagas aegyptiacas, manna e coelo dandum, horrendum Core interitum, etc. ; ast inter ejus vaticinia, tria sunt praeclariora. Murmurante populo post exploratorum reditum, praedixit Moyses neminem eorum, qui vigesimum annum explevissent, terram repromissionis esse ingressurum, Josue et Caleb exceptis ; quod eventu completum est. — Praedixit populo terram sexto quoque anno, annus sabbaticus ut posset servari, fructum trium annorum esse producturam ; quod eventu per plura saecula completum est. — Praenuntiavit Moyses, Deum Judaeis, temporalem, lege servata, benedictionem esse largiturum ; horrendas vero ab eis, lege violata, poenas repetiturum esse ; ex tota autem judaica historia constat hanc prophetiam eventu esse completam.

§ 2. — DE ORDINATIONE LEGIS MOSAICAE AD RELIGIONEM CHRISTIANAM ET DE EJUS ABROGATIONE.

115. Sancta et justa fuit religio mosaica, et tempore, pro quo data fuit, Deo grata, hominibusque per fidem in futurum Redemp-

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 3 et 4.

torem salutifera. Nec ipsa tamen Revelationis ultimum fuit complementum : *nihil enim*, ut ait Apostolus (*Hebr.*, VII, 19), *ad perfectum adduxit lex*. Ejus sacramenta erant egena et infirma elementa (*Gal.*, IV, 9), quae justitiam legalem, non autem interiorem justitiam per se conferebant ; ejus sacrificia erant typica et emundationem carnis operabantur, conscientiam autem ab operibus mortuis emundare non valebant (*Hebr.*, IX, 13, 14) ¹. — Lex Salvatorem promisit, praefiguravit, atque homines ad ejus expectationem induxit ; Salvatorem vero non dedit. — Ipsa igitur revelatio mosaica ex divino decreto ad perfectiorem, ad christianam scilicet, essentialiter fuit ordinata ; unde hac semel data, illa evacuari debuit et jamdudum evacuata et abrogata est. Quod nunc est probandum.

N.-B. Abrogatio legis mosaicae, de qua sermo erit, de solis praeceptis caeremonialibus et judicialibus, quae populo judaico propria erant, intelligi debet ². Dogmata enim, quae in lege mosaica revelata sunt, eadem in lege christiana, sed clarius et perfectius evoluta, manserunt ; praecepta etiam moralia, cum lege naturali sancita sint, immutabilia sunt, et eadem vigent in religione christiana ac in judaica.

116. Prop. I. *Lex mosaica aliquando debuit abrogari.*

Historice certa ; theologicæ de fide ex manifestis Scripturae testimoniis, et praesertim ex testimoniis ipsius legis mosaicae.

PROB. I. Ex promissione novi Legislatoris. Ea lex est aliquando abroganda, in qua divinitus novus promittitur legislator. Atqui in lege mosaica novus promittitur legislator. Legimus (*Is.*, XLIII, 1-6) : *Ecce servus meus... dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet... et legem ejus insulae expectabunt... Haec dicit Dominus... Dedi te in foedus populi, in lucem gentium*. Quae verba de Messia prolata, sicut constat ex verbis *legem ejus insulae expectabunt*, clare manifestant Messiam fore legislatorem.

Moyses jamjam moriturus dixit populo (*Deut.*, XVIII, 15-19) : *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus ; ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb... Et ait Dominus mihi : Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi : qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam* ³. Jamverò his verbis, *Prophetam sicut me, similem tui*,

¹ Cf. S. Th. 1. 2., q. 103, a. 2. — ² Cf. S. Th., 1. 2., q. 103, a. 3 et 4 ; et q. 104, a. 3. — ³ Cf. Wilmsers, prop. 67, p. 238.

ponam verba mea in ore ejus, declaratur prophetam illum fore legislatorem novique foederis mediatorem, cujusmodi fuerit Moyses.

II. Ex promissione novi foederis. Illa lex est aliquando abroganda, quae novum foedus novamque legem praenuntiat. Atqui hoc pro lege mosaica contigit. Legimus (*Jerem.*, xxxi, 31-33) : *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Juda foedus novum ; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum... sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus : dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam.* Hisce verbis et novum promittitur foedus : dicendo autem novum, inquit Apostolus (*Hebr.*, viii, 13), *veteravit prius* ; et foedus diversum a foedere, quod pepigit Deus cum patribus ; et foedus praestantius antiquo foedere : hoc in tabulis lapideis erat inscriptum, illud in visceribus et in cordibus scribetur.

Novam hanc legem etiam vaticinatus est Isaias (ii, 2-4) : *Ee erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium ; et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi et dicent : Venite et ascendamus ad montem Domini et ad domum Dei Jacob et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exhibit lex et verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes et arguet populos multos.* Dicendo autem *de Sion exhibit lex et verbum Domini de Jerusalem*, legem praecinit diversam a lege mosaica, cum haec jam exierit, illa vero egressura sit in diebus novissimis.

III. Ex novi sacrificii novique sacerdotii institutione. Lex mosaica praenuntiatur abroganda, si ejus sacrificia et sacerdotium, quae hujus legis praecipua sunt instituta, sunt abroganda et transferenda ; *translato enim sacerdotio*, ait Apostolus (*Hebr.*, vii, 12), *necesse est ut et Legis translatio fiat.* — Sed :

1º Praecinuerunt prophetae, sacrificia legis mosaicae esse destitura, et novum eis subrogatum iri. Legimus (*Dan.*, ix, 27) : *In medio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium.* — (*Malach.*, i, 10, 11) : *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus ; et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda.* Sed oblatio munda, quae in omni loco sacrificatur et offertur, essentialiter diversa est ab illo sacrificio, quod secundum legem in solo templo offerri potuit. (Cf. *Levit.*, xvii, 8, 9 ; *Deut.*, vii, 13, 14.)

2º Novum institutum iri sacerdotium praedicitur. In Lege Vet. levitae ex sola tribu Levi, sacerdotes vero ex sola familia Aaron assumi poterant. Novae Legis legislator sacerdos erit non secundum ordinem aaronicum, *manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est* (Hebr., VII, 14) ; sed secundum ordinem Melchisedech gentilis, juxta illud (Ps., CIX, 4) : *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*. Et in novo foedere ex omni gente assumendi sunt sacerdotes, testante Deo per Isaiam (LXVI, 21) : *Assumam ex eis (gentibus) in sacerdotes et levitas*.

IV. Ex vocatione gentium. Foedus novum, a novo Legislatore condendum, ad omnes gentes, ut permulta testantur vaticinia, pertinere debet. Ait Dominus Abrahamo (Gen., XXII, 18) : *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae*. — Et (Ps., LXXI, 11) : *Adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient ei*. — Et (Is., XLIX, 6) : *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae*. Porro, qui extra Judaeam commorarentur, legem mosaicam in multis observare non possent ; sic, v. gr., fieri nequiret ut omnes masculi ter quotannis Jerusalem convenirent, sicut praecipitur (Exod., XXXIV, 23) ; aut ut omnes primogeniti sisterentur Domino in Jerusalem (Luc., II, 22, 23), aut omnes mulieres purificationis causa templum adirent, ut mandatur Levit., XII, 6. Novum igitur foedus a Messia instituendum ab antiquo foedere diversum erit.

V. Ex urbis templique eversione. Religio mosaica cum Judaeorum statu politico, cum Urbe atque sanctuario hierosolymitano tam arcte connectitur, ut absque eis nec concipi queat. Atqui tum populi dispersio, tum urbis atque templi eversio manifeste praediciuntur. (Dan., IX, 26) : *Occidetur Christus ; et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo ; et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio*. Lex igitur mosaica aliquando debuit abrogari.

117. Prop. II. Lex mosaica jamdudum est abrogata.

Historice certa ; theologice de fide ex manifestis Scripturae testimoniis.

PROB. I. Ex impletione temporis a prophetis pro adventu Messiae determinati. Abroganda erat per Messiam lex mosaica, cui perfectior religio substitueretur. Atqui (ut in capitè sequenti dicitur), jamdiu advenit tempus, quo Messiam esse venturum praenuntiabatur. Ergo jamdiu abrogata est lex mosaica.

II. Ex praesenti statu Judaeorum¹. Talis erat lex judaica, ut in sola Palaestina potuerit observari; cultus enim ejus exterior fere totus in templo, in quo solo sacrificia offerre fas erat, Deo exhiberi debuit; omnes masculos Hierosolymam, qui festa sollemniora ibi celebrarent, ter quotannis convenire oportebat. Sed 1850 anni jam sunt elapsi, ex quo templum est dirutum, sancta civitas eversa, Judaei e patria ejecti et in opprobrium cunctis gentibus per mundum universum dispersi.

CAPUT III

De divinitate religionis christianae in seipsa consideratae.

118. Ad ultimum ac praecipuum jam devenimus hujusce nostri tractatus punctum, in quo directe probanda est religionis christianae divina origo.

Ad hanc religionis nostrae divinitatem demonstrandam, duplicis generis praesto sunt argumenta: alia desumuntur ex prophetiis Vet. Legis in Christo adimpletis; alia ex ipsius religionis notis hauriuntur. Probationes primi generis contra Judaeos praecipue militant: si enim constiterit prophetias, quae Messiam praenuntiant, in Christo Jesu fuisse adimpletas, ipsumque Jesum esse Redemptorem Patriarchis promissum et a Judaeis expectatum, constabit profecto judaicam religionem jamdudum veterasse, eique revelationem christianam successisse. Probationes vero secundi generis specialius militant contra incredulos, deistas, rationalistas, qui nostrae religionis divinitatem et necessitatem e medio tollere conantur.

In I. igitur art. demonstrabitur Jesum Nazarenum vere esse Messiam a prophetis praenuntiatum; in II. ex religionis notis tam intrinsicis quam extrinsecis ejus divina origo stabilietur.

ARTICULUS I.

De prophetiis messianis in christo adimpletis².

119. *Scrutamini Scripturas... et illae sunt quae testimonium perhibent de me. (Joan., v, 39.)* Hisce verbis Christus Dominus Judaeos incredulos allocutus est, quos in sui agnitionem adduceret:

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 5; *Via mir.*, P. 5, c. 3, n. 1-5. — ²Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 4-8; *Via mir.*, P. 4, c. 1, n. 25 et seq.; et P. 2, c. 1, n. 52 ets eq.

tantâ enim evidentiâ fulget prophetiarum in Jesu Nazareno adimpletio, ut qui sincero corde Scripturas fuerit scrutatus, ille procul dubio Jesum esse Redemptorem promissum, qui novum foedus Deum inter et homines in suo proprio sanguine statueret, pro comperto sit habiturus.

Prophetiae messianae ad tres classes referri possunt : aliae tempus determinant, quo Messias opus suum adimplere debuit ; aliae Messiae characteres et munia describunt ; aliae demum Messiae notas personales referunt.

120. Prop. I. *Christus Jesus tempore adventui Messiae praestituto in terris apparuit.*

Historice certa ; theologicæ de fide.

Quatuor praecipuae adsunt prophetiae, Jacob scilicet, Danielis, Aggaei et Malachiae, quibus tempus adventus Messiae determinatur.

PROB. I. Ex Prophetia Jacob¹. Legimus (*Gen.*, XLIX) : *Vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis : Congregamini, ut annuntiem quae ventura sunt vobis in diebus novissimis... Juda, te laudabunt fratres tui..., adorabunt te filii patris tui... Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est ; et ipse erit expectatio gentium.*

Jamvero : 1° In hac prophetia sermonem esse de Messia, tum ex constanti et unanimi Judaeorum traditione, tum ex ipsis verbis prophetiae pro certo habendum est. Dicitur in ea : *donec veniat qui mittendus est* ; sed in Scripturis Messias antonomastice dicitur *mittendus* vel *venturus*. (*Exod.*, IV, 13 ; *Hab.*, II, 3 ; *Math.*, XI, 3.) — Dicitur etiam : *et ipse erit expectatio gentium* ; sed Messias est *Desideratus cunctis gentibus*. (*Agg.*, II, 8), ad quem fluent omnes gentes (*Is.*, II, 2), et eum deprecabuntur (*Is.*, XI, 10).

In textu hebraico pro verbis *qui mittendus est*, legitur verbum *Shiloh*. De significatione litterali hujus vocis *Shiloh* non constat nec inter Rabbinos, nec inter S. Scripturae interpretes catholicos : attamen inter omnes convenit per illam exprimi supereminentem quamdam excellentiam cui nulla alia possit comparari, quaeque soli Messiae est propria : qua de causa, non solum SS. Patres, sed etiam famosiores Rabbini per *Shiloh* intelligunt Messiam, ut constat ex ipsorum paraphrasibus in praedictam Jacobi prophetiam. *Targum Caldaicum*, ab Onkelos ante Christum natum compositum

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 4, n. 5, p. 146 ; Gatti, t. 3, p. 8 ; Ottiger, p. 735 ; Galatinus, *De arcanis catholicae veritatis contra Judaeos*, I. IV, c. 14 et seq.

sic scribit : « Non auferetur habens principatum a domo Judae, neque scribe a filiis filiorum ejus donec veniat Messias cujus est regnum, et ei obediunt populi. » — *Targum Jerosolymitanum* : « Non deficient reges de domo Judae, neque periti doctores legis de filiis filiorum ejus, usque ad tempus quo veniat rex Messias, cujus est regnum et ei subjicientur tandem omnia regna. Quam pulcher est rex Messias, qui surrecturus est a domo David! — *Talmud babylonicum*, Tract. *Sanhedrin*, c. 12, ubi quaeritur : « quodnam est nomen Messiae ? », respondet : « Shiloh est nomen ejus, sicut dictum est Gen. 49 : *donec veniat Shiloh.* »

2° In hac prophetia tempus adventûs Messiae clare determinatur : *non auferetur sceptrum de Juda*, etc. Messias igitur venturus est, quando principatus e familia Juda ablatuſ genti alienae tradetur ; vel, ut aliis magis placet, venturus est, antequam forma regiminis e familia populoque judaico auferatur.

3° Jesum Nazarenum tempore a Jacob adventui Messiae praestituto vixisse, historice certum est. Si quis enim existimaverit potestatem dominativam vocabulo *sceptrum* significari, huic facile constabit potestatem hujusmodi penes familiam Judae cum majori minorive auctoritate tamdiu permansisse, quoad aliquot annis ante Christum natum ab ea fuerit ablata, atque Herodi alienigenae tradita, ipsaque Judaea, licet propriis adhuc utens legibus, romano subjecta fuerit imperio. Quando Judaei a Pilato Jesum petierunt, quem crucifigerent, exclamarunt : *Non habemus regem nisi Caesarem* ; quibus verbis solemne praebuerunt testimonium, sceptrum jam fuisse a Juda ablatum, advenisseque tempora a Patre suo Jacob adventui Messiae praestituta.

Si quis vero existimaverit, formam regiminis populo judaico a Deo per Moysen communicatam vocabulo *sceptrum* significari, huic etiam facile constabit hanc formam regiminis in tribu Juda tamdiu perdurasse, quoad aliquot annis post Christum mortuum, per Titum desolatio facta sit in civitate sancta, Jerusalem subversa, templum dirutum, jube sacrificium extinctum, totaque gens e patria ejecta et in mundum universum dispersa. Ex qua universa desolatione apertissime evincitur, jam tunc elapsa fuisse tempora a Jacob adventui Messiae praefinita.

121. PROB. II. Ex Prophetia Danielis¹. Cum Daniel olim de captivitate babylonica cogitaret Deumque enixe deprecaretur, Angelus Gabriel locutus est ei dicens (*Daniel*, ix) : *Tu ergo animad-*

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 4, n. 7 et seq. ; Gatti, t. 3, p. 51 ; Öttiger, p. 689.

verte sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum et super urbem sanctam tuam, ut consummetur praevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo, et animadvertite : Ab exitu sermonis ut iterum aedificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duae erunt ; et rursum aedificabitur platea, et muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus ; et non erit ejus populus qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo ; et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una ; et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.

Jamvero : 1° Hanc Danielis prophetiam esse de Messia, manifestum, est tum ex nominibus, quibus Messias insignitur, vocatur enim *Christus, Christus dux, Sanctus Sanctorum*, dicitur *occidendus a suis* ; — tum ex fine ejus missionis, *ut finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia*. Haec autem in neminem nisi in solum Messiam cadere possunt.

2° Hac in prophetia modo certo atque definito tempus, quo occidendus est Christus seu Messias, indicatur, et quidem dupliciter. Primo quidem et principaliter enumeratione quorundam eventuum, ante quorum expletionem Messias est certo venturus, et quibus semel expletis, jam amplius non exspectandus est Salvator. Horum eventuum praecipui sunt : Civitatis et sanctuarii eversio, *civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo* ; cessatio jugis sacrificii, *in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium* ; absoluta et definitiva populi judaici rejectio atque ejus irreparabilis desolatio, *Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est... et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*. — Secundo et quasi accidentaliter, supputatione annorum, quibus elapsis Christus est occidendus : in medio scilicet hebdomadis septuagesimae ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Jerusalem.

3° Jesum Nazarenum tempore a Daniele praedicto vixisse, historice certum est. Etenim :

a) Jesum, antequam eventus a Daniele praedicti complerentur, vixisse, ex tota narratione evangelica constat. Temporibus Christi

populus judaicus, etsi sub praeside extraneo, propriis tamen adhuc regebatur legibus, urbs sancta in suo decore stabat, et quotidie in templo juge offerebatur sacrificium. — Aliquot vero annis post Christi occisionem civitatem Jerusalem fuisse a Romanis sub duce Tito funditus eversam, templum dirutum, gentemque judaicam irreparabili desolatione, quae hodie adhuc perdurat, in captivitatem ductam atque dispersam inter nationes, monumenta vel profana certo testantur.

b) Annorum etiam supputatione comperitur Jesum apparuisse quando hebdomadae a Daniele assignatae ad finem vergere coeperunt. Inter omnes constat, si rationalistas excipias atque Judaeos qui post Christum mortuum vixerunt, praedictas hebdomadas idem significare atque hebdomadas annorum; ita ut hebdomades septuaginta efficiant annos quodringentos et nonaginta. Jamvero, cum juxta vaticinium Christus in dimidio ultimae hebdomadis sit occidendus, quodringentos et octoginta sex annos cum dimidio elabi oportuit. Praedictas vero hebdomadas non esse hebdomadas diuturnioris temporis spatii, v. gr., quadraginta vel centum annorum, ut quidem hodierni Judaei comminiscuntur, ex eo compertum est tum quod in S. Scripturis hebdomada semper sumitur pro spatio septem annorum vel septem dierum, nunquam vero pro spatio longioris temporis, tum ex testimonio antiquiorum rabbinorum, qui hebdomadas Danielis de hebdomadis annorum unanimiter intellexerunt¹.

Praedictas etiam hebdomadas non esse hebdomadas dierum ex eo manifestum est, quod spatium quodringenti et nonaginta dierum in eventis a Daniele praedictis nequaquam suppeditaret. Priusquam enim impleri posset prophetia, necesse fuit templum atque civitatem aedificari, quod tempore tam exiguo certe peragi non potuisset.

Disputatur equidem de edicto, a quo hebdomadam computatio debeat incipi; quatuor enim in S. Codicibus occurrunt decreta de reaedificanda urbe et templo, decretum scilicet Cyri (I, *Esdr.*, I), Darii Hystaspis (I, *Esdr.*, VII), Artaxercis Longimani, anno septimo ejus imperii (I, *Esdr.*, VII), et ejusdem anno vigesimo sui imperii (II, *Esdr.*, II). Quod si, prout communiter fit, a decreto quod anno vigesimo regni Artaxercis latum est, incipiatur annorum computatio, medium ultimae hebdomadis coincidit perfecte cum anno, quo Christus refertur mortuus. De caetero, etsi ab aliis

¹ Cf. Galatinus, I. 10, cap. 14.

edictis incipiatur computatio, res est exigui momenti, cum computationum differentia sit paucorum tantum annorum, et in quolibet casu ultima hebdomada coincidat cum tempore quo vixit Christus. Imo etsi omnino incerta foret annorum computatio, nullatenus infringeretur prophetiae vis, cum haec non tam in annorum computatione, quam in quorundam factorum enumeratione, ante quorum eventum Messias certo venturus est, consistat. Qua de causa, ut ex Daniele contra Judaeos probarent Messiam jam advenisse, S. Patres rarius ad annorum computationem, frequentius vero ad factorum impletionem provocaverunt.

« Quis non eundem Salvatorem agnoscat apud Danielem, ait S. Augustinus, cum antiquo dierum offertur filius hominis, et accipit regnum sine fine, ut serviant ei gentes (*Dan.*, VII, 13, 14) ? Jamvero si locum illum quem commemoravit Dominus ex ejusdem Danielis prophetia, *Cum videritis abominationem vastationis quae dicta est a Daniele, stantem in loco sancto; qui legit, intelligat*, (*Id.*, IX, 27 ; *Matth.*, XXIV, 15), si supputatis etiam temporibus hebdomadam, ille numerus pertractetur ; non solum Christus, sed etiam tempus reperitur, quo eum oportuit venire passurum. Quanquam, et sine computatione temporum, manifestis rerum effectibus Judaeos urgere soleamus, cum quibus nobis, non utrum in Christo sit salus nostra, sed utrum jam venerit, passusque fuerit disceptatio est. Convincentur autem rebus ipsis apertissimis, non solum de fide omnium gentium, quas ei servituras eadem, cui credere coguntur, Scriptura praedixit, quae ita clarescit toto orbe terrarum, ut omnium tergiversantium oculos feriat ; verum etiam de iis quae in ipsa Judaeorum gente jam facta sunt, quod sacrarium eversum est, quod cessavit hostia, et sacerdos, et unctio pristina ; quae omnia Daniel tunc praenuntiavit futura, quando ungi Sanctum sanctorum liquide prophetavit. (*Dan.* IX, 24-27.) Cum igitur illa omnia jam facta sint, exigitur ab eis etiam unctus Sanctus sanctorum, et quid respondeant, non inveniunt. » (*Cont. Faustum*, l. 12, cap. 44. M., 42, c. 277.)

122. PROB. III. Ex Prophetia Aggaei et Malachiae¹. Templo post captivitatem babylonicam iterum constructo, cum huic Judaei templum Salomonis multum antecellere animadverterent, tristati sunt. Tunc consolatus est eos Dominus, praenuntians per os Aggaei et Malachiae futuram hujus templi gloriam.

(Aggaeus, II) : *Haec dicit Dominus exercituum : Adhuc unum modicum est, et ego commovebo coelum et terram, et mare, et aridam. Et movebo omnes gentes, et veniet Desideratus cunctis gentibus ; et implebo domum istam gloria... Magna erit gloria domus istius novissimae, plus quam primae, dicit Dominus exercituum : et in isto loco dabo pacem.*

(Malach., III) : *Ecce ego mitto Angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Domi-*

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 4, n. 20 ; Gatti, p. 59 et 70.

nator quem vos quaeritis, et Angelus testamenti quem vos vultis : ecce venit, dicit Dominus exercituum.

Jamvero : 1° Manifestum est has prophetias ad Messiam spectare, quippe qui solus sit *Desideratus cunctis gentibus, Dominator* quem quaerunt Judaei, et *Angelus testamenti* quem volunt.

2° Manifestum est has prophetias tempus adventûs Messiae indicare ; oportuit enim Messiam in templum venire, quod gloria impleret, et in quo pacem daret.

3° Certum est Jesum Nazarenum in templum venisse ; templum vero post Christi mortem mox fuisse destructum.

Corollaria. I. Ex praedictis igitur prophetiis constat, jamdiu elapsus esse tempus a Deo adventui Messiae destinatum ; atque apud Judaeos venturi Liberatoris expectationem vanam esse ac irritam.

II. Cum nullus praeter Christum Jesum assignari possit, qui tempore a prophetis praenuntiato vixerit, et in quem notae veri Messiae quadrare possint, exinde jure ac merito inferimus prophetias messianas, quibus tempus determinatur, in Jesu fuisse adimpletas, Ipsumque verum esse Liberatorem Patriarchis promissum, qui legem mosaicam consummaret, novumque foedus Deum inter et homines statueret.

123. Prop. II. *Prophetiae, quae Messiae characteres et munia praenuntiant, in Christo Jesu sunt impletae.*

Historice et theologicè certa.

PROB. Quatuor a prophetis assignantur characteres Messiae : Messiam quidem ex prophetis *Regem, Sacerdotem, Prophetam* et *Legislatorem* esse oportet. Ejus autem munia sunt ut tanquam Salvator homines Deo reconciliet, et ut, abolito foedere mosaico, novam ad quam fluent omnes gentes, religionem instituat. Atqui haec omnia in Jesu impleta sunt. Etenim :

I. Ad characteres Messiae quod attinet :

1° Messiam esse REGEM oportet (*Ps.*, II, 6) : *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion, montem sanctum ejus.* — (*Is.*, IX, 7) : *Super solium David, et super regnum ejus sedebit.* — De Jesu scriptum legimus (*Luc*, I, 32) : *Dabit illi Dominus Deus sedem David, Patris ejus ; et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis.*

2° Messiam esse SACERDOTE M oportet (*Ps.*, CIX, 4) : *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.* — Jesum esse hunc Sacerdotem testatur S. Paulus (*Hebr.*, v). De Jesu etiam

scripsit Apostolus (*Hebr.*, vii, 24) : *Hic autem, eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium.*

3° Messiam PROPHE TAM esse atque LEGISLATOREM oportet (*Deuter.*, xviii, 15, 18) : *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus tuus : ipsum audies... Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi.* — Jesum fuisse prophetam, certum est (*ex infra dicendis*, n. 136) ; ipsique Judaei videntes opera ejus, dicebant quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum. (*Joan.*, vi, 14.) Ipsum vero fuisse legislatorem, universus orbis, utpote qui legem Christi sit amplexus, proclamat.

II. Ad munia Messiae quod attinet :

1° Messiam praedicatur fore SALVATOREM (*mach.*, ix, 9) : *Ecce Rex tuus veniet tibi justus, et Salvator.* — De Jesu canunt Angeli, (*Luc*, ii, 11) : *Natus est vobis hodie Salvator.* Et Samaritani confidentur (*Joan.*, iv, 42) : *Et scimus quia hic est vere Salvator mundi.*

2° Messiam oportet FOEDUS MOSAICUM ABOLERE ET NOVUM INSTITUERE. (Cf. dicta n. 116.) — Jesus novum instituit testamentum (*Matth.*, xxvi, 28) : *Hic est sanguis novi testamenti.* — (*Hebr.*, ix, 15) : *Et ideo novi testamenti mediator est.*

3° Messiam oportet RELIGIONEM INSTITUERE, ad quam fluent omnes gentes (*Malach.*, i, 10) : *Et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda.* — (*Is.*, ii, 2) : *Et fluent ad eum omnes gentes.* — Jesus misit Apostolos in universum mundum (*Marc.*, xvi, 15) : *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae ;* et re vera, nobis constat sonum eorum ivisse ad terminos terrae, oblationemque mundam in Sacrificio Missae ubique terrarum Deo offerri, omnesque gentes ad Christum fluere, ut in conspectu ejus Deum adorent. (*Ps.*, xxi, 28.)

124. Prop. III. *Prophetiae, quae personales Messiae notas describunt, in Jesu Nazareno sunt impletae*¹.

Historice certa ; theologicæ de fide.

PROB. Notae personales Messiae a prophetis delineatae, ad ejus ortum, vitam, passionem et exaltationem pertinent. Has autem notas Christo Jesu omni ex parte convenire, ex evangelica narratione constat.

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 7 et 8 ; *Evid. fidei*, c. 5 ; Gatti, t. 3, p. 78 ; Liebermann, P. 2, c. 2, sect. 2, a. 3.

I. Prophetiae de ortu Messiae.

1° Messias oriturus erit ex semine Abrahæ et ex familia Davidis (*Genes.*, xxii, 18) : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae.* — (*Is.*, xi, 1) : *Egredietur Virga de radice Jesse.* — (*Jerem.*, xxiii, 5, 6) : *Ecce dies venient : et suscitabo David germen justum... et hoc est nomen quod vocabunt eum : Dominus, justus noster.* — Christus, sicut ex ipsius genealogia constat, e stirpe Davidis ortus est.

2° Messias nasciturus est ex Virgine (*Is.*, vii, 14) : *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* — Jesus natus est ex Virgine. (*Matth.*, i ; *Luc.*, i, 35.)

3° Messias nasciturus est in Bethlehem (*Mich.*, v, 2) : *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda ; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel ; et egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis.* — Jesum in Bethlehem natum esse referunt Evangelistæ. (*Matth.*, ii ; *Luc.*, ii.)

II. Prophetiae de vita Messiae.

1° Messias adorabitur a Magis (*Ps.*, lxxi, 9-11). — Jesu in suo ortu fuit adoratus (*Matth.*, ii).

2° Commoraturus est in Aegypto (*Os.*, xi, 1) : *Ex Aegypto vocavi filium meum.* — Jesus fugiens Herodis iram secessit in Aegyptum (*Matth.*, ii).

3° Habebit praecursorem (*Is.*, xl, 3) : *Vox clamantis in deserto : parate viam Domini.* — (*Malach.*, iii, 1) : *Ecce ego mitto Angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam.* — Jesus Joannem habuit praecursorem (*Matth.*, iii ; *Marc.*, i ; *Luc.*, ii ; *Joan.*, i).

4° Novum praedicabit Evangelium (*Is.*, lxi, 1) : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me ; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, etc.* Quod quidem Jesum praestitisse compertum est.

5° Messias suam doctrinam miraculis probabit (*Is.*, xxxv, 4-6) : *Deus ipse veniet, et salvabit nos : tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum patebunt ; tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum.* — Jesus discipulos Joannis ad sua miracula provocat (*Matth.*, xi, 4, 5) : *Euntes renuntiate Joanni quae audistis et vidistis : Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.*

6° Messias vitam pauperem et humilem transiget, atque summam prae se feret mansuetudinem (*Zach.*, ix, 9) : *Ipse pauper, et ascendens, super asinam.* — (*Is.*, xlii, et seq.) : *Ecce servus meus...*

non clamabit... nec audietur vox ejus foris ; calamum quassatum non conteret, etc. — Jesus non habuit ubi caput reclinaret (*Luc.*, ix, 58), et humilitate atque mansuetudine fuit commendatus (*Matth.*, xi, 29).

7° Ingressus triumphalis Messiae super asinam praedicitur a Zacharia (ix, 1) : *Exulta, filia Sion... ecce Rex tuus veniet tibi justus et Salvator. Ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum filium asinae.* — Jesum super asinam ingressum esse Jerusalem omnes Evangelistae narrant.

III. Prophetiae de passione Christi.

Quidquid de Messiae passione et morte cruenta praedictum fuerat, tam perfecte in Christo Jesu impletum est, ut prophetae, speciatim Isaïas, potius Jesu jam mortui historiam texuisse, quam ipsius passionem futuram praedixisse videantur. Secundum prophetias, Messias :

1° Prodetur a discipulo (*Ps.*, xli, 10) : *Etenim homo pacis meae, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.*

2° Vendetur triginta argenteis (*Zach.*, xi, 12) : *Appenderunt mercedem meam triginta argenteos.*

3° A suis in passione deseretur (*Zach.*, xiii, 7) : *Percute pastorem, et dispergentur oves.*

4° Accusatus obmutescet (*Is.*, liii, 7) : *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum ; sicut ovis ad occisiosum ducetur ; et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.*

5° Flagellis et alapis caedetur, et sputis conspuetur (*Is.*, l, 6) : *Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus ; faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me.* — (*Thren.*, iii, 30) : *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.*

6° Ad mortem damnatus cruci affigetur (*Ps.*, xxi, 17) : *Concilium malignantium obsedit me ; foderunt manus meas et pedes meos : dinumeraverunt omnia ossa mea.*

7° Inter latrones morietur (*Is.*, liii, 12) : *Tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est.*

8° Deridebitur a praetereuntibus (*Ps.*, xxi) : *Ego autem sum vermis et non homo ; opprobrium hominum, et abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me ; locuti sunt labiis, et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum ; salvum faciat eum, quoniam vult eum.*

9° Felle et aceto potabitur (*Ps.*, lxxviii, 22) : *Dederunt in escam meam fel ; et in siti mea potaverunt me aceto.*

10° Lancea in latere perfodietur (*Zach.*, XII, 10) : *Aspicient ad me, quem confixerunt.*

11° Vestimenta ejus dividuntur (*Ps.*, XXI, 19) : *Diviserunt sibi vestimenta mea, et in vestem meam miserunt sortem.*

12° Non confringentur ejus crura (*Numer.*, IX, 12) : *Os ejus non confringent.*

Haec autem omnia in Jesu patiente perfecte impleta esse, ex evangelica narratione manifestum est.

IV. Prophetiae de exaltatione Messiae.

Praenuntiaverunt prophetae :

1° Ejus gloriosam resurrectionem (*Ps.*, xv, 10) : *Non dereliques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* — (*Is.*, XI, 10) : *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum.*

2° Ejus exaltationem et regnum (*Dan.*, VII, 13, 14) : *Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus coeli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit : et in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, et honorem et regnum, et omnes populi, tribus, et linguae ipsi servient.* — (*Ps.*, CIX, 1) : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis.*

Haec autem omnia impleta sunt in Jesu Nazareno, qui resurrexit a mortuis, et cernentibus Apostolis, elevatus est in coelum, ubi sedet ad dexteram Patris ; cui omnes populi, tribus, et linguae serviunt per universum mundum.

125. Conclusio. Cum omnes prophetiae messianae Veteris Test. in Jesu Nazareno, et in eo solo fuerint penitus impletae, nemini non manifestum est Jesum vere esse Liberatorem Patriarchis promissum, a Judaeis exspectatum, a Gentibus desideratum ; ac proinde ejus religionem solam esse veram, solam Deo acceptam, extra quam nulli speranda est salus. — *Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor Judaeorum* (II, *Cor.*, III, 15) : Judaeique audientes vocem prophetarum non intelligunt, et videntes visionem non cognoscunt (*Isai.*, VI, 9), de Jesu scripta fuisse, quae in Vet. Testamento continentur : sed alium Salvatorem exspectant, et pereunt. Et ita Redemptor gentibus factus est in sanctificationem ; *in lapidem autem offensionis, et in petram scandalum, duabus domibus Israel ; in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem.* (*Is.*, VIII, 14.)

ARTICULUS II.

De criteriis proprie dictis revelationis christianae.

126. Criteriorum, quibus doctrinae divinitas probatur, alia sunt intrinseca ex natura doctrinae desumpta ; alia extrinseca ex persona praeconis et factis quibusdam externis hausta (n. 74^d et seq.). Probanda est igitur christianae religionis divinitas : 1° ex notis intrinsecis, seu ex natura ipsius religionis ; 2° ex persona praeconis ; 3° ex factis externis. —

§ 1. — DE NOTIS INTRINSECIS RELIGIONIS CHRISTIANAE ¹.

127. Prop. *Ex sublimi religionis christianae excellentia ejus divinitas recte probatur.*

Philosophice et theologice certa.

Ad hujus propositionis demonstrationem duo sunt probanda : 1° excellentissimam esse religionem christianam ; 2° ex hac excellentia recte inferri, eam praeter Deum alium auctorem habere non posse.

PROB. I^a PARS : *Excellentissimam esse christianam religionem.*

Religio considerari potest in suis dogmatibus, in suis praeceptis, in sua sanctione, in mediis salutis quae hominibus ad finem suum ultimum consequendum suppeditat.

I. In ejus dogmatibus :

1° *Effulget sublimitas.* Religio christiana omnia legis naturae dogmata continet novoque lumine perfundit ; dogmata legis mosaicae sua facit eaque modo magis explicito proponit, ac novis auget mysteriis.

Ad Deum quod attinet, docet ipsum unum esse in essentia et trinum in personis ; omnium perfectionum cumulo adornatum ; rerum omnium primum principium et finem ultimum ; omnia vigilantia curâ gubernare ; hominibus adeo esse amicum, ut ad eos liberandos Pater Filium suum Unigenitum in mundum mittere, ipseque Filius mortem subire dignatus sit, etc.

Ad hominem quod attinet, dotes ejus naturales commendat, ut spiritualitatem, libertatem, immortalitatem ; sed dotes ejus supernaturales imprimis extollit, quod scilicet ad imaginem Dei creatus et ad ordinem supernaturalem elevatus est ; quod per gratiam in vitam renascitur superiorem et divinam, cōsors fit ipsius divinae

¹ Cf. S. Alph., Ver. fīd., P. 2, c. 13 ; P. 3, c. 1 ; Evid. fīdei, P. 1, c. 1 ; Valsecchi, Fundam. fīd., l. 2, c. 11 et 12 ; Cursus compl., t. 3, p. 274.

naturae, membrumque constituitur corporis illius mystici, cujus Christus est caput ; quod ejus finis est ipse Deus facie ad faciem in coelis videndus, etc.

Uno verbo, tanta sublimitate religio fulget in dogmatibus, ut *sapientia Dei* recte vocetur. *Sapientiam autem loquimur inter perfectos*, ait Apostolus, *sapientiam vero non hujus saeculi, neque principum hujus saeculi, qui destruuntur. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio.* (I, Cor., II, 6.)

2° *Effulget puritas.* Licet nominis christiani hostes a condita Ecclesia ad nostra usque tempora omnem lapidem moverint, ut in ejus dogmatibus quamdam contradictionem aut quamdam cum recta ratione repugnantiam detegerent, nihil tamen falsum, nihil indecorum, nihil sibi aut rectae rationi contrarium, in medium unquam adferre potuerunt. Quae vero a rationalistis assignantur apparentes contradictiones, illae, teste Vaticano (Const. *Dei Filius*, cap. 4), ex eo sunt ortae quia vel *fidei dogmata ad mentem Ecclesiae intellecta et exposita non fuerint, vel opinionum commenta pro rationis effatis habeantur.*

3° *Effulget simplicitas et certitudo.* Christus et Apostoli non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis doctrinam tradiderunt ; sed summa simplicitate omnium captui sese accommodarunt, sapientibus et insipientibus sese debitores constituerunt, et mysteria altissima verbis simplicissimis docuerunt.

Nec opinando, sicut a philosophis fieri assolet, sed docendo et affirmando doctrinam proposuerunt. *Erat enim* (Jesus) *docens eos sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum et pharisaei* (Matth., VII, 29). Et Apostolus protestatur (Gal., I, 8) : *Sed licet nos, aut angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Unde merito scribere potuit S. Thomas : « Nullus philosophorum ante adventum Christi cum toto conatu suo potuit tantum scire de Deo et de necessariis ad vitam aeternam, quantum post adventum Christi scit una vetula per fidem. » (Op. 7, *De Exposit. Symb.*, c. 1.)

II. In praeceptis suis religio regulam morum exhibet :

1° *Sanctissimam*, a) quia omnia ad gloriam Dei refert : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum.* (Matth., XXII, 37, 38.) — *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* (I, Cor., x, 31.) Qua de causa in oratione dominica docet nos Christus orare ante omnia ut sancti-

ficetur nomen Dei (*Matth.*, vi, 9) ; et jubet ut Deum non solo cultu externo ad morem ethnicorum, sed praecipue cultu interno colamus (*Joan.*, iv, 24) : *Spiritus est Deus ; et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.*

b) Quia omnia in hominis sanctitatem ordinat. (*Thessal.*, iv, 3) : *Haec est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Quare jubet Christus ut saluti animae super omnia invigilemus (*Matth.*, xvi, 26) : *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur ?* Jubet, ut regnum Dei super omnia quaeramus (*Matth.*, vi, 33) : *Quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus ;* et ut bona non in terris sed in coelis nobis thesaurizemus (*Matth.*, vi, 19).

Quocirca lex evangelica praeceptis consilia etiam adjicit, ut homines per voluntariam castitatem et paupertatem, per perfectam sui ipsius abnegationem atque excellentissimam omnium virtutum praxim ad altissimam evehantur perfectionem (*Matth.*, v, 48) : *Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est.*

2° *Simplicissimam* : omnia Novae Legis officia in caritate, quae est vinculum perfectionis, compendiose includuntur. (*Matth.*, xxii, 37-40) : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo... Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae.* — Qui diligit proximum, inquit etiam Apostolus (*Rom.*, xiii), legem implevit. Nam : *non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod aliud est mandatum, in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum... Plenitudo ergo legis est dilectio.*

3° *Universalissimam*, quae omnia hominis officia erga Deum, erga seipsum, et erga proximum determinat ; omnes virtutes praescribit vel commendat, omnia vitia prohibet ; quae non solum actus externos attingit, sed et internos animi motus moderatur.

« Tu, inquit Augustinus, feminas viris sui non ad explendam libidinem, sed ad progandam prolem, et ad rei familiaris societatem, casta et fidei obedientia subijcis. Tu viros conjugibus, non ad illudendum imbecilliore sexum, sed sinceris amoris legibus praeficis. Tu parentibus filios libera quadam servitute subjungis, parentes filiis pia dominatione praeponis. Tu fratribus fratres religionis vinculo firmiore atque arctiore quam sanguinis nectis... Tu dominis servos, non tam conditionis necessitate, quam officii delectatione doces adhaerere. Tu dominis servos, summi Dei communis Domini consideratione placabiles, et ad consulendum quam ad coercendum propensiores facis. Tu cives civibus, gentes gentibus, et prorsus homines primorum parentum recordatione, non societate tantum, sed quadam etiam fraternitate conjungis. Doces reges prospicere

populis, mones populos se subdere regibus. Quibus honor debeatur, quibus affectus, quibus reverentia, quibus timor, quibus consolatio, quibus admonitio, quibus cohortatio, quibus disciplina, quibus objurgatio, quibus supplicium, sedulo doces ; ostendens quemadmodum et non omnibus omnia et omnibus caritas et nulli debeatur injuria.» (*De moribus Eccl.*, l. 1, c. 30, n. 63. M., 32, c. 1336.)

III. In sua sanctione lex evangelica altissima est et sapientissima. Non praemia promittit mere temporalia, aut mala minatur mere terrena, sed ad altiora respicit. Legem observantibus, in futuro saeculo vitam repromittit aeternam (I, *Joan.*, II, 25) : *Et haec est repromissio quam ipse pollicitus est nobis : vitam aeternam ;* et in praesenti saeculo, pacem filiorum Dei quae exsuperat omnem sensum, et testimonium bonae conscientiae (*Matth.*, XI, 29) : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde ; et invenietis requiem animabus vestris.* — (*Rom.*, XV, 13) : *Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo.*

Impiis autem, qui legem observare recusant, reservatur gehenna ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur (*Marc.*, IX, 43) ; et in hac vita est contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. (*Rom.*, III, 16.)

IV. In mediis salutis, quae homini praebet, est efficacissima. Maximum salutis medium est ipsa *Ecclesia*, quam Redemptor eo instituit consilio, ut per eam opus Redemptionis ad omnia tempora et loca protenderetur. — Deinde commendatur *oratio*, quam S. Alphonsus merito *magnum salutis medium* vocavit, quia per eam omnium gratiarum thesaurus aperitur ; commendatur *Sacrificium missae*, cujus « oblatione placatus Dominus, gratiam et donum poenitentiae concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit. » (*Conc. Trid.*, Sess. XXII, cap. 2.) Commendantur praesertim *sacramenta*, per quae fructus dominicae passionis speciali modo nobis applicantur, et omnibus vitae spiritualis necessitatibus opportunum praestatur auxilium. Commendantur denique *alia permulta media*, quibus S. Mater *Ecclesia* fideles excitat, vel ut a somno peccati et teporis exsurgant, vel in justitia in diem crescant, donec dies aeternitatis eis elucescat.

128. PROB. II^a PARS : *Religionem christianam alium atque Deum auctorem habere non posse.*

Criteria intrinseca, sicut notatum est n. 74^d et 94^d, alicujus doctrinae divinitatem apodictice non probant ; probant tamen eam talem esse, quae possit esse divinitus revelata ; imo certitudinem moralem gignere possunt, eam non ab homine, sed a Deo ducere

originem. Quae moralis certitudo respectu religionis christianae ex ejusdem criteriis intrinsecis manifeste gignitur. Qui enim religionem christianam a Deo ortum duxisse negant, asserere necessario coguntur Christum, purum hominem, ipsam vel proprio excogitasse ingenio, vel eam hausisse sive ex lege mosaica, sive ex systematibus philosophicis orientalibus, ut hodiedum non pauci rationalistae temere effutiunt. Sed nullum horum dici potest.

I. *Non potuit Christus purus homo proprio ingenio tam sublimem excogitare doctrinam.* Experientiâ constat, nullum unquam philosophum quantumvis doctum, nullamve scholam philosophicam omnibus humanis adjumentis instructam, corpus quoddam doctrinale aut systema ethicum, quod erroribus etiam crassioribus contra Deum aut legem naturalem fuerit expers, concinnare potuisse. Quis igitur sapiens asserere audeat Christum, si purus supponatur homo, utpote scientiis non excultum et opibus humanis destitutum, systema adeo sanctum ac sublime, excogitare potuisse, in quod nullus irrepserit error, in quo omnia ab initio tam perfecta fuerint, ut ne iota quidem fuerit immutatum, in quo etiam multa contineantur mysteria, quae ab homine inveniri nullatenus potuissent?

II. *Nec ex lege mosaica suam potuit Christus haurire doctrinam.* Dogmata et praecepta moralia, quae in lege mosaica reperiuntur, in lege christiana etiam inveniuntur. Attamen, si Christus merus homo fuisset, nec ea ex lege judaica desumere potuisset; scholas enim superiores, in quibus lex mosaica explanabatur, nunquam frequentavit, sed ad annum usque trigesimum arte fabrilis fungebatur cum Josepho. Quocirca, cum docuit in templo aut synagogis mirabantur Judaei, dicentes: *Quomodo hic litteras scit, quum non didicerit?* (Joan., vii, 5); et concives ejus, qui eum apud se cognoverant, *admirabantur in doctrinâ ejus, dicentes: Unde huic haec omnia? et quae est sapientia quae data est illi?... Nonne hic est faber, filius Mariae?* (Marc., vi, 2, 3. Cf. Matth., xiii, 54 et seq.).

Imo, pone eum legis expositionem didicisse, ex ejus tamen cognitione totam suam doctrinam haurire non potuisset: summa quippe est disparilitas legem mosaicam inter et christianam. Plura dogmata explicite tradidit Christus, quae in lege mosaica implicite tantum continebantur, atque ab homine citra novam revelationem ex lege certo cognosci non potuissent. Plura etiam legis praecepta abolevit Christus, quibus perfectiora et sublimiora subrogaret, non in timore fundata sicut in lege Moysis, sed in caritate; altiore

denique adjecit sanctionem : quae omnia Christus ex lege mosaica haurire nequivit.

III. *Nec potuit Christus suam doctrinam e philosophicis systematibus aegyptiacis, graecis, persicis aut indicis desumere*¹.

1° Si Christus ponitur merus homo, sicut effutiunt rationalistae, ut ex diversis systematibus philosophicis suam doctrinam haurire potuisset, prorsus necesse fuit ut iis systematibus more humano studuisset. Porro, ex tota Christi historia compertum est ipsum studiis non vacasse. Etenim :

Exteras regiones non peragravit, ut scientiam acquireret. In Aegypto quidem aliquo tempore commoratus est ; at multo ante annum duodecimum in patriam fuit redux, ibidem cum Josepho et Maria mansurus. Jamvero quomodo potuisset ante annum decimum scientias aegyptiacas tam perfecte addiscere, ut omnes alios antecelleret sapientiâ ?

In patriâ, scholis superioribus non interfuit, cum arte fabrili fungeretur cum Josepho ; si enim scholas istas frequentasset, concives, quod id non latuisset, ejus sapientiam non tam vehementer mirati fuissent. — *Praeterea*, apud Hebraeos nullae scholae exstabant, in quibus ethnica philosophia edocebatur ; etenim, ut ait *Gatti* (p. 247) : « Hebraeis adeo persuasum erat, veritatem apud se habere, ut omnes philosophos nihili existimarent, ac ne legerint quidem. »

Nec solus ea systemata potuit addiscere : quomodo enim prae sua paupertate libros sibi potuisset comparare ? quomodo diversas linguas, quibus exarata sunt systemata, callere potuisset ? quod demum tempore illis scientiis incumbere potuisset, cum labore manuum victum quotidianum quaerere opus fuerit ?

2° Dato etiam Christum ethnicam philosophiam cognovisse, nec tum ex ea, si purus dicitur homo, suam religionem desumere potuisset. Silent philosophi de mysteriis, quae in nostra religione continentur : itaque a philosophis Christus ea mutuari non valuit. « Lege ab initio ad finem totum Hermetem seu Trismegistum, inquit *Gatti* (p. 243), lege totum Platonem, lege quotquot de Pythagora scripsere ; et nihil de iis, quae Christus in ordine supernaturali edocuit, aut instituit, invenies : nihil, ex gr., de Sacramentis, prout sunt in remedium humanae salutis, etc. »

Praeterea, licet philosophi plures veritates sive ratione compertas, sive a primaeva traditione acceptas, cognoverint, eas tamen, ad Deum et mores quod attinet, tantis erroribus infecerunt, ut vires

¹ Cf. *Gatti*, 1. 3, p. 243. *Ottiger*, p. 622. Cf. etiam dicenda de Buddhismo, n. 149^a et seq.

humanae prorsus impares sint corpori doctrinae ex eis colligendo, quod nullis scateat erroribus, tantamque prae se ferat puritatem et sublimitatem, quantam in se exhibeat religio christiana.

Religionem christianam a philosophis suam mutuari non potuisse doctrinam, eo magis perspicuum est, quod tum apud omnes gentes, tum etiam apud Graecos et Romanos, speciatim temporibus Christi, philosophia in statum deterrimum delapsa erat. *Quoad Deum*, alii in pantheismum, alii in atheismum, alii in polytheismum et idololatriam declinaverant. *Quoad hominem*, animae spiritualitatem, libertatem et immortalitatem, totius moralitatis fontem, in dubium revocaverant. *Quoad morum regulam*, omnia pene naturalis rationis recta dictamina commutaverant. *Quoad scientias in genere*, plerique in putidum devenerant scepticismum (cf. n. 60). Exinde orta est apud paganos etiam praestantissimos maxima illa morum corruptela, quam horrens describit Apostolus (*Rom.*, 1).

Quis autem sapiens sibi persuadere posset ex tam putido fonte tempore brevissimo scaturire potuisse religionem tam sanctam, tam mundam, tam sublinem, qualem Christus suis proposuit discipulis? — Ex ipsa igitur intrinseca religionis christianae natura perspectum habemus, ipsam a solo Deo ortum ducere posse.

§ 2. — DE PERSONA PRAECONIS¹.

129. Religionis christianae duplex est praeco, *principalis* unus, Christus Dominus noster, qui propria auctoritate religionem fundavit; *ministeriales* alii, scilicet Apostoli, qui doctrinam Magistri gentibus annuntiaverunt. De Apostolis nihil hic dicendum est; ex iis enim quae supra (n. 104 et seq.) de veracitate librorum Novi Testamenti dicta sunt, abunde jam constat Apostolos probos, veraces, et sanctos fuisse; nihil autem aliud praeterea in religionis praecone ministeriali, fidem ut faciat, requiritur. — Reliquum est igitur ut religionis christianae divina origo ex caractere ipsius Christi probetur.

130. Prop. *Ex caractere Christi divina religionis origo certo evincitur.*

Philosophice *certa*; theologice *de fide*.

PROB. Christus non semel, sed saepius et apertissime testimonium suae divinae missionis reddidit.

Perspicue testatus est se esse Messiam Patribus promissum. Mulieri Samaritanae confitenti: *Scio quia Messias venit*, respondit:

¹ Cf. Wilmers, p. 380. Ottiger, p. 628.

Ego sum, qui loquor tecum (Joan., iv, 26). Et postquam in synagoga vaticinia Isaiae de Messia legisset (*Is., LXI*), ea sibi applicans conclusit : *Quia hodie impleta est haec scriptura in auribus vestris. (Luc., iv, 21.)*

Constanter asseruit ex Deo esse doctrinam, quam annuntiabat. (*Joan., vii, 16*) : *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit.* — (*Joan., xii, 49*) : *Ego ex meipso non sum locutus ; sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam et quid loquar... Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.*

Constanter se Dei legatum professus est (*Luc., iv, 42*) : *Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.* (*Joan., viii, 42*) : *Ego ex Deo processi et veni ; neque enim a me ipso veni, sed ille me misit.*

Christus igitur seipsum hominibus exhibuit ut Messiam et Dei legatum. Quod cum ita sit, dicendum est vel divinam esse quam proposuerit doctrinam, vel ipsum fuisse deceptum, aut alios decipere voluisse. Sed :

1° *Christus non fuit deceptus.* Deceptio in re tanti momenti non nisi vel a superbia et fanatico furore, vel ex imaginationis ludibrio oriri potest. Atqui neutrum de Christo dici potest.

a) Christus summa commendatus est humilitate, modestia atque mansuetudine. Ipse se exhibuit exemplar humilitatis atque mansuetudinis (*Matth., xi, 39*) : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde.* Ipse venit non ministrari, sed ministrare (*Matth., xx, 28*) ; Apostolorum pedes lavit (*Joan., xiii*) ; regiam dignitatem a populo oblatam fugit (*Joan., vi*) ; popularem favorem captare nunquam intendit, sed tam plebeis quam pharisaeis sua vitia exprobravit ; ludibria et cruciatus aequo animo et incredibili patientia toleravit ; discipulis suis non divitias aut humanos favores, sed cruciatus atque mortem durissimam praenuntiavit : quae omnia vel minimam superbiae aut fanatici furoris suspicionem a Christo repellunt.

b) Christum nec vi imaginationis fuisse delusum, ex eminenti ejus sapientia evidenter constat. Eximiam Christi sapientiam mirati sunt omnes Judaeorum classes. LEGIS DOCTORES (*Luc., ii, 47*) : *Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus.* — SCRIBAE (*Luc., xx, 39, 40*) : *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei : Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.* — MINISTRI PHARI-

SAEORUM (*Joan.*, VII, 46) : *Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* — TURBAE, quae mirabantur in verbis gratiae quae procedebant de ore ipsius, et dicebant : *Nonne hic est filius Joseph ?* (*Luc.*, IV, 22.)

Emicuit haec summa Christi sapientia, tum in sublimitate et altitudine doctrinae, quam praestantissima quaeque ingenia quo penitius scrutantur, eo magis mirantur ; tum in puritate doctrinae, in qua nullus unquam error, nulla contradictio detegi potuit ; tum responsis, quibus insidiosa pharisaeorum interrogata redarguit, sicut patet ex historia mulieris adulterae (*Joan.*, VIII), ex redditione censûs (*Matth.*, XXII) ; mulieris adulterae (*Joan.*, VIII), ex redditione censûs (*Matth.*, XXII) ; tum in toto genere dicendi : docuit enim Christus summa simplicitate et gratia, omnium captui sese accommodans, et tanquam auctoritatem habens. — Uno verbo, tanta semper in Christo emicuit sapientia, ut hodierni etiam rationalistae, licet christiano nomini infensissimi, eam agnoscere et extollere cogantur.

Fieri autem nequit tantae sapientiae virum imaginatione ita fuisse delusum, ut sibi potuisset persuadere seipsum a Deo, novae religionis edicendae causa, divinitus fuisse missum.

2° *Christus alios decipere noluit.* Qui sese falso tanquam Dei legatum ad novam fundandam religionem exhibet, hic maximi peccati reus est, et immane committit flagitium tum in Deum, quem testem falsitatis advocat, tum in homines, quos in exitialem errorem inducit. Porro, ne quid tale de Christo cogitetur, obstat eximia et plane mirabilis ejus sanctitas.

Qui Christi sanctitatem, qualis ab Evangelistis proponitur, describere, vel ejus virtutes referre vellet, totam Christi vitam enarrare deberet : nihil enim in tota ejus conversatione reperitur, quin eminenti perfectione fulgeat. Pauca igitur delibasse sat fuerit.

Et primo quidem, tanta in Christo reperitur morum integritas, tanta vitae puritas et innocentia, ut ipse adversariis suis fidenter dicere potuerit (*Joan.*, VIII, 46) : *Quis ex vobis arguet me de peccato ?* ipsiusque infensissimi hostes nullam in eo maculam deprehendere potuerint atque in ejus accusationem falsos testes subornare coacti fuerint.

Deinde, ad virtutes quod attinet, omnium perfectissimum exemplar Christus in se hominibus exhibuit. Summa erga Deum Patrem caritate aestuans, zelo consumebatur pro ejus nominis gloria (*Joan.*, II, 17) ; ejus honorem in omnibus intendebat (*Joan.*, VIII,

49) ; quae placita Patri fuerant, faciebat semper (*Joan.*, VIII, 29) ; eique ad mortem usque fuit obediens (*Philip.*, II, 8).

Mitis et humilis corde (*Matth.*, XI, 29), propriam gloriam nunquam quaesivit (*Joan.*, VIII, 50), nec ab hominibus se laudari sivit (*Marc.*, VII, 36) ; divitias et honores sprexit (*Matth.*, IV) ; pauperem vitam duxit (*Matth.*, VIII, 20), ipsamque regiam dignitatem despexit (*Joan.*, VI, 15) ; et cum in gaudio vitam transigere potuisset, asperam elegit vitam et sustinuit crucem (*Hebr.*, XII, 2).

Homines summo amore diligens, ubique transiit benefaciendo (*Act.*, X, 38) ; aegros sanavit (*Marc.*, VII, 37) ; maestos consolatus est (*Luc.*, VII, 13 ; XXIII, 28) ; ignaros edocuit. Pro suis tortoribus veniam efflagitavit (*Luc.*, XXIII, 34) ; nec Judam proditorem a se repulit (*Matth.*, XXVI, 50). Obmutescens gravissima quaeque sustinuit supplicia, suamque vitam pro opere, quod implendum suscepit, profudit in cruce ; et doctrinam, ad quam praedicandam divinitus se missum toties testatus est, sanguine suo quasi sigillo confirmavit.

Hujuscemodi autem vitae sanctitas a praecone omnem fraudis aut voluntariae deceptionis suspicionem repellit, sicuti fatentur ipsi rationalistae, qui Christi sanctitatem et sinceritatem in dubium revocare nunquam ausi sunt. — Ex indole igitur et caractere Christi religionis divina origo evidenter evincitur.

130.^a Obijetur I. Hominis testimonium de seipso semper est suspectum. Ergo nec ex testimonio Christi ejus divina legatio manifesta reddi potest.

Resp. Hominis testimonium de seipso est suspectum, *dist.* : si omnimoda certitudine non constat de ejus scientia et sinceritate, *concedo* ; si de eis constat, *nego*. Porro, de Christi scientia atque sinceritate absolute constat, sicut omnes fatentur. — Insuper, Christus non solum testificavit de seipso, sed sui testimonii veritatem comprobavit miraculis, ut mox dicetur.

130.^b Obj. II. Quae de Christi sanctitate et doctrina praedicantur, eadem de Çakya-Mouni seu Buddha, Buddhismi institutore narrantur.

E stirpe regia miraculoso conceptu natus, Çakya-Mouni a sene de iis quae sibi adventura erant edoctus, domum paternam reliquit ut septem annis in solitudine sapientiae studeret. Deinde miseriâ populi commotus, per quadraginta annos suam doctrinam turbis nuntiavit, ut eas ad meliorem frugem reduceret, editis etiam miraculis in suae doctrinae confirmationem. Pauperrimam vitam degens, suis asseclis praecepit ut a furto, homicidio, ebrietate, adulterio abstinere, eo fine ut ad supremam quietem pervenirent. Insuper, monasteria instituit, in quibus sui discipuli se mutuo amore complectentes, omni terreno desiderio valedicerent, solique sapientiae studio vacarent. Attamen Buddhae doctrina non ut divina habetur. Ergo nec christiana doctrina ex Christi indole judicari potest divina. (*Ita Strauss, Renan, pluresque alii rationalistae.*)

Resp. De vita Buddhae nihil certum cognoscitur, et quae in libris orientalibus de ejus historia narrantur, nulla gaudent auctoritate historica, sicut hodierni critici unanimes asserunt. Conscripti enim sunt isti libri aliquot saeculis post

mortem Buddhae, et nonnisi vulgi fabulas mythosque narrant ; nullam proinde comparationem Buddham inter et Christum instituere licet.

Ad Buddhae doctrinam quod attinet, quantum a Christi doctrina distet, infra dicetur (cf. n. 149^a). Unum notare juvat : Negat Buddhismus Dei personalis existentiam, metempsychosim admittit, et quae tradit praecepta, ordinem naturalem non praetergrediuntur, et ad illud ordinantur ut anima a miseriis liberata, supremam quietem inveniatur vel in totali sui annihilatione, vel per sui absorptionem in magno nihilo, quod Deum esse perhibet.

§ 3. — DE FACTIS EXTERNIS.

Tria sunt facta externa, quibus religionis christianae divinitas invicte probatur : miracula scilicet proprie dicta, prophetiae, et miracula in ordine morali.

1. De Miraculis proprie dictis.

131. Miracula, cum a solo Deo effici possint, decretoria divinitatis religionis, cujus in gratiam edantur, esse criteria, supra satis demonstratum est (n. 88). — Miraculorum, quae in testimonium christianae religionis sunt patrata, alia facta sunt ab ipso Christo, alia ab Apostolis caeterisque Sanctis. Inter Christi autem miracula, ut splendidissimum atque ad religionem probandam efficacissimum, miraculum dominicae resurrectionis habendum est. Probanda est igitur religionis divinitas : 1° ex miraculis Christi in genere ; 2° ex miraculo resurrectionis in specie ; 3° ex miraculis Apostolorum aliorumque Sanctorum.

Rationalistae, utpote qui miraculorum possibilitatem negant, miracula Christi prorsus rejiciunt, atque ad facta prodigiosa in Evangeliiis enarrata explicanda diversas ineunt vias.

Plures negant Evangeliorum authenticitatem, eaque decursu saeculi secundi conscripta dicunt ; his auctoribus, miracula non sunt nisi piae fabulae a fidelibus decursu temporis de Christo excogitatae, atque ab auctoribus Evangeliorum sic enarratae ac si revera Christus ea opera fecisset.

Alii Evangeliorum veracitatem negant, et facta prodigiosa a Christo et Apostolis peracta, fraudi et deceptioni adscribunt.

Alii opera prodigiosa non negant, at docent Christum ea ope occultarum viarum, aut ope magnetismi atque spiritismi patrasse.

Alii demum ad testium hallucinationem aut subjectivas animi affectiones recurrunt. Dicunt, facta narrata esse objective vera, sed naturalia ; ea tamen testes ob subjectivas animi sui dispositiones considerasse tanquam supernaturalia atque virtute divina producta. Horum sensu, vox prostrans Saulum in via Damasci fuit tonitruum ; Angelus apparens Zachariae fuit imago phantastica vapore thuris incensi in sanctuario producta ; Angeli Christi nativitatem pastoribus nuntiantes sunt nuntii faces ferentes et laeti per viam clamantes ; Christus in cruce non fuit mortuus, sed syncope correptus a qua paulatim convaluit, etc. Mira vero, quae eo modo explicari nequeunt, rejiciuntur penitus ut falsa, sicut v. gr. mortuorum resurrectio.

132. Prop. I. Ex miraculis a Christo patratis religionis christianae divinitas evidenter probatur.

Philosophice certa ; theologice de fide, ex Vatic., Const. *Dei Filius*, c. III, can. 4 : « Si quis dixerit miracula nulla fieri posse, proindeque omnes de iis narrationes, etiam in sacra Scriptura contentas, inter fabulas vel mythos ablegandas esse ; aut miracula certo cognosci nunquam posse, nec iis divinam religionis christianae originem rite probari ; A. S. »

PROB. Ut ex Christi miraculis divinitas religionis christianae evidenter probari possit, quatuor debent constare, scilicet : 1° Christum opera miraculosa patrasse ; 2° illa opera esse historice certa ; 3° illa esse vera miracula, a solo Deo producta ; 4° illa demum in testimonium religionis fuisse edita. Atqui haec quatuor sunt certissima.

1° Christum opera miraculosa edidisse ex Evangeliiis manifestum est. Ipse Christus discipulis Joannis dixit (*Luc.*, vii, 22) : *Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur* ; et S. Lucas testatur (vi, 18, 19) : *Qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quaerebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes.*

Christus, ut disserit S. Thomas, P. 3, q. 44, fecit miracula circa spirituales substantias, ejicendo daemones ; circa corpora coelestia, ut manifestum est de stella, quae in ejus ortu apparuit, et de tenebris et obscuracione solis, quae in ejus morte evenerunt ; circa homines, sanando eos a quacumque detinebantur infirmitate, mortuosque ad vitam revocando ; circa creaturam irrationalem, ut patet de mutatione aquae in vinum, de miraculosa piscatione, de multiplicatione panis, etc.

Haec opera Christus non in abscondito quodam loco, sed publice, eorum populo operatus est. Haec insuper opera adeo erant splendida, ut infensissimi Christi hostes ea negare non potuerint. *Quid facimus, aiebant Pontifices, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. (Joan., xi, 47.) — Pharisei autem dicebant : In principe daemoniorum ejicit daemones. (Matth., ix, 34.)*

2° Miracula Christi esse historice certa ex iis constat, quae de veracitate librorum Novi Test. dicta sunt (n. 106). Sed de his operibus testes habemus non solos Apostolos Christi amicos, sed et Judaeos et ethnicos, licet hi magicis artibus ea tribuerent. « Fuit

autem, ait *Flavius Josephus*, eisdem temporibus Jesus, sapiens vir, si tamen virum eum nominare fas est : erat enim mirabilium operum patrator, et doctor hominum eorum qui libenter quae vera sunt, audiunt. » (*Antiq. Jud.*, 18, c. 6.) Et de Celso scribit Origenes : « Assensum quodam modo praebet miraculis quae Jesus fecit, et quibus multos adduxit, ut ipsum tanquam Christum sequerentur. At miracula illa non divina virtute, sed magicis artibus facta fuisse calumniatur. » (*Adv. Cels.*, l. 1, n. 38. M., 11, c. 734.)

Veritatem miraculorum Christi testantur insuper philosophorum conamina, quibus Christo viros quosdam, quibus miracula tribuebant, opposuerunt. *Celsus* Christo opposuit Aesculapium cum fictis suis prodigiis, quem hanc ob causam irridet Origenes. (*Adv. Cels.*, l. 3, n. 24). — *Porphyrus* et *Jamblichus* ei opposuerunt Pythagoram, cui varia adscribebant miracula ; quae tanquam putidas praestigias, quibus populum decepit, pluries publice refutavit S. Joan. Chrysostomus. (Cf. *In Joan.*, hom. 2, n. 2.) — *Hierocles*, saeviente persecutione Diocletiani, Christi miraculis prodigia opposuit Apollonii Tyanaei († versus an. 79), ejus vita saeculo tertio a Philostrato fuit conscripta. (Cf. *Eusebium*, *Cont. Hierocl.*, c. 2 et seq.)

3° Opera Christi miraculosa fuisse vera miracula, solius Dei interventu, non autem ope daemonis aut occultarum naturae virium producta, manifestum est vel ex specie operum, vel ex modo quo Christus miracula patravit, vel ex fine operum.

a) *Ex specie operum*. Plura operatus est Christus, quae omnem creatam virtutem evidenter superant, et a sola potentia infinita produci queunt : ejusmodi sunt mortuorum resuscitatio, caeci nati illuminatio. Haec igitur nec a diabolo nec a natura effici potuerunt, sed solum Deum habere possunt auctorem.

b) *Ex modo miracula patrandi*. Christus aegrotos non solum coram se praesentes, sed et absentes, ut servum Centurionis et filium moribundum reguli, subito sanavit, et plerumque solo vocis imperio ; vel si externarum rerum adminiculo usus sit, media fini omnino imparia adhibuit, ut cum oculos caeci luto linivit. Quamvis autem omnes naturae vires non cognoscamus, scimus tamen tum neminem solo vocis imperio aegrotantem longe a se absentem curare posse, tum naturam aegrotos non subito sed gradatim ad sanitatem reducere, et mediis quidem opportunis reapse applicatis. — Item, licet omnem virtutem daemonis non cognoscamus, scimus tamen eum per solam causarum applicationem, ac proinde nec solo impe-

rio, nec in ipso temporis articulo, aegrotos sanare posse. Ex modo igitur, quo Christus miracula edidit, manifestum est ea nec ope occultarum naturae virium, nec ope daemonis fuisse edita.

c) *Ex fine operum.* Christus miracula operatus est ut Deum glorificaret, ut bonos mores promovet, ut homines ad verum Dei cultum adduceret, ut se Dei legatum Messiamque esse testificaretur; uno verbo, ut regnum Dei stabiliret, regnumque diaboli prosterneret. Sed diabolus contra seipsum non operatur. Ergo non ope daemonis Christus edidit miracula. Hoc argumento jam ipse Christus contra Judaeos usus est. *Si satanas, inquit, satanam ejicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus? Et si ego in Beelzebub ejicio daemones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Si autem ego in Spiritu Dei ejicio daemones, igitur pervenit in vos regnum Dei.* (Matth., XII, 26 et seq.)

Confirmatur propositio ex fructibus, quos ex miraculis Christi mundus percepit. Crediderunt in Christum propter miracula multi ex Judaeis. Ob miraculum Canae, discipuli crediderunt in eum (Joan., II, 11); et: *quum esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quae faciebat.* (Joan., II, 23.) Et visa resurrectione Lazari multi qui viderunt... crediderunt in eum (Joan., XI, 45), ita ut pharisaei dicerent: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.* (Joan., XI, 48.) — Sed non solum rudes et plebei, verum etiam docti et procures crediderunt ob miracula, ut patet de Nicodemo (Joan., III, 2), de regulo Caphernaum qui ob filium sanatum credidit ipse, et domus ejus tota (Joan., IV, 53): *Et ex principibus multi crediderunt in eum* (Joan., XII, 42). — Credidit demum totus orbis terrarum.

Qui autem fieri potuisset ut in re tanti momenti, qualis est religionis mutatio, tot Judaei, tot exterarum gentes, nisi vera miracula a Christo fuisse patrata eaque a solo Deo profecta persuasum habuissent, qui, inquam, fieri potuisset, ut Christum propter miracula sequerentur, doctrinamque austeram amplecterentur? *Nemo, dixit Nicodemus, potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* (Joan., III, 2.)

4º Indubium est etiam Christum in *testificationem divinae suae missionis et proinde in veritatem religionis christianae* miracula edidisse. Quod constat:

a) *Ex rei natura.* Cum praeco doctrinam tanquam a Deo traditam proponit, et miracula simul edit, omnes ea miracula, etsi non

sunt directe in doctrinae confirmationem facta, considerant tanquam divinum testimonium de veritate doctrinae. Proinde repugnat Deum per praeconem miracula operari, nisi ejus doctrina sit vere divina; secus enim ipse Deus homines in errore confirmaret falsitatemque sigillo divino muniret (Cf. n. 92).

b) Ex positiva Christi testificatione. Christus, ut discipulis Joannis se Messiam esse demonstret, ad sua miracula provocat. Sciscitantibus enim: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* respondit: *Renuntiate Joanni quae audistis et vidistis: coeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, etc.* (Matth., XI, 3 et seq.) — Judaeis quaerentibus: *Si tu es Christus, dic nobis palam,* respondit Jesus: *Loquor vobis et non creditis; opera quae ego facio in nomine Patris mei haec testimonium perhibent de me.* (Joan., x, 24, 25.) Iisdem Judaeis ex miraculis divinam suam missionem probat (Joan., v, 36): *Ipsa opera quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.* — Judaeis eum lapidare volentibus quia Filium Dei se dixit, suam cum Patre consubstantialitatem ex operibus probat (Joan., x, 37, 38): *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre.* — Discipulis etiam ex miraculis probat se esse unum cum Patre (Joan., XIV, 11, 12): *Non creditis quia ego in Patre et Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite.* — Lazarum etiam a mortuis suscitavit Christus, *ut credant quia tu me misisti.* (Joan., XI, 42.)

Merito igitur in Decreto *Lamentabili* condemnata est propositio modernistarum, scilicet: « Jesus, quum ministerium suum exercebat, non in eum finem loquebatur ut doceret se esse Messiam, neque ejus miracula eo spectabant ut id demonstraret. » (Prop. 28)¹.

N.-B. Praecipuae objectiones, quae contra miracula Christi moventur, desumuntur ex factis spiritismi et hypnotismi: de quibus supra sat dictum est. (Cf. n. 87^b.)

133. Prop. II. *Ex miraculo resurrectionis Christi divinitas religionis christianae invicte probatur*².

Philosophice certa; theologice de fide.

N.-B. Omnium Christi factorum splendidissimum, quod prophetiae simul et miraculi rationem in se possidet, quodque ad divinitatem nostrae religionis probandam est efficacissimum, est gloriosa Christi resurrectio. Qua de causa, ut

¹ Loisy, *Autour*, p. 83. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 15; S. Th., P. 3, q. 55, a. 5 et 6; Gatti, t. 3 p. 142; Lahousse, p. 398; Ottiger, p. 786.

tantum miraculum removerent, rationalistae nihil intentatum reliquerunt, et ad absurdissima vesanae mentis deliramenta confugerunt.

Alii, ut Lessing et Reimarus, *furto* resurrectionem attribuunt; docent, sicut olim Judaei, discipulos, custodibus dormientibus, corpus Christi e sepulcro furasse, atque ejus resurrectionis rumorem sparsisse.

Dicunt alii, discipulos ob nimium suum erga Christum amorem fuisse involuntarie deceptos, et falso credidisse Christum e mortuis resurrexisse.

Alii, cum Edelman, aestimant humum **sepulcri vi** terraemotus fuisse apertam atque Christi corpus deglutivisse, quem deinde discipuli propter vacuum sepulcrum resurrexisse crediderunt.

Wegscheider, Paulus ab Heidelberg cum aliis docent Christum in cruce non fuisse vere mortuum, sed tantum consopitum deliquio, e quo ope aromatum sensim fuit revocatus et sui compos denuo factus.

Strauss et Renan ad hallucinationem provocant. Dicunt Christum nullatenus resurrexisse, nec vere discipulis apparuisse; verum discipulos nervorum exaltatione abreptos et hallucinatos imaginasse Christum sibi apparuisse redivivum, easque imaginarias Christi apparitiones pro veris accepisse, et sic falso credidisse Christum vere resurrexisse.

Modernistae demum factum resurrectionis aut omnino negant, aut si non negant explicite, illud tamen dicunt non posse historice probari, atque eo modo explicant, ut ei ad divinitatem religionis adserendam, omnem vim adimant. Eorum sententia: « Resurrectio Salvatoris non est proprie factum ordinis historici, sed factum ordinis mere supernaturalis, nec demonstratum nec demonstrabile, quod conscientia christiana sensum ex aliis derivavit. » — « Fides in resurrectionem Christi ab initio fuit non tam de facto ipso resurrectionis, quam de vita Christi immortalis apud Deum. » (Decr. *Lamentabili*, prop. 36 et 37¹.)

PROB. PROP. Ut veritas propositionis in aprico ponatur, duo probanda occurrunt, scilicet: 1° ex Christi resurrectione divinitatem religionis rite probari; 2° Christum revera resurrexisse.

I. Ex Christi resurrectione divinitas religionis rite probatur.

1° Christus futuram suam resurrectionem pluries praenuntiavit. Legimus (*Matth.*, xvi, 21): *Exinde coepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere.* — (*Matth.*, xvii, 21, 22): *Conversantibus autem eis in Galilaea, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manibus hominum: et occident eum, et tertia die resurget.* Cf. etiam *Matth.*, xx, 19; xxvii, 63; *Marc.*, ix, 30; x, 34. Cum autem mortui resurrectio sit miraculum quod totius naturae creatae vires superat et a solo Deo possit effici, Christus suam resurrectionem praenoscere et praedicere non potuisset nisi ipse sit vel Deus, vel propheta a Deo inspiratus. Proinde resurrectio, quatenus prophetia, demonstrat Christum fuisse vere Dei legatum.

2° Christus in confirmationem divinae suae missionis ad futuram

¹ Cf. Loisy, *Autour*, p. 120, 169. L'Évangile, p. 118 ss. — Le Roy, *Dogme*, p. 174, 178, 192, 225 ss.

suam resurrectionem explicite provocavit. Scribis et Phariseis signum petentibus respondit : *Generatio mala et adultera signum quaerit ; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus : sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus. (Matth., XII, 39, 40.)* — Ejectis negotiatoribus de templo, Judaei dixerunt ei : *Quod signum ostendis nobis quia haec facis ? Respondit Jesus et dixit eis : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud... Ille autem dicebat de templo corporis sui. (Joan., II, 18-21.)* Si igitur Christus resurrexit, haec resurrectio quatenus miraculum, evidenter commonstrat missionem Christi fuisse vere divinam, ac proinde divinam etiam esse ab eo institutam religionem.

3° Si Christus resurrexit, vel resurrexit propria virtute, et per hoc solum probavit se esse Deum, cum absolute impossibile sit hominem mortuum seipsum propria virtute ad vitam revocare ; vel fuit a Deo revocatus ad vitam, et tunc invicte probatur ipsum fuisse vere Dei legatum. Omnes enim, ne rationalistis quidem exceptis, ultro concedunt Deum, utpote summe sapientem et veracem; deceptoris fraudem testimonio, quo majus ullum esse nequeat, confirmare non posse.

II. Christus vere resurrexit. Ad veram resurrectionem duo requiruntur : mors praecedens, et subsequens revocatio ad vitam.

A. CHRISTUM IN CRUCE ESSE VERE MORTUUM, ex evangelica narratione multipliciter constat.

a) Christi mortem referunt unanimes quatuor Evangelistae, quorum testimonium, ut probatum est, n. 106, est fide dignissimum. (*Matth., XXVII, 50*) : *Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.* — (*Marc., XV, 37*) : *Jesus autem emissam voce magna exspiravit.* — (*Luc., XXIII, 46*) : *Et haec dicens exspiravit.* — (*Joan., XIX, 30*) : *Et inclinato capite tradidit spiritum.*

b) Christum in cruce mortuum esse, testatus est centurio apud Pilatum, qui accersito centurione, interrogavit eum si jam mortuus esset (*Marc., XV, 44*). — Id idem comprobaverunt milites, qui ad Jesum cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura. (*Joan., XIX, 33*.)

c) Mortis Christi irrefragabile testimonium exhibet latus ejus lanceâ perforatum. *Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exiit sanguis et aqua. (Joan., XIX, 34.)* Mos viguit apud Romanos ut antequam cadavera eorum, qui violentae neci erant addicti, propinquis restituerentur in sepulturam, miles mortui

pectus lancea perforaret eo fine, ut omnis spes eum ad vitam revocandi auferretur. Pone igitur Jesum nondum fuisse mortuum, indubium remanet ipsum a lancea immisso vulnere debuisse necessario interimi.

d) Christum vere fuisse mortuum, persuasissimum erat tum Christi amicis, ut Mariae Magdalenae, et Mariae Jacobi, et Salome, quae *emerunt aromata ut venientes ungerent Jesum* (Marc., xvi, 1) : tum ipsis Judaeis, qui dixerunt Pilato : *Recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium*, etc. (Matth., xxvii, 63, 64.)

Porro, haec omnia Christum in cruce vere mortuum, ejusque corpus exanime in sepulcro fuisse depositum, apertissime comprobant.

B. CHRISTUM REDIVIVUM E SEPULCRO RESURREXISSE, non minori patet evidentiâ : ex tota enim narratione evangelica constat Apostolos, qui testes fuerunt resurrectionis, circa eventum adeo solemnem nec deceptos fuisse, nec deceptores.

1° *Apostolos circa factum resurrectionis non fuisse deceptos* clare evincitur :

a) *Ex numero testium*. Non uni tantum, sed undecim Apostolis, et pluribus discipulis, et semel quingentis fratribus in unum congregatis Christus redivivus sese manifestavit (I, Cor., xv, 6). Qui autem fieri posset ut tot testes eadem hallucinatione decepti, credant videre quod reapse non vident ?

b) *Ex numero apparitionum*. Christus non semel aut bis, sed pluries sese ostendit (Act., i, 3) : *Praebuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei*.

c) *Ex modo sese manifestandi*. Christus non a longinquo, sed prope sese ostendit ; non in tenebris, sed in luce clara ; non obiter, sed cum mora ; cum Apostolis locutus est, seipsum eis tangendum obtulit, et cum eis manducavit. (Luc., xxiv.)

d) *Ex indole Apostolorum*, qui nimiae credulitatis accusari nequeunt. Ad resurrectionem admittendam tardos omnino sese exhibuerunt, et nonnisi evidentiâ coacti crediderunt. Mulieribus Christum resurrexisse nuntiantibus fidem non adhibuerunt, sed *visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista ; et non crediderunt illis*. (Luc., xxiv, 11.) Nec crediderunt duobus discipulis ab Emmaus redeuntibus atque testantibus se Christum vidisse (Marc., xiv, 13) ; quare *Jesus exprobat incredulitatem eorum et duritiam*

cordis ; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. (Marc., xiv, 14.) Quando Jesus Apostolis, absente Thoma, sese manifestavit, non crediderunt, nisi inspectis prius manibus et pedibus (*Luc., xxiv, 36, 43*) ; Thomas, caeteris magis incredulus, aliorum Apostolorum testimonium recusavit, neque fidem adjecit nisi postquam digitum in fixuram clavorum, manumque in latus Christi immisisset. (*Joan., xx, 24-28.*)

e) Ex gravitate facti : agebatur de facto pro Christi missione et doctrina gravissimo. *Si Christus non resurrexit*, inquit Apostolus (*I, Cor., xv, 14*), *inanis est ergo praedicatio nostra, inanis est et fides vestra.* Cum enim Christus ad suam resurrectionem tanquam ad argumentum divinae suae missionis provocaverit, si non resurrexit, eo ipso falsus ostenditur propheta, et falsa atque inanis probatur sua religio. Qua de causa Apostoli, qui a Christo ad suam doctrinam propogandam erant electi factum illud sedulo scrutari et attente examinare certe non omiserunt.

2° *Apostolos alios decipere noluisse*, falso affirmando Christum resurrexisse, facile evincitur : *a) Ex Apostolorum probitate et sanctitate*, quae dolo et mendacio adversantur. — *b) Ex defectu motivi :* nullum ex suo mendacio commodum quantulumcumque exspectare potuissent ; nullum a Deo, quem tanquam testem mendacii assumpsissent, a quo proinde non mercedem, sed castigationem gravissimam exspectare potuissent ; nullum ab ipso Christo, quia, ipsis fatentibus, inanis est nostra spes, si Christus non resurrexit ; nullum ab hominibus, a quibus carcerem, flagella, et mortem se recepturos sciebant. — *c) Ex afflictionibus et martyrio*, quae pro Christi nomine passi sunt. — *d) Ex miraculis*, quae Apostoli operati sunt (*Act., v, 2*), et imprimis ex miraculo directe in confirmationem resurrectionis patrato, quando Petrus claudum ex utero matris suae sanavit (*Act., iii*). Porro miraculum est clarissima veritatis testificatio.

3° *Apostolos non potuisse alios decipere*, etiamsi voluissent, luce clarius compertum est : *a) Debuissent enim Apostoli corpus Christi e sepulcro auferre*, alioquin eorum mendacium ex inspectione sepulcri omnibus statim fuisset manifestum. Verum, a Judaeis cautum erat ne discipuli corpus Christi furari possent ; sepulcrum sigillo munierunt custodesque apposuerunt, *ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi : surrexit a mortuis.* (*Matth., xxvii, 64.*)

b) Pone etiam, si lubet, eos corpus Christi sustulisse atque alio

in loco abscondisse, debuissent omnes, qui Christum redivivum vidisse affirmarunt, mutuam inire conspirationem. Verum, si ea quae inter homines communiter eveniunt, considerantur, fieri non posse censendum est, ut inter tam multos testes, ex quibus plures mulieres erant, nullus fuerit repertus, qui spe lucri illeetus, aut actus stimulis conscientiae, fraudem nunquam manifestasset.

4° CHRISTI RESURRECTIONEM CONFIRMAT :

a) *Modus agendi sacerdotum.* Apostoli Christi resurrectionem palam coram turba et sacerdotibus praedicaverunt (*Act.*, iii, 15 : v, 30) : palam verbo et scriptis testati sunt custodes sepulcri ad mendacium de ablato corpore Christi spargendum pecuniâ fuisse corruptos (*Matth.*, xxviii). Hoc autem Apostoli nunquam facere potuissent, si principes sacerdotum de Christi resurrectione dubitassent : hi Apostolos utique de mendacio arguissent : eos certe in iudicium vocassent ad eos fraudis et calumniae convincendos, eosque ob violatam sepulturam puniendos curassent. Atvero, Apostolos de fraude nunquam accusarunt, sed eos silere iusserunt (*Act.*, iv, 16-18), eosque interficere cogitarunt (*Act.*, v, 33).

Praeterea, si principes sacerdotum de Christi resurrectione non fuissent certissimi, cur milites ob suam socordiam castigari non curaverunt ? cur pecuniam promiserunt, atque testes dormientes adhibuerunt ? cur eis promiserunt se apud praesidem acturos ne punirentur, si forte quod dixerint de corpore ablato ipsis dormientibus ab eo fuerit auditum ? (*Matth.*, xxviii.)

Demum, ad primam Petri orationem ad populum, tria millia, et paulo post quinque millia Judaeorum Baptismum susceperunt (*Act.*, ii, 41 : iv, 4) : imo et multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei (*Act.*, vi, 7.) Qui autem fieri potuisset ut tanta hominum multitudo, qui et Jesum suam resurrectionem praedicentem audierat, et eum morientem viderat, ejusdem doctrinae postea fidem adhibere potuisset, nisi eum e sepulcro redivivum exiisse indubitanter agnovisset ?

b) *Conversio mundi.* Christi resurrectio vera est, si mundus eam credidit, ait Gatti (t. 3, p. 149). « Nam mundus factum adeo singulare et supernaturale non credidisset, nisi argumenta habuisset eam credendi. Aut enim Apostoli miracula ediderunt ad eam confirmandam ; et cum miraculum edi nequeat in confirmationem erroris et mendacii, resurrectio Christi, quae miraculis confirmata fuit, vera est. Aut miracula non ediderunt : et majus miraculum fuit : quippe quod Deus omnipotens sine exteriori motivo humana corda

et mentes flexerit ad credendum factum, quod omnes naturae vires transcendit. » — « Si per Apostolos Christi, aut S. August., ut eis crederetur, resurrectionem atque ascensionem praedicantibus Christi, etiam ista miracula facta esse non credunt; hoc nobis unum grande miraculum sufficit, quod eam terrarum orbis sine ullis miraculis credidit. » (*De Civ. Dei*, l. 22, c. 5. M., 41, c. 756.)

5° *Christi resurrectio ex ipsis etiam absurdis rationalistarum commentis manifeste comprobatur.*

Dicunt rationalistae : a) *Christi corpus fuisse furto a discipulis ablatum.* Huic opinioni obstat physica impossibilitas Christi corpus auferendi, ob custodiam scilicet militum, quibus stipatum erat sepulcrum. Haec insuper opinio testibus dormientibus unice nititur; ejusque patronis haec S. Augustini verba applicare possumus : « Dormientes testes adhibes? Vere tu ipse obdormisti, qui scrutando talia defecisti. Si dormiebant, quid videre potuerunt? Si nihil viderunt, quomodo testes sunt? » (*In Ps.* 63, n. 15. M., 36, c. 768.) Hanc opinionem ipse Strauss ut stultam refutat.

b) *Apostolos involuntarie fuisse deceptos.* At Apostolos circa factum adeo solempne dici non potuisse, ex dictis abunde constat.

c) *Humum sepulcri apertam corpus Christi deglutivisse.* Sed, qua ratione fieri potuit ut corpus fuerit absorptum a terra, lintamina vero, quibus erat involutum, in sepulcro remanserint revoluta et composite plicata? Nonne et ipsa una cum corpore degluti debuissent? Cur nullus discipulorum, nullus Judaeorum aut principum sacerdotum, quorum tamen multum intererat veritatem manifestare, de hac magna petrae scissura locutus sit? Cur etiam in monumento saxeo nullum istius scissurae remanserit vestigium?

d) *Christum in cruce non esse mortuum, sed deliquio consopitum et vi unguentorum ad se reverterum e sepulcro exivisse.* Huic figmento obstant quae supra de vera Christi morte dicta sunt. — Praeterea, quomodo Christus e deliquio revocatus e monumento exire potuisset? Quis revolvisset lapidem ab ostio monumenti? Non discipuli: propter custodiam militum lapidem tangere nequivissent. Non ipse Christus: quomodo enim homo exsanguis, qui tam dira passus erat supplicia, manibus et pedibus transfixis, latere lanceâ aperto, satis virum habuisset ad lapidem removendum, erat quippe magnus valde? (*Marc.*, xiv, 4.)

e) *Discipulos propter nervorum exaltationem hallucinatione fuisse deceptos, sibi quae falso persuasisse Christum e mortuis surrexisse*

*sibi*que apparuisse. Sed quî fieri potest ut tot testes eadem hallucinatione simul et repetitis vicibus decipiantur, et falso credant se aliquem videre, cum eo colloqui, ab eo edoceri, imo et increpari? Quis credere possit testes incredulos, qui, facti recipiendi causâ, non solius visûs, sed et tactûs experimentum expostularint, imaginatione delusos illud ipsum factum fuisse commentos? *Insuper*, si hallucinatione decepti, Apostoli Christum redivivum praedicassent, Apostolorum deceptio ex inspectione sepulcri illico manifestata fuisset: Christi enim corpus in sepulcro mansisset, et Judaei ad Apostolorum praedicationem de mendacio arguendam argumentum illud certe non praeteriissent.

134. Prop. III. *Ex miraculis Apostolorum aliorumque Sanctorum divinitas religionis christianae invicte probatur*¹.

Philosophice certa; theologicæ de fide.

PROB. I. Christus Apostolos ad praedicandum mittens, donum miraculorum eisdem concessit, dicendo (*Matth.*, x, 8): *Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, daemones ejicite.*

Hac sua potestate Apostolos usos esse et miracula, patrasse, ex sacris Litteris aperte constat. Legimus (*Marc.*, xvi, 20): *Illi autem projecti, praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.* — (*Act.*, v, 12-15): *Per manus autem Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe... Ita ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis et grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis.*

De B. Petro plura in specie referuntur miracula: Paralyticum verbo sanavit (*Act.*, ix, 34); Tabitham ad vitam revocavit (*Act.*, ix, 40); claudum ex utero matris suae sanitati restituit (*Act.*, iii), de quo prodigio sacerdotes dicere coacti sunt (*Act.*, iv, 16): *Notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Jerusalem; manifestum est, et non possumus negare.*

De S. Paulo plura etiam nominatim referuntur. Claudum a natiuitate sanavit (*Act.*, xiv, 7-10); spiritum pythonem e puella ejecit (*Act.*, xvi, 16-18); mortuum suscitavit (*Act.*, xx, 9-12); patrem Publii febribus et dysenteria vexatum curavit, et omnes qui in insula habebant infirmitates, accedebant et curabantur. (*Act.*, xxviii, 8, 9.)

Inconcussis documentis historicis etiam constat, viros eximiae

¹ Cf. S. Alph., Ver. *fid.*, P. 2, c. 16.

sanctitatis, qui dono miraculorum claruerint, in Ecclesia ad nostra usque tempora semper exstitisse.

II. Apostolorum aliorumque sanctorum miracula in testimonium religionis facta esse, ex eo constat quod ea operati sunt vel ad invocationem nominis Jesu : *In nomine Jesu Christi*, ait S. Petrus ad claudum, *surge et ambula* (Act., III, 6) ; et ad paralyticum : *Sanet te Dominus Jesus Christus* (Act., IX, 34) ; vel ad confirmandum suam divinam missionem atque doctrinae sanctitatem, ut (Act., XIII), legimus de S. Paulo magum Elymam occaecante, et (Marc., XVI, 20), de omnibus Apostolis dicitur : *praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*.

Pone etiam Apostolos ea miracula in confirmationem suae doctrinae directe non esse operatos, ipsa tamen religionis divinitatem invicte probant. Cum enim praeco, qui miracula edit, tanquam testis veritatis ab omnibus habeatur, fieri absolute nequit ut Deus praeconi falsam religionem nuntianti donum miraculorum concedat.

135. Conclusio. « Cum tam multa nobis obversentur miracula, inquit S. Alphonsus, quae sive ab ipso Christo, sive ab Apostolis patrata sunt, hoc incredulis proponitur dilemma : Vel Jesus Christus ejusque Apostoli haec miracula vere operati sunt : quo in casu Ipsum verum esse Messiam, veramque esse legem ab eo promulgatam credendum nobis est ; vel ea miracula non fecerunt : quo in casu illud majus adhuc est miraculum quod videlicet mundus eum verum Messiam et Deum credidit, atque ejus, quem a Judaeis tam ignominiose cruci affixum conspexit, legem sensibus tam onerosam amplexus est. » (*Ver. fid.*, p. 2, c. 16, n. 7.) — « Necessaria, ait S. August., fuisse (miracula) priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. Quisquis adhuc prodigia, ut credat, inquit, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit. Verum hoc ideo dicunt, ut nec tunc illa miracula facta fuisse credantur. Unde ergo tanta fide Christus usquequaque cantatur in coelum cum carne sublatus ? unde temporibus eruditis, et omne quod fieri potest respuentibus, sine ullis miraculis nimium mirabiliter incredibilia credidit mundus ? » (*De Civit. Dei*, l. 22, c. 8. M., 41, c. 760)¹.

¹ Cf. S. Th., *Cont. Gent.*, L. 4, c. 6.

2. De Prophetiis.

136. Prop. *Ex vaticiniis a Christo editis divinitas religionis invicte probatur*¹.

Philosophice certa ; theologice de fide, ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 3.

PROB. Prophetiae, ut supra notatum est (n. 93, V), sunt criterium decretorium de divinitate religionis, cujus in gratiam eduntur. Atqui plures a Christo in divinae suae missionis suaeque doctrinae testimonium editae sunt prophetiae. Ergo religio christiana vere est divina.

Prob. minor. I. Christus plura protulit vaticania.

1° De seipso praedixit Christus quod deberet tradi Judaeis ut crucifigeretur, et quod tertia die resurgeret ; suam etiam praenuntiavit gloriosam ascensionem (*Matth.*, xx, 18) : *Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et scribis, et condemnabunt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget.* Cf. *Marc.*, ix, 30 ; x, 34 ; *Luc.*, xviii, 33. — (*Joan.*, xx, 17) : *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* Cf. *Joan.*, iii, 13 ; vi, 63.

2° De discipulis praedixit Christus : a) Proditionem Judae (*Matth.*, xxvi, 21) : *Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.* — b) Triplicem Petri negationem (*Matth.*, xxvi, 34) : *Amen dico tibi quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.* — c) Apostolorum infidelitatem et fugam (*Matth.*, xxvi, 31) ; discipulorum afflictiones et tribulationes (*Matth.*, x) : *descensum Spiritus Sancti super Apostolos* (*Joan.*, xiv, 26 ; xvi, 7, 13).

3° De sua religione praenuntiavit Christus quod regnum Dei a Judaeis ad gentes transferetur (*Matth.*, xxi, 42) ; quod *praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio* (*Matth.*, xxiv, 14) ; et quod Ecclesia supra Petri soliditate fundata, non obstantibus periculis et persecutionibus, ad finem usque mundi stabilis permanebit (*Matth.*, xvi, 18 ; xxviii, 20).

4° De gente judaica praedixit : a) Integram templi eversionem (*Marc.*, xiii, 2) : *Vides has omnes magnas aedificationes ? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.* — b) Urbis obsi-

¹ Cf. S. Joan. Chrysost., *Contra Judaeos* : Quod Christus sit Deus. (Migné, T. 48, c. 813.)

dionem et destructionem (*Luc*, xix, 43) : *Quia venient dies in te ; et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te ; et coangustabunt te undique ; et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem.* — c) Tempus hujus excidii clare determinavit, scilicet postquam Evangelium praedicatum fuerit per totum orbem, attamen vivente adhuc generatione quae sua verba auscultabat. (*Marc.*, xiii, 10) : *Et in omnes gentes primum oportet praedicari Evangelium.* — (*Marc.*, xiii, 30) : *Amen dico vobis quoniam non transibit generatio haec, donec omnia ista fiant.* — d) Demum praenuntiavit Judaeorum dispersionem per universum mundum (*Luc.*, xxi, 24) : *Cadent in ore gladii ; et captivi ducentur in omnes gentes ; et Jerusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum.*

II. Haec Christi vaticinia fuisse veras prophetias, ex ipsa rerum praedictarum inspectione manifeste constat : ejusmodi enim sunt naturae, ut scientiâ naturali a Christo, si purus ponatur homo, certo praecognosci non potuissent. Ipsa praeterea fuisse eventu completa, certissime constat sive ex narratione evangelica, sive ex inconcussis monumentis historicis. Imo quaedam ex eis nostris adhuc temporibus compleri, quotidianâ experienciâ constat, ut patet de dispersione gentis judaeae per orbem universum, et de stabili duratione Ecclesiae non obstantibus persecutionibus, quibus indesinenter impetitur.

III. Has prophetias in testimonium divinae Christi missionis, ac proinde in ejus doctrinae confirmationem editas fuisse, perspicuum nobis est :

a) *Ex explicitis verbis Christi.* Praenuntians proditorem Judae, ait Christus (*Joan.*, xiii, 19) : *Amodo dico vobis, priusquam fiat ; ut, cum factum fuerit, credatis quia ego sum.* Et futuram suam nuntians resurrectionem, ad eam ut ad signum divinae suae missionis provocat. (*Matth.*, xii, 39.)

b) *Ex naturali prophetiarum connexionem cum ejus doctrina.* Versantur enim circa Christum et Apostolos, circa religionem ejusque propagationem, circa Judaeos puniendos quia tempus visitationis suae non cognoverint.

c) *Ex naturali vi probativa prophetarum.* Omnes Christi prophetiae suapte natura necessario probant Christum, qui eas protulit, verum fuisse Dei legatum. Prophetia enim non secus ac miraculum est sigillum divinum, et ut tale ab omnibus habetur. Proinde Deus sicut nec donum miraculorum, ita nec donum prophetiae praeconi

falsam religionem nuntianti concedere potest : alioquin ipse Deus homines in errore gravissimo immediate confirmare dicendus foret.

Objeitur. Praedixit Christus se in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus esse mansurum (*Matth.*, xii, 40), et tantum in tribus diebus excitaturum esse templum corporis sui (*Joan.*, ii, 19-21). Atqui, testibus Evangelistis, resurrexit ante duos dies. Ergo ipsius vaticinium non fuit vera prophetia.

Resp. Juxta usum loquendi Judaeorum, *dies et nox* idem sonant ac *dies*; et vocabulum *dies* ponitur modo pro die integro, modo pro die incompleto. Proinde vocabula *tribus diebus et tribus noctibus*, vel *in tribus diebus*, idem sonant ac *tertia die*. Quocirca ipse Christus, licet semel dixerit *tribus diebus et tribus noctibus*, et semel *in tribus diebus*, alibi tamen loquens de sua resurrectione, perpetuo dicit *tertia die resurget*. Quibus manifestum est Christum per *tres dies* intellexisse idem ac *tertia die*. Item, principes sacerdotum petentes a Pilato custodes, pro eodem sumunt *post tres dies et tertia die* (*Matth.* xxvii, 63, 64).

Jamvero, Christum tertia die resurrexisse, ex Evangeliiis manifestum est : depositus enim fuit in sepulcrum labente feria sexta ; exivit vero redivivus post diem sabbati, id est, ineunte die dominica, seu die tertia.

3. De Miraculis in ordine morali.

137. Quatuor enumerantur facta externa, quae miracula ordinis morales dicuntur, ex quibus innotescit christianae religionis divinitas, scilicet : celerrima religionis propagatio, firma ejusdem stabilitas, martyrum constantia, et effectus mirabiles quos religio in mundo produxit. (Cf. n. 94.)

A) DE CELERRIMA RELIGIONIS PROPAGATIONE.

138. Prop. *Religionis christianae divinitas ex ejus celerrima propagatione rite demonstratur*¹.

Philosophice et theologicè *certa*.

PROB. Illa religio merito habetur divina, cujus propagatio non causis naturalibus, sed solo divino interventu explicari potest. Atqui celerrima fuit religionis christianae per mundum propagatio, quae quidem non causis naturalibus, sed soli speciali divinae assistentiae attribui potest. Ergo.

Prob. minor. I. *Celerrima fuit religionis christianae propagatio.* — De celerrima et prorsus miranda religionis propagatione testes habemus Apostolos, ecclesiasticos scriptores fere omnes, necnon et ipsos ethnics.

1° Concionante B. Petro, in ipsa die Pentecostes tria millia, et paulo post quinque millia hominum doctrinam Christi amplexi sunt, baptismumque receperunt (*Act.*, ii, 41 ; iv, 4) ; hi vero ob persecu-

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 10 ; *Evid. fid.*, c. 2 ; *Via mir.*, P. 2, c. 1, n. 18-24 ; S. Joan Chrysost., *Contra Judaeos, quod Christus sit Deus*, n. 1, 12-15. Migne, t. 48, c. 813. Et : *In Epist. ad Cor.*, Hom. 3 ad 7. M., 61.

tionem per regiones Judaeae et Samariae dispersi, ubique praedicaverunt multosque ad fidem adduxerunt (*Act.*, viii). Apostoli per orbem dispersi, apud dissitas etiam nationes Christo innumeros pepererunt filios. Matthaeus Evangelium in India et Aethiopia nuntiavit ¹; Philippus in Phrygia ²; Thomas in Parthia, Andreas in Scythia ³; Bartholomaeus in India ⁴; Petrus in Ponto, Galatia, Bithynia, Cappadocia ⁵, Paulus *ad Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum replevit Evangelium Christi* (*Rom.*, xv, 19). Quam celerrimam Evangelii propagationem testatur Apostolus, scribens ad Romanos (I, 8) : *Fides vestra annuntiatur in universo mundo*; et ad Colossenses (I, 6) : *Quod (Evangelium) pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit.*

2° Testatur *S. Justinus M.* : « Nullum omnino genus esse sive graecorum, sive barbarum, sive quolibet nomine appellentur... in quo non per nomen crucifixi Jesu preces et gratiarum actiones Patri et Creatori universorum fiant. » (*Dial. cum Tryph.*, n. 117. M., 6, c. 747.)

Tertullianus his verbis alloquitur Romanos : « Hesterni sumus, et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis relinquimus templa. » (*Apolog.*, c. 37. M., 1, c. 462. Cf. *Adv. Jud.*, c. 7. M., 2, c. 610.) Et ante hos jam scripserat *Hermas* : « Quoniam universae nationes, quae sub coelo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii Dei vocati sunt. » (*Past.*, l. 3, simil. 9, c. 17, M., 2, c. 997.)

3° Ex ethnicis Tacitum praesertim et Plinium testes habemus. Refert *Tacitus* : « Ingentem esse christianorum multitudinem. » (*Annal.*, l. 15, c. 44.) Et ad Trajanum scribit Plinius : « Non civitates tantum, sed vicos atque agros christianae superstitionis contagio pervagata est : prope jam desolata templa deorum et solemnina diu intermissa. » (L. 10, Ep. 97.)

4° Etsi iater primitivos fideles, ut ait Apostolus (I, *Cor.*, i, 26), non fuerint *multi sapientes secundum carnem non multi potentes, non multi nobiles*, « multi tamen, inquit *S. Alphonsus*, nobilitate et scientia conspicui Christum secuti sunt, sicut testatur Apostolus in suis Epistolis et B. Lucas in Actibus ⁶. In ultimo praesertim capite Epistolae ad Romanos, multos doctos citat S. Paulus, qui

¹ *Rufin.*, *Hist. Eccl.*, l. 9. — ² *Euseb.*, *Hist.*, l. 3, c. 31. — ³ *Euseb.*, *Hist.*, l. 3, c. 1. — ⁴ *Euseb.*, *Hist.*, l. 5, c. 10. — ⁵ *Euseb.*, *Hist.*, l. 3, c. 1. — ⁶ Cf. *Act.*, vi, 7; xiii, 7; xvii, 34; xviii, 8, 24.

sui adjuutores effecti sunt, imo et quosdam e regia domo Aristobuli nominat. Nicephorus ¹ et Eusebius ² testantur aliquos inter primates Jerusalem, vivis adhuc Apostolis, christianos evasisse. Quot etiam Episcopi per annos trecentos fuerunt in Asia, Africa et Europa, qui omnes absque dubio prius gentiles erant et litteris exculti! Multi etiam doctissimi philosophi, ut S. Justini, Clemens Alex., Origenes, Tertullianus, Arnobius, Pantenius, etc., fidem amplexi sunt. » (*Ver. fid.*, P. 2, c. 10, n. 15.)

II. *Haec religionis propagatio non causis naturalibus, sed sola speciali Dei providentia explicari potest*; quod constat tum ex obstaculis, quae sive ex parte ipsius religionis, sive ex parte praeconum et eorum quibus annuntiabatur, ejus propagationi objiciebantur; tum ex inopia mediorum humanorum quibus haec obstacula superarentur.

1° In parte sua speculativa, religio dogmata continet rationi impervia, creditu difficilia, ut mysterium SS. Trinitatis, Incarnationis, SS. Eucharistiae, etc. Adorandum proponit ut verum Deum hominem a sua gente cruci affixum, et ob id *Judaeis scandalum, gentibus autem stultitiam*. (I, *Cor.*, I, 23.)

In parte sua practica, praecepta continet dura, austera, quae cupiditatibus omnibus adversantur, et passionibus continuum inferunt bellum. Jubet nulli cupiditati indulgere, voluptates fugere, injurias condonare, inimicos diligere, honores et divitias parvipendere; et vitae tam austerae non aliud praemium pollicetur quam beatitudinem in vita futura exspectandam.

His adde religionem a Christo, Judaeis et gentibus aequè invisio, fuisse fundatam. Judaei Christum tanquam sceleratum cruci affixerant, et ob id eum, non secus ac alios crucifixos, summopere abhorrebant. Gentiles eum cognoverunt ortum e stirpe judaica ab aliis nationibus jamdudum despecta et odio habita, unde ad legem a Judaeo latam amplectendam, instinctivam persentiebant repulsionem.

2° Primi religionis praecones nulla erant nobilitate conspicui, nullaque humana sapientia illustres; sed fere omnes erant plebei, piscatores, rudes, pauperes, natione Judaei et eo ipso caeteris gentibus invisi.

3° Illi, quibus nuntiata est religio, erant Judaei et Gentiles: utrobique vero obstacula maxima.

Judaei, qui suam religionem a Deo datam et innumeris miraculis

¹ *Hist.*, I. 3, c. 1 et 2. — ² *Hist.*, I. 3, c. 4.

confirmatam sciebant, patriae religioni erant addictissimi, leges mosaicas aboleri aegre ferebant, consortium gentilium sedulo vitabant, Messiam non humilem et obscurum, sed opibus florentem expectabant, qui eos a romano jugo liberaret, et ab ejus praesertim adoratione, quem cruci devoverant, quam maxime abhorrebant.

Gentiles, cultui indolorum dediti, vitiis foedissimis indulgebant, vitam undequaque libidinosam ducebant, nihilque nisi quod sensibus blandiebatur, exquirebant, unde a puritate et austeritate, quas Evangelium proponebat, aversissimo erant animo. His accedit tum sacerdotum gentilium auctoritas et avaritia, quorum dignitas et lucrum a falsorum deorum cultu penitus pendebant, quorum proinde intererat totis viribus remove populos, ne fidem amplecterentur; tum philosophorum astutia, qui praejudicatis suae sectae opinionibus abducti, evangelicae praedicationi strenue restiterunt.

Atrocissimae demum calumniae, quae tum inter Judaeos tum inter Gentiles contra christianos indesinenter spargebantur¹, suapte natura animos, ne novam doctrinam susciperent, abducere debuerunt. Imo, ut refert *S. Justinus*², Judaeorum principes ubique terrarum nuntios miserunt, qui christianos falsis criminibus insectarentur, populorumque odium et furorem in eos concitarent.

4° Religionis igitur propagationi maxima et innumera obsistebant impedimenta. Jamvero, ad tanta obstacula superanda, humana praesidia nulla erant. Apostoli nec armis usi sunt, nec divitiis: nulla habebant; non principum auctoritate: hi eos morti tradiderunt, et ubique insectati sunt; non spe temporalium illecebrarum auditores alliciebant; credentibus persecutiones, tribulationes, et mortem cruentam pro praesenti vita praenuntiabant; non subtili ratiocinio vel persuasibilibus humanae sapientiae verbis utebantur: philosophiam et litteras ignorabant, et absque ambagibus Christum et hunc crucifixum praedicabant. Etenim: *placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes.* (I, Cor., 1, 21.)

Cum igitur obstacula essent maxima, media vero humana nulla, celerrima religionis propagatio dicenda est opus mirabile, quod a sola Dei potentia effici potuit.

« Crescet adhuc prodigium, ait *S. Alphonsus*, si consideraverimus christianorum numerum adaugeri, augerique fidei splendorem inter tam multos potentes inimicos, magistratus, principes et imperatores,

¹ Cf. *S. Just., Apol.*, 2, n. 12. *M.*, 6, c. 463; *S. Athenagoras, Legat. pro Christian.*, n. 3. *M.*, 6, c. 895; *Minuc. Felix, Octav.*, c. 9. *M.*, 3, c. 370. — ² *Dial. cum Tryph.* n. 17. *M.*, 6, c. 511.

qui omnibus opibus atque viribus discipulos Christi impugnauerunt, suis eos bonis exspoliantes, ejicientes in exilium, exquisitissimis cruciantes suppliciis, et morti crudelissimae tradentes... Attamen, quo magis multiplicabantur tormenta et augebatur numerus martyrium, eo magis crescebat fidelium multitudo, ita ut sanguis christianorum factus sit semen ad eorum multiplicationem. *Vincimus cum occidimur*, ait Tertullianus (*Apol.*, c. 50)... *Cruciate, torquete, dammate, atterite nos : probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas vestra... Nec quidquam tamen profuit crudelitas vestra... Plures efficimur quoties metimur a vobis : semen est sanguis christianorum.* » (*Via mir.*, P. 2, c. 1, n. 24.)

Gentium igitur conversio manifestissimum est divinitatis religionis christianae argumentum.

Diluuntur objectiones ¹.

Ut hujus argumenti vim elidant, rationalistae recentiores, imprimis *Gibbon* ² et *Renan* ³, omnem movent lapidem. Modo religionem celerrime propagatam negant ; modo eam celeriori Buddhismi atque Mahumetismi propagatione impugnant ; modo ejus propagationem causis mere naturalibus explicare aggrediuntur.

138.^a Obj. I. Buddhismus, Mahumetismus et protestantismus celerrime etiam, imo celerius ac religio christiana, per mundum diffusi sunt. Igitur, si celerrima religionis propagatio divinam ejus originem arguit, etiam Buddhismus, Mahumetismus et protestantismus dicendi sunt religiones divinae.

Resp. Celerrima propagatio, quae alicujus religionis divinam arguit originem, non est propagatio *materialiter*, seu *nude in se sumpta*, sed propagatio *formaliter*, seu *quoad modum spectata*. Jamvero, si modus inspicitur, quo Buddhismus, Mahumetismus et protestantismus propagati sunt, toto coelo a religione christiana distant.

Religio christiana, in se austera et cupiditatibus undequaque adversa, a duodecim nullius humanae auctoritatis viris annuntiata, absque opibus, armis, aliove naturali medio, brevissimo temporis spatio universum pervasit orbem, et hoc quidem, non obstantibus principum conatibus, qui christianos ubique dirae morti addicebant.

Buddhismus vero, Mahumetismus et protestantismus principum innitebantur auctoritate ; populorum pravis affectibus et cupiditatibus blandiebantur ; non sola persuasione, sed armis, violentia, fraude, calliditate, honoribus, divitiis, pravaruin delectationum illecebris, et omnis generis voluptatibus utebantur, ut homines ad se traherent. Harum igitur religionum propagatio nullatenus dici potest miraculosa ; sed miraculum in eo positum fuisset, quod innumeros asceclas adeptae non essent.

138.^b Obj. II. Nostris equidem temporibus, ob eximiam scientiarum culturam, fieri non posset doctrinam, a plebeis et illiteratis propositam, omnes hominum classes pervadere. Ast. in I et II saeculo, quibus minor adhuc scientia, humilis praeconum conditio non potuit esse obstaculum religioni propagandae. Falso igitur pro celeri religionis propagatione ex humili Apostolorum conditione ad divinam provocatur assistentiam. (*RENAN, Les apôtres.*)

¹ Cf. Gatti, t. 3, p. 184 ; Ottiger, p. 858 ; Wilmers, prop. 111 ; p. 514. — ² De casu romani imperii. — ³ *Les apôtres.* — *Marc-Aurèle et la fin du monde antique.*

Resp. Humilem Apostolorum et primorum christianorum conditionem Evangelii propagationi naturaliter obstitisse, ex modo agendi tum hostium fidei, tum Patrum Apogetarum, apprime constat. Philosophi ethnici, v. gr., Celsus, Porphyrius, ut concives a religione deterrent, ei in crimen verterunt quod ejus asseclae de ultima tantum plebe essent, nullosque viros doctos complecteretur. Qua de causa Patres Apogetae etiam doctos inter christianos reperiri probavere.

« Falsum est, inquit Origenes, fatuos, ignobiles, stupidos, mancipia, mulierculas, puerulos, hos omnes solos esse, quos divinae doctrinae praecones sibi comparere velint. » (*Cont. Celsum*, l. 3, n. 49. M., 11, c. 983.) — Et *S. Hieronymus*: « Discant ergo Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores (qui putant Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores), quanti et quales viri eam fundaverint et adornaverint; et desinant fidem nostram rusticae tantum simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnoscant. » (*Prol. in L. de viris illustr.*, M., 23, c. 603.)

Quocirca Patres ex humili Apostolorum conditione ad supernaturalem Dei assistentiam concludunt. « Si de prima Christianorum constitutione verisimilis habendus est sermo, ait Origines, dicemus, probabile non esse, Apostolos, plebeios et sine litteris viros, ad religionem christianam hominibus annuntiandam alia re confisos esse quam collata sibi protestate et gratia, quae eorum praedicationis comes erat, ut annuntiata ab ipsis doctrina reciperetur. » (*Cont. Cels.*, l. 8, n. 47, M., 11, c. 1587.) — Cf. etiam *Eusebium*, *Demonst. evang.*, l. 3, c. 7. M., 22, c. 238; et *S. Joan. Chrysost.*, *Adv. Judaeos*, quod Christus sit Deus, n. 12 et 13. M., 48, c. 830.

138.^c Obj. III. Quo tempore Apostoli praedicaverunt, totus fere mundus romano subdebatur imperio; exinde, facillima existente inter diversas gentes communicatione, quae in una regione contingebant, celerime potuerunt ubique divulgari. Non igitur mirum si religio christiana ubique fuerit celeriter nota. Ad eclerem igitur religionis propagationem explicandam, nullatenus ad specialem divinam protectionem recurrendum est.

Resp. Non negamus unitatem romani imperii summopere propagationi religionis inserviisse, fuisseque aptissimam conditionem quam divina providentia disposuit, ut sonus apostolicae praedicationis ad ultimos usque terrae fines facilius celeriusque exiret. Verum, aliud est esse conditionem ad propagationem requisitam, et aliud, esse causam cur totus fere orbis doctrinam propositam amplexus sit. Unitas imperii adjuvit quidem, ut in omnibus gentibus celeriter annuntiari potuerit religio, atvero non effecit ut homines, concupiscentiis dediti et idolatriae addicti, religionem adeo puram, austeram, et concupiscentiis penitus adversam tam celeriter amplexi sint; sed ad hoc specialis requirebatur Dei assistentia.

Praeterea, etsi unitas imperii fuerit ad religionis notitiam extendendam peropportuna conditio, ipsa tamen, nisi Deus praecones speciali providentia juvisset, maximum ac prope insuperabile fuisset obstaculum, ne turbac annuntiata fidem amplecterentur. Ob praedictam enim unitatem, persecutiones a romanis principibus in odium religionis edictae, in omnibus romanae ditionis regionibus dire saeviebant, et christiani ubique ad horrenda supplicia et cruentam mortem requirebantur: quod certe non fuit naturale incitamentum ad religionem amplectendam.

138.^d Obj. IV. Religionis propagatio, aiunt Gibbon et Renan (*Marc-Aurèle*, ch. 31), indolis gentium, quae saeculo I et II exstiteret, attribui debet. Gentes enim illae ob superstitionis cultum studio et amore mirabilium tenebantur. Cum igitur vidissent multa ab Apostolis mira patrari, quae falso miracula autumabant, propriae indolis pondere eorundem doctrinae facili negotio adhaeserunt.

Resp. Concedimus magnum apud ethnicas gentes exstitisse superstitionis cultum, magnamque rerum mirarum consecrationem : qua de causa artes magicas astrologiamque studiose colebant. Atvero :

1° Nullatenus constat superstitionis cultum mirabiliumque amorem fuisse adeo magnum atque communem, sicuti fingunt adversarii. Contra, ex scriptis Patrum imo et auctorum ethnicorum discimus multos exstitisse scepticos, multosque atheos, qui numini nullum cultum deferendum putabant.

2° Pone etiam ut contendunt adversarii, illum mirabilium amorem revera exstitisse, si nulla ab Apostolis facta sint vera miracula, nullave eis adstiterit superna virtus, occur sola religio christiana tam multos ubique nacta sit asseclas, aliae vero religiones, quae curiositatem mysteriis et prodigiis etiam pascebant, quae ope astrologiae et artis magicae futurorum praenotionem et temporalia emolumenta promittebant, quae nullam severam vivendi normam imponebant, rarissimos nactae sint sectatores ? Ad hos quidem cultus sectandos certe satis fuisset naturalis res miras videndi cupido ; verum ad religionem christianam amplectendam satis non fuit, cum haec imprimis morum emendationem exigat, severam vivendi rationem praescribat, nec omnibus indiscriminatim potestatem mirabilia efficiendi aut commoda temporalia promittat.

3° Cultus superstitionis nedum religioni christianae viam straverit, contra, ejus propagationi multum obfuit. Oraculis et miraculis christianorum, deorum sacerdotum oracula et prodigia pythonissarum opposuerunt, ne sui asseclae miraculis commoti ad fidem christianam deflecterent. Sic, v. gr., Celsus prophetiis opposuit oracula Graecorum ; (*Origenes, Cont. Cels.*, l. 7, n. 3. M., 11, c. 1423 ; et l. 8, 8, n. 45. M., 11, c. 1583) ; mysteria Mithrae in pluribus religionem christianam, praesertim S. Eucharistiam, imitata sunt, instigante diabolo, sicut testatur S. Justinus, (*Apol.*, I, n. 66. M., 6, c. 430.) Saepissime etiam superstitione sua moti, ethnici diras in christianos moverunt seditiones, sicuti Alexandriae contigisse refert Eusebius, (*Hist.*, l. 6, c. 41.)

138.^e **Obj. V.** Tempore, quo praedicari coepit religio christiana, magnum apud gentiles viguit immortalitatis desiderium ; magnus etiam excitatus erat sensus moralis et purioris cultus desiderium. Cum igitur gentiles in Christi doctrina cernerent purissima morum praecepta, cumque perspexissent eam doctrinam suis asseclis beatam immortalitatem promittere, extraneis vero omnibus aeternos minari cruciatus, ipsa suapte vi, absque speciali divina assistentia, gentiles ad se rapuit. Ex celeri proinde religionis propagatione nullum in gratiam ejus divinitatis desumi potest argumentum. (*Gibbon; Renan.*)

Resp. 1° Mira sane de ethnicorum sensu morali deque purioris cultus desiderio comminiscuntur adversarii. Quid vero de eis sentiendum sit, ex scriptis discimus non solum christianorum coaevorum, sed etiam gentilium. Constat porro ex documentis historicis gentiles tempore romanorum imperatorum perditissimis fuisse moribus ; voluptatibus omnibus indulgebant, ludis obsoctis et lubricis spectaculis solummodo delectabantur ; *panem et circenses* praeprimis exoptabant. Quocirca mores gentilium, eos ut fidem amplecterentur, minime impellere potuerunt, quinimo extensioni fidei maximum fuerunt obstaculum, cum, teste *Tertulliano*, desiderium voluptatis plures quam periculum mortis a fide averteret. « Plures invenias, inquit, quos magis periculum voluptatis quam vitae avocet ab hac secta. » (*De Spect.*, c. 2, M., 1, c. 631.)

2° Ad immortalitatis studium quod attinet, si ipsum solum in causa fuit cur religio christiana tam multos nacta sit asseclas, explicant adversarii cur illud soli religioni christianae, non vero aliis cultibus, innumeros devinxerit sectatores. Lex judaica veris Dei cultoribus aeternam felicitatem promisit, idolorum vero adoratores in aeternum puniendos esse docuit ; a Romanis, Graecis et Orientalibus animae immortalitas et alterius vitae status etiam generatim

admittebatur. Ipse Celsus, qui christianos de confictis terriculis accusabat, alteram admisit vitam. « Dii prohibeant, *inquit*, ne aut ego, aut illi, aut quilibet hominum tollamus dogma istud, injustos punitum iri, justos mercede esse donandos. » (*Orig., Cont. Cels.*, l. 3, n. 16. M., 11, c. 939.)

Dogma igitur immortalitas, si solum in se consideratur, nec Judaeos nec gentiles ad fidem trahere potuisset, sed eos potius in suis religionibus confirmasset, in quibus immortalitatem promitti etiam cernebant.

Quinimo dogma immortalitatis, quod a fide proponitur, gentilibus apprime fuit invisum et ridiculum. Docet enim fides, animam in novissimo die corpus suum esse iterum assumpturam, atque vel in coelis gaudiis aeternis fruituram, vel in gehenna aeternis cruciatibus puniendam. Jamvero, poenarum aeternitas gentilibus fuit ludibrio. « Audetis ridere nos, *ait Arnobius*, cum gehennas dicimus et inextinguibiles quosdam ignes, in quos animas dejici ab earum hostibus inimicisque cognovimus. » (*Adv. nat.*, l. 2, n. 14. M., 5, c. 831.)

Corporum praesertim resurrectionem irridebant gentiles. *Caecilius* ethnicus christianos his allocuitur : « Nec resurgitis, miseri, nec interim vivitis. » (*Minuc. Felix, Octav.*, n. 12. M., 3, c. 272.) Qua de causa Patres Apologetae ad resurrectionis dogma propugnandum integros tractatus scribendos aestimaverunt, ut *Athenagoras* et *S. Hippolytus*.

Ni igitur vel aliis signis christianam religionem divinam esse conspexissent, vel supernaturali gratiae afflatu moti fuissent, gentiles ob immortalitatis dogma fidem nunquam suscepissent.

138.^f Obj. VI. Evangelii praecones magna credentibus promissa proponebant. Porro, magna promissa suapte natura homines alliciunt. Non igitur mirum si magna multitudo promissis incitata Evangelio adhaeserit.

Resp. Magna equidem promissa proponebant Evangelii praecones, sed promissa non in praesenti vita, verum in altera tantum consequenda. Durante hac vita paupertatem, persecutiones, pericula, flagella, et mortem promiserunt, praemiis in coelesti patria reservatis. Jamvero non est naturae nostrae consentaneum, aliquem omnia praesentia, imo et vitam lubenter amittere spe bonorum, quae nec ipse videt, nec illi unquam viderunt qui promittunt, nisi prius signis evidentibus sibi de divina praeconum auctoritate constiterit et fidem jam amplexus sit. Non ergo promissa gentiles ad fidem trahere potuerunt, sed fides jam suscepta eos ad sperandum induxit ¹.

Imo gentiles, quorum, quoties de coelestibus agebatur, effatum erat : *Quod supra nos, nihil ad nos* ², non solum a promissis evangelicis non alliciebantur, contra, christianos irridebant eo quo propter bona futura spernerent praesentia ³. Ex promissis igitur nequit gentium conversio explicari.

B) DE PERPETUA RELIGIONIS STABILITATE ⁴.

In hoc paragrapho notum supponimus quod in sequenti tractatu explicite probabitur, religionem scilicet christianam eam esse, quam tenet Ecclesia Catholico-romana, contra quam solam rationalistae arma vertunt.

139. Prop. *Religionis christianae divinitas ex ejus perpetua stabilitate rite demonstratur.*

Philosophice et theologice certa.

¹ Cf. S. J. Chrys., *Ep. ad Cor.*, Hom. 7, n. 8 M., 64, c. 65. — ² Cf. Minuc. Felix, *Octav.*, c. 13. M., 3, c. 274. — ³ Cf. Minuc. Felix, *Octav.*, c. 12. M., 3, c. 271. — ⁴ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 1, n. 14 ; *Evid. fid.*, c. 3.

PROB. Promisit Christus Jesus, religionem christianam, quam columnam et firmamentum veritatis constituit, fore stabilem et in suis dogmatibus immutabilem (*Matth.*, xvi, 18) : *Super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam.* Et (*Luc.*, xxii, 32) : *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.*

Jamvero, palam factum est christianam religionem, quae fuerit in ortu, eandem hodie existere : eadem docet dogmata, eadem servat morum praecepta, eadem possidet sacramenta, ab iisdem regitur pastoribus. Atqui haec firma stabilitas nonnisi a Deo venire potest. Ergo firma et perpetua religionis stabilitas divinae ejus originis argumentum est.

Prob. minor. 1° *Ex communi omnium rerum humanarum conditione.* Quae ab hominibus ortum habent, naturae humanae fragilitatem participant, et temporum vicissitudini subjacent. *Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur*, inquit Gamaliel, agens de Christi doctrina ; *si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud.* (*Act.*, v, 38.) Quo factum est, ut humana instituta pro variorum temporum circumstantiis fuerint immutata, et demum prorsus perierint ; neque societatis civilis aut religiosae, aut scholae cujusdam philosophicae, quae per undevicena saecula stabilis cum iisdem doctrinis eademque regiminis forma permanserit, ullum, Ecclesiam Romanam si excipias, proferri potest exemplum.

2° *Ex natura ipsius religionis.* Cum religio in suis dogmatibus sit plena mysteriis, atque in suis praeceptis austera et cupiditatibus adversans, hominis vero ingenium sit novitatis amans atque jugi impatiens, ideoque, si non a Deo sed ab homine religio orta esset, et si continua Dei providentia ei jugiter non adstisset, nova quotidie homines excogitassent opinionum commenta, et in infinita abiissent dissidia, sicut in sectis ab Ecclesia romana separatis fieri assolet ; insuper, velut apud omnes haereticos accidisse compertum est, nihil habuissent antiquius, quam ut duriora religionis praecepta abjicerent, eorumque in locum faciliorem vivendi normam substituerent.

3° *Ex religionis universalitate.* Religio christiana non pro uno tantum populo, aut una regione data est ; sed naturâ sua est universalis, cunctasque gentes terram universam incolentes in sinu suo complectitur. Atqui, absque ope supernaturali fieri nequit ut tot gentes, inter se ingenio et studiis diversae, sibi in civilibus ple-rumque oppositae, quae mutua persaepe ad invicem odio foveant sibi-que bella ingerunt, in unam societatem religiosam amice cons-

pirent, id idem in omnibus concorditer sentiant, se mutua caritate complectantur, ut ex omnibus fiat cor unum et anima una, et sic per tot saecula inter se in eadem fide devinctae maneant.

4° *Ex parte hostium, qui Ecclesiam semper impugnarunt.* Nulla potest citari aetas, qua Ecclesiae cum hostibus sive externis sive internis non fuerit dimicandum.

Hostes externi ab incunabulis Ecclesiae Judaei fuerunt et imperatores romani, qui nascentem Ecclesiam in sanguine martyrum immergere aggressi sunt. Hos exceperunt Mahumetani, qui per plura saecula Ecclesiae atrocissimum indixerunt bellum; his successerunt duces protestantium, necnon et, exeunte saeculo XVIII, nefarii illi homines qui, grassante gallica perturbatione, totam pene Europam vastarunt. Postremum, quanta audacia et astutia gubernia quaedam hodierna, spiritu judaico et odio franco-muratorio penitus imbuta, in Ecclesiam invehantur, omnibus notum est.

Hostes interni sunt schismatici, qui inconsutilem Christi tunicam lacerare conati sunt; et haeretici, qui a primis jam saeculis ad nostra usque tempora, fidem destruere et nova dogmata statuere adlaborarunt. His adnumerari debent apostatae, philosophi materialistae, deistae, rationalistae, franco-muratores, qui modo aperte, modo occulte, omni vi atque ope, dolo, fraude, astutia, calumnia, verbis et scriptis, atque sophismatibus ex omnibus scientiis petitis, Ecclesiam indesineater impugnarunt et impugnant.

Ecclesia tamen stabilis semper et immutabilis supra petram permanet, et omnibus inimicis superstes alte proclamat, non ab hominibus sed a Deo hoc opus esse fundatum, contra quod portae inferi nunquam praevalerunt.

C) DE MARTYRUM CONSTANTIA.

140. Martyres dicuntur qui ob fidem aut virtutem christianam cruciatus lethales, ex quibus mors secuta est aut naturaliter sequi debuisset, sustinuerunt. *Martyres* graece, latine *testes* dicimus, quia pro Christi nomine patiendo, veritatem fidei testantur.

Ex martyrum constantia duplici via innotescere potest religionis divinitas. Considerari enim potest martyrium tanquam manifestatio intimae persuasionis, quam martyres de religionis divinitate habebant; nisi enim signis evidentissimis cognovissent fidem esse vere divinam, pro ea certe sanguinem non fudissent. « Cum quis viderit, ait S. Hieronymus, tanta perseverantia stare martyres atque torqueri, et in suis cruciatibus gloriari..., subit tacita cogitatio, quod,

nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur. » (*Ep. ad Hedibiam*, c. 10. M., 22, c. 1002.) Sed sub hoc respectu de martyrum fortitudine sermo nunc non instituitur.

Potest etiam considerari martyrismus tanquam specialis effectus virtutis supernaturalis martyribus infusae a Deo, ac proinde tanquam miraculum in ordine morali ; sub quo respectu singulare constituit divinitatis religionis argumentum, de quo paucis agendum.

140.^a Prop. *Religionis christianae divinitas ex martyrum constantia rite demonstratur*¹.

Philosophice et theologicè certa.

PROB. Cum Deus falsitatis et mendacii testes sua virtute corroborare non possit, martyrum constantia religionis divinitatem invictè probat, si haec eorum constantia nulli causae naturali, sed soli divino adiutorio adscribi potest. Atqui nulli causae naturali, sed soli divino adiutorio potest adscribi. Ergo.

Prob. minor.

I. *Stupendam omnino atque miram fuisse martyrum fortitudinem, constat :*

1° *Ex numero martyrum.* Ingentem fuisse eorum multitudinem, qui pro Christo sanguinem fuderunt, ex indubiis monumentis historicis, non solum christianorum, sed vel ethnicorum constat. Decem a romanis imperatoribus, decurrentibus tribus primis saeculis, indicatae sunt generales persecutiones, et innumerabiles martyres necati. Testatur *Tacitus* (*Annal.*, l. 15, c. 44), ingentem fuisse eorum multitudinem, qui sub Nerone morte crudeli sublatis sunt. *Theodoretus* refert sub persecutionibus Diocletiani, Maximiani, Maxentii et Licinii, christianos gregatim, imo millenos simul vel decies millenos trucidatos esse. (*Graecarum affect. curatio*, ix, M., 83, c. 1042.)

Plures etiam postea excitatae sunt dirae persecutiones, saevientibus in fideles Vandalis, Persis, Japonibus, Sinensibus, et Mahumetanis ; innumeraque christianorum turba morte gloriosa pro Christo succubuit.

2° *Ex qualitate martyrum.* Inter martyres conspiciuntur homines cujuscumque conditionis et aetatis, rustici et nobiles, rudes et docti, viri et mulieres, senes et juvenes, necnon et tenerrimae puellae. « Superfluum autem fuerit nostrorum (martyrum) recensere nomina, scribit *S. Dionys. Alex.*... Verumtamen scias fuisse viros,

¹ Cf. *S. Alph.*, *Ver. fid.*, P. 3, c. 1, § 3 ; *Evid. fid.*, c. 7 ; *Valsecchi*, L. 2, c. 15 ; *Ottiger*, p. 877.

mulieres, juvenes, senes, virgines, anus, milites et idiotas, ex omni hominum genere et aetate, quorum alii verberibus et igne, alii ferro, superato certamine coronas acceperunt. » (*Ep. ad Domitium*; apud *Euseb., Hist.*, l. 7, c. 11.)

3° *Ex suppliciorum atrocitate*¹. « De poenarum cruciatuumque qualitate, ait *Gatti* (t. 3, p. 200), descriptiones habentur in *Actibus martyrum*. Sane praeter omnem fidem est quot tormentis ac tormentorum generibus subjecti fuerint christiani. Quis non horrescat cogitando, adhibitos fuisse, ad eos torquendos, tauros aeneos candentes, ferreas laminas, faces, sarmenta, pectines ferreos, equuleos, forcipes, varia rotarum genera, torcularia, nervos, cruces, compedes, ungulas, plumbata, uncus, lebetes, sartagine, craticulas ? »

Nec morte celeri sublatis sunt martyres, sed plerumque id ex industria intenderunt tyranni ut cruciatus diu durarent, morsque lenta adveniret. « Contendunt igitur ut vincant, ait *Lactantius*, et exquisitos dolores corporibus immittunt, et nihil aliud devitant, quam ut ne torti moriantur. » (*Instit.*, l. 5, c. 11. M., 6, c. 586.) — Et *S. Hieronymus* : « Verum hostis callidus, tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora. Et ut ipse, qui ab eo passus est, *Cyprianus* ait : *Volentibus mori non permittebatur occidi.* » (*Vita S. Pauli Erem.*, n. 2. M., 23, c. 19.)

4° *Ex modo patiendi*. Martyres exquisitos illos cruciatus plena libertate, summa alacritate, et mira mansuetudine sustinuerunt.

a) Vi quidem ad supplicia rapiiebantur martyres ; verum, cum a tyrannis stimularentur ut Christum abrenuntiarent, propositis etiam, ut a fide deficerent, splendidis promissis, libertate scilicet, honoribus, divitiis, dignitatibus, officiis publicis, etc., martyres unico verbo se a morte et cruciatibus immunes praeservare potuissent ; mori tamen maluerunt quam Christum deserere. « Ecce sexus infirmus, ait *Lactantius*, et fragilis aetas dilacerari se toto corpore urique perpetitur, non necessitate, quia licet vitare, si vellent, sed voluntate, quia confideunt Deo. » (*Instit.*, l. 5, c. 13. M., 6, c. 593.)

b) Illos horrendos cruciatus martyres non solum mira fortitudine et invicta patientia, sed summa etiam alacritate summoque gaudio pertulerunt, nullis editis querelis aut ejulatibus. « Quot ex nostris, ait *Minucius Felix*, non dextram solum, sed totum corpus uri, cremari, sine ullis ejulatibus, pertulerunt, quum dimitti praesertim haberent in sua potestate ? » (*Octav.*, c. 37. M., 3, c. 353.)

¹ Cf. *Gallonius, De SS. Martyrum cruciatibus.*

c) Praestanti demum mansuetudine in persecutores claruerunt : nullis conviciis ob illata tormenta eos afficiebant, sed pro ipsis oravere. Si aliqui vero persecutores ob suam immanitatem increpabant, id non ex odio aut acrimonia, quia scilicet ab eis torquebantur, effecere ; sed ex amore justitiae, quia videlicet christianos citra jus omne vexabant.

II. *Miram hanc Martyrum fortitudinem vires excessisse humanas, et a sola divina assistentia virtutem Martyribus infundente procedere potuisse, constat :*

1° *Ex innata hominis infirmitate.* Homo dolorem et cruciatus naturaliter abhorret, nec quisquam ob ingentia etiam bona cruciatus atroces, corporis dilacerationem, aut membrorum abscissionem lubenter ferret ; et qui gravioribus tormentis excruciantur, gemitus sponte edunt. Quare, si quidam, ut Regulus et Mucius Scaevola, sunt inventi, qui in cruciatibus pro causa naturali perferendis singulari emicuerunt constantia, hi ab omnibus celebrantur tanquam viri supra vulgarem et communem hominum conditionem.

Quomodo igitur, nisi Deus superna virtute naturam roborasset, potuisset tanta hominum multitudo, omnis sexûs, aetatis, et conditionis, tam acerbos et diuturnos perferre cruciatus, et quidem cum libertate plena, imo cum animi alacritate ac gaudio, licet vel uno verbo eos potuissent vitare.

« Latrones et robusti corporis viri, ait *Lactantius*, ejusmodi lacerationes perferre nequeunt : exclamant, et gemitus edunt ; vincuntur enim dolore, quia deest illis inspirata patientia. Nostri autem (ut de viris taceam) pueri, et mulierculae, tortores suos taciti vincunt ; et exprimere illis gemitum nec ignis potest. (*Inst.*, l. 5, c. 13. M., 6, c. 592.) — Et *Miucius Felix*: «Viros, inquit, cum Mucio, vel cum Aquilio aut Regulo comparo ? Pueri et mulierculae nostrae cruces et tormenta, feras et omnes suppliciorum terriculas, inspirata doloris, illudunt.» (*Octav.*, c. 37. M., 3, c. 353.)

2° *Ex Testimonio Martyrum.* Fatebantur martyres se solo divino auxilio fretos tormenta sustinere. Legimus de S. Polycarpo : « Cum vero et clavis ipsum affigere vellent, dixit : Sinite me sic ; qui enim mihi dat ignem pati, dabit, et sine vestra ex clavis cautione, immotum in pyra permanere. » (*Epist. Eccl. Smyrn.*, n. 13, M., 5, c. 1039.) — S. Felicitas cum in carcere ob dolores partûs ingemisceret, custoque ei diceret : *Quae modo sic doles, quid facies objecta bestiis*, respondit : « Modo ego patior, quod patior ; illic autem alius erit in me, qui patietur pro me, quia et ego pro illo passura sum. » (*Ap. Ruinart.*) — Et S. Justinus loquens de Christianis, scribit : « Qui et gloriam et metum et mortem contempserunt : quandoquidem haec virtus

inenarrabilis Patris efficit, non humanae rationis instrumenta. » (*Apol.*, II, n. 10. M., 6, c. 462.)

Haec Martyrum persuasio de divino auxilio sibi conferendo manifestatur etiam tum ex gratiarum actione, quam Deo in suppliciis pro eo deferebant, tum ex precibus, quibus illud implorabant, sicut ex eorum actibus constat.

3° *Ex persuasione ethnicorum.* In Martyrum fortitudine divinam splendescere virtutem existimabant ipsi pagani. « Cum videat vulgus, ait *Lactantius*, dilacerari homines variis tormentorum generibus et inter fatigatos carnifices invictam tenere patientiam, existimant, id quod res est, nec consensum tam multorum nec perseverantiam morientium vanam esse, nec ipsam patientiam sine Deo cruciatus tantos posse superare. » (*Instit.*, I, 5, c. 13. M., 6, c. 592.)

Qua de causa, dum poenae, quibus homines facinorosi plectuntur, alios ab eorum imitatione deterrent, martyrum tormenta ethnicos ad eorum imitationem trahebant, eosque ut Christo nomen darent, impellebant. « Cruciate, torquete, dammate, atterite nos, ait *Tertullianus*... Plures efficimur, quoties metimur a vobis : semen est sanguis Christianorum. Multi apud vos ad tolerantiam doloris et mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis... Nec tamen tantos inveniunt verba discipulos, quantos Christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio, quam exprobatis, magistra est. » (*Apolog.*, c. 50. M., 1, c. 534.) Similia tradit S. Justinus, *Dial. cum Tryph.*, n. 110, M., 6, c. 730 ; et Theodoretus, *Graec. affect. cur.*, IX, M., 83, c. 1043.

Cum igitur, ne Christum ejusque religionem abjicerent, tanta Martyrum multitudo atrocissima quaeque sustinuerit tormenta, eorumque invicta constantia soli speciali Dei assistentiae possit tribui, sponte sequitur religionem, pro qua sanguinem fuderunt, vere esse divinam.

141. Objeitur I. Ad Martyrum constantiam explicandam sufficit vel fanaticus religiosus, vel humanae gloriae cupido, vel inanis spes futurorum honorum. Ergo ex Martyrum constantia nullum argumentum in gratiam religionis deduci potest.

Resp. Nego antecedens. Et quidem : a) *Non sufficit fanaticus religiosus.* Fanaticus est intempestivus et caecus animi aestus, cum dominandi cupiditate plerumque conjunctus, qui ad pugnandum magis quam ad patiendum impellit ; vel si ad patiendum impellat, ad cruciatus propria potius quam aliena manu illatos stimulat, uti manifestum est, v. gr., de Circumcellionibus, quorum meminit S. Augustinus (*De haeres.*, n. 69, M., 42, c. 43), qui se necare consueverunt, vel de Indis, qui se in honorem simulacrorum rotis curruum terendos subji-ciunt. — Fanaticus praeterea, ut historiâ constat, non omnes simul pervadit regiones, sed ad unam alteramve coarctatur ; nec sapientiores, sed rudiores tantum et indoctos afficit homines.

Porro in Martyribus nullus cernitur intempestivus et caecus animi aestus, nulla dominandi cupiditas, nulla sibi cruciatus inferendi indomita ferocitas, sed mira tantum animae tranquillitas, ac invicta fortitudo tolerandi tormenta a suppliciorum exactoribus illata, Christiani praeterea tribus integris saeculis, et non in una sola regione, sed in omnibus romani imperii provinciis martyrio coronati sunt. Demum Martyres nullis conviciis tortores impetebant, sicut a fanaticis, dum morti traduntur, fieri solet ; sed placido animo pro ipsis, ad Christum exemplar, Deum fervidis precibus exorabant.

b) Non sufficit humanae gloriae cupido. Stupendas sane vires ad tormenta sustinenda aliquibus quandoque addere potest humanae gloriae cupido. Atvero, hanc cupidinem tantam multitudinem virorum et mulierum, senum et infantium, divitum et pauperum invasisse, et adduxisse ut spatio trium saeculorum naturam dolores abhorrentem tam constanter vincerent, illud secundum consuetum rerum humanarum cursum explicari nullatenus potest.

Praeterea, Martyres vel ab ethnicis vel a christianis gloriam emendicassent. Jamvero neutrum dici potest. *Non ab ethnicis:* istis nomen christianum dedecori erat, constantiaque Martyrym tanquam obstinatae mentis pertinacia videbatur ; et qui ob fidem morte occubuerunt, publica eis infamiae nota tanquam maleficis et deorum contemptoribus inurebatur. *Non a christianis:* Permulti Martyres in occulto perierunt, vel confertim cum aliis permixti quasi uno grege facto, sunt occisi, quin vel eorum nomina noscerentur. Nullam igitur apud suos humanam gloriam expectare potuerunt.

c) Non spes futurorum bonorum. Spes futurorum bonorum, sicut et timor gehennae, Martyribus magnum quidem fuit ad mala toleranda adjumentum. Attamen, si sola sumatur tanquam incitamentum naturale et sine speciali Dei auxilio, non sufficit ad explicandum cur tanta multitudo omnis aetatis, sexus et conditionis, et per tempus adeo longum, tam exquisitos cruciatus cum summa animi alacritate pertulerit. Natura enim humana ita est comparata, ut malis praesentibus vehementer, bonis vero absentibus, praesertim si spiritualia sunt et sensibus non obnoxia, parum tangatur. Proinde, nisi specialis Dei assistentia Martyribus virtutem infudisset, expectatio futurae beatitudinis, qualis in christianis ordinariis invenitur, non potuisset esse pro tanta multitudine sufficiens ratio ad innatam naturae inclinationem tam constanter superandam, tantaque tormenta intrepido animo sustinenda.

Si quis vero tantam dixerit fuisse beatitudinis expectationem, ut fuerit sufficiens patiendi motivum, dicimus, spem adeo vividam in tanta multitudine non potuisse absque speciali Dei illuminatione inveniri ; proinde in ea illuminatione jam cernitur specialis Dei assistentia, et eo ipso divina comprobatur religio, de qua Martyribus talis concessa fuit illuminatio.

142. Obj. II. Omnes religiones martyrio obfirmatae sunt : sectae haereticae, schismaticae imo et pagani et mahumetani suos martyres habent. Ergo religionis christianae divinitas ex martyrio probari nequit.

Resp. Omnes religiones suos martyres habent, homines scilicet ob religionem occisos; *concedo;* homines quorum mors specialem Dei interventum commonstrat, *nego.* — Permagna enim intercedit differentia inter falsarum religionum martyres, et martyres quos sibi vindicat religio christiana. Et quidem quoad *numerum martyrum:* pauci tantum in aliis sectis, permulti vero in religione christiana inveniuntur, qui sanguinem sub ferro carnificum profuderint. — Quoad *qualitatem martyrum:* qui in aliis sectis morti traditi sunt, vitam plerumque duxerant vitiosam ; qui vero in religione christiana martyrio coronati sunt, vitam duxerant sanctam et virtutibus illustrem. — Quoad *modum patiendi:* qui in sectis trucidati sunt, animum plerumque exhibuerunt irrequietum, et tortoribus conviciabantur ; christiani, tortoribus benigne receptis, animo tran-

quillo morti occubuerunt. — Quoad *effectum*: in sectis, tormenta aliquibus illata alios a religione deterrebant; in religione christiana, cruciatus alios ad imitationem traxerunt. — Ex quibus manifeste patet, alios fuisse martyres in religione christiana, alios vero in caeteris sectis; illorum martyrium absque speciali Dei assistentia explicari non posse; horum vero martyrium nullum specialem Dei concursum expostulare, sed ex causis naturalibus, ut fanaticismo, spe inanis gloriae, vel satanico furore optime explicari.

D) DE MORUM RENOVATIONE.

Quemadmodum arboris cujusdam excellentia ex fructibus dignoscitur, ita etiam religionis origo divina, quippe quae tota ad hominis sanctificationem ordinetur, ex effectibus cognoscitur. Jamvero, religio christiana tantos in mundo fructus sanctitatis, adeoque mirandam produxit morum renovationem, ut eam vere divinam esse optimo jure colligere licet.

143. Prop. *Ex morum renovatione per religionem christianam in mundum introducta, hujus divinitas rite demonstratur*¹.

Philosophice et theologice certa.

PROB. Religio christiana censenda est vere divina si talem in mundum introduxit morum renovationem, quae nulli causae naturali, sed soli divino auxilio potest attribui. Atqui religio miram in mundum introduxit morum renovationem, quae nulli causae naturali, sed soli divino auxilio potest attribui. Ergo.

Prob. minor. I. Miram in mundum introduxit morum innovationem.

Quae vigerit inter ethnicos morum corruptela, ab Apostolo discimus, qui sapientissimos ex eis describit *repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurriones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque foedere, sine misericordia.* (Rom., i, 29-31; cf. I. Cor., vi, 9, 10.)

Horrendam morum corruptelam inter ethnicos frequentius innuunt SS. Patres, ut Tertullianus, *Apol.*, c. 15, 46, 47; S. Cyprianus, *Ep.* 1, *ad Donatum*, n. 6 et seq.; Minucius Felix, *Octav.*, c. 28 et seq.; Theodoretus, *Graec. affect. curatio*, ix, M., 83, c. 1047 et seq.

Statim vero atque evangelica veritas illuxit in cordibus hominum, evanuerunt vitia, atque splendidissimae effloruere virtutes. Cujus mirandae mutationis testes habemus non solos Apostolos aut SS. Patres, sed etiam auctores ethnicos.

¹ Cf. Gatti, t. 3., p. 212; Valsecchi, l. 2., c. 13; Ottiger, *thesis* 27, p. 286.

Recensitis paganorum vitiis, subdit S. Paulus (I, *Cor.*, vi, 11) : *Et haec quidem fuistis ; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Jesu Christi.* — Cf. *Act.*, ii, 42-47 ; iv, 32-37.

Patres Apologetae, christianos defendendi causâ, ad sanctam eorum vivendi normam publice provocant. « Qui olim, *inquit S. Justinus*, stupris gaudebamus, nunc castimoniam unice complectimur ; qui magicis etiam artibus utebamur, bono et ingenito nos consecravimus Deo ; qui pecuniarum et possessionum vias omnibus antiquiores habebamus, nunc etiam ea, quae possidemus, in commune conferimus, et cum indigentibus quibuscumque communicamus ; qui mutuis odiis et caedibus pugnabamus et cum iis, qui tribules nostri non essent, communem focum ob diversa instituta non habebamus, nunc, postquam Christus apparuit, convictores sumus, et pro inimicis oramus. » (*Apol.*, i, n. 14. M., 6, c. 347.) — Athenagoras, *Legat. pro Christo*, n. 11, Tertullianus, *Apol.*, *passim* ; Minucius Felix, *Octav.*, c. 31 et 35, Lactantius, *Instit.*, l. 3, c. 26 ; Eusebius, *Praep. evang.*, l. 1, c. 4, eandem christianorum sanctitatem describunt.

Eandem morum probitatem agnoverunt ethnici, qui, teste Tertulliano, (*Apol.*, c. 2 et 3), nihil contra Christianos, nisi quod Christiani essent, proferre potuerunt. — *Plinius* ad Trajanum scribit : « Affirmabant (Christiani) hanc fuisse summam vel culpae vel erroris, quod essent soliti statim die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent. » (l. 5, ep. 97). — Et *Julianus Apostata*, ut paganismum restauraret, ethnicis exempla virtutum Christianorum proposuit. Scripsit ad Arsacium sacerdotem : « Paganismus nondum comparatus est secundum animi nostri sententiam, culpa eorum qui illum exercent, ... nec respicimus, quomodo Christianismus auxerint humanitas declarata in peregrinos, et providentia circa sepulturas mortuorum, et simulata vitae honestas, quorum singula vere a nobis exerceri debere puto... Turpe quippe est, quod nemo ex Judaeis mendicat, et impii Galilaei non modo suos, et nostros alunt, nostri vero nostro subsidio destitui videntur. » (*Ap. Sozom., Hist.*, l. 5. c. 16.)

II. *Haec morum renovatio aliunde venire non potest, nisi a solo Deo.*

« Si quis posset, *ait Origenes*, a vitiorum colluvie, a libidine, a nequitia, a contemptu numinis, animas avertere, tantique operis specimen in centum hominibus dedisset, quos revocasset ad meliorem frugem ; hunc nemo jure dixerit sine Deo centum illos homines a tantis vitiis liberasse. » (*Cont. Cels.*, l. 1, n. 26. M., 11, c. 710.)

Quare, eodem auctore : « Divinitatis testes sunt tot ecclesiae hominum, qui a vitiorum colluvie aversi Conditori se totos addicunt, et in omnibus illi placere student. » (*Cont. Cels.*, l. 1. n. 47. M., 11, c. 747.)

Et re quidem vera : 1° Scholae philosophicae, etsi humana refertae scientiâ, et opibus stipatae, nullum unquam hominem ad meliorem frugem reducere potuerunt. Quarumdam virtutum praecepta tradiderunt quidem philosophi ethnici, sed nullus eorum repertus est, ait Cicero, « ita animo et vita constitutus, ut ratio postulat, qui disciplinam suam non potius ostentationem scientiae quam legem vitae putaverit, qui obtemperaverit ipse sibi et decretis suis paruerit. » (*Quaest. Tusc.*, II, 4.) — « Num quis haec (morum mutationem) philosophorum, petit Eusebius, aut unquam praestitit, aut praestare, si velit, potest ? Qui cum aetates suas in studio philosophiae conterant, neque alium quemquam, neque seipsos possunt facere meliores. Itaque sapientia eorum, ut plurimum efficiat, non excidit vitia, sed abscondit. Pauca vero Dei praecepta sic totum hominem immutant, et exposito vetere novum reddunt, ut non cognoscas eundem esse. » (*Instit.*, l. 3, c. 26. M., 6, c. 433.)

Si igitur sapientissimi inter homines doctrinis suis nullum unquam in melius potuerunt mutare, quo pacto potuissent duodecim Galilaei, pauperes atque indocti, tantam per totum mundum praeceptis suis introducere morum sanctitatem, nisi speciali Dei virtute iidem non fuissent instructi ?

2° Ut homo mores emendet, requiritur mentis illuminatio, cujus ope, quid faciendum sit, cognoscat. Praecepta autem legis etiam naturalis homo citra revelationem cognoscere nequit, ut supra fuse probatum est (n. 60). — Praeterea, cognita semel veritate, aliud adhuc requiritur auxilium, ut cor in melius mutetur, et ut voluntas, quod ratio dictaverit esse faciendum, efficiat, sicut in Tractatu de Gratia dicitur. Potest equidem homo alium exterius ad bonum exhortari, et transgressores poenis plectere ; at interna cordis et voluntatis mutatio opus est solius Dei, qui per gratiam cor hominis interius inclinat et immutat.

Illam ergo universalis morum renovatio, quam religio christiana in mundo produxit, solum Deum habere potest auctorem ; et cum Deus falsae religioni specialem nequeat assistentiam praestare, sequitur, religionem, ex qua huiusmodi renovatio orta est, non posse esse nisi divinam.

CONCLUSIO.

144. Ex dictis in hoc Capite constat, Religionem christianam omnia in se possidere intrinseca et extrinseca divinitatis testimonia. Ipsa fuit in revelatione primaeva et in revelatione mosaica praenuntiata ; sancta et immaculata est ejus doctrina ; purissima sunt ejus praecepta ; Jesus Christus, missus a Deo, et ipse Deus, ut in tractatu de Incarnatione probabitur, est ejus praeco principalis ; Apostoli splendidissimis claruerunt virtutibus ; Christus et Apostoli prophetiarum et miraculorum testimonio suae missionis atque doctrinae divinitatem probaverunt ; religionis celerrima propagatio, firma ejus stabilitas, martyrum constantia, saluberrimique fructus, quos religio ubique sparsit in mundo, manifesta sunt argumenta ipsam non ab homine, sed a Deo fuisse fundatam. Tanta evidentiâ haec criteria religionis christianae divinitatem demonstrant, ut si error adhuc possibilis foret, Deus ipse erroris auctor dicendus esset. « Domine, ait *Richardus a S. Victore*, si error est, teipso decepti sumus ; nam ista in nobis tantis signis et prodigiis confirmata sunt et talibus, quae nonnisi per te fieri possunt. » (*De Trinit.*, l. 1, c. 2. M., 196, c. 891.)

Concludamus igitur necesse est, religionem christianam vere esse divinam, et proinde omnibus obligatoriam ; omnemque aliam religionem esse falsam atque abjiciendam.

APPENDIX

DE FALSIS RELIGIONIBUS

145. Praeter religionem christianam quatuor in mundo inveniuntur praecipuae religiones : paganismus scilicet, judaismus, mahumetismus et buddhismus. — De paganismus nihil dicemus ; utpote cujus absurditas iis omnibus sit manifestissima, qui de eo vel minimum quidquam audierint. De judaismo hodierno, de mahumetismo et de buddhismo solum disputabimus.

1. De Judaismo hodierno ¹.

146. Cum religio mosaica populo israelitico a Deo data fuerit tamquam praeparatio ad perfectiorem et ampliorem revelationem per Messiam manifestandam, ipsa abroganda erat, et per Christum Redemptorem revera fuit abrogata. Judaei vero, ut qui mosaicas leges obstinatius consecrarentur, neque Messiam agnoverunt neque evangelicum lumen receperunt : quod in causa fuit cur a Deo fuerint rejecti. Hinc ortus est judaismus hodiernus, qui falsis et ineptis fabulis vera commiscet.

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 2.

Hodierni Judaei in duas praecipuas dividuntur sectas ; in sectam scilicet Rabbinistarum, et in sectam Karaitarum.

Rabbinistae praeter legem scriptam, aliam legem traditam, quam pro divina legis scriptae interpretatione habent, admittunt. Haec lex tradita, ut dicunt, posteaquam Moysi, dum per quadraginta dies in monte Sinai versaretur, a Deo fuit communicata, apud populum israeliticum jugi traditione conservata est, donec Hadriano imperatore, circa annum 150, a rabbi Juda Hakadosch scriptis fuit consignata in opere cui titulus *Mischna*. Liber *Mischna* a subsequentibus Rabbinis illustratus fuit commentario, cui titulus *Gemara*. Ex *Mischna* et *Gemara* coalevit liber doctrinalis Judaeorum, cui nomen *Talmud*. — Duplex existit Talmud : Jerosolymitanum, quod Jerosolymis concinnatum est ; et Babylonicum quod ducentis post annis, exeunte saeculo V, Babylone confectum est. Hodierni Judaei Talmud Babylonicum, utpote clarius et multo copiosus generaliter accipiunt, eique eandem ac Scripturae Sacrae tribuunt auctoritatem.

Karaitae, Talmude non recepto, textum librorum sacrorum unice consecrantur ; perpaucissimi sunt, et per Syriam, Persidem, Aegyptum, Poloniam et Russiam disseminati versantur.

Judaeos inter et Christianos hoc praecipue disputatur, videlicet : *Utrum Jesus Nazarenus sit verus Messias a prophetis praenuntiatus*. Judaei, ne Jesum cut verum Messiam agnoscere cogantur, vaticinia Prophetarum de Messia eludere omni ope atque opera contendunt : quem in finem commenta fere innumera finxerunt, commentariaque ediderunt. Plerique cum in eodem atque Patres sui crasso errore versentur, Messiam semper expectant opibus et potestate florentem, qui, temporali regno restituto, ipsis dominium in omnes gentes conferat¹. Alii duos fingunt Messias, unum pauperem et humilem, filium Joseph, ex tribu Ephraim ; alterum divitem et potentem ex familia David, cui gentes subiacebunt. Alii, evidentiali victi, Messiam jam venisse fatentur, ipsum autem propter Judaeorum peccata in loco quodam ignoto latitare docent. Alii demum ad rationalismum deflectentes, fidem in Messiam e numero dogmatum prorsus tollunt, et eos anathemate feriunt, qui tempus de adventu Messiae amplius computare attentarent.

147. Prop. Falsa est hodierna Judaeorum religio.

Philosophice certa; theologice de fide.

PROB. I. Haec propositio imprimis ex iis omnibus probatur, quae supra de abrogatione legis mosaicae adduximus. Cum enim lex mosaica abroganda esset, et a Christo revera abrogata fuerit, luce clarius constat eam, quae nunc viget, religionem judaicam divinitatis characteribus non amplius insigniri, et eo ipso falsam esse. (Cf. 116 et 117.)

II. Probatur ex natura doctrinae, quae continetur in Talmude, quod Judaei eadem veneratione ac ipsam Scripturam prosequuntur. *In parte sua dogmatica*, Talmud aperte contradicit revelationi, speciatim in iis, quae ad Incarnationis mysterium pertinent ; praeterea multas ridiculas continet fabulas, quas ut divinitus revelatas exhibet. « Quoad Deum dicunt (Judaei), ait Knoll², hunc quotidie tres horas legi thalmuticae discendae impendere, et totidem cum pisce Leviathan ludere, quotidie ob excidium Hierosolymae et templi lacrymare, venturo Messiae monstruosum convivium parare, et verum Israelitam in altero mundo ultra duodecim menses non puniturum esse. » — *In parte sua morali*, multa permittit Talmud quae rectae rationi repugnant, v. gr., expresse prohibet ne gentilibus et christianis in extrema necessitate positis succurratur, aut bona amissa reddantur, aut misericordia impendatur. Declarat praecepta jus-

¹ Cf. S. Alph., Ver. fid., P. 2, c. 6. — ² Theol. gen., § 162 ; cf. S. Alph., Ver. fid., P. 3, c. 3, n. 4.

titiae, aequitatis et caritatis non posse absque crimine erga christianos observari; usuram consulit; jus in vitam christianorum concedit. — Ex his autem erroribus aperte concluditur, fieri non posse ut talis religio a Deo fuerit revelata.

III. Nulla etiam facta supernaturalia, nullam scilicet prophetiam, nullumque miraculum Judaei in testimonium quae religionis afferre possunt. Prophetiae enim et miracula, quae ante Christum natum in gratiam legis mosaicae edita sunt, ante legis abrogationem facta sunt, quo tempore judaismus vera religio erat. Ast a tempore Christi, nullus propheta nullusve thaumaturgus inter eos amplius surrexit.

2. De Mahumetismo ¹.

148. Religio mahumetana auctorem habet Mahumedem, anno 571 Meccae ex paupere familia natum. Is litterarum expers, natura tamen facundus et disertus, cum suos concives ad idololatriam deflexisse vidisset, et eos ab idolis revocandi, et primaevae religionis, ut ipse dicebat, Adami, Nohemi, Abrahami, Moysis et ipsius Christi restaurandae, consilium inivit. Spatio triginta annorum finxit se cum Archangelo Gabriele colloquia habere, et ab eo divinus accipere secreta coelestia novamque legem, quam tanquam propheta Deique legatus promulgare aggressus est. Mahumedis religionem exhibet Alcoranus, non ab ipso Mahumede, sed ab ejus socero atque successore Abubeker concinnatus. Cum enim Mahumedes eas revelationes, quas a Gabriele Archangelo se accepisse finxit, in schedulis retulisset, eas omnes Abubeker, ne deperderentur, in unum collegit corpus, quod Alcoranum, id est lectionem denominavit. — Alcoranus in 114 dividitur Suras seu Azoaras, et continet judicia, historias et paraeneses. Ad judicia referuntur leges tam de rebus sacris, ut jejuniis, orationibus, peregrinationibus, etc., quam de rebus politicis, ut tribunalibus, matrimoniis, successionibus. Ad historias pertinent narrationes, quas ipse Mahumedes excoxitavit, vel desumpsit ex libris sacris cum aliqua adulteratione, et ex libris apocryphis, et praesertim ex Talmude. Ad paraeneses referuntur invitationes ad novam religionem amplectendam, exhortationes ab bellum contra infideles suscipiendum, etc.

149. **Prop.** *Falsa est religio mahumetana.*

Philosophice certa; theologice de fide.

PROB. I. *Ex criteriis intrinsecis.*

1° In sua parte dogmatica Manumetismus aperte pugnat cum revelatione christiana, quam veram esse probavimus: aperte enim negat Christi divinitatem, mysteria tollit, sacramenta rejicit, totamque salutis oeconomiam a Christo stabilitam evertit. — Multa etiam continet absurda, contradictoria. Deo prorsus indigna. Et primum quidem, nulla inquisitionis libertate concessa, fidem sibi adjungi oportere contendit, (*Azaora* 13), quod manifestum iniquitatis indicium est. Doctrinam continet de fato et de absoluta Dei praedeterminatione, (*Az.* 13 et 17); — angelos inter et homines genios admittit intermedios, qui cibis utuntur, et generatione propagantur; — paradisum promittit libidinis voluptatibus refertum (*Az.* 62, 65, 66), etc.

2° In parte sua morali non sanctior invenitur Mahumetismus: qui metu legem naturalem violant, eos a peccato excusat; pluralitatem exorum permittit; de repudio leges statuit ab omni naturali aequitate abhorrentes (*Az.* 2 et 5); luxuriam permittit cum subditis et ancillis, (*Az.* 37); incredulos ferro trucidari jubet (*Az.* 76), etc. Quae cum ita sint, religionem mahumetanam non a Deo, sed a daemone esse profectam, sat superque manifestum est.

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 4; Grotius, *De Verit. Rel. christ.*, l. 6.

II. *Ex persona praeconis.*

Qui praeconis, id est, Mahumedis personam considerat, nihil, quod sit Dei legato dignum, in ea inveniet : quippe enim pietatem simulavit, ambitione clauit, neque propositi finis assequendi gratia fraudibus caedibusque abstinit. Foetidissima exarsit libidine ; in adulterio deprehensus, docuit se a Deo dispensationem in re venerea accepisse ; quindecim simul habuit uxores et viginti quatuor concubinas, ex speciali, ut ait, Dei licentia. — Ex his autem apparet Mahumedem non Dei sed daemonis fuisse prophetam.

III. *Ex criteriis externis.*

1° Nulla facta supernaturalia, nullam scilicet prophetiam, nullumve miraculum, pro Mahumetismo esse peracta, exploratum nobis est.

Mahumedes fuit propheta sine prophetiis : asseruit quidem se a Christo fuisse praenuntiatum (*Az.* 71), sed testimonia ab eo allata nullibi in Scripturis invenire licet. Praedixit multa, quae tamen eventu non fuerunt completa. Praenuntiavit se ab hominibus semper illaesum fore, et veneno a concubina oblato periit ; praedixit se post mortem statim ascensurum esse in coelum, et tertia jam die post mortem cadaver ejus foetorem sparsit intolerabilem : praenuntiavit suis perennem inter se concordiam et continuas de hostibus victorias, et protinus ab ejus morte, in diversas divisi sunt sectas, neque raro gravissimas clades perpessi sunt.

Mahumedes fuit legislator, sed absque miraculis ; nullo prodigio suam doctrinam suamque missionem probavit ; poscentibusque ab eo signum in confirmationem suae missionis respondit, se missum esse non cum miraculis, sed cum armis. (*Az.* 14, 17.) Interdum tamen quaedam facta prodigiosa retulit ; sed ex istis alia, quorum ipse solus testis fuit, forent probanda, v. gr., colloquia cum Archangelo Gabriele ; ejus nocturna ascensio in coelum ; nocturna locutio cum camelo ; alia prorsus sunt ridicula, ut scissio lunae, cujus dimidia pars in ejus manicas decidit, et ab eo lunae restituta est (*Az.* 64) ¹.

2° Nec in testimonium mahumetanae religionis ulla facta, quae miracula ordinis morales constituent, afferri possunt.

a) *Neque celerrima propagatio* ². Celerrime quidem propagata fuit religio mahumetana ; sed in eo facto nihil, quod admirationem moveat, continetur ; quippe quum ipsa omnibus passionibus indulgeat, et flagitiosissimas quasque permittat satiare cupiditates, illud miraculum fuisset, quod non statim multos nacta fuisset sectatores. Praeterea, non suasu, nec miraculis, sed vi et armis usi sunt ejus praecones : inde Sarracenorum adagium : *Crede, aut morere*.

b) *Neque religionis stabilitas*. Nullibi stat Mahumetismus nisi ubi imperat, vel saltem nisi ubi civili auctoritate fulcitur, et ubi nullos nactus est adversarios, qui ejus falsitatem ostendant. — Praeterea, in diversas sectas divisi sunt Mahumetani, quae omnes genuinam Mahumedis doctrinam sequi profitentur.

c) *Neque martyrum constantia*. Multos martyres fecit Mahumetismus, christianos trucidando ; ast martyres martyrum christianorum dotibus insignitos nunquam protulit : martyrum loco colit milites, qui in praelio ad aliena bona rapienda morte occubuerunt. Nec ad martyrium suos valde extimulat ; docet enim (*Az.* 16), eis, qui propter metum fidem susceptam abnegaverint, iram Dei non impendere.

d) *Neque saluberrimi effectus in mundo producti*. Mores nullibi emendavit Mahumetismus ; ast ubicumque terrarum invaluit, insanis superstitionibus regiones implevit, effrenatam licentiam et horrendam morum corruptelam introduxit, gentesque religione christiana excultas in barbariem reduxit.

Mahumetana igitur religio, cum nullum internum aut externum divinitatis

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 1, n. 18 ; et *Evid. fid.*, P. 1, c. 6. ² S. Alph., *Ver. fid.*, P. 2, c. 10, n. 2.

signum prae se ferat, multa vero absurda, inter se contradictoria, rectae rationi contraria, et Deo indigna in se contineat, idcirco ut divina nequaquam haberi potest, sed ut falsa superstitio et figmentum satanicum est rejicienda et exstirpanda.

3. De Buddhismo ¹.

149.^a Inter falsas religiones, quae rationalistis ad religionis christianae divinitatem impugnandam arma subministraverunt, principem omnium locum obtinet Buddhismus. In hoc enim cultu quaedam invenire est morum praecepta aut vitae instituta, quae, etsi a puritate atque sublimitate christianae religionis longissime distent, relativam tamen quamdam in se continent perfectionem; quam ob causam rationalistae elapsi saeculi conclamarunt Christum suam a Buddhismo mutuasse doctrinam, religionemque christianam naturalem Buddhismi surculum praedicavere. Quam turpiter vero errent, ex ipsiusmet doctrinae inspectione, quam circumtulit Buddha, conspiciere licet.

149.^b **Expositio historica.** Quae Buddhismi originem spectant, densa obvolvuntur caligine, nihilque certum de eis affirmari valet, quandoquidem libri, qui vitam auctoris referunt, plura saecula post ejus mortem conscripta sunt, fabulosisque commentis juxta omnium sententiam sunt referti.

Igitur, juxta scriptores Buddhistas, auctor istius religionis fuit Gautama, qui etiam Çakya Sihna, Çakya Mouni (id est solitarius), et demum Buddha (id est sapiens, illuminatus) cognominatus est. Natus est versus annum 550 (alii dicunt an. 450 vel 370) ante Christum.

In domo paterna omni scientiarum genere instructus, uxorem duxit filiumque ex ea procreavit; sed versus annum aetatis suae 27^m patri, uxori et filio valedixit, ut sapientiam inquireret. Hujus inquisitionis causa Brahmanos primum adiit; apud quos cum optatam sapientiam frustra quaesivisset, in solitudinem secessit, ubi septem annis meditationi et mortificationi deditus, et variis tentationibus exagitatus quas fortiter superavit, tandem supremam sapientiam, quae in cognoscendis malorum causis eorumque remediis consistit, se invenisse conspexit.

Populorum miseris commotus, eorum malorum sublevandorum causa suam sapientiam eis communicare sibi proposuit; exinde in India praedicare coepit, variisque prodigiis patratis, discipulos sibi accercivit, monasteriaque ad perfectiorem vitam instituendam extruxit. Tandem, postquam per annos 40 aut 45 praedicasset, ex nimia ciborum copia, quibus se ingurgitaverat, morte extinctus est.

Extincto Buddha, ejus doctrina latius pervagari caepit; ex India pededentim insulam Ceylam, regnum Siam, regiones Thibetanas, aliasque oras pervasit, pluribusque in provinciis adhuc hodieum viget, licet in multis immuta. Quot vero sectatores sibi accersiverit illa religio, difficile est dictu; alii 500.000.000, alii 350.000.000 alii 200.000 ipsi adscribunt asseclas in diversis Orientis regionibus dispersos, per innumeras sectas divisos.

149.^c **Expositio doctrinalis.** Buddhismus de veritatibus speculativis non multum curat; leges ethicas ad perfectionem consequendam praesertim continet; qua de causa non tam religio proprie dicta quam systema philosophicum seu ethicum nuncupandus est.

De Deo Buddhismus primitivus siluit; nullam agnovit rerum causam primam nullumque supremum Numen; proinde nec ullum cultum Numini exhibendum, nec orationes ei fundendas praescripsit. Putidum ergo statuit atheismum. Decursu tamen saeculorum Buddhistae ipsum Buddham tanquam Deum

¹ Cf. Jangey, *Dict.*, verb. *Bouddhisme*, p. 322; Lahousse, *De relig.*, n. 250.

adorare coeperunt, eique alios etiam Buddhas, seu viros sapientes, comites dederunt in divinitate ; sicque ex atheismo Buddhismus paulatim deflexit in polytheismum et idololatriam, qualis adhuc hodie videt.

Utrum animae spiritualitatem admiserit Buddha, non constat ; videtur eam potius negasse, cum omnia entia inter se essentialiter aequatia dicat. Metempsychosim admisit, juxta quam homo per successivam vitarum seriem transit ; moritur ut renascatur, subsequensque vita tanto est felicior quanto melior fuit vita anteacta ; quae vitarum series tamdiu durat, usquedum homo perfecte purificatus et a desideriiis immunis, ingredi mereatur in *Nirvana*, ubi ab omni plane miseria liber erit. Quid autem sit *Nirvana*, non satis compertum est. Juxta alios, *Nirvana* est plena et omnimoda sui annihilatio ; juxta alios, est totalis hominis absorptio in ente quodam universali, in quo omni sensu et activitate erit expers, qui proinde status verae aequivalet annihilationi.

Pro ethicae fundamento ponit : omnem vitam esse summam miseriam ; miseriae causam esse nativitatem ; ipsam nativitatem esse punitionem culparum in anteacta vita commissarum ; malum vero morale esse ipsum desiderium existendi, vivendi et fruendi. Perfectionis ergo studium in eo sistit ut anima a corpore non afficiatur, ejus desideriiis non obsequatur, concupiscentiis et voluptatibus renuntiet. Quam perfectionem homo acquirere debet non dolores aut cruciatus sibi inferendo, sed cohibendo desideria rerum externarum et voluptatum, paupertatem et castitatem moderate diligendo, proximoque subveniendo. Eo auctore, Matrimonium malum est, quia est causa cur individui multiplicentur, et perpetuantur miseriae ; permittitur tamen.

Buddhistae in duas classes scienduntur, in simplices scilicet fideles, et religiosos. Simples fideles legibus generalibus moralitatis sunt adstricti, quarum quinque principales sunt : Non furari, non maechari, non mentiri, non occidere quemquam, non inebriari ; his additur praeceptum dandi eleemosynas religiosi. Qui praecepta non observaverint, post mortem renascuntur ut duriorem et miserabiliorem vitam ducant ; qui vero ea observaverint, merentur renasci ad vitam feliciorem, donec tandem post successivas nativitates illum obtingant perfectionis gradum, qui eos dignos reddat ut *Nirvanam* ingrediantur, ubi in totali sui annihilatione requiem consequantur.

Religiosi in monasteriis aut eremo vivere debent, et praeter praecepta generalia, strictam paupertatem et continentiam servare tenentur. Votis se non obligant, superioribus tamen obediunt. In jugi abstinencia, meditatione, praedicatione, et piis caritatis erga proximum operibus dies transigere jubentur, emendicato ad vitam sustentandam victu quotidiano. Prohibentur laborare, labor enim procedit a desiderio. Bis in mense peccata sua publice confiteri tenentur. Haec fideliter agendo, sese immediate disponunt ut in mortis articulo *Nirvanam* ingrediantur, et non amplius in ulteriorem vitam renascantur.

149.^d Prop. *Falsus et absurdus est Buddhismus.*

PROB. 1° Ea religio est radicitus falsa, quae nullum Deum agnoscit, nullumque cultum Numini deferendum praescribit : quaevis enim religio, sive vera sive falsa, essentialiter in cultu divinitati deferendo consistit. Porro, primitivus Buddhismus nullum agnovit Deum, nullumve cultum Numini deferendum praescripsit. — Recentior vero Buddhismus, eo ipso quod Buddham ut Deum colit, absurdam idololatriam se esse commonstrat.

2° Absurda est religio, quae tota in dogmate metempsychoseos nititur ; istiusmodi autem est Buddhismus ; omnia enim praecepta, quae tradit, eo tendunt ut homo a successivis nativitatibus et malis eas comitantibus liberetur.

3° Praecepta quaedam moralia, quae hominem decent, tradit quidem ; ast omnem vim eisdem adimit, summamque morum corruptelae viam aperit. Negando enim Deum, supremum negat legislatorem et criminum vindicem, legi-

que ridiculam prorsus adjicit sanctionem. Negat poenarum aeternitatem ; et pro legis transgressione successivos minatur reditus in praesentem vitam ; peccata praeterea omnia per eleemosynas religiosis erogatas condonari statuit. Exinde illa morum corruptela, quam apud Buddhistas cernere datur. — Legem autem servantibus Buddhismus *Nirvanam* promittit, totalem scilicet sui annihilationem ; et sic suis assedis post miseram vitam sui destructionem in praemium reservat.

Opera caritatis erga proximum suadet ; ast non ex motivo caritatis, sed solummodo tanquam medium seipsum a miseria liberandi. Plura praeterea permittit, quae morum honestati adversantur, ut polygamiam et divortium.

4º In Buddhismo vera miracula nulla cernuntur. Plura quidem prodigia circa ortum et mortem Buddhae referuntur, quae prae se similitudinem quamdam ferunt eorum, quae in Christi nativitate et morte contingerunt. Verum, juxta omnes criticos, istae narrationes nullam prorsus fidem merentur, cum libri qui eas continent, pluribus elapsis saeculis post Buddhae mortem conscripti sint ; imo juxta plurimos scripti sunt saeculo 3º vel 5º post Christum natum, quorum proinde auctores religionem christianam jam noscere, atque Buddhae ea attribuire potuerunt, quae in evangeliiis de Christo leguntur ¹.

Prodigia vero quae ab ipso Buddha peracta dicuntur, ridicula sunt et risum movent ; sic v. gr., narratur Buddham cum rege serpentum pugnaturum, totum corpus suum convertisse in ignem ; item, ipsum ab oriente ad occidentem per totum firmamentum cucurrisse, emittentem interim ex uno oculo aquam, ignem ex altero. — De caetero, ad religionem Buddha nulla requirebat miracula ; sed modestiam, qua sui discipuli bonas suas actiones occultarent, peccata vero aperta redderent, miracula supplere dicebat.

5º Nec ex celerrima propagatione aut stabili duratione quoddam desumi potest argumentum pro Buddhismi veritate aut origine divina.

Celerrime quidem per multa regna propagatus est Buddhismus ; haec autem lata diffusio ex causis naturalibus sufficienter explicari potest, praesertim ex indole ipsius religionis. Tempore quo Buddha suam coepit propagare doctrinam, solus in Oriente vigeat Brahmanismus, qui durissimam praescribebat vivendi normam, homines in diversas classes dividebat, quae distinctio majori parti erat admodum odiosa ; dogmata insuper continebat aenigmatica et irrationalia. Buddhismus vero nulla vel fere nulla dogmatica continet ; classium distinctioni adversatur ; multitudini dura praecepta non imponit ; quae vero imponit praecepta moralia, ea non urget, sed cujusque arbitrio et beneplacito relinquit ; passionibus non severe contradicit ; polygamiam et divortium permittit ; pro praemio requiem absolutam proponit. Porro gentes, praesertim quieti ex nativa indole addictas, a severiori regula turmatim deflectere, ut liberiori vivendi normam amplectantur, illud citra ullum divinum interventum optime explicatur.

His accedit principum auctoritas, quorum protectione Buddhismus praesertim est diffusus. Cum enim ex una parte illa religio nihil in se contineat quod regum cupiditatibus aut ambitioni adversetur, ne notionem quidem supremi cujusdam legislatoris et vindicis, cum ex altera parte plebem subjectam reddat, paratamque ad onera quaeque ferenda spe finalis quietis, ipsa principibus fuit acceptissima, et eorum ope propagata, sicut ex historia constat.

Durat jam Buddhismus per saecula viginti quinque ; sed nec illa duratio argumentum pro ipsius veritate praebet. Durat, sed in sectas divisus, et alius omnino a Buddhismo primitivo. Nulla religio in tot diversas sectas divisa est sicut Buddhismus, quarum quaelibet suas doctrinas habet, ita ut vix possibile sit

¹ Cf. Wilmers, *De Relig. revel.*, p. 432.

assignare quamdam sententiam quae apud omnes eadem reperiatur. Nulla praeterea religio a primitiva sua institutione delapsa est sicut Buddhismus. Decursu temporis ab atheismo devenit in polytheismum, doctrinaeque a Buddha traditae innumeras addidit superstitiones, imo et formulas magicas.

Igitur, quocumque modo aspiciatur Buddhismus, nihil in eo conspiciere licet quod excedat humanae naturae vires, quodve divinam sibi possit vindicare originem.

Conclusio. — Ex dictis manifestum est, quod si quaedam moralia Buddhismi praecepta cum quibusdam christianis legibus videantur congruere, major tamen est utriusque dissimilitudo, quam ut homo sensatus Christi religionem a Buddhismo derivatam possit dicere ¹.

CONCLUSIO TRACTATUS.

150. Ad finem hujusce nostri tractatus jam ventum est. Quoad licuit per compendii limites, et pro nostra facultate, demonstravimus in I^a Parte quemlibet hominem teneri ad profitendam religionem, eamque veram, neque posse pro arbitrio suo quamcumque amplecti. In II^a Parte contra rationalistas revelationis possibilitatem, necessitatem atque divinam obligationem statuimus, necnon et criteria indicavimus, quibus vera revelatio a falsis evidenter dignosci queat. In III^a Parte, probata librorum Vet. et Novi Test. auctoritate historica, ope criteriorum religionis christianae divinitatem, aliarum autem inanitatem demonstravimus, atque ad hanc devenimus conclusionem : Religionem christianam, quae manifesta prae se ferat divinitatis signa, solam esse veram et solam amplectendam ; alias vero religiones, quae manifesta prae se ferant falsitatis signa, falsas esse et rejiciendas.

Cum igitur homo una ex parte libertate non polleat quamcumque sequendi religionem, sed veram teneatur profiteri ; cum ex altera, religio christiana sit sola vera, sola divinitus revelata, rigore sequitur, quemlibet hominem strictam habere obligationem amplectendi religionem christianam ; qui vero eam sequi renuerit, eum extra viam salutis vagari et in aeternum properare exitium : *Qui non crediderit, condemnabitur* (Marc., xvi, 16), ait Christus Dominus.

¹ Cf. Wilmers, *loc. cit.*, p. 431.

TRACTATUS SECUNDUS

DE VERA CHRISTI ECCLESIA

Conspectus generalis.

Pars I. Ecclesiae Christi delineatio.	CAP. I. Ecclesiae insti- tutio.	{	A. 1. Definitio Ecclesiae.
			A. 2. Fundatio.
			A. 3. Finis.
			A. 4. Ecclesiae membra.
	CAP. II. Ecclesiae natura.	{	A. 1. Visibilis societas.
			A. 2. Hierarchica Ecclesiae constitutio.
			A. 3. Intrinseca Ecclesiae perfectio.
			A. 4. Ecclesiae membra.
	CAP. III. Ecclesiae proprietas.	{	A. 5. Ecclesiae potestas. { § 1. Magisterium.
			A. 6. Catholicitas.
			A. 7. Apostolicitas.
			A. 8. Imperium.
	CAP. IV. Ecclesiae proprietas.	{	A. 1. Necessitas.
			A. 2. Indefectibilitas.
			A. 3. Infallibilitas.
			A. 4. Unitas.
	CAP. V. Ecclesiae proprietas.	{	A. 5. Sanctitas.
			A. 6. Catholicitas.
			A. 7. Apostolicitas.
			A. 8. Imperium.
Pars II. Identitas Ecclesiae Romanae cum vera Christi Ecclesia.	CAP. I. Ecclesiae Romanae divinitas ex notis.	{	A. 1. Definitio Ecclesiae.
			A. 2. Fundatio.
			A. 3. Finis.
			A. 4. Ecclesiae membra.
	CAP. II. Ecclesiae Romanae divinitas ex primatu.	{	A. 1. Visibilis societas.
			A. 2. Hierarchica Ecclesiae constitutio.
			A. 3. Intrinseca Ecclesiae perfectio.
			A. 4. Ecclesiae membra.
	CAP. III. Ecclesiae Romanae divinitas ex primatu.	{	A. 5. Ecclesiae potestas. { § 1. Magisterium.
			A. 6. Catholicitas.
			A. 7. Apostolicitas.
			A. 8. Imperium.
	CAP. IV. Ecclesiae Romanae divinitas ex primatu.	{	A. 1. Necessitas.
			A. 2. Indefectibilitas.
			A. 3. Infallibilitas.
			A. 4. Unitas.
	CAP. V. Ecclesiae Romanae divinitas ex primatu.	{	A. 5. Sanctitas.
			A. 6. Catholicitas.
			A. 7. Apostolicitas.
			A. 8. Imperium.
Pars III. Fontes fidei.	CAP. I. De Sacra Scrip- tura.	{	A. 1. Inspiratio- { Natura
			A. 2. Canon SS. Scripturarum.
			A. 3. Scripturae interpretatio.
			A. 4. Extensio.
	CAP. II. De Traditionibus.	{	A. 1. Notio.
			A. 2. Existentia.
			A. 3. Regulae.
			A. 4. Imperium.

INTRODUCTIO ¹.

151. In primo hujusce fundamentalis theologiae tractatu demonstratum est aliquam a Christo Domino institutam fuisse religionem, quam, ut solam veram, omnibus sub poena aeternae reprobationis, obligatoriam esse diximus. In hac autem generali consideratione nondum sistere potest christianae religionis investigatio ; plures enim existunt oppositi coetus, qui se veram et genuinam Christi religionem profiteri gloriantur. Ulterius igitur investigatio protrahi debet, et quaerendum est in quam Ecclesia inveniatur vera Christo religio ; seu quatenam sit vera Ecclesia, quam Christus religionis suae custodem constituit. Quod in secundo hocce tractatu praestabitur.

152. *Scopus tractatus.* — Scopus tractatus de Ecclesia indicatur in prologo schematis Vaticani de Ecclesia Christi, in quo legimus : « Cum igitur Deus ac Salvator noster totius salutiferae doctrinae veritatem, et mediorum salutis thesauros, in Ecclesiam suam quasi in depositarium dives contulerit, ut omnes sumant ex ea potum vitae : in primis ipsa vera Ecclesia et errantibus indicanda et fidelibus instantius commendanda est, ut illi ad viam salutis adducantur, hi autem in ea confirmentur et crescant. »

Quocirca, eo primum pertinet hic tractatus, ut demonstretur illud hominibus satis non habendum esse quod sint christiani, sed hoc insuper requiri, ut sint catholici, membra scilicet Ecclesiae catholico-romanae, extra quam nemini speranda est salus. — Sed praeter hunc scopum, qui totus est polemicus, alium etiam intendamus oportet, et eum quidem fidelibus utiliorem, et in eo positum, ut eis intima Ecclesiae natura et constitutio exhibeantur ; qua ex cognitione, cum arma ad vindicanda ab hostium cavillationibus jura et praerogativas, quae divinus ejus Fundator Ecclesiae inesse voluit, subministrabuntur ; tum amor erga S. Ecclesiam, Matrem nostram, excrescet. Et re quidem vera, teste Leone XIII : « Multum in intuentium animis nativa Ecclesiae pulchritudo speciesque

¹ Auctores consulendi : Encycl. *Satis cognitum*, Leonis XIII, die 29 Jun. 1896. Acta, T. 16, p. 157. — S. Alphonsus, *Veritas fidei* ; — Vindiciae pro suprema Pontificis potestate. — Bellarmin., *De Ecclesia* ; — de S. Pontifice, — de verbo Dei. — Pichler, *Cursus theol. polemicae*. — Gatti, *Institutiones apologetico-polemicae*. — Murray, *De Ecclesia*. — Cereia, *Demonstratio catholica*. — Mazzela, *De Religione et Ecclesia*. — Chère, *De Ecclesia*. — De Groot, *Summa apologetica de Ecclesia*. — Perriot, *De Ecclesia*. — Egger, *Enchiridion theol. dogm. generalis*. — Tarquini, *Juris ecclesiastici publici institutiones*. — Sed praesertim schemata Conc. Vaticani, et adnotationes, in *Collectione Lacensi*, T. 7. — Garrigou-Lagrange O. P., *De Revelatione*. — Billot S. J., *De Ecclesia*. — Dom Gréa : *De l'Église et de sa divine constitution*.

posse debet : neque abest a veri similitudine, tolli ejus contemplatione posse inscientiam ; sanari opiniones falsas praejudicatasque... quin imo excitari etiam in hominibus posse Ecclesiae amorem utique similem caritati, qua Jesus Christus eam sibi sponsam, divino cruore redemptam, optavit : *Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea.* » (Enc, cl. *Satis cognitum.* Acta, t. 16, p. 157.)

153. Diversae Ecclesiae. — Diversi coetus, qui se divinam et veram Christi Ecclesiam esse asseverant, ad tres reduci possunt. Existunt enim :

1° *Ecclesia Catholico-Romana.* Hujus membra per omnes mundi partes diffusa, non solum in eadem fide, et in eorumdem Sacramentorum participatione consociantur, sed eundem etiam sequuntur Supremum Pastorem, Romanum Pontificem, quem ut visibile Ecclesiae Caput et Christi Vicarium venerantur.

2° *Ecclesiae schismaticae.* Ecclesiae schismaticae, primatu Romani Pontificis rejecto, ab unitate Ecclesiae defecerunt.

Praecipuae ecclesiae schismaticae sunt : a) *Ecclesia graeca*, cujus separatio saeculo ix sub Photio inchoata, saeculo xi sub Michaelae Caerulario consummata fuit. Ab eo tempore pluries tentata est unio Graecorum cum Ecclesia Romana, et in conciliis Lugdunensi et Florentino peracta est ; sed opera Patriarcharum Constantinopolitanorum, mox iterum dissoluta est, et hodie adhuc perseverat schisma.

b) *Ecclesia Russiaca seu Moscovita.* Fides in Russiam saeculo x, unione Ecclesiae Graecae cum Romana adhuc vigente, introducta est ; Ecclesiaeque ibi fundatae Patriarchis Constantinopolitanis subditae erant. Deficiente vero Ecclesia graeca ab unitate, deficere etiam incoepit Ecclesia Russiaca, cujus separatio circa annum 1450 per Photium Kiovensensem consummata adhuc perdurat.

Hac nostra aetate, peracto concilio Vaticano, ut aliqua Ecclesia sit schismatica, quin simul haeresi contaminetur, vix fieri potest ; siquidem, vix potest evenire ut aliqua Ecclesia a Romano Pontifice separata, unam alteramve veritatem a praedicto Concilio de fide definitam non inficietur.

3° *Sectae haereticae.* Hae sectae non solum ab unitate Ecclesiae desciverunt, sed ipsam fidem erroribus commacularunt. Aliae orientales sunt, occidentales aliae.

In Oriente quatuor praecipuae vigent haeticorum sectae, seu Ecclesiae : a) *Ecclesia Chaldaica*, quae Nestorii errores sequitur, et vocatur *Nestoriana.* — b) *Ecclesia Syriaca*, quae Jacobi Bradaei

Monophysitae errores amplexa est, et denominatur *Jacobita*. — *c) Ecclesia Armena*, quae Eutychetis errores profitetur. — *d) Ecclesia Alexandrina seu Coptica*, sic denominata a lingua coptica seu aegyptiaca, qua in liturgiâ utitur ; haec ecclesia praedictarum sectarum erroribus commaculatur.

In Occidente, sectae haereticae communi nomine *protestantes* nuncupantur ; quandoquidem earum primi asseclae in comitiis Spirae habitis, contra divinam Ecclesiae auctoritatem protestati sunt. Protestantismi praecursores fuerunt Wicleff in Anglia, et Joannes Huss in Bohemia. Ejus vero auctores et duces fuerunt : *a) Lutherus*, cui adhaesit Philippus Melanchton ; *b) Zwinglius* et Acolampadius, duces Sacramentariorum ; *c) Munzer* et Joannes de Leiden, Anabaptistarum principes ; *d) Henricus VIII* et Cranmer, schismatis anglicani patres ; *e) Calvinus* et Beza, qui Lutheri doctrinam, in multis tamen immutatam, in Helvetia, Gallia et Hollandia sparserunt ; *f) Socini* ambo, Lelius scilicet et Faustus, Antitrinitariorum duces.

154. Media argumentationis. — Cum Ecclesiae institutio sit factum quoddam positivum a libera Christi voluntate pendens, idcirco in investiganda Ecclesiae natura, non tam ratione quam auctoritate nitendum est, dictis scilicet et factis Christi, quae ex Scripturis et Traditione nobis innotescunt.

Si cum haereticis et schismaticis, qui divinam sacrorum librorum auctoritatem agnoscunt, disputatio instituatur, libris sacris utpote divina pollentibus auctoritate, in modum argumenti ad hominem uti possumus ; si vero contra incredulos Ecclesiae natura et proprietates probandae suscipiantur, libris sacris utpote auctoritate pollentibus humana uti possumus ; quippe quorum auctoritas humana in praecedenti tractatu probata est.

Stabilitis semel ex Scriptura et Traditione Romanae Ecclesiae divina missione et infallibili magisterio, Ecclesiae decreta et canones tanquam irrefragabilia veritatis argumenta allegari poterunt. — Imo, noster hic tractatus, cum non eo tantum pertineat, ut acatholicorum figmenta refellantur, vel hi ad verae Ecclesiae gremium reducantur, sed eo etiam spectet, ut ipsis catholicae Ecclesiae filiis, et Ecclesiam ut Matrem diligentibus, et eam ut Sponsam Christi toto corde amplectentibus, et ejus vocem ut infallibile Spiritus Sancti oraculum audientibus, penitior de Ecclesiae natura et praerogativis notitia tradatur, idcirco nihil prohibet quin in horum utilitatem Ecclesiae canones et decreta in medium

afferamus, antequam Ecclesiae Romanae divinitatem demonstremus. Quem in finem multis propositionibus notam theologicam praefigemus, sicut jam in tractatu de vera Religione praestitum est.

Ad Traditionem quod attinet, quaestione de divinitate et infallibilitate traditionum etiam seposita, primitivae Ecclesiae traditio maximam in inquirenda vera religione auctoritatem humanam habet. Cum enim apud omnes gentes patria religio semper fuerit res sacratissima et omnium maxima, fideles primitivae Ecclesiae de omnibus Christi dictis et factis diligenter inquisierunt; praeterea, quia non diu post Christi adventum vixerunt, traditione orali ab Apostolis derivata, multa, quae ad Christi religionem et Ecclesiam spectant, certo scire potuerunt. Horum igitur testimonium, etiam historice tantum consideratum, ad veram Christi religionem et Ecclesiam dignoscendam magnopere conducit.

Denique, primitivae Ecclesiae traditio ad protestantes redarguendos permultum confert. Fatentur enim Ecclesiam Romanam per quinque vel saltem per tria priora saecula veram fuisse Ecclesiam, neque a veritate nisi post illud tempus defecisse. Sibi igitur ni contradicere velint, testimonia Patrum, qui tribus primis Ecclesiae saeculis vixerunt, accipiant necesse est.

155. N.-B. Ex dictis patet, nos in circulum vitiosum non impingere, dum Ecclesiam ex Scripturis, Scripturas autem ex Ecclesia probamus. Dum enim Ecclesiam ex Scripturis probamus, Scripturis utimur non ut inspiratis, sed ut libris historicis, qui nobis Christi facta et dicta referunt, et quibus secundum strictas regulas critices omnimoda fides historica adhibenda est. Ex Scripturis igitur utpote historice certis, discimus et probamus Christum aliquam instituisse Ecclesiam, eique infallibilem docendi auctoritatem concessisse. Deinde, probato Ecclesiae infallibili magisterio, quoniam libri sint canonici atque divina valeant auctoritate, ex auctoritate Ecclesiae probamus. Hinc patet non probari idem per idem, praesentemque demonstrationem petitione principii nullatenus inniti.

156. Divisio tractatus. — In tota theologia nullus forlasse tractatus occurrit, cujus apud auctores tanta divisionum varietas, quanta pro tractatu de vera Ecclesia inveniat. Eam prae caeteris divisionem seligere placuit, quae et processui logico et dicendorum claritati magis consulere videatur.

Jamvero processus logicus expostulare videtur ut imprimis Ecclesiae naturam atque proprietates, quales Christus eas esse voluerit, penitus cognoscamus.

Agnitis semel Ecclesiae natura et proprietatibus, ex collatione diversarum Ecclesiarum cum Ecclesia, qualem Christus eam instituit, quisnam ex diversis coetibus sit vera Christi Ecclesia, facili negotio agnoscemus.

Igitur : in I^a Parte ex Scripturis et primaeva traditione Ecclesiam a Christo fundatam delineabimus. In II^a Parte, Ecclesiae Romanae divinitas in aperto ponetur. — His duabus partibus ea, quae ad Ecclesiam proprie pertinent, absolvuntur. III^a tamen adjicetur Pars : *de fontibus fidei*, et quidem recte. Cum enim, ut ex dicendis in Partibus I^a et II^a constabit, Ecclesia constituta sit custos revelationis et veritatis magistra, idcirco, ut doctrina de Ecclesia omni ex parte ad apicem ducatur, de ipso deposito revelationis, cujus custodiae praeposita est Ecclesia, et ex quo eas haurit veritates, quas fidei nostrae credendas proponit, quaedam praelibanda sunt.

PARS I

ECCLESIAE A CHRISTO FUNDATAE DELINEATIO

157. Quatuor in hac I^a parte investiganda occurrunt : primum, *an* sit aliqua Ecclesia a Christo fundata ; antequam enim alicujus rei essentiam scrutari liceat, scire oportet *an* sit. — Cognita Ecclesiae existentia, *quid* sit Ecclesia, quaenam sit intima ejus natura a divino Fundatore indita, inquirendum est. — Exhibita intrinseca Ecclesiae natura, quaerendum est *qualis* sit, quaenam scilicet sint proprietates, quas Christus eidem inesse voluit. — Denique cum ex voluntate Christi omnes homines veram Ecclesiam ingredi teneantur, divinus ejus Fundator eam quibusdam signis seu notis, quibus tanquam vera Christi Ecclesia ab omnibus agnosci possit, insignire debuit.

Agemus ergo in Cap. I. De Ecclesiae institutione.
in Cap. II. De intrinseca Ecclesiae natura.
in Cap. III. De proprietatibus Ecclesiae.
in Cap. IV. De Notis Ecclesiae.

CAPUT I

De ecclesiae institutione.

Antequam demonstrare nobis liceat aliquam a Christo institutam fuisse Ecclesiam, Ecclesiae notitia saltem generica praemittatur, necesse est. Cum vero sapientis sit propter finem agere, liquido sequitur ut, probata Ecclesiae institutione, de fine, ob quem Ecclesia a Christo sit instituta, quaedam adjiciantur. De tribus igitur dicendum est : I. De Ecclesiae definitione ; II. De ejus fundatione ; III. De ejus fine.

ARTICULUS I.

De ecclesiae definitione ¹.

158. **Significatio vocabuli Ecclesiae.** — Ad nominis significationem quod attinet, nomen *Ecclesia*, a verbo graeco ἐκκλησιω derivatum, idem significat atque *evocatio*, seu *coetus vocatorum*, seu

¹ Cf. Migne, *Curs. compl.*, t. 4, p. 15.

collectio hominum evocatorum. — Latissima significatione omnem coetum tam bonum quam malum significat ; sic legimus (*Ps.*, xxv, 5) : *Odivi ecclesiam malignantium.* — Comuni usu ab auctoribus sacris et profanis in sensu minus lato accipitur ad coetum religiosum, et speciatim ad congregationem Christifidelium designandam. « Dicitur populus Dei coetus vocatorum, ait Bellarminus¹, quia nemo ad hunc populum se adjungit per se, et suo proprio instinctu, sed omnes quotquot veniant, a Dei vocatione praeveniuntur. »

Ecclesia *metaphorice* dicitur ipse locus, in quo fideles congregantur ; quo in sensu ait Apostolus (*I, Cor.*, xiv, 34) : *Mulieres in Ecclesiis taceant.*

Ecclesia *proprie* sumpta pro coetu fidelium sub Christo Capite congregatorum, varias habet acceptiones, latissimam scilicet, minus latam, et strictam. — *In sensu latissimo* Ecclesia complectitur omnes Dei servos tum in coelis triumphantes, tum in terra militantes, tum in purgatorio patientes. « Cum ipsis (Angelis), inquit S. August., sumus una civitas Dei... cujus pars in nobis peregrinatur, pars in illis opitulatur. » (*De Civit. Dei*, l. 10, c. 7. M., 41, c. 284.) De hac Ecclesia locutus est Apostolus, dicens (*Eph.*, I, 22) : *Ipsum (Christum) dedit Caput super omnem Ecclesiam.*

Sensu minus lato, Ecclesia significat coetum fidelium, qui sive ante Christum, sive post Christum natum in terris versati sunt. « Universalem Ecclesiam, ait S. Greg. Magnus (incipere) ab Abel justo, usque ad ultimum electum qui in fine mundi nasciturus est. » (*Hom. 19 in Evang. M.*, 76, c. 1154.)

Sensu stricto et proprio Ecclesia sumitur pro societate servorum Dei in terris post Christum existentium. — De Ecclesia in hunc ultimum sensum accepta disserit haec nostra tractatio.

« Hinc considerari potest triplex Ecclesiae status in hac vita, ait Mazzella² cum Gatti³ ; status *legis naturae*, status *legis scriptae*, et status *legis gratiae*. In statu legis naturae nullam proprie habebat determinatam formam ; etsi aliqua superaddebantur successive a Deo per revelationem... In statu legis scriptae forma ecclesiae erat ad tempus determinata quoad populum hebraicum ; sed gentes ad eam non tenebantur : ideo quoad eas ecclesia erat sicuti in lege naturae. In statu autem legis gratiae Ecclesia novam ac perfectam formam accepit a Christo ; atque ad ei adhaerendum obligantur omnes populi. »

159. Essentialis Ecclesiae definitio secundum catholicos⁴. — Ecclesia, in sua essentia considerata, aliter ab antiquioribus theo-

¹ *Controv.*, t. 2, l. 3, c. 1. — ² *De Eccl.*, n. 396. — ³ T. 3, p. 344. — ⁴ Cf. Gatti, t. 3, p. 343 ; Mazz., n. 40 et seq.

logis, aliter a recentioribus definitur. Antiquiores praescindentes a forma, et solam essentiam genericam considerantes, Ecclesiam definierunt : *Coetum seu congregationem fidelium vel Congregationem baptizatorum*. « Ecclesia, ait S. Th., secundum statum viae est congregatio fidelium. » (P. 3, q. 8, a. 4, ad 2.) Ast, absoluto Concilio Tridentino, theologi explicatiores tradunt definitiones, quae dogma catholicum contra haereticos saeculi xvi clarius enuntient, neque solum genericam Ecclesiae militantis essentiam, sed formam etiam ejusdem specificam exhibeant.

Ecclesia, quae ut infra dicitur (n. 174), ex Christi institutione societatem visibilem efformat, a recentioribus cum Bellarmino communiter definitur : *Coetus hominum viatorum unius et ejusdem fidei christianae professione, et eorumdem sacramentorum communione adunatus, sub regimine legitimorum pastorum ac praecipue Romani Pontificis* ¹.

Hac definitione referuntur Ecclesiae genus proximum, et differentia specifica. *Genus remotum* : Est *coetus hominum viatorum*; ac proinde Ecclesia, non secus ac quaelibet societas humana, est societas essentialiter visibilis. — *Genus proximum*: *unius et ejusdem fidei christianae professione, et eorumdem sacramentorum communione adunatus*; ac proinde Ecclesia est societas visibilis non qualiscumque, sed ad cultum Dei ordinata; est societas essentialiter supernaturalis; cujus membra supernaturali vinculo ejusdem fidei professionis et eorumdem sacramentorum communione inter se consociantur. — *Differentia specifica* : *sub regimine legitimorum pastorum, ac praecipue Romani Pontificis*; regiminis enim forma societates specificè distinguit.

160. *Definitio Ecclesiae secundum acatholicos* ². — Haeretici pro errorum diversitate varias in medium protulerunt Ecclesiae definitiones. Donatistae, qui omnes per mundum Ecclesias, sua excepta, in fide errasse docuerunt, Ecclesiam definierunt : « *Coetum fidelium, quorum fides nunquam defecit.* » — Pelagiani, qui Ecclesiam ita sine ruga et macula esse contenderunt, ut ex solis justis, qui nullum omnino habent peccatum, constet, Ecclesiam definierunt : « *Congregationem eorum, qui nullum habent peccatum.* » — Joannes Wicleff et Joannes Huss Ecclesiam dixerunt esse *congregationem praedestinatorum*: inde deduxerunt praescitos, etiam quando sunt in statu gratiae, non esse de Ecclesia. — Lutherus eam definivit : *Congregationem sanctorum, qui vere credunt et obediunt Deo*; ex quo arguit peccatores, ac proinde Papam, quem peccatorem dixit, non esse de Ecclesia. — Calvinus Ecclesiam dixit esse *congregationem iustorum praedestinatorum*; ex quo intulit solos praedestinos, qui actu sint in statu gratiae, esse de Ecclesia. — Quibus in definitionibus ab haeticis allatis, communis et fundamentalis error continetur, nempe Ecclesiam esse invisibilem : nullus enim citra revelationem, quisnam sit justus aut praedestinus, certo scire potest.

161. De Ecclesiae nominibus, figuris et parabolis. — 1° In Scriptura Sacra multis NOMINIBUS Ecclesia metaphorice designatur; satis habebimus ea referre, quibus praecipui ejus characteres com-

¹ Controv., t. 2, l. 3 c. 2. — ²Cf. Mazz., n. 404; Gatti, t. 3, p. 347.

mendantur. Dicitur Ecclesia : *Domus Dei* (Tim., III, 15) ; *Civitas Dei* (Ps., XLVII) ; *Civitas supra montem posita* (Matth., v, 14) ; *Regnum Coelorum* (Matth., XIII) ; *Regnum Dei* (Luc., XIII) ; *Regnum Christi* (Joan., XVIII) ; *Castrorum acies ordinata* (Cant., VI, 10) ; *Semen Abrahae* (Gal., III, 29) ; *Corpus Christi* (Col., I, 24 ; Eph., I, 22, et alibi saepius) ; *Ovile Christi* (Joan., x, 16) ; *Sponsa Christi* (Eph., v, 23-27) ; *Regina circumdata varietate* (Ps., XLIV, 11).

2° FIGURAE Ecclesiae ante legem mosaicam quatuor praecipuae enumerantur : a) *Paradisus terrestris*, in quo solo erat beatitudo ; b) *Eva*, cujus formatio e latere Adami dormientis formationem Ecclesiae e latere Christi mortui figurat ; c) *Arca Noe*, extra quam nullus a diluvio salvus factus est : d) *Uxores Patriarcharum*, quarum foecunditas Ecclesiae foecunditatem, quae innumeros quotidie Christo gignit filios, praefigurabat.

Tempore legis tres praesertim enumerantur figurae : a) *ipsa gens judaica*, « quae, ut ait S. August., magnus quidam propheta fuit Christi, christianique regni » (cont. Faust., l. 13, c. 4. M., 42, c. 283) ; b) *templum Jerosolymitanum*, quod centrum totius religionis populi hebraici exstitit ; c) *lapis de monte sine manibus abscissus*, qui factus est mons magnus et universam implevit terram. (Dan., II, 34, 35.)

Inter figuras Ecclesiae in libris Novi Test. memoratas, notandae sunt : duplex piscatio jussu Christi facta ; Christi tunica inconsutilis ; vas quod S. Petrus vidit descendens de coelo, in quo erant omnia quadrupedia et serpentes terrae et volatilia coeli. (Act., x.)

3° PARABOLAE, quibus Ecclesia in Evangelio designatur, quinque solent numerari : parabola *areae*, in qua frumentum et palea miscentur (Matth., III, 12) ; parabola *convivii nuptialis*, ad quod omnes, divites et pauperes, caeci et claudi vocantur, sed a quo illi, qui vestem nuptialem non habent, excluduntur (Matth., XXII) ; parabola *retium seu sagenae* missae in mare, et ex omni genere piscium congregantis (Matth., XIII) ; parabola *pascuorum*, in quibus oves et haedi communibus pascuis utuntur. (Matth., XXV) ; parabola *agri*, in quo inimicus homo superseminavit zizania (Matth., XIII).

ARTICULUS II.

De ecclesiae fundatione.

162. Cognito in genere quid sit Ecclesia, inquirendum est an Christus aliquam Ecclesiam, societatem scilicet religiosam, quam doctrinae suae constituerit custodem, fundaverit.

Adversarios, saltem indirecte, protestantes habemus. « Ecclesiam esse a Christo institutam tanquam societatem, *inquiunt theologi Vaticani* (pag. 579), statuitur in primis contra vulgarem a protestantium doctrina profectam sententiam affirmantium, allatam a Christo revelationem esse quidem « *religionem*, qua homines jungantur cum Deo ; sed non esse *societatem*, qua homines cum invicem conjunguntur » ; vel dicentium, « christianam religionem interna uniuscujusque societate cum Deo absolvi, ab eaque nullam hominum inter se societatem sive communionem exigi » ; unde negant, « institutam a Christo esse societatem, in qua divina Christi religio excolenda, et extra quam vera Christi religio nulla sit. » — Ecclesiam vero ad normam societatis ab Apostolis post Christi mortem constitutam fuisse docent ; et quidem non secundum legem a Christo Domino sancitam, verum pro rerum adjunctis et ex causis plane humanis.

Adversarios etiam habemus quotquot Evangeliorum authenticitatem negant, recentiores scilicet rationalistas, et imprimis Strauss. Hic, in sua vita Christi, sicut Evangelia habente saeculo secundo a Christi discipulis conscripta fuisse tradidit, ita ab iisdem eodem tempore Ecclesiam institutam et synagogae substitutam fuisse edocuit. (Cf. n. 103.)

Praecipuos tamen adversarios habemus modernistas. Hi protestantium vestigia prementes docent quod « alienum fuit a mente Christi Ecclesiam constituere veluti societatem per longam saeculorum seriem duraturam ; quin imo in mente Christi regnum coeli una cum fine mundi jamjam adventurum erat. » (*Dec. Lament.*, prop. 52. Cf. n. 95°.)

Primi igitur Christifideles, expectantes finem mundi jamjam adventurum, de Ecclesia ut societate visibili, nullatenus cogitabant. Videntes autem regnum coeleste cum fine mundi non advenire, necessitate pulsati in societatem coaeruerunt. Ecclesiae proinde originem sic explicant. « Ponunt initio eam ex duplici necessitate oriri, ait *Pius X*, una in credente quovis, in eo praesertim qui primigeniam ac singularem aliquam sit nactus experientiam, ut fidem suam cum aliis communicet ; altera postquam fides communis inter plures evaserit, in *collectivitate*, ad coalescendum in societatem et ad commune bonum tuendum, augendum, propagandum. Quid igitur Ecclesia ? partus est *conscientiae collectivae*, seu consociationis conscientiarum singularium ; quae, vi *permanentiae vitalis* a primo aliquo credente pendeant, videlicet, pro catholicis, a Christo. » (n. 57).

163. Prop. I. *Christus Ecclesiam seu veram societatem religiosam, et immediate quidem per se, instituit.*

Historice certa, et theologice de fide, ex manifestis Scripturae testimoniis, et ex Vaticano, Const. *Dei Filius*, cap. 3, in quo legimus : « Deus per Filium suum unigenitum Ecclesiam instituit, suaeque institutionis manifestis notis instruxit, etc. »

PROB. I. Ex promissione institutionis Ecclesiae.

A. Veteris Legis prophetiae Ecclesiam a Messia fundandam praenuntiarunt. Legimus (*Is.*, II, 2, 3) : *Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles ; et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, et dicent : Venite, et adscendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob ; et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibat lex, et Verbum Domini de Jerusalem.* His aliisque

non paucis Scripturae verbis amplitudo Ecclesiae a Messia fundandae delineatur. Sed Messias est Christus Jesus (n. 119 et seq.), qui testatus est (*Luc.*, xxiv, 44) : *Necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi, et prophetis et psalmis de me.*

B. Christus Ecclesiam se esse aedificaturum expressis verbis promisit, cum ad Petrum ait (*Matth.*, xvi, 18) : *Tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam.*

Et (*Joan.*, x, 16), Christum legimus dixisse : *Alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili ; et illas oportet me adducere ; et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor.* Quibus verbis indicat Christus se omnes fideles in unum corpus sub regimine ejusdem pastoris esse reducturum, eos scilicet in veram constituturum societatem.

II. Ex facto institutionis. Cum societas sit adunatio plurium conjunctis viribus ad determinatum finem tendentium, ille per se et immediate societatem instituere dicendus est, qui plures in unum congregat, ut sub eodem regimine conjunctis viribus ad eundem finem tendant. Atqui Christus homines immediate in unum corpus congregavit, ut sub eodem regimine, iisdemque mediis ad eundem finem spirituales conspirarent. Christus igitur immediate veram societatem spiritualem, quae dicitur Ecclesia, instituit.

A. *Prob. minor. Primo ex verbis Leonis XIII* : « Mortales Jesus Christus, quotquot essent, et quotquot essent futuri, universos advocavit, ut ducem se eundemque servatorem sequerentur, non tantum seorsum singuli, sed etiam consociati atque invicem re animisque juncti, ut ex multitudine populus existeret jure sociatus ; fidei, finis, rerum ad finem idonearum communione unus, uni eidemque subjectus potestati. » (*Encycl. Satis cogn.*, p. 183.)

B. *Prob. minor. Secundo per partes.*

1° *Christus homines in unum corpus congregavit.* — Christus alloquens Apostolos, dixit (*Marc.*, xvi, 15) : *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae.* (*Matth.*, xxviii, 18) : *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, etc.* Unde ait Apostolus (I, *Cor.*, xii, 13) : *Omnes nos in unum corpus baptizati sumus.* — Apud *Joan.*, x, 16, Christus omnes se esse congregaturum dicit ut fiat *unum ovile et unus pastor* : et (*Joan.*, xvii, 20-21) Patrem rogat *pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint ; sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* — Pluries etiam testantur Evangelistae innumeros in Christum credidisse homines.

2° *Christus homines congregavit sub eodem regimine.* — Constat ex una parte, Christum duodecim elegisse Apostolos, quibus munus praedicandi commisit (*Matth.*, x, 1), potestatemque solvendi atque ligandi elargitus est. Constat Christum caeteris Apostolis omnibusque fidelibus B. Petrum praefecisse (*Matth.*, xvi, 18) : *Tu es Petrus... Et tibi dabo claves regni coelorum*, etc. (*Joan.*, xx, 15) : *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* — Constat ex altera parte, Christum fidelibus jussisse ut praepositis obedientiam exhibeant. (*Matth.*, xviii, 17) : *Die Ecclesiae ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus.* — (*Luc.*, x, 16) : *Qui vos audit, me audit ; et qui vos spernit, me spernit.*

3° *Christus omnes ad communem spiritualem finem ordinavit.* — Finis societatis a Christo institutae consistit in credentium sanctitate et salute aeterna, et in aedificatione corporis Christi. (*Joan.*, xvii, 19) : *Ut sint et ipsi sanctificati in veritate.* — (*Joan.*, x, 27, 28) : *Oves meae vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me ; et ego vitam aeternam do eis.* — (*Marc.*, xvi, 15) : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* — De aedificatione corporis Christi legimus apud S. Paulum (*Eph.*, iv) : *Unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus Dominus, una fides, unum baptisma... Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas... ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi.*

4° *Eadem omnibus Christus praecipit media, eandem scilicet fidem, eorundem sacramentorum participationem, atque eorundem praeceptorum observationem.* (*Marc.*, xvi, 15) : *Praedicate Evangelium... qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* — (*Joan.*, vi, 55) : *Qui manducat meam carnem... habet vitam aeternam.* — (*Matth.*, xxviii, 20) : *Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis.*

III. *Ex modo agendi Apostolorum.* Post Christi ascensionem Apostoli loco Judae proditoris Matthiam eligunt ; ipsa die Pentecostes, peraeta Petri praedicatione, multi crediderunt verbis ejus et baptizati sunt ; et appositae sunt in die illa animae circiter tria millia (*Act.*, ii, 41) ; fideles coetum a synagoga distinctum constituunt (*Act.*, ii), Apostoli diaconos instituunt ; in synodo Jerosolymitana doctrinam auctoritative definiunt ; leges statuunt ; contumaces poenis afficiunt ; pastores ordinant eosque diversis ecclesiis particularibus praeficiunt. Ex his omnibus, Ecclesiam jam a Christi

temporibus per modum societatis constitutam fuisse, manifeste commonstratur.

IV. **Ex perenni societatis existentia.** Existit christiana societas ubique terrarum diffusa, quae se a Christo fundatam dicit. Atqui si ad Christum usque retrogradientes, inde cursum saeculorum repetamus, nullum potest inveniri tempus quin Ecclesia exstiterit, vel quin se a Christo fundatam asseruerit. Cujus existentiae testimonio nobis sunt non solum libri canonici et scriptores ecclesiastici etiam primi et secundi saeculi, sed vel ipsi auctores profani, ut Celsus, Plinius, Suetonius, Flavius Josephus, quorum scripta existentiam Ecclesiae christianae confirmant. Quibus testimoniis testimonia accedunt haereticorum, quorum multum intererat Ecclesiam a Christo fuisse fundatam infitiri; quam divinam Ecclesiae institutionem nunquam tamen negaverunt; sed penes se esse illam, quam Christus fundavit, Ecclesiam, probare conati sunt.

Christus igitur, et immediate quidem, aliquam fundavit societatem religiosam, Ecclesiam scilicet, utpote qui immediate ejus formam constituerit, ministros elegerit, Sacramenta instituerit, atque media ad Ecclesiae finem consequendum designaverit.

Quaerenti vero quonam tempore fundata sit Ecclesia, respondendum est :
a) Ante Christi mortem Ecclesiam fuisse veluti conceptam : tunc enim temporis forma Ecclesiae fuit indicata, Apostoli electi, leges promulgatae, sacerdotium institutum, et praecipua sacramenta instituta, licet nondum administranda. —
b) Ecclesiam, moriente Christo, fuisse natam : tunc enim synagoga expiravit. —
c) Ecclesiam die Pentecostes fuisse promulgatam atque publici juris factam, et pro omnibus obligatoriam evasisse.

164. Corollaria. Cum Ecclesia sit immediate a Christo, Deo-Homine, instituta, inde sequitur :

I. Ecclesiam esse religioni christianae coevam et libris Novi Testamenti antiquiorem.

II. Ecclesiam esse societatem divino-humanam : *divinam*, quippe quae Christum Deum habeat auctorem immediatum ; *humanam*, quippe quae hominibus constet mediisque materialibus necessario utatur.

III. Ecclesiam esse societatem *positivo-divinam*, cujus natura et proprietates non a principiis naturalibus repetenda sunt, sed a libera Christi ordinatione, quae nobis unice ex Scripturis et traditione innotescit. « Ecclesiam instituit formavitque Christus Dominus, *inquit Leo XIII*, propterea natura illius cum quaeritur cujusmodi sit, caput est nosse quid Christus coluerit quidque reapse effecerit. » (Encycl. *Satis cogn.*)

IV. Ecclesiam esse in sua constitutione immutabilem : quod enim est de jure divino, humanam excedit potestatem. Si quis igitur formam a Christo Ecclesiae christianae essentiam destrueret, et prorsus aliam extrueret¹. Ex quo intelligitur quam turpiter errant modernistae cum docent quod « Constitutio organica Ecclesiae non est immutabilis : sed societas christiana perpetuae evolutioni aequae ac societas humana est obnoxia. » (Decr. *Lamentabili*, prop. 53.)

¹ Cf. Gatti, t. 3, p. 294.

165. Prop. II. *Christus instituendo Ecclesiam, genericam ejus essentiam, quam habuit a mundi initio, non mutavit, sed novum statum novamque formam ei dedit*¹. — Certa.

N.-B. Aliquam in mundo semper exstitisse Ecclesiam, in qua hominibus omnia salutis media praesto erant, ex iis manifestum est, quae (n. 107 et seq.) de revelatione primaeva et mosaica delibata sunt.

PROB. I^a PARS : *Christus non mutavit Ecclesiae essentiam.* Ecclesia, ut ex nominis etymologia patet, est congregatio hominum eadem fide inter se adunatorum et Deo conjunctorum. Sed fides, propter objecti identitatem, eadem est substantialiter ante et post Christum natum. « Sicut antiqui Patres, ait *S. Th.*, salvati sunt per fidem Christi venturi : ita et nos salvamur per fidem Christi jam nati et passi. » (P. 3, q. 61, a. 4.) — Eadem etiam fuit spes in Patriarchis ac in nobis ; eadem etiam caritate Patriarchae Deo adhaerebant, et ad eundem finem, ut nos, aspirabant. Christiana igitur Ecclesia a tempore, quo Redemptor fuit Adamo promissus, substantialiter identica exstitit.

PROB. II^a PARS : *Christus Ecclesiae novum statum dedit.* Status Ecclesiae vocatur Ecclesiae vel fidei relatio ad Christum. Alia autem est relatio alicujus ad rem futuram, alia ad praesentem vel praeteritam. Sed Ecclesia primaeva et judaica erant praeparatio ad Christum venturum, sicut ipsa earum fides erat de Christo nascituro ; Ecclesia autem Christiana est Christi jam mortui continuatio, sicut ipsa ejus fides est de Christo jam mortuo. Status igitur Ecclesiae Christi alius est a statu Ecclesiae primaevae et judaicae.

PROB. III^a PARS : *Christus Ecclesiae novam dedit formam.* Forma Ecclesiae dicitur quidquid ad ipsius regimen, et ad externam fidei protestationem pertinet, ut sunt sacerdotium, cultus, sacramenta, leges, etc. Atqui haec in Ecclesia christiana diversa sunt ab iisdem, prout in Ecclesia ante Christum exstiterant. Enim :

In lege naturae, fideles interno ejusdem fidei, spei et caritatis vinculo inter se erant coadunati ; cultum etiam externum et sacramenta, quibus fidem exterius manifestabant, habuerunt ; attamen, cum sacramenta cultusque externus nulla lege sancita fuerit, eadem non erant apud omnes ; nec etiam magisterium unicum ad ea judicanda, quae ad fidem cultumve pertinebant, constitutum

¹ Cf. Gatti, t. 3, p. 361 ; Cercia, I, sect. 1, lect. 2 ; Mazz., n. 437 et seq. ; *Coll. Lac.*, t. 7, p. 319.

erat. Deerat igitur in primaeva Ecclesia commune externum vinculum ; nec ipsa Ecclesia perfectam societatem externam efformabat.

In lege scripta, determinatus erat cultus publicus, determinata sacrificia et sacerdotium, instituta sacramenta, multae leges positivae latae, et hierarchia, tanquam fidei et legis interpres, constituta erat. Sub lege igitur mosaica membra Ecclesiae non solum internae fidei, sed exterioris etiam ejusdem cultus ejusdemque regiminis vinculo in unum corpus erant adunata, atque perfectam societatem externam constituebant. Sed quidquid in judaica societate erat institutum, Christi christianaeque ecclesiae umbra et figura erat : unde adveniente realitate, figura evanesceret, oportuit.

Cultui igitur judaico novum et perfectiorem cultum substituit Christus : enimvero novum sacrificium, nova sacramenta, ac novum sacerdotium instituit. In locum diversorum sacrificiorum cruentorum Veteris Legis, Christus unicum Altaris sacrificium, quod est Novae Ecclesiae centrum, substituit ; in ecclesia judaica, Sacramenta erant infirma et egena elementa, quae interiorem justitiam conferre non valebant ; Sacramenta vero Ecclesiae christianae instrumenta sunt gratiae, suscipientesque ex opere operato justificant ; Sacerdotium aaronicum carnali generatione propagabatur ; Sacerdotium autem christianum spiritualiter et supernaturaliter ab uno in alium transmittitur.

Adde quod hierarchia Ecclesiae Christi ab Ecclesiae judaicae hierarchia natura et perfectione longe discrepat. Sub lege mosaica, ad tempus tantum data erat Ecclesia, et uni populo judaico erat obligatoria ; unde aliquando interitura erat, nec gentiles eam ingredi tenebantur ; et ejus potestas hierarchica ad solos israelitas et ad tempus quidem determinatum pertinebat. Ast, quemadmodum ipsa Ecclesia, sic Ecclesiae christianae hierarchia ad finem usque mundi est duratura, et a Christo ita universaliter centrum ecclesiasticae unitatis constituta est, ut qui summo hierarchae subjeci recuset, nec in Ecclesia manere, nec salutem operari queat.

Ex quibus manifestum est Ecclesiam a Christo fundatam, licet substantialiter eadem sit ac primaeva et mosaica, in suo tamen statu atque in sua forma specifica ab eis omnino differre, et altioris esse perfectionis.

ARTICULUS III.

De fine ecclesiae¹.

166. Finis dicitur id propter quod agens agit. In instituenda Ecclesia Christus duplicem finem intendit : ultimum unum, alterum proximum. *Finis ultimus* Ecclesiae est ipse finis Redemptionis : salus hominum et gloria Dei ; seu gloria Dei per salutem hominum. *Qui crediderit*, ait Christus, *et baptizatus fuerit, salvus erit* (Marc., xvi, 16) ; et (Joan., xvii, 4) : *Pater... ego te clarificavi super terram ; opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam*. De quo fine nunc non disseritur.

Finis proximus et immediatus est continuatio visibilis missionis Christi in terris. Christus scilicet Ecclesiam instituit, et, ad animarum salutem et ad gloriam Dei procurandam, in ea et per eam visibilem suam missionem perennem in terris redderet ; ac proinde ut Ecclesia personam Christi docentis et regentis continuo in terris gereret, et homines in Ecclesia et per Ecclesiam omnia subsidia ad salutem consequendam necessaria semper possiderent.

167. **Prop.** *Finis Ecclesiae proximus et immediatus est continuatio missionis Christi in terris.*

Historice certa ; theologicæ ad fidem pertinens ex Vaticano Sess. IV, init. : « Pastor aeternus et Episcopus animarum nostrarum, ut salutiferum redemptionis opus perenne redderet, sanctam aedificare Ecclesiam decrevit. »

N.-B. Opus Redemptionis, quod Christus Salvator adimplendum suscepit, duo complectitur : solutionem scilicet pretii pro nostra liberatione, et actualem pretii applicationem animabus, ut efficaciter participes Redemptionis efficiantur. Solutionem pretii Christus, moriendo pro nobis in cruce, immediate et per se Deo persolvit ; per se etiam, dum adhuc in terris degeret, pretii applicationem incepit ; ast ejus continuationem concedidit Ecclesiae, ut in ea et per eam ad finem usque mundi salutiferum Redemptionis opus continuaretur. De hac secunda parte operis Redemptionis procedit propositio.

PROB. PROP. Finis missionis visibilis Christi erat gloria Dei per salutem hominum procuranda. Sed legimus in Scripturis, Christum Apostolos ad eundem finem misisse, ad quem ipse a Patre fuerat missus, eisque ad hoc munus obeundum suam propriam potestatem communicasse, omniaque media ad hunc finem consequendum idonea elargitum esse. Ergo finis immediatus Ecclesiae in eo est, ut visibilem Christi missionem perennem reddat in terris.

¹ Cf. De Groot, q. 2, a. 3 ; Cercià, sect. 1, lect. 7 ; Gatti, l. 3, p. 398.

Prop. minor. I. Christus Apostolis suam missionem demandavit.

1° Ad ipsam missionem quod spectat, legimus (*Joan.*, xx, 21) : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Et (xv, 16) : Non vos me elegistis ; sed ego elegi vos, et posui vos, ut eatis et fructum afferatis, et fructus vester maneat.*

2° Christus misit Apostolos tanquam suos legatos suamque personam gerentes. Legimus (*Joan.*, xiii, 20) : *Qui accipit si quem misero, me accipit. — (Luc, x, 16) : Qui vos audit, me audit ; et qui vos spernit, me spernit. Unde ait Apostolus (II, Cor., v, 20) : Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.*

3° Christus misit Apostolos eorumque successores ad omnes gentes, et usque ad finem mundi (*Marc.*, xvi, 15) : *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. (Matth., xxviii, 19, 20) : Euntes ergo docete omnes gentes... et ecce vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.*

II. *Christus suam potestatem Apostolis communicavit.* — Christus Redemptor erat Doctor, Sacerdos et Rex : cui triplici muneri triplex in eo respondebat potestas, docendi videlicet, sanctificandi et regendi. Quam triplicem potestatem Christus contulit Ecclesiae.

1° Contulit POTESTATEM DOCENDI (*Matth.*, xxviii, 18, 19) : *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes. — (Marc., xvi, 16) : Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit ; qui vero non crediderit, condemnabitur.*

2° Contulit POTESTATEM SANCTIFICANDI, gratiam conferendo et peccata dimittendo (*Joan.*, xx, 22, 23) : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Haec quum dixisset insufflavit ; et dixit eis : Accipite Spiritum Sanctum ; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, etc.*

3° Contulit POTESTATEM REGENDI : Dixit Christus Petro (*Joan.*, xxi, 15-17). *Pasce agnos meos... pasce oves meas.* Omnibus vero, Apostolis dixit (*Matth.*, xviii, 18) : *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo ; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Unde Ecclesiae antistites monet Apostolus (*Act.*, xx, 28) : *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei.* — De qua triplici potestate infra fusius disputabitur (n. 209 et seq.).

III. *Christus Ecclesiae omnia salutis media elargitus est.*

1° Primum justificationis medium atque totius sanctitatis initium est fides, sine qua impossibile est placere Deo. Sed *fides ex auditu ; auditus autem per verbum Christi.* (*Rom.*, x, 17.) Praedicatio autem verbi Christi Ecclesiae, et ipsi soli, concredita est, quippe

quae sola ad praedicandum Evangelium gentibus a Christo missa sit.

2° Alia praecipua gratiae et sanctificationis media sunt sacramenta ; haec autem Christus Ecclesiae, et ipsi soli, donavit, ut probabimus in tractatu de Sacramentis.

3° Christus Petro munus pascendi gregem suum commisit. Sed pascere gregem Domini nihil est aliud quam media suppeditare, quibus homo sanctitatem et vitam aeternam obtinere valeat. Cura igitur pascendi gregis Petro commissa, Christus eo ipso pascua, id est, media salutis ei communicavit.

Finis igitur Ecclesiae est, ut ad ultimos terrae limites salutiferum Redemptionis opus extendat, et usque ad finem saeculi visibile Redemptoris munus ad sanctificationem corporis Christi in terris obeat, donec, impleto praedestinatorum numero, gloriosa et triumphans transeat in patriam, in aeternum cum Christo Capite regnatura.

168. Corollaria. Ex dictis sequitur I : *Ecclesiam esse societatem spiritualem et supernaturalem.* Societatis natura ex fine desumitur ; finis vero Ecclesiae, ut manifestum est, omni ex parte spiritualis est et supernaturalis. (Cf. n. 197.)

Sequitur II : *Ecclesiam esse societatem necessariam.* Nullus salvari potest nisi per Christi merita ; etenim *non est in alio aliquo salus ; nec enim aliud nomen est sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* (Act., iv, 12.) Sed secundum ordinariam Dei providentiam merita passionis Christi hominibus non aliter quam in Ecclesia et per Ecclesiam applicantur. (Cf. n. 236 et seq.)

Sequitur III : *Ecclesiam recte vocari sponsam Christi.* Sponsa dicitur quae a viro ad prolem generandam et alendam eligitur. Ecclesia vero a Christo fuit electa ut innumeros filios sibi per fidem generatos aleret, atque secum in gloriam aeternae haereditatis adduceret. *Viri*, ait Apostolus (Eph., v, 25, 27), *diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret.*

Sequitur IV : *Ecclesiam recte vocari matrem nostram.* Mater dicitur quae filios generat et nutrit. Ecclesia autem tanquam pia mater nos omnes in sinu suo per fidem conceptos, atque per baptismum in vitam gratiae genitos, doctrina et sacramentis jugiter pascit et fovet, donec occurramus in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. « Illius (Ecclesiae) foetu nascimur, ait S. Cyr., illius lacte enutrimur. Spiritu ejus animamur. Adulterari non potest Sponsa Christi, incorrupta est et pudica... Haec nos Deo servat, haec filios regno quos generavit, assignat. Quisquis ab Ecclesia segregatus, adulterae jungitur, a promissis Ecclesiae separatur. Nec perveniet ad Christi praemia qui relinquit Ecclesiam Christi. Alienus est, profanus est, hostis est. Habere jam non potest Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. » (De unitate Eccl., c. 6. — M., 4, c. 502.)

CAPUT II

De ecclesiae natura.

169. Enucleatis Ecclesiae fine atque existentia, ad ejusdem naturam plane determinandam gradum nunc facimus. Quae questio in tractatu de Ecclesia caeteris pondere antecellit.

Ecclesia, ut ex dictis constat, vera est societas a Christo Domino fundata. Primum igitur nobis consideranda occurrit *natura generica* hujus societatis, utrum scilicet sit societas externa et visibilis, an invisibilis. *Agemus proinde in articulo I, de Ecclesiae visibilitate.* — Cognita Ecclesiae natura generica, *specificata ejusdem natura* est examinanda, utrum scilicet illa visibilis societas sit societas aequalium, in qua nullus jure naturae aut jure divino positivo aliis praesit; an sit societas inaequalium, in qua non omnes eadem potestate polleant. *Unde in articulo II, sermo erit de hierarchica Ecclesiae constitutione.* — Cum vero societates aliae aliis essentiali perfectione antecendant, Ecclesiae naturam penitus investigaturi, considerata hierarchica ejus constitutione, statim quaedam de intrinseca et essentiali ejus perfectione adjiciemus, *quod in art. III, peragetur.* — Demum, cum quaelibet visibilis societas duplici elemento necessario constet, *materiali* scilicet, quae est hominum multitudo, et *formali*, quae est potestas, tractabimus *in art. IV, de membris Ecclesiae, et in art. V, de natura ecclesiasticae potestatis.*

ARTICULUS I.

De ecclesiae visibilitate¹.

170. Visibilitatis notio. — Duplex est Ecclesiae visibilitas: materialis et formalis. *Materialis Ecclesiae visibilitas* in hoc consistit, quod est societas quae per externa signa se conspiciendam exhibet, ita ut eam in tali loco existere, et hos vel illos ad eam pertinere, in concreto cognosci possit. Ita visibiles sunt Ecclesia Romana, Ecclesia anglicana, lutherana; ita visibilia sunt regna civilia, ut Gallia, Belgium, etc. Haec visibilitas exsurgit ex membris quibus constat societas religiosa, ritibus quibus membra consociantur, ministerio quo reguntur, etc.

Formalis Ecclesiae visibilitas in eo consistit, quod manifestis criteriis vera Christi Ecclesia et a falsis coetibus certo valeat secerni,

¹ Cf. S. Alph., *Cont. Haer.*, c. 12, § 2 (t. 7, p. 350); Murray, *Disp.* V, p. 245; Gibbon, *De Luthero-Calvinismo*, *Disp.* 2, q. 4, p. 42.

et cognosci possit tanquam ea, quae sola a Christo, ad continuandam in terris visibilem suam missionem, fuit fundata.

Visibilitas materialis ad Ecclesiae essentiam proprie pertinet ; formalis inter ejus proprietates numeratur. Ast. cum una alterius sit fundamentum, et utraque eisdem probetur argumentis, brevitatibus gratia de utraque in praesenti agimus.

171. Momentum quaestionis. — Quaestio de Ecclesiae visibilitate in disputatione contra novatores maximi momenti est. Qui enim negat Ecclesiam esse essentialiter externam et adspectabilem societatem, is eo ipso, et hierarchicam Ecclesiae constitutionem atque infallibile magisterium negat ; et subditorum destruit obedientiam erga praelatos ; et Sacramentorum administrationem totumque cultum exteriorem penitus tollit : quippe quum haec omnia in sola externa et visibili societate existere possint. Uno verbo, qui visibilitatem tollit, Ecclesiam a Christo constitutam funditus subvertit ; atque insuper ipsam Ecclesiae necessitatem pessumdat : nisi enim Ecclesia sit externa et visibilis societas, ab homine ne cognosci nec inveniri potest, nec proinde cuiquam eandem ingrediendi incumbere potest obligatio.

172. Errores. — Ecclesiam esse essentialiter societatem externam, adspectabilem, visibilem, inficiantur Wicleffitae. Hi, cum Ecclesiam definiant *coetum praedestinatorum*, eam invisibilem esse necessario fateri coguntur. — Cum his plurimi ex protestantibus tam antiquioribus quam recentioribus consentiunt. « Qui Ecclesiam nobis monstrabit, *inquit Lutherus* ¹, cum sit occulta in spiritu, et solum credatur, sicut dicitur : credo Ecclesiam sanctam. » — Idem docet Calvinus ².

Protestantismi antesignani hunc errorem invexerunt, quo suam ab Ecclesia catholica separationem cohonestarent. Cum enim docerent Romanam Ecclesiam a mille jam annis a veritate defecisse factamque fuisse Antichristi Ecclesiam, seque ad veram Christi Ecclesiam restaurandam missos fuisse perhiberent, ab eis sciscitati sunt catholici : ubinam ergo ante Lutheri adventum erat Christi Ecclesia : hanc enim, cum sit indefectibilis, alicubi semper exstitisse necesse est ? Ab hac gravissima difficultate ut sese expedirent, alii responderunt : Veram Christi Ecclesiam semper exstitisse, propterea quod ex Christi institutione solos justos, Deo tantum notos, comprehendat. Cum autem ^{an} justi semper exstiterint, etiam sub captivitate babylonica (quo nomine Romanam designant Ecclesiam) hique semper fuerint Deo noti, veram Christi Ecclesiam, licet exterius a mille jam annis non amplius manifesta apparuerit, semper tamen exstitisse.

Alii vero, Scripturarum evidentia coacti, responderunt Ecclesiam esse quidem visibilem ex ordinatione divina, non tamen ita essentialiter et indefecti-

¹ De abrog. missae priv., p. 1. — ² Instit., l. 4, c. 1.

biliter, ut nullo temporis spatio obscurari possit. Quocirca docuerunt fieri posse, ut Christi Ecclesia aliquamdiu non amplius exterius manifesta appareat, et restauratione indigeat. Ita Calvinus, et confessio calviniana gallica, art. 31.

Alii demum, quibus nimis durum videtur concedere Ecclesiam ad tempus etiam prorsus defecisse, duplicem statuunt Ecclesiam, invisibilem unam, alteram visibilem et apparentem. Docent Ecclesiam invisibilem, quae sola sit vera Christi Ecclesia, et solis justis et praedestinatis constet, nunquam deficere posse; Ecclesiam vero visibilem et exteriorem, quae de Ecclesia solum habeat nomen, et justis simul et peccatoribus constet, ita deficere posse ut amplius non sit manifesta, sicuti, ut perhibent, in Romana Ecclesia ante Lutheri adventum acciderit.

173. Doctrina catholica. — Fides autem catholica docet unam tantum esse Ecclesiam Christi veram, societatem spiritualem simul et externam, quae ex voluntate divini sui fundatoris essentialiter est conspicua et visibilis, visibilitate tam materiali quam formali, et quae ne ad minimum quidem tempus adeo obscurari potest, ut non amplius vel tanquam exterior societas appareat, vel tanquam vera Christi Ecclesia agnosci valeat. Sit igitur sequens propositio.

174. Prop. Vera Christi Ecclesia est societas essentialiter visibilis.

De fide, ex Vaticano, Const. *Dei Filius*, c. 3: « Ut officio veram fidem amplectendi, in eaque constanter perseverandi satisfacere possemus, Deus per Filium suum Unigenitum Ecclesiam instituit, suaeque institutionis manifestis notis instruxit, ut ea tamquam custos et magistra verbi revelati ab omnibus posset agnosci. »

PROB. I. Ex S. Scriptura ¹. 1° *Ex Vet. Test., scilicet ex prophetiis*. Legimus (*Mich.*, iv, 2): *Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob; et docebit nos de viis suis.* — Et (*Is.*, II, 2, 3): *Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles; et fluent ad eum omnes gentes.* Atqui *mons domus Domini* Ecclesiam exprimit, ut omnes fatentur cum S. Augustino ², S. Optato Milev. ³, S. Basilio ⁴, S. Joann. Chrysost. ⁵. — Et (*Is.*, lx, 3): *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* — Si autem Ecclesia abscondita esset atque invisibilis, gentes nec ad eam fluere aut ad eam ascendere, nec ab ea de viis Domini edoceri, nec per eam in lumine Salvatoris ambulare possent. Ecclesia ergo est essentialiter visibilis, tam materialiter quam formaliter.

2° *Ex Novo Test.* Scilicet: a) *Ex figuris*. Christus Ecclesiam civitati supra montem aedificatae, et lucernae ardenti super candelabrum positae comparat. (*Matth.*, v, 14, 15.) Sicut igitur civitas

¹ Cf. Liber. a Jesu, *De Eccl. mitit.*, P. 1, Disp. 2, contr. 6 (t. 8, p. 214). — ² In Joan., Tr. 1, L. 13. — ³ *De schismate Donat.*, L. 3. — ⁴ In *Is.*, n. 66. — ⁵ In *Is.*, II.

supra montem posita, et lucerna ardens super candelabrum omnibus sunt visibiles, ita et Christi Ecclesia omnibus manifesta est.

Christus Ecclesiam assimilat areae, in qua sunt grana et palea : reti, in quo boni et mali inveniuntur pisces ; agro, in quo zizania bono miscetur frumento ; convivio, in quo boni et mali discumbunt ; ovili, in quo oves et haedi reperiuntur. In vera igitur Christi Ecclesia boni et mali inveniuntur. Sed, fatentibus ipsis novatoribus, mali ad visibilem pertinent Ecclesiam. Ecclesia igitur Christi visibilis est.

b) *Ex facto institutionis.* Ex facto institutionis constat Christum Ecclesiam instituisse ut societatem perfecte ordinatam, in qua, ut dicitur in schemate Concil. Vatic., *de Eccl. Christi*, c. 4, pag. 568, inveniuntur : « visibile magisterium, a quo credenda interius exteriusque profitenda fides publice proponitur ; visibile quoque ministerium, quodabilia Dei mysteria, quibus interior sanctificatio hominibus et debitus cultus Deo comparatur, munere publico moderatur ac curat ; visibile regimen, quod membrorum inter se communionem ordinat, externamque omnem et publicam fidelium in Ecclesia vitam disponit ac dirigit ; visibile demum totum Ecclesiae corpus, ad quod non iusti tantum aut praedestinati pertinent, sed etiam peccatores, professione tamen fidei et communione cum eo conjuncti. Quibus fit, ut Christi Ecclesia in terris nec invisibilis nec latens sit : sed in manifestatione posita, veluti civitas excelsa et illustris in monte, quae abscondi non potest, ac veluti lucerna super candelabrum, quae sole justitiae illuminata, mundum universum luce suae Veritatis illustrat. »

II. *Ex Traditione.* Ante Protestantes, conceptus Ecclesiae mere invisibilis prorsus inauditus erat. SS. Patres Ecclesiae visibilitatem tam materiale quam formale unanimiter commendant. Ait *S. Cyprianus* : « Ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit. » (*De unit. Eccl.*, 5. M., 4, c. 502.) *S. Irenaeus* : « Tradidit eam Dominus Deus non jam circumvallatam, sed expansam in universum mundum aliis colonis, ... turre electionis exaltata ubique et speciosa. Ubique enim praeclara est Ecclesia, et ubique circumfossus torcular : ubique enim sunt qui suscipiunt Spiritum Sanctum. » (*Adv. haer.*, l. 4, c. 36, n. 2. M., 7, c. 1901.) — *S. Augustinus* : « In manifestatione posuit Ecclesiam suam ; non in occulto, non quae lateat, non velut opertam, ne forte fiat sicut operta super greges haereticorum. » (*In Ps.*, xviii, enarr. 2. M., 36, c. 160.)

III. *Ex Ratione.* 1° Ecclesia, ut ait *B. Bellarminus* (*Controv.*, l. 3, c. 12), est societas non Angelorum, non animarum, sed homi-

num. Atqui talis societas necessario est visibilis : non possunt enim homines in unam societatem convenire, nisi externa et visibilia adsint signa et vincula, quibus socii in unum colligantur ut sese mutuo cognoscant.

2° Cum extra Christi Ecclesiam nemini speranda sit salus, omnes eam ingredi tenentur. Haec autem obligatio Ecclesiam ab omnibus agnosci posse necessario supponit. Ecclesia igitur est essentialiter visibilis.

ARTICULUS II.

De hierarchica ecclesiae constitutione.

175. Quaelibet societas, praeter naturam genericam, propriam et specificam suam habet naturam et socialem constitutionem sua regiminis forma determinatam. Sicut enim specifica cujuslibet entis natura sua forma constitutiva determinatur, ita et societatis natura potestate, quae est societatis principium formale, determinatur. Cognita igitur Ecclesiae natura generica, ordo logicus expostulat, ut ejusdem naturam specificam, socialem scilicet ejus constitutionem seu *organizationem* et regiminis formam, inquiremus.

Docet fides catholica Christum in Ecclesia hierarchiam sacram instituisse, cui omnem potestatem, quam Ecclesiae ad finem suum consequendum elargitus est, immediate et exclusive commisit ; ac proinde Ecclesiae constitutionem socialem regiminisque formam immediate determinasse.

176. *Notio hierarchiae.* — Hierarchia vi nominis idem sonat ac *sacer principatus*, seu *sacrum imperium*, et significat seriem personarum sacram potestatem diverso gradu participantium sub unius summi sacerdotis gubernatione. Definitur a Cercia (sect. 2, lect. 12) : *Caetus seu ordo praesidum et sacrorum ministrorum ad regendam Ecclesiam, gignendamque sanctitatem in hominibus divinitus institutus.*

Hierarchia distinguitur duplex, *ordinis* scilicet et *jurisdictionis*, secundum duplicem potestatem ordinis et jurisdictionis, quam Christus Ecclesiae contulit. Ecclesia ad sanctificandos homines instituta est ; ad sanctificationem vero concurrunt et Dei gratia et hominum cooperatio. Ad gratiam hominibus procurandam, Christus Ecclesiae potestatem contulit ordinis, quae ad sacramenta conficienda et administranda ordinatur ; accipitur vi ordinationis. Ad provocandam autem hominum cooperationem Christus ei contulit potestatem jurisdictionis, quae ordinatur ad subditos docendos et

regendos ; accipitur vi muneris ex deputatione a legitimis superioribus.

Hierarchia igitur ordinis definiri potest : *Ordo ministrorum ad offerendum missae sacrificium sacramentaque conferenda divinitus institutus*. — Hierarchia vero jurisdictionis : *Ordo praesidium ad regendam Ecclesiam sub unius summa gubernatione divinitus institutus*. Hierarchia ordinis divina ordinatione instituta certo constat ex episcopatu, presbyteratu et diaconatu (cf. n. 182). Hierarchia jurisdictionis divina ordinatione constat primatu et episcopatu (n. 183). Sed ex ecclesiastica institutione inter primatum et episcopatum gradus existunt intermedii, ut cardinalatus, primatus nationalis, patriarchatus et archiepiscopatus.

177. Diversae regiminis formae. — Triplex in societate existere potest regiminis forma. « Tres sunt, ait Bellarminus, formae bonae gubernationis : Monarchia, id est unius principatus, cujus contrarium vitium est tyrannis ; Aristocratia, id est, regimen optimum, cui opponitur oligarchia, hoc est, factio paucorum ; et Democratia, hoc est populi totius imperium, quod in seditiones non raro degenerat. Docent hoc principes philosophorum... nec sine magna ratione id docent. Nam si multitudo gubernanda est, fieri non potest, quin aliquo modo ex tribus gubernetur. » (*De R. Pontif.*, l. 1, c. 1.)

« Quamquam autem, *addit*, tres tantum sunt formae simplicis gubernationis, possunt tamen inter se illae quasi permisceri, ex qua permixtione quatuor aliae formae mixti regiminis producentur. Una, temperata ex omnibus tribus ; altera ex Monarchia et Aristocratia ; tertia, ex Monarchia et Democratia ; postrema, ex Democratia et Aristocratia. »

178. Errores. — Prodierunt plures errores sociali Ecclesiae constitutioni atque regiminis formae oppositi.

¹o Protestantes ¹, qui Ecclesiam a Christo Domino ad normam societatis externae ac visibilis institutam fuisse negant, negant etiam aliquam eidem a Christo datam fuisse socialem constitutionem atque determinatam regiminis formam ; sed affirmant « Ecclesiam esse instar collegii, quod libera hominum coitione et sociis jure aequalibus constat, et cujus constitutio a libera confoederatione proficiscitur ² ».

Ex illo principio, quod nimirum Ecclesia sit collegium libera coitione initum, deducunt protestantes Ecclesiam esse *societatem aequalium*, nullamque clericos inter et laicos adesse distinctionem ; e contra, omnes fideles per baptismum factos esse sacerdotes, auctoritate et dignitate inter se aequales ; totiusque ecclesiasticae potestatis plenitudinem in populo residere. Cum vero populus per se

¹ Cf. *Theol. Conc. Vatic., Coll. Lac.*, p. 580 et seq., et p. 599. — ² *Theol. Vatic., Coll. Lac.*, p. 580.

sacris muneribus fungi nequeat, nonnullos ab eo deputari dicunt, quibus auctoritatem suam deferat, ut illius nomine ea munera obeant ; qua deputatione si priventur, omni auctoritate eos privari, et in ordinem laicorum relabi. Hos propterea *ministros* vocant ; et qui inter eos eminent, *episcopos et praesidentes* denominant, quin tamen ministrorum ordinem transcendant. Exinde protestantes ad validam ministrorum electionem exigunt populi suffragium¹, et in nimis consensum principis saecularis, qui « cum non amittat jus suum per ingressum in Ecclesiam, quod intuitu reipublicae, cui praeest, in quascumque universitates exercet, sine dubio etiam jus circa sacra retinebit... Deducitur hoc jus ex ipsa majestatis natura, quae circa omnium civium negotia, quatenus superioris directioni subijci possunt, versatur. Et cum Ecclesia collegium quoddam in republica repraesentet, non potest non, quatenus collegium seu externa societas in republica est, summae majestatis imperio esse subjecta ». Ita protestans Boehmer².

Protestantes igitur in Ecclesia non aliam nisi democraticam admittunt regiminis formam ; divinam vero hierarchiam, et specialiter B. Petri primum, omni conatu respuunt.

2° Ex reformatoribus in Anglia, alii, praesertim inter antiquiores, docent ecclesiasticam potestatem a Christo immediate et directe principibus saecularibus fuisse concessam, quam deinde determinatis ministris committerent³. — Alii contra docent Christum solis Apostolis potestatem immediate concessisse, qui eam episcopis transmitterent : omnesque Apostolos pariter fuisse dignitatis et potestatis, nullumque ex eis aliis fuisse praepositum. Hi in Ecclesia solam aristocraticam admittunt regiminis formam.

3° Reformatoribus saec. XVI praeiverat Marsilius Patavinus⁴. Hic in libro, quem inscripsit *Defensorium pacis*, hierarchiam divinitus institutam ex integro tollit. Docet : a) Subjectum, in quo residet Ecclesiae potestas, esse totum coetum fidelium, a quo in episcopos transfertur. — b) B. Petrum non plus auctoritatis habuisse ac caeteri habuerunt Apostoli ; nec eorum caput extitisse ; imo Christum Ecclesiae nullum caput dimisisse, sed imperatoris esse papam instituere aut destituere. — c) Omnes sacerdotes, sive sit papa, sive episcopus, sive episcopus, sive simplex sacerdos, ex institutione Christi, aequalis esse auctoritatis et jurisdictionis. — Damnatus est a Joanne XXII, a. 1327.

4° Docent Graeci schismatici Christum omnibus Apostolis eorumque successoribus aequalem jurisdictionis potestatem tribuisse, nullumque ex eis caeteris praeposuisse, quem suum Vicarium constitueret in terris, cuique immediatam potestatem in universam Ecclesiam traderet ; Beatumque Petrum nihil praeteris a Christo accepisse, nisi forsitan primum honoris, quo primus inter pares constitutus sit. Singulos proinde Apostolos eorumque successores eundem participare gradum potestatis, nec in aliquem episcopum potestatem exercere posse, nisi omnes simul conveniant in concilium. Primum vero Romani Pontificis supra alios Episcopos, qualem agnoscit Ecclesia Romana, jure ecclesiastico introductum fuisse contendunt.

5° Richerius, syndicus facultatis sorbonicae, in suo opere *De ecclesiastica et politica potestate*, anno 1611 vulgato, docet « Christum suam fundando Ecclesiam, prius, immediatius et essentialius claves seu jurisdictionem toti dedisse Ecclesiae, quam Petro et aliis Apostolis » ; et Petrum ejusque successores non esse *nisi ministros* ab Ecclesia deputatos, qui ejus nomine potestatem exercent ; quocirca Romanum Pontificem *Caput ministeriale* vocat. Docet praeterea, potestatem jurisdictionis jure divino et independentem a S. Pontifice, non solum Episcopis, sed et presbyteris competere. Exinde Gallicani deducunt for-

¹ Coll. Lac., p. 607. — ² Jus paroch, sec. 1, c. 1. § 46. — ³ Cf. Theol. Conc. Vat., Coll. Lac., p. 606, in fine. — ⁴ Cf. Mazz., n. 517 ; Denzing, Ench., n. 423.

mam regiminis in Ecclesia esse aristocraticam, concilium generale esse supra Papam, Summique Pontificis decreta et judicia non esse irreformabilia nisi Ecclesiae consensus accesserit.

Qua Richerii doctrina ecclesiastici regiminis formam perverti manifestum est. « Regiminis forma, *inquunt theologi Vaticani*, (p. 612), pendet a subjecto supremæ in societate potestatis ; illam ergo pervertit, qui hanc vel ex integro vel ex parte subjecto denegat, cui eadem per supremum societatis auctorem competit. »

6º Richerii systema amplexi sunt Dupinius, de Dominis, caeterique theologi gallicani ; illud etiam suum fecit et longius evolvit Justinus Febronius (Joannes Nicolaus de Hontheim, Trevirensis) in opere : *De statu Ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis*, 5 vol. in 4º, anno 1763 edito. « Febronius, ait S. Alphonsus¹, totis viribus probare nititur regimen Pontificis romani nequaquam esse supremum sive monarchicum, sed dumtaxat aristocraticum, vel ad summum ex aristocratia et monarchia conflatum. Hinc Papam episcoporum primum esse asserit, ut qui a Christo Domino constitutus est primas et Caput ministeriale ad unitatem corporis aristocratici Ecclesiae servandam ; sed non ideo, inquit, Papa in communi episcopatu majori auctoritate pollet quam alii episcopi, qui aequæ ac Papa Ecclesiae fundamenta, ovium pastores, Christique vicarii existunt, quique non a Papa, sed ab ipso Christo immediate et independentes a Pontifice, ad regendam Ecclesiam plenam auctoritatem acceperunt in omnibus illis, sive ordinis, sive jurisdictionis, quæ ad regimen Ecclesiae spectant. »

7º *Modernistæ* supradictos errores in unum quasi corpus colligunt. Cum juxta eos Ecclesia non fuerit a Christo immediate sed a coetu fidelium instituta (cf. n. 162), sequitur, sicut ipsi explicitis verbis docent, Ecclesiae constitutionem atque regiminis formam non fuisse ab ipso Christo, sed a fidelibus institutam et pedetentim evolutam, prout præsentēs necessitates id exposulavere².

Proinde, modernistarum sententiæ, in Ecclesia jure divino nulla existit hierarchia sive ordinis, sive jurisdictionis ; primatus nullus, sed solum caput ministeriale ; nulla regiminis forma stabilis ; sed forma monarchica, quam conscientia christiana induxit quæque hactenus vixit, verti debet in democraticam, quam solam secum patitur progressus hodiernus ; magisterium proprie dictum nullum, sed Ecclesiae docentis munus in eo solum consistit, ut Ecclesiae discentis communes opinionationes sanciat. (Decr. *Lament.*, prop. 49.)

Quorum doctrinam dilucide et nervose exponit SS. Pontifex (n. 58-66). Cf. etiam Decr. *Lament.*, prop. 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56.

Cum igitur modernistæ Ecclesiam docentem ad hoc institutam considerent, ut Ecclesiae discentis opinionationes sanciat, cum SS. Pontificem habeant tanquam fidelium caput ministeriale seu delegatum (*mandataire*, ut ait Loisy), ipsi vero sese considerent tanquam Ecclesiae partem doctiorem atque præstantiorem, nemini mirum esse debet si SS. Pontifici obedientiam detrectent, ejus litteras Encyclicas atque monita derideant, suas vero opinionationes Ecclesiae docenti imponere satagant, quasi ipsi soli ea infallibilitate donarentur, quam illi denegant cui soli Christus dixit : *Pasce oves*, et, *Confirma fratres*.

179. Quos contra errores, ut socialis Ecclesiae constitutio atque regiminis forma, qualis a Christo fuit instituta, explanetur, probandum est : 1º Ecclesiam non esse societatem aequalium, sed clericos a laicis essentialiter esse distinctos ; 2º Christum in Ecclesia hierar-

¹ *Vindiciae pro suprema Pontif. potestate*, c. 1, § 1 ; cf. c. 7, § 1. — ² Cf. Loisy, *L'Evangile*, p. 127 ad 170. *Autour*, p. xxvi, et 157 ad 186.

chiam ordinis, constantem ex episcopis, presbyteris et diaconis, instituisse ; 3° Christum in Ecclesia hierarchiam instituisse jurisdictionis, qua imprimis episcopi jure divino sunt presbyteris superiores ; 4° Christum in Ecclesia primatum instituisse ; et 5° formam regiminis in Ecclesia ex Christi institutione esse monarchicam.

N.-B. In hisce propositionibus enucleandis ea tantum attingemus, quae ad scopum nostrum pertinent. Plura quidem tam de hierarchia ordinis, quam de hierarchia jurisdictionis inquiri possent ; sed horum alia ad tractatum de Sacramento ordinis remittuntur, alia vero in tertio capite secundae partis hujusce tractatus disputabuntur, in quo de Summo Pontifice quaestio movebitur.

180. Prop. I. *In Ecclesia ex divina institutione essentielle clericos inter et laicos discrimen intercedit*¹.

De fide, ex Trid., sess. VII, can. 10 : « Si quis dixerit, christianos omnes in verbo et omnibus sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit. » Et sess. XXIII, cap. 4 : « Quod si quis omnes christianos promiscue Novi Test. sacerdotes esse aut omnes pari inter se potestate spirituali praeditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam ecclesiasticam hierarchiam, quae est ut castrorum acies ordinata, confundere : perinde ac si contra B. Pauli doctrinam omnes Apostoli, omnes prophetae, omnes evangelistae, omnes pastores, omnes sint doctores. »

N.-B. *Laici* (sic dicti a voce graeca, λαός, populus) intelliguntur plebeii seu populares, quibus scilicet nulla pars ecclesiasticae functionis demandata est. — *Clerici* vocantur depositarii sacrae potestatis, quam Dominus Ecclesiae commisit. Nuncupantur *clerici* a voce graeca κληρος (quae sortem et haereditatem significat), quia ipsi divino cultui consecrati quasi sors et haereditas Domini sunt, et Dominus ipsis est pars haereditatis suae².

PROB. I. *Ex figura novi sacerdotii.* Sacerdotium aaronicum, juxta Scripturarum testimonia, Novae Legis sacerdotio, cujus umbra erat et figura, locum cedere debuit. Atqui in ecclesia judaica tribus sacerdotalis jure divino a reliquo populo erat distincta ; prae caeteris enim solam tribum Levi elegit Deus, quae sacrificia offerret, aliaque sacra munia perageret ; nec cuiquam extra illam sacris se immiscere licitum erat. Jamvero, si in Lege Vetere Deus eos a populo discrevit, qui sacra ministrarent, nec munus eos eligendi populo commisit, a fortiori concedendum est etiam in Lege Nova, quae Veterem perfectione superat, sacrorum mysteriorum dispensatores jure divino esse a reliquo populo distinctos, nec populum sacerdotes constituendi jure pollere ; nisi dicere placeat Deum umbrae et figurae majorem quam realitati tribuisse honorem.

¹ Cf. *Theol. Conc. Vat., Coll. Lac.*, p. 599. — ² Cf. *Bellarmin., De Membr. Eccl.*, l. 1, c. 4.

II. Ex Christi institutis. Christus ex turba discipulorum duodecim elegit, quos Apostolos nominavit (*Luc.*, vi, 12), eisque solis et immediate docendi, ministrandi et regendi potestatem concessit : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos...* — *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos...* — *Quorum remiseritis peccata...* — *Quaecumque alligaveritis super terram...* Ipsis solis potestatem contulit Eucharistiam conficiendi (*Luc.*, xxii, 19) ; ex eis solis publicum Ecclesiae tribunal constituit (*Matt.*, xviii, 17) ; denique tanquam Apostolorum coadjutores et socios nonnisi septuaginta duos designavit discipulos, qui sacrorum administrationem data proportionem participarent. (*Luc.*, x, 1.)

III. Ex Doctrina et modo agendi Apostolorum, 1° Docet Apostolus (I, *Cor.*, xii), Ecclesiam esse instar humani corporis, in quo, licet omnia membra unum constituent corpus, et eodem vegetentur spiritu, multa tamen sunt membra, alia aliis nobiliora ; et comparisonem absolvis dicens (27) : *Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores...* Numquid omnes Apostoli ? numquid omnes prophetae ? numquid omnes doctores ? (Cf. ad *Ephes.*, iv, 11.) Et expressius adhuc idem affirmat (*Act.*, xx, 28) : *Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

2° Apostoli independentem a populo, et plerumque etiam inconsulto populo, socios apostolatus elegerunt et pastores Ecclesiis praefecerunt. Paulus et Barnabas propria auctoritate per singulas Ecclesias presbyteros constituerunt (*Act.*, xiv, 22) ; Paulus Timotheum praefecit Ecclesiae Ephesinae (I, *Tim.*, i, 3), et Titum Cretensi (*Tit.*, i, 5), quem etiam monet ut alios presbyteros eligat : *Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut ea quae desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.* (*Tit.*, i, 5.)

Ex his autem iterum constat, depositarios ecclesiasticae potestatis jure divino esse a populo distinctos, neque a populo suam eos sortiri potestatem ; itaque clerici apte dicuntur segregati, secundum illud D. Pauli (*Rom.*, i, 1) : *Paulus servus Jesu Christi...* *segregatus in Evangelium Dei* ; et monentur omnes ut, nisi divinitus sint vocati, ad sacerdotii honorem ne accedant (*Hebr.*, v, 4) : *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.*

181. **Corollaria.** Ex dictis sequitur : I. Potestatem ecclesiasticam, qua ordinis, qua jurisdictionis, nullam in populo residere, nec quemquam a populo constitui posse sacerdotem. « Propositio quae statuit, ait Pius VI, in bulla *Auctoritate fidei*, potestatem a Deo datam Ecclesiae, ut communicaretur pastoribus qui sunt ejus ministri pro salute animarum, sic intellecta ut a communitate fidelium in pastores derivetur ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas, (est) haeretica. »

II. Potestatem ecclesiasticam nullam residere penes principes saeculares. Eam enim habere non possunt neque ex concessione Christi, qui nullam eis dedit ; neque ex delegatione populi, qui, quod non habet, aliis dare non potest ; neque ex jure naturae, ratione supremæ majestatis civilis, quia haec est alterius naturae ac potestas ecclesiastica, eaque inferior ; inde fit ut ejus possessio nullum jus in sacra secum trahere valeat.

182. **Prop. II.** *Est in Ecclesia ex ordinatione divina hierarchia ordinis constans ex episcopis, presbyteris et diaconis.*

De fide, ex Trid. ; sess. XXIII, cap. 4, et can. 6, in quo legimus : « Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit. »

Tres partes continentur in propositione, quas seorsim probare necesse est ; scilicet : 1° esse in Ecclesia hierarchiam ordinis triplici gradu constantem ; 2° tres illos gradus existere ordinatione divina ; 3° tres illos gradus veram constituere hierarchiam.

PROB. I^a PARS : *Est in Ecclesia hierarchia ordinis triplici constans gradu.*

I. Ex Sacra Scriptura.

A) De *diaconis* saepius fit mentio in Sacra Scriptura (I, *Tim.*, III, 8) : *Diaconos similiter pudicos... habentes mysterium fidei in conscientia pura.* — (Philip., I, 1) *Paulus... omnibus qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus.* Et cap. VI, Act. legimus apostolos septem ordinasse diaconos, quibus officium mensis ministrandi imposuerunt.

B) *Quoad episcopos.* In Act., XIV, 22, ordinant per singulas ecclesias presbyteros Paulus et Barnabas : ergo erant episcopi, nam potestas ordinandi est praecise potestas episcopalis. — Similiter potestatem ordinandi, i. e. potestatem episcopalem habent Timotheus et Titus (I, *Tim.*, V, 22) : *Manus cito nemini imposueris.* — (Tit., I, 5) *Reliqui te Cretae ut... constituas per civitates presbyteros.* Illi vero presbyteri quos constituebant Paulus et Barnabas, Timotheus et Titus vel erant ipsi episcopi et tunc confirmatur argumentum de existentia ordinis episcopalis, vel erant simplices sacerdotes et tunc duplicem habemus ordinem distinctum : unum

scilicet *episcoporum* ordinantium, et alterum *presbyterorum* ordinatum.

C) *Quoad presbyteros* : De his multoties quidem sermo fit in Sacra Scriptura. Unde nulla foret difficultas si vox « presbyter » jam tunc sensum habuisset exclusivum quem postea habuit, sed in Sacra Scriptura nomen presbyteri datur etiam episcopis. Ex hoc magna nascitur difficultas discernendi quandonam de episcopis, quandonam de simplicibus presbyteris textus sint interpretandi. Ex contextu tamen, hoc aliquando dijudicari potest (*Jac.*, v, 14) *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros ecclesiae...* Ex hoc textu apparet plures extitisse in una ecclesia sacerdotes. Nisi enim, ait Estius ¹, in una ecclesia plures essent sacerdotes, non diceret B. Jacobus pluraliter « presbyteros ecclesiae ». Si vero plures erant in una ecclesia sacerdotes, utique existebant presbyteri ab episcopis distincti. Non enim una ecclesia plures habebat episcopos. Simples presbyteros hoc loco comprehendit traditio christiana perpetuo intellexit ² et definivit Tridentinum, sessio XIV, cap. 13 et can. 4.

Praeterea, ait Segna ³, « in Scripturis exhibetur ecclesia Hierosolymitana constans diaconis septem, presbyteris et Jacobo episcopo ». Novimus septem in hac ecclesia adesse diaconos (*Act.*, vi). Videmus in ea adesse et presbyteros : Paulus enim et Barnabas veniunt « ad apostolos et presbyteros in Jerusalem » (*Act.*, xv, 2) et quando statim ante suam primam captivitatem, Paulus ascendit Jerusalem, adit domum Jacobi in qua convocati fuerant presbyteri « *πρεσβύτεροι* » (*Act.*, xxi, 18).

Jacobus vero quem videmus his praeesse presbyteris, teste traditione ad Hegesippum ascendente, erat episcopus ecclesiae Hierosolymitanae.

Si huic argumento ex Sacra Scriptura desumpto, aliqua inhaeret obscuritas, haec omnino tollitur per traditionem quae existentiam triplicis ordinis tam clare affirmat ut de hac nullum dubium moveri possit.

II. Ex primaeva traditione.

Ex traditione certo constat semper adfuisse in singulis ecclesiis triplicem ordinem : episcoporum scilicet, presbyterorum, et diaconorum.

Sanctus Clemens. « Cuncta ordine debemus facere, quae nos Dominus statutis temporibus peragere jussit. Oblationes scilicet

¹ Com. in hoc loc. — ² Car.J. Segna De Ecclesia Christi. 294. — ³ *Id.*, 271-277.

et officia sacra diligenter perfici, neque temere vel inordinate fieri praecepit, sed statutis temporibus et horis. Ubi etiam et a quibus eas celebrari vult, ipse excelsissima sua voluntate definivit, ut religiose omnia secundum ejus beneplacitum adimpleta accepta essent voluntati ejus. Qui ergo assignatis temporibus oblationes suas faciunt, accepti et beati sunt; Domini enim mandata sequentes non aberrant. Summo quidem sacerdoti sua munera tributa sunt, sacerdotibus proprius locus assignatus est, et levitis sua ministeria incumbunt. Homo laicus praeceptis laicis constringitur. » (*Ad Corinth.*, xl.) Objiciunt aliqui sanctum Clementem loqui directe de sacerdotio aaronico cui comparat sacerdotium christianum, sed, ut respondet Vilmers ¹, « haec provocatio ad vetus Testamentum ejusque sacerdotium ut novi Testamenti typum careret sensu nec faceret ad scopum, si in sacerdotio novo non esset ordinum distinctio similis illi, quae fuit in vetere Testamento ». Quapropter immediate post verba citata concludit sanctus Clemens : « Unusquisque nostrum, fratres, in suo ordine cum bona conscientia praescriptam ministerii sui regulam non transgrediens, honeste Deo gratias agat (εὐχαριστεῖτω). » (xli.)

Sanctus Ignatius. « Cum dignus sim habitus videre vos per Damam episcopum vestrum Deo dignum, et per dignos presbyteros Bassum et Apollonium et per conservum meum Sotionem diaconum quo utinam fruor quia subditus est episcopo ut benignitati Dei et presbyterio ut legi Jesu Christi. » (*Ad Magn.*, c. ii, M. 5, col. 663). — « Hortor ut in concordia Dei omnia peragere studeatis, episcopo praesidente loco Dei, et presbyteris loco senatus apostolici et diaconis mihi suavissimis concreditum habentibus ministerium Jesu Christi. » (*Ad Magn.*, c. vi. M. 5, 667.) — « Episcopo obedite et presbyteris et diaconis. » (*Ad Philad.*, c. vii. M. 702.) — Similia scribit ad Trallianos cap. iii, M. 5, 678, et ad Smyrnenses, cap. viii, M. 5, 714.

Sanctus Irenaeus. « In Mileto autem convocatis episcopis et presbyteris qui erant ab Epheso et reliquis proximis civitatibus... » (*Cont. haer.*, iii, 14, 2.)

Clemens Alex. « Hic quoque in Ecclesia progressiones episcoporum, presbyterorum, diaconorum sunt, ut arbitror imitationes gloriae angelicae... » (M. 9, 328.)

Origenes. « Aliud (debitum) diaconi, aliud presbyteri, episcopi denique debitum gravissimum. » (M. 11, 523.) — « Plus a me

¹ Vilmers, *De Christi Ecclesia*, 293.

(presbytero) exigitur quam a diacono, plus a diacono quam a laico. Qui vero totius ecclesiae arcem obtinet (episcopus) pro omni ecclesia reddet rationem. » (M. 13, 371.)

Tertullianus. « Dandi baptismum habet jus summus sacerdos qui est episcopus, dehinc presbyteri et diaconi non tamen sine episcopi auctoritate. » (M. 1, 1326.)

S. Cyprianus. Plurimae exstant epistolae S. Cypriani ad suum clerum cum inscriptione « Cyprianus presbyteris et diaconis salutem » Epist. 4, 5, 7, 9, 12, 13, 14, etc.

PROB. II^a PARS. Tres gradus hierarchiae divina ordinatione existunt.

I. Quoad episcopos. « Sacrosancta Synodus (*Trid.*, Sess. XXIII, 4) declarat episcopos qui in Apostolorum locum successerunt... positos, sicut idem Apostolus ait, a Spiritu Sancto regere, Ecclesiam Dei. » (*Act.*, xx, 28.) Si autem a Spiritu Sancto praepositi sunt Ecclesiae, ergo divina existunt ordinatione. — Testibus Tridentino Sess. XXIII, 4 et Vaticano Const. Pastor aeternus cap. 3, et Traditione, episcopi in locum apostolorum successerunt. Atqui Apostoli immediate a Christo constituti sunt episcopi. Habebant enim potestatem episcopalem i. e. potestatem ordinandi presbyteros ut supra vidimus. Hanc vero potestatem utpote sacram et collativam gratiae (II, *Tim.*, 1, 7) non potuerunt accipere nisi a Deo.

II. Quoad presbyteros et diaconos. Presbyteri sicut etiam et diaconi ab apostolis et episcopis per manuum impositionem instituuntur, sicut et ipsi episcopi. Sed ex Scripturis constat hanc manuum impositionem Spiritus Sancti communicationem et spiritualis potestatis collationem indicare (II, *Tim.*, 1, 6). Jamvero non possunt apostoli et episcopi Spiritum Sanctum communicare nisi per divinitus acceptam potestatem. Si ergo potestas ordinandi presbyteros et diaconos Apostolis divinitus est collata presbyteratus et diaconatus de jure divino dicendi sunt.

III. Ex Traditione quoad tres gradus.

S. Clemens. « A quibus celebrari vult (Dominus) ipse excelssima sua voluntate definivit... Summo quidem sacerdoti sua munera tributa sunt ; sacerdotibus proprius locus assignatus est et levitis sua ministeria incumbunt. » (*Ad Corinth.*, xL. M. 1, 287.)

S. Ignatius. In inscriptione epistolae ad Philadelphenses scribit. « Episcopo, et presbyteris ejus et diaconis juxta sententiam (i. e. voluntatem, decretum) Christi designatis, quos secundum pro-

priam voluntatem suam firmavit in stabilitate per Sanctum suum Spiritum. » (M. 5, 698.) — Et in epistola ad Trallianos (M. 5, 678). « Cuncti reveantur diaconos... et episcopum... et presbyteros... sine his Ecclesia non vocatur (non est). Si vero Ecclesia a Christo instituta, non est absque triplici illo gradu, utique ille triplex gradus est ab institutione divina.

S. Polycarpus diaconos vocat « ministros Dei et Christi, non hominum ». (M. 5, 1010.) His consona docent unanimiter SS. Patres.

PROB. III^a PARS. *Tres gradus veram constituunt hierarchiam*, id est, inaequalem habent potestatem ordinis¹. — Diaconi, ut fert unanims traditio, potestatem corpus Domini consecrandi non habent ; sed ministri sunt presbyterorum in oblatione Sacrificii missae ; sunt igitur potestate presbyteris inferiores.

Presbyteri vi suae ordinationis corpus Domini consecrare possunt ; sed potestate carent aliis manus imponendi ad confirmationem vel sacerdotium conferendum ; qua potestate episcopi vi suae ordinationis pollent. Simplex ergo sacerdos in potestate ordinis episcopo est inferior, ut de fide declaravit Tridentinum, sess. XXIII, can. 7 : « Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi ; vel eam, quam habeant, illis esse cum presbyteris communem... anathema sit. »

183. Prop. III. *Est in Ecclesia hierarchia jurisdictionis, qua episcopi sunt jure divino presbyteris superiores.*

N.-B. Esse in Ecclesia hierarchiam jurisdictionis, sacram scilicet potestatem in corpus mysticum Christi, ad docendum et regendum gregem Domini, ex iis jam manifestum est quae (n. 180) dicta sunt ; ibi jam probatum est Christum personis a se determinatis potestatem docendi et regendi immediate concessisse. Cum igitur de hierarchia jurisdictionis tractemus, de gradibus, qui ex jure divino hanc constituunt hierarchiam, unice inquirendum est.

Hierarchia jurisdictionis jure divino duplici constat gradu ; *primatu et episcopatu*. De primatu in sequenti propositione sermo erit ; de episcopatu in hacce propositione agitur, in qua nos tria probare oportet : 1° Episcopos jure divino veram habere potestatem jurisdictionis ; — 2° eos esse potestate jurisdictionis superiores presbyteris ; — 3° istam eorum superioritatem esse de jure divino.

PROB. I^a PARS : *Episcopi jure divino potestatem habent jurisdictionis.*

De fide, ex Trident., sess. XXIII, cap. 4, et can. 6 et 7.

PROB. Ex S. Scriptura. Christum Apostolis jurisdictionis potesta-

¹ Cf. S. Alph., *Cont. Haer.*, c. 10, n. 31 (t. 7, p. 149).

tem concessisse, sacrae paginae manifeste docent. Omnibus Apostolis dixit Christus : *Euntes, docete omnes gentes... — praedicate Evangelium omni creaturae... — quaecumque alligaveritis... erunt ligata...* — *quorum remiseritis peccata, remittuntur*, etc. Quam potestatem Christus eis concessit, ut eam suis successoribus communicarent ; siquidem Ecclesiam ad finem usque mundi existere voluit, ut infra dicetur (n. 245). Atqui episcopi sunt Apostolorum successores. Episcopi ergo jure divino, vi suae institutionis, in eam gregis partem, in qua positi sunt, jurisdictionis potestatem habent.

Praeterea, affirmat Apostolus (*Act.*, xx, 28), episcopos positos esse a Spiritu Sancto *regere Ecclesiam Dei*. Et B. Petrus eos monet, dicens (*I, Petr.*, v, 2) : *Pascite qui in vobis est gregem Dei*. Sed *regere Ecclesiam, pascere gregem*, veram denotant jurisdictionis potestatem. (Cf. *II, Tim.*, iv, 2, 5 ; — *ad Tit.*, II.) — Ex his, aliisque multis Apostolorum dictis et gestis, necnon et ex unanimi Patrum traditione constat, episcopos vi suae institutionis, ecclesiasticae jurisdictionis depositarios esse.

PROB. II^a PARS : *Episcopi potestate jurisdictionis sunt presbyteris superiores.*

De fide, ut supra.

Episcopos non esse presbyteris superiores primus asseruit Aerius, saeculo IV ; quem secuti sunt Wicleffitae, Waldenses, et novatores saeculi XVI, exceptis episcopalibus in Anglia.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Scribit Apostolus ad Timotheum (*I, Tim.*, v, 19) : *Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus*. Episcopus igitur adversus presbyterum accusationem recipere, testes audire, atque ipsum auctoritative judicare potest. Sed qui judicat, potestate superior est eo, qui judicatur. Hoc argumentum, quamvis non apodicticum, est tamen valde probabile ; nam ex contextu, hic agitur probabilius de simplicibus presbyteris. Sed praecipuum argumentum desumitur ex traditione.

II. Ex Traditione. Unanimis sanctorum, etiam primitivae Ecclesiae, traditio nos docet, episcopum a temporibus apostolicis in sua Ecclesia primum semper obtinuisse locum ; presbyteros vero, non secus ac alios fideles, ei perfectam semper exhibuisse obedientiam, nec ullam unquam in Ecclesia, nisi ex concessione sui episcopi, auctoritatem obtinuisse. Traditione docemur Aerium, qui saeculo IV, presbyteris eandem ac episcopis tribuit auctoritatem, tanquam

haereticum fuisse rejectum¹. Ecclesia igitur episcopos ut presbyteris potestate superiores semper habuit.

PROB. III^a PARS : *Superioritas episcoporum supra presbyteros est de jure divino.*

Haec pars propositionis, licet a Tridentino non sit explicite declarata de fide, est tamen theologicè omnino certa ex dictis ipsius Concilii, sess. XXIII, cap. 4, et ex damnata prop. Marsilii Patavini : « Omnes sacerdotes, sive sit papa, sive archiepiscopus, sive sacerdos simplex, sunt ex institutione Christi, auctoritatis et jurisdictionis aequalis. »

PROB. Qui vi divinae suae institutionis ordinariam et immediatam habent potestatem Ecclesiam docendi et regendi, jure divino sunt potestate jurisdictionis superiores illis, qui vi suae institutionis eandem potestatem non habent. Atqui soli episcopi vi suae institutionis potestate docendi et regendi praediti sunt ; eadem vero, vi suae institutionis, nec presbyteri nec etiam parochi pollent. Ergo episcopi sunt jure divino quoad potestatem jurisdictionis superiores presbyteris.

Prob. minor. 1° *Ex verbis Christi.* Christus, cum Ecclesiae potestatem docendi et regendi concessit, eam in manus Apostolorum eorumque successorum exclusive contulit, et ex Scripturis manifeste apparet. Atqui, teste universa Sanctorum doctrina, soli episcopi, non autem simplices presbyteri, Apostolorum sunt successores. Ergo.

2° *Ex Auctoritate SS. Pontificum.* Asserit Papa *Vigilius* : « causas ecclesiasticas episcoporum reservandas esse judicio, idque juxta ecclesiasticum morem, juxta paternas traditiones, juxta omnem auctoritatem evangelicae apostolicaeque doctrinae. » Et *Pius VI*, in bulla *Auctorem fidei*, damnavit tanquam ordinis hierarchici subversivas propositiones Synodi Pistoriensis, in quibus statuebatur *reformationem ab usum circa ecclesiasticam disciplinam in Synodis dioecesanis ab episcopo et parochis aequaliter pendere ; vel parochos aliosve sacerdotes in Synodo congregatos esse cum episcopo judices fidei, judiciumque in causis fidei ipsis competere jure proprio et quidem per ordinationem accepto.* (*Denz.*, n. 1372 et 1373.)

3° *Ex praxi Ecclesiae.* Si simplices sacerdotes vi suae institutionis potestatem jurisdictionis haberent atque jure divino judices fidei et pastores dominici gregis existerent, conciliis generalibus non secus ac episcopi semper intervenire debuissent ; nec suo jure interveniendi privari potuissent². Ast ex perenni Ecclesiae praxi, quae

¹ Cf. S. August., *De haeres.*, c. 53. — ² Cf. S. Alph., *Hist. Haer.*, Conf. 11, art. 8, n. 88 et 89.

erroris accusari nequit, constat, simplices sacerdotes ad Concilia rarissime esse vocatos ; atque in iis, ad quae fuerunt vocati, non eadem ac episcopos auctoritate sedisse ; et aliquando e conciliis fuisse ejectos, sicut e Chalcedonensi, generali IV, in quo Patres reclamarunt dicentes : « Petimus, superfluos foras mittite : Synodus episcoporum est non clericorum ¹ » ; et e Lugdunensi II, anno 1274, foras etiam missi sunt omnes simplices sacerdotes, praeter eos qui ad Synodum nominatim vocati fuerant.

4° *Ex praescriptione.* A primis jam Ecclesiae temporibus hierarchia jurisdictionis, qua episcopi ab omnibus habebantur presbyteris superiores, instituta erat. Atqui nisi omnibus persuasum fuisset episcoporum superioritatem esse ex divina institutione, simplices sacerdotes, quorum intererat sua jura tueri, utique reclamassent. Jamvero historia constat nullum unquam reclamasse sacerdotem ; e contra, Aerium, qui saeculo IV primus presbyteros episcopis in potestate coaequavit, ab omnibus, quae haereticum fuisse rejecit. Firmissimum igitur argumentum subministrat praescriptio, episcopos, ad potestatem jurisdictionis quod attinet, non solo jure ecclesiastico, sed jure etiam divino, presbyteris esse superiores.

184. Prop. IV. *Christus in persona B. Petri primatum jurisdictionis instituit* ².

De fide, ex Vatic., Const. *Pastor aeternus*, c. 1 : « Si quis dixerit B. Petrum Apostolum non esse a Christo Domino constitutum Apostolorum omnium principem et totius Ecclesiae militantis visibile Caput ; vel eundem honoris tantum, non autem verae propriaeque jurisdictionis primatum ab eodem Domino nostro Jesu Christo directe et immediate accepisse, anathema sit. »

Praenotanda. — 1° *Notio primatus.* — Primatus nomine generatim intelligitur quaedam praeeminentia. — Primatus distinguitur triplex : honoris, ordinis et jurisdictionis. *Primatus honoris* est mera tituli praerogativa, cui quadam jura honorifica, v. gr., circa sessionem, praecedentiam, annexa sunt. — *Primatus ordinis* (quem alii vocant etiam primatum directionis, auctoritatis), ille est cui annexa sunt jura, non quidem immediate rempublicam gubernandi, sed eam dirigendi et efficiendi, ut ea quae ad reipublicae gubernationem spectant, ordinate et rite fiant ; cujusmodi, v. gr., in praeside alicujus reipublicae invenitur. — *Primatus jurisdictionis* ille est, quo aliquis super alios verus superior constituitur, potes-

¹ Labbe, t. 4, c. 111. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 7 ; et *Vindiciae pro suprema Pontificis potestate*.

tatemque obtinet eos tanquam subditos regendi et gubernandi in iis omnibus, quae ad societatis finem pertinent.

2° **Quaestionis momentum.** — Quaestio de institutione et natura primatus in materia theologica summi momenti est, utpote quae fundamentum sit et basis omnium, quae de Romano Pontifice, visibili Ecclesiae Capite, infra dicenda occurrunt. Cum enim auctoritas, quam sibi in universalem Ecclesiam vindicat Romanus Pontifex, eadem sit ac auctoritas a Christo Domino B. Petro concessa, si constare posset B. Petrum a Christo nullum accepisse primatum jurisdictionis, eo ipso constaret Romanum Pontificem auctoritatem, ad quam jus nullum habuit, usurpasse, ipsumque non Christi Vicarium, sed mercenarium esse, qui ad perdendas oves in ovile Christi introisset. Maximi igitur ponderis est propositio de institutione primatus, nec cuiquam mirum videri debet si novatores saeculi XVI alique Ecclesiae hostes, qui in caeteris secum indiesenter dimicant, summa concordia Petri primatum oppugnent.

3° **Error.** — Quinam contra primatum B. Petri erraverint, ex dictis (n. 178) jam constat; scilicet: *protestantes*, qui nullum primatum B. Petro collatum fuisse docent; *graeci schismatici*, qui in B. Petro solummodo primatum honoris agnoscunt, primatum vero directionis et praesertim jurisdictionis ei absolute denegant; *gallicani*, qui in B. Petro ejusque successore primatum honoris et directionis, non autem jurisdictionis, agnoscunt; *modernistae*, qui primatum a conscientia christiana collectiva, non autem ab institutione Christi, ortum duxisse dictitant; unde et juxta eos: « Simon Petrus ne suspicatus quidem unquam est sibi a Christo demandatum esse primatum in Ecclesia. » (Decr. *Lamentabili*, prop. 55.)

185. PROB. PROP. EX S. SCRIPTURA.

I. Ex textu Matth., xvi, 16-18: *Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus, dicit ei: Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam.*

Jamvero, ut propositio ex citatis verbis probari possit, tria constare debent: 1° Christum allocutum esse solum Simonem Petrum; 2° haec verba: *Et super hanc Petram*, solam Petri personam significare, non autem Petri confessionem, vel fidem in Christum, vel ipsum Christum, ut somniantur protestantes; 3° primatum jurisdictionis his verbis vere contineri.

1° Constat Christum allocutum esse Simonem Petrum, non quatenus personam gerebat totius collegii Apostolici, ut contendunt gallicani, sed quatenus erat singularis persona.

a) Christus enim illum alloquitur, qui eum confessus est; sed Petrus Christum confessus est nomine proprio, ut patet ex verbis Christi: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus.* « Ratio igitur, ait S. Alphonsus¹, qua

¹ *Vindiciae*, c. 1, § 4; *Ver. fid.*, P. 3, c. 9, n. 4 (p. 167).

Petrus fuit a Christo constitutus petra fundamentalis Ecclesiae, fuit quia ipse solus specialiter illuminatus et inspiratus existit ad confitendum Jesum Filium Dei, et ideo meruit a Christo audire : *Beatus es, Simon.* »

b) Christus interpellans Petrum nomine proprio : *Beatus es, Simon*, adjiciensque nomen ejus Patris *Jonae*, imponensque ei nomen *Petrus, tu es Petrus*, dicensque singulariter *et ego dico tibi*, clare et manifeste indicat se illum signate alloqui, cujus nomen, quod a nativitate habuit, mutandum esse praenuntiavit quando illum primo vidit, ut refert Joannes, I, 42.

c) Consonat Patrum traditio. Ait *S. Basilii* : « Quoniam fide praestabat, Ecclesiae aedificationem in seipsum suscepit. » (*Adv. Eunom.*, l. 2, n. 4. M., 29, c. 579.) — Et *S. Ambrosius* : « Quia (Petrus) solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur. » (*In Luc.*, xxiv, l. 10, n. 175. M., 15, c. 1848.)

2° Certum est per verba : *Et super hanc Petram*, Christum solam Petri personam designasse. Quod ex pluribus constat, praesertim :

a) *Ex obvia et naturali verborum significatione* : juxta regulas grammaticae pronomen *hanc*, non ad aliud, quam ad subjectum, de quo immediate antea factus est sermo, referri potest : quod subjectum est ipse Petrus.

a) *Ex nativa verborum Christi significatione*. Christus usus est idiomate syriaco, in quo, ut animadvertit S. Hieronymus, et persona et petra uno eodemque verbo *Cephas* significantur (sicut, v. gr., gallice dicitur : Tu es Pierre, et sur cette pierre, etc.) ; itaque in verbis Christi eadem vox bis occurrit : *Tu es Cephas, et super hanc Cephas aedificabo Ecclesiam meam*. « Hinc constat, ait *S. Alphonsus*¹, verbum *petram* a Christo applicatum fuisse non quidem divinae suae personae, nec fidei professioni a Petro exhibitae, sed propriae personae Petri. »

b) *Ex contextu*. Patet ex contextu Christum fidem Petri, per collationem alicujus doni singularis, remuneratam voluisse. Ast, si non Petrum personaliter, sed vel seipsum, vel fidem, quae omnibus est communis, designasset tanquam petram super quam aedificanda erat Ecclesia, nullum donum singulare Petro contulisset.

c) *Ex unanimi Patrum traditione et sensu Ecclesiae*. Ait *S. Cyprianus* « Petrus, quem primum Dominus elegit, et super quem aedificavit Ecclesiam suam. » (*Epist. 71 ad Quint. M.*, 4, c. 410.) *S. Maximus* : « Per Dominum Petrus factus est petra, dicente ei

¹ *Vindiciae*, c. 1, § 2.

Domino : *Tu es Petrus, et super hanc petram, etc.* » (In Nat. BB. Petri et Pauli, sermo 1. M., 57, c. 394.) Alia testimonia vide apud S. Alphonsum, *loco cit.*

3° Christus, dum B. Petrum Ecclesiae fundamentum posuit, primatum jurisdictionis eidem in universam Ecclesiam eo ipso contulit¹. Enimvero, ex Christi institutione, quod est fundamentum in aedificio materiali, hoc Petrus est in Ecclesia. Sed illud fundamenti munus est, ut videlicet in ipso et per ipsum exurgat aedificii unitas, et toti structurae tribuantur soliditas et immobilitas. Illud igitur munus Petri est :

a) Ut in eo et per eum unitas in Ecclesia habeatur et conservetur : ex quo efficitur, cathedram Petri vocari *centrum unitatis*. « Propterea inter duodecim unus eligitur, ait S. Hieronymus, ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio. » (Adv. Jovinian., l. 1, n. 26, M., 23, c. 247.) « En ratio convincens, addit S. Alphonsus², cur S. Petrus intelligi debeat electus a Christo tanquam fundamentum principale et supremum omnium caput, cui omnes parere tenebantur, quia aliter inter ipsos Apostolos contentiones evitari non potuissent. »

b) Ut per eum conserventur Ecclesiae firmitas et immobilitas, ita ut nunquam dissolvi aut ab hostibus conteri possit : *Et portae inferi non praevalerunt adversus eam*. Quam ob causam a Vaticano (Const. Pastor aeternus) totius Ecclesiae vis ac soliditas in apostolico primatu consistere dicuntur. « Petra enim dicitur, ait S. Augustinus, eo quod... tanquam saxum immobile totius operis christiani compagem molemq. contineat. » (Sermo 192. M., 38, c. 2102.)

Atqui illud Petri munus potestatis plenitudinem necessario importat. Etenim : a) Ecclesia est vera et perfecta societas. Societati vero unitatem et firmitatem tribuit auctoritas. Ergo eo ipso quod Christus B. Petro munus unitatem et firmitatem totius Ecclesiae procurandi et conservandi demandavit, eidem potestatem in universam Ecclesiam attribuit. — b) Unitas Ecclesiae, ut infra dicitur (n. 266 et seq.), exurgit ex unitate fidei et regiminis, qua omnes eidem infallibili et authentico magisterio adhaerent, et eidem supremae potestati subjiuntur. Ergo eo ipso quod Christus B. Petro munus ecclesiasticam unitatem conservandi imposuit, eidem etiam supremam docendi et regendi potestatem contulit, eumque totius Ecclesiae supremum Pastorem et Rectorem constituit. Ergo « si

¹ Cf. *Encycl. Satis cognitum*, in init. 2^{ae} partis. — ² *Vindiciae*, c. 2, § 4.

Petrus est Ecclesiae fundamentum, *inquit S. Alphonsus*¹, sine dubio ejus potestas esse debet suprema et infallibilis ; alioquin aedificium Ecclesiae nunquam in tuto, sed in continuo labendi periculo maneret. »

186. PROB. II. Ex *Matth.*, xvi, 19 : *Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis ; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis.*

His verbis, non secus atque superioribus, quibus solum Petrum allocutus est, Christus Dominus B. Petro summam potestatem in universam Ecclesiam contulit. 1° Ex contextu patet Christum his verbis solum Petrum esse allocutum. « Nequit in dubium revocari, *ait S. Alphonsus*², quod sicut confessio Petri singularis fuit : *Tu es Christus filius Dei vivi*, ita pariter singularis fuit promissio Clavium ipsi facta, volens Christus singularem illam Petri confessionem dono Clavium remunerare, prout declararunt SS. Patres. »

2° Hisce autem verbis supremam potestatem contineri manifestum est. Clavibus enim apud omnes gentes sed speciatim apud Hebraeos, suprema potestas metaphorice designatur. Sic de Elia-cim, filio Helciae, legimus (*Isai.*, xxii, 22) : *Et dabo clavem domus David super humerum ejus ; et aperiet, et non erit qui claudat ; et claudet, et non erit qui aperiat.* — Et (*Apoc.*, iii, 7), suprema Christi potestas clavibus designatur : *Haec dicit sanctus et verus, qui habet clavem David ; qui aperit, et nemo claudit ; claudit, et nemo aperit.* Regno autem coelorum, cujus claves tradidit Christus, significatur Ecclesia, quae saepius regnum coelorum vocatur ; non quidem Ecclesia triumphans, sed militans, in qua sola aliquid solvendum est aut ligandum.

3° Denique Christus ipse, quam ampla sit haec a se concessa potestas, explicat dicens : *Et quodcumque ligaveris super terram... et quodcumque solveris...* « Ligandi solvendique translata locutio, *inquit Leo XIII*, jus ferendarum legum, item judicandi vindicandique designat potestatem. Quae quidem potestas tantae amplitudinis virtutisque dicitur fore, ut quaelibet decreta ejus rata sit habiturus Deus. Itaque summa est planeque sui juris, quippe quae nullam habet in terris superiorem gradu, Ecclesiamque totam et quae sunt Ecclesiae commissa, universa complectitur. » (*Encycl. Satis cognit.*, p. 189.)

187. PROB. III. Ex *Joan.*, xxi, 15-17 : « *Cum ergo prandissent,*

¹ *Vindiciae*, c. 1, § 4 : cf. c. 7, in fine, p. 598. — ² *Vindiciae*, c. 2, § 1 ; cf. *Ver. fid.*, P. 3, c. 7, n. 6.

dicit Simoni Petro Jesus : Simon Joannis, diligis me plus his ? Dicit ei : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. Dicit ei iterum : Simon Joannis, diligis me ? Ait illi : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. Dicit ei : Simon Joannis, amas me ? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio : amas me ? et dixit ei : Domine, tu omnia nosti ; tu scis quia amo te. Dixit ei : Pasce oves meas. »

His verbis Christus Dominus supremam in universalem Ecclesiam potestatem, quam ante suam mortem promiserat, B. Petro, eique soli, contulit, eumque totius Ecclesiae primatem constituit. Etenim :

1° Ex toto verborum contextu diserte apparet, officium agnos et oves pascendi Petro praecipue fuisse collatum : una cum Petro aderant alii discipuli, et solum Petrum alloquitur Jesus, dicens : *Simon Joannis... Pasce* ; non dixit : *pascite*, quasi ad omnes loquens. — Deinde, Christus dixit : *Simon Joannis, amas me plus his* ; id est, plus quam caeteri Apostoli. Ex quibus patet illud *pasce* non ad omnes Apostolos sed ad solum Petrum spectare.

2° Praedicta verba plenitudinem supremae, ac regiae potestatis designant. « Per verbum *pasce*, ait S. Alphonsus ¹, intelligitur omne officium pastorale, quod non solum est cibum praebere, sed ducere, praeesse, corrigere et castigare. » — Et Leo XIII : « Illa vero, inquit, sunt pastoris officia et partes, gregi se praebere ducem, eundemque sospitare salubritate pabulorum, prohibendo pericula, cavendo insidias, tutando a vi : brevi, regendo, gubernando. » (*Satis cogn.*, p. 190.)

In Scripturis enim voces *pastor* et *pascere* subjectum usumque regiae et supremae potestatis indicant ; teste Ezech. (xxxiv, 2) : *Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos!* — et (II, Reg., v, 2), Davidem his dictis Deus compellavit : *Tu pasces populum meum Israel, et tu eris dux super Israel.*

3° Verba vero : *pasce agnos*, *pasce oves*, totum dominicum gregem, universalem Ecclesiam designant : agni sunt simplices fideles ; oves, quae generant, Ecclesiae sunt pastores, qui doctrina sua Christo novos semper generant filios. « Prius agnos, ait S. Eucherius (vel Eusebius), deinde oves commisit ei, quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos, pascit et oves, pascit filios, pascit et matres ; regit et subditos et praelatos. Omnium igitur pastor est, quia praeter agnos et oves

¹ Vindic., c. 3.

in Ecclesia nihil est. » (*Serm. in Vigil. S. Petri, Bibl. Patr.*, t. 6, p. 794.)

Beatus igitur Petrus a Christo immediate constitutus est Rex universalis Ecclesiae, et suprema, eminenti et independenti in omnia membra militantis Ecclesiae auctoritate pollet.

188. PROB. IV. *Ex aliis Scripturae locis.*

Praeter citata testimonia, quibus tanquam praecellentioribus Concilium Vaticanum (cap. 1), Petri primatum probavit, non desunt alia Scripturae testimonia, quibus Petri primatus manifestatur, vel saltem innuitur.

1° Legimus (*Luc.*, xii, 32), Christum Petro mandasse, ut fratres confirmaret : *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Sed ut fideles in fide, ita ut haec nunquam deficiat, confirmare possit, necesse est ut controversias decidat, credenda definiat, errores corrigat, dogmata contra adversarios defendat : quae omnia absque suprema docendi et regendi potestate praestari nequeunt. — Solum Petrum Christus novo nomine nuncupavit. (*Joan.*, i, 42.) Nominis vero mutatio a Deo facta, aliquid speciale semper significat, sicut de Abram qui vocatus est Abraham, et de Jacob qui vocatus est Israel, manifestum est. — Solum etiam Petrum Christus in solvendo tributo sibi conjunxit. (*Matth.*, xvii, 23-26.) — Post Christi resurrectionem, Angelus, qui mulieres ad Apostolos misit, solum Petrum nomine suo vocavit : *Ite, dicite discipulis ejus, et Petro.* (*Marc.*, xvi, 7.) — Petro Christus redivivus primum apparuit : *Visus est Cephae, et post hoc undecim.* (I, *Cor.*, xv, 5.) — Quae omnia in Petro aliquam supra caeteros Apostolos eminentiam innuunt.

2° Quam Petri praeeminentiam caeteri Apostoli agnoverunt. Evangelistae, cum catalogum Apostolorum recensent, Petrum constanter primum nominant ; caeteros vero eodem ordine non semper describunt. (*Matth.*, x, 2-5. — *Marc.*, iii, 16-20. — *Luc.*, vi, 14-17. — *Act.*, i, 13.) — Petrum ab aliis tanquam eorumdem caput et ducem discernunt, (*Marc.*, i, 36) : *Et persecutus est eum Simon, et qui cum illo erant.* — (*Act.*, v, 29) : *Respondens autem Petrus, et Apostoli, dixerunt.* — B. Paulus ascendit Jerosolymam videre Petrum. (*Gal.*, i, 18.)

3° Post Christi ascensionem, Petrus statim personam primatis gerit : Alterius electione in locum Judae proditoris Apostolis proposita, eis simul eligendi modum indicat (*Act.*, i, 15) ; post adventum Spiritus Sancti, *Petrus stans cum undecim* primus loquitur ad populum (*Act.*, ii, 14) ; primus etiam loquitur ad principes populi (*Act.*, iv, 8) ; primus in gremium Ecclesiae gentes admittit (xv, 7) ; primus in Concilio Jerosolymitano sententiam profert, et rem definit (ix, 32) ; universas Ecclesias visitat in Judaea, Samaria et Galilaea, tanquam imperator qui suas copias recenset, *ut ait S. Chrysostomus* (*Hom. 21, in Act.*). Ex his omnibus colligitur B. Petrum personam primatis gessisse.

189. N.-B. Ad traditionem quod spectat, ea in decursu probationum sufficienter jam citata est. Constat de caetero Patres et Concilia unanimiter B. Petrum semper habuisse pro universali et Supremo Ecclesiae Pastore, quem Christus suum in terris Vicarium et Caput totius Ecclesiae ideo constituit, per quem et Ecclesiae unitas fundaretur, et in quo ejus firmitas inniteretur. *Ubi ergo Petrus, ibi Ecclesia*; et qui Petro non superstruitur, extra Christi Ecclesiam vagatur. « Deus unus est, *ait S. Cyprianus*, et Christus unus, et una Ecclesia, et Cathedra una supra Petrum Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium novum fieri, praeter unum altare et unum sacerdotium, non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit. » (*Ep. 40 ad pleb. M.*, t. 4, c. 336.)

Objectiones.

190. Protestantes et Febroniani, ut ostendant Petrum neque a Christo ullum primatum jurisdictionis accepisse, neque Ecclesiae caput fuisse constitutum, multa congerunt argumenta, quorum praecipua paucis refutare operae pretium fuerit.

Objeitur I. Testatur Apostolus solum Christum esse Ecclesiae fundamentum. (I, Cor., III, 11) : *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Ergo illa Petra, super quam aedificata est Ecclesia, Christus est, non vero Petrus.

Resp. Christum esse primam petram et principale Ecclesiae fundamentum, nemo unquam negavit. « Sed hoc non impedit, inquit S. Alph.¹, quod Dominus ex hoc mundo discedens et mundo invisibilis factus, Petrum ut fundamentum Ecclesiae secundarium et visibile reliquerit. Salvator propria virtute est fundamentum Ecclesiae, Petrus autem per Christi communicationem. Idcirco S. Leo, Petrum alloquens nomine Christi, scribit² : *Cum ego sim inviolabilis Petra, ego fundamentum, praeter quod nemo potest aliud ponere, tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quae mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.* Et alibi scribit : *Christus est Petra primaria, supra quam Ecclesia est aedificata; et Petrus est secundaria Petra, supra quam reliqua structura consurgit.* »

Instant : Ergo in Ecclesia duo suprema existunt capita ; quod repugnat³.

Resp. Duo in Ecclesia adesse suprema capita repugnat, *distinguo*; si ejusdem sunt dignitatis et ejusdem ordinis, *concedo*; si diversae sunt dignitatis et ordinis diversi, *nego*. Jamvero Christus et Petrus capita sunt diversi ordinis : a) Christus totius Ecclesiae, militantis scilicet, purgantis et triumphantis caput est ; Petrus vero, solius Ecclesiae militantis ; — b) Christus est Ecclesiae militantis Caput invisibile, quam interno influxu jugiter regit et gubernat ; Petrus caput est visibile, quod externa gubernatione Ecclesiam regit et dirigit ; — c) Christus propria auctoritate ; Petrus vero auctoritate Christi, cujus vices gerit in terris, Caput Ecclesiae est ; quapropter et Petrus *Vicarius* Christi vocatur.

Sicut ergo non repugnat existere in aliquo regno regem et pro-regem (vice-roi), qui regem absentem suppleat et ejus nomine rempublicam administret, ita nec repugnat in Ecclesia, tum unum adesse caput supremum principale, qui Christus est, tum aliud etiam Caput adesse supremum secundarium, quod Christi nobis nunc invisibilis vicem suppleat, et ejus nomine Ecclesiam gubernet.

191. **Obj. II.** Omnes Apostoli Ecclesiae fundamentum vocantur (*Eph.*, II, 20) : *Superaedificati super fundamentum Apostolorum.* Ergo illa vox *super Petram* non de solo Petro, sed de omnibus etiam Apostolis est intelligenda.

Resp. Omnes Apostoli vocantur et sunt Ecclesiae fundamentum, *distinguo*; ita ut omnes aequaliter fundamenti rationem habeant, *nego*; servato ordine quodam, *concedo*. Nam sicut Petrus Ecclesiae fundamentum constitutus est, sed absque praejudicio Christi, fundamenti summi ; ita alii Apostoli sunt Ecclesiae fundamenta, sed absque praejudicio Petri, qui post Christum est principale fundamentum, quo tanquam Petra caeteri Apostoli, ut fundamenti rationem participant, innitantur necesse est. Petrus ergo, cui Christus signate dixit : *Tu es Petrus, et super hanc petram, etc.*, virtute a Christo immediate accepta, fundamentum est firmissimum, quod aedificium Ecclesiae in unitate plene continet, caeteri vero Apostoli fundamenta constituuntur, quatenus Petro supersuntur, et ab eo firmitatem et soliditatem participant.

¹ *Vindic.*, c. 1. § 3, p. 531 ; cf. *Ver. fid.*, P. 3, c. 7. n. 5. — ² *In anniv. assumpt. suae*, Sermo 3, c. 2. — ³ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, loc. cit., n. 11, p. 148.

192. Obj. III. Quam Christus Petro promisit potestatem (*Matth.*, xvi, 19), eam caeteris etiam Apostolis elargitus est (*Matth.*, xviii, 18) : *Quaecumque alligaveritis*, etc. — (*Joan.*, xx, 21) : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. Ergo Petrus non majorem, quam alii Apostoli, potestatem accepit.

Resp. Distinguenda est potestas ordinis et potestas jurisdictionis. Quoad potestatem ordinis, omnes Apostoli erant aequales ; sicut etiam nunc potestas ordinis omnes Episcopi Summo Pontifici aequales existunt.

Ad potestatem jurisdictionis quod attinet, omnes Apostoli aequae etiam cum Petro acceperunt plenam potestatem ubique terrarum praedicandi, sacerdotes ordinandi, episcopos constituendi, novas Ecclesias fundandi, novasque leges circa Sacramentorum administrationem sancienti. Hujusmodi enim potestas in illis primordiis ad fidem propagandam fuit necessaria.

Haec autem Apostolorum aequalis potestas jurisdictionis in universalem Ecclesiam primatui Petri minime officit. Etenim : a) Quando Christus omnibus Apostolis in commune dixit : *Quaecumque alligaveritis*, etc., omnibus quidem plenam dedit potestatem in Ecclesiam ; ast nulli ex eis tribuit potestatem in alios Apostolos ; unde vi illius concessionis nullus Apostolus in alium jurisdictionem habuit, nec ullus alteri qua superior praepositus est. Quando vero Christus Petro signate et singulariter dixit : *tibi dabo claves*,... *quaecumque alligaveris*,... *Pasce oves meas*, ei tanquam supremo capiti et principi potestatem non solum in reliquam Ecclesiam, sed in alios etiam Apostolos concessit ; propterea « ipsi omnes erant subordinati Petro tanquam omnium Rectori, a quo dependere debebant » ¹. — « Hoc erant utique et caeteri Apostoli quod fuit Petrus, ait S. Cyprianus ², pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, et primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur. » — « Hinc, ait Leo XIII, illae de beato Petro singulares veterum locutiones, quae in summo dignitatis potestatisque gradu locatum luculenter praedicant. Appellant passim *principem coetus discipulorum, sanctorum Apostolorum principem, chori illius coryphaeum, os Apostolorum omnium, caput illius familiae, orbis totius praepositum, inter Apostolos primum, Ecclesiae columnen*. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 201.)

b) B. Petrus, non qua Apostolus tantum, sed praecipue qua Petra et fundamentum Ecclesiae, qua claviger in regno coelorum, qua Supremus pastor et Confirmator fratrum, supremam et eminentem potestatem ut ordinariam accepit. Unde ejus potestas in ejus successores erat transitura. — Caeteri vero Apostoli hanc suam universalem potestatem non ut ordinariam, sed ut extraordinariam, speciali privilegio, ratione scilicet Apostolatus, acceperunt ; quam ob causam, utpote ad tempus eorum Apostolatus tantum concessa, haec universalis potestas in eorum successores non transiit ³.

193. Obj. IV. Saltem Apostolus Paulus Petro potestate aequalis fuit ; illi enim concredita erat *sollicitudo omnium Ecclesiarum* (II, *Cor.*, xi, 28) ; ipse etiam Petrum reprehendit. (*Galat.*, II.)

Resp. 1° Propositio : S. Petrus et S. Paulus sunt duo Ecclesiae principes, qui unum efficiunt vel « Sunt duo Ecclesiae summi pastores ac praesides, qui unicum caput efficiunt », ita explicata ut ponat omnimodam aequalitatem inter S. Petrum et S. Paulum, sine subordinatione et subjectione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema et regimine universalis Ecclesiae, declarata fuit haeretica ab Innocentio X, die 27 Jan. 1648. *Denz.*, n. 965.

2° « Quantum ad sollicitudinem omnium Ecclesiarum quam habuit S. Paulus, S. Augustinus respondet eam spectasse ad *solam clavem scientiae*, quae B. Paulo tanquam Doctori gentium data est ; non autem ad *clavem potentiae*,

¹ S. Alph., *Vind.*, c. 1, § 4, p. 534 : cf. p. 538. — ² *De Unit. Eccl.*, c. 4. M., 4, c. 509 : S. Alph., t. 9, p. 184. — ³ Cf. S. Alph., *Vind.*, c. 2, § 2, p. 539.

quae soli Petro fuit collata. Petro igitur S. Paulus aequalis fuit praedicatione doctrinae, non autem exercitio potestatis in universalis Ecclesiae gubernatione. » *S. Alph.* ¹.

3° Quod spectat ad reprehensionem qua Paulus Cephae publice restitit, respondetur : S. Paulus reprehendit S. Petrum *ex caritate*, quâ aliquando potest inferior reprehendere superiorem ; nullo autem modo, *ex auctoritate* quasi S. Paulus sese aestimasset superiorem aut aequalem S. Petri. « Tantum abest, ait Palmieri², ut ex hac historia aliquid sibi timere debeat doctrina Primatus Petri quin potius eo confirmatur et ostenditur quod aetate apostolica Primatus Petri omnibus notus erat. » Vide comm. in *Epist. ad Gal.*, 1, 18, 11, 12, 13, 14.

194. Prop. V. Forma regiminis ecclesiastici est monarchica ³.
Certa, tam historice quam theologicæ.

PROB. I. Propositio fuit tanquam corollarium ex iis quae supra sunt enuntiata : regimen Ecclesiae *non esse democraticum*, ex iis constat quae n. 180 delibavimus ; ibi enim potestatem ecclesiasticam nullam in populo residere demonstravimus. — Regimen Ecclesiae *non esse aristocraticum* ex iis deducitur, quae de primatu Petri dicta sunt n. 184. Licet enim episcopi non sint vicarii S. Pontificis, sed jure divino sint Ecclesiae pastores et rectores, qui ordinaria et immediata potestate Ecclesias sibi commissas gubernant, omnis tamen eorum potestas Summo Pontifici est subordinata. Restat igitur ut regimen Ecclesiae monarchicum esse admitamus.

Posito etiam quod potestas jurisdictionis episcopis non a Papa, sed a Christo immediate communicaretur, ut nonnulli opinantur, inde concludere non liceret Ecclesiae regimen esse aristocraticum, vel monarchicum mixtum aristocratia. Etenim, *ut ait S. Alphonsus* ⁴, « Quaestio an potestas jurisdictionis quam habent episcopi, immediate a Christo vel a Papa eis communicetur, est quaestio de mero nomine ; nam, etiamsi episcopi illam a Deo, non a Papa, immediate reciperent, semper tamen recipiunt subjectam supremæ potestati quam Christus Papae contulit super cunctam Ecclesiam. Quamvis igitur episcopi immediate a Deo haberent potestatem, hoc tamen non impedit ipsos Pontifici subesse, ut revera subsunt. » (Cf. n. 336.)

II. **Ex similitudinibus.** « Omnia symbola, *ait S. Alph.*, quibus in Scripturis denotatur Ecclesia, nimirum regni, navis, arcae, ovilis, domus, aciei ordinatae, omnia necessitatem unius rectoris significant. » (*Vindic.*, c. 6, § 1, p. 579 ⁵.)

III. **Ex Ecclesiae typo, id est synagoga.** « Corpus Ecclesiae mysticum, *inquit S. Alphonsus*, nunquam potest esse unum, nisi unum praesit visibile caput, a quo corpus Ecclesiae regatur. In antiqua

¹ Ver. fid., P. 3, c. 7, n. 9. — ² Comm. in Epist. ad Salat. — ³ Cf. S. Alph., *Vindic.*, c. 6 et 7 ; Ver. fid., P. 3, c. 9, § 7 ; Bellarm., *De Rom. Pontif.*, L. 1 ; Mazz., n. 532. — ⁴ *Vindic.*, c. 3, § 2, p. 579. — ⁵ Cf. Bellarm., *De Rom. Pontif.*, l. 1, c. 9.

Lege Dominus sic praecipit (II, *Paral.*, xix, 11) : *Amarias autem, sacêrdos et pontifex vester, in his quae ad Deum pertinent, praesidebit...* Si ergo in Lege antiqua unus sacerdos praeesse debuit divinis rebus, quanto magis id locum habere debet in Lege nova, quae antiquae perfectio et complementum est ? Hinc communiter doctores, ut S. Thomas, Gerson, Bellarminus, Duval... docent regimen Ecclesiae esse monarchicum, cum duplici tamen discrimine a gubernio monarchico temporali : primum, quia Episcopi, licet Papae subjecti, non sunt tamen ejus vicarii, sed ordinaria potestate suas regunt Ecclesias ; secundum quia nec Papa, nec Episcopi, haereditaria successione suas dignitates acquirunt, ut reges, sed ex omni classe fidelium eliguntur. » (*Loc. cit.*)

IV. **Ex variis congruentiis.** « Ad unitatem Ecclesiae requiritur, inquit S. Thomas, quod omnes fideles in fide conveniant. Circa ea vero, quae fidei sunt, contingit quaestiones moveri : per diversitatem autem sententiarum divideretur Ecclesia, nisi in unitate per unius sententiam conservaretur. Exigitur ergo ad unitatem Ecclesiae conservandam, quod sit unus, qui toti Ecclesia praesit... Non est igitur dubitandum, quin ex ordinatione Christi unus toti Ecclesiae praesit.

« Adhuc, nulli dubium esse debet quin Ecclesiae regimen sit optime ordinatum, utpote per eum dispositum, per quem *reges regnant, et legum conditores justa decernunt.* (*Prop.*, viii, 15.) Optimum autem regimen multitudinis est, ut regatur per unum ; quod patet ex fine regiminis, qui est pax ; pax enim et unitas subditorum est finis regentis ; unitatis autem congruentior causa est unus. Manifestum est igitur regimen Ecclesiae sic esse dispositum, ut unus toti Ecclesiae praesit. » (*Cont. Gent.*, vi, c. 76.)

195. Quaeritur : *Utrum Ecclesiae regimen sit simplex et pura monarchia, an monarchia temperata ?*

Resp. Major pars theologorum affirmat regimen Ecclesiae esse puram et simplicem monarchiam : quidam vero docent ipsum esse monarchiam aristocratia et aliquatenus etiam democratia temperatam ; quae tamen differentia est potius de nomine quam de re.

Haec vox *monarchia temperata*, duplici sensu accipi potest : sensu stricto et proprio, et sensu quodam lato et improprio. — Si sensu stricto et proprio accipitur, idem sonat ac *monarchia diminuta*, monarchia quae ab aliis in aliquo dependet, neque omnimodam potestatis plenitudinem possidet.

Qui monarchiam temperatam in hanc significationem accipiunt, docent regimen Ecclesiae esse puram et simplicem monarchiam ; et quidem merito. Ad constituendam enim puram et simplicem monarchiam tria requiruntur et sufficiunt : a) ut supremum caput sit simpliciter unum ; b) ut omnia societatis membra, tam individualiter quam collective sumpta, supremo capiti perfecte

subjiciantur ; c) ut suprema potestas ita plene et indivise in capite resideat, ut nulla in re ab inferioribus dependeat, aut limites suscipiat. Haec autem, ut omnes fatentur doctores catholici, in regimine Ecclesiae praesto sunt.

Neque illud obstat quod in Ecclesia Episcopi non sunt S. Pontificis vicarii, sed jure divino immèdiata et ordinaria potestate Ecclesias sibi commissas regunt, ac proinde veram constituunt aristocratiam. Episcopi enim S. Pontifici in omnibus sunt subordinati, et in S. Pontifice plena, suprema et independens residet auctoritas. « Apostolatus, et in ipso episcopatus, ait R. D. Avanzo, immediate et jure divino est ex Christi institutione, non ad imponendum limitem, sed ad cooperandum supremae ac plenae potestati Petri in aedificationem Ecclesiae, quam Christus acquisivit sanguinem suo. » (Coll. Lac., p. 323.)

Si vero *monarchia temperata* sensu lato et improprio accipitur, scilicet vel ad indicandum praeter supremum societatis caput alias in Ecclesia existere dignitates, quae ex Christi institutione potestatem participant ; vel ad innuendum, omnibus cujusvis conditionis hominibus aditum patere ad omnia munera ecclesiastica, tunc nihil prohibet quin cum nonnullis auctoribus affirmetur regimen esse monarchiam aristocratia et aliquo modo etiam democratia temperatam : aristocratia quidem, quia Episcopi sunt veri Ecclesiae principes, qui propria et ordinaria potestate Ecclesias sibi commissas regunt ; democratia vero, quia nec suprema potestas nec episcopalis auctoritas in iisdem familiis vi haereditatis transmittuntur ; sed homines ex omnibus conditionibus ad eas accipiendas assumi possunt ¹.

ARTICULUS III.

De intrinseca ecclesiae perfectione ².

196. Cum societates intrinseca et essentiali perfectione aliae aliis antecellant, quo Ecclesiae natura intimius cognoscatur, necesse est ut, considerata hierarchica ejus constitutione, de intrinseca ejusdem perfectione sermo statim subsequatur. Quae disputatio inter praecipuas est reponenda ; quippe, quae in hac disputatione delibantur, ea sunt et ecclesiasticae libertatis fundamentum, et omnium quae vindicamus Ecclesiae jurium, fons atque origo.

Docet doctrina catholica Ecclesiam, tum essentialiter esse societatem supernaturalem et corpus Christi mysticum ; tum societatem esse legalem et perfectam.

197. **Prop. I.** *Ecclesia est societas essentialiter supernaturalis.*

Philosophice certa ; theologicè ad fidem pertinens.

Prob. I. **Ex declaratione Leonis XIII.** « Haec societas, inquit, quamvis ex hominibus constet, non secus ac civilis communitas, tamen propter finem sibi constitutum, atque instrumenta, quibus ad finem contendit, supernaturalis est et spiritualis : atque idcirco distinguitur ac differt a societate civili. » (Encycl. *Immortale*.) — Et in Encycl. *Satis cognitum* : « Ecclesia societas est ortu divina :

¹ Cf. Bellarm., *De Rom. Pontif.*, l. 1, c. 3. — ² Cf. De Groot, q. 4 ; Gatti, t. 3, p. 372 et seq. ; Tarquini, *Juris eccles. institutiones*.

fine, rebusque fini proxime admoventibus, *supernaturalis* : quod vero coalescit hominibus, *humana* communitas est. »

II. Ex Ratione. Ea societas est essentialiter supernaturalis, quae tam ratione finis et originis, quam ratione intrinseci principii vitalis atque mediorum, ordinem naturalem omni ex parte supergreditur. Atqui hujusmodi est Ecclesia. Ergo.

PROB. MIN. 1° Ratione finis. Cujuslibet societatis natura ex ejusdem fine dignoscitur. Sed hic est finis Ecclesiae ut perennem faciat in terris visibilem Christi missionem ad gloriam Dei per salutem hominum procurandam (n. 167) ; qui finis omni ex parte est supernaturalis.

2° Ratione originis. Ecclesia, nec est societas naturalis, orta ex jure naturae ; nec societas conventionalis, orta ex jure positivo humano ; sed est societas divino-positiva a Christo, Deo-Homine, libere fundata. Ecclesiae igitur origo omni ex parte est supernaturalis.

3° Ratione principii vitalis intrinseci. Intrinsecum Ecclesiae principium vitale, quod eam animat, informat, et ex quo intrinseca membrorum ordinatio in finem atque omnis eorum operatio ad finem prosequendum procedit, est fides, spes et caritas, ut infra dicetur (n. 203), quae dona ordinis sunt prorsus supernaturalis ¹.

4° Ratione mediorum. Media Ecclesiae propria ad finem suum consequendum sunt haec, scilicet : divinitus concessa potestas docendi, ministrandi et regendi ; divini verbi praedicatio ; Sacramentorum dispensatio ; cultus divinus ; aliaeque salutis media, quibus Christus Ecclesiam dotavit. Sed haec omnia ordinis sunt supernaturalis.

Coroll. Societas civilis, cum eo immediate pertineat ut civium bonum temporale assequatur, societas est ordinis naturalis. Ecclesia igitur, utpote societas supernaturalis, qualibet humana societate superior existit ; atque excellentia et praestantia civilem societatem tanto excedit, quanto aeterna hominis beatitudo quodlibet temporale bonum nobilitate supergreditur ² (Cf. n. 350). « Deus, inquit *Leo XIII*, perfecit, ut Ecclesia esset omnium societatum longe praestantissima : nam quod petit ipsa tanquam finem, tanto nobilius est quam quod caeterae petunt societates, quanto naturâ gratia divina, rebusque caducis immortalia sunt praestabilia bona. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 184.)

198. Prop. II. Ecclesia est corpus Christi mysticum ³.

De fide, ex expressis Scripturae testimoniis.

¹ Cf. *Cercia*, Sect. 2, lect. 4. — ² Cf. *Schema Conc. Vat. de Eccl.*, c. 13 ; *Coll. Lac.*, p. 573.
— ³ Cf. *Hurter*, n. 296 et seq.

N.-B. Doctrina de corpore Christi mystico in tractatu de Incarnatione fuse evolvitur (n. 965 et seq.). Ad hanc igitur doctrinam quod attinet, satis habebimus ea in praesenti indicare, quae necessaria sunt, ut intrinseca et supernaturalis Ecclesiae natura eluceat.

PROB. Christum esse Caput Ecclesiae, atque Ecclesiam esse corpus Christi, frequentius in B. Pauli epistolis inculcatur. Legimus (*Eph.*, I, 22, 23) : *Ipsum (Christum) dedit Caput supra omnem Ecclesiam, quae est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.* — Et re quidem vera, sicut Christus ex Virgine carnem assumpsit, ut in ea et per eam opus redemptionis impleret, ita Ecclesiam elegit et assumpsit, ut in ea et per eam opus redemptionis jugiter continuaret. Ecclesia igitur est quaedam Christi extensio, et recte corpus ejus vocatur.

Item, in familia sponsa viro tam intime unitur, ut sint duo in carne una, et ipsa fiat quasi viri plenitudo ad familiam augendam et explendam. Sed Christus Ecclesiam sibi in sponsam assumpsit, eamque sibi tam arcte copulavit, ut non jam duo sed unum sint sitque Ecclesia quasi Christi plenitudo ad generandos indesinenter filios, in quibus ipse vivat, et omnia in omnibus adimpleatur.

Ecclesia igitur, corpus Christi, non est aliquid adaequate distinctum a Christo, sicut nec corpus humanum a capite adaequate distinctum est ; sed est ipse Christus in plenitudine sua, comprehendens in se et Caput Christum et ejus membra. *Vos autem*, ait Apostolus (*I. Cor.*, XII, 27) *estis corpus Christi, et membra de membro* ; et (*ibid.*, 12), Ecclesiam Christum vocat : *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et Christus.*

Sicut autem in homine caput corpori ideo inseparabiliter est unitum, ut illud regat, diversa membra eodem vitali spiritu in unum compaginet, et omnibus vitam et motum jugiter influat, ita Caput Christus corpori suo Ecclesiae ideo inseparabiliter unitur, ut illud regat, ejus membra eodem suo spiritu in unum compaginet, vitam supernaturalem et motum gratiae ad operandum indesinenter influat. *Veritatem autem facientes in caritate*, ait Apostolus (*Eph.*, IV, 15, 16), *crescamus in illo per omnia, qui est Caput Christus : ex quo totum corpus compactum, et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate.*

« Propter eam rem quod corpus est, ait *Leo XIII*, oculis cernitur

Ecclesia : propterea quod est Christi, vivum corpus est actuosum et vegetum, quia eam tuetur ac sustentat, immissa virtute sua, Jesus Christus, in eum fere modum quo cohaerentes sibi palmites alit ac fructuosos facit vitis. Quemadmodum autem in animantibus principium vitae in occulto est ac penitus abditum, indicatur tamen atque ostenditur motu actuque membrorum, sic in Ecclesia supernaturalis principium vitae perspicue ex iis, quae ab ipsa aguntur, apparet. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 160.)

Ex hac doctrina de Ecclesia, corpore Christi mystico, Ecclesiae praecellens natura imprimis manifestatur. « Ad describendam Ecclesiae naturam secundum veram et catholicam doctrinam, *inquiunt theologi Vaticani*, statuitur primo loco (*scil. in cap. 1 schematis de Ecclesia*), illam esse corpus Christi mysticum, eo quod : 1° in sacris litteris Ecclesia Christi nullo alio frequentius, accuratius, et disertius proponitur ; 2° quod eodem schemate continetur ipsa intima Ecclesiae natura, et praestantissima, id est, divina ejusdem species ac vis... Apparet insuper 4° nisi illa interna Ecclesiae species habeatur ob oculos, constitui aestimarique, ut par est, de iis non posse, quae ad ipsam externam ejusdem faciem spectant : et notum est omnibus 5° ipsam in primis esse mystici corporis speciem, quae nunc inter homines adeo carnales ac mundanos aut penitus ignoratur, aut, uti oportet, non attenditur. » (Coll. *Lac.*, p. 578.)

199. Prop. III. *Ecclesia est societas ubique legalis.*

Ad fidem pertinens, ex principiis fidei manifeste deducta.

Societas *legalis* seu *legitima* ea dicitur, quae est secundum legem, et jus habet pacifice existendi suisque utendi juribus.

Illud in quaestione non versatur utrum Ecclesia ubique terrarum de facto existat suisque juribus libere utatur ; sed an jus habeat ubique terrarum et libere sese propagandi et suis utendi juribus, quin ab ulla potestate quoad limites legitime coarctari valeat.

PROB. Si qua societas a libera Dei voluntate pro omnibus gentibus et pro omnibus terrae partibus instituta est, ea ex lege divino-positiva est legalis, et ubique terrarum legitime existere suisque juribus uti potest. Atqui hujusmodi est Ecclesia, sicuti constat tum ex verbis Christi : *Docete omnes gentes... praedicate Evangelium omni creaturae* ; tum ex fine Ecclesiae, qui est aeterna salus hominum. Ecclesia igitur ex positiva Dei voluntate potestatem habet divinitus datam ubique sese propagandi, ubique libere existendi, et ubique nativis suis juribus utendi, quin ab ulla potestate creata legitime impediri valeat.

COROLL. Leges igitur a saeculari potestate latae, quibus liberae Ecclesiae extensioni, aut libero religionis exercitio impedimenta opponuntur, aut ejusdem divinitus concessa jura laeduntur, eae omnes irritae sunt et inanes, neque ullam obligationem inducere

valent, cum nulla lex humana contra divino-positivam praevalere valeat.

200. Prop. IV. Ecclesia est societas essentialiter perfecta.

Ad finem pertinens ¹.

N.-B. 1° Societas perfecta, ut ait Târquini ², ea dicitur quae est in se completa, et in se possidet media sufficientia ad finem suum assequendum. Ad societatem igitur perfectam requiritur : a) Ut habeat finem proprium ; si enim cum altera societate finem communem haberet, pars foret alterius societatis, non vero aliquid totum in se completum. — b) Ut finem habeat fini alterius societatis non subordinatum ; cum enim societatis natura a fine suo dependeat, si finis societatis est fini alterius subordinatus, ipsa etiam societas est subordinata, sicut patet de societate domestica relate ad civitatem. — c) Ut habeat in se, *re vel virtute*, media ad sui conservationem et ad suum finem assequendum necessaria ; si enim haec media ab alia societate accipere deberet, ab ea dependeret, nec in se completa foret. — Dicitur *re vel virtute* ; non enim necesse est ut habeat *formaliter* in se et per se omnia media ; sed sufficit ut jus strictum possideat ea ab alia societate ita petendi, ut haec absque injuria ea denegare non possit. — d) Ex dictis etiam sequitur, de essentia perfectae societatis esse, hanc a nulla alia societate dependere.

2° Circa naturam Ecclesiae, societatis perfectae, errant protestantes, qui, ut ait Pius IX ³, « autumant Ecclesiam in civili imperio quoddam veluti collegium existere, nullisque proinde pollere juribus, praeter ea quae concessa illi sint atque attributa a civili societate. » (Cf. n. 178.) — Errant regalistae et liberales politici radicales, qui protestantium vestigiis inhaerentes « haud erubescunt asserere, inquit Pius IX ⁴, Ecclesiam non esse veram perfectamque societatem plane liberam, nec pollere suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo fundatore collatis, sed civilis potestatis esse definire, quae sint Ecclesiae jura et limites, intra quos eadem jura exercere queat. — Hinc perverse comminiscuntur, civilem potestatem posse se immiscere rebus quae ad religionem, mores et regimen spirituale pertinent ».

PROB. PROP. I. Ex declaratione Summorum Pontificum. « Ecclesia, ait Pius IX, ut vera et perfecta societas a divino auctore suo fuit instituta, quae nullis circumscripta regionum finibus nulli etiam civili subdatur imperio, suamque potestatem ac jura ubique terrarum in hominum salutem libere exerceat. » (*Alloc. Multis gravibusque.*) — Et in syllabo proscripsit prop. 19 : « Ecclesia non est vera perfectaque societas plane libera, nec pollet, suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo fundatore collatis, etc. »

Et Leo XIII : « Haec societas, inquit, ... quod plurimum interest, est societas genere et jure perfecta, cum adjumenta ad incolumitatem actionemque suam necessaria, voluntate beneficioque conditoris sui, omnia in se et per se ipsa possideat. Sicut finis, quo tendit Ecclesia, longe nobilissimus est, ita ejus potestas est omnium praestantissima, neque imperio civili potest haberi inferior, aut eidem esse ullo modo obnoxia. » (*Encycl. Immortale.*)

¹ Cf. Leo XIII, *Encycl. Immortale Dei*. — ² *Jus publ. eccl.*, n. 41 et seq. ; cf. Mazz., n. 551 et seq. — ³ *Alloc. Multis gravibusque*, 17 Dec. 1860. (Raulx, I, p. 458) ; Cf. *Coll. Lac.*, p. 580 et seq. ; p. 602. — ⁴ *Alloc. Maxima quidem*, 9 Jun. 1862. (Raulx, I, p. 506).

II. **Ex S. Scriptura.** « In sacris litteris, ait *Leo XIII*, passim videmus (Ecclesiam) vocabulis societatis perfectae nuncupatam. Nominatur enim non modo *Domus Dei*, *Civitas supra montem posita*, quo convenire gentes omnes necesse est : sed etiam *Ovile*, cui praesit pastor unus, et quo recipere se oves Christi omnes debent ; imo *Regnum quod suscitavit Deus*, quodque *stabit in aeternum* ; denique *Corpus Christi*, *mysticum* illud quidem, sed tamen vivum apteque compositum, multisque conflatum membris ; quae membra non eundem actum habent ; copulata vero inter se, gubernante ac moderante capite, continentur. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 184.)

III. **Ex voluntate divini Ecclesiae Fundatoris.** — Qui societati praesides assignat, quibus absolutam atque ab omni alia humana potestate independentem confert potestatem, ille societatem perfectam et independentem condere intendit. Atqui *a*) Christus Ecclesiae praesides immediate designavit, sicut ex iis, quae supra de hierarchica Ecclesiae constitutione dicta sunt, manifestum est. — *b*) Christus Apostolis eorumque successoribus absolutam et ab omni humana potestate independentem dedit auctoritatem. Apostolis enim solis dixit : *Docete omnes gentes...* *Quorum remisistis peccata...* et soli Petro dixit : *Tibi dabo claves regni coelorum*, et : *Pasce oves meas*. — Et (*Marc.*, XIII, 9), manifeste indicat Dominus potestatem, quam dedit Ecclesiae, exercendam esse etiam invitis principibus : *Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante praesides et reges stabitis propter me*.

IV. **Ex constanti praxi Ecclesiae.** « Hanc auctoritatem, ait *Leo XIII*, in seipsa absolutam planeque sui juris, quae ab assentatrice principum philosophia jamdiu oppugnatur, Ecclesia sibi asserere itemque publice exercere nunquam desiit, primis omnium pro ea propugnantibus Apostolis, qui cum disseminare Evangelium a principibus Synagogae prohiberentur, constanter respondebant : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*. (*Act.*, v, 29.) Eandem Sancti Ecclesiae Patres rationum momentis tueri pro opportunitate studuerunt : Romanique Pontifices invicta animi constantia adversus oppugnatores vindicare nunquam praetermiserunt. Quin etiam et opinione et re eandem probarunt ipsi principes rerumque publicarum gubernatores, ut qui pasciscendo, transigendis negotiis, mittendis vicissimque accipiendis legatis, atque aliorum mutatione officiorum, agere cum Ecclesia tanquam cum suprema potestate legitima consueverunt. » (Encycl. *Immortale*.)

V. **Ex natura Ecclesiae.** Ecclesia, utpote societas supernaturalis, superioris est ordinis quam civilis quaelibet societas. Sed repugnat societatem superioris ordinis a societate inferioris ordinis pendere. Ergo Ecclesia a societate civili est independens, et in se perfecta societas.

VI. **Ex absurdo.** Nefas est dicere Christum Ecclesiae suae non satis providisse. Atqui si eam per modum perfectae societatis non fundasset, sed eam quoad suam potestatem et media ad assequendum finem a societate civili pendere voluisset, ei non satis providisset. Equidem : a) tribus prioribus saeculis, et adhuc hodie in regionibus infidelibus et acatholicis, eam arbitrio acerbissimorum tradidisset inimicorum ; b) et in regionibus catholicis, qui suprema potestate civili pollent, supremam etiam haberent potestatem ecclesiasticam ; neque adeo unica in Ecclesia existeret suprema potestas, sed quot civiles societates, totidem numero existerent in Ecclesia supremae potestates ; ac proinde de Ecclesiae unitate omnino actum foret.

201. **Conclusio.** Igitur « cum Ecclesia, ait Pius IX, a Christo Domino fundata, ad sempiternam hominum salutem curandam, perfectae societatis formam vi divinae suae institutionis obtinuerit, ea proinde libertate pollere debet, ut in sacro suo ministerio obeundo nulli potestati civili subiaceat. » (*Litt. ap.*, 26 Mart. 1860.) — Unde : potest « ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere absque civilis gubernii venia et assensu » (*Syll.*, 20^a) ; — civili potestati nulla competit potestas nequidem indirecta negativa in sacra (*Syll.*, 41^a) ; — neque ullo modo « civilis potestas potest se immiscere rebus quae ad religionem, mores et regimen spirituale pertinent » (*Syll.*, 44^a). — Ex his, tanquam ex suo fonte, ea maximi momenti effluunt corollaria quoad potestatem magisterii, ministerii et regiminis, de quibus longe lateque tractat jus canonicum.

ARTICULUS IV.

De membris ecclesiae.

202. **Exposita Ecclesiae natura,** consideratio nostra circa elementum ejus materiale, circa ipsius scilicet membra, versetur necesse est. Cum autem, teste Bellarmino ¹, ex hominibus alii sint de anima et corpore Ecclesiae, alii de anima non autem de corpore, alii de corpore non autem de anima, idcirco ut materia de membris Ecclesiae apte proponi possit, quaedam imprimis de anima et corpore Ecclesiae praemittenda sunt.

¹ De Eccl. milit., c. 2.

In hoc igitur art. agemus : 1° de anima et corpore Ecclesiae ; et 2° de membris Ecclesiae.

§ 1. — DE ANIMA ET CORPORE ECCLESIAE ¹.

203. Cum humana quaelibet societas sit adunatio plurium, qui ad consequendum aliquod bonum commune ab omnibus cognitum et intentum conspirant, in ea proinde, praeter illa quae externum societatis corpus constituunt, aliquid aliud requiritur, quod totum illud corpus quasi informet, vivificet, atque ad statutum finem consequendum aptum reddat et moveat : quod quidem est finis cognitio et amor, ejusque adipiscendi desiderium, et mutua ad eum conspiratio. Quod elementum si deficiat, societas est veluti corpus informe, emortuum, omni motu et vita expers.

Invisibile illud elementum, quod corpus sociale informat et quasi actuat, *societatis anima* vocatur ; haud secus atque in corpore humano elementum materiale ab invisibili anima informatur, vivificatur, in esse humano constituitur, atque ad finem humanae vitae proseguendum aptum redditur ac movetur.

In Ecclesia igitur, societate externa et adspectabili, praeter visibile elementum, quod corpus vocatur, elementum etiam requiritur invisibile, quod illud corpus vivificet, informet, in ordine ad finem suum supernaturalem elevet, atque ad finem suum proseguendum aptum reddat atque moveat. Quod elementum anima Ecclesiae vocatur.

« Complexio copulatioque earum duarum velut partium, *inquit Leo XIII*, est ad veram Ecclesiam necessaria, sic fere ut ad naturam humanam intima animae corporisque conjunctio. Non est Ecclesia intermortuum quiddam, sed Corpus Christi vita supernaturali praeditum... Corpus ejus (Christi) mysticum non vera Ecclesia est nisi propter eam rem, quod ejus partes conspicuae vim vitamque ducunt ex donis supernaturalibus rebusque caeteris, unde propria ipsarum ratio ac natura efflorescit... Istam igitur et visibilium et invisibilium conjunctionem rerum, quia naturalis atque insita in Ecclesia nutu divino inest, tamdiu permanere necesse est, quamdiu ipsa permansura Ecclesia. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 161.)

Haec Ecclesiae distinctio in corpus et animam non solum in SS. Patrum ac theologorum dicendi ratione fundatur, sed in ipsa Scriptura innuitur. Ecclesia in sacris Litteris vocatur *corpus*, *corpus Christi*, Ecclesia vero non est corpus mortuum et informe, sed vivum et efficax. Ergo in hoc corpore inesse debet principium quoddam intrinsecum vitale, quod ei esse, vitam et motum tribuat ; hoc autem ejus animam dicimus.

¹ Cf. Cercia, Sect. 2, lect. 4.

Ad corpus Ecclesiae pertinet quidquid in ea est visibile et externum, et quasi determinabile, scilicet : *a)* ipsa multitudo hominum, ex quibus materiale Ecclesiae consortium exsurgit ; *b)* regimen externum, quo homines in unitate continetur atque ad socialem operationem diriguntur ; *c)* media externa, quibus utitur Ecclesia, ut, v. g., praedicatio, Sacramentorum administratio, ritus et cultus exterior, etc. ; *d)* externa manifestatio interiorum charismatum.

Ad animam Ecclesiae pertinet quidquid est intrinsecum et spirituale, quidquid eam informat, vivificat, actuat, in esse suo supernaturali formaliter determinat, et ad finem suum aptat et movet, scilicet : *a)* *fides*, qua Ecclesia Christo conjungitur, et *in esse talis societatis* constituitur, et qua bonum, quod est ejus finis, cognoscit ; — *b)* *spes*, qua Ecclesia in bonum tanquam in finem tendit ; — *c)* *caritas*, qua fideles perfecte inter se et cum Christo uniti, in commune bonum, quod est aeterna beatitudo, efficaciter tendunt ; — *d)* *gratia habitualis*, quae, utpote divinae consortium naturae, fideles quasi deificat, eosque in finem supernaturalem directe ordinat, et ex qua tanquam e sua radice fides, spes et caritas procedunt ; — *e)* *gratia actualis*, qua fides, spes et caritas, caeteraeque virtutes infusae ad operationem moventur ; — *f)* ad animam denique alia omnia Spiritus Sancti charismata, quibus Ecclesia adornatur, referri possunt.

Anima igitur Ecclesiae, si *formaliter* consideratur, consistit in fide, spe, caritate, caeterisque donis enumeratis. Cum vero haec divina charismata per Spiritum Sanctum diffundantur, ipse Spiritus Sanctus etiam saepius dicitur anima Ecclesiae, sed ad *modum causae efficientis*. — Spiritus Sanctus etiam dicitur *Cor* Ecclesiae ; quia sicut in homine cor est principium vitae propter occultam quamdam influentiam quam habet in omnia corporis membra, ita Spiritus Sanctus per dona sua invisibiliter in totam influit Ecclesiam, ipsamque vivificat, actuat et unit.

204. Corollaria. *Ex dictis sequentia deducuntur :*

I. Sicut homo nec est solum corpus, nec sola anima, sed essentialiter unum quoddam substantiale ex utroque compositum, ita Ecclesia Christi nec est solum corpus, nec sola anima, sed essentialiter unum quoddam totum ex utroque compositum ; corpus igitur simul et anima sunt de Ecclesiae essentia ; ac proinde illi soli, qui ad ejus animam simul et corpus pertinent, perfecta sunt Ecclesiae membra.

« Ecclesiam, inquit *Leo XIII*, cum corpus, tum etiam corpus Christi tam crebro sacrae Litterae nominant : *Vos autem estis corpus Christi*. Propter eam rem quod corpus est, oculis cernitur Ecclesia : propterea quod est Christi, vivum corpus est actuosum et vegetum, quia eam tuetur ac sustentat, immissa virtute sua, Jesus Christus, in eum fere modum quo cohaerentes sibi palmites alit ac fructuosos facit vitis... Complexio copulatioque earum duarum velut partium prorsus est ad veram Ecclesiam necessaria, sic fere ut ad naturam humanam intima animae corporisque conjunctio. Non est Ecclesia intermortuum quidam, sed corpus Christi vita supernaturali praeditum. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 160.)

II. Sicut in homine, anima est principium vitae et totius activitatis, ita in Ecclesia interna Spiritus Sancti dona sunt principium intrinsecum vitae et totius activitatis ; ac proinde illi, qui ad solum corpus Ecclesiae, non autem ad ejus animam pertinent, sunt membra mortua, omni motu et vita supernaturali carentia.

III. Sicut in homine anima agit in corpus, et corpus in animam, ad totius hominis conservationem et perfectionem, ita in Ecclesia anima jugiter agit in corpus, et corpus in animam, ut mutua actione corpus Christi dilatent et in dies perfectius aedificent.

IV. Quemadmodum, sublata hominis anima, destruitur homo ; sic, anima Ecclesiae sublata, destruitur Ecclesia. De essentia igitur Ecclesiae est ipsam esse incorruptam in fide et sanctam. Cum autem fides, spes, caritas, et gratia ex jugi influxu Spiritus Sancti proveniant, Spiritus Sanctus Ecclesiae jugiter assistat eamque perenniter inhabitet, necesse est, secundum promissionem Christi (*Joan.*, xiv, 16, 17) : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum... apud vos manebit, et in vobis erit.*

§ 2. — DE MEMBRIS ECCLESIAE¹.

205. Membrum corporis humani dicitur quaelibet pars integralis, quae actu corpori inhaeret, et aliquem vitae influxum ab anima recipit. Quae de corpore humano dicuntur, analogice ad omne corpus morale, et speciatim ad Ecclesiam transferuntur ; hoc tamen discrimen interest quod, dum membrum corporis physici nullum ab anima influxum vitae recipere potest, nisi corpori actu inhaereat, aliquis tamen Ecclesiae vitam participare potest, quin actu externae et visibili Ecclesiae societati inhaereat.

Circa doctrinam catholicam de membris Ecclesiae errant protetantes et omnes illi, qui Ecclesiam definiunt *coetum praedestinatorum*, vel *justorum*, vel *perfectorum* (cf. n. 160), et proinde docent

¹ Cf. Egger., *De Eccl.*, c. 2, art. 2 ; Cercià, *Sect.* 2, lect. 5 ; De Groot, q. 3, a. 3.

solis justis, aut solis praedestinatis Ecclesiam constare, peccatores vero et praescitos ab ejus sinu exsulare.

Probandum est igitur non solum justos et praedestinos, sed et homines non praedestinos et peccatores ad Ecclesiam vere pertinere. Quo probato, quinam ad Ecclesiae animam, et quinam ad ejus corpus pertineant, indicandum est.

206. Prop. *Ad Christi Ecclesiam pertinent non soli justii aut soli praedestinati, sed etiam peccatores et non praedestinati.*

De fide, ex damnatis prop. 1, 3, 5, 6 et 21 Joannis Huss in Concilio Constantiensi ¹; — ex damnatis prop. 72-77, Quesnelli a Clemente XI in Constit. *Unigenitus* ²; — et ex damnata prop. 15^a pistoriensi a Pio VI, in Constit. *Auctorem fidei*, in qua haeretica declaratur propositio quae docet solos fideles, qui sunt vere adoratores in spiritu et veritate, ad corpus Ecclesiae pertinere ³.

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1° *Ex parabolis.* Christus Ecclesiam comparat *areae*, in qua triticum invenitur et palea (*Matth.*, III); — *convivio nuptiali*, ad quod intrarunt boni et mali; mali autem, qui vestem nuptialem non habebant, in tenebras exteriores missi sunt (*Matth.*, XXII); — *sagena* missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti: *Quam, cum impleta esset, educentes et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi* (*Matth.*, VIII, 48); — *decem virginibus*, ex quibus quinque fatuae ad nuptias non fuerunt admissae. (*Matth.*, XXV.) — Sed palea, homo veste nuptiali non indutus, mali pisces, virgines fatuae, non justos aut praedestinos, sed solos peccatores et praescitos significare possunt.

2° *Ex verbis Christi.* Legimus (*Matth.*, XVIII, 15): *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum... Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Quibus verbis constat peccatores esse in Ecclesia, in eaque manere donec per legitimam auctoritatem ab ea fuerint separati.

3° *Ex verbis Apostoli.* Scribens ad Corinth. (I, *Cor.*, v, 1), ait Apostolus: *Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes.* Deinde jubet reum ab Ecclesia expelli. Ergo usquedum expelleretur, ille peccator erat de Ecclesia.

4° *Ex historia Judae.* Judas a Christo electus Apostolus, absque dubio erat de Ecclesia. Sed Judas fur erat (*Joan.*, XII, 6), et praescitus. Possunt ergo peccatores et praesciti ad Ecclesiam pertinere.

II. Ex Traditione. « Arca Noe Ecclesiae typus fuit, ait *S. Hieronymus*... ut in illa omnium animalium genera, ita et in hac universarum et gentium et morum homines sunt. Ut ibi pardus et haedi, lupus et agni : ita et hic justus et peccatores, id est, vasa aurea, et argentea cum ligneis et fictilibus commorantur. » (*Dial. cont. Lucif.*, n. 22. M., 23, c. 176.) — *S. Cyprianus* : « Zizania in Ecclesia esse cernimus. » (*Ep.*, 51. M., 4, c. 344.)

III. Ex Ratione. In omni societate visibili, cujusmodi est Ecclesia, visibilia praesto esse debent signa, quibus ejus membra cum ab invicem tum ab auctoritate cognosci valeant. Sed praedestinatio et justitia, cum soli Deo sint notae, ejusmodi signa esse nequeunt. Ad constituendum igitur Ecclesiae membrum nec praedestinatio requiritur, nec justitia.

Praeterea, illi in gremio Ecclesiae versantur, pro quibus sanandis speciale a Christo institutum est tribunal : judiciaria enim potestas nonnisi in subditos exercetur. Sed in remissionem peccatorum Christus tribunal poenitentiae instituit. Peccatores igitur in gremio Ecclesiae existere possunt.

207. Scholium I. De pertinentibus ad animam Ecclesiae. Anima Ecclesiae, ut supra notatum est (n. 203), formaliter consistit in fide, spe et caritate, quibus Ecclesiae societas informatur, atque ad finem supernaturalem aptatur et movetur.

Illi ergo omnes qui fidem habent et caritatem, etsi inculpabiliter extra corpus Ecclesiae vagentur, ad animam tamen Ecclesiae perfecte pertinent, Christo Capiti perfecte inseruntur, et finis Ecclesiae, aeternae beatitudinis, participes efficiuntur.

Qui, gratia et caritate per peccatum amissa, fidem tamen retinent, hi ad animam Ecclesiae adhuc pertinent, sed imperfecte : fini nempe Ecclesiae conjunguntur per cognitionem, sed ad eum perfecte non ordinantur, nec ad illam operibus consequendum cum aliis conspirant. Sunt sicut arida corporis membra, quae licet ab anima quemdam influxum recipiant, opera tamen viva ad finem conducentia, exercere non valent.

Qui caritate simul et fide destituuntur, ab anima Ecclesiae omnino sunt separati, et a fine Ecclesiae, aeterna beatitudine, omnino alieni.

208. Scholium II. De pertinentibus ad Corpus Ecclesiae. Societatis membrum ille censetur, in quo ea inveniuntur vincula, quae ad societatis unitatem constituendam requiruntur. Jamvero unitas Ecclesiae, in quantum est externa et visibilis societas, ex tribus

exsurgit : ex unitate fidei, ex unitate cultus, et ex unitate regiminis, ut infra enodatus explicabitur (n. 267). Ut igitur aliquis membrum corporis Ecclesiae dici possit, requiritur et sufficit ut in eo inveniatur triplex vinculum, symbolicum, liturgicum et hierarchicum ; seu, ut verae fidei professione, Sacramentorum communione et obedientia erga legitimos pastores cum Ecclesia connectatur. Cui aliquod ex his tribus deest, membrum corporis Ecclesiae dici nequit.

Ex qua regula facile deduci potest quinam ad ecclesiasticam societatem pertineant, quinam ab ea exsulent.

1° CATECHUMENI, etiamsi corde credant et fidem exterius profiteantur, atque legitimis pastoribus subiciantur, inter Ecclesiae membra non sunt computandi, ratione defectus in communione eorundem Sacramentorum. Baptismus enim nondum receperunt, qui, ut monet Florentinum, in decreto pro Armenis, « vitae spiritualis janua est ; per ipsum enim membra Christi et de corpore efficimur Ecclesiae ».

2° HAERETICI PUBLICI, qui veritatem aliquam pertinaciter negant, ab Ecclesia sunt separati ratione defectus professionis ejusdem fidei. Unde Titum monet Apostolus (III, 10) : *Haereticum hominem, post unam et secundam correptionem, devota* ; et Ecclesia haereticos tanquam extraneos semper tenuit. — Ecclesiae tamen subditi manent ; etenim, *ut ait S. Thomas* : « quia character baptismalis, quo quis populo Dei annumeratur, est indelebilis, ideo semper remanet baptizatus aliquo modo de Ecclesia, et sic Ecclesia de ipso judicare potest. » (*Suppl.*, q. 22, a. 6, ad 1.)

An autem *haeretici occulti*, qui corde tantum veritatem ab Ecclesia propositam pertinaciter negant, membra sint Ecclesiae, disputatur¹. Alii negant, cum Suarez² ; quorum opinioni favere videtur Bulla *Ineffabilis*, in qua legimus : « Si qui secus ac a nobis definitum est, quod Deus avertat, praesumpserint corde sentire, ii noverint se... naufragium circa fidem passos esse et *ab unitate Ecclesiae defecisse*. » — Communior tamen sententia affirmat cum Bellarmino³ eos esse membra Ecclesiae, mortua utique et arida, quae spiritualis vitae sensu penitus sunt destituta. Horum ratio fundamentalis est : de membris Ecclesiae judicandum est sicut de membris cujusque societatis visibilis. Ut aliquis vero ad aliquam societatem censeatur pertinere, sufficit ut externa vincula non abrumpat, quibus societati adstringitur, quicumque demum sint sensus ipsius interni. Cum igitur haeretici occulti omnia vincula, ex quibus Ecclesiae societas exurgit, externe conservent, Ecclesiae membra censendi sunt, usquedum per manifestam rebellionem sese ab ea separent. — Ad argumentum ex verbis Pii IX depromptum respondent patroni hujus sententiae : haereticum, qui corde fidem negat, deficere quidem ab interna Ecclesiae unitate, et ab ejus anima separari, non autem ab unitate externa ; ac proinde ipsum remanere membrum externae societatis, licet aridum et mortuum.

¹ Cf. Mazz., n. 595 et 605. — ² *De fide*, D. 9, Sect. 1, n. 2. — ³ *De Eccl. mil.*, c. 10.

3º SCHÍSMATICI membra Ecclesiae non sunt ratione defectus obedientiae erga legitimos praelatos. « Schismatici, ait S. Thomas, dicuntur qui subesse renunt Summo Pontifici; et qui membris Ecclesiae ei subjectis communicare recusant. » (2. 2, q. 38, a. 1.) — Sed Ecclesia est unum ovile sub uno pastore. Qui igitur pastori subdi recusant, ab ovili se separant, et ab unitate corporis Ecclesiae deficiunt.

4º Ex EXCOMMUNICATIS alii Ecclesiae membra remanent, alii ab Ecclesia prorsus sunt separati. — Excommunicatio est sententia poenalis, qua christianus bonis Ecclesiae privatur¹. — Olim in Ecclesia distinguebatur excommunicatio major et excommunicatio minor. *Major* dicebatur quae omnibus bonis, quorum distributio ad Ecclesiam pertinet, privabat, nempe sacramentis, orationibus publicis, fructibus Sacrificii missae, et suffragiis sanctorum. — *Minor* dicebatur, quae fidelem aliquibus tantum bonis, praecipue Sacramentorum perceptione, privabat. — Hodiedum sola majori excommunicatione utitur Ecclesia.

Ecclesiam jure pollere membra vitiosa et perniciosa e sinu suo ejiciendi, apud omnes in confesso est : quaelibet enim societas facultate gaudet membra putrida abscindendi, ne alia commaculent. Quaestio igitur in eo solo sita est, an scilicet Ecclesia, cum aliquem excommunicat, eum e sinu suo expellere intendat.

a) Inter omnes convenit Ecclesiam olim per excommunicationem minorem fidelem e sinu suo non ejecisse, sed bonis quibusdam spiritualibus eum unice privasse.

b) Quod spectat ad excommunicationem majorem, quae sola adhuc viget, si excommunicati sunt tolerati, probabilius est Ecclesiam non intendere fideles e sinu suo expellere, sed solum eos bonis omnibus privare, quibus disponere potest. Tales igitur excommunicati probabilius membra remanent Ecclesiae. Haec opinio addit Mazzella (n. 608), fere communiter nunc admittitur. — Si vere excommunicati sunt vitandi, Ecclesia eos e sinu suo prorsus rejicere intendit, sicut ex formulis excommunicationis constat, in quibus de excommunicatis dicitur eos *separari a societate omnium christianorum* ; *a liminibus S. Matris Ecclesiae in coelo et terra excludi* ; *a S. Matris gremio eliminari*. Excommunicati vitandi non sunt igitur membra Ecclesiae, sed tanquam ethnici et publicani sunt habendi.

¹ Cf. Cod. Jur. Can. 2257.

ARTICULUS V.

De potestate ecclesiae.

209. Ex iis, quae in art. II° de hierarchica Ecclesiae constitutione exposita sunt, jam constat adesse in Ecclesia potestatem, quae illius principium formale constituit ; cujus autem potestatis natura cum nondum fuerit enucleata, ea de re in hoc articulo tractandum est.

Christus Redemptor in vita sua mortali triplici functus est munere ; doctoris scilicet, sacerdotis et regis. Venit enim in mundum, cum ut homines viam salutis edoceret, tum ut gratiam infundendo, peccata dimittendo, et seipsum in cruce offerendo, homines sanctificaret ; tum ut Ecclesiam a se institutam, quamdiu degeret in terris, visibiliter regeret. Cum autem Ecclesia eo fine sit instituta, ut ad animarum salutem visibilis Christi missio perennis redderetur in terris (n. 167), ideo omnis potestas, quae ad hunc finem consequendum necessaria est, in ea existat, necesse est. Existit igitur in Ecclesia, non secus ac in Christo, et potestas docendi, et potestas sanctificandi, et potestas regendi.

Potestas sanctificandi est potestas ordinis, quae vi ordinationis accipitur ; vocatur potestas *ministerii*, quia sacramentorum ministratione exercetur. — Potestas docendi et potestas regendi non vi ordinationis, sed ex speciali deputatione a legitimis superioribus accipiuntur, et potestatem constituunt jurisdictionis ; potestas docendi *magisterium*, potestas regendi *imperium* nuncupatur.

Potestas jurisdictionis quatenus est potestas regendi subditos, jus dicendo, ferendo leges, etc., *ratione objecti* dividitur in jurisdictionem fori interni et fori externi. Jurisdictio *fori interni* ea dicitur, quae spectat ad privatam uniuscujusque fidelis utilitatem, sive intra poenitentiae tribunal, sive extra illud exerceatur ; v. gr., facultas dispensandi. — Jurisdictio fori externi ea dicitur, quae directe publicum communitatis bonum respicit ; haec data est ad gubernandam Ecclesiam, quatenus est quaedam visibilis et spiritalis Respublica, et corpus Christi mysticum.

De potestate ministerii et de potestate jurisdictionis fori interni in tractatu de Sacramentis sermo erit. Dicendum est igitur solum : 1° de potestate magisterii ; 2° de potestate imperii.

§ 1. — DE MAGISTERIO ECCLESIAE.

210. Magisterium definitur : *Jus et officium quibus Ecclesia constituitur hominum magistra in ordine ad vitam aeternam.*

Dicitur : *Jus*, id est vera docendi potestas, qua Ecclesia, sicut Christus, est *docens eos sicut potestatem habens.* (Matth., vii, 29.) — *Officium*, id est, munus et obligatio docendi : teste Apostolo (I, Cor., ix, 16) : *Si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit: vae enim mihi est, si non evangelizavero.* — Huic obligationi respondet ex parte hominum officium audiendi et assentiendi. — *In ordine ad vitam aeternam*; quibus verbis indicatur magisterii objectum, quod ex iis omnibus quae ad salutem conducunt, coalescit.

De subjecto magisterii supra abunde actum est (cap. ii, art. 2) ; superest ut de magisterii institutione, de ejus fine, et de ejus objecto, disseramus.

1. De Magisterii institutione.

211. Protestantes, ut qui Ecclesiam tanquam collegium libera hominum voluntate coadunatum accipiant (n. 178, 1), nullum in ea divinitus constitutum magisterium admittunt ; sed unumquemque fidelium sibimetipsi esse fidei magistrum asseverant. Affirmant enim unumquemque de veritatibus revelatis judicare posse secundum sensum, quem privata sua interpretatione in Scriptura Sacra deprehenderit ; quam pro unico revelationis fonte habent (n. 380).

Sicut protestantes, ita et *modernistae* nullum in Ecclesia agnoscunt magisterium a Christo Domino immediate institutum. Magisterium vero, sicut supra (n. 178, 7°) jam notatum est, in Ecclesia natum esse affirmant quando, crescente fidelium numero, exorta est necessitas alicujus auctoritatis, quae formulam religiosam communem determinare posset atque omnibus imponere, ut in coetu religioso unitas conservaretur ¹.

212. Prop. *Existit in Ecclesia magisterium a Christo Domino institutum.*

De fide, ex dictis de hierarchiae institutione (n. 183, 184), et ex manifestis Scripturae testimoniis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus Dominum Apostolis dixisse (Matth., xxviii, 19, 20) : *Euntes ergo, docete omnes gentes... docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis.* — (Marc., xvi, 15, 16) : *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae... qui non crediderit, condemnabitur.* — (Luc., x, 16) : *Qui vos audit, me audit ; et qui vos spernit, me spernit.* — Jamvero his verbis continetur : ex parte Ecclesiae, jus et officium docendi :

¹ Loisy, *L'Évangile et l'Eglise*, p. 135 ss. ; Autour, p. 176 ss.

docete, praedicate ; et ex parte hominum, officium audiendi : qui non crediderit, condemnabitur... qui vos spernit, me spernit.

S. Paulus Apostolos Christi legatos esse praedicat (II, Cor., v, 20) : *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.* — (Rom., i, 5) : *Per quem accepimus gratiam et apostolatam, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus.*

II. Ex praescriptione et traditione. Ecclesia omni tempore docendi munere functa est, et gentes doctrinam evangelicam edocuit tanquam potestatem habens, et contradicentes semper redarguit, monitum sequens Apostoli dicentis (Tit., i, 10) : *Sunt enim multi etiam inobedientes... quos oportet redargui.* Sed, fatentibus protestantibus, primitiva Ecclesia vera erat Christi Ecclesia, ac proinde circa suam potestatem errare non potuit¹.

Item, omnes SS. Patres factis et verbis Ecclesiae magisterium affirmant. « Praedicationem Ecclesiae, inquit S. Irenaeus, undique constantem et aequaliter perseverantem... perceptam ab Ecclesia custodimus... Hoc enim Ecclesiae creditum est Dei munus... In Ecclesia enim posuit Deus Apostolos, Prophetas et Doctores. » (L. 3, *adv. haer.*, c. 24. M., 7, c. 966.)

III. Ex Ratione. Christus Ecclesiae in necessariis deesse non potuit. Atqui ad fidei unitatem, firmitatem, custodiam et propagationem, magisterium est Ecclesiae necessarium. Instituit igitur Christus magisterium.

PROB. MIN. Magisterium est necessarium : 1° *Ad fidei unitatem.* Si cuique fidei concessa esset facultas eam amplectendi sententiam, quam quisque propria interpretatione in Scripturis intellexerit, prout docent protestantes, maxima quoad dogmata inter fideles vigeret discordia, sicut exemplo protestantium compertum est ; et sic unitas fidei, ac proinde ipsius Ecclesiae, pessumdaretur.

« Jesu Christi doctrina coelestis, ait Leo XIII, tametsi magnam partem consignata Litteris afflatu divino, colligare tamen mentes, permissa hominum ingenio, ipsa non poterat. Erat enim proclive factu ut in varias incederet atque inter se differentes interpretationes : idque non mode propter ipsius vim ac mysteria doctrinae, sed etiam propter humani ingenii varietatem, et perturbationem in studia contraria abeuntium cupiditatum. Ex differentia interpretandi dissimilitudines sentiendi necessitate nascuntur : hinc controversiae, dissidia, contentiones, qualia incumbere in Ecclesiam ipsa vidit proxima originibus aetas... Ad conjungendas igitur mentes, ad efficiendam tuendamque concordiam sententiarum, ut ut extarent divinae Litterae, omnino erat alio quodam principio opus. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 170.)

¹ Cf. Cod. Jur. Can. 1322, 1323, 1327.

2° *Ad fidei firmitatem.* Cum Scriptura Sacra multis in locis sit intellectu difficilis, quisnam sit verus ejus sensus certo et firmiter cognosci nequit, nisi a magisterio authentico declaretur (n. 376). — Item, cum plura dogmata in traditione contineantur, haec etiam nobis tanquam Dei verbum certo innotescere non possunt, nisi ab aliqua auctoritate nobis ut verbum divinum proponantur.

3° *Ad fidei custodiam.* *Oportet haereses esse*, ait Apostolus (I, Cor., xi, 19). Oportet ergo etiam adesse magisterium, quod eas auctoritative condemnare valeat ; alioquin fides labefactaretur.

4° *Ad fidei propagationem.* Ad fidei propagationem requiritur ut adsint praedicatores, qui legitima missione mittantur ; teste Apostolo (*Rom.*, x, 13 et seq.) : *Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt ? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt ? Quomodo autem audient sine praedicante ? Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur ?* Sed deficiente in Ecclesia authentico magisterio, nullus legitime ad praedicandum mitti potest. Ad fidei igitur propagationem requiritur, ut magisterium divinitus institutum, quod Evangelii praecones in mundum mittat, existat in Ecclesia.

2. De Fine magisterii, seu de Regula fidei¹.

213. **Definitio regulae fidei.** — Ecclesia a Christo Domino magistra veritatis fuit instituta, ut omnibus norma credendi, seu certa et infallibilis regula fidei, exhiberetur. Est autem regula fidei *criterium quoddam, quo vera fides, quae ad salutem conducit, ab omni falsa doctrina infallibiliter dignoscitur.*

214. **Divisio.** — Regula fidei duplex distinguitur, remota et proxima. *Remota* est Scriptura Sacra et traditio, in quibus fidei depositum continetur : nihil enim credi potest fide divina, nisi quod est a Deo revelatum ; tota autem revelatio S. Scriptura continetur et traditione. — *Proxima* est Ecclesiae docentis propositio seu definitio ; qua sola, quid in revelationis deposito contineatur, infallibiliter scire possumus. — Quae duo declaravit Vaticanum (*Const. Dei Filius*, cap. 3) : « Porro fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive solemnii judicio sive ordinario et universali magisterio tanquam divinitus revelata credenda proponuntur. »

De Scriptura et traditione, quae remotam fidei regulam constituunt, et fontes fidei dicuntur, in tertia parte hujusce tractatus

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 6, § 2 et 3 ; *Hist. haer.*, Confut., 11, a. 8.

disputatio instituetur ; in praesenti de sola fidei regula proxima, quae est magisterii definitio, dicetur.

215. Errores ¹. — Protestantes qui magisterium divinitus institutum Ecclesiae denegant, vel ipsum nomen ecclesiasticae regulae horrent. Omnes consentiunt regulam fidei remotam esse solam Sacram Scripturam ; traditionem vero ad integrum eliminant. Ad regulam proximam quod attinet, in diversas abeunt sententias. Alii praeter Scripturam nullam aliam admittunt regulam, cum verbum Dei, ut aiunt, ex solo verbo Dei cognosci et dijudicari possit. Sociiani docent pro regula proxima obligatoria habendam esse rationem privatam suis viribus relictam ; Lutherus et veteres protestantes demum dicunt pro huiusmodi regula habendam esse rationem privatam supernaturali Spiritus Sancti auxilio roboratam : quod auxilium vocant inspirationem privatam, gustum internum, illuminationem, lumen divinum. — Hi omnes cuique jus summum et independens tribuunt Scripturas examinandi, et corpus doctrinae sibi conficiendi : exinde nata est theoria *liberi examinis* protestantium.

216. Prop. *Magisterium Ecclesiae est unica proxima fidei regula. De fide, ex Vatic., ex verbis supra relatis (n. 214).*

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1° Legimus (*Eph.*, iv, 11, 14) : *Ipse (Christus) dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores... ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Quibus verbis manifeste constat magisterium in Ecclesia divinitus fuisse constitutum, ut in fide haberemus firmitatem. A magisterio igitur ecclesiastico, et quid sit credendum, et quid sit rejiciendum, addiscere debemus.

2° Illius solius est nobis credenda proponere, quem Christus depositarium constituit suae doctrinae, et cui soli officium eam aliis annuntiandi contulit. Atqui solos Apostolos eorumque successores Christus suae doctrinae constituit depositarios : eis solis dixit (*Joan.*, xv, 15) : *Omnia quaecumque audiavi a Patre meo, nota feci vobis.* Et (*Joan.*, xiv, 26) : *Paracletus autem Spiritus Sanctus... ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecumque dixero vobis.* — Eos etiam solos misit, dicens : *Docete omnes gentes... praedicate Evangelium omni creaturae.* Ergo a solis Apostolis eorumque successoribus, quae credenda sunt, accipere possumus.

3° Scribit Apostolus ad Galatas (I, 8) : *Sed licet nos, aut angelus de coelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Quibus verbis diserte constat ecclesiastici magisterii solius esse evangelicam tradere doctrinam. Sola igitur ecclesiastici magisterii praedicatio et definitio est proxima regula fidei.

¹ Cf. Murray, t. 2, p. 645.

II. **Ex Traditione.** SS. Patres auctoritatem et praedicationem Ecclesiae statuunt tanquam unicam credendi normam, a qua dissentire omnino nefas est. « Si quis *inquit S. Ignatius M.*, ambulat in aliena doctrina, is non assentitur passioni. » (*Ad Philad.*, 3. M., 5, c. 699.) — *S. Irenaeus* : « Ecclesiae praedicatio firma et vera, apud quam una et eadem salutis via in universo mundo ostenditur. » (*L. 5, Adv. haer.*, c. 20, M., 7, c. 1176.) — Celebre imprimis est illud *S. Augustini* : « Ego Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiae catholicae commoveret auctoritas. » (*Cont. Epist. fund.*, c. 5. M., 42, c. 176.)

III. **Ex Ratione.** 1° Regula fidei proxima talis esse debet ut per eam omnes et omni tempore, omnia quae credenda sunt, certo et absque erroris periculo cognoscere valeant. Atqui hujusmodi regula est solius Ecclesiae magisterium, non autem Scriptura Sacra, sive sola consideretur, sive consideretur ut explicata ratione privata nuda, aut cum privata Spiritus Sancti inspiratione. Ergo.

PROB. MIN. A. *Talis regula est Ecclesiae magisterium.* — a) Omnes homines, tam indocti quam docti, Ecclesiae praedicationem et decisionem facillime audire possunt. — b) Ecclesia, et antequam scripturae Novi Testamenti fuerint exaratae jam exstitit, et ad finem usque mundi permanebit. Omni igitur tempore homines ab ea potuerunt et poterunt veritates revelatas edoceri. — c) Omnia, quae credenda sunt atque in Scripturis et in traditione continentur, custodiae Ecclesiae sunt credita ; quo fit ut ab ea omnes omnia edoceri possint. — d) cum Ecclesiae magisterium a Domino infallibilitatis praerogativam acceperit (cf. n. 249), omnes cum omnimoda certitudine et absque levissimo erroris periculo veritatum revelatarum cognitionem ab ea repetere valent.

B. *Talis regula nequit esse S. Scriptura, sive sola sumatur, sive ratione privata explicetur, sive privata inspiratio ei superaddatur.*

a) Omnes fideles S. Scripturam, ad fidei dogmata ex ea colligenda, prae manu habere neque potuerunt, neque poterunt. Cum primis Ecclesiae annis libri Novi foederis nondum essent conscripti, non poterant illius temporis fideles S. Scripturam tanquam fidei regulam habere. — Conscriptis jam libris, permulti etiam fuerunt christiani qui eos, praesertim ante inventam artem typographicam, sibi comparare nequiverint ; huc accedit quod permulti adhuc hodie dum sacros libros legere nesciunt, vel quia litteras ex integro ignorant, vel quia eorum exemplaria in patria lingua prae manu non habentur.

b) In S. Scripturis omnia religionis dogmata non continentur ; sed plura in sola traditione habentur. Omnia igitur dogmata ex solis Scripturis cognosci non possunt.

c) Omnia, quae in Scripturis continentur nec ope solius Scripturae, nec ope privatae interpretationis, nec ope privatae inspirationis certo et infallibiliter cognosci possunt.

Non ope solius Scripturae. Multa in S. Scripturis continentur, quae intellectu sunt difficilia, et quae in aliis Scripturae locis non elucidentur ; horum igitur sensus per solam Scripturam certo determinari nequit.

Non ope privatae interpretationis. Monet Apostolus (II, Petr., 1, 20, 21) : *Omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia ; sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Ergo, quis sit genuinus Scripturae sensus ope privatae interpretationis infallibiliter scire non possumus.

Non ope privatae inspirationis. Divina assistentia in Scripturis interpretandis magisterio Ecclesiae, non autem privatis hominibus, promissa est. (Cf. n. 376.)

2° Proxima fidei regula necessaria est in Ecclesia *ut controversiae*, quae circa fidem oriuntur, *definitive judicari valeant* ; alioquin recta fides mox deficeret. Sed nec sola Scriptura, nec privata ejus interpretatio, nec privata inspiratio, controversiarum judices esse possunt.

Non sola Scriptura ; haec enim omnia dogmata non continet : controversiae igitur circa plura dogmata ex sola Scriptura dirimi nequeunt. — Praeterea, circa ipsam Scripturam oriuntur controversiae, puta, circa ejus authenticitatem, canonem, sensum, etc. Hujusmodi autem controversiae ex sola Scriptura aut nullatenus, aut saltem non infallibiliter dirimi possunt¹.

Nec privata Scripturae interpretatio, nec privata inspiratio judices fidei esse possunt. Judex controversiarum debet esse et divinitus institutus, et infallibilis : si divina deest institutio, judex controversias auctoritative dirimere nequit ; si vero in iudice deest infallibilitatis praerogativa, de ejus decisionis certitudine dubium quoddam semper remanebit, nec controversiis finis imponetur. Atqui privata Scripturae interpretatio, aut privata inspiratio : a) nec a Deo institutae sunt tanquam controversiarum judices ; cujus quippe institutionis nullum in Scripturis reperitur vestigium ; e contra, ut

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 6, § 2.

supra notatum est, et privata interpretatio, et privata inspiratio positive reprobantur in Scripturis ; *b*) nec infallibilitatis praerogativa donantur ; quippe quae soli ecclesiastico magisterio non autem privatis personis, divinitus concessa sit.

Reliquum est igitur ut controversiarum iudex sit sola Ecclesia, quae sola a Deo constituta est revelationis custos et magistra veritatis, et quae sola in docendo speciali Spiritus Sancti assistentia gaudet, qua ab omni errore semper servatur immunis.

3° Proxima fidei regula in Ecclesia necessaria est *ut fidei unitas retineatur*. Atqui privata Scripturae interpretatio nedum fidei unitatem conservet, maximas directe generat discordias, hominesque in sectas innumeras dispescit ; cujus divisionis protestantes manifestum prae se ferunt exemplum¹. Ecclesiae vero magisterium, cum in centro unitatis, in cathedra scilicet Petri fundetur, omnes fideles in eadem fide concatenat. Solum igitur Ecclesiae magisterium tanquam proxima fidei regula assignari potest.

3. De Magisterii objecto.

217. Magisterium a Christo Domino in Ecclesia institutum est, cum ut revelationis depositum sancte custodiretur et fideliter exponeretur, tum ut animae in verae fidei professione ad aeternam pervenirent felicitatem. Ex hoc principio, quodnam sit jure divino objectum ecclesiastici magisterii, dijudicandum est : porro hoc objectum est omnis veritas, quae vel ad fidei depositum pertinet, vel aliquam cum eo connexionem habet, vel necessaria aut utilis est ut fidei depositum sancte possit custodiri et fideliter exponi, neve animae in fide et moribus ullum patiantur detrimentum. Cum enim Christus Ecclesiae et fidem conservandam et animas tradiderit sanctificandas, media etiam illis muneribus obeundis necessaria aut utilia eidem concesserit, necesse est.

Omnes vero scientiae, omnes veritates aliquo modo ad hunc Ecclesiae finem conferunt ; quocirca omnes scientiae omnesque veritates, aliae licet alio modo, ecclesiasticae auctoritati subji-ciuntur.

218. I. Ex veritatibus quaedam directe et formaliter revelationis depositum constituunt ; hae veritates sunt fidei dogmata et morum principia, quae revelatione continentur.

Quod has veritates spectat, Ecclesia plenum et exclusivum habet magisterium, cum ipsi soli, nec cuiquam alii, fidei depositum sit

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 4, § 1 ; *Evid. fid.*, P. 1, c. 3 et 4.

a Christo creditum ; quapropter nemini licet quoad has veritates Ecclesiae jura usurpare.

Potest igitur Ecclesia jure proprio et exclusivo veritates revelatas proponere et definire, errores contrarios damnare, aliis officium praedicandi committere vel denegare, scholas theologicas instituere, et rerum theologicarum doctrinam dirigere, ut constat ex damnatis prop. Syllabi, scil. 33^a : « Non pertinet unice ad ecclesiasticam jurisdictionis potestatem proprio ac nativo jure dirigere theologicarum rerum doctrinam. » — 44^a : « Civilis auctoritas potest se immiscere rebus quae ad religionem, mores et regimen spirituale pertinent. » — 46^a : « In ipsis clericorum seminariis methodus studiorum adhibenda civili auctoritati subjicitur. »

219. II. Aliquae sunt veritates, quae etsi in revelatione non continentur, summam tamen atque intimam cum dogmate aut morum regula connexionem habent, ut sunt, v. gr., scientiae philosophicae, quarum recta institutio ad dogmatum sanam intelligentiam fidelemque expositionem necessaria est, quarum vero depravata institutio ad fidei interitum et ad morum corruptelam directe perducit.

Habet igitur Ecclesia, vi divini sui magisterii, jus proprium et nativum, etsi non exclusivum, scholas philosophicas instituendi, et universim studiis philosophicis invigilandi, ut a recto tramite ne aberrent ¹. « Porro Ecclesia, inquit *Vatic., Const. De Filius*, cap. 4, quae una cum apostolico munere docendi, mandatum accepit fidei depositum custodiendi, jus etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi, ne quis decipiatur per philosophiam et inanem fallaciam. » (*Coloss.*, II, 8.)

Quam ob causam merito in Syllabo damnatae sunt propositiones : 10^a : « Philosophia neque potest, neque debet ulli sese submittere auctoritati. » — 11^a : « Ecclesia non solum non debet in philosophiam unquam animadvertere, verum etiam debet ipsius philosophiae tolerare errores, eique relinquere ut ipsa se corrigat. » — 14^a : « Philosophia tractanda est nulla supernaturalis revelationis habita ratione. »

Merito etiam in Decreto *Lamentabili*, damnatae sunt sequentes modernistarum propositiones : Prop. 5^a : « Quum in deposito fidei veritates tantum revelatae contineantur, nullo sub respectu ad Ecclesiam pertinet judicium ferre de assertionibus disciplinarum humanarum. » Prop. 7^a : « Ecclesia, cum proscribit errores, nequit a fidelibus exigere ullum internum assensum, quo judicia a se edita complectantur. » — Prop. 8^a : « Ab omni culpa immunes existimandi sunt qui reprobationes a Sacra Congregatione Indicis aliisve Sacris Romanis Congregationibus latas nihili pendunt. »

¹ Cf. Cod. Jur. can. 1380, 1381.

220. III. Sunt veritates, quae, etsi cum fide aut moribus non tam intimam quam veritates philosophicae connexionem habent, aliquo tamen modo fidei illustrandae aut contra oppugnatores defendendae, vel necessariae vel saltem summopere utiles sunt ; cujusmodi sunt scientiae naturales, v. gr., jus civile, astronomia, physica, geologia, linguistica, studia litteraria, etc.

Habet igitur Ecclesia, ratione divini sui magisterii, et absque civilis potestatis licentia, jus gymnasia instituendi, in quibus scientiae naturales quaecumque excolantur ; et universim jus nativum habet omnibus institutis, in quibus hae disciplinae traduntur, invigilandi, ne in eis aliquid contra fidem aut mores moveatur ¹. « Nec sane, ait *Vatic.*, *loc. cit.*, ipsa (Ecclesia) vetat ne hujusmodi disciplinae in suo quoque ambitu propriis utantur principiis et propria methodo ; sed justam hanc libertatem agnoscens, id sedulo cavet ne divinae doctrinae repugnando errores in se suscipiant, aut fines proprios transgressae, ea, quae sunt fidei, occupent et perturbent. »

221. IV. Existunt artes liberales et artes mechanicae, quae, etsi per se quoad fidem aut mores sunt indifferentes, ut architectura, statuaria, musica, etc. ; ad fidem tamen et ad cultum divinum ordinari, vel etiam ad bonos mores depravandos multum conferre possunt : ita v. gr., ex picturis obscoenis morum corruptela progignitur, ex piis vero excitatur devotio.

Habet Ecclesia jus nativum illis artibus utendi easque tradendi ob spiritualem finem, scilicet vel ob cultum divinum, vel ob propriam cujusque sanctificationem. Potest igitur Ecclesia propria auctoritate instituta artistica et manualia erigere, et universim ejusmodi institutis invigilare, ut eorum occasione fidelium mentes ne corrumpantur.

222. V. Cum a prima puerorum institutione plerumque pendeat recta eorum vivendi norma, ac proinde eorum salus aeterna, Ecclesia, quae saluti omnium invigilare tenetur, nativum jus habet procurandi ut in scholis popularibus, praeter scientias naturales, supernaturales scientiae tradantur ; jus habet exigendi ne quid in his scholis contra fidem aut bonos mores moveatur, et ut arceantur magistri qui discipulis sunt causa ruinae spiritualis ; ac proinde jus habet prohibendi ne fideles adeant vel scholas impias, in quibus puerorum mentes directe corrumpuntur, vel scholas neutrales, in quibus nullae traduntur doctrinae religionis catholicae. Quo vero

¹ Cf. Cod. Jur. can. 1375, 1381.

omne corruptionis periculum securius avertatur, puerique a teneris annis fidei principiis imbuantur, jus nativum habet Ecclesia scholas populares erigendi, in quibus pueri fidem et scientias naturales edoceantur ¹.

Neque immerito igitur in Syllabo damnatae sunt propositiones : 45^a : « Totum scholarum publicarum regimen, in quibus juvenus christianae alicujus reipublicae instituitur,... potest ac debet attribui auctoritati civili, et ita quidem attribui, ut nullum alii cuicumque auctoritati recognoscatur jus immiscendi se in disciplina scholarum, in regimine studiorum, in graduum collatione, in delectu aut approbatione magistrorum. » — 47^a : « Postulat optima civilis societatis ratio, ut populares scholae, quae patent omnibus cujusque e populo classis pueris... eximantur ab omni Ecclesiae auctoritate, moderatrice vi et ingerentia. » — 48^a : « Catholicis viris probari potest ea juventutis instituendae ratio, quae sit a catholica fide et ab Ecclesiae potestate sejuncta, quaeque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae fines tantummodo vel saltem primario spectet. »

§ 2. — DE ECCLESIAE IMPERIO ².

223. Definitio. — Potestas imperii seu regiminis est *jus gubernandi Ecclesiam quatenus est visibilis et externa societas, in ordine ad finem spiritualem.*

224. Objectum. — Proprium potestatis regiminis objectum est *exterior disciplina*, quae spectat ad cultum exteriorem, ad ritus sacros, ad Sacramentorum administrationem, ad psalmodiam, ad canonicam ministrorum electionem et institutionem, ad jejunia, vota, dies festos, ordines religiosos, Ecclesiae bonorum temporalium administrationem, etc. Uno verbo, potestas imperii ad ea omnia extenditur, quae spectant ad regimen Ecclesiae quatenus est Respublica et externa visibilisque societas.

225. Divisio. — Potestas regiminis distinguitur in potestatem legiferam, judicariam et coactivam. — Potestas *legislativa* est jus praescribendi per leges obligatorias media ad finem societatis ordinata. — *Judiciaria* est facultas judicandi auctoritative de vero sensu legum et de sociorum actionibus quoad eas leges. — *Coactiva* est jus delinquentes coercendi et puniendi.

226. Errores ³. — Circa potestatem regiminis, quae Ecclesiae a Christo Domino concessa est, plures exorti sunt errores.

Docuit Marsilius Patavinus, in suo *Defensorio pacis*, « quod tota Ecclesia simul juncta nullum hominem punire potest punitione coactiva, nisi concedat hoc imperator ⁴. » Denegavit igitur Ecclesiae potestatem coactivam.

Henricus VIII, rex Angliae, omnem potestatem ecclesiasticam tam circa

¹ Cf. Cod. Jur. can. 1375. — ² Cf. Cencia, Sect. 5, lect. 8. — ³ Cf. Coll. Lac., p. 605 et seq. — ⁴ Denzing., n. 427.

sacra quam circa res exteriores Ecclesiae, apud regem residere docuit, cui a Christo immediate fuerit concessa; eos vero, qui in Ecclesia potestatem regiminis exerceant, eam a rege, et ut regis vicarios, tenere¹.

Protestantes, qui Ecclesiam non ut perfectam societatem, sed veluti collegium considerant, potestatem regiminis circa res spirituales in populo residere dicunt, a quo in ministros transferatur; quos tamen leges in conscientia ligantes edicere non posse. Quod autem ad externam Ecclesiae gubernationem spectat, potestatem regendi apud principes saeculares residere dicunt.

Regalistae, Gallicani, Febroniani et Pistorienses docent Ecclesiae jure divino potestatem regiminis circa res pure spirituales competere; potestatem autem circa res exteriores et circa externum Ecclesiae regimen penes principes saeculares residere, qui sicut eam Ecclesiae communicent, ita et ejus usum moderandi semper retineant facultatem. — Addunt praeterea, Ecclesiam sola suasionem, non autem vi, subjectionem suis decretis exigere posse².

Alii demum ex Gallicanis, etsi Ecclesiae concedant ex jure divino potestatem legislativam, *regium placet* tamen ad valorem et executionem legum Ecclesiae esse necessarium asseverant. « Ipsos minime pudet affirmare, ait Pius IX³, Ecclesiae leges non obligare in conscientia, nisi cum promulgantur a civili potestate; acta et decreta Romanorum Pontificum ad religionem et Ecclesiam spectantia indigere sanctione et approbatione, vel minimum assensu potestatis civilis. »

227. Prop. I. Ecclesia jure divino potestatem habet legislativam.
De fide, ex condemnatione oppositae doctrinae.

Legimus in brevi Benedicti XIV, *Ad assiduas*, an. 1755: « Eo enim tendere, ac collimare vidissetis execrandi foetus auctorem⁴, ut collatam a Christo Domino et Salvatore nostro Ecclesiae suae potestatem, non solum dirigendi per consilia et suasionem, sed etiam jubendi per leges, ac devios, contumacesque exteriore judicio, et salubribus poenis, coercendi, atque cogendi, labefactet, convellat, et prorsus eliminet: ecclesiasticum ministerium ita saeculari dominationi subjiciens, ut ad hanc spectare pronuntiet, de externa omni ac sensibili gubernatione cognoscere ac judicare. Pravum ac perniciosum systema, jampridem ab Apostolica sede, praesertim vero a Joanne XXII, praedecessore nostro, constitutione incipiente: Licet juxta doctrinam, reprobatur, ac pro haeretico expresse damnatum, etc. » — Cf. etiam in Constit. *Auctorem fidei* Pii VI, propositionem 4^{am} Pistoriensem condemnatam. (*Denz.*, n. 1367.)

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1° Christus dixit Apostolis (*Matth.*, XVIII, 18): *Quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Jamvero his verbis constat Christum Ecclesiae dedisse potestatem legislativam plenam et independentem. Etenim: a) *Ligare* et *solvere* necessario intelligi debent de vinculo morali, quod est imprimis lex justa, et primo idem significant ac ferre legem aut abrogare; sicuti ex aliis Scripturae locis constat: sic, v. gr. (*Matth.*, v, 17), Christus ait: *Non veni solvere* (legem aut prophetas), *sed adimplere.* (Cf. *ad Rom.*, VII, 2.) — b) Hanc potestatem esse plenam, et ab

¹ *Coll. Lac.*, p. 606. — ² Cf. prop. 4^{am} Pistor., *Denzing.*, n. 1367. — ³ *Encycl. Quanta cura* — ⁴ Scilicet P. L. Borde, in suo libro: *Principes sur l'essence, la distinction et les limites des deux puissances spirituelle et temporelle.*

omni alia humana potestate independentem, ex eo manifestum est, quod quidquid ligat aut solvit Ecclesia, in coelis a Deo ratum habetur.

2° Christus dixit Petro (*Matth.*, xvi, 19) ; *Tibi dabo claves regni coelorum*, id est, regiam potestatem, quia (ut optime notat R^{us} D. Avanzo, in sua relatione habita coram deputatione fidei in Concil. Vatic., p. 324), apud Hebraeos claves erant regiae potestatis insignia. Sed regia potestas imprimis potestatem legislativam includit.

II. **Ex praxi Apostolorum et Ecclesiae.** Apostoli potestate legislativa usi sunt ; quam tamen ex concessione principum nullo pacto habere potuerunt. In Concilio Hierosolymitano decernunt ut fideles ab immolatis simulacrorum sese abstineant. (*Act.*, xv, 29.) S. Paulus prohibet ne mulieres capite aperto in Ecclesiis orent (*I, Cor.*, xi, 5) ; leges fert de conditionibus et ad ordinandum episcopum (*I, Tim.*, iii), et ad eligendas viduas (*I, Tim.*, v) ; etc. Quae omnia ad disciplinam et res exteriores pertinent. — Leges vero ab Apostolis latae inter fideles statim propagatae et observatae sunt, teste Apostolo (*Act.*, xv, 41), *Paulus... perambulabat Syriam et Ciliciam, confirmandus Ecclesias, praecipiens custodire praecepta Apostolorum et seniorum.* — Emortuis Apostolis, Ecclesiam leges ad disciplinam resque exteriores spectantes nativa sua auctoritate semper tulisse, ex historia Conciliorum et ex collectionibus juris canonici manifestum est.

III. **Ex Ratione.** Societatis perfectae, testibus omnibus philosophis, ea est natura, ut jure proprio et independenter ab omni alia jurisdictione, ea omnia praecipere possit, quae ad societatis finem obtinendum collineent, dummodo haec alterius societatis jura nativa non laedant. Atqui Ecclesia ex Christi institutione societas est perfecta. Ecclesia igitur jure divinitus accepto, neque solum ex principum concessione, ea omnia, quae ad finem suum consequendum ordinantur, praescribere potest. Sed et externa Ecclesiae disciplina, resque externae omnes Ecclesiae ad ejus finem ordinantur. Ergo et circa eas potestate propria et independenter ab omni humana potestate leges ferre potest.

228. Objeitur. Potestas a Christo Ecclesiae concessa est potestas spiritualis : principum vero potestas est temporalis. Sed sicuti temporalis potestas circa spiritualia leges ferre nequit, ita nec spiritualis potestas circa res temporales. Non potest igitur Ecclesia circa res exteriores leges ferre, nisi saecularis princeps illud ei concesserit.

Resp. Haec obiectio fundatur in sensu protervo, quo nonnulli ex regalistic naturam potestatis spiritualis et temporalis intelligunt : spirituales potestatem

vocant, quae versatur circa spiritualia ; temporalem, quae circa res exteriores versatur. Cum vero potestatis sicut et societatis natura ex fine, in quem tendit, non autem ex objecto circa quod exercetur, sit specificanda, ea proinde potestas est spiritualis, quae in finem spiritualem et supernaturalem tendit ; quae vero ad finem temporalem ordinatur, temporalis est.

Quibus notatis, respondeo: Potestas Ecclesiae est potestas spiritualis, ratione finis, *concedo*: finis enim Ecclesiae est aeterna hominum beatitudo ; — ratione objecti, *distinguo*: ratione objecti formalis, *concedo*; ratione objecti materialis, *nego*. Dixi : *ratione objecti formalis, concedo*; potestas enim spiritualis Ecclesiae in rebus exterioribus, quas in finem spiritualem ordinet, exercetur. — Quoad minorem, *nego paritatem*: cum enim res exteriores et temporales suapte natura spiritualibus subordinentur, qui jus habet ad finem spiritualem, eo ipso jus habet non solum ad media pure spiritualia, sed et ad temporalia, quae ad finem spiritualem consequendum necessaria sunt : et circa ea leges ferre potest in ordine ad finem spiritualem. Cum autem spiritualia temporalibus non subordinentur, qui habet jus ad temporalem finem, nullum jus ne indirectum quidem in spiritualia obtinet, ac proinde circa ea nullam legem ferre potest. — Potest igitur Ecclesia, jure proprio et nativo, absque principum concessionem, circa ea omnia exteriora leges ferre, quae ei ad finem suum supernaturalem consequendum necessaria sunt.

229. Prop. II. Ecclesia jure divino potestatem habet judicariam.
De fide, ut supra.

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1º Ex textibus in superiori prop. citatis : *Tibi dabo claves regni coelorum* id est regiam potestatem : atqui regia potestas includit et judicariam potestatem. — *Quaecumque alligaveritis super terram erunt ligata et in coelo.* His verbis datur Ecclesiae potestas universalis ligandi per vincula moralia, inter quae, praeter legem, habetur *sententia judicis*.

2º Legimus (*Matth.*, XVIII, 15, 17) : *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum... quod si non audierit eos, dic ecclesiae : si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Hisce Christi verbis Ecclesiae potestas judicaria in foro externo in manifesto ponitur : enimvero reus, accusator, judex, sententia et poena indicantur. Quam vero potestatem esse jus auctoritative et definitive causam judicandi, ex poena manifestum est : *si non audierit, sit tibi sicut ethnicus.*

3º S. Paulus ad Timotheum scribit (*I, Tim.*, v, 19) : *Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Potest igitur episcopus, qui in casu est Timotheus, in foro externo, testes audire, accusationem contra reum accipere, ac proinde etiam sententiam auctoritative pronuntiare. Quibus omnibus vera judicaria potestas denotatur.

II. Ex praxi Apostolorum et Ecclesiae. Apostoli potestate judicaria in fideles usi sunt. B. Petrus iudicium tulit de Anania et

Saphira (*Act.*, v) ; B. Paulus Hymeneum et Alexandrum judicavit (I, *Tim.*, i, 20) ; necnon incestuosum Corinthium (I, *Cor.*, v, 3) ; et (*ibid.*, 12), ait : *Quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare ?* Ergo de iis, qui intus sunt, judicare potuit. — Ecclesia, ut ex historia constat, hac sua potestate decursu temporum semper usa est ¹.

III. **Ex Ratione.** Ecclesia jure divino potestatem habet legislativam. Porro potestas legislativa, nisi conjunctam habeat judicariam, inanis est et inutilis. Spectata enim hominum indole diversa, nisi praesto esset potestas, quae legem authentice interpretari valeat, dissensiones circa genuinum legis sensum mox orirentur ; spectato vero passionum aestu, nisi potestas actiones examinandi adesset, leges a multis non observarentur : quae quidem ad potestatem spectant judicariam. Nisi ergo dicere velimus Christum Ecclesiae incassum potestatem legislativam contulisse, concedamus oportet ipsum Ecclesiae judicariam etiam elargitum esse potestatem.

230. Prop. III. Ecclesia jure divino potestatem habet coactivam.

De fide, ut supra ; speciatim ex condemnata prop. 5^a Marsilii Patavini : « Quod Ecclesia simul juncta nullum hominem punire potest punishmente coactiva, nisi concedat hoc imperator. » Quae propositio ut haeretica est condemnata ².

PROB. I. **Ex Scriptura** : 1° Ex textibus jam allatis. *Tibi dabo claves regni coelorum* id est potestatem regiam. Atqui potestas regia complectitur potestatem cogendi per poenas membra societatis ad executionem legum. — *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo.* Atqui inter vincula moralia numeratur etiam illa lex particularis qua reus obligatur ad poenam.

2° Ex verbis supra citatis : *sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Ex quibus « constat, ait Joannes, xxii (*in Constit. Licet juxta doctrinam*), quod si aliquis damnum alicui indebite dederit, illudque ad mandatum Ecclesiae noluerit emendare, quod Ecclesia per potestatem a Christo sibi concessam, ipsum ad hoc per excommunicationis sententiam compellere potest : quae quidem potestas est utique coactiva ».

II. **Ex Apostolorum factis et dictis.** « B. Petrus, inquit Joannes, xxii (*loc. cit.*), post ascensionem Domini, in personam Ananiae et Saphirae uxoris suae, sine imperiali concessione aliqua, hac usus est potestate : in quos, quia de pretio agri Deo oblato fraudaverant,

¹ Cf. lib. IV Juris Canonici, praesertim can. 1552, 1553. — ² Constat insuper ex Lib. V Codicis Juris Canonici.

mortis sententiam promulgavit : quae quidem sententia non processit de ipsorum conjugum voluntate.

« Item, B. Paulus Elimam magum, Sergium Paulum a fide quaerentem abducere, ad tempus luce corporali privavit. Illum quoque fornicatorem Corinthium in carnis interitum tradidit Satanae, ut ejus spiritus salvus esset.

« Item, Corinthiis scribens idem Apostolus, dixit : *Quid vultis ? In virga veniam ad vos, an in caritate, et spiritu mansuetudinis ?* (I, Cor., iv, 21.) In quo satis expresse coactivam potestatem supposuit se habere. »

III. **Ex Ratione.** Christus Ecclesiae potestatem legislativam et judicariam concessit. Atqui utraque, sublata coactiva potestate, vana foret et derisoria : unicuique enim integrum esset leges impune transgredi et Ecclesiae judicia contemnere. Ecclesia igitur jure divino coactiva praedita est potestate ; et merito in Syllabo damnata est prop. 24^a, quod « Ecclesia vis inferendae potestatem non habet ».

IV. **Ex absurdo.** « Advertant isti nequam homines, inquit Joannes xxii (*loc. cit.*), quomodo audent dicere quod ab imperatore tereno Ecclesiarum praelati coactivam vel aliam receperint originaliter potestatem, cum imperatores usque ad Constantinum fere omnes pagani fuerint seu idololatrae et persecutores, imo exterminatores, quantum fuit in eis, Ecclesiae sanctae Dei. Quomodo ergo illi talibus coactivam vel aliam potestatem concederent, utique nullus sapiens credere debet. »

231. **Prop. IV.** *Potestas Ecclesiae coactiva ad poenas etiam temporales et corporales extenditur.*

Certa, ex condemnatione Pistoriensium, in Const. *Auctorem fidei*, et Nuytz, in brevi *Ad apostolicae*, 22 Aug. 1851. Pistorienses enim et professor Nuytz Ecclesiae quoad poenas temporales et corporales coactivam competere potestatem directe negabant.

N.-B. Poena, quae est subtractio boni delectabilis in punitionem culpae, triplex est : *spiritualis*, qua aliquis bonis spiritualibus privatur ; *temporalis*, qua homo privatur bonis vel fortunae vel bonae famae ; *corporalis*, qua aliquis in corpore affligitur, ut verberatione, carcere. — Non agitur de poenis in foro poenitentiali imponendis, sed de poenis, quae ab Ecclesia in foro externo, contentioso, decerni possunt, in ordine tamen ad finem spiritualem, scilicet *ut spiritus salvus sit* (I, Cor., v, 5) ; vel saltem *ut et caeteri timorem habeant* (I, Tim., v, 20).

PROB. I. Ex S. Scriptura : 1° Duo primi textus quibus probavimus potestatem coactivam Ecclesiae, non distinguunt inter poenas spirituales et temporales. Ergo inter eas non est distinguendum.

2º Jubet Christus hominem, qui Ecclesiam non audierit, habendum esse ut publicanum et ethnicum, ac proinde ut publica infamia notatum. — S. Paulus ad Thessalonicenses scribens statuit de christiano inobediente (II, *Thess.*, III, 14) : *Hunc notate, ut ne commisceamini cum illo, ut confundatur* ; et Timotheum monet ut peccatores publice arguat (I, *Tim.*, v, 20) : *Peccantes coram omnibus argue.* Sed infamia, confusio, publica castigatio, inter poenas temporales et corporales computanda sunt.

II. **Ex Traditione et praxi Ecclesiae.** In Ecclesia ab antiquissima aetate morem viguisse peccatores graviorum criminum reos externis poenis, ut carcere, verberibus, exilio, bonorum privatione mulctandi, ecclesiastica monumenta aperte testantur. De verberatione scribit *S. Augustinus* : « Qui modus coercionis et a magistris liberalium artium, et ab ipsis parentibus, et saepe etiam in judiciis solet ab episcopis adhiberi. » (*Ep.* 133, *ad Marcell. trib. M.*, 33, c. 509.) — *S. Gregorius M.* ad Januarium episcopum Calaritanum scribit : « Quos tamen si emendare se a talibus et corrigere nolle repereris, ferventi comprehendere zelo te volumus : et siquidem servi sunt, verberibus cruciatibusque, quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare : si vero sunt liberi, inclusione digna districtaque sunt in poenitentiam redigendi. » (*Epist.*, l. 9, 65. *M.*, 77, c. 1002.)

III. **Ex Ratione.** A peccato ut homines deterreantur, Ecclesia ea media potest adhibere, quibus, spectatis hominum affectibus, hunc finem obtinere valeat. Sed multi privatione bonorum temporalium magis quam privatione spiritualium tanguntur. Potest igitur Ecclesia poenas temporales et corporales irrogare.

232. Scholium : de jure gladii. Disputant theologi et canonistae an Ecclesiae potestas coactiva ad jus gladii extendatur, ita ut poena capitali in aliquem animadvertere possit. Concedunt quidem omnes jus gladii saltem *mediate* penes Ecclesiam esse, quia jure exigere potest a principe christiano, ut, si Ecclesiae necessitas id postulet, poena capitali in delinquentes animadvertat : secus enim bono Ecclesiae satis provisum non fuisset.

Plures vero negant immediatum hujus juris exercitium penes Ecclesiam esse : quare, ut horum fert opinio, Ecclesia in neminem directe et per se poenam capitalem edicere potest. Quorum ratio est, quia Ecclesia est Mater mansueta, quae sanguinem horret, neque tali jure unquam usa est.

Alii vero, quorum sententia probabilior videtur, docent Supremum Reipublicae christianae Magistratum (non autem magistratus inferiores ob prohibitionem ex lege ecclesiastica) immediatam habere potestatem reum, bonum Ecclesiae si postulaverit, poena capitali mulctandi. Immediatum enim juris gladii exercitium ex jure naturae cuilibet perfectae societati competit ; neque hujusmodi exercitium Ecclesiae ex ulla lege positiva interdictum est ; neque illud Ecclesiae mansuetudini adversatur, cum talis debeat esse ejus mansuetudo, ut simul cum necessariae justitiae administratione concilietur. Nec illud

obstat quod Ecclesia hoc jure nunquam usa est ; quia ille non usus provenire potest, non ex defectu potestatis, sed ex defectu opportunitatis, vel ex eo quod ministerium societatis civilis semper praesto erat. (Cf. *Tarquini*, n. 47.)

233. Corollaria. Cum Ecclesia ex Christi institutione sit societas perfecta, habens jure divino plenam, absolutam et ab omni alia humana auctoritate independentem regiminis potestatem, inde

Deduces I: Omnia quae ad Ecclesiae regimen aut bonum religionis spectant, ab Ecclesia libere et expedite suo judicio administrari posse. « Ecclesia, ait *Leo XIII*, dux hominibus est ad coelestia, eidemque hoc est munus assignatum a Deo ut de iis, quae religionem attingunt, videat ipsa et statuatur, et rem christianam libere expediteque judicio suo administret. Quocirca Ecclesiam aut non recte norunt aut inique criminantur qui eam insimulant, velle se in civitatum rationes inferre, aut in jura potentatus invadere. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 183.)

Deduces II: Eum, qui christianae reipublicae praeest tanquam visibile ejus Caput, strictum jus habere cum omnibus et singulis fidelibus libere communicandi. — Quapropter « episcopis, sine gubernii venia, fas est ipsas apostolicas litteras promulgare » (*Syll.*, 28) ; et « civilis potestas non potest impedire quominus sacrorum Antistites et fideles populi cum Romano Pontifice libere ac mutuo communicent ». (*Syll.*, 49.)

Deduces III: Electionem vel depositionem ministrorum sacrorum ad solam Ecclesiam jure divino pertinere ; nec civilem potestatem de ministrorum modo agendi cognoscere posse. — Illud igitur falsum est, scilicet quod « laica auctoritas habet per se jus praesentandi episcopos » (*Syll.*, 50) ; vel quod « laicum gubernium jus habet deponendi ab exercitio pastoralis ministerii episcopos » (*Syll.*, 51) ; vel quod « eidem competit jus *appellationis*, quam nuncupant *ab abusu* ». (*Syll.*, 41.)

Deduces IV: Ecclesiam ex ordinatione divina, non autem a jure civili, jus immunitatis habere tum quoad personas sibi necessarias, tum quoad res sibi proprias ; — quamobrem eo jure a potestate civili privari nequit. (*Syll.*, 30, 31, 32.)

Deduces V: Caput visibile Ecclesiae plena et independente auctoritate ea omnia ordinare posse, quae, salva essentiali Ecclesiae constitutione, ad omnimodam *organizationem* corporis fidelium necessaria sunt, vel ad regiminis facilitatem conferre possunt. — Unde potuit et potest Ecclesia jure proprio, prout ei pro temporum conditionibus opportunum visum fuerit, novos magistratus instituere, sicuti instituit hierarchiam quae dicitur juris ecclesiastici, scilicet cardinalatum, patriarchatum, primatum regionalem, archiepiscopatum, etc. Potest novas dioeceses et parochias erigere, eas dividere, unire ; potest tribunaia ecclesiastica erigere, formam judicii praescribere ; ordines religiosos instituere et approbare, et ea decernere quae ad earumdem familiarum regimen requiruntur : haec enim omnia ad externum Ecclesiae regimen pertinent.

234. N.-B. Quae in hoc et superiore articulo enumerata sunt jura, Ecclesiae sunt propria et inamissibilia, quibus Ecclesia nec sponte se abdicare, nec per ullam creatam auctoritatem exspoliari potest. Hujusmodi tamen possunt quandoque occurrere rerum circumstantiae, ut majoris mali vitandi gratia, Ecclesia in usu sui juris aliquid relaxare valeat. Sic, v. gr., praesentatio episcoporum a principe civili, violatio immunitatis pro personis ecclesiasticis, etc., sunt in se reprobandae ; sed propter bonum pacis, neve majus malum accidat, quandoque permitti possunt.

CAPUT III

De proprietatibus Ecclesiae.

235. Perspecta Ecclesiae essentia, si hujus cognitionem omnibus numeris absolutam nobis comparare velimus, proprietates ejus nos considerare oportet; qui enim de aliqua re tantum sciret *quid sit*, non autem *qualis sit*, perfectam ejusdem notitiam non haberet.

Proprietates, *sensu lato*, vocantur quaecumque perfectiones, quae enti insunt praeter ejus essentiam sive profluant ex entis essentia, sive ei alitnde addantur. — *Sensu stricto*, proprietates sunt perfectiones, quae necessario ex entis essentia fluunt, ut, v. gr., libertas in homine. — *Sensu strictissimo*, proprietates vocantur perfectiones, quae necessario fluunt ex entis essentia, eique soli ita propriae sunt, ut nulli alteri convenire possint. Vocantur etiam proprietates *differentiales*.

In hacce disputatione sub proprietatis nomine intelligimus omnes perfectiones, quae ex voluntate Christi Ecclesiae necessario insunt, sive ex ejus essentia fluant, sive eidem a Christo sint superadditae. Octo enumerantur, videlicet: visibilitas, necessitas, indefectibilitas, infallibilitas; unitas, sanctitas, catholicitas, et apostolicitas. — Ex his, quatuor primae sunt tantum proprietates; quatuor ultimae proprietates sunt differentiales, seu *proprietates* simul sunt, et *notae* quibus vera Ecclesia a pseudo-ecclesiis discernatur.

Cum vero de formali Ecclesiae visibilitate, quae proprietas ponitur, supra jam satis fuerit disputatum (n. 170 et seq.), agendum nobis est tantum: 1° de Ecclesiae necessitate; 2° de ejus indefectibilitate; 3° de ejus infallibilitate; 4° de ejus unitate; 5° de ejus sanctitate; 6° de ejus catholicitate; 7° de ejus apostolicitate.

ARTICULUS I.

De necessitate Ecclesiae¹.

236. **Definitio.** — *Necessitate* eam intelligimus Ecclesiae proprietatem, vi cujus Ecclesia est unicum medium ordinarium salutis, et ita quidem ut omnes homines, qui salutem consequi exoptent, eam ingredi teneantur.

237. **Duplex necessitas.** — Relate ad salutem aliquid potest esse necessarium vel necessitate medii, vel necessitate praecepti. — *Necessitate medii* illud dicitur esse necessarium ad salutem sine quo,

¹ Cf. *Coll. Lac.*, p. 569 et 588 et seq.

etiam inculpabiliter omisso, salus est impossibilis, v. gr., gratia sanctificans. — *Necessitate praecepti* aliquid dicitur necessarium ad salutem, quia a Deo praeceptum est ut medium, quo tamen inculpabiliter omisso, salus nihilominus obtineri potest, v. gr. sanctificatio diei dominicae.

238. Diversi modi pertinendi ad Ecclesiam. — Ecclesia considerari potest sive quoad animam, sive quoad corpus (n. 203), contingereque potest ut aliquis sit de anima Ecclesiae quin sit de ejus corpore. — Ad corpus Ecclesiae aliquis dupliciter pertinere potest : *re* vel *voto*. *Re* pertinet ad corpus Ecclesiae, qui per baptismum Ecclesiae est aggregatus, et actu ei conjunctus manet. — *Voto* ad Ecclesiae corpus pertinet, qui illud ingrediendi desiderium habet. — Votum illud potest esse explicitum vel implicitum : *explicitum*, quando nimirum aliquis Ecclesiam cognoscit, et eam ingrediendi desiderium habet, cujusmodi sunt catechumeni ; vel quando aliquis, nesciens adhuc quae sit vera Ecclesia, de ea, ut eam ingrediatur, inquit ; *implicitum*, quando scilicet aliquis inculpabiliter Ecclesiam ignorat et bona fide extra eam versatur, et paratus est facere quaecumque Deus ab eo expostulat, ac proinde etiam ingredi Ecclesiam, si haec ei innotesceret.

Ad salutem necessarium esse *necessitate medii*, unumquemque hominem *re* pertinere ad animam Ecclesiae, luce clarius est ; ad salutem enim absolute necessaria est gratia sanctificans, in qua Ecclesiae anima consistit. — Necessarium etiam est necessitate medii unumquemque *voto saltem implicito* ad corpus Ecclesiae pertinere ; quod quippe votum in gratia sanctificante necessario includitur.

Non est autem necessarium necessitate medii aliquem *re* ad corpus Ecclesiae pertinere ; qui enim inculpabiliter versaretur extra corpus Ecclesiae, ea de causa non damnaretur, ut declaravit *Pius IX* : « Sed tamen pro certo pariter habendum est, qui verae religionis ignorantia laborent, si ea sit invincibilis, nulla ipsos obstringi hujusce rei culpa ante oculos Domini. » (*Alloc. Singulari quadam*, 9 Dec. 1854. — Cf. *etiam Epist. Encycl. Quanto conficiamur*, 10 Aug. 1863. — *Collect. Lac.*, p. 590.)

239. Status quaestionis. — Quaeritur igitur in hac quaestione, an Ecclesia, qua visibilis societas, sit omnibus ad salutem adeo necessaria, ut omnis qui in eam semel cognitam ingredi renuerit, salvus esse non possit.

240. Errores. — Docet fides catholica neminem eorum, qui

culpabiliter extra corpus Ecclesiae versantur, salutem consequi posse. Huic doctrinae adversantur : *a) Naturalistae, rationalistae et indifferentistae*, qui docent quod « homines in cujusvis religionis cultu viam aeternae salutis reperire aeternamque salutem assequi possunt. » (*Syll.*, 16.) — *b) Protestantes*, qui tenent quod « protestantismus non est aliud quam diversa verae ejusdem christianae religionis forma, in qua aequae ac in Ecclesia catholica Deo placere datum est. » (*Syll.*, 18.) — *c) Quidam ex catholicis*, qui putant quod « saltem bene sperandum est de aeterna illorum omnium salute, qui in vera Christi Ecclesia nequaquam versantur. » (*Syll.*, 17.)

Quidam ex *modernistis* distinguunt inter Ecclesiam invisibilem et visibilem ; *invisibilis* est congregatio hominum qui Deo adhaerent, quidquid demum sit de eorum symbolis fidei ; *visibilis* est societas externa hierarchice constituta, quae multum inservit pro communionem cum Ecclesia invisibili. Ad salutem igitur necesse est ut homo Ecclesiae invisibili adhaereat, minime vero ut sit membrum Ecclesiae visibilis, id est, Ecclesiae Romanae.

241. Prop. Extra Ecclesiam non est salus.

De fide, ex Lateranensi IV, in quo definitum est : « Una vero est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur » ; — et ex declaratione Eugenii IV, in bulla *Cantate Domino*, in qua legimus : « Sacrosancta Romana Ecclesia firmiter credit, profitetur et praedicat, nullos, intra catholicam Ecclesiam non existentes... aeternae vitae fieri posse participes ; sed in ignem aeternum ituros, nisi ante finem vitae eidem fuerint aggregati. » (Cf. *etiam Pius IX, Alloc. Singulari quadam*, 9 Dec. 1854.)

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Marc.*, xvi, 15) : *Praedicate Evangelium omni creaturae ; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit ; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Atqui credere et baptizari idem sonat atque visibili Ecclesiae aggregari. Ergo omnis qui non vult Ecclesiae aggregari, condemnabitur. — Praeterea his verbis, ut vidimus, instituitur magisterium Ecclesiae. Adest ergo, sub paena damnationis, obligatio sese submitendi magisterio Ecclesiae. Sed submitio integralis magisterio Ecclesiae includit ingressum in Ecclesiam. Nam magisterium praecise docet obligationem utendi Ecclesiae sacramentis et obediendi ejus imperio. Ergo vera submitio magisterio Ecclesiae includit submissionem et ejus ministerio et ejus imperio seu ingressum in Ecclesiam. — (*Matth.*, xviii, 17) : *Si... Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut*

ethnicus et publicanus. Ergo qui Ecclesiam non audit, id est, qui se eidem non subiecit, erit sicut ethnicus, id est, extra viam salutis. (Cf. *etiam Matth.*, x, 14, 15.)

II. **Ex Traditione.** Ait *Origenes* : « Si quis salvari vult, veniat in hanc domum... extra hanc domum, id est, extra Ecclesiam, nemo salvatur. » (*Hom. 3, in Josue*, n. 5. M., 12, c. 840.) — *S. Cyprianus* : « Habere non potest Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet Matrem. » (*De unit. Eccl.*, n. 6. M., 4, c. 503.) — *S. Hieronymus* : « Quicumque extra hanc domum (Ecclesiam) agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio. » (*Ep. 15, ad Damasum*. M., 22, c. 355.)

III. **Ex Protestantium confessione.** Protestantes, quamdiu ab illa quaestione, videlicet quatenus sit vera Christi Ecclesia, praescinditur, unanimiter, docent extra Ecclesiam non esse salutem. « Extra ejus gremium, ait *Calvinus*, nulla est speranda peccatorum remissio, nulla salus. » (*Instit.*, l. 4, c. 2.) Et *Lutherus* : « Extra hanc christianitatem, ubi huic Evangelio locus non est, neque ulla est peccatorum remissio, quemadmodum nulla sanctificatio esse potest. » (*Catech. maj.*, P. 2, *Symb. Apost.*, a. 2.)

IV. **Ex Ratione.** 1° Quilibet homo sub poena aeternae damnationis eam tenetur profiteri religionem, quam Deus per Christum hominibus revelavit. Atqui Christus suam religionem soli suae Ecclesiae custodiendam commisit. Ergo quilibet Ecclesiam ingredi tenetur, ut per veram religionem Christo conjungi et salutem suam operari valeat.

2° Potest equidem Deus providentia extraordinaria homini fidem et alia salutis media, Ecclesia non adjutrice, elargiri : unde de salute eorum, qui inculpabiliter extra Ecclesiam versantur et legem naturalem observant, desperandum non est. Attamen, secundum ordinariam Dei providentiam, Ecclesia, quam Christus instituit ut salutiferum Redemptionis opus jugiter continuaret in terris, unicum est medium quo Deus utitur, ut hominibus fidem aliaque salutis media elargiatur. Atqui providentia Dei extraordinaria eos tantum respicit, qui ordinaria uti non possunt. Ergo qui culpabiliter extra veram Ecclesiam vagantur, carebunt mediis salutis et peribunt.

3° Qui in statu peccati mortalis moritur, aeterno perit. Sed qui culpabiliter extra Ecclesiam e vivis decedit, in peccato lethali moritur ; graviter enim peccat qui Deum spernit ; ille autem Deum spernit qui Ecclesiam ingredi recusat, testante Domino (*Luc*, x,

16) : *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.* Qui igitur extra Ecclesiam culpabiliter versatur, salutem consequi nullatenus potest.

242. Obijcitur. Hoc dogma, nempe : *extra Ecclesiam non esse salutem*, maximam inhumanitatem redolet, cum majorem partem ab aeterna beatitudine excludat. Sed Deus, utpote summe bonus, adeo crudelis putandus non est. (*Jurieu.*)

Resp. Illud dogma maximam redolet inhumanitatem, *distinguo*: si omnes homines indiscriminatim, cum sones tum insontes, qui extra Ecclesiam versantur, a beatitudine excludit, *concedo*: secus, *nego*. — Jamvero non docet Ecclesia omnes indiscriminatim, sed eos solum, qui culpa propria extra Ecclesiam versantur, damnari. Neque ideo ulla crudelitatis nota Deo inuri potest. Deus enim, utpote supremus Dominus, hominibus quam voluerit imponere potest religionem, et quam voluerit, indicare viam, per quam ad aeternam felicitatem perveniant. Qui igitur Deo obedire recusat et per aliam viam ad finem tendere satagit, gravis delicti reus est, et ipsimet soli culpae illud vertendum est quod ad beatitudinem non perveniat.

ARTICULUS II.

De ecclesiae indefectibilitate.

243. Definitio. — Indefectibilitas est proprietas, qua Ecclesia « eadem in se suaque a Christo accepta constitutione immutabilis perseverat. » (*Sch. Conc. Vat.*, c. 9. *Coll. Lac.*, p. 570.)

Indefectibilitas duo includit : *a*) Ecclesiae perpetuitatem ejusque nunquam interrompendam existentiam usque ad finem mundi ; *b*) ejus immutabilitatem tam in sua essentia et constitutione, quam in suis proprietatibus, ita ut Ecclesia sit semper identice eadem ac fuit a Christo condita, neque ulla post illam sive plenior sive perfectior salutis oeconomia in hoc saeculo exspectanda sit. — Prius vocatur indefectibilitas *in existendo* ; posterius indefectibilitas *in essendo*.

Indefectibilitate in essendo ab Ecclesia excluditur : *a*) Omnis nova revelatio publica, qua fidei depositum augeretur ; non autem hominum progressum in lege Christi intelligenda et explicanda. « Crescat igitur, *inquit Vatic.*, *Const. Dei Filius*, c. 4. et multum vehementerque proficiat, tam singulorum, quam omnium, tam unius hominis, quam totius Ecclesiae, aetatum ac saeculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia ; sed in suo duntaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia. » — *b*) Excluditur omnis mutatio in essentialibus, ut in Sacramentorum forma et materia ; non autem mutatio in accidentalibus, quorum determinationem pro temporum necessitatibus Christus Ecclesiae reliquit, ut sunt, v. gr., ritus in missa celebranda, jejuniorum institutio, institutio hierarchiae quae juris ecclesiastici dicitur.

244. Errores ¹. — 1° Circa Ecclesiae perennem existentiam erraverunt Soci-

¹ Cf. *Coll. Lac.*, p. 594 et seq.

niani, Voltaire, Strauss, et hodiernae sectae massonicae ; qui omnes Ecclesiam mox perituram esse dictitant.

2º Novatores saeculi XVI concedunt quidem Ecclesiam absolute sumptam deficere non posse, quia Ecclesia invisibilis semper sit remansura ; ast docent Ecclesiam visibilem non solum deficere posse, sed de facto sub finem saeculi quinti defecisse, et tandem saeculo XVI a Luthero et Calvino fuisse restauratam.

3º Circa Ecclesiae indefectibilitatem *in essendo* erraverunt Anabaptistae, Quakeri, Swedenborgiani, Mormones, qui novas revelationes, novamque Spiritus Sancti effusionem somniarunt. — His adnumerari debent Cathari, Be-guardi, Fraticelli, qui novam salutis oeconomiam ac proinde novam Ecclesiam exspectabant.

4º « His accedunt tandem socialistae, humanitarii, aliquae democratiae universalis assertores, qui Ecclesiam ad typum communem omnis societatis exigentes, eandem continuis ac necessariis transformationibus et reformationibus subjiciunt, ita ut cum jugi humanitatis progressionis continuoque fluxu neque dogmatum symbolum immutabile neque Ecclesiae constitutionem stabilem esse dicant ¹. » His adnumerari etiam debant *modernistae* ², qui monarchicam Ecclesiae regiminis formam in democraticam mutandam esse perhibent, ut ipsa progressui hodierno atque conscientiis hominum libertatis amantium sese accomodet sicque exitum effugiat. Cf. *dicta* n. 178, 7º. Quorum doctrina condemnata est Decreto *Lamentabili*, prop. 53 : « Constitutio organica Ecclesiae non est immutabilis ; sed societas christiana perpetuae evolutioni aequae ac societas humana est obnoxia. »

245. Prop. Vera Christi Ecclesia est indefectibilis tam in existendo quam in essendo.

De fide, ex manifestis Scripturae testimoniis.

PROB. I^a PARS : *Est indefectibilis in existendo.*

I. Ex S. Scriptura. 1º Vaticinia Vet. Test. Ecclesiae perennem existentiam manifeste praenuntiant. Legimus (*Is.*, ix) : *Parvulus natus est nobis... super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud et corroboret in judicio et justitia, amodo et usque in sempiternum.* — (*Dan.*, ii, 44) : *In diebus regnorum illorum, suscitabit Deus coeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur... et ipsum stabit in aeternum.* — Atqui regnum Messiae est Christi Ecclesia ; Ecclesia enim in Novo Test. explicite regnum Christi vocatur ; et Angelus ad Mariam ait (*Luc.*, i, 32) : *Dabit illi Dominus Deus sedem David, patris ejus : et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis.*

2º Verba Salvatoris eandem Ecclesiae perennitatem pressius annuntiant. Dixit Christus ad Petrum (*Matth.*, xvi, 18) : *Tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* — Et ad omnes Apostolos

¹ Theol. Vatic., Coll. Lac., p. 583. — ² Loisy, *Autour d'un petit livre*, p. 181 ss.

(*Matth.*, xxviii, 20) : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.*

II. **Ex Traditione.** Scripsit *S. Hieronymus* : « Ex quo intelligimus Ecclesiam, usque ad finem mundi, concuti quidem persecutionibus, sed nequaquam posse subverti ; tentari, non superari. » (*In Amos*, l. 3, c. 9. M., 25, c. 1096.) — *S. Ambrosius* : « Ecclesia tempora sua habet, persecutionis videlicet et pacis. Nam videtur sicut luna deficere, sed non deficit ; obumbrari potest, deficere non potest. » (*Hexamer.*, l. 4, c. 2. M., 14, c. 190.)

III. **Ex Ratione.** Cum Ecclesia a Christo eo fine instituta sit ut salutiferum Redemptionis opus in terris continuaret (n. 167), ideo ex voluntate Christi tamdiu durare debet, quamdiu in terris salutiferum Redemptionis opus applicandum est. Porro opus Redemptionis ad finem usque mundi applicandum est hominibus ; etenim, teste B. Petro (*Act.*, iv, 12) : *Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Ecclesia igitur usque ad finem mundi est duratura. « Cum autem Ecclesia, *inquit Leo XIII*, sit ejusmodi voluntate et constitutione divina, permanere sine ulla intermissione debet ejusmodi in aeternitate temporum : ni permaneret, profecto nec esset condita ad perennitatem, et finis ipse, quo illa contendit, locorum esset temporumque certo spatio definitus : quod cum veritate utrumque pugnat. » (*Encycl. Satis cognitum.*)

PROB. II^a PARS : *Est indefectibilis in essendo.*

I. **Argumento generali.** Ecclesiae indefectibilitas in essendo sequitur ejus indefectibilitatem in existendo. Ea enim Ecclesia, quam Christus vult esse perpetuo duraturam, est *Ecclesia sua*, est illa, quam ipse fundavit. Jamvero si Ecclesia in aliquo essentiali mutari posset, cessaret esse Ecclesia Christi. Ecclesia igitur mutari nequit.

II. **Prob. in specie.** 1° *Quoad essentiam et constitutionem socialem.* — Ecclesia quoad essentiam et socialem constitutionem nec ab homine nec a Deo immutari potest. Ergo est absolute immutabilis. — *Prob. antecedens* : *Non ab homine.* Ecclesiae constitutio essentialis est de jure divino-positivo. Quod autem est de jure divino-positivo, ab homine immutari nequit. — *Non a Deo.* Potuisset equidem Christus Ecclesiam non condere, vel aliam ei dare constitutionem ; ast postquam eam condidit in tali specie et forma, cum tali determinata constitutione, nulla adjecta promissione de nova Ecclesia postea fundanda, e contra, expressa absoluta voluntate

hujus Ecclesiae, quam condidit, perpetuo conservandae, profecto non potest Deus amplius Ecclesiae essentiam et constitutionem immutare, quin ipse mutetur. Sed Deus mutari nequit, secundum illud (*Malach.*, III, 6) : *Ego Dominus et non mutor.*

2º *Quoad proprietates essentialis.* — a) Nullum ens in proprietatibus suis essentialibus mutationem subire potest, quin etiam mutetur in sua essentia, ex qua proprietates naturaliter fluunt. Sed Ecclesia in essentia est prorsus immutabilis ; ergo etiam in suis proprietatibus.

b) Ecclesia, sicut omnibus ad salutem est necessaria, ita ab omnibus et omni tempore debet posse cognosci ut vera Christi Ecclesia. Cum autem Ecclesia ex proprietatibus essentialibus cognoscatur, ut infra dicetur (n. 290 et seq.), ideo mutatis proprietatibus, ex eis jam non posset vera Christi Ecclesia cognosci, neque proinde jam omnibus ad salutem necessaria dici posset. Nequit igitur Ecclesia in suis proprietatibus mutari.

246. *Coroll.* Ex dictis infertur quanta insania delirent qui, aut novam salutis oeconomiam, novam religionem novamque Ecclesiam a Spiritu Sancto fundandam expectant : aut contendunt Ecclesiam jam senuisse et necessitatibus ac propensionibus hujus saeculi non amplius esse accommodatam, ac proinde novam et perfectiorem ei esse substituendam. — Non senuit nec senescet Ecclesia, quam Christus jugi vitae et gratiarum influxu vivificat, regit, et in perenni juventute conservat, ut cujusvis aetatis necessitatibus non solum spiritualibus sed et temporalibus opportuna adhibere valeat remedia. Sed veteraverunt societates, suave Christi jugum abjecerunt, *transgressae sunt leges, mutaverunt jus,*... idcirco *maledictio vorabit terram.* (Is. XXIV, 6.) Quapropter calamitates, quibus hodiernae obruuntur societates, non ideo existunt quia Ecclesia eis medendi est impotens, sed quia ejus salutaria remedia contemnuntur et rejiciuntur.

ARTICULUS III.

De infallibilitate ecclesiae.

247. Infallibilitatis nomine ea intelligitur proprietas seu prae-rogativa, vi cujus Ecclesia in rebus fidei et morum ab omni errore praeservatur immunis.

Duplex distinguitur Ecclesiae infallibilitas : activa et passiva. Activa residet in Ecclesia docente ; passiva, in Ecclesia discente.

Infallibilitas *passiva*, quae dicitur etiam infallibilitas *in credendo*, et *inerrantia*, in hoc consistit quod Ecclesia universaliter sumpta, prout complectitur populum et pastores, errare nequit credendo aliquid esse revelatum quod non est revelatum, vel aliquid non esse revelatum quod est revelatum. Hanc in ecclesia occurrere infalli-

bilitatem, dogma fidei est ; teste Apostolo, qui Ecclesiam vocat (I, *Tim.*, III, 15) : *Columna et firmamentum veritatis*. Praeterea, « excideret Ecclesia Christi a sua immutabilitate et dignitate, et desineret esse societas vitae ac necessarium salutis medium, si eadem a salutari fidei morumque veritate aberrare posset. » (*Schema Vatic.*, *Coll. Lac.*, p. 570.)

Infallibilitas passiva necessario fluit ex activa tanquam ex propria sua causa ; fieri enim non potest ut Ecclesia audiens erret in credendo, si Ecclesia docens, cujus vocem audire debet, non errat in docendo. Agemus igitur tantum de infallibilitate activa, de qua duo sunt investiganda : 1° Ejus existentia ; 2° Ejus objectum.

§ 1. — DE INFALLIBILITATIS EXISTENTIA.

248. Infallibilitas activa definiri potest : *Praerogativa, qua per specialem Spiritus Sancti assistentiam, Ecclesia docens in rebus fidei et morum definiendis ab omni errore praeservatur immunis.*

Explicatur definitio. Dicitur 1° est *praerogativa*, coeleste scilicet charisma, quo Christus Ecclesiam, sponsam suam, ex speciali amore insignivit ac honoravit.

Dicitur 2° *Per specialem Spiritus Sancti assistentiam* : his verbis indicatur infallibilitatis causa efficiens, quae est ipsemet Spiritus Sanctus, non autem naturales Ecclesiae vires, aut labor ejus proprius. — Indicatur etiam differentia, quae infallibilitatem inter et revelationem aut inspirationem intercedit. Revelatio est rei ignotae manifestatio ; ad inspirationem vero requiritur : primum, ut sacer scriptor a Spiritu Sancto, et ad scribendum excitetur ; et in scribendo immunis servetur ab errore ; et, quae nescit illa ex interna illustratione edoceatur ; deinde ut Spiritus Sanctus actione positiva scriptoris mentem et voluntatem ad ea omnia et sola, quae Deus scripta vult, scribenda inclinet (n. 366). Ad infallibilitatem vero neque ulla nova requiritur revelatio, neque ulla positiva Spiritus Sancti impulsio, sed solum divina assistentia, qua Ecclesia in investigandis veritatibus antea revelatis ab omni errore praeservetur immunis¹. — Potest quidem Ecclesia docens ad aliquam veritatem definiendam immediate a Spiritu Sancto excitari ; potest superna illuminatione quoad veritatem proponendam illustrari ; sed haec non sunt de essentia infallibilitatis.

Dicitur 3° *Ecclesia docens* : quae verba subjectum infallibilitatis significant. Infallibilitatem activam illis solis promisit Christus,

¹ Cf. *Conc. Vat.*, *Const. Pastor aet.*, c. 4.

quibus authenticum commisit magisterium, scilicet Petro et Apostolis, eorumque successoribus. Infallibilitatis igitur subjectum primo et principaliter est Petrus ejusque successor in primatu (cf. n. 330) ; deinde sub eo et una cum eo corpus Pastorum, seu Episcoporum, qui apostolicum constituunt collegium (n. 340). Dicitur *corpus pastorum*, quia infallibilitas promissa est non cuilibet Episcopo in particulari, sed coetui pastorum in solidum sumpto, seu toti corpori Episcoporum, sive sint per orbem dispersi, sive sint in generali concilio congregati ; in utroque enim casu collegium constituunt apostolicum, cui promissa est infallibilitas, dummodo sint centro unitatis conjuncti, quia collegium apostolicum absque capite Petro concipi nequit.

Dicitur 4° *In rebus fidei et morum*, quibus verbis indicatur infallibilitatis objectum (de quo fusius infra n. 251).

Dicitur 5° *Definiendis ab omni errore praeservatur immunis*. His indicatur finis infallibilitatis, qui non est ut Ecclesia novis revelationibus ditiescat, sed, sicut dicitur in *Schemate Conc. Vat.* (pag. 570), « ut verbum Dei sive id scriptum sive traditum sit, in universali Christi Ecclesia integrum et a quavis novitatis immutationisque corruptela immune asseratur et custodiatur ».

Finis igitur infallibilitatis est : a) ut revelationis depositum in Ecclesia semper conservetur integrum et ab omni alteratione immune ; b) ut omnis controversia, quae circa res fidei aut morum oriri potest, definitive judicetur ; c) ut fidelibus semper praesto sit regula fidei certa per quam absque erroris formidine credenda edoceantur.

Activam Ecclesiae infallibilitatem negant omnes novatores.

249. Prop. *Ecclesia in doctrina fidei et morum conservanda et definienda est infallibilis.*

De fide, ex Vatic., Const. *Pastor aeternus*, c. 4.

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1° *Ex verbis Christi*. Legimus Christum Apostolis dixisse (*Matth.*, xxviii) : *Euntes docete omnes gentes... docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi*. Quibus verbis Christus Apostolis eorumque successoribus usque ad finem mundi specialem in exercendo docendi munere assistantiam promisit. Atqui illa assistentia veram importat infallibilitatem ; si enim Ecclesia, assistente Christo, errare posset, error in Christum redundaret.

(*Joan.*, xiv, 16-26) : *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum*

dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis... ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecumque dixerō vobis. Quibus verbis Apostolis eorumque successoribus intima promittitur Spiritus Sancti inhabitatio et assistentia, qui eos docebit omnia, eisque suggeret omnia quae ad eos locutus est Christus. Jamvero si Ecclesia cum tali Spiritus Sancti assistentia errare posset, error in ipsum Spiritum Sanctum refunderetur.

B. Petro dixit Christus (*Matth.*, xvi, 18) : *Tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalēbunt adversus eam.* Porro si Ecclesia errare posset, portae inferi, id est regnum Satanae, cujus proprium est errores spargere, contra eam praevalerent.

2° *Ex verbis Apostoli.* Legimus (*Eph.*, iv) : *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos... alios autem pastores et doctores ; ad consummationem sanctorum... donec occurrāmus omnes in unitatem fidei... ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Docemur his verbis magisterium a Christo eo consilio fuisse institutum, ut homines usque ad finem mundi, *donec occurrāmus omnes in unitatem fidei*, praebeant veritatibus revelatis assensum adeo firmum, ut nequitia et astutia perversorum hominum in nullum unquam errorem pertrahi possint. Atqui si Ecclesia in docendo infallibilis non foret, fideles hujusmodi assensum nunquam praebere possent, cum nunquam certi esse possent Ecclesiam non falli. Ergo Ecclesia in docendo est infallibilis.

Idem Apostolus ad Timotheum (I, iii, 14), scripsit : *Haec tibi scribo... ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Sicut igitur in materiali structura columna et fundamentum totum aedificium, ne corruat, sustentant ; ita Ecclesia totam fulcit veritatem et Christi religionem, ne pereat. Sed si Ecclesia in docendo errare posset, veritatem tanquam columna non fulciret, sed contra, veritatem destrueret.

II. *Ex Traditione.* Universalis traditio Ecclesiae docentis infallibilitatem practice et theoretice semper adseruit. — *Practice* : SS. Patres ad confutandos haereticos, ad Ecclesiae doctrinam semper provocarunt. « Sufficit, *inquit S. Athanasius*, his dumtaxat verbis ad illa (haereticorum) respondere : Haec catholicae Ecclesiae non sunt, neque ea est Patrum sententia. » (*Epist. ad Epict.*, n. 3, M., 26, c. 1055.) — Praeterea, tum Ecclesiae judicia in diri-

mendis fidei controversiis, tum ejus sententiae in definienda doctrina revelata, ut certa et inconcussa fidei regula habebantur, adeo ut qui eis acquiescere recusabat, ab omnibus tanquam haereticus fuerit abjectus. Sed haec praxis manifeste innuit omnes Ecclesiam ut infallibilem veritatis magistram considerasse.

Theoretice : Ecclesiae Patres infallibilitatem magisterii diserte adstruunt. Ait *S. Leo* : « Tanta divinitus soliditate munita est, ut eam neque haeretica unquam corrumpere pravitas, nec pagana potuerit superare perfidia. » (*Sermo* 3, c. 3. M., 54, c. 146.) — *S. Hieronymus* : « Cui (Ecclesiae) dicitur : Surge et illuminare, ut quae cecidit in incredulis (Judaeis), surgat in fidelibus... et postquam surrexerit, illuminatur ut nequaquam habeat erroris tenebras. » (*In Isai.*, LX, 24, c. 588.)

III. **Ex Ratione.** 1º *Ex fine Ecclesiae.* Christus Ecclesiam eo fine instituit, primum ut religionem suam puram et intactam conservaret, deinde ut suam praesentiam suumque magisterium jugiter continuaret in terris, tum ut homines in ea et per eam illud ipsum salutis praesidium haberent, quod habuissent si ipse ad finem usque mundi visibiliter in terris remansisset. Atqui si Ecclesia docens non omnimoda infallibilitate donaretur, sed in doctrina fidei et morum proponenda errare posset, tunc, nec religionem puram et intactam conservare posset, nec Christi magisterium, quod est omnino infallibile, repraesentaret in terris, nec in ea et per eam homines tutissimam salutis viam invenirent. Necesse est igitur ut Ecclesia sit prorsus infallibilis.

2º *Ex oeconomia fidei.* Si Ecclesia docens infallibilis non foret, error in ipsum Christum refunderetur. Atqui hoc est impossibile. Ergo. — *Prob. major.* Juxta Christi institutionem, unicum organum fidei communicandae est magisterium apostolicum, quod vice Christi loquitur, *qui vos audit, me audit* ; et cui omnes sub poena aeternae damnationis sese subicere tenentur : *qui non crediderit, condemnabitur*. Si igitur Ecclesia docens, cujus decisioni omnes stare tenentur, errare posset, omnes fideles absque culpa propria in errorem necessario induci possent; et hoc quidem ex positiva Christi institutione, qui hujuscemodi obligationem audiendi Ecclesiam induxit ; et sic error in Christum directe redundaret.

3º *Ex necessitate regulae fidei.* Requiritur in Ecclesia regula fidei controversiarum judex, et haec infallibilis sit oportet. Deficiente enim regula fidei, nec certo scire possemus quid tenendum sit, et quid rejiciendum ; nec controversiis finis imponi posset ;

huic vero regulae, si infallibilis non esset, absque formidine oppositi adhaerere non possemus, et sic fides pessumdaretur. Atqui regula fidei proxima non potest esse nisi authenticum Ecclesiae magisterium, ut supra probatum est (n. 216).

250. Quaeritur : *An synagoga fuerit etiam infallibilis.*

Resp. Certum est Deum providisse ut in synagoga depositum revelationis sancte custodiretur, et ab omni errore praeservaretur immune. — Utrum autem illud factum sit per infallibilitatis praerogativam ordinario magisterio judaico concessam, an per aliud medium, controvertitur.

Docent alii ordinarium synagogae magisterium non fuisse infallibile ; sed Deum, quando necessitas exposulabat, per extraordinarium magisterium prophetarum providisse, ne recta fides unquam deficeret. « Si quando, *inquit Franzelin*¹, magisterium ordinarium sua culpa deficeret, charisma propheticum magisterii extraordinarii supplebat defectum... Infallibilis itaque depositi custodia erat utique in Ecclesia mosaica, non tamen per promissam perennem assistentiam Spiritus veritatis pro magisterio ordinario ; sed quatenus munus utrumque, ordinarium sacerdotii et extraordinarium prophetiae, consideratur conjunctum. »

Alii vero docent ordinarium synagogae magisterium fuisse infallibile. « Jam in Lege Vet., *inquit S. Alphonsus*², summi sacerdotis sententia erat infallibilis : qua de causa qui ejus decretis obtemperare recusabat, morti adjudicabatur. »

§ 2. — DE OBJECTO INFALLIBILITATIS.

251. In schemate Conc. Vatic. *de Constitutione Ecclesiae*, c. 9³, de objecto infallibilitatis legimus : « Objectum infallibilitatis tantum patere docemus, quantum fidei patet depositum, et ejus custodiendi officium postulat ; adeoque praerogativam infallibilitatis, qua Christi Ecclesia pollet, ambitu suo complecti tum universum Dei verbum revelatum, tum id omne, quod licet in se revelatum non sit, est tamen ejusmodi, sine quo illud tuto conservari, certo ac definitive ad credendum proponi et explicari, aut contra errores hominum ac falsi nominis scientiae oppositiones valide asseri defendique non possit. »

Duplex igitur distinguitur infallibilitatis objectum : directum et indirectum.

252. Objectum directum seu primarium sunt omnia quae in revelatione *formaliter* continentur, sive sint veritates ordinis supernaturalis vel naturalis, sive spectent ad dogma, ad mores vel ad cultum, sive sint explicite aut implicite revelata. Ad hoc enim Ecclesiae donum infallibilitatis directe concessum est, ut revelationis depositum intactum custodiatur et fideliter proponatur. Unde :

1° Infallibilis est Ecclesia in libris inspiratis agnoscendis, in eorum canone recensendo, in eorum interpretatione tradenda : haec enim directe ad depositum fidei pertinent.

¹ *De Eccl.*, Thes. III, 2 ; cf. Egger, n. 326. — ² *Ver. fid.*, P. 3, c. 10. — ³ *Coll. Lac.* p. 570 ; cf. 415.

2° Errare nequit in approbatione versionum Scripturae Sacrae, saltem quoad ea quae fidei morumque doctrinam continent. Ecclesia enim est infallibilis in tradendo deposito fidei; ad quam traditionem diversae Scripturarum versiones directe pertinent.

3° Errare nequit in proponendis symbolis fidei, in veritatibus revelatis definiendis, in explicandis praeceptis moralibus aut consiliis evangelicis.

4° Est infallibilis in eruendo ex scriptis Patrum dogmata divinitus revelata, quae in Scripturis non continentur: traditio enim non secus ac Scriptura depositum revelationis continet.

5° Est infallibilis in condemnatione propositionum, quae revelatae doctrinae opponuntur: cujus enim est aliquam doctrinam infallibiliter definire, ejus etiam est oppositam doctrinam infallibili judicio reprobare.

6° Est infallibilis in definiendo suam propriam constitutionem, sua jura, suas proprietates et praerogativas: quippe quae omnia in deposito revelationis formaliter continentur.

253. II. Objectum infallibilitatis indirectum et secundarium sunt veritates quaedam ordinis naturalis vel facta naturalia, quae, etsi non sint revelata, tam intimam tamen cum dogmate aut morum integritate connexionem habent, ut sine eis nec dogma nec morum integritas salva subsistere possint. Cujusmodi sunt, v. gr., systemata philosophica, orthodoxia alicujus libri, generalis Ecclesiae disciplina.

In illis judicandis quae talem cum fide aut moribus connexionem habent, Ecclesiam esse infallibilem, unanimis omnium theologorum sententia docet. Disputant tamen auctores utrum sit *de fide*, an solum *theologice certum*, Ecclesiam in his esse infallibilem. (Cf. n. 327, 5.)

254. Prop. *Ecclesia, in judicandis veritatibus naturalibus cum dogmate aut moribus connexis, est infallibilis.*

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Eph.* iv, 11-14), infallibile magisterium fuisse Ecclesiae datum: *ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* — Et (*Colos.*, II, 4, 8): *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum... Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam secundum traditionem hominum.* Sed nisi Ecclesia de scientiis profanis, quae cum fide connectuntur, infallibiliter judicare posset, tunc impedire

non posset quin et omni vento doctrinae circumferamur, et philosophia decipiamur.

II. Ex Ratione. Ecclesia ex mandato divino jus et officium habet revelationis depositum custodiendi et defendendi ; quem in finem infallibilitatis donum accepit. Ergo eodem divini mandato jus habet ad media, sine quibus fidei et morum integritatem defendere non posset. Sed medium necessarium ad depositum revelationis efficaciter custodiendum et defendendum, est auctoritas de omnibus dictis et factis judicandi, quae cum dogmate aut morum doctrina connexa sunt, et haec in periculum adducere possent. Unde et in Conc. Vaticano, Const. *Dei Filius*, c. 4, can. 2, anathema dicitur in eos, qui Ecclesiae jus denegant proscribendi humanarum disciplinarum assertiones, quae doctrinae revelatae adversantur¹. Jamvero, nisi Ecclesia in illis judiciis ferendis infallibilis foret, finis intentus nullatenus obtineri posset ; homines quippe ejus decisiones, sub praetextu quod in eis forsitan erraverit, semper eludere possent.

255. Scholium. *De natura assensus Ecclesiae in his judiciis praestandi.* Cum Ecclesia officium et potestatem habeat infallibiliter de omnibus judicandi, quae cum dogmate aut moribus connexa sunt, nemini licet his Ecclesiae judiciis obedientiam detrectare, sed omnibus incumbit gravis obligatio, assensu non tantum externo, sed interno, sincere et absoluto sese subjicendi². « Quoniam vero satis non est, ait Vatic. (*Const. Dei filius*, c. 4), haeticam pravitatem devitare, nisi ii quoque errores diligenter fugiantur, qui ad illam plus minusve accedunt: omnes officii monemus servandi etiam Constitutiones et decreta, pravae ejusmodi opiniones, quae isthic diserte non enumerantur, ab hac quibus ab hac sancta Sede proscriptae et prohibita sunt. » Et *Pius IX* (*Encycl. Quanta cura*): « Omnes et singulas pravas opiniones ac doctrinas singillatim hisce litteris commemoratas auctoritate nostra Apostolica reprobamus, proscribimus atque damnamus, easque ab omnibus Catholicae Ecclesiae filiis, veluti reprobatas, proscriptas atque damnatas omnino haberi volumus et mandamus. » Cf. etiam *Syll.*, prop. 22. — « Omnes propositiones, ait etiam *S. Alphonsus*, a Pontificibus damnatae, licet non omnes sint haereticæ, sed aliae temerariae, aliae erroneae, aliae scandalosae, etc., tamen accedente Pontificis definitione, tenendum est de fide, quod illae propositiones vere sint temerariae, vel alia inficiantur nota, quam ipsas pati Pontifex declaravit. » (*Mor.*, l. I; n. 104.)

Notant tamen theologi, fidem, qua veritatibus non revelatis ab Ecclesia decis adhaeremus, non esse fidem divinam, propterea quod eas non credimus propter auctoritatem Dei revelantis ; sed esse fidem *ecclesiasticam*, quam alii vocant *mediate divinam*. Dicitur *ecclesiastica*, quia credimus propter infallibilem auctoritatem Ecclesiae ; dicitur *mediate divina*, quia Ecclesiae infallibilitatem credimus propter auctoritatem Dei. Unde propositio contraria veritati non revelatae, sed cum revelata connexa, non est haeretica, sed inferiori censura notatur, diciturque erronea, falsa, scandalosa, temeraria, impia, etc. ; et qui eam pertinaciter sustineret, peccaret utique graviter, et esset haereticus *praesumptivus, suspectus de haeresi*, non autem haereticus formalis.

¹ Cf. etiam *Pium IX*, *Gravissimas inter*, 41 Dec. 1862. — ² Cf. *Cod. Juris Can.* 1324.

Doctrinae in hoc scholio contentae opponuntur *modernistae*, juxta quos, si Ecclesia aliquem librum notat, aut errorem proscribit, « catholico sic est agendum, ut auctoritatis quidem observantissimum se publice profiteatur, suo tamen obsequi ingenio non intermittat » (Encycl. *Pascendi*, n. 65) ; et qui « instituto itinere pergunt : pergunt, quamvis redarguti et damnati ; incredibilem audaciam fucatae demissionis velamine obducentes. Cervices quidem simulate inflectunt ; manu tamen atque animo quod susceperant persequuntur audacius. » (*Ibid.*, n. 75.)

256. In causis mere scientificis, quae neque revelatae sunt, neque directe aut indirecte ad depositum fidei custodiendum referuntur, v. g., systema copernicum, regulae algebraicae, etc., et in factis personalibus, v. gr., an talis persona tale crimen commiserit, Ecclesia infallibilis non est. « Certum est, ait S. Thomas, quod judicium Ecclesiae universalis errare in his quae ad fidem pertinent, impossibile est... In aliis vero sententiis quae ad particularia facta pertinent, ut cum agitur de possessionibus, vel de criminibus, vel de hujusmodi, possibile est judicium Ecclesiae errare propter falsos testes. » (*Quodl.* 9, a. ult.)

Haecenus de objecto indirecto infallibilitatis in genere. Exinde cum communi theologorum sententia deduces sequentia corollaria :

257. I. Infallibilis est Ecclesia non solum in damnandis propositionibus, quae fidei directe opponuntur et haereticae sunt ; sed etiam in iis damnandis, quae indirecte et mediate tantum doctrinae revelatae opponuntur, et quibus notae haeresi inferiores inuri solent. Ratio ex dictis est evidens : nisi enim Ecclesia in hujusmodi propositionibus condemnandis infallibilis esset, depositum fidei custodire nequiret. — Ecclesia ergo, sive hujusmodi propositiones damnet nullam notam qualificativam eis decernendo (ut, v. gr., in *Syllabo*), sive eas damnet cuilibet propositioni in specie propriam inurendo censuram (ut in Const. *Auctorem fidei* Pii VI, 28 Augusti 1794), sive multas propositiones in globo reprobet, eas vocando respective erroneas, haeresi proximas, falsas, impias, periculosas, etc. (ut in Bulla *Unigenitus* Clementis XI, 8 Septembris 1713), judicium vere dogmaticum et infallibile enuntiat, cui omnes fideles sincere sese submittere tenentur.

258. II. Infallibilis est Ecclesia in disciplina generali. — Nomine disciplinae generalis intelliguntur leges et instituta, quae ad externam totius Ecclesiae gubernationem spectant ; qualia sunt quae referuntur aut ad cultum externum, ut liturgia et rubricae ; aut ad Sacramentorum administrationem, ut communio sub una specie ; aut ad hierarchicam subordinationem stabiliendam, ut est institutio praelaturarum quae vocantur juris ecclesiastici ; aut ad munera ecclesiastica rite obeunda, ut leges de residentia, de caelibatu, de jejuniis requisito ad celebrandum, etc.

Ecclesia dicitur infallibilis in disciplina nec eo sensu, quod leges

disciplinares sint immutabiles : mutatis enim circumstantiis, saepe opportunum est leges disciplinares abrogari vel mutari ; nec eo sensu, quod leges disciplinares sint semper omnium optimae et utilissimae : hoc enim ad Ecclesiae prudentiam pertinet, de qua hic non loquimur. Sed Ecclesia in disciplina generali dicitur infallibilis hoc sensu, quod in legibus disciplinaribus nihil possit reperiri, quod sit contra fidem, aut bonos mores, quodve in detrimentum Ecclesiae aut in damnum fidelium vergere possit.

Ecclesiam in disciplina infallibilem esse, ex ipsius missione sequitur : Missio Ecclesiae est fidem integram servare et populos ad salutem ducere, docendo eos servare quaecumque mandavit Christus. Sed si in disciplina aliquid praescribere, aut mandare aut tolerare posset, quod est contra fidem aut mores, aut quod in detrimentum Ecclesiae aut damnum populorum vergeret, Ecclesia a sua divina missione deviare posset ; quod repugnat.

Idem suadetur a Tridentino, Sess. XXII, can. 7 : « Si quis dixerit, caeremonias, vestes et externa signa quibus in missarum celebratione Ecclesia Catholica utitur, irritabula impietatis esse, magis quam officia pietatis, anathema sit. » — Et Pius VI, in Const. *Auctorem fidei*, propositionem 78^{am} pistoriensem : « quasi Ecclesia, quae spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset, non solum inutilem et onerosiorem quam libertas christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem et materialismum », damnavit ut *falsam, temerariam, scandalosam, perniciosam, piarum aurium offensivam*, etc.

N.-B. Cum Ecclesia in disciplina generali sit infallibilis, universalis Ecclesiae praxis et oratio liturgica ad ejus fidem ostendendam valide inserviunt : inde commune adagium : *Lex orandi legem statuit credendi*. Sic. v. gr., adoratio SS. Eucharistiae exhibita realem manifestat Christi praesentiam : preces pro defunctis probant purgatorii existentiam.

259. III. Infallibilis est Ecclesiae in approbatione ordinum religiosorum. — Ordo religiosus est *societas, quae per tria vota paupertatis, castitatis et obedientiae, sub certa institutorum forma ab Ecclesia approbata, ad perfectionem tendit*. — Tria memorata vota ad essentiam cujuslibet ordinis religiosi pertinent ; institutorum seu regularum forma, quae in diversis ordinibus pro diversitate finium diversa est, unum ordinem ab alio quasi specificè distinguit.

Quaestio hic non movetur, utrum Ecclesia sit infallibilis in approbando generatim statu perfectionis, qui in votorum observatione

positus est ; sed an sit infallibilis in approbando tali speciali ordine sub determinata sua regula.

Judicium Ecclesiae in approbatione alicujus ordinis religiosi potest considerari vel ut doctrinale vel ut prudentiale. Judicium *doctrinale* est de ordinis honestate, et de ejus aptitudine ad ducendum homines in perfectionem : judicium *prudentiale* est de opportunitate talis ordinis, habita omnium circumstantiarum ratione, utrum scilicet in talibus adjunctis talem ordinem admittere an rejicere expediat. — Non de prudentiali, sed de solo doctrinali judicio quaestio movetur.

260. *Probatur Ecclesiae infallibilitas quoad judicium doctrinale.* — Approbatio ordinis religiosi est judicium, quo Ecclesia pronuntiat talem ordinem, ad evangelicam perfectionem et sanctitatem consequendam, omnibus viam tutissimam suppeditare. Atqui su hujusmodi vivendi norma in se spectata aliquid, quod Evangelio aut legi naturali foret contrarium, continere posset, Ecclesia tamquam sanctitatis viam aliquid proponere posset, quod homines a salute retrahit ; et eo ipso fideles in ineluctabilem conjiceret errorem : quod Ecclesiae sanctitati et missioni repugnat. Unde ait S. Thomas : « Cum ergo per Apostolicam Sedem religiones aliquae sint institutae... manifeste se damnabilem reddit quicumque talem religionem damnare conatur. » (*Cont. Impugn.*, c. 4.)

Sciscitanti vero an Ecclesiae judicium prudentiale sit etiam infallibile, respondet Billuart¹ : « Aliud est judicium, utrum hic et nunc expediat hunc ordinem admittere ? Et de hoc judicio non ita constat esse infallibile ; quia non e scientia solum, sed e prudentia pendet : at saltem temeritatis notam non effugeret, qui contra communem Ecclesiae sensum, erroneum assereret. »

261. IV. Infallibilis est Ecclesia in canonizatione Sanctorum². — Canonizatio a Benedicto XIV definitur³ : « *Sententia definitiva S. Pontificis, qua decernit aliquem Beatum in sanctorum catalogum esse referendum, et coli debere in toto orbe catholico atque in universa Ecclesia cultu illo, qui caeteris canonizatis praestatur.* »

In hac definitiva sententia ferenda Ecclesiam errare non posse, omnes docent theologi, oppositamque sententiam alii vocant haeticam, alii saltem temerariam et scandalosam.

PROB. 1° Ecclesia in materia morum est infallibilis. Porro Sanctorum canonizatio ad mores pertinet. Illud enim Ecclesia in Sanctorum canonizatione praecipue intendit, videlicet ut nobis exemplaria virtutum ad vitam sancte instituendam proponat. Si quem igitur

¹ *De reg. fid.*, Diss. 3, a. 5. — ² Cf. Ferraris, v. Papa, art. 2, n. 49. — ³ *De Canoniz.*, L. 1, c. 39, n. 5.

in impenitentia mortuum canonizare posset, hominem vitiosum nobis imitandum exhibere, et proinde vitiorum exempla tanquam vitae normam nobis consecranda proponere posset : quod in materia morum maximus foret error.

2° Ecclesia in disciplina generali est infallibilis. Jamvero canonizatio ad disciplinam generalem pertinet, quandoquidem ea praescribitur, ut in toto orbe catholico atque in universa Ecclesia, honor et cultus dulciae alicui exhibeantur.

3° Ecclesiae sanctitati repugnat, ab ea judicio definitivo et irrevocabili proclamari, Dei inimicum et hostem in coelis regnare, et coli debere tanquam Dei amicum. Quod tamen fieret, si Ecclesia in Sanctorum canonizatione errare posset.

262. Scholium de beatificatione. Canonizationem praecedere solet beatificatio, quae est sententia qua Ecclesia, post accuratum examen virtutum ac miraculorum alicujus defuncti, indulget et permittit ut ei cultus dulciae deferatur. « Ultima differentia inter beatificationem et canonizationem, inquit *Benedictus XIV*¹, minime quidem constituenda erit vel in permissione cultus, vel in ejus coarctatione ad personas aut locos particulares, quae in beatificatione habeatur, secus ac in canonizatione ; sed in extrema et definitiva de sanctitate sententia cultum aliis Sanctis debitum in universali Ecclesia per canonizationem, nequaquam vero per beatificationem praecipiente. »

« Duo communiter asserunt Doctores circa beatificationem, ait *Leytam*². Primum est beatificatum infallibiliter esse in coelo : neque potest id negari sine temeritate et impietate. Secundum est : id non esse de fide. » — Alii tamen graves Doctores docent esse de fide Ecclesiam in alicujus beatificatione errare non posse³.

263. V. Infallibilis est Ecclesia in factis dogmaticis judicandis. — Factum dogmaticum vocatur factum per se humanum, necessario tamen connexum cum jure, seu cum fidei morumve doctrina ; v. gr., *an Concilium Vaticanum fuerit oecumenicum* : en factum humanum ; sed quia ab isto facto pendet quaestio : *an judicia doctrinalia Vaticani sint de fide*, idcirco factum cum jure intime connectitur, qua de causa *dogmaticum* vocatur.

Plura enumerantur facta dogmatica ; de uno tantum disputare juvat, de quo, occasione haeresis jansenistarum, celebris viguit controversia : an scilicet Ecclesia de sensu alicujus libri infallibile valeat proferre judicium.

Ad librum aliquem quod spectat, v. gr., ad *Augustinum* a Jansenio conscriptum, triplex quaestio moveri potest : 1^a *An Augustinus sit a Jansenio conscriptus*. En factum mere historicum, de quo infallibiliter non judicat Ecclesia, quia sola suppeditantur testi-

¹ Loc. cit., n. 14. — ² *Synopsis de Eccl. mil.*, n. 436. — ³ Ferraris, v. *Papa*, art. 2, n. 53 et seq.

monia humana. — 2^a *Utrum quinque propositiones ex Augustino desumptae et ab Innocentio X, anno 1653, condemnatae, in se et in sensu suo objectivo consideratae, sint orthodoxae, an haereticæ.* En quaestio juris seu doctrinae, in qua dijudicanda Ecclesiam esse infallibilem fide certum est. — 3^a *An praedictae propositiones in sensu suo objectivo, qualis ex verbis et ex contextu eruitur, inveniantur in Augustino ; seu an Augustinus contineat istas quinque propositiones.* En factum dogmaticum, quia Augustinus est factum humanum, sed cum doctrina intime connexum. — Dicitur : in sensu suo objectivo, quia Ecclesia, in judicanda alicujus libri doctrina, nunquam intendit de sensu subjectivo judicare, quem auctor in mente habuit ; sed de solo sensu objectivo, quem verba, in se et cum relatione ad contextum considerata, prae se ferunt.

264. Postquam Innocentius X, bulla *Cum occasione*, 1653, quinque Jansenii propositiones ex libro, cui titulus *Augustinus*, excerptas condemnasset, Jansenistae, ut condemnationem effugerent, docuerunt Ecclesiam esse quidem infallibilem in damnanda aliqua propositione in se sumpta, ac proinde eam fuisse infallibilem in condemnandis quinque illis propositionibus in se consideratis ; ast negaverunt easdem propositiones, saltem eo sensu quo fuerunt condemnatae, in libro *Augustinus* reperiri ; negaverunt insuper Ecclesiae competere auctoritatem infallibiliter declarandi propositionem aliquam in aliquo libro contineri

265. **Prop.** *Ecclesia in factis dogmaticis judicandis est infallibilis.*

PROB. I. Ex praxi Ecclesiae. Ad ipsam Ecclesiam spectat de suae infallibilitatis extensione judicare ; hanc enim ex divina revelatione, in qua scrutanda ab omni errore immunis est, cognoscit. Atqui Ecclesia continua praxi infallibile de objectivo librorum sensu judicium ferendi auctoritatem sibi attribuit : non solas enim haereticorum doctrinas in se spectatas, sed eorum quoque libros damnavit, fidelibusque, ut huic suae sententiae sincero animo acquiescerent, jugiter injunxit. Sic, v. gr., in Concil. Nicaeno, Patres non solum haeresim Arii, sed etiam ejus librum, quem *Thaliam* inscripserat, damnarunt ; in Ephesino, epistolam Nestorii reprobarunt ; in Constantiensi, propositiones ex scriptis Wicleffi et J. Huss exsertas proscripserunt.

II. Ex Ratione. 1° Infallibilitatis praerogativa a Christo Ecclesiae ideo concessa est, ut magistra esset veritatis, et fideles pasceret salutaria eis praebendo pabula, pestiferaque ab eis arcendo. Atqui nisi Ecclesia de sensu alicujus libri infallibile judicium posset proferre, accidere posset ut librum orthodoxum tanquam haereticum

proscriberet ; haereticum vero approbaret tanquam orthodoxum ; ac proinde Ecclesia non veritatis sed erroris foret magistra ; nec pabula salutaria praeberet, sed mortifera. Quod Ecclesiae missioni aperte repugnat.

2º Ecclesia est custos revelationis. Ut autem divinam doctrinam sancte custodire, et efficaciter defendere valeat, ea, quae eidem opponuntur, infallibili judicio discernat, necesse est. Atqui infallibili judicio, quatenus veritati opponantur, cognoscere nequit, nec proinde suo munere fungi potest, nisi eodem infallibili judicio de sensu librorum, in quibus de rebus fidei et morum agitur, judicare possit. Ergo Ecclesia de sensu librorum infallibile iudicium proferre potest.

ARTICULUS IV.

De unitate ecclesiae.

266. Definitio. — Unitas est Ecclesiae proprietas, qua cum Ecclesiarum multiplicitas, tum Ecclesiae intrinseca divisibilitas, excluduntur. — Vi hujus unitatis unica tantum existit vera Ecclesia, et ea quidem in se una est atque indivisibilis, et « non per varias christiani nominis consociationes dispersa atque diffusa, sed tota in se collecta penitusque cohaerens, in sua conspicua unitate indivisum ac indivisibile corpus praefert. » (*Schema Vatic. de Eccl.*, c. 5., *Coll. Lac.*, p. 569.)

Ad unitatem Ecclesiae constituendam duo conferunt elementa, videlicet : *materiale*, quod consistit in multiplicitate membrorum vel Ecclesiarum particularium ; et *formale*, quod est vinculum quoddam morale, quo multitudo ad unitatem formaliter redigitur.

267. Doctrina catholica. — Docet fides catholica veram Christi Ecclesiam esse unicam et in se indivisibilem ; et ejus diversa membra ad unitatem formaliter redigi per triplex vinculum et ejusdem fidei professionis, et eorundem Sacramentorum communionis, et subjectionis erga eundem supremum Pastorem. Cum enim Ecclesia sit societas visibilis, vinculum, quo fideles in unum corpus congregantur, debet, servata debita proportione, idem esse atque illud, quod requiritur ad constituendam cujuslibet societatis unitatem. Porro convenit inter omnes, societatis unitatem inde oriri, quod omnes socii mutua conspiratione in eundem finem, per eadem media, sub directione unius supremæ potestatis tendant. Ecclesiae igitur unitas etiam in eo sita est, quod omnes fideles eadem fide atque mutua caritate inter se copulati, ad finem vitae aeternae

per eadem media sub directione ejusdem supremi capitis aspirant.

Unde Ecclesiae unitatem in tribus esse positam recte asseritur :
a) in unitate ejusdem fidei, qua omnes quidquid a Deo revelatum et ab Ecclesia propositum est, credunt ; *b) in unitate communionis*, qua omnes interna caritate se mutuo diligunt, et externo vinculo eorumdem Sacramentorum et rituum a Christo institutorum inter se connectuntur ; *c) in unitate regiminis*, qua omnes eidem Supremo Pastori subjiuntur.

268. **Error**es ¹. « Profecto unam esse Jesu Christi germanam Ecclesiam, ait *Leo XIII*, ex luculento ac multiplici sacrarum Litterarum testimonio, sic constat inter omnes, ut contradicere christianus nemo ausit. Verum in dijudicanda statuendaque natura unitatis, multos varius error de via deflectit. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 163.)

Et re quidem vera, circa naturam unitatis Ecclesiae errant :

1° *Anglicani*, qui docent unitatem Ecclesiae universalis conflari e pluribus ecclesiis particularibus, quamvis fide vel communione dissitis. — Secundum antiquiores Anglicanos, Ecclesia universalis constat ex Romana, Graeca, Armeniaca, Aegyptiaca, Moscovita, Anglicana pluribusque aliis ; — qui vero Doctoris Pusey doctrinam sequuntur, Ecclesiam universalem componi dicunt ex Romana, Anglicana et Graecoschismatica, apud quas, aiunt, forma hierarchiae ecclesiasticae, quae originalis vel Apostolica sit, perseverat.

2° *Novatores saec. XVI*, utpote qui unitatem communionis atque regiminis nihil ad unitatem Ecclesiae conferre dicant, ex sola fidei unitate unitatem Ecclesiae repetunt : unde veram Ecclesiam docent esse diffusam per omnes christiani nominis sectas, in quibus vera fides invenitur, licet sint ab invicem independentes, immo et ad invicem inimicae.

Verum in iis assignandis, quae ad praedictam fidei unitatem sint necessaria, inter se dissident. Alii, praesertim antiquiores, docent ad unitatem fidei, ac proinde ad titulum membri verae Christi Ecclesiae, requiri et sufficere ut ea credantur, quae in Scripturis continentur. — Alii cum Calvinista Jurieu ² fidei veritates in articulos fundamentales et non fundamentales distinguunt. Fundamentales Jurieu illos vocat « qui explicite credendi sunt ab omnibus si salvi esse velint » ; non fundamentales vero eos « qui sine salutis dispendio rejici possunt etiamsi per ministerium apostolicum uti credenti proponantur ». Unde docet eos, qui articulos fundamentales admittant, licet non fundamentales rejiciant, fidei unitatem conservare et in sinu verae Christi Ecclesiae versari.

Probandum est igitur Ecclesiam ex Christi institutione esse unicam, atque unam, id est, in se indivisam, non vero per varias christiani nominis consociationes dispersam ; ejusque unitatem cum ex unitate fidei, tum ex unitate communionis, tum ex unitate regiminis essentialiter exurgere.

269. **Prop. I.** *Ecclesia ex Christi institutione est essentialiter unica, atque una et in se indivisa.*

¹ Cf. *Theol. Vatic., Coll. Lac.*, p. 587. — ² Cf. *S. Alph., Cont. haer.*, c. 12, n. 8. (t. 7, p. 355) ; *Ver. fid.*, P. 3, c. 5, n. 7.

De fide, ex Symb. Constantinopolitano, et ex constanti Ecclesiae praxi et doctrina.

PROB. I^a PARS : *Ecclesia est unica.*

I. **Ex verbis Christi.** Legimus (*Joan.*, x, 16). *Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili ; et illas oportet me adducere ; et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor.* At vero his in verbis Christus manifeste de Ecclesia loquitur, simulque testatur ovile suum esse unum, et pastorem esse unum. Unica igitur est Christi Ecclesia.

(*Matth.*, xvi, 18) : *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* » Sane Jesus Christus, inquit *Leo XIII*, de aedificio ejusmodi mystico cum loqueretur Ecclesiam non commemorat nisi unam, quam appellat *suam* : *aedificabo Ecclesiam meam.* Quaecumque, praeter hanc, cogitetur alia, cum non sit per Jesum Christum condita Ecclesia Christi vera esse non potest. » (*Encycl. Satis cogn.*, p. 164.)

II. **Ex Traditione.** SS. Patres in unitate Ecclesiae celebranda unanimes sunt. « Deus unus est, inquit *S. Cyprianus*, et Christus unus, et una Ecclesia ejus, et fides una... Scindi unitas non potest. » (*De unit. Eccl.*, c. 23. *M.*, 4, c. 517.)

III. **Ex Ratione.** 1° *Ex fine Ecclesiae.* « Quod enim, ait *Leo XIII*, in condita condendave Ecclesia petiit, quid voluit Christus Dominus ? Hoc scilicet : munus idem, idemque mandatum in eam continuandum transmittere, quod ipse acceperat a Patre... Jamvero Christi muneris est vindicare ab interitu ad salutem *quod perierat*, hoc est non aliquot gentes aut civitates, sed omnino hominum, nullo locorum temporumve discrimine, universum genus... Itaque partam per Jesum Christum salutem, simulque beneficia omnia quae inde proficiscuntur, late fundere in omnes homines atque ad omnes propagare aetates debet Ecclesia. Quocirca ex voluntate auctoris sui unicam in omnibus terris, in perpetuitate temporum, esse necesse est. Plane plus una ut esse posset, excedere terris et genus hominum fingere novum atque inauditum oporteret. » (*Encycl. Satis cogn.*, p. 164.)

2° *Ex Ratione corporis mystici.* « Illud accedit, inquit *Leo XIII*, quod Ecclesiam Filius Dei mysticum corpus suum decrevit fore, quocum ipse velut caput conjungeretur, ad similitudinem corporis humani quod suscepit : cui quidem naturali conglutinatione inhaeret naturale caput. Sicut igitur mortale corpus sibi sumpsit unicum... sic pariter unum habet corpus mysticum, in quo et cujus ipsius

operâ facit sanctitatis salutisque aeternae homines compotes. »
(*Loc. cit.*)

PROB. II^a PARS : *Ecclesia est una, id est, in se indivisibilis.*

PROB. I. **Ex verbis Christi.** « Atvero, ait *Leo XIII*, qui unicam condidit, is idem condidit unam : videlicet ejusmodi. ut quotquot in ipsa futuri essent, arctissimis vinculis sociati tenerentur ita prorsus ut unam gentem, unum regnum, corpus unum efficerent : *unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una sp̃e vocationis vestrae.* (*Eph.*, iv, 4.) Voluntatem hac de re suam Jesus Christus sanxit, propinqua jam morte, augusteque consecravit, ita Patrem adprecatus : *Non pro eis rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me... ut et ipsi in nobis unum sint... ut sint consummati in unum.* (*Joan.*, xvii, 20-23.) Imo tam intime nexam jussit esse in sectatoribus suis unitatem tamque perfectam, ut conjunctionem cum Patre suam ratione aliqua imitaretur : *Rogo... ut omnes unum sint, sicut tu, Pater in me, et ego in te.* (*Joan.*, xvii, 21.) » (*Loc. cit.*, p. 168.) — Porro, haec intima unitas, quam Christus pro Ecclesia expostulat, ejus divisionem in diversas consociationes omnino excludit.

II. **Ex verbis Apostoli.** Scripsit Apostolus (*I, Cor.*, xii, 12) : *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt : ita et Christus.* — (*Rom.*, xii, 4, 5) : *Sicut in uno corpore multa membra habemus... ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* — Ex quibus manifestum est Ecclesiam, corpus Christi, esse, ad instar corporis humani, non solum unam, sed indivisibilem omnino, neque posse in diversa corpora ab invicem separata dispesci, quin funditus pereat.

III. **Ex Ratione.** Cum ex institutione Christi Ecclesia sit una, et unitate fidei, et unitate communionis, et unitate regiminis (sicut infra probabitur, n. 270), fieri nequit ut religiosae consociationes, quae triplici illo vinculo inter se non consociantur, veram Christi Ecclesiam constituent. Atqui diversae Ecclesiae, ex quibus Anglicani et protestantes universalem Ecclesiam conflari dicunt, inter se triplici illo vinculo non consociantur. Non potest igitur universalis et vera Christi Ecclesia ex particularibus illis Ecclesiis constare.

270. **Prop. II.** *Ex Christi institutione Ecclesia necessario est una unitate fidei, unitate communionis, et unitate regiminis.*

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis, et constanti Ecclesiae doctrina et praxi.

PROB. IN GENERE ex verbis *Leonis XIII* : « Sicut ad unitatem Ecclesiae, quatenus est *coetus fidelium*, necessario unitas fidei requiritur, ita ad ipsius unitatem, quatenus est divinitus constituta societas, requiritur jure divino *unitas regiminis*, quae *unitatem communionis* efficit et complectitur. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 184.)

PROB. IN SPECIE I^a PARS : *Ecclesia est una unitate fidei.*

N.-B. Cum agatur de unitate fidei Ecclesiae, quatenus haec est visibilis et externa societas, per fidem intelligitur cum fides interna tum externa ejus manifestatio : utraque est enim necessaria, secundum illud Apostoli (*Rom.*, x, 10) : *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

PROB. I. Ex verbis Christi. Mittens Apostolos in mundum, dixit eis Christus (*Marc.*, xvi, 15) : *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit... salvus erit.* — (*Matth.*, xxviii, 20) : *Euntes, docete omnes gentes... docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis.* Expressa igitur Christi voluntate, ut idem Evangelium est et omnibus praedicandum et ab omnibus admittendum ; neque vero dixit Christus : *qui crediderit aliquas veritates, qui crediderit articulos fundamentales*, sed absolute : *qui crediderit.* Necesse est igitur ut in eadem fide omnes fideles conveniant, atque omnia, quae eis Christus per Ecclesiam proponit, credant.

Praeterea, Christus jussit ut sibi docenti fides adjungeretur. « Quaecumque praecipit, ait *Leo XIII*, eadem omnia auctoritate praecipit : in exigendo mentis assensu nihil excipit, nihil secernit. Eorum igitur qui Jesum audissent, si adipisci salutem vellent, officium fuit non modo doctrinam ejus accipere universe, sed tota mente assentiri singulis rebus, quas ipse tradidisset. » Atqui « Doctrinam Apostolorum religiose accipi sancteque servari perinde imperat ac suam : *Qui vos audit, me audit ; qui vos spernit, me spernit* (*Luc.*, x, 16)... Ergo Apostolorum vel unum repudiare doctrinae praeceptum plane non plus licuit, quam de ipsius Christi doctrina rejecisse quicquam. » (*Loc. cit.*, p. 173.) Necesse est igitur omnes fideles in eadem fide convenire.

II. Ex verbis Apostoli. « Istam tutandae unitati, de qua dicimus, ait *Leo XIII*, institutam divinitus rationem urget B. Paulus in Epistola ad Ephesios ; ubi primum monet, animorum concordiam magno studio conservandam : *solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (iv, 3 et seq.) ; cumque concordēs animi caritate esse omni ex parte non possint, nisi mentes de fide consentiant, unam apud omnes vult esse fidem : *Unus Dominus, una fides* ; ac tam

perfecte quidem unam, ut errandi discrimen omne prohibeat : *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Idque non ad tempus servari docet oportere, sed *donec occurramus omnes in unitatem fidei... in mensuram aetatis plenitudinis Christi.* » (*Loc. cit.* p. 177.)

III. **Ex Traditione.** SS. Patres unanimiter docent, fidei unitatem in Ecclesia esse necessariam, atque eos, qui vel minimo fidei articulo contradixerint, extra Ecclesiam atque extra salutis viam vagari. « Ea, quae est Ecclesia universa, *inquit S. Irenaeus*, unam et eandem fidem habet in universo mundo. » (*Adv. haer.*, l. 1, c. 10. M., 7, c. 559.) — *Clemens Alex.* : « Solam esse dicimus, antiquam et catholicam Ecclesiam, in unitatem unius fidei quae est ex propriis testamentis. » (*Strom.*, l. 7, c. 17. M., 9, c. 551.)

IV. **Ex praxi Ecclesiae.** « Ecclesia, *ait Leo XIII.*... nihil egit studio et contentione majore, quam ut integritatem fidei omni ex parte tueretur. Hinc perduellium habere loco et procul amandare a se, qui de quolibet doctrinae suae capite non secum una sentirent. Ariani, Montanistae, Novatiani, Quartodecumani, Eutychiani certe doctrinam catholicam non penitus omnem, sed partem aliquam deseruerant : haereticos tamen declaratos, ejectosque ex Ecclesiae sinu quis ignorat fuisse ? Similique judicio damnati, quotquot pravorum dogmatum auctores variis temporibus postea consecuti sunt. » (*Loc. cit.*, p. 175.)

V. **Ex natura fidei.** « Ea est natura fidei, *ait Leo XIII.*, ut nihil tam repugnet quam ista credere, illa rejicere. » Et re quidem vera, objectum formale fidei idem est pro omnibus et singulis veritatibus revelatis, auctoritas scilicet Dei loquentis. Ac proinde « is, qui veritatibus divinitus acceptis vel in uno capite dissentiat, verissime fidem exuit funditus, quippe qui Deum, quatenus summa veritas est et *proprium motivum fidei*, recusat vereri ». (*Loc. cit.*, p. 179.) Non potest igitur fieri ut in Ecclesia sit diversitas in fide. Ex quo constat, distinctionem in articulos fundamentales et non fundamentales, quam protestantes excogitaverunt, insulsam esse et impiam, fideique prorsus subversivam.

PROB. II^a PARS : *Ecclesia est una unitate communionis.* Unitas communionis sita est et in mutua caritate, qua omnes fideles ad invicem in unum compaginantur ; et in participatione eorundem Sacramentorum, ejusdemque cultus celebratione : quae omnia in Ecclesia adsint, necesse est.

1° *Adesse debet mutua caritas.* Mandat Christus discipulis suis, ut se invicem diligant (*Joan.*, xv, 17) : *Haec mando vobis, ut diligatis invicem* ; et hanc dilectionem tanquam signum distinctivum discipulorum suorum indicat (*Joan.*, xiii, 35) : *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* — Et S. Joannes, Epist. I, totus est in hac mutua caritate commendanda.

B. Paulus Ephesios adhortatur (iv, 2, 3) : *cum patientia, supportantes invicem in caritate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Et (I, *Cor.*, xii), Ecclesiam corpori humano comparat, talemque inter membra corporis Christi mystici requirit unionem et communionem, quales existunt in corpore humano, in quo inter omnia membra tanta viget harmonia et communicatio, ut si quid patiatur unum membrum, compatiantur omnia membra ; si gloriatur unum membrum, congaudeant omnia membra, et pro invicem sollicita sint membra, ne sit schisma in corpore.

« Quamobrem, inquit Leo XIII, dispersa a membris caeteris si qua membra vagantur, cum eodem atque unico capite conglutinata esse nequeunt : *Unus Deus est, et Christus unus, et una Ecclesia ejus et fides una et plebs una in solidam corporis unitatem concordiae glutino copulata. Scindi unitas non potest, nec corpus unum discidio compaginis separari.* » (S. Cypr., *De cath. Eccl. Unit.*, n.23.) (Encycl. *Satis cogn.*, p. 167.)

2° *Adesse debet unitas in cultu et in sacramentorum participatione.*

PROB. I. Ex S. Scriptura. Praedixit Malachias (i, 11), in religione a Messia fundanda, unicum fore ubique terrarum sacrificium : *Magnum est nomen meum in gentibus ; et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda.* Quapropter et Christus, peracta ultima coena, unicum Novae Legis sacrificium instituit (*Luc.*, xxii, 19) : *Hoc facite in meam commemorationem.*

Baptismum et Eucharistiam, quae sunt Sacramentorum praecipua, enumerat Apostolus tanquam vincula unionis inter Christianos. Ad Corinthios scribens ait (I, *Cor.*, xii, 13) : *Omnes in unum corpus baptizati sumus, sive Judaei, sive gentiles.* Sed baptismum unum est (*Eph.*, iv, 5) : *Una fides, unum baptisma.* — De Eucharistia vero scribit (I, *Cor.*, x, 16, 17) : *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est ? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est ? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.*

II. Ex Traditione. Ait S. Cyprianus : « Aliud altare constitui

aut sacerdotium novum fieri praeter unum altare et unum sacerdotium non potest. » (*Epist.* 40, n. 5. M., 4, c. 336.)— Et *S. Hieronymus* : « Unum esse altare in ecclesia, et unam fidem et unum baptismum Apostolus docet, quod haeretici deserentes, multa sibi altaria fabricati sunt. » (*In Osee*, c. 8. M., 25, c. 888.)

PROB. III^a PARS : *Ecclesia est una unitate regiminis*. — Regiminis unitatem essentialiter requiri in Ecclesia, ex iis, quae de primatus institutione dicta sunt (n. 184), abunde manifestum est, et ulteriori probatione non indiget.

Unum tamen cum Vaticano (*Const. Pastor aet.*), notare juverit, unitatem scilicet regiminis esse in Ecclesia fontem et munimen unitatis fidei et communionis. « Ut Episcopatus ipse, ait *Vatic.*, unus et indivisus esset, et per cohaerentes sibi invicem sacerdotes credentium multitudo universa in fidei et communionis unitate conservaretur, beatum Petrum caeteris Apostolis praeponens in ipso instituit perpetuum utriusque unitatis principium ac visibile fundamentum, super cujus fortitudinem aeternum exstrueretur templum, et Ecclesiae coelo inferenda sublimitas in hujus fidei firmitate consurgeret. »

ARTICULUS V.

De sanctitate ecclesiae.

271. Definitio. — Sanctitas est proprietas, qua Ecclesia ab omni labe immunis et Deo perfecte semper conjuncta, sua membra cum Deo conjungere indesinenter satagit, ita ut semper in sinu suo possideat fideles, qui maxima perfectione spirituali donentur, suamque sanctitatem externis signis manifestent.

Sanctitas est perfecta puritas a peccato (Polm.), sanctum enim dicitur quod est coram Deo mundum et purum, et ab omni spirituali immunditia liberum. — Sanctum etiam dicitur quod est Deo dicatum et consecratum ; qua ratione, v. gr., calix sanctus dicitur.

Ecclesiam esse aliquo modo sanctam, nullus haeticorum negat ; Scripturae enim testimonia, quibus sanctitas ei adscribitur, nimis cogentia sunt quam ut sanctitas ei possit denegari : vocatur quippe Ecclesia *regnum coelorum*, *corpus Christi*, *sponsa Christi*, *templum sanctum*, *habitaculum Dei*, etc. ; quae cuncta sanctitatem quamdam innuunt. Praeterea, testatus est Apostolus (Eph. V) : *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid, hujusmodi; sed ut sit sancta et immaculata.*

272. Diversae rationes sanctitatis. — Ecclesia diversis rationibus sancta dicitur : 1° ratione ordinationis, quia est tota Deo dicata et consecrata, cultuique divino addicta ; 2° ratione originis, quia Deum habet auctorem ; 3° ratione capitis, Christi scilicet, qui vitam et sensum spirituales in eam jugiter influit ; 4° ratione finis, qui est Redemptionis continuatio ad salutem animarum ; 5° ratione doctrinae, quae tota est sancta et salutifera ; 6° ratione mediorum, quia sola « legitimum sacrificii cultum et salutarem Sacramentorum usum, per quae tanquam efficacia divinae gratiae instrumenta Deus veram sanctitatem efficit. » (*Catech. Rom.*, P. 1, c. 10, q. 9.)

273. Sanctitas socialis. — Hisce verò sanctitatis rationibus omissis, sanctitatem Ecclesiae, prout est externa et visibilis societas, considerare satis habebimus. Cum sanctitas in gratia sanctificante et virtutum exercitio sit posita, ea societas dicitur et est essentialiter sancta : 1° In qua continua cura viget atque sollicitudo, ut per apta sanctificationis media gratiam sanctificantem hominibus procuret et eam in eis augeat, atque sua membra ad virtutis exercitium jugiter promoveat. Haec sanctitas vocatur *sanctitas activa*, et dici potest *sanctificatio*. — 2° In qua semper aliqua inveniuntur membra, quae reali sanctitate polleant ; haec sanctitas vocatur *sanctitas passiva*. Dicitur *aliqua membra*, non enim necesse est ut omnia societatis membra sint sancta ; namque, cum sanctitas passiva liberam hominis cooperationem requirat, fieri potest et reapse fit ut multi sanctificativae virtuti societatis nolint cooperari ; quorum perversitas, utpote quae sit contra intentionem societatis, hujus sanctitatem non tollit. — 3° In qua demum externae adsunt manifestationes sanctitatis internae per miracula, prophetias, aliaque Spiritus Sancti charismata.

Hujuscemodi socialis sanctitas Christi Ecclesiae est adscribenda.

274. Prop. Vera Christi Ecclesia est sancta, sanctitate tam activa quam passiva, etiam heroica, atque externis signis manifestata.

De fide, ex symb. Constant., quantum ad sanctitatem in genere ; ex apertis Scripturae testimoniis, quantum ad sanctitatem socialem in specie.

PROB. I^a PARS : *Adest in Ecclesia sanctitas activa.*

I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Eph.*, iv, 11-13) : *Et ipse (Christus) dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas... alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes... in virum perfectum.* Ex quibus manifestum est, Christum

voluisse ut adesset in Ecclesia jugis sollicitudo necnon et continua actio ad aedificandum corpus ejus, *ut occurramus omnes in virum perfectum* : quod fit per verae sanctitatis acquisitionem in membris.

— Qua de causa exclamat idem Apostolus (I, *Cor.*, ix, 16) : *Si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit ; vae mihi si non evangelizavero... dispensatio mihi credita est.*

II. Ex fine Ecclesiae. Finis Ecclesiae est Redemptionis continuatio ad salutem hominum. Sed Ecclesia, cum sit indefectibilis, divinae suae missioni deesse numquam potest. Est igitur in Ecclesia continua cura atque sollicitudo de sanctificandis hominibus.

PROB. II^a PARS : *Adest in Ecclesia sanctitas passiva.*

I. Ex desiderio Christi. Christus sanctificationem membrorum Ecclesiae ardentissime desideravit ; eamque ut obtineret, ad Patrem oravit sanguinemque suum fudit, sicut ex Scripturis manifeste constat. (Cf. *Luc.*, xii, 49. — *Joan.*, x, 10 ; xvii, 19, 20. — *Tit.*, ii, 14. — *Eph.*, v, 25.) Atqui nefas est dicere, ardens Christi desiderium, ferventem ejus orationem, atque ejus sanguinis effusionem etiam ad minimum tempus effectu suo carere posse. Necesse igitur est ut semper adsint in Ecclesia nonnulla membra, quae sanctitate fulgeant.

II. Ex nominibus Ecclesiae. Ecclesia in Scripturis dicitur objectum divinae complacentiae, domus Dei, templum Dei, inhabitaculum Spiritus Sancti, Sponsa Christi, corpus Christi. Jamvero Deus non dicitur inhabitare nisi per gratiam sanctificantem, sponsa diligitur et radamat amore amicitiae, corpus vivit vitam ipsius capitis : ex his omnibus liquet, aliquos in Ecclesia semper inveniri, qui gratia sanctificante ornentur, Deum amore amicitiae super omnia diligant, et vitam Christi perfecte vivant.

III. Ex parabolis. Ex diversis parabolis, quibus Christum Ecclesiam figurat, constat sanctos in ea semper inveniri. Etenim : si in agro patrisfamilias crescit zizania, crescit et frumentum ; si in area invenitur palea, invenitur et triticum ; si in sagena capiuntur mali pisces, capiuntur et boni ; si ad coenam intrat homo non vestitus veste nuptiali, intrant et alii hac veste induti.

PROB. III^a PARS : *Adsunt in Ecclesia internae sanctitatis externae manifestationes.*

Legimus (*Joan.*, xiv, 12) : *Amen, amen dico vobis : Qui credit in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado.* (*Marc.*, xvi, 17, 18) : *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur : In nomine meo daemonia ejicient ; lingui-*_s

loquentur novis, etc. Et (I, Cor., XII) : Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem, alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae... alii gratia sanitatum in uno Spiritu ; alii operatio virtutum, etc.

Concedunt equidem protestantes ista charismata Ecclesiae data fuisse, sed in prima tantum tempora, quibus fundanda erat Ecclesia; ast negant ea perdurare debuisse. — Contra vero, Christus ea charismata Ecclesiae promisit absolute, non autem ad tempus determinatum ; ergo tamdiu durabunt, quamdiu existet Ecclesia.

Praeterea, ea charismata concessa sunt Ecclesiae ad ejus utilitatem, et ut infideles ad fidem adducat (I, Cor., XIV, 22), quorum plenitudo sub finem tantum mundi intrabit in Ecclesiam, ut testatur Apostolus (Rom., XI, 25). Semper igitur in Ecclesia permanebunt et gratia sanitatum, et operatio virtutum, et donum prophetiae, et caetera Spiritus Sancti charismata.

ARTICULUS VI.

De catholicitate ecclesiae.

275. Definitio. — Catholicitas idem sonat ac *universalitas*, et definiri potest : « *Lata per orbem Ecclesiae extensio, cum magna et conspicua membrorum multitudine.* » (MURRAY, *De Eccl.*, Disp. 9, n. 4.) Duo in conceptu catholicitatis includuntur, puta : magnus fidelium numerus, et eorundem lata per orbem diffusio.

276. Divisio. — Multiplex concipitur Ecclesiae catholicitas.

1° Catholicitas materialis et formalis. — *Materialis* est « mera hominum diffusio per omnia loca et apud omnes gentes, quin attendatur utrum sint unius aut plurium societatum, quae non aliter efficiant quid unum, nisi quod communi Ecclesiae christianae nomine appellantur. » (MAZ., n. 693.) — Catholicitas *formalis* est diffusio Ecclesiae quatenus constituit societatem unam triplici unitate fidei, communionis et regiminis, de qua supra locuti sumus (n. 266). Catholicitas formalis sola vere et proprie dici potest catholicitas ; de qua sola in praesenti loquimur.

2° Catholicitas formalis est juris vel facti. *Catholicitas facti* est : Lata per orbem Ecclesiae diffusio *actualis*, cum magna et conspicua membrorum multitudine. — *Catholicitas juris* consistit in Ecclesiae aptitudine, efficacia et missione sese propagandi per mundum universum : Ecclesia enim non pro uno populo sicut synagoga, sed pro omnibus gentibus et pro universo mundo, instituta est.

3° *Catholicitas facti* est vel simultanea vel successiva, et utraque est vel physica vel moralis. — *Catholicitas simultanea* est actualis Ecclesiae diffusio per omnes gentes *eodem tempore*; — *successiva* est Ecclesiae diffusio per omnes gentes *diversis temporibus*, ita scilicet ut Ecclesia recedens ab una regione aliam occupet. — *Catholicitas* esset *physica*, si Ecclesia in sinu suo omnes omnino homines complecteretur; *moralis* est Ecclesiae diffusio per praecipuas mundi regiones, in quibus magnum membrorum numerum obtinet, ita ut habeat « in mundo splendorem quemdam universalem, quo possit ejus dignitas et majestas cognosci, et ab haereticorum turbis discriminari. » (SUAREZ, *Def. fid.*, l. 1, c. 16, n. 10.)

4° *Catholicitas* est vel absoluta vel relativa. *Absoluta* dicitur, quando Ecclesiae lata diffusio in se consideratur, nulla comparatione facta cum aliis sectis. — *Relativa* dicitur, quando Ecclesiae diffusio cum aliis sectis christianis comparata, eas longe superat.

277. **Doctrina de catholicitate.** — 1° Vera Christi Ecclesia est catholica catholicitate formali, non autem sola catholicitate materiali sicut docent protestantes.

2° Necesse non est ut Christi Ecclesia sit catholica catholicitate physica: quippe quae nullibi ei promittitur.

3° Ecclesia Christi catholicitatem moralem, saltem successivam, habere debet, ita ut nulla sit gens, cui ante finem mundi evangelium non praedicetur, secundum illud Christi Domini (*Matth.*, xxiv, 14): *Et praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe; in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio.*

4° Christi Ecclesia habere debet catholicitatem absolutam, maximam scilicet membrorum multitudinem et latam diffusionem per mundi regna; sed non requiritur ut nulla unquam regio a fide deficiat.

5° Si sermo est de omnibus sectis haereticis vel schismaticis collective consideratis tunc affirmandum est catholicitatem relativam non esse Christi Ecclesiae absolute necessariam; quoniam hae sectae non unicam, sed multas constituunt ecclesias, neque veram habent catholicitatem. — Verum si sermo est de qualibet secta christiana separatim considerata, tunc affirmandum est catholicitatem Christi Ecclesiae esse absolute necessariam. Ratio est, quia ejusmodi debet esse catholicitas verae Ecclesiae, ut haec per eam tanquam vera Christi Ecclesia innotescat; quod fieri non posset si altera ecclesia eam vel numero membrorum, vel per regna mundi extensione superaret.

6° Utrum autem Christi Ecclesia debeat esse catholica catholicitate morali simultanea, an sufficiat ut sit catholica catholicitate successiva, disputatur. Docet *Bellarminus* (*De Eccl. mil.*, l. 4, c. 7), cum aliis paucis, sufficere ut Ecclesia sit catholica catholicitate successiva; *communior* tamen theologorum sententia docet necessarium esse, ut Christi Ecclesia catholicitatem moralem simultaneam habeat, ita ut eodem tempore ubique terrarum diffundatur atque diffusa perenniter maneat, usquedum adveniente Antichristo, ad tempus, sicut praedictum est a prophetis, coarctabitur.

278. Prop. *Vera Christi Ecclesia est catholica, catholicitate morali simultanea.*

Prima pars est *de fide* ex Symbolo Apost. : *Credo sanctam Ecclesiam catholicam*; secunda pars est *communis*.

PROB. I^a PARS : *Ecclesia est catholica.*

I. Ex S. Scriptura. 1° Ex Vet. Test. Legimus (*Genes.*, xxii, 18) : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae*. Haec verba, quae S. Paulus (*Gal.*, iii), de populo christiano interpretatur, Ecclesiae catholicitatem facti manifeste praenuntiant. — (*Ps.*, ii, 8) : *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae*. — (*Ps.*, lxxi) : *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum... et adorabunt eum omnes reges terrae; omnes gentes servient ei... et benedicentur in ipso omnes tribus terrae; omnes gentes magnificabunt eum*. — Quae testimonia de Christo et Ecclesia intelligenda esse probat S. Augustinus (*De Unit. Eccl.*, c. 9). — Apud *Danielem II*, Ecclesia comparatur lapidi, qui *factus est mons magnus, et implevit universam terram*. — (*Malach.*, i, 11) : *Ab orto enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda*. » — (Cf. etiam *Isai.*, ii.) — De quibus testimoniis ait S. Augustinus : « Quid in prophetis? quam multa et quam manifesta sunt testimonia Ecclesiae per omnes gentes toto terrarum orbe diffusae? » (*De Unit. Eccl.*, c. 7. M., 43, c. 400.)

2° Ex Novo Test. Legimus (*Marc.*, xvi, 15, 20) : *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae... Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante*. — (*Act.*, i, 8) : *Eritis mihi testes in Jerusalem, et omni Iudaea et Samaria, et usque ad ultimum terrae*. — (Cf. etiam *Act.*, xiii, 46, 47.)

PROB. II^a PARS : *Catholicitas Ecclesiae est simultanea.*

I. Ex S. Scriptura, ex textibus scilicet supra allatis. — In *Ps.* ii dicitur terminos terrae esse Christi possessionem. Sed qui terram

non simultanee, sed diversas ejus partes successive tantum possidet, ille totam terram possidere dici nequit. Cum igitur Christus totam terram per Ecclesiam possideat, Ecclesia simultanee ubique existat, necesse est. — *Ps. LXXI*, Christus a mari usque ad mare dominari dicitur ; sed qui non simultanee, sed successive tantum in diversas terrae regiones dominatur, ille a mari usque ad mare dominari dici nequit.

Apud *Danielem*, II, Ecclesia exhibetur ut mons qui totam terram implet. Porro mons ille nequiret dici implere totam terram, qui successive ab una regione in alteram transferretur, non autem simultanee omnes regiones occuparet. — Apud *Malachiam*, I, praedicitur, fore ut ab ortu solis usque ad occasum magnificetur nomen Domini, et in omni loco offeratur sacrificium. Ast si Ecclesia successive tantum, non autem simultanee, totum orbem occuparet, nec ab ortu solis usque ad occasum in ea nomen Domini magnificaretur, nec in omni loco sacrificium mundum offerretur.

II. Ex Traditione. A primis Christianismi temporibus, Christi Ecclesia appellata est catholica, ut ex Symbolo Apostolorum manifestum est. Atqui haec appellatio *catholica*, velut omnibus christianis persuasum est, diffusionem actualem simultaneam designat. « Catholica vocatur, ait *S. Cyrill. Hier.*, eo quod per totum orbem ab extremis terrae finibus ad extremos usque fines diffusa est. » (*Catech.*, 18, b. 23. M., 33, c. 1043.) Et *S. Hieronymus* : « Si Ecclesiam per totum orbem diffusam non habet Christus... nimium pauper factus est. » (*Cont. Lucif.*, n. 15. M., 23, c. 168.)

III. Ex Ratione. Ecclesia ex positiva Christi voluntate, est societas necessaria, quam omnes ingredi tenentur. Atqui haec necessitas expostulat, ut Ecclesia ab omnibus hominibus ubique terrarum cognosci valeat ; secus enim Christus praeceptum impossibile imposuisset. Debet ergo Ecclesia simultanee esse ubique diffusa.

ARTICULUS VII.

— De ecclesiae apostolicitate.

279. Definitio. — Apostolicitas definitur : *Identitas Ecclesiae hic et nunc existentis cum Ecclesia ab Apostolis fundata.*

280. Existentia. — Christi Ecclesiae apostolicitas ex Scripturis adeo manifeste colligitur, ut eam nec protestantes negare valeant. Legimus enim (*Eph.*, II, 19, 20) : *Estis cives sanctorum et domestici Dei, superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum.*

rum. — Et (*Apoc.*, *xxi*) : *Veni, et ostendam tibi sponsam, uxorem agni... Et ostendit mihi civitatem sanctam, Jerusalem novam, descendentem de coelo, a Deo... Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni.*

In hac veritate probanda non est immorandum ; verum, in quo praecipue posita sit Ecclesiae apostolicitas, inquirendum est.

281. Natura Apostolicitatis. — Ecclesiae apostolicitas in tribus posita est : 1° *In apostolicitate originis*, qua Ecclesia nunc existens, etiam materialiter cum Apostolis suis fundatoribus connectitur ; — 2° *in apostolicitate fidei*, qua Ecclesia nunc existens eandem profitetur fidem, quam praedicaverant Apostoli ; — 3° *in apostolicitate successionis et missionis*, qua fit ut Ecclesia nunc existens a legitimis Apostolorum successoribus gubernetur.

Ex his tribus Apostolicitas successionis praecipuas obtinet partes, atque in ea alia duo includuntur. Et re quidem vera, eo ipso quod constat in aliqua Ecclesia non interruptam et legitimam pastorum successionem ascendentem usque ad Apostolos inveniri, jam apodictice demonstratur eam Ecclesiam ab Apostolis originem ducere ; et cum pastores permanens illud atque infallibile magisterium, cui Christus suam doctrinam tradidit custodiendam, constituent, eo ipso quod ininterruptam et legitimam pastorum successionem in aliqua Ecclesia existere ostenditur, identitas doctrinae istius Ecclesiae cum doctrina, quam tradiderunt Apostoli, jam in aprico ponitur. Quamobrem ad apostolicitatem alicujus Ecclesiae dignoscendam, in primis investigandum est, an in ea vigeat legitima pastorum successio absque interruptione usque ad Apostolos continuata. Qua de causa de apostolicitate successionis principaliter agendum est.

282. Definitio apostolicae successionis et missionis. — Apostolica successio definiri potest : *publica, legitima, sollemnis et nunquam interrupta personarum in locum Apostolorum ad regendam et pascendam Ecclesiam successio.* (*Cercia*, I, p. 223.)

Successio potest esse materialis vel formalis. *Materialis* in eo consistit, quod nunquam defuerunt personae, quae jugiter Apostolis fuerint substitutae ; *formalis* in eo consistit, quod hae personae substitutae vere potiuntur auctoritate ab Apostolis derivata, et ab eo accepta, qui eam communicare potest. — Quibus ultimis verbis : *ab eo accepta qui eam communicare potest*, indicatur ad formalem successionem requiri etiam missionem, quae definiri potest : *legi-*

tima assumptio et deputatio ad obeunda apostolica munia, quatenus quis legitime in Apostolorum locum successerit. (Cercia, I, p. 223.)

Ut aliquis Apostolorum successor et pastor Ecclesiae constituatur, non sufficit potestas ordinis, quae vi ordinationis semper valide confertur; sed requiritur etiam potestas jurisdictionis, quae confertur non vi ordinis, sed vi missionis ab eo acceptae, cui Christus supremam potestatem in universalem Ecclesiam contulit.

283. Discrimen inter apostolicam successionem primatus et episcopatus. — Cum Petri Successor nullum in Ecclesia superiorem habeat, a quo missionem et apostolicitatem, accipere possit, alia est ratio apostolicae successionis in primatu Petri, alia in pastoribus inferioribus.

Ut in primatu successio adsit apostolica, omnino requiritur ut Supremi Pastores legitime electi serie non interrupta a B. Petro ad nostra usque tempora sibi successerint.

Ut autem in inferioribus pastoribus, episcopis scilicet, adsit apostolica successio, non requiritur ut unusquisque eorum alicui ex Apostolis ininterrupta pastorum serie successerit; sed satis est absque interruptione in Ecclesia extitisse pastores, qui valida ordinatione et legitima missione in locum Apostolorum suffecti, apostolicum collegium continuerint, et sub supremo Pastore muneribus apostolicis functi sint.

284. Primatus, fons et centrum apostolicitatis. — Cum in centro unitatis tota resideat apostolicae auctoritatis plenitudo, ab eo omnes, qui eidem adhaerent, apostolicitatem participant, ita ut, si quis coetus non apostolicus centro unitatis aggregetur, ab ipso et per ipsum statim mutuetur apostolicitatem, sicut ramus alienus trunco insertus, per ipsum cum radice communicat; coetus vero, qui a centro unitatis se separat, cum versetur extra Ecclesiam, apostolicitatem amittit, sicut ramus a trunco abscissus, cum radice non amplius communicat. Itaque ad apostolicitatem alicujus particularis ecclesiae dijudicandam, indagare sat fuerit an cum centro unitatis communicet.

285. Error protestantium. — Protestantes apostolicitatem doctrinae verbis retinent, re tollunt. Eam in hoc esse positam dicunt, quod sua doctrina, quam ex solis Scripturis hauriunt, eadem sit ac doctrina Apostolorum; vel quod sui articuli fundamentales iidem sint ac in doctrina Apostolorum. — Apostolicitatem missionis e medio prorsus tollunt, cum missionem a populo derivari censeant. Ut autem defectum apostolicae missionis tegant, suisque Patribus Lutheri et Calvini aliisque potestatem adscribant, duplicem fingunt missionem: *unam ordinariam*, qua potestas per legitimam successionem et missionem trans-

feratur, qualiter, ut aiunt, olim in Ecclesia Romana transmissa sit; *alteram extraordinariam*, qua Deus immediate viris quibusdam piis et zelo flagrantibus potestatem eo fine communicet, ut Ecclesiae necessitatibus provideant, quando ordinarii pastores in vitiis torpentes a munere suo deflexerint. Istiusmodi extraordinaria missione patres suos a Deo missos fuisse contendunt protestantes.

Error modernistarum. — Modernistae Ecclesiae apostolicitatem verbis admittunt quidem, de facto tamen negant. Negant siquidem tum apostolicitatem fidei, tum apostolicitatem missionis et successionis.

Fidei apostolicitatem negant, quia juxta eos « Revelatio, objectum fidei catholicae constituens, non fuit cum Apostolis completa. » (*Decr. Lament., prop. 21.*) Ex quo sequitur fidem nostram ab ea esse diversam, quam praedicaverunt Apostoli. — Praeterea, eorum sententia « Christus determinatum doctrinae corpus omnibus temporibus cunctisque hominibus applicabile non docuit, sed potius inchoavit motum quemdam religiosum diversis temporibus ac locis adaptatum vel adaptandum ». (*Ibid., prop. 59¹, cf. etiam prop. 54.*) Quae sententia, juncta cum evolutione dogmatis, quam praedicant modernistae, luce clarius demonstrat, fidem nostram non esse amplius eam, quam Christus docuit Apostolos, quamque Apostoli nobis tradiderunt.

Successionis et missionis apostolicitatem negant, quia « Seniores, qui in christianorum coetibus invigilandi munere fungebantur, institui sunt ab Apostolis presbyteri aut episcopi ad providendum necessariae crescentium communitatum ordinationi, non proprie ad perpetuandam missionem et potestatem apostolicam ». (*Ibid., prop. 50.*) Si vero Episcopi non sunt ab Apostolis instituti ad missionem et potestatem suam perpetuandam, sed decursu temporis ab Ecclesia sint instituti, manifestum est eos non esse legitimos Apostolorum successores ad regendam et gubernandam Ecclesiam.

286. Prop. *Ecclesia Christi in Apostolis fundata, apostolica semper perseverare debet tum ratione originis, tum ratione doctrinae, tum praesertim ratione successionis.*

De fide, ex Symb. Constantin.

PROB. I^a PARS : Ratione originis. — Vera Christi Ecclesia ea semper esse debet, quam Christus instituit. Atqui Christus Ecclesiam suam in Apostolis fundavit, et per Apostolos propagavit. Ergo vera Christi Ecclesia ratione originis est et remanebit apostolica.

Unde SS. Patres, haereticos ut confutarent, eos semper ad originem suae sectae ostendendam provocarunt. Etenim « ex hoc ipso, ait S. Hieronymus, quod postea instituti sunt, eos se esse indicant quos futuros Apostolus praenuntiavit, » id est, seductores. (*Cont. Lucif., n. 28. M., 23, c. 182.*) — Et S. Optatus Milev. eos sic alloquitur : « Vestrae cathedrae vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare. » (*De schism. Donat., l. 2, n. 3. M., 11, c. 949.*)

PROB. II^a PARS : Ratione doctrinae. — Doctrina verae Christi

Ecclesiae non potest esse alia quam doctrina Christi. Atqui Christus, sive per se immediate, sive per Spiritum Sanctum, Apostolos omnem veritatem docuit, et eis solis munus eam Ecclesiae tradendi commisit. Ergo vera Christi Ecclesia ratione doctrinae est et remanebit apostolica.

Unde SS. Patres doctrinae novitatem tanquam certissimum haereticae pravitatis signum semper habuerunt, juxta illud Apostoli (I, *Tim.*, VI, 20, 21) : *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.*

PROB. III^a PARS : *Ratione successionis et missionis.* — Vera Christi Ecclesia a sola auctoritate, quam Christus instituit, non autem ab alia, regi potest. Atqui Christus tum omnem potestatem, qua ordinis qua jurisdictionis, solis Apostolis tradidit, quam ad finem usque mundi aliis transmitterent ; tum transmissionis modum praescripsit, per manuum scilicet impositionem et debitam subjectionem ad B. Petrum, quem aliis Apostolis praefecit, cuique potestatis plenitudinem elargitus est.

Ut autem haec divinitus concessa potestas jugiter transmitti possit, absolute requiritur, ut absque ulla interruptione in Ecclesia semper adfuerint pastores, in quos legitima ordinatione et legitima missione haec apostolica potestas fuerit transfusa : enimvero, si per minimum etiam tempus pastores deficerent, quibus transmissa sit apostolica potestas, haec in alios, cum nemo det quod non habet, nullatenus jam transmitti posse. Sic, v. gr., si nullus vel per unum diem episcopus existeret, nullus amplius posset consecrari episcopus. Illis ergo solis potestas in Ecclesia competit, in quos ab Apostolis per ininterruptam pastorum seriem transfusa est secundum leges sancitas, per manuum scilicet impositionem quoad potestatem ordinis, et per missionem a Supremo Pastore quoad expeditam potestatem jurisdictionis. Necesse est igitur, ut ratione successionis vera Christi Ecclesia sit et remaneat apostolica.

Unde SS. Patres perennem pastorum successionem tanquam invictum veritatis argumentum contra haereticos attulerunt. « Novatianus inquit S. Cyprianus, in Ecclesia non est, nec episcopus computari potest, qui evangelica et apostolica traditione contempta, nemini succedens, a seipso ortus est. » (*Epist. ad Magnum. M.*, 3, c. 1140.) — Et Tertullianus loquens de novatoribus ait : « Edant origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille

episcopus aliquem ex Apostolis, vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiae Apostolicae census suos deferunt. (*De praescript.*, 32. M., 2, c. 44.)

287. Scholium. Ex dictis perspicuum est quid e missione illa extraordinaria, quam fingunt novatores saeculi XVI, sentiendum sit. Missio extraordinaria, ad ordinariam, haec si deficiat, supplendam ordinatur. Sed ex Christi institutione successio apostolica, ac proinde missio ordinaria in Ecclesia nunquam deficere potest. Ergo nulla unquam in Ecclesia missio extraordinaria admitti potest.

Posito etiam quod existat missio extraordinaria, hanc signis et miraculis, quibus omnes eam agnoscere valeant, probari omnino necesse est; secus enim nemo istiusmodi ministrum audire teneretur. Ast novatores nullum unquam miraculum in testimonium suae missionis afferre potuerunt. Hinc Erasmus scribens de lutheranis, ait¹: « Nullus illorum adhuc exstitit qui vel equum claudum sanare potuerit². »

CAPUT IV

De notis ecclesiae³.

288. Necessitas notarum. — Ecclesia, quam Christus fundavit, est societas essentialiter visibilis, visibilitate non solum materiali, sed et formali; ut supra probatum est (n. 170 et seq.). Eo ipso enim quod Christus Ecclesiam voluit esse societatem ad salutem omnibus necessariam, eam instruere debuit mediis, quibus et a pseudoecclesiis evidenter diagnosci, et ut vera Ecclesia evidenter agnosci posset. Quae media *notae* vocantur.

« Ut officio veram fidem amplectendi, in eaque constanter perseverandi satisfacere possemus, inquit *Conc. Vat., Const. Dei Filius*, c. 3, Deus per Filium suum Unigenitum Ecclesiam instituit, suaeque institutionis manifestis notis instruxit, ut ea tamquam custos et magistra verbi revelati ab omnibus posset agnosci. Ad solam enim catholicam Ecclesiam ea pertinent omnia, quae ad evidentem fidei christianae credibilitatem tam multa et tam mira divinitus sunt disposita. »

289. Definitio notarum. — Nota in genere vocatur signum, quod in cognitionem alterius rei ducere potest, vel, quo una res ab altera dignoscitur. Notae igitur Ecclesiae definiri possunt: *Characteres externi, permanentes et proprii, per quos facile ab omnibus vera Ecclesia a falsis certo dignosci potest.*

Dicitur: *characteres externi*; igitur enim de agnoscenda Ecclesia,

¹ *Diatribae de lib. arb.* — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 6, n. 6. — ³ Cf. Pichler, *Curs. theol. polem.*, c. 2, a. 1; Gatti, t. 3, p. 444.

quatenus est externa et visibilis societas, cujus ad cognitionem sola externa media conferre possunt; — *permanentes*; cum enim Ecclesia semper sit necessaria, characteres, quibus possit cognosci, semper possidere debet; — *proprii*; si quid enim pluribus est commune, per illud una res ab alia dignosci nequit; — *per quos vera Ecclesia a falsis dignosci possit*; quapropter necesse est ut characteres seu notae sint notiores Ecclesia *in concreto*; mens enim nostra a notis procedit ad ignota; notae tamen cognitionem Ecclesiae *in abstracto* praesupponunt; ex eo enim solum cognoscere possumus hanc determinatam Ecclesiam esse veram, quia in ea eos deprehendimus characteres, quos in Ecclesia Christi abstractive considerata inesse scimus (Cf. *Mat.*, n. 830); — *facile ab omnibus*; cum Ecclesia sit omnibus ad salutem necessaria, ejusmodi debent esse notae ut per eas omnes homines, etiam tardioris ingenii, ad ejus agnitionem adduci queant.

Ex dictis constat ad notam tria essentialiter requiri: 1° ut sit aliquid Ecclesiae proprium et permanens, cum ea nexu necessario conjunctum; 2° ut sit aliquid cognitu facilius Ecclesia; 3° ut sit aliquid obvium, et omnium captui accommodatum.

290. Notarum numerus. — Inter doctores catholicos alii plures, alii pauciores Ecclesiae notas enumerant: Vincentius Lirin. tres (*Commonitor.*); Bellarminus quindecim (*De Eccl. mil.*, l. 4); Bozius nonaginta novem affert (*De signis Eccl.*). — Quatuor tamen notae, ad quas omnes aliae reducuntur, communiter statuuntur a theologis, nimirum: *unitas, sanctitas, catholicitas et apostolicitas*, quas in Symbolo Constantin. expressas invenimus: *Credo... unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam.*

Quatuor istae notae *entitative* idem sunt ac proprietates, de quibus supra egimus (n. 266 et seq.). Cum enim quaelibet res ex essentialibus suis proprietatibus cognoscatur atque ab aliis distinguatur, idcirco Ecclesia ex suis proprietatibus nobis etiam manifesta redditur. Si igitur proprietas consideratur ut aliquid Ecclesiae *intrinsece inhaerens* et nobis in abstracto, *qualis* sit Ecclesia, manifestans, proprietatis nomen retinet; si vero consideratur prout *exterius splendescit*, et nobis medium subministrat cognoscendi in concreto *quaenam* ex variis Ecclesiis sit vera Christi Ecclesia, *nota* appellatur.

291. Doctrinam protestantium. — Protestantes, qui Ecclesiam invisibilem dicunt, si secum pugnare nolint, nullas notas proprietatas admittere possunt. Notas tamen statuunt, tum ad dijudicandum, quaenam externa christianorum communio censenda sit vera et legitima; tum praesertim ad dignoscendum in quam communione invisibilis Ecclesia, quam solam veram esse dicunt,

latitet. — Protestantes duas ordinarie enumerant notas, nimirum : puram verbi Dei praedicationem, et rectam Sacramentorum administrationem.¹

Probandum est igitur notas a protestantibus assignatas nullius esse momenti ; veras autem esse notas a doctoribus catholicis allatas.

292. Prop. I. *Neque sincera verbi Dei praedicatio, neque legitima Sacramentorum administratio sunt genuinae notae Christi Ecclesiae.* — Certa.

PROB. In praedicatione verbi Dei et in Sacramentorum administratione omnes desiderantur conditiones, quae ad veram notam constituendam requiruntur. Ergo nec verbi Dei praedicatio nec Sacramentorum administratio assignari valent ut notae Ecclesiae.

Prob. Antec. 1° Vel agitur de qualicumque verbi Dei praedicatione, et de qualicumque Sacramentorum administratione. Sed talis praedicatio, et talis Sacramentorum administratio non sunt aliquid uni Ecclesiae *proprium*: omnes enim sectae christiani nominis verbum Dei annuntiant, et aliqua saltem Sacramenta administrant. Itaque ejusmodi praedicatione vel Sacramentorum administratione una Ecclesia ab alia discerni nequit.

2° Vel agitur de praedicatione verae et genuinae doctrinae Christi, et de valida et legitima Sacramentorum administratione. Sed de puritate doctrinae et de Sacramentorum validitate nobis certo constare non potest nisi per ecclesiae definitionem ; neque proinde praedicatio verae doctrinae et valida Sacramentorum administratio sunt aliquid notius Ecclesiae, unde nec in ejus notitiam adducere possunt.

Enimvero, omnes sectae christiani nominis, quae contraria tamen et opposita dogmata docent, sempter proclamant se veram et puram Christi doctrinam praedicare. Aliquo igitur indigemus medio, quo discernamus quanam sit vera et recta verbi Dei praedicatio ; porro illud medium nequit esse aliud nisi declaratio Ecclesiae, quae sola a Deo custos revelationis et magistra veritatis constituta est (n. 213). — Item, de legitimitate et validitate administrationis Sacramentorum ex sola Ecclesiae declaratione nobis constare potest ; quippe quod ex sola Ecclesiae definitione certo cognoscimus, tum Sacramentorum quanam sint natura atque numerus, tum quid ad eorum validam administrationem requiratur. — Quo fit ut, qui verbi praedicationem vel Sacramentorum administrationem tanquam notas Ecclesiae assignant, in vitioso gyrent circulo.

3° Dato demum quod absque Ecclesiae definitione pura Christi doctrina et valida Sacramentorum administratio innotescere possent, magnus tamen et arduus requireretur labor ; oporteret enim tum cujuslibet coetus praedicationem et Sacramentorum administrationem accuratissimo examine perpendere atque cum Sacris Litteris et traditione conferre, tum adversariorum difficultates audire et dijudicare : quae cuncta doctis difficilia, rudibus vero prorsus impossibilia forent. Praedicatio igitur sanae doctrinae, et valida Sacramentorum administratio, aliquid obvium et omnium captui accommodatum non sunt.

293. Prop. II. *Unitas, sanctitas, catholicitas et apostolicitas verae et genuinae sunt Ecclesiae notae.* — Certa.

¹ Cf. Calvin., *Instit.*, L. 4, c. 1, n. 9.

PROB. I. Quaelibet res ex suis proprietatibus, exterius si manifestentur, optime innotescit. Atqui unitas, sanctitas, catholicitas et apostolicitas essentiales sunt Ecclesiae proprietates, et exterius innotescunt. Ergo genuinae sunt notae, quibus vera Christi Ecclesia cognoscatur.

Prima pars minoris fuse jam probata est. — *Probatur secunda pars minoris* : a) Ecclesiae *unitas* in fidei, communionis et regiminis unitate consistit (n. 267) ; *unitas fidei* externa fidei professione exterius innotescit ; *unitas communionis* externa participatione eorundem Sacramentorum atque ejusdem cultus exterius manifestatur ; *unitas regiminis* subjectione iisdem pastoribus, et praesertim eidem Supremo Capiti, exterius ostenditur.

b) Ecclesiae *sanctitas* externe se prodit per excellens omnium virtutum exercitium etiam in gradu heroico, per miram foecunditatem, per miracula, prophetias, etc.

c) *Catholicitas* facti, quia est lata Ecclesiae per orbem diffusio, ideo aliquid externum est, atque omnibus cognoscibile.

d) *Apostolicitas* factum est historicum, quod ex monumentis historicis certo cognosci potest. — Internae igitur Ecclesiae proprietates externe manifestantur.

II. Unitas, sanctitas, catholicitas et apostolicitas omnes conditiones possident, quae ad notas stricte dictas constituendas requiruntur. Sunt Ecclesiae characteres : *externi et sensibiles*, ut ex modo dictis constat ; — *permanentes*, quippe qui ex ipsamet Ecclesiae essentia fluant ; — *proprii*, non autem communes, cum sint verae Ecclesiae proprietates essentiales, neque in ullo alio coetu, nequidem separatim sumpti, inveniri queant ; — *notiores ipsa Ecclesia in concreto*, cum enim externe se prodant, quilibet eos apprehendere potest, atque comperire eos in tali determinato coetu reipsa existere, ab aliis vero coetibus abesse ; *omnibus obvii*, qui enim diversos coetus examinat, inde facile deducere potest : in Ecclesia Romana vigere *unitatem*, eam vero in sectis acatholicis deficere, cum hae vel contradictoria doceant, vel non omnia Sacramenta admittant, vel supremo Pastori a Christo constituto non subdantur ; — in Ecclesia Romana vigere *sanctitatem*, eam vero in sectis acatholicis desiderari, cum in eis nullos eximiae sanctitatis viros, foecunditatem nullam, miracula nulla cernat ; — in Ecclesia Romana adesse *catholicitatem*, eam vero a sectis acatholicis abesse, cum eas ad exiguum terrae angulum coarctatas videat ; — in Ecclesia Romana splendescere *apostolicitatem*, eam vero in sectis acatholicis deficere,

cum eas diu post Apostolorum tempora exordium sumpsisse comperiat.

Quapropter, ex una parte, cum vera Christi Ecclesia jam supponatur cognita in abstracto, et unitas, sanctitas, catholicitas, et apostolicitas sint intrinsecae et essentielles ejus proprietates, idcirco cuique manifestum est, eum solum coetum, in quo hae proprietates inveniuntur, veram esse Christi Ecclesiam ; caeteros vero coetus, in quibus desiderantur, esse pseudoecclesias et synagogas Satanae. Ex altero vero parte, cum quatuor istae proprietates exterius splendescant, et omnibus sint cognitu faciles, idcirco quilibet, conferendo eas cum diversis coetibus, divina, quae nemini deest, afflante gratia, haud difficulter in agnitionem verae Christi Ecclesiae adduci potest, atque ita in eam intrare, per eam Christo incorporari, et in ea salutem secure operari.

PARS II

DE IDENTITATE ECCLESIAE ROMANAE CUM VERA CHRISTI ECCLESIA

294. In prima parte hujusce tractatus Ecclesiam Christi delineavimus : videlicet, de ejus essentia et hierarchica constitutione sumus locuti ejus proprietates collocavimus in lucem, notasque indicavimus, quibus Christi Ecclesia a falsis coetibus evidenter possit discerni.

Ast consideratio nostra in hac abstractiva Ecclesiae cognitione sistere nequit. Quorsum enim pertineret abstractiva Ecclesiae notitia, nisi simul innotesceret quisnam inter diversos coetus sit vera Ecclesia, extra quam nulla est salus ? Inquirendum est igitur in hac secunda parte; quisnam inter diversos coetus christianos sit vera Christi Ecclesia. — Dicitur : *inter diversos coetus christianos*, quaestio enim in eo solum vertitur, ut planum fiat, quatenus ex diversis ecclesiis, quae veram Christi religionem possidere gloriantur, sit genuina Christi Ecclesia ; ad sectas antichristianas quod spectat, eae ex dictis in tractatu de vera Religione refutatae manent.

Hanc veram Christi Ecclesiam dicimus esse Ecclesiam Catholico-Romanam : quod in hac secunda parte probandum occurrit.

295. **Ordo dicendorum.** — Ad probandam Ecclesiae Romanae identitatem cum Ecclesia a Christo instituta, duplex via panditur. Una in eo consistit ut monstremus omnes essentialis proprietates, quas Christus Ecclesiae inesse voluit, et quas supra vocavimus *notas* (n. 293), in Ecclesia Romana inveniri, in aliis vero coetibus omnino desiderari.

Altera in eo posita est ut probemus Apostolicum primatum, a Christo in persona B. Petri institutum, in Romana Ecclesia jugiter perseverare. Enimvero, ut supra vidimus (n. 170 et ses.), Ecclesia ex Christi institutione est externa et visibilis societas, quae monarchica regiminis forma praedita est. Visibilis autem societatis pars principalior, ex qua totius societatis vis et soliditas, imo et existentia, pendent, nihil aliud est nisi auctoritas, seu forma regiminis : quam qui mutat, ipsius societatis naturam mutat. Inde est cur « portae inferi, *ut ait Conc. Vatic., Const. Pastor aet.*, ad evertendam, si fieri posset, Ecclesiam, contra ejus fundamentum divinitus positum, majori in dies odio undique insurgunt. »

Si igitur illam auctoritatis plenitudinem, quam Christus B. Petro ad regendam et gubernandam universalem Ecclesiam demandavit, in Ecclesia sua perenniter existere voluerit, sintque Romani Pontifices Petri successores in illo primatu, illico manifestum erit, solam Romanam Ecclesiam esse veram Christi Ecclesiam, caeteras vero

Ecclesias, in quibus deest apostolicus primatus, synagogas esse Satanae.

296. Ut Ecclesiae Romanae identitas cum vera Christi Ecclesia magis scientificè ostendatur, utramque sequemur viam ; et primo quidem ex notarum applicatione Ecclesiae Romanae divinitatem demonstrabimus ; deinde de perpetuitate primatus in Pontificibus romanis agemus.

Cum autem in Ecclesia Romana Supremus Pontifex praecipuas obtineat partes, probata Ecclesiae Romanae divinitate, de ejus visibili Capite agendum erit, tum ut primatus vis et ratio et ejus in docendo infallibilitatis praerogativa in lucem ponantur, tum ut ejus relationes ad episcopos et Concilia explicentur.

Demum, ne in materia tanti momenti quidquam ex iis, quae hodie scitu maxime necessaria sunt, desideretur, hanc partem absolvemus exponendis relationibus, quae Ecclesiam Romanam inter et societates civiles intercedunt.

In hac igitur secunda parte quatuor ponuntur capita. In I. ex notarum applicatione, Ecclesiae Romanae identitas cum vera Christi Ecclesia probabitur. In II. demonstrabitur primatum B. Petro a Christo collatum, in Romanis Pontificibus jugiter perseverare. In III. exponetur naturam sacri apostolici primatus. Et in IV. relationes, quae Ecclesiam inter et societates civiles intercedere debent, exponentur.

CAPUT I

Ex notis probatur Ecclesiae Romanae identitas cum vera Christi Ecclesia¹.

297. Quatuor, ut supra notatum est (n. 293), adsunt in Ecclesia Christi proprietates essentiales, unitas scilicet, sanctitas, catholicitas et apostolicitas, quae exterius splendent, atque ad veram Ecclesiam, custodem et magistram verbi revelati, summa cum evidentia dignoscendam, intuentibus tanquam lucernae ardentes affulgent.

Jamvero, qui diversos coetus christiani nominis absque praejudicato animo vel obiter considerat, quatuor has notas in Ecclesia Romana adesse, ex aliis vero coetibus exulare, comperiet, eique facile erit exploratum ad solam Romanam Catholicam Ecclesiam « ea pertinere omnia, quae ad evidentem fidei

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 1 ; Cercia, P. 1, Sect. 4 ; Pichler, *Theol. pol.*, Contr. 3, c. 2.

christianae credibilitatem tam multa et tam mira divinitus sunt disposita ». (*Concil. Vatic., Const. Dei Filius*, c. 3.) Ex quo quilibet inferat necesse est, solam Ecclesiam Romanam esse Ecclesiam a divino Fundatore Christo Redemptore stabilitam, extra quam nemini speranda est salus ; coeteros vero coetus omnes esse pseudoecclesias et synagogas satanae, in quibus nemini salutem sperare datum est.

Quatuor igitur propositionibus, Ecclesiae Romanae divinitatem, aliarum vero falsitatem, ex Ecclesiae notis demonstrabimus ; quo praestituto, verba Vaticani paucis explicare satagemus, quomodo scilicet Ecclesia sit « per se ipsa magnum quoddam et perpetuum motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile. » (*Const. Dei Filius*, c. 3.)

298. Prop. I. *Ecclesia Romana notam unitatis possidet, sectae vero schismaticae et hereticae ea carent.* — Certa.

PROB. Perfecta Ecclesiae unitas (*ut dictum est* n. 270), consistit in fidei et communionis unitate tam facti quam juris, et in unitate regiminis. (Unitas facti dicitur ipsa materialis unitas in fide et communione ; unitas autem juris est principium effectivum utriusque unitatis, quod est supremum et infallibile magisterium. (Cf. n. 270, P. III.) — Atqui Ecclesia Romana hanc triplicem unitatem possidet ; ea vero carent tam orientales sectae schismaticae, quam occidentales sectae protestanticae. Ergo sola Ecclesia Romana est vera Christi Ecclesia.

✓ *Prob. minor per partes.*

1. *Ecclesia Romana hanc triplicem unitatem possidet.*

1° *Possidet unitatem fidei.* a) *Quoad factum* : omnes ubique terrarum fideles eadem interius credunt et exterius profitentur, sicut constat ex symbolis, quae eadem ubique recitantur, et ex catechismis, qui eandem ubique exhibent doctrinam. — In eadem etiam fide, quam priscis temporibus professsa est, Ecclesia immutabilis permanet, nec ulla potest citari Pontificis aut Concilii definitio in materia fidei et morum, quae antea datae definitioni contradicat. Nec perfectae unitati fidei obstat quod nova quandoque dogmata definiat Ecclesia : hisce enim definitionibus nihil novi proponit ; sed tantum quae antea implicite jam credebantur explicite credenda proponit.

b) *Quoad jus*, seu principium effectivum unitatis fidei : omnes terrarum fideles, etiam pastores, Romanum Pontificem tanquam supremum et infallibilem doctorem agnoscunt, cujus definitionibus, sive ipse solus sive una cum episcopis eas edat, omnes illico sese subjiciunt.

2° *Possidet unitatem communionis.* a) *Quoad factum* : omnes particulares Ecclesiae, ubique terrarum dispersae, cum Ecclesia Romana immediate, et secum invicem sive immediate sive mediate communicant ; omnes iisdem utuntur Sacramentis, omnes idem participant sacrificium, omnes eandem etiam generalem disciplinam sequuntur.

b) *Quoad jus* : omnes Ecclesiae particulares Romanum Pontificem tanquam supremum legislatorem ac centrum ecclesiasticae communionis venerantur, cujus decisionibus quoad cultum et disciplinam omnes fideliter sese subdunt.

3° *Possidet unitatem regiminis.* Probavimus (n. 184), Christum supremam potestatem in Ecclesia B. Petro ejusque successoribus contulisse ; neque in participationem ecclesiastici regiminis quemquam vocasse, nisi dependenter a suprema B. Petri potestate. Atqui successor Petri in primatu est solus Romanus Pontifex (n. 310), quem omnes fideles ut supremum Caput agnoscunt, et cui perfecte in omnibus subjiciuntur ; et quotquot in Ecclesia Romana pastores et rectores existunt, suam potestatem nonnisi dependenter a Romano Pontifice possidere confitentur. Viget ergo in Ecclesia Romana ea perfecta regiminis unitas, quam Christus in Ecclesia sua adesse voluit.

II. *Sectae schismaticae orientales triplici illa unitate carent.*

1° *Non habent unitatem fidei.* Ex sectis orientalibus plures, ut Nestoriana, Eutychiana, etc., erroribus sunt maculatae. Si vero de Ecclesia graeca proprie dicta sermo est, haec nunc quaedam rejicit, quae antiquitus admiserat, scilicet processionem Spiritus Sancti a Filio, et Romani Pontificis primatum ex jure divino. Licet autem nostra aetate ecclesia graeca quamdam fidei unitatem possidere videatur, haec materialis tantum est et omnino aleatoria, quae quolibet momento abrumpi potest : nullum quippe supremum magisterium, quod controversias fidei infallibili iudicio valeat dirimere, penes se habet.

2° *Non habent unitatem communionis.* Diversae sectae societates a se invicem omnino independentes constituunt ; sic, v. gr., Ecclesia Russiaca ab anno 1680 a graeca omnino separata est, neque cum ea in ulla re communicat.

3° *Non habent unitatem regiminis.* Quaelibet secta suum habet proprium pastorem ; imo Ecclesia graeca proprie dicta quatuor possidet supremos pastores a se omnino independentes, patriarchas

cham scilicet Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum et Jerosolymitanum.

III. *Sectae protestanticae triplicem illam unitatem non possident*¹.

1° *Non possident unitatem fidei.* Diversae sectae protestanticae, sicut ex varietate earum fidei professionum manifestum est, fidem substantialiter diversam profitentur; imo quaelibet secta in eadem fide sibi non constat, utpote quae hodie inficietur, quod heri affirmabat; quin etiam dogmata contradictoria simul admittat.

Non solum nullam fidei unitatem habent protestantes, sed nec unquam eam habere possunt, cum nullum principium unitatis, puta supremum magisterium, agnoscant; e contra, principium omnis unitatis destructivum, liberum scilicet examen et spiritum privatum, admittant; quo fit ut quilibet fiat suae fidei supremus arbiter, et duo vix inveniri queant, qui in eandem sententiam perfecte conspirent.

2° *Non possident unitatem communionis.* Plures apud protestantes inveniuntur sectae principaliores nulla vinculo inter se colligatae, ut lutherani, calvinistae, anglicani, anabaptistae, etc.; et ex his unaquaeque in alias pene innumeras scinditur sectas, quae se mutuo anathematizant. — *Nec in cultu consentiunt*; ex protestantibus alii unum, alii tria admittunt Sacramenta; hi realem Christi praesentiam in S. Eucharistia confitentur, illi eandem negant; omnes vero Missae sacrificium e medio tollunt.

3° *Nullam possident regiminis unitatem.* Diversae sectae diversas et independentes constituunt societates; nec ullam hierarchiam aut potestatem divinitus constitutam, sine qua in Ecclesia nequit stare socialis unitas, admittunt. Imo, cum principibus saecularibus principalem partem in ecclesiastico regimine committant, tot diversa regimina, quot diversa existunt regna terrestria, necessario admittere coguntur.

299. Prop. II. *Ecclesia Romana sanctitate fulget; sectae vero schismaticae et haereticae ea carent.* — Certa.

PROB. Vera Christi Ecclesia est sancta non solum ratione originis et mediorum ad finem; sed etiam et praecipue ratione sanctitatis activae, quae in indefessa sollicitudine ad sanctificandas gentes consistit; et ratione sanctitatis passivae, quae etiam dono miraculorum, exterius splendescit (n. 274). Atqui Ecclesia Romana sancta est et ratione originis atque mediorum, et ratione sanctitatis activae

¹ Cf. S. Alph., Ver. fd., P. 3, c. 1, n. 12 et 13; Evid. fd., P. 1, c. 3 et 4; Cont. haer., c. 12, n. 8 et seq.

atque passivae. Sectae vero schismaticae sanctae non sunt, nec ratione originis aut mediorum, nec ratione sanctitatis activae vel passivae. Ergo sola Ecclesia Romana est vera Christi Ecclesia.

Prob. minor per partes.

I. *Ecclesia Romana sancta est.*

1° *Ratione originis.* Ecclesia Romana, ut fusius dicetur (n. 308), ininterrupta pastorum serie ad Apostolos et ad ipsum Christum ascendit : nititur igitur in fundamento Apostolorum, et ipsum Christum habet fundatorem.

2° *Ratione mediorum,* quae in fidei doctrina et Sacramentis consistunt.¹ — Quoad fidei morumve doctrinam, in Ecclesia Romana nihil erroneum, aut indecens, aut Deo indignum, unquam potuit deprehendi : quinimo, ipsa eos, qui in materia fidei aut morum errorem pertinaciter docere praesumpserint, illico semper e sinu suo ejecit. Omnia etiam Sacramenta, quae Christus eo fine instituit, ut salutiferum Redemptionis pretium nobis applicaretur, intacta semper et illibata conservat.

3° *Ratione sanctitatis activae.* A primo die institutionis suae ad hodiernum usque diem, Ecclesia Romana summa sollicitudine semper adlaboravit, ut fidem ubique terrarum propagaret, et ut gentes, quae in umbra mortis sedebant, evangelica luce illuminaret. Quot Apostolos et missionarios ad ferocissimas etiam gentes et misit et quotidie mittit, qui, licet in summa omnium rerum humanarum penuria viventes, tamen ad mortem usque Evangelium nuntiare student, nihil praemii praeter vitae aeternae repromissionem exspectantes! Quot sacerdotes verbera, vincula, ipsamque mortem et lubenter sustinuerunt et quotidie adhuc sustinent, ut Christo animas lucrifaciant! Unde et quotidie Ecclesia Romana, tanquam foecunda mater, Christo novos generat filios.

Neque gentes conversas derelinquit ; contra, praedicatione, praeceptis, consiliis fideles constanter adhortatur, non solum ut a vitiis sibi temperent, sed etiam ut opera pia peragant, Sacramenta frequenter recipiant, corpus voluntariis macerationibus castigent, opera misericordiae tum spiritualia tum corporalia exerceant, etc. Adhortatur etiam suos ad evangelica consilia, observatione voluntaria paupertatis, castitatis et obedientiae, adamussim observanda ; et eo quidem consilio ut, abdicatis rerum terrenarum sollicitudinibus, soli Deo vivant, ad perfectionis apicem securius ascen-

¹ Cf. S. Alph., *Evid. fid.*, P. I, c. 1.

dant, et sese liberius totos in proximi utilitatem impendere valeant. — Maxima igitur sanctitate activa fulget Ecclesia Romana.

4° *Ratione sanctitas passivae.* De ea sanctitate non loquimur, quae in vitae innocentia et peccati mortalis absentia, aut in perfecta consiliorum observazione per vota religiosa consistit : hanc in Ecclesia Romana semper viguisse probant et morum emendatio, quae facta est in gentibus statim ac in gremium Ecclesiae Romanae ingressae sunt, et innumera coenobia atque monasteria, in quibus cujusvis conditionis fideles sese abdiderunt, ut, terrenis rebus dimissis, soli Deo servirent. Sed loquimur *de sanctitate eximia*, quae in heroico omnium virtutum exercitio posita est, atque miraculis aliisque gratiis gratis datis conspicua redditur.

Plurimos quavis aetate exstitisse in Ecclesia Romana fideles eximiae sanctitatis, qui heroico omnium virtutum exercitio floruerint¹, qui sive ante sive post obitum miraculis claruerint, aliisque charismatibus, ut dono linguarum et prophetiae, discretionem spiritum, etc., conspicui fuerint, totus orbis catholicus proclamat, annales ecclesiastici testantur, et quotidie adhuc demonstrant solemnes Canonizationes et Beatificationes, quibus, severissimo examine de heroicitate virtutum et existentia miraculorum instituto, hominibus defunctis coelicolarum honores deferuntur.

II. *Sectae schismaticae sanctitate carent.*

1° *Ratione originis.* Ecclesia graeca auctores habet, non Christum quidem et Apostolos, sed Photium et Michaellem Cerularium, qui, nedum virtutibus essent conspicui, rebellione adversus primatum Petri, necnon immoderata ambitione innotuerunt, utpote qui titulum Patriarchae oecumenici sibimetipsis usurpare attentarint.

2° *Ratione mediorum.* Evangelicam doctrinam retinent Graeci, erroribus tamen maculatam ; sed minimus error in fide doctrinae sanctitatem destruit. — Sacramenta, ad quorum administrationem non requiritur jurisdictio, valide quidem conferunt ; ea vera Sacramenta, ad quorum administrationem requiritur jurisdictio, conferre nequeunt, cum propter suam separationem a sede Petri nullam habeant jurisdictionem, nisi Ecclesia in favorem animarum suppleat, v. g., in articulo mortis. Graeci igitur non omnia salutis media a Christo instituta possident.

3° *Ratione sanctitatis activae.* Ab initio schismatis ad haec proxima usque tempora ; nullus apud schismaticos viguit zelus ad propagandam fidem ; nulli ex eis egressi sunt missionarii, qui gentes

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fide.*, P. 3, c. 1, n. 16, et seq.

ethnicas evangelizarent ; et si ab aliquot annis Graeci et praesertim Russi missionarios ad exterarum gentes mittunt, id non tam zelo gloriae Dei et salutis animarum, quam spe lucri et animo impediendi Ecclesiam Romanam, ne gentes in suum gremium adducat, peragunt ; ex quo fit, ut catholicos ubique crudeliter vexent, eosque ad apostasiam quibusvis mediis adducere conentur. — Neque clerus schismaticus suos subditos a vitiis retrahere et ad perfectionem adducere satagit ; sed eos in ignorantia religionis et in vitiis tabescere sinit.

4° *Ratione sanctitatis passivae.* Ex dictis jam patet Ecclesias schismaticas sanctitate passiva florere non posse. At vero ipsa facta loquuntur : vulgus in vitiis tabescit ; ignorantur consilia evangelica, etiam in coenobiis et monasteriis, in quibus virtutes communes vix excoluntur ; ab initio schismatis, nullus apud Graecos inventus est, qui eximia sanctitate floruerit, et sanctis adnumerari meruerit ; nullum apud eos amplius patratum est miraculum, nullaque edita prophetia.

III. *Sectae protestanticae sanctitate carent* ¹.

1° *Ratione auctoris.* Non Christum quidem aut Apostolos sectae protestanticae auctores habent, sed Lutherum, Calvinum, Zwinglium, Henricum VIII, etc. ; qui, quantis vitiis dediti fuerint, neminem latet ².

2° *Ratione mediorum.* Sacram Christi doctrinam, tam speculativam quam practicam, in omnibus fere punctis corruperunt protestantes, et istiusmodi doctrinam, quae maximam morum corruptelam induceret, statuerunt. Cujusmodi, v. gr., est eorum doctrina de perdita per peccatum libertate, de absoluta Dei praedestinatione, de justificatione per fidem sine operibus, de inamissibilitate iustitiae, de bonorum operum inutilitate, etc. — Sacramenta etiam de medio sustulerunt ; alii unum, alii duo aut tria ad summum retinent ; sacrificium Eucharistiae aboleverunt ; regimen divinitus institutum nullum agnoscunt. Praecipuis igitur salutis mediis carent sectae protestanticae.

3° *Ratione sanctitatis activae.* Testantur historica monumenta, protestantes a primis reformationis temporibus maximo zelo aestuasse doctrinam suam spargendi, non quidem apud gentes barbaras, sed apud catholicas, quas modo divitiarum et libidinis illecebris, modo fraude, astutia, violentia et armis, a vera doctrina abducere et ad se trahere conati sunt. Qui agendi modus spiritum

¹ Cf. Pichler, Contr. 3, c. 2, a. 4. — ² Cf. S. Alph., Ver. fid., P. 3, c. 6.

sanctitatis certe non redolet. De paganis vero evangelizandis ante saeculum decimum nonum ne cogitaverunt quidem. Ineunte hoc saeculo, societates biblicae ab eis sunt institutae, missique missionarii ad exterarum gentes. Ast eos nec zelo animarum, nec gloria Dei, nec spiritu Christi duci, sed spe lucri propriique emolumenti animari, ex eo potissimum constat, quod pro fide propaganda nec incommoda lubenter sustinent, nec mortem appetunt aut alacriter subeunt ; quod praeterea, ubi spes majoris divitiarum copiae elucet, eo praesertim se conferunt, ac nonnullos post annos ad propria redeunt, comparatis divitiis quiete fruituri. Quocirca, quamvis proprii gubernii protectione ubique gaudeant, opibusque a societatibus biblicis propinatis largiter stipentur, maxima tamen laborant sterilitate ; nec paucos, quod ad se trahunt, meliores reddunt ; et hoc unum efficaciter efficiunt, ut videlicet catholicorum missionariorum conatus et labores irritent.

Neque suos sectatores coetus protestantici ad morum emendationem adhortari, aut ad perfectionem perducere satagunt ; imo, nec eos juxta suam doctrinam, ad frugem bonam ut se recipiant, excitare possunt. Bona enim opera, ut jejunia, eleemosynas, corporis castigationem, etc., non solum coram Deo nihil prodesse, sed totidem esse peccata reputant ; praeceptorum observationem impossibilem dicunt ; peccata etiam gravissima, uno excepto peccato infidelitatis, hominem aeterna felicitate minime privare docent ; opera poenitentiae Christo esse injuriosa comminiscuntur ; Sacramenta plurima rejiciunt ; vota religiosa irrident, etc. Ex quibus, sectas protestanticas neminem ad perfectionem adhortari posse, sat superque manifestum est.

4° *Ratione sanctitatis passivae.* Non negamus quidem etiam apud protestantes quosdam inveniri, qui salutem operari possint, eos scilicet, qui bona fide apud eos versantur, et practice a suis principiis recedentes, ea, quae recta conscientia dictat, fideliter observant : hos enim, facientes quod est in se, gratia Dei non derelinquit.

Sed quatuor saeculorum experientia freti, dicimus tales esse generatim mores protestantium, qui ne communem quidem sanctitatem arguant. Qua de re ipsimet reformationis auctores jam questi sunt. « Videmus, ait *Lutherus*, quod hoc tempore homines sint multo pejores, truculentiores, tenaciores, libidinosiores, quam unquam antea in Papatu fuerunt. » (*In Postill. Domest., Dom. I. Adv.*). Similem confessionem de suis edidit *Melanchton*, ad c. 6

Math. — Et Andreas Musculus, celeberrimus Praeco, exclamat : « Cum nobis lutheranis hoc tempore ita agitur, ut, si quis videre velit ingentem turbam nebulonum, hominum turbulentorum, fallacium, impostorum, foeneratorum, civitatem aliquam adeat, in qua Evangelium pure praedicatur, catervatim tales ibi reperiet. » (*Dom. I. Adv.*).

Nec unum etiam citare possunt protestantes, qui amore christianae perfectionis domum, agros, parentes, uxorem, liberos bonaque sua reliquerit, quo pauper et humilis Christum pauperem et humilem arctius imitaretur. Nec unum praesertim citare possunt, qui eximiis virtutibus floruerit, et vitae innocentia ita emicuerit, ut orbis catholicus eum pro sancto sit veneratus. Nec unum denique citare possunt, qui miraculum quoddam ediderit. « Nullus illorum, ait Erasmus, adhuc exstitit, qui vel equum claudum sanare potuerit. » (*De lib. arb.*)¹.

300. Prop. III. *Ecclesia Romana catholicitate gaudet ; sectae vero tam schismaticae quam haereticae ea destituuntur.* — Certa.

PROB. Catholicitas in eo consistit, ut Christi Ecclesia, una in se existens triplici unitate fidei, communionis et regiminis, late per orbem diffundatur, atque magnam et conspicuam membrorum habeat multitudinem (n. 278). Atqui sola Ecclesia Romana, una existens triplici praedicta unitate, late per orbem diffunditur, caeterasque sectas numero membrorum vincit ; caeterae vero sectae ea catholicitate destituuntur. Ergo sola Ecclesia Romana potest esse vera Christi Ecclesia.

Prob. minor per partes.

I. *Ecclesia Romana catholicitate gaudet.*

1° Hoc imprimis constat *ipso nomine*. Ecclesia Romana se catholicam nominat, et in toto orbe eo nomine, etiam a suis hostibus, vocatur : quod aliunde venire non potest, nisi quia reapse hanc catholicitatem possidet.

2° *Ex facto.* a) *Ratione diffusionis.* Ecclesia Romana, una unitate omnimoda in se existens, a primis jam christianismi temporibus per omnes regiones tunc notas late diffundebatur. « Neque hae, ait S. Irenaeus, saec. II, quae in Germania sunt fundatae Ecclesiae aliter tradunt ; neque hae quae in Hiberis sunt, neque hae quae in Celtis, neque hae quae in Oriente, neque hae quae in Aegypto, neque hae quae in Lybia, neque hae quae in mundo constitutae ; sed sicut sol in universo unus et idem est, sic et lumen, praedicatio

veritatis, ubique lucet et illuminat omnes homines. » (*Adv. haer.*, I. 1, c. 10, n. 2. M., 7, c. 554.) — Cf. *dicta de vera Relig.* n. 138.

Neque decursu temporis ob exortas haereses, nec post Lutheri apostasiam, licet regiones quaedam a vera fide defecerint, Ecclesia Romana catholicitatem amisit. — Et, si qualis nostris temporibus existit, consideratur, eam ubique ita diffusam reperimus, ut vix ullus sit terrae angulus, sicuti ex *Annalibus propagationis fidei* constat, in quo et fides Romana non annuntietur, et Ecclesia Romana aliqua saltem membra sibi non adjunxerit.

b) *Ratione numeri fidelium.* Juxta recentiore computationem, in Romana Ecclesia 290.000.000 fideles numerantur ¹; e contra in coetibus protestanticis conglobatim sumptis sectatores 167.000.000; in Ecclesiis vero Graecis schismaticis 110.000.000 fideles numerantur ². Ex quibus satis compertum est, Ecclesiam Romanam ratione membrorum esse catholicam, atque sectis schismaticis vel haereticis multo numerosiorem. (Cf. WERNER, *Atlas des missions cath.*)

II. *Catholicitate destituuntur sectae schismaticae et haereticae.*

1° *Ecclesiae schismaticae*, cum non unam societatem, sed plures ab invicem omnino independentes constituent, formalem catholicitatem nec habent, nec habere possunt (n. 305, III). Sin autem materialiter tantum consideratur catholicitas, Ecclesia Graeca nec ratione diffusionis, nec ratione numeri, catholica dici potest. *Non ratione diffusionis*: Graecos schismaticos nullos reperire est nec in regnis occidentalibus Europae, nec in regnis orientalibus Asiae, nec in America aut in Africa, modo Aegyptum et Abyssiniam excipias. — *Non ratione numeri*: multo enim pauciores existunt Graeci schismatici, quam Catholico-Romani, ut modo dictum est.

2° *Sectae protestanticae*, non secus ac Graeci et ob eandem rationem, catholicitatem formalem nec habent, nec habere possunt. Licet igitur ubique terrarum forent diffusae, et Ecclesiam Romanam membrorum numero superarent, catholicae tamen nequaquam dici possent. — Sed neque ratione diffusionis, neque ratione numeri catholicae sunt. *Non ratione materialis diffusionis*: in pluribus Europae statibus nuffi fere reperiuntur protestantes, ut in Russia, Italia et Hispania; in Africa vero et Asia necnon in America merionali perpauci tantum existunt. — *Ratione vero numeri*, ut supra vidimus, a Romana Ecclesia longe superantur.

¹ Juxta Krose in « *Straatslexikon* » (1911) apud Pesch, De Eccl. n° 419. — ² Garrigou, *Lagr. De revel.*, II, 315.

301. Prop. IV. *Ecclesia Romana apostolicitatem habet ; sectae vero schismaticae et haereticae ea carent.* — Certa.

PROB. Ut aliqua Ecclesia possit dici apostolica, requiritur : 1° ut ab Apostolis sive immediate sive mediate sit fundata ; 2° ut Apostolorum doctrinam intactam conservet ; 3° ut, serie pastorum non interrupta, apostolicum regimen in ea perseveret ; 4° ut centro unitatis, quod est cathedra Petri, conjuncta maneat (n. 279 et seq.).

Atqui istae conditiones in sola Ecclesia Romana adsunt ; in sectis vero schismaticis et haereticis desunt. Sola igitur Ecclesia Romana apostolicitatem habet ; caeterae vero sectae ea carent.

Prob. minor per partes.

I. *Istae conditiones adsunt in Ecclesia Romana.*

1° Particularem illam Ecclesiam, quae Romae sedet, a B. Petro et B. Paulo immediate esse fundatam ; caeteras vero particulares Ecclesias, quae cum Romana Ecclesiam catholicam constituunt, ab Apostolis immediate vel mediate esse constitutas, tota historia ecclesiastica testatur, tota confirmat omnium Ecclesiarum traditio ; uno verbo, illud tanta probatur evidentia, ut ne ab adversariis quidem negari possit. Ratione igitur originis Ecclesia Romana est apostolica.

2° Eadem evidentia constat, Ecclesiam Romanam eandem nostris temporibus habere doctrinam, quam ab Apostolis accepit, neque ullam in ejus fide unquam accidisse mutationem. Ratione igitur doctrinae Ecclesia Romana est apostolica.

3° Ad successionem pastorum apostolicitati requisitam quod attinet, alia debet esse successio in sede Petri, et alia pro caeteris pastoribus (n. 283). In sede Petri successio legitima omnino sit ininterrupta, prorsus necesse est. Ut vero caeteri pastores dicantur et sint legitimi Apostolorum successores, sufficit eos ab aliquo legitimo Apostolorum successore valide esse ordinatos, atque legitima missione a Petri successore collegio apostolico aggregatos, atque ad regendam particularem quamdam Ecclesiam deputatos¹. Atqui compertum nobis est in Ecclesia Romana tum Supremos Pontifices (quos in capite sequenti vindicabimus esse legitimos B. Petri successores in primatu), ininterrupta pastorum serie a SS. D. N. Pio PP. XI feliciter regnante, usque ad S. Petrum ascendere ; tum corpus episcopale valida ordinatione perpetim propagari, et episcopos a Romano Pontifice ad regendas particulares Ecclesias legitima

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 5 ; *Evid. fid.*, P. 1, c. 3 (t. 2, p. 421) ; *Cont. haer.*, c. 12, 1.

missione deputari, eique tanquam Supremo Capiti et unitatis centro perpetuo conjunctos manere. Ratione igitur successionis Ecclesia Romana est apostolica.

Quam Ecclesiae Romanae apostolicitatem pro invictissimo ejus divinitatis argumento SS. Patres semper habuerunt. « Romae fundatae et constitutae Ecclesiae, ait *S. Irenaeus*, eam quam habet ab Apostolis traditionem, et hominibus annuntiatam fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos qui... per caecitatem et malam sententiam praeterquam oportet colligunt. » (*Adv. haer.*, l. 3, c. 3, n. 2. M., 7, c. 848.) — Et *S. Augustinus* ait : « Tenet me in ipsa Ecclesia... ab ipsa sede Petri usque ad praesentem Episcopatum successio sacerdotum. » (*Cont. Epist. fund.*, c. 4. M., 42, c. 175.)

II. *Istae conditiones in caeteris sectis desunt.*

1° *Ecclesiae Graecae*, licet ratione originis apostolicae esse videantur, a vera tamen et formali apostolicitate defecerunt tam ratione doctrinae, quam ratione legitimae successionis in regimine.

Ratione doctrinae. Apostolicam doctrinam, quam prioribus temporibus tenuerunt de processione Spiritus Sancti a Patre Filioque, abjecerunt.

Ratione successionis. Ut episcopi collegio apostolico aggregari, et Apostolorum successores censi valeant, non sufficit eos valide fuisse ordinatos, vel etiam ininterrupta successione pastorum ad Apostolos usque pertingere ; sed omnino requiritur ut a S. Pontifice, in quo plenitudo apostolicae potestatis residet, legitime missi ac deputati sint, eique constanter tanquam centro unitatis conjuncti maneant. Licet igitur in Ecclesiis graecis existant episcopi valide ordinati ; licet earum episcopi haberent materialem connexionem cum Apostolis, tamen, cum a Petri cathedra separentur, nulla legitima missione ad gubernandas Ecclesias deputati sunt ; ac proinde nec ulla potestate jurisdictionis gaudent, nec legitimi Apostolorum successores aestimari possunt.

2° *Protestantes* multo minus adhuc apostolicitatem sibi adjudicare possunt.

Non apostolicitatem originis : neminem quippe latet, ante saeculum xvi nullos sub sole exstitisse lutheranos, nullos calvinistas, anglicanos nullos, etc. Apostolicam igitur originem *immediatam* sectae protestanticae sibi vindicare non possunt ; sed neque *mediate*, ratione scilicet Ecclesiae Romanae, in qua, ut aiunt, ante Lutheri adventum, earum ecclesiae latitabant ; quippe quia quaelibet particularis ecclesia, quae vere apostolica est, eo ipso quod a centro unitatis separatur, apostolicitatem amittit.

Non apostolicitatem doctrinae : apostolicam doctrinam omni ex parte adulterarunt protestantes.

Non apostolicitatem regiminis : Protestantes fere omnes nullam hierarchiam, nullumque magisterium divinitus institutum agnoscunt. Nulla igitur apud eos, nequi dematerialis pastorum successio haberi potest. — Si qui vero, ut Anglicani, hierarchiam quamdam admittunt, eorum hierarchia vana est et illusoria, ob defectum scilicet validae ordinationis ; et si valide etiam eorum episcopi consecrarentur, tamen, quia unione cum centro unitatis destituuntur, ideo apostolicitate carerent.

Praeterea, pseudoreformatores absque ulla missione Ecclesias constituere et regere attentarunt ¹. Nullam sortiti sunt missionem ordinariam, quae ab eo solo, qui ecclesiasticam potestatem legitime possidet, conceditur ; ast Lutherus, Calvinus, aliique reformatores, neque immediate neque mediate missi sunt a summo Pontifice, contra quem rebelles exstiterint, et a quo e sinu Ecclesiae fuerint ejecti. — Nullam etiam habuerunt missionem extraordinariam : haec enim miraculis aliisque signis probari debet. Sed pseudoreformatores in confirmationem suae missionis nullum unquam, ne minimum quidem, miraculum efficere potuerunt. Nulla igitur apostolicitate gaudent sectae protestanticae.

302. Quaeritur : *Quomodo Ecclesia sit per se ipsa magnum quoddam et perpetuum motivum credibilitatis* ² ?

Resp. Ait Vaticanum (*Const. Dei Filius*, c. 3) : « Ecclesia per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis foecunditatem, ob catholicam unitatem, invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile. — Quo fit, ut ipsa veluti signum levatum in nationes (*Is.*, xi, 12), et ad se invitet, qui nondum crediderunt, et filios suos certiores faciat, firmissimo niti fundamento fidem quam profitentur. »

In quatuor superioribus propositionibus Ecclesiae Romanae divinam originem ex eo probavimus, quod in ea illas deprehendimus proprietates essentielles, quas, duce S. Scriptura et Traditione, a Christo Ecclesiae suae fuisse inditas, pro comperto habemus. Sed docet Vaticanum, abstractione etiam facta ab illis proprietatibus quatenus ex S. Scriptura innotescunt, Ecclesiam Romanam in se

¹ Cf. S. Alph., *Ver. f.d.*, P. 3, c. 6, § 1 ; *Evid. f.d.*, P. 1, c. 4. — ² Cf. S. Alph., *Signa credibilitatis*, t. 2, p. 391 et seq. ; *Coll. Lac.* p. 532 ; Card. Dechamps, *Démonstration catholique*.

consideratam, qualis nobis nunc exhibetur, invicta prae se ferre suae divinae originis argumenta. Haec autem sunt facta divina, quae, cum non aliunde, quam a speciali Spiritus Sancti assistentia, ortum habere possint, invicte probant divinam esse Ecclesiam, cujus in gratiam producuntur. Qua in re philosophandum est sicuti in superiori tractatu, in quo ex factis, quae miracula in ordine morali dicuntur, religionis christianae divinitas probata est (n. 137 et seq.)

303. 1° Admirabilis Ecclesiae Romanae propagatio. — Cum vera Christi religio in sola Ecclesia Romana inveniatur, imo quodamtenus cum ea identificetur, exinde argumentum ex celerrima religionis propagatione ductum, sicut christianae religionis, ita Ecclesiae Romanae divinitatem in manifesto ponit. (Cf. n. 138.)

Et re quidem vera, neminem latet Ecclesiam Romanam hodiendum late ubique terrarum diffundi, et novis quotidie incrementis augeri. Haec autem lata mirabilisque diffusio nulli causae naturali adscribi potest : enimvero Ecclesia doctrinam praedicat austeram et creditu difficilem, severam vivendi normam imponit, populos ab illecebris cupiditatum et immundarum delectationem arcet, mundum ubique impugnat et ipsa a mundo ubique impugnatur et pressuram patitur ; nulla habet media naturalia, quibus obstacula, quae suae propagationi obsistunt, superentur : videlicet, neque militiam habet terrenam, neque opes et divitias, neque principum favorem. Et tamen ubique crescit Ecclesia et nova membra sibi incorporat ; et si in aliqua regione gentes ab ea deficiunt, jacturae aliarum gentium conversione resarciuntur.

Caeterae vero sectae, praesertim protestanticae, doctrinam spargunt aures mulcentem, liberiores concedunt normam vivendi, mundo blandiuntur et a mundo juvantur, divitiis opibusque affluunt ; et steriles tamen manent, nec nova suscipiunt incrementa.

Jamvero, cum non detur effectus absque causa proportionata, nullique causae naturali Romanae Ecclesiae diffusio adscribi possit, haec Deo est attribuenda, qui Ecclesiae speciali providentia invigilat, cordaque hominum ad ejus vocem audiendam inclinat. Romana igitur Ecclesia, ob suam admirabilem diffusionem, magnum est motivum credibilitatis, et divinae suae legationis testimonium irrefragabile.

304. 2° Eximia Ecclesiae sanctitas et inexhausta in omnibus bonis foecunditas. — a) *Fulget Ecclesiae Romanae sanctitas : in doctrina*, in qua nihil erroneum unquam deprehendi potuit ; in

mediis salutis, quae ad hominum sanetificationem mirum in modum conferunt ; *in miraculis* et aliis Spiritus Sancti charismatibus, quae in ea indesinenter cernuntur. Si autem doctrinae sanctitas et miracula divinam privati hominis legationem testantur (n. 88), ipsa etiam Ecclesiae divinae legationis testimonium sunt irrefragabile.

b) *Fulget Ecclesiae sanctitas in membris multis*. Dixit Christus (*Matth.*, xix, 1) : *Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo ; et veni, sequere me*. Hic perfectionis status per vota religiosa in sola Ecclesia Romana invenitur ; quandoquidem in ea sola occurrit haec plane miranda legio non solum virorum, sed et puellarum, qui omnibus terrenis valedicunt, ut Christum pauperem pauperes sequantur, qui propriam voluntatem abnegant, ut Christum obedientem obedientes imitentur, idque solum anhelant, ut sibi thesauros in coelo thesaurizent. Quod unus alterve homo ex motivo naturali divitiis, honoribus, voluntatique propriae renuntiet, illud vires humanas non superat ; quod vero tanta multitudo, quanta in Ecclesia Romana conspicitur, omnibus bonis terrenis renuntiet, et omnibus vitae commoditatibus valedicat, ut Christo unice vivat, illud supra vires humanas est, neque aliunde oriri potest, nisi ex superno Spiritus Sancti influxu ; unde et Ecclesia, in quam Spiritus Sanctus talem spiritum sanctitatis immittit, nonnisi divina esse potest.

c) *Fulget Ecclesia Romana inexhausta in omnibus bonis foecunditate*. De bonis spiritualibus non erit sermo ; Ecclesiae Romanae in huiusmodi bonis foecunditas ex dictis jam satis est nota. — Sed et in bonis temporalibus Ecclesia inexhausta est foecunditate. Quod si qua necessitas occurrat, nonne semper adstat Ecclesia Romana, ut omnibus opituletur in angustiis, et tanquam pia Mater omnibus opem ferat ? Cujus sollicitudinis et foecunditatis testes sunt tot institutiones et ordines religiosi, qui sine sui respectu, in sublevandis aliorum miseriis sese impendunt ; qui neque impensis, neque laboribus, neque molestiis parcunt, ut proximo succurrant ; quorum etiam membris mori lucrum est, ut alios corporaliter et spiritualiter salvos faciant. Sed haec tanta in omnibus bonis foecunditas, quae in sola Ecclesia Romana cernitur, ex alio fonte scaturire nequit, nisi ex speciali Spiritus Sancti inspiratione ; unde et ipsa divinitatis Ecclesiae invictum est argumentum.

305. 3° *Catholica unitas*. — Per universum orbem terrarum diffunditur Ecclesia Romana ; omnes tamen fideles in fide, in cultu, in regimine cor unum et animam unam efficiunt. Haec autem catho-

lica unitas est splendidissimum divinae providentiae miraculum, et divinitatis Ecclesiae Romanae irrefragabile testimonium.

Pro nativa enim mentis humanae superbia et voluntatis imbecillitate, nunquam naturaliter fieri potest, ut ingens hominum multitudo, qui aetate, indole, ingenio, patria, et praeconceptis opinionibus sunt diversi in aliquod doctrinale systema, quod incomprehensibilia continet dogmata et gravia imponit praecepta, ita sponte et perfecte conspirent, ut una sit omnium cordis consensio, una omnium mentis sententia.

Nunquam fieri potest, pro hominum nativo novitatis et singularitatis studio, ut tanta multitudo in eundem cultum Supremo Numini reddendum naturaliter conspiret, nisi vi externa coerceatur.

Nunquam praesertim naturaliter fieri potest, ut homines diversorum regnorum, qui amore patrio diversa sapiunt, eidem et quidem extraneo sponte sese subiciant capiti, a cujus nutu ita perfecte pendeant, ut in nulla re ei contradicant.

Jamvero totius mundi fideles, ac proinde ingens multitudo aetate, ingenio, indole, patria, praeconceptis opinionibus diversa, in fidem et cultum ita conspirant, ut omnium sit unum velle et unum nolle; et ad hanc unitatem efficiendam sufficit medium omnino impar, vox senis inermis, Supremi Pontificis, quem omnes ut Superiorem agnoscunt et ut Patrem venerantur. Haec Ecclesiae Romanae miranda unitas, cum nullis causis naturalibus adscribi possit, in supernam refundenda est Dei assistentis providentiam, quae omnium fidelium animos in eandem reducit sententiam, in eadem confirmat erga supremum Pastorem obedientia.

306. 4° Invieta stabilitas. — Argumentum ductum ex Ecclesiae stabilitate, ad ejus divinam originem probandam, idem est atque illud, quod in superiori tractatu pro divinitate religionis christianae probanda fuit allatum. Recole igitur dicta n. 139.

307. Conclusio. — Ecclesia igitur Romana, sive in intrinseca sua constitutione, sive in suis proprietatibus, sive in seipsa consideretur, divino conspicitur obsignata sigillo, et deprehenditur esse illa supernaturalis societas quae, a Christo Domino fundata, officium accepit salutiferum Redemptionis opus ad finem usque mundi et ad extremos usque terrae limites continuandi.

Ecclesia Romana est ergo illa sponsa dilectissima, pro qua Christus seipsum tradidit, *ut illam sanctificaret... ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi; sed ut sit sancta et immaculata.* (Eph., v, 26, 27.)

Ecclesia Romana est ergo corpus illud mysticum, quod Capiti Christo semper conjunctum, vitali influxu gratiae et vitae supernaturalis effusione jugiter alitur. Ecclesia igitur Romana nunquam senescit, semper juvenescit.

Ecclesia Romana est ergo illa civitas sancta Jerusalem, quae, super fundamentum Apostolorum posita, « usque ad finem mundi concuti quidem persecutionibus, sed nequaquam potest subverti ; tentari, non superari. » (*S. Hieronym., In Amos*, l. 3, c. 9. M., 25, c. 1096.) — Ipsa est, quae salutis media sola possidet, et extra quam nemini speranda est salus.

Ecclesia Romana demum sola est, cui jure divino omnes insunt praerogativae, omnia jura, omnia charismata, quae Christus, sicut in prima parte tractatus dictum est, in Ecclesia sua inesse voluit.

Concludamus ergo verbis *S. Augustini* : « Amemus Dominum Deum nostrum, amemus Ecclesiam ejus : illum sicut Patrem, istam sicut matrem. » (*Sermo 2, in Ps. LXXXVIII*, n. 14. M., 37. c. 1140.) — Et : « Sanctam Ecclesiam, matrem vestram, tanquam supernam Jerusalem, sanctam civitatem Dei, honorate, diligite, praedicatē. Ipsa est quae fructificat in hac fide, quam audistis, et crescit in universum mundum... quae malos in fine separandos, a quibus interim discedit disparilitate morum, tolerat in communione Sacramentorum. » (*Serm. 214, in trad. symb.*, n. 11. M., 38, c. 1071.)

CAPUT II

De perpetuitate primatus Petri in Romanis Pontificibus.

308. Duae principales quaestiones in hoc capite solvendae occurrunt. Prima, dicendorum basis et fundamentum, haec est, videlicet : *Utrum Christus voluerit B. Petrum habere successores in primatu* ; seu an ex Christi institutione primatus in Ecclesia perpetuus esse debeat. Qua soluta quaestione, quaeretur secundo : *an Romani Pontifices sint jure divino Petri successores in primatu.*

Primatus perpetuitatem in Romanis Pontificibus negant :

a) *Protestantes*, qui non solum primatus institutionem in persona Petri negant, sed etiam docent B. Petrum Romam nunquam advenisse, ac proinde Romanos Pontifices nullo sub respectu dici posse Petri successores.

b) *Graeci schismatici*, qui Romanum Pontificem tanquam Petri successorem in Episcopatu agnoscunt, auctoritatem vero in universalem Ecclesiam, quam ille sibi nunc attribuit, non ex Christi institutione, sed ex Conciliorum concessione, repetunt.

c) *Febronius ejusque sequaces*, qui primatum Romanis Pontificibus conceditum esse dicunt non jure divino, sed vel ab ipso Petro, vel ab Ecclesia; ex quo deducit *Febronius*, quod « sicut per rationes convenientiae, humana auctoritate, romanae urbis antistiti sacer primatus creditus fuit; sic et ex rationalibus motivis, auctoritate Ecclesiae eundem ad alium episcopum, e. gr., mediolanensem, parisiensem, transferri posse ». (*De statu Eccl.*, c. 2, § 3.)

d) *Modernistae*, qui in Ecclesia nullum primatum a Christo institutum agnoscunt, nullum etiam Petri successorem in primatu jure divino agnoscunt. Docent vero Romanum Pontificem partim ex propria ambitione, partim ex causis mere politicis caput totius Ecclesiae evasisse. « Ecclesia Romana non ex divinae providentiae ordinatione, sed ex mere politicis conditionibus caput omnium Ecclesiarum effecta est. » (*Decr. Lam.*, prop. 56. »)

309. Prop. I. *Primatus Petri ex Christi institutione jugiter in Ecclesia perdurare debet.*

De fide, ex Vatic., Const. *Aeternus Pater*, cap. 2: « Quod autem in B. Apostolo Petro princeps Pastorum et pastor magnus ovium Dominus Christus Jesus in perpetuam salutem ac perenne bonum Ecclesiae instituit, id eodem auctore in Ecclesia, quae fundata super Petram ad finem saeculorum usque firma stabit, jugiter durare necesse est. » — « Si quis igitur dixerit, non esse ex ipsius Christi Domini institutione seu jure divino, ut B. Petrus in primatu super universam Ecclesiam habeat perpetuos successores... anathema sit. »

PROB. I. Ex institutione Christi, primatus est de essentiali Ecclesiae constitutione (n. 184). Quod autem est de essentiali aliqujus societatis constitutione, illud tamdiu durare debet, quamdiu perdurat ipsa societas. Cum igitur Ecclesia sit indefectibilis, et ad finem usque mundi duratura, primatus ex Christi institutione ad finem usque mundi perdurare debet.

II. Primatus est fundamentum in quo, *ut ait Vaticanum*, totius Ecclesiae vis ac soliditas consistunt; est petra angularis, super quam Christus suam aedificavit Ecclesiam. Sed fundamentum et petra angularis tamdiu durare debent quamdiu aedificium, quod eis superstruitur. Ergo ex Christi institutione primatus in Ecclesia semper durare debet.

III. Primatus est a Christo institutus tanquam principium et centrum ecclesiasticae unitatis. Atqui Ecclesia ad finem usque mundi una sit, oportet. Ergo ex institutione Christi, primatus, unitatis principium, in Ecclesia jugiter etiam perseverare debet. « Ejusmodi autem principatum, *ait Leo XIII*, quoniam constitutione ipsa temperationeque Ecclesiae, velut pars praecipua, continetur, videlicet ut principium unitatis ac fundamentum inco-

luminis perpetuae, nequaquam cum Beato Petro interire, sed recedere in ejus successores ex alio in alium oportuit. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 192.)

IV. Christus, dum dixit Petro : *Pasce agnos meos, pasce oves meas* (Joan., XXI), ei omnes fideles, absque limitatione loci vel temporis, pascendos commisit. Verum, ut Petrus in carne propria jugiter vivat, et Christi ovile ad finem usque mundi ad pascua ducat, omnino fieri nequit. Debet igitur ex Christi institutione in suis successoribus vivere et gregi invigilare : « Manet dispositio veritatis, ait S. Leo, et B. Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans, suscepta Ecclesiae gubernacula non reliquit... Qui nunc plenius et potentius ea quae sibi commissae sunt peragit, et omnes partes officiorum atque curarum in ipso et cum ipso, per quem est glorificatus, exsequitur. » (*Serm. 2, de annivers. assumpt. suae*, c. 3. M., 54, c. 144.)

Conclusio. « Quod Dominus Petro dicit (*Tu es Petrus*, etc.), ait S. Alph., profecto omnibus etiam ejus successoribus dixit, namque, ut observat S. Augustinus (*Sermo*, 295, c. 2), potestas Pastoris universalis non fuit Petro propter ipsum collata, sed propter Ecclesiam ab ipso regendam ; et ideo potestas in Ecclesiam ita Petro conferri debuit, ut ad omnes Pontifices successores pertransiret, et Ecclesia usque ad consummationem saeculi permansura recte regeretur, unitasque ejus usque ad finem conservaretur. » (*Diss. de Rom. Pont.*, § 1.)

310. Prop. II. Romani Pontifices, ipsique soli, sunt Petri successores in primatu.

N.-B. Romanus Pontifex considerari potest, vel tanquam episcopus illius particularis Ecclesiae, quae est romana dioecesis ; vel tanquam primas, possidens auctoritatis plenitudinem in universalem Ecclesiam. Sensus igitur propositionis est : illos, qui occupant cathedram romanam tanquam legitimi episcopi romanae dioecesis, illosque solos, esse Petri successores in primatu.

Prop. est de fide ex Conc. Florentino et Vaticano. Legimus in Vaticano (*Const. Pastor Aeternus*, c. 2) : « Qui (Petrus) ad hoc usque tempus et semper in suis successoribus, episcopis sanctae Romanae Sedis, ab ipso fundatae ejusque consecratae sanguine, vivit et praesidet et judicium exercet. Unde quicumque in hac cathedra Petro succedit, is, secundum Christi ipsius institutionem, primatum Petri in universalem Ecclesiam obtinet... Si quis ergo dixerit, ... Romanum Pontificem non esse B. Petri in eodem primatu successorem, anathema sit. » — Et, in cap. 3, addit : « Quapropter, apertis innixi Sacratum Litterarum testimoniis, et inhaerentes tum praedecessorum nostrorum, Romanorum Pontificum, tum Conciliorum generalium disertis perspicuisque decretis, innovamus oecumenici Concilii Florentini definitionem, qua credendum ab omnibus Christifidelibus est, sanctam Apostolicam Sedem et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum succes-

sorem esse B. Petri principis Apostolorum, et verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiae Caput, et omnium christianorum patrem ac doctorem existere ; et ipsi in B. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse. »

PROB. I. Argumento praescriptionis. B. Petrus, ut dictum est (n. 309), successores in primatu habere debet. Nisi ergo dicere velimus, explicitam illam Christi voluntatem inefficacem remansisse, ejusque Ecclesiam funditus corruisse, Petri successores in Ecclesia jugiter exstitisse fateamur, necesse est. Atqui, si excipias romanae sedis episcopum, nullus unquam sese Petri successorem commendavit ; neque ullus, praeter Romanum Pontificem, a fidelibus ut Petri successor in primatu unquam fuit agnitus. Ex quo manifeste constat, tam pastoribus quam populo, a primis jam Ecclesiae temporibus illud fuisse persuasissimum, eos scilicet, qui Petro succedant in sede romana, eidem in primatu succedere posse.

II. Ex conditione successionis. Ille, et ille quidem solus, qui conditionibus successionis pro primatu satisfacit, verus et legitimus est successor Petri in primatu. Atqui episcopi romanae sedis, et ipsi quidem soli, conditionibus pro successione primatus satisfaciunt. Ergo ipsi soli sunt Petri successores in primatu.

Major patet ; *probatur minor.* Cum primatus ad essentialem Ecclesiae constitutionem pertineat, modus transmissionis primatus, Petro adhuc vivente, determinari, et ab Ecclesia cognosci debuit, ut, Petro emortuo, legitimus ejus successor ab omnibus statim agnoscere posset. Haec autem determinatio fieri debuit vel aliquo decreto Petri, aut decreto Ecclesiae una cum Petro ; vel aliquo facto ipsius Petri. Atqui de decreto nulla existunt vestigia ; quod tamen si latum esset, Ecclesiae notum esse deberet, quippe quae rem tanti momenti, qualis est conditio transferendi supremam auctoritatem, ignorare non possit.

Restat igitur, ut modus successionis sit aliquo facto originali ipsius Petri determinatus : quod factum, sicut testatur tota traditio, non est aliud nisi sedis romanae electio facta a B. Petro pro sede sua episcopali, in qua ipse ut episcopus sedit, et usque ad mortem permansit, et cui jura primatus ita adnexuit ut, et episcopatus cathedrae romanae atque primatus non re, sed ratione tantum differrent ; et primatus sit ipse Episcopatus romanus suprema capitis dignitate auctus ; et successor Petri in Episcopatu, ipso facto ei succedat in primatu ¹. Sicuti, v. gr., Patriarchatus sedis

¹ Cf. *Theol. Conc. Vatic., Coll. Lac.*, p. 613, n. 31.

Antiochenae est ipse Episcopatus antiochenus dignitate patriarchali condecoratus, ita ut, qui creatur episcopus antiochenus, eo ipso Patriarchatus dignitatem accipiat. Conditio igitur successionis pro primatu, est legitima successio in sede episcopali romanae dioecesis ; ex quo patet solos Romanos Pontifices conditionibus pro primatus haereditate satisfacere, atque ipsos solos esse Petri successores in primatu.

Ad hanc rationem provocat *Vaticanum* dicens (c. 2) : « ... Romanae sedis, ab ipso fundatae ejusque consecratae sanguine... Unde quicumque in hac cathedra Petro succedit, is, secundum Christi ipsius institutionem, primatum Petri in universam Ecclesiam obtinet. »

Eundem romanum Episcopatum Petri exhibet tota traditio, tanquam fundamentum successionis apostolici primatus ; unde Concilia et Patres sedem romanam sedem Petri, cathedram Petri, sedem apostolicam jugiter nominant.

III. **Ex Traditione** ¹, cujus testes sunt : 1° *Concilia*. Praeter Florentinum et Vaticanum, quae rem expressis verbis definierunt. Concilia Nicaenum I, Chalcedonense, Constantinopolitanum III, et Lateranense IV, eundem Pontificis romanae sedis primatum affirmant. — Legimus in Lateran. IV : « Romana Ecclesia, disponente Domino, super omnes alias ordinariae potestatis obtinet principatum, utpote universorum Christifidelium mater et magistra. »

2° *Patres*, qua Graeci qua Latini ; quos fere omnes in testimonium afferre integrum nobis foret.

Ait *S. Irenaeus* : « Ad hanc enim Ecclesiam (romanam) propter potio-rem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles. » (*Cont. haer.*, l. 3, c. 3. M., 7, c. 849.) — *S. Cyprianus* : « Navigare audent ad Petri cathedram atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis orta est. » (*Ep.* 55, *ad Cornel. Pap.* M., 3, c. 818.) — *S. Augustinus* : « In qua (Ecclesia Romana) semper apostolicae cathedrae vigit principatus. » (*Ep.* 43. M., 33, c. 163.)

3° *Romani Pontifices*, quorum testimonium, etsi in propria causa iudicium proferant, validissimum tamen est supremae suae potestatis argumentum. Cum enim, nemine reclamante, sed omnibus obtemperantibus, in universalem Ecclesiam supremam potestatem sibi semper vindicaverint, recte inferimus, universalem Ecclesiam

¹ Cf. Bellarm., l. 2, c. 13 et seq. ; Caccia, l. 2, sect. 2, lect. 4.

in Romano Pontifice supremam B. Petri potestatem semper agnovisse.

S. Julius I, in *Epist. ad Antiochenos*, n. 22, ait : « An ignari estis, hanc esse consuetudinem, ut primum nobis scribatur, ut hinc quod justum est, definiri possit. » (M. 8, c. 905.) — *S. Damasus*, in *Ep. 3 ad episc. Numidiaë*, scribit : « Cuncta quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos quasi ad caput, ut semper fuit consuetudo, deferre non desinatis. » (M., 13, c. 431.)

Plura testimonia vide apud Bellarm., l. 2, c. 14, et Bouix, *De Papa*, t. 1, p. 99 et seq.

IV. **Ex factis ecclesiasticis.** Facta testantur, Romanæ Sedis episcopos a primis temporibus supremam auctoritatem in universalem Ecclesiam tenuisse, et Ecclesiam eosdem ut legitimos superiores semper agnovisse. Etenim :

1° Romani Pontifices quovis tempore in toto orbe episcopos, etiam patriarchali dignitate auctos, instituerunt, confirmarunt, deposuerunt, vel restituerunt. Neque unquam Ecclesia aliquem Episcopum a Romano Pontifice depositum aut non approbatum, pro legitimo pastore habuit.

2° R. Pontifices pro toto coetu fidelium leges semper tulerunt, quibus omnes, cum fideles tum episcopi et reges, sese adstringi pro certo habuerunt.

3° In omnes mundi regiones, tanquam in provincias sibi subditas, legatos et vicarios miserunt, qui majora negotia suo nomine tractarent, et lites componerent ; quos tum fideles tum episcopi tanquam supremæ auctoritatis ministros honore prosecuti sunt.

4° De omni episcoporum judicio ad R. Pontificem appellare in Ecclesia semper licitum fuit ; nunquam verò concessum fuit a R. Pontificis sententia ad aliud tribunal appellare.

5° R. Pontifex de omni re semper judicare potuit ; ipse vero a nemine unquam potuit judicari : « Prima sedes a nemine judicatur », aiunt Patres Conc. Sinnessani. Et in Conc. Romano, sub Adriano II, legimus : « R. Pontificem de omnium Ecclesiarum præsulibus judicare legimus ; de eo vero quemquam judicasse non legimus. »

Quæ omnia invicte probant, ab universa Ecclesia solos Romanos Pontifices pro legitimis B. Petri successoribus in primatu semper fuisse habitos ¹.

¹ Cf. Bellarm., l. 2, c. 19 et seq.

311. Prop. III. *Romani Pontifices sunt jure divino B. Petri successores in primatu* ¹.

N.-B. Propositio duplicem in sensum accipi potest; primo quaeri potest, utro jure, divinone an ecclesiastico, Romanus Pontifex, satisfaciens conditioni successionis, primatum obtineat : — secundo, quonam jure R. Pontifices prae caeteris electi sint tanquam successores B. Petri in primatu : seu quonam jure primatus Episcopatus romano potius quam alteri Episcopatus, v. gr., Antiocheno vel Alexandrino, alligatus sit.

I. Propositio *priori sensu* intellecta est *de fide*, ex Vatic. c. 2 : « Quicumque in hac cathedra Petro succedit, is, secundum Christi ipsius institutionem, primatum Petri in universam Ecclesiam obtinet. » Et, cap. 3, addit : « Credendum ab omnibus fidelibus est... ipsi (R. Pontifici) in B. Petro pascendi, regendi, ac gubernandi universalem Ecclesiam a D. N. J. Christo plenam potestatem traditam esse. »

Enimvero, ut supremam auctoritatem jure divino Romani Pontifices obtineant, nihil aliud requiritur, nisi ut successio primatus in Petri successoribus sit a Christo instituta, et Romani Pontifices conditioni successionis satisfaciant : quae duo ita se habere jamdudum probatum est.

Accedit traditio : « Sancta Romana Ecclesia (ait S. Gelasius, in Conc. Rom. anno 494), nullis synodicis constitutis, caeteris ecclesiis praelata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit. » (M., 59, c. 159.) — *Julius Papa*, ad Orientales scribens, eos sic alloquitur : « Decuerat vos fratres adversus sanctam romanam et apostolicam Ecclesiam limare et non ironice loqui : quoniam et ipse Dominus noster J. Ch. eam decenter allocutus, ait : *Tu es Petrus... et tibi dabo claves regni coelorum*. Habet enim potestatem singularem privilegio concessam, aperire et claudere januas regni coelestis quibus voluerit. » (M., 28, c. 145.) — Et S. Nicolaus, ad imperatorem Michaellem scribens, ait : « Non Nicaena, non denique ulla synodus quodquam Romanae contulit Ecclesiae privilegium, quae in Petro noverat eam totius jura potestatis pleniter meruisse, et cunctarum Christi ovium regimen accepisse. » (M., 119, c. 949.)

II. Propositio, *posteriori sensu* intellecta, de fide non est ; sed est *communis* Patrum et theologorum sententia. Non desunt quidem theologi qui doceant, Christum B. Petro facultatem dedisse quamcumque vellet, eam eligendi sedem, cui jura primatus adnecteret. Alii vero, traditione innixi, docent Christum Petro mandatum dedisse ut Romam veniret, ibique collocaret sedem suam, cui primatum adnecteret, ita ut Romani Pontifices jure divino immediate sint prae caeteris tanquam Petri successores in primatu electi.

¹ Cf. Palmieri, *De R. Pontif.*, P. 1, c. 2, th. 8 et 9; Cercia, L. 2, sect. 2, lect. 6 et 7.

Quam sententiam, utpote traditioni magis conformem, sequimur. « Deus ipse, ait *Bellarminus*, jussit Romae figi Apostolicam Petri sedem; quae autem jubet Deus, mutari ab hominibus non possunt. Id autem Deum jussisse testatur B. Marcellus Papa et Martyr in Epistola ad Antiochenos; ubi dicit Petrum, jubente Domino, Romam sedem suam ex Antiochia transtulisse. Testatur etiam B. Ambrosius in oratione de tradendis basilicis, ubi refert Christum omnino voluisse, ut Petrus Romae moreretur. Et ideo ei fugienti dixisse: venio Romam iterum crucifigi. Quod est manifestum signum, Deum voluisse per mortem Petri Romae firmari ejus sedem. » (*De Rom. Pont.*, l. 4, c. 4; cf. *Coll. Lac.*, p. 293.) — Petrus igitur venit Romam, non voluntate humana, sed, ut refert *Eusebius*: « disponente Dei providentia, quae elegerat Romam tanquam Petram, super quam constitueretur Ecclesia. » (*Hist. eccl.*, l. 2, c. 24.)

312. Prop. IV. *Primatus Petri ita est romanae cathedrae indissolubiliter alligatus, ut ad alteram sedem transferri nequeat.*

N.-B. 1° Propositio ut intelligatur, probe distinguenda sunt haec tria: *sedes*, *titulus* et *residencia*. — *Sedes* dicitur locus, ubi aliqua Ecclesia fuit fundata: v. gr., sedes Antiochena, Alexandrina; — *titulus* est nomen ipsius Ecclesiae, a qua sedes nomen sortitur: v. gr., episcopus Antiochenus, Alexandrinus; — *residencia* est commoratio in eo loco, ubi munera pastoralia sunt peragenda.

2° Ad Supremi Pontificatus a sede romana inseparabilitatem quod attinet, triplex datur sententia. Prima est *Febronii*, qui docet primatum ab Ecclesia, etiam absque R. Pontificis consensu, ad aliam sedem transferri posse. (Cf. n. 308.) Cujus sententia in *Syllabo*, prop. 35^a, proscripta est: « Nihil vetat, ali-cujus Concilii generalis sententia aut universorum populorum facto, summum Pontificatum ab Romano episcopo atque Urbe ad alium episcopum aliamque civitatem transferri. »

Secunda est quorundam veterum theologorum, quos refert *Cercia* (Sect. 2, lect. 6); hi docent: primatum, utpote humana Petri auctoritate sedi romanae alligatum, auctoritate R. Pontificis in aliam sedem posse transferri. — Quae sententia, licet formaliter non sit condemnata, non posset tamen absque summa temeritate post Vaticanum Concilium teneri.

Tertia, et omnino tenenda sententia, docet: Summum Pontificem posse quidem extra Romanam Ecclesiam residere, sicut accidit dum S. Pontifices Avenione manserunt; primatum tamen adeo indissolubiliter esse romanae sedi adnexum, ut ne auctoritate quidem ipsius Papae in aliam sedem transferri, aut alterius civitatis episcopus primatum obtinere valeat ¹.

PROB. PROP. I. Ex definitionibus fidei. Definitum est in Conc. Florent. et Vatic. Romanum Pontificem, eum scilicet episcopum, qui sedet in cathedra a B. Petro fundata et ejus sanguine consecrata, esse B. Petri successorem in primatu. Atqui, quod est de

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 8, n. 8.

fide, semper erit de fide. Ergo semper de fide erit, R. Pontificem esse Petri successorem in primatu. Primatus igitur, ut a romana sede divellatur, omnino fieri nequit.

II. Ex verbis Conc. Vaticani. Affirmat Vaticanum (cap. 2), quod : *quicumque in hac cathedra Petro succedit, is, secundum Christi ipsius institutionem, primatum Petri in universam Ecclesiam obtinet.* Quibus constat, primatum episcopali Petri cathedrae jure divino, saltem consequente factum Petri, esse adnexum. Atqui, quod est de jure divino, ab hominibus mutari nequit. Sicut igitur nemo efficere potest ne Pontifex Romanus Petro in sede episcopali succedat, ita nemo etiam, ne is Petro in primatu succedat, efficere potest.

Praeterea, legimus in eodem Vaticano (*loc. cit.*) : *B. Petrum ad hoc usque tempus et SEMPER in suis successoribus, Episcopis sanctae Romanae Sedis, vivere et praesidere.* Sin autem ad hoc usque tempus Petrus vixit et semper vivet in Romanae Sedis episcopis, idcirco primatus a Sede Romana nulla auctoritate separari potest.

III. Ex factis historicis. Tempora persaepe fuerunt difficillima, quibus Romae contra Summos Pontifices dirae exarserunt persecutiones, et quibus proinde opportunum fuisset primatum ad aliam sedem transferri. Ast de hujusmodi translatione nec Pontifices nec populi fideles unquam cogitaverunt. Plures Pontifices Romae nunquam habitaverunt, titulum tamen Ecclesiae Romanae nunquam abdicaverunt.

Innumera exorta sunt schismata et haereses, quae a Romanis Pontificibus condemnata fuerunt : quorum damnationem ut eluderent, schismatici et haeretici omni ope atque opera semper enixi sunt ; ast primatum alteri sedi adscribere nunquam attentarunt. — Quae omnia invicto sunt testimonio illud omnibus semper fuisse persuasissimum, primatum videlicet a Sede Romana separari nequaquam posse.

313. Quaeritur I. *Quid de primatus successione futurum esset, si everteretur Roma, et Romana dioecesis destrueretur ?*

Resp. Si Urbs et romana dioecesis destruerentur, titulus tamen illius sedis cum vero jure eam Ecclesiam, si existeret, gubernandi, semper remaneret ; sicuti remanent tituli multarum Ecclesiarum, quarum titulares olim *in partibus infidelium*, hodie *episcopi titulares* vocantur. Unde, cui titulus haereditate obveniret cum jure romanae dioecesis, si existeret, gubernandae, is foret Petri successor in episcopatu, ac proinde etiam in primatu, et totius Ecclesiae gubernandae auctoritatem obtineret. — Sed cum Ecclesia, quam nunquam perituram fide credimus, cum Ecclesia Romana identificetur, ideo affirmare possumus civitatem Romam nunquam ita esse perituram, ut nulla amplius in ea dioecesis existat.

314. Quaeritur II. *An Christus circa modum personam cujusque Pontificis eligendi aliquid determinaverit.*

Resp. Negative. — Christus modum personas designandi, quae B. Petro succedere debent, summae auctoritati Ecclesiae determinandum reliquit. Idcirco, mutatis circumstantiis, a S. Pontifice, si hoc pro Ecclesiae utilitate opportunum visum fuerit, modus electionis mutari potest. — Licet autem electio sit factum humanum, persona tamen electa non jure humano, sed jure divino primum obtinet, quia non ab electoribus, sed a Christo immediate supremam accipit auctoritatem. Ex quo sequitur, eandem supremam jurisdictionis potestatem, quae a Christo immediate B. Petro collata fuit, immediate etiam cuilibet Pontifici in instanti suae electionis conferri, atque ipsam per nullum actum aliquis Pontificis pro suis successoribus minui posse.

CAPUT III

De natura sacri apostolici primatus¹.

315. Postquam Concilium Vaticanum in sua Constit. *Pastor aeternus*, cap. 1 et 2, ea definierat, quae ad primatus in B. Petro institutionem (n. 184), atque ejus in Romanis Pontificibus perpetuitatem pertinent (n. 299), cap. 3, naturam et proprietates primatus, et cap. 4, infallibilitatis praerogativam eidem primatui divinitus adnexam, explicat et definit. Haec quaestio de primatus natura et infallibilitate, nostris temporibus, propter grassantes errores, maximi est momenti, « quoniam, ut ait Vaticanum (*loc. cit.*, *prooem.*), portae inferi ad evertendam, si fieri posset, Ecclesiam, contra ejus fundamentum divinitus positum majori in dies odio undique insurgunt. »

Quo melius igitur vaticanarum definitionum vis et opportunitas perspiciantur, in art. I. errores, ad quos profligandos Vaticanum sua edidit decreta, breviter exponuntur; in art. II, vis et ratio apostolici primatus, duce Vaticano, dilucidabuntur; et in art. III. Romani Pontificis infallibilitas stabilietur. Quibus praelibatis, in art. IV, de relationibus S. Pontificis ad episcopos et Concilia quaedam addentur.

ARTICULUS I.

Errores contra apostolicum primum².

316. Novam (ut innuimus n. 178, 5), Richerius doctrinam de aristocratica Ecclesiae regiminis forma atque de ecclesiasticae potestatis origine in medium

¹ Cf. S. Alph., *Vindiciae pro suprema Pontificis potestate adv. Febronium* (in opere Jules Jacques, *Du Pape et du Concile*); *Dissert. de Rom. Pontificis auctoritate*, (*Mor.*, l. 1, tr. 2, n. 110); *Ver. fid.*, P. 3, c. 9. — ² Cf. *Coll. Lac.*, p. 614 et 635; S. Alph., *Vindiciae pro supr. Pontif. potest.*, c. 1 et 6. (apud Jules Jacques, *Du Pape et du Concile*, p. 524 et 581); *Cercia*, Sect. 3, lect. 1; *Mazz.*, 949 et seq.

protulit. Christus, inquit, potestatem jurisdictionis *prius, immediatius et essentialius* contulit Ecclesiae, a qua in Romanum Pontificem transfertur, quem proinde Ecclesiae *ministerium*, Ecclesiae *Caput ministeriale* vocat. — Docet praeterea, episcopos aequalem cum Papa, et independentem ab eo, potestatem jurisdictionis in proprios suos subditos habere.

Quibus ex principiis Regalistae, Febroniani, Jansenistae et Pistorienses, sequentes deducunt conclusiones :

1° Romanus Pontifex, si ut episcopus romanae dioecesis consideratur, in sua dioecesi veram habet jurisdictionem in suos subditos, non secus ac quilibet episcopus in propria sua dioecesi ; sin vero consideratur *ut Summus Pontifex*, cum primatum unice tanquam Ecclesiae minister atque ejus delegatus gerat, ideo in alios episcopos aut in eorum subditos nullam possidet potestatem jurisdictionis ; sed in eos solum jus inspectionis et directionis obtinet, necnon officium invigilandi ut et episcopi munera sua rite obeant, et Ecclesiae canones serventur ; vel ad summum, propter eam delegationem, quam ab Ecclesia ad eam repraesentandam accepit, potiores partes jurisdictionis, nullatenus vero jurisdictionis plenitudinem, habet.

2° Papa igitur in aliorum episcoporum subditos jurisdictionem habet neque immediatam, sed mediatam tantum, mediantibus scilicet propriis eorum episcopis ; neque ordinariam, sed extraordinariam tantum, ac proinde non potest semper et ubique, sed in quibusdam solum casibus extraordinariis, quando scilicet episcopi ex negligentia suo desunt officio, quoslibet fideles immediate regere et gubernare.

3° Cum episcopi aequalem cum Papa, et independentem ab eo jurisdictionem in propriis suis dioecesibus possideant, idcirco S. Pontifex nec eorum jurisdictionem per casuum reservationem aut per ordinem religiosorum exemptionem coartare, nec causas majores, aut causas ab episcopis jam judicatas, ad suum tribunal revocare potest ; neque episcoporum instituendorum, confirmandorum, transferendorum aut deponendorum facultatem habet.

4° Papa, cum sit minister ab Ecclesia ad eam repraesentandam deputatus, superior quidem existit qualibet Ecclesia *distributive* sumpta, non autem tota Ecclesia *collective* sumpta. Qua de causa, si Ecclesia in Concilio est congregata, Papa nec ullam in eam jurisdictionem habet, cum ipsa sui repraesentanti subijci nequeat ; nec Concilio existit superior, sed eidem plane subijcitur, atque ejus canonibus stricte ligatur, et cuique fidei integrum est a sententiis Papae ad futurum Concilium, tanquam ab inferiori ad superiorem, appellare.

5° Extra Concilium Papa leges disciplinares pro universali Ecclesia condere nequit, nisi gravis adsit necessitas, neque Concilium possit convocari ; quo in casu Papa leges nomine Ecclesiae proponat, necesse est ; atque leges sic ab eo latae vim non obtinent, nisi postquam Ecclesiae consensus accesserit.

6° Papa Concilia generalia convocare non potest, nisi ex tacito Ecclesiae et principum consensu ; neque requiritur ut Papa per se vel per suos legatos Concilii praesit, aut eorum decreta confirmet.

7° Cum plenitudo potestatis, cui infallibilitatis praerogativa annexa est, non in Papa, sed in Ecclesia resideat, praerogativa etiam infallibilitatis non in S. Pontifice, sed in coetu episcoporum residet.

317. His nefariis principiis theologi aulici in Gallia, ut libertates, sicut aiebant, Ecclesiae gallicanae contra immoderatas ambitiones curiae romanae defenderent, plus minusve adhaeserunt, atque ex eis eam hauserunt doctrinam, quam in declaratione, anno 1682, quatuor articulis sanxerunt. In art. 1°, Summo Pontifici omne jus indirectum in temporalia principum denegant ; in 2°, Pontificem Romanum Concilio inferiorem declarant ; in 3°, statuunt S. Pontificem in canonibus universalis Ecclesiae dispensare non posse, sed

ipsiusmet auctoritatem hisce canonibus esse moderandam ; in 4°, pronuntiant : « In fidei quaestionibus praecipuas S. Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes et singulas Ecclesias pertinere ; nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiae consensus accesserit. »

Hac declaratione evenit, ut civilis auctoritas, sub specie tuendae libertatis Ecclesiae gallicanae, potestatem ecclesiasticam magna ex parte ad se traxerit : quandoquidem exinde nata est prohibitio communicandi cum Sede Apostolica absque venia civilis potestatis ; prohibitio litteras apostolicas in Gallia publicandi atque executioni mandandi absque *placito regio*; exinde ortae sunt appellationes, quae vocantur *ab abusu*, id est, a iudice ecclesiastico sua auctoritate abutente, ad iudicem saecularem provocatio ; exinde alia multa, quae libero et expedito pontificiae potestatis exercitio obstant, ortum duxerunt.

ARTICULUS II.

De vi et ratione primatus Romani Pontificis.

318. *Referuntur verba Conc. Vaticani.* — Ut haereticas Regalarum et Febronianorum doctrinas in sua radice abscinderet, declaravit Conc. Vaticanum (cap. 3), Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, ipsique a Domino immediate in B. Petro plenam traditam esse potestatem Ecclesiam universalem pascendi, regendi et gubernandi. « Innovamus, *inquit*, oecumenici Concilii Florentini definitionem, qua credendum ab omnibus Christianifidelibus est sanctam apostolicam Sedem et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse B. Petri principis Apostolorum, et verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiae caput, et omnium Christianorum patrem ac doctorem existere ; et ipsi in B. Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino Nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse. » — Et in cap. 1, jam definierat B. Petrum « jurisdictionis primatum ab eodem D. N. Jesus Christo directe et immediate accepisse ».

Quo statuto principio Richerii doctrinae plane opposito, primatus naturam Vaticanum explicavit.

« Docemus, *inquit* cap. 3, et declaramus, Ecclesiam Romanam, disponente Domino, super omnes alias ordinariae potestatis obtinere principatum, et hanc Romani Pontificis jurisdictionis potestatem, quae vere episcopalis est, immediatam esse ; erga quam cujuscumque ritus et dignitatis pastores atque fideles, tam seorsum singuli quam simul omnes, officio hierarchicae subordinationis veraeque obedientiae obstringuntur, non solum in rebus quae ad fidem et mores, sed etiam in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent ; ita ut, custodita cum Romano Pontifice tam communionis quam ejusdem fidei professionis unitate, Ecclesia Christi sit unus grex sub uno summo pastore. Haec est catholicae veritatis doctrina, a qua deviare salva fide atque salute nemo potest. » ... « Si quis itaque dixerit, Romanum Pontificem habere tantummodo officium inspectionis vel directionis, non autem plenam et supremam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam, non solum in rebus quae ad fidem et mores, sed etiam in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent ; aut eum habere tantum potiores partes, non vero totam plenitudinem hujus supremae potestatis ; aut hanc ejus potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes ac singulos Ecclesias, sive in omnes et singulos pastores et fideles, anathema sit. »

319. Natura primatus. — Hisce verbis Concilii Vaticani definitur :

I. Quoad *naturam* : primatum R. Pontificis esse *potestatem episcopalis jurisdictionis*. Potestas autem episcopalis jurisdictionis, fatentibus adversariis, non est simplex officium inspectionis, directionis, vigilantiae ; sed est ex jure divino vera et proprie dicta auctoritas fideles sibi subditos pascendi, regendi et gubernandi ; est auctoritas leges ferendi, judicandi et coercendi.

II. *Ratione modi* : primatum esse potestatem *ordinariam*, quae habetur vi muneris, et in quosvis fideles non solum in casibus extraordinariis, sed semper, et omni loco, et tempore, et circumstantia exerceri potest ; — et *immediatam*, quae directe, absque proprii episcopi interventu, in omnes fideles cujusvis dioecesis valide exerceri potest.

III. *Ratione gradus* : primatum esse potestatem *supremam*, qua nulla superior existit in Ecclesia ; ac proinde Concilium esse Papa inferius.

IV. *Ratione intensionis* : primatum esse potestatem *plenam*, ac proinde S. Pontificem non solum potestatis partes principales, sed omnimodam potestatis plenitudinem habere.

V. *Ratione objecti* : primatum esse potestatem non solum in rebus quae ad fidem et mores, sed etiam in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.

VI. *Ratione extensionis* : primatum esse potestatem *in universalem Ecclesiam* ; non solum in Ecclesias vel pastores distributive, sed et collective sumptos, imo et in Concilio oecumenico adunatos.

320. Prop. *Primatus Romani Pontificis est potestas episcopalis jurisdictionis, plena et suprema, ordinaria et immediata, in rebus fidei, morum, disciplinae, et regiminis, in universalem Ecclesiam*¹.

De fide, ex verbis Vaticani, n. 318, citatis.

PROB. I. **Argumento generali.** Primatus, qui jure divino in Romanos Pontifices transmittitur, idem est ac ille, qui fuit a Christo B. Petro collatus. Atqui primatus B. Petro collatus, est auctoritas episcopalis suprema et plena, ordinaria et immediata, docendi, regendi et gubernandi universam Ecclesiam. (Cf. n. 184.) Ergo etiam in Romanis Pontificibus primatus in eadem auctoritate consistit.

PROB. II. **PER PARTES.** 1° *Primatus est potestas episcopalis jurisdictionis.* a) Juxta S. Scripturas, traditionem, necnon ipsam adver-

¹ Cf. Coll. Lac., p. 631 ; Granderath, p. 154.

sariorum confessionem, potestas jurisdictionis episcopalis est jus subditos *pascendi, regendi, gubernandi*, secundum illud (I, Petr., v, 2) : *Pascite qui in vobis est, gregem Dei*. — (Act., xx, 28) : *In quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei*. Atqui eadem auctoritas in universalem Ecclesiam tradita est B. Petro cui dixit Christus : *Tu es Petrus, etc.* — *Tibi dabo claves regni coelorum, etc.* — *Pasce agnos meos, pasce oves meas* (cf. n. 185 et seq.). « Eadem igitur, ait Zinelli, ep. Tarvisinus, quoad speciem est episcopalis potestas episcoporum in singulis suis dioecesibus, et in Pontifice summo quoad omnes dioeceses, cum hoc discrimine quod in Pontifice summo est in sua plenitudine, in aliis restricta; in summo Pontifice independens, in episcopis dependens; in episcopis coarctata ad suas dioeceses, in Pontifice summo sine ulla limitatione loci. » (*In relat. Vat., Coll. Lac.*, p. 531.)

b) *Ex Traditione*. « Patres et Concilia, scribit Pius VI, tam ante quam post Gregorium M., inito velut inter se foedere, R. Pontificem certatim appellarunt sacerdotem sacerdotum, patrem patrum, pastorem pastorum, episcopum episcoporum et episcopum universalem. » (*Resp. ad Episc. German.*) — Tertullianus (*De pudicit.*, c. 1), S. Pontificem appellat : *Episcopum episcoporum*; — legati S. Leonis M. in Conc. Chalcedon. : *Episcopum universalis Ecclesiae*; — Conc. Constantin. III, oecum. VI, in Ep. ad Agathonem : *Antistitem universalis Ecclesiae*; — episcopi Africani ad Papam Theodorum : *Patrem patrum et summum omnium praesulum Pontificem*; — S. Bernardus, ad Eugenium III : *Pastorem pastorum*.

2º *Primatus est potestas plena*. Potestas plena ea dicitur, quae ad omnia extenditur, a qua nulla pars ecclesiasticae jurisdictionis subtrahitur, et a qua nemo se subducere potest. Atqui R. Pontifex in persona B. Petri positus est confirmator fratrum omnium, totiusque Ecclesiae fundamentum; ipsi traditum est officium pascendi agnos et oves; ipsi soli commissae sunt claves regni coelorum; ipsi data est universalis ligandisolvendique potestas. Jamvero ex his manifestum est, S. Pontificis auctoritatem ad omnia munera ecclesiastica et ad omnes extendi personas, ac proinde plenam esse potestatem. — Ex quo illud etiam consequitur, eandem videlicet potestatem ad omnes res fidei, morum, disciplinae et regiminis extendi.

3º *Primatus est potestas suprema*. Primatus potestatem esse supremam ex modo dictis sequitur; etenim, ut ait S. Alphonsus¹,

¹ *Vindic.*, c. 4, § 1, p. 554.

« potestas plena nequit esse nisi suprema, absoluta, independens; alioquin plena dici non posset. »

Praeterea, potestas suprema ea dicitur, qua nulla est superior, quae ejus decreta infirmare valeat. Sed ex verbis Christi (*Matth.*, xvi, 19) : *Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis*, constat, Petri ejusque successoris decreta firma et rata esse in coelis, nec proinde ab ulla creata potestate infirmari posse.

4° *Primatus est potestas ordinaria et immediata*. Sequitur ex dictis in 1°, de natura potestatis primatialis. Romanus enim Pontifex est pastor et episcopus totius orbis christiani. Porro Pastor vi muneris commissum sibi gregem per se, immediate et quovis tempore, loco et circumstantia pascere et regere potest.

Potest igitur S. Pontifex, ut pastor proprius, in omnibus mundi dioecesibus, etiam invitis episcopis, ea munera, quae propria sunt episcopo, adimplere, scilicet : « 1. administrare sacramenta; 2. leges ferre ad bonum fidelium; 3. executioni ipsarum invigilare sive per seipsum sive per delegatos; 4. et proinde visitare dioecesim; 5. praedicare; 6. judicare controversias; 7. punire soutes, etc. » (*Zinelli*)¹.

5° *Primatus est potestas in universalem Ecclesiam* : sequitur ex dictis. — *Quoad primatus potestatem in Concilium* cf. n. 343.

321. Objeiunt gallicani : I. Si Papa potestatem episcopalem in omnes dioeceses habet, exinde sequitur duos esse cujuslibet dioecesis episcopos; sed hoc est summe inconveniens.

Respondet Em. Pie, ep. Pictaviensis² : « Neque dicatur, inde duos nasci ejusdem Ecclesiae episcopos : *Inconveniens est*, ait B. Thomas³, *si duo aequaliter super eandem plebem constituentur, si autem inaequaliter, non est inconveniens; et secundum hoc super eandem plebem immediate sunt et sacerdos parochialis, et episcopus, et Papa*. Ratio est quia quando duae causae, etiam totales, non sunt ejusdem ordinis, sed una alteri subordinatur, et sunt invicem connexae, non se mutuo excludunt nec confusionem pariunt : sicuti actio Dei in eo quem adhibet concursus, non excludit nec perturbat actionem causarum secundarum.

« Papa igitur, utpote supremus et universalis pastor et Ecclesiae episcopus, nullo prorsus modo officit, quin proprius ecclesiae particularis Ordinarius, ejusdem Ecclesiae nominetur et sit verus sponsus et episcopus; sicut et sacerdotis parochialis titulus ordinarius, superiori et universaliori auctoritati antistitis in totam suam dioecesim nihil detrahit : etsi bonus ordo postulet respectivas singulorum attributiones non sine causa et discretionem turbare et intermisceri, quod ab omnibus admittitur. »

322. Obj. II. Si Summi Pontificis auctoritas est ordinaria et immediata, potes-

¹ *In relat. Vatic., Coll. Lac.*, p. 351. — ² *In relat. Vatic., Coll. Lac.*, p. 295; cf. Leonem XIII, *Encycl. Satis cognit.*, versus fin. — ³ *4. Sent.*, D. 17, q. 3, a. 3, q. 5, ad 3.

tati episcoporum, quos Spiritus Sanctus posuit regere immediate ecclesias sibi commissas, praejudicium infert.

Respondet Vaticanum (Cap. 3) : « Tantum autem abest ut haec S. Pontificis potestas officiat ordinariae ac immeditae illi episcopalis jurisdictionis potestati, qua episcopi, qui positi à Spiritu Sancto in Apostolorum locum successerunt, tanquam veri pastores assignatos sibi greges, singuli singulos, pascunt et regunt, ut eadem a supremo et universali Pastore asseratur, roboretur ac vindicetur, secundum illud S. Gregorii Magni : Meus honor est honor universalis Ecclesiae. Meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tum ego vere honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur. »

Igitur ordinaria et immediata S. Pontificis potestas, cum sit potestas ejusdem speciei, altioris tamen gradus et ordinis, ac potestas ordinaria episcoporum, idcirco potestati episcoporum nullum infert praejudicium ; e contra, eam asserit, roborat et vindicat.

Eam asserit : Cum ordo episcoporum divinitus sit institutus, ut sub dependentia a suprema potestate finem Ecclesiae promoveat, primatus episcopalem ordinem conservare et tueri, episcopisque participationem suae potestatis communicare tenetur ; ipse praeterea episcopis tribuit unde suam apostolicitatem conservare et probare valeant : haec enim in episcopis nonnisi dependenter a primatu conservari potest. (Cf. n. 284.)

Eam roborat : Primatus episcopos in iis adjuvat, ad quae eorum potestas non extenditur, ut sunt generales ordinationes circa fidem et mores, et disciplinam generalem ; praeterea, primatus omnes episcopos in se, tanquam in centro unitatis, coadunat, ut corpus unum efficiant, et conjunctis viribus ad communem Ecclesiae finem adlaborent.

Eam vindicat : Primatus episcoporum jura, speciatim contra injustas invasiones ex parte civilis auctoritatis, protegit et tuetur. « Romani Pontifices, ait *Leo XIII*, officii sui memores, maxime omnium conservari volunt quicquid est in Ecclesia divinitus constitutum : propterea quemadmodum potestatem suam ea qua par est cura vigilantiaque tuentur, ita et dedere et dabunt constanter operam ut sua episcopis auctoritas salva sit. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 205.)

323. Corollaria. Ex dictis sequitur : I. Summum Pontificem cum omnibus fidelibus libere communicandi jus habere, ejusque constitutiones placito regio subijci non posse.

« Porro, inquit *Vaticanum*, cap. 3, ex suprema illa Romani Pontificis potestate gubernandi universalem Ecclesiam jus eidem esse consequitur, in hujus sui muneris exercitio libere communicandi cum pastoribus et gregibus totius Ecclesiae, ut iidem ab ipso in via salutis doceri ac regi possint. Quare damnamus ac reprobamus illorum sententias, qui hanc supremi capitis cum pastoribus et gregibus communicationem licite impediri posse dicunt, aut eandem reddunt saeculari potestati obnoxiam, ita ut contendant, quae ab Apostolica Sede vel ejus auctoritate ad regimen Ecclesiae constituuntur, vim ac valorem non habere, nisi potestatis saecularis placito confirmentur. »

II. Omnes causas ecclesiasticas ad tribunal S. Pontificis revocari posse¹, ab ipsius autem judiciis non licere ad Concilium appellare.

¹ Cf. Cod. Juris Can. 1569.

« Et quoniam, *inquit Vaticanum*, cap. 3, divino apostolici primatus jure Romanus Pontifex universae Ecclesiae praeest, docemus etiam et declaramus, eum esse judicem supremum fidelium, et in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantibus ad ipsius posse judicium recurri ; Sedis vero Apostolicae, cujus auctoritate major non est, judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus licere judicare judicio. Quare a recto veritatis tramite aberrant, qui affirmant, licere ab judiciis Romanorum Pontificum ad oecumenicum Concilium tanquam ad auctoritatem Romano Pontifice superiorem appellare. »

324. Quaeritur I. Quomodo Papa de novo electus supremam accipiat potestatem.

Resp. In electione S. Pontificis duo sunt consideranda : *designatio personae* : haec fit ab Ecclesia secundum regulas a jure canonico praescriptas ; et *collatio potestatis* : haec fit non ab Ecclesia, sed ab ipso Christo, non nova collatione, sed antiqua illa collatione, qua prius suprema potestas B. Petro fuit concessa. « Quum Papa eligitur, ait *Cajetanus*, neque claves secum affert, neque ab Ecclesia illas accipit ; sed a Christo, non nova traditione sed antiqua illa, qua tradidit Petro : Ecclesia siquidem ministerio electionis personam deputat, quae Petro succedat ; Christus autem ipse in B. Petro cuilibet successoribus claves tradidit, et propterea vana est quaestio, a quo accipiat, aut cui relinquat moriens : Verbum enim semper vivum dat claves cuilibet succedenti, et non unus alteri relinquit. » (*De Rom. Pontif. Instit.*, c. 3, ad 4.)

325. Quaeritur II. An Summus Pontifex et Concilium sint duo subjecta supremae potestatis¹.

Resp. Concedunt omnes catholici supremam potestatem in S. Pontifice in se spectato residere ; et eandem residere in Concilio oecumenico legitime congregato. — Jamvero nonnulli dicunt Papam et Concilium duo esse subjecta supremae potestatis, non adaequate, sed inadaequata tantum distincta : unum est Summus Pontifex in se spectatus ; alterum est collegium omnium episcoporum cum S. Pontifice conjunctorum, sive sint in Concilio congregati, sive per orbem dispersi.

Alii vero, quibus assentimur, absolute dicunt unicum esse in Ecclesia subjectum supremae potestatis, S. Pontificem, qui ad collegium episcoporum suam supremam potestatem extendit, et unicum cum eo efficit subjectum, licet magis extensum. Congregato Concilio, « evenit, ait *S. Alphonsus*², quod eadem auctoritas suprema Papae ad alios Concilii Patres extenditur, et communis

¹ Cf. *Coll. Lac.*, p. 357 ; *Granderath*, p. 223, nota. — ² *Vindic.*, c. 8, obj. 3 ; cf. *Ver. fid.*, c. 9, n. 25, (2, p. 216).

efficitur : ac ideo tunc bene omnes dicere valent : *Visum est Spiritui Sancto et nobis*. Verumtamen saluum semper remanet, quod suprema potestas in Papa residet. »

ARTICULUS III.

De Romani Pontificis infallibilitate ¹.

326. Referuntur verba Conc. Vaticani. Cum potestas docendi praecipua sit in Ecclesia, in suprema primatus potestate necessario includitur supremum magisterium. « Ipso apostolico primatu, ait *Vaticanum*, cap. 4, quem Romanus Pontifex, tanquam Petri principis Apostolorum successor, in universam Ecclesiam obtinet, supremam quoque magisterii potestatem comprehendit haec sancta Sedes semper tenuit, perpetuus Ecclesiae usus comprobatur, ipsaque oecumenica Concilia declaraverunt. »

Et quia Ecclesiae magisterium infallibilitate gaudet, ideo supremum R. Pontificis magisterium infallibilitatis dotem necessario conjunctam habet. « At vero, inquit *Vaticanum*, cum hac ipsa aetate, qua salutifera apostolici muneris efficacia vel maxime requiritur, non pauci inveniantur, qui illius auctoritati obtrequant ; necessarium omnino esse censemus praerogativam, quam unigenitus Dei Filius cum summo pastoralis officio conjungere dignatus est, solemniter asserere.

« Itaque Nos traditioni a fidei christianae exordio perceptae fideliter inhaerendo, ad Dei Salvatoris nostri gloriam, religionis catholicae exaltationem, et christianorum populorum salutem, sacro approbante Concilio, docemus, et divinitus revelatum dogma esse definimus : Romanum Pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, pro suprema sua apostolica auctoritate, doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam, ipsi in B. Petro promissam, ea infallibilitate pollere, quâ divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit : ideoque ejusmodi Romani Pontificis declarationes ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae irreformabiles esse. — Si quis autem huic nostrae definitioni contradicere, quod Deus avertat, praesumpserit, anathema sit. »

327. Hisce verbis vaticanis, praeter dogmatis definitionem, plura continentur, scilicet : 1° natura infallibilitatis R. Pontificis, 2° ejus subjectum ; 3° ejus objectum ; 4° ejus effectus ; 5° ejus conditiones.

1° Natura. Declarat Concilium, infallibilitatem, qua gaudet R. Pontifex, esse eandem ac illam, « qua divinus Redemptor Ecclesiam suam instructam esse voluit. » Quae igitur de Ecclesiae infallibilitate dicta sunt (n. 247 et seq.), R. Pontifici applicari debent. Ac proinde S. Pontificis infallibilitas non tendit ad novas revelationes accipiendas, sed ad custodiendam et declarandam revelationem primitus factam : « Neque enim Petri successoribus Spiritus Sanctus promissus est ut eo revelante novam doctrinam patefacerent, sed

¹ Cf. S. Alph., *Diss. de Rom. Pontif. auctor.*, § 1 ; *Ver. fid.*, P. 3, c. 10 *Vindic.*, passim ; Bellarm., *De Rom. Pontif.*, L. 2 ; Caccia, L. 2, sect. 4 ; Hilarius Parisiensis, *De dogmaticis definitionibus*.

ut eo assistente traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent. » (*Vatic.*)

2° **Subjectum.** Declarat Vaticanum infallibilitatis subjectum esse *Romanum Pontificem*, ipsam scilicet personam Pontificis pro tempore existentis. Qua declaratione refellitur distinctio, quam Lanoius¹ aliique gallicani *inter Sedem et sedentem, inter Romanum Pontificem et Romanam Ecclesiam invexerant*. Docuerunt quemlibet Pontificem errare posse, sed ita ut, providente Deo, vel ipse vel ejus successor errorem corrigat; ac proinde licet quilibet errare possit, impossibile tamen esse ipsam Sedem, ipsam Ecclesiam Romanam errare posse in fide. — Hac distinctione, ut patet, illusoria prorsus et vana foret R. Pontificis infallibilitas, cum cuilibet ejus definitioni opponi possit, eam forsitan esse erroneam, et postea corrigendam.

3° **Objectum** pontificiae infallibilitatis idem est ac objectum infallibilitatis Ecclesiae (n. 251).

4° **Effectus** infallibilitatis in eo situs est, ut Romani Pontificis definitiones sint ex sese irreformabiles, non autem ex consensu Ecclesiae, sicuti in articulo 4 declarationis gallicanae statutum erat.

5° **Conditiones infallibilitatis**². Pontificis definitio, infallibilitate ut polleat, debet esse *ex cathedra*. Ut autem censeatur *ex cathedra*, quatuor a Vaticano requiruntur conditiones.

A. *Ex parte ipsius Pontificis* necesse est, ut loquatur non tanquam doctor privatus, aut tanquam episcopus romanae diocesis, sed *tanquam supremus Doctor Ecclesiae*, id est: tanquam omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, et pro suprema sua auctoritate³.

Non desunt quidem graves theologi qui doceant Papam, quatenus est privatus doctor, in haeresim cadere posse; « sed, inquit S. Alphonsus⁴, juste praesumere debemus, ut ait Bellarminus, Deum nunquam permissurum esse ut aliquis ex Romanis Pontificibus, etiam tanquam homo privatus, fiat haereticus sive notorius sive occultus. »

B. *Ex parte materiae* requiritur, ut R. Pontifex doceat *in rebus fidei et morum*⁵. — Objectum infallibilitatis Papae idem est ac objectum infallibilitatis Ecclesiae. Jamvero, ut dictum est n. 251, duplex est objectum infallibilitatis Ecclesiae: *directum*, quod in fidei deposito formaliter continetur; et *indirectum*, ut sunt veri-

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 10, n. 11 (2, p. 313); *Coll. Lac.*, p. 399. — ² Cf. Hilarius Paris., *De dogmaticis defin.*, P. 2, (p. 39). — ³ Cf. *Coll. Lac.*, p. 399. — ⁴ *Ver. fid.*, P. 3, c. 8, in fine. — ⁵ Cf. Granderath, p. 190.

tates naturales cum dogmate connexae, facta dogmatica, etc. In objecto directo definiendo Ecclesiam esse infallibilem de fide est; non est autem de fide, sed theologicè certum, Ecclesiam in objecto indirecto definiendo esse infallibilem.

Qui igitur R. Pontificis infallibilitatem negaret in definiendis vel notandis propositionibus cum dogmate tantum connexis, cujusmodi, v. gr., plures inveniuntur in *Syllabo*, aut qui talem propositionem a S. Pontifice definitam pertinaciter impugnaret, is coram Ecclesia non foret haereticus formalis, sed temerarius, erroneus, suspectus de haeresi; et peccatum gravissimum committeret¹.

C. *Ex parte formae* requiritur, ut Pontifex *ferat sententiam definitivam* cum manifestata intentione obligandi. — Potest enim S. Pontifex, etiam tanquam Supremus Doctor, doctrinam quamdam omnibus proponere, monendo, consulendo, dirigendo, etc., quo in casu dici nequit loqui ex cathedra.

« Non sufficit quivis modus proponendi doctrinam, *inquit Rev. Gasser*², etiam dum Pontifex fungitur munere supremi pastoris et doctoris, sed requiritur intentio manifestata definiendi doctrinam, seu fluctuationi finem imponendi circa doctrinam quamdam seu rem definiendam, dando definitivam sententiam, et doctrinam illam proponendo tenendam ab Ecclesia universali. Hoc ultimum est quidem aliquid intrinsecum omni definitioni dogmaticae de fide vel moribus... verum hanc proprietatem ipsam et notam definitionis proprie dictae aliquatenus saltem etiam debet exprimere, cum doctrinam ab universali Ecclesia tenendam definit. »

Neque tamen est necessarium, ut in ipsa definitione vel verbum *definire* contineatur, vel contra oppugnantes anathema dicatur, dummodo S. Pontificem sententiam definitivam tulisse utcumque modo constet.

D. *Ex parte termini* requiritur, ut definitio *dirigatur ad universalem Ecclesiam*, et omnes qua fideles qua pastores ad consensum obligentur. Necesse tamen non est ut S. Pontifex directe ad totam loquatur Ecclesiam; potest enim, dum uni vel paucis scribit, doctrinam ab omnibus tenendam definire.

328. Nonnulli theologi, praeter praedictas condiciones, aliam requirunt, scilicet *maturam de rebus definiendis inquisitionem*. « Adsunt aliqui, ait *Alphonsus*¹, qui dicunt Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantum cum in quaestionibus definiendis mature procedit, sapientium iudicium audiendo. Sed rectius alii dicunt hanc conditionem solum de congruentia esse, non autem de

¹ Cf. Gasser, *In relat. fidei, in Conc. Vatic.*; *Coll. Lac.*, p. 416 et 475. — ² *Loc. cit.*, p. 414. — ³ *Diss. de Rom. Pontif. auct.*, § 1; cf. *Ver. fid.*, P. 3, c. 10, n. 3.

necessitate : infallibilitatis enim promissionem necesse est, ut omnes qui pontificiam infallibilitatem tuentur, non consiliariis, nec examini, sed soli pontifici factam fuisse fateantur : alias haeretici semper obijcere possent sufficiens examen non extitisse, sicut de facto sectarii in Tridentinum opposuere. Ad providentiam autem Spiritus Sancti pertinebit, ut recte ait Suarez ¹, quod Pontifex non temere, nec imprudenter unquam in tantis rebus agat et decernat. »

329. Corollaria. Ex dictis intelligere licet, quoniam sensu Romani Pontificis infallibilitas possit dici vel non dici personalis, separata et absoluta ².

a) Dicitur *personalis*, ut excludatur distinctio inter sedem et sedentem ; et ut infallibilitas cuilibet Pontifici, non autem soli seriei Pontificum, attribuat. — Non est personalis, primum, quia Papa hac praerogativa gaudet non quatenus persona privata, sed quatenus persona publica ; deinde, quoniam ea non gaudet pro se, sed propter bonum Ecclesiae, ut scilicet Pontifices « excelso suo munere in omnium salutem fungerentur, ut universus Christi grex, per eos ab erroris venenosa esca aversus, coelestis doctrinae pabulo nutriretur, ut sublata schismatis occasione Ecclesia tota una conservaretur, atque suo fundamento innixa firma adversus inferi portas consisteret. » (*Vatic.*, c. 4.)

b) Dicitur *separata*, quia consisti in speciali Spiritus Sancti assistentia, qua caeteri Episcopi in muneribus suis adimplendis non gaudent. — Non est separata, tum quia Papa ista praerogativa non gaudet, nisi in sua relatione ad Ecclesiam universalem ; tum quia fieri non potest, ut Papa aliquid definiente, Ecclesia ei non assentiat.

c) Dicitur *absoluta*, quia a praevio vel subsequente Ecclesiae consensu non dependet. — Non est absoluta, quia est donum creatum, quod certis limitibus et conditionibus coarctatur. Restricta enim est Pontificis infallibilitas et ratione subjecti, et ratione objecti, et ratione actus, sicut supra notatum est (n. 327).

329.^a Infallibilitati Romani Pontificis adversantur *modernistae*. Eorum sententiâ, Christus B. Petro nullum contulit primatum, nec proinde infallibilitatis praerogativam, sed ipsa Ecclesia, quando necessitas id expostulavit, sibi in persona successoris B. Petri caput elegit, cui infallibilitatem attribuit. Porro Ecclesia nemini potest communicare infallibilitatis charisma : hoc enim soli Deo competit.

330. Prop. Romanus Pontifex ex cathedra docens est infallibilis. *De fide, ex Vatic., verbis supra relatis.*

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1° « Haec veritas, ait S. Alphonsus ³, imprimis probatur ex verbis Christi : *Tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam*. Haec verba ad solum Petrum spectant, quia super solum Petrum aedificata est Ecclesia (n. 185). Quia igitur Petrus est Petra seu fundamentum Ecclesiae, sequitur ipsum deficere non posse : si enim fundamentum deficere posset, ipsa Ecclesia quandoque ruere posset ; atqui hoc est impossibile propter promissionem Christi : *Et portae inferi non praevalerunt adversus eam*. Quod si Petrus deficere nequit, deficere etiam non possunt Pontifices ejus successores. Quod enim Christus promisit, nimirum fore ut portae inferi adversus Ecclesiam non praevalerent,

¹ De fide, V, sect. 8, cf. *Coll. Lac.*, p. 400 et 401. — ² Cf. Gasser, *Relat.* ; *Coll. Lac.*, p. 398 ; Granderath, *Comment.* 3 p. 175. — ³ *Ver. fid.*, P. 3, c. 9, n. 4.

illud pro semper, quamdiu durabit Ecclesia, fuisse promissum necessario intelligendum est. »

2° Ex Luca, xxii, 31, 32 : *Simon, Simon; ecce Satanas expectavit vos ut cribraret sicut triticum ; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua ; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* « Observa, inquit S. Alphonsus ¹, quod Christus Dominus pro solo Petro rogavit, qui solus fratres confirmare debebat. Ergo, si fides Petri deficere potuisset, fratres non valuissent confirmari a Petro. »

3° Ex Joanne, xxi, 16, 17 : *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* His verbis Petrus Ecclesiae universalis pastor constitutus est. Pastoris autem est ovibus salutare pabulum, non autem escam venenosam et mortiferam, praeberē. Porro, primum et essentielle fidelis animae pabulum est fides, seu doctrina sana. Si igitur Petrus in fide errare posset, venenum mortis ovibus posset propinare, nec proinde pastor, sed lupo rapax existeret. Petrus, igitur, cum ex cathedra docet, errare nequit ; nec proinde ejus successores.

II. Ex Conciliis. « Nulla est ratio magis convincens, ait S. Alphonsus ², ad infallibilitatem Papae probandam, quam ipsorum Conciliorum declarationes. » Licet enim ante Vaticanam synodum nullum Concilium S. Pontificis infallibilitatem solemniter definierit, attamen prope omnia, quae celebrata sunt Concilia, ejus infallibilitatem proclamaverunt. Ex innumeris Conciliorum testimoniis, tria tantum refert Vaticanum, eorum scilicet Conciliorum in quibus Oriens cum Occidente in fidei caritatisque unione conveniebat ; nimirum Constantino-politani IV, Lugdunensis II, et Florentini. — Cf. Concil. Vat., *Const. Pastor aeternus*, c. 4.

A Concilio Florentino definitum est R. Pontificem esse *omnium christianorum Patrem et Doctorem*. « Si ergo certum est, ait S. Alphonsus ³, Papam esse totius Ecclesiae Doctorem, certum quoque tenendum ipsum debere esse infallibilem, ne Ecclesia a suo magisterio aliquando decipi posset. »

Patres Conc. Constantinopolitani III (art. 4), explicite professi sunt : « Nullum errorem in cathedra Romana unquam fuisse, nec futurum, successoremque Petri, pro quo tam particulariter rogavit Christus nunquam a fidei semita deviaturum. »

III. Ex Traditione ⁴. Pro R. Pontificis infallibilitate innumera proferri possunt Patrum testimonia, in quibus vel diserte affirmant fidem Romanae Sedis deficere non posse, vel eidem in universalem Ecclesiam, plenissimam, supremam et summam auctoritatem, in

¹ Diss. de Rom. Pontif. auct., § 2 ; cf. Ver. fid., c. 10, n. 5 ; Vindic., c. 2, § 2, p. 540. —
² Ver. fid., P. 3, c. 10, n. 9 ; cf. Vindic., c. 4. — ³ Dissert., § 1. — ⁴ Cf. S. Alph., Vindic., c. 5, 6, 7 ; Ver. fid., P. 3, c. 10 ; Dissert., § 1.

qua supremum ac infallibile magisterium necessario includitur, attribuunt.

Ait *S. Athanasius* : « Romanam Ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam. » Et alloquens S. Pontificem, « tu, *inquit*, profanarum haeresum, et impetitorum, atque omnium infestantium depositor, Princeps et Doctor, Caputque orthodoxae doctrinae et immaculatae fidei existis. » (*Epist. ad Felic. Pap. M.*, 28, c. 1475.)

— Et *S. Leo IX* ait : « *Rogavi pro te.* » Quae venerabilis et efficax oratio obtinuit quod hactenus fides Petri non defecit, nec defutura creditur in throno illius. » (*Epist. ad Petr. Antioch. M.*, 143, c. 770.)

IV. Ex auctoritate theologorum. Romani Pontificis infallibilitatem, *inquit de Aguirre* ¹, « amplexati sunt omnes omnino theologi quotcumque scripserunt ante Concilium Constantiense, inchoatum anno Christi 1415. Nullus enim eo usque, nisi forte heterodoxus aut schismaticus, invenitur, qui auctoritatem infallibilem negaverit R. Pontifici, quoties ex cathedra Sedis Apostolicae definit aliquid. »

Ab hoc universali concentu non excipitur vetus schola gallicana, ut testatur *Duvallius*, doctor sorbonicus. « Velint nolint adversarii, *inquit* ², liquido constat veteres Ecclesiae gallicanae proceres hanc in S. Pontificibus infallibilitatem semper agnovisse, eosque qui veritatem hanc impugnare conati sunt, a ducentis aut circiter annis, quibus in Ecclesia horrenda schismata irruerunt, coepisse. »

V. Ex praxi Ecclesiae. A primis jam Ecclesiae temporibus, ex una parte constat, R. Pontifices se gessisse tanquam supremos et infallibiles in fidei controversiis iudices : siquidem tribus primis saeculis absque Conciliorum interventu, tum haereses definitive proscripserunt, ut Nicolaitarum, Ebionitarum, Montanistarum, etc.; — tum causas fidei ad suum tribunal revocarunt, ut ab ipsis contentio « valeat congrua sine dubio sententia terminari », ut ait *S. Gregorius M.*, *epist.*, l. 5, 54. *M.*, 77, c. 786 ; — tum ad Concilia miserunt sua iudicia, quae non examinarentur, sed quae eis imponerentur.

Ex altera vero parte constat, universam Ecclesiam R. Pontificis infallibilem auctoritatem semper agnovisse : a primis quippe jam Ecclesiae temporibus, ortis haeresibus, tum episcopi ad R. Pontificem recurrerunt, ejusque sententiam expetiverunt, qua accepta, causam ut definitive judicatam tenebant ; — tum, quos R. Pontifex

¹ *Defens, cathedrae Petri*, Disp. 7, sect. 2, n. 12. — ² *De Supr. R. Pontif. potest.*, P. 2, q. 2.

ut haereticos damnavit, eos pro haereticis omnes fideles habuerunt ; — tum, quod R. Pontifex docuit, illud totus orbis nihil haesitans accepit, ut testatur *S. Fulgentius*¹ : « Quod Romana tenet et docet Ecclesia, totusque cum ea christianus orbis... nihil haesitans credit » ; qui vero fidem Sedis Petri non est secutus, tanquam profanus et perjurus habebatur, ut ait *S. Hieronymus*² ; — tum denique ipsa Concilia R. Pontificis sententiam semper acceperunt, et ultro fassa sunt, se Pontificis iudicium imputare nequaquam posse, et « dubia fidei declarare ad Sedem duntaxat Apostolicam pertinere », ut ait Conc. Viennense³.

Nisi ergo dicere velimus universam Ecclesiam, caput simul et corpus, in re tanti momenti in errore semper fuisse versatam, fatendum nobis est R. Pontificem infallibilitatis charisma vere possidere.

VI. *Ex ratione*⁴. 1° Bonum ecclesiasticae unitatis exigit, ut in Ecclesia semper praesto adsit supremus et infallibilis controversiarum iudex ; alioquin, cum novae in dies surgant opiniones, fideles in dubiis indesinenter fluctuarent, et contentiones et schismata christianum orbem perenniter vexarent. Atqui, si infallibilitas non apud S. Pontificem, sed solum penes Concilium resideret, bono unitatis satis a Christo provisum non fuisset. Propter incommoda enim, dispendia et bella, Concilia raro convenire possunt ; vel saltem non tam celeriter coadunari queunt ac necesse foret, ut haereses, quae brevissimo tempore ubique sicut lues serpunt, efficaciter compescantur. Et sic medio, quo fidei conservet unitatem, Ecclesia maximo temporis spatio destitueretur.

« Praeterea certum est, ait *S. Alphonsus*⁵, quod si Gallicani Cleri admitteretur sententia, ita ut Pontificis iudicium esset fallibile donec consensus Ecclesiae accederet, modus haereticos de suis erroribus convincendi amplius non suppeteret, etiamsi generalia Concilia adhiberentur ; haeretici enim iudicio Concilii, in quo ipsi non intersunt, nunquam acquiescunt, eo quod, deficiente interventu ipsorum, qui saniores Ecclesiae partem constituere praesumunt, quodcumque Concilium irritum esse exclamant. »

2° *Ex Analogia*. « Jam in Lege Vet., inquit *S. Alphonsus*⁶, Summi Sacerdotis sententia erat infallibilis... si autem tale privilegium Synagogae datum fuit, a fortiori admittendum est, illud etiam Ecclesiae fuisse concessum. Haec enim per totum mundum diffusa et tot impetita haeresibus, magis indiget iudice, qui unicus sit et

¹ Epist. 17, *De Inc. et Grat.*, c. 11. M., 65, c. 465. — ² *De nomine hypostasis, ad Damas.*

— ³ *Clement., Fidei cathol., de Summa Trinit.* — ⁴ Cf. *S. Alph., Ver. fid.*, c. 10, n. 15. —

⁵ *Dissert.*, § 1. — ⁶ *Ver. fid.*, c. 10, n. 1.

infallibilis, ut erroribus contra fidem et mores cito finem imponere possit. »

3° *Contra Gallicanos speciatim* : Dicitur in declaratione gallicana : « Nec tamen irreformabile esse iudicium (Pontificis) nisi Ecclesiae consensus accesserit. » — « Nunc quaerimus, ait S. Alphonsus ¹, quomodo huiusmodi consensus accedere debeat ? Alii dicunt tum pontificias definitiones evadere irreformabiles, cum omnium fidelium consensus accedit ; alii, cum saltem accedit consensus omnium episcoporum ; alii putant unius tantum provinciae consensum satis esse ; alii demum requirunt consensum majoris partis episcoporum in orbe christiano degentium : haec enim opinio conformior est consuetudini qua oecumenicae Synodi usae sunt in dubiis fidei decernendis.

« Hoc posito, quaeritur quid dicendum si pontificio decreto pars aequalis episcoporum accedat ? quid tunc de Pontificis iudicio sentiendum ? et quid si minor accedat pars, ut saeculo IV accidit ?... In simili casu, quis litem dirimet, si unus supremus iudex non agnoscatur, qui fidei causas definiendi infallibilem potestatem habeat ? »

« Si autem consensus majoris partis episcoporum sufficit, utique Papam esse infallibilem credere omnes tenemur statim ac aliquid circa fidem aut mores ipse definitive decernit ; non solum etenim major pars, sed tota fere Ecclesia, excepta Gallia, id docet et semper docuit. Aut igitur infallibilitatem Pontificis fateri oportet, aut dicere quod Ecclesia Catholica tantum ad exiguum Gallo-
rum numerum redacta sit. »

331. Scholia. I. Cum infallibilitatis praerogativa supremae potestati sit adnexa, ideo de subjecto infallibilitatis disserendum est sicut de subjecto supremae potestatis (n. 325) ². Qui igitur duplex assignant supremae potestatis subjectum, duplex etiam statuunt infallibilitatis subjectum, videlicet S. Pontificem, et Concilium cum Pontifice conjunctum.

Satius tamen est dicere, unicum esse in Ecclesia subjectum infallibilitatis, nempe R. Pontificem, a quo infallibilitas in alios extenditur, non quidem *directe in se ipsa* ; quia cum charisma infallibilitatis positum sit in speciali Spiritus Sancti assistentia, illud non potest proprie a Papa aliis communicari ; sed *indirecte* et ratione supremae potestatis quam communicat, et cui specialis illa Spiritus Sancti assistentia annexa est. Sicut igitur propter participationem supremae potestatis Pontificis, episcopi in Concilio, in solidum ultimam et definitivam ferunt sententiam, ita etiam propter eandem participationem, infallibilitatis charisma possident in solidum.

II. Infallibile igitur R. Pontificis magisterium, sive solus, sive conjunctim cum coetu pastorum doceat, est regula suprema, viva et proxima fidei nostrae : solus enim Pontifex a Deo supremus revelationis custos, testis et iudex, immediate est constitutus.

¹ Dissert., § 1. — ² Cf. Granderath, p. 189.

III. Cum R. Pontificis auctoritas suprema sit et independens, ejusque definitiones sint ex sese irreformabiles, exinde sequitur contra Febronium, Concilia non esse in Ecclesia absolute necessaria. Neque tamen inutilia sunt dicenda. Etenim « ad plura et maxima bona deserviunt, ait S. Alphonsus ¹ : prosunt ut episcopi fortius se adhibeant ad dissidia compescenda ; prosunt ad reprimendos contumaces ; prosunt ut praelati peritiores reddantur ad populos suos instruendos ; prosunt ut pontificiae definitiones ubique manifestentur ; prosunt demum ut dogmata fidei diligentius teneantur... Adde quod aliquando Pontifices Concilia convocant, ut per discussionem in Concilio habitam de aliquo dubio fidei, ipsi clarius a Spiritu Sancto illuminentur. »

IV. Quænam pontificia documenta censeri debeant vel data vel non data ex cathedra, ex conditionibus supra indicatis (n. 327, 5), dijudicare licet.

1° Omne documentum, id est, Bulla, Constitutio, Litterae encyclicæ, Decretum, in quo S. Pontifex pro apostolica sua auctoritate aliquam opinionem tanquam hæreticam damnat, aut aliquam veritatem tanquam divinitus revelatam definit, etiamsi suam sententiam explicitis verbis, obligatoriam non diceret, documentum est ex cathedra ; tali igitur documento si quis obstinate contradixerit, hæreticus evadit. Hoc ipso enim quod Pontifex doctrinam ut hæreticam damnat, vel ut revelatam definit, omnibus suam intentionem satis manifestat.

2° Omne documentum, in quo pro apostolica sua auctoritate S. Pontifex veritatem formaliter non revelatam, sed cum dogmate connexam definit, et ab omnibus tenendam præscribit, aut opinionem infra notam hæreseos damnat, atque eam ut talem ab omnibus habendam esse jubet, documentum est ex cathedra, et infallibile. Qui contradiceret, ille non hæreticus quidem, sed temerarius, erroneus, suspectus de hæresi esset (n. 327, 5).

Exemplum hujus definitionis nobis suppeditat Encyclica *Quanta cura*, in cujus fine Pius IX hæc verba profert : « Itaque omnes et singulas pravas opiniones ac doctrinas singillatim hisce litteris commemoratas auctoritate nostra apostolica reprobamus, proscribimus atque damnamus, easque ab omnibus Catholicæ Ecclesiæ filiis, veluti reprobatas, proscriptas, atque damnatas omnino haberi volumus et mandamus. »

3° Documentum, in quo aliqua ex dictis conditionibus desideratur, non censetur datum ex cathedra. Si igitur S. Pontifex, etiam

¹ Vindic., c. 4, p. 606.

pro suprema sua apostolica auctoritate, aliquam oeconomicam tantum responsionem vel dispositionem profert, quin definitivam sententiam ab omnibus tenendam edicere intendat, tunc non censetur loqui ex cathedra. (*Coll. Lac.*, p. 288.)

Neque tamen in hujusmodi documentis Papa dicendus est loqui ut privatus doctor; inter *eo loqui* ex cathedra, et *eo loqui* ut privatus doctor, modus medius intercedit: quando nempe ad fidei custodiam S. Pontifex ut Doctor omnium christianorum loquitur, monendo, dirigendo, consulendo, quin tamen definitivam et ab omnibus tenendam sententiam proferre sibi proponat. Quo in casu, etsi obsequium Pontifici loquenti debitum minus sit obsequio, quod eidem ex cathedra loquenti debetur, majus tamen est obsequio, quod ipsi loquenti ut privato doctori praestandum est; tunc enim vi muneris sui Pontifex praecepta tradit doctrinalia, quae in se vim obligandi habent, et quibus omnes fideles vera obedientia et sincera submissione obstringuntur¹.

Praeterea, pie credi debet S. Pontificem, in munere supremi pastoris obeundo, speciali semper protegi Dei providentia, qua etiam in hujusmodi documentis, ab omni errore, qui fidelibus nocuum inferre posset, immunis praeservetur.

ARTICULUS IV

De relatione S. Pontificis ad episcopos et Concilia.

332. Doctrina de primatu S. Pontificis ut omni sub respectu absolvatur, superest ut primatus in sua relatione ad episcopos sive per orbem dispersos, sive in Concilio oecumenico adunatos, consideretur. — Notandum est in hoc articulo quaestionem non moveri de potestate ordinis, quae aequalis est in S. Pontifice et in episcopis; sed de potestate jurisdictionis ad docendam et regendam Ecclesiam.

§ 1. — DE RELATIONE S. PONTIFICIS AD EPISCOPOS.

333. I. Episcopatus divina institutio. — Christus Dominus, qui B. Petro plenam atque supremam regendae gubernandaeque Ecclesiae potestatem impertivit, aliis etiam ex discipulis suis, quos Apostolos nominavit, jurisdictionis potestatem contulit, « non ad imponendum limitem, sed ad cooperandum supremae ac plenae potestati Petri in aedificationem Ecclesiae². » — Qui gradus hierarchiae jurisdictionis ex institutione Christi, non secus ac primatus, ad finem usque mundi in Ecclesiae perdurare debet; omnibus enim Apostolis dixit Christus (*Matth.*, xxviii, 20): *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.* — Apostolorum successores sunt episcopi. (Cf. n. 183.)

Episcopatus igitur, et est ex divina institutione, et est pars

¹ Cf. Conc. Vat., Const. *Dei Filius*, concl.; Pius IX, *Tuas libenter*; apud Raulx, p. 574 et 580. — ² D'Avanzo, in *relat. Vatic.*; *Coll. Lac.*, p. 323.

essentialis constitutionis Ecclesiae. Non potest igitur S. Pontifex Episcopatum suppressere, aut ordinare, ut particulares omnes ecclesiae non ab episcopis, sed a vicariis apostolicis regantur.

« Quo modo Petri auctoritatem, *inquit Leo XIII*, in Romano Pontifice permanere necesse est, sic episcopi, quod succedunt Apostolis, horum potestatem ordinariam haereditate accipiunt ; ita ut intimam Ecclesiae constitutionem ordo episcoporum necessario attingat. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 197.) — « Tantam potestatem habet Petrus, *ait etiam Rev. D'Avanzo*, quantam illi dedit Christus Dominus... Sed est alia limitatio passiva, si ita loqui fas est, ab ipso Christo posita ex parte Apostolorum, Christus enim ut sapiens architectus posuit Petrum fundamentalem Petram, supra quam aedificaret Ecclesiam. Sed ipse idem Christus designavit aedificatores, quibus Petrus ad aedificandam Ecclesiam uteretur, hoc est, Apostolos ibi praesentes. Petrus constitutus est magister ad confirmandum alios ; sed isti alii non debent esse nisi illi, quos ipse Christus dedit Petro fratres in Apostolatu : *Confirma fratres*. Petrus debet pascere agnos ; sed ipsi agni non debent generari, nisi per illas oves, quas Christus ipse Petro pascendas adsignabat. Ergo suprema et plena potestas est in Petro, qui tamen non potest, non debet exercere eam per alios coadjutores suos, nisi per Apostolos eorumque successores. » (Coll. Lac., p. 322.)

334. II. Episcoporum potestas. — Episcopi vi divinae suae institutionis, in populum sibi commissum jurisdictionis potestatem habent *propriam, ordinariam, immediatam*. Ipsis enim Christus in persona Apostolorum dixit : *Docete omnes gentes... et : Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo.* (Matth., XVIII, 18.) Episcopi igitur :

1° Non sunt S. Pontificis vicarii, quasi ex potestate ab eo delegata Ecclesiam gubernarent ; sed sunt veri et proprie dicti pastores et principes, qui potestate propria et ordinaria a Christo sibi collata, populum sibi commissum docent et regunt. « Quamquam vero, *inquit Leo XIII*, neque plenam neque universalem ii (episcopi), neque summam obtinent auctoritatem, non tamen *vicarii* Romanorum Pontificum putandi, quia potestatem gerunt sibi propriam, verissimeque populorum, quos regunt, antistites *ordinarii* dicuntur. » (Encycl. *Satis cogn.*, p. 197.) — Unde :

2° In suis respectivis diocesibus potestatem habent fidem auctoritative docendi ; fidei controversias, licet non definitive, judicandi ; pravas opiniones censura notandi, et libros periculosos proscribendi.

« Decreta autem hujus generis, *inquit Kleutgen*, quae ab episcopis singulis vel Synodis particularibus fiunt, eos, qui horum potestati subjecti sunt, ad externam quidem observantiam omnino et perfecte, ad internum tamen assensum non ex officio fidei, sed aliarum tantum virtutum obligant, ita ut qui dissentiat, non ideo a fide catholica deficiat, tametsi contra debitam reverentiam et animi demissi modestiam agat. Privatae tantum censurae, ut per se intelligitur, tantum valent, quantum argumenta vel auctoritas eorum, a quibus profiscuntur. » (De Deo, Intro., n. 96.)

3º Potestatem habent leges ferendi, quibus ea, quae ad cultum divinum, aut disciplinam, aut ad fidei depositum custodiendum pertinent, ordinentur, dummodo lex superioris, aut jus commune ne interveniat. — In sua Ecclesia potestatem habent judiciariam et coactivam contra delinquentes, tam in legibus, quas ipsi tulerunt, quam in legibus superioris aut juris communis, dummodo casus superiori ne sit reservatus.

4º Episcopi, quamvis Apostolorum sint successores, non omnia tamen charismata vel privilegia, quae apostolicae jurisdictioni erant adnexa, possident. Duo in Apostolis considerari debent : scilicet ratio *Episcopatus*, vi cujus a Christo testes et doctores fidei, et rectores Ecclesiae erant constituti ; et ratio *Apostolatus*, vi cujus a Deo ad fundandam Ecclesiam, et ad portandum nomen ejus omnibus gentibus, electi erant.

Ratione Apostolatus, sicut docent communiter SS. Patres et theologi, et sicut in Scripturis innuitur : a) Quilibet Apostolus plenam ab ipso Christo accepit potestatem pro universo mundo : omnibus equidem dixit Christus : *Ite in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae... Docete omnes gentes... Quaecumque alligaveritis super terram*, etc. — b) Quilibet Apostolus, etiam seorsim sumptus, erat infallibilis, neque in fide errare potuit : omnes enim a Christo erant electi, qui essent ejus testes usque ad ultimum terrae, et Ecclesiam ubique fundarent. Necesse autem erat primos revelationis testes et Ecclesiae fundatores in fide errare non posse.

Quae duo privilegia personalia erant, et extraordinaria ; quomobrem, emortuis Apostolis, cessavere, neque in eorum successores transierunt. Episcopi igitur non universalem, sed restrictam habent jurisdictionem, nec quilibet seorsum sumptus infallibilitate gaudet.

« In hoc constabat munus Apostolorum, inquit Rev. Gasser, quod essent authentici oculares et auriculares testes verbi Dei, testes praeordinati a Deo, et missi a Christo in omnes gentes : et huic muneri Apostolis proprio correspondebat donum infallibilitatis personalis. Apostolis successerunt episcopi, sed non ratione Apostolatus universalis, sed ratione episcopatus, id est, quae antistites singularum Ecclesiarum. Inde factum est, quod etiam praerogativa infallibilitatis personalis apostolatui modo extraordinario adnexa ad episcopos non transierit. » (*Coll. Lac.*, p. 389.)

Si autem episcopi considerantur *in solidum*, prout apostolicum collegium cum Petro capite conjunctum continuant, seu si consideratur coetus universus episcoporum una cum S. Pontifice, ea gaudent infallibilitate, quam Christus Ecclesiae promisit. Et sic considerati, Ecclesiae magisterium ordinarium constituunt, cujus

doctrina, prout definivit Vaticanum (*Const. Dei Filius*, c. 3), suscipienda est tanquam dogma fide divina et catholica credendum.

« In munere depositum thesaurum divinae veritatis custodiendi, communicandi et defendendi, *inquit R. Gasser*, etiam episcopi adjuvantur a Spiritu Sancto ; sed hoc Spiritus Sancti adjutorium infallibile non singulis episcopis inest, sed episcopis inter se et cum capite junctis ; nam omnibus et non singulis dictum est : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* » (*Matth.*, xxviii, 20.) (*Coll. Lac.*, p. 389.)

335. III. Episcopalis potestatis ad S. Pontificem subordinatio. — « Licet Apostoli, *inquit S. Alphonsus*, ex peculiari privilegio aequalem ac Petrus potestatem plenam acceperint ubique praedicandi, sacerdotes ordinandi, episcopos constituendi... tamen... ipsi omnes erant subordinati Petro tanquam omnium rectori, a quo dependere debebant. » (*Vindic.*, c. 1, p. 534. — Cf. *Coll. Lac.*, p. 322.) — Ergo a fortiori etiam episcoporum potestas supremae Pontificis auctoritati subjecta sit, oportet : id omnino exigit et ratio supremae potestatis, quae in R. Pontifice sola residet, et bonum ipsius Ecclesiae, ut scilicet pax et unitas in ea perfecte servari possint.

« Episcoporum ordo, *ait Leo XIII*, tum rite, ut Christus jussit, colligatus cum Petro putandus, si Petro subsit eique pareat : secus in multitudinem confusam ac perturbatam necessario dilabitur. Fidei et communionis unitati rite conservandae, non gerere honoris causa priores partes, non curam agere satis est ; sed omnino auctoritate est opus vera eademque summa, cui obtinere tota communitas... Si ligandi, solvendi, pascendique facultas hoc parit in episcopis, successoribus Apostolorum, ut populum quisque suum vera cum potestate regat, certe idem parere eadem facultas in eo debet, cui pascendi *agnos* et *ovēs* assignatum est, Deo auctore, munus. » (*Encycl. Satis. cogn.*, p. 200.)

Igitur : 1° *Quoad regimen*. Cum expedita jurisdictionis potestas conferatur non vi ordinationis, sed vi legitimae missionis ab eo datae, qui potestatem habet mittendi, tanta est potestas episcopalis jurisdictionis, quanta a S. Pontifice conceditur. Propterea episcopus ordinariam et immediatam potestatem vi muneris non habet, nisi in eam Ecclesiam particularem, quam S. Pontifex cuilibet assignavit ; et in eas personas, quas S. Pontifex cuilibet subiecit ; et in iis materiis, quas S. Pontifex sibi non reservavit, v. gr., per casuum reservationem.

Item, sicut cuilibet episcopus a Papa expeditam accipit jurisdictionem in determinatam aliquam Ecclesiam particularem, ita potest a Papa avelli ab ea, et in aliam transferri, vel ab officio suo pastorali omnino deponi. — A cujuslibet episcopi sententia licitum etiam est

ad tribunal S. Pontificis, tanquam ab inferiori ad superiorem, appellare. (*De his confer canonistas.*)

2° *Quoad magisterium*. Episcopi vi muneris sui sunt iudices fidei in suo territorio ; atvero, cum nec quilibet episcopus personaliter sit infallibilis, nec totum corpus episcopale, si consideretur ut a S. Pontifice separatum, infallibilitatis charisma possideat, ideoque nullus episcopus, nec totus coetus episcoporum a Papa separatus, aliquam fidei controversiam definitive judicare, aut aliquam propositionem definitive censurare possunt ; sed definitivum in hujusmodi quaestionibus iudicium soli S. Pontifici, vel Concilio oecumenico reservatur.

336. IV. Origo potestatis episcopalis¹. — De origine episcopalis jurisdictionis controvertitur inter auctores, utrum scilicet sit immediate a Christo, an a Christo mediante S. Pontifice.

In hac quaestione dirimenda, inter jurisdictionem *in abstracto*, seu in se consideratam, et jurisdictionem *in concreto*, prout est in determinatis individuis, distinctio ponenda est.

Si potestas jurisdictionis consideratur *in abstracto*, eam esse immediate a Deo omnes fatentur ; Christus enim ordinem episcopalem instituit cum manifesta intentione, ut in Ecclesia semper adsint episcopi, qui potestate propria et ordinaria populum sibi commissum regant.

Si consideratur *in concreto*, triplici sub respectu potest inspici : *a*) quoad *aptitudinem seu exigentiam* ; hanc esse immediate a Deo, omnes concedunt ; vi enim consecrationis episcopalis confertur homini quaedam aptitudo et destinatio ad regendam Ecclesiam ; — *b*) quoad *exercitium* : exercitium potestatis episcopalis immediate dependere a Papa, universalis et constans Ecclesiae praxis manifeste docet ; quippe quum hujusmodi exercitium a Papa amplificari, minui, vel tolli possit, quin tamen omnibus episcopis penitus auferatur ; — *c*) quoad *suam actualitatem*, seu quoad potestatem expeditam, quae hic et nunc in tali individuo adest. De hoc ultimo in scholis non convenit.

Prima sententia, cujus pater, teste *Cercia*², fuit Franciscus Victoria († 1549), quem secuti sunt Alph. de Castro³, Vasquez⁴, alique, docet actualem potestatem jurisdictionis *immediate a Christo*, non autem mediante S. Pontifice, in episcopos derivari ; eamque conferri sive eo temporis momento, quo a S. Pontifice

¹ Cf. *Cercia*, l. 2, sect. 3, lect. 10, 11 et 12. — ² *Loc. cit.*, lect. 12. — ³ *De justa haer. punit.*, c. 24. — ⁴ l. 2, disp. 152, c. 3, n. 28.

canonicam institutionem recipiunt ; sive in ipsa consecratione, sed manere ligatam donec per canonicam institutionem solvatur.

Altera et omnino tenenda sententia docet, actualem episcoporum jurisdictionem esse mediate a Deo, et immediate a S. Pontifice. Cui sententiae adstipulantur omnes fere summi theologi, ut S. Thomas¹, S. Bonaventura², S. Antoninus³, S. Alphonsus⁴, Suaresius⁵, Bellarminus⁶. Eam docent SS. Patres. « Nunquam, inquit S. Alphonsus⁷, inficere poterit (Febronius) veritatem quam Concilia et Patres docent, nempe quod suprema potestas in Ecclesia sit a Christo tradita Petro ejusque successoribus tanquam capiti, radici et fonti, ex quo illa deinde in alios episcopos diffunditur, ut clare vidimus doceri a S. Cypriano. »

Haec sententia a Benedicto XIV vocatur : « rationi et auctoritati conformior »⁸ ; et a Richerio, potestati pontificiae infensissimo, vocatur : « Doctrina Patrum » ; docent namque, inquit : « Christum claves jurisdictionis ecclesiasticae primo, immediate et essentialiter, non per accidens Petro dedisse : deinde per... Petrum Ecclesiae praelatis contulisse⁹. » Huic demum opinioni magnum additur pondus ex declaratione Pii VI, in Brevi ad Episc. Motulen. 16 Sept. 1788, qua asserit « dignitatem episcopalem quoad ordinem immediate esse a Deo, et quoad jurisdictionem ab Apostolica Sede ».

337. N.-B. I. Omnia argumenta ex Scripturis et Patribus petita quibus patroni primae sententiae probare conantur *episcoporum jurisdictionem esse immediate a Deo, episcopos esse immediate positos a Spiritu Sancto ad regendam Ecclesiam*, hac simplici distinctione solvi possunt : Jurisdictio episcopalis est immediate a Deo, quoad jurisdictionem in abstracto, vel in concreto quoad aptitudinem ad regendum aut quoad exigentiam actualis jurisdictionis, *concedo* ; quoad actualem jurisdictionem, *nego* ; — item, episcopi a Spiritu Sancto positi sunt ad regendam Ecclesiam, quoad ordinem et gradum episcopalem, *concedo* ; quoad actualem collationem jurisdictionis, *nego*¹⁰.

II. In utraque sententia hoc extra omnem controversiam positum est, scilicet : episcoporum potestatem in suas respectivas Ecclesias esse potestatem propriam et ordinariam, non autem potestatem a S. Pontifice ipsis delegatam. Dum enim S. Pontifex episcopis actualem jurisdictionis potestatem confert, suam propriam potestatem eis non delegat, sed eam eis communicat potestatem, quam ipse Christus eorum muneri adjunxit. Neque raro tamen S. Pontifex episcopis, quo efficacius suas Ecclesias regere valeant, extraordinarias quasdam facultates delegat.

III. Pro praxi nulla est inter praedictas opiniones diversitas « nam ait S. Alphonsus¹¹, ex una parte certum est quod episcopi, licet immediate recipiant

¹ 2. Sent., d. 44, q. 2, a. 3 ; 4. Sent., d. 24, q. 3, a. 2 ; Cont. Gent., l. IV, c. 76. — ² Quare fratres minores praedicant. — ³ Summa, P. 2, tit. 22, c. 3, § 3. — ⁴ Vindiciae adv. Febr., c. 7. — ⁵ De Legib., l. 4, c. 4. — ⁶ De Roma. Pontif., l. 5, c. 24 et seq. — ⁷ Loc. cit., § 3, p. 596 ; cf. praesertim § 4, p. 602 ; et Mor., l. I, tr. II, n. 104 in fine. — ⁸ De synod. dioec., l. 1, c. 4, n. 2. — ⁹ Palinodia ; cf. Coll. Lac., p. 612. — ¹⁰ Cf. Cencia, loc. cit., lect. 13. — ¹¹ Mor., l. 1, tr. II, n. 104 ; cf. Vindic., c. 3, § 2, p. 549.

hanc potestatem a Christo, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Papam, et ex alia, licet episcopi recipiant a Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentia, modo non opponantur legibus Pontificis, et modo potestas circa aliqua non sit Pontifici reservata ».

§ 2. — DE RELATIONE S. PONTIFICIS AD CONCILIA.

Cum de Conciliis abunde in jure canonico tractetur, idcirco ea sola, quae ad scopum nostrum proprie pertinent, breviter attingemus.

338. I. Concilii definitio. — Concilium *oecumenicum*, de quo solo agimus, est *conventus episcoporum totius orbis catholici, ad deliberandum de negotiis universalis Ecclesiae, ex auctoritate et sub praesidentia R. Pontificis celebratus*.

Dicitur : *Conventus episcoporum*, ad indicanda membra Concilii : soli enim episcopi, vi muneris sui, sunt iudices fidei ; ac proinde soli, jure divino, jus habent sedendi in Conciliis, et causas fidei una cum S. Pontifice definitive judicandi. — *Ex jure* tamen ecclesiastico et ex privilegio, alii etiam convocari solent, ut sunt Cardinales non episcopi, generales ordinum religiosorum, abbates exempti. — Dicitur : *Totius orbis catholici*, cum Concilium sit Ecclesiae docentis convocatio, ideo omnes, qui jus habent sedendi in Conciliis, convocari debent; neque vero requiritur ut omnes actu conveniant, sed satis est si nonnulli ex diversis provinciis adsint, ita ut universalis Ecclesia conseatur repraesentata ; si enim omnes episcopos convenire necesse foret, Concilia plerumque impossibilia essent, utpote quum multi prae infirmitate, senectute, aliisve ex causis, quominus veniant, prohibeantur.

339. II. Requisita ad Conciliorum legitimitatem ¹. — Concilium ut pro legitimo putetur ejusque decreta vim obligandi habeant, tres conditiones requiruntur.

1° *Requiritur ut ejus convocatio sit a S. Pontifice facta* : vel, si ab alio facta fuerit, ut ab eo rata habeatur. « Omne Concilium oecumenicum vel generale, *inquit S. Alphonsus* ², ut sit legitimum, a Papa convocari debet. Dixit Calvinus : *Universale concilium solus imperator indicare poterat* ³. Sed errat. Pastoris enim est agnos congregare, quales sunt episcopi et imperatores, qui omnes in spiritualibus Vicario Jesu Christi sunt subjecti. Ita communiter docent omnes cum Petro de Marca ⁴ et S. Thoma, qui scribit ⁵ : *Romanus Pontifex... cujus auctoritate sola Synodus congregari potest, et a quo sententia Synodi confirmatur ; et ad ipsum a Synodo appellatur : quae omnia patent ex gestis Chalcedonensis Synodi*.

« Ex re quidem vera, declaravit Conc. Chalcedonense (*Act.*, 1) : *Papa urbis Romae, quae est caput omnium Ecclesiarum, praecipit ut*

¹ Cf. Cod. Juris can. 222-229. — ² Ver. *fd.*, P. 3, c. 9, n. 1. — ³ *Instit.*, L. 4, c. 7, n. 8. — ⁴ *De Concordia*, l. 2, c. 6. — ⁵ *Quaest. Disp.*, De Pot., q. 10, a. 4, ad. 13.

Dioscorus, Alexandrinorum Archiepiscopus, non sedeat in Concilio... quia Synodum ausus est facere sine auctoritate Sedis Apostolicae ; quoad nunquam licuit, numquam factum est.

« Et Papa Pelagius II Concilium quoddam deciaravit nullum eo quod absque S. Pontificis auctoritate celebratum fuerit... Et si quoddam Concilium, a Papa non convocatum, ab ipso postea fuit approbatum, legitimum evadit. Potest tamen Papa justas ob causas alteri facultatem Concilium convocandi delegare, sicuti in Oriente primis Ecclesiae temporibus saepius contigit. »

In casu tamen schismatis, quando nullus adest Pontifex certus et indubius, Cardinales, ut Ecclesiae eligant Pontificem certum, Concilium convocare possunt : quippe quod Ecclesiae bonum id exigit ¹. Ast Concilium ita convocatum, praeter Pontificis electionem, nihil statuere potest, nisi ab electo Pontifice confirmetur.

2° *Requiritur ut S. Pontifex, sive per se sive per suos legatos, in Concilio praesideat.* Enimvero, quo jure solius supremi pastoris est episcopos convocare, eodem ipsius etiam solius est in Concilio praesidere. Episcopi quippe in Concilio congregati Ecclesiam docentem constituunt, cujus caput jure divino est S. Pontifex ; unde ipsius solius est suprema sua auctoritate Concilium dirigere, atque ea, quae in eo tractanda sunt, ordinare.

3° *Requiritur ut Concilii decreta a S. Pontifice confirmentur.* Si S. Pontifex Concilio personaliter praesidet, Concilii decreta ipsius nomine eduntur, nec ulteriori indigent confirmatione. Si vero per legatos praesidet, necesse est omnino ut Concilii definitiones fidei ab eo confirmentur.

Et re quidem vera, illius solius est fidei definitiones dare, qui infallibilitate gaudet ; porro subjectum infallibilitatis unum est, S. Pontifex, qui eam, ratione supremae suae potestatis quam communicat, ad Concilium etiam extendit (n. 331, 1). Jamvero, potestas participata irrefragabilem auctoritatem habere nequit, nisi dependenter ab eo in quo fontaliter residet. Et cum Papa legatis suam infallibilitatem delegare nequeat (est enim donum personale in alterum intransferibile), omnino necesse est decreta fidei, quae fert Concilium, a S. Pontifice rata haberi et confirmari ; ex qua confirmatione sola evenit ut illae definitiones sint irreformabiles.

Conciliorum definitiones pontificia indigere approbatione, constans Ecclesiae praxis et doctrina docent ².

¹ Cf. S. Alph., *loc. cit.*, n. 2. — ² Cf. S. Alph., *Vindic.*, c. 9, 3° ; *Ver. fidei*, P. 3, c. 10, n. 17.

Concilia, quibus S. Pontifex personaliter non interfuit, confirmationem ab eo semper petierunt. Legimus in Lateran. V, *Sess. XI*¹: « Consuerunt antiquorum Conciliorum Patres, pro eorum quae in suis Conciliis gesta fuerunt corroboratione, a R. Pontifice subscriptionem approbationemque humiliter petere et obtinere, prout ex Nicaena, et Ephesina, ac Chalcedonensi, et sexta Constantinopolitana, et septima Nicaena, et Romana sub Symmacho Synodis habitis earumque gestis manifeste colligitur. »

« Sancti Patres in Conciliis congregati, *inquit S. Thomas*², nihil statuere possunt nisi auctoritate R. Pontificis interveniente. » — Et *S. Antoninus*³: « Nec robur habet quicquid agitur (in Concilio), nisi auctoritate S. Pontificis roboretur et confirmetur. » — « Haec veritas, *inquit S. Alphonsus*⁴, negari non potuit ab uno maximorum impugnatorum pontificiae potestatis, qualis fuit Petrus de Marca, in suo libro *de Concordia*⁵.

340. III. Conciliorum infallibilitas⁶. — Concilia, etiam legitime congregata et a S. Pontifice confirmata, in fide definienda errare posse, docuerunt Lutherus⁷, Calvinus⁸ eorumque asseclae.

Prop. Concilia oecumenica sunt infallibilia. — De fide.

PROB. I. Ex Ratione. 1° Concilia oecumenica Ecclesiam docentem repraesentant, sicut constat ex propositione, de qua, jubente Martino V in Conc. Constantiensi, suspecti in fide interrogandi erant: *Utrum credant, quod Concilium generale universam Ecclesiam repraesentet.* Atqui, Ecclesia docens in fide errare nequit, ut supra probatum est (n. 249). Ergo nec Concilia.

2° Si Concilia errare possent, tunc omnes fideles in errorem posset induci, nec unitas fidei salva subsistere posset. Etenim: *a*) « Ecclesia ope Conciliorum oecumenicorum nos docet, *ait S. Alphonsus*⁹, et propter hoc omnium fidelium perpetua traditio Conciliorum generalium definitiones semper consideravit ut infallibiles, atque eos, qui eis sese subicere recusarunt, tenuit tanquam haereticos. » Si igitur Concilia errare possent, omnes fideles ineluctabiliter in errorem inducerentur. — *b*) « Si Concilia errare possent, nullum jam in Ecclesia exstaret iudicium firmum, quod fidei controversias terminare posset. — His addi potest, quod si in suis definitionibus Concilia non forent infallibilia, nulla haeresis ut condemnata et ut vera haeresis haberi posset. » (*S. Alph., loc. cit., n. 78.*) Et sic unitas fidei stare nequiret.

II. Ex Traditione et praxi Ecclesiae. SS. Patres Conciliorum definitiones tanquam infallibiles semper venerati sunt; et quotquot eisdem pertinaciter contradicere praesumpserunt, eos pro haereticis habuerunt. Scribit *S. Athanasius*: « Verbum Domini per occu-

¹ Bulla *Pastor aeternus*. — ² *Cont. impugn.*, c. 4. — ³ *Summa*, P. 3, tit. 23, c. 3, § 3. —

⁴ *Vindic.*, loc. cit. — ⁵ L. 5, c. 7, in synopsi, n. 1. — ⁶ Cf. *S. Alph., Hist. haer., Confut.* 11, a. 8. — ⁷ Prop. 29^a a Leone X damnata. — ⁸ *Instit.*, l. 4, c. 9, n. 8. — ⁹ *Loc. cit.*, n. 75.

menicam synodum Nicaenam prolatum manet in aeternum. (*Ad Afric.*, n. 2. M., 26, c. 1031.) — *S. Ambrosius* : « Sequar tractatum Nicaeni Concilii, a quo me nec mors nec gladius separare poterit. » (*Epist.* 21. M., 16, c. 1005.) — *S. Gregorius magnus* : « Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere et venerari me fateor... quia dum universali sunt consensu constituta, se, et non illa destruit, quisquis praesumit aut solvere quos religant, aut ligare quos solvunt. » (*Epist.*, l. 1, 25. M., 77, c. 478.)

341. IV. Superioritas Papae supra Concilium ¹.

Errores. — Ex iis, quae hactenus de S. Pontifice allata sunt, abunde jam constat, ipsum in universalem Ecclesiam, plenam, supremam, et ab omni alia creata potestate independentem possidere potestatem. Ast, cum doctrina de superioritate Concilii supra Papam palmare Febronianorum et Gallicanorum dogma fuerit, ea de quaestione quaedam specialius addere juvat.

Docuerunt Febroniani et Gallicani : S. Pontificem in Ecclesias *distributive sumptas*, non autem in Ecclesiam *collective sumptam*, supremam obtinere potestatem ; Concilium possidere potestatem potestate Papae superiorem ; ac proinde Papam Concilio subijci, atque omnibus a S. Pontificis judiciis ad Concilium appellare licitum esse. — Quam doctrinam conciliabulum Basileense decreto sancire attentavit, in *Sess. XXXIII*, in qua statuit : « Veritas de potestate Concilii generalis universalem Ecclesiam repraesentantis supra Papam, declarata per Constantiense et hoc Basileense generalia Concilia, est veritas fidei catholicae ². »

342. Status quaestionis. — Non agitur in hacce quaestione de Papa dubio aut illegitimo, sed de Papa certo et legitimo ; neque de Concilio illegitimo, independentem a S. Pontifice congregato ; istiusmodi enim Concilium nulla pollere potest auctoritate ; sed agitur de Concilio a Papa convocato, et in quo ipse praesidet.

Concilium generale in ordine ad S. Pontificem dupliciter considerari potest : *a*) vel prout concipitur cum Papa conjunctum, sicut corpus cum capite ; jamvero de Concilio sub hoc respectu considerato non agitur, alioquin an Papa sit major seipso, inepte quaeretur ; — *b*) vel prout in Concilio ex una parte Papa consideratur in se, tanquam caput a corpore distinctum ; et ex altera parte, congregatio episcoporum in se, sicut corpus a capite distinctum. Hoc ultimo sensu, utrum Papa sit supra Concilium, an e converso, indagatur.

343. Prop. *Romanus Pontifex est Concilio oecumenico superior* ³.

De fide, ex Vatie., Const. *Pastor aeternus*, cap. 3, in quo legimus : « Si quis dixerit... R. Pontificem habere tantum potiores partes,

¹ Cf. S. Alph., *De Rom. Pontif. auct.*, § 2 ; *Ver. fid.*, P. 3, c. 9 ; *Vindic.*, passim ; Cercia, L. 2, sect. 3, lect. 5 ; Leytam, *Clypeus pontificiae dignitatis*. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, c. 9, n. 44, (II, p. 246). — ³ Cf. *Encycl. Satis cognitum*, versus finem.

non vero totam plenitudinem hujus supremæ potestatis ; aut hanc ejus potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes et singulas Ecclesias, sive *in omnes et singulos pastores et fideles*, anathema sit. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1º Legimus (*Matth.*, xvi, 18) : *Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*. Quibus verbis Petrus, et in eo S. Pontifex, constitutus est Ecclesiae fundamentum, et qua fundamentum in universam Ecclesiam supremam accepit potestatem (n. 185). Sed, sicut fundamentum et singulos lapides et totam ædificii structuram sustentat, ita et Petrus, sustentat non solum particulares Ecclesias distributive sumptas, sed et totam Ecclesiam collective sumptam ; qua de causa ejus etiam auctoritas in totam Ecclesiam collective sumptam sese extendit ; alioquin dicendum foret ædificium esse fundamenti fundamentum¹.

2º (*Luc.*, xxii, 32) : *Ego rogavi pro te... et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos*. Quibus verbis B. Petrus munus accepit confirmandi fratres utcumque inspectos, sive separati sint, sive in unum congregati. Jamvero, qui alios confirmare debet, eis potentior sit, necesse est. Petrus igitur auctoritate fratribus, id est, episcopis etiam collective sumptis, potentior est : alioquin dicendum foret Petrum a fratribus esse confirmandum. « In Petro ergo, ait S. Leo, omnium fortitudo munitur... ut firmitas quae Petro tribuitur, per Petrum Apostolis conferatur. » (*In anniv. assumpti. suae*, serm. 4. M., 54, c. 151.)

3º (*Matth.*, xvi, 19) : *Tibi dabo claves regni coelorum*. « Profecto, ait Leo XIII, cujus in potestate sunt claves regni, ei jus atque auctoritas est non tantum in provincias singulares, sed in universas simul : et quo modo episcopi in regione quisque sua non solum privato cuique, sed etiam communitati vera cum potestate praesunt, ita Pontifices Romani, quorum potestas christianam rempublicam totam complectitur, omnes ejus partes, etiam una collectas, subiectas atque obedientes habent potestati suae. » (*Encycl. Satis cogn.*, p. 202.)

4º (*Joan.*, xxi, 16, 17) : *Pasce agnos meos... pasce oves meas*. Quibus verbis B. Petrus cum fidelium tum pastorum pastor constitutus est. Porro, inquit laudatus S. Pontifex : « Qui gregi praepositus est universo, eum non modo in oves dispersas, sed prorsus in multitudinem insimul congregatarum habere imperium necesse est.

¹ S. Alph., *Vera fide*, c. 9, n. 4.

Num regat agatque pastorem suum universitas ovium? » (*Loc. cit.*, p. 202.)

Praeterea, ut ratiocinatur, *S. Alphonsus*¹, quando oves in unum corpus conveniunt, eo ipso neque desinunt esse pastori subjectae, neque praesertim pastores constituuntur pastoris. Sive ergo episcopi sint per mundum dispersi, sive sint in Concilio adunati, supremo Pastori subordinati remanent. S. Pontifex est igitur Concilio superior.

II. Ex Traditione et praxi Ecclesiae. 1° *Ex testimonio Conciliorum*². In Conc. Nicaeno I, can. 39, Papa declaratur esse *super universam Ecclesiam christianam*. « Si ergo Papa est supra Ecclesiam, necessario supra Concilium erit, quod Ecclesiam repraesentat. » (*S. Alph.*, *Dissert.*, § 2.) — In Later. V, solemniter recepta fuit Constitutio Leonis X, *Pastor aeternus*, in qua legimus : « Solum R. Pontificem, tanquam auctoritatem supra omnia Concilia habentem, tum Conciliorum indicendorum... plenum jus et potestatem habere. »

2° *Ex necessitate confirmationis decretorum Concilii a S. Pontifice*. Constat (n. 339, 3), nulla unquam in Ecclesia recepta fuisse Concilia, nisi prius accesserit S. Pontificis confirmatio; R. Pontificis vero definitiones absque Conciliorum approbatione ubique semper fuisse receptas. Sed superioris est inferioris decreta approbare.

3° *Ex modo agendi S. Pontificum*. Nemine reclamante, sed omnibus obtemperantibus, SS. Pontifices Conciliis limites posuerunt, ut *S. Agatho* : « Nihil profecto, ait, loquens de Patribus Conc. Constantinop. III, praesumant augere, minuere, vel mutare, sed traditionem hujus Apostolicae Sedis... sinceriter enarrare » (*Ep. ad August. M.*, 87, c. 1165); — vel eorum decreta irrita reddiderunt, ut *S. Leo*, qui de can. 28° Conc. Chalcedonensis ait : « In irritum mittimus, et per auctoritatem B. Petri Apostoli, generali prorsus definitione cassamus. »

4° *Ex eo quod nunquam licitum fuit primam sedem judicare, secundum effatum in Ecclesia receptum : Prima sedes a nemine judicatur*. — In Synodo Romae congregata ad causam Leonis III examinandam, declararunt episcopi Galliae : « Nos Apostolicam Sedem, quae est Caput omnium Dei Ecclesiarum, judicare non audemus... ipsa a nemine judicatur, quemadmodum et antiquitus mos fuit »³.

¹ *Loc. cit.*, n. 6. — ² Cf. *S. Alph.*, *loc. cit.*, n. 7 et seq. — ³ Labbe, t. 7; *S. Alph.*, *loc. cit.*, n. 17.

5° Ex eo quod de omni causa ad S. Pontificem appellare semper licitum fuit ; de Pontificis vero sententia ad Concilium appellare nunquam fuit concessum. « Cuncta per mundum novit Ecclesia, ait S. Gelasius, quoniam quorumlibet sententiis ligata Pontificum, sedes B. Petri Apostoli jus habeat resolvendi, utpote quod de omni Ecclesia fas habeat judicandi, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. » (*Epist.* 13, *ad Ep. Dardaniae*. M. 59, c. 66.) — Et Pius II, in *Constit. Exsecrabilis*, provocationes a Papa ad Concilium damnat, et tanquam erroneas et detestabiles reprobatur.

Ex quibus manifestum est universam Ecclesiam, et doctrina et praxi, S. Pontificem in potestate Concilio esse superiorem semper agnovisse.

III. **Ex Ratione.** « Christus Dominus, ait Leo XIII, Petro ejusque successoribus tribuit ut essent *vicarii* sui, atque eandem in Ecclesia perpetuo gererent potestatem, quam ipsemet gesserat in vita mortali. Num Apostolorum collegium Magistro suo praestitisse auctoritate dicatur?... Sane claves regni coelorum uni creditas Petro, item ligandi solvendique potestatem Apostolis una cum Petro collatam, sacrae litterae testantur : at vero summam potestatem *sine Petro* et *contra Petrum* unde Apostoli, acceperint, nusquam est testatum. Profecto a Jesu Christo nullo pacto acceperunt. » (*Loc. cit.*, p. 204.)

344. Quaeritur : *Utrum potestas Concilii una cum Papa sit potestas major potestate solius Pontificis?*

Resp. Si potestas consideratur *intensive* et *formaliter*, potestas Concilii una cum Papa non est major potestate S. Pontificis etiam extra Concilium ; sed si consideratur *extensive*, major dici potest, quia tunc in subjecto magis extenso residet. « Cum in Ecclesia, ait S. Alphonsus, una sola adsit suprema potestas, dum episcopi in Concilio cum Pontifice concurrunt, non est quod episcoporum auctoritas praecamineat super illam quam Papa etiam extra Concilium habet... sed evenit quod eadem auctoritas suprema Papae tunc ad alios Concilii Patres extenditur, et communis efficitur. » (*Vindic.*, c. 8.) Major etiam dici potest *auctoritate humana*, quia decreta, quae a magno coetu hominum scientia, prudentia et sanctitate praedictorum eduntur, mentes naturaliter magis commovent, quam decreta, quae ab uno solo statuuntur.

CAPUT IV

De relatione Ecclesiae ad societates civiles et ad bona temporalial¹.

345. Ex iis, quae hactenus dicta sunt, perspecta habemus cum Ecclesiae naturam et proprietates, tum Ecclesiae Romanae divinitatem, ejusque visibilis capituli auctoritatem, necnon et jura, quae ad sui magisterii atque regiminis exercitium, Christus Dominus eidem inviolabiliter competere voluit. Ast de relationibus Ecclesiae ad societates civiles, et de ejus jure bona temporalia possidendi

¹ Cf. Liberatore, S. J. *Le Droit public de l'Église*.

sermo nondum habitus est : quas tamen quaestiones, nostris praesertim temporibus, quibus Ecclesiae Romanae jura ubique tam impudenter violantur, silentio praeterire nequimus.

Agendum est igitur in art. I. de mutuis relationibus, quae Ecclesiam inter et civiles potestates intercedunt ; et in art. II. de jure quo pollet Ecclesia bona temporalia possidendi.

ARTICULUS I.

De mutuis relationibus Ecclesiam inter et Statum.

346. Doctrina catholica de mutuis relationibus Ecclesiam inter et Statum, in haec pauca contrahi potest : Ecclesia et Status duae sunt societates perfectae, utraque in suo genere maxima, ab invicem essentialiter distinctae, non autem oppositae, nec ab invicem separatae aut separandae. Porro, divina ordinatione cautum est, ut inter eas mutua debeat intercedere concordia, civilisque potestas spirituali subordinari debeat, sicut quamlibet rem temporalem spirituali subordinari et inservire necessarium est.

347. Errores. — De his mutuis relationibus Ecclesiam inter et Statum a tribus jam saeculis, sed nostris praesertim temporibus, multi et gravissimi exorti sunt errores, quibus et sacra Ecclesiae jura jugiter violantur, et ex quibus in ipsas etiam societates civiles vehementia redundant mala.

1° *Naturalismi et provectoris liberalismi fautores*, secundum quos « Reipublicae Status, utpote omnium jurium origo et fons, jure quodam pollet nullis circumscripto limitibus » (*Syll.*, 39), « dictitant ecclesiasticam potestatem non esse jure divino distinctam et independentem a potestate civili, neque ejusmodi distinctionem, et independentiam servari posse, quin ab Ecclesia invadantur et usurpentur essentialia jura potestatis civilis. » (*Encycl. Quanta cura.*)

Hi contendunt, Ecclesiam, praeter potestatem a societate civili concessam, nullam aliam habere ; civilem et ecclesiasticam potestatem et societatem confundunt, et « sicut unam quamvis e consociationibus civium voluntariis, ita Ecclesiam Dei sub imperium ditionemque reipublicae subjungant. » (*Leo XIII, Encycl. Libertas*).

2° *Gallicanismi, Febronianismi et Josephismi fautores* Ecclesiam quidem ut societatem perfectam et distinctam, propriisque suis juribus ditatam agnoscunt ; ipsam vero indirecte civili potestati

subdunt, principibusque posestatem indirectam negativam in sacra tribuunt.

Docent, principibus, *ratione juris majestatici*, nativam competere potestatem ita bono temporali providendi, ut, quotiescumque Statūs temporale bonum id postulare videatur, Ecclesiae potestati limites assignare possint, atque impedire quominus ea libere exerceatur. Exinde principibus ab eis concessum est *jus supremæ inspectionis* quoad disciplinam ecclesiasticam ; *jus supremi domini* in bona Ecclesiae ; *jus cavendi* ne Ecclesia legibus suis Statui noceat ; *jus reformandi* abusus in Ecclesia, ne Status inde detrimentum patiatur ; *jus placiti regii*, exequatur, et *appellationis ab abusu*.

Hi igitur non Statum Ecclesiae, sed Ecclesiam Statui subordinant ; atque Ecclesiae omne jus in temporalia regum negant, sicuti in art. I. declarationis gallicanae an. 1682 statutum est : « Reges ergo et principes in temporalibus nulli ecclesiasticae potestati Dei ordinatione subjici, neque auctoritate clavium Ecclesiae directe vel indirecte deponi, aut illorum subditos eximi a fide et obedientia ac praestito fidelitatis sacramento solvi posse. »

3° *Quidam ex naturalistis et liberalibus*, Ecclesiam et Statum non modo ut duas habent societates distinctas, sed ut oppositas, imo ut inimicas, inter quas perfecta ut vigeat concordia, omnino fieri nequit ; ac proinde Ecclesiam a Statu et Statum ab Ecclesia sejungendum esse docent. « Plures, ait Leo XIII (Encycl. *Libertas*), rempublicam volunt ab Ecclesia sejunctam et penitus et totam, ita ut in omni jure societatis humanae, in institutis, moribus, legibus, reipublicae muneribus, institutione juventutis, non magis ad Ecclesiam respiciendum censeant, quam si esset omnino nulla ; permissa ad summum singulis civibus facultate, ut privatim, si libeat, dent religioni operam. »

4° Alii, *liberales catholici*, Ecclesiam et Statum habent tanquam duas societates perfectas, suis propriis juribus cum omni libertate utentes ; sed eas simul tanquam duas societates aequales, absque ulla alterius alteri subordinatione, tenent. Quorum sententiam Cavour celebri expressit adagio : *Ecclesia libera in Statu libero*. — Hi Ecclesiae omnem superioritatem supra Statum, omnemque potestatem tam directam quam indirectam in temporalia denegant.

5° *Modernistae* Ecclesiam a Statu dissociandam esse docent ; immo juxta eorum principia, Ecclesia Statui foret subjienda. Eorum errorem exhibet Pius X in Encycl. Pascendi, n. 62.

Ex his erroribus plures in decursu tractatus jam sunt refutati, praesertim P. I, c. II, art. 3 et 5, in quibus de intrinseca Ecclesiae perfectione atque potestate egimus. — Dicemus igitur tantum : 1° De distinctione Ecclesiae a Statu ; 2° de mutua concordia Ecclesiam inter et Statum ; 3° de subordinatione Status ad Ecclesiam, seu de potestate divinitus Ecclesiae in temporalia regum concessa.

348. Prop. I. *Ecclesia et Status sunt duae societates et duae potestates ab invicem omnino distinctae.*

Theologice certa.

PROB. I. Ex auctoritate. « Deus, ait *Leo XIII*, humani generis procuracionem inter duas potestates partitus est, scilicet ecclesiasticam et civilem, alteram quidem divinis, alteram humanis rebus praepositam. Utraque est in suo genere maxima : habet utraque certos, quibus contineatur, terminos, eosque sua cujusque natura causaque proxima definitos ; unde aliquis velut orbis circumscribitur, in quo sua cujusque actio jure proprio versetur. » (*Encycl. Immortale.*) — Et *S. Gelasius* : « Duo sunt, Imperator Auguste, quibus principaliter hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum, et regalis potestas. » (*Epist. 8, ad Anast. M., 59, c. 42.*)

II. Ex Ratione. Eae societates sunt ab invicem essentialiter distinctae, quae diversam habent originem, finem diversum, diversamque extensionem. Atqui, Ecclesia et societas civilis diversam habent originem, finem diversum, diversamque extensionem.

a) Habent diversam originem. Utraque societas est a Deo ; sed Ecclesia jure divino positivo, ex immediata Christi institutione ; societas vero civilis jure divino naturali.

b) Habent diversum finem. Ecclesia pro fine habet aeternam hominum beatitudinem ; societas civilis pro fine proprio et immediato habet felicitatem hominum temporalem, scilicet *ut quietam et tranquillam vitam agamus.* (I, *Tim.*, II, 2.)

c) Habent diversam extensionem. Ecclesia est catholica, et omnes gentes in sinu suo complectitur ; societas civilis certis coarctatur limitibus, ultra quos diversis ex causis nec extendi, nec ullam potestatem exercere valet.

349. Prop. II. *Ex divina ordinatione neque Ecclesia a Statu, neque Status ab Ecclesia sejungendus est ; sed inter utramque societatem mutua vigere debet concordia*¹.

Theologice certa.

¹ Cf. *Leo XIII, Encycl. Libertas ; Coll. Lac.*, p. 572 et 622 ; *De Groot*, qu. 11, a. 4.

N.-B. 1° Dicitur : *ex divina ordinatione*; quia « publicae potestatis et societatis relatio ad Ecclesiam non oritur tanquam ex ratione praecipua multoque minus unica ex commodis politicis, quae conjunctionem et concordiam reipublicae cum Ecclesia comitantur, sed fundatur in lege Dei supremi Domini, auctoris naturae et gratiae ac ordinatoris utriusque societatis et potestatis ; adeoque conjunctio et concordia non liberae optionis est, sed necessariae obligationis ». (*Theol. Vatic., Coll. Lac.*, p. 623.)

2° Concordia inter Ecclesiam et Statum potest esse vel negativa vel positiva; *negativa* in eo consistit, ut utraque societas in assequendo proprio fine ab eo absteat, quod alterius juribus utcumque adversetur ; *positiva* in eo versatur, ut ad finem suum assequendum una alteri auxilium praestet. Utraque concordia Ecclesiam inter et Statum vigere debet.

3° Quae in propositione affirmantur, intelligenda sunt *de thesi*, seu de principio generali, ita ut optima societatis publicae ratio ea sit, in qua perfecta illa viget harmonia ; non autem *de speciali aliqua hypothesis* « in qua factum separationis tanquam minus malum tolerari vel etiam approbari debeat ». (*Theol. Vatic., Coll. Lac.*, p. 624.) — Ast haec hypothesis certissime non potest censi conditio ad optimam societatis publicae rationem requisita.

PROB. PROP. I. **Ex condemnatione oppositae doctrinae.** Pius IX damnavit propositionem : « Ecclesia a Statu, Statusque ab Ecclesia sejungendus est » (*Syll.*, 55), necnon et *falsas ac perversas ac detestandas opiniones*, quae eo spectant « ut de medio tollatur mutua illa inter Sacerdotium et Imperium consiliorum societas et concordia, quae rei cum sacrae tum civili fausta semper exstitit ac salutaris » ; sicut et eorum doctrinam, qui « audent docere : optimam societatis publicae rationem, civilemque progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et gubernetur, nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret... Atque contra sacrarum litterarum, Ecclesiae, sanctorumque Patrum doctrinam, asserere non dubitant : optimam esse conditionem societatis, in qua imperio non agnoscitur officium coercendi sancitis poenis violatores catholicae religionis, nisi quatenus pax publica postulet. » (*Quanta cura.*)

II. **Ex Traditione.** SS. Patres, sacerdotium inter et Statum non solum negativa, sed et positiva vigeat concordia, expostulant. Scribit S. Greg. M. ad Imp. *Mauritium* : « Ad hoc potestas super omnes homines Dominorum nostrorum pietati coelitus data est, ut qui bona appetunt, adjuventur ; ut coelorum via latius pateat ; ut terrestre regnum coelesti regno famuletur. » (*Ep.*, l. 3, 65. M., 77, c. 663.) — Et S. Ivo *Carnutensis*, ad Paschalem II scribens, ait : « Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus, floret et fructificat Ecclesia. » (*Ep.* 238. M., 162, c. 246.)

III. **Ex Ratione.** 1° *Ex origine utriusque potestatis.* Potestas, qua religiosa, qua civilis, a Deo est ; et utrique, jubente Deo, prae-

standa est obedientia. Sed quae a Deo sunt, ordinata sunt, nec sibi possunt contradicere. Igitur inter potestatem Ecclesiae et Status non pugna aut discordia, sed concordia intercedere debet.

2° *Ex fine utriusque potestatis.* Idem est finis proximus Ecclesiae, et finis remotus societatis civilis, aeterna scilicet hominis beatitudo. « Ex sacerdotio et regno, ait S. Isidorus Pelusiota, rerum administratio conflata est. Quamvis enim permagna utriusque differentia sit, ad unum tamen et eundem finem tendunt, hoc est, ad hominum salutem. » (*Ep.*, l. 3, 249. M., 78, c. 927.)

Cum enim omnia hominis temporalia ad aeternam felicitatem ordinari debeant, societas civilis bonum temporale civium ita promovere tenetur, ut hi temporalibus ad finem suum ultimum attingendum adjuventur. Sed « cuicumque, ait S. Thomas, incumbit aliquid perficere quod ordinatur in aliud sicut in finem, hoc debet attendere ut suum opus sit congruum fini... quia igitur vitae qua in praesenti bene vivimus, finis est beatitudo coelestis, ad regis officium pertinet ea ratione vitam multitudinis bonam procurare secundum quod congruit ad coelestem beatitudinem consequendam : ut scilicet ea praecipiat quae ad coelestem beatitudinem ducunt, et eorum contraria, secundum quod fuerit possibile, interdicit. » (*De regimine Princ.*, c. 15.)

Necesse est igitur ut societas, si velit optimam se habere societatis rationem, non solum negativam, sed et positivam ineat cum Ecclesia concordiam.

3° *Ex objecto utriusque potestatis communi.* Idem homines fideles sunt et cives, qui sacerdotio et regno obedire tenentur. Porro evenire potest ut utraque potestas circa idem objectum versetur. Quo in casu, nisi inter eas vigeat concordia, irremediabiles enascerentur conflictus ; quod Dei sapientiae repugnat.

« Quamvis principatus civilis, inquit Leo XIII, non eodem, quo sacer, proxime spectet, nec iisdem eat itineribus, in potestate tamen gerenda obviam esse interdum alteri alteri necessario debet. Est enim utriusque in eosdem imperium, nec raro fit, ut iisdem de rebus uterque, etsi non eadem ratione, decernat. Id quotiescumque usuveniat, cum configere absurdum sit, sapientissimaeque voluntati Dei aperte repugnet, quemdam esse modum atque ordinem necesse est, ex quo, causis contentionum certationumque sublatis, ratio concors in agendis rebus existat, » (*Encycl. Libertas.*)

4° *Ex obligatione societatis civilis veram religionem sequendi.* « Quoniam non solum singuli privati homines, aiunt schemata Vatic., sed etiam omnes in vita publica ipsaque societas ad veram religionem erga Deum tenentur religionisque legibus obstringuntur, hinc

ipsa publica societas, cujus cives simul fideles sint, magnis et necessariis officiis obligatur erga Dei Ecclesiam, quae verae religionis doctrinam et leges et jura ex divino mandato custodit ac tuetur. » (*De Eccl.*, c. 13, *Coll. Lac.*, p. 573.)

5° *Ex commodis, quae civili societati ex sua conjunctione cum Ecclesia obtinent.* Legimus in schemat. Vatic., *de Eccl.*, c. 13 (*Coll. Lac.*, p. 572) : « Ecclesia rem publicam maximo munimento firmat ac tuetur, ejusque securitati prospicit. Illa enim instituta ad sanctificandos homines, ipsa virtute et pietate christiana bonos etiam cives facit, qui si tales sint, quales esse praecipit doctrina catholica, sine dubio magna erit salus reipublicae. — Praeterea cum terrena potestas in temporali utilitate et poenarum metu suam observandarum legum sanctionem positam habeat, vera religio, cujus et custos et magistra est Ecclesia Catholica, auctoritatem imperantium validius doctrina legibusque divinis confirmat...

« Ecclesia... non minus reges quoque docet prospicere populis...

« Ecclesia igitur Catholica regum et populorum omnis conditionis hominum, religione divina tum jura tuetur tum officia docet ac praecipit, atque ita legibus humanis sanctius fundamentum ponit et fidiorem conciliat obedientiam. Quare cum haec civitas Dei tantum conferat ad securitatem et felicitatem civitatis terrenae, vel ex hoc uno omnes intelligant, quanta sapientia ac bonitate Deus, auctor naturae et gratiae atque utriusque civitatis ordinator, potestates sacerdotii et imperii non inimicas sed vinculo pacis conjungendas disposuerit. »

Contra, soluta concordia Ecclesiam inter et Statum, nutent societates publicae, necesse est, cum nullo stabili fundamento fulciri queant; nec ulla pace aut tranquillitate frui valent, ut hodieum tristis experientia manifestat; quibus malis medendis nullum extra Ecclesiam praesto potest esse remedium. Cf. *Leo XIII*, praesertim *Encycl. Inscrutabili*; *Quod Apostolici*; *Diuturnum*; *Immortale Dei*; *Quod multum.*)

350. Prop. III. *Potestas civilis spirituali Ecclesiae potestati est subordinata*¹.

Theologice certa; alii dicunt *de fide*; ex declaratione Bonifacii VIII, Bulla *Unam sanctam*: « Porro subesse Romano Pontifici, omni humanae creaturae declaramus, dicimus, definimus et pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis. » Quae verba, ut ex totius bullae contextu patet, de regibus et societatibus dicta sunt.

N.-B. 1° Subordinatio, quae in propositione adstruitur, in eo consistit quod S. Pontifex, utpote potestatis plenitudinem possidens in spiritualibus, verus regum et principum superior constituitur; quos quidem, si ratio boni spiritualis expostulet, non solum per monita et consilia dirigere, sed et poenis cogere, imo et a regno deponere potest; praeterea eorum subditos a sacramento fidelitatis potest liberare. — Vi hujus subordinationis, S. Pontifici potestas summa competit disponendi de bonis temporalibus omnium christianorum, si bonum spirituale hoc exigit.

2° Non agitur de potestate, quam Ecclesia in temporalia jure quodam humano positivo, aut jure publico alicujus temporis, obtinere potest, sicuti, verbi gratia, medio aevo plura ex jure publico gentium obtinuit; sed agitur

¹ Cf. Bellarm., *De Rom. Pontif.*, l. 5; Suarez, *Defensio fidei*, l. 3; Bouix, *De Papa*, P. 4.

unice de potestate, quam Ecclesia *jure divino*, ex Dei scilicet ordinatione, in temporalia obtinet.

3° Nec agitur in prop. de natura potestatis, qua Ecclesia in temporalia pollet, utrum scilicet sit *directa* an *indirecta* : de hac quaestione quaedam infra subjiciuntur ; sed hujus potestatis existentia unice adstruitur.

PROB. I. Ex declaratione SS. Pontificum. Pius IX proscripsit propositionem 2^{am} Syllabi : « Ecclesia vis inferendae potestatem non habet, neque potestatem ullam temporalem, directam vel indirectam. » — Et in Encycl. *Quanta cura, falsas et perversas* denuntiat et damnat opiniones eo magis detestandas « quod eo potissimum spectant, ut impediatur et amoveatur salutaris illa vis, quam Catholica Ecclesia ex divini sui Auctoris institutione et mandato libere exercere debet usque ad consummationem saeculi, non minus erga singulos homines quam erga nationes, populos, summosque rerum principes. »

Celebris praesertim est Constitutio Bonifacii VIII, *Unam sanctam*, anno 1302 edita, et in Concilio Later. V, iterum approbata et renovata. Legimus in ea : « Uterque ergo est in potestate Ecclesiae, spiritualis scilicet gladius et materialis. Sed is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum sed ad nutum et patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, et temporalem auctoritatem spirituali subjeci potestati : nam cum dicat Apostolus : *Non est potestas nisi a Deo, quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt*; non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, et tanquam inferior reduceretur per alium in suprema... Nam veritate testante, spiritualis potestas terrenam potestatem instituere habet et judicare, si bona non fuerit ; sic de Ecclesia et ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Hieremiae : *Ecce constitui te hodie super gentes et regna*, et caetera quae sequuntur. Ergo si deviat terrena potestas, judicatur a potestate spirituali... Quicumque igitur huic potestati a Deo sic ordinatae resistit, Dei ordinationi resistit... Porro subesse Romano Pontifici, omni creaturae humanae declaramus, dicimus, definimus et pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis. »

II. Ex Traditione. Scribit S. Gregor. M. ad imper. Mauritium : « Ad hoc potestas super omnes Dominorum meorum pietati coelitus data est... ut terrestre regnum coelesti regno famuletur. » (*Epist.*, l. 3. 65. M., 77, c. 663.) — S. Gregor. Naz. : « Submittamus nos tum Deo, tum invicem, tum iis qui imperium in terra gerunt... At vos quoque (principes et praefecti) imperio meo et throno lex Christi subjecit. Imperium enim nos quoque gerimus, addo etiam praestantius et perfectius. » (*Orat.* 17, n. 6 et 8. M. 35, c. 971.)

Ait S. Ivo Carnut : « Sicut sensus animalis subditus debet esse rationi, ita potestas terrena subdita esse debet ecclesiastico regi-
mini. » (*Ep.* 106. M., 162, c. 125.) — Hugo Victorinus¹ : « Quanto

¹ De Sacram., l. 2, P. 2, c. 3. M., 176, c. 418; cf. etiam S. Bernardum, De Consider., l. 4 c. 3; et Ep. 237, ad Eug. P.

autem vita spiritualis dignior est quam terrena, et spiritus quam corpus, tanto spiritualis potestas terrenam sive saecularem potestatem honore ac dignitate praecedat. Nam spiritualis potestas terrenam potestatem et instituere habet, ut sit, et iudicare habet si non bona fuerit. »

III. Ex praxi Ecclesiae¹. Ecclesia non raro reges excommunicavit, atque a regno deposuit, eorumque subditos a iuramento fidelitatis relaxavit. — Reos de certis criminibus, ut haeresi, duellio, honorum confiscatione puniri iussit ; alios libertate privavit et in servitutem redegit. — Haereticorum fautores excommunicatione mulctavit, eosque ad certa officia publica gerenda inhabiles reddidit. Regum et principum leges saepius irritavit : quae omnia indubiam potestatem in temporalia manifestant.

Hujus potestatis exercitii testes habemus Concil. Later III et IV, Lugdunense an. 1245, Constantiense, et Tridentinum, *Sess. XXV, de Reform.*, c. 19 ; testes habemus viginti et octo S. Pontifices, qui illa potestate usi sunt. Sic, v. gr., S. Gregorius M. legem irritavit, qua Mauritius, ne milites vitam monasticam inirent, prohibebat ; S. Gregorius II Italiam a Leonis Isaurici obedientia subtraxit ; S. Zacharias regnum Francorum a Childerico III in Pipinum transtulit ; S. Gregorius VII Boleslaum Poloniae regem et Henricum IV Germaniae regem excommunicavit et deposuit, etc.

Neque vero dici potest cum liberalibus, Ecclesiam sibi hanc potestatem adscripsisse *usurpando* jura Principum ; quae quippe sententia a Pio IX explicite proscripta est in *Syll.*, prop. 23 : « Romani Pontifices et Concilia oecumenica a limitibus suae potestatis recesserunt, jura Principum usurparunt. »

Neque etiam cum Gallicanis dici potest, Ecclesiam medio aevo hanc potestatem ex concessione principum aut ex jure publico illius temporis accepisse. In depositione enim Frederici imperatoris ab Innocentio IV in Concilio Lugdunensi an. 1245 peracta, declarat S. Pontifex se vi auctoritatis a Christo acceptae imperatorem regno privare. « Nos itaque, *inquit*... cum Jesu Christi vices licet immeriti teneamus in terris, nobisque in B. Petri Apostoli persona dictum sit, *Quodcumque ligaveris super terram*, etc., memoratum principem... omni honore et dignitate privatum a Domino ostendimus, denuntiamus, ac nihilominus sententiando privamus ; omnes qui ei iuramento fidelitatis tenentur adstricti, a iuramento hujusmodi perpetuo absolventes : auctoritate apostolica firmiter inhibendo ne quisquam de caetero sibi tanquam imperatori vel regi pareat. »

IV. Ex auctoritate theologorum². Theologi catholici, qui gallicana labe infecti non fuere, unanimes sunt in adscribenda S. Pontifici potestate in reges et regna temporalia. Ait S. Thomas³ : « Potestas saecularis subditur spirituali, sicut corpus animae. Et ideo non est usurpatum iudicium si spiritualis praelatus se intromittat de temporalibus quantum ad ea in quibus subditur ei saecularis

¹ Cf. Bouix, *loc. cit.*, P. 4, sect. 2, 3, 4. — ² Cf. Bouix, *loc. cit.*, sect. 1. — ³ 2. 2, q. 60, a 6, ad 3.

potestas. » — *S. Bonaventura* ¹ : « Possunt sacerdotes et Pontifices ex causa amovere reges et deponere imperatores, sicut saepius accidit et visum est ; quando scilicet eorum malitia hoc exigit et reipublicae necessitas sic requirit. » — *Suarez* ² : « Dicendum est potestatem ecclesiasticam non solum esse in se nobiliorem, sed etiam superiorem, et habere sibi subordinatam et subjectam potestatem civilem. Est haec conclusio certa et communis apud catholicos. »

V. **Ex Ratione.** 1° *Ex fine utriusque societatis.* Qualis est ordo finium, talis et ordo societatum : societates enim ex fine specificantur. Atqui finis societatis civilis, qui est terrena hominum felicitas, fini Ecclesiae, qui est aeterna hominum beatitudo, suapte natura subordinatur. Ergo et civilis societas Ecclesiae, ut medium fini, subordinatur. Qua de causa Ecclesia, fini superiori praeposita, jus nativum habet auctoritative exigendi ne Status quidquā, quod fini suo adversetur, moliatur, atque ea, quae Ecclesia ad finem suum obtinendum judicaverit necessaria, praestet.

2° *Ex munere Supremi Pastoris.* Potestas S. Pontificis ad omnes oves Christi, et ad omnes actus, quibus fidelium salus promoveri aut deperdi potest, extenditur. « Unus autem ex his actibus in christiano principe, ait *Suarez* ³, est debitus usus potestatis gubernativae. Nam si illa non juste utatur, condemnabitur. Ergo ad pastorem spirituales talis principis pertinet facultas dirigendi illum in usu suae temporalis potestatis. » — Idem dicendum est propter salutem subditorum : nam si rex mala praecipiat, subditi, quorum saluti S. Pontifex prospicere tenetur, spirituale detrimentum patientur. — Sed, addit *Suarez* ⁴ : « Per potestatem *directivam* non intelligimus solam potestatem consulendi, monendi, rogandi... Sed intelligimus propriam vim obligandi, et cum morali efficacia movendi, quod aliqui solent coactivam appellare. »

3° *Ex pacis necessitate.* « Utraque potestas temporalis et spiritualis, inquit *Suarez* ⁵, ita conferri et possideri debuerunt, ut communi bono et saluti christiani populi proficiant. Ergo necessarium est ut hae potestates aliquem ordinem inter se observent. Alias non posset pax et unitas in Ecclesia servari. Nam saepe temporalia commoda spiritualibus repugnant. Et ideo, vel erit bellum justum inter utramque potestatem, vel necesse est alteram alteri cedere. Ergo vel potestas spiritualis erit sub temporali, vel e contrario.

¹ *De eccl. hierarch.*, P. 2, c. 1. — ² *De Leg.*, l. 4, c. 9. — ³ *Defens. fid.*, l. 3, c. 22, n. 5. — ⁴ *Loc. cit.*, n. 1. — ⁵ *Loc. cit.*, n. 7.

Primum nec dici nec cogitari potest secundum rectam rationem ; quia temporalia omnia ordinari debent ad spirituales finem. Ergo dicendum e contrario est, potestatem temporalem subjectam esse spirituali, ut a suo fine non deflectat.

351. Objeitur I. Ecclesia est in Statu, non vero Status in Ecclesia. Ergo non Status ab Ecclesia, sed Ecclesia a Statu pendet.

Resp. Ecclesia est in Statu, *distinguo*: ut pars in toto, *nego*; ut anima in corpore, *concedo*. Et re quidem vera, Ecclesia nec formaliter nec materialiter dici potest esse in Statu ut pars in toto : *non formaliter*, Ecclesia formaliter sumpta societas est supernaturalis, quae sub societate naturali contineri nullatenus potest ; — *non materialiter*, Ecclesia materialiter considerata, ratione membrorum, catholica est ; unde licet fideles sint etiam cives, Ecclesia tamen ad unum regnum coarctari, aut tanquam pars regni considerari nequit ; ac proinde potius dicendum est, Statum esse in Ecclesia, quam Ecclesiam in Statu.

352. Obj. II. De essentia perfectae societatis est alteri non subjici. Sed Status est societas perfecta. Ergo Ecclesiae subjici nequit.

Resp. De essentia perfectae societatis est nulli alteri aequali subjici, *concedo*; superiori, *nego*. — Est quidem civilis societas in suo ordine summa, ut declaravit *Leo XIII*, Encycl. *Immortale*, ac proinde in temporalibus, quae nullam cum spiritualibus connexionem habent, ab Ecclesia est independens. Ipse autem ordo societatis civilis non est simpliciter summus, sed supra se ordinem habet spirituales. Unde in omnibus temporalibus, quae cum fine spirituali connexionem habent, ab ea societate, cujus est finem spirituales promovere, pendet.

353. Obj. III. Status non est aeternus, sed finitur cum tempore. Ipsi ergo non est de aeterna beatitudine curare, ac proinde ratione spiritualis finis Ecclesiae subjici nequit.

Resp. Status ut Status non est aeternus, *concedo*; membra Status, seu cives non sunt aeterni, *nego*. — Ipsi ergo non est de aeterna beatitudine curare, tanquam de fine proprio et proximo, *concedo*; tanquam de fine remoto, ad quem temporalis civium felicitas ordinatur, *nego*. Cum enim bonum civium temporale ad bonum eorum aeternum suapte natura ordinetur, idcirco vi suae institutionis Status bono temporali civium ita prospicere tenetur, ut eorum etiam bonum aeternum promoveat ; et vi hujus obligationis ab Ecclesia, cujus est civium bonum spirituale et aeternum directe promovere, dependet.

354. Obj. IV. Societas civilis a jure naturali, Ecclesia a jure positivo ortum habet. Sed jus naturale juri positivo non subordinatur. Ergo nec Status Ecclesiae.

Resp. Jus naturale non subordinatur juri positivo humano, *transeat*; juri positivo divino, *distinguo* : ut ab eo mutetur, *concedo*; ut ab eo determinetur et applicetur, *nego*. Jamvero jus naturale, quo tam singuli homines quam ipsae societates Deum aliquo cultu colere tenentur, jure divino positivo per institutionem religionis christianae determinatum est. Sicuti igitur omnes societates religionem christianam amplecti tenentur, ita etiam omnes ei societati, cui religionis revelatae custodia a Deo concredita est, sese subjicere tenentur.

355. Obj. V. Subordinatio Status ad Ecclesiam viam innumeris aperit excessibus. Status enim sub praetextu religionem tuendi, spiritualia invadere potest. Ecclesia vero sua potestate abuti, et sese indebite in civilibus ingerere potest. Inde ordinis perturbatio, atque inter utramque societatem perpetuum lucamen.

Resp. I. Status, sub praetextu religionem tuendi, spiritualia invadere potest :

si ipsius est definitive judicare quandonam Ecclesiae adjutorium exhibere debeat, *concedo*; si hoc iudicium non ad Statum, sed ad Ecclesiam unice pertinet, *nego*. — Jamvero solius Ecclesiae est definitive judicare, quandonam et quodnam auxilium sibi a Statu sit exhibendum. Ipsa enim sola, utpote spiritualibus praeposita, scire potest quid ad religionem vere pertineat, quid non pertineat; quid ad hujus bonum conferat, quid ei noceat; et quandonam opportunum sit a brachio saeculari semetipsam adjuvari.

Praeterea, ut ait *S. Thomas*: « Semper invenitur ille, ad quem pertinent ultimus finis, imperare operantibus ea, quae ad finem ultimum ordinantur: sicut gubernator, ad quem pertinet gubernationem disponere, imperat ei, qui navem constituit, qualem navem navigationi aptam facere debeat. » (*De Regim. princ.*, l. 1. c. 14.) Porro, ad solam Ecclesiam immediate pertinet ea, quae ad religionem spectant, curare; itaque et solius Ecclesiae est judicare, quandonam civilis potestas sibi ad finem suum consequendum cooperari debeat. In auxilio igitur Ecclesiae ferendo, principes civiles Ecclesiae iudicium expectare tenentur, antevertere non possunt: ex quo omne periculum injustae invasionis in spiritualia praecavetur.

Resp. II. Ecclesiae sua potestate abuti potest, *nego*. — Ecclesia a Spiritu Sancto regitur; et cum suprema potestas Ecclesiae, non in destructionem civitatum, sed in aedificationem corporis Christi, commissa sit, idcirco Spiritus Sanctus ei, limites suae potestatis ne praetergrediatur, jugiter assistit.

Praeterea, dato etiam quod in Ecclesia specialis Spiritus Sancti assistentia desideraretur, ipsa tamen periculo aliena jura invadendi vix exponeretur, cum ei jam arduum sit propria jura defendere et conservare. Ex una enim parte Ecclesia vi materiali caret, qua civilem societatem opprimere posset; ex altera vero, ut experientia constat, Status est suae potestatis zelotypus, et summo studio providet, non solum ut eam intactam conservet, sed etiam ut, quoties occasio sese dederit, Ecclesiae potestatem deprimat.

Et re quidem vera, testatur historia omnes discordias, quae Ecclesiam inter et Statum exstiterint, inde fuisse profectas quod Status spiritualia injuste invaserit, aut Ecclesiae debitam submissionem non exhibuerit; nunquam vero inde quod Ecclesia suae potestatis limites fuerit supergressa.

356. Quaeritur: Utrum potestas Ecclesiae in temporalia regna sit directa an indirecta¹.

Resp. Digladiantur auctores. Praecipui ex antiquioribus juris Pontificii interpretibus, ut fatetur *Suarez*², inter quos eminet B. Augustinus de Ancona (seu Triumphus)³, potestatem adstruunt *directam*. Christus, inquiunt, est Rex universorum, spiritualium et terrenorum. Ipse, dum B. Petrum suum in terris Vicarium instituit, potestatem suam regiam ei directe commisit, eumque supremum monarcham cum in spiritualibus tum in temporalibus posuit, hac tamen lege, ut spiritualem potestatem per se, temporalem vero per manus principum exerceret; neve unquam immediate et per se hanc temporalem exerceret potestatem, nisi cum bonum Ecclesiae et salus animarum hoc exigent. — Vi igitur directae et supremae hujus potestatis potest S. Pontifex *valide*

¹ Cf. Bouix, *loc. cit.*, sect. 7. — ² *Def. fid.*, L. 3, c. 5, n. 4. — ³ *De potest. Eccl.*

semper, et *licite* quoties bonum spirituale hoc exigit, reges in diversis mundi regionibus instituere, deponere, regere et coercere.

Recentiores vero, praesertim post Bellarminum et Suaresium, indirectam tantum concedunt potestatem. Docent, Christum Dominum B. Petro in sola spiritualia, non autem in temporalia, supremam potestatem directe contulisse. Cum autem omnia temporalia spiritualibus subdantur, et fini hominis ultimo inservire debeant, ideirco ratione finis spiritualis, et unice quatenus finis spiritualis hoc exigit, Christus B. Petro potestatem dedit in temporalia : in quo praecise potestatis indirectae ratio consistit. — Quocirca vi istius potestatis indirectae S. Pontifex nec licite nec valide reges constituere aut deponere aut coercere potest, nisi quando necessitas aut utilitas superioris boni Ecclesiae aut animarum hoc expostulet.

Secundae huic sententiae robur accessisse videtur ex verbis *Leonis XIII*, quibus in Encycl. *Immortale Dei*, spiritualem et temporalem potestatem declarat *in suo genere maximas*. Jamvero si penes S. Pontificem suprema et directa potestas in omnia temporalia resideret, potestas regum, utpote subordinata potestati ejusdem ordinis, in suo genere maxima non videretur.

Ad praxim quod attinet, ambae sententiae in idem reincident. In utraque S. Pontifici conceditur non solum potestas directiva, id est, monendi, increpandi, consilia dandi ; sed vera potestas coercitiva, quae, ut reges et principes ad obedientiam adducat, mediis non solum spiritualibus, v. gr., excommunicatione, interdictione, etc., sed et materialibus uti potest. — Prior docet non posse S. Pontificem *licite*, posterior, eum non posse *valide*, potestatem in bona temporalia regum exercere, nisi bonum superius ordinis spiritualis hoc exigit. Porro utraque docet penes solum Pontificem esse judicare quando justa causa temporalibus interveniendi existat ; ac proinde quotiescumque S. Pontifex suam potestatem exercet, et rebus temporalibus regum se immiscet, juste intervenisse censi debet.

357. Corollaria. Sicuti e falso suo principio de omnimoda Status separatione et independentia ab Ecclesia, politico-liberales nefaria ducunt corollaria¹, quae Gregorius XVI *deliramentum*², Pius IX *perniciosissimam luem* nominavit, ita ex doctrina catholica de concordia Statum inter et Ecclesiam, atque de Status dependentia ab

¹ Cf. Pius IX, *Quanta cura*. — ² Encycl. *Mirari vos*.

Ecclesia in ordine ad spiritualia, quaedam fluunt magni momenti corollaria, quae si in praxim deducerentur, Ecclesiae tranquillitatem et splendorem, populis vero ac regibus pacem et prosperitatem conciliarent.

I. Ecclesia, cum a Christo tam pro singulis hominibus quam pro societatibus sit instituta, jus habet ut a Statu tanquam vera Ecclesia agnoscatur, et qua talis prae coetibus speciali gaudeat protectione. Unde reprobanda est civilis ejusque cultus libertas (*Syll.*, 79), necnon haec doctrina quod videlicet « aetate hac nostra non amplius expedit religionem catholicam haberi tanquam unicam Status religionem, caeteris quibuscumque cultibus exclusis. » (*Syll.*, 77.)

II. Cum ex divina institutione Ecclesiam inter et Statum concordia vigere debeat, princeps in legibus condendis, directionem Ecclesiae, ne quidquam statuatur quod ejus fini aut juribus adversetur, suscipere tenetur. Ecclesia vero jus possidet quaecumque legem irritandi, quam fini suo aut juribus suis sive directe sive indirecte contrariam esse judicaverit. Princeps igitur, utpote persona publica, auctoritatem Ecclesiae declinare non potest. « Intelligent universi... ait *Leo XIII*, non licere aliam officii formam privatim sequi, aliam publice, ita scilicet ut Ecclesiae auctoritas in vita privata observetur, in publica respuatur. Hoc enim esset honesta et turpia conjungere hominemque secum facere digladiantem, cum contra debeat sibi semper constare, neque ulla in re ullove in genere vitae a virtute christiana deficere. » (*Encycl. Immortale.*)

III. Cum ratione primatus S. Pontifex supremam, saltem indirectam, habeat potestatem in omnem creatam potestatem et in omnia bona temporalia, ideo ipse nativo jure et plena potestate :

1° Interdicere potest principibus, ne alteri regno injustum inferant bellum, neve tyrannicis et injustis legibus populum sibi subditum vexent. Hujusmodi enim abusus potestatis ex parte principum gravissimum est peccatum : sed peccata cohibere ad spiritualem potestatem pertinet.

2° Coortis seditionibus in regnis catholicis, cum haec vel absque potestatis abusu ex parte principum, vel absque justae obedientiae denegatione ex parte inferiorum, ac proinde absque peccato esse nequeant, idcirco et auctoritative inter partes judicare, et reges ad aequam gubernandi rationem suscipiendam compellere, et populum ad debitam obedientiam reddendam adstringere potest.

3° Cogere potest principes ut Ecclesiae brachii saecularis auxilium praestent, quoties id ad Ecclesiae bonum, sive ad ejus bona et jura sua illaesa conservanda, sive ad hostes repellendos, necessariam judicaverit.

4° Obligare potest potestatem civilem, tum ut conscientiae cultumque libertatem prohibeat; tum ut typographiae libertatem cohibeat, ne libri edantur obsceni et impii: haec enim directe spirituali animarum bono detrimentum inferunt.

5° Obligare potest principes, ut in instructione juventutis ea, quibus fides vel mores corrumpi possent, arceantur; ea vero, quae spirituali juvenum bono sunt accommodata, praestentur.

6° Exigere potest a Statu, ut temporalia subsidia ad sustentationem ministrorum et cultum necessaria, quoties propria sua bona sunt insufficientia, suppeditet.

ARTICULUS II.

De jure bona temporalia possidendi¹.

358. Errores. — Waldenses et Wicleffitae, Ecclesiae, eo quod societas sit spiritualis, omne jus bona temporalia possidendi denegarunt. « Contra Scripturam. Sacram est, ait Wicleff, quod viri ecclesiastici habeant possessiones. » Et: « Ditare clerum est contra regulam Christi. » (*Denz.*, n. 486 et 508.) — Marsilius Patavinus Ecclesiae independentiam a societate civili quoad res externas negavit; exinde jus possidendi, quo gaudet Ecclesia, a concessione principum repetit, qui sicut jus dederunt, ita illud abolere, et Ecclesiae bona velut sua accipere possunt.

Horum principiis insistentes, hodierni politici non pauci, odio acerrimo erga S. Ecclesiam ducti et caeca avaritia abrupti, nihil antiquius habent quam ut Ecclesiae bona sacrilego furto sibi sumant, eaque bona nationalia declarent. « Dicunt nimirum (*iniquiunt schemata Conc. Vatic., de Const. Eccl.*, c. 15), jus Ecclesiae acquirendi et possidendi bona temporalia, esse subjectum arbitrio Status politici, et ab ejus libera concessione jugiter pendere, ita ut potestas politica vi suae supremae auctoritatis possit illud jus abolere, latisque legibus sibi vindicare velut bona domino vacua, quae legitimo proprietatis titulo sunt in possessione Ecclesiae; aut affirmant, dispositionem ac distributionem bonorum ecclesiasticorum non secus ac eorum, quae publica sunt totius nationis, pertinere ad nativum jus supremae potestatis politicae. » — Imo, eo dementiae procedunt, ut asserant « conforme esse sacrae theologiae jurisque publici principiis bonorum proprietatem, quae ab Ecclesiis, a familiis religiosis aliisque locis piis possidentur, civili gubernio asserere et vindicare ». (*Encycl. Quanta cura.*)

Alii demum jus bona temporalia possidendi Ecclesiae concedunt, illud autem ex solo jure naturali, non secus atque jus quod aliis competit societatibus repetunt. Inde sequitur bona ecclesiastica, respectu Status, iisdem, ac bona caesarum societatum, legibus ac oneribus esse obnoxia.

Probandum est igitur Ecclesiam, non solo naturali, sed altiori titulo, verum, plenum, ac omnino independentem jus bona temporalia possidendi habere.

¹ Cf. *Coll. Lac.*, p. 576 et 629.

359. Prop. *Ecclesia jure non solum naturali, sed etiam divino positivo, nativam bona temporalia possidendi potestatem habet.*

Theologice certa ; vel de fide catholica ex magisterio ordinario Ecclesiae ¹.

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1º *Ex analogia cum Vet. Test.* In Ecclesia mosaica, tribus Levi, etsi in distributione regionis promissae nullam specialem acceperit partem, urbes tamen ad inhabitandum, et earum suburbana, jubente Deo, accepit (*Num. xxv*) ; accepit etiam, mandante Domino, oblationes, primitias et decimas. (*Num., xviii.*) — Habuerunt levitae ex jure divino, jus possidendi bona temporalia. Sed Ecclesia Christi non minoris est dignitatis nec paucioribus indiget rebus temporalibus ac Synagoga ; ergo et ipsa eodem jure divino facultates possidere potest.

2º *Ex exemplo Christi et Apostolorum.* Christus dona sibi oblata, accipiebat ad sustentationem Apostolorum, ut ex historia Judae constat, de quo dicitur (*Joan., xii, 6*) : *Fur erat, et loculos habens, ea quae mittebantur portabat ;* et (*Joan., xiii, 29*) : *Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus : Eme ea, quae opus sunt nobis ad diem festum.* De quibus agens, ait S. August. : « Exemplum Domini accipite conversantis in terra. Quare habuit loculos cui angeli ministrabant, nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat. » (*C. exempl. Caus., xii.*)

De Apostolis vero legimus (*Act., iv, 34 et seq.*) : *Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quae vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum ; dividebantur autem singulis, prout cuique opus erat.* Apostoli igitur communes facultates earumque liberam administrationem habuerunt : quod jus non a potestate civili, quae eis in omnibus adversabatur, sed a jure naturae et a jure divino positivo acceperunt. Inde merito inferimus Ecclesiam jus habere bona temporalia possidendi.

3º *Ex verbis Apostoli*, qui (*I, Cor., ix*), ex triplice fonte jus temporalia accipiendi et possidendi evangelicis operariis vindicat :

a) *Ex jure naturae : Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi?... Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?* « Praeceptum de solutione decimarum, inquit S. Thomas, partim erat morale, inditum naturali ratione... Quod enim eis qui divino cultui ministrabant ad salutem populi

¹ Cf. Codicis Juris, can, 1495 et seq.

totius, populus necessaria victus ministraret, ratio naturalis dictat; sicut et his qui communi utilitati invigilant, scilicet principibus et militibus, et aliis hujusmodi, stipendia victus debentur a populo. Unde et Apostolus hoc probat per humanas consuetudines dicens : *Quis militat suis stipendiis unquam ?* » (2. 2, q. 87, a. 1.)

b) Ex jure divino antiquo : *Numquid secundum hominem haec dico ? An et lex haec non dicit ? Scriptum est enim in lege Moysi : Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo ? An propter nos utique hoc dicit ? Nam propter nos scripta sunt. Quoniam debet in spe, qui arat, arare ; et qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus ? Si alii potestatis vestrae participes sunt, quare non potius nos ? Sed non usi sumus hac potestate.*

c) Ex ordinatione Christi Domini : *Nescitis quoniam qui in sacratio operantur, quae de sacrario sunt edunt ; et qui altari deserviunt, cum altari participant ? Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. — Ex quibus manifestum est Ecclesiam, tam jure naturae quam positiva Christi ordinatione, jus habere bona temporalia accipiendi et possidendi.*

II. Ex constanti Ecclesiae traditione et praxi. Docet nos historia, Ecclesiam primis jam temporibus bona mobilia et immobilia possedissee. Cessantibus persecutionibus, jussit Constantinus bona ab Ecclesia injuste ablata huic restitui : « Fiscus, ait, adversus S. Ecclesias nihil obloqui ausus, quae injuste aliquando detinuit, Ecclesiis juste restituet. Omnia ergo, quae ad Ecclesias visa fuerint pertinere, sive domus possessio sit, sive agri, sive horti, seu quaecumque alia, nullo jure, quod ad dominium attinet, imminuto, sed omnibus integris manentibus, restitui jubemus. » (*Euseb., Vit. Constant.,* l. 2, c. 39. M., 8, c. 268.)

Adversus leges, quibus jus possidendi laedebatur, acerbè invehuntur SS. Patres. « Pudet dicere, ait S. Hieronymus, sacerdotes idolorum, mimi et aurigae et scorta haereditates accipiunt ; solis clericis et monachis hoc lege prohibetur ; et non prohibetur a persecutoribus, sed a principibus christianis. » (*Ep.* 52, n. 6. M., 22, c. 532.)

Huicce juri suo Ecclesia diligenti cura semper invigilavit. Propositionem I. Marsilii Patav., ex qua deduxit omnia bona temporalia Ecclesiae imperatori subesse, tanquam haereticam damnavit Joan. XXII. (*Denz.,* n. 423.) — Plures prop. Wicleffi, quibus Ecclesiae jus temporalia possidendi denegabatur, proscripsit Concil. Constantiense. — Contra invasores bonorum ecclesiasticorum

excommunicationem tulit Concil. Tridentinum. (*De reform., Sess. XXII, cap. 11 et Sess. XXV, cap. 12.*) — Et Pius IX, in *Encycl. Quanta cura*, eorum reprobatur, proscribit, et damnatur errorem, quos non pudet affirmare : « excommunicationem a Concilio Tridentino et Romanis Pontificibus latam in eos, qui jura possessionesque Ecclesiae invadunt et usurpant, niti confusione ordinis spiritualis ordinisque civilis ac politici ad mundanum dumtaxat bonum prosequendum. » — Denique in Syllabo proscripta est *prop. 26^a* : « Ecclesia non habet nativum ac legitimum jus acquirendi ac possidendi. »

III. Ex Ratione, ex natura scilicet Ecclesiae. Jus possidendi bona temporalia ex ipsa Ecclesiae divinitus data constitutione emanat. Ergo ex jure divino Ecclesia jus habet ad bona temporalia.

« Ecclesia namque, *aiunt schemata Conc. Vatic., de Ecc.*, c. 15, pag. 576, cum sit perfecta societas divino jure constituta, supernaturalis quidem, sed eadem societas visibilis ex hominibus et ad hominum salutem in terris consistens, propterea rebus etiam visibilibus et externis atque inter haec bonis quoque temporalibus utitur et juvatur tanquam mediis ad divinam suam missionem adimplendam et ad finem sibi a Christo Salvatore propositum assequendum. Ad hanc enim suam missionem Ecclesia visibilis ex natura sua et ex divina institutione ministros proprios habet ex hominibus assumptos et pro hominibus constitutos, qui non potestati saeculari subordinati, sed ab ea independentes sacris muneribus fungantur ; atque ideo jure suo Ecclesia eis prospicit, ut juxta ordinationem Domini, qui evangelium annuntiant, de evangelio vivant : ejusdemque Ecclesiae sicut officium ita proprium jus est, providendi tum decori externi divini cultus, tum multiplicibus indigentium membrorum Christi necessitatibus, tum aliis, quae opportuna judicaverit, christianae caritatis et pietatis operibus. His vero muneribus Ecclesiae atque officiis exsequendis cum secundum ordinem divinae providentiae bona temporalia subserviant, sane illud jus acquirendi ac possidendi titulo proprietatis, quod mere humanis societatibus legitime constitutis competere potest, in Ecclesia non deficit, sed in ea, ut in societate divinitus et ad altiorem finem instituta et ab imperiis humanis independente, etiam sanctius est ac superioris ordinis, quia bona hujusmodi mystico corpori Christi, et per hoc ipsi Christo Deo specialius dicata sunt. »

360. Corollaria. I. Cum bona ecclesiastica ad societatem pertineant supernaturalem, et « mystico corpori Christi et per hoc ipsi Christo specialius dicata sint », ipsa res sunt sacrae, quae absque sacrilegio auferri aut ab aliis retineri nequeunt. « Sacrilegium et contra leges est, *ait S. Gregorius*, si quis quod venerabilibus locis relinquatur (i. e. Ecclesiis), pravae voluntatis studiis, suis tentaverit compendiis retinere. » (*Ep. 5, l. 10, ad Savinum. M., 77, c. 1070.*) — Et ex mandato Martini V, Bulla *Inter cunctas*, si quis de haeresi Wicleffi erat suspectus, interrogandus erat : « Utrum credat quod hujusmodi ablatio et invasio inducat sacrilegium. »

II. Nulla proinde lege civili Ecclesia legitime et absque sacri-legio impediri potest, ne dona et haereditates a fidelibus accipiat, neve monasteria aut alia loca pia acquirat, et bona tam mobilia quam immobilia possideat.

III. Cum bona ecclesiastica ratione finis sint res sacrae, et ad societatem civili societate superiorem et ab ea omnino independentem pertineant, idcirco societas civilis hujusmodi bona nullis gravare potest oneribus, nullas eisdem imponere taxas legales, nulla circa eorum gestionem et administrationem ferre ordinationes, nisi S. Pontifex explicite vel saltem tacite hoc concesserit.

PARS III

DE FONTIBUS FIDEI

361. Jamjam absolutum est quidquid ad Christi Ecclesiam proprie pertinet, quandoquidem : in parte I^a hujusce tractatus, Ecclesiae Christi in se et suis proprietatibus considerandae operam dedimus ; in II^a vero demonstratum est, solam Ecclesiam Romanam eam esse Ecclesiam, extra quam, juxta Salvatoris verba, nulla homini speranda est salus. In his igitur sistere posset nostra consideratio de Ecclesia. Ad coronidem tamen hujus praecellentis doctrinae de Ecclesia, tertiam partem, de fontibus fidei inscriptam, adnectendam esse censuimus.

Ut enim jam supra vidimus (n. 246), authenticum Ecclesiae magisterium, sive a solo R. Pontifice ex cathedra loquente, sive a toto episcoporum collegio per mundum disperso aut in Concilio adunato exerceatur, est viva et proxima fidei nostrae regula. Cum autem Ecclesiae magisterium non ideo sit institutum ut nova dogmata condant, sed ut nos ea edoceant quae, a Christo et Apostolis accepta, in deposito revelationis continentur, idcirco ad complementum hujusce disputationis de Ecclesia quaedam apte adjiciuntur de iis fontibus, ex quibus ecclesiasticum magisterium ea depromit dogmata, quae nobis credenda proponit.

Fontes fidei duo existunt : *Scriptura Sacra* et *Traditio*. Qui duo fontes regulam fidei remotam constituunt, quia nihil unquam, nisi quod in eis continetur, ab Ecclesia nobis fide divina credendum proponi potest.

Quae cum ita sunt, in cap. I. de Scriptura Sacra, in II, de Traditione, brevi quidem, pro compendio tamen theologico sufficienti sermone, tractabimus.

CAPUT I

De Scriptura Sacra¹.

362. Scriptura Sacra vocantur libri, qui « *Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem, atque ut tales ipsi Ecclesiae*

¹ Cf. S. Alph., *Cont. haer.*, c. 4 ; Berthier, *De locis theol.*, l. 4, c. 2 ; De Groot, q. 16 ; Egger, *Enchirid.*, Tr. 3 ; Billot, *De Inspir. S. S.* ; Pesch, *De Insp. S. S.* ; Chauvin, *l'Inspiration des divines Écritures*.

traditi sunt. » Concil. Vatic., Const. *Dei Filius*, c. 2. Seu brevius : *Est verbum Dei, afflante Spiritu Sancto, ab hominibus scriptum.*

Dicitur *Verbum Dei*; quā in re Scriptura cum traditione convenit; *scriptum*, quā in re distinguitur a traditione, quae est verbum Dei viva voce hominibus transmissum; *ab hominibus*, ab hagiographis scilicet, quibus Deus tanquam causis secundariis, seu tanquam instrumentis usus est ad sua verba hominibus communicanda; *afflante Spiritu Sancto*, id est, Deo ipso inspirante, dictante; per quod Scriptura Sacra distinguitur tam a libris humana tantum industria exaratis, quam ab Ecclesiae definitionibus, quae cum speciali quidem Dei assistentia, non autem ex inspiratione proprie dicta eduntur. — Unde recte dicitur, Scripturam Sacram « litteras esse, humano generi longe a patria peregrinanti a Patre coelesti datas et per auctores sacros transmissas ». (LEO XIII, Encycl. *Providentissimus Deus*.)

Haec Scripturae Sacrae definitio, a Concilio Vaticano tanquam fidei dogma tradita, nullatenus placet *modernistis*. Etenim juxta eos : « Nimiam simplicitatem aut ignorantiam prae se ferunt qui Deum credunt vere esse Scripturae Sacrae auctorem. » (*Decr. Lamentabili*, prop. 9.) Eorum opinione, S. Scriptura nihil est aliud quam narratio experientiarum religiosarum quas extraordinarii quidem homines naturali sensu suo religioso in semetipsis experti sunt, scriptisque mandarunt. Libros sacros, inquit Pius X, « ad modernistarum scita, definire probe quis possit *syllogen experientiarum*, non cuique passim advenientium, sed extraordinariorum atque insignium, quae in quapiam religione sunt habitae. Sic prorsus modernistae docent de libris nostris cum veteris tum novi testamenti ». (Encycl. *Pascendi*, n. 54.) Qua de causa libros sacros explicandos esse docent eodem prorsus modo quam ceteros libros arte humana conscriptos. « Exegeta, si velit utiliter studiis biblicis incumbere, in primis quamlibet praeconceptam opinionem de supernaturali origine Scripturae Sacrae seponere debet, eamque non aliter interpretari quam cetera documenta mere humana. » (*Decr. Lament.*, prop. 12.) — Et quia protestantes recentiores libros sacros exponunt, nullo habito respectu supernaturalis revelationis, apud ipsos quaerendus est verus Scripturae Sacrae sensus. « Heterodoxi exegetae fidelius expresserunt sensum verum Scripturarum quam exegetae catholici. » (*Ibid.*, prop. 19.)

362.^a Scriptura Sacra pluribus designatur nominibus : vocatur *Scriptura Dei*, *scriptura sancta*, *sacrae litterae*, *foedus*, *testamentum*, etc.; vocatur praesertim *Biblia*, id est *liber*, quia est omnium librorum excellentissimus, a quo omnis sapientia, quae in aliis continetur libris, tanquam e proprio fonte effluit.

De Scripturis Sacris quatenus humanam possident auctoritatem, in tractatu de vera Religione satis jam dictum est (n. 96 et seq.); illud superest solum ut de eisdem, qua fontes sunt veritatis divinitus revelatae, quaedam principaliora adjiciantur, remissis ad scholas scripturísticas longioribus de hocce argumento disputationibus. Paucis igitur agemus in art. I. de Scripturarum inspiratione; in II, de canone S. Scripturarum; in III. de earumdem interpretatione.

ARTICULUS I.

De SS. Scripturarum inspiratione.

Aggredientibus hanc de SS. Scripturarum inspiratione tractationem, duo puncta investiganda sunt : natura scilicet inspirationis, et ejusdem extensio.

§ 1. — DE INSPIRATIONIS NATURA.

363. Definitio. — Inspiratio definitur : *Specialis Spiritus Sancti influxus in Scriptorem sacrum, quo fit ut Deus proprie alicujus libri auctor existat.* — Dicitur *specialis Spiritus Sancti influxus*, influxus scilicet ordinis supernaturalis, ab eo distinctus, quo Deus creaturas movet in ordine naturali ; *in scriptorem sacrum*, in hominem scilicet, quo Deus tanquam instrumento ad aliquid scribendum utitur ; *quo fit ut Deus proprie alicujus libri auctor existat*, virtute hujus specialis influxus Deus vere et proprie est libri *auctor principalis*, ita ut liber sit proprie *verbum Dei, epistola Dei ad homines, conscriptus, dictus, dictatus, conditus* ab ipso Deo, ut loquuntur SS. Patres. Homo vero sub illo influxu scribens, est libri auctor secundarius et instrumentalis, quo Deus tanquam secretario utitur. Sicut, v. gr., si secretarius, rege dictante, litteras conscribit, litterae regem habent auctorem proprium et principalem, secretarium vero auctorem secundarium et instrumentalem.

Convenit inter omnes, modernistas si excipias, de hac generali inspirationis definitione, utpote quae ex SS. Patrum et Conciliorum dictis manifeste eruatur. Sed si de inspirationis natura, qua Spiritu Sancto afflante, Scripturarum libri ab hagiographis sunt conscripti, pressius inquiratur, auctores alii aliter sentiunt ; quorum sententiae ut intelligantur, inspirationis divisio praemittenda est.

364. Divisio. — Inspiratio dividitur : 1° *Ratione subjecti*, in activam, passivam, et terminativam. — *Activa* est ipsa Dei actio hominem ad scribendum movens. — *Passiva* est effectus divinae motionis receptus in homine, seu est charisma supernaturale ad modum gratiae gratis datae, quo homo per modum transeuntis assumitur tanquam instrumentum Dei ad scribendum. — *Terminativa* est qualitas ipsi Scripturae inhaerens, qua ipsa dicitur et vere est *verbum Dei*.

2° *Ratione modi*, inspiratio est negativa vel positiva ; antecedens, concomitans vel subsequens. — *Negativa* consistit in simplici

assistentia, qua Spiritus Sanctus praecavet ne auctor sacer in scribendo falsa enarret. — *Positiva* consistit in physico influxu, quo Deus scriptorem movet, eique, quae conscribi debent, suggerit. — *Antecedens* est praevius Dei influxus, quo scriptoris mentem circa scribenda illuminat, ejusque voluntatem ad scribendum efficaciter movet. — *Concomitans* est divina assistentia, qua Deus scriptori actu scribenti invigilat, ne erret, paratus ei quae scribenda sunt inspirare, quoties sibi relictus scriptor in errorem incideret. Haec est fere eadem ac negativa. — *Subsequens* est simplex declaratio, qua Deus librum, humana industria conscriptum, ab errore immunem pronuntiat, ipsum approbat suumque facit.

365. Opiniones erroneae. — In Scriptura Sacra veritates reperiuntur duplicis generis, nimirum : aliae captum humanum superant, et ex sola revelatione cognosci possunt, ut sunt mysteria ; quoad harum inspirationem nulla fervet controversia. — Aliae sunt, quas hagiographus naturali lumine cognoscere potest, ut sunt facta historica, scientiae naturales, veritates quaedam ordinis moralis, etc. ; quoad inspirationem harum veritatum aliqui erronee senserunt.

J. Jahn, in sua *Introductione in libros Vet. foederis*, anno 1814 vulgata, solam admittit inspirationem *mere negativam*. « Ut igitur libri sint divinae auctoritatis, *inquit*, necesse est, ut scriptores auxilio (divino) suffulti omnem errorem caverint. Assistentia divina ad praecavendos errores dicitur inspiratio, nomine quidem in scholis recepto, sed non satis congruo : assistentia enim haec nil inspirat aut docet, quod est revelationis, sed solummodo errores praecavet et impedit. »

Alii cum Bonfrerio solam concomitantem admittunt directionem, qua Deus non solum scriptori, ne erret, invigilat, sed etiam paratus est suggerere et reapse suggerit, quoties hagiographus sibi relictus in errorem incideret.

Alii, ante Concilium Vaticanum docuerunt, partes quasdam aliquorum librorum humana industria conscriptas, Scripturis esse insertas, et ut inspiratas unice propter subsequentem Ecclesiae approbationem haberi.

Lessius demum, licet veram admiserit in S. Scripturis inspirationem, docuit tamen fieri posse, ut liber humana industria exaratus, per subsequentem approbationem Dei fiat divinus, et divinam ac infallibilem auctoritatem, non secus atque caeteri S. Scripturae libri possideat.

His opinionibus finem imposuit Vaticanum dum docet (*Const. Dei Filius*, c. 2) : « Eos (libros) vero Ecclesia pro sacris et canonicis habet, non ideo quod sola humana industria concinnati, sua deinde auctoritate sint approbati ; nec ideo duntaxat quod revelationem sine errore contineant ; sed propterea quod Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem, atque ut tales ipsi Ecclesiae traditi sunt. »

Earumdem falsitatem manifestat etiam ratio. Teste Vaticano cum universali traditione, ejusmodi debet esse librorum sacrorum inspiratio, ut propter illam Deum habeant auctorem. Porro, ut aliquis non solum putetur, sed reapse sit verus auctor alicujus libri, non requiritur quidem ut illum propria manu conscribat, sed tamen non sufficit ut vel scriptori, ne erret, negative adsistat ; vel ipsum scribentem quasi oculis comitetur, paratus huic, si forte erraret, veritatem suggerere ; vel librum ab alio conscriptum declaret suum ; verum, requiritur positiva actio in scriptorem, qua huic, quae scribenda sunt, indicet, eumque ad scribendum excitet. Inspiratio igitur negativa, aut concomitans, aut subsequens, licet sufficiant ne in scriptis ullus error contineatur, nullatenus tamen sufficiunt ut hi libri Deum habeant verum auctorem.

Praeterea, ut aiunt SS. Patres, quae in Scripturis Sacris continentur, *verba et eloquia* ipsius Dei sunt, a Deo *dicta, dictata, conscripta* sunt ; quae omnia, sicut intuenti patet, in inspiratione negativa, aut concomitante, aut subsequente usu venire nequeunt.

365.^a Praeteritis hisce temporibus novus et quidem maxime exitialis de inspiratione prodiit error, *modernistarum* scilicet, qui antiquiores protestantes audacia superantes, talem inspirationis tradunt notionem, qua libris Sacris divinam auctoritatem penitus auferant. Eorum opinione, inspiratio in eo solum consistit, quod scriptores sacri impulsu quodam naturali, ad instar inspirationis poeticae, veritates religiosas sub peculiari quodam aspectu scriptis mandarunt. « Inspiratio librorum Veteris Testamenti in eo consistit quod scriptores israelitae religiosas doctrinas sub peculiari quodam aspectu, gentibus parum noto aut ignoto, tradiderunt. » (Decr. *Lamentabili*, prop. 10.) Et Pius X, eorum sententiam sic exponit : « Sic igitur in hisce libris Deus quidem loquitur per credentem ; sed, uti fert theologia modernistarum, per *immanentiam* solummodo et *permanentiam* vitalem. — Quaeremus quid tum de inspiratione ? Haec, respondent, ab impulsione illa, nisi forte vehementia, nequaquam secernitur, qua credens ad fidem suam verbo scriptove aperiendam adigitur. Simile quid habemus in poetica inspiratione ¹ ; quare quidam aiebat : Est Deus in nobis, agitante calescimus illo. Hoc modo Deus initium dici debet inspirationis sacrorum librorum. — De qua praeterea inspiratione, modernistae addunt, nihil omnino esse in sacris libris, quod illa careat. Quod quum affirmant, magis eos

¹ Cf. Houtin, *La question bibl. au 20e siècle*, p. 32 seq. — Réville, *Jésus de Nazareth*, t. I, p. 26.

crederes orthodoxos quam recentiores alios, qui inspirationem aliquantum coangustant, ut, exempli causa, quum *tacitas* sic dictas *citationes* invehunt. Sed haec illi verbo tenus ac simulate. Nam si Biblia ex agnosticismi praeceptis iudicamus, humanum scilicet opus, ab hominibus pro hominibus exaratum, licet jus theologo detur ea per *immanentiam* divina praedicandi ; qui demum inspiratio coarctari possit ? Generalem utique modernistae sacrorum librorum inspirationem asseverant : catholico tamen sensu nullam admittunt. » (Encycl. *Pascendi*, n. 54 ss.)

366. Vera inspirationis notio. — Genuinam inspirationis notionem nobis exhibet Leo XIII (Encycl. *Providentissimus*) : « Supernaturali ipse (Spiritus Sanctus) virtute ita eos (hagiographos) ad scribendum excitavit et movit, ita scribentibus adstitit, ut ea omnia eaque sola quae ipse juberet, et recte mente conciperent, et fideliter conscribere vellent, et apte infallibili veritate exprimerent ; secus, non ipse esset auctor Sacrae Scripturae universae. »

Quibus in verbis omnia continentur elementa, quae ad veram et proprie dictam inspirationem requiruntur.

I. Requiritur *influxus Dei positivus et antecedens* in hagiographum, quo Deus eum ad scribendum efficaciter excitat et movet : *supernaturali virtute ita eos ad scribendum excitavit et movit.*

a) *Influxus requiritur positivus* : si enim Deus in scriptorem positive non influeret, sed ei scribenti solum assisteret eum ab errore praecavendo, liber Deum non posset habere auctorem, ut supra notatum est.

b) *Influxus requiritur antecedens seu praeivius.* Hagiographus est tanquam instrumentum a Spiritu Sancto assumptum ad scribendum (ut ait Leo XIII, paululum ante verba supra relata). Sed hoc exigit natura instrumenti, ne scilicet agat nisi prius a causa principali ad agendum applicetur : quoties enim instrumentum seipsum prius movet ad agendum, opus productum ipsi tanquam causae principali est attribuendum. Initium igitur scriptionis, seu impulsus ad scribendum, non a scriptore sacro, sed a Deo venire debet, alioquin non Deus, sed hagiographus libri auctor foret principalis.

II. Requiritur influxus Dei *concomitans* in hagiographum *dum scribit et quamdiu scribit* : instrumentum enim non agit nisi tamdiu quamdiu motio moventis in eo perseverat. Hic autem influxus concomitans in tribus consistit, nimirum : in illuminatione intellectus, in motione voluntatis, in directione quoad verborum electionem : *ita scribentibus adstitit, ut ea omnia et sola, etc.*

Hagiographus est Dei instrumentum, sed instrumentum liberum, intellectu et voluntate praeditum. Deus autem quamlibet creatu-

ram movet secundum cujusque naturam : utitur ergo Deus scriptore sacro tanquam instrumento non mechanico, sed intelligente et libero, quod a Deo infallibiliter agitur et simul libere agit ; quod a Deo quoad intellectum et voluntatem ita movetur ad scribendum, ut et ipsum nativis suis viribus proprioque labore effectum a Deo intentum producat. Unde :

a) Deus hagiographis, dum scribebant, jugiter adstitit, non sola assistentia negativa, sed positiva, *illuminando* virtute supernaturali eorum intellectum, *ut et omnia et sola quae ipse juberet, recte mente conciperent*. Requiritur igitur in inspiratione *positiva divina illuminatio*.

Quoad veritates conscribendas, quae in sacris litteris continentur, scriptor sacer in duplici casu versari potuit. Aliae sunt veritates, quas nescivit, neque naturaliter scire potuit, qualia sunt mysteria, quae nondum explicite erant revelata. Ad istas veritates quod spectat, divina illuminatio necessario fieri debuit ad duos fines ratione saltem distinctos : primum, scilicet, ut istae veritates cognoscerentur, quod factum est per revelationem proprie dictam ; deinde, ut cognoscerentur *tanquam scribendae*, quod factum est per iudicium quoddam supernaturale, quo veritates scribendae a non scribendis infallibiliter secernerentur ; plura enim sunt revelata, ut, v. gr., traditiones divinae stricte dictae, quae scripta non sunt.

Aliae sunt veritates, quas scriptor sacer naturaliter scivit vel scire potuit, ut sunt facta historica, scientiae naturales, aut veritates supernaturales aliis antea jam revelatae. Ad istas veritates quod attinet, potuerunt etiam a Deo immediate revelari : nihil enim obstat quominus Deus naturaliter scita vel scibilia revelet ; attamen, ut cognoscerentur, revelatio non fuit necessaria ; potuit enim Deus, movendo hagiographum ad scribendum, ipsum excitare ut proprio labore earum veritatum notitiam acquireret, vel de rebus antea gestis reminisceretur. Ita legimus B. Lucam, cum in eo esset ut suum Evangelium conscriberet, diligenter ex aliis, quae a Salvatore a principio gesta erant, fuisse percunctatum. — Sed omnino necessaria erat divina illuminatio ut ea, quae naturaliter jam nota erant, *novo modo* cognoscerentur, id est, cum omnimoda certitudine et *tanquam scribenda*. Ex speciali ista illuminatione *quoad scribenda ut sic*, ex iudicio illo supernaturali, hoc evenit ut nempe scriptor sacer, ex multis quae naturaliter scivit, ea sola et omnia, quae Deus scripta voluit, caeteris omnibus omissis, recte et mente conciperet et scriberet. — In hac praecise illuminatione

concomitante in ordine ad scribendum consistit formaliter inspiratio, licet non unice.

Sic, v. gr., S. Joannes suum Evangelium ita claudit (xx, 30, 31) : *Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quae non sunt scripta in libro hoc : haec autem scripta sunt ut credatis* (cf. xxi, 25). Quod haec et alia multa cognoverit Joannes, tenuit scientia naturali, vel anteacta revelatione ; quod haec, non vero alia, scripserit, tenuit iudicio supernaturali ex speciali illa illuminatione, qua ipsi, haec sola esse scribenda, manifestatum est.

b) Deus scribentibus jugiter adstitit, non solum ut recte mente conciperent ; sed etiam *ut ea omnia eaque sola, quae ipse juberet, fideliter conscribere vellent*. Ergo in inspiratione, praeter intellectus illuminationem, admittenda est jugis motio voluntatis, qua hagiographi infallibiliter adducebantur ut fideliter conscribere vellent ea omnia et sola, quae Deus ab eis conscripta voluit. Deficiente enim hac motione, fieri potuisset ut hagiographus vel non omnia scripsisset, quae Deus scripta voluit, vel aliquid de suo addidisset, quod Deus scriptum noluit ; et sic totus liber Deum non haberet auctorem.

c) Demum Deus scribentibus adstitit, *ut ea omnia eaque sola, quae ipse juberet, apte infallibili veritate exprimerent*. Homo suis viribus relictus, in scribendis suis cogitationibus labi potest, ita ut verba, ideas, quas exprimere velit, vel non omnimoda veritate, vel non eo modo, quo voluit eas exprimere, manifestent. Ut igitur ea, circa quae sacri scriptores divinitus erant illuminati infallibili veritate exprimerent, et *apte* exprimerent, id est, eo modo, ut verba ad amussim divino cogitatu responderent, Deus scribentibus adstitit, eosque in verbis eligendis direxit.

367. In quo autem consistat haec divina assistentia ad aptam verborum electionem, non declarat S. Pontifex.

Triplex praesertim inter auctores adest sententia. *Prima* pro omnibus Scripturae verbis solam assistentiam *negativam* admittit, qua Deus scriptorem ab omni errore et falsitate, et ab omnibus verbis, quae divinum conceptum non apte, exprimerent, custodit ; in reliquis vero scriptorem suis viribus relinquit, ut in scribendo sua sola diligentia utatur.

Secunda distinctionem ponit inter veritates quae humanum caput superant, et veritates quae naturalibus viribus cognoscuntur. Quoad veritates primi generis, specialem requirit motionem antecedentem, qua Spiritus Sanctus imprimit conceptum verborum

infundendo novas species, vel peculiariter excitando et movendo species praexistentes ; haec est inspiratio verbalis proprie dicta. Quoad veritates secundi generis concordat cum priori sententia ¹.

Alii demum pro omnibus veritatibus assistentiam requirunt positivam, quae in eo consistit quod Deus scriptoribus divinum exhibet adjutorium, quo in electione verborum ita diriguntur, ut ea semper prae caeteris assumant verba, quae divino conceptui perfectius respondeant ².

Haec *tertia* opinio caeteris videtur anteponenda. Etenim sententiae S. Scripturae, *qua scriptae*, Deum habent auctorem. Non viderentur autem Deum habere auctorem *qua scriptae*, nisi Deus positive ad earum scriptionem concurreret ; siquidem assistentia illa est pars essentialis inspirationis ; sed, sicut supra dictum est, inspiratio negativa, Deus ut proprie sit auctor, non sufficit. — Praeterea, hagiographus etiam *qua scribens*, est instrumentum Dei, principalis auctoris libri. Actio autem principalis agentis ad omnia, quae fiunt ab instrumento, extenditur. Actio igitur Dei ad verborum etiam electionem extenditur.

Nec tamen confundi debet haec positiva Dei assistentia cum inspiratione verbali proprie dicta, qua ipsa verba a Deo dictantur. Enimvero, aliud est dictare sententiarum verba, et aliud scribentem adjuvare, proprio ut labore verba inveniat, quibus sententiae apte exprimantur. Ex altera vero parte, haec positiva Dei assistentia inspirationem verbalem quoad aliqua verba non excludit ; nihil enim obstat quominus Deus, etsi pro omnibus rebus hagiographo auxilium exhibeat ad aptam verborum electionem, aliquoties tamen ipsa verba eidem dictet, praecipue scribenti altiora mysteria, quae captum humanum undequaque superant.

§ 2. — DE INSPIRATIONIS EXTENSIONE.

368. Ratione extensionis inspiratio dicitur realis vel verbalis, universalis vel particularis. — *Realis* est, quae sese extendit ad res et sententias, quae in S. Scripturis continentur ; *verbalis* est, quae sese extendit ad ipsa verba, et *apte dici potest dictio verborum* ; fit enim per impressionem conceptus verbi, sive novae species in hunc finem a Deo infundantur, sive species praexistentes speciali motione ab eo excitentur. — *Universalis* dicitur, quae sese ad omnes textus extendit ; *particularis*, quae ad determinatas Scripturae partes restringitur.

¹ Ita Suarez, *De fide*, Disp. 5, sect. 3, n. 5. — ² Cf. Egger, n. 222.

369. Diversae sententiae. — Ad inspirationis extensionem quod spectat « tres, ait S. Alphonsus, adsunt opiniones : *Prima* affirmat totam Scripturam esse a Deo inspiratam tum quoad sententias, tum quoad verba. *Secunda* docet omnes sententias esse a Deo inspiratas, sed non omnia verba ; et haec sententia est probabilior. *Tertia* opinio, erronea et impia, tenet multas sententias fuisse a Deo inspiratas ; quasdam vero fuisse a scriptoribus sacris suo Marte exaratas. » (*Cont. haer.*, c. 1, n. 38.) — His *quarta* potest addi sententia, quae nostris temporibus plures habet patronos ; docet : Omnes sententias et res esse inspiratas, nulla autem verba esse proprie inspirata, sed omnia esse ab ipsis hagiographis sub speciali Dei assistentia electa ¹.

Prima, secunda et *quarta* sententia sunt probabiles ; quaelibet suos habet patronos ; et cum Ecclesia de verborum inspiratione proprie dicta nihil definierit, cuilibet integrum est quam libuerit amplecti sententiam. Prae caeteris tamen placet *secunda*, quae docet multa verba esse immediate inspirata, speciatim quae mysteria exprimunt ; caetera vero ab ipso hagiographo suo Marte sub assistentia Dei positiva esse electa.

Ratio cur nonnulla verba immediate inspirata dicimus, ea est quod SS. Patres, dum de aliquibus vocibus loquuntur, ut *Verbum*, apud S. Joannem, *semini* (*ad Gal.*, III, 16), clare affirmant has voces a Spiritu Sancto esse dictatas. Praeterea, aliqua verba immediate esse inspirata, ex ipsa Scriptura confirmari potest ; legimus nimirum. (*Jer.*, I, 9) : *Ecce dedi verba mea in ore tuo*, quae in sensu suo obvio perfectius de verbo oris quam de verbo cordis intelliguntur.

Non omnia autem verba esse inspirata seu a Spiritu Sancto dictata, ex S. Scripturis non obscure colligi potest. Non raro enim Evangelistae eosdem Christi Domini sermones diversis verbis referunt ; quae quidem verborum diversitas, si eis omnia verba a Spiritu Sancto immediate fuissent inspirata, vix explicari posset. Et auctor II. Machabaeorum (cap. II), fatetur se non facilem laborem, imo vero negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsisse, et cap. XV, si quid minus digne scripserit, sibi ut ignoscatur postulat. Sed si Spiritus Sanctus ei omnia verba immediate inspirasset, non amplius apparet nec quomodo labor ejus tam difficilis fuisset, nec cur ob styli defectum veniam petere debuisset.

Tertia sententia, *erronea et impia*, imo hodieum *haeretica* vel

¹ Cf. Berthier, *De locis theol.*, n. 105.

saltem *haeresi proxima*, inspirationem restringit ad res fidei et morum ; in caeteris errorem possibilem fuisse affirmat. Ita Erasmus, in cap. II. *Matth.*, 7. — Proxime ad hanc sententiam accedit Holden, qui in suo libro *Divinae fidei analysis*, etsi concedat nullum in Scripturas irrepsisse errorem, docet tamen inspirationem proprie dictam sese extendere ad solas res fidei et morum.

Patronis tertiae hujus sententiae adnumerari etiam illi debent qui, scientiarum naturalium progressu perculsi, ut S. Scripturas cum scientiis componerent, elapsis hisce temporibus fateri sustinuerunt, scriptores sacros fuisse quidem inspiratos quoad omnia omnino, quae ad fidem aut mores pertineant, in caeteris vero multis, speciatim in iis quae ad scientias pertineant naturales, inspiratione caruisse, ac proinde fieri posse ut in haec error irrepserit. « Inspiratio divina, *inquiunt modernistae*, non ita ad totam Scripturam Sacram extenditur, ut omnes et singulas ejus partes ab omni errore praemuniat. » (Decr. *Lamentabili*, prop. 11 ¹.)

Docet autem Ecclesia Catholica in S. Scripturis, quales ab hagiographis scriptae sunt, res omnes, omnes sententias, etiam obiter tantum ac incidenter dictas, sive ad fidem et mores, sive ad historiam aut scientias naturales pertineant, esse divinitus inspiratas, ita ut tota Scriptura et in omnibus suis partibus Deum habeat auctorem et causam efficientem principalem, nec prorsus fieri possit ut in eisdem vel minimus error deprehendatur.

370. Prop. *Omnes Scripturae Sacrae libri, et quoad omnes suas partes, qualiter in Vulgata editione reperiuntur, divinitus sunt inspirati.*

De fide, ex verbis Tridentini et Vaticani, infra citandis.

Ad propositionem probandam praesto sunt argumenta diversi generis : alia ducuntur ex testimonio ipsius Scripturae, non qua inspiratae (alioquin foret petitio principii), sed qua possidentis humanam eandemque maximam auctoritatem ; alia desumuntur ex jugi traditione ; argumentum autem apodicticum ex ipsius Ecclesiae definitione petendum est, quae cum a Deo revelationis custos et magistra veritatis sit constituta, idcirco, quinam libri sint divinitus inspirati, infallibiliter declarare potest.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Pro inspiratione librorum Vet. Test. testes habemus ipsos scriptores sacros. Legimus (*Exod.*, xvii, 14) : *Dixit Dominus ad Moysen : scribe hoc ob monumentum in libro.* Cfr. etiam *Exod.*, xvii, 14 et xxxiv, 27. — (*Jer.*, xxx, 2) : *Scribe tibi omnia verba quae locutus sum ad te in libro.* Et (xxxvi, 2) :

¹ Cf. *Ami du clergé*, 1894, p. 5.

Tolle volumen libri et scribes in eo omnia verba quae locutus sum tibi...

Novum Testamentum inspirationem Vet. Test. non obscure commendat. a) Christus, missionis suae confirmandae gratia, ad Scripturas provocat, tanquam ad firmissimum argumentum et ad eloquia Dei quae fallere nequeunt. Legimus (*Joan.*, v, 39) : *Scrutamini Scripturas... illae sunt, quae testimonium perhibent de me.* — (*Luc.*, xxiv, 44, 46) : *Necesse est impleri omnia quae scripta sunt in Lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me... Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et surgere a mortuis.*

b) Apud Lucam (i, 70), Zacharias laudat Deum, qui locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt, Prophetarum ejus. Et Apostolus (*Rom.*, iii, 2), testatur credita esse illis eloquia Dei. In *Act.*, i, 16 : *Oportet impleri Scripturam quam praedicit Spiritus Sanctus per os David de Juda.*

Item *Act.*, iv, 24-28 : *Domine qui Spiritu Sancto per os patris nostri David, pueri tui, dixisti : Quare fremuerunt gentes...*

Heb., x, 15 : *Contestatur autem nos Spiritus Sanctus. Postquam enim dixit : Hoc autem est testamentum. Et citat Jer.*, xxxi, 33.

Ipsae Christus *Matt.*, xxii, 31 : *De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis : Ego sum Deus Abraham, etc. (Exod.*, iii, 6.) — *II, Tim.*, iii, 16, ait : *Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum; quae autem sit illa Scriptura, indicat (v. 15) : Scriptura scilicet sunt sacrae litterae, quas Timotheus didicit ab infantia, id est, tota Scriptura apud Judaeos tunc temporis existens.*

Simile testimonium praebet S. Petrus (*II, Ep.*, i, 20, 21) : *Omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.*

Pro inspiratione librorum Novi Test. tam luculenta non praesto sunt Scripturae testimonia.

Pro Apocalypsi testimonium habemus ipsius auctoris, qui testatur se ex inspiratione scribere : *Quod vides, scribe in libro. (Apocal.*, i, 11.)

Pro S. Pauli Epistolis, excepta forsitan secunda ad Timotheum, testimonium habemus S. Petri, qui Pauli Epistolas inter alias Scripturas adnumerat, dicens (*II, Petr.*, iii, 15, 16) : *In quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et caeteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.*

Remanet ergo difficultas quoad alios N. T. libros. — Probanda est igitur thesis praesertim ex traditione et auctoritate Ecclesiae.

II. Ex Traditione. 1° Pro libris Vet. Test., testem in primis habemus Synagogam, quae sacros libros tanquam divinitus datos semper venerata est. « Omnibus Judaeis, ait *F. Josephus*,¹ statim a prima nativitate congenitum esse, ut haec scripta credant Dei dogmata, et eis inhaereant, ac pro eis, si opus sit, mortem subeant. »

2° Pro libris utriusque Testamenti, testes adsunt omnes fere SS. Patres. Ait *S. Clem. Rom.* 2 : « Diligenter inspicite Scripturas, Spiritus Sancti oracula. Attendite, nihil injustum, neque perversum in illis scriptum esse. » — *S. Irenaeus* 3 : « Scripturae, inquit, perfectae sunt, quippe a Verbo Dei et Spiritu ejus dictae. » — *Origenes* 4 scribit : « Ipsae Scripturae divinae sunt Dei, id est, Spiritu inspiratae... iique sermones non prolati humanitus, sed Dei sunt sermones. » — *S. Basilius* 5 ait : « Scripturam divinitus inspiratam dici, eo quod afflatu Spiritus Sancti scripta sit. » — *S. Hieronymus* affirmat 6 : Scripturae sanctae libros a Spiritu Sancto conscriptos et editos esse, eosque *sermonem Dei* vocat. — *S. Greg. M.* 7, Sacram Scripturam vocat « Epistolam omnipotentis Dei ad creaturam suam. » Similia legere est apud omnes fere Patres. Probatur etiam ex praxi unanimi Patrum qui ad Scripturam recurrunt tanquam ad argumentum *divinum* ad probandam fidei doctrinam.

III. Ex auctoritate Ecclesiae. Legimus in Tridentino, *Sess. IV* : « Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus... omnes libros tam Veteris quam Novi Testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor... pari pietatis affectu et reverentia suscipit et veneratur... Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt... pro sacris et canonicis non suscepit, anathema sit. »

Et Concilium Vaticanum Tridentini decretum renovans, ait (*Const. Dei Filius*, c. 2) : « Qui quidem Vet. et Novi Testamenti libri integri cum omnibus suis partibus, prout in ejusdem Concilii decreto recensentur..., pro sacris et canonicis habet..., propterea quod, Spiritu Sancto inspirante conscripti, Deum habent auctorem. » — Deinde, can. 4, rem definit : « Si quis Sacrae Scripturae libros integros cum omnibus suis partibus, prout illos sancta tridentina

¹ *Cont. Apionem*, l. 1. — ² *Epist. I, ad Corinth.*, c. 45. *M.*, T. 1, c. 299. — ³ *Adv. haeret.*, l. 2, c. 28, n. 2. *M.*, 7, c. 805. — ⁴ *De Princ.*, l. 4, c. 1. *M.*, 11, c. 342. — ⁵ *Lib. De Spir. S.*, c. 21. *M.*, 32, c. 166. — ⁶ *In Mich.*, c. 7, ad v. 7. *M.*, 25, c. 1222. — ⁷ *Ep. l. 4*, 31. *M.*, 27, c. 706.

synodus recensuit, pro sacris et canonicis non suscepit, aut eos divinitus inspiratos esse negaverit ; anathema sit. »

371. Corollarium. Ex dictis. « consequitur ut qui in locis authenticis librorum sacrarum quidpiam falsi contineri posse existiment, ii profecto aut catholicam divinae inspirationis notionem pervertant, aut Deum ipsum erroris faciant auctorem. Atque adeo Patribus omnibus et Doctoribus persuasissimum fuit, divinas Litteras, quales ab hagiographis editae sunt, ab omni omnino errore esse immunes, ut propterea non pauca illa, quae contrarii aliquid vel dissimile viderunt afferre (eademque fere sunt quae nomine novae scientiae nunc obijciunt), non subtiliter minus quam religiose componere inter se et reconciliare studuerint ; professi unanimes, libros eos et integros et per partes a divino aequae esse afflatu, Deumque ipsum per sacros auctores elocutum nihil admodum a veritate alienum ponere potuisse. Ea valeant universe quae idem Augustinus ad Hieronymum scripsit (*Ep.*, LXXXII, 1) : *Ego enim fateor caritati tuae solis eis Scripturarum libris qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorum scribendo aliquid errasse firmissime credam. Ac si aliquid in eis offendero litteris quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam* ». (Leo XIII, *Encycl. Providentissimus*.)

ARTICULUS II.

De canone Scripturarum.

372. Canon graece idem significat ac *regula* seu *catalogus* ; in praesenti sumitur pro catalogo librorum, quos Ecclesia tanquam divinitus inspiratos veneratur.

Canon, quem recensuit et approbavit Concilium Tridentinum, Sess. IV, septuaginta duos complectitur libros, scilicet quadraginta quinque pro Veteri Testamento, et viginti septem pro Novo Testamento.

Libri canonici alii vocantur protocanonici, alii deuterocanonici. *Protocanonici* ii sunt, quorum inspiratio nunquam in dubium est vocata ; *deuterocanonici* vero ii, de quorum inspiratione olim apud aliquos dubitatum est. Ast nunc, propter definitionem Concilii Tridentini a Vaticano renovatam, cum protocanonici tum deuterocanonici ejusdem sunt auctoritatis, nec cuiquam in posterum fas est de inspiratione deuterocanonicorum dubium movere.

II. *Libri deuterocanonici Vet. Test. septem numerantur*, videlicet : Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, Machabaeorum, I, et II ; — et fragmenta quaedam, scilicet septem ultima capita libri Esther, id est, a c. x, v. 4, ad finem ; *Daniel*, c. III, 24-90, seu oratio Azariae et canticum trium puerorum ; c. XIII, historia Susannae ; c. XIV, narratio excidii Beli et draconis.

Praedicti libri vel librorum fragmenta in canone Judaeorum,

quem post captivitatem babylonicam confecit Esdras, inscripta non erant, vel quia eorum codices durante captivitate deperditi nondum erant reperti, vel quia libri nondum scripti erant, ut I et II Machabaeorum. Cum vero postea nullus propheta eos libros in canonem Esdrae retulerit, ipsi extra Judaeorum canonem semper remanserunt; Judaei tamen eos pari veneratione atque caeteros Scripturae libros semper sunt persecuti; unde et septuaginta interpretes eos in sua versione aliis libris inspiratis conjunxerunt.

Certum est etiam tribus primis Ecclesiae saeculis nullum de horum librorum inspiratione dubium exstitisse; ast labente saeculo IV, cum inter canonem judaeorum atque christianorum institui coeptae sunt comparationes, neque praedicti libri in canone judaeorum conspicerentur, idcirco de eorum inspiratione controversia moveri coepit, pluresque inventi sunt qui eorum auctoritatem in dubium verterint.

III. *Libri deuterocanonici Novi Test. sex recensentur*, videlicet: Epistola ad Hebraeos, Epistola Jacobi, II, Petri, II et III, Joannis, et Apocalypsis; et fragmenta quaedam, scilicet: Marcus, c. XIV, 9-20; Lucas, c. XXII, 43-44, seu historia sudoris sanguinei in horto; Joannes, c. VIII, 2-12, narratio de muliere adultera.

Qui libri, dum in nonnullis Ecclesiis ab initio statim tanquam inspirati tenebantur, ab aliis aliquamdiu tanquam dubiae auctoritatis habiti sunt; sed mox eorum divinitate comperta, eos omnes ut inspiratos unanimiter admiserunt.

Lutherani et calvinistae libros deuterocanonicos Vet. Test. ex integro rejiciunt; totum etiam librum Esther respuunt lutherani. Deuterocanonicos Novi Test. admittunt calvinistae; eos vero rejiciunt lutherani, una cum Epistola B. Judae.

373. Prop. *Canon S. Scripturarum a Concilio Tridentino editus, perpetua et communi Ecclesiarum consensione firmatur.*

N.-B. Thesis, cum nulla unquam de protocanoniciis exstiterit dubitatio, praesertim quoad libros deuterocanonicos probanda est.

PROB. I. Ex diversis canonibus. Diversis temporibus canones Scripturarum editi sunt, in quibus omnes libri, quos recenset Tridentinum, cum protocanonici tum deuterocanonici, et eodem fere ordine, citantur. Saeculo IV, Concil. Carthaginense III (anno 397), canonem edidit similem canonis tridentino, haec subjungens: « A Patribus ista accepimus in Ecclesia legenda. »

Hunc canonem Carthaginensem confirmavit Innocentius I,

1n. 405 ; ipsum Patres Concil. Constantinopolitani III denuo approbarunt. — Similem canonem edidit Gelasius Papa, saeculo v. — Cassiodorus, saec. vi, Isidorus Hispalensis, saec. vii, et Nicolaus I, saec. ix, eundem exhibent catalogum cum omnibus libris deuterocanoniceis. Denique in decreto pro Jacobitis Eugenius IV, quos in suo canone libros recensuit Tridentinum eosdem omnes enumerat.

II. **Ex antiquis versionibus.** Praeter versionem septuaginta interpretum anno 285 ante Christum confectam, in qua omnes libri deuterocanonici Vet. Test. referuntur, plures a primis Ecclesiae temporibus editae sunt versiones, praesertim Vetus Itala ; quae quidem omnes versiones libros tam Vet. quam Novi Test. indiscriminatim complectuntur.

III. **Ex consensu Ecclesiarum.** Ecclesiae Orientales, ex quibus plures, labente saeculo v, a communione Ecclesiae Romanae defecerunt, omnes libros deuterocanonicos, quos Tridentinum enumerat, tamquam inspiratos venerantur et in suo canone retinent.

IV. **Ex auctoritate Patrum.** Nullus ex Patribus secundi et tertii et etiam quarti saeculi citari potest, qui de inspiratione librorum deuterocanonicorum Vet. Test. dubitaverit ; e contra fere omnes citant eosdem libros eadem veneratione ac protocanonicos, et ex omnibus verba desumunt, quibus doctrinam confirment catholicam. Omnes etiam libros deuterocanonicos Novi Test. Patres citant ut divinos ; omnes commemorat S. Irenaeus, exceptis Ep. ad Philemonem et ad Hebraeos ; omnes citat Clemens Alex. ut divinos ; Origines Ep. Jacobi, ii. Petri, Ep. ad Hebraeos et Apocalypsim, etc., laudat ut inspiratas.

Traditionem corroborat primorum christianorum usus referendi in catacumbis aut ecclesiis effigies eorum, quorum historia in libris deuterocanoniceis Vet. Test. legitur. Frequenter occurrunt in monumentis archaeologicis Daniel inter leones, tres pueri in fornace, historia Tobiae, Judith, Susannae, etc.

Ex antiquissima igitur Ecclesiae consensione constat, libros deuterocanonicos semper ut inspiratos fuisse habitos, ac proinde optimo jure a Tridentino in canone recensitos fuisse.

ARTICULUS III.

De Scripturarum interpretatione.

374. **Definitio.** — Scripturarum interpretatio est judicium quo

nobis verus Scripturae sensus manifestatur. — Alia est authentica, alia privata. *Authentica* est iudicium, quo Ecclesia, sive per solemne sive per ordinarium magisterium, nobis rectum Scripturae sensum infallibili veritate manifestat. — *Privata* ea est, qua privati doctores, adhibitis hermeneuticae et exegetices regulis, sensum Scripturae exponunt ; cujusmodi sunt theologorum commentaria in libros sacros.

Una cum protestantibus, modernistae Ecclesiae denegant potestatem Sacram Scripturam authentice interpretandi. Eorum sententia : « Ecclesiae interpretatio Sacrorum Librorum non est quidem spernenda, subjacet tamen accuratiori exegetarum iudicio et correctioni. » — Et : « Magisterium Ecclesiae ne per dogmaticas quidem definitiones genuinum Sacrarum Scripturarum sensum determinare potest. » (Decr. *Lamentabili*, prop. 2 et 4¹.)

375. Sensus Scripturae. — Sensus Scripturae intelligitur id, quod Spiritus Sanctus per ipsam sive verbis sive rebus nobis manifestare intendit.

Duplex est Scripturae sensus, videlicet : litteralis et mysticus.

Sensus litteralis seu historicus ille est, quem verba ipsa significant. Alter est proprius, alter metaphoricus. Sensus *litteralis proprius* ille est, quem verba in sua obvia et naturali significatione expriment ; v. gr., quando, *Exod.*, xii, jubentur Judaei sumere agnum ad manducandum Pascha ; per agnum intelligitur animal. Sensus *litteralis metaphoricus* est, cum verba non sumuntur sensu obvio, sed propter aliquam similitudinem ad alteram rem significandam transferuntur ; sic, v. gr., Christus ob suam mansuetudinem *agnus* ; ob suam fortitudinem vocatur *leo*.

Sensus mysticus seu spiritualis ille est, quem non verba, sed ipsae res verbis significatae enuntiant. — Triplex distinguitur, nimirum : allegoricus, tropologicus et anagogicus. — Sensus *allegoricus* est, quando res, facta et dicta Vet. Test. ad Christum aut Ecclesiam referuntur, sic, v. gr., teste Apostolo (*Gal.*, iv), duo filii Abrahae duo testamenta praefigurant. — *Tropologicus* seu moralis ille est, qui spectat ad mores ; sic, v. gr., verba Deuter., xxv, 4 : *Non alligabis os bovis triturantis*, ex S. Paulo significant ministrum Evangelii victum accipere posse (I, *Cor.*, ix, 9.) — *Anagogicus* est, quando ea, quae in hac vita geruntur, ad vitam aeternam et coelestem patriam referuntur ; sic in *Ps.* xciv, 11, terra promissionis sensu

litterali significat Judaeam, sensu vero anagogico coelestem patriam exprimit.

Hos sensus omnes in voce *Jerusalem* reperire est ; siquidem sensu litterali *Jerusalem urbem* significat ; sensu allegorico *Ecclesiam militantem* ; sensu tropologico *animam fidelem* ; sensu anagogico *coelestem patriam*.

Quatuor isti sensus hisce versiculis continentur :

*Littera gesta docet, quid credas allegoria,
Moralis quid agas, quid speres anagogia.*

Praeter sensus praedictos, distinguitur adhuc sensus *accommodatius*, qui in hoc consistit, quod verba aut facta Scripturae Sacrae propter aliquam similitudinem accommodantur ad significandum aliquid, quod a Spiritu Sancto non intendebatur ; v. gr. si de B. V. Maria intelliguntur verba de altera Maria prolata : *Maria optimam partem elegit.* (*Luc.*, x, 42.)

Utrum sub eadem littera multiplex detur sensus litteralis, quem Deus ipse intendit, disputant auctores. Plures recentiores negant ; probabilior tamen videtur opinio, quae cum S. Augustino (*Conf.*, l. 12, c. 18 et 19), et cum S. Alphonso (*Cont. haer.*, c. 1, n. 46 ; *In Ps.*, II, v. 7 : *In Ps.* VIII et XLVI), aliisque multis affirmat in pluribus Scripturae locis multiplicem adesse sensum litteralem.

376. Prop. I. *Ad verum S. Scripturae sensum infallibiliter cognoscendum requiritur authentica interpretatio*¹.

De fide, ex dictis de regula fidei (cf. n. 216), contra protestantes qui docent S. Scripturam, saltem in rebus fidei et morum, claram esse atque omnibus obviam, ita ut quilibet fidelis spiritu suo privato, vel privata Spiritus Sancti inspiratione, verum ejus sensum invenire possit ; ex quo consequitur, ut S. Scripturam tanquam unicam fidei regulam admittant, ejus lectionem omnibus indiscriminatim commendent, omnemque interpretationem ab authentico aliquo magisterio factam tanquam inutilem et nocivam respuant.

PROB. Multa in Scripturis, etiam in rebus maximi momenti, obscura sunt atque intellectu difficilia. Atqui, in his fides nec certa esse potest, neque una in omnibus, nisi detur authentica interpretatio, qua eorum sensus legitimus declaretur. Cum igitur fides certa simul atque una in omnibus esse debeat, ideo authenticam adesse S. Scripturae interpretationem necesse est.

Prob. major. « Quaeritur, inquit S. Alphonsus, utrum S. Scrip-

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 1, c. 6, n. 16 et seq.

turae sensus clarus sit an obscurus. Dicunt novatores, omnes Scripturae textus obvios esse... Contrarium vero ex ipsa Scriptura manifestatur. Legimus apud S. Lucam (xviii, 34) : *Et ipsi nihil horum intellexerunt*, et (cap. ult., 45) : *Tunc (Christus) aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas*. Praeterea, S. Petrus loquens de Epistolis S. Pauli, scribit : *In quibus sunt quaedam difficultia intellectu*. (II. Petr., III, 16.) — Idem docent omnes SS. Patres. Citare sufficit S. Hieronymum, qui in sua *epist.* 121 *ad Algasiam*, de S. Scriptura dicit : *Quae tantis obscuritatibus obvoluta est* ; et S. Augustinum, qui in sua *epist.* 55, c. 21. M., 33, c. 222, ait : *In aliis innumerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis S. Scripturis multo nesciam plura quam sciam.* » (Cont. haer., c. 1, n. 17.)

Prob. minor. Dempta interpretatione authentica, obscuriora S. Scripturae loca vel per clariora explicari, vel privata cujuslibet ratione dilucidari, vel privata S. Spiritus inspiratione manifestari debent ; quae tria, spreto Ecclesiae magisterio, excogitaverunt protestantes. Atqui, haec ad fidei certitudinem et unitatem gignendam et conservandam minime sufficiunt.

1° *Non explicatio obscuriorum per alia clariora.* Multa in S. Scripturis occurrunt obscuriora, quae nullibi clarius manifestantur. De his igitur dubia semper et incerta foret fides, nisi authentica interpretatione eorum sensus legitimus nobis traderetur.

Praeterea, dubia et obscuriora, quae aliis in locis clarius manifestantur, authentico etiam indigent interprete, tum ut certiores reddamur haec obscuriora, de quorum sensu ambigitur, in aliis locis revera clarius manifestari ; tum ut certo cognoscamus quibusnam ex locis clarior eorundem manifestatio sit desumenda : alioquin et fides dubia remaneret, et in diversis diversa foret, cum, quae obscura sunt, per diversos imo et oppositos textus explicari possent, uti de facto demonstrat protestantium experientia.

2° *Non privata cujuslibet ratio.* « Spiritus privatus (seu ratio privata propria), inquit S. Alphonsus, cuilibet individuo proprius est, et quilibet homo errori est obnoxius. Nonne perhibent novatores Ecclesiam Romanam a saeculo v, cum ingenti turba doctorum qui ei adhaeserunt, in errorem esse lapsam et fidem alterasse ? Quomodo igitur privatus quilibet homo errare non posset ? » (Loc. cit., n. 18.)

Ratio igitur privata fidei certitudinem subministrare non potest ; sed nec fidei unitatem. Cum enim ratio privata a cujuslibet dispo-

sitionibus quam maxime dependeat, pro diversis dispositionibus quibuscum diversi eundem textum legunt, variis modis illum interpretantur; imo ob innatam hominis inconstantiam, quod aliquis uno sensu prius intellexerat, postea, re melius expensa, vel mutatis animae dispositionibus, alio prorsus sensu explicat. Et sic nec in diversis, nec in eodem subjecto, una foret fides. Cujus diversitatis manifestum exemplum prae se ferunt protestantes, qui in rebus etiam obviis, diversa et opposita docent, et diversis temporibus sibimetipsis contradicunt.

3° *Non privata Spiritus Sancti inspiratio.* In S. Scripturis nullibi legimus, Spiritum Sanctum ad rectam Scripturarum interpretationem omnibus et singulis fuisse promissum. Illa igitur interna Spiritus Sancti illuminatio gratis a protestantibus asseritur, imo et contra sua principia, utpote cum nihil admittendum esse censeant, nisi quod in Scripturis contineatur.

Praeterea, si Spiritus Sanctus, qui Spiritus est veritatis, omnibus et singulis supernam infunderet illuminationem, omnes et singuli protestantes in rebus fidei inter se perfecte concordarent. Porro constat Lutherum, Calvinum, caeterosque protestantismi progenitores, de eadem re opposita docuisse, et sibimetipsis contradixisse. Quae contradictio perquam evidentissime significat, supernam in eis nullatenus adfuisse Spiritus Sancti illuminationem.

377. Prop. II. *Authenticus Scripturae Sacrae interpres est infallibile Ecclesiae magisterium.*

De fide, ex Tridentino et Vaticano.

Legimus in Tridentino, *Sess. IV*: « Praeterea (sacrosancta Synodus) ad coercenda petulantia ingenia, decernit, ut nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, Sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet Sancta Mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu, et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam Sacram interpretari audeat; etiamsi hujusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent. »

Cujus decreti Vaticanum (*Const. Dei Filius*, c. 2), sensum declarat: « Quoniam vero, quae sancta Tridentina Synodus de interpretatione divinae Scripturae ad coercenda petulantia ingenia salubriter decrevit, a quibusdam hominibus prave exponuntur, Nos, idem decretum innovantes, hanc illius mentem esse declaramus, ut in rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, is pro vero sensu Sacrae Scripturae habendus sit, quem tenuit ac tenet Sancta Mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum; atque ideo nemini licere contra hunc sensum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam Scripturam Sacram interpretari. » — Cf. etiam *Encycl. Providentissimus*.

PROB. Cum fides omnimoda certitudine atque perfecta unitate praedita esse debeat, authentica Scripturarum interpretatio ab eo solo dari potest, qui in docendo est infallibilis. atque simul suae sententiae omnibus imponendae auctoritate pollet. Si Scripturarum interpretes errori posset esse obnoxii, semper prudens remaneret formido, ne in ejus interpretationem error irrepserit, et sic assensus firmitas, quae ad fidem exigitur, evanesceret ; sin autem suae sententiae omnibus imponendae auctoritas in interprete desideraretur, alios ad assensum cogere non posset, et sic fidei unitas in periculum adduceretur. Atqui, sicut supra passim demonstratum est, solum Romanae Ecclesiae magisterium, quod a Christo Domino constitutum est revelationis custos et totius mundi magistrum, infallibilitatis praerogativa donatur, atque suae sententiae omnibus fidelibus imponendae habet auctoritatem. Solum igitur R. Ecclesiae magisterium, sive solemne sive ordinarium, authenticus est S. Scripturarum interpretes : ipsius solius est earum sensum determinare, ac definitiva sententia proclamare quatenus sint dogmata, quae fides nostra amplecti debeat.

« Quoniam Sancta Scriptura fallere non potest, inquit S. Augustinus, quisquis falli metuit hujus obscuritate quaestionis, eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate Sancta Scriptura demonstrat. » (*Cont. Crescen.*, l. 1, 33. M., 44, c. 466.) — « Id ipsum, ait Leo XIII, sentire et exemplo confirmavere caeteri Patres, qui divinarum Scripturarum intelligentiam, non ex propria praesumptione sed ex majorum scriptis et auctoritate sequebantur, quos et ipsos ex apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat¹. » (*Encycl. Providentissimus.*)

CAPUT II

De traditione².

Alter fons revelationis, ex quo Ecclesia eas depromit veritates, quas nobis fide divina credendas proponit, est traditio ; de qua paucis est disserendum. In art. I. traditionis notio exponetur ; in II, ejus existentia asseretur ; in III, regulae tradentur, quibus diversae traditiones dignosci possunt.

¹ Rufin., *Hist.*, II, 9. — ² Cf. S. Alph., *Cont. haer.*, c. 1, a 2 ; Ver. *fid.*, P. 3, c. 6, § 4 ; Bellarm., *De Verbo Dei non scripto* ; Franzelin, *De div. tradit.* ; Berthier, *De locis theol.*, l. 1.

ARTICULUS I.

Traditionis notio.

378. Definitio. — Traditio, si *generatim* et *large* accipitur, est transmissio alicujus doctrinae vel facti ab uno ad alium sive viva voce, sive scriptis, sive praxi. Sic Apostolus (II, *Thessal.*, II, 15), omne verbum divinum traditionem nominat : *Tenete traditiones quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* — Si vero *sensu stricto* accipitur, prout a Scriptura Sacra distinguitur, traditio vocatur verbum Dei *non scriptum*, quod scilicet a nullo auctore sacro scriptis fuit mandatum, sed ore tenus Ecclesiae communicatum, etsi deinceps a scriptoribus non inspiratis fuerit conscriptum. Traditio stricte sumpta definitur : *Doctrina ad religionem pertinens, nullo scripto primitus, sed voce tradita Ecclesiae.* Vocatur *traditio*, quia quasi per manus ab uno traditur alteri.

379. Divisio. — Traditio in primis distinguitur in *objectivam* et *activam*. *Objectiva* ea est, quae modo est definita ; est ipsa veritas vel ipsum factum quod transmittitur ; *activa* est complexus mediorum, quibus doctrina ad nos usque transmissa est.

1° Traditio objective sumpta multipliciter distinguitur, nimirum :

a) *Ratione originis*, traditiones sunt divinae, vel apostolicae, vel ecclesiasticae.

Traditiones divinae sunt vel eae, quas ipse Christus viva voce Apostolos docuit, ut sunt forma et materia quorundam Sacramentorum ; vel eae, quas Apostoli ex inspiratione Spiritus Sancti post Christi ascensionem ore tenus Ecclesiae tradiderunt : vocantur etiam *divino-apostolicae*. Ambarum meminit Tridentinum, Sess. VI : « sine scripto traditionibus, quae *ipsius Christi ore* ab Apostolis acceptae aut ab *ipsis Apostolis Spiritu Sancto dictante* quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt. »

Traditiones apostolicae vocantur consuetudines vel facta, quae Apostoli sua propria auctoritate, tanquam rectores Ecclesiae, ipsi tradiderunt ; cujusmodi sunt : admixtio aquae cum vino in sacrificio missae, jejunium quadragesimale, observatio Paschae et Pentecostes, etc. Ideo vocantur *pure apostolicae*, ut a traditionibus divino-apostolicis internoscantur.

Traditiones ecclesiasticae sunt consuetudines, quae antiquitus a pastoribus, vel a populo annuentibus pastoribus, introductae fue-

runt, et decursu temporis vim legis obtinuerunt ; v. gr., recitatio officii pro clericis in sacris constitutis, abstinencia a carne feria sexta, etc.

b) *Ratione materiae*, traditiones aliae sunt dogmaticae, aliae morales, prout ad fidem vel ad mores pertinent. — Morales subdivinguuntur in morales proprie dictas, disciplinares et rituales, prout vel ad mores, vel ad ecclesiasticam disciplinam, vel ad ritus et caeremonias referuntur.

c) *Ratione obligationis*, traditiones sunt vel praecepti vel consilii ; *ratione durationis*, sunt vel perpetuae vel temporales ; *ratione loci*, sunt vel universales vel locales.

2° Ad traditionem *activam*, qua veritates ad nos usque transmissae sunt, plura conferunt media, scilicet : tum publicum Ecclesiae magisterium, cui totum revelationis depositum custodiendum a Christo commissum est ; tum SS. Patres, qui, quod a suis praedecessoribus ore tenus acceperant, scriptis fideliter retulerunt, et ideo testes traditionis recte nuncupantur ; tum acta martyrum, liturgia sacra, praxis Ecclesiae, consensus fidelium, historia ecclesiastica, et doctrina theologorum : quibus ex mediis, quaenam antiquitus ab Ecclesia tanquam revelata fuerint admissa, pro comperto haberi potest. — His adnumeranda sunt epigraphia, pictura, sculptura, sepulcra, et ipsae aedes sacrae ; ex quibus, quaenam fuerit primitivae Ecclesiae circa multa dogmata fides, colligere licet.

379.^a Traditionis divinae naturam pervertunt Modernistae. « Traditionis vim et naturam, inquit Pius X, callidissime pervertere elaborant, ut illius momentum ac pondus elidant. » (Encycl. *Pascendi*, n. 110.)

Eorum opinione, traditiones divinae non sunt veritates a Deo nobis revelatae, et oretenus Ecclesiae traditae ; sed non sunt aliud quam communicatio experientiarum religiosarum naturalium quam quidam perfectioris ingenii homines habuerunt, quasque aliis manifestaverunt, tum ut eas cognoscerent, tum ut similes in semetipsis experientias excitarent. « Modernistae, ait Pius X, sic traditionem intelligunt, ut sit *originalis experientiae* quaedam cum aliis communicatio per praedicationem, ope formulae intellectivae. Cui formulae propterea, praeter vim, ut aiunt, *repraesentativam*, *suggestivam* quamdam adscribunt virtutem, tum in eo qui credit, ad *sensum* religiosum forte torpentem excitandum, instaurandamque *experientiam* aliquando habitam, tum in eis qui nondum credunt, ad *sensum religiosum* primo gignendum et experientiam producendam. Sic autem experientia religiosa late in populos propagatur ; nec tantummodo in eos qui nunc sunt per praedicationem, sed in posteros etiam, tam per libros quam per verborum de aliis in alios replicationem. » (*Loc. cit.*, n. 36.)

ARTICULUS II.

De traditionum existentia.

380. Traditiones in primitiva Ecclesia exstitisse antequam scripti fuerint libri Novi Test., admittunt ipsimet protestantes; ast docent Apostolos veritates omnes, quas divinitus acceperunt, scriptis mandasse, et quidem adeo perfecte, ut nulla amplius detur revelata veritas, quin in Sacra Scriptura inveniatur. Exinde protestantium doctrina *de sola et sufficiente Scriptura, de Scriptura sola regula fidei*.

Adsunt tamèn non pauci inter protestantes, qui traditionem *inhaesivam* et *declarativam* admittant. *Inhaesiva* ea vocatur, quae eadem omnino dogmata continet ac ipsa Scriptura; *declarativa* ea dicitur, quae veritates in S. Scriptura brevius vel subobscure contentas, modo magis explicito exhibet. Traditiones vero *distinctas*, videlicet verbum Dei non scriptum, omnes uno ore rejiciunt. Probanda est igitur contra eos traditionum existentia.

381. Prop. I. *Admittendum est Verbum Dei non scriptum.*

De fide, ex Trident., Sess. IV: « Sacrosancta Tridentina Synodus... perspicuens hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quae ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu Sancto dictante, quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt: orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros... necnon et traditiones ipsas, cum ad fidem tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu Sancto dictatas, et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur. Si quis autem... traditiones praedictas sciens et prudens contempserit, anathema sit. »

Quam Tridentini doctrinam confirmavit Concil. Vat. (Const. *Dei Filius*, c. 2): « Haec porro supernaturalis revelatio secundum universalis Ecclesiae fidem, a Sancta Tridentina Synodo declaratam, continetur in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis Spiritu Sancto dictante quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt. »

PROB. I. *Ex S. Scriptura*. Existere in Ecclesia revelatam doctrinam, quae libris sacris non continetur, ex Apostolorum declaratione manifeste colligitur. Scribit Apostolus (II, *Thess.*, II, 15): *Tenete traditiones quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam meam*. « Hinc est perspicuum, ait S. Chrysostomus, quod non omnia tradiderunt per epistolam, sed multa etiam sine scriptis; et ea quoque sunt fide digna. » (In II, *Thess.*, Hom. 4, n. 14. M., 62, c. 488.) — Et (II, *Tim.*, II, 2): *Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios*

docere. Atqui, verbis istis indicatur doctrina, quae non scriptis, sed viva voce tradita est, et a Timotheo aliis idoneis tradenda erat.

Apud Joannem (II, *Ep.*, 12), legimus : *Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum : spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui.* Ex quibus constat, non omnia esse ab Apostolis conscripta, ac proinde praeter Scripturas existere veritates revelatas.

II. **Ex Patrum auctoritate.** De S. Ignatio Martyre scripsit Eusebius : « Hortatus est ut Apostolorum traditionibus tenaciter inhaerent ; quas quidem ad certiore posteritatis notitiam testimonio suo confirmatas scriptis mandare necessarium duxit. » (*Hist. eccl.*, l. 3, c. 36.) — « Exigis ubi scriptum sit ? ait S. Hieron. In actibus Apostolorum. Etiam si Scripturae auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar praecepti obtineret. Nam et multa alia quae per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptae legis usurpaverunt. » (*Dial. cont. Lucif.*, n. 8. M., 23, c. 164.) — Et S. Basilius : « Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et praedicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita ; alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione Apostolorum. » (*De Spir. S.*, c. 27. M., 32, c. 187.)

III. **Ex analogia cum Lege Veteri.** Triplex fuit revelatio, nempe : primaeva, mosaica et christiana. Jamvero, tam in primaeva quam in mosaica revelatione traditiones exstiterunt. « Traditiones divinae, inquit S. Alphonsus¹, primo in statu legis naturae, ab Adamo scilicet usque ad Moysen exstiterunt. In hoc enim statu, regula fidei ut adesset certa, necesse fuit ; cujusmodi non potuit esse Scriptura, utpote quae nondum esset exarata. Consistebat igitur in traditione, qua Adamus filios suos ea edocuit, quae sibi a Deo circa Redemptionem revelata erant, necnon et alia mysteria quae ad salutem sunt necessaria. — Tempore legis scriptae a Moyse promulgatae, licet tunc jam extarent Sacrae Scripturae, Judaei nihilominus ex traditione multa, quae ad fidem et mores spectabant, haurire debuerunt. Narrabis, ait Dominus, filio tuo in die illo, dicens : Hoc est quod fecit mihi Dominus. (*Exod.*, XIII, 8.) Et David scripsit (*Ps.*, LXXVII) : *Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera.* » — Sic, v. gr., quodnam esset pro feminis, vel pro masculis nondum octo dies natis, peccati originalis remedium, ex sola traditione orali Judaeis notum erat.

Si igitur in lege naturae tota revelatio, et in lege scripta quae-

¹ *Cont. haer.*, c. 1, n. 61.

dam veritates revelatae ore tenus in Ecclesia conservabantur, exinde legitime inferre possumus etiam sub lege gratiae multas veritates orali traditione fuisse conservatas.

IV. **Ex praxi protestantium.** Plura dogmata recipiunt tum luthe-rani tum calvinistae, de quibus Scripturae prorsus silent ; hujusmodi est dogma de validitate baptismi ab haereticis collati, de validitate baptismi parvulorum. « Ecclesia, ait Origenes, ab Apostolis traditione accepit etiam parvulis baptismum dare. » (In cap. vi *Epist. ad Rom.*, l. 5, M., 14, c. 1047.)

V. **Ex Ratione**¹. Admittendae sunt divinae traditiones si, eis sublatis, de ipsius S. Scripturae authenticitate, canonicitate atque interpretatione sufficientem habere non possumus certitudinem. Atqui, divinis sublatis traditionibus, sufficientem hanc certitudinem habere nequimus. — Etenim, cum S. Scriptura sit simul regula fidei, fideique objectum, idcirco omnimoda et infallibili certitudine scire debemus et ipsam esse authenticam, et hos in specie libros esse divinitus inspiratos, et hanc determinatam interpretationem, nec aliam, esse genuinum Scripturae sensum. Haec autem, divinas traditiones si auferas, infallibili certitudine innotescere non possunt.

a) *Non authenticitas.* Ope criteriorum authenticitatem et veritatem librorum sacrorum utique cognoscere possumus ; haec autem certitudo, cum historica sit et moralis, ad actum fidei eliciendum est omnino insufficiens ; sed requiritur ut eorum authenticitas per infallibile Ecclesiae magisterium declaretur. « Ego Evangelio non crederem, inquit S. Augustinus, nisi me Ecclesiae Catholicae commoveret auctoritas. » (*Cont. Epist. fund.*, c. 5. M., 42, c. 176.) Cum vero Ecclesia nihil, nisi quod est revelatum, definiat, nec sacrorum librorum authenticitas ex ipsa Scriptura comprobari valeat, idcirco, ut Ecclesiae per traditionem haec authenticitas innotescat, prorsus necesse est.

b) *Non sacrorum librorum canonicitas.* Nullibi in Scripturis, quotquot libri divinitus sunt inspirati, enumerantur ; ex ipsa igitur Scriptura canonem librorum habere non possumus. Et licet ope criteriorum, quinam libri sint inspirati, deprehendere possimus, non aliam tamen per ea nisi humanam habemus certitudinem, quae ad actum fidei non sufficit. Ex sola igitur divina traditione ab Ecclesia nobis infallibiliter proposita, quinam libri sint canonici, cum omnimoda certitudine scire possumus.

¹ Cf. S. Alph., *loc. cit.*, n. 64 ; et Ver. *fid.*, P. 3, c. 6, § 2, n. 8,

Qua de causa SS. Patres, ad librorum utriusque testamenti canonicitatem cognoscendam, ad traditionem semper provocant. « Ex traditione didici de quatuor Evangeliiis, *inquit Origenes*, quod haec sola sunt rata. » (*Fp. Euseb. Hist.*, l. 6, c. 25.) Et Patres Concil. Carthag. III, recensitis libris canonicis, addunt : « Quia a Patribus ista accepimus in Ecclesia legenda. »

c) *Non genuina Scripturae interpretatio.* Cum Scriptura Sacra in multis sit obscura, genuinus ejus sensus aliunde quam per authenticam Ecclesiae propositionem infallibiliter innotescere nequit. Ecclesia autem genuinum hunc sensum non ex ipsa Scriptura haurire potest, cum praecise de sensu Scripturae dubitetur ; nec eundem accipit nova revelatione, quae ei ad munus suum docendi obeundum nunquam fuit promissa ; quare, ut eum ex traditione cognoscat, necesse est.

Traditiones igitur sunt in Ecclesia prorsus necessariae ; et si tollantur, tollitur ipsius Scripturae auctoritas, tollitur et ipsius religionis christianae fundamentum.

382. Prop. II. Traditiones divinae eadem vi pollent ac ipsae Sacrae Scripturae.

De fide, ex Trident. quod, Sess. IV, testatur se Scripturas Sacras et divinas traditiones pari pietatis affectu ac reverentia suscipere et venerari ; et ex Vatic. supra citato.

PROB. I. Ex S. Scriptura. S. Paulus in citato textu ad Thessalonicenses (II, *Ep.*, II, 14), eos hortatur, ut teneant traditiones, quas didicerunt sive per sermonem sive per epistolam. Quibus manifestum est, Apostolum eandem doctrinae traditae quam scriptae auctoritatem et dignitatem tribuisse. — Et Timotheum hortatur, dicens (II, *Tim.*, I, 13, 14) : *Formam habe sanorum verborum quae a me audisti in fide. Bonum depositum custodi.* Sed quae ad depositum fidei pertinent, non sunt solum scripta, sed et ore tenus tradita. Addit enim statim Apostolus (II, 2) : *Et quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus.* Tradita igitur non secus ac scripta objectum fidei constituunt.

II. Ex auctoritate Patrum. SS. Patres, quam verbo Dei scripto, eandem divinis traditionibus auctoritatem attribuunt. « Et ea quoque (i. e. tradita), *ait S. Chrysost.*, sunt fide digna. Quamobrem Ecclesiae quoque traditionem censeamus esse fide dignam. Est traditio : nihil quaeras amplius. » (*In II, Thess.*, hom. 4, n. 14. M., 62, c. 488.) — Et *S. Basilius* : « Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et praedicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto

tradita ; alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione Apostolorum : quorum utraque vim eandem habent ad pietatem. » (*De Spir. S.*, c. 27. M., 32, c. 187.)

III. **Ex Ratione.** Traditiones divinae non secus atque Scriptura sunt verbum divinum, quod totam suam vim ab auctoritate Dei loquentis mutuatur. Quod autem Verbum Dei sit scriptis mandatum necne, hoc se habet per accidens ; nec scriptio Verbo Dei quidquam addit auctoritatis. Quae cum ita sint, quotiescumque sive per solemnem Ecclesiae definitionem, sive per ordinarium ejus magisterium certo constat, aliquam veritatem esse a Deo revelatam, sive contineatur in Scriptura Sacra, sive viva voce ad nos pervenerit, haec veritas fide divina ob Dei loquentis auctoritatem credenda est. Traditiones igitur, eadem vi pollent ac ipsae sacrae Scripturae.

ARTICULUS III.

De regulis ad traditiones dignoscendas.

383. Cum triplicis generis dentur traditiones, criterium quoddam praesto esse debet, quo dijudicetur, quaenam traditiones sint divinae, quaenam vero pure apostolicae aut ecclesiasticae.

Ex criteriis, quibus divina origo alicujus traditionis discernitur, aliud est authenticum, aliud doctrinale seu personale.

Authenticum et primum traditionis criterium est Ecclesiae iudicium. Ecclesia a Deo constituta est revelationis custos, testis et magistra ; et in hoc suo munere obeundo, ne in errorem incidere possit, divina pollet assistentia. Sicut igitur Ecclesia, quinam libri sint canonici, et quisnam sit eorum genuinus sensus, infallibili iudicio declarare potest, ita etiam traditiones divinas discernendi earumque verum et genuinum sensum declarandi infallibilem habet auctoritatem.

Igitur, quotiescumque Ecclesia, sive per solemnem definitionem a S. Pontifice aut a Concilio generali latam, sive per ordinarium et universale magisterium, declarat aliquam veritatem in traditione contentam divinitus esse revelatam, aut alicujus traditionis authenticam profert interpretationem, tunc infallibile iudicium, cui omnimoda fides est adhibenda, pronuntiat.

Item, si quam doctrinam tanquam haeticam Ecclesia proscribit, contradictoria, etiamsi in Scripturis non inveniatur, ut divinitus revelata tenenda est.

384. Si vero de aliqua traditione iudicium Ecclesiae desideratur, ad criterium doctrinale confugiendum est.

Ad divinas traditiones a pure apostolicis aut ecclesiasticis discernendas, diversae a diversis regulae statuuntur. Sequentes pro scopo nostro indicare sufficit ¹.

Regula I. *Expendenda est traditionis materia.* Si traditio est de veritate ab omnibus admissa ut ad fidem pertinente, vel si objectum traditionis veritatis practicae ecclesiasticam imo et apostolicam potestatem excedit, traditio censenda est divino-apostolica : cujusmodi est traditio de forma et materia quorundam Sacramentorum ; de solutione matrimonii per solemnem professionem religiosam ; traditio, quae Ecclesiae jus concedit vota dissolvendi aut remittendi iuramenta.

Si vero objectum traditionis ad praxim spectantis humanam potestatem non excedit, ut, v. gr., recitatio officii pro clericis in sacris constitutis, traditio apostolica aut ecclesiastica putanda est.

Regula II. *Expendenda est traditionis antiquitas et universalitas,* secundum celebrem canonem *Vincentii Lirinensis* : « In ipsa Catholica Ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim vere propriæque catholicum... Sed hoc ita demum fiet, si sequamur universalitatem, antiquitatem, consensionem. » (*Commonit.*, I n. 2. M., 50, c. 640.) — Unde :

1° *Quoad antiquitatem.* Si constat aliquam consuetudinem etiam universaliter in Ecclesia receptam, ab aliquo Concilio aut ab aliquo Patre originem duxisse, ecclesiastica est putanda. Si qua vero in universali Ecclesia viget traditio, cujus origo e quodam Concilio non est repetenda, sed quae in Ecclesia semper exstitisse deprehenditur, traditio apostolica putanda est, etiamsi ab Ecclesia introduci potuisset. « Quod universa tenet Ecclesia, ait S. Augustinus, nec Concilio institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » (*De Bapt., cont. Donat.*, l. 4, c. 24. M., 43, c. 174.)

2° *Quoad universalitatem.* « Quod apud multos unum invenitur, ait Tertullianus, non est erratum, sed traditum. » (*De Praescript.*, c. 28. M., 2, c. 40.) Unde :

a) Si ab universali Ecclesia, aut a principalioribus Ecclesiis in communione cum Ecclesia Romana, aliqua veritas tanquam revelata admittitur, haec ut dogma fidei tenenda est, etiamsi nullatenus

¹ Cf. S. Alph., *Cont. haer.*, c. 1, n. 74.

in S. Scripturis contineatur : cujusmodi est traditio de assumptione B. V. Mariae. Ratio est, quia Ecclesia in materia fidei aut morum errare non potest. — Si vero in particulari tantum Ecclesia aliqua doctrina tenetur, tanquam divinitus tradita putanda non est.

b) Si omnes moraliter Ecclesiae Patres concorditer, vel plures Patres diversis temporibus aut locis, aliis non contradicentibus aliquam veritatem, ut divinitus revelatam tradunt, inde colligitur traditionem esse vere divinam et fide divina credendam. Cum enim SS. Patres testes sint traditionis, circa dogma fidei unanimiter errare nequeunt, alioquin ipsa Ecclesia in errorem incideret. — Plurium vero Patrum consensus, aliis contradicentibus, de traditionis divinitate certum non suppeditat argumentum.

c) Si theologi moraliter unanimes aliquam doctrinam per longum tempus asserunt esse de fide, haec doctrina ut divinitus revelata tenenda est. Fieri enim nequit, ut omnes theologi, sciente et tacente Ecclesia, aliquid asserant de fide, quin in revelationis deposito contineatur.

385. *Notanda.* 1° Optimae igitur notae, ex quibus divina origo alicujus doctrinae dignoscatur, sunt ejusdem *antiquitas* atque *actualis universalis* ; quae si in aliqua doctrina deprehendantur, haec divina omnino judicanda est et fide divina credenda.

Neque vero necesse est, ambas istas notas in qualibet traditione explicite contineri ; alterutra sufficit. Unde : a) « Doctrina, quam universalis Ecclesia in aliqua aetate admisit, teneri debet ut divina traditio ; sicut enim Ecclesia in praesenti saeculo tanquam divinum admittere nequit quod est humanum, ita nec illud in praeteritis saeculis admittere potuit. » (S. ALPH., *Cont. haer.*, c. 1, § 9.) —

b) Si constat aliquam doctrinam ut divinam in Ecclesia, quae Romae fundata, est, semper admissam fuisse, doctrina tanquam divina tenenda est. Fieri enim nequit ut illa Ecclesia, quae est omnium Ecclesiarum matrix et magistra, et « in qua, ut ait S. Irenaeus (*Adv. Haereses.*, l. 3, c. 3. M., 7, c. 849), semper ab his qui sunt undique, conservata est quae ab Apostolis est traditio », aliquam doctrinam ut divinam admiserit, quin eo ipso aliae Ecclesiae eandem saltem implicite admiserint.

2° Optimae notae ad falsitatem alicujus doctrinae detegendam, sunt ipsius *novitas* atque *singularitas*. Timotheum adhortatur Apostolus (II, *ad Tim.*, III, 14) : *Tu vero permane in iis quae didicisti, et credita sunt tibi.* Et (I, *ad Tim.*, VI, 20) : *O Timothee, depositum custodi devitans profanas vocum novitates.*

« Vocum, id est, ait *Lirinensis*, dogmatum, rerum, sententiarum novitates, quae sunt vetustati atque antiquitati contrariae : quae si recipiantur, necesse est ut fides beatorum Patrum, aut tota, aut certe magna ex parte violetur... *Profanas vocum novitates devita*, quas recipere atque sectari nunquam catholicorum, semper vero haereticorum fuit. Et revera, quae unquam haeresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore ebullivit ? Quis unquam haereses instituit nisi qui se prius ab Ecclesiae Catholicae universitatis et antiquitatis consensione discreverit ?... Hoc apud omnes fere haereses quasi solemne est ac legitimum ut semper profanis novitatibus gaudeant ; antiquitatis scita fastidiant, et oppositione falsi nominis scientiae a fide naufragent. » (*Commonit.*, n. 24. M. 50, c. 670.) E contra, « ille est verus et germanus catholicus qui... quidquid universaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit ; quidquid vero ab aliquo deinceps uno praeter omnes vel contra omnes sanctos novum et inauditum subinduci senserit, id non ad Religionem sed ad tentationem potius intelligit pertinere. » (*Commonit.*, n. 20. M. 50, c. 665.) Unde SS. Patres, R. Pontifices et Concilia, ad nascentes haereses confutandas, ad antiquam Ecclesiae doctrinam semper provocarunt.

CONCLUSIO

386. In priori hujusce fundamentalis theologiae tractatu, qui *de vera religione* inscribitur, demonstratum est gravem omnibus hominibus incumbere obligationem sectandi veram religionem ; hanc autem esse religionem quam Christus Jesus homines edocuit, et usque ad consummationem saeculi omnibus gentibus praedicari voluit. Qui igitur religionem christianam sequi renunt, salutem consequi nullatenus valent, secundum ipsius Salvatoris sententiam : *Qui non crediderit, condemnabitur.* (*Marc.*, xvi, 16.)

Ut autem inter mundi hujus varietates et saeculi fallacias sua religio sancte semper custodiretur, et absque erroris admixtione ad extremos usque terrae limites et ad finem usque mundi gentibus fideliter exponeretur : Christus Ecclesiam, societatem visibilem instituit, cui soli, donata infallibilitatis praerogativa, et munere Evangelium omni creaturae praedicandi imposito, depositum fidei concredidit. Hanc Ecclesiam, extra quam, expressa Dei voluntate, nemini speranda est salus, probatum est esse solam Ecclesiam

Romanam ; ac proinde a sola Ecclesia Romana veram Christi doctrinam cum infallibili certitudine nos accipere posse, ut ex eo tractatu, quem modo absolvimus, abunde constat.

Cum igitur perspectum habeamus, in sola Romana Ecclesia reperiri veram Christi religionem, et hanc religionem in S. Scriptura atque traditione depositam authentico Ecclesiae magisterio custodiendam atque exponendam fuisse commissam, idcirco, duce eodem magisterio, ea possumus jam investigare mysteria, quae nobis Christi religio credenda proponit : quae investigatio est theologiae specialis argumentum, quod tractandum nunc aggredimur.

Hic autem opus non leve suscipimus. Etenim, ut ait Sapiens (c. ix, 16, 17) : *Difficile aestimamus quae in terra sunt, et quae in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quae autem in coelis sunt quis investigabit ? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris spiritum sanctum tuum de altissimis ?* « Unde orat Sapiens, (ibid.) : *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam... mitte illam de coelis sanctis tuis et a sede magnitudinis tuae ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te... et deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia.* — Dignetur igitur ille Spiritus Veritatis, qui Apostolos omnia docuit, quae locutus est Christus, et nobis laborantibus assistere ut sensum Domini scire valeamus, et nos discentes deducere atque ab omni errore custodire, ut apti efficiamur operarii in vinea Domini, donec nobis beata elucescat aeternitas, in qua, sublato omni velamine, mysteria, quae nunc fide tenemus, aperta visione considerare donabitur.

EXPLICIT TRACTATUS DE ECCLESIA

TRACTATUS PRIMUS

Conspectus generalis.

Pars I.		CAP. I. De Cognitione Dei existentiae.	
De Dei existentia.		CAP. II. De ipsa Dei existentia.	
Pars II.		CAP. I.	{ physica. metaphysica.
		De Essentia Dei.	
		CAP. II.	{ A. 1. Definitio-Divisio. A. 2. Attributorum distinctio.
		De attributis in genere.	
De Essentia et attributis Dei.	CAP. III.	{ A. 1. De Simplicitate. A. 2. De Perfectione. A. 3. De Bonitate. A. 4. De Infinitate. A. 5. De Immensitate. A. 6. De Immutabilitate. A. 7. De Aeternitate. A. 8. De Unitate.	
	De Attributis		
	Dei in specie.		
	CAP. IV.		
Pars III.	De visione Dei.	{ A. 1. De possibilitate visionis. A. 2. De principiis visionis.	
	CAP. I.	{ A. 1. Objectum scientiae divinae. A. 2. Proprietates » » A. 3. Divisio » » A. 4. Medium » » A. 5. De ideis divinis.	
	De scientia Dei.		
	CAP. II.		
	De voluntate Dei.		
	De		
	Operationibus Dei.	De	{ A. 1. Objectum divinae voluntatis. A. 2. Libertas » » A. 3. Divisio » » A. 4. Effectus » » A. 5. De affectionibus et virtutibus div. volunt. { § 1. De affectionibus. § 2. De virtutibus. { De justitia. De misericordia.
		Dei.	
	CAP. III.	{ A. 1. De Providentia. A. 2. De praedestinatione. { § 1. De salvifica Dei voluntate. § 2. Definitio praedestinationis. § 3. Quae sunt fide tenenda. § 4. Quae sunt liberae discussionis.	
	De		
pertinentibus ad intellectum et voluntatem.			
CAP. IV. De Potentia Dei.			

INTRODUCTIO ¹.

387. « *Haec est autem vita aeterna: ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* » (Joan., xvii, 3.) Ex his Christi Salvatoris verbis, quanti momenti sit tractatus argumentum, cui operam dare accingimur, manifestum est: si enim comprehensorum consummata beatitudo in eo consistit, ut Deum in coelis revelata facie speculentur, viatorum etiam inchoata felicitas in hac lacrymarum valle in eo sita est, ut Auctorem suum cognoscant, atque Dominum gloriae contemplantur, licet Ipsum in praesenti vita per speculum et in aenigmate tantum videre possint. *Nosse enim te, ait Sapiens xv, 3, consummata justitia est; et scire justitiam et virtutem tuam radix est immortalitatis.*

Quid enim efficacius animum a rebus perituris avocare, a peccati labe immunem praeservare, ad rerum supernarum affectum excitare, ad virtutis studium et amorem inflammare valeat, quam Illius cognitio atque meditatio, qui bonitate nos creavit, misericordia conservat, justitia gubernat, sanctitate judicabit, et in consortium ineffabilis suae beatitudinis admittet, si in hac nostra mortali vita ipsius sanctissimae et sapientissimae voluntati obtemperaverimus?

388. **Divisio tractatus.** — In hoc tractatu de Deo uno non alius erit ordo quaestionum quam ille, quem S. Thomas, theologorum princeps secutus est. Duce S. Doctore, tractatum in tres partes tribuimus: « Circa essentiam divinam, *ait Angelicus praeceptor* (prol. ad q. 2), 1° considerandum est an Deus sit; 2° quomodo sit, vel potius quomodo non sit; 3° considerandum erit de his quae ad operationem ipsius pertinent, scilicet de scientia, de voluntate et potentia. » Igitur.

In Parte I^a sermo erit de Dei existentia;

In Parte II^a de Dei essentia atque attributis;

In Parte III^a de Operationibus Dei.

¹ Auctores consulendi: Isambert, In I. Part. S. Th.; Tournely, De Deo; Gamachaeus, In I. Part. S. Th.; Gibbon, Speculum theologicum: de Deo; Aguire, Theol. S. Anselmi, Tom. I; Billuart, De Deo; Gotti, Theol. scholastico-dogmatica: De Deo; Gonet, Clypeus; Toletus, In Summ. S. Th., P. I; Lessius, De Moribus perfectionibusque divinis; Wenzl, Theol. scholast.; Gabriel a S. Vinc., In I. Part. S. Th.; Philippus a SS. Trinitate, In I. Part. S. Th.; Billot, De Deo uno et trino; Janssens, Summa theol. De Deo uno; Christ. Pesch, Praelect. dogm. De Deo uno; Garrigou Lagrange, Dieu.

PARS I

DE DEI EXISTENTIA

Duo capita in hac prima parte disquirenda proponuntur, nimirum : in primo de cognitione Dei existentiae agitur, scilicet de modo, quo ad existentiam Dei assequendam devenimus ; in altero sermo est de ipsa Dei existentia, et argumenta proferuntur, quibus contra atheos Dei existentia demonstratur.

CAPUT I

De cognitione existentiae Dei.

389. Dei nomine intelligitur ens perfectissimum a quo, tanquam a prima causa, omnia pendent, et ad quod, tanquam ad ultimum finem, omnia ordinantur.

Circa modum, quo Supremum Ens existere cognoscimus, non est una auctorum sententia. Opinati sunt enim nonnulli, Dei existentiam esse veritatem ex se evidentem et per se notam, ad instar primorum principiorum, quae ex sola terminorum apprehensione absque ullo vel levissimo discursu, vera esse apprehenduntur. Quocirca docent, hanc propositionem : *Deus est*, nulla indigere probatione ; sicut nec prima rationis principia probantur.

Traditionalistae contra censent Dei existentiam a sola revelatione esse repetendam, vel saltem ratione, nisi post acceptam revelationem, certo probari non posse.

Modernistae docent Dei existentiam scientifice probari non posse (cf. supra n. 95 ¹) ; quamobrem argumenta quibus S. Thomas Dei existentiam probat, rejiciunt ¹. Autumant vero Dei existentiam ab homine cognosci per experientiam quamdam interiorum, qua in sensu suo religioso Dei realitatem immediate attingit et quasi intuetur. (Cf. Encycl. n. 33.) Juxta ipsos enim Deus non est ens transcendens, a mundo separatum, sed est ens cuique creaturae intime immanens ; ac proinde ad eum cognoscendum homo nullo indiget intermedio, sed eum immediate attingit et cognoscit. (Cf. supra, n. 95 ² et 95 ³.) Pro immanentia Dei, cf. n. 438^a.

Communis porro theologorum sententia docet, hanc propositio-

¹ *Progr. des modern.*, p. 116-121. — Marcel Hébert, *Le Divin*, p. 89 ss.

nem : *Deus est*, esse nec ex se evidentem, nec per se notam ; rationem tamen humanam posse absque auxilio revelationis, Dei existentiam, non quidem a priori, sed a posteriori certo probare.

Sint igitur sequentes propositiones :

390. Prop. I. *Dei existentia non est nobis per se nota.*

N.-B. Aliqua propositio potest esse per se nota vel *quoad se*, vel *quoad nos*. Est per se nota *quoad se*, quando praedicatum est de intrinseca ratione subjecti, ita ut subjectum cogitari nequeat sine hoc, quod praedicatum sibi inesse appareat, qualis, v. gr., est haec propositio : *homo est animal*. — Est per se nota *quoad nos*, quando, terminis objective apprehensis, veritas propositionis a nobis absque discursu statim apprehenditur, ut, v. gr., *totum est majus parte*.

Jamvero haec propositio : *Deus est*, est quidem per se nota *quoad se*, quia praedicatum *esse* est de intrinseca ratione Dei, cum Deus sit suum esse, ut infra dicetur (n. 420). Haec autem eadem propositio non est per se nota nobis.

PROB. Ut ex sola terminorum apprehensione veritas alicujus propositionis nobis manifestetur, necesse est ut essentia cum subjecti tum praedicati penitus cognoscatur. Igitur, « si apud aliquos, *inquit S. Thomas*, notum non sit de praedicato et subjecto quid sit, propositio quidem, quantum est in se, erit per se nota ; non tamen apud illos qui praedicatum et subjectum propositionis ignorant... Dico ergo quod haec propositio *Deus est*, quantum in se est, per se nota est... Sed quia nos non scimus de Deo quid est, non est nobis per se nota, sed indiget demonstrari per ea quae sunt magis nota *quoad nos*, et minus nota *quoad naturam*, scilicet per effectus. » (P. 1, q. 2, a. 1.) « In Patria tamen, *addit S. Doctor*, ubi essentiam ejus videbimus, multo amplius erit nobis per se notum Deum esse, quam nunc sit per se notum quod affirmatio et negatio non simul sunt verae. » (*De Verit.*, q. 10, a. 12.)

391. Scholium. Quando igitur SS. Patres affirmant, ideam Dei esse nobis naturaliter inditam et congenitam, atque a nemine ignotam, vel a natura nobis insertam, haec non dicunt quia Dei existentiam per se nobis notam autumant, sed propter maximam facilitatem, qua pollent homines ex creaturis ad Deum cognoscendum assurgendi ; vel quia ea, quae a pueritia cognoscimus, sic firmiter tenentur, ac si essent naturaliter et per se nota. (Cf. *Cont. Gent.*, l. 1, c. 12.)

392. Prob. II. *Existentia Dei non a priori, sed a posteriori, per rationem naturalem, absque revelatione, certo demonstrari potest.*

Certa *quoad primam partem* ; *de fide* *quoad secundam*, ex *Vatic. Constit. Dei Filius*, cap. 2, can. 1 : « Si quis dixerit Deum unum et verum, Creatorem et Dominum nostrum, per ea quae facta sunt, naturali rationis humanae lumine certo cognosci non posse, A. S. »

N.-B. Duplex datur demonstratio, nempe : a priori et a posteriori. Demonstratio *a priori* « est per causam, *ait S. Th.*, et dicitur *propter quid* ; et haec est

per priora simpliciter. Alia est per effectum, et dicitur demonstratio *quia*, et est per ea quae sunt priora quoad nos, scilicet per effectus ». (P. 1, q. 2, a. 2.)

PROB. I^a PARS. Demonstratio a priori ea est, quae fit per causam. Atqui Deus, quippe qui necessitate suae naturae existat, nullam suae existentiae causam habet. Ergo ejus existentia a priori probari nequit.

PROB. II^a PARS. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Sap.*, XIII, 5) : *A magnitudine speciei et creaturae cognoscibiliter poterit creator horum videri.* — (*Rom.*, I, 20) : *Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur ; sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas ; ita ut sint inexcusabiles.*

II. Ex Traditione. Mundus, inquit *S. August.*, « ordinatissima sua mutabilitate et mobilitate, et visibilium omnium pulcherrima specie quadammodo tacitus et factum se esse et nonnisi a Deo ineffabiliter atque invisibiliter pulchro, fieri se potuisse proclamat. » (*De civ. Dei*, l. 11, c. 4. *M.*, 41, c. 319.) — Et celeberrimi quique religionis christianae apologistae toti in eo semper fuerunt, ut ex adspectabilibus creaturis verum Deum contra ethnicos ostenderent.

III. Ex Ratione. « Cum effectus aliquis, inquit *S. Th.*, nobis est manifestior quam sua causa per effectum procedimus ad cognitionem causae. Ex quolibet autem effectu potest demonstrari propriam causam ejus esse, si tamen ejus effectus sint magis noti quoad nos ; quia cum effectus dependeat a causa, posito effectu, necesse est causam praeexistere. Unde Deum esse, secundum quod non est per se notum quoad nos, demonstrabile est per effectus nobis notos. » (P. 1, q. 2, a. 2.)

Scholium. Ad argumentum a priori referri potest argumentum *a simultaneo* *S. Anselmi*, qui ex ipsa idea entis perfectissimi, Dei existentiam probare conatur. Deus, inquit, concipitur tanquam ens, quo majus excogitari non potest. Atqui ens, quo majus excogitari non potest, realiter existit, cum majus sit existere in ordine reali, quam in ordine ideali tantum. Ergo ex ipsa idea Dei, tanquam entis perfectissimi, ipsa ejus realis existentia apodictice probari potest. — Hoc vero argumentum *S. Thomae* non probatur, 1° quia omnes Deum non intelligunt tanquam id, quo majus excogitari non potest ; 2° quia praedictum argumentum ab ordine ideali ad ordinem realem concludit ; quod fieri nequit, nisi prius concedatur etiam in ordine reali existere aliquid, quo majus excogitari nequeat ; quod praecise ab atheis negatur. (Cf. *Cont. Gent.*, l. 1, c. 11.)

393. Objicitur. Causa per effectum non proportionatum cognosci nequit. Atqui creaturae sunt effectus non proportionati, cum Deus sit infinitus, creatura vero finita. Ergo ex creaturis Deus non potest cognosci.

Resp. Causa per effectum non proportionatum cognosci nequit, *distinguo*: existentia causae non potest cognosci, *nego*; essentia causae, *concedo*. Per creaturas de Deo scire possumus *quod sit*, non autem *quid sit*. « Per effectus non

proportionatos causae, *inquit S. Th.*, non potest perfecta cognitio de causa haberi ; sed tamen ex quocumque effectu manifesto nobis potest demonstrari causam esse. Et sic, ex effectibus Dei potest demonstrari Deum esse ; licet per eos non perfecte possimus eum cognoscere secundum suam essentiam. » (P. 1, q. 2, a. 2, ad 3.)

CAPUT II

De ipsa Dei existentia.

394. Numen aliquod supremum existere, quod *Deum* nominamus, inficiantur Athei, sic dicti ab α Θεός, quasi diceret *homines sine Deo*, quorum hodie tum ingens multitudo impium suum et perniciosum errorem, cum concionibus, tum scriptis, longe lateque diffundit.

Atheorum diversae classes numerantur : alii sunt *negativi*, Deum esse ignorantes, eo quod de eo nunquam cogitaverint ; alii sunt *positivi*, qui Deum jam cognitum positive negant ; alii *speculativi*, qui Deum non esse, sibi et aliis persuadere conantur ; alii *practici*, qui ita vivunt, ac si Deus non esset ; alii *directi*, qui expressis verbis docent vel credunt nullum esse Deum ; alii *indirecti*, qui Deum verbis quidam admittunt, sed talem fingunt, ut eum de facto e medio tollant, quales sunt, v. gr., Manichaei et Pantheistae.

Multos dari atheos *practicos et positivos*, qui vel ita vivunt ac si Deus non esset, vel ita docent ac si crederent Deum non esse, experientia compertum est ; quorum autem atheismus non ab intellectus persuasione, sed e cordis corruptione procedit. « Certum est omnino, ait *S. Alphonsus*, multos dari atheos ex voluntate, qui ne deordinatis suis cupiditatibus frenos imponere cogantur, nullum Deum, qui ipsos possit castigare, existere vellent ; ut igitur ab eo timore et a conscientiae stimulis sese liberent, divinam existentiam in dubium vertere satagunt. » (*Brevis diss. cont. Mater.*, c. 1.)

Certum est etiam nullos dari atheos *negativos*; multo probabilius est etiam nullos dari atheos *speculativos positivos*, qui serio ac firmiter credant nullum existere numen supremum. « Ego vero, *pergit S. Alphonsus*, credere nec possum nec unquam potero, ipsos ad hoc aliquando devenire posse, ut persuasissimum habeant nullum esse Deum, rerum omnium Creatorem et Governatorem. » (*Loc. cit.*)

Argumentorum enim Dei existentiam probantium tanta est vis, ut vix reperiri possit homo mentis compos, qui non aliquando saltem numen aliquod agnovit. « Haec est vis verae divinitatis, *inquit S. Augustinus*, ut creaturae rationali jam ratione utenti non omnino ac penitus possit abscondi. » (*Tract. 106 in Joan.* M. 35, c. 1910.) Quapropter inexcusabilis est homo, qui Dei existentiam non agnoscit ; hac in re nulla potest dari ignorantia invincibilis, saltem ad tempus notabile.

395. Prop. Existit Deus.

De fide, ex Concilio Vatic., *Const. Dei Filius*, cap. 1, can. 1 : « Si quis unum verum Deum visibilium et invisibilium Creatorem et Dominum negaverit ; anathema sit. »

Notanda. 1º Ad Dei existentiam probandam, argumenta tum ordinis naturalis tum ordinis supernaturalis afferri possunt ; siquidem ipsa ratio absque revelatione Deum existere invicte probat,

et Deus ipse via supernaturali seipsum nobis revelavit, teste Concilio Vatic., *Const. Dei Filius*, cap. 2 : « Eadem sancta Mater Ecclesia tenet et docet Deum, rerum omnium principium et finem, naturali humanae rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse ; attamen placuisse ejus sapientiae et bonitati alia, eaque supernaturali via seipsum ac aeterna voluntatis suae decreta humano generi revelare. »

Sed quia thesis contra atheos stabilitur, ideo existentia Dei ex argumentis solius ordinis naturalis probanda est ; contra atheos enim, qui S. Scripturas, divinas traditiones, Ecclesiae auctoritatem, et totum ordinem supernaturalem respuunt, nullum argumentum in veritate divinitus revelata fundatum, ad Dei existentiam probandam convenienter allegari potest, prout constat ex thesi, quae a Bautainio subscribenda fuit, die 8 Sept. 1840 : « Ratiocinatio Dei existentiam cum certitudine probare valet. Fides, donum coeleste, posterior est revelatione ; proindeque ad probandam Dei existentiam contra atheum allegari convenienter nequit. » (*Denzing.*, n. 1488.)

2° Ad Dei existentiam probandam multa ex ordine naturali argumenta semper fuerunt allata ; quae, claritatis causa, a theologis ad tria genera revocantur. Dantur enim *argumenta ordinis metaphysici*, quae ex idea entis contingentis desumuntur ; *argumenta ordinis physici*, quae ex visibili mundi specie atque apta ejus partium dispositione hauriuntur ; et *argumentum ordinis moralis*, quod ex unanimi populorum consensu depromitur.

I. Probatur existentia Dei argumentis metaphysicis¹.

Ad Dei existentiam apodictice probandam, quatuor argumenta metaphysica in medium adfert S. Thomas, q. 2, a. 3.

396. I. *Prima autem et manifestior via*, inquit, *est quae sumitur ex parte motus*². Quod argumentum in hanc disserendi formam redigitur : Necesse est ut admittatur aliquod primum movens omnino immobile. Atqui illud movens immobile Deum esse concipimus. Ergo existit Deus.

Prob. maj. Certum est enim, ait Angelicus, et sensu constat, aliqua moveri in mundo. Omne autem quod movetur, ab alio movetur... Si ergo id a quo movetur, moveatur, oportet et ipsum ab alio moveri, et illud ab alio. Hic autem non est procedere in infinitum... Ergo necesse est devenire ad aliquod primum movens, quod a nullo movetur ; et hoc omnes intelligunt Deum.

¹ Cf. Valentia, *De Deo*, Disp. 1, q. 2, Punct. 3. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 1, c. 5.

Duo hujus argumenti puncta probatione indigent, scilicet :
 1° Omne quod movetur, ab alio movetur ; 2° in causis moventibus non datur processus in infinitum. — Unde :

1° *Omne quod movetur ab alio movetur* ¹.

Prob. Omne quod movetur, est in potentia ad id, ad quod movetur ; motus enim est actus existentis in potentia. Omne autem quod movet, debet esse in actu ; *movere enim nihil est aliud quam educere aliquid de potentia ad actum. De potentia autem non potest aliquid reduci in actum, nisi per aliquod ens in actu : sicut calidum in actu, ut ignis, facit lignum, quod est calidum in potentia, esse actu calidum, et per hoc movet et alterat ipsum.*

Atqui : *non est possibile ut idem sit simul in actu et in potentia secundum idem, sed solum secundum diversa. Sic, v. gr., quod est calidum in actu, non potest simul esse calidum in potentia, sed est simul frigidum in potentia. Ergo impossibile est quod secundum idem et eodem modo, aliquid sit movens et motum, vel quod moveat seipsum. Omne ergo quod movetur oportet ab alio moveri.* (S. Th.)

2° *In causis moventibus non datur processus in infinitum.*

« In moventibus et motis ordinatis, ait S. Th., quorum scilicet unum per ordinem ab alio movetur, hoc necesse est inveniri, quod, remoto primo movente vel cessante a motione, nullum aliorum movebit neque movebitur ; quia primum est causa movendi omnibus aliis. Sed si sunt moventia et mota per ordinem in infinitum, non erit aliquod primum movens, sed omnia erunt quasi media moventia. Ergo nullum aliorum poterit moveri, et sic nihil movebitur in mundo. » (*Cont. Gent.*, l. 1, c. 3.) — Ergo necessario deveniendum sed ad primum movens omnino immobile, quod a nullo alio moveatur, sed sit causa omnis motus.

397. II. *Secunda via*, ait S. Th., *est ex ratione causae efficientis* ².

Necesse est ut aliqua prima causa efficiens, quae a nullo sit facta, sed a qua omnia alia sint producta, admittatur. Atqui, istam primam causam efficientem Deum esse dicimus. Ergo Deus existit.

Prob. maj. Experientia constat quaedam in rerum natura fieri, quae antea non erant. Atqui, omne quod fit, ab alio fit ; quia *non est possibile quod aliquid sit causa efficiens sui ipsius, quia esset prius seipso, quod est impossibile.*

Sed et de isto alio, quod est causa effectrix, quaeritur an et ipsum ab alio sit factum, necne. Sed hic alterutrum necessario admittendum est : vel dari primam causam effectricem per se subsistentem,

¹ Cf. S. Th., *In Aristot.*, l. 7, *Physic.*, Lect. 1 et 2. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 1, c. 2.

vel in causis efficientibus dari processum in infinitum. Atqui hoc ultimum repugnat. *Non autem est possibile*, ait S. Th., *quod in causis efficientibus procedatur in infinitum*¹, *quia in omnibus causis efficientibus ordinatis primum est causa medii, et medium est causa ultimi; sive media sint plura, sive unum tantum. Remota autem causa, removetur effectus. Ergo, si non fuerit primum in causis efficientibus, non erit ultimum, nec medium. Sed si procedatur in infinitum in causis efficientibus, non erit prima causa efficiens; et sic non erit nec effectus ultimus, nec causae efficientes mediae; quod patet esse falsum. Ergo necesse est ponere aliquam causam efficientem primam, quam omnes Deum nominant.*

398. III. *Tertia via est sumpta ex possibili et necessario*².

Necesse est ut ens aliquod necessarium, quod vi suae naturae existit, admittatur. Atqui illud Deum dicimus. Ergo Deus existit.

Prob. maj. In mundo multa sunt contingentia, sicut experientia constat, cum quotidie quaedam generentur, alia vero corrumpantur. Atqui ens contingens supponit ens aliquod necessarium; etenim ens contingens illud est, quod potest esse, vel non esse, seu quod ex se indifferentiam habet ad esse vel ad non esse. Sed quod habet ex se indifferentiam ad esse vel ad non esse, non potest reduci ad esse nisi per aliquod quod sit in esse. Sed *si omnia suntabilia non esse*, seu si non datur ens necessarium, *aliquando nihil fuit in rebus. Sed si hoc est verum, etiam nunc nihil esset; quia quod non est, non incipit esse nisi per aliquid quod est. Si igitur nihil fuit ens, impossibile fuit quod aliquid inciperet esse; et sic modo nihil esset: quod patet esse falsum. Non ergo omnia entia suntabilia, sed oportet aliquid esse necessarium in rebus.*

Omne autem necessarium vel habet causam suae necessitatis aliunde, vel non habet. Non est autem possibile quod procedatur in infinitum in necessariis quae habent causam suae necessitatis; sicut nec in causis efficientibus, ut probatum est (n. 397). Ergo necesse est ponere aliquid quod sit per se necessarium non habens causam necessitatis aliunde, sed quod est causa necessitatis aliis; quod omnes dicunt Deum.

399. IV. *Quarta via*, inquit S. Th., *sumitur ex gradibus qui in rebus inveniuntur*³.

Datur aliquod ens summe perfectum, summe nobile, summe verum, summe ens, quod est causa omnis perfectionis, quae in aliis invenitur. Atqui illud dicimus Deum. Ergo Deus existit.

¹ Cf. S. Alph., loc. cit., n. 4 et 5; et *Brevis dissert. contra Mater.*, P. 1, c. 1. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 1, c. 4. — ³ Cf. Billuart, D. 1, a. 2.

Prob. maj. Invenitur enim in rebus aliquid magis et minus bonum, et verum et nobile ; sic, v. gr., homo perfectior est quam animal ; animal quam planta ; planta quam lapis. Sed magis et minus dicuntur de diversis secundum quod appropinquant diversimode in aliquid quod maxime est, et quod assumitur tanquam regula vel mensura, ex cujus accessu vel recessu, majori vel minori participatione, aliorum perfectio mensuratur. Et debet haec mensura esse ens maxime tale in eo genere, nisi admittatur processus in infinitum, qui repugnat ; sicut magis calidum est, quod magis appropinquat calido. Est igitur aliquid quod est verissimum, et optimum, est nobilissimum, et per consequens maxime ens. Nam quae sunt maxime vera, sunt maxime entia. Quod autem dicitur maxime tale in aliquo genere est causa efficiens omnium quae sunt illius generis, sicut ignis qui est maxime calidus est causa omnium calidorum. Ergo est aliquid quod omnibus entibus est causa efficiens esse, et bonitatis, cujuslibet perfectionis ; et hoc dicimus Deum.

II. Probatur existentia Dei argumento physico.

400. Desumitur hoc argumentum ex mirabili illa partium hujus universi dispositione atque regimine, quae ubique vigere cernuntur. « Existentia Dei, ait S. Alphonsus, nobis evidenter manifestatur per mundi structuram, quem cum tanta symetria formatum, atque ordine tam pulchro et tam stabili gubernatum videmus. Unde non possumus non credere supremam aliquam causam existere, quae eum condiderit atque gubernet. » (*Ver. fid.*, P. 1, c. 5, n. 57.)

« Videmus his in terris, addit S. Doctor, rerum ordinem adeo mirabilem atque constantem, ut a sola intelligentia, quae infinita sapientia praedita sit, produci queat et conservari. Videmus solem cursum suum diurnum atque annum ordine miro absolvere ; videmus animalia constanter renascentia, quin speciem unquam mutant ; videmus arbores eosdem semper fructus et iisdem semper anni temporibus producentes. Quis autem ita sibi persuadere possit casum, omni intellectu destitutum, hunc mundum producere, atque in eo ordinem tam stabilem conservare potuisse, cujus ad conservationem superior intelligentia semper erat et semper erit necessaria. » (*Method. ad convert. infid.* ; *Ver. fid.*, t. II, p. 497.)

« Vilissimum quodlibet insectum, subjungit S. Doctor, quaelibet feni stipula, certe majori cum sapientia contexta sunt quam quaelibet machina arte humana exstructa. Si igitur aedificatio alicujus tugurii manum intelligentem arguit, quomodo confiteri non debeamus magnam hujusce mundi fabricam a summa sapientia et summa

potentia fuisse constructam ? » (*Brevis diss. cont. Mat.*, P. 1, c. 3 ; cf. *Ver. fid.*, P. 1, c. 3.)

III. Probatur existentia Dei argumento morali.

401. Argumentum morale illud est, quod ex unanimi populorum consensu desumitur.

Unanimis populorum consensus maximum est veritatis testimonium, secundum effatum Guillelmi Parisiensis : *Quod natura universaliter et naturaliter confitetur, necesse est verum esse. Naturam enim universaliter mentiri impossibile est.* (*De Virt.*, c. 2.) Atqui existentia alicujus supremi Numinis ab omnibus populis semper et ubique fuit admissa. Ergo.

Prob. minor. Unanitem antiquorum populorum consensum de existentia alicujus supremi numinis nobis testantur fidei symbola, simulacra, templa et sacrificia, quae apud omnes inveniuntur, teste *Plutarcho* : « Si terras obeas, *inquit*, invenire possis urbes muris, litteris, legibus, domibus... carentes ; urbem templis diisque carentem... nemo unquam vidit. » (*Adv. Colotem.*). — Accedunt ethnicorum scripta : « Nulla gens tam fera, *ait Cicero*, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de diis prava sentiunt... omnes tamen esse vim et naturam divinam arbitrantur. » (*Quaest. Tusc.*, l. 1, c. 13).

Universalis ille consensus nostris etiam temporibus viget, sicut ex relationibus viatorum et evangelii praedicatorum constat, licet quidam, ast falso, contrarium asserant. — Ergo omnes gentes in admittendo aliquo supremo numine mirifice consentiunt.

402. Argumentum ex humano consensu depromptum athei infirmare conantur. Alii illum consensum ex timore repetunt : « Sed, *ait S. Alphonsus*, quomodo posset homo Deum timere, nisi ideam Dei prius haberet ? Quis fulgur timeret, nisi ipsum praecognosceret ? Idea igitur Dei timorem necessario praecedat ; homoque Deum, priusquam ipsum timeat, cognoscit. » (*Diss. cont. Mat.*, P. 1, c. 3.)

Alii hunc consensum ex educatione desumunt. « Sed ut educatio, *inquit S. Doctor*, hanc ideam propagare potuisset, haec in mundo prius existere debuit... Praeterea, inter educationem et naturam ingens discrimen intercedit. Quae ab educatione proveniunt, pro varia temporum regnorumque ratione mutantur ; quae a natura proficiunt, perpetua permanent : et hujusmodi est idea Dei, quae omnibus mundi aetatibus, et omnibus in regnis, etiam barbaris, viguit. » (*Loc. cit.*)

Alii demum ipsum deducunt ex fraudibus principum, qui per ideam alicujus numinis homines ad legum observationem adstringere intendebant. Sed, pergit *S. Alphonsus* : « quis ita sibi unquam persuadere possit, unum vel plures principes tanta eminuisse potestate, ut sola vi privatae suae auctoritatis toti generi humano figmentum, quod homines sua libertate privat, imponerent ? Sola utique auctoritas, rationibus destituta, omnibus hominibus, inter quos sunt et

semper fuerunt aliqui prudentes et sapientes, qui rationis lumen et ductum sequuntur, imposturam quamdam tanquam veritatem inconcussam modo adeo constanti atque universali certe nunquam imponere potuisset ». (*Loc. cit.*)

403. Corollaria. I. Ex argumentis metaphysicis, quibus S. Thomas Dei existentiam probat, manifeste sequitur Deum esse *actum purum*. Dicitur *actus*, id est, ens actu existens ; *purus*, id est, sine ulla admixtione potentialitatis sive passivae sive activae.

Non est in Deo aliqua *potentia passiva*, capacitas scilicet aliquid recipiendi : Deus enim est ens necessarium, et ipsum esse per se subsistens ; habet igitur esse irrestrictum, extra quod nihil possit cogitari, quod ipse jam non habeat, et quod ipsi advenire possit.

Nec est in Deo *potentia activa*, id est potentia transeundi ad actum : quod enim est in potentia, non transit ad actum, nisi ab alio, quod est in actu, moveatur ; sed Deus est primus motor et prima causa efficiens. Non est igitur in Deo potentia operandi, sed actualis semper et perfectissima operatio, quae, ut infra dicetur, est ipsa Dei essentia.

II. Ex iisdem argumentis illa manifestatur idea, quam de Deo concipere debemus, scilicet : quod Deus est ens omnino immobile propter omnimodam suae essentiae et suae vitae plenitudinem, vi suae naturae existens, possidens summe totalitatem essendi et perfectionum, et est causa efficiens et exemplaris, et gubernator omnium quae sunt.

III. Quibus in argumentis S. Thomae totus tractatus *de Deo uno* seminaliter continetur : « Ex his notis quinque conditionibus, ait Joann. a S. Thoma, pendent omnia alia attributa quae in hoc opere de Deo demonstrantur. Ex immobilitate enim constat attributum immutabilitatis, unde desumitur immensitas, aeternitas, etc. Ex ratione primi efficientis sumitur omnipotentia circa creaturas. Ex eo quod sit ens a se, et necessarium, sumitur omnis perfectio, bonitas, immaterialitas, actus purus, etc. Ex eo quo sit maximum, et primum ens, sumitur ejus simplicitas, et eminentia, quod non sit corpus, quod non sit in praedicamento, quod sit suum esse, infinitus, unus, etc. Ex eo denique quod sit primum gubernans, sumitur ratio sapientiae, et voluntatis, providentiae, idearum, etc. ; atque adeo in his quinque viis inclusit D. Thomas omnia, quae ad manifestanda attributa Dei possunt conducere. » (P. 1. disp. 3, n. 2.)

PARS II

DE ESSENTIA ET ATTRIBUTIS DEI

(S. Th., P. 1, q. 3 ad 12.)

404. « Cognito de aliquo an sit, inquit S. Th., inquirendum restat quomodo sit, ut sciatur de eo quid sit. » (Prol. ad q. 3^{am}.) Probata igitur Dei existentia, inquit S. Doctor *quid sit Deus*, et *quomodo sit*, tum secundum seipsum, tum in nostra cognitione.

Cum autem his in terris Deum nonnisi ex creaturis cognoscamus, in quibus essentiam ab attributis realiter distinctam semper videmus, ideo etiam in Deo attributa seorsim ab essentia considerare licet, quamvis in Eo, propter omnimodam ejus simplicitatem, essentia *re* idem sic ac attributum.

In hac igitur secunda parte dicendum est : I. De essentia Dei ; II. De attributis Dei in genere ; III. De attributis Dei in specie ; IV. De cognitione seu visione Dei.

CAPUT I

De essentia Dei.

405. Si quaestioni *an Deus sit*, respondere in promptu sit, quaestioni *quid Deus sit*, vel *quomodo sit*, non ita facilis praesto est responsio. Etenim *Deum nemo vidit unquam* (Joan., I, 18), et quamdiu his in terris vivimus, eum per speculum in aenigmate tantum videmus.

Ex hoc tamen creaturarum speculo, ex analogia scilicet eorum quae facta sunt, quamdam, licet imperfectam, cum de divina essentia, tum de divinis attributis, ideam concipere possumus, et trifarie quidem, nimirum : « *per causalitatem, remotionem et excellentiam* », ut ait S. Th. (1. Sent., D. 3, q. 1, a. 3.)

Essentia in genere est id, quo aliqua res intrinsece constituitur in esse rei. — *Essentia* cujuslibet rei dupliciter considerari potest, *physice* et *metaphysice* : quaelibet enim res considerari potest vel prout est realiter in se, vel secundum quod sub consideratione nostri intellectus cadit.

406. I. De essentia Dei physica. — *Essentia* alicujus rei physice considerata, omnia et singula complectitur praedicata, quae

ejus naturam intrinsece constituunt ; v. gr., essentia hominis physica animam et corpus complectitur.

Prop. *Essentia Dei physice considerata in complexu omnium divinarum perfectionum consistit.* — Certa et communis.

PROB. Hujus propositionis veritas, quam unanimiter admittunt doctores, fundatur in summa Dei simplicitate. In Deo enim, ut infra dicetur (n. 418 et seq.), omnimoda viget simplicitas ; quidquid igitur est in Deo, id omne Deus est ; nec ullum attributum, quod non sit ipsemet Deus, excogitari potest.

Essentia igitur Dei, physice et complete sumpta, prout est ex parte rei, et prout a Beatis, qui visione faciali Deum contemplantur, concipitur, in simplicissimo omnium divinarum perfectionum complexu consistit. — « Quidquid digne de Deo sentitur, ait *S. Leo*, non qualitas est, sed essentia. » (*Ep.* 15, c. 5. *M.*, 54, c. 683.) Et *S. J. Damasc.* : « Totum esse, velut immensum quoddam ac nullis terminis definitum essentiae pelagus complexu suo ipse continet. » (*De fide orth.*, c. 9. *M.*, 94, c. 835.)

407. II. Essentia Dei metaphysica. — In essentia cujuslibet entis creati intellectus noster apprehendit tum perfectionem, qua cum aliis ejusdem generis entibus communicat ; tum perfectionem, qua ab omnibus aliis secernitur, atque in esse suo specifico constituitur, et ex qua omnes ejus proprietates effluunt. V. gr., in homine, intellectus apprehendit *animalitatem*, qua homo cum aliis entibus communicat ; et *rationabilitatem*, qua homo in ratione hominis proprie constituitur, ab omnibus aliis entibus distinguitur, et ex qua omnes ejus proprietates effluunt. Haec specialis perfectio, per quam ens quodlibet in suo esse specifico constituitur, vocatur *essentia entis metaphysica*, seu *gradus constitutivus entis*.

Ut igitur aliquid dici possit gradus constitutivus, seu essentia aliqujus entis metaphysica, tria requiruntur : 1° ut sit primum, quod in ente concipitur ; 2° ut sit aliquid ei omnino proprium, et distinctivum ab omnibus aliis ; 3° ut sit omnium ejus perfectionum fons et origo.

In Deo, prout est in se, omnia sunt ipsemet Deus ; in eo nulla perfectio ab essentia realiter distinguitur, nec una perfectio oritur ex altera. In Deo igitur nulla realiter datur nec dari potest essentia metaphysica. Attamen, cum intellectus noster unico conceptu Deum, omnium perfectionum simplicissimum aggregatum, intelligere nequeat, sed multis inadaequatis perfectionum notionibus, quae ex creaturis haurimus, indigeat, idcirco ad adjuvandam imbe-

cillitatem nostram, licet nobis in Deo, sicut in creaturis, perfectionem quamdam fontalem excogitare, quam ut divinitatis constitutum concipimus, et ex qua, nostro modo intelligendi, aliae divinae perfectiones effluunt.

Essentia igitur metaphysica Dei definiri potest : *Perfectio quaedam specialis qua Deus, nostro modo concipiendi per analogiam ad creaturas, in ordine Deitatis constituitur, a creaturis omnibus distinguitur, et ex qua omnia alia divina attributa virtuali sequela tanquam ex fonte et radice consequuntur.*

In ea perfectione assignanda, quae tanquam essentia Dei metaphysica intelligitur, in diversas sententias auctores discedunt. Tres celebriores existunt opiniones. *Prima*, quae est Scotistarum, docet essentiam Dei metaphysicam consistere in infinitate radicali, seu in omnium perfectionum exigentia. *Secunda*, quae est multorum Thomistarum, tenet eam positam esse in intellectione sive radicali sive actuali. *Tertia* demum, *aseitatem*, seu *rationem entis a se et per essentiam*, tanquam gradum constitutum Dei assignat. Tertiae prae aliis adstipulamur sententiae, quia ipsa est nostra aetate inter auctores communior, atque S. Scripturis, SS. Patrum dictis et rationi videtur conformior.

408. Prop. *Essentia Dei metaphysica consistit in aseitate* ¹.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Deus, interrogatus a Moyse quis esset, respondit (*Exod.*, III, 14) : *Ego sum qui sum*. Et subjunxit : *Sic dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos*. Sed verba : *ego sum qui sum, qui est*, hisce aequivalent : *Ego sum ipsum esse ; qui est ipsum esse* ; et consequenter ipse Deus affirmare videtur suam essentiam consistere in esse a se ².

II. Ex Traditione. S. Hilarius, trutinans verba : *Ego sum qui sum*, ait : « Admiratus sum plane tam absolutam de Deo significationem, quae naturae divinae incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud proprium magis Deo, quam esse, intelligitur. » (*De Trinit.*, l. 1, n. 5. M., 10, c. 28.) — S. Joan. Damasc. : « Ex omnibus nominibus quae Deo tribuuntur, nullum aequè proprium videtur, atque ἐστίν, id est, qui est : quemadmodum ipsemet cum Moysi in monte responderet, ait : *Dic filiis Israel : qui est misit me*. (*De fide orth.*, l. 1, c. 9. M., 94, c. 835.) — Et S. Gregor. Naz. : « *Ens et Deus* magis quodammodo essentiae nomina sunt ; ex iisque etiam vox

¹ Cf. Aguirre, t. 1, disp. 24 ; Tournely, *De Deo*, q. 2 ; Gotti, *De Deo*, q. 3, dub. 3. — ² Cf. Lessius, *De perf. div.*, l. 1, c. 1, n. 4.

Ens, ad eam indicandam aptior est... At nos ejusmodi naturam inquirimus, quae ipsum esse per se habeat, ac non cum alio quopiam copuletur. Ens vero, proprium sane est Dei, ac totum, nec priore aliqua re, nec posteriore definitum ac circumcissum. » (*Orat.* 30, n. 18. M., 36, c. 126.) — Sed, nihil est alicui magis proprium quam ipsius ratio constitutiva. Ergo secundum SS. Patres ratio constitutiva Dei merito in aseitate constituitur.

III. **Ex Auctoritate.** Huic nostrae sententiae favet *S. Thomas*. Quaestioni : Utrum hoc nomen *qui est*, sit maxime proprium Deo, respondet : « Cum esse Dei sit ipsa ejus essentia, et hoc nulli alii conveniat, manifestum est quod inter alia nomina hoc maxime proprie nominat Deum. Unumquodque enim denominatur a sua forma. » (P. 1, q. 13, a. 11.) — Eandem sententiam amplectitur *S. Alphonsus* : « Maximum Dei privilegium, *inquit*, vel potius totum Dei (*il tutto di Dio*), est esse suum esse, id est, esse a se, nec a quoquam dependere. » (*Disc.* 6, *pro Nat.*, T. 4, p. 78.)

IV. **Ex Ratione.** Ad metaphysicam alicujus rei essentiam constituendam, tres, ut notatum est, requiruntur conditiones, Atqui tres illae conditiones in aseitate reperiuntur : *a*) Primum enim, quod de Deo concipimus, est quod sit ens a se. « Est ipsum per se esse, *ait S. Dionys.*, antiquius, quam esse per se vitam, et per se sapientem. » (*De div. nomin.*, c. 5. M., 3, c. 819.) — *b*) Aseitas est quid Deo omnino proprium ; omnis vero creatura esse suum ab alio tenet. — *c*) Aseitas, nostro modo concipiendi, est omnium aliarum divinarum perfectionum fons et origo, « quia nulla de perfectionibus essendi potest deesse ei, qui est ipsum esse subsistens. » (*S. Th.*, q. 4, a. 2, ad 3.) — « Quia existit per se, *inquit S. Alphonsus*, ideo Deus necessario debet esse unicus, aeternus, et infinite perfectus. » (*Ver. fid.*, P. 1, c. 4, n. 1.) — Et *S. Bernardus* ait : « Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est : *Est.* » (*De Consid.*, l. 5, c. 6. M., 182, c. 795.) — Recte igitur aseitas assignatur tanquam essentia Dei metaphysica.

Corollarium. Optima igitur Dei definitio, si de Eo definitio dari posset, haec foret, scilicet : *Deus est qui est a se, et per se, in tota plenitudine essendi.* (*Gotti*, q. 3, dub. 3, § 2.)

CAPUT II

De attributis Dei in genere.

Duae in hoc capite quaestiones investigantur : I, quid et quotuplex sit attributum ; II, quaenam distinctio inter ipsa attributa, vel inter attributa et essentiam Dei intercedat.

ARTICULUS I.

De attributorum definitione et divisione.

409. Definitio. — Attributum sensu latiori vel sensu strictiori sumi potest. — *Si sensu latiori* usurpatur, sicut aliquoties fit, nomine attributi designatur quaecumque proprietas vel perfectio, quae de Deo praedicari potest, sive essentialiter sive accidentaliter, sive absolute, sive relative praedicetur.

Attributum late sumptum distinguitur in *absolutum*, quod Deo, secundum quod est unus in essentia, convenit, v. gr., aeternitas ; et in *relativum*, quod Deo convenit secundum quod est trinus in personis, v. gr., paternitas. In tractatu *de Deo uno* de solis attributis absolutis sermo instituitur ; de relativis in tractatu *de Deo Trino* agetur.

Attributum absolutum, *strictè et proprie sumptum*, definiri potest : *Perfectio simpliciter simplex, absolute et necessario de Deo praedicabilis per modum formae adjacentis.*

Explicatur definitio. Dicitur : *perfectio simpliciter simplex*, ad excludendum eas perfectiones, quae aliquam imperfectionem involvunt, et quae in Deo eminenter tantum, non vero formaliter inveniuntur ; tum ea praedicata, quae solummodo *metaphorice* de Deo dicuntur, ut, v. gr., Deus est Leo. — *Absolute praedicabilis*, ad distinguendum attributum a relationibus divinis, quae rationem attributi proprie dicti non habent, quippe quae nec sint tribus personis communes, nec relate ad essentiam se habeant per modum proprietatis adjacentis. — *Necessario*, ut attributum ab actibus Dei liberis, v. gr., a relatione Creatoris, Gubernatoris, distinguatur. Praedicata enim, quae de Deo relate ad creaturas affirmantur, v. gr., omnipotentia, esse Dominum, etc., si sumantur transcendentaliter seu in actu primo, sunt attributa proprie dicta ; secus vero si in actu secundo sumantur. — *Per modum formae adjacentis*, quippe cum attributa, nostro modo concipiendi, ad constitutionem naturae seu quidditatis divinae non pertineant.

410. Divisio. — Attributa multifariam dividuntur : 1° Alia sunt *affirmativa seu positiva*, quae Deo perfectiones, quas in creaturis percipimus, v. gr., justitiam, bonitatem attribuunt. — Alia sunt *negativa*, quae a Deo eas imperfectiones, quas in creaturis intuemur,

removent, v. gr., esse increatum, infinitum, etc. Licet attributa negativa terminis negativis exprimantur, in conceptu tamen suo aliquid positivum includunt.

2° Alia sunt communicabilia, alia incommunicabilia. *Communicabilia* ea sunt, quibus in creaturis imperfecta quaedam et analogia similitudo et participatio respondet; v. gr., sapientia, misericordia. — *Incommunicabilia* ea sunt, quae a creaturis nullatenus participari possunt, v. gr., esse increatum, esse infinitum. — Attributa communicabilia sunt praesertim positiva; incommunicabilia sunt praesertim negativa, quia haec propriissime Dei Essentiam et ejus distinctionem a creaturis designant.

3° Alia sunt immanentia, alia transeuntia. Attributa *immanentia* seu *quiescentia* naturam divinam in se spectatam respiciunt, et concipiuntur quasi modi existentiae divinae, v. gr., immensitas, simplicitas; attributa *transeuntia* seu *operativa* principium aut modum divinae operationis designant, ut, v. gr., scientia, voluntas, potentia.

Attributa immanentia vocantur etiam *attributa essendi*, de quibus tractat S. Thomas, P. 1, q. 3 ad 13; transeuntia vocantur etiam *attributa operandi*, de quibus S. Doctor a. q. 14 ad 26 tractat.

N.-B. Cum in Deo omnia attributa sint ipsamet divina substantia, idcirco quatenus sint Dei attributa investigare, idem est ac ipsam divinam investigare substantiam. Divina autem substantia est incomprehensibilis, et captum cujuslibet intellectus creati excedit. Notionem igitur veriore de Deo concipimus per attributa negativa quam per positiva, veriusque de Deo quid non sit, quam quid sit, cognoscimus¹.

ARTICULUS II.

De distinctione divinorum attributorum a se invicem et ab essentia divina².

411. — *Distinctio est carentia identitatis*; ea enim distinguuntur, quorum unum non est idem cum alio. — Duplex datur distinctio, nimirum, realis et rationis. *Distinctio realis* ea est, quae a parte rei existit, quando scilicet, etiam nemine cogitante, una res non est alia; talis, v. gr., inter leonem et lapidem existit. — Duplex est hujusmodi distinctio, *major* et *minor*. *Distinctio realis major* est *distinctio rei a re*; inter duas res intercedit, quarum una ab altera vel separatim existit, ut inter Petrum et Paulum; vel ab ea separari potest, ut inter animam et corpus. — *Distinctio realis minor*, quae etiam *modalis* nuncupatur, ea est, quae vel intercedit inter rem aliquam et ipsius modum, v. gr., inter digitum et ejus inflexionem, inter lineam et ejus obliquitatem, vel inter duos modos ejusdem rei, v. gr., inter digiti inflexionem et ejus rotunditatem.

412. — *Distinctio rationis*, seu mentalis ea est, quam in iis mens excogitat, quae revera unum idemque sunt. Haec etiam est duplex, videlicet: rationis ratiocinantis et rationis ratiocinatae. *Distinctio rationis ratiocinantis*, seu pure

¹ Cf. *Cont. Gent.*, l. 1, c. 14. — ² Cf. Gotti, *De Deo*, q. 4.

mentalis, est ea, quae fit in mente ratiocinantis absque ullo fundamento in re, v. gr., si distinguo inter hominem et animal rationale, vel inter Petrum et Cepham.

Distinctio rationis ratiocinatae, seu *virtualis*, ea est, quae fit in mente ratiocinantis cum fundamento in re ; quando scilicet mens nostra in una eademque re plura concipit, propterea quod res ipsa sit talis naturae et excellentiae, ut pluribus realiter distinctis aequivaleat, aut varios effectus producat, ita ut a nobis unico conceptu adaequato exprimi nequeat ; v. gr., eadem anima nostra est forma corporis, et simul principium vitae tum vegetativae, tum sensitivae, tum intellectivae. Quatuor haec munera unico conceptu explicite exprimere non possumus ; verum ea ut exprimamus, quatuor conceptibus opus est ; et sic in una anima intellectus noster quatuor distinguit, quae tamen in ea realiter sunt unum et idem.

Exinde apparet, conceptus, quibus distinctio virtualis continetur, *non esse exclusivos, sed praecisivos*, cum unus conceptus alium conceptum ab eadem re non excludat, sed ab eo tantummodo praescindat.

413. — Circa distinctionem attributorum ab invicem et ab essentia divina, duplex vitandus est error, Eunomii scilicet, et Gilberti Porretani.

Eunomius nullam, nequidem rationis ratiocinatae, in Deo admisit distinctionem, diversosque conceptus, quibus Dei essentia divinaque attributa exprimuntur, nihil aliud esse contendit, quam diversa nomina eandem omnino rem sub eadem intrinseca formalitate significantia.

Gilbertus Porretanus, Episc. Pictaviensis, saeculo XII, docuit realem in Deo esse distinctionem, non solum inter personas, sed etiam inter personam et essentiam, atque inter attributa et essentiam.

Mediam viam capessit veritas catholica.

414. Prop. I. *Divina attributa neque ab essentia neque a se invicem realiter distinguuntur.*

Certa ; alii dicunt *de fide*, ex symb. Concilii Rhemensis sub Eugenio III, contra Gilbertum Porretanum : « Credimus et confitemur simplicem naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu catholico posse negari quin divinitas sit Deus et Deus divinitas. Sicubi vero dicitur Dominum sapientia sapientem, magnitudine magnum, divinitate Deum esse, et alia hujusmodi, credimus, nonnisi ea sapientia, quae est ipse Deus, sapientem esse ; nonnisi ea magnitudine, quae est ipse Deus, magnum esse, etc... »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus : *Ego sum via, et veritas et vita.* (Joan., XIV, 6.) — *Deus caritas est.* (I, Joan., IV, 8.) — *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* (I, Cor., I, 24.) — *Ego sapientia habito in consilio.* (Prov., VIII, 12.) — In his aliisque Scripturae textibus, attributa in abstracto sumpta praedicantur de Deo. Atqui ea, quae inter se realiter distinguuntur, non possunt de se invicem praedicari in abstracto, sed solum in concreto ; sic, v. gr., dicere nequeo : *homo est justitia* ; sed : *homo est justus*. Ergo attributa divina a Dei essentia realiter non distinguuntur. Si autem attributa absoluta cum natura divina realiter identificantur, realiter etiam identifi-

cantur inter se : ergo nec inter attributa adest realis distinctio, cum inter illa nulla relationis oppositio existat.

II. **Ex Traditione** ¹. SS. Patres unanimiter docent, divina attributa nec a se invicem nec ab essentia realiter distingui. « Cum has voces audimus, *inquit S. Athanasius*, Pater, Deus, Omnipotens, nihil aliud quam ejus, qui est, substantiam indicari concipimus. » (*De syn.*, n. 35. M., 26, c. 754.) Et *S. Augustinus* ait : « Deus multipliciter dicitur magnus, bonus, sapiens, beatus, verus... ; sed eadem magnitudo ejus est, quae sapientia, ; et eadem bonitas quae sapientia, et magnitudo ; et eadem veritas quae illa omnia : et non est ibi aliud beatum esse, et aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonum esse, aut omnino ipsum esse. » (*De Trinit.*, l. 6, c. 7. M., 42, c. 929.)

III. **Ex Ratione**. 1° Si attributa a divina essentia realiter distincta essent, ipsa ad essentiam tanquam accidentia ad subjectum sese haberent. Sed « in Deo accidens esse non potest, *ait S. Th.*, quia subjectum comparatur ad accidens, sicut potentia ad actum ; subjectum enim secundum accidens est aliquo modo in actu : esse autem in potentia omnino removetur a Deo » (P. 1, q. 3, a. 6), cum Deus sit actus purus, omnem in se et per se perfectionem possidens. Ergo in Deo attributa ab essentia realiter non distinguuntur.

2° Si divina attributa a se invicem realiter distincta essent, unumquodque eorum seorsum spectatum, vel infinitum foret, vel finitum. *Si infinitum*, quot attributa, tot entia infinita statuerentur : quod dici nequit, cum plura infinita existere repugnet ; quodlibet enim eorum a consortio propriae suae naturae alia excludit, nec eo ipso jam sunt infinita. *Si autem finitum*, finita et limitata attributa Deo adscriberentur, et eo ipso notio entis infinite perfecti pessumdaretur. Ergo attributa divina a se invicem non sunt realiter distincta.

415. **Prop. II.** *Attributa divina distinguuntur ab invicem et ab essentia distinctione virtuali, seu rationis ratiocinatae.* — Certa.

Prob. Ex Ratione. 1° Distinctio virtualis ea est, quae fit ab intellectu cum fundamento in re. Atqui distinctio, quam intellectus tum inter Dei essentiam et ejus attributa, tum inter divina attributa ad se invicem, ponit, in ipso Deo fundamentum habet. Ergo.

Prob. min. Virtualis multiplicitas rei est sufficiens fundamentum ad distinctionem virtualemente inducendam (n. 411). Atqui, licet divina essentia atque ejus attributa sint ex parte rei formaliter aliquid

¹ Aguirre, t. 1, disp. 28, pag. 544.

unum, tamen hoc unum virtualiter est multiplex, cum omnibus perfectionibus creatis realiter distinctis aequivaleat, et multiplices effectus producere possit.

2° In Sacris Scripturis diversa Deo adscribuntur nomina et attributa ; Deus, v. gr., vocatur justus, bonus, misericors, sapiens, etc. Atqui ubi est pluralitas nominum, ibi etiam distinctio quaedam adsit, necesse est ; sed in Deo nulla est distinctio realis ; ergo virtualis in eo sit, oportet. « Pluralitas istorum nominum, ait. S. Th., non tantum est ex parte intellectus nostri formantis diversas conceptiones de Deo, quae dicuntur diversae rationes, sed etiam ex parte ipsius Dei, in quantum scilicet est aliquid in Deo correspondens omnibus istis conceptionibus, scilicet plena et omnimoda ipsius perfectio. » (1. Sent., D. 2, q. 1, a. 3.)

416. **Corollaria.** I. Cum in Deo attributa realiter identificentur tam cum essentia, quam cum aliis attributis, inde sequitur :

a) Omnia attributa, cum in abstracto tum in concreto, de Deo praedicari posse ; sic dicere possumus : *Deus est justus, Deus est justitia; Deus est misericors, Deus est misericordia.* — Quia tamen quodlibet attributum est ipsa divina essentia, ideo « rectius congruentiusque dicetur : Deus est magnitudo, bonitas, justitia, sapientia, quam : Deus est magnus, bonus, justus, sapiens ». (S. BERN., *In Cant., Serm.* 80. M., 183, c. 1170.)

b) Omnia divina attributa posse de se invicem praedicari *in concreto*; v. gr. justus est sapiens ; — et etiam *in abstracto*, dummodo in sensu reali intelligantur ; v. gr., in Deo justitia est misericordia ; — non autem in abstracto si sumantur in sensu formali ; v. gr., justitia est misericordia ; quia in nostro intellectu conceptus justitiae alius est a conceptu misericordiae.

II. Cum quodlibet divinum attributum cum aliis attributis realiter identificetur, ideo inter diversa attributa nulla unquam adesse potest oppositio, ut, v. gr., inter justitiam et misericordiam ; sed omnia ex parte rei se invicem includunt.

III. Cum fundamentum distinctionis virtualis ex una parte sit infinita Dei eminentia, qui in summa simplicitate omnimodas perfectiones possidet ; et ex altera, limitata virtus intellectus viatoris, qui unico et adaequato conceptu tantam perfectionum congeriem cognoscere nequit, idcirco beati, qui Deum facie ad faciem contemplantur, unico conceptu Dei essentiam, attributa et relationes vident ; unde inter illa distinctionem rationis non efformant.

CAPUT III

De attributis Dei in specie.

Doctor Angelicus octo enumerat et describit divina attributa, scilicet : 1° simplicitatem ; 2° perfectionem ; 3° bonitatem ; 4° infinitatem ; 5° immensitatem ; 6° immutabilitatem ; 7° aeternitatem ; 8° unitatem. De his igitur divinis proprietatibus in totidem articulis disserendum est.

ARTICULUS I.

De Simplicitate Dei.

417. Simplicitas est negatio compositionis ; compositio est unio distinctorum, quae adunantur ad aliquod unum constituendum.

Triplex assignatur *compositio* : physica, metaphysica, et logica. *Compositio physica* ea est, quae partibus physicis realiter distinctis constat ; tales sunt : compositio ex materia et forma, compositio ex partibus quantitativis aut integrantibus, et compositio ex subjecto et accidente. — *Compositio metaphysica* ea est, quae constat partibus metaphysicis ; hujusmodi sunt : compositio ex actu et potentia, compositio ex essentia et existentia, compositio ex natura et personalitate. — *Compositio logica* ea est, quae fit ex genere et differentia.

Dei simplicitatem imprimis impugnaverunt Anthropomorphitae, qui Deum corporeum dixerunt ; et Pantheistae, qui omnia Deum esse contendunt.

Agendum est igitur : 1º de simplicitate Dei in genere ; 2º de pantheismo.

§ 1. — DE SIMPLICITATE DEI IN GENERE.

418. Prop. I. *Deus est omnino simplex* ¹.

De fide, ex Conc. Later. IV, cap. *Firmiter* : « Una est Dei essentia, substantia seu natura *simplex omnino*. » — Et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1 : « Ecclesia credit et confitetur, unum esse Deum, verum et vivum... qui cum sit una singularis *simplex omnino* et incommutabilis substantia spiritualis, praedicandus est re et essentia a mundo distinctus. »

PROB. I. Ex Traditione. Ait *S. Basilus* : « Deus prorsus expers est compositionis... Quemadmodum Pater liber est ab omni compositione, ita et Filius simplex omnino est atque incompositus. » (*Cont. Eunom.*, l. 1, n. 22 et 23. M., 29, c. 562.) — *S. Cyrill. Alex.* : « Duplicem esse atque compositum, alienum est penitus a Deitatis natura, cui tanquam proprium et perfectissimum bonum simplicitas inest. » (*In Joan.*, l. 2. M., 73, c. 355.)

II. Ex Ratione. 1º « Omne compositum, ait *S. Th.*, est posterius suis componentibus, et dependens ex eis. Deus autem est primum ens. » (P. 1, q. 3, a. 7.) Deus ergo nequit esse compositus.

¹ Cf. *S. Th.*, P. 1, q. 3, a. 7 ; *Cont. Gent.*, l. 1, c. 18 ; *De Potent.*, q. 7, a. 1 ; Aguirre, tom. 1, disp. 28 et seq.

2º « Omne compositum, *addit Angelicus*, causam habet. Quae enim secundum se diversa sunt, non conveniunt in aliquod unum, nisi per aliquam causam adunantem ipsa. Deus autem non habet causam, cum sit prima causa efficiens. » (*Loc. cit.*)

3º Illud ens est omnino simplex, in quo nec physica, nec metaphysica, nec logica invenitur compositio. Atqui ex his compositionibus nulla in Deo invenitur. Ergo Deus est omnino simplex. — *Minor ex sequentibus propositionibus constat.*

419. Prop. II. In Deo nulla est compositio physica.

PROB. Compositio physica in illis solum deprehenditur, quae vel partibus constant, et corporea sunt, vel in quibus adest accidens a subjecto realiter distinctum. Atqui Deus nec est corpus, nec in eo accidens a subjecto realiter distinctum reperitur.

1º *Non est corpus*, teste Scriptura (*Joan.*, iv, 24) : *Spiritus est Deus*. Sed (*Luc.*, ult., 39) : *Spiritus carnem et ossa non habet*. — Et *S. Augustinus* ait : « Cogitatio quippe turpiter vana est, quae opinatur Deum membrorum corporalium lineamentis circumscribi atque finiri. » (*De Trinit.*, l. 12, c. 7. M., 42, c. 1004.)

Scholium. Illi igitur Scripturae textus, in quibus Deo membra corporea, vel corporis proprietates assignantur, non sensu litterali sed metaphorico sunt accipiendi, in quantum scilicet per ista corporalia nobis spiritualia Dei attributa manifestantur. (Cf. *S. Th.*, P. 1, q. 3, a. 1.)

2º *Nec in Deo reperitur accidens ab essentia realiter distinctum*, teste *S. August.*, qui ait : « Ratio adstruit nihil Deo accidentale esse, sed totum, quod praedicatur de eo, esse essentiale. » (*De cognitione verae vitae*, c. 3. M., 40, c. 1008.) Etenim, ut ait *S. Th. (Cont. Gent.*, l. 1, c. 23) : « Omne subjectum accidentis comparatur ad ipsum, ut potentia ad actum, eo quod accidens quaedam forma est faciens esse actu secundum esse accidentale. » « Unde cum Deus sit actus purus, absque alicujus potentiae permixtione, non potest esse accidentis subjectum. » (*De Potent.*, q. 7, a. 4.) — Corroboratur denique haec assertio ex iis omnibus, quae (n. 414), de reali identitate attributorum cum divina essentia prolata sunt.

Corollarium. In Deo igitur non solum attributa cum essentia identificantur, sed potentiae, id est, intellectus et voluntas, et harum potentiarum operationes, intellectiones scilicet et volitiones, sunt realiter quid unum et idem cum substantia Dei ; ita ut Deus, sicut est esse subsistens, sit etiam ipsum agere subsistens.

420. Prop. III. *In Deo nulla est compositio metaphysica.*

PROB. Compositum metaphysicum constat, vel ex actu et potentia ; vel ex natura et personalitate, vel ex essentia et existentia. Atqui Deus constat neque actu et potentia, neque natura et personalitate, neque essentia et existentia.

I. *In Deo non est compositio ex potentia et actu.* Deus est ens necessarium, vi suae naturae existens. Quod autem vi suae naturae existit, non potest non existere. In Deo igitur nulla potentia, cui actus accedere possit, excogitari potest, nec consequenter ulla in Eo reperriri potest compositio ex actu et potentia.

II. *In Deo non est compositio ex natura et personalitate*¹.

Enuntiata propositio significat, Deum concrete sumptum, seu suppositum divinum, non esse a deitate distinctum, sed ipsum esse deitatem. Deus igitur personaliter et concrete sumptus, est sua deitas, sua essentia, sua natura ; neque deitati seu naturae divinae advenit suppositalitas seu subsistentia, quae deitatem individuet, eique singularem et incommunicabilem subsistentiam tribuat : sed ipsa deitas formaliter sumpta est ipse Deus concrete sumptus.

De fide, contra Gilbertum Porretanum, qui docuit *Deitatem non esse Deum*, sed *qua Deus est*; sicut *humanitas non est hic homo Socrates*, sed *qua Socrates est homo*; ex Concil. Rhem. : « Credimus et confitemur, simplicem naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu catholico posse negari, quin Divinitas sit Deus, et Deus divinitas. »

PROB. **Ex Ratione.** 1° Ait S. Thomas: « De Deo dicitur quod est vita, et non solum quòd est vivens, ut patet (*Joàn.*, xiv, 6) : *Ego sum via, veritas et vita*. Sicut autem se habeat vita ad viventem, ita deitas ad Deum. Ergo Deus est ipsa Deitas. » (P. 1, q. 3, a. 3.)

2° *Ex Ratione*, quam affert S. Bernardus (*Serm.* 80, in *Cant.* M., 183, c. 1169) : Deitas, aut Deus est, aut aliquid quod non est Deus, aut nihil. Atqui non potest esse nihil, cum sit natura divina, qua est Deus, et sine qua non esset Deus. Sed nec dici potest, quod sit aliquid, quod non est Deus ; quia vel esset minor Deo, vel major, vel par. Non potest esse minor Deo ; quia est id, quo Deus est, et proinde infinitum, sicut Deus. Non potest esse major ; alias esset summum bonum, et non esset Deus. Nec potest esse par ; alias duo essent summa bona, et non unum, quod est impossibile. Relinquitur ergo, quod Deus proprie sit ipsa Deitas et Deitas ipse Deus. (Cf. *Gotti*, q. 3, dub. 2, n. 9.)

III. *In Deo non datur compositio ex essentia et existentia.* Id est,

¹ Cf. S. Th., P. 1, q. 3, a. 3 ; Gotti, q. 3, d. 2, § 2.

Deus non indiget, sicut creatura, ut existentia superaddatur essentiae ad hoc, ut realiter existat ; sed ipsa ejus essentia est ipsa existentia. Deus igitur, quemadmodum est sua natura, sua Deitas, ita est etiam ipsum suum esse, suum existere.

PROB. 1° Ex Traditione. « Esse, ait S. Hilarius, non est accidens nomen (in Deo), sed subsistens veritas. » (*De Trinit.*, l. 7. M., 10, c. 208.)

2° Ex Ratione. a) Quidquid est in aliquo, quod est praeter ejus essentiam, oportet esse causatum vel ab ipsa essentia, vel ab aliquo diverso. Atqui *esse* seu *existentia* in Deo, causari potest nec ab ipsa essentia, secus enim res non existens sibi existentiam elargiretur, quod repugnat ; nec ab aliquo exteriori, quia Deus est prima causa efficiens. Necesse est igitur ut divina essentia sit sua existentia.

b) Cum *esse* sit actualitas formae vel naturae, ideo in iis, quorum essentia non est suum esse, esse se habet ad essentiam sicut actus ad potentiam. Atqui in Deo, qui est actus purus, nulla est potentialitas. Ergo in eo essentia non est aliud ab existentia. Sua igitur essentia est suum esse. (*S. Th.*, q. 3, a. 4.)

421. Corollarium. Quia Dei essentia est suum esse, suum existere, propterea modus perfectissimus Deum concipiendi est Eum concipere tanquam *ipsum esse abstractum*, per modum formae abstractae, sed tamen realiter subsistens. « Deus, ait S. Thomas, est ipsum esse abstractum, cum sit suum esse. » (*Cont. Gent.*, l. 1, c. 42, n. 13.) — Quum *eo esse* ad omne, quod quocumque modo est, extendatur, et cum quilibet defectus nihil aliud sit quam absentia *eo esse*, eo ipso quod Deus dicitur esse *ipsum esse subsistens*, omnis perfectio ac nobilitas ipsi attribuuntur, atque omnis defectus ab eo removetur. (Cf. *Cont. Gent.*, l. 1, c. 28, n. 1.)

422. Prop. IV. In Deo non datur compositio logica ex genere et differentia, seu quod idem est, Deus non est in aliquo genere ¹.

N.-B. 1° Istae duae propositiones sunt identicae ; etenim, esse in genere, est constituere speciem, cum genus dividatur in species. Species autem per hoc constituitur, quod differentia specifica generi adjungitur. Proinde, componi ex genere et differentia, idem est ac esse in genere.

2° Significat propositio, non tantum in Deo, utpote ente simplicissimo, non esse realiter ~~aliquid~~ elementum, quod per modum generis, et aliud, quod per modum speciei se habeat, sicut in creaturis accidit ; sed etiam in ordine logico nihil in Deo concipi, quod per modum generis *univoce* de Deo et de creaturis praedicetur.

PROB. I. Ex Traditione. Ait S. Cyrill. Alex.: « A recta ratione longe alienissimum est genus de Deo nominare, cum nulla res sit cum ipso aut ante ipsum... Omnino sub genere et specifica differen-

¹ Cf. S. Th., P. 1, q. 3, a. 5 ; *De Potent.*, q. 7, a. 3 ; Aguirre, t. 1, Disp. 30 ; Wenzl, *De Deo*, Controv. 3, q. 1, n. 20 (p. 219).

tia divinitas non est. » (*De Trinit.*, dial. 2 et 3. M., 75, c. 730.) — Et *S. August.*: « Nomine et verbo cuncta exprimuntur, quae sub decem praedicamentis humano corde concipiuntur. Sed quod ex his nullum proprie Deo conveniat, manifeste ratio comprobat. » (*De cognit. verae vitae*, c. 3. M., 40, c. 1008.)

II. **Ex Ratione.** 1º In iis, quae ex genere et differentia constituuntur, pars quaedam invenitur (scil. genus), quae ad alteram (scilicet ad differentiam specificam) se habet tanquam potentia ad actum ; sic, v. gr., in homine, animalitas, quae est genus, rationalitate, quae est differentia, perficitur. Atqui in Deo nulla est potentialitas. Ergo in eo nulla est compositio ex genere et differentia.

2º « Cum esse Dei, ait *S. Th.*, sit ejus essentia, si Deus esset in aliquo genere, oporteret quod genus ejus esset ens. Nam genus significat essentiam rei, cum praedicetur in eo quod quid est. Ostendit autem Philosophus quod ens non potest esse genus alicujus. Omne enim genus habet differentias, quae sunt extra essentiam generis. Nulla autem differentia potest inveniri quae esset extra ens : quia non ens non potest esse differentia. Unde relinquitur quod Deus non sit in genere. » (P. 1, q. 3, a. 5.)

423. Corollaria. Ex dictis deduces :

I. Nullam de Deo definitionem proprie dictam dari posse, quippe quae ex genere et differentia specifica constare debeat. « Porro summus Spiritus, inquit *S. August.*, sicut a nullo intellectu valet proprie cogitari, ita nulla definitione poterit proprie determinari. » (*De cognit. verae vitae*, c. 7. M., 40, c. 1010.)

II. Nullum nomen posse univoce de Deo et de creaturis praedicari ; ratio est, quia Deus cum nulla creatura in ratione generis convenit. Sic, v. gr., sapientia aliter de Deo, et aliter de homine affirmatur. (P. 1, q. 13, a. 5.)

III. Omnia, quae concipimus, posse de Deo negari ; ratio est quia Deus non est in aliquo genere, sed supra omne genus creatum et creabile. « Nihil eorum quae sunt, ait *S. Dionys.*, aut eorum quae alicui existentium sunt cognita, explicat arcanum illud, omnem rationem et mentem superans, superdeitatis superessentialiter supra omnia superexistentis. » (*De div. nom.*, c. 13. M., 3, c. 982.) Qua de causa idem *S. Dionys.* (cap. ult. de *Myst. theol.* M., 3, c. 1047), dicit Deum esse : « non substantiam, non vitam, non lucem, non sensum, non mentem, non sapientiam, non bonitatem, non Deitatem, etc., sed quiddam his omnibus eminentius et praestantius ». Et ratio est quia omnia ista, quatenus menti creatae sunt comprehensibilia et nominabilia, habent conceptus objectivos limitatos in ratione entis.

IV. Quae in hoc articulo dicta sunt, compendiose sed pulcherrime a *S. Bernardo* exponuntur : « Sola summa et increata natura, ait, quae est Trinitas Deus, hanc sibi vindicat meram singularemque suae essentiae simplicitatem, ut non aliud et aliud, non alibi quoque et alibi, sed ne modo quidem, et modo inveniatur in ea. Nempe in semet manens quod habet, est ; et quod est, semper et uno modo est. In ea et multa in unum, et diversa in idem rediguntur, ut nec numerositate rerum sumat pluralitatem, nec alterationem de varietate sentiat.

Loca omnia continet, et quaeque suis ordinat locis, nusquam contenta locorum. Tempora sub ea transeunt, non ei. Futura non expectat, praeterita non recogitat, praesentia non experitur. » (*Serm. 8 in Cant.*)

§ 2. — DE PANTHEISMO ¹.

424. Dei simplicitati imprimis refragatur pantheismus. Pantheismus, ut nomen indicat, est doctrina quae docet omnia esse Deum, et Deum esse omnia, ita ut unica sit Dei rerumque mundanarum omnium substantia. Quae doctrina a Concilio Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1, can. 3, condemnata est : « Si quis dixerit, unam eandemque esse Dei et rerum omnium substantiam vel essentiam, anathema sit. »

Pantheismus apud veteres Indos, Aegyptios et Persas ortum habuit ; posterius, medio aevo, Scotum Erigenam et Davidem a Dinanto, et postea Brunonem Jordanem propugnatores sortitus est. Quorum vestigiis insistens saeculo xvii, pantheisticam doctrinam resuscitavit Spinoza, quem moderni pantheistae pro patre venerantur ; denique superiori saeculo exeunte, et ineunte saeculo xix, philosophi germani, Kant, Schelling, Fichte et Hegel, ideas pantheisticas majori prae caeteris pertinacia foverunt.

Pantheistarum omnium unum est dogma fundamentale, scilicet unam et identicam esse Dei rerumque omnium substantiam. Ad tamen substantiae identitatem explicandam, alii alias ingressi sunt vias : inde multiplices pantheismi formae, quae, teste Vaticano, can. 4, ad tres classes referri possunt : « Si quis dixerit, ait Vatic., res finitas, tum corporeas, tum spirituales, aut saltem spirituales a divina substantia emanasse ; aut divinam essentiam sui manifestatione vel evolutione fieri omnia ; aut denique Deum esse ens universale seu indefinitum quod sese determinando constituat rerum universitatem in genera, species et individua distinctam, anathema sit. »

Prima classis, quae *emanatismus* vocatur, docet, res a Deo non creatione, sed emanatione, seu effluentia quadam e divina substantia, productas esse, ita ut quaelibet res mundana, licet a Deo distincta, aliquid sit de divina substantia, sicut, v. gr., semen emanat ab arbore, e cujus substantia deceditur. Cui classi veteres pantheistae adnumerantur.

Secunda classis, quae *pantheismus ontologicus* nuncupari potest, eos complectitur, qui docent « divinam essentiam sui manifestatione seu evolutione fieri omnia ». Hanc doctrinam tenet Spinoza ², qui unicam admittit substantiam, divinam scilicet, quae cogitatione simul et extensione praedita est. Haec substantia necessitate quadam intrinseca continuo sese evolvit, et novas ad intra producit formas, seu sese continuo *modificat*, et modificando sese manifestat. Spiritus angelici et animae non sunt nisi manifestationes seu modificationes illius divinae substantiae quatenus est cogitans ; et corpora, modificationes ejusdem substantiae quatenus est extensa.

Tertia classis, cui *pantheismus idealisticus* nomen est, docet « Deum esse ens universale seu indefinitum, quod sese determinando, constituat rerum universitatem in genera, species et individua ». Quam doctrinam tuentur pantheistae Germaniae. Hi Deum concipiunt ut esse purum, absolutum, impersonale, abstractum, indeterminatum, de quo nihil affirmari, nihil negari possit. Hoc esse abstractum et absolutum necessitate quadam intrinseca se determinat et limitat, formando de se ideas ; et determinando se ac limitando contrahitur in genera, species et individua, quae rerum universitatem componunt ; non secus ac idea entis universalissima et indefinita per successivas differentiarum addi-

¹ Cf. Egger, *Enrichiridion*, Tr. 1, sect. 1, c. 2, a. 1 ; Katschthaler, *Theol.*, P. 1, sect. 1, c. 3, a. 3. — ² Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 1, c. 6, § 5 ; *Brevis dissert. contra Material.*, P. 1, c. 2.

tiones, ad genera, species et individua contrahitur. Unde, sicut quaevis idea particularis nihil est aliud, quam idea entis certo modo determinati, ita omnia entia hujus universi nihil aliud sunt, quam ens universale et abstractum certo quodam modo determinatum.

N.-B. Modernistae suâ doctrinâ de immanentia divina, novum genus pantheismi, quem orthodoxum vocant, invexerunt; qui tamen in purum pantheismum reincidit. « Ad purum putumque pantheismum, ait *Pius X*, ducit doctrina alia de *immanentia divina*. Etenim hoc quaerimus: an ejusmodi immanentia Deum ab homine distinguat, necne. Si distinguit, quid tum a catholica doctrina differt, aut doctrinam de externa revelatione cur rejicit? Si non distinguit, pantheismum habemus. Atqui immanentia haec modernistarum vult atque admittit omne conscientiae phaenomenon ab homine ut homo est, proficisci. Legitima ergo ratiocinatio inde infert unum idemque esse Deum cum homine; ex quo pantheismus. » (*Encycl. Pascendi*, n. 103.)

425. *Prop. Pantheismus, quomodocumque explicetur, tanquam absurdus et impius est rejiciendus.*

De fide, ex Vaticano supra citato.

PROB. I. Pantheismus *contradicit Scripturae*. Sacra Scriptura Deum exhibet ut ens perfectissimum, aeternum, omnipotens, omnino simplex, etc.; Deum refert omnia ex nihilo producentem: quae omnia pantheismo ex adverso opponuntur.

II. *Contradicit traditioni*. Tota Ecclesia, tam ante quam post Christum natum, Deum confessa est ut ens personale, perfectissimum, liberrimum, a mundo omnino distinctum. Agnovit vero semper mundum liberrima Dei voluntate ex nihilo fuisse productum, non autem ex ipsa Dei substantia emanasse, aut modificationem esse unius divinae substantiae. — Praeterea, SS. Patres, idololatricam ut evellerent, semper nisi sunt; atvero, si omnia Deus essent, creaturae utique adorari possent.

III. *Contradicit rationi*. a) Affirmat pantheismus unicam esse substantiam. At experientia constat multas substantias ab invicem diversas, imo et saepe oppositas, existere. — b) Affirmat pantheismus Deum esse immutabilem, infinitum, perfectissimum; mundum vero esse mutabilem, finitum, imperfectum; ergo eadem substantia immutabilis simul et mutabilis, infinita et finita, perfectissima et imperfecta foret. — c) Asdtruit Spinoza substantiam cogitantem simul et extensam; ast haec duo attributa in eadem inesse substantia repugnat.

IV. *Nefaria inducit consecraria*. a) *Negat Dei existentiam*. Si mundus, qui multis scatet imperfectionibus, Deus est, tunc Deus ipse imperfectus est; sed Deus imperfectus, Deus non est. — Praeterea, qui dicit omnia esse Deum, ille dicit mundum a se habere existentiam, et praeter ipsum nihil aliud esse.

b) *Libertatem atque actuum imputabilitatem tollit*. Secundum pantheistas, quidquid evenit, etiam actus humani, id omne illius unice substantiae, quam Deum esse ponunt, modificatio est. Sed divinae substantiae modificationes ex intrinseca quadam necessitate procedunt, ergo et actus humani ab intrinseca necessitate proveniunt. — Praeterea, ubi unica est substantia, ibi unicum est principium operans. Dicere igitur unicam esse et omnium rerum et ipsius Dei substantiam, idem est ac affirmare solum Deum esse, qui in creaturis tanquam per instrumenta operetur, quod et humanam libertatem et actuum imputabilitatem tollit.

c) *Omnem evertit religionem*. Cujuslibet religionis fundamentum est agnitio entis superioris, cui nos, ob nostram ab eo dependentiam, cultum et honorem deferre tenemur. Sed si homo est ejusdem substantiae cum Deo, ejusdem est etiam dignitatis; unde et nullum ens superius, cui cultum et honorem exhibeat, agnoscere tenetur.

d) *Omnem pessumdat moralitatem*. Si hominis et Dei unica est substantia, homo sibi est suprema regula boni et mali, veri et falsi ; et quidquid ei placet, sanctum erit et honestum.

Ex his omnibus clare manifestatur absurdissimum et impiissimum esse pantheistarum systema, et merito a Vaticano proscriptum ac condemnatum fuisse.

ARTICULUS II.

De perfectione Dei¹.

426. Praenotanda. — I. Perfectum, vi nominis, significat *totaliter factum*, quo sensu Deus perfectus dici nequit. « Per quamdam autem nominis extensionem, *inquit S. Thomas*, perfectum dicitur non solum quod fiendo pervenit ad actum completum, sed id etiam quod est in actu completo absque omni factione. Et sic Deum perfectum esse dicimus. » (*Cont. Gent.*, l. 1, c. 28.) Illud igitur dicitur esse perfectum, cui nihil deest secundum modum suae perfectionis ; id est, illud quod omnia, quae propriae suae naturae debentur et conveniunt, actu possidet. Deum igitur esse perfectum hoc significat, videlicet : *omnem perfectionem omnemque nobilitatem, quae divinae naturae convenire possunt, in Deo actualiter et realiter existere.*

II. Perfectio in genere definiri potest : *entitas conveniens naturae rei.* (Polm.)

1° Perfectiones dantur duplicis generis, nimirum : perfectiones simpliciter simplices, et perfectiones simplices, seu secundum quid.

Perfectio *simpliciter simplex*, secundum S. Anselmum (*Monolog.*, c. 14), est ea : *Quae in unoquoque melior est ipsa quam non ipsa*; seu ut doctores aiunt : quae in suo conceptu formali nullam includit imperfectionem, nec aliam majorem vel aequalem perfectionem ab eodem ente excludit ; ut, v. gr., sapientia, intellectio, vita.

Perfectio *secundum quid* ea est, quae in formali sua ratione aliquam imperfectionem continet, et majorem vel aequalem perfectionem ab eodem subjecto excludit, ut, v. gr., ratio in homine, extensio in corpore.

2° Unum in alio tripliciter contineri potest, videlicet : formaliter, eminenter, et virtualiter.

Formaliter aliquid in alio continetur, quando in eo inest secundum totum illud, quod est de ejus essentia et formali ratione, ut, v. gr., rationabilitas in homine, calor in igne. — *Eminenter* aliquid in alio continetur, quando in eo inest secundum esse quoddam elevatum, et secundum formam aliquam perfectiorem propriâ formâ

¹ Cf. S. Th., q. 4 ; *Cont. Gent.*, l. I, c. 28 ; *Isamb.*, In q. 4^m ; *Gabriel a S. Vincentio*, disp. 4 ; *Gotti, De Deo*, q. 3, dub. 4.

ipsius contenti ; quae forma superior totum illud, quod praestat contentum, nobiliori quodam modo praestare potest ; sic, v. gr., anima sensitiva eminenter in anima intellectiva includitur. — *Virtualiter* aliquid in alio continetur, quando ab eo produci potest ; sic, v. gr., planta virtualiter continetur in semine.

427. Prop. I. Deus est summe perfectus.

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis ; et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1 : « Ecclesia credit et confitetur, unum esse Deum, verum et vivum... intellectu et voluntate omnique perfectione infinitum. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Matth.*, v, 48) : *Estote vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est*; id est, juxta interpretationem Concil. Later. sub Innocentio III : « Estote perfecti perfectione gratiae, sicut Pater vester coelestis perfectus est perfectione naturae. »

II. Ex Traditione. Deus, inquit *S. Joan. Damasc.* « totum esse velut immensum quoddam ac nullis terminis definitum essentiae pelagus complexu suo ipse continet. » (*De fide orth.*, l. 1, c. 9. M., 94, c. 835.) — Et *S. Hilarius* : « Haec Dei prima et praecipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum et magnitudinis suae habeat et laudis. Virtus ejus opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enuntiatur, temporibus non subditur ... finem magnificentia ipsius nescit, et aliquam emetiendi se opinionem immensa magnitudo non patitur. » (*In Ps.*, cXLIV, n. 6. M., 9, c. 857.)

III. Ex Ratione. 1° « Unumquodque perfectum est, ait *S. Th.*, in quantum est actu : imperfectum autem, secundum quod est in potentia, cum privatione actus. Id igitur, quod nullo modo est in potentia, sed est actus purus, oportet perfectissimum esse. Tale autem est Deus ; igitur est perfectissimus. » (*Cont. Gent.*, l. 1, c. 28.)

2° Illi, qui est suum esse, et cui necessario et independenter ab omni alio tota competit essendi plenitudo, nihil de his, quae habent rationem essendi, deesse potest. Atqui omnis perfectio ad rationem essendi pertinet. Deo igitur, qui est suum esse, et vi suae naturae existit, nulla perfectio deesse potest. Ipse ergo est summe et universaliter perfectus.

428. Prop. II. In Deo sunt omnium rerum perfectiones : perfectiones simpliciter simplices in eo sunt FORMALITER ; perfectiones vero secundum quid, EMINENTER. — Certa.

PROB. I^a PARS : *In Deo sunt perfectiones omnium rerum.*

I. Ex S. Scriptura. S. Scriptura omnium rerum perfectiones Deo adscribit. Legimus (*Sap.*, XIII, 3-5) : *Quorum si specie delectati, deos putaverunt, sciant, quanto his dominator eorum speciosior est... Aut si virtutem et opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui haec fecit, fortior est illis.* — (*Ps.*, XCIII, 9) : *Qui plantavit aurem non audiet ? aut qui finxit oculum non considerat ?* — (*Prov.*, VIII, 14-18) : *Meum est consilium, et aequitas; mea est prudentia, mea est fortitudo... Mecum sunt divitiae et gloria, opes superbae et iustitia.*

II. Ex Traditione. « Quid enim, ait S. August., cum illo non est ?... Cum illo ager, cum illo species terrae, cum illo species coeli, cum illo omnia volatilia, quia ipse ubique. » (*In Ps.* XLIX, n. 18. M., 36, c. 577.) — Et S. Gregor. Naz. (M., 37, c. 507), canit :

Tibi uni omnia permanent : ad te cuncta simul festinant.
Et omnium finis es, et unus, et omnia, et nihil horum,
Non unum es, non omnia ; qui omnia habes nomina, qui te appellabo,
Qui solus appellari nequis ?

III. Ex Ratione. 1° « Quidquid perfectionis est in effectu, ait S. Th., oportet inveniri in causa effectiva vel secundum eandem rationem, si sit agens univocum, ut homo generat hominem ; vel eminentiori modo, si sit agens aequivocum, sicut in sole est similitudo eorum quae generantur per virtutem solis. Manifestum est enim quod effectus praeexistit virtute in causa agente... Cum ergo Deus sit prima causa effectiva rerum, oportet omnium rerum perfectiones praeexistere in Deo secundum eminentiorem modam. » (*P.* 1, q. 4, a. 2.)

2° « Deus, ait iterum S. Th., est ipsum esse per se subsistens ; ex quo oportet quod totam perfectionem essendi in se contineat... Omnium autem perfectiones pertinent ad perfectionem essendi. Secundum hoc enim aliqua perfecta sunt quod aliquo modo esse habent. Unde sequitur quod nullius rei perfectio Dei desit. » (*Loc. cit.*)

PROB. II^a PARS : *Perfectiones simpliciter simplices in Deo sunt formaliter* ¹

I. Ex S. Scriptura. In sacris Litteris bonitas, veritas, justitia, intellectio, sapientia, multaeque aliae perfectiones simpliciter simplices de Deo praedicantur. Atqui, testibus Patribus et Concilio Rhemensi sub Eugenio III, ista non metaphorice, sed proprie, secundum con-

¹ Cf. Lessius, *De Perf. div.*, L. 1, c. 4.

ceptum suum formalem, de Deo praedicantur. Ergo istae perfectiones sunt in Deo formaliter : nam praedicari sequitur esse, et modus praedicandi sequitur modum essendi ¹.

II. Ex Ratione. Deus est summe et infinite perfectus. Quidquid igitur nullam in se involvit imperfectionem, Deo est formaliter attribuendum. Sed hujusmodi sunt perfectiones simpliciter simplices. Ergo.

Scholium. Licet eae perfectiones sint in Deo formaliter, in eo tamen altiori et eminentiori modo, quam in creaturis, inveniuntur. In creaturis enim sunt accidentia, et finitum atque limitatum essendi modum habent. In Deo vero sunt divina substantia, et modum habent essendi infinitum et illimitatum. « In Deo, ait *S. Thomas*, praeeminenter existit quidquid perfectionis in creaturis est. Et haec eminentia attenditur quantum ad tria : scilicet quantum ad universalitatem, quia in Deo sunt omnes perfectiones adunatae, quae non congregantur in aliqua una creatura. Item quantum ad plenitudinem, quia est ibi sapientia sine omni defectu, et similiter de aliis attributis, quod non est in creaturis. Et iterum quantum ad unitatem, quae enim in creaturis diversa sunt, in Deo sunt unum. » (1. *Sent.*, D. 2, q. 2, a. 3.)

PROB. III^a PARS : *Perfectiones secundum quid sunt in Deo non formaliter, sed eminenter.*

Perfectiones secundum quid in suo conceptu formali inseparabiliter et necessario aliquam involvunt imperfectionem, sicut, v. gr., de rationalitate vel extensione constat. Cum autem, ex una parte, nulla imperfectio in Deo existere possit, et ex altera, in Deo, tanquam in causa, omnium rerum perfectiones praeexistant, idcirco fatendum est, eas perfectiones, quae vel minimam includant imperfectionem, in Deo non formaliter, sed eminenter existere.

Praeterea, aliqua res in alia eminenter existere dicitur, quando est in ea secundum formam aliquam propria sua forma nobiliorem, et quando continens omnes alterius rei effectus nobiliori modo causare potest. Sic, v. gr., anima sensitiva eminenter in anima rationali hominis contineri dicitur, quia ipsa est in homine secundum formam nobiliorem, et anima rationalis causat in homine omnes effectus, quos in brutis animalibus causat anima sensitiva. Atqui omnes et singulae omnium creaturarum perfectiones secundum quid sunt in Deo per formam nobiliorem, quia sunt ipsa Dei essentia, quae earum omnium effectus producere potest.

¹ Cf. Gonet, *Clyp.*, De Deo, Dist. 4, a. 2, § 2 ; et Isamb., q. 4, a. 3.

ARTICULUS III.

De bonitate Dei¹.

429. Bonum dicitur tripliciter, videlicet : absolute seu fundamentaliter, respective, et moraliter.

Absolute bonum dicitur ens, cui nihil ex iis deest, quae ad ejus perfectionem et integritatem requiruntur. « Unumquodque, ait *S. Th.*, dicitur bonum, in quantum est perfectum : sic enim est appetibile. » (P. 1, q. 5, a. 5.) Bonum absolute dicitur etiam bonum *fundamentaliter*, quia unumquodque, in quantum est perfectum, potest alia perficere, et ideo ab illis appetitur : « unumquodque appetitur secundum quod est perfectum », inquit *S. Th.* (P. 1, q. 5, a. 1.)

Bonum respective sumptum consistit in convenientia cum appetitu, ex qua oritur appetibilitas. « Ratio boni, ait *S. Th.*, consistit in hoc, quod aliquod sit appetibile. » (P. 1, q. 5, a. 1.) Et « bonum non addit aliquod supra ens nisi tantum rationem appetibilis. » (P. 1, q. 5, a. 3, ad 1.)

Bonum moraliter sumptum in morali perfectione et rectitudine, seu in conformitate cum recta ratione, consistit.

Ad rationem boni etiam requiritur, ut sit sui diffusivum, necnon et alterius perfectivum, sive per modum causae efficientis, communicando aliis esse et bonitatem, sive per modum causae finalis, attrahendo appetitum eumque satiando et quietando.

430. **Prop.** *Deus est summe bonus bonitate tum absoluta, tum respectiva, tum morali.*

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis. Legimus (*Ps.*, cv, 1) : *Confitemini Domino, quoniam bonus.* Et (*Ps.*, lxxii, 1) : *Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde.* — (*Thren.*, iii, 25) : *Bonus est Dominus sperantibus in eum.* — (*Exod.*, xv, 11), Deus dicitur : *magnificus in sanctitate.* — (*Is.*, vi, 3) : *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum.* — « *Nemo bonus, nisi solus Deus.* » (*Luc.*, xviii, 19.)

PROB. I^a PARS. 1° *Bonitas absoluta* in intrinseca rei perfectione consistit. Atqui Deus est summe et essentialiter perfectus. Ergo.

2° Illud est summe bonum bonitate absoluta, quod tam efficienter quam finaliter est suae perfectionis summe diffusivum. Atqui Deus est cum efficienter tum finaliter sui boni summe diffusivus : *efficien-*

¹ Cf. *S. Th.*, P. 1, q. 6 ; Gonet, *Clyp.*, disp. 4, a. 3 ; Gotti, q. 4, dub. 2, § 2 ; Aguirre, t. 1, disp. 39.

ter quidem, quia omnis creaturarum perfectio a Deo, tanquam a causa procedit : *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate* (Ps., CIII, 28) ; *finaliter* vero, quia Deus est finis, ad quem omnia tendunt, et in quo obtento omnia ultimatim quiescunt.

PROB. II^a PARS. *Bonitas respectiva* consistit in convenientia cum appetitu, ex qua resultant amabilitas et appetibilitas. Atqui Deus, utpote omnium causa et omnium finis, est bonum omnibus conveniens. Ergo Deus est bonus bonitate respectiva.

Prob. minor. « Bonum esse praecipue Deo convenit, ait S. Th. Bonum enim aliquid est secundum quod est appetibile ; unumquodque autem appetit suam perfectionem ; perfectio autem et forma effectus est quaedam similitudo agentis, cum omne agens agat sibi simile ; unde ipsum agens est appetibile, et habet rationem boni : hoc enim est quod de ipso appetitur, ut ejus similitudo participetur. Cum ergo Deus sit prima causa effectiva omnium, manifestum est quod ei competit ratio boni et appetibilis. » (P. 1, q. 6, a. 1). — Praeterea, ut addit S. Doctor (P. 1, q. 44, a. 4, ad 3) : « Omnia appetunt Deum ut finem, appetendo quodcumque bonum... quia nihil habet rationem boni et appetibilis, nisi secundum quod participat Dei similitudinem. »

PROB. III^a PARS. *Bonitas moralis* nihil aliud est, quam perfecta sanctitas ; sed in Deo est sanctitas perfectissima ; ergo et bonitas moralis.

Prob. minor. Sanctitas tria importat, nimirum : 1° perfectam ab omni peccato munditiam ; unde et sanctitas communiter dicitur : *ab omni labe intemerata puritas* ; 2° stabilem in bono firmitatem ; sanctum enim dicitur quasi lege sancitum, ut violari nequeat ; 3° summam conjunctionem et applicationem ad res divinas. (Cf. S. Th., 2. 2, q. 81, a. 8.) Atqui haec tria in Deo eximie reperiuntur. Deus enim : 1° est purissimus actus immaterialis, et Spiritus mundissimus ; 2° est in suis decretis firmissimus, et immutabilis in ratione boni ; 3° est sibi addictissimus, et voluntati suae, tanquam primae totius sanctitatis regulae, a qua nunquam deflectere potest, immobiliter adhaerens. Ergo in Deo est perfecta bonitas moralis.

ARTICULUS IV.

De infinitate Dei¹.

431. « Infinitum dicitur aliquid ex eo quod non est finitum », S. Th. (P. 1, q. 7, a. 1) ; seu ex eo quod terminis caret. Infinitum

¹ Cf. S. Th., *Cont. Gent.*, I. 1, c. 43 ; *De Potent.*, q. 1, a. 2 ; Aguirre, t. 1, disp. 32.

sequitur quantitatem : cum autem in Deo non alia, nisi spiritualis, agnoscenda sit quantitas, idcirco quaerere an Deus sit infinitus, idem est ac quaerere an tanta sint naturae divinae bonitas atque perfectio, ut nullus terminus ei assignari possit : « In his enim, ait *S. August.*, quae non mole magna sunt, hoc est majus esse quod est melius esse. » (*De Trinit.*, l. 6, c. 8. M., 42, c. 929.)

432. Prop. *Deus est infinitus.*

De fide, ex Later. IV, cap. *Firmiter*, et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1 : « Deum esse intellectu, voluntate, omnique perfectione infinitum. »

PROB. I. Ex *S. Scriptura*. Legimus (*Ps.*, CXLIV, 3) : *Magnus Dominus, et laudabilis nimis; et magnitudinis ejus non est finis.*

II. Ex *Traditione*. Ait *S. Augustinus*: « Sicut corde credo ad justitiam, ita ore confiteor ad salutem, te... unum Deum in magnitudine infinitum. » (*L. de Speculo*, c. 23. M., 40, c. 984.) Et *S. Greg. Naz.* Deum appellat : « pelagus quoddam essentiae immensum, et interminum ». (*Or.* 2, in *Pascha*. M., 36, c. 318.)

III. Ex *Ratione*. 1° Omne quod terminis coarctatur, limitationem habet, aut a causa extrinseca effectricè, quae majorem ei perfectionis gradum elargiri vel noluit, vel non potuit, sicut, v. gr., patet de perfectione alicujus statuae ; aut a causa intrinseca, scilicet quia forma recipitur in materia, quae eam limitat. Atqui Deus utroque limitativo caret : Ipse enim est ens a se ; ergo causam efficientem extrinsecam, quae ejus perfectioni limites assignare potuerit, non habet ; Ipse etiam est esse subsistens et irreceptum ; quomobrem limitativo etiam intrinseco caret. Ergo Deus est absque ullis terminis, seu est infinitus.

2° Virtus operativa infinita infinitam necessario praesupponit essentiam : operari enim sequitur esse. Atqui in Deo est virtus operativa infinita : Deus enim est totius universi Creator ; ad creationem autem, quae est totius entis productio ex nihilo, infinita requiritur potentia, cum inter esse et non esse infinita intercedat distantia. Ergo et essentia Dei infinita sit, necesse est.

433. *Corollaria*. I. Infinitas Deo non solum quantum ad Essentiam, sed etiam quantum ad quodlibet attributum convenit : quodlibet enim attributum cum divina essentia realiter identificatur. *Magnus Dominus*, inquit Psalmista (*Ps.*, CXLVI, 5), et magna virtus ejus, et Sapientiae ejus non est numerus. (Cf. *S. Th.*, *De Pot.*, q. 1, a. 2.)

II. *Nulla creatura potest esse infinita*. Illud enim implicat contradictionem, videlicet : creaturam esse a se, aut esse ipsum esse subsistens. Et re quidem vera, de essentia creaturae est, ut habeat esse receptum ab alio, et in alio, ac

proinde finitum. Omnis enim forma, quae recipitur, est limitata tum intrinsece vel ex subjecto in quo recipitur, vel in ordine ad illud ; tum extrinsece a causa, a qua producitur. Et licet existant aliquae formae creatae per se subsistentes (cujusmodi sunt Angeli), quae per receptionem in materia non limitantur, et ex hac parte *secundum quid* infinitae dici possint, attamen « quia forma creata sic subsistens habet esse et non est suum esse, necesse est quod ipsum ejus esse sit receptum, et contractum ad terminatam naturam. Unde non potest esse infinitum simpliciter ». *S. Th.* (P. 1, q. 7, a. 2.)

ARTICULUS V.

De immensitate Dei ¹.

434. Definitio. — Infinitatem sequitur immensitas, etenim : « *infinito convenire videtur quod ubique et in omnibus sit* », ut ait *S. Th.* (q. 8, prol.)

Immensitas definiri potest : *Illimitata diffusio divinae substantiae et aptitudo coexistendi infinitis rebus, locis et spatiis; nec contineri illis vel concludi.* (Polm.) — Immensitas accurate distingui debet ab ubiquitate, quae est *actualis praesentia Dei in omnibus rebus et locis.* — Immensitas se habet *per modum aptitudinis*, et est attributum Dei aeternum, absolutum, et necessarium ; ubiquitas seu omnipraesentia se habet *per modum actus*, et est attributum Dei liberum, temporaneum et relativum, consequens factum creationis.

435. Errores. — Circa Dei immensitatem erraverunt Idololatrae et Anthropomorphitae ; erraverunt etiam quidam ex philosophis paganis, qui Deo primum coelum, vel partem orientalem coeli, tanquam sedem assignarunt, teste Job, xxii, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines coeli perambulat.* — Erraverunt etiam quidam ex rudioribus Judaeis qui, ut refert *S. Hieron.*, cap. 66, in *Isaiam*, Deum sic in templo Jerosolymitano adesse existimaverunt, ut ab aliis mundi partibus abesset.

Veritas catholica. — Veritas autem catholica Deum in omni loco, et in omnibus rebus intime praesentem esse docet.

Aliquid tripliciter in loco esse potest, nimirum : *Circumscriptive*, quando pars locati est in parte loci, et totum in toto loco, contactu molis : quo modo corpora dicuntur esse in loco. — *Definitive*, contactu virtutis, quando res tota est in toto loco, et tota simul in qualibet parte loci, ita tamen ut non sit extra locum determinatum. Hujusmodi est praesentia animae in corpore, et angelorum in sphaera activitatis suae. — *Repletive*, quando aliquid sic est totum in toto loco, et totum in qualibet parte loci, ut sit tamen etiam totum extra hunc locum et omnia loca et spatia adimpleat. Hocce modo Deum ubique praesentem esse dicimus.

¹ Cf. *S. Th.*, P. 1, q. 8 ; Gotti, q. 4, dub. 4 ; Lessius, *De perf. div.*, l. 2 ; Knoll, *De Deo*, P. 1, sect. 1, c. 3, a. 2.

436. Prop. Deus et immensus et omnibus rebus intime praesens.

De fide, ex Symb. S. Athanasii : « Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus Sanctus. » Et ex Conc. Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1, ubi legimus : « Sancta... Ecclesia credit et confitetur unum esse Deum... aeternum, immensum. »

PROB. EX S. SCRIPTURA. Legimus de Deo (*Job.*, xi, 8) : *Excelsior coelo est, et quid facies ? Profundior inferno, et unde cognosces ? Longior terra mensura ejus et latior mari.* — (*III, Reg.*, viii, 28) : *Si enim coelum et coeli coelorum te capere non possunt, quanto magis domus haec, quam aedificavi.* — Quibus verbis Dei immensitatis manifeste significatur.

II. Ex Traditione. *Hermas* de Deo ait : « Ipse capax universorum, solus immensus est. » (*Pastor*, l. 2, mand. 1. M., 2, c. 913.) — Et *S. Greg. M.* : « Ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse super omnia, ipse infra omnia ; et superior per potentiam, et inferior per sustentationem... sursum regens, deorsum continens ; extra circumdans, interius penetrans ; nec alia ex parte superior, alia inferior ; aut alia ex parte exterior, atque ex alia manet interior ; sed unus idemque totus ubique praesidendo sustinens, et sustinendo praesidens ; circumdando penetrans, penetrando circumdans. » (*Mor.*, l. 2, c. 13 M., 75, c. 565.)

III. Ex Ratione. 1° Deus in omni genere perfectionis est infinitus. Atqui vis seu aptitudo inexistenti omnibus rebus et spatiis, est perfectio simpliciter simplex. Ipsa ergo Deo, et quidem infinite, convenit.

2° In Deo aptitudo coexistendi rebus a se productis eisque intime assistendi non minor esse debet, quam virtus eas producendi. Sed virtus productiva in Deo est infinita ; ergo et vis inexistenti in rebus est infinita. Deus igitur infinitis rebus et spatiis inexistere potest ; ac proinde est immensus.

PROB. II^a PARS : Deus omnibus rebus est intime praesens.

I. Omnipraesentia sequitur immensitatem. Cum Deus infinitis rebus et spatiis, si existerent, inexistendi intrinsecam et necessariam habeat aptitudinem, idcirco, posita rerum creatione, Deus vi suae immensitatis, omnibus rebus creatis praesens necessario adsit, prorsus necesse est. Probatur praeterea :

II. Ex S. Scriptura. Legimus (*Jerem.*, xxiii, 24) : *Numquid non coelum et terram ego impleo ?* — (*Ps.*, cxxxviii, 7) : *Quo ibo a Spiritu tuo ? et quo a facie tua fugiam ? Si ascendero in coelum, tu illic es ; si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas dilu-*

culo et habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me et tenebit me dextera tua. — (Sap., 1, 7) Spiritus Domini replevit orbem terrarum; et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Quibus verbis ubiquitas et omnipraesentia in aprico ponuntur.

III. **Ex Traditione.** « Deus, *inquit S. Hilarius*, et ubique est, et totus ubicumque est. » (*De Trin.*, l. 2, n. 6. M., 10, c. 55.) — *S. Ambrosius*: Deus est « complens omnia, nusquam ipse confusus; penetrans omnia, nusquam ipse penetrandus; ubique totus, eodemque tempore vel in coelo, vel in terra, vel in novissimo mari praesens. » (*De fide*, l. 1, c. 16. M., 16, c. 553.) — Et *S. August.*: « Est ergo Deus per cuncta diffusus... Non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita ut in dimidio mundi corpore sit dimidius, et in alio dimidio dimidius, atque ita per totum totus; sed in solo coelo totus, et in sola terra totus, et in coelo et in terra totus, et nullo contentus loco, sed in se ipso ubique totus. » (*Ep.* 187, c. 4, n. 14. M., 33, c. 837.)

IV. **Ex Ratione.** Ubicumque aliquid operatur, ibi praesens adest, cum non detur actio in distans. Sed Deus in omnibus semper operatur, dans et conservans esse, quo omnia sunt. Ergo Deus in omnibus semper praesens adest.

Quod argumentum evolvit S. Th.: « Oportet, *inquit*, omne agens conjungi ei in quod immediate agit, et sua virtute illud contingere... Cum autem Deus sit ipsum esse per suam essentiam, oportet quod esse creatum sit proprius effectus ejus; sicut ignire est proprius effectus ipsius ignis. Hunc autem effectum causat Deus in rebus, non solum quando primo esse incipiunt, sed quamdiu in esse conservantur; sicut lumen causatur in aere a sole, quamdiu aer illuminatus manet. Quamdiu igitur res habet esse, tamdiu oportet quod Deus adsit ei secundum modum quo esse habet. Esse autem est illud quod est magis intimum cuilibet, et quod profundius omnibus inest, cum sit formale respectu omnium quae in re sunt. Unde oportet quod Deus sit in omnibus rebus et intime. » (P, 1, q. 8, a. 1.)

437. Scholium I. *De modis, quibus Deus praesens adest in rebus.*

— Cum quatuor ordines diversi, naturae scilicet, gratiae, gloriae, et unionis hypostaticae recenseantur, quadruplex etiam enumeratur Dei praesentia. In justis viatoribus Deus adest per gratiam; in beatis per gloriam; in Christo personaliter per unionem hypostaticam. Sed de his nunc non loquimur; quippe quum de solo ordine naturali sermo sit.

In rebus naturalibus Deus adest tripliciter, videlicet: *per potentiam, per praesentiam et per essentiam.*

Quem triplicem divinae praesentiae modum Doctor Angelicus exemplis illustrat. « Rex, *inquit*, dicitur esse in toto regno, scilicet

per suam potentiam, licet non sit ubique praesens. Per praesentiam vero suam dicitur aliquid esse in omnibus quae in conspectu ipsius sunt... Secundum vero substantiam vel essentiam dicitur aliquid esse in loco, in quo ejus substantia habetur... Sic ergo (Deus) est in omnibus per potentiam, in quantum omnia ejus potestati subduntur; est per praesentiam in omnibus, in quantum omnia nuda sunt et aperta oculis ejus; est in omnibus per essentiam, in quantum adest omnibus ut causa essendi. » (P. 1, q. 8, a. 3.)

Deum esse in omnibus rebus non solum per potentiam aut praesentiam, sed etiam per essentiam, exinde praecipue colligitur, quod Deus non per potentiam suae essentiae superadditam, sed per ipsam suam substantiam operatur: quippe ejus substantia est ejus potentia et ejus operatio (n. 419 et 466). Si igitur Deus in omnibus operatur, in omnibus etiam per essentiam adsit, necesse est.

438. Corollarium. Ratione immensitatis Deus per essentiam suam omnia pervadit, et nobis omnibus ubique et semper est intime praesens: *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus*, ait Apostolus (Act., xvii, 28). Possumus igitur et debemus Deum in omnibus, et omnia in Deo considerare, ut omnia ad Deum referamus. Debemus praesertim maxima cum reverentia in Dei praesentia ambulare: « Magna, ait Boetius, vobis est necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis. » (*De Consol. phil.*, l. 5, M., 63, c. 862.)

Haec Dei ubique praesentis et cuncta cernentis cogitatio, egregius stimulus est, quo a peccato retrahimur, et ad virtutis exercitium impellimur. « Memoria Dei, ait S. Hieronymus, excludit cuncta flagitia. » (*In Ezech.*, c. 22. M., 25, c. 210.) Et S. Thomas: « Si Dominum praesentem, inquit, et omnia videntem semper cogitaremus, aut vix aut nunquam peccaremus. » (*Opusc.* 58, c. 2.)¹

438^a. Scholium II. De immanentia Dei. — Dei immensitas atque omnipraesentia sedulo ab immanentia divina, quam statuunt modernistae, distinguere debent: ab ea quippe toto coelo differunt.

Juxtae doctrinam catholicam, Deus est ens perfectissimum, personale, a rebus mundanis omnino distinctum, omnibus tamen rebus per suam essentiam intime praesens, tanquam earundem causa creans omnesque in esse conservans.

Hanc catholicam Dei notionem philosophia moderna respuit tanquam anthropomorphismum redolentem, et solum Deum immanentem agnoscit.

Quid autem per immanentiam divinam intelligant modernistae « difficile est indicare, ait Pius X, non enim eadem omnium opinio. Sunt qui in eo collocant, quod Deus agens intime adsit in homine, magis quam ipse sibi homo: quod plane, si recte intelligitur, repre-

¹ Cf. S. Alph., *Vera Sponsa*, c. 16, § 3.

hensionem non habet. Alii in eo ponunt, quod actio Dei una sit cum actione naturae ut causae primae cum causae secundae ; quod ordinem supernaturalem reapse delet. Alii demum sic explicant, ut suspicionem efficiant pantheisticae significationis ; id autem cum ceteris eorum doctrinis cohaeret aptius ». (Encycl., n. 48).

Loisy divinam immanentiam in eo collocare videtur, ut actio Dei revelantis sit una eademque cum actione hominis. Provectiones vero quidam modernistae Deum esse personalem omnino negant, eum vero sic dicunt immanentem in mundo, ut ipsum a mundo non distinguant, et explicitis verbis in putidum pantheismum incidant.

ARTICULUS VI.

De immutabilitate Dei ¹.

439. Immutabilitas est *modus essendi, quo Deus necessario in omni sua perfectione stabilis permanet*. — Opponitur mutationi, quae est est motus seu transitus ab uno in aliud.

Triplex datur mutatio, puta : quoad *esse*, quoad *formam*, et quoad *operationem*. Mutatio quoad *esse* est transitus a non esse ad esse, vel ab esse ad non esse, sicut fit in creatione, vel fieret in annihilatione. — Mutatio quoad *formam* est amissio vel acquisitio novae formae sive substantialis, sive accidentalis, ut, v. gr., in generatione. — Mutatio quoad *operationem* est transitus ab una actione ad alteram.

440. — Prop. *Deus est omnino immutabilis.*

De fide, ex Later. IV, cap. *Firmiter*, et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, c. 1; in quibus Deus *incommutabilis* vocatur.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Ps.*, ci, 27, 28) : *Ipsi peribunt, tu autem permanes... tu autem idem ipse es.* — (*Jacobi*, i, 17) : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

II. Ex Traditione. Dei omnimodam immutabilitatem SS. Patres unanimiter celebrant. Unus audiatur *S. Augustinus*: « Immutabilis mutans omnia, *inquit*, nunquam novus, nunquam vetus... Semper agens, semper quietus ; colligens et non egens ; portans, et implens, et protegens ; creans, et nutriens, et perficiens ; quaerens, cum nihil desit tibi. Amas, nec aestuas ; zelas, et securus es ; poenitet te, et non doles ; irasceris et tranquillus es ; opera mutas, nec mutas consilium, etc. » (*Conf.*, l. 1, c. 4. M., 32, c. 662.)

III. Ex Ratione. 1° *Ex ratione actus puri.* Omne, quod quocumque modo movetur, est aliquo modo in potentia, ad id nimirum, ad

¹ Cf. *S. Th.*, q. 9 ; Gonet, *Clyp.*, D. 4. a. 6 ; Aguirre, t. 1, disp. 33 et 34.

quod movetur. Sed in Deo, utpote actu puro, nulla est potentialitas. Ergo et nulla mutatio.

2° *Ex ratione divinae simplicitatis.* « Omne quod movetur, ait S. Th., quantum ad aliquid manet, et quantum ad aliquid transit ; sicut quod movetur de albedine in nigredinem, manet secundum substantiam. Et sic omni eo quod movetur, attenditur aliqua compositio. Ostensum est autem supra (n. 418 et seq.), quod in Deo nulla est compositio, sed est omnino simplex. Unde manifestum est quod Deus moveri non potest. » (P. 1, q. 9, a. 1.)

3° *Ex ratione infinitatis.* « Omne quod movetur, motu suo aliquid acquirit, et pertingit ad illud ad quod prius non pertingebat. Deus autem cum sit infinitus, comprehendens in se omnem plenitudinem perfectionis totius esse, non potest aliquid acquirere ; nec extendere se in aliquid ad quod prius non pertingebat. Unde nullo modo sibi competit motus. » (S. Th., loc. cit.).

IV. *Inductione.* Quatuor mutationum genera in Deo excogitari possunt : a) *Quoad esse*; sed Deus, utpote ens a se, vi suae naturae existens, esse non recepit, nec illud amittere potest. — b) *Quoad situm*; sed ratione immensitatis Deus omnia loca ita replet, ut de uno in alium migrare non possit. — c) *Quoad formas accidentales*; sed in Deo, utpote ente simplicissimo, nullum est accidens ab ejus substantia realiter distinctum ; praeterea, Deus, utpote infinitus et perfectissimus, omnes perfectiones possidet ita ut nec aliquam amittere, nec alteram acquirere valeat. — d) *Quoad operationes*, intellectus scilicet et voluntatis ; sed ut infra dicetur (n. 466, IV et 491), in divinis operationibus nulla datur successio.

441. *Scholium.* Haec summa immutabilitas est Deo adeo propria, ut nulli creaturae, quantumvis perfectae, communicari possit. Sed creatura quaelibet est mutabilis, vel *secundum esse substantiale*, sicut corpora terrestria, quae novam formam substantialem acquirere possunt ; vel *secundum ordinem ad finem*, cum nulla creatura sit sibi suus finis ultimus ; vel *secundum applicationem ad diversa*, ut angeli, qui, cum limitatem habeant virtutem, locum aliquem, quem antea non attingebant, attingere possunt ; vel *secundum varias perfectiones accidentales*, ut sunt omnia creata, quae necessario sunt finita et imperfecta ; vel saltem *quoad esse et non esse*, quia, cum nulla creatura sit suum esse, sed esse ab alio per creationem habeat, quaelibet per illum, qui eam creavit in nihilum redigi, et sic suum esse amittere potest.

442. N.-B. Contra Dei immutabilitatem duo praesertim obijci solent, scilicet : 1° *textus S. Scripturae*, quibus Deo poenitentia, ira, indignatio, aliaeque passionis, quae mutationem important, adscribuntur ; — et, 2° *creatio mundi in tempore*; ex hoc enim quod Deus mundum in tempore produxit, necessario sequi videtur Deum fuisse mutatum, quippe qui ex non creante factus sit creans, ac proinde in creatione aliter, quam ante creationem, se habuerit.

Ad primum dicendum est : locutiones, quibus in Scripturis Deo ira, indignatio, etc., attribuuntur, intelligendas esse non sensu proprio et litterali, sed metaphorico ; nec interiorem animi affectum, sed exteriorem effectum, seu sceleris ultionem a Deo irrogatam, demonstrare. « Poena patientis, ait S. Hilarius, ira creditur esse decernentis. Atque ira irascitur Deus, cum per poenae dolorem iram decreti in se sentiant esse puniti. » (In Ps. II. (M., 9, c. 270.) Et S. August.: « Cum Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis ; sed ex humanis motibus translato vocabulo, vindicta ejus, quae non nisi justa est, irae nomen accepit. » (Enrichirid., c. 33. M., 40, c. 249¹.)

Ad secundum dicendum : creationem dupliciter considerari posse, videlicet : vel quoad actionem, qua Deus mundum produxit ; vel quoad effectum, qui creatione productus est. Actio Dei est aeterna et immutabilis, licet libera ; sed effectus exterior, seu mundus, qui vi illius aeternae actionis factus est, tempore a Deo ab aeternitate statuto productus est. Omnis igitur mutatio, quae in creatione contigit, in mundo producta, non autem in Deo producente, facta est².

ARTICULUS VII.

De aeternitate Dei.

443. Aeternitas sensu lato vel stricto accipi potest. Si sensu lato sumatur, aeternitas dicitur vel de tempore longo, ut, v. gr. (Deuter., xxxiii, 15) : *De pomis collium aeternorum*; — vel de duratione rei, quae initium quidem habuit, fine autem carebit (Eccl., I, 4) : *Terra enim in aeternum stat*; — vel de operatione invariabili, qualis est visio beatifica (Joan., xvii, 3) : *Haec est vita aeterna: ut cognoscant te solum Deum verum*.

Si sensu stricto accipiatur (quo sensu de ea loquimur), aeternitas est duratio absque initio, absque fine, et absque successione ; et communiter cum Boetio definitur : *Interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio*. (M., 63, c. 858. — S. Th., q. 10, a. 1.)

Explicatur definitio. Aeternitas dicitur : *possessio*, ad exprimendam aeternitatis in sua uniformitate firmitatem et stabilitatem : quod enim possidetur, firmiter et quiete habetur. — *Tota simul et perfecta*, ad omnem successionem excludendam. — *Interminabilis*, ad removendum initium et finem. — *Vitae*, ad indicandum aeternitatem esse indivisibilem durationem non tantum divinae existentiae, sed et divinarum operationum.

Duo igitur elementa aeternitatem essentialiter constituunt, nempe : duratio absque initio et fine, et carentia successionis in ea duratione. Quorum alterum si desit, tollitur ratio verae aeternitatis. — Ex dictis intelligitur haec altera aeternitatis definitio : *Aeternitas est nunc semper stans*. Tempus vero est *nunc semper fluens*.

Aeternitas cum immutabilitate realiter identificatur, teste S. August.: « Vera immortalitas, inquit, vera incorruptibilitas, vera incommutabilitas, ipsa est aeternitas. » (De Trinit., I, 4, c. 18. M., 42, c. 905.) Distinguuntur tamen ratione

¹ Cf. Aguirre, t. 1, disp. 33, sect. 4. — ² Cf. Magist., 2. Sent., dist. 1.; et S. Th., P. 1, q. 46, a. 1.

rationata, et quidem ita sufficienter, ut una alterius ratio esse possit : immutabilitas enim dicit plenitudinem essendi nulli mutationi obnoxiam ; aeternitas vero infinitam et interminabilem durationem istius esse indicat.

444. Prop. *Deus est aeternus.*

De fide, ex Symbolo S. Athen. : « Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus Sanctus. » Et ex Concil. Later. IV, cap. *Firmiter*; et Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1, in quibus Deum aeternum esse praedicatur.

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Genes.*, xxi, 33) : *Abraham... invocavit ibi nomen Domini Dei aeterni.* — (*Deuter.*, xxxii, 40) : *Vivo ego in aeternum.* — (*Dan.*, vi, 26) : *Ipse est Deus vivens, et aeternus in saecula.* — (*Ps.*, ci, 27, 28) : *Ipsi peribunt, tu autem permanes... tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.*

II. Ex Traditione. S. August., in verba *Ps.*, ci : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient*, scribit : « Anni Dei, aeternitas Dei est. Aeternitas, ipsa Dei substantia est, quae nihil habet mutabile. Ibi nihil est praeteritum, quasi jam non sit ; nihil est futurum, quasi nondum sit. Non est ibi nisi, Est. Non est ibi, fuit et erit ; quia et quod fuit, jam non est, et quod erit, nondum est ; sed quidquid ibi est, nonnisi est. » (M., 37, c. 1311.)

III. Ex Ratione. « Ratio aeternitatis, ait S. Th., consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum. Unde cum Deus sit maxime immutabilis, sibi maxime competit esse aeternum. » (P. 1, q. 10, a. 2.)

445. Corollaria. I. Aeternitas, non secus ac caetera divina attributa, est ipsa Dei essentia, initio, fine, et successione carens. Deus, inquit S. Th. « non solum est aeternus, sed est sua aeternitas... Aeternitas non est aliud quam ipse Deus ». (P. 1, q. 10, a. 2.) — Quod quidem Eugenius III in Conc. Rhemensi expresse definivit : « Credimus (Deum) non nisi ea aeternitate, quae est ipse Deus, aeternum esse. » — Et S. August. : « Non aliud anni Dei et aliud ipse Deus ; sed anni Dei aeternitas est ; aeternitas ipsa Dei substantia est, quae nihil habet mutabile. » (*In Ps.*, ci, M., 37, c. 1311.)

II. Cum temporum mutationibus simus obnoxii, universumque mundum in tempore volvi videamus, ac proinde nec nosmetipsos nec aliam rem quamdam totaliter simul et perfecte, sed successive tantum et per partes possideamus, idcirco illius simultaneae aeternitatis, in qua nulla prorsus successio invenitur, et quae in suo simplicissimo et uniformi nunc omnium temporum differentias simul complectitur, perfectam nobis ideam non possumus efformare.

III. Aeternitas stricté sumpta est soli Deo propria, nec ulli creaturae communicari potest : consequitur enim omnimodam, quae in uno Deo invenitur, immutabilitatem. Creaturae tamen, cum divinam immutabilitatem plus minusve participare valeant, divinam etiam aeternitatem plus minusve participare possunt. (P. 1, q. 10, a. 3.)

IV. Cum aeternitas totum tempus ambiat, exinde sequitur omnes res creatas, praeteritas, praesentes et futuras, esse Deo in aeternitate physice praesentes ; non quidem eo sensu quod creaturae *existent in se ab aeterno*, cum fide certum sit eas in tempore fuisse productas ; sed quia Deus illis in indivisibili aeternitatis puncto coexistit. Aliud enim est creaturas existere physice ab aeterno, quod falsum est ; et aliud illas Deo physice praesentes esse in aeternitate : « Deus, ait *S. Th.*, videt omnia in sua aeternitate, quae cum sit simplex, toti tempori adest, et ipsum concludit. Et ideo unus Dei intuitus fertur in omnia quae aguntur per totum tempus, sicut in praesentia ; et videt omnia ut in seipsis sunt. » (P. 1, q. 57, a. 3 ; Cf. etiam q. 14, a. 13.) — Item, docet *S. August.* ¹ : Apud Deum jam natos esse homines, qui postea erunt. — Apud Deum praeterita et futura stare ². — Apud Deum, nec praeterita transisse, et futura jam facta esse ³.

ARTICULUS VIII.

De unitate Dei.

446. Unitas dupliciter sumi potest, nimirum : *affirmative*, et *negative* seu *exclusive*. Ens dicitur unum *affirmative*, quod est indivisum in se, et divisum a quolibet alio. Sic considerata, unitas est proprietas transcendentalis, quae cum ipso ente convertitur : inde axioma : *ens et unum convertuntur*. Haec unitas alia entia e consortio ejusdem naturae non excludit ; sic, v. gr., quilibet homo est unus, sed tamen non unicus. Quam unitatem Deo maxime convenire ex eo manifestum est, quod Deus est maxime ens, cum sit ipsum esse subsistens ; et quod Deus est indivisus, cum sit simplicissimus, omnem excludens compositionem. (Cf. *S. Th.*, q. 11, a. 4.)

Ens dicitur unum *negative* seu *exclusive*, quod est *unicum*, et quodlibet aliud a consortio similis naturae excludit ; sic, v. gr., sol dicitur unus, id est, unicus. In praesenti, dum de Dei unitate sermo insti-

¹ *De Praedest. et Grat.*, c. 5. *M.*, 45, c. 1668. — ² *De Trinit.*, l. 4, c. 17. *M.*, 42, c. 903. — ³ *Loc. cit.*, cap. ult. ; Cf. Gibbon, tr. IV, disp. 29, dub. 3 (t. 1, p. 309) ; Aguirre, t. 1, disp. 44 p. 784) ; Wenzl, *De Deo*, Controv. 3, q. 4 (p. 242).

tuitor, unitas hoc secundo sensu est accipienda, et significat unicum tantum existere Deum.

Dei unitatem impugnauerunt Polytheistae, qui plures Deos coluerunt ; et Manichaei, qui duo suprema principia admiserunt, quorum unum, summe bonum, auctorem totius boni ; alterum vero, summe malum, auctorem totius mali praedicauerunt.

447. Prop. *Unus est Deus.*

De fide, ex Later. IV : « Firmiter credimus, et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus » ; ex Vatic., *cap. 1* : « Sancta Catholica Apostolica Romana Ecclesia credit et confitetur unum esse Deum verum et vivum » ; et ex diversis symbolis.

PROB. I. **Ex S. Scriptura.** Innumera existunt Scripturae testimonia, quibus Dei unitas probatur. Legimus (*Deut.*, xxxii, 39) : *Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus praeter me.* — (*Ps.*, lxxxv, 10) : *Magnus es tu, et faciens mirabilia; tu es Deus solus.* — (*I. Tim.*, ii, 5) : *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum.*

II. **Ex Traditione.** Dogma de unitate Dei tanquam primarius et fundamentalis articulus fidei constanter in Ecclesia agnitum fuit. Ideo *Tertullianus* dicit : « Regula quidem fidei una omnino est, sola immobilis et irreformabilis, credendi scilicet in unicum Deum omnipotentem. » (*De velandis Virg.*, cap. 1, M., 2, c. 889.) Ea de causa SS. Patres constanter cum polytheismum ethnicorum, tum dualismum Manichaeorum oppugnaverunt, unitatemque Dei praedicaverunt.

III. **Ex Ratione.** Unicum existere Deum, ipsa ratio naturalis adeo invictè probat, ut haec veritas ne philosophos quidem ethnicos latere potuerit ¹. Argumenta praecipua desumuntur :

1° *Ex notione entis supremi.* Deus est ens supremum. Sed de ratione entis supremi est, ut nullum habeat aequale, teste *Tertulliano* : « Summo magno nihil sinit aequari. » (*Adv. Marcion.*, l. 1, c. 3. M., 2, c. 250.) Unicus igitur est Deus.

2° *Ex ratione entis perfectissimi.* Deus est ens perfectissimum. Sed si duo existerent dii « oporteret eos in aliquo differre. Aliquod ergo conveniret uni quod non alteri. Si autem hoc esset, perfectio alteri eorum deesset. Et sic ille in quo esset privatio, non esset simpliciter perfectus ». (*S. Th.*, q. 11, a. 3.) Impossibile est ergo duos existere deos.

3° *Ex ratione entis infiniti.* Deus est infinitus, et infinita sunt ejus attributa. Sed plurium Deorum existentia hanc attributorum infi-

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, P. 3, c. 2, n. 5 et seq.

nitatem tollit. Vel enim unus posset alterius opera destruere, vel non. Si non potest, non est omnipotens ; si potest, alter non erit omnipotens. Impossibile est igitur plures omnipotentes existere. — *Item*, nullus foret omnisciens ; quilibet enim eorum, utpote independens, aliis, quod vellet, occultare posset ; quo infinitas scientiae et sapientiae tollitur ¹.

4° *Ex unitate mundi*. « Ex ordine et harmonia universitatis, inquit S. Athan., Deum mundi gubernatorem cogitemus, eumque unum, non multos esse. Siquidem ipse dispositionis ordo, omniumque partium concors conspiratio non multos sed unum mundi ducem et moderatorem Verbum esse manifeste ostendit. Nam si plures mundo praeessent, ordo ille servari non posset, dum unusquisque omnia ad suum arbitrium traheret, et adversus alium pugnaret ; etc. » (*Or. cont. Gent.*, n. 38. M., 25, c. 75. Cf. S. Th., *Cont. Gent.*, l. 1, c. 42.)

CAPUT IV

De visione Dei ².

448. « Quia in superioribus, inquit Doctor Angelicus, consideravimus qualiter Deus sit secundum seipsum, restat considerandum qualiter sit in cognitione nostra ; id est quomodo cognoscatur a creaturis. » (P. 1, q. 12, *Prol.*) Verum, cum in clara Dei visione posita sit perfecta hominis beatitudo, de qua in tractatu *de Novissimis* erit disserendum, idcirco in hoc tractatu cum de possibilitate visionis divinae essentiae, tum de principiis ad hanc visionem concurrentibus, remissis aliis ad tractatum *de Novissimis*, unice disputabimus. Agemus igitur in art. I. de possibilitate visionis divinae essentiae ; et in art. II. de principiis ad eam concurrentibus.

ARTICULUS I

De possibilitate visionis divinae essentiae.

449. Visio intuitiva Dei est *notitia terminata ad Dei essentiam in se visam*. Differt visio a cognitione : *cognitio* dicitur quaecumque, etiam imperfecta, alicujus objecti notitia ; *visio* autem est notitia perfecta, clara, de aliqua re praesente.

Error. — De possibilitate intuitivae visionis divinae essentiae

¹ Cf. S. Alph., *loc. cit.*, n. 1-3. — ² Cf. S. Th., q. 12 ; Isambert, Gamachaeus, Philipp. a SS. Trinit., in q. 12^m D. Th. ; Tournely, quaest. 10.

duo olim inter se oppositi errores irrepserunt. Anomaei semetipsos, nativa sui intellectus virtute, in hac mortali vita Deum non tantum intuitive videre, sed etiam comprehendere posse, dictitabant. Cui errori postea subscripserunt Beguardi et Beguinae. -- Armeni vero asserebant intellectum creatum, etiam divinitus adjutum et elevatum, Dei essentiam videre non posse, beatosque in coelis non ipsam divinam essentiam, sed tantam excellentem quamdam lucem et claritatem a Deo emanantem intueri. Probandum est igitur : a) visionem Dei intuitivam intellectui creato ex propriis suis viribus esse impossibilem ; b) eam vero cum divino adjutorio esse possibilem ; c) denique, intellectum creatum, licet Deum intuitive videre possit, eum tamen nunquam comprehendere posse.

450. Prop. I. *Nullus intellectus creatus ex solis naturae viribus Deum intuitive videre potest.*

De fide, ex Conc. Viennensi, in quo haec Beguardorum propositio damnata est : « Anima non indiget lumine gloriae ipsam elevante ad Deum videndum, et eo beate fruendum.

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1º Ex textibus, quibus Deus invisibilis praedicatur. (I, *Tim.*, I, 17) : *Regi saeculorum immortalis, invisibili.* — (I, *Tim.*, VI, 16) : *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* — *Joan.*, I, 18) : *Deum nemo vidit unquam.* Hisce textibus, ut infra dicetur (n. 452), non excluditur visio ab intellectu lumine gloriae confortato elicitā ; ergo excluditur cum visio corporalis, tum visio intellectualis ex solius naturae viribus.

2º Ex verbis, quibus vita aeterna gratuitum Dei donum esse asseritur (*Rom.*, VI, 23) : *Gratia Dei, vita aeterna.* Jamvero, quod est gratuitum Dei donum, ex solius naturae viribus acquiri non potest. Atqui vita aeterna, quae principaliter in intuitiva Dei visione consistit, est gratuitum Dei donum. Ergo ipsa, ac proinde et intuitiva Dei visio, ex solius naturae viribus haberi nequit.

II. Ex Traditione. Ait *S. Epiphanius* : « Deum quidem videri praesertim ab humana natura non posse fatemur... Sed idem tamen invisibilis Deus pro sua humanitate ac potentia, imbecillum aciem ita virtute sua corroborare dignatur, ut quod videri alioqui non potest, aspiciat. » (*Haer.* 70, n. 7. M., 42, c. 350.) Et *S. Greg. Naz.* : « Dei naturam nullis quidem verbis explicari posse ; animo autem atque intellectu comprehendere multo minus posse... Rem tantam animo comprehendere, omnino impossibile est. » (*Orat.* 28, n. 4. M., 36, c. 31.)

III. Ex Ratione. 1º « Quod est superioris naturae proprium,

inquit S. Th., non potest consequi natura inferior, nisi per actionem superioris naturae cujus est proprium, sicut aqua non potest esse calida nisi per actionem ignis. Videre autem Deum per ipsam divinam essentiam est proprium naturae divinae ... Nulla igitur intellectualis substantia potest videre Deum per ipsam divinam essentiam, nisi Deo hoc faciente. » (*Cont. Gent.*, l. 3, c. 52.)

2º Natura intelligens, et objectum connaturaliter et quidditative apprehensum in eodem gradu immaterialitatis convenire debent. « Cognitio enim, ait S. Thomas, contingit secundum quod cognitum est in cognoscente. Cognitum autem est in cognoscente secundum modum cognoscentis. Unde cujuslibet cognoscentis cognitio est secundum modum suae naturae. Si igitur modus essendi alicujus rei cognitae excedat modum naturae cognoscentis, oportet quod cognitio illius rei sit supra naturam illius cognoscentis. » (P. 1, q. 12, a. 4.) — Atqui impossibile est aliquam creaturam et Deum in eodem gradu immaterialitatis convenire posse : Deus enim, utpote actus purus et ipsum esse subsistens, in summo gradu immaterialitatis existit ; creatura vero, utpote habens, esse participatum, aliquo est composita. Deus igitur est objectum facultatem cujusvis intellectus creati excedens, nec proinde ulla creatura ipsum intuitive ex solis naturae viribus cognoscere potest.

451. *Scholium.* Quae in propositione dicta sunt, de praesenti rerum ordine atque de ordinaria Dei potentia sunt intelligenda. Si vero quaestio moveatur *an de potentia Dei absoluta dari possit creatura, cui connaturale sit videre Deum per essentiam*, tunc dissentiunt auctores. Affirmant nonnulli hujusmodi creaturam esse possibilem ; communis tamen auctorum sententia docet, et recte quidem, eam esse impossibilem. Quantumvis enim creatura ponatur perfecta, ipsa nihilominus nunquam erit *suum esse*, nec unquam ab omni compositione expers esse potest, nec proinde unquam cum Deo in eodem gradu immaterialitatis constitui¹.

452. — **Prop. II.** *Intellectus creatus supernaturaliter adjutus Deum intuitive videre potest*².

De fide ex Florent., in Decreto unionis : « Definimus... animas (debito modo purgatas) in coelum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, sicuti est. » — Et ex Constit. Benedicti XII *Benedictus Deus* : « Auctoritate Apostolica diffinimus, quod animae sanctorum omnium... vident divinam essentiam visione intuitiva et etiam faciali, nulla mediante creatura in ratione objecti visi se habente, sed divina essentia immediate se nude, clare et aperte eis ostendente, quodque sic videntes eadem divina essentia perfruuntur. » (*Denz.*, n. 456.)

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (I, *Cor.*, XIII, 12) : *Videmus nunc per speculum in aenigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Ex*

¹ Cf. Philipp. a SS. *Trinit.*, disp. 1, dub. 4 ; Gonet, *Clyp.*, Tr. 2, disp. 1, a. 1 § 3 ; Aguirre, T. 1, disp. 10. — ² Cf. Wenzl, *De Deo*, Contr. 4, q. 1.

hisce verbis colligitur, Deum in altera vita cognosci cognitione immediata, clara et perfecta. Atqui talis cognitio est visio intuitiva.

(*Matth.*, v, 8) : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* — (*Matth.*, xviii, 10) : *Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris meī, qui in coelis est.* — (*I, Joan.*, iii, 2) : *Cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Sed *videre Deum, videre faciem Patris coelestis, videre Deum sicuti est*, intuitivam Dei visionem denotant.

II. **Ex Traditione.** Ait *S. August.*: « Si quaeris, utrum possit Deus videri? Respondeo: potest. Si quaeris unde sciam? R: Quia in veracissima Scriptura legitur: *Beati mundo corde*, etc... Si quaeris utrum, etiam sicuti est, possit aliquando videri? R: Filiis hoc esse promissum, de quibus dictum est: *Scimus, quia cum apparuerit...* etc. » (*Ep.* 112, de *videndi Deo*, c. 14. M., 33, c. 612.)

III. **Ex Ratione.** Creatura intellectualis supernaturaliter adjuncta beatitudinem suam, ad quam per Dei gratiam elevata est, assequi potest. Atqui creaturae intellectualis beatitudo supernaturalis in clara Dei visione consistit, secundum illud (*Joan.*, xvii, 3) : *Haec est vita aeterna: ut cognoscant te solum Deum verum*, etc. Ergo creatura intellectualis supernaturaliter adjuncta Deum intuitive videre potest.

Scholium. Quae in divinis litteris de Dei invisibilitate leguntur, vel ad oculum mentis ex solius naturae viribus, ut ex superiori prop. constat; vel ad oculum corporis referenda sunt. Oculus enim corporeus, etsi glorificatus, essentiam Dei, utpote extra latitudinem objecti oculi corporei existentem, videre nequit. Deus enim est summe immaterialis; objectum vero oculi corporei est essentialiter ens materiale et corporeum. (Cf. *S. Th.*, q. 12, a. 3.)

453. Prop. III. *Nullus intellectus creatus Deum comprehendere potest.*

De fide, ex Later. IV, cap. *Firmiter*, et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1, in quo legimus: « Sancta Catholica Apostolica Romana Ecclesia credit et confitetur unum esse Deum... incomprehensibilem. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Jer.*, xxxii, 19) : *Magnus consilio, et incomprehensibilis cogitatu.* (*Ps.*, cxliv, 3.) *Magnus Dominus et laudabilis nimis et magnitudinis ejus non est finis*, seu ut dicitur in textu hebraico, investigari nequit.

II. **Ex Traditione.** « Deum, inquit *S. Dionys.*, nec mente concipere, nec oratione proloqui valemus, neque visu quomodolibet

intueri, eo quod sit omnibus exemptus, et eminenter ignotus... cunctis coelestibus intelligentiis eminentior incomprehensa virtute collocatus... Omnem effugit cognitionem. » (*De div. nom.*, c. 1. M., 3, c. 594.) — Et *S. Augustinus*: « De Deo loquimur, quid mirum si non comprehendis ; si enim comprehendis, non est Deus... Attingere aliquantum mente Deum, magna beatitudo est ; comprehendere autem, omnino impossibile. » (*Serm.* 117, n. 5. M., 38, c. 663.)

III. Ex Ratione. Rem comprehendere, est ipsam cognoscere quantum est cognoscibilis. Sed nullus intellectus creatus potest Deum cognoscere quantum est cognoscibilis. « Unumquodque enim, ait *S. Thomas*, sic cognoscibile est secundum quod est ens actu. Deus igitur cujus esse est infinitum, infinite cognoscibilis est. Nullus autem intellectus creatus potest Deum infinite cognoscere. In tantum enim intellectus creatus divinam essentiam perfectius vel minus perfecte cognoscit, in quantum majori vel minori lumine gloriae perfunditur. Cum igitur lumen gloriae creatum in quocumque intellectu creato receptum non possit esse infinitum, impossibile est quod aliquis intellectus creatus Deum infinite cognoscat. Unde impossibile est quod Deum comprehendat. » (P. 1, q. 12, a. 7.)

N.-B. « Non autem sic dicitur, ait *S. Th.*, quod divina substantia ab intellectu creato videtur, non tamen comprehenditur, quasi aliquid ejus videatur, et aliquid non videatur, quum divina substantia sit simplex omnino ; sed quia non ita perfecte ab intellectu creato videtur sicut visibilis est. » (*Cont. Gent.*, l. 3, c. 55.) — Igitur « totam essentiam divinam sancti videbunt in patria, sed non totaliter » (4. *Sent.*, *Dist.* 49, q. 2, a. 3, ad 3), quia vident modo finito quod de se est cognoscibile infinite.

454. Quaeritur : *Utrum aliquis in hac mortali vita Dei essentiam videre possit ?*

Respondet Doctor Angelicus (P. 1, q. 12, a. 11 ; 2. 2, q. 175, a. 4), fieri non posse ut purus homo in hac vita degens, et corporeis sensibus utens, secundum providentiam ordinariam, Dei essentiam intuitive videat ; fieri tamen posse, ut supernaturaliter et praeter consuetum ordinem naturae, Deus aliquibus facultatem transeunter suam essentiam clare videndi concedat. Quo in casu istis hominibus per modum passionis transeuntis lumen gloriae communicatur, cujus ope actum visionis beatificae eliciant.

Utrum autem aliqui in carne mortali viventes, Dei essentiam de facto viderint ? Negant nonnulli, hisce verbis Apostoli innitentes : (I, *Tim.*, vi, 16) : *Lucem inhabitat inaccessible; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* — *S. Augustinus* vero, cum *S. Thoma*, et communi Doctorum sententia, docet Moysen Deum per essentiam vidisse ; dicitur enim de eo (*Num.*, xii, 18) : *Ore enim ad os loquor ei, et palam, et non per aenigmata et figuras Dominum videt.* Idem docent de *S. Paulo* « qui raptus est in Paradisum, et audivit arcana verba, quae non licet homini loqui ». (II, *Cor.*, xii, 4.) — Idem theologi communiter de *B. Virgine Maria* affirmant¹.

¹ Cf. Wenzl, *De Deo*, Cont. 4, q. 4 et seq. (pag. 184).

ARTICULUS II.

De principiis visionis Dei.

455. Ad cujuscumque objecti cognitionem duo requiruntur, nempe : unum ex parte objecti, ejus scilicet unio cum facultate cognoscitiva, juxta axioma : *cognitio fit secundum quod cognitum est in cognoscente*; alterum ex parte potentiae cognoscitivae, virtus scilicet proportionata ad objectum, quae virtus etiam *lumen* nuncupatur. Si facultatis virtus naturalis est inferioris ordinis ac objectum, tunc facultas roboretur oportet, ut objectum attingere valeat ; objectum vero, si per seipsum cum facultate immediate uniri non potest, tunc, ut ei mediante sui similitudine seu specie uniatur, necesse est.

Investigandum est igitur : 1° Utrum in visione beatifica divina essentia intellectui beato mediante aliqua specie uniatur ; 2° utrum ex parte intellectus, praeter lumen intellectuale naturale, requiratur aliud lumen, quod lumen gloriae vocatur.

§ 1. — UTRUM IN VISIONE BEATIFICA DIVINA ESSENTIA INTELLECTUI
MEDIANTE ALIQUA SPECIE UNIATUR.

456. Duplex datur species intelligibilis, nimirum : *impressa* et *expressa*. Species *impressa* est forma quaedam seu similitudo, quae vice objecti in potentiam immittitur, ut ipsam quasi foecundet atque determinet. Haec species cognitionem antecedit, et est illius principium. — Species *expressa* est forma quaedam seu imago, quam intellectus cognoscendo exprimit intra se, et in quo objectum contemplatur. Species expressa vocatur etiam *verbum*, quia intellectus cognoscendo *quasi dicit rem*. (De his cf. philosophos scholasticos.) — De utraque specie quaeritur, an in visione beatifica inveniatur.

457. Prop. I. In visione beatifica, essentia divina intellectui non unitur per speciem impressam; sed ipsa essentia immediate per seipsam ei in ratione speciei impressae unitur.

Pars I^a communis inter omnes; Pars II^a communis inter thomistas.

PROB. I^a PARS. 1° Ex speciei impressae inutilitate. Species impressa tunc requiritur, quando videlicet objectum vel non existit, vel non est per se intellectui praesens, vel non est sufficienter intelligibile propter suam materialitatem. Atqui nullum horum de Deo relate ad intellectum creatum dici potest. Ergo species impressa ad visionem beatificam non requiritur.

2° *Ex speciei impressae impossibilitate*. Nulla species dari potest, quae Deum, sicuti est in se, perfecte repraesentare queat. « Per nullam similitudinem creatam, ait S. Th., Dei essentia videri potest. Primo quidem, quia, sicuti dicit Dionysius. (*De div. Nom.*, c. 1); *Per similitudines inferioris ordinis rerum, nullo modo superiora possunt cognosci*; sicut per speciem corporis non potest cognosci essentia rei incorporeae. Multo igitur minus per speciem creatam quamcumque potest essentia Dei videri. — Secundo, quia essentia Dei est ipsum esse ejus, quod nulli formae creatae competere potest. Non potest igitur aliqua forma creata esse similitudo repraesentans videnti Dei essentiam. » (P. 1, q. 12, a. 2; cf. *Cont. Gent.*, l. 3, c. 49.)

PROB. II^a PARS. « Restat ergo ut illud, quo intellectus creatus Deum per essentiam videt, sit essentia divina. » (*De Verit.*, q. 8, a. 1.) — Unde « ad hoc quod intellectus creatus videat Dei substantiam, oportet quod ipsa divina essentia copuletur intellectui ut forma intelligibilis » (*Cont. Gent.*, l. 3, c. 52.) Essentia enim divina intellectui non aliter quam per speciem, aut immediate per seipsam, uniri potest. Atqui uniri nequit per speciem, ut dictum est; ergo intellectui beato immediate per seipsam uniatur, necesse est. « Manifestum est igitur, quod essentia divina potest comparari ad intellectum creatum, ut species intelligibilis, qua intelligit. » (*Cont. Gent.*, l. 3, c. 51.)

Notandum est tamen cum S. Th. (*De Verit.*, q. 8, a. 1), « quod non oportet quod ipsa divina essentia fiat forma intellectus ipsius (beati), sed quod se habeat ad ipsum ut forma ». Essentia siquidem divina, licet intellectui intime sit praesens, ipsum tamen non informat, sicut informat forma seu species; sed speciei impressae munera gerit. Quemadmodum enim species impressa intellectum, ad videndam rem cujus est forma, determinat et actuat; ita divina essentia intellectum beatum ad claram sui visionem eliciendum, in qua ei in esse intelligibili unitur, immediate per se determinat et actuat.

458. Prop. II. *Beati videntes Deum verbum non producunt*¹.

De hac propositione orta est in scholis controversia. Scotistae, Patres S. J., necnon et alii, docent beatos, videndo Deum, verbum producere. Verbum enim, aiunt, est terminus intellectionis; intellectio autem absque suo termino dari nequit. Ergo etiam intellectione, qua Beati Deum cognoscunt, verbum adsit, necesse est.

Thomistae vero in beatis speciem Dei expressam existere negant. Quorum opinio probabilior videtur. PROB. Species expressa, non secus ac impressa, est similitudo rei visae. Sed, ut dictum est in superiori propositione, impossibile est dari similitudinem, quae divi-

¹ Cf. Philipp. a SS. Trinit., Disp. 2, dub. 7 (pag. 91).

nam essentiam perfecte repraesentet. Ergo impossibile est beatos de Deo speciem exprimere posse.

Quod autem ab auctoribus adversae sententiae objicitur, scilicet non posse dari intellectionem absque productione verbi, illud recte negari potest. De fide enim est, tres divinas personas esse intelligentes ; et de fide est etiam, solum Patrem producere verbum (cf. n. 582 et 583). Potest igitur dari intellectio absque dictione. Intellectio est simplex assecutio seu apprehensio objecti, absque ejus expressione ; dictio vero est objecti assecuti expressio intellectualis : dicere enim est exprimere id, quod intelligitur. Beati ergo Deum intelligunt et intuitive vident ; ipsum possident in esse intelligibili ; eum autem verbo non expriment. Et idcirco Deus, sicut in terris, ita etiam in coelis, est vere et omnino ineffabilis.

§ 2. — UTRUM PRAETER NATURALE INTELLECTUS LUMEN,
REQUIRATUR LUMEN GLORIAE ¹.

459. Cum ex hactenus dictis manifestum sit, intellectum creatum ex solius naturae viribus Deo intuitive videndo imparem existere, idcirco superiori adjumento, quod lumen gloriae nuncupatur, indiget.

Lumen gloriae definitur : *Virtus supernaturalis intellectui creato per modum habitus permanenter infusa, qua proxime habilis redditur ad Deum intuitive videndum.*

Necessitatem luminis gloriae Beguardi inficiabantur.

460. Prop. *Ad Deum intuitive videndum, intellectus creatus lumine gloriae necessario indiget.*

De fide, ex Concil. Viennensi, in quo damnata est propositio : « quod anima non indiget lumine gloriae, ipsam elevante, ad Deum videndum et eo beate fruendum ».

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus. (*Apoc.*, xxii, 4 et 5) : *Videbunt faciem ejus... et non egebunt lumine lucernae, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit eos.* Quae verba SS. Patres de lumine gloriae interpretantur. Praeterea prop. implicite continetur in textibus in n° 450 allatis et per eos perfecte probatur ut constat ex ratione theologica insequenti.

II. Ex Ratione. Ut facultas objectum, quod ipsius naturales vires supergraditur, attingat, necesse est ut nativis ipsius viribus altior virtus superaddatur. Atqui Deus, intuitive visus, est objectum, quod vires naturales cujuslibet intellectus creati superat (n. 450). Ut ergo intellectus creatus Deum intuitive videre possit, ideo ipsius nativis viribus virtus supernaturalis, quae lumen gloriae nuncupatur, superaddatur necesse est. (Cf. *S. Th.*, q. 12, a. 5.)

¹ Cf. Isamb., q. 12, disp. 2 et seq. ; Philipp. a SS. Trinit., disp. 3.

461. Scholium. *De natura et muneribus luminis gloriae.*

1° Lumen gloriae non est ipsa Dei visio, sed aliquid praerequisitum, habilitans et elevans animam ad Deum videndum, ut dicitur in Concilio Viennensi ¹.

2° Non est concursus Dei extrinsecus, quo Deus cum intellectu ad eliciendam visionem beatificam concurrit. Etenim lumen gloriae est donum, quo intellectus, ut modo sibi connaturali Deum clare videre possit, elevatur. Sed concursus Dei extrinsecus non dat illam connaturalitatem, ad quam requiritur, ut facultas vim completivam et perfectam ex parte principii requisitam, in se habeat ².

3° Nec est similitudo quaedam, in qua Deus videatur ; quandoquidem de Deo nulla datur species (n. 457 et 458).

4° Nec est ipsa Dei essentia munus gerens speciei impressae ; species enim objecti facultatem non elevat, sed potentiae jam elevatae, et habenti vires ad cognoscendum objectum, unitur ; lumen vero gloriae a Conc. Viennensi supponitur tanquam elevans intellectum ³.

5° Sed est *virtus creata, a Deo immediate infusa* (vel, ut aliis magis placet, a gratia consummata effluens), formaliter et permanentemente intellectui per modum habitus seu dispositionis supernaturalis inhaerens, ipsumque elevans, confortans, et ultimo disponens ad visionem Dei intuitivam connaturaliter eliciendam.

6° Lumen igitur gloriae vires intellectus auget ; non quidem per hoc quod naturales ipsius vires intendat, sed per hoc quod eidem vires supernaturales superaddat ; et ita intellectus una cum lumine gloriae fit unicum principium adaequatum ad videndum Deum ⁴.

¹ Isamb., disp. 2 a. 1 (pag. 97). — ² Isamb., loc. cit. — ³ Gotti, *De Deo*, q. 4, dub. 1, § 1.
— ⁴ Isamb., disp. 3.

PARS III

DE OPERATIONIBUS DEI

462. « Post considerationem eorum quae ad divinam substantiam pertinent, *inquit S. Th.*, restat considerandum de his quae pertinent ad operationem ipsius. Et quia operatio quaedam est quae manet in operante, quaedam vero quae procedit in exteriorem effectum, primo agemus de scientia et voluntate (nam intelligere in intelligente est, et velle in volente), et postmodum de potentia Dei, quae consideratur ut principium operationis divinae in effectum exteriorem procedentis. » (P. 1, q. 14, *prol.*) Et cum in Deo quaedam ad voluntatem simul et intellectum pertineant, de his etiam sermo est instituendus.

In hac igitur tertia tractatus parte, quatuor ponuntur capita :

In I. Sermo erit de scientia Dei.

In II. De voluntate Dei.

In III. De his quae ad voluntatem simul et intellectum pertinent, seu de providentia et praedestinatione.

In IV. De potentia Dei.

CAPUT I

De scientia Dei.

Scientia divina est *omnis objecti scibilis clara, certa et perfecta cognitio*. (Polm.) Perfectissimam in Deo existere scientiam, non solum ex sacris Litteris, sed ex ipsius etiam rationis naturali lumine tanta evidentia colligitur, ut ea non solum a Patribus Ecclesiae, sed ab ipsis ethnicis, summis laudibus celebretur. Non est igitur quod in ea de Deo asserenda immoremur.

Duae de scientia Dei dicenda occurrunt, quinque articulis absolutur. In art. I. disseretur de objecto scientiae Dei ; in II. de proprietatibus scientiae Dei ; in III. de divisione scientiae Dei ; in IV de medio scientiae Dei ; in V. de ideis divinis.

ARTICULUS I.

De objecto divinae scientiae.

463. Objectum scientiae dicitur illud, quod a scientia attingitur. — Divinae scientiae duplex datur objectum, videlicet : *primarium et secundarium*. Objectum *primarium* est illud, quod primo et per

se attingitur, et ratione cujus caetera attinguntur; *objectum secundarium* est illud, quod non ratione sui, sed ratione objecti primarii, cognoscitur. — Objectum primum divinae scientiae est ipse Deus; objectum secundarium sunt omnia alia, quae quocumque modo habent esse.

464. Prop. I. *Deus seipsum intelligit, et quidem cognitione comprehensiva.*

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (I, *Cor.*, II, 10): *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Et (*ibid.*, II, 11): *Quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Quae verba Deum seipsum cognoscere, et quidem perfectissime, perspicue demonstrant.

II. Ex Ratione. 1° Deus, utpote in summo gradu immaterialitatis existens, est ens maxime intelligibile. « Sed omne intelligibile, ait *S. Th.*, intelligitur secundum quod est unum actu cum intelligente; ipse autem Deus intelligens est. Igitur quum sit immaterialis omnino et maxime sibiipso sit unum, maxime seipsum intelligit. » (*Cont. Gent.*, I, 1, c. 47.)

2° Praeterea, cognitionem, quam Deus habet de seipso, esse *comprehensivam*, manifestum est. Etenim: rem comprehendere, est ipsam cognoscere quantum est cognoscibilis; sed virtus Dei cognoscitiva, cum sit infinita, adaequat ejus cognoscibilitatem. Seipsum ergo perfecte comprehendit. (Cf. *S. Th.*, q. 14, a. 3.)

465. Prop. II. *Deus cognoscit alia a se, scilicet omnem creaturam.*
De fide, ex apertis Scripturae testimoniis.

A. PROB. PROP. in genere.

I. Ex S. Scriptura. (*Ps.*, CXXXVIII, 5): *Ecce, Domine, tu cognovisti omnia novissima, et antiqua.* — (*Hebr.*, IV, 13): *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus; omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus.* — (*Eccli.*, XXXIX, 24): *Non est quidquam absconditum ab oculis ejus.*

II. Ex Ratione. Deus « seipsum perfecte intelligit, ait *S. Th.* Si autem perfecte aliquid cognoscitur, necesse est quod virtus ejus perfecte cognoscatur. Virtus autem alicujus rei perfecte cognosci non potest, nisi cognoscantur ea ad quae virtus se extendit. Unde cum virtus divina se extendat ad alia, eo quod ipsa est prima causa effectiva omnium entium, necesse est quod Deus alia a se cognoscat ». (P. 1, q. 14, a. 5.)

B. PROB. PROP. discurrendo per singula entium genera.

Quae a Deo sunt distincta, sunt vel res actu existentes, vel res

possibiles, vel mala, vel futura cum absoluta tum conditionata. Haec autem omnia cognoscit Deus :

I. *Creaturas actu existentes*, etiam cogitationes cordium, cognoscit (*Job.*, xxviii, 24) : *Ipse fines mundi intuetur, et omnia quae sub coelo sunt respicit.* — (I, *Paral.*, xxviii, 9) : *Omnia corda scrutatur Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit.* (I, *Reg.*, xvi, 7) *Dominus autem intuetur cor.*

II. *Cognoscit omnia possibilia*, etiam non entia. (*Rom.*, iv, 17) : *Qui vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt.*

« Deus scit omnia quaecumque sunt quocumque modo, ait S. Th. Nihil autem prohibet ea quae non sunt simpliciter, aliquo modo esse. Simpliciter enim sunt, quae actu sunt. Ea vero quae non sunt actu, sunt in potentia, vel ipsius Dei, vel creaturae ; sive in potentia activa, sive in passiva ; sive in potentia opinandi, vel imaginandi, vel quocumque modo significandi. Quaecumque igitur possunt per creaturam fieri, vel cogitari, vel dici, et etiam quaecumque ipse facere potest, omnia cognoscit Deus, etiamsi actu non sint. Et pro tanto dici potest, quod habet etiam non entium scientiam. » (P. 1. q. 14, a. 9.)

III. *Cognoscit mala*. Mala trifariam dividuntur : in malum scilicet naturae, in malum poenae, et in malum culpae. Haec cognoscit Deus. a) Malum naturae, et malum poenae (*Eccli.*, xi, 14) : *Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt.* Si autem a Domino sunt, ab ipso utique cognoscuntur. b) Malum culpae (*Ps.*, lxviii, 6) : *Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita.*

Quomodo autem Deus mala cognoscat, explicat S. Thomas : « Quicumque perfecte cognoscit aliquid, oportet quod cognoscat omnia quae possunt illi accidere. Sunt autem quaedam bona, quibus accidere potest ut per mala corumpantur. Unde Deus non perfecte cognosceret bona, nisi etiam cognosceret mala. Sic autem est cognoscibile unumquodque, secundum quod est. Unde cum hoc sit esse mali quod est privatio boni ; per hoc ipsum quod Deus cognoscit bona, cognoscit etiam mala ; sicut per lucem cognoscuntur tenebrae. » (P. 1. q. 14, a. 10.)

IV. *Cognoscit omnia futura*, tum absoluta, tum conditionata. — Futura absoluta ea dicuntur, quae nondum sunt actu, sed quae erunt actu in aliqua temporis differentia. Futurorum plura existunt genera : alia a causis necessariis dependent ; ut, v. gr., quod sol cras orietur, vel quod in tali die eclipsis eveniet. Vocantur *futura necessaria*. — Alia, etsi a causis naturalibus procedant, non necessariam tamen, sed contingentem cum sua causa habent connexionem ; ut, v. gr. quod talis homo caecus nascetur, vel quod tali die pluvia cadet. Vocantur *futura contingentia*. — Alia demum sunt, quae a

causis liberis procedunt, quales sunt omnes actiones liberae hominis. Vocantur *futura contingentia libera*.

Futura conditionata *strictè sumpta* ea sunt, quae nunquam de facto existent; existerent autem aliquando, si aliqua conditio poneretur: v. gr., conversio Tyrionum et Sidoniorum, si apud eos facta fuissent prodigia, quae facta sunt apud Corosaitas, ut legitur *Matth.*, xi. — Vocantur etiam *futuribilia*.

Haec omnia futura cognoscit Deus:

1° Cognoscit *futura necessaria et contingentia* (*Sap.*, viii, 8): *Scit praeterita, de futuris aestimat... Signa et monstra scit antequam fiant, et eventus temporum et saeculorum*. — (*Eccli.*, xxiii, 29): *Domino Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita*. — (*Dan.*, xiii, 42): *Deus aeternae, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant*.

2° Cognoscit *futura libera* (*Ps.*, cxxxviii, 3). *Intellexisti cogitationes meas de longe*. — (*Is.*, xlviii, 8): *Scio quia praevaricans praevaricaberis, et transgressorem ex utero vocavi te*. In his autem agitur de liberis hominum actionibus. — *Suffragatur ratio*: Si Deus non ab aeterno, sed tunc solum quando eveniunt, futuras hominis actiones liberas cognosceret, actum esset de ejus infinita perfectione, cum quaedam ipsi deessent; actum esset de ejus immutabilitate, cum ipsius scientiae accessio fieret; actum esset de providentiae ac praedestinationis certitudine, cum haec omnium futurorum certam praevisionem expostulet.

3° Cognoscit *conditionate futura*, et quidem certo et infallibiliter, neque solum conjecturaliter.

PROB. Deus, quae praedicit, ea certo et infallibiliter cognoscit: praedictio enim Dei falli nequit. Sed Deus conditionate futura praedixit. V. gr., cum David Ceilam fuisset ingressus, ut narratur I, *Reg.*, xxiii, et Saul urbem obsidere statuisset, David Dominum de duobus interrogat (v. 11): *Si tradent me viri Ceilae in manus ejus? et si descendet Saul, sicut audit servus tuus... Et ait Dominus: Descendet... tradent*. Ergo Deus adventum Saul, et traditionem Davidis, quae tamen locum non habuerunt, et ideo erant futura conditionata, certo et infallibiliter cognovit. (Cf. etiam *Matth.*, xi, 21-23, de conditionata Tyrionum conversione.)

ARTICULUS II.

De divinae scientiae proprietatibus.

466. Scientia Dei altioris, quam scientia creata, est ordinis, et eximiis prae ea gaudet proprietatibus.

I. *Scientia Dei non est accidens, sed est ipsa Dei substantia.* — « Quae autem Dei scientia est, ait S. August., ipsa et sapientia ; et quae sapientia, ipsa essentia sive substantia. In divinae naturae simplicitate mirabili, non est aliud sapere, aliud esse ; sed quod est sapere, hoc est et esse. » (*De Trinit.*, l. 15, c. 13. M., 42, c. 1076), Et ratio est quia, ut ait S. Th. (*Cont. Gent.*, l. 1, c. 45). « Intelligere est actus intelligentis. Si igitur Deus est intelligens et non sit suum intelligere, oportet quod comparetur ad ipsum, sicut potentia ad actum. Et ita potentia erit in Deo et actus, quod est impossibile. » Intelligere Dei est igitur ipsa ejus essentia. Et ideo « in Deo intellectus, intelligens, et id quod intelligitur, et species intelligibilis, et ipsum intelligere, sunt omnino unum et idem ». (*S. Th.*, q. 14, a. 4.)

467. II. *Scientia Dei a rebus creatis est omnino independens*¹. — Deus creaturas intelligit non in seipsis, scilicet per species ipsis proprias et adaequatas, sed in seipso, in sua scilicet essentia, in qua omnia videt. « Non enim, ait Dionys., ex rebus ipsis res discens, novit eas divina mens, sed ex seipsa et in seipsa, secundum causam omnium scientiam, et notionem, et essentiam praehabet. » (*De div. nom.*, c. 7. M., 3, c. 870.) — Et S. Th. (q. 14, a. 5) : Deus, inquit « alia a se videt, non in ipsis, sed in seipso, in quantum essentia sua continet similitudinem aliorum ab ipso ».

Idem suadet ratio. Si Deus cognitionem a rebus acciperet, ab ipsis perficeretur ; quod repugnat. — *Praeterea*, si in Deo species quaedam praeter ipsam essentiam existeret, species illa esset aliquid accidentale. In Deo autem nullum accidens inesse potest.

468. *Scholli.* I. Illud quaerenti, nimirum quomodo fiat, ut Deus in seipso omnia cognoscat, S. Thomas et Dionysius duplicem rationem afferunt : a) Quia essentia Dei eminenter « continet similitudinem aliorum ab ipso », in qua essentia « species omnium rerum comprehenduntur ». (P. 1, q. 14, a. 5). — b) Quia Deus cognoscit omnia in sua essentia, tanquam in causa omnium : « Ipse Deus est perfecta causa omnium, quae ab ipso sunt, cum nihil possit accipi, quod ab ipso non sit : Et ideo ipse per essentiam suam omnia perfecte cognoscit ». (*S. Th.*, 1. *Sent.*, dist. 35, a. 3, ad 2.)

II. Quando dicitur Deum alia a se non in seipsis, sed in seipso cognoscere, hoc non ita accipiendum est, quasi Deus cognoscat res tantum secundum illud esse, quod habent in essentia divina, et non secundum ipsissimam realitatem,

¹ Cf. S. Th., q. 14, a. 5, et Sylvius, in hunc art.

quam ad extra in propriis suis naturis habent. Sed sic est intelligendum, quod res non sint *objectum motivum* scientiae Dei, quia Deus res cognoscit in sua essentia, et omnino independenter ab eis, nec per species ab eis acceptas aut ipsis adaequatas. Res tamen sunt *objectum terminativum* scientiae Dei, quia Deus unamquamque rem secundum illud esse, quod quaelibet in se ipsa habet, cognoscit. Dicitur enim (*Gen.*, 1, 31) : *Viditque Deus cuncta quae fecerat; et erant valde bona.* — (*Ps.*, xxxii, 13) : *De coelo respexit Dominus; vidit omnes filios hominum.* Quae quidem verba non de alia, quam de cognitione terminata objecto extra Deum posito, intelligi possunt.

469. III. Deus de omnibus rebus propriam habet cognitionem. — « Habere cognitionem propriam de rebus, est cognoscere res non solum in communi, sed secundum quod sunt ab invicem distinctae. » (*S. Th.*, q. 14, a. 6.) Sed Deus in seipso res, secundum quod sunt ab invicem distinctae, cognoscit. « Propria enim natura uniuscujusque consistit secundum quod per aliquem modum divinam perfectionem participat. Non autem Deus perfecte seipsum cognosceret, nisi cognosceret quomodocumque participabilis est ab aliis sua perfectio. Nec etiam ipsam naturam essendi perfecte sciret, nisi cognosceret omnes modos essendi. Unde manifestum est quod Deus cognoscit omnes res propria cognitione, secundum quod ab aliis distinguuntur. » (*S. Th.*, *loc. cit.*)

470. IV. Scientia Dei est simultanea et intuitiva; est invariabilis et absque discursu : semper actualis, nunquam vero habitualis.

1º Est simultanea et intuitiva. « Novit Deus omnia, ait *S. August.*, ita ut nec ea quae dicuntur praeterita, sibi praetereant, nec ea quae dicuntur futura, quasi desint expectentur ut veniant ; sed et praeterita et futura cum praesentibus sint cuncta praesentia. » (*De Trinit.*, l. 15, c. 7. M., 42, c. 1046.) *S. Thomas* : « Cum intelligere Dei, inquit, quod est ejus esse, aeternitate mensuretur, quae sine successione existens totum tempus comprehendit, praesens intuitus Dei fertur in totum tempus, et in omnia quae sunt in quocumque tempore, sicut in subjecta sibi praesentialiter. » (*P.* 1, q. 14, a. 9. — Cf. *Cont. Gent.*, l. 1, c. 55.)

2º Est invariabilis. « Novit Deus omnia, inquit *S. August.*... et ideo cum decidant ac succedant tempora, non decidit aliquid, vel succedit scientiae Dei. » (*De Trinit.*, l. 6, c. 10. M., 42, c. 931.) — Et *S. Th.* : « Cum scientia Dei sit ejus substantia ; sicut substantia ejus est omnino immutabilis, ita oportet scientiam ejus omnino invariabilem esse. » (*P.* 1, q. 14, a. 15.)

3º Est absque discursu. Duplex datur discursus, nemque : unus secundum successionem tantum ; v. gr., cum unum post aliud intelligimus ; hunc in Deo non adesse, ex eo manifestum est, quod Deus

unico intuitu omnia simul intelligat. — Alter secundum causalitatem; v. gr., quando ex principiis in cognitionem conclusionem devenimus. Hunc a Deo abesse constat: *a)* ex eo quod supponat discursum secundum successionem; hic autem in Deo non adest; *b)* ex eo quod discursus secundum causalitatem est procedentis de notis ad ignota; Deo autem nihil est ignotum. (*S. Th.*, q. 14, a. 7. — *Cont. Gent.*, l. 1, c. 57 et 58.)

4° Est semper *actualis*, nunquam vero *habitualis*: sequitur ex dictis.

471. V. *Scientia Dei est causa rerum*. Scientiam Dei esse modo aliquo causam rerum, fide certum est, secundum illud (*Ps.*, cIII, 24): *Omnia in sapientia fecisti*. — (*Prov.*, III, 19): *Dominus sapientia fundavit terram*. At vero scientia divina, quae causa rerum dicitur, non est scientia nude considerata, quia, ut ait *S. Th.* « scientia secundum rationem scientiae non dicit aliquam causalitatem, alias omnis scientia causa esset » (1. *Sent.*, D. 38, q. 1, a. 1); sed est scientia cum voluntate conjuncta; Deus enim, ut dicitur (*Ephes.*, I, 11): *Omnia operatur secundum consilium voluntatis suae*. Res igitur a scientia Dei per voluntatem procedunt; « unde necesse est, addit *S. Th.*, quod sua scientia sit causa rerum secundum quod habet voluntate conjunctam ». (P. 1, q. 14, a. 8.)

472. *Schollum*. Circa causalitatem divinae scientiae disputant auctores¹: Utrum scilicet scientia Dei ita sit causa rerum, ut res eveniant quia Deus scit; vel an Deus sciat, quia res eveniunt? Qui praemotionem physicam admittunt, hanc sententiam strenue tuentur, nimirum, omnia evenire, etiam actus liberos hominum, quia Deus scit. Hi suam sententiam Patrum auctoritate fulcire conantur. — Qui praemotionem physicam respuunt, docent actus hominum liberos non evenire, quia Deus scit; sed Deum scire, quia eveniunt. Hi suam sententiam Patrum testimoniis etiam roborant.

Quam ultimam amplectimur sententiam, si sermo est de actibus liberis ordinis naturalis, vel de actibus supernaturalibus, qui sub motione gratiae sufficientis ab homine ponuntur; si vero agitur de actibus, qui sub motione gratiae suapte natura et ab intrinseco efficacia ponuntur, primae adstipulamur sententiae. Sed de his infra.

ARTICULUS III.

De divisione scientiae Dei.

473. Scientia Dei formaliter et in se specta, *unica est ac simplicissima*: siquidem est ipsa Dei essentia, quae unico intuitu omnia perfectissime ac immutabiliter in se contemplatur. Doctores tamen, ut in tractationibus theologicis divinam scientiam humano captui

¹ Cf. Duhamel, *Theol. Specul.* Tract. 1, l. 4, c. 4, et 5; Thomassin, *De Deo*, l. 8, praesertim c. 17 et 19 (pag. 441 et 448).

accommodarent, eam pro varietate objectorum, ad quae sese extendit, distinguere consueverunt. Nostro igitur modo concipiendi, scientia Dei distinguitur :

1º In scientiam *necessariam* et *liberam*. Scientia *necessaria* est cognitio objecti independentis a libera Dei voluntate ; ut est ipse Deus, et omne ens possibile. — Scientia *libera* est cognitio objecti pendentis a libera Dei voluntate, cujusmodi sunt omnia creata, tam existentia, quam futura.

2º In scientiam *speculativam* et *practicam*. *Speculativa* ea dicitur, quae res solum contemplatur, non autem efficit ; talis est ea, quam Deus habet vel de seipso, vel de rebus possibilibus, quae existentiam actu nunquam sortientur. — *Practica* ea dicitur, quae suum objectum non solum cognoscit, sed etiam efficit.

3º In scientiam *approbationis* et *improbationis*. Scientia *approbationis* ea dicitur, quae circa bona versatur, eaque approbat. — Scientia *improbationis* ea est, quae circa mala versatur, eaque improbat.

4º In scientiam *simplicis intelligentiae* et *scientiam visionis*; quae divisio est omnium celeberrima. Scientia *simplicis intelligentiae* est cognitio rerum possibilium, *qua talium*, abstrahendo ab earum existentia in quacumque differentia temporis praeteriti, praesentis et futuri. (*Polm.*) Haec scientia Deo est omnino necessaria, nec potest non haberi, utpote quae in Deo visionem divinae Essentiae consequatur. — Scientia *visionis* ea est, qua Deus cognoscit res quae fuerunt, sunt, vel erunt.

474. De Scientia media. — Praeter scientiam simplicis intelligentiae et scientiam visionis, theologi S. J. necnon pauci extranei, tertiam admittunt scientiam, scientiam scilicet *conditionatorum*, quam etiam *scientiam mediam* nuncupant. Objectum hujus scientiae dicunt esse futurum liberum conditionatum, quod scilicet dependet a conditione, sive conditio ponenda sit, sive non. Si ponetur conditio, futurum conditionatum accedit ad futurum absolutum, et scientiae visionis etiam subjacet ; si vero conditio non ponetur, erit *pure* conditionatum, quod vocatur etiam *fururibile*.

Haec scientia vocatur *media*, quia media est inter scientiam visionis et scientiam simplicis intelligentiae ; objectum enim ejus est *medium* inter objectum scientiae simplicis intelligentiae, et objectum scientiae visionis : quandoquidem, quod est futurum dependenter a quadam conditione, illud est plus quam simplex possibile, et minus quam realiter existens.

475. Propugnatores scientiae mediae eam ad duo necessariam esse autumant : scilicet primum ut Deus in decretis suis absolutis circa hominum salutem formandis dirigatur ; deinde, ut humana libertas cum efficacia divinae gratiae conciliari possit. Enimvero, aiunt, antequam Deus circa homines aliquid absolute statuatur, explorat quid in hoc vel in illo ordine, si haec vel illa gratia concedatur, voluntas creata sit factura ; qua exploratione praeunte, decernit Deus decreto absoluto dare hoc illudve auxilium, quod scientia media agnovit fore efficax propter consensum voluntatis, vel inefficax propter ejusdem voluntatis dissensum. Ex quo liquet, voluntatis electionem sub influxu divinae gratiae quantumvis efficacis semper perfecte liberam remanere.

476. Scientiam mediam rejicit S. Alphonsus, ut ex ejus litteris ad Remondini, die 9 decembris 1769, constat : « Scias atque hoc omnibus dicas, *inquit S. Doctor*, me in meo libro Concilii Tridentini, doctrinis scholasticis Patrum Societatis non favere ; ipsi enim mordicus defendunt scientiam mediam ; ego vero ipsam ex proposito oppugno. » — Ipsam rejiciunt quotquot gratiam ab intrinseco efficacem admittunt ; et quidem merito. Etenim scientia media :

a) *Superflua est ad finem, ob quem fuit excogitata.* Excogitata est ad efficaciam gratiae cum libertate creata conciliandam ; sed ad hanc conciliationem nullo modo necessaria est scientia media, ut in tractatu de gratia fuse explicabitur. — Et si in hac conciliatione, qualis ab aliis statuitur, quaedam superest difficultas, haec nec cum scientia media evanescit, ut sapienter monet *Scholliner*¹ : « Si quae difficultas est in concilianda hominis libertate cum efficacia gratiae, tunc eandem etiam patiuntur Molinistae ; si enim, ut ipsi falso supponunt, id necessario sequitur, quod ex praescientia sequitur, tunc praevisto per scientiam mediam hominis consensu gratiae versatili praestando, homo in tempore operans non potest dissentire illi gratiae, quia secus scientiam Dei redderet fallacem ; ergo necessario operatur : ergo Molinistae non salvant istam concordiam. »

b) *Caret objecto.* Inter objectum scientiae simplicis intelligentiae et objectum scientiae visionis non datur objectum medium. Atqui si non est objectum medium, neque datur scientia media.

Prob. major. Objectum scientiae simplicis intelligentiae est ens possibile ; objectum scientiae visionis est ens existens in aliqua temporis differentia. Sed inter esse et non esse, non est medium. Ergo.

¹ De Deo, c. 4, § 3, (pag. 113).

ARTICULUS IV.

De medio scientiae Dei.

477. Deus res creatas non in seipsis, sed in sua propria essentia, in qua omnium rerum similitudines praexistunt, cognoscit. Cum vero divina essentia omnia, tam possibilia quam existentia, per se aequaliter repraesentet, ideo necesse est ut, nostro modo concipiendi, praeter divinam essentiam aliquid aliud assignetur, in quo tanquam in ratione prius cognita, diversae res a Deo videantur. Et praecise illud in quo, tanquam ratione prius cognita, Deus res a se distinctas videt, *medium in quo* divinae scientiae nuncupatur.

Inter omnes doctores convenit, Deum seipsum immediate absque ullo medio cognoscere. — Communis doctorum sententia etiam tenet, Deum possibilia videre in sua essentia ut imitabili, et in sua omnipotentia; futura vero necessaria a solo Deo dependentia, necnon et contingentia a causis naturalibus dependentia, Deum videre in decretis suis absolute praedeterminantibus.

Si vero de futuris actibus liberis quaestio moveatur, magna inter doctos fervet controversia.

478. 1° Antiquiores thomistae¹ docent, Deum omnia futura contingentia cognoscere, quippe quia intuitus Dei, qui mensuratur aeternitate, fertur ab aeterno super omnia, prout sunt ei physice praesentia (Cf. n. 445, IV).

Sed haec solutio difficultatem non solvit: quantumvis enim res sint Deo physice praesentes in aeternitate, illud tamen adhuc restat, ut declaretur, quae sit ratio pro divino intellectu, qua futurum in sua praesentialitate positum, attingat.

2° Juniores thomistae, post Bannez, docent, Deum actus futuros liberos ordinis cum naturalis tum supernaturalis cognoscere in decretis suis absolutis physice praedeterminantibus; — peccata vero praecognoscere, sive in eisdem decretis absolutis praedeterminantibus ad entitatem physicam actus, cui a prava hominis voluntate accedit malitia, ut dicunt rigidiores thomistae; sive in decreto permissivo, quod est « actus voluntatis divinae, quo Deus vult aliquibus denegare tale auxilium, cum quo consentirent² », ut dicunt alii.

Plura in hac thomistarum explicatione displicent: a) fundatur in praedeterminatione physica, quacum libertas creata non videtur salvari; b) hoc affirmare, scilicet: quod Deus ad entitatem physicam actus peccaminosi praedeterminet, illud Deo plane indignum videtur; c) hoc dicere, nempe: quod in tentatione Deus quibusdam concedat solam gratiam sufficientem, sumptam in sensu thomistarum, illud videtur Dei bonitati atque seriae ejus voluntati salvandi omnes homines repugnare; d) denique neque concedendum est, hominem, absque gratia ab intrinseco efficaci, ne levissimam quidem tentationem vincere posse. (De quibus cf. Tr. de Gratia, P. 1, c. 4. a. 3.)

3° Major pars scotistarum docet, Deum futura libera cognoscere in suo

¹ Cf. Cajetan, In q. 14, a. 13; Capreolus, 1. Sent., D. 26; Marsilius ab Inghem, 1. Sent., q. 40 (fol. 168); S. Th., q. 14, a. 13. — ² Gavardi, q. 3, a. 7 (t. 2, p. 91).

decreto concomitante seu condeterminante, vi cuius Deus, una cum voluntate humana, ad eundem actum concurrat.

Sed contra est: Inter concursum Dei simultaneum et determinationem voluntatis creatae quaedam requiritur connexio. Ergo vel concursus Dei est causa determinationis humanae : et sic redeunt decreta antecedentia thomistarum, quae scotistae rejiciunt ; vel determinatio humanae voluntatis, tanquam prius a Deo cognita, est occasio concursus : et sic redit quaestio : quonam in medio Deus videat determinationem voluntatis humanae, quae ponitur ut occasio concursus. — Si vero nulla admittitur connexio, Deus caeco modo et sine ratione sufficienti hoc potius quam aliud poneret decretum : quod est Deo indignum.

4° Ex iis, qui scientiam mediam admittunt, alii dicunt cum Molina, Deum omnia futura libera cognoscere in voluntate humana, quam supercomprehendit ; alii vero docent cum Suarez, Deum illa futura cognoscere per suam essentiam in eorum veritate objectiva. Quia, ut dicunt, essentia divina, in qua omnium futurorum ideae praeexistunt, ex se determinata est ad cognoscendum omne verum ; cum autem actus contingentes sint determinate veri, ipsi sunt immediate terminus divinae cognitionis, non quidem ut causae moventes, sed ut conditiones divinae intuitionis.

Sed nec haec explicatio valet: a) non supercomprehensio voluntatis. « Quantumcumque enim, ait Kleutgen ¹, et voluntas ipsa et res adjunctae omnes comprehendantur, non potest in iis videri, quod in iis non est. Atqui nec in voluntate nec in rebus caeteris sive singulis sive universis est, quod voluntatem, si quidem vere libera sit, determinet. Deum autem non cognoscitur id, quod voluntatem determinet, nec quam partem sit electura praevidetur. » — b) Non rerum objectiva veritas. Verum quidem est, divinam essentiam omnia repraesentare ; sed per se tam possibilia quam reapse futura repraesentat. Porro, in praefata explicatione non explicatur quid sit illud, quod divinam essentiam determinat ad repraesentandum futurum, ut realiter existitutum, et non solum ut possibile. Quocirca haec explicatio quaesito non respondet ².

5° Rigidiores augustiniani docent, Deum omnia futura ordinis supernaturalis, pro statu naturae lapsae, videre in decreto absoluto dandi gratiam ex se efficacem, quae hominem infallibiliter ad bonum efficiendum adducit ; futura vero ordinis naturalis, necnon et actus supernaturales pro statu naturae innocentis, Deum cognoscere quia sunt Deo physice praesentia in sua aeternitate.

Sed contra: a) Per hoc quod actus naturales, aut actus supernaturales pro statu innocentiae, sint Deo physice praesentes in sua aeternitate, modus non explicatur, quo Deus eos attingat, ut supra contra thomistas antiquiores notatum est. — b) Ad actus supernaturales status naturae lapsae quod attinet, optima foret solutio si certo constaret, nullum actum salutarem, quantumvis parvum, ab homine poni posse, nisi sub motione gratiae suapte natura et ab intrinseco efficacis. Sed, ut dicitur in tractatu de gratia, absque gratia ab intrinseco efficaci, sed cum sola gratia sufficiente seu versatili, quae cum effectu infallibilem causalitatis connexionem non habet, homo quaedam faciliora opera salutaria reapse elicere potest. Quare integra remanet difficultas : quonam in medio Deus videat actus salutes, qui ab homine sub motione solius gratiae sufficientis ponuntur ?

479. Conclusio. — Qua in quaestione intricatissima, utpote cum tanta vigeat opinionum diversitas, quid verius sit, cognitu est per-

difficile. Quod tamen hac in re probabilius videtur, ex sequenti explanatione patebit.

1° Ea opera supernaturalia, quae sub motione gratiae suapte natura efficacis ponuntur, sive haec moveat motione physica, ut contendunt thomistae, sive moveat motione morali, ut rectius dicunt augustiniani, a Deo praevidentur certitudinaliter in decreto dandi gratiam ex se efficacem. Cum enim, posita tali gratia, voluntas infallibiliter et ineluctabiliter ad actum determinetur, idcirco decretum dandi talem gratiam, est, nostro modo concipiendi, ratio sufficiens pro Deo videndi effectum cum omnimoda certitudine.

2° Si agitur de contingentibus ordinis naturalis, vel de actibus ordinis supernaturalis sub motione gratiae sufficientis, quae cum consensu voluntatis infallibilem non habet connexionem, tunc modus, quo Deus ea cognoscit, incomprehensibilis nobis est atque inexplicabilis.

PROB. I. Ex Ratione. Quae de Deo cognoscimus, ea vel per rationem naturalem, vel per revelationem habemus. Atqui ex neutro fonte modus, quo Deus praedicta contingentia cognoscat, nobis manifestatur.

a) *Non ex ratione naturali.* Cum modus cognoscendi sequatur modum essendi, ideo, ut modum quo Deus cognoscit, naturaliter cognoscere possemus, modum, quo existit, perfecte cognoscere deberemus. Sed perfecta notio de modo essendi Dei est nobis naturaliter impervia. Ergo et ejus modus cognoscendi.

b) *Non ex revelatione.* Perfectissimam in Deo existere scientiam, divina revelatio nobis manifestat; de modo autem quo, seu de medio in quo Deus cognoscit, prorsus silet; nec ulla etiam suppeditat principia, ex quibus modum, quo Deus praedicta futura contingentia cognoscat, deducere possimus; nullum siquidem tale principium in medium unquam adferri potuit.

II. Ex Auctoritate. 1° « Non audeamus dicere, inquit S. Augustinus, quomodo novit Deus? Ne forte hoc a me, fratres, expectetis ut explicem vobis quomodo cognoscat Deus; hoc solum dico: non sic cognoscit ut homo, non sic cognoscit ut angelus; et quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniam et scire non possum. (In Ps. LXIX. M., 36, c. 576.)

2° De medio in quo scientia Dei, nullibi locutus est S. Thomas; sed unice affirmat Deum omnia videre, quia aeternus ejus intuitus fertur in omnia sicut in subjecta sibi praesentialiter, quin modum

indicet, quo aeternus Dei intuitus subjecta sibi praesentialiter attingat. (Cf. q. 14, a. 13.)

3° Qua de quaestione ait *Bellarminus*: « Res est omnino difficilis et fortasse in hac vita incomprehensibilis, qua ratione Deus futura praenoscat. Et hoc videtur indicasse David in *Ps. cxxxviii*, cum ait : *Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam*. Illud enim *ex me* hebraica phrasi significat *prae me*, sive *super me*, ut sensus sit : Mirabilior est modus scientiae tuae, quam ut ego comprehendere possim. » (*De Grat.*, l. 4, c. 15.)

4° Hanc quaestionem non pauci ex antiquioribus theologis insolubilem judicarunt, teste *Greg. Arim.*: « Dico ergo, *inquit*, conformiter intentioni Augustini, Damasceni atque Boetii, necnon etiam plurium doctorum magnorum modernorum, quod modus iste, quo Dei sapientia cuncta futura certa praenoscit, incomprehensibilis et inexplicabilis nobis est. » (1. *Sent.*, D. 38, a. 2.) — Et *Guill. Okam.*: « Indubitanter est tenendum quod Deus certitudinaliter et evidenter scit omnia futura contingentia ; sed hoc evidenter declarare, et modum quo scit omnia futura contingentia exprimere, est impossibile omni intellectui pro statu isto. » (1. *Sent.*, D. 38, q. 1.) — Et *Petrus ab Alliaco*: « Ideo aliter dicunt aliqui quod modus ille, quo Deus cuncta futura certitudinaliter praecognoscit, non est nobis clare intelligibilis nec a nobis perfecte explicabilis pro statu viae. » (*In 1. Sent.*, q. 11, in fine puncti 2.)

5° Ex recentioribus jam plures iterum affirmant hanc quaestionem esse nobis insolubilem, ut Kleutgen¹, Egger², Lambrecht³, Dalponte⁴, de Regnon⁵, Billot⁶. — In hac igitur questione satius est dicere cum Okam (*loc. cit.*) « quod Deus evidenter cognoscit omnia futura contingentia, sed modum exprimere nescio ».

ARTICULUS V.

De ideis divinis.

480. « Quia omne cognitum in cognoscente est, ait *S. Th.*, rationes autem rerum secundum quod sunt in Deo cognoscente, ideae vocantur, cum consideratione scientiae erit etiam adjungenda consideratio de ideis. » (P. 1, q. 14, *prol.*)

I. *Idea*, vox graeca, latine idem significat ac *forma*, seu *species*, et *similitudo*. « Unde per ideas, ait *S. Th.*, intelliguntur formae aliquarum rerum praeter ipsas res existentes. Forma autem alicujus rei praeter ipsam existens, ad duo esse potest : vel ut sit exemplar ejus cujus dicitur forma, vel ut sit principium

¹ *De Deo*, l. 1, q. 3, c. 2, a. 17 (p. 325). — ² *Enchirid.*, tr. 1, sect. 3, c. 1, § 2. — ³ *De Deo*, P. 2, c. 4, § (p. 174). — ⁴ *Compend. theol.*, *De Deo*, c. 4, a. 3 (p. 86). — ⁵ Bannez et Molina, p. 113 et seq. — *De Deo*, q. 14, thes. 22, § 1, n. 3.

cognitionis ipsius, secundum quod formae cognoscibilem dicuntur esse in cognoscente. » (P. 1, q. 14, a. 1.)

Si idea intelligatur prout est principium cognitionis, tunc sumitur *communiter*, et ad scientiam etiam speculativam pertinere potest; si vero idea stricto sensu et secundum propriam nominis rationem intelligatur, tunc exemplar, ad cuius imitationem aliquid fit vel fieri potest, semper significat, atque ad scientiam practicam unice pertinet.

481. Sumpta secundum propriam nominis rationem, idea ex S. Thoma definitur: *forma intelligibilis intra ipsum artificem existens, ad quam respiciens ipse artifex operatur.*

Tria ad rationem ideae requiruntur, videlicet: 1° ut sit forma, quam aliquid imitatur; siquidem idea est exemplar rei exemplatae; 2° ut ista imitatio fiat ex intentione agentis, et non fortuito; 3° ut tale agens finem sibi libere determinet, et non agat ex necessitate. Quartam conditionem ex prioribus fluentem addunt nonnulli, ut scilicet illa forma sit ratio cognoscendi illud, quod ab operante per ideam producit.

II. Ideas in Deo existere, certum est omnino. « Omne agens per intellectum, ait S. Th., habet rationem sui operis apud se, nisi ignoret quid agat. » (*De Verit.*, q. 3, a. 1.) Sed Deus est agens per intellectum; apud eum ergo sunt rationes seu ideae omnium rerum. Unde canit Boetius (*De consol.*, l. 3. M., 63, c. 758):

« Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique imagine formans. »

III. In Deo unica simul et multiplex est idea. Deus in sua essentia omnia praecognoscit; divina igitur essentia est idea omnium, non quidem prout essentia est, sed prout est essentia cognita ut similitudo et exemplar, ad cuius inspectionem creaturae producuntur vel sunt producibiles. Dicendum est igitur, ex parte ipsius Dei unicam esse ideam, divinam scilicet essentiam, quae est similitudo omnium; respectu vero creaturarum, quae divinam essentiam diversimode imitantur, multiplices esse ideas. (S. Th., *De Verit.*, q. 3, a. 2.)

CAPUT II

De voluntate Dei.

482. Voluntas est *appetitus seu inclinatio in bonum intellectu apprehensum.*

Voluntatem esse in Deo, *de fide* est, ex sacris Litteris; legimus, v. gr. (*Rom.*, XII, 2): *Ut probetis quae sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta*; — et in oratione dominica dicimus: *Fiat voluntas tua.* — Probatur etiam ratione: Voluntas necessario sequitur intellectum. Cum enim quaelibet res appetitum suae naturae proportionatum habeat, sicut docent philosophi, ideo necesse est ut in omni habente intellectum adsit proportionata inclinatio in bonum intellectu apprehensum, tendendo in illud si non habetur; quiescendo in illo si possidetur. Atqui in Deo est perfectissime intellectus. Ergo et voluntas. (S. Th., q. 19, q. 1.)

Ex illis quae de Dei simplicitate dicta sunt (n 417 et seq.), sequitur voluntatem in Deo non esse potentiam ab essentia divina distinctam, nec ipsum divinum velle esse actum ab eadem essentia diversum. Sed quemadmodum Deus est suus intellectus, et suum intelligere, ita ipse est etiam sua voluntas et suum velle. Ex quo etiam sequitur, divinum velle, sicut divinam essentiam, esse unum, aeternum, necessarium, infinitum et immutabile.

Divisio hujusce capitis. — De voluntate divina quinque investiganda occurrunt, videlicet : I. Objectum voluntatis divinae ; II. Ejus libertas ; III. Ipsius divisio ; IV. Ipsius efficacia ; V. Ipsius proprietates seu affectiones et virtutes.

ARTICULUS I.

De objecto voluntatis divinae.

483. Voluntatis objectum formale in genere est bonum ; quaeritur ergo de voluntate divina, quodnam sit bonum, ad quod fertur. — Objectum voluntatis potest esse duplex, principale scilicet et secundarium. *Objectum principale* est illud, quod per se et ratione sui voluntatem movet, atque ab ea attingitur, et quod est illi causa volendi alia ; volitum igitur principale est *motivum* et *terminativum* voluntatis. — *Volitum secundarium* est illud, quod ordinatur ad volitum primum tanquam ad finem, et quod proinde non ratione sui, sed ratione primi voliti a voluntate attingitur ; cujusmodi, v. gr., est volitio medicinae propter sanitatem.

484. **Prop. I.** *Objectum primum divinae voluntatis est sola Dei bonitas.*

Ad fidem pertinet, secundum illud (Prov., xvi, 4) : Universa propter semetipsum operatus est Dominus.

PROB. EX RATIONE. 1° Objectum primum voluntatis illud est, quod ei perfecte respondet, eamque perfecte satiat. Atqui sola bonitas divina voluntati divinae perfecte respondet, eamque perfecte quietat : nam infinito solum respondet infinitum. Ergo sola bonitas divina est objectum primum voluntatis divinae.

2° « Principale volitum, ait *S. Th.*, unicuique volenti est causa volendi... Si igitur Deus aliud velit principaliter quam seipsum, sequitur quod aliquid aliud sit ei causa volendi. Sed suum velle est suum esse. Ergo aliquid aliud erit ei causa essendi : quod est contra rationem primi entis. » (*Cont. Gent.*, l. 1, 74.)

485. **Prop. II.** *Objectum secundarium divinae voluntatis sunt omnia creata.*

Ad fidem pertinet ex apertis Scripturae testimoniis.

In propositione duo affirmantur, videlicet : 1° omnia creata sunt objectum divinae voluntatis ; 2° sed sunt objectum secundarium.

PROB. I^a PARS : I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Sap.*, XI, 25) : *Diligis omnia quae sunt, et nihil odisti eorum, quae fecisti.* — (*Joan.*, III, 16) : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum daret.* — (*I, Joan.*, IV, 19) : *Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.*

II. Ex Ratione. Deus per intellectum et voluntatem operatur. Quod ergo Deus operatur, hoc vult. Sed Deus operatus est creaturas, largiendo eis esse. Vult ergo creaturas. Creaturae igitur sunt objectum divinae voluntatis.

II PARS propositionis fluit ex dictis in prop. praecedenti ; et ulterius declarabitur ex dicendis de fine creationis, ubi probabitur omnia propter Deum esse creata. (Cf. n. 650 et seq.)

486. Prop. III. *Voluntas divina nullum malum directe et per se velle potest ; malum physicum et malum poenae potest velle per accidens ; malum vero culpa nec per se nec per accidens velle potest, illud tamen potest permittere.*

Certa, quod I^{am}, II^{am} et IV^{am} partem ; de fide, quoad III^{am}, contra Calvinum ¹, ex Trid., Sess. VI, can. 6 : « Si quis dixerit ... mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissive tantum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judae, quam vocatio Pauli ; anathema sit. »

PROB. I^a PARS : *Deus nullum malum directe et per se velle potest.* Voluntas per se et directe nihil appetere potest, nisi quod rationem boni habeat. Atqui malum, in quantum malum, rationem boni non habet. Ergo nulla voluntas directe et per se malum appetere potest. Ergo nec voluntas divina. (*S. Th.*, q. 19, a. 9.)

PROB. II^a PARS : *Per accidens Deus potest velle malum physicum et malum poenae.* Legimus (*Eccli.*, XI, 14) : *Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt.* — (*Is.*, XLV, 6, 7) : *Ego Dominus... faciens pacem et creans malum.* — Atqui si a Deo creantur mala, si mors est a Deo, ipsa sunt divinae voluntatis objectum ; sed non directe et per se ; ergo indirecte et per accidens.

Suffragatur ratio. — Voluntas intendit malum per accidens, quando aliquod bonum, quocum conjungitur malum, prosequitur ; sicut, v. gr., judex, qui vult ordinem justitiae, vult homicidam occidi. Deus autem vult directe conservationem ordinis universi,

¹ Cf. S. Alph., *Hist. haer.*, Confut. 11, art. 6.

necnon et ordinis justitiae conservationem. Sed conservatio ordinis universi malum naturae pro aliquibus exigit ; ordo vero justitiae pro aliquibus malum poenae importat. Haec igitur mala sunt per accidens objectum divinae volitionis.

PROB. III^a PARS : *Malum culpa nec per se nec per accidens Deus velle potest.* Deum peccatum *per se* velle non posse, non est quare probetur ; quod enim suae bonitati directe est oppositum, cujusmodi est peccatum, Deus per se velle nequit.

Deum nec *per accidens* posse peccatum velle, probatur: *ad III.*

1° **Ex S. Scriptura.** Legimus (*Ps.*, v, 5) : *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* — (*Sap.*, xiv, 9) : *Odio sunt Deo impius et impietas ejus.* Ex his aliisque permultis Scripturae verbis perspicuum est, Deum nullo modo peccatum intendere posse.

2° **Ex Ratione.** Malum per accidens est privatio alicujus boni, quae cum altero bono, quod prosequitur aliquis, conjungitur. « Nunquam igitur, ait *S. Th.*, appeteretur malum, nec etiam per accidens, nisi bonum cui conjungitur malum, magis appeteretur, quam bonum quod privatur per malum. Nullum autem bonum Deus magis vult quam suam bonitatem... unde malum culpa, quod privat ordinem ad bonum divinum, Deus nullo modo vult. » (P. 1, q. 19, a. 9.)

PROB. IV^a PARS : *Deus malum culpae permittere potest.* Peccati permissio nulli divino attributo adversatur : *non sanctitati*; quia peccati permissio ejus approbationem non implicat : sed permitendo, Deus illud detestatur et reprobat. — *Non bonitati*; haec non exigit ut Deus libertatem creatam, quae ex natura sua defectibilis est, impeccabilem reddat ; praeterea, Deus ex bonitate sua omnibus sufficientia elargitur auxilia, quibus vel peccatum vitare, vel ex eo resurgere possint, dummodo velint. — *Non sapientiae*; quia divina sapientia mala ad bonum ordinat : « decor divinae sapientiae, ait *S. Th.*, apparet in permissione malorum et ordinatione ». (1. *Sent.*, D. 46, a. 4, ad 7.) — *Non denique cuidam alii attributo*; peccator enim volens nolens Deum glorificat, sive accipiendo misericorditer veniam, sive juste luendo poenam peccatis promeritam.

ARTICULUS II.

De libertate divinae voluntatis.

487. Libertas est proprietas, qua voluntas in actibus suis exercendis, est a necessitate immunis ; — seu brevius : est *facultas eligendi*.

Libertas multifarie dividitur ; alia est *libertas a coactione*, quae consistit in immunitate a violentia ab extrinseco illata : quam in Deo inesse libertatem, per se evidens est. — Alia est *libertas a necessitate*, quae consistit in immuni-

tate ab intrinseca propensione, qua agens vi propriae suae naturae ad aliquid prosequendum necessario impellitur. — Alia est *libertas exercitii*, qua aliquis actum quemdam ponere, vel ab eo abstinere potest. — Alia est *libertas specificationis*, qua aliquis potest speciem actus, hoc scilicet vel illud, eligere.

488. Prop. I. *Deus quoad propriam suam bonitatem non habet libertatem a necessitate, sed seipsum tum quoad exercitium, tum quoad specificationem, necessario amat.*

De fide, ex doctrina de processione Spiritus Sancti.

PROB. I. Spiritus Sanctus procedit ex amore, quo Pater et Filius se mutuo diligunt; atqui de fide est Spiritum Sanctum necessario, omnimoda necessitate, procedere (*cf. n. 557, 3*). Amor igitur Dei de seipso est omnino necessarius.

II. Illud a quolibet volente, tum quoad specificationem, tum quoad exercitium, necessario amatur, quod ei ab intellectu tanquam bonum adaequatum et ultimus finis, perfecte satians appetitum, proponitur. Atqui divina bonitas a divino intellectu Deo proponitur ut bonum adaequatum et ultimus finis, perfecte satians divinam voluntatem. Non potest igitur Deus suam bonitatem, tum quoad specificationem tum quoad exercitium, non amare.

489. Prop. II. *In Deo relate ad creaturas est perfecta libertas tam exercitii quam specificationis.*

De fide, contre Calvinum, Hermetem, Guntherum; ex Conc. Vat., Const. *Dei Filius*, cap. 1, can. 5: « Si quis... Deum dixerit, non voluntate ab omni necessitate libera, sed tam necessario creasse, quam necessario amat seipsum, A.S. » — Et ab Innocentio II damnata est haec Abaelardi propositio: « Quod ea solummodo possit Deus facere vel dimittere vel eo modo tantum, vel eo tempore, quo facit et non alio. » (*Denz.*, n. 316.)

PROB. I. **Ex S. Scriptura.** Testatur saepius Scriptura Deum, vel libere ex consilio voluntatis suae et ex propria electione agere; vel omnia quaecumque voluerit, fecisse. Legimus (*Ps.*, xciii): *Deus ultionum libere egit.* — (*Ephes.*, i, 11): *Operatur omnia secundum consilium voluntatis suae.* — (*I, Cor.*, i, 27): *Quae stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.* — (*Ps.*, cxxxiv, 6): *Omnia quaecumque voluit Dominus fecit in coelo et in terra.*

II. **Ex Traditione.** Ait S. Ambrosius: « Apostolus quoque dicit, quia omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult, hoc est, pro liberae voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio. » (*De fide*, l. 2, c. 6, n. 48. M., 16, c. 569.)

II. **Ex Ratione.** Qui aliquam rem vult unice tanquam medium ad

finem, eam necessario vult, si absque ea finis obtineri nequeat; sed eam libere vult, si absque ea finis obtineri possit. Atqui, ex una parte, Deus creaturas vult unice in quantum ordinantur ad suam bonitatem; et ex altera, divina bonitas est in se perfecta, et potest esse absque creaturis, ex quibus nihil perfectionis ei accrescit. Si ergo Deus vult creaturas, eas vult libera voluntate. (*S. Th.*, q. 19, a. 3.)

490. Corollarium. Ex dictis sequitur, voluntatem Dei esse etiam causam rerum « Opus determinatum, ait *S. Th.*, non progreditur nisi a determinato agente... Potentia autem Dei cum sit infinita, non magis determinatur ad hoc quam ad illud... Unde oportet quod supra rationem potentiae sit aliquid aliud per quod opus determinetur. Hoc autem fit per scientiam, quae propriam rationem rei cognoscit. Sed quia scientia se habet ad opposita, est enim bonorum et malorum, ideo oportet aliquid adhuc addere in quo perficiatur ratio causae; et hoc est voluntas. » (1. *Sent.*, D. 45, a. 3.)

491. Scholium. *De conciliatione libertatis Dei cum ejus immutabilitate*¹.

De fide est, et Deum esse prorsus immutabilem, et Deum libera voluntate mundum creasse, quem potuisset non creare. Stat igitur perfecta Dei libertas cum perfecta ejus immutabilitate.

Exinde non parva enascitur difficultas: quomodo scilicet libertas Dei cum perfecta ejus immutabilitate stare possit. Etenim: Libertas consistit in indifferentia ad agendum; quod autem indifferenter se habet, potest esse et non esse, adeoque est contingens, potentiale, mutabile. Si igitur, ut dictum est, Deus creaturas potest velle et non velle, a potentia ad actum transire potest, vel saltem potuit; ac proinde nec est actus purus, nec ens necessarium; quod falsum est. In Deo igitur nulla eligendi libertas subsistere posse videtur.

Hac difficultate moti, non pauci philosophi Deum creaturas non libere, sed necessario produxisse, statuerunt. Eandem difficultatem nonnulli theologi insolubilem putant; aliquo modo tamen ejus solutio dari potest.

1° In actu voluntatis duo sunt distinguenda, videlicet: entitas actus, et ejus terminus. Entitas actus quo Deus vult creaturam, est eadem quam actus quo vult seipsum; ac proinde, quoad substantiam actus, nulla datur in Deo libertas. « Divinum velle, ait *S. Th.*, necessitatem habere ex parte ipsius volentis et actus, indubitabiliter verum est: nam actio Dei est ejus essentia, quam constat esse aeternam. » (*De Verit.*, q. 23, a. 4.) Ille actus, necessarius et immutabilis quoad substantiam, est liber *terminative* quoad creaturas, quas Deus potest velle vel non velle, velle hoc vel illo modo, hac vel illa mensura.

2° Ad propositam igitur difficultatem respondendum est: libertatem omnem, ac proinde etiam divinam, aliquam exigere indifferentiam; sed non requiritur, ut haec indifferentia sit indifferentia potentiae ad actum, quae mutationem involvit; sed sufficit indifferentia actus ad objectum ponendum vel non ponendum. Per hanc autem terminationem divina voluntas in se non mutatur; sed novam dumtaxat relationem externam ad objectum accipit, quae relatio ex parte creaturarum est realis, in Deo autem est tantum relatio rationis.

3° Nec mutationem voluntatis Dei arguunt illae mutationes, quae successive fiunt in rebus. Etenim « aliud est mutare voluntatem, et aliud est velle aliquid rerum mutationem. Potest enim aliquis eadem voluntate immutabiliter permanente, velle quod nunc fiat hoc, et postea fiat contrarium ». (*S. Th.*, q. 19, a. 7.) Deus igitur unico actu substantialiter immobili, vult operum suo-

¹ Cf. Gibbon, tr. 5, disp. 35, dub. 1 (p. 401).

rum multifariam illam mutationem, quae decursu temporis contingit. « Opera mutas, ait S. August., nec mutas consilium. (*Conf.*, l. 1, c. 4, M., 32, c. 663.) Et : « Res quas voluit, non mutata voluntate mutavit. » (*Cont. Adv. legis*, l. 2, c. 11. M., 8, c. 660.)

4° Posito autem quod Deus semel aliquid libere voluerit, aut noluerit, non potest amplius quoad illa volita mutari ; non potest incipere velle, quod antea noluerit ; aut nolle, quod antea voluerit. Ad talem enim mutationem praerequiritur mutatio ex parte ipsius volentis, qui vel propter sui mutationem, vel propter majorem cognitionem aliquid sibi conveniens judicat, quod antea disconveniens judicabat, vel vice versa. Jamvero Deus est in se omnino immutabilis, nec ejus scientia, utpote infinita, novas rationes, quae consilii mutationem inducere valeant, invenire potest.

ARTICULUS III.

De divisione divinae voluntatis.

492. Sicut scientia divina in se una et simplicissima, multifariam pro diversitate objectorum dividitur, ita etiam divina voluntas, in se una et simplicissima, multis modis pro volitorum varietate distinguitur. Ratione igitur diversorum volitorum, nostro modo concipiendi, insunt in Deo :

1° Voluntas *necessaria*, et voluntas *libera*. Voluntas *necessaria* est ea, qua Deus bonitatem suam amat, quam non potest non amare ; — voluntas *libera* est ea, qua vult creaturas ad bonitatem suam ordinatas.

2° Voluntas *antecedens* et voluntas *consequens*. Voluntas *antecedens* ea est, quae circa bonum absolute et secundum se consideratum versatur ; — voluntas *consequens* ea est, quae circa bonum, omnibus ejus circumstantiis consideratis, versatur. Sicut, v. gr., justus judex antecederet vult quemlibet hominem vivere, sed consequenter vult homicidam suspendi.

Haec divinae voluntatis divisio in antecedentem et consequentem, desumpta ex S. Damasceno (*De fide orth.*, l. 2, c. 29), est maximi momenti, propter infra dicenda de voluntate divina circa salutem hominum (n. 515).

3° Voluntas *absoluta* et voluntas *conditionata*. Voluntas *absoluta* ea est, quae circa aliquam rem, spectatis omnibus ejus circumstantiis, versatur ; sic, v. gr., Deus voluntate absoluta vult eos, qui in gratia decedunt, salvari ; — voluntas *conditionata* ea est, qua Deus vult aliquod objectum dependenter a conditione (*Matth.*, xxiii, 37): *Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos, et nolui.*

Haec divisio partim competit cum praecedente, partim ab ea dis-

tinguitur. Voluntas consequens est semper absoluta ; sed antecedens non est semper conditionata ; sicuti manifestum est de voluntate, qua Deus cum gratiam vocantem, tum alia dona, quae liberam nostram cooperationem praeveniunt, nobis elargiri decrevit : quae voluntas est antecedens, ut omnes theologi cum S. Thoma fatentur. (1. *Sent.*, D. 46, q. 1, a. 1.)

4° Voluntas *beneplaciti* et voluntas *signi*. Voluntas *beneplaciti* est ipsa actualis volitio Dei, v. gr., volitio dandi gloriam praedestinatiss. Haec est formaliter et proprie in Deo, et non metaphorice tantum. Ipsa, teste S. Th. « per antecedentem et consequentem distinguitur ». (*De Verit.*, q. 23, a. 3.)

Voluntas *signi* nihil est aliud, quam externa divinae voluntatis manifestatio, et *metaphorice* tantum, non vero proprie, voluntas nuncupatur ; sicut, v. gr., etiam in nobis signum voluntatis quandoque voluntas dicitur. Quinque signa, quibus Deus suam voluntatem nobis manifestat, enumerantur, scilicet : praeceptum, prohibitio, permissio, consilium et operatio, quae omnia hoc versu continentur :

Praecipit ac prohibet, permittit, consulit, implet.

ARTICULUS IV.

De efficacia divinae voluntatis.

493. Prop. I. *Voluntas Dei absoluta seu consequens semper impletur.*

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis. — Versatur haec propositio tum in iis, quae a solo Deo absque libera creaturae cooperatione fiunt ; tum in actibus, qui a creaturis libere ponuntur.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Is.*, XLVI, 10) : *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.* — (*Ps.*, CXIII, 3) : *Deus noster in coelo, omnia quaecumque voluit, fecit.* — (*Dan.*, IV, 32) : *Juxta voluntatem suam facit tam in virtutibus coeli quam in habitatoribus terrae; et non est qui resistat manui ejus.*

II. Ex Traditione. « Deus, inquit S. Epiphanius, est praepotens... Nihil est, quod voluntati ipsius adversetur, quominus quae velit, pro eo ac divinitati suae convenit, exsequatur. » (*Haer.* 70, n. 7. M., 42, c. 350.) — Et S. August.: « Neque ob aliud veraciter vocatur omnipotens nisi quoniam quidquid vult, potest, nec voluntate cujuspiam creaturae voluntatis omnipotentis impeditur effectus. » (*Enchirid.*, c. 96. M., 40, c. 276.)

III. **Ex Ratione** ; *ex Dei scilicet omnipotentia*. « Nulla causa, ait *S. Th.*, impeditur nisi ab aliquo fortiori agente. Sed nihil est fortius divina voluntate. Ergo impediri non potest. » (1. *Sent.*, D. 47, a. 1.)

494. **Prop. II.** *Voluntas Dei antecedens non semper impletur.*

De fide, ut supra.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Prov.*, I, 24) : *Vocavi, et renuistis ; extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret.* — (*Ezech.*, XXIV, 13) : *Mundare te volui, et non es mundata.* — (*Matth.*, XXIII, 37) : *Quoties volui congregare filios tuos... et noluisti.*

II. **Ex Traditione.** « Deus, inquit *S. August.*, vult homines liberare, si sibi ipsi non sunt inimici, et non resistunt misericordiae creatoris sui. » (*De catech. rud.*, c. 26. M., 40, c. 345.) Sed multi sunt sibi inimici ; unde non liberantur.

III. **Ex Ratione.** Voluntas antecedens non est voluntas simpliciter, sed conditionata. Sed creatura, utpote libera, a conditione ponenda abstinere potest ; ergo impedire potest, ne voluntas Dei antecedens suum consequatur effectum.

495. **Scholium.** Quamvis homo voluntatem Dei antecedentem suo effectu frustrare possit, non potest tamen sic agendo omnem Dei voluntatem effugere. Etenim, ut ait *S. August.*, « de his qui faciunt quod non vult, facit ipse quod vult ». (*De corrept. et grat.*, c. 14.) — Et *S. Th.* : « Cum voluntas Dei, inquit, sit universalis causa omnium rerum, impossibile est quod divina voluntas suum effectum non consequatur. Unde quod recedere videtur a divina voluntate secundum ordinem unum, relabitur in ipsam secundum alium . sicut peccator, qui, quantum in se est, recedit a divina voluntate peccando, incidit in ordinem divinae voluntatis, dum per ejus justitiam punitur. » (P. 1, q. 19, a. 6.)

496. **N.-B.** Occasionem hujusce quaestionis nacti, auctores inquirere solent, an ad omnes et singulos actus humanos decretum Dei de se efficax requiratur ; et undenam derivetur, praesertim in ordine gratiae, efficacia divinae praedefinitionis, ejusque infallibilis connexio cum libero effectu voluntatis creatae.

Sed cum harum quaestionum solutiones pendeant ex dicendis, sive de concursu Dei cum actione creaturarum, de quo sermo erit in tractatu *de Deo Creatore*, n. 835 et seq., sive de natura gratiae efficacis, de qua in tractatu *de Gratia* agetur, idcirco, ad praedicta loca istae quaestiones rectius remittuntur.

ARTICULUS V.

De affectionibus et virtutibus affectivis voluntatis divinae ¹.

497. *Affectiones* dicuntur actus partis appetitivae, qui in nobis insunt, ut, v. gr., amor, gaudium, desiderium, ira, etc. ; *virtutes vero affectivae* dicuntur habitus virtutum moralium, qui in voluntate sedem habent, ut justitia, misericordia, liberalitas, etc. De istis igitur quaeritur utrum in Deo adsint.

¹ Cf. Billuart, *De Deo*, diss. 8, a. 6.

§ 1. — DE AFFECTIONIBUS DIVINAE VOLUNTATIS.

498. Affectiones similes nostris affectionibus, ut amorem, gaudium, desiderium, etc., Scripturae Sacrae Deo attribuunt. Ad dignoscendum quatenam ex eis Deo proprie, quatenam vero metaphorice tantum conveniant, haec statui potest generalis regula : *Omnis affectio, quae in suo conceptu formali aliquam involvit imperfectionem*, ut, v. gr., desiderium, dolor, etc., *Deo non proprie, sed metaphorice tantum, scilicet ratione effectus, convenire potest*; — *omnis affectio, quae in suo conceptu formali nullam involvit imperfectionem, Deo proprie et formaliter attribuitur*, ut amor, gaudium.

Notandum tamen est, istas affectiones perfectiori modo esse in Deo quam in homine ; in homine enim semper cum aliqua imperfectione connectuntur, v. gr., cum aliqua corporali transmutatione, et inter se et a subjecto realiter distinguuntur ; in Deo autem insunt absque omni imperfectione, sunt ipsa Dei essentia, et a se invicem non realiter, sed virtualiter tantum, ratione scilicet effectus, distinguuntur.

Ex his deducere licet :

499. I. *Amorem proprie et formaliter in Deo inesse.*

PROB. 1° *Ex S. Scriptura*. Legimus (I, Joan., IV, 16) : *Deus caritas est*. — Joan. III, 16) : *Sic Deus dilexit mundum*, etc. — (Sap., XI, 25) : *Diligis omnia quae sunt*. Ex quibus perspicuum est amorem vere et formaliter in Deo inesse.

2° *Ex Ratione*. a) Amor nullam involvit imperfectionem. Ergo in Deo proprie et formaliter inest.

b) « Amor, ait S. Th., respicit bonum in communi, sive sit habitum, sive non habitum. Unde amor naturaliter est primus actus voluntatis et appetitus. Et propter hoc omnes alii motus appetitivi praesupponunt amorem, quasi primam radicem. Nullus enim desiderat aliquid nisi bonum amatum ; neque aliquis gaudet nisi de bono amato... Unde in quocumque est voluntas vel appetitus, oportet esse amorem. Remoto enim primo, removenitur alia. Ostensum est autem in Deo esse voluntatem. Unde necesse est in eo ponere amorem. » (P. 1, q. 20, a. 2.)

II. *Gaudium et delectationem proprie et formaliter in Deo inesse.*

Gaudium est quies in bono amato jam possessio. Hujusmodi quies nullam imperfectionem importat, et Deo, utpote suam bonitatem plene possidenti, et in ea perfecte quiescenti, maxime propria est.

III. *Zelum proprie in Deo inesse*. Zelus est amor intensus omne sibi contrarium fortiter repellens. Divinus autem amor, propriae bonitatis amantissimus, peccatum, quod ei contrarium est, summe detestatur et persequitur.

IV. *Desiderium et spem non proprie, sed metaphorice tantum, in*

Deo inesse. Desiderium et spes imperfectionem quamdam involvunt; enimvero: desiderium est de bono absente; sed a Deo, quippe qui omnia vobis formaliter vel eminenter possideat, nullum bonum est absens; — spes vero est de bono futuro et arduo; sed pro Deo nihil est futurum aut arduum.

V. *Timorem, tristitiam, poenitentiam et iram non proprie sed metaphorice tantum, in Deo inesse;* haec enim quamdam imperfectionem includunt. Timor respicit malum imminens; tristitia de malo jam illato affligitur; poenitentia est retractatio alicujus propositi non satis prudenter initi; ira est appetitus vindictae ex tristitia propter offensam illatam: quae omnia in Deum proprie cadere nequeunt.

VI. *Odium abominationis inesse probabiliter in Deo formaliter et proprie; odium vero inimicitiae metaphorice tantum.*

In Deo odium abominationis est displicentia et detestatio peccati, ut suae sanctitati adversantis; exinde in Deo efficax peccatori malum inferendi voluntas oritur. Quod odium esse proprie in Deo, Scripturae testantur. Legimus (*Sap.*, xiv, 9): *Odio sunt Deo impius et impietas ejus.* — (*Prov.*, viii, 13): *Arrogantiam, et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor.* — Praeterea, tale odium nullam importat imperfectionem.

Odium inimicitiae est displicentia de aliqua persona existente, cui voluntas vult malum ut ipsi malum, sine majoris alicujus boni intuitu. Odium inimicitiae terminatur igitur ad personam, quam quis detestatur et aversatur; odium vero hujusmodi proprie in Deo non inest, quippe *qui non laetatur in perditione vivorum* (*Sap.*, i, 13); et *nihil odit eorum quae fecit* (*Sap.*, xi, 25). « Deus, ait S. Th., peccatores in quantum sunt naturae quaedam, amat: sic enim et sunt, et ab ipso sunt. In quantum vero peccatores sunt, non sunt, sed ab esse deficiunt; et hoc in eis a Deo non est. Unde secundum hoc, ab ipso odio habentur. » (P. 1, q. 20, a. 2, ad 4.)

§ 2. — DE VIRTUTIBUS IN DIVINA VOLUNTATE.

500. Ad discernendum quaenam virtutes sint proprie et formaliter in Deo, eadem adhibenda est regula, quae supra (n. 498), posita est: illae scilicet Deo proprie competunt virtutes, quae nullam in suo conceptu formali imperfectionem involvunt; quae vero vel minimam involvunt imperfectionem, a Deo removendae sunt.

Ex quo deduces: Virtutes, quae sunt ad alterum ut superiorem aut aequalem, v. gr., religionem, pietatem, observantiam, etc.; aut virtutes, quae circa passiones moderandas versantur, ut fortitudinem,

temperantiam, etc., in Deo formaliter non inesse. — Solum igitur superest, ut de justitia et misericordia quaestio agitetur.

1. *De justitia divinae voluntatis*¹.

501. Justitiam in Deo existere, salva fide negari non potest, quippe quae in sacris Litteris diserte affirmetur. Legimus (*Ps.*, cxviii, 137) : *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* — (*II, Tim.*, iv, 8) : *Reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex.*

Difficultas in eo solum versatur, ut ea assignetur justitia, quae in Deo *proprie* inest.

Justitia est virtus ad alterum. Definitur : *virtus inclinans voluntatem ad reddendum cuique suum.*

Unius ad alterum triplex potest fieri comparatio, ac proinde triplex datur species justitiae, videlicet : 1° Comparatio partis ad totum ; et sic *justitia est legalis*, quae firmat voluntatem privati, adtribuendum reipublicae debitum ad aequalitatem. (*Polm.*) — 2° Comparatio partis ad partem ; et sic *justitia est commutativa*, quae est virtus tribuens unicuique quod suum est, servata aequalitate rei ad rem. (*Polm.*) — 3° Comparatio totius ad partem, vel superioris ad inferiorem ; et sic *justitia est distributiva*, quae servat aequalitatem proportionis ad proportionem, in distributione bonorum, onerumve communium. — Ad justitiam distributivam revocatur *justitia vindicativa*, quae malefactori poenam pro culpa commissa debitam reddit.

502. Quibus notatis, sint hae assertiones :

I. *Justitia legalis non est in Deo*; sicut per se evidens est.

II. *Justitia commutativa proprie et stricte sumpta, non est formaliter in Deo.* Ratio : Quia justitia commutativa consistit in mutuatione et acceptione ad aequalitatem. Sed nihil habemus ex nobis, quod Deo dare possimus, secundum illud (*Rom.*, xi, 35) : *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei ?*

III. *Justitia distributiva formaliter et proprie est in Deo*; siquidem nullam involvit imperfectionem. Quae justitia in eo sita est ut Deus, sive in ordine naturae sive in ordine gratiae, quod ratio suae sapientiae dictat, illud unicuique largiatur. « Alia (justitia) consistit in distribuendo, ait *S. Th.*, et dicitur distributiva justitia secundum quam aliquis gubernator vel dispensator dat unicuique secundum suam dignitatem. Sicut igitur ordo congruus familiae vel cujus-

¹ Cf. *S. Th.*, q. 21, art. 1 et 2 ; 4. *Sent.*, D. 46, q. 1 ; Lessius, *De Perfect. div.*, l. 12 et 13

cumque multitudinis gubernatae, demonstrat hujusmodi justitiam in gubernante; ita ordo universi, qui apparet tam in rebus naturalibus quam in rebus voluntariis, demonstrat Dei justitiam. » (P. 1, q. 21, a. 1.)

Justitia Dei distributiva fundatur non in jure creaturae, sed in libera Dei voluntate, quae pro qualibet creatura determinatam bonitatis et perfectionum mensuram praedefinivit, secundum quam mensuram bonitatem divinam participare et repraesentare debet. « Quod Deus, ait *S. Th.*, talem creaturam producat qualem voluerit, indifferens est ad rationem justitiae; sed quod, aliqua natura producta, ei attribuitur quod illi naturae competit, hoc ad ejus justitiam pertinet, et contrarium ejus justitiae repugnaret. Et similiter indifferens est quantum ad justitiam ejus ut det gratiam vel non det, cum donum gratiae non sit naturae debitum; sed postquam gratiam contulit, quae est merendi principium, ad justitiam ejus pertinet ut pro meritis praemia reddat. » (4. *Sent.*, D. 46, q. 2, sol. 1, ad 2.)

Objicitur. Sine debito non datur justitia. Sed Deus nulli est debitor. Ergo in Deo non est justitia.

Resp. Deus nulli creaturae est debitor, *concedo*; non est sibi ipsi debitor, *nego*. « Quia actio nostra, ait *S. Th.*, non habet rationem meriti nisi ex praesuppositione divinae ordinationis, non sequitur quod Deus efficiatur simpliciter debitor nobis, sed sibi ipsi, in quantum debitum est ut sua ordinatio impleatur. » (1. 2, q. 114, a. 1, ad 3.) — Idem dicendum est de bono, quod creaturae in ordine naturae convenit: et ideo « Deus seipsum negaret, si creaturae non conferret quod ei debetur secundum suam dispositionem. Sic enim veritatem non servaret in operum conditione vel gubernatione ». (*S. Th.*, 4. *Sent.*, D. 46, q. 1, a. 2, sol. 2, ad 1.)

IV. *Justitia vindicativa est formaliter et proprie in Deo*; quandoquidem haec nullam involvit imperfectionem.

Justitiam vindicativam in Deo existere, Deus ipse testatur. Legimus enim (*Rom.*, XII, 19): *Mihi vindicta, ego retribuam.* — (*Deut.*, XXXII, 41): *Si arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me retribuam.* — Et innumeris in locis sacrae paginae iram Dei vindicativam celebrant. (*Jer.*, XLVI, 10): *Dies ille Domini... dies ultionis, ut sumat vindictam de inimicis suis.* — (*Eccli.*, v, 9): *Subito veniet ira illius, et in tempore vindictae disperdet te.* — Quocirca et dies judicii, in quo omnibus pro meritis retribuetur, dies vindictae appellatur. (*Eccli.*, XII, 4.)

Convenientissimam esse justitiam Dei vindicativam, ipsa ratione commonstratur:

a) Deus omnia propter semetipsum, ad suam scilicet gloriam

exterius manifestandam, operatus est (cf. n. 654). Communicando igitur creaturis similitudinem suam, sive in ordine naturae sive in ordine gratiae, Deus in universo hunc primum ordinem instituit, scilicet ut quaelibet creatura, juxta conditiones naturae suae, gloriam Dei celebret, et suo proprio bono in laudem et gloriam Dei fruatur.

Jam vero creatura libera per peccatum hunc ordinem universi perturbat, seipsam atque creaturas Deo anteponit, gloriam Dei conculcat, Deoque summam irrogat injuriam. Porro Dei majestatem maxime decet hunc primum ordinem universi restaurari, et suam sanctissimam ordinationem fine suo non frustrari : quae ordinis restauratio fit per poenarum inflictionem, qua evenit, ut qui Dei gloriam per liberam ejus beneficiorum acceptionem manifestare noluerit, eandem per involuntariam suppliciorum tolerationem celebret.

b) Finis secundarius, quem Deus sibi in creatione proposuit, est aeterna salus hominum. Jam vero cum major pars hominum virtutis amore vel spe praemii non adeo efficaciter a vitiis retrahatur et ad bonum incitetur, idcirco, nisi in Deo justitia peccatorum vindex inesset, pauci admodum virtutem colerent, Deum amarent, et ad aeternam beatitudinem pervenirent ; plerique autem vitiis pessimis se volutarent, nec ullus fere salvus fieret. Et ideo justitiae Dei vindicis cogitatio hominibus maxime est salutaris : *Ipse (Deus) terror vester, et erit vobis in sanctificationem. (Is., VIII, 13.) — Timor Domini expellit peccatum. (Eccli., I, 27.) — Et sic ex parte ipsius hominis convenientissimum est adesse in Deo justitiam vindicativam. (Cf. S. ALPH. Ver. fid., P. 2, c. 17, n. 13 ; et Orat. 1. pro temp., calam., T. 18, p. 42.)*

2. De misericordia divinae voluntatis.

503. Deum esse misericordem, omnes sacrae paginae testantur ; (Ps., CXLIV, 8) : *Miserator et misericors Dominus, patiens et multum misericors... Miserationes ejus super omnia opera ejus. — (Thren., II, 22) : Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti.*

Misericordia est *virtus inclinans voluntatem ad alienae miseriae sublevationem. (Polm.) — Duplex in misericordia inest elementum, materiale scilicet et formale. Materiale est tristitia et cordis compassio, qua aliquis ex miseria alterius, ac si esset ejus propria miseria, afficitur. — Formale est voluntas depellendi miseriam alterius sicut propriam miseriam. « Tristari ergo de miseria alterius non*

competit Deo, sed repellere miseriam alterius hoc maxime ei competit. » (*S. Th.*, q. 21, a. 3.) « Sicut homo enim in repellendo miseriam alicujus considerat hominis utilitatem cujus repellit miseriam, ita et Deus per sua beneficia repellens nostram miseriam, non ordinat hoc ad suam utilitatem, sed ad nostram ; unde in quantum nostra miseria est quasi sua secundum reputationem quamdam ipsius qui eam repellit, sic dicitur misericors, et misereri ; et propter hoc communiter dicitur, quod non est in eo misericordia secundum passionem, sed secundum effectum : qui tamen effectus ex affectu voluntatis procedit. » (*S. Th.*, 4. *Sent.*, D. 46, q. 2, a. 1, sol. 1.)

Misericordia Dei ad removendos omnes defectus sese extendit ; etenim, ut ait *S. Th.*, misericordia Dei sumitur « alio modo communiter secundum quod sine debito tollitur quicumque defectus ; et in opere creationis est misericordia : quia maximum defectum Deus creando removet, scilicet non esse ; et hoc ex gratuita voluntate fecit, non aliquo debito constrictus ». (*Loc. cit.*, q. 2, a. 2, q. 2.) Sed « misericordia proprie loquendo pertinet ad providentiam divinam, qua bona sua communicat creaturis rationalibus tantum ; respicit enim miseriam, quae cum sit contraria felicitati, non potest esse nisi rationalium creaturarum, quarum est felices esse ». (*Loc. cit.*, q. 2, a. 1, q. 2.)

504. *Ex dictis sequitur :*

I. *In omnibus operibus Dei misericordiam inesse et justitiam.* — Legimus (*Ps.*, xxiv, 10) : *Universae viae Domini, misericordia et veritas.* Quidquid enim boni, sive naturalis sive gratuiti, in operibus Dei inest, hoc totum ex ejus liberali misericordia expellente creaturae defectus procedit ; dummodo misericordia pro remotione cujuscumque defectus accipiatur. — Similiter inest justitia, tum in retributione meritorum, tum in elargitione eorum bonorum naturalium, quae ex lege divinae sapientiae unicuique creaturae destinantur.

II. « *Opus autem divinae justitiae semper praesupponit opus misericordiae, et in eo fundatur.* Creaturae enim non debetur aliquid, nisi propter aliquid in ea praeexistens, vel praeconsideratum. Et rursus, si illud creaturae debetur, hoc erit propter aliquid prius. Et cum non sit procedere in infinitum, oportet devenire ad aliquid quod ex sola bonitate divinae voluntatis dependeat, quae est ultimus finis. Utpote si dicamus quod habere manus debitum est homini propter animam rationalem ; animam vero rationalem habere, ad hoc quod sit homo ; hominem vero esse propter divinam bonitatem. Et sic in

quolibet opere Dei apparet misericordia quantum ad primam radicem ejus. Cujus virtus salvatur in omnibus consequentibus, et etiam vehementius in eis operatur ; sicut *causa primaria vehementius influit quam causa secunda*. Et propter hoc etiam ea quae alicui creaturae debentur, Deus ex abundantia suae bonitatis largius dispensat quam exigit proportio rei. Minus enim est quod sufficeret ad conservandum ordinem justitiae, quam quod divina bonitas confert, quae omnem proportionem creaturae excedit. » (*S. Th.*, q. 21, a. 4.)

CAPUT III

De pertinentibus ad intellectum simul et voluntatem Dei.

505. « Consideratis his, ait *S. Th.*, quae ad voluntatem absolute pertinent, procedendum est ad ea quae respiciunt simul intellectum et voluntatem. Hujusmodi autem est providentia quidem respectu omnium ; praedestinatio vero, et reprobatio, et quae ad haec consequuntur, respectu hominum ; specialiter in ordine ad aeternam salutem. » (*P. 1, q. 22, prol.*)

In hoc tertio capite agendum est igitur : I. de divina Providentia ; II. de Praedestinatione.

ARTICULUS I.

De providentia ¹.

506. **Definitio.** — Providentia a *S. Thoma* definitur : « *Ratio ordinis rerum in finem in mente divina existens.* » (*P. 1, q. 22, a. 1.*) Describi potest : *Actus divini intellectus et voluntatis, quo Deus ab aeterno praeordinavit et in tempore dirigit res creatas per apta media, tum ad fines suos particulares, tum praesertim in finem omnium ultimum, qui est ipse Deus.*

Duo in providentia includuntur, videlicet : 1° *ipsa conceptio ordinis rerum in finem per apta media* ; quae conceptio proprie providentia vocatur ; — 2° *hujus conceptionis executio* in tempore, quae vocatur etiam *gubernatio*. Primum horum est aeternum ; aliud temporale, quippe cum actualement mundi creationem supponat. — In hocce igitur tractatu de sola providentia, quae est ordinis conceptio, disserendum est ; de gubernatione in tractatu de creatione sermo occurret.

507. **Errores.** — Divinam providentiam impugnaverunt antiquiores quidam philosophi, quorum « quidam totaliter providentiam negaverunt sicut Demo-

¹ Cf. *S. Th.*, P. 1, q. 22 ; *De Verit.*, q. 5 ; *S. Alph.*, Ver. fid., P. 2, c. 17 ; *Petrocorenses*, l. 3, c. 3.

critus et Epicuræi, ponentes mundum factum esse casu. Quidam vero posuerunt incorruptibilia tantum providentiæ subjacere : corruptibilia vero non secundum individua, sed secundum species ; sic enim incorruptibilia sunt. Ex quorum persona dicitur (*Job*, xxii, 14) : *Nubes latibulum ejus, et circa cardines coeli perambulat, neque nostra considerat* ». (*S. Th.*, q. 22, a. 2.)

Quorum errores recentiores deistæ amplexi sunt, et quotquot Dei existentiam negant, providentiam etiam negare coacti sunt.

508. Prop. I. *Admittenda est in Deo providentia.*

De fide, ex apertis Scripturæ testimoniis, et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1 : « Universa, quæ condidit, Deus providentia sua tuetur atque gubernat, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter. »

PROB. I. *Ex S. Scriptura*. Legimus (*Sap.*, xiv, 3) : *Tua autem, Pater, providentia gubernat.* (*Sap.*, viii, 1) : *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.*

II. *Ex Traditione*. « Solus Deus, ait *S. Joann. Damascenus*, natura bonus et sapiens est : qua igitur bonus, providet, neque enim bonus fuerit, qui non provideat... qua vero sapiens, optime res procurat. » (*De fide orth.*, l. 2, c. 29. M., 94, c. 963.)

III. *Ex Ratione*. 1° *Ex sapientia Dei*. Sapientis est opus suum in finem, propter quem ipsum produxit, ordinare. Atqui Deus, summe sapiens, creaturarum universalitatem ad gloriæ suæ manifestationem produxit. Ejus ergo sapientia expostulat, ut creaturas in hunc finem ordinet : quæ ordinatio providentia dicitur.

2° *Ex bonitate Dei*. Factoris bonitas exigit ut opus, quod ad finem destinavit, aptis mediis provideat, eique invigilet, ut finem assequi valeat. — « Quis operator, ait *S. Ambrosius*, negligat operis sui curam ? Quis deserat et destituat quod ipse condendum putavit ? Si injuria est regere, nonne est major injuria fecisse ? cum aliquid non fecisse nulla injustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia. » (*De officiis*, l. 1, c. 13. M., 16, c. 47.)

3° *Ex ordine mundi*. « Si providentia nulla est, inquit *Lactantius*, quomodo tam ordinate, tam disposite mundus effectus est ?... Si providentia nulla est, quomodo animalium corpora tam providenter ordinata sunt, ut singula quæque membra mirabili ratione disposita sua officia conservent ? etc. » (*Instit.*, l. 3, c. 17. M., 6, c. 401.)

4° *Ex sensu naturæ*. Difficultatibus praesertim repentinis oppressus, nemo motu quodam naturali ad Deum non confugit. « In repentinis perturbationibus et timoribus, ait *Nemesius*, sine electione, neque deliberate Dei numen invocamus. Quidquid autem naturaliter quamque rem insequitur, in eo tanta vis est ad demonstrandum, ut

contradici nihil possit, » (*De nat. homin.*, c. 44. *Bibl. Patr.*, T. 8, p. 649.) Ex hoc autem naturae sensu liquido apparet, ita cuique persuasum esse res omnes divina providentia ordinari.

5° *Ex absurdis.* Qui divinam negat providentiam, ille, tum totius religionis fundamentum convellit, tum omnibus facinoribus viam aperit. « Si Dei providentia, inquit *S. August.*, non praesidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum. » (*De utilit. cred.*, c. 16. M., 42, c. 89.) Et *Lactantius*: « Si Deus nihil cuiquam boni tribuit, si colentis obsequio nullam gratiam refert, quid tam vanum, tam stultum, quam templa aedificare, sacrificia facere, dona conferre, rem familiarem minuere, ut nihil assequamur ? (*De ira Dei*, c. 8. M., 7, c. 96.)

509. Prop. II. Divinae providentiae omnia subjecta sunt. — Certa.

PROB. I. Ratione generali. « Cum omne agens agat propter finem, ait *S. Th.*, tantum se extendit ordinatio effectuum in finem, quantum se extendit causalitas primi agentis... Causalitas autem Dei, qui est primum agens, se extendit usque ad omnia entia, non solum quantum ad principia speciei, sed etiam quantum ad individualia principia, non solum incorruptibilium, sed etiam corruptibilium. Unde necesse est omnia quae habent quocumque modo esse, ordinata esse a Deo in finem. » (P. 1, q. 22, a. 2.)

II. Probatur in specie. 1° *Creata naturalia singularia*, etiam vilissima quaeque, divinae providentiae subjecta sunt (*Matth.*, x, 29) : *Nonne duo passerēs asse veneunt et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro.* — (*Ibid.*, vi, 26) : *Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt... et Pater vester coelestis pascit illa.* — Ait *S. August.*: « Deus non solum coelum et terram, nec solum angelum et hominem, sed nec exigui et contemptibilis animantis viscera, nec avis pennulam, nec herbae flosculum, nec arboris folium sine suarum partium convenientia dereliquit. » (*De Civit. Dei*, l. 5, c. 11. M., 41, c. 154.)

2° *Temporalia*, quae ad ipsum hominem spectant (*Matth.*, x, 30 et 31) : *Vestri capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos.* — (I, *Petr.*, v, 7) : *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.*

3° *Actus liberi hominis* (*Prov.*, xvi, 9) : *Cor hominis disponit viam suam; sed Domini est dirigere gressus ejus.* — (*Ibid.*, xx, 24) : *A Domino diriguntur gressus viri; quis autem hominum intelligere potest viam suam ?*

4° *Peccata etiam providentiae subduntur : a) Ne committantur; Deus enim auxilia, quibus vitari possint, suppeditat. — b) Ut commissi puniantur.* (Cf. n. 502, 4.) — *c) Ut eorum occasione majora eveniant bona.* (Gen., l. 20) : *Vos cogitastis de me malum, ait Joseph ad fratres suos, sed Dominus vertit illud in bonum.* « Deus, ait S. August., nullo modo sineret aliquid mali esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens et bonus; ut bene faceret etiam de malo. » (*Enchirid.*, c. 11. M., 40, c. 236.)

5° *Quae casu et fortuito obtingere videntur* (*Prov.*, xvi, 33) : *Sortes mittuntur in sinum; sed a Domino temperantur.*

510. *Quaeritur : Utrum divina providentia semper impleatur ?*

Resp. Duplex est finis providentiae, nimirum : alter est finis specialis cuilibet rei provisae proprius, v. gr., salus aeterna pro homine ; — alter est finis generalis, qui non est alius nisi divinae gloriae manifestatio.

Providentiae finis specialis non semper obtinetur, sicuti constat de hominibus, qui, etsi a divina providentia in salutem ordinantur, aptisque instruuntur mediis, quibus salutem consequantur aeternam, attamen omnes non salvantur. — Finis autem generalis, qui est gloriae Dei manifestatio, semper obtinetur : cum enim divina providentia sit causa universalis, quae ad omnia sese extendit, idcirco eam nihil potest effugere ; et quod a voluntate divina secundum unum ordinem recedere videtur, secundum alium in ipsam relabitur. « Mali, ait S. Th., cum ab uno ordine providentiae exeunt, ut scilicet Dei voluntatem non faciant, in alium ordinem dilabuntur, ut scilicet de eis divina voluntas fiat. » (*De Verit.*, q. 5, a. 7.)

511. *Scholium.* Ex consideratione divinae providentiae maxima in nobis excrescere debet fiducia in Deum Patrem nostrum benignissimum, cui cura est de omnibus, et specialiter de nobis ; quique secreta et sapientissima providentiae ordinatione ita omnia disponit, ut omnia utilitati nostrae et tandem ipsius supremi provisoris gloriae inserviant.

ARTICULUS II.

De praedestinatione ^{1.}

512. De mysterio praedestinationis disserturi, illud studiosum lectorem monitum volumus, scilicet, hoc mysterium unum esse de arcanis Divinitatis, quae Deus sibi reservavit, et quae homini scrutari non licet. De hoc arcano loquens Apostolus, in hanc erupit exclamationem (Rom., xi, 33, 34) : *O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus! Quis enim cognovit sensum Domini! Aut quis ejus consiliarius fuit?*

Pertinet illud mysterium ad ea, de quibus dixit Ecclesiasticus (iii, 22) : *Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; sed quae praecipit tibi Deus illa cogita semper; et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus: non est enim tibi necessarium ea quae abscondita sunt videre oculis tuis.* — Et Ecclesiastes, viii, 17 : *Intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum quae fiunt sub sole; et quanto plus laboraverit ad quaerendum, tanto minus inveniatur; etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.*

¹ Cf. S. Th., q. 23 ; Isambert et Gamach., In q. 23 ; Sfondratus, Nodus praedestinationis.

Ne ergo in hac materia tanto minus inveniamus, quanto ad altiora nobis quaerendum, et fortiora nobis scrutandum magis laboraverimus, idcirco, nec rationem mysterii scrutari, nec curiosius hoc absconditum reperire, satagamus oportet.

513. Divisio hujusce articuli. — Quoniam voluntas Dei salvifica cum mysterio praedestinationis intimam habet connexionem, et veluti lucerna in hac caliginosa materia praefulget, ideo quaestionem de voluntate Dei circa salutem hominum in praesenti statu divinae providentiae, ut praeambulam ad doctrinam de praedestinatione, praemittendam esse censuimus. Tractabimus proinde :

In § 1° de salvifica Dei voluntate ; in 2° de definitione praedestinationis ; in 3° de iis, quae circa hoc mysterium sunt de fide ; in 4° de iis, quae liberae sunt discussionis ; in 5° quaedam quaesita ad uberiores doctrinae expositionem adjicientur.

514. Errores. — Circa praedestinationem plures prodierunt errores. *Praedestinatiani* saeculo v et ix docuerunt : Deum non velle omnes homines salvos fieri, sed tantum eos, qui salvantur ; et consequenter, Deum alios, ad vitam aeternam, alios ad mortem aeternam, decreto absoluto praedestinasse, et Christum non pro omnium salute et redemptione, sed tantum pro his, qui salvantur, mortuum esse ¹. — Veterum praedestinatorum errores renovavit tum *Calvinus*, qui docet : « Nudo Dei arbitrio, citra proprium meritum, homines in aeternam mortem praedestinari ² ; » — tum *Jansenius*, cujus prop. 5^a condemnata sic sonat : « Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse. » Praeterea in prop. 2^a docet Deum in praesenti statu unice concedere gratias efficaces et irresistibiles, ex quo sequitur Deum illorum tantum, quibus hujusmodi gratias concedit, velle salutem.

§ 1. — DE VOLUNTATE DEI SALVIFICA.

Voluntas Dei salvifica est voluntas Dei de salute hominum.

515. Prop. *In statu naturae lapsae Deus vera et sincera sed antecedente voluntate vult omnes et singulos homines salvos fieri* ³.

Explicatur propositio: dicitur, *in statu naturae lapsae*, ac proinde supposito peccato originali ; *voluntate vera et sincera*, non solum voluntate complacentiae, sed voluntate operatrice, quae media ad salutem necessaria reapse confert ; *sed antecedente*, quia haec voluntas Dei cooperationi humanae voluntatis quae deficere potest et saepe deficit, subordinatur ; *omnes et singulos homines*, sive fideles sint, sive infideles, sive adulti, sive infantes ante usum rationis.

Prop. est fidei proxima.

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1° *Ex textibus, qui id expressis verbis affirmant.* Legimus (I, *Tim.*, II, 4) : *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.* — (*Ezech.*, XXXIII, 11) : *Vivo*

¹ Cf. S. Alph., *Hist. haer.*, c. 5, art. 2. — ² *Institut.*, I, 3, c. 23, n. 2 ; Cf. S. Alph., *Hist. haer.*, c. 11, a. 3, § 3. — ³ Cf. S. Alph., *Refut. haer.*, refut. 11, a. 7 ; et : *De magno precationis adjum.*, P. 2, c. 1.

ego, dicit Dominus, nolo mortem impii; sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. — (II, Petr., III, 9) : Nolens aliquos perire, sed omnes ad paenitentiam reverti.

2° *Ex textibus, in quibus declaratur Christum pro omnibus mortuum esse, atque omnium esse Redemptorem. (I. Tim., II, 6) : Christus Jesus qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. — (I, Tim., IV, 10) : Speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium. — (I, Joan., II, 2) : Ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Jamvero, omnes, pro quibus Christus mortuus est, Deus vult salvare; ergo cum Christus pro omnibus sit mortuus, Deus omnes vult salvare.*

II. **Ex Traditione.** In Concilio Arelatensi, anno 475, Patres doctrinam Praedestinatianorum condemnarunt (Anath. 6) : « Anathema illi qui dixerit quod Christus non pro omnibus mortuus sit, nec omnes homines salvos esse velit. » — « Sincerissime credendum atque profitendum est, ait S. Prosper, Deum velle ut omnes homines salvi fiant; siquidem Apostolus, cujus ista sententia est (I, Tim., II, 4), sollicitissime praecipit ut Deo pro omnibus supplicetur. » (*Resp. ad 2^{am} obj. Vincent. M., 51, c. 179.*) Et S. Joan. Damasc.: « Hoc itidem nosse oportet, Deum primaria et antecedente voluntate velle omnes salvos esse et regni sui compotes fieri. Non enim nos ut puniret, condidit; sed quia bonus est, ad hoc ut bonitatis suae participes essemus. Peccantes vero puniri vult, quia justus est. » (*De fide orth., l. 2, c. 29. M., 94, c. 970.*)

III. **Ex Ratione.** Omnes homines vitam aeternam et auxilia ad eam conducentia sperare tenentur. Atqui, fundamentum spei vitae aeternae et auxiliorum ad eam conducentium, est sincera Dei voluntas de salute omnium hominum. Ergo.

Vult igitur Deus voluntate seria ac sincera, sed *antecedente*, omnium hominum salutem; voluntate autem *consequente* non vult eorum salutem, qui gratiis resistunt, et divinis mandatis obtemperare renunt. « Cur igitur, inquit S. Joan. Chrysost., non omnes salvi fiunt, si vult Deus omnes salvos esse? Quoniam non omnium voluntas illius voluntatem sequitur; porro ipse neminem cogit. » (*De mut. nom., hom. 3.*)

« Si in homine, ait S. Th., tantum natura ipsius consideretur, aequaliter bonum est omnem hominem salvari; quia omnes conveniunt in natura humana. Et cum omne bonum sit volitum a Deo, hoc etiam Deus vult, et hoc vocatur voluntas antecedens, qua omnes homines salvos fieri vult, secundum Damas- cenum. Et hujus voluntatis effectus est ipse ordo naturae in finem salutis, et

promoventia in finem omnibus communiter proposita, tam naturalia quam gratuita, sicut potentiae naturales et praecepta legis, et hujusmodi. Consideratis autem omnibus circumstantiis personae, sic non invenitur de omnibus bonum esse quod salventur; bonum est enim eum, qui se praeparat et consentit, salvari per largitatem gratiae divinae; nolentem vero et resistentem non est bonum salvari, quia injustum est. Et quia hoc modo se habet aliquid ad hoc quod sit volitum a Deo, sicut se habet ad hoc quod sit bonum; ideo istum hominem, sub illis conditionibus consideratum, non vult Deus salvari, sed tantum istum qui est volens et consentiens; et hoc dicitur voluntas consequens, eo quod praesupponit praescientiam operum non tanquam causam voluntatis, sed quasi rationem voliti. » (1. *Sent.*, D. 46, a. 1; cf. *De Verit.*, q. 23, a. 2.)

§ 2. — DE DEFINITIONE PRAEDESTINATIONIS.

516. I. Praedestinatio est ea specialis pars providentiae, quae creaturas racionales ad finem supernaturalem per media supernaturalia ordinat. A S. Thoma definitur: *Ratio transmissionis creaturae rationalis in vitam aeternam.* (P. 1, q. 23, a. 1.)

Dicitur *ratio*, id est, conceptio et decretum « ordinis aliquorum in salutem aeternam in mente divina existens » (P. 1, q. 23, a. 2). — *Transmissionis*, cum creatura propriis viribus in vitam aeternam tendere non possit, idcirco, ut ab alio adjuvetur et quasi transmittatur necesse est. Cum autem haec transmissio fiat per gratiam tanquam per medium, ad gloriam tanquam ad terminum, praedestinatio a S. Th. etiam definitur: *praeparatio gratiae in praesenti et gloriae in futuro*; et a S. August.: « praescientia et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur ». (*De don. persev.*, c. 14. M., 45, c. 1014.)

Ex quibus sequitur praedestinationem ex parte Dei includere tum actum intellectus dirigentis, tum actum voluntatis decernentis praedictam creaturae rationalis transmissionem in finem vitae aeternae.

II. Praedestinatio *adaequata* vel *inadaequata* considerari potest. *Adaequate* sumpta, praedestinatio est *praeparatio gratiae in praesenti et gloriae in futuro*. — *Inadaequata* considerata, praedestinatio dicitur vel *sola praeparatio gratiae et beneficiorum*, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur: haec vocantur *praedestinatio radicalis*; — vel *sola praeparatio gloriae*, et haec vocatur *praedestinatio formalis*.

Praedestinatio formalis duplici sub respectu considerari potest: vel prout est *in intentione Dei*, vel prout est *in executione*.

N.-B. Apud recentiores theologos haec vox *praedestinatio* sumitur generatim pro praeparatione gloriae prout est in intentione Dei; antiquiores vero scholastici praedestinationem generatim intelligunt praeparationem *gratiae et gloriae*¹.

¹ Cf. Duplessis d'Argentré, *Commentum hist. de praedest.*, c. 9 et 10 (inter opera Grandin t. 3); Hurter, *De Deo*, n. 129.

« Praedestinatio, ait Scotus ¹, est electio creaturae intellectualis ad gratiam et gloriam. » — Et S. Th.: « Praedestinatio includit voluntatem conferendi gratiam et gloriam. » (P. 1, q. 23, a. 3.) Eodem sensu SS. Patres adversus pelagianos et semipelagianos praedestinationis gratuitatem defendebant. Qua animadversione plurima SS. Patrum et antiquorum theologorum eliduntur testimonia, quae pro praedestinatione ad gloriam ante praevisa merita afferri solent.

§ 3. — DE IIS, QUAE SUNT DE FIDE.

517. Circa praedestinationem plura credere tenemur tanquam fidei dogmata, nec de his proinde ulla inter catholicos disputatio institui potest. Credendum est, scilicet : tum dari ex parte Dei veram praedestinationem, hancque certam esse et immutabilem ; tum neminem citra specialem revelationem infallibiliter scire posse se esse e numero praedestinatorum ; tum admittendam esse ex parte Dei veram aliquorum reprobationem positivam, hanc vero malorum meritorum praevisionem semper praesupponere. — Sint igitur sequentes propositiones.

518. Prop. I. *Datur ex parte Dei vera praedestinatio.*

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis, et constanti Ecclesiae doctrina, speciatim ex sententiis S. Augustini ab Ecclesia approbatis.

PROB. I. *Ex S. Scriptura.* (Matth., xxv, 34) : *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Regnum, in quod justi admittuntur, a Deo Patre praeparatum dicitur. Atqui illa praeparatio est idem ac praedestinatio. Ergo. — (Rom., viii, 29) : *Quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui... Quos autem praedestinavit, hos et vocavit.*

II. *Ex Ratione.* Quidquid a Deo fit in tempore, hoc totum ab eo praedeterminatum fuit ab aeterno. Atqui in tempore aliqui a Deo per gratiam in vitam aeternam transmittuntur. Ergo etiam ratio illius transmissionis in Deo praeexistit ; quae nihil aliud est nisi praedestinatio.

519. Prop. II. *Praedestinatio in suo effectu, tum quoad numerum praedestinatorum, tum quoad eorum personas, est omnino certa et immutabilis.*

De fide, ut prop. I.

PROB. I. *Ex S. Scriptura.* (Joan., x, 27, 28) : *Oves meae vocem meam audiunt ; et ego cognosco eas, et sequuntur me ; et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea.* — (Joan., xvii, 24) : *Pater, quos dedisti mihi,*

¹ 1. Sent., D. 40.

solo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam. Haec autem Christi Domini verba, electorum praedestinationem certam esse atque immutabilem, invicte probant.

II. Ex Traditione. *S. August.* : « Novit Dominus qui sunt ejus ; novit qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam ; novit in area sua triticum ; novit paleam ; novit segetem ; novit zizania. » (In *Joan.*, tr. 12, n. 12. M., 35, c. 1490.) Et : « Certus est (praedestinatorum) numerus, ut nec addatur eis quisquam, nec minuatur ex eis. » (*De corrept. et grat.*, c. 13. M., 44, c. 940.) — *S. Fulgentius* : « Firmissime tene,... neque perire posse aliquem eorum, quos Deus praedestinavit ad regnum coelorum ; nec quemquam eorum, quos non praedestinavit ad vitam, ulla ratione posse salvari. » (*De fide*, c. 35. M., 65, c. 703.)

III. Ex Ratione. Causa praedestinationis ad gloriam est : vel sola voluntas Dei, qua absolute vult aliquos salvari ; vel praescientia meritorum, quibus ab aeterno praevisis, decretum de aliquorum salute a Deo absolute fertur. Porro, in utraque positione, sive ob perfectam et ineluctabilem divinae voluntatis efficaciam, sive ob omnimodam divinae praescientiae infallibilitatem, certa omnino et immutabilis redditur praedestinatio, tum quoad numerum salvandorum, tum quoad personas, quae salutem sunt consecuturæ.

520. Scholium. *De numero praedestinatorum.* Quisnam sit salvandorum numerus, nullus homo definire potest. « De numero autem praedestinatorum hominum quis sit, ait *S. Th.*, dicunt quidam quod tot ex hominibus salvabuntur, quot angeli ceciderunt ; quidam vero, quod tot salvabuntur, quot angeli remanserunt ; quidam vero, quod tot ex hominibus salvabuntur, quot angeli ceciderunt, et insuper tot quod fuerunt angeli creati. Sed melius dicitur quod « soli Deo est cognitus numerus electorum in superna felicitate locandus », ut habet collecta pro vivis ac defunctis. » (P. 1, q. 23, a. 7.)

521. Prop. III. *Nemo absque speciali revelatione de sua praedestinatione absolute certus esse potest.*

De fide, contra protestantes, ex Trident., *Sess. VI*, cap. 12, et can. 15 et 16. « Si quis magnum illud usque in finem perseverantiae donum se certo habiturum, absoluta et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit ; anathema sit. » (Can. 16.)

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (I, *Cor.*, x, 12) : *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* — (*Philipp.*, II, 12) : *Cum metu et tremore vestram salutem operamini.* Jamvero ex his manifeste colligitur, neminem absque revelatione certo scire posse se esse de electorum numero.

II. Ex Traditione. Ait *S. August.* : « Quis enim ex multitudine

fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero praedestinatorum se esse praesumat ? » (*De corr. et gr.*, c. 13. M., 44, c. 940.)

III. Ex Ratione. 1° Quae a libera Dei voluntate pendent ea certo ac infallibiliter cognosci non possunt, nisi Deus ea revelare voluerit. Praedestinatio autem a libera Dei voluntate pendet. Ergo nullus absque speciali revelatione de ea absolute certus esse potest.

2° *Suffragatur ratio convenientiae*. « Si aliquibus ex speciali privilegio sua praedestinatio reveletur, ait S. Th., non tamen convenit ut reveletur omnibus ; quia sic illi qui non sunt praedestinati, desperarent, et securitas in praedestinatiis negligentiam pareret. » (P. 1, q. 23, a. 1, ad 4.)

522. Scholium. De signis conjecturalibus praedestinationis¹. Quamvis homo absque speciali revelatione, se esse de electorum numero, certitudinaliter scire non possit, hoc tamen ex quibusdam signis conjecturaliter noscere potest ; ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. (Rom., viii, 16.)

Praecipua signa conjecturalia praedestinationis haec a Doctoribus recensentur, videlicet :

1. Singularis ac tenera devotio erga B. V. Mariam (*Prov.*, viii, 35) : *Qui me invenerit inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino*². « Quid nobis prodest, ait S. Alph., si animo angamur quaestionibus inter doctos de praedestinatione agitatae. Si veri Mariae servi sumus, et ejus protectione tegimur, procul dubio ex numero electorum sumus. » (*Glor. Mar.*, c. 8, § 3.)

2. Affectus ad orationem et frequens recursus ad Deum³.

3. Devota et frequens sacramentorum, speciatim SS. Eucharistiae, susceptio.

4. Studium constans puritatis conscientiae (I, Joan., iii, 21) : *Carissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*.

5. Voluntatis conformitas cum voluntate divina, praesertim in adversitatibus atque hujus vitae tribulationibus.

6. Frequens memoria passionis Christi.

7. Amor verbi Dei et lectionis spiritualis.

8. Humilitas.

9. Caritas erga proximum.

10. Amor rerum omnium, quae ad Deum pertinent, ut sunt religio, cultus, etc.

11. Pro religiosis, perfecta regularum observantia atque finalis perseverantia in suo ordine.

523. Prop. IV. Admittenda est ex parte Dei aliquorum reprobatio.

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis.

Notandum : Reprobatio est idem ac *rejectio*, et a Magistro Senten., (1 S., D. 2), definitur : « *Praescientia iniquitatis quorundam, et praeparatio damnationis eorundem*. » — Duplex ab aliquibus statuitur reprobatio, videlicet : *negativa*, et *positiva*; *negativa* est simplex

¹ Recapitulus, *De signis praedest.* — ² Cf. Recapit., l. c., c. ult. (p. 342). — ³ Cf. S. Alph., *De magn. precat. adj.*, passim.

exclusio a gloria, seu mera negatio electionis ad gloriam, de qua infra dicitur (n. 526) ; — *positiva* est decretum aeternae damnationis in gehennam. De sola positiva verificatur definitio, et procedit propositio.

PROB. I. Ex S. Scriptura. In die ultimi iudicii iudex « *dicet his, qui a sinistris erunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeternum... Et ibunt hi in supplicium aeternum.* (Matth., xxv.) Atvero, quae fiunt in tempore, ea fuerunt ab aeterno a Deo praevisa et praeordinata. Ergo supplicium aeternum quorundam fuit a Deo ab aeterno praevisum et praeordinatum : in quo praevisae consistit reprobatio positiva.

II. Ex Ratione. « Praedestinatio, ait S. Th., est pars providentiae. Ad providentiam autem pertinet permittere aliquem defectum in rebus quae providentiae subduntur. Unde cum per divinam providentiam homines in vitam aeternam ordinentur, pertinet etiam ad divinam providentiam ut permittat aliquos ab isto fine deficere, et hoc dicitur reprobare. » (P. 1, q. 23, a. 3.)

524. Prop. V. *Impium est asserere Deum, ex solo suo beneplacito, aliquos homines positive reprobasse, atque antecederet ad praevisum peccati et finalis impenitentiae praevisionem, aeternis suppliciis destinasse*¹.

PROB. Impia, imo haeretica reputanda est propositio, quae Scripturae Sacrae, Traditioni et unanimi sensui fidelium aperte contradicit. Atqui istiusmodi est sententia praedestinarianorum et Calvini, qui docent Deum multos condidisse homines, quos sine demeritorum praescientia ad gehennam positive praedestinavit. Ergo.

Prob. minor. 1º Calvinus sententia contradicit Scripturae. Testatur Scriptura, Deum vera et sincera voluntate velle omnium hominum salutem (n. 515). Atqui positiva destinatio ad gehennam ante praevisa demerita cum sincera Dei voluntate omnes salvandi stare nequit.

Praeterea, legimus (Ezech., xxxiii, 11) : *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, etc.* — (II, Petr., iii, 9) : *Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire.* Sed si quos Deus, eos ut damnet, positive creasset, tunc Deus, et ipse mortem fecisset, et mortem impiorum positive vellet, et laetaretur in perditione vivorum, et, cum dicat se nolle aliquos perire, mendax probaretur.

2º Contradicit Traditioni. Legimus in Concil. Arausicano II, can. 25 : « Aliquos ad malum divina potestate praedestinos non

¹ Cf. S. Alph., *Refut. haer.*, c. 11, a. 7.

solum non credimus, sed etiam si sunt qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. » — Et *S. August.* ait : « Bonus est Deus, justus est Deus ; potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est ; non potest quempiam sine malis meritis damnare, quia justus est. » (*Lib. 3, cont. Jul., c. 18. M., 44, c. 721.*)

3° *Contradicit unanimi sensui fidelium.* Omnes, quotquot sunt fideles, persuasissimum habent, tum semetipsos cum gratia Dei, dummodo serio velint, posse salvari ; tum perditorum damnationem ipsis solis esse adscribendam ; tum neminem unquam ante praevisa demerita ad gehennam a Deo positive fuisse destinatum.

§ 4. — DE IIS QUAE SUNT LIBERAE DISCUSSIONIS.

525. Nulla inter doctores catholicos existit controversia, nec de praedestinatione inadaequata ad gratiam, nec de praedestinatione formali ad gloriam in sua executione, nec de praedestinatione adaequate sumpta. Convenit enim inter eos : *a*) praedestinationem *inadaequatam ad gratiam* esse omnino gratuitam, et ante praevisa quaecumque merita : siquidem de fide est primam gratiam vocantem nullo prorsus merito mereri posse ; — *b*) praedestinationem *formalem ad gloriam*, prout est in executione, esse *post* et *propter* merita ; consistit enim in actuali collatione gloriae ; — *c*) praedestinationem *adaequate sumptam*, prout dicit praeparationem gratiae et gloriae, esse pure gratuitam et ante praevisa merita ; licet enim homo per bonum usum praecedentium gratiarum, et gratias subsequentes, et finalem perseverantiam merito precationis obtinere possit, ita ut electio efficax ad gloriam in ejus potestate constituatur (v. 531), attamen, cum praedestinatio adaequata primam etiam gratiam vocantem, quae non datur ex meritis, complectatur, absolute dicendum est praedestinationem adaequatam ad gratiam et gloriam esse ante praevisa merita.

Sed circa praedestinationem formalem ad gloriam, prout est in intentione Dei, docti magnopere dissentiunt. Controvertitur scilicet utrum Deus praedestinis gloriam ante an post praevisa ipsorum merita dare efficaciter decreverit ; vel, aliis verbis, utrum volitio efficax dandi gloriam sit pro Deo ratio dandi gratiam ; vel contra, an praevisio boni effectus gratiae sit pro Deo ratio dandi gloriam.

Duae hac de re referuntur sententiae : prior docet praedestinationem ad gloriam esse ante praevisa merita ; posterior, eam esse post praevisa merita.

526. Prima sententia est thomistarum et augustinianorum rigidiorum. Deus, aiunt, ab aeterno et independenter ab hominum meritis, ac proinde ante quaecumque praevisa merita, ex massa generis humani (augustiniani addunt : ex massa generis humani per peccatum originale corrupti), et prorsus gratuita sua voluntate, quosdam eligit ad gloriam, et cuilibet electo determinatum gradum gloriae praefigit. His ita gratuito electis Deus gratias ad gradum gloriae proportionatas, praesertim gratiam finalis perseverantiae, conferre statuit. Quae gratiae, ab intrinseco efficaces, physice (augustiniani dicunt : moraliter) praemovendo voluntatem ad operandum, hominem ad quantitatem meriti proportionatam gloriae praefixae infalibiliter adducunt ; quae gloria, in executione, cuilibet electo post et propter merita reapse acquisita confertur. Et sic homo, qui ab aeterno ad gloriam ante praevisa merita praedestinatus fuit, eam post et propter merita, consequitur in tempore.

Qui vero ex massa generis humani ad gloriam non eliguntur, sed relinquuntur, vocantur *reprobi reprobatione negativa*. Quae reprobatio negativa non est positiva destinatio ad gehennam, sed est vel simplex exclusio a gloria alias indebita, per decretum Dei positivum, ut aiunt antiquiores bannesiani, vel simplex non electio ad gloriam, quin ullum interveniat decretum, ut docent recentiores thomistae ¹.

Haec negativa reprobatio ex parte hominis nullam habet causam meritoriam ; sed ejus causa, secundum augustinianos, est praevisio peccati originalis ; secundum thomistas vero, est voluntas Dei, qui ad ostensionem suae justitiae et ad ornatum atque pulchritudinem mundi, vult aliquos ad gloriam non eligere.

Haec est rigida et severa thomistarum ac augustinianorum doctrina, cui subscribunt Suarez, Bellarminus, necnon alii congruistae, qui tamen juxta suam doctrinam de modo operandi gratiae, rem aliter explicant, ut in tractatu *De Gratia* dicetur.

527. Secunda sententia docet praedestinationem formalem ad gloriam, prout est in intentione Dei, fieri post praevisa praedestinati merita ; ita ut Deus neminem ad gloriam eligat, nisi praevisis meritis bonis ; nec quemquam, nisi praeviso abusu gratiarum et finali impenitentia, a gloria excludat.

In hoc systemate, praedestinatio formalis ad gloriam, seu voluntas efficax dandi gloriam, non est pro Deo ratio dandi gratiam, sed potius est effectus gratiae : Deus non dat gratiam uni prae alio, quia

¹ Cf. Billuart, D. 9, a. 9, § 2.

uni prae alio vult dare gloriam ; sed e converso, vult dare gloriam uni prae alio, quia unum gratiis cooperaturum, alium vero iisdem non cooperaturum praevidet.

Hanc sententiam sequuntur augustiniani molliores, doctores sorbonici, molinistae plurimi ; ipsi subscribunt S. Alphonsus et S. Franciscus Salesius, alique multi.

528. N.-B. Inter ambas citatas sententias media procedit sententia quorundam opinantium duplicem dari salvandorum ordinem : unum scilicet insigniorum Sanctorum, B. Virginis scilicet, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, et aliorum paucorum, quorum praedestinationem dicunt esse ante praevisa eorumdem merita ; alterum vero caeterorum electorum, quorum electionem factam esse dicunt ex praevisis meritis. Ita *Isambert*¹, *Gamachaeus*², *Catharinus*³.

529. Quaeritur. Quanam sit eligenda sententia.

Resp. I. Admitti potest sententia *Isamberti* ; imo quod ad B. V. Mariam spectat, quam Deus speciali modo dilexit, Patres atque theologi docent eam ante omnia praevisa merita fuisse electam. — Possibile est etiam, alios quosdam eximiae sanctitatis viros specialiter dilectos ante praevisa merita fuisse praedestinos. An autem praeter B. V. Mariam aliqui de facto sic electi fuerint, non constat, cum ad tale factum stabiliendum sufficientia non adsint argumenta.

II. Admitti etiam potest sententia thomistarum, praecipue ob auctoritatem theologorum, qui eidem adhaerent.

III. Nos autem eam admittimus sententiam, quae docet aduultorum praedestinationem (exceptis forsitan excipiendis, juxta sententiam *Isamberti*), factam esse post praevisa merita, nec ullum hominem, nisi propter praevisa demerita, a gloria excludi.

« Haec sententia, ait *S. Franciscus Salesius*⁴, antiquitate, suavitatem, ac Scripturarum nativam auctoritatem nobilissima de praedestinatione ad gloriam, post praevisa opera, sane mihi gratissima fuit ; qui nimirum eam semper ut Dei misericordiae ac gratiae magis consentaneam, veriore ac amabiliorem existimaui. »

Haec nostra sententia : 1° *Est Scripturae Sacrae convenientior* ; imo, ut ait *S. Alphonsus*, reprobatio negativa cum S. Scriptura conciliari posse non videtur.

« Et revera, ait *S. Doctor*, ad me quod spectat, nunquam mihi persuadere potero, talem positivam exclusionem e vita aeterna cum Scripturis conciliari posse. » — Et relatis textibus de seria voluntate Dei salvandi omnes, pergit : « Postquam igitur Dominus tot in locis, se omnium, etiam impiorum salutem

¹ In q. 23, Disp. 3, a. 4 (p. 258). — ² In q. 23, cap. 5, 7, 8 (t. 1, p. 171, 181, 185). — ³ Cf. Pesantius In q. 23, a. 5, disp. 4 (p. 137), et Gamach., p. 190. — ⁴ Ep. ad Lessium, die 27 Aug. 1618.

velle declaravit, quomodo dici potest eum decreto positivo multos a gloria excludere non propter ipsorum demerita, sed unice propter suum beneplacitum; eo magis quod hujusmodi positiva exclusio necessario, saltem necessitate consequentiae, eorum positivam damnationem implicet? Etenim, secundum ordinem ab eo statutum, inter exclusionem e vita aeterna atque destinationem ad mortem aeternam, nullum medium intercedit. » (*Hist. haer.*, conf. 11, a. 7, § 2.)

2° *Est altera antiquior.* Patres Graeci praedestinationem post praevisa merita unanimiter amplectuntur¹; magna pars Patrum Latinorum eam etiam docet; nec contradicit S. Augustinus². Plerique theologorum, teste S. Alphonso³, reprobationem negativam rejiciunt. Quod vero spectat ad S. Thomam, pro utraque sententia citatur.

Enimvero, etiamsi S. Doctor in *Summa* (q. 23, a. 3, et 5), sententiam thomistarum doceat (quod tamen nonnulli negant⁴), aliis tamen in locis oppositam sententiam expressis verbis docet. In *Epist. ad Rom.*, VIII, lect. 6, scribit: « Circa ordinem autem praescientiae et praedestinationis dicunt quidam, quod praescientia meritorum bonorum et malorum est ratio praedestinationis et reprobationis, ut scilicet intelligatur quod Deus praedestinet aliquos, quia praescit eos bene operaturos et in Christum credituros... Et hoc quidem *rationabiliter diceretur*, si praedestinatio respiceret tantum vitam aeternam, quae datur meritis. Sed sub praedestinatione cadit omne beneficium salutare, quod est homini ab aeterno praeparatum, etc. » — Et (1. *Sent.*, D. 46, a. 1, c.) ait: « Ideo istum hominem, sub illis conditionibus consideratum, non vult Deus salvare, sed tantum istum qui est volens et consentiens; et hoc dicitur voluntas consequens, eo quod praesupponit praescientiam operum non tanquam causam volendi, sed quasi rationem voliti. » Cf. etiam: *De Verit.*, q. 22, a. 2, ad 2, q. 6, 2^a — 1. *Sent.*, D. 41, q. 1, a. 3, ad 2⁵.

3° *Est Deo honorabilior.* Sententia de reprobatione negativa non videtur conciliari posse:

a) *Neque cum seria voluntate Dei salvandi omnes homines.* « Non intelligo, ait S. Alphonsus, quomodo affirmari possit, Deum velle omnes homines salvare atque suae gloriae participes effici, si majorem eorum partem independenter ab ipsorum demeritis ab eadem gloria exclusisset. » (*Magn. prec. adjum.*, P. 2, c. 1, § 1.)

b) *Neque cum bonitate Dei.* Amare pro Deo est velle bonum; sicut odio habere est velle malum. Maximum autem hominis bonum est adeptio finis, aeternae scilicet beatitudinis; et maximum malum est exclusio ab aeterna beatitudine. Si igitur Deus aliquos homines independenter ab eorum demeritis ab aeterna beatitudine excluderet, istis summum vellet malum, et summo odio eos prosequere-

¹ Cf. Duplessis, *Opera Grandin*, t. 6, p. 378. — ² Cf. Lessius, *De praedest.*, sect. 2, n. 22. — ³ *Loco cit.*, n. 68; cf. Toletus, In q. 23, a. 5. — ⁴ Cf. Grandin, T. 1, p. 335. — ⁵ Cf. Franzelin, thes. 64; Esslinger, *Concordia thomistica*, P. 2, Diss. 3, § 1, p. 782; Campanella, *De praedest. et elect.*, passim; Lesserteur, *La prédestination*.

tur. Hoc autem cum Dei bonitate stare nequit. (Cf. S. ALPH., *loc. cit.*)

c) *Neque cum justitia Dei*, qui peccatum punire videtur, quod reprobi vitare nequeunt, quippe qui gratia efficaci priventur, ad quam obtinendam nullum eis a Deo medium suppeditatur.

d) *Neque cum divina veracitate*. Deus omnibus hominibus grave imponit mandatum sperandi vitam aeternam, hancque omnibus, qui mandata voluerint servare, pollicetur. Quomodo autem possit Deus, quin falsitatis nota ipsi inuratur, reprobis vitam aeternam polliceri, eosque ad eam certo sperandam obligare, si eos ante omne praevisum demeritum a gloria irremediabiliter exclusisset? ¹

4° *Est sensui catholico convenientior*. Si sententia thomistica populo explicaretur, et diligenter expenderetur, profecto scandalum pareret; omnes enim catholici sentiunt de Domino in bonitate, non vero in tanta severitate erga suas creaturas ².

5° *Est fidelibus utilior*: primum quia spem roborat, dum docet omnes posse salvari, nec ullum a priori esse a gloria exclusum; deinde quia ad bona opera excitat, dum dependenter ab eis praedestinationem factam esse perhibet, et eo ipso sollicitudinem plebis fovet; tum quia ministrorum zelum inflamat, dum sibi persuasum habent aliquos ope suae praedicationis atque laboris posse salvari, qui sine ipsis salutem nunquam fuissent consecuti: quae omnia nedum in opposita praestentur sententia, in ea impediuntur.

§ 5. — QUÆSITA.

530. *Quaeritur I. Quinam sunt effectus praedestinationis* ³.

N.-B. 1° Ut aliquid effectus praedestinationis dici possit, duo requiruntur, nimirum: a) ut sit a Deo tanquam a causa praedestinante; b) ut cum gloria coelesti connexionem habeat, ad eamque vel directe vel indirecte ducat.

2° Praedestinatio in eo a communi providentia differt, quod providentia non necessario ordinem dicit ad effectum, praedestinatio vero efficacem ipsius effectus voluntatem semper includit; quamobrem eadem gratia, v. gr., gratia sanctificans, in reprobo est effectus providentiae; in electo, effectus praedestinationis.

Hisc notatis respondeo:

I. Secundum thomistas, effectus praedestinationis formalis ad gloriam, prout est in intentione Dei, plures enumerantur, videlicet: *vocatio, justificatio et glorificatio actualis*, et omnia alia bona, quae hominem ad salutem conducunt; siquidem juxta ipsos haec omnia conceduntur, quia Deus prius vult finem, id est beatitudinem, et ex intentione finis ad conferenda media fini proportionata movetur. Quo in sensu explicant illud Apostoli (Rom., VIII, 30): *Quos autem praedestinavit, hos et vocavit; et quod vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit*.

¹ Cf. Isamb., q. 23, disp. 4, a. 5. — ² Cf. Lessius, *loc. cit.*, n. 21. — ³ Cf. Isamb., q. 23, Disp. 5; Gamach., q. 23, c. 3.

II. Nos autem oppositam sequentes sententiam, affirmamus, nullum esse effectum praedestinationis formalis ad gloriam, prout est in intentione Dei, utpote cum hanc post praevisa merita esse arbitremur; ac proinde eam non causam, sed effectum gratiae et aliorum donorum esse contendimus.

Dicimus autem praedestinationem adaequate sumptam tanquam effectus habere:

1° *Dilectionem*. Diligere est velle bonum. Deus omnes homines diligit, quos omnes vult salvos fieri, et quibus omnibus gratiam sufficientem elargitur: haec autem dilectio ad communem providentiam, qua omnes in finem ordinantur, pertinet. Quos Deus gratia sufficiente bene usuros praevidet, eis gratiam specialem cum salute efficaciter connexam elargitur: quod nihil aliud est nisi illos dilectione speciali diligere, quae ponitur effectus praedestinationis.

2° *Vocationem*, quae consistit tum in internis Spiritus Sancti inspirationibus, tum in signis quibusdam externis, ut praedicatione, miraculis, etc. Deus autem omnes ad salutem vocat: *Multi enim sunt vocati* (*Math.*, xx, 16), id est, omnes; quia omnibus gratias ad salutem sufficientes elargitur; sed *pauci electi*, quia non omnes audiunt, nec sequuntur. Quocirca vocatio, quae ponitur effectus praedestinationis, est efficax vocatio, cui homo ad ultimum usque vitae momentum fideliter assentiatur, et quam Apostolus vocat *vocationem secundum Dei propositum*.

3° *Electionem*. Quos Deus supernae vocationi, praesertim gratiae orationis, consensuros praevidet, eos prae caeteris diligit, et diligendo gratiam specialem confert, eosque prae aliis assumit: quod est ipsos eligere. Quare praedestinati vocantur *electi*: *Elegit nos in ipso* (*Eph.*, i, 4).

4° *Justificationem*, quae fit per gratiae sanctificantis infusionem. Sed ea sola justificatio, quae cum glorificatione connexa est, effectus praedestinationis dicitur: eorum vero justificatio qui, gratia per peccatum amissa, reprobantur, non praedestinationis, sed communis providentiae effectus dicitur.

5° *Perseverantiam*, quae cum salute immediate connexa est (*Math.*, xxiv, 13): *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Etsi perseverantia sit magnum donum omnino gratuitum, ipsa tamen est plerumque donum conditionatum, quod Deus illis, qui ad finem usque vitae in oratione et bonis operibus perseverant, elargitur¹.

6° *Glorificationem*, quae est effectus simul et finis praedestinationis.

7° *Bona temporalia*. Bona temporalia, in sua substantia et prout a causis naturalibus producantur, considerata, effectus praedestinationis dici nequeunt. Si vero spectantur prout a Deo summo moderatore electis distribuuntur, qui eis adjuvantur ad salutem, tunc effectus sunt praedestinationis: ut, v. gr., parentes pii, nativitas in loco christiano, indoles bona, moderatae divitiae, etc.: *Scimus*, ait Apost. (*Rom.*, viii, 28), *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti*.

8° *Poenalitates praesentis vitae*. Poenalitates, ut infirmitates corporales, praematura mors, etc., possunt esse effectus praedestinationis (*Sap.*, iv): *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus*. — Irrogatio poenae temporalis post commissum peccatum plerumque effectus est praedestinationis, in quantum scilicet homines per poenam, ut a peccato resipiscant, vel in bono acrius et cautius perseverent, excitantur².

9° *Permissionem peccati*. Haec per se effectus praedestinationis esse non potest; effectus enim praedestinationis est favor homini ex meritis Christi collatus; talis autem esse nequit peccati permissio. Per accidens tamen, in quan-

¹ Cf. S. Alph., *Magn. precat. adj.*, P. 1, c. 3, § 4; Joseph ab Expectatione, *Systema theol., De Praedest.*, art. 1, resol. 4, pag. 208. — ² Cf. S. Alph., *Orat.* 8, pro temp. calam. (t. 8, p. 109).

tum scilicet ex hujusmodi permissione praedestinati humiliores et ferventiores redduntur, peccati permissio praedestinationis effectus esse potest.

10° *Peccatum* vero, quippe quod salutis opponitur nec ad eam ordinari valet, effectus praedestinationis nullatenus dici potest.

531. Quaeritur II. *Utrum praedestinatio efficax ad gloriam sit in potestate hominis.*

Resp. Praedestinatio, prout dicit efficacem electionem ad gloriam, est in potestate ipsius praedestinati. Deus enim, ut dictum est (n. 529), neminem ante praevisa demerita excludit a gloria, sicut etiam neminem, saltem ordinarie loquendo, ante praevisa merita ad gloriam eligit. Cum igitur Deus omnibus gratiam sufficientem ad bene operandum et ad perseverandum, praesertim vero gratiam orationis, elargiatur, qua mediante gratias efficaces et ipsam actum perseverantiam omnes obtinere valeant, idcirco dicere possumus et debemus praedestinationem efficacem ad gloriam in potestate praedestinati sitam esse.

Haec opinio sensui intimo fidelium omnino est consentanea, utpote cum omnes persuasum habeant penes se esse, vel in libro vitae inscribi, vel ex eo deleri; quae persuasio eos ad opera bona et ad orationem excitat, atque ad vitam Deo vero placentem instituendam provocat.

Haec opinio suadetur precibus Ecclesiae, quae in canone Missae sic orat: *ab aeterna damnatione nos eripi, atque in electorum tuorum iubeas grege numerari*; — et insinuatur in Scripturis (I, Cor., ix, 24-27): *Sic currite ut comprehendatis... Castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte, quum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar*. Et (II, Petr., i, 10): *Magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis*. — (Jacobi, v, 16): *Orate pro invicem ut salvemini*. — Exinde illud effatum S. Augustini: *Si non traheris, ora ut traharis* (In Joan., Tr. 26. M., 35, c. 1607): et verba Domini (Apoc., iii, 11): *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam*.

532. Quaeritur III. *An plures dentur reprobi quam electi*¹.

Resp. Numerum reproborum numero electorum esse majorem, secundum illud (Math., vii, 13, 14): *Lata porta, et spatiosa via est, quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via est quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam*!

Et re quidem vera, homines qui in infidelitate, ut paganismo, mahumetismo, versantur, et quorum longe major pars reprobat, eos, qui christianam profitentur religionem, numero superant. — Ex christianis, multi labuntur in haeresim, vel fiunt schismatici, et pereunt. — Ex ipsis etiam catholicis multi inveniuntur, qui in peccato moriuntur, et in gehennam detruduntur; imo, juxta communio sententiam, major pars fidelium adultorum damnatur².

533. Quaeritur IV. *Quid dicendum de parvulis*³.

Resp. Parvuli, qui post susceptum baptismum ante usum rationis de vita migrant, absque ulla propriorum meritorum praevisione, quippe quorum erant incapaces, a Deo fuerunt praedestinati. Praedestinati sunt igitur gratuita Dei voluntate, qui ipsis merita Christi, cui per baptismum incorporantur, applicat. — Non est tamen improbabile, nonnullos eorum fuisse praedestinos ex meritis de congruo parentum vel amicorum, quos Deus ab aeterno praevidit pro parvulis oraturos, eleemosynas elargituros, etc.

Quod vero ad parvulos spectat, qui ante susceptum baptismum moriuntur, non alia, quam peccatum originale, ob quod solum gloria privantur, causa reprobationis assignari potest.

¹ Cf. S. Alph., *Praep. ad mort.*, Cons. 17, P. 1; Recupitus, *De signis praedest.*, tr. 2. — Godts, C. SS. R., *De paucitate salvandorum*. — ² Cf. S. Alph., *Mor.*, l. 3, tr. 2, n. 130. — ³ Cf. Gamach., In q. 23, c. 9.

534. Quaeritur V. Quid est liber vitae. (S. Th., q. 24.)

Resp. Liber vitae dicitur ipsa notitia, qua Deus eos, quos ad gloriam efficaciter elegit, firmiter retinet. Haec notitia vocatur *liber* metaphorice, tum quia apud homines, si qui aliquid firmiter retinere peroptant, illud, ne oblivione deleatur, in libro inscribunt; tum etiam quia apud homines, si qui ad aliquod officium eliguntur, in libro seu catalogo inscribi solent.

Liber vitae *re* idem est ac praedestinatio, et ab ea *ratione* tantum differt; praedestinatio enim est actus tum intellectus ordinantis, tum voluntatis efficaciter decernentis, aliquos esse salvandos; liber vero vitae est notitia seu catalogus omnium salvandorum, prout in mente Dei existit, secundum illud (II, Tim., II, 19): *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus.*

Aliquis in libro vitae dupliciter inscribi potest, videlicet: 1º *simpliciter*; et sic illi inscribuntur, quos Deus reapse salvandos esse praenoscit; — 2º *secundum quid*; et sic illi inscribuntur, qui secundum praesentem justitiam, quam habent ad tempus, vita aeterna digni existunt; quam tamen fore ut de facto non obtineant, a Deo praevidentur, utpote cum sanctificantem gratiam per culpam lethalem sint amissuri, et in finali impenitentia decessuri.

Qui *simpliciter* et *absolute* in libro vitae scripti sunt, de eo deleri non possunt, (Dan., XII, 1): *Salvabitur populus tuus omnis qui inventus fuerit scriptus in libro.* — (Apoc., III, 5): *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitae.* Ratio est: Quia Dei praescientia de salute electorum falli nequit. — Qui vero *secundum quid* in libro vitae inscripti sunt, de eo possunt deleri, dum per peccatum jus ad regnum coeleste amittunt, nec amplius ad Deum redeunt (Ps., LXVIII, 29): *Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.* — (Exod., XXXII, 33): *Qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo.*

Inquirenti vero, an in Deo sit etiam liber mortis respectu reproborum, *negative* cum communi theologorum sententia respondendum est. Licet enim ii, qui ad officium quoddam sunt electi, in libro inscribantur, ii tamen, qui ad illud non assumuntur, in libro inscribi non solent. Unde et in Deo liber mortis non est admittendus.

535. Quaeritur VI. Quomodo se gerere debeat anima fidelis circa praedestinationis mysterium¹.

Resp. De mysterio praedestinationis, quippe quod Deus ignotum esse voluerit, anima fidelis nec anxia esse, nec circa illud inutiliter occupari debet; sed de iis cogitandis et faciendis, quae Deus praecepit, et quibus observatis nemo unquam periit, debet esse sollicita.

« Vis scire, ait S. Bernardus, an pertineas ad populum ejus (Christi), vel potius vis esse de populo ejus? Fac quae dicit Jesus; et computabit te in populo suo; fac quae jubet in Evangelio Dominus Jesus, quae jubet in lege et prophetis, quae jubet per ministros suos qui sunt in Ecclesia; obtempera ejus vicariis praepositis tuis... et disce ab ipso Jesu, quia mitis est et humilis corde; et eris de beato populo ejus, quem elegit in haereditatem sibi. » (Hom. 3ª super Missus. M., 183, c. 76.)

Et S. Alphonsus: « Sunt qui sponte sua in magnas se conjiiciunt sollicitudines, dum ordinem judiciorum Dei et magnum praedestinationis mysterium penetrare, penitusque scrutari aggrediuntur. Haec sunt mysteria et arcana, ad quae angustus noster intellectus pertingere non valet. Ista igitur abscondita, quae sibi soli Deus reservavit, scrutari praetermittamus; dum certa quae nos scire voluit, tenemus. » (Hist., haer., Conf. 13, n. 23.)

¹ Cf. Sfondr., Nodus praed., P. 1, § 5; Effinger, Concordia, P. 2, Diss. 3, § 2, concl. 3 (pag. 830).

Quaenam sint autem illae res certissimae, explicat S. Doctor :

1° Deus vult voluntate vera et sincera salutem omnium hominum, et Christus Dominus pro omnibus mortuus est, ut omnes salvos faceret : ergo firmissime tenendum est Deum neminem ante praevisa demerita e coelo exclusisse. (Cf. *Magn. precat. adj.*, P. 2, c. 1 ; *Hist. haer.*, Conf. 11.)

2° *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata* (*Matth.*, xix, 17) : ergo firmissime tenendum est, nullum salvari, nisi qui legem servaverit ; nec ullum damnari, nisi qui legis mandata observare neglexerit.

3° Haec voluntas Dei de salute hominum, est adeo sincera, ut omnibus, nullo excepto, gratiam sufficientem ad legem servandam et salutem consequendam elargiatur. Licet autem haec gratia non sit semper proxime sufficiens, quilibet tamen homo habet gratiam vere sufficientem ad orandum, cui, *si vult*, absque alia ulteriori gratia praeveniente cooperari potest : et per fidelem huic orationis gratiae cooperationem, majores et ultiores gratias, quibus indiget, obtinere potest, ut tentationibus resistat, bona opera exerceat, in amicitia Dei perseveret, et tandem salutem obtineat. (Cf. S. ALPH., *Syst. de Gratia; Magn. precat. adj.*, passim per totum opus.)

4° Hominem, postquam determinatam gratiarum mensuram neglexerit, et determinatum peccatorum numerum expleverit, Deus derelinquit. Haec mensura gratiarum, et peccatorum numerus, pro diversis hominibus inaequalia sunt, et secundum inscrutabilia Dei judicia unice mensurantur. (Cf. *Ver. fid.*, P. 2, c. 17, t. 1, p. 335 ; *Magn. prec. adj.*, P. 2, c. 2 ; (t. 3, p. 141, praesertim p. 156 et 157) ; *Praep. M.*, *Consid.* 18 ; *Serm.* 15.)

Ergo in magno salutis negotio duo praestare debet anima fidelis : a) Totam spem suam in Deo reponere, atque cum summa fiducia ab ejus misericordia atque liberalitate salutem per merita Christi expectare debet. — b) Debet semper, tum timere ne in vacuum gratiam Dei recipiat ; tum ita strenue laborare, ut per bona opera et perfectam legis impletionem, certam suam vocationem atque electionem faciat, non secus ac si totum salutis negotium a propria industria unice penderet. Praesertim vero orationibus et obsecrationibus cum summa humilitate semper instare debet, ut a gratia indesinenter adjuvetur, ac usque ad ultimum vitae momentum in amicitia Dei perseveret.

CAPUT IV

De potentia Dei.

536. Tertium attributum Dei operativum, de quo disserit S. Thomas, est potentia. — Potentia enumeratur duplex, *passiva* scilicet et *activa*. *Passiva* est *capacitas aliquid recipiendi* : hanc in Deo nullatenus inveniri, ex iis, quae de Dei simplicitate atque perfectione dicta sunt, manifestum est. (Cf. n. 418, 428 et seq.) — Potentia *activa* est « *principium operationis divinae in effectum externum procedentis* ». (S. Th., q. 14, prol.)

Potentia Dei non est attributum ab ejus scientia practica et voluntate distinctum ; sed ipsamet divina scientia et voluntas, in quantum sunt principium effectivum rerum, rationem potentiae habent. Supra enim jam notatum est (n. 471 et 490), scientiam et

voluntatem esse causam rerum ; unde et in Scripturis semper legitur Deum per actum imperii res produxisse (*Gen.*, 1) : *Fiat lux; et facta est lux.* — (*Ps.*, CXLVIII, 5) : *Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt.*

537. Prop. I. *In Deo est potentia activa, et ea quidem infinita.*

De fide, ex Symbolis et apertis Scripturae testimoniis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Ps.*, LXXXVIII, 9) : *Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo.* — (*II, Par.*, xx, 6) : *In manu tua est fortitudo et potentia; et alibi passim.*

II. Ex Ratione. « Unumquodque secundum quod est actu et perfectum, ait *S. Th.*, secundum hoc est principium activum alicujus... Sed Deus est actus purus, et simpliciter et universaliter perfectus, neque in eo aliqua imperfectio locum habet. Unde maxime ei competit esse principium activum. » (*P. 1, q. 25, a. 1.*)

Quo argumento intrinseca infinitas divinae potentiae etiam manifestatur. Enimvero, ut ait *S. Th.* « secundum hoc potentia activa invenitur in Deo, secundum quod ipse actu est. Esse autem ejus est infinitum... Unde necesse est quod activa potentia Dei sit infinita. » (*P. 1, q. 25, a. 2.*)

538. Prop. II. *Deus est omnipotens.*

De fide, ex Conciliis et Symbolis : Credo in Deum Patrem omnipotentem.

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Luc.*, 1, 37) : *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* — (*Job.*, XLII, 2) : *Scio quia omnia potest, etc.*

II. Ex Ratione. Ille est omnipotens, qui omnia, quae suntabilia absolute, efficere potest. Atqui Dei potentia ad omnia, quae suntabilia absolute, sese extendit. Ergo Deus est omnipotens.

Major patet. — Ad probationem minoris notandum est quid proprie vocetur possibile. *Possibile* vel *impossibile*, ut notat *S. Thomas* (*P. 1, q. 25, a. 3*), dicitur aliquid ex habitudine terminorum. *Possibile absolute* est illud, in quo praedicatum subjecto non repugnat, ut, v. gr., Socratem sedere ; *impossibile vero absolute* est illud, cujus praedicatum subjecto repugnat, ut, v. gr., circulum esse quadratum. Ex quo sequitur, possibile absolutum aliquo modo habere rationem entis ; impossibile vero absolutum, propter intrinsecam terminorum repugnantiam rationem entis nullo modo habere ; implicat enim contradictionem aliquid in se simul esse et non esse. *Quo notato, probatur minor:*

Quidquid est possibile absolute, ad rationem entis aliquo modo pertinet. Atqui potentia Dei ad omne illud, quod quocumque modo ad rationem entis pertinet, sese extendit. « Cum unumquodque agens agat sibi simile, ait *S. Th.*, unicuique potentiae activae correspondet possibile, ut objectum proprium secundum rationem illius

actus in quo fundatur potentia activa ; sicut potentia calefactiva refertur ut ad proprium objectum ad omne calefactibile. Esse autem divinum, super quod ratio divinae potentiae fundatur, est esse infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed prae habens in se totius esse perfectionem. Unde quidquid habet vel potest habere rationem entis, continetur sub possibilibus absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens. » (P. 1, q. 25, a. 3.) Ergo potentia Dei ad omne possibile absolutum sese extendit.

Ea vero, quae nec intrinsecam possibilitatem, ac proinde nec rationem entis habent, divinae potentiae non subduntur, non quidem propter defectum virtutis divinae, sed quia illa rationem factibilis habere non possunt. Quocirca convenientius dicitur ea fieri non posse, quam Deum ea facere non posse.

Corollarium. *Ex dictis deduces:* I. Deum peccare non posse : « peccare est deficere a perfecta actione ; unde posse peccare est posse deficere in agendo ; quod repugnat omnipotentiae. Et propter hoc Deus peccare non potest, quia est omnipotens ». (*S. Th.*, Q. 25, a. 3, ad 2.)

II. Deum non posse facere quod praeterita non fuerint, vel praesentia non sint : siquidem implicat praeteritum, in quantum praeteritum, non esse praeteritum, vel praesens, in quantum praesens, non esse praesens. (P. 1, q. 25, a. 4.)

539. Quaeritur I. *Utrum Deus plura, quam quae fecit, facere posset.*

Resp. 1° Deum secundum potentiam ordinariam non posse plura facere, quam quae facit. *Ratio* est, quia potentia ordinaria attenditur juxta decretum liberum et efficax, quo Deus ex infinitis possibilibus tum ordinis naturae tum ordinis gratiae, certum et determinatum numerum, ultra quam nihil operatur, pro sapientia sua producere decrevit. Potentia igitur ordinaria ad ea sola, quae Deus facere decrevit, sese extendit.

2° Deum secundum potentiam absolutam seu extraordinariam plura facere posse, quam quae fecit. *Ratio* est quia potentia absoluta attenditur unice per respectum ad infinitam Dei virtutem, et ad non repugnantiam terminorum ; secundum quam considerationem potentia ab omni decreto, quod eam ad aliquod determinatum limitat, soluta existit ; unde si voluisset, Deus plura, quam quae fecit, facere potuisset. (Cf. *S. Th.*, q. 25, a. 5 ; et *de Pot.*, q. 1, a. 5.)

540. Quaeritur II. *Utrum Deus posset meliora facere, quam ea quae fecit.*

Resp. « Bonitas alicujus rei, ait *S. Th.*, est duplex : una quidem quae est de essentia rei, sicut esse rationale est de essentia hominis. Et quantum ad hoc bonum, Deus non potest facere aliquam rem meliorem quam ipsa sit, licet possit facere aliquam aliam ea meliorem. Sicut etiam non potest facere quaternarium majorem ; quia si esset major, jam non esset quaternarius, sed alius numerus... Alia bonitas est, quae est extra essentiam rei ; sicut bonum hominis est esse virtuosum, vel sapientem. Et secundum tale bonum potest Deus res a se factas facere meliores. Simpliciter autem loquendo, qualibet re a se facta potest Deus facere aliam meliorem. » (P. 1, q. 25, a. 6.)

TRACTATUS SECUNDUS

DE DEO TRINO ¹

Conspectus generalis.

CAP. I. De Existentia mysterii SS. Trinitatis.

CAP. II. De intrinseca ratione mysterii SS. Trinitatis. {
A. 1. De processionibus.
A. 2. De relationibus.
A. 3. De notionibus et actibus notionalibus.

CAP. III. De divinis personis in speciali. {
A. 1. Persona Patris.
A. 2. Persona Filii.
A. 3. Persona Spiritus Sancti.

CAP. IV. De missione divinarum personarum. {
A. 1. Missio in genere.
A. 2. Missio invisibilis.
A. 3. Missio visibilis.

CAP. V. De relatione hujus Mysterii ad rationem humanam.

CAP. VI. De modo loquendi circa hoc mysterium. {
A. 1. De modo loquendi in genere.
A. 2. De appropriatione in divinis.

¹ **Auctores consulendi :** S. Thomas, P. 1, q. 27-43 ; 1. Sent., per totum ; De Potentia, q. 9 et 10 ; Cont. Gent., l. IV. — S. Alph., Hist. haer., Conf. I, II, III, IV (t. 5, p. 1-130). — Isambertus, P. I, q. 27 et seq. — Wiltasse, De SS. Trinitate. — Aguirre, Theol. S. Anselmi. t. 2. — Janssens : *De Deo Trino*. — Billot : *De Deo Uno et Trino*. — Pesch : *De Deo Uno et Trino*. — Lebreton : *Les origines du dogme de la Trinité*.

INTRODUCTIO

541. In superiori tractatu sermo de Deo uno institutus est, atque ea, quae ad divinam essentiam absolute consideratam pertinent, exposita sunt. *Fides autem catholica haec est: ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas, neque substantiam separantes.* (Symb. S. Athan.) Agendum est igitur de augustissimo SS. Trinitatis mysterio, quod praecipuum fidei nostrae mysterium est atque primum fundamentum, in quo, ait S. August. « *nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid invenitur* ». (*De Trinit.*, l. 1, c. 3. M., 42, c. 822.)

Trinitas est, ut indicat S. Thomas (1. Sent., D. 24, q. 2, a. 2), *trium unitas*, et unitatem essentiae atque distinctionem personarum in Deo significat. Mysterium igitur SS. Trinitatis definiri potest : *Unus Deus in tribus personis*; seu : *Trium personarum divinarum realiter distinctarum unitas, et individuae naturae identitas.* (Polm.)

542. *Divisio tractatus.*— Logica cujuslibet rei discussio exposulat, ut primum de ea quaeratur *an sit*, deinde *quid sit*. Agentibus igitur de mysterio SS. Trinitatis, primum quaerendum est *an sit*, seu an Deus unus in essentia sit trinus in personis. Probata mysterii existentia, in ipsius profunditatem aliquantulum penetrandum est, ut intrinseca ejus ratio, in quantum talis investigatio imbecillitati naturae nostrae concessa est, perspiciatur. Perscrutatis vero, quae ad mysterium et ad divinas personas in genere pertinent, dicendum est tum de divinis personis in speciali, tum de earum ordine ad creaturas.

Iis demum, quae ad ipsum mysterium proprie pertinent, absolutis, relatio hujus mysterii cum ratione humana investiganda est. Et quia in tam alto mysterio maxima cautela loquendum est, quapropter, ut omnis in elocutione vitetur error, quaedam de modo loquendi circa hoc mysterium addenda sunt.

Agendum igitur erit :

- I. De existentia mysterii SS. Trinitatis ;
- II. De hujus mysterii intrinseca ratione ;
- III. De divinis personis in speciali ;
- IV. De missionibus divinarum personarum ;
- V. De relatione hujus mysterii ad rationem humanam ;
- VI. De modo loquendi circa hoc mysterium.

CAPUT I

De existentia mysterii SS. Trinitatis.

543. Contra catholicam doctrinam de mysterio SS. Trinitatis plures prodierunt errores ; principales indicare satis erit.

Prima haeresis est *Tritheistarum*. Hi, ducibus Peratico, quem meminit Theodoretus ¹, et Philopono, quem refert Nicephorus ², docebant naturam divinam eo modo communem esse tribus personis divinis, quo natura humana communis est tribus hominibus, id est, specificè non autem numerice. Numericam igitur naturae divinae identitatem in tribus SS. Trinitatis personis negabant, et idcirco tres Deos adittebant.

Secunda haeresis, prima ex omni parte opposita, est *Sabellianorum*. Hi, duce Sabellio, unicam in Deo adittebant personam, quae pro diversitate munerum, diversa accipit nomina, ita ut dicatur *Pater*, si consideratur tanquam mundi creator ; *Filius*, si consideratur ut Redemptor ; *Spiritus Sanctus*, si consideratur qua sanctificator. — Erraverunt etiam *Patripassiani*, qui personam Patris incarnatam et passam esse docuerunt. — Horum errores saeculo xvi renoverunt Sociniani, qui *Unitarii*, et *Anti-trinitarii* etiam vocantur.

Tertia haeresis est *Arianorum*. Arius, presbyter alexandrinus, in Deo personarum distinctionem admisit, sed docuit Verbum esse nec Deum, nec aeternum, nec Patri consubstantiale aut simile, sed puram creaturam in tempore productam, licet inter creaturas excellentissimam, per quam Deus caetera omnia creavit. — Spiritus Sancti divinitatem non explicite, sed implicite negavit Arius. Cum enim secundum Sacras Scripturas Spiritus Sanctus a Filio etiam procedat, si Filius est creatura, Spiritus, qui ab eo procedit, utique Deus non est.

Semi-Ariani Arianorum doctrinam mitigare conati sunt, quin tamen Filii divinitatem admitterent. Docebant Verbum ab aeterno exstitisse, atque Patri esse coaeternum. Ipsum etiam dicebant esse simile Patri in substantia (*ὁμοούσιος*), sed Verbum esse ejusdem naturae cum Patre, seu *consubstantiale* Patri (*ὁμοούσιος*), admittere semper renuerunt.

Quarta haeresis fuit *Macedonii*, patriarchae Constantinopolitani, qui Verbi divinitatem admisit, Spiritum Sanctum vero creaturis adnumeravit.

Quinta haeresis est quorundam *modernistarum*, qui mysterium SS. Trinitatis non ut dogma divinitus revelatum, sed ut doctrinam ex antiquis religionibus et ex philosophorum systematibus derivatam tenent ; quaeque successivis evolutionibus versus finem saeculi tertii definitive in dogma SS. Trinitatis, quale nunc ab Ecclesia admittitur, conversa est.

Igitur ad stabiliendum dogma SS. Trinitatis, probandum est :
1° Tres in Deo esse personas ; 2° Verbum esse verum Deum, et Patri consubstantiale ; 3° Spiritum Sanctum verum esse Deum, Patri Filioque consubstantialem ; 4° Unicam esse harum trium personarum essentiam.

544. Prop. I. *Tres sunt in Deo personae realiter distinctae* ³.

De fide, ex Symbolis et Conciliis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. « Omnis Scriptura Veteris ac Novi Testamenti, ait *S. August.*, si catholice intelligitur, hoc insinuat, quod

¹ *Haeret. fabul.*, l. 1, c. 18. — ² *Hist.*, l. 18, c. 48. — ³ Cf. S. Alph., *Hist. haer.*, Confut. 1.

Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus unus sit Deus ejusdem substantiae, uniusque essentiae, atque inseparabilis in Divinitate unitas. » (*Sermo 3, Dom. intra octav. Epiph.* Edit. paris. 1571, t. 10, p. 139.) In Veteri tamen Testamento, ut aiunt SS. Patres, subobscurè tantum revelata fuit divinarum personarum Trinitas, ne Judaei in idololatriam prona, tres Deos adorarent. In Novo autem Test. ipsa expresse et clare fuit manifestata. Textus igitur aliqui, primo ex Vet. Test., deinde ex Novo, in medium proferuntur.

A. Ex Vet. Test. Legimus (*Gen.*, I, 26) : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. His in verbis omnes SS. Patres personarum pluralitatem et naturae unitatem intelligunt. Verbum enim *faciamus* plures denotat personas ; vox autem *imaginem*, in singulari, unitatem naturae exprimit ¹.

(*Gen.*, III, 22) : *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*. — (*Ibid.*, XI, 7) : *Venite igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum*. Quae verba : *unus ex nobis, descendamus, confundamus*, pluralitatem personarum indicant.

(*Ps.*, II 7) : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu ; ego hodie genui te*. His in verbis, quae de Christo dicuntur, ut constat ex Apostolo, *Hebr.*, v, 5, agitur de Patre generante Filium, et de Filio genito. Sed qui generat, non est numero eadem persona, ac qui gignitur. — Idem eruitur ex verbis (*Ps.*, CIX, 1) : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis*. Qui enim sedet ad dexteram alterius, ab eo realiter est distinctus.

(*Ps.*, XXXII, 6) : *Verbo Domini coeli firmati sunt ; et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. His in verbis Dominus, Verbum, et Spiritus Sanctus exprimuntur, secundum communem Patrum consensum ², cum quibus etiam nonnulli ex antiquioribus Rabbini consentiunt ³.

(*Ps.*, LXVI, 7, 8) : *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus*. Qua trina repetitione Trinitatem significari testantur S. Gregor. M. ⁴, et alii Patres ⁵. — (*Isai.*, VI, 3) : *Seraphim clamabant alter ad alterum : Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus exercituum*. Quam trinam laudem Personarum Trinitatem exprimere testantur S. Ambrosius ⁶, et caeteri Patres fere omnes.

B. Ex Novo Test. In libris Novi Foederis plurima inveniuntur testimonia, quibus tres SS. Trinitatis personae distincte et manifeste exprimuntur.

¹ Cf. Aguirre, disp. 58. — ² Cf. Lorinus, in hunc loc., et Ruiz., De SS. Trinit., disp. 26, sect. 5, ubi Patres citantur. — ³ Cf. Galatinus, De Arcan., L. 2, c. 4. — ⁴ Moral., L. 29, c. 16. — ⁵ Cf. Lorinus, in hunc loc. — ⁶ De Spirit. S., l. 3, c. 23.

1° Legimus (*Joan.*, I, 1) : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* « Cum dicitur, ait S. Alph., *Et Verbum erat apud Deum*, Verbum a Patre distinctum esse declaratur, quippe quum nullus apud semetipsum esse dicatur. Sed ex altera parte, dici nequit distinctum quoad naturam, statim enim additur : *Et Deus erat Verbum.* Necesse est igitur ut quoad personas dicatur distinctum, prout optime probant Tertullianus ² et S. Athanasius ³. Praeterea in eodem capite subjungitur : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Atvero, nullus vocari potest filius unigenitus suimetipsius ; Filius ergo a Patre realiter distinguitur. » (*Confut.* 1, n. 6 ; cf. *Confut.* 3, n. 2 et 3.)

2° « Probatur secundo, addit S. Doctor, ex praecepto quod datum est Apostolis (*Matth.*, xxviii, 19 : *Euntes ergo, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Vox : *in nomine*, naturae unitatem denotat, cum baptismum unicam trium personarum nominatarum operationem esse significet ; distincta vero cujuslibet personae denominatio earundem distinctionem aperte exprimit. Si igitur tres illae personae non Deus, sed creaturae forent, illud sequeretur absurdum, scilicet Christum creaturas, quippe quas sub eadem appellatione incluserit, Deo aequales fecisse. » (*Loc. cit.*, n. 7.)

3° « Probatur tertio, subjungit S. Doctor, ex verbis (*Joan.*, xiv, 9 et 16) : *Philippe, qui videt me, videt et Patrem...* — *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* Ex verbis : *qui videt me, videt Patrem*, probatur unitas naturae divinae ; ex istis vero : *Et ego rogabo*, etc. ; distinctio eruitur personarum : eadem siquidem persona nequit esse simul Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Quod manifestius adhuc probatur his verbis cap. xv, 26 : *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* » (*Loc. cit.*, n. 8.)

4° Ex historia baptismi Christi Trinitas divinarum personarum omnino manifestatur. Legimus enim (*Matth.*, iii, 16, 17) : *Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei coeli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de coelis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* « In baptismo Jesu, ait S. Joan. Chrysost., mysterium Trinitatis est. Jesus enim baptizatur, Spiritus Sanctus descendit in specie columbae, Pater de coelo loquitur. » (*Hom.* 4, in *Marc.*, Edit. paris., 1543, t. 2, p. 264. — Cf. S. Th., P. 3, 39, a. 8.)

¹ Adv. Praxeam., c. 26. — ² Orat. cont. Sabell. Gregal.

5° Eadem personarum Trinitas in una essentia habetur ex verbis, (I. Joan. V, 7) : *Tres sunt, qui testimonium dant in coelo : Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus; et hi tres unum sunt* ¹. Sed si una tantum in Deo persona existeret, quae pro munerum diversitate Pater, Verbum, et Spiritus nuncuparetur, non tres testes, sed unicus esset testis, quod verbis Joannis aperte contradicit. (S. ALPH., *loc. cit.*, n. 9 et 10.)

6° Probatur demum ex innumeris textibus quos in duabus sequentibus propositionibus relatos invenies et in quibus Filius vere a Patre distinctus probatur esse verus Deus, et Spiritus Sanctus a Patre et Filio distinctus similiter verus Deus esse demonstratur. Ex quo sequitur tres esse in Deo personas realiter distinctas.

II. **Ex Traditione.** Constans Ecclesiae traditio mysterium SS. Trinitatis ut fundamentale nostrae sanctae religionis dogma exhibet ; quae traditio manifestatur :

1° *Ex diversis Symbolis*, et praesertim ex Symbolo Apostolorum : « Credo in Deum Patrem omnipotentem... et in Jesum Christum, Filium ejus unicum... Credo in Spiritum Sanctum... »

2° *Ex forma baptismi*, quod, jubente Christo, a primis Ecclesiae temporibus sub distincta invocatione SS. Trinitatis collatum fuit, et cui expressa hujus mysterii professio a baptizandis praemitti debebat, teste S. Cyrillo Hieros. : « Postea ad sanctam divini baptismatis piscinam deducti estis... Et interrogatus est unusquisque, utrum crederet in nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. » (*Catech. mystag.*, 2. M., 33, c. 1079.)

2° *Ex forma baptismi*, quod, jubente Christo, a primis Ecclesiae temporibus sub distincta invocatione SS. Trinitatis collatum fuit, et cui expressa hujus mysterii professio a baptizandis praemitti debebat, teste S. Cyrillo Hieros. : « Postea ad sanctam divini baptismatis piscinam deducti estis... Et interrogatus est unusquisque, utrum crederet in nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. » (*Catech. mystag.*, 2. M., 33, c. 1079.)

3° *Ex diversis Conciliis*, quae hoc mysterium proclamaverunt, et ab impiorum cavillationibus semper vindicaverunt, ut Nicaenum, Constant. I, Ephesinum, etc. (S. ALPH., *loc. cit.*, n. 11.)

4° *Ex formulis liturgicis*, et praesertim ex doxologia : *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*, quae ab Apostolorum temporibus

¹ Adest decisio S. Officii (13 Jan. 1897) vi cujus authenticitas hujus textus, nec negari, nec in dubium vocari potest. Juxta quosdam tamen theologos, non prorsus in futurum prohibetur discussio. (Cf. resp. card. Vaughan ad D. Ward apud Pesch, De Deo Trino, p. 274.)

in Ecclesia semper in usu fuit, prout refert S. Basilius (*De Spirit. S.*, c. 29. M., 32, c. 199).

5° *Ex scriptis Patrum*, qui cum ante tum post Concilium Nicaenum floruerunt, et haereticos impugnantes hoc mysterium unanimiter confutarunt.

545. Prop. II. *Verbum seu Filius, secunda SS. Trinitatis persona, est verus Deus, Patri consubstantialis.*

De fide, ex Concilio Nicaeno I, ex Later. IV, et diversis Symbolis. Legimus in Symb. Nicaeno : « Credo... et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei Unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula ; Deum de Deo ; lumen de lumine ; Deum verum de Deo ; genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Haec propositio innumeris Sacrae Scripturae textibus probari potest, ex quibus aliquos seligimus, quos, duce S. Alphonso, *Hist. haer., Confut.* 2, ad tres classes referemus.

Prima classis textus continet, quibus Verbum vocatur *Deus, verus Deus, Deus super omnia*.

Legimus (*Joan.*, I, 1) : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* In quae verba scribit S. Hilarius : « Cum audio : et Deus erat Verbum, non dictum solum audio Verbum Deum, sed demonstratum intelligo esse quod Deus est... Hic res significata substantiae est, cum dicitur *Deus erat*; esse enim non est accidens nomen, sed subsistens veritas. » (*De Trinit.*, l. 7, n. 11. M., 10, c. 208.)

(I, *Joan.*, v, 20) : *Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, et vita aeterna.* — (*Rom.*, ix, 5) : *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula.* — Et B. Thomas videns Christum, exclamavit (*Joan.*, xx, 28) : *Dominus meus, et Deus meus.*

Nec cum Arianis et Socinianis illud opponas, scilicet : homines in Scripturis Deos etiam quandoque vocari, sicut, v. gr., de Moyse legimus (*Exod.*, vii, 1) : *Ecce constitui te Deum Pharaonis*: ac proinde ex textibus allatis Verbi divinitatem demonstrari non posse. Quotiescumque enim in Scripturis homo vocatur Deus, ex contextu et ex circumstantiis aperte manifestatur hanc vocem *Deus*, sensu quodam lato accipi ; e contra, Verbum sensu stricto et propriissimo Deus nominatur.

Secunda classis textus continet, quibus Verbo eadem natura eademque substantia ac Patri attribuitur.

Legimus Christum dixisse (*Joan.*, x, 30) : *Ego et Pater unum sumus.* « Quod si duo unum sint, ait *S. Athanasius*, necesse est illos duos quidem esse, unum vero secundum divinitatem, et quatenus Filius Patri est consubstantialis... ita ut duo quidem sint, quia Pater est et Filius quod est Verbum ; unum autem, quia Deus unus est. » (*Cont. Arian.*, Or, 4, n. 9. M., 26, c. 479.).

Haec eadem Christi verba Judaei de ejus divinitate intellexerunt, (*Joan.*, x, 31, 33) : *Sustulerunt ergo lapides Judaei, ut lapidarent eum. Responderunt ei Judaei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo quum sis, facis teipsum Deum.* — (*Joan.*, xix, 7) : *Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.*

(*Joan.*, xvi, 15) : *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt.* — (*Joan.*, xvii, 10) : *Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt.* Quae verba consubstantialitatem Filii cum Patre evidenter commonstrant : si enim eandem cum Patre naturam et substantiam non haberet, Filius omnia, quae habet Pater, utique non haberet. « Nihil, inquit *S. August.*, Patre minus habet ille qui dicit : *Omnia quae habet Pater, mea sunt*; aequalis est igitur. » (*Cont. Maxim.*, l. 2, c. 14. M., 42, c. 775.)

(*Philipp.*, ii, 6) : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.* Sed si Verbum Deo Patri consubstantiale non esset, Deo Patri sese aequalem sine rapina dicere non potuisset.

Denique Vervum naturam divinam atque cum Patre consubstantialitatem habere, ex omnibus iis textibus, in quibus Christus dicitur *Filius Dei, verus Filius Dei, proprius Filius Dei, Filius Dei Unigenitus*, eruitur. Filius enim, sicuti ex definitione generationis constat, ille solus dici potest, qui cum Patre in natura communicat. Ergo, eo ipso quod Christus seu Verbum verus et proprius Filius Dei nominatur, ipsum cum Patre eandem naturam habere, et esse verum Deum, manifeste declaratur.

Istius argumenti vim eludere conantur antitrinitarii dicentes, Verbum esse Filium, non naturam, sed adoptione. Sed incassum. Verbum enim est Filius *verus*, Filius *proprius* Dei. Sed filius verus et proprius est filius natura, non adoptione. — Praeterea, Verbum vocatur Filius Unigenitus. Sed cum omnes justi sint filii Dei adoptione, si Verbum non natura, sed adoptione, Filius Dei esset, Unigenitus nullatenus vocari posset. — Denique, teste Apostolo, filiatio Verbi est altioris et perfectioris ordinis, quam filiatio Angelorum. (*Hebr.*, i, 5) : *Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu; ego hodie genui te? et rursum: Ego ero illi in Patrem... et ipse erit mihi in Filium.* Atqui Angelorum filiatio est adoptiva per gratiam. Ergo Verbi filiatio non est adoptiva, sed naturalis.

Tertia classis textus exhibet, quibus Verbo ea attribuuntur, quae ei soli, qui vere Deus est atque Deo Patri consubstantialis, convenire possunt. — Verbo attribuitur :

AETERNITAS. (*Joan.*, I, 1) : *In principio erat Verbum.* In principio, scilicet ante omnia, erat Verbum. Quibus verbis innixum, Concil. Nicaenum I. hanc Arianorum propositionem condemnavit : « Fuit aliquando tempus quando Filius Dei non erat. » — (*Hebr.*, I, 8, 11, 12) : *Ad Filium autem* (dixit Deus) : *Ipsi peribunt, tu autem permanebis... tu autem idem ipse es et anni tui non deficient.* Et, (*Apoc.*, I, 8), legimus : *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis... qui est, et qui erat, et qui venturus est.*

MUNDI CREATIO. (*Joan.*, I, 3) : *Omnia per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil quod factum est.* — Et (v. 10) : *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est.* — (*Ps.*, CI, 26) : *Initio tu, Domine, terram fundasti; et opera manuum tuarum sunt coeli.* Quae verba de Christo intelligenda esse testatur Apostolus, *Hebr.*, I, 10.

OMNISCIENTIA. (*Coloss.*, II, 3) : *In quo* (Christo) *sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.*

POTESTAS REMITTENDI PECCATA. (*Luc.*, V, 20) : *Homo, remittuntur tibi peccata tua.*

INFUSIO GRATIAE. (*Joan.*, I, 12) : *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Sed per solam gratiam sanctificantem homo formaliter constituitur filius Dei.

HONOR CULTUS DIVINI. (*Joan.*, V, 23) : *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.*

AEQUALIS POTESTAS CUM PATRE. (*Matth.*, XXVIII, 19) : *Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti.*

AEQUALIS VIRTUS AD OPERANDUM. (*Joan.*, V, 19) : *Quaecumque enim ille* (Pater) *fecerit, haec et Filius similiter facit.*

VIRTUS BEATIFICANDI. (*Joan.*, X, 28) : *Et ego vitam aeternam do eis.*

II. Ex Traditione¹. Antitrinitarii recentiores ultro fatentur SS. Patres qui, peracto Concilio Nicaeno, scripsere, Christi divinitatem atque ejus cum Patre consubstantialitatem admisisse; ast negant Patres antenicaenos easdem agnovisse. Horum igitur testimonia imprimis sunt referenda.

S. Ignatius M. Christum Deum aperte confitetur, eumque saepius *Deum, Deum nostrum* vocat. Scribens *ad Smyrn.* ait : « Glori-

¹ Cf. *S. Alph.*, loc. cit., § 2; Witasse; Petrocorenses, *De Trinit.*, c. 1, q. 2.

fico Jesum Christum Deum. » (M., 5, c' 707.) Et in *Epist. ad Ephes.*: « Medicus unus est, et carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine existens Deus, in mortè vita vera, et ex Maria et ex Deo, primum passibilis et tunc impassibilis, Jesus Christus Dominus noster. » (M., 5, c. 651.)

S. Polycarpus: « Quapropter de omnibus laudo te, benedico tibi, glorifico te, cum sempiterno et coelesti Jesu Christo, dilecto tuo Filio, cum quo tibi et Spiritui Sancto gloria, et nunc et in futura saecula. Amen. » (In *Ep. Fratrum Smyrn.* M., 5, c. 1039.)

S. Justinus: « Ejus autem Filius, qui solus proprie Filius dicitur Verbum antequam mundus crearetur, quod et una cum eo (Patre) aderat, et genitum est... hic, inquam, Filius... Christus vocatur. » (*Apol.* 2, n. 6. M., 6, c. 454.)

S. Irenaeus: « Ipse Christus cum Patre vivorum est Deus, qui locutus est Moysi, qui et patribus manifestatus est. » (*Adv. haer.*, I. 4, c. 5, n. 2. M., 7, c. 985.)

III. **Ex Ratione.** Legimus (*Joan.*, I, 3): *Omnia per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil quod factum est.* « Qui Verbi divinitatem negat, ait *S. Alphonsus*, vi istorum verborum dicere cogitur vel Verbum factum non esse, sed fuisse ab aeterno; vel Verbum a semetipso factum esse. Sed dicere Verbum a semetipso factum esse, manifeste repugnat, *nemo enim dat quod non habet.* Necesse est igitur ut confiteamur Verbum factum non esse, alioquin falsum esset quod dicit *S. Joannes*: *sine ipso factum est nihil quod factum est.* Ita argumentatur *S. Augustinus* (*De Trinit.*, I. 1, c. 6), qui ex praecitatis verbis evidenter demonstrat Verbum esse Patri consubstantiale: *Neque enim dicit omnia nisi quae facta sunt, id est omnem creaturam; unde liquèdo apparet ipsum factum non esse per quem facta sunt omnia; et si factus non est, creatura non est; si autem creatura non est, ejusdem cum Patre substantiae est; etc.* » (*Loc. cit.*, n. 6.)

546. Prop. III. *Spiritus Sanctus est verus Deus, Patri et Filio consubstantialis*¹.

De fide, ex diversis Conciliis, praesertim ex Constant. I: « Credimus in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, et cum Patre et Filio adorandum et glorificandum, qui locutus est per prophetas. » — Et ex Later. IV, *de Summa Trinit.*, cap. 1: « Confitemur quod unus solus est verus Deus... Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus, tres quidem personae, sed una essentia, substantia, seu natura simplex omnino. »

¹ Cf. *S. Alph.*, *Hist. haer.*, Confut. 3.

PROB. I. Ex S. Scriptura. — 1º Spiritus Sanctus vocatur Deus (Act., v, 3, 4) : *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui Sancto ?... Non es mentitus hominibus, sed Deo.* — (Hebr., i, 1) : *Multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis*, etc. Sed Spiritus Sanctus est, qui Patribus locutus est, ut constat II, Petr., i, 21 et Act., i, 16. — Spiritus Sanctus igitur est verus Deus.

2º Ex forma baptismi (Matth., xxviii, 19) : *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* His in verbis Christus Spiritum Sanctum Patri et Verbo connumerat. Atqui si Spiritus Sanctus non esset verus Deus, hoc fieri non potuisset. Ergo. (Cf. n. 544, B.) — « Ut baptizamur, ait S. Basilius, ita et credimus ; ut credimus, ita et glorificamus. Cum igitur baptismum a Salvatore datum sit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, consentaneam baptismati confessionem fidei, consentaneam etiam fidei glorificationem adhibemus ; Spiritum Sanctum una cum Patre et Filio glorificantes, eo quod persuasum sit nobis, illum a natura divina non esse alienum. Neque enim eorumdem honorum esset particeps, quod alienum foret secundum naturam. » (Epist. 159, n. 2. M., 32, c. 619.)

3º (I, Joan., v, 7) : *Tres sunt qui testimonium dant in coelo : Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus ; et hi tres unum sunt.* Si autem hi tres unum, id est, una natura sunt, Spiritus Sanctus, non secus ac Pater et Filius, verus Deus est.

4º Spiritui Sancto in S. Scripturis ea attribuuntur divina attributa, quae soli Deo convenire possunt. Attribuitur : IMMENSITAS (Sap., i, 7) : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* — OMNISCIENTIA I, Cor., ii, 10, 11) : *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei... Quae Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei.* — (Joan., xiv, 26.) *Paraclitus autem Spiritus Sanctus quem mittet Pater in nomine meo ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia quaecumque dixero vobis.* Et (xvi, 13) *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.* — MAJESTAS SUPREMA (I, Cor., vi, 19) : *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est.*

Spiritui Sancto in Scripturis divinae attribuuntur operationes. Ipsi attribuitur :

MUNDI creatio (Ps., ciii, 30) : *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur.* — (Job., xxvi, 13) : *Spiritus ejus ornavit coelos.*

INFUSIO GRATIAE ET JUSTIFICATIO IMPII (Rom., v, 5) : *Caritas*

Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. — (I. Cor., vi, 11) : Justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.

GRATIARUM GRATIS DATARUM COLLATIO (*Matth.*, xii, 28) : *In Spiritu Dei ejicio daemones. — (I, Cor., xii, 4-11) : Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus... Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem... Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae... Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.*

INSPIRATIO PROPHETARUM (*II, Petr.*, i, 21) : *Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. — (Heb., x, 15.) Contestatur autem nos et Spiritus Sanctus...*

II. Ex Traditione. 1º Plura Concilia, quae generalia quae particularia, Spiritus Sancti divinitatem, atque ejus cum Patre et Filio consubstantialitatem, contra Macedonium definierunt. (Cf. S. ALPH. *Confut.* 3, n. 16.)

2º Fidei Symbola antiquissima Spiritus Sancti divinitatem confitentur. Legimus in Symb. Athanasiano : « Patris et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna majestas. Qualis Patre, talis Filius, talis Spiritus Sanctus, etc. »

3º Ecclesia in suis orationibus Spiritum Sanctum, non secus ac Patrem et Filium, tanquam Deum semper invocavit ; et a primis jam saeculis usa est doxologia : *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*. Sed lex orandi legem statuit credendi. (*De doxologia* cf. S. BASILIUM, *De Spirit. S.*, c. 25-29. — Et S. ALPH., *Confut.* 3, n. 13.)

4º SS. Patres uno ore Spiritus Sancti divinitatem celebrant. Ait Joannes Papa II : « Quod Spiritus simul Patris, et Filii sit, et ipse consubstantialis et coaeternus ambobus. » (In *Ep. ad Senatores M.*, 66, c. 21.) — S. Justinus : « Sed eum (Patrem), et Filium qui ab eo venit... et Spiritum propheticum colimus et adoramus, ratione et veritate venerantes. » (*Apol.* 1, n. 6. M., 6, c. 335.) — Clemens Alex. : « Unus quidem est universorum Pater ; unum est etiam Verbum universorum ; et Spiritus Sanctus unus, et ipse est ubique. » (*Paedag.*, l. 1, c. 6. M., 8, c. 229.)

547. Prop. IV. *Tres divinae personae una sunt essentia, substantia, seu natura divina.*

De fide, ex pluribus Conciliis. Legimus in Constantin. II, coll. 8, can. 1 : « Si quis non confitetur Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, unam naturam, sive substantiam, et unam virtutem, et potestatem,

Trinitatem consubstantialiam, unam Deitatem in tribus subsistentiis, sive personis adorandam, talis anathema sit. » — Et id Symb. S. Athanasii : « Fides catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas, neque substantiam separantes. »

PROB. I. Divinae essentiae unitas in tribus divinis personis ex iis, quae in superiore tractatu de unitate Dei dicta sunt (n. 447), manifeste eruitur. Si enim Pater est Deus, Filius Deus, et Spiritus Sanctus Deus, quin eandem naturam et substantiam habeant, tres Dii ab invicem distincti existunt ; quod repugnat.

II. Eadem divinae essentiae in tribus personis unitas ex superioribus manifeste probatur (n. 545 et 546). In eis enim tum consubstantialitas Verbi cum Patre, tum consubstantialitas Spiritus Sancti cum Patre et Filio in luce posita est. Sed trium divinarum personarum consubstantialitas absolute exigit, ut una sit in eis essentia, una substantia.

Imprimis autem citari debent verba Christi (*Joan.*, x, 30) : *Ego et Pater unum sumus.* — Et (*I, Joan.*, v, 7) : *Tres sunt qui testimonium dant in coelo : Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus; et hi tres unum sunt.* Sed verbum *unum*, in neutro genere, idem significat ac *unum ens*. Sed unius entis una est natura, una substantia.

III. **Ex Traditione.** Concilia qua generalia qua particularia, universa traditio Ecclesiae, omnes SS. Patres unitatem essentiae divinarum Personarum vindicarunt. « Omnes, ait *August.*, quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate... hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus unius ejusdemque substantiae inseparabili aequalitate divinam insinuent unitatem, ideoque non sint tres dii, sed unus Deus. » (*De Trinit.*, l. 1, c. 4. M., 42, c. 824.)

548. Corollaria. Ex dictis de unitate naturae in tribus divinis personis deduces :

I. *Tres divinas personas esse sibi coaequales et coaeternas.* « Et in hac Trinitate, ait *Symb. S. Athan.*, nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus ; sed totae tres personae coaeternae sibi sunt et coaequales. » — « Sciendum est, ait *Magister Sent.*, I, D. 19, quia Pater non est major Filio, nec Pater vel Filius major Spiritu Sancto, nec majus aliquid duae personae sunt simul quam una, nec tres simul majus aliquid quam duae ; nec major est essentia in tribus quam in duabus, nec in duabus quam in una : quia tota est in singulis. » — Similiter, licet Filius a Patre, et Spiritus Sanctus a Patre

et Filio procedat, nulla inter eos prioritas temporis existit, quia eadem essentia est simul tres personae.

II. Tribus personis communia esse *tum attributa absoluta*, quippe haec divinam naturam, quae in tribus personis eadem est, sequuntur ; *tum opera ad extra*, quippe quae ab omnipotentia procedunt ; omnipotentia vero, utpote attributum absolutum, tribus personis communis est. — Exinde effata : *Omnia in divinis sunt communia, ubi non obviat relationis oppositio* ; — et : *Indivisa sunt opera Trinitatis ad extra*.

III. *Quamlibet personam in aliis intime inexistere*. — Divinae personae ab invicem infinite distinguuntur ; quaelibet tamen in aliis intime inexistit, secundum illud Christi Domini (*Joan.*, xiv, 11) : *Non creditis quia ego in Patre et Pater in me est ?* Et secundum illud quod canit S. Mater Ecclesia : *In Patre totus Filius, et totus in Verbo Pater (In hymno ad laud. fer. 2^{ae})*. — Et S. August. : « Singula, ait, sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia. » (*De Trinit.*, l. 6, c. 10. M., 42, c. 932.)

Haec intima et mutua inexistencia unius personae in altera *circuminsessio* seu *perichoresis* vocatur, et in eo praesertim fundatur, quod in tribus personis eadem est natura. « Secundum essentiam, ait S. Th., Pater est in Filio, quia Pater est sua essentia, et communicat suam essentiam Filio, non per aliquam suam transmutationem. Unde sequitur quod, cum essentia Patris sit in Filio, in Filio sit Pater. » (P. 1, q. 42, a. 5.) Et S. August. « Propter unitatem naturalem totus Pater in Filio et Spiritu Sancto est ; totusque Spiritus Sanctus in Patre et in Filio est. Nullus horum extra quemlibet ipsorum est ». (*De fide ad Petr.*, c. 1, n. 4. M., 40, c. 754.)

Quo pacto autem una persona tota sit in altera, altum est arcanum, quod ab homine reserari nequit. « Affert plerisque obscuritatem, inquit S. Hilarius, sermo Domini, cum dicit : *Ego in Patre, et Pater in me est* : et non immerito ; natura enim intelligentiae humanae rationem dicti istius non capit... nec exemplum aliquod rebus divinis comparatio humana praestabit. Sed non intelligibile est homini, Deo possibile est. » (*De Trinit.*, l. 3. M., 10, c. 76.)

549. Quaeritur : *Utrum mysterium SS. Trinitatis Judaeis fuerit cognitum.*

Respondet S. Gregorius Magnus : « Sancti Patres, quos per sanctam Scripturam ante legem fuisse cognovimus, unum quidem omnipotentem Deum, sanctam videlicet Trinitatem esse noverunt : sed eandem Trinitatem, quam cognoverant, aperte minime praedicaverunt... Hebraeorum populus de cognitione S. Trinitatis eruditus non est. Et quamvis hanc spirituales Patres perfecte cognovissent, multitudo tamen Synagogae nec invenire mysterium Trinitatis potuit, nec quaerere scivit. » (In *Ezech.*, l. 2, hom. 16. M., 76, c. 979.)

CAPUT II

De intrinseca SS. Trinitatis ratione.

Explorata mysterii SS. Trinitatis veritate, intrinseca ejus ratio, in quantum hujusmodi investigatio debilitati humani intellectus concessa est, inspiciatur necesse est. Disserendum est ergo : I. de divinis processionibus ; II. de relationibus ; III. de notionibus et actibus notionalibus.

ARTICULUS I.

De divinis processionibus.

550. Definitio. — Processio definitur : *Origo unius ab alio tanquam principio*; sicut, v. gr., dicimus : radius procedit a sole, operatio ab operante, genitus a generante.

Processio est duplex, videlicet : ad intra seu immanens, et ad extra seu transiens. — Processio *immanens* est productio alicujus, quod intra principium productivum remanet ; ejusmodi est verbum mentis, quod in intellectu, et volitio, quae in voluntate remanet. — Processio *transiens* est productio alicujus extra suum principium productivum ; ut, v. gr., aedificatio, qua ab artifice fabricatur domus. (Cf. *Polm.*, n. 379 et seq. — *S. Th.*, q. 27, a. 1.)

551. Processio immanens perfecta et imperfecta. — Processio immanens est vel perfecta, vel imperfecta ¹. — Processio *imperfecta*, quae etiam *physica* vocatur, ea est, qua unum ab alio ita procedit, ut importetur cum mutatio ex parte principii, tum vera et stricta dependentia termini productionis a suo principio tum numerica saltem inter principium et principiatum naturae diversitas. Terminus hujus processionis nuncupatur *effectus*. Sic, v. gr., in homine, verbum mentale est processio ad intra, sed imperfecta, quia et intellectus dicendo verbum mutatur, et verbum quoad esse ab intellectu stricte et proprie dependet, et diversam ab eo naturam habet. — Omnis processio quae fit in creaturis est imperfecta, ut notat S. Thomas. (1. *Sent.*, D. 13, a. 1.)

Processio *perfecta*, quae etiam *metaphysica* vocatur, ea est quae in suo conceptu includit tantum emanationem seu originem, qua unum ab alio producit absque omni imperfectione mutationis ex parte producentis, vel diversitatis aut dependentiae ex parte producti ; ita ut inter ipsum productum et producentem duo duntaxat respec-

¹ Cf. S. Th., q. 27, a. 1, ad 2 et 3. — Isamb., In q. 27, disp. 3.

tus *a quo alius*, et *qui ab alio*, remaneant. Haec processio est soli Deo propria, in quo solo, absque mutatione Patris aut dependentia vel diversitate procedentis, natura Patris eadem numero Filio et Spiritui Sancto communicatur. — Quae distinctio ad solvendas rationes, quas Ariani et Macedoniani contra divinas processiones adducunt, apprimè inservit.

552. Discrimen inter causam et principium. — Doctores Latini ad originem divinarum personarum significandam, nunquam voce *causa* utuntur, quippe quae apud Latinos pro correlativo vocem *effectus* habeat, et processionem imperfectam semper denotet; e contra vox *principium*, quae est universalior, processionem perfectam etiam significat; quo fit ut in divinis, Pater principium Filii, non vero ejus causa, dici possit. — Apud Graecos vero vocabulum *causa* eundem sensum prae se fert ac *principium* apud Latinos; unde et Patres Graeci Deum Patrem *causam* vel *principium* Filii vocare consueverunt. (Cf. S. TH., *De Pot.*, q. 10, art. 1, ad 8 et 9.)

553. Processio activa et passiva. — Processiones considerari possunt active vel passive. *Active* sumptae sunt ipsa principia, seu operationes, quibus personae divinae procedentes producuntur. — *Passive* sumptae, sunt termini illarum actionum, seu personae ex illis principiis et actionibus procedentes.

554. Prop. I. *In Deo processiones, et quidem duae, nec plures, nec pauciores, sunt admittendae.*

De fide, ex Script. Sacra. Conciliis, atque unanimi Patrum traditione.

PROB. I^a PARS : *In Deo processiones sunt admittendae.*

I. **Ex Symbolo Nicaeno**, in quo Verbum divinum dicitur : *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* — Et de Spiritu Sancto additur : *Qui ex Patre Filioque procedit.*

II. **Ex S. Scriptura.** Christus de se dicit (*Joan.*, VII, 29 : *Ego scio eum, qui ab ipso sum.* — (*Joan.*, VIII, 42) : *Ego ex Deo processi, et veni.* — Et de Spiritu Sancto dicit (*Joan.*, XV, 26) : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit.*

III. **Ex Traditione.** « Nefas est dicere, ait S. Joan. Damasc., Deum naturali fecunditate caruisse; fecunditas porro in eo posita est, ut quis ex seipso, id est ex propria substantia, prolem natura sui similem edat. » (*De fide orth.*, l. 1, c. 8. M., 94, c. 811.)

IV. **Ex Ratione.** Divinarum processionum existentiam, quippe quae sola revelatione innotescere possint ratio naturalis nullis potest

argumentis apodictice probare. Posita autem earumdem revelatione, ratio eas congruentiis quibusdam suadere valet. In Deo enim, ut (n. 462 et seq.) dictum est, intellectus existit et voluntas. Sed intellectui et voluntati naturale est, ut ab eis actus procedat. « Quicumque enim intelligit, ait S. Thomas, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae ex vi intellectiva proveniens, et ex ejus notitia procedens, quae conceptio Verbum mentis appellatur. » (P. 1, q. 27, a. 1.) Cum ergo Deus sit summe et infinite intelligens, ex sui cognitione Verbum, non accidentale et imperfectum sicut nos, sed aeternum et substantiale, producit.

Similiter « secundum operationem voluntatis invenitur in nobis quaedam alia processio, scilicet processio amoris, secundum quam amatum est in amante ». Sed Deus habet perfectissimam voluntatem. « Unde et praeter processionem Verbi ponitur alia processio in divinis, quae est processio amoris. » (P. 1, q. 27, a. 3.)

PROB. II^a PARS : *Duae processioness, nec plures, nec pauciores, sunt in Deo.*

1° Probatur iisdem argumentis ac prima pars. — *De fide* est enim in Deo esse tres personas, nec plures nec pauciores, quarum una necessario est principium ; aliae vero duae sunt a principio. Atqui persona procedens est idem ac processio passive sumpta. Ergo in Deo duae sunt processioness.

2° « Processiones in divinis, ait S. Th., accipi non possunt, nisi secundum actiones quae in agente manent. Hujusmodi autem actiones in natura intellectuali et divina non sunt nisi duae ; scilicet *intelligere* et *velle*... Relinquitur igitur quod nulla alia processio possit esse in Deo nisi Verbi et Amoris. » (P. 1, q. 27, a. 5.)

555. Prop. IIe. *Processio Verbi dici debet vera generatio, non autem processio Spiritus Sancti*¹.

De fide, ex diversis Symbolis atque Conciliis. Legimus in Symb. S. Athanasii : « Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus Sanctus a Patre et Filio : non factus, nec creatus nec genitus, sed procedens. »

PROB. I^a PARS : *Processio Verbi est vera generatio.*

I. Ex S. Scriptura. Legimus (Ps., II, 7) : *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* — (Ps., CIX, 3) : *Ex utero ante luciferum genui te.* Quae verba, teste Apostolo (Hebr., I, 5 ; v, 6), de Christo, Verbo divino, prolata sunt.

¹ Cf. S. Th., *Cont. Gent.*, I. IV, c. 11 ; Aguirre, disp. 95 ; Isamb., In q. 27, disp. 4, a. 2.

Verbum vocatur *Filius Unigenitus* (Joan., I, 18) : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*. Sed *unigenitus* est filius *unicus*, qui vera generatione ex Patre natus est. — Verbum vocatur *proprius Filius Dei* (Rom., VIII, 32) : *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit*. Sed Filius proprius est filius naturalis, qui ex substantia Patris genitus est. Processio igitur Verbi est vera generatio.

II. **Ex Ratione.** Naturalis intellectus nullam rationem assignare valet, qua Filii processionem veram esse generationem certo probetur ; congruentiam tamen afferre potest ; scilicet :

Ex Scripturis et Traditione certum est, Verbum a Patre per intellectum prodecere. Sed in processione divina, quae est ab intellectu, ea omnia inveniuntur, quae ad veram et proprie dictam generationem requiruntur. Ergo Verbi processio potest et debet dici generatio.

Et re quidem vera, generatio definitur : *Origo viventis a principio vivente conjuncto in similitudinem naturae vi processionis formaliter*. Atqui Verbum divinum procedens a Patre : a) *Est vivens a principio vivente* ; (Joan., v, 26) : *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso*. — b) *Est a principio conjuncto* ; (Ps., CIX, 3) : *Ex utero ante luciferum genui te* ; id est, de mea substantia. — Et (Joan., x, 30) : *Ego et Pater unum sumus*. — c) *Est in similitudinem naturae* ; (Hebr., I, 3) : *Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus*. — d) *Vi processionis formaliter* : verbum ab intellectu dictum, vi suae processionis, est perfecta rei intellectae similitudo. Intellectus enim, ut docent philosophi, intelligendo aliquam rem, sibi rei intellectae imaginem seu similitudinem, verbum mentis nuncupatam, efformat ; exinde axioma : *Intellectus fit in actu per hoc quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem*. Deus Pater igitur intelligendo seipsum, vi suae intellectionis perfectam et substantialem sui ipsius imaginem, quae Verbum dicitur producit. Cum autem secunda SS. Trinitatis persona ab intellectu Patris procedat, ipsa vi suae processionis in similitudinem Patris producentis procedit. « Processio igitur, inquit S. Th., quae attenditur secundum rationem intellectus, est secundum rationem similitudinis ; et in tantum potest habere rationem generationis, quia omne generans generat sibi simile. » (P. 1, q. 27, a. 4.)

PROB. II^a PARS : *Processio Spiritus Sancti non est generatio*.

I. **Ex S. Scriptura.** Verbum in Sacris Scripturis semper vocatur *Unigenitus* ; (Joan., I, 18) : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. — (Joan., III, 16) : *Sic Deus dilexit mundum, ut*

Filium suum unigenitum daret. Sed si processio Spiritus Sancti generatio dici posset, Verbum non foret *Unigenitus*. — *Ad hoc:* A Scripturis Sacris et a Patribus generatio Spiritui Sancto nunquam, semper vero soli Filio, tribuitur.

II. Ex Ratione. Illius processio dici nequit generatio, qui vi suae processionis formaliter similitudinem cum suo principio non habet. Atqui Spiritus Sanctus, qui a voluntate Patris et Filii procedit, vi suae processionis formaliter similitudinem cum Patre et Filio non habet. Ergo ipsius processio nequit dici generatio.

Prob. min. « Voluntas fit in actu, ait *S. Th.*, non per hoc quod aliqua similitudo voliti sit in voluntate ; sed ex hoc quod voluntas habet quamdam inclinationem in rem volitam... Processio igitur quae attenditur secundum rationem voluntatis, non consideratur secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis et moventis in aliquid ; et ideo quod procedit in divinis per modum amoris, non procedit ut genitum, vel ut Filius, sed magis procedit ut spiritus. Quo nomine quaedam vitalis motio et impulsio designatur. (P. 1, q. 27 ; a. 4.)

N.-B. Processio Spiritus Sancti nomen commune *processionis* conservat ; Filii vero processio *generatio* vocatur. « Deum, ait *S. Th.*, nominare non possumus nisi ex creaturis. Et quia in creaturis communicatio naturae non est nisi per generationem, processio in divinis non habet proprium vel speciale nomen nisi generationis. Unde processio quae non est generatio, remansit sine speciali nomine, sed potest nominari spiratio, quia est processio Spiritus. » (P. 1, q. 27, a. 4, ad 3.)

556. Scholium¹. Ex dictis intelligitur ratio *probabilis* a Patribus et theologis communiter assignata, ob quam Verbum, non autem Spiritus Sanctus, vocatur *Filius*, et *Genitus*, quia scilicet Verbum, procedendo per intellectum Patris, vi processionis formaliter omnia habet, quae ad veram et proprie dictam generationem requiruntur ; Spiritus Sanctus vero, procedendo per voluntatem, deficit in ratione similitudinis vi ipsius processionis formaliter.

Spiritus Sanctus procedit quidem etiam in similitudinem Patris et Filii ; est enim Deus de Deo. Sed haec similitudo non est vi processionis formaliter, sed aliunde, ex eo scilicet quod, quidquid est in Deo, Deus est ; et quidquid procedit a Deo ut ei immanens, ejusdem naturae, ac ipse Deus producens, esse debet. Et ideo Spiritus Sancti processio nequit dici generatio, cum ad generationem non sufficiat assimilatio quocumque modo habita ; sed requiratur assimilatio vi ipsius actionis productivae ; sic, v. gr., Abel dicitur natus ex Adamo, non autem Eva, quamvis haec etiam sit ex substantia Adami. (*Con. Gent.*, 4, c. 23, n. 10.)

Haec ratio est *probabilis* et communiter recepta ; non est autem omnino certa ; confitentur enim unanimiter SS. Patres et theologia nullam certam hujus discriminis rationem assignari posse, quippe quum de generatione aeterna agatur, cujus modum Deus nobis revelare noluit.

¹ Cf. Isamb., q. 27, disp. 4, a. 4 et seq.

557. Prop. III. *Eximiae sunt divinarum processionum proprietates et praerogativae*¹:

Divinae processionēs :

1° Sunt IMMANENTES (*Joan.*, I, 1) : *Et Verbum erat apud Deum.* — (*Ibid.*, 18) : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* — (*xiv*, 11) : *Ego in Patre, et Pater in me est.* « De Patre, ait *S. Petrus Chrysologus*, processit Filius, non recessit ; nec succedens Patri prodivit ex Patre, sed prodivit mansurus semper in Patre. Audi Joannem dicentem : *Hoc erat in principio.* (*Joan.*, I.) Et alibi : *Quod fuit ab initio.* (*I, Joan.*, I.) Quod erat, utique non accessit ; quod fuit, apparet utique non coepisse. » (*Serm.* 57. *M.*, 52, c. 358.) — Quod autem de Verbo dicitur, etiam de Spiritu Sancto affirmandum est. Ratio est : quia Verbum per intellectum, et Spiritus Sanctus per voluntatem procedit. Sed intellectus et voluntas suarum actionum vitalium terminos in seipsis habent.

2° Sunt SUBSISTENTES. Propter innatam creaturae imperfectiōnem, verbum humanum et angelicum est accidens, et eandem cum eo, a quo procedit, naturam non habet. — Idem de amore dicendum est.

« Quum autem intellectus divinus, ait *S. Th.*, non solum sit semper in actu, sed etiam sit ipse actus purus, oportet quod substantia intellectus divini sit ipsum suum intelligere, quod est actus intellectus. Esse autem verbi interius concepti, sive intentionis intellectae, est ipsum suum intelligi. Idem ergo esse est Verbi divini et intellectus divini, et per consequens, ipsius Dei, qui est suus intellectus. Esse autem Dei est ejus essentia vel natura, quae idem est quod ipse Deus. Verbum igitur Dei est ipsum esse divinum, est essentia ejus, et ipse verus Deus. » (*Cont. Gent.*, I, 4, c. 11.) — Idem de Spiritu Sancto affirmandum est.

3° Sunt NECESSARIAE. Deus semetipsum necessario cognoscit ; ac proinde necessario existit in seipso ut intellectum in intelligente : seu necessario de se efformat Verbum, perfectissimam et substantialem sui imaginem. « Deus seipsum naturaliter intelligit, ait *S. Th.*, sicut et naturaliter est ; suum enim intelligere est suum esse. Verbum igitur Dei seipsum intelligentis naturaliter ab ipso procedit... Unde falsum est quod Ariani dicunt quod Pater genuit Filium voluntate : quae enim voluntarie fiunt, non naturalia sunt. » (*Cont. Gent.*, I, 4, c. 11.) — Idem dicendum de amore : Deus quippe seipsum necessario diligit.

¹ Cf. Contenson, I, 3, d. 1, c. 1, sp. 3.

4° Sunt AETERNAE. (*Mich.*, v, 2) : *Egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis*. Deus ab aeterno sese intelligit atque amat. Cum autem aeternitas sit *nunc* in sua immobilitate totum tempus ambiens, personae procedentes fluunt perenniter a suo principio ; sunt semper veteres et semper novae : veteres, quia sine initio ; novae, quia quotidie, singulisque momentis promanant. *Ego hodie genui te*. — Et Later., cap. *Firmiter*, docet : « Ab initio semper et sine fine Pater generans, et Filius nascens, et Spiritus Sanctus procedens. » — Et *S. Th.* : « Filius semper generatur, et Pater semper generat. » (*P.* 1, q. 42, a. 2, ad 3. — Cf. *ibid.*, a. 4 ; et 1. *Sent.*, D. 9, a. 2.)

5° Sunt OMNIS IMPERFECTIONIS EXPERTES. In creatis omnis processio quamdam involvit imperfectionem : sic, v. gr., mutatur principium produciens ; id, quod procedit, efficitur, et a suo principio quoad esse dependet, nec eandem numero naturam cum suo principio possidet.

In divinis, processiones nullam prorsus imperfectionem conjunctam habent. Pater generat, sed absque sui mutatione : « Verae fidei professio est, *inquit S. Hilarius*, ita Deum ex Deo natum, ut lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam praestat ex sese, ut det quod habet, et quod dederit, habeat. » (*De Trinit.*, l. 6, n. 12. M., 10, c. 166.) — Nascitur Filius, sed quia eandem numero cum Patre naturam divinam habet, a Patre nec causatur nec efficitur, nec ab eo quoad esse dependet, nec Patre minor existit. « De Deo nascitur Deus, *ait Zeno Veron.*, de toto totus, totum Patris habens, nihil derogans Patri. » (*Serm.* 2.) — Idem de Spiritu Sancto respectu Patris et Filii dicendum est.

ARTICULUS II.

De divinis relationibus ¹.

558. Ex illis, quae de processionibus dicta sunt, sequitur in Deo relationes existere ; relatio quippe nihil est aliud, quam *ordo seu respectus unius ad aliud*, v. gr., patris ad filium.

In qualibet relatione tria inveniuntur, videlicet : *subjectum* quod refertur ; *terminus* ad quem refertur ; et *fundamentum*, seu ratio ob quam unum ad aliud refertur ; v. gr., Pater refertur ad Filium propter generationem.

Relatio potest esse vel realis, vel rationis ². *Relatio realis* ea est, quae in rebus, independenter a mentis consideratione, invenitur ;

¹ Cf. *S. Th.*, P. 1, q. 28 ; *De Pot.*, q. 7 ; Aguirre, disp. 79, 80 et 81. — ² Cf. *S. Th.*, 1. *Sent.*, d. 28, q. 2, a. 1.

rationis ea dicitur, quae in rebus realiter non invenitur, sed a mente tantum ponitur.

559. Relatio, sicut quodlibet aliud accidens, dupliciter considerari potest, nempe ¹: 1° Quoad *suum esse*, seu *suam entitatem*, secundum quod relatio est accidens, et hoc est inesse subjecto : « accidentis enim esse est inesse ». (P. 1, q. 28, a. 2.) — 2° Quoad *rationem suam specificam*, qua relatio ab aliis accidentibus generice distinguitur ; et hoc est *referri ad aliud*. Et ex hac ratione relatio non habet quod ponat aliquid in eo, de quo dicitur, quia « ratio propria relationis non accipitur secundum comparisonem ad illud in quo est, sed secundum comparisonem ad aliquid extra ». (P. 1, q. 28, a. 2 ; cf. *De Pot.*, q. 2, a. 5.) — Quae duo a theologis vocantur *esse in* et *esse ad*. — Relationes, quae divinas personas constituunt, ut dicetur in prop. V. (n. 565.), sunt relationes secundum *esse ad*, et non secundum *esse in*. Sic, p̄vgr., Patrem constituit paternitas non secundum *esse in se* consideratum ; sed quatenus in ordine ad Filium consideratur.

560. Prop. I. *Admittendae sunt in Deo relationes reales* ².

De fide ex Florent. in quo legimus : « Omnia (in Deo) sunt unum et idem ubi non obviat relationis oppositio. » — Et ex Tolet. II : « In relativis personarum nominibus Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus Sanctus ad utrosque refertur. »

PROB. I. **Ex S. Scriptura.** prima SS. Trinitatis persona semper vocatur Pater ; secunda vero Filius, et quidem Filius *verus, proprius*. Porro, denominatio Patris et Filii veram et realem relationem Patrem inter et Filium denotat, quippe quum nullus dicatur Pater nisi in ordine ad Filium. Sunt igitur in Deo relationes reales.

II. **Ex Ratione.** 1° Ubi est vera origo unius ab altero, ibi adsint reales relationes producentis et producti, necesse est. Atqui in divinis Filius originem realiter habet a Patre, et Spiritus Sanctus a Patre et Filio. Ergo necesse est ut in Deo realis adsit relatio Patrem inter et Filium ; atque Spiritum Sanctum inter et Patrem et Filium.

2° *De fide* est, Patrem et Filium, et Spiritum Sanctum esse tres personas ab invicem realiter distinctas. Atqui Pater et Filius sola paternitate et filiatione ab invicem distinguuntur ; et Spiritus Sanctus sola spiratione passiva a Patre et Filio realiter distinguitur, secundum axioma Boetii ab omnibus receptum : « sola relatio in divinis multiplicat Trinitatem ». (*De Trinit.*, c. 6. M., 64, c. 1255.) Ergo paternitas, filiatio, et spiratio sunt relationes reales.

¹ Cf. 1. *Sent.*, d. 26, q. 2, a. 1, et P. 1, q. 28, a. 2. — ² Cf. Aguirre, d. 81, sect. 1 (p. 539).

561. Prop. II. *Quatuor sunt in Deo relationes reales, scilicet: Pater-
nitas, Filiatio, Spiratio activa, et Processio seu Spiratio passiva*¹. —
Certa.

PROB. Cum in Deo relationes secundum originem solum atten-
dantur, tot in Eo reales sunt relationes, quot in Eo sunt principia
producentia, et personae procedentes. Atqui fides docet duo esse in
Deo principia producentia, videlicet Patrem relate ad Filium, et
Patrem et Filium relate ad Spiritum Sanctum; et duas esse perso-
nas procedentes: Filium a Patre, et Spiritum Sanctum a Patre et
Filio. Quatuor igitur in Deo existunt relationes reales: paternitas
scilicet et filiatio, spiratio activa et spiratio passiva.

Apposite *S. Thomas*: « Relationes reales in Deo non possunt accipi nisi secun-
dum actiones, secundum quas est processio in Deo non extra, sed intra. Hujus-
modi autem processiones sunt duae tantum, quarum una accipitur secundum
actionem intellectus, quae est processio Verbi; alia secundum actionem volun-
tatis, quae est processio amoris. Secundum quamlibet autem processionem
oportet duas accipere relationes oppositas, quarum una sit procedentis a prin-
cipio, et alia ipsius principii. Processio autem Verbi dicitur generatio secun-
dum propriam rationem qua competit rebus viventibus. Relatio autem prin-
cipii generationis in viventibus perfectis dicitur Paternitas; relatio vero pro-
cedentis a principio dicitur filiatio. Processio vero amoris non habet nomen
proprium, unde neque relationes quae secundum ipsam accipiuntur. Sed voca-
tur relatio principii hujus processionis *spiratio*, relatio autem procedentis, pro-
cessio. » (P. 1, q. 28, a. 4.)

562. Prop. III. *Relationes divinae ab essentia non realiter, sed vir-
tualiter distinguuntur.*

Relationes ab essentia *non distinguuntur realiter*, est *de fide*, contra
Gilbertum Porretanum, ex Florentino definiente: Relationem sola
ratione distinguere ab essentia; — et ex Later. IV, cap. 2: « Licet igi-
tur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus, non tamen
aliud: sed id quod est Pater, est Filius et Spiritus Sanctus idem om-
nino. »

Relationes *distinguuntur ab essentia virtualiter* est sententia *commu-
nis et certa*.

PROB. I. *Non distinguuntur realiter*. Ex effato S. Anselmi a Conc.
Florentino approbato: *Omnia in divinis sunt unum, ubi non obviat
relationis oppositio*². Atqui in divinis inter essentiam et relationes
nulla est relationis oppositio, cum relationes neque essentiam produ-
cant, neque ab ea producantur.

II. *Distinguuntur virtualiter*. Ea ab invicem virtualiter distin-

¹ Cf. Aguirre, d. 81, sect. 2. — ² Cf. Aguirre, disp. 79, n. 13 et 15; S. Th. 1. Sent., d. 33, a. 1.

guuntur, de quorum uno aliquid affirmari potest, quod de altero affirmari nequit. Atqui de relationibus aliquid affirmatur, quod de essentia negari debet ; sic, v. gr., Paternitas generat, essentia vero non generat ; Filiatio producit, essentia autem non producit ; essentia communicatur, Paternitas vero non communicatur. Ergo inter relationes et essentiam virtualis adest distinctio.

III. *Probatur utraque pars auctoritate S. Thomae.* « Quidquid in rebus creatis habet esse accidentale, *inquit*, secundum quod transfertur in Deum, habet esse substantiale ; nihil enim est in Deo ut accidens in subjecto ; sed quidquid in Deo est, est ejus essentia. Sic igitur ex ea parte qua relatio in rebus creatis habet esse accidentale in subjecto, relatio realiter existens in Deo habet esse essentiae divinae, idem omnino ei existens. In hoc vero quod ad aliquid dicitur, non significatur aliqua habitudo ad essentiam, sed magis ad suum oppositum (scilicet relationis). Et sic manifestum est, quod relatio realiter existens in Deo est idem essentiae secundum rem, et non differt nisi secundum intelligentiae rationem, prout in relatione importatur respectus ad suum oppositum, qui non importatur in nomine essentiae. Patet ergo quod in Deo non est aliud esse relationis et essentiae, sed est unum et idem. » (P. 1, q. 28, a. 2.)

563. Prop. IV. *Relationes originis, quae sibi mutuo opponuntur, scilicet Paternitas. Filiatio, et Spiratio passiva, a se invicem realiter distinguuntur.*

Ad finem pertinet, ex Florent., Sess. XVIII, in qua dicitur quod « sola relatio, apud omnes tam graecos quam latinos doctores, divina processione personas multiplicat ».

PROB. EX RATIONE. Ea inter se realiter distinguuntur, quae personas realiter distinctas constituunt. Atqui relationes inter se oppositae personas inter se realiter distinctas constituunt, sicut constat cum ex relata declaratione Concilii Florentini, tum ex Later. IV, cap. *Firmiter*: « Haec sancta Trinitas secundum communem essentiam individua, et secundum personales proprietates (i. e. relationes), discreta. » Ergo relationes, quae sibi mutuo opponuntur, a se invicem realiter distinguuntur.

564. Corollarium. Ex dictis sequitur spirationem activam inter et spirationem passivam, realem esse distinctionem, cum inter eas originis relatio adsit ; ast spirationem activam inter et paternitatem et filiationem, inter quas non adest oppositio originis, non realem, sed virtualement tantum adesse distinctionem. — Praeterea in Concil. Later. IV definitum est in Deo esse Trinitatem, non autem quaternitatem. Atqui si in Deo spiratio activa a paternitate et filiatione realiter distingueretur, in eo adesset quaternitas, cum relatio perso-

nas multiplicet. Ergo « relationes quae sunt in eadem persona non oppositae, sunt quidem duae relationes vel proprietates, sed non duae personae, immo una persona ». (S. TH., 1. *Sent.*, d. 33, a 2, ad 1.)

565. Prop. V. *Proprium munus divinarum relationum est personas distinguere ac constituere*¹. — Communis et certa.

N.-B. Relationes, quatenus divinas personas distinguunt et constituunt, sunt relationes consideratae ut in *esse ad*, non vero ut in *esse in*.

PROB. I^a PARS : *Relationes divinas personas distinguunt.*

I. **Ex Auctoritate.** Legimus in Conc. Florentino : « Omnia, quae Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, praeter esse Patrem. » Sed si Filius omnia habet, quae Patris sunt, praeter esse Patrem, Pater a Filio sola Paternitate, et Filius a Patre sola Filiatione distinguitur.

« Haec sola causa pluralitatis est in Deo, ait S. Anselmus, ut Pater, et Filius et Spiritus Sanctus dici non possint de invicem, sed alii sint ab invicem : quia praedictis duobus modis est Deus de Deo ; quod totum potest dici relatio. » (*De process. Sp. S.*, c. 1. M., 158, c. 287.) — Et in Concil. Florent., *Sess. XVIII*, approbantibus Patribus, dixit Joannes Theologus : « Relationes hujusmodi personas multiplicant, ita ut non alia ratione, quam vi relationis, Pater a Filio, ac una persona ab alia differat. »

II. **Ex Ratione.** « In quibuscumque pluribus invenitur aliquid commune, ait S. Th., oportet quaerere aliquid distinctivum. Unde cum tres personae conveniant secundum essentiae unitatem, necesse est quaerere aliquid quo distinguantur, ad hoc quod plures sint. » (P. 1, q. 40, a. 2.) Atqui in divinis, omnia sunt tribus personis communia, exceptis relationibus realiter oppositis. « Et ideo dicimus, quod nihil aliud est principium distinctivum in divinis, nisi relatio. » (S. TH., 1. *Sent.*, d. 26, q. 2, a. 2.) — Unde dicit Boetius quod « sola relatio multiplicat Trinitatem divinarum Personarum ». (*De Trinit.*, c. 6.)

PROB. II^a PARS : *Relationes divinas personas constituunt.*

Cum persona sit substantia rationalis undique completa, sui juris, et alteri incommunicabilis, illud, quod formaliter unam personam ab alia distinguit eique incommunicabilitatem tribuit, illam etiam formaliter constituit. Cum igitur solae relationes divinas personas multiplicent, et ipsae solae faciant ut una persona non possit esse altera, ipsae recte vocantur et sunt constitutivum divinae personae. « Per-

¹ Cf. S. TH., 1. *Sent.*, d. 26, q. 2, a. 2 ; *De Pot.*, q. 8, a. 3 ; Aguirre, disp. 79 et 80.

sona, ait *Conc. Florent.*, *Sess. XIX*, constat ex divina substantia et proprietate. » Et in oratione habita in eodem Concilio, cap. 6, ait *Bessarion*: « Utroque modo distinguuntur divinae personae; prius tamen et principaliter, secundum modum intelligendi, per relationes: per quas etiam constituuntur divinae personae. »

566. Corollaria. I. Constitutivum igitur Patris est Paternitas; constitutivum Filii est Filiatio; et constitutivum Spiritus Sancti est Spiratio passiva. Spiratio vero activa nullius personae est constitutivum; quippe quae est relatio duabus personis communis; dum vero constitutivum unicuique proprium esse debeat.

II. Ex dictis colligitur relationes, quae personae distinguunt ac constituunt, idem esse ac *proprietates personales*. — Proprietas personalis enim definitur: *Forma positiva personam divinam constituens in esse personae eamque personaliter distinguens ab aliis*. « Communis est divinitatis ratio, ait *S. Basilii*, hypostasis vero in proprietate Paternitatis, aut filiationis, aut potentiae sanctificantis perspicitur. » (Epist. 349, al. 214. M., 32, c. 790.) — Et in Later IV, cap. *Firmiter*, legimus: « Haec sancta Trinitas secundum essentiam una, et secundum proprietates discreta. » — Et in *proefat. festi SS. Trinit.* canitur: « ut in personis proprietas, et in essentia unitas, et in maiestate adoretur aequalitas ».

III. Concipitur igitur proprietas ut forma quaedam abstracta, qua divina persona constituitur. Sed « quia divina simplicitas excludit compositionem formae et materiae, sequitur quod in divinis idem est abstractum, et concretum, ut deitas et Deus ». (P. 1, q. 40, a. 1, ad 1.) Ergo in divinis proprietas personalis, relatio, et persona non *re*, sed ratione tantum, et secundum modum significandi, ab invicem distinguuntur; persona enim concipitur ut *quae est*, per modum concreti; et proprietas ut *qua est*, per modum abstracti. Pater igitur est ipsa Paternitas subsistens, Filius ipsa Filiatio subsistens, et Spiritus Sanctus ipsa Spiratio passiva subsistens. (1. *Sent.*, D. 33, a. 2.)

567. N.-B. Praeter tres proprietates personales, quae modo assignatae sunt, quarta in Deo Patre existit proprietas, scilicet *innascibilitas*, quae vocatur *proprietas personae*, seu *proprietas non personalis*, quia per eam Persona Patris non constituitur, sicut per paternitatem. — « Communis autem spiratio, addit *S. Th.*, non potest dici proprietas simpliciter, quia convenit duabus personis; sed secundum quid, secundum quod aliquid dicitur esse proprium ad aliquid: est enim proprium Patris et Filii respectu Spiritus Sancti. » (1. *Sent.*, D. 26, q. 2, a. 3; cf. D. 33, a. 3.)

ARTICULUS III.

De notionibus et actibus notionalibus.

568. Ex dictis notum est, tres in Deo esse personas ab invicem realiter distinctas, quarum prima est principium secundae, et prima et secunda sunt principium tertiae. Cum vero personae sint ab invicem distinctae, praesto esse debent notae quaedam, quibus una persona ab altera dignoscatur; quae notae *notiones* vocari consueverunt. Cum vero duae personae originem ducant a suo principio, actus etiam, quibus a suo principio procedunt, assignari debent: qui *actus notionales* vocantur. Ad coronidem igitur hujus materiae

de intrinseca ratione SS. Trinitatis, quaedam de notionibus et actibus notionalibus sunt adjicienda.

§ 1. — DE DIVINIS NOTIONIBUS.

569. « Notio, ait S. Th., dicitur id quod est propria ratio cognoscendi divinam personam. » Seu est « ratio notificans personas ». (P. 1, q. 32, a. 3.) Notio est igitur quasi nota vel tessera, qua divinae personae internoscuntur. « Dum geniti vocabulum, quasi notam quamdam audivimus, inquit S. Justinus, mox cogitamus Filium : quemadmodum, et per procedentis notam Spiritus propriam personam discimus. » (*Expositio fid., de Trinit.* M. 6, c. 1211.)

Ut aliquid notio dici queat « tria requiruntur, ait S. Th., primo quod ad originem pertineat, quia relationibus originis personae distinguuntur ; secundo, quod pertineat ad dignitatem, quia persona est hypostasis distincta proprietate ad dignitatem pertinente ; tertio, quod dicat aliquid speciale, quia commune non est sufficiens principium innotescendi. » 1. *Sent.*, D. 26, a. 3.)

Notiones in Deo esse admittendas, certum est omnino. Cum enim tres divinae personae ab invicem realiter sint distinctae, admittendum est in qualibet persona aliquod proprium, ipsius distinctivum et constitutivum, per quod ipsa etiam a nobis, tanquam ab aliis distincta, cognoscatur. Qui igitur in Deo notiones negaret, is, rigorosa sequela, ipsam personarum Trinitatem negaret, et in haeresim incideret.

570. **Prop.** *Quinque notiones in Deo sunt admittendae.* — Communis.

PROB. Ex S. Thoma. « Notio dicitur id quod est propria ratio cognoscendi divinam personam. Divinae autem personae multiplicantur secundum originem. Ad originem autem pertinet a quo alius, et qui ab alio. Et secundum hos duos modos potest innotescere persona. Igitur Persona Patris non potest innotescere per hoc quod sit ab alio, sed per hoc quod a nullo est. Et sic ex hac parte ejus notio est *innascibilitas*. Sed in quantum aliquis est ab eo, innotescit dupliciter : quia in quantum Filius est ab eo, innotescit notione *paternitatis*; in quantum autem Spiritus Sanctus est ab eo, innotescit notione *communis spirationis*. Filius autem potest innotescere per hoc quod est ab alio, nascendo ; et sic innotescit per filiationem. Et per hoc quod est alius ab eo, scilicet Spiritus Sanctus ; et per hoc innotescit eodem modo sicut et Pater, scilicet communi spiratione. Spiritus Sanctus autem innotescere potest per hoc quod est ab alio

vel ab aliis, et sic innotescit *processione*; non autem per hoc quod alius sit ab eo, quia nulla divina persona procedit ab eo. Sunt igitur quinque notiones in divinis, scilicet: innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, et processio. » (*Quodl.* 32, a. 3.)

Improductivitas in Spiritu Sancto notio dicenda non est, quippe cujus conceptus dignitatem non includat. In Patre vero *innascibilitas* dignitatem includit, cum ad dignitatem pertineat esse principium non de principio.

571. *Scholia.* I. Notio, proprietas, et relatio non re, sed ratione tantum, et secundum modum significandi, ab invicem differunt. Sic, v. gr. « Paternitas dicitur relatio, secundum quod ad Filium refertur; dicitur autem proprietas, in quantum soli Patri convenit; dicitur notio, in quantum est principium formale innotescendi Patrem ». (S. Th., 1. *Sent.*, D. 26, a. 3.) — Similiter notio non quoad rem, sed solum quoad modum significandi ab essentia et a persona distinguitur.

II. Ex quinque enumeratis notionibus, quatuor dicuntur esse *relationes reales*, scilicet: Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, et Spiratio passiva; tres dicuntur esse *proprietates personales*, scilicet, Paternitas, Filiatio, Spiratio passiva; quo evenit ut, et tres illae notiones ab invicem realiter distinguantur, et notiones personales vocentur. Innascibilitas vero et spiratio activa dicuntur *notiones personarum*, non autem notiones personales; quocirca innascibilitas a paternitate, et spiratio activa a paternitate et filiatione non re, sed ratione tantum distinguuntur. (S. Th., *Opusc.* 2, c. 59.)

III. Cum notiones, sicut et relationes et proprietates, significant *in abstracto*, per modum formae *qua* aliquid est, sequitur: actiones, quippe quae sint concretorum seu suppositorum, de eis affirmari non posse. « Unde non possumus dicere quod paternitas generet, vel creet... Essentialia vero quae non habent ordinem ad aliquem actum, sed remouent conditiones creaturae a Deo, possunt praedicari de notionibus. Possumus enim dicere quod paternitas est aeterna, vel immensa. » (S. Th., q. 32, a. 2, ad 2.)

IV. Ex hactenus dictis sequitur, in Deo esse essentiam unam, processiones duas, proprietates personales tres; relationes reales quatuor, et notiones quinque.

§ 2. — DE ACTIBUS NOTIONALIBUS.

572. *Definitio.* — Per actus notionales intelliguntur divinarum personarum productiones cum activae tum passivae, ut, v. gr.,

generare et generari. Actus illi dicuntur *notionales*, tum quia nobis notiones ad divinas personas dignoscendas exhibent, tum quia ab actibus essentialibus distinguuntur : hi enim tribus personis sunt communes, actus vero notionales uni vel duabus tantum personis conveniunt. Sic, v. gr., tres divinae personae *intelligunt*; sed solus Pater *dicit*; quia *intelligere* dicitur essentialiter, *dicere* vero notionaliter.

573. Existentia actuum notionalium. — Actus notionales esse in Deo admittendos probat *S. Th.*, dicens : « In divinis personis attenditur distinctio secundum originem. Origo autem convenienter designari non potest, nisi per aliquos actus. Ad significandum igitur originis ordinem in divinis personis, necessarium fuit attribuire personis actus notionales. » (P. 1, q. 41, a. 1.)

Ex citatis D. Thomae verbis etiam eruitur, quatuor in Deo actus notionales existere, scilicet : *generare* et *generari*; *spirare* et *spirari*. Filius enim a Patre originem habet per generationem ; unde in Patre est *generatio* seu *generare*, et in Filio *nativitas* seu *generari*; Spiritus Sanctus a Patre et Filio originem habet per spirationem, unde in Patre et Filio est *spirare*, et in Spiritu Sancto *spirari*.

574. Principia actuum notionalium, seu divinarum processio-num. — Duplex datur actionis principium, nempe principium *quod*, et principium *quo*. Principium *quod* est suppositum operans ; actiones enim sunt suppositorum ; principium *quo* est forma seu potentia, secundum quam suppositum operatur.

Principium *quo* est etiam duplex, videlicet : *radicale*, et *proximum*. Principium *quo radicale* seu *remotum* est ipsa agentis natura ; principium *quo proximum* est specialis proprietas seu virtus naturae, secundum quam agens immediate agit. V. gr., in homine qui cogitat, principium *quod* cogitationis est persona ; principium *quo remotum* est natura intelligens ; et principium *quo proximum* est intellectus.

Igitur in divinis : principium *quod* generationis Filii est persona Patris ; et principium *quod* spirationis activae est persona Patris et Filii. — Principium *quo remotum* tam generationis quam spirationis activae, est ipsa natura divina. « Id quo Pater generat, ait *S. Th.*, est natura divina in qua sibi Filius assimilatur. Et secundum hoc Damascenus (*De fide orth.*, l. 1, c. 18), dicit quod generatio est opus naturae ; non sicut generantis, sed sicut ejus quo generans generat. » (P. 1, q. 41, a. 5.) — Principium *quo proximum* generationis Filii est intellectus, non essentialis, sed notionalis Patris ; et principium *quo*

proximum spirationis activae, est voluntas, non essentialis, sed notionalis Patris et Filii.

575. Proprietates actuum notionalium. — 1° Actus notionales a divinis relationibus non *re*, sed *ratione* tantum differunt. « Actus notionales, ait *S. Th.*, secundum modum significandi tantum differunt a relationibus personarum, sed *re* sunt omnino idem. Unde Magister dicit (l. 1, D. 26), quod *generatio et nativitas aliis nominibus dicuntur paternitas et filiatio.* » (P. 1, q. 41, a. 1, ad 2.) — Ergo etiam actus notionalis *re* est idem atque ipsa persona. « Sicut intelligere Dei est ipse Deus intelligens, ita et generatio Patris est ipse Pater generans. » (*S. Th.*, *Opusc.* 2, c. 65.)

2° Actus notionales neque sunt voluntarii neque liberi, sicut contende-
bant Ariani, ut inde inferrent Verbum et Spiritum Sanctum esse creaturas a Deo libere et voluntarie productas ; sed sunt *naturales et necessarii*; tanta est enim divinae naturae perfectio atque fecunditas, ut Deus Pater Filium sibi consubstantialem naturaliter et necessario generet, et una cum eo Spiritum Sanctum utrique consubstantialem necessario producat.

Quamvis actus notionalis nec liber sit nec voluntarius, attamen nec coactus nec contra Dei voluntatem dici potest ; sed habet ejus voluntatem ut concomitantem, cum Deus, licet naturaliter Filium generet, velit tamen generare filium. Unde ait *S. Hilarius*: « Non enim nolente Patre coactus Pater, vel naturali necessitate ductus, cum nollet, genuit Filium ; sed mox voluit, sine tempore et impassibiliter ex se eum genitum demonstravit. » (*Lib. de Synodo*, can. 25. M., 10, c. 512. — Cf. *S. Th.*, q. 41, a. 2.)

CAPUT III

De divinis personis in speciali.

Delibatis quae ad mysterium SS. Trinitatis in genere pertinent, de personis in speciali considerandum est ; unde : I. de Persona Patris ; II. de Persona Filii ; III. de Persona Spiritus Sancti quaedam breviter dicentur.

ARTICULUS I.

De persona Patris.

Nulli haeretici, atheos si excipias qui nullum Deum confitentur, primae personae SS. Trinitatis divinitatem negarunt. Quaedam igitur ex Doctore Angelico (q. 33), de propriis primae personae nominibus enuntiare sufficit.

Primae SS. Trinitatis Personae tria attribuuntur nomina praecipua, nempe : nomen principii, ingeniti, et Patris.

576. Prop. I. Prima SS. Trinitatis Persona nomine principii et ingeniti recte designatur.

N.-B. 1° Vox *principium* essentialiter et notionaliter sumi potest. *Essentialiter* si sumatur, ordinem dicit ad creaturas, et processionem ad extra indicat ; quo sensu *esse principium* tribus divinis Personis commune est : opera enim Dei ad extra sunt inseparabilia, et tribus Personis communia. — *Notionaliter* si sumatur, processionem ad intra indicat ; quo sensu illi personae, a qua altera procedit, tribuitur. Quo sensu vox *principium* in propositione accipitur.

2° Vox *ingenitum* diversas in significationes ab antiquis accipitur. Aliquando *esse ingenitum* idem significat ac non esse causatum, non esse creatum ; quo sensu tres divinae personae ingenitae vocantur. — Aliquando idem sonat ac *non esse genitum* generatione proprie dicta ; quo sensu Spiritus Sanctus ingenitus dici potest. — Aliquando vero indicat : *non esse ab alio, nullo genere processionis* ; quo sensu sola prima SS. Trinitatis persona persona ingenita dici potest.

PROB. I^a PARS. Legimus (*Joan.*, I, 1) : *In principio erat Verbum*, scilicet *in Deo Patre*, ut exponunt S. Augustinus, S. Thomas, et alii communiter.

Ex S. Th. « Hoc nomen, *principium*, inquit, nihil aliud significat quam id a quo aliquid procedit... Cum ergo Pater sit a quo procedit alius, sequitur quod Pater est principium. » (P. 1, q. 33, a. 1.)

PROB. II^a PARS. Nominem *ingeniti* intelligimus principium, quod non est ab alio principio. Atqui primae SS. Trinitatis personae proprium est esse principium non de principio. « Pater, inquit S. August., non habet de quo sit, aut ex quo procedat. » (*De Trinit.*, I, 4, c. 20. M., 42, c. 908.) Ergo prima persona hoc nomine recte designatur ; unde et innascibilitas tanquam ejus notio recte assignatur. « Patrem, ait S. August., in libris sacris nusquam *ingenitum* legimus, et tamen dicendum esse defenditur. » (*Epist.* 238. M., 33, c. 1040.)

577. Corollarium. Ex dictis intelligitur quonam sensu accipi debeant verba S. Augustini (*De Trinit.*, I, 4, c. 20. M., 42, c. 908) : « *Pater est principium totius divinitatis* » ; et Concilii Wormatiensis : « *Fons et origo ipse est totius Trinitatis.* » Haec verba non significant Patrem esse principium ipsius divinae essentiae, cum haec neque signatur neque producat ; vel Patrem esse principium suiipsius, nihil enim seipsum producere potest ; sed significat Patrem esse ingenitum et primum aliarum personarum principium, a quo aliae personae divinam essentiam accipiunt. (Cf. S. Th., q. 39, a. 5, ad 6.)

578. Prop. II. Prima SS. Trinitatis Persona nomine Patris recte designatur.

PROB. I. Ex constanti Ecclesiae doctrina, et ex verbis ipsius Christi. (*Joan.*, XIV, 16) : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum*

dabit vobis. — (Ibid., xvi., xvi, 15) : Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt.

II. Ex Ratione. « Nomen proprium cujuslibet personae, *ait S. Th.*, significat id per quod illa persona distinguitur ab omnibus aliis... Id autem per quod distinguitur persona Patris ab omnibus aliis, est paternitas. Unde proprium nomen personae Patris est hoc nomen *Pater*, quod significat paternitatem. » (P. 1, q. 33, a. 2.) — Et quia « hoc nomen, *persona*, in divinis significat relationem ut subsistentem in divina natura » (*loc. cit.*, ad 1), prima SS. Trinitatis Persona non solum est Pater, sed est ipsa Paternitas subsistens.

579. Scholium. Hoc nomen, *Pater*, a creaturis in Deum translatus est, et ideo *quoad modum significandi* perfectius et per prius creaturis, quam Deo, convenit ; sed *quoad rem significatam* perfectius Deo convenit, quam creaturis, ut *ait S. Th.* (*loc. cit.*, ad 4). Ratio est, quia quo perfectior inter generantem et genitum existit similitudo, eo perfectior est etiam generatio. Sed in creatis natura geniti est semper, saltem numero, a natura generantis, distincta ; dum contra, in divinis eadem numero essentia est in generante et in genito, qui sola relatione ab invicem distinguitur ; qua de causa in divinis est generatio omnium perfectissima. Prima persona « multo verius Pater est, *ait S. Greg. Naz.*, quam qui apud nos id nomen obtinet, tum quia proprio et singulari modo Pater est... tum quia in totum, et totius est Pater, quod de nobis certo affirmari nequit ». (*Orat.* 25. M., 35, c. 1222.) — Et quia perfectissimum in quolibet genere dicitur causa aliorum ejusdem generis, inde Apostolus dicit (*Ephes.*, III, 14) : *Flecto genua mea ad Patrem Domini mei Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelo et in terra nominatur.*

AETICULUS II.

De persona Filii.

580. Secundam SS. Trinitatis personam, seu Verbum divinum, esse verum Deum Patri consubstantialem, jam supra probatum est, (n. 545). De ejus igitur nominibus tantum quaedam sunt addenda, ut ex nominum significatione ipsa persona penitus cognoscatur.

Plura sunt secundae SS. Trinitatis personae nomina. « Ipsa enim nativitas Filii, *ait S. Th.*, quae est proprietas personalis ejus, diversis nominibus significatur, quae Filio attribuuntur ad exprimendam diversitatem perfectionum ejus. Nam, ut ostendatur connaturalis Patri, dicitur Filius ; ut ostendatur coaeternus, dicitur splendor ; ut ostendatur omnino similis, dicitur imago ; ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur Verbum. Non autem potuit unum nomen inveniri, per quod omnia ista designarentur. » (P. 1, q. 34, a. 2. ad 3.)

De nomine *Verbi* et *imaginis* solum dicitur.

581. Prop. I. *Filius Dei nomine Verbi designatur.*

De fide, ex Scriptura Sacra (Joan., 1, 1) : In principio erat Verbum. — (Apocal., xix, 13) : Et vestitus erat veste aspersa sanguine, et vocatur nomen ejus, Verbum Dei.

« Verbum proprie dictum in divinis personaliter accipitur, ait S. Th., et est proprium nomen personae Filii ; significat enim quamdam emanationem intellectus. Persona autem quae procedit in divinis secundum emanationem intellectus, dicitur Filius ; et hujusmodi processio dicitur generatio. Unde relinquitur quod solus Filius proprie dicatur Verbum in divinis. » (P. 1, q. 34, a. 2.)

582. Notandum. Ad praedicta verba S. Thomae plenius intelligenda, notandum est ex eodem S. Doctore (*loc. cit.*, a. 1), *verbum* tripliciter accipi, scilicet : 1° Pro ipso interiori conceptu mentis, quo mens rem quamdam intuendo eam in se exprimit et sibimetipsi eloquitur ; 2° pro voce exterius prolata, qua verbum internum exterius manifestatur ; 3° pro imaginatione vocis, nempe cum quis vocem aliquam imaginatur, quamvis eam ore non exprimat.

Verbum primario et principaliter dicitur interior mentis conceptus ; qua significatione *verbum* in propositione accipitur. Verbum igitur de se importat aliquid ab alio procedens ; quocirca in divinis semper personaliter, et nunquam essentialiter accipitur, et ideo est proprium nomen Filii.

Actio, qua Verbum producitur, est *dictio*, seu *dicere* ; « dicere enim nihil est aliud quam ex se emitte verbum ». (*De Verit.*, q. 4, a. 2, ad 4.) — Dictio, cum sit correlativa ad verbum, semper personaliter accipitur : solus igitur Pater est dicens, sicut solus Filius est dictus.

Nec ex eo, quod solus Pater sit dicens, sequitur Filium et Spiritum Sanctum non esse intelligentes ; nam etsi intelligere et dicere sint idem actus quoad rem¹, distinguuntur tamen quoad modum significandi. Etenim, *intelligere essenziale* perceptionem objecti tantum connotat ; *intelligere vero notionale*, seu *dicere*, perceptioni objecti superaddit productionem termini cognitionis, et ideo inducit relationem producentis ad productum. Tres igitur personae sunt intelligentes, quia omnes personae unico et simplicissimo actu omnia percipiunt ; sed una est dicens, quippe solus Pater sic intelligit, ut terminum cognitionis, seu Verbum, producat. Apposite S. Thomas : « Deus potest intelligere sine hoc quod aliquid ex ipso procedat secundum rem, quia in eo idem est intellectus et intellectum et intelligere ; quod in nobis non accidit ; et ideo non omne *intelligere* in Deo, proprie loquendo, dicitur *dicere*. » (*De Verit.*, q. 4, a. 2, ad 5.) Et iterum : « Eo modo convenit Filio esse intelligentem, quo convenit ei esse Deum ; cum intelligere essentialiter dicatur in divinis. Est autem Filius Deus genitus, non autem generans Deus. Unde est quidem intelligens, non ut produciens Verbum, sed ut Verbum procedens ; prout scilicet in Deo Verbum procedens secundum rem non differt ab intellectu divino, sed relatione sola distinguitur a principio Verbi. » (P. 1, q. 34, a. 2, ad 4.)

Verbum divinum *Cogitatio Patris*, saltem stricte et proprie loquendo, dici non debet. Cogitatio enim in quadam veritatis inquisitione proprie consistit ; sed in Deo, qui omnia unico intuitu perfecte contemplatur, nulla potest esse veritatis inquisitio. « Ita dicitur illud Dei Verbum, ait S. August., ut Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formam, ut Verbum sit, eamque possit amittere, atque

¹ Cf. Isamb., q. 27, disp. 3, a. 7 (p. 319) ; S. Th., q. 34, a. 1, ad 3.

informiter quodam modo volutari. » (*De Trinit.*, l. 15, c. 16. M., 42, c. 1079 ; cf. *S. Th.*, q. 34, a. 1, ad 2.)

583. Quaeritur I. *Cur solus Pater intelligendo producat Verbum, non autem Filius et Spiritus Sanctus.*

Resp. De fide est Filium et Spiritum Sanctum esse intelligentes : sunt enim Deus non secus ac Pater ; de fide est solum Patrem dicere Verbum, intellectum vero in Filio et in Spiritu Sancto esse infecundum, id est, non generare Verbum. Certum est etiam intellectionem, qua producitur Filius, esse intellectionem essentialem relatione Paternitatis modificatam ; in Deo enim non sunt duo actus intelligendi.

Undenam autem provenit, ut in solo Patre intellectio Verbum producat ? Hujus rei adaequata ratio reddi nequit. Rationem tamen probabilem adducunt theologi.

Intellectio essentialis est in Patre *ut a se*, et non ut ab alio communicata, ac proinde est in Patre ante omnem productionem, ante omnem terminum ; et consequenter *ut fecunda*, habens potentiam terminum producendi, seu generandi Verbum. Pater, intelligendo, totam vim intellectivam exhaurit, et producit actum atque terminum infinitum et adaequatum. Hac Patris intellectione Filio communicatur tum divina essentia, tum ipsa intellectio essentialis.

Sed potentia, cujus virtus per productionem actus et termini infiniti et adaequati tota est exhausta, novum actum novumque terminum infinitum producere nequit. Consequenter, cum intellectio essentialis, prout est in Patre, productione Verbi tota sit exhausta, haec eadem intellectio, prout est in Filio, virtutem novum terminum producendi seu novum verbum generandi non habet ; ac proinde quamvis Verbum sit intelligens eadem intellectione atque Pater, non tamen potest esse dicens.

Ratio igitur cur intellectio Patris, non autem Filii aut Spiritus, sit productiva Verbi, in eo sita est, quia Pater a se, et Filius et Spiritus Sanctus a Patre intellectionem habent.

584. Quaeritur II. *Ex quarum rerum cognitione Verbum procedat.*

Resp. Verbum procedit ex cognitione, quam Pater de tribus personis et de omnibus creaturis habet. « Pater dicit uno Verbo suo omnes tres personas » (*De Verit.*, q. 4, a. 2, 3) ; et « Pater dicendo se, dicit omnem creaturam ». (*Loc. cit.*, ad. 4.) Quamvis solus Pater sit dicens, attamen « dici convenit cuilibet personae. Dicitur enim non solum Verbum, sed res quae Verbo intelligitur, vel significatur. Sic ergo uni soli personae in divinis convenit dici, eo modo quo dicitur Verbum. Eo vero modo quo dicitur res in verbo intellecta, cuilibet personae convenit dici. Pater enim intelligendo se, et Filium, et Spiritum Sanctum, et omnia alia quae ejus scientia continentur, concipit Verbum ; ut sic tota Trinitas dicatur, et etiam omnis creatura ». (*S. Th.*, q. 34, a. 1, ad 3.)

Cujus perfectae dictionis rationem indicat S. Doctor : « In Deo, *inquit*, ad hoc quod Verbum ejus perfectum sit, oportet quod Verbum ejus exprimat quidquid continetur in eo ex quo oritur ; et praecipue cum Deus omnia uno intuitu videat, non divisim. Sic igitur oportet quod quidquid in scientia Patris continetur, totum hoc per unum ipsius verbum exprimat, et hoc modo quo in scientia continetur ; ut sit verum verbum suo principio correspondens per scientiam ; et verbum ipsius exprimat ipsum Patrem principaliter, et consequenter omnia alia quae cognoscit Pater cognoscendo seipsum ; et sic Filius ex hoc ipso quod est verbum perfecte exprimens Patrem, exprimit omnem creaturam. » (*De Verit.*, q. 4, a. 4.)

585. Prop. II. *Filius Dei nomine imaginis recte designatur.*

De fide, ex S. Scriptura (*Coloss.*, I, 15) : *Qui est imago Dei invi-*

sibilis. — (Hebr., I, 3) : *Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus.* — Et (Sap., VII, 26), de Verbo, sapientia increata, dicitur : *Candor est enim lucis aeternae, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.*

N.-B. Ut aliquid alterius imago dici possit, duae requiruntur conditiones. Primo, ut id, quod dicitur imago, habeat cum altero *similitudinem vel in specie* (sicut filius imago Patris dicitur), vel saltem *in signo speciei*, scilicet in figura (sicut photographia imago hominis dicitur). « Haec imaginis natura est, ait S. Greg. Naz., ut sit imitatio exemplaris, cujus imago dicitur. » (Or. 30, n. 20. M., 36, c. 130.) Secundo requiritur ut haec similitudo sit *ex modo processionis*, nempe, ut id, quod imago dicitur, ab exemplari originem trahat, sic « unum ovum non est imago alterius, quia de illo expressum non est », ut dicit S. August. (Quaest., l. 83, q. 74. M., 40, c. 86.) — « Ad hoc ergo, ait S. Th., quod vere aliquid sit imago, requiritur quod ex alio procedat simile et in specie vel saltem in signo speciei. » (P. 1, q. 35, a. 1.)

Ex quibus sequens efformari potest argumentum :

Illa divina persona nomine imaginis recte designatur, quae vi processionis suae similitudinem cum suo principio habet. Atqui Persona Filii vi processionis suae similitudinem habet cum Patre. « Dico, ait S. Th., quod Filius ex ratione processionis suae habet quod sit imago et in quantum procedit ut Filius, quia Filius dicitur ex hoc quod habet naturam Patris ; et in quantum procedit ut verbum, quia verbum est quaedam similitudo in intellectu ipsius rei intellectae. » (1. Sent., D. 28, q. 2, a. 3.)

Sicut igitur *Filius* et *Verbum* personaliter tantum dicuntur, ita etiam *imago* personaliter tantum dicitur, cum originem unius ab alio connotet.

586. *Scholium.* « Doctores Graecorum, ait S. Th., communiter dicunt Spiritum Sanctum esse imaginem Patris et Filii. Sed doctores latini Filio soli nomen imaginis attribuunt. Non enim invenitur in canonica Scriptura, nisi de Filio. » Et ratio est quia « sicut Spiritus Sanctus, quamvis sua processione accipiat naturam Patris, sicut et Filius, non tamen dicitur *natus*; ita, licet accipiat speciem similem Patris, non dicitur imago ; quia Filius procedit ut Verbum, de cujus ratione est similitudo speciei ad id a quo procedit ; non autem de ratione amoris, quamvis hoc conveniat amori qui est Spiritus Sanctus, in quantum est amor divinus ». (P. 1, q. 35, a. 2.)

ARTICULUS III.

De persona Spiritus Sancti.

Spiritum Sanctum verum esse Deum Patri Filioque consubstantialem contra Macedonium supra probatum est (n. 546). Ast praeter errorem Macedonii, alter existit error, Graecorum scilicet, qui

de processione Spiritus Sancti proterve sentiunt. Dicemus igitur primo de principio Spiritus Sancti ; secundo de ejus nominibus.

§. 1. — DE SPIRITUS SANCTI PRINCIPIO.

587. Graeci schismatici Spiritus Sancti divinitatem admittunt, verum in hoc errant, quod ipsum a solo Patre, non autem a Patre simul et Filio, procedere doceant ; quae de causa additionem *Filioque* symbolo factam admittere semper renuerunt. — Quis hunc errorem primus excogitaverit, ignotum est. Septimo jam saeculo apud Graecos nonnulli reperiuntur, qui praedicto errori adhaeserunt. Verus tamen atque proprius hujus erroris parens agnoscitur Photius. Hic cum sub finem saeculi ix, Ignatio patriarcha Constantinopolitano e sua sede deturbato, patriarchalem dignitatem usurpasset, fuit jussu Nicolai I S. Pontificis depositus. Qua de causa ira aestuans, cum in ipsum S. Pontificem, tum in universam Ecclesiam Latinam acriter scripsit, et inter alia hoc ei crimini vertit, quod Spiritum Sanctum e Filio procedere admitteret ; quem errorem late in gente sua sparsit. Photio emortuo, haeresis aliquantulum sopita est, non tamen omnino extincta. Saeculo xi, agente Michaela Cerulario, patriarcha Constantinopolitano, instaurata est pugna, et schisma consummatum. Plura exinde, extinguendi schismatis causa, celebrata sunt Concilia : Lateranense scilicet IV, anno 1215 ; Lugdunense II, anno 1274 ; et Florentinum, anno 1439. In hoc ultimo inita est unio Graecos inter et Latinos, uno oblectante Marco Ephesino, qui schismaticorum causam in Concilio acriter propugnauerat. Hic in patriam reversus, suos in schisma et haeresim reduxit, in quibus hodie adhuc perseverant.

588. Prop. I. *Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit* ².

De fide, ex diversis Symbolis atque Conciliis : scilicet. Later. IV, Lugdun. II, et Florentino, in quo legitur : « Definimus ut haec fidei veritas ab omnibus christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur quod Spiritus Sanctus ex Patre et Filio aeternaliter est... et ex utroque aeternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit. » (Denz., n. 566.)

PROB. I. Ex S. Scriptura. 1° Legimus (Joan., xv, 26) : *Cum autem venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*. Haec verba invicte probant : 1° Spiritum Sanctum a Patre procedere : *qui a Patre procedit*; 2° ipsum et a Filio etiam procedere. Etenim, ut ratiocinatur S. Alphonsus : « In divinis una persona non potest dici missa nisi ab illa persona, a qua procedit. Pater, quia est divinitatis principium, nunquam in Scripturis legitur missus ; Filius quia a solo Patre procedit, a solo Patre, nunquam vero a Spiritu Sancto, missus dicitur... si ergo Spiritus Sanctus a Patre Filioque missus dicitur, a Patre Filioque aequaliter procedit. Quod manifestius ex eo apparet, quod missio unius divinae personae ab altera neque imperio, neque consilio, aliove modo fieri

¹ Cf. S. Alph., *Hist. haer.*, c. 9. — ² Cf. S. Alph., *Hist., haer.*, Confut. 4 ; S. Th., q 36, a. 2 ; De Pot., q. 10, a. 4.

possit ; in divinis enim personis aequalis existit auctoritas et sapientia. Missio igitur unius personae ab altera intelligi nequit nisi secundum originem et processionem unius personae ab altera... Si igitur Spiritus Sanctus a Filio dicitur missus, a Filio procedit : *ab illo itaque mittitur, a quo emanat*, ait S. Augustinus, *De Trinit.*, l. 4, c. 20. (*Confut.* 4, n. 2.)

2º Spiritus Sanctus vocatur *Spiritus Patris* (*Matth.*, x, 20) : *Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*; et hoc quidem, quia a Patre procedit. Sed Spiritus Sanctus vocatur etiam Spiritus Filii (*Rom.* viii, 9) : *Si quis Spiritum Christi non habet*, etc. — (*Galat.*, iv, 6) : *Missit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra*. Ergo Spiritus Sanctus etiam a Filio procedit : « Cur non credamus, ait S. August., quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus ? » (In *Joan.*, Tr. 99, 7. M., 35, c. 1889.)

3º (*Joan.*, xvi, 14) : *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. « In hoc textu, ait S. Alph., declaratur Spiritum Sanctum a Filio aliquid accipere : *de meo accipiet*. Quando autem de divinis personis agitur, una ab alia quidquam accipere dici nequit, nisi eo sensu, quod una ab altera, a qua accipit, procedat. Accipere et procedere, in divinis sunt unum et idem. Etenim, repugnat affirmare Spiritum Sanctum, qui est Deus non secus atque Filius, et eandem cum Filio naturam habet, ab ipso scientiam vel doctrinam accipere. Proinde si Spiritus Sanctus a Filio quidquam accipere dicitur, hoc ideo dicitur, quia ab illo procedit, et ab illo communicatam accipit naturam Filii, omniaque ejus attributa. » (*Loc. cit.*, n. 5.)

II. Ex Traditione. Ait S. *Cyrill. Alex.*: « Cum igitur Spiritus Sanctus nobis immissus conformes nos Deo efficiat : procedat vero is a Patre et Filio : manifestum est ex divina essentia ipsum esse, essentialiter in ipsa et ex ipsa procedentem. » (*Thesaur.*, ass. 34. M., 75, c. 586.) — S. *Epiphanius*: « Sanctus autem Spiritus ab ambo-
lus oritur, Spiritus ex Spiritu. » (*Haer.* 74, n. 7. M., 42, c. 490.) — S. *Ambrosius*: « Spiritus Sanctus vere Spiritus est, procedens quidem ex Patre et Filio, sed non est et ipse Filius. » (*De Trinit.*, c. 3. M., 17, c. 512.)

III. Ex Ratione. 1º « Sola excepta Paternitate, quae cum Filiatione stare nequit, ait S. Alph., Filius possidet omnia quae Pater possidet, secundum illud (*Joan.*, xvi, 15) : *Omnia quaecumque habet Pater mea sunt*. Ergo, si Pater virtutem habet spirandi Spiritum Sanctum, Filius quoque eandem virtutem habet, cum nulla relationis oppositio spirationem activam inter et filiationem intercedat. »

(*Loc. cit.*, n. 12.) Exinde est cur Christus praedictis verbis statim subjungat : *Propterea dixi quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.*

2° « Si Spiritus Sanctus, *inquit S. Alph.*, a Filio non procederet, a Filio distinctus non foret. Sicut enim jam dictum est, in Deo nulla est realis distinctio inter ea, inter quae non adest relativa oppositio producentis et producti. Si igitur Spiritus Sanctus a Filio non procederet, inter ipsum et Filium nulla intercederet oppositio relativa, et consequenter una persona ab altera realiter distincta non esset. »

(*Loc. cit.*, n. 8. — Cf. *S. Th.*, 1. *Sent.*, D. 11, a. 1.)

589. Prop. II. *Spiritus Sanctus a Patre et Filio, tanquam ab uno principio, procedit.*

De fide, ex Florentino, ut in prop. praecedenti ; et ex Lugdunensi II, in quo legimus : *Damnamus et reprobamus omnes qui... praesumpserint temerario ausu asserere quod Spiritus Sanctus a Patre et Filio tanquam ex duobus principiis et non tanquam ex uno procedat.*

PROB. I. Ex Traditione. « Fatendum est, *inquit S. August.*, Patrem et Filium principium esse Spiritus Sancti, non duo principia: sed sicut Pater et Filius unus Deus, et ad creaturam relative unus Creator et unus Dominus, sic relative ad Spiritum Sanctum unum principium. » (*De Trinit.*, l. 5, c. 14. M., 42, c. 921.) — *S. Anselmus*: « Sicut non credimus, Spiritum Sanctum esse de hoc unde duo sunt Pater et Filius, sed de hoc in quo unum sunt, ita non dicimus, duo esse ejus principia, sed unum principium. » (*De process. Spir. S.*, c. 18. M., 158, c. 341.)

II. Ex Ratione. « Pater et Filius, *inquit, S. Th.*, in omnibus unum sunt, in quibus non distinguit inter eos relationis oppositio. Unde cum in hoc quod est esse principium Spiritus Sancti, non opponantur relative, sequitur quod Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti. » (P. 1, q. 36, a. 4.)

Dilucide *S. Alphonsus*: « Licet Pater et Filius duae sint personae realiter distinctae, nullatenus tamen nec sunt nec dici possunt duo principia Spiritus Sancti, sed unum principium : virtus enim, qua Spiritum Sanctum producant, una et eadem est in Patre et in Filio. Nec Pater est principium Spiritus Sancti paternitate, nec Filius filiatione, ut sic duo principia dici possint ; sed Pater et Filius sunt principium Spiritus Sancti spiratione activa, et cum haec in Patre et in Filio unica sit et eadem, communis et indivisa, Pater et Filius nec duo principia, nec duo spiratores dici possunt, sed unicus sunt spirator Spiritus Sancti ; et quamvis duae sint personae, quae spirant, unica est tamen solummodo spiratio. » (*Loc. cit.*, n. 19.)

« Licet mundus, *addit S. Alph.*, a Patre, et Filio, et Spiritu Sancto creatus sit, unus tamen dicitur esse Creator, quia una est virtus creandi, quae in tribus personis aequaliter invenitur. Simili modo, quia unica est virtus spirandi Spiritum Sanctum, quae in Patre et Filio aequaliter existit, unum dicitur esse Spiritus Sancti principium, atque unica spiratio. » (*Loc. cit.*, n. 7.)

Attamen, *addit S. Thomas* « quia *spirans* adjectivum est, *spirator* vero substantivum, possumus dicere quod Pater et Filius sunt *duo spirantes* propter pluralitatem suppositorum, non autem *duo spiratores* propter unam spirationem. » (P. 1, q. 36, a. 4, ad 7.)

590. Corollaria. *Ex dictis sequitur:*

I. « Quod Spiritus Sanctus nec prius, nec plenius, nec magis procedit a Patre quam a Filio. Et ratio hujus tota est, quia Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti; et ubi est unitas, non potest esse distinctio plenitudinis. » (1. *Sent.*, D. 12, a. 2.)

II. Quod Spiritus Sanctus immediate a Patre et immediate a Filio procedit; quia virtus spirativa in Patre et Filio una et eadem est virtus, et ideo Spiritus Sanctus communiter et immediate a Patre et Filio, et non a Patre mediante Filio, procedit.

Aliquo tamen sensu Spiritus Sanctus a Patre mediante Filio procedere dici potest; quia sicut Filius a Patre divinam essentiam habet, ita etiam a Patre virtutem habet spirandi Spiritum Sanctum: quo sensu SS. Patres Spiritum Sanctum a Patre *per Filium* procedere docent. « Quia igitur, *inquit S. Th.*, Filius habet a Patre quod ab eo procedat Spiritus Sanctus, potest dici quod Pater per Filium spiret Spiritum Sanctum, vel quod Spiritus Sanctus procedat a Patre per Filium, quod idem est. » (P. 1, q. 36, a. 3.)

III. Hanc particulam *Filioque* Symbolo recte additam fuisse, ad fidem contra grassantes errores firmius et explicitius affirmandam. « Definimus insuper, *ait Concil. Flor.* (in decreto unionis), explicationem verborum illorum *Filioque*, veritatis declarandae gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter fuisse appositam. » (Cf. S. Th., *De Pot.*, q. 10, a. 4, ad 13.)

§ 2. — DE NOMINIBUS TERTIAE SS. TRINITATIS PERSONAE.

Plura sunt nomina, quibus tertia SS. Trinitatis persona designatur. Vocatur Spiritus, amor, donum, caritas, vinculum, nexus, unio, complexus, osculum Patris et Filii, consolator, paracletus, excitator, hortator ad bonum. — Cf. *Hymn. Veni Creator*; et pro sam: *Veni, Sancte Spiritus, et emitte coelitus*, etc.

De tribus tantum, duce S. Thoma, dicendum est.

591. Prop. I. *Tertia SS. Trinitatis Persona nomine Spiritus Sancti recte designatur.*

N.B. Quamvis hoc nomen *Spiritus Sanctus* sit nomen commune totius SS. Trinitatis, « nam et Pater est Spiritus, et Filius est Spiritus, et Pater est Sanctus et Filius est Sanctus », convenienter tamen hoc nomen *Spiritus Sanctus* tertiae personae, tanquam nomen proprium, attribuitur.

PROB. I. **Ex usu S. Scripturae.** In S. Scriptura tertia SS. Trinitatis persona fere semper vocatur Spiritus ; et Spiritus ab ipso Christo nominatur (*Joan.*, xx, 22) : xx, 22) : *Insufflavit, et dixit eis* (Christus) : *Accipite Spiritum sanctum.*

II. **Ex Ratione.** « Nomen spiritus, ait S. Th., in rebus corporeis impulsione quamdam et motionem significare videtur ; nam flatus et ventum spiritum nominamus. Est autem proprium amoris quod moveat et impellat voluntatem amantis in amatum. Sanctitas vero illis rebus attribuitur, quae in Deum ordinantur. Quia igitur persona divina procedit per modum amoris quo Deus amatur, convenienter Spiritus Sanctus nominatur. » (P. 1, q. 36, a. 1. — Cf. 1. Sent., D. 10, a. 4.)

592. Prop. II. *Spiritus Snactus nomine amoris recte designatur.*

N.-B. Haec vox amor in divinis tripliciter usurpatur, nempe : essentialiter, notionaliter et personaliter.

Amor essentialiter sumptus, est actus voluntatis, quo tres personae divinae formaliter amant et volunt bonum. (Polm.) Hic actus importat tantum habitudinem amantis ad rem amatam, sicut intelligere habitudinem tantum ad rem intellectam importat. Quo in sensu amor tribus personis est communis.

Amor notionaliter sumptus, est spiratio activa, qua Pater et Filius amando producant Spiritum Sanctum. (Polm.) Hic actus Patri et Filio proprius est.

Amor personaliter sumptus, est terminus ab amante Patre Filioque productus ; hic amor est ipse Spiritus Sanctus, qui se habet ad amorem notionalem, sicut Verbum ad dicere Patris. « Sicut enim ex hoc, ait S. Th., quod aliquis rem aliquam intelligit, provenit quaedam intellectualis conceptio rei intellectae in intelligente, quae dicitur Verbum, ita ex hoc quod aliquis rem amat, provenit quaedam impressio, ut ita loquar, rei amatae in affectu amantis, secundum quam amatum dicitur esse in amante, sicut et intellectum in intelligente ; ita quod cum aliquis seipsum intelligit et amat, est in seipso non solum per identitatem rei, sed etiam ut intellectum in intelligente, et amatum in amante. » (P. 1, q. 37, a. 1.)

PROB. Illud proprie dicitur amor, quod immediate per actum amandi procedit. Sed Spiritus Sanctus a Patre et Filio per actum amandi, seu per volitionem, procedit ; et hoc est soli Spiritui Sancto proprium ad intra. Ergo Spiritus Sanctus est proprie amor, et amor est nomen ejus proprium.

593. Scholium. Ex dictis aliquatenus intelligere licet quid sit Spiritus Sanctus. Quemadmodum Deus intelligendo se, est in seipso ut intellectum in intelligente, et Verbum divinum est quasi Deus intellectus (*Cont. Gent.*, l. 4, 11), ita Deus amando se, est in seipso ut amatum in amante : et Spiritus Sanctus est prae ceteris Deus in seipso existens ut amatus. « Quum ostensum sit quod amatum necesse est aliquid esse in voluntate amantis, ait *S. Th.*, ipse autem Deus seipsum amet, necesse est quod Deus sit in sua voluntate ut amatum in amante. Est autem amatum in amante secundum quod amatur ; amare autem quoddam velle est ; velle autem Dei est ejus esse, sicut et voluntas ejus est ejus esse. Esse igitur Dei in voluntate sua per modum amoris non est esse accidentale, sicut in nobis, sed essenziale. Unde oportet quod Deus, secundum quod consideratur ut in sua voluntate existens, sit vere et substantialiter Deus. » (*Cont. Gent.*, l. 4, 19.)

594. Quaeritur I. Quomodo intelligenda sit haec *S. Augustini* elocutio: *Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto* ?

Resp. Haec *S. Augustini* elocutio illud significat, videlicet : Patrem et Filium diligendo se mutuo Spiritum Sanctum Sanctum producere, ita ut Spiritus Sanctus sit terminus dilectionis notionalis, in quo Pater et Filius affectiva unione uniuntur. « Secundum quod notionaliter sumitur, ait *S. Th.*, sic diligere nihil est aliud quam spirare amorem ; sicut dicere est producere verbum ; et florere est producere flores. Sicut ergo dicitur arbor florens floribus, ita dicitur Pater dicens Verbo, vel Filio, se et creaturam. Et Pater et Filius dicuntur diligentes *Spiritu Sancto*, vel amore procedente, et se, et nos. » (*P. 1*, q. 37, a. 2.)

Hanc ob rationem Spiritus Sanctus vocatur etiam *nexus seu unio Patris et Filii, osculum Patris, amor indivisibilis* ; quia Pater et Filius in Spiritu Sancto, tanquam in termino uniuntur. « Amor, inquit *S. Th.*, semper ponit complacentiam amantis in amato. Quando autem aliquis placet sibi in aliquo, trahit se in illud et conjungit se illi quantum potest, ita ut illud efficiatur suum ; et inde est quod amor habet rationem uniendi amantem et amatum. Et quia Spiritus Sanctus procedit ut amor, ex modo processioneis habet ut sit unio Patris et Filii. » (*1. Sent.*, D. 40, q. 1, a. 3.)

595. Quaeritur II. *Utrum Pater et Filius diligant nos Spiritu Sancto.*

Resp. « Pater, ait *S. Th.*, non solum Filium, sed etiam se et nos diligit Spiritu Sancto ; quia diligere prout notionaliter sumitur, non solum importat productionem divinae personae, sed etiam personam productam per modum amoris, qui habet habitudinem ad rem dilectam. Unde sicut Pater dicit se et omnem creaturam Verbo quod genuit, in quantum Verbum genitum sufficienter repraesentat Patrem et omnem creaturam ; ita diligit se et omnem creaturam Spiritu Sancto, in quantum Spiritus Sanctus procedit ut amor bonitatis primae, secundum quam Pater amat se et omnem creaturam. » (*P. 1*, q. 37, a. 2, ad 3. — Cf. *1. Sent.*, D. 32, q. 1, a. 3.)

596. Prop. III. *Spiritus Sanctus nomine doni recte designatur.*

PROB. Ex *S. Scriptura*. Legimus (*Eph.*, IV, 8) : *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* — (*Act.*, II, 38) : *Accipietis donum Spiritus Sancti.* — Qua verba dona, donum Spiritus Sancti, a Patribus de ipso Spiritu Sancto interpretantur. « Sicut corpus carnis, ait *S. August.*, nihil est aliud quam caro, sic donum Spiritus Sancti nihil aliud est quam Spiritus Sanctus. » (*De Trinit.*, l. 15, c. 19. M., 42, c. 1086.) Et Ecclesia in hymno Pentecostes Spiritum Sanctum vocat *Altissimi donum Dei*.

597. N.-B. Ad perfectius intelligendum quo sensu nomen *donum* sit Spiritui Sancto proprium, plura sunt notanda. (Cf. S. Th., P. 1, q. 38; 1. Sent., D. 18.)

1° *Donum* dicitur *munus*, quod alicui gratiose, et absque intentione recompensationis, offertur. De ratione doni est, ut quod datur, sit bonum proprium dantis.

2° *Donum* differt a dato. *Datum* importat dationem in actu ; *donum vero dicitur res apta donari*. Unde ab aeterno persona divina est donum, sed datur in tempore.

3° In divinis donum sumitur tripliciter, videlicet : *essentialiter*, *notionaliter*, et *personaliter*.

Essentialiter sumitur, quando ipsa res, quae gratiose donari potest, tantum consideratur ; quo sensu cum divina essentia, tum quaelibet persona relate ad creaturas racionales, donum vocari potest ; tres enim personae sese creaturae liberaliter communicare et donare possunt, secundum illud (Joan., xiv, 23) : *Et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*.

Notionaliter sumitur, quando persona, quae donatur, non consideratur solum in se, sed etiam prout est alterius, a qua donatur. Sed in divinis una persona per solam originem potest esse alterius. Ergo persona, quae ab altera procedit, donum vocari potest, si sumatur donum notionaliter ; et eo in sensu non solum Spiritus Sanctus, sed quoque Filius vocatur donum et datum (Is., ix) : *Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis*. (Joan., iii) : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*. — Pater autem, qui a nullo alio procedit, nunquam legitur datus.

Personaliter sumitur, quando persona, quae ab alia donatur, *vi suae processioneis* rationem doni habet. Et sic in divinis nomen *donum* est proprium Spiritui Sancto, qui solus per modum *doni* procedit ; sicut solus Filius vocatur *imago*, quia solus *vi processioneis* habet ut sit similis Patri. « Ad cujus evidentiam sciendum est, ait S. Th., quod *donum* proprie est datio irredibilis, id est, quod non datur intentione retributionis, et sic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitae donationis est amor. Ideo enim damus gratis alicui aliquid, quia volumus ei bonum. Primam ergo quod damus ei, est amor quo volumus ei bonum. Unde manifestum est quod amor habet rationem primi doni, per quod omnia dona gratuita donantur. Unde, cum Spiritus Sanctus procedat ut amor, procedit in ratione doni primi. » (P. 1, q. 38, a. 2.)

598. Corollarium: Ex dictis etiam patet quomodo omnia dona, quae Deus nobis elargitur, per donum, quod est Spiritus Sanctus, concedantur. Omnia bona enim, quae Deus creaturis communicat, liberaliter omnino et absque ulla intentione propriae utilitatis concedit. « Ratio autem liberalis dationis est amor qui, secundum Dionysium, movet superiora ad provisionem minus habentium. Et quia Spiritus Sanctus est amor, ideo est ratio omnium eorum datorum quorum principium est divina voluntas, sicut sunt omnia data creaturis. » *S. Th.* (1. *Sent.*, D. 18, a. 3. — Cf. etiam D. 14, q. 1.)

CAPUT IV

De missione divinarum personarum ¹.

Consideratis iis, quae ad divinas personas in se spectatas pertinent, considerandum restat de divinis personis in ordine ad creaturas. Agendum est igitur de missione divinarum personarum. Cum autem missio detur cum visibilis tum invisibilis, dicendum est : I. de missione divinarum personarum in genere ; II. de missione invisibili ; III. de missione visibili.

ARTICULUS I.

De missione in genere.

599. « Ille mitti dicitur, qui aliquo modo ab aliquo procedit, ut incipiat esse ubi prius non erat, vel ubi prius erat, per alium modum. » (*S. Th.*, P. 1, q. 112, a. 1.) In ratione igitur missionis duo importantur : habitudo scilicet missi ad eum, a quo mittitur ; et habitudo missi ad terminum, ad quem mittitur.

Missio fieri potest vel per imperium, quo modo dominus mittit servum ; vel per consilium, quo modo consiliarius regem mittit ad bellum ; vel per simplicem originem, quo modo flōs emittitur ab arbore, et splendor a sole. In divinis, cum inter personas perfecta adsit aequalitas, sola missio, quae est secundum originem, inveniri potest. Praeterea, cum ratione immensitatis quaelibet divina persona ubique existat, nulla potest mitti ut incipiat esse ubi prius non erat, sed tantum ut sit *novo modo* ubi prius jam erat.

Proinde missio divina definiri potest : *Processio unius personae ab altera et ejus destinatio ad effectum aliquem temporalem, seu ut sit in creatura novo quodam modo.*

In divina igitur missione duo considerantur, scilicet : *exitus* personae missae ab altera ; secundum quam considerationem missio

¹ Cf. S. August., *Trinit.*, l. 4, c. 19 et seq. M., T. 42, c. 905. — *S. Th.*, q. 43 ; 1. *Sent.*, D. 14, 15 et 16 ; Gabriel a S. Vinc., In 1^m P. D. Th., Disp. 39.

divina est aeterna ; — et *effectus*, secundum quem persona divina dicitur esse novo modo in creatura ; qua ex parte missio divina est temporalis.

Missio differt a datione : missio importat habitudinem cum ad terminum *a quo*, tum ad terminum *ad quem*; datio autem solam importat habitudinem ad terminum *ad quem*. Quamobrem Pater, qui a nulla alia persona procedit, non mittitur, sed sese dat ; Filius vero et Spiritus Sanctus, se dant, et simul ab eo, a quo procedunt, mittuntur.

600. Prop. *Admittenda est missio divinarum personarum.*

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus de Filio (*Joan.*, III, 17) : *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* — (*Joan.*, VI, 58) : *Misit me vivens Pater.* — (*Joan.*, VIII, 16) : *Solus non sum ; sed ego, et qui misit me, Pater.* — De Spiritu Sancto legimus (*Joan.*, XIV, 26) : *Paracletus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo.* — (*Joan.*, XV, 26) : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre.*

II. Ex Ratione. Ut persona divina ab altera mitti dicatur, sat est ut ea ab altera procedat, et sit novo modo in creatura per novi effectus operationem. Atqui Filius a Patre et Spiritus Sanctus ab utroque procedit ; et Filius et Spiritus Sanctus novum effectum producant in creatura, ut, v. gr., in anima, quam inhabitant per gratiam. Ergo Filius a Patre, et Spiritus Sanctus a Patre et Filio mitti recte dicuntur.

ARTICULUS II.

De missione invisibili.

601. Missio invisibilis est *processio unius personae ab alia, et ejus inhabitatio in creatura rationali per gratiam.*

I. Missio invisibilis non fit nisi secundum donum gratiae gratum facientis. Missio invisibilis importat novum modum, quo divina persona in anima, ad novam producendum effectum, inexistit. Sed praeter communem modum, quo Deus in omnibus rebus existit, non datur his in terris alius modus quo divina persona in creatura rationali inexistit, quam per gratiam sanctificantem, per quam Deus est in anima ut cognitum in cognoscente et amatum in amante. Ergo per solam gratiam sanctificantem fit missio invisibilis. (Cf. *S. Th.*, q. 43, a. 3.)

Confirmantur dicta ex verbis Christi (*Joan.*, XIV, 23) *Si quis dili-*

git me... ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Si igitur per solam caritatem, quae a gratia sanctificante inseparabilis est, divinas personas in nobis manentes habemus, per solam gratiam sanctificantem divina missio fieri potest.

602. II. Una persona divina nunquam mittitur, quin et aliae cum ea veniant. *(Cf. Joann., I, 3, 14, 16, 18, 26, 27, 31, 34, 36, 37, 38, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100)*

« Cum Pater sit in Filio, *ait S. Th.*, et Filius in Patre, et uterque in Spiritu Sancto, quando Filius mittitur, simul et venit Pater et Spiritus Sanctus, sive intelligatur de adventu Filii in carnem, cum ipse dicat (*Joan.*, VIII, 16) : *Solus non sum; sed ego, et qui misit me, Pater*; sive intelligatur de adventu in mentem, cum ipse dicat (*Joan.*, XIV, 23) : *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Et ideo adventus vel inhabitatio convenit toti Trinitati. » (1. *Sent.*, D. 15, q. 2, ad 4.)

Praeterea : « Una missio nunquam est sine alia : quia amor sequitur notitiam ; notitia perfecta, secundum quam est missio Filii, semper inducit in amorem, et ideo simul infunduntur et simul augmentantur. » (1. *Sent.*, D. 15, q. 4, a. 2.)

603. III. Missio invisibilis Filii secundum donum sapientiae, et missio Spiritus Sancti secundum donum caritatis, attenditur.

« Anima per gratiam conformatur Deo, *ait S. Th.*, unde ad hoc quod aliqua persona divina mittatur ad aliquem per gratiam, oportet quod fiat assimilatio illius ad divinam personam quae mittitur, per aliquod gratiae donum. Et quia Spiritus Sanctus est amor, per donum caritatis anima Spiritui Sancto assimilatur. Unde secundum donum caritatis attenditur missio Spiritus Sancti. Filius autem est Verbum, non quaecumque, sed spirans amorem. » (P. 1, q. 43, a. 5, ad 2.)

Unde : « in mente hominis filius dicitur mitti invisibiliter, quum aliquis sic in divina cognitione constituitur, quod ex tali cognitione Dei amor procedat in hominem ». (*Cont. Gent.*, l. 4, 23.)

Ergo « quantum ad effectum gratiae, sic communicant duae missiones (Filii et Spiritus Sancti) in radice gratiae ; sed distinguuntur in effectibus gratiae, qui sunt illuminatio intellectus, et inflammatio affectus ». (P. 1, q. 43, a. 5, ad 3 ; cf. 1. *Sent.*, D. 15, q. 4, a. 2.)

604. IV. Finis missionis invisibilis est creaturam rationalem in Deum revocare.

« In exitu creaturarum a primo principio, *inquit S. Th.*, attenditur quaedam circulatio vel regiratio, eo quod omnia revertuntur sicut in finem in id a quo sicut principio prodierunt. Et ideo oportet

ut per eadem quibus est exitus a principio, et reditus in finem attendatur. Sicut igitur dictum est, quod processio personarum est ratio productionis creaturarum à primo principio, ita etiam est eadem processio ratio redeundi in finem, quia per Filium et Spiritum Sanctum sicut et conditi sumus, ita etiam et fini ultimo jungimur. » (1. *Sent.*, D. 14, q. 2, a. 2.) Sed processio, quae est ratio redeundi in finem est processio temporalis, quae fit per donum gratiae gratum facientis et per donum gloriae; quae processio temporalis est missio. « Unde in receptione hujusmodi donorum habentur personae divinae novo modo quasi ductrices in finem vel conjungentes. » (1. *Sent.*, D. 15, q. 4, a. 1.)

605. V. Missio invisibilis est plenior post Incarnationem quam ante.

« Quia per adventum Christi remotum est obstaculum antiquae damnationis, ait *S. Th.*, totum humanum genus effectum est paratius ad perceptionem gratiae quam ante; tum propter solutionem pretii, et victoriam diaboli, tum etiam propter doctrinam Christi, per quam clarius nobis innotescunt divina. Et ideo loquendo communiter, plenior facta est missio post incarnationem quam ante, quia de plenitudine ejus omnes accepimus. Sed verum est quod ad aliquas speciales personas est in Veteri Testamento plenissima facta missio secundum perfectionem virtutis. » (1. *Sent.*, D. 15, q. 5, a. 2.)

606. VI. Multiplex est missio invisibilis.

« In eo ad quem fit missio, ait *S. Th.*, oportet duo considerare, scilicet inhabitationem gratiae, et innovationem quamdam per gratiam. Ad omnes ergo fit missio invisibilis, in quibus haec duo inveniuntur. » (P. 1, q. 43, a. 6.)

Ex hoc principio dijudicare licet, quandonam fiat nova missio, scilicet:

1º In infusione primae gratiae gratum facientis.

2º In omni augmento istius gratiae; quia in omni augmento et anima per gratiam innovatur, et Deus in ea pleniori modo inhabitat. « Sed tamen secundum illud augmentum gratiae praecipue missio invisibilis attenditur, quando aliquis proficit in aliquem novum actum, vel novum statum gratiae; ut puta cum aliquis proficit in gratiam miraculorum, aut prophetiae, vel in hoc quod ex fervore caritatis exponit se martyrio, aut abrenuntiat his quae possidet, aut quodcumque opus arduum aggreditur. » *S. Th.* (P. 1, q. 43, a. 6; ad 2.)

3º « Ad beatos facta est missio invisibilis in ipso principio beati-

tudinis. Postmodum autem ad eos fit missio invisibilis, non secundum intensionem gratiae, sed secundum quod aliqua mysteria eis revelantur de novo ; quod est usque ad diem judicii. » (P. 1, q. 43, a. 6, ad 3.) Nam « secundum illas novas revelationes consurgunt ad Dei amorem, non quidem ut magis ament, sed ut sub alia ratione eorum amor dirigatur in Deum », quod sufficit ad novam missionem. (1. *Sent.*, D. 15, q. 5, a. 1, sol. 3.)

4° In susceptione Sacramentorum, cum gratia in eis ad peculiares quosdam effectus ordinata semper detur, semper etiam fit nova missio ad eos, qui sacramenta fructuose suscipiunt.

5° « Ad Christum fuit facta invisibilis missio in principio suae conceptionis, nec autem postea ; cum a principio suae conceptionis fuerit plenus omni sapientia et gratia. » (P. 1, q. 43, a. 6, ad 3.)

ARTICULUS III.

De missione visibili.

607. I. Missio visibilis ea est, quae fit specie aliqua sensibili, qualis, v. gr., fuit missio Filii in carne humana, et Spiritus Sancti in specie columbae.

Cum de visibili missione Filii in tractatu *De Incarnatione* fuse agendum sit, in praesenti quaedam de visibili missione Spiritus Sancti solummodo dicentur.

608. II. Missio visibilis, qua Spiritus Sanctus sub corporali specie apparuit, nihil aliud est, quam signum visibile missionis invisibilis. Igitur « missio visibilis non est alia essentialiter ab invisibili missione Spiritus Sancti, sed addit solam rationem manifestationis per visibile signum. » (1. *Sent.*, D. 16, q. 1, a. 1.)

609. III. Ad visibilem Spiritus Sancti missionem quatuor requiruntur conditiones : 1° ut Spiritus Sanctus missus sit ab alio ; 2° ut in eo, ad quem mittitur, inhabitet per gratiam ; 3° un adsit signum quoddam sensibile, quod Spiritus Sancti personam ejusque inhabitationem manifestet ; 4° ut signum illud sit res quaeipiam, quae antea sub ea forma et eo modo, quibus apparet, non exstiterit ; sed sit specialiter ad missionem manifestandam producta.

In illis autem, ad quos fit missio visibilis, duo requiruntur : « Oportet quod ad missionem visibilem duo concurrant, ait *S. Th.*, scilicet quod sit gratiae plenitudo in illis ad quos fit missio, et ulterius quod plenitudo ordinetur ad alios, ut per aliquem modum gratia abundans redundet in eos : propter quod manifestatio gratiae interioris

non tantum habenti, sed etiam aliis fit.' » (1. *Sent.*, D. 16, q. 1, a. 2.)

610. IV. *Finis missionis visibilis.* « (I, *Cor.*, xii) : *Manifestatio Spiritus datur alicui ad utilitatem*, scilicet Ecclesiae, ait S. Th. Quae quidem utilitas est, ut per hujusmodi visibilia signa fides confirmetur et propagetur. Quod quidem principaliter factum est per Christum et per Apostolos... Et ideo specialiter debuit fieri missio visibilis Spiritus Sancti ad Christum, ad Apostolos et ad aliquos primitivos sanctos, in quibus quodammodo Ecclesia fundabatur ; ita tamen quod visibilis missio facta ad Christum demonstraret missionem invisibilem, non tunc sed in principio suae conceptionis ad eum factam. » (P. 1, q. 43, a. 7, ad 6.)

611. V. *Duplex facta est missio visibilis ad Christum et ad Apostolos.*

« Missio visibilis fit, ait S. Th., ad significandum plenitudinem gratiae redundantis in multos. Redundat autem gratia dupliciter, scilicet per instructionem et per operationem, secundum quod se habet aliquo modo ille in quo est gratiae plenitudo, efficienter ad gratiam. » (1. *Sent.*, D. 16, q. 1, a. 3.)

« Facta est autem missio visibilis ad Christum, in baptismo quidem sub specie columbae, quod est animal fecundum, ad ostendendum in Christo auctoritatem donandi gratiam per spiritualem regenerationem. Unde vox Patris intonuit (*Matth.*, iii, 17) : *Hic est Filius meus dilectus*; ut ad similitudinem unigeniti alii regenerentur. In transfiguratione vero, sub nubis lucidae, ad ostendendam exuberantiam doctrinae. Unde dictum est (*Matth.*, xvii, 5) : *Ipsum audite*. — Ad Apostolos autem, sub specie flatûs, ad ostendendam potestatem ministerii in dispensatione sacramentorum. Unde dictum est eis (*Joan.*, xx, 10) : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. Sed sub linguis igneis, ad ostendendum officium doctrinae. Unde dicitur (*Act.*, ii, 4), *quod coeperunt loqui variis linguis*. » (P. 1, q. 43, a. 7, ad 6.)

612. VI. « Ad Patres Veteris Testamenti missio visibilis Spiritus Sancti fieri non debuit, quia prius debuit perfici missio visibilis Filii quam Spiritus Sancti. » (P. 1, q. 43, a. 7, ad 6.) Praeterea « non erat tunc tempus spiritualis propagationis, per quam spirituali modo diversae gentes in Dei cognitione regenerantur, sed carnali propagatione cultus divinus a patribus in filios procedebat : et ideo non debuit significari gratia per missionem visibilem, quae significat gratiam tendentem in alios. » (1. *Sent.*, D. 16, a. 2, ad 1.)

CAPUT V

De relatione mysterii SS. Trinitatis ad rationem humanam.

613. Divinarum Personarum Trinitas in unitate essentiae altissimum et abditissimum est mysterium, quod sola fide tenemus, quod fide etiam cognitum captum cujuslibet creati intellectus superat, et tunc solum intelligi poterit, quando Deum in coelis revelata facie specularantes, eum in gloria videbimus sicut est. Est igitur hoc mysterium omni ex parte supra rationem.

Non defuerunt tamen theologi, ut Raymundus Lullus¹ et Richardus à S. Victore², qui SS. Trinitatis mysterium ratione naturali cognosci, aut saltem, posita semel revelatione de ipsius existentia, ratione naturali evidenter probari posse existimarunt. — Rationalistae contra probare conantur hoc ineffabile mysterium esse contra rationem, ideoque tanquam absurdum rejiciendum. Sint igitur sequentes propositiones :

614. Prop. I. *Nullus intellectus creatus, seclusa revelatione, mysterium SS. Trinitatis cognoscere potest*³. — Communis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Dixit ipse Christus (*Matth.*, xi, 27) : *Nemo novit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* — Et (*Matth.*, xvi, 17) : Petro dicenti: *Tu es filius Dei vivi*, respondit Christus : *Beatus es, Simon Barjona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in coelis est.* Haec autem Christi Domini verba manifeste indicant non ex naturali ratione, sed ex sola superna revelatione cognosci posse Deum habere Filium, ac proinde plures esse personas in una Dei essentia.

II. Ex Traditione. « Sacramentum hoc, ait S. Bernardus, magnum est, et quidem venerandum, non scrutandum, quomodo pluralitas in unitate, et hac unitate, aut ipsa in pluralitate ? Scrutari hoc temeritas est ; credere pietas est ; nosse vita, et vita aeterna est. » (*De Consider.*, l. 5, c. 8, n. 18. M., 182, c. 799.) — S. Ambrosius : « Quaero abs te, inquit, quando, vel quomodo Filium putes esse generatum ? Mihi enim impossibile est generationis scire secretum : mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed et Angelorum. (*De fide, ad Gratian.*, l. 1, c. 10. M., 16, c. 543.) — Et S. Anselmus : « Videtur mihi hujus tam sublimis rei secretum transcendere omnem intellectus aciem humani, et idcirco conatum explicandi qualiter hoc sit, continendum puto. » (*Monol.*, c. 64. M., 158, c. 210.)

III. Ex Ratione. 1° Mysterium SS. Trinitatis ratione naturali neque a priori neque a posteriori probari potest : ergo nullo modo.

Non a priori. Demonstratio a priori ea dicitur, quae fit per cau-

¹ In libro de articulis fidei, cf. Aguirre, t. 2, disp. 51, pag. 2. — ² De Trinit., l. 1, c. 4, et l. 3, c. 5. — ³ Cf. Aguirre, loc. cit., et disp. 99, p. 803.

sam ; sed Deus causam non habet. — *Praeterea*, ut de aliqua propositione demonstratio a priori adesse possit, scilicet ut probare possimus aliquod praedicatum subjecto convenire, et quid sit subjectum, et quid praedicatum, clare cognoscamus, necesse est. Sed in hac propositione : *Deus est trinus in personis*, neque quid sit subjectum, scilicet Deus, neque quid sit praedicatum, scilicet persona divina, naturali ratione scire possumus. Ergo.

Non a posteriori, scilicet per effectus. « Homo, ait *S. Th.*, per rationem naturalem in cognitionem Dei pervenire non potest, nisi ex creaturis. Creaturae autem ducunt in Dei cognitionem, sicut effectus in causam. Hoc igitur solum ratione naturali de Deo cognosci potest, quod competere ei necesse est secundum quod est omnium entium principium. Virtus autem creativa Dei est communis toti Trinitati. Unde pertinet ad unitatem essentiae, non ad distinctionem personarum. Per rationem igitur naturalem cognosci possunt de Deo ea quae pertinent ad unitatem essentiae, non autem ea quae pertinent ad distinctionem personarum. » (P. 1, q. 32, a. 1.)

2º Naturale intellectus lumen ad objectum, quod est praeter aut supra principia naturalia, sese extendere non potest. Atqui mysterium SS. Trinitatis est supra principia naturalia. Ergo intellectus creatus citra revelationem illud cognoscere nequit.

Prob. min. In Deo uno et trino : *a*) tres sunt personae eidem naturae identificatae, et tamen inter se realiter distinctae ; *b*) una est natura, et triplex subsistentia ; *c*) tres sunt personae, quarum unaquaeque est Deus, nec tamen sunt tres Dii ; *d*) Filius a Patre non pendet, eique est coaeternus. Atqui haec omnia sunt supra principia naturalia. Haec enim docent quod : *a*) ea quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se ; *b*) ubi est unica natura, ibi est unica subsistentia ; *c*) ubi sunt plures personae, ibi plures sunt naturae ; *d*) filius pendet a patre, eique est posterior. — Mysterium igitur SS. Trinitatis est objectum, quod principia naturalia undequaque superat.

615. Prop. II. *Posita revelatione de existentia mysterii SS. Trinitatis, ratio naturalis nec illud evidenter probare, nec ejus naturam intelligere potest.*

Ad fidem pertinet ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 4, et can. 4. « Divina mysteria, ait *Vatic.*, suapte natura intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et fide suscepta, ipsius tamen fidei velamine contexta et quadam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino. Per

fidem enim ambulamus, et non per speciem. » Sed difficillimum et altissimum religionis nostrae mysterium est SS. Trinitas.

PROB. Haec propositio iisdem argumentis atque superior propositio probatur. Textus enim Sacrae Scripturae, et SS. Patrum testimonia inter nudam rationem sibi relictam, et rationem fide illuminatam non distinguunt. « Ne quaeras, o philosophe, *quomodo*; (*inquiunt Patres Concil. Nicaeni*). Alioquin studes te praecipitem agere, perscrutari tentans, quae inscrutabilia sunt, etc... Ineffabilis, et inginitus est Pater : ineffabilis ineffabiliter ex eo genitus Filius. Taceas ergo de illo, *Quomodo*: et concedas hoc ei, qui genuit, et genito... Si autem non vis cessare illud *Quomodo*, sed contendis inscrutabilia perscrutari : ridemus tuam audaciam ; magis autem deflemus te. » (l. 2, Act.; apud Aguirre, pag. 804.)

Praeterea, divina revelatio mysterii existentiam manifestat quidem, nullum tamen indicat naturale principium, ex quo aut ejus existentia evidenter probari, aut ejus essentia perfecte intelligi possit.

616. Corollarium. Ex dictis sequitur : I. Catholicos rationibus naturalibus inniti non debere ad probandum hujus mysterii veritatem, quando cum infidelibus et incredulis disputant. « Qui probare nititur Trinitatem personarum naturali ratione, *inquit S. Thomas*, fidei dupliciter derogat : primo quidem, quantum ad dignitatem ipsius fidei, quae est ut sit de rebus invisibilibus, quae humanam rationem excedunt. Unde Apostolus dicit (*Hebr.*, xi, 1), quod fides est de non apparentibus. — Secundo quantum ad utilitatem trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes quae non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium. Credunt enim quod hujusmodi rationibus innitatur, et propter eas credamus. » (P. 1, q. 32, a. 1.)

II. « Quae igitur fidei sunt, *addit S. Doctor*, non sunt tentanda probari nisi per auctoritates his qui auctoritates suscipiunt. Apud alios vero sufficit defendere non esse impossibile quod praedicat fides. Unde Dionysius dicit (*de Div. Nom.*, c. 2) : Si aliquis est qui totaliter eloquiis resistit, longe erit a nostra philosophia. Si autem ad veritatem eloquiorum, scilicet sanctorum, respicit, hoc et nos canone utimur. » (*Loc. cit.*)

617. Prop. III. Posita revelatione, ratio naturalis, summa cum utilitate, mysterium SS. Trinitatis variis congruentiis illustrare, atque analogiis adumbrare potest¹.

Ad finem pertinet ex Vatic., cap. 4 : « Ratio fide illustrata, cum sedulo, pie et sobrie quaerit, aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum quae naturaliter cognoscit, analogia, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo. »

PROB. I^a PARS : Potest ratio hoc mysterium variis congruentiis illu-

¹ Cf. Bannez, In q. 32, a. 1 ; Aguirre, t. 2, disp. 60.

strare. « Pluralitas personarum in divinis, ait S. Th., est de his quae fidei subjacent, et naturali ratione humana nec investigari nec sufficienter intelligi potest... Sed tamen SS. Patre propter instantiam eorum qui fidei contradicunt, coacti sunt et de hoc disserere, et de aliis quae spectant ad fidem, modeste tamen et reverenter absque comprehendendi praesumptione. Nec talis inquisitio est inutilis, cum per eam elevetur animus ad aliquid veritatis capiendum quod sufficiat ad excludendos errores. » (*De Pot.*, q. 9, a. 5.)

Tres a S. Thoma (*De Pot.*, q. 9, a. 9), referuntur congruentiae ad mysterium SS. Trinitatis illustrandum :

1° Illud, quod est summe et infinite bonum, est summe ac infinite communicabile. Atqui Deus est summum ac infinitum bonum. Ergo summe ac infinite communicabilis est. Sed extra seipsum non potest se infinite communicare. Ergo ad intra per processionem Dei a Deo, modo infinito sese communicat.

2° Summa felicitas non est sine consortio, secundum illud : *Nul-
lius boni sine consortio potest esse jucunda possessio.* Ergo Deus con-
sortem habere debet ; porro non potest alium Deum habere con-
sortem ; ergo seipsum in diversis personis consortem habet. (Cf. 1. *Sent.*,
D. 3, q. 1, a. 4.)

3° In Deo est intellectus et voluntas. Ergo in Deo est terminus
intellectionis, scilicet Verbum ; et terminus volitionis, scilicet amor.
Jamvero, quidquid est in Deo, est subsistens, et est Deus. Ergo in
Deo est cum Verbum subsistens, tum amor subsistens.

N.-B. Has rationes, ut notat S. Th. (q. 32, a. 1, ad 2), sunt tantum congruen-
tiae, non autem argumenta cogentia ; non debent igitur afferri ad mysterium
contra infideles probandum, sed ad mysterium jam admissum illustrandum.

618. PROB. II^a PARS : *Potest ratio mysterium SS. Trinitatis analo-*
giis adumbrare,

PROB. Omnis effectus suam causam aliququaliter repraesentat.
Causa autem creaturarum est Deus ; sed Deus est unus simul et Tri-
nus. Ergo in omni creatura repraesentatio SS. Trinitatis, vel per
modum vestigii, vel per modum imaginis invenitur. « In creaturis
igitur rationalibus, in quibus est intellectus et voluntas, invenitur
repraesentatio Trinitatis per modum imaginis, in quantum invenitur
in eis verbum conceptum et amor procedens. » In aliis creaturis
invenitur vestigium, quia in qualibet est *esse*, est *forma*, et est *ordo* ;
etc. (Cf. S. Th., P. 1, q. 45, a. 7.)

SS. Patres frequenter utuntur comparatione solis, radii, et splendoris ex
ambobus emicantis (*Lactantius* et S. *Athanasius*) ; fontis, rivi et fluvii ex utro-

que profluentis (*Pionys. Alex., S. Athan., et S. August.*); radicis, trunci, et rami in eadem arbore (*Tertull.*); trium lucernarum in eodem cubiculo positarum, quae unum idemque lumen effundunt (*S. Greg. Naz.*); ignis, splendoris, et caloris, quae cum sint tria, unum tamen sunt lumen.

619. PROB. III^a PARS : *Utilissima est haec inquisitio.* Fructuosissimam esse hanc inquisitionem, ex eo patet, quod per eam multa alia fidei nostrae mysteria plenius ac rectius intelliguntur. « Cognitio divinarum personarum, inquit *S. Th.*, fuit necessaria nobis dupliciter : uno modo ad recte sentiendum de creatione rerum. Per hoc enim quod dicimus Deum omnia fecisse Verbo suo, excluditur error ponentium Deum produxisse res ex necessitate naturae. Per hoc autem quod ponimus in eo processionem amoris, ostenditur quod Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit, neque propter aliquam aliam causam extrinsecam, sed propter amorem suae bonitatis... Alio modo, et principalius, ad recte sentiendum de salute generis humani, quae perficitur, per Filium incarnatum, et per donum Spiritus Sancti. » (P. 1, q. 32, a. 1, ad 3.)

Praeterea, per hanc inquisitionem ad errores refutandos armis instruimur. « Deinde, ait *Magister Sent.* (l. 1, D. 2, ex *S. August.*), adversus garrulos ratiocinatores, elatiores quam capaciores, rationibus catholicis et similitudinibus congruis ad defensionem et assertionem fidei utendum est ut eorum inquisitionibus satisfaciens, mansuetos plenius instruamus, et illi, si nequiverint invenire quod quaerunt, de suis mentibus potius quam de ipsa veritate, vel de nostra assertione conquerantur. »

620. Prop. IV. *Mysterium SS. Trinitatis aliquam repugnantiam involvere ratio naturalis nullo modo demonstrare potest*¹.

Ad fidem pertinet, ex. *Vatic., Const. Dei Filius*, cap. 4 : « Etsi fides sit supra rationem, nulla tamen unquam inter fidem et rationem vera dissensio esse potest : cum idem Deus, qui mysteria revelat et fidem infundit, animo humano rationis lumen indiderit ; Deus autem negare seipsum non possit, nec verum vero unquam contradicere. » Sed si ratio in mysterio SS. Trinitatis aliquam repugnantiam deprehendere, et ejus impossibilitatem probare posset, Deus seipsum negaret, et verum verò contradiceret.

PROB. I. Deum fallere aut mentiri prorsus fieri nequit. Sed si ratio naturalis hujus mysterii impossibilitatem ostendere posset, Deus falleret et mentiretur, vel ut auctor naturae, vel ut auctor gratiae.

II. Ratio, ut alicujus rei repugnantiam ostendere possit, illius naturam penitus cognoscat, necesse est. Impossibile est autem divinam essentiam et divinam subsistentiam a ratione naturali penitus cognosci. Ergo aliquam in eo inesse repugnantiam, quod Deus unus in essentia, sit trinus in personis, demonstrare nequit.

III. Ut ex principiis naturaliter notis arguere possimus aliquam adesse repugnantiam in eo, quod Deus sit unus et trinus, imprimis probare deberemus infinitum et increatum iisdem, ac finitum et creatum, regulari principiis. Atqui hoc nemo probare potest ; imo

¹ Cf. Bannez, q. 32, a. 1, Concl. 3 et 4 ; Aguirre, Disp. 60, sect. 1, p. 138.

contrarium omnino constat. Sic, v. gr., principium naturale est quod ex nihilo nihil fit. Et tamen fide certum est Deum ex nihilo mundum fecisse.

Cum igitur omnia principia naturalia ex rebus creatis et finitis hauriamus, nefas est juxta ipsa de divinis judicare. « Si nihil inter nos et Deum est discriminis, *inquit S. Cyrillus Alex.*, divina nostris metiamur: sin autem incomprehensibile est intervallum, cur naturae nostrae defectus canonem, et regulam ac normam Dei praefiniant? » (In *Joan.*, l. 11, c. 11. M., 74, c. 555.) — Nullus igitur ex naturalibus principiis, aliquam adesse in Mysterio SS. Trinitatis repugnantiam demonstrare valet.

621. Corollaria. Ex dictis sequitur.

I. Mysterium SS. Trinitatis esse supra rationem, non autem contra rationem, nec ulli veritati naturali contradicere.

II. Omnia argumenta contra hoc mysterium allata evidenter solvi posse¹: non quidem hoc sensu, quod veritas mysterii clare manifestetur; sed hoc sensu quod demonstrari possit, allata argumenta vel in forma vel in materia falsitate laborare, ac proinde ad veritatem mysterii frangendam, nullius esse ponderis: omne enim argumentum, quod contra veritatem revelatam allegatur, vitio aliquo vel in forma vel in materia necessario laborat. « Si ratio contra divinorum Scripturarum auctoritatem redditur, ait *S. August.*, quamlibet acuta sit, fallit veri similitudine; nam vera esse non potest. » *Epist.* 143, ad *Marcell.*, n. 7. M., 33, c. 588. Et *Vatic. (loc. cit.)*: « Inanis, *inquit*, hujus contradictionis species inde potissimum oritur, quod vel fidei dogmata ad mentem Ecclesiae intellecta et exposita non fuerint, vel opinionum commenta pro rationis effatis habeantur. Omnem igitur assertionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse definimus. »

III. Ex hoc tamen illud inferri non posse, videlicet rationem naturalem hujus mysterii possibilitatem probare posse: aliud enim est argumenta ex rationibus apparentibus petita evidenter solvere posse, et aliud, posse hujus mysterii possibilitatem ostendere. Nunquam enim, praeeunte etiam fide, sola ratio evincere potest aliquid unum in essentia esse trinum in personis; vel ea, quae identificantur cum eodem tertio, esse inter se realiter distincta.

Objectiones².

Rationalistae, cum antiquiores tum recentiores, contra mysterium SS. Trinitatis multa congerunt argumenta ex ratione naturali deprompta, quibus mysterii repugnantiam ostendere conantur. Quaedam ex eis adnotare juvat.

622. Objicitur I. Unius essentiae unam tantum esse subsistentiam, et secundum subsistentiarum multipliciter multiplicari et essentias, ratio naturalis dictat. Si ergo unica in Deo admittitur essentia, unica tantum in eo admitti potest persona; si vero in eo trinitas ponitur personarum, in eo trinitas subsistentiarum etiam est admittenda, ac proinde tres erunt dii; quod repugnat. Non est igitur possibile dari in Deo trinitatem personarum.

Resp. Illud principium: *Unius essentiae una tantum est subsistentia*, etc., valere pro essentiis creatis et finitis, quae, eo ipso quod finitae sunt, limitibus constringuntur, et pluribus subsistentiis communicari nequeunt. Exinde fit ut

¹ Cf. Bannez, in q. 32, a. 1, Concl. 4; Aguirre, loc. cit. — ² Cf. S. Alph., *Hist. haer.*, Conf. 1, n. 13; et Aguirre, disp. 60.

in creatis, multiplicatis subsistentiis, multiplicentur et essentiae. Nunquam autem ratio naturalis evincere poterit illud principium valere pro essentia increata et infinita, quae nullis limitibus constringitur, et cujus subsistendi modus omnem humanum captum superat. Ex praedicto igitur principio nemo legitime inferre potest in Deo, propter unitatem naturae, unicam esse tantum personam; vel propter Personarum Trinitatem, tres etiam in Eo esse naturas distinctas.

623. Obj. II. Quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Sed Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus sunt idem cum divina essentia. Ergo sunt idem inter se. Repugnat igitur dari in Deo trinitatem personarum realiter distinctarum.

I. Huic objectioni responderi potest ut supra: hoc scilicet principium pro rebus creatis, ex quibus ortum ducit, non autem pro divinis, valere.

II. **Resp.** Illud axioma: *quae sunt eadem uni tertio sunt eadem inter se*, verum esse de iis, quae adaequate et sub omni respectu sunt eadem uni tertio. Si quae autem exstant, quae sub uno respectu sunt eadem uni tertio, non autem sub alio respectu, ea sunt quidem idem inter se sub eo respectu, sub quo sunt idem cum eodem tertio; ast non licet inde concludere ea esse simpliciter et sub omni respectu idem inter se. Sic, v. gr., ex eo quod baculus aureus et baculus ligneus sint in forma et longitudine idem cum baculo ferreo, licet concludere baculum aureum et ligneum esse idem inter se in forma et longitudine, nequam autem esse idem in materia.

Jamvero in divinis, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus sunt idem cum essentia sub uno respectu, sed non sub omni respectu: sunt idem cum essentia *quoad esse*, et sub hoc respectu sunt idem inter se; unde *esse* paternitatis est idem ac *esse* filiationis et *esse* spirationis passivae; sed non sunt idem cum essentia *in modo subsistendi*; unde sub hoc respectu, non sunt idem inter se; quocirca Paternitas non est Filiatio, nec spiratio passiva. « Paternitas et essentia divina, ait S. Th., sunt idem secundum esse: et ideo sicut in Filio est esse essentiae, ita et in Filio est esse paternitatis, quia in divinis non est nisi unum esse. Sed Paternitas habet aliquid in quo non unitur cum essentia, scilicet rationem paternitatis, quae est alia a ratione essentiae; unde secundum illam rationem respectus potest esse in Patre et non in Filio, sed distinguere Patrem a Filio. » (1. *Sent.*, D. 33, a. 1, ad 2; cf. *De Pot.*, q. 2, a. 5.)

624. Instant. Ratio paternitatis, quae est alia a ratione essentiae, non *re* sed *ratione* tantum ab essentia distinguitur. Sed distinctio rationis non sufficit ad inducendam distinctionem realem inter divinas personas.

Resp. Distinctio rationis non sufficit ad inducendam distinctionem realem, in creatis, *concedo*; in ente increato et perfectissimo, *nego*. Licet concipere non possumus quomodo in divinis virtualis distinctio inter personam et naturam sufficiat ad realem distinctionem inter personas fundandam, concipere tamen possumus rem non esse impossibilem, ob summam Dei perfectionem et simplicitatem; et hoc sufficit ad vim objectionis enervandam: siquidem adversarii nunquam ostendere poterunt illud rationi aperte contradicere, et intrinsecam repugnantiam involvere.

625. Obj. III. Personarum trinitas summae Dei simpliciati officit. Si enim tres sunt in Deo personae, Deus ex tribus componitur; quod divinam simplicitatem pessumdat.

Resp. Compositio est unio realiter distinctorum ad aliquod unum constituendum ut, v. gr., in homine, unio animae et corporis. Sed Trinitas personarum in Deo non est distinctorum unio ad aliquod unum constituendum. Vel enim personae considerantur relate ad essentiam: sed personae divinam essentiam nec constituunt nec efficiunt, sed sunt ipsa divina essentia, quae tota et indivisa est simul Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Unde essentia divina ex tribus

personis, vel ex essentia et personis, non coalescit. — Vel tres personae considerantur relate ad se invicem : sed relate ad invicem, personae non uniuntur ad aliquid unum efficiendum, sed sunt et manent realiter distinctae. Trinitas igitur personarum simplicitati Dei non officit.

626. Obj. IV. Qui ab alio procedit, ab eo esse accipit. Sed qui ab alio esse accipit, nec increatus, nec Deus est. Ergo in Deo persona, quae ab altera procedat, existere nequit.

Resp. Qui ab alio, tanquam a causa, esse accipit, non est increatus, *concedo*; qui ab alio, tanquam a puro principio, esse accipit, non potest esse increatus, *nego*. — Ratio discriminis in eo sita est, quod qui ab alio tanquam a causa procedit, habet esse simile cum causa, non autem idem numero esse ac causa, unde est ea posterior. Qui vero ab alio tanquam a puro principio procedit, accipit ipsum esse principii, ita ut idem numero esse sit et principii et principiati. Cum igitur Filius a Patre tanquam a puro principio procedat, ipsum esse Patris est in Filio ; et sicut esse in Patre est increatum et aeternum, idem esse in Filio est increatum et aeternum.

627. Obj. V. Nec Paternitas nec actio generandi est in Filio. Ergo aliquid est in Patre, quod non est in Filio ; unde et Filius est Patre imperfectior ; quod tollit Trinitatem.

Resp. Paternitas non est in Filio ; *distinguo*: paternitas quoad *esse in*, seu quoad ipsum esse absolutum relationis, non est in Filio, *nego*. *Esse enim Paternitatis est ipsa essentia divina ; quae cum tota sit in Filio, sequitur esse Paternitatis esse in Filio ;* — paternitas quoad *esse ad*, non est in Filio, *concedo*; sed cum sub hac consideratione non sit proprie aliquid in eo, qui eam habet, sed est *ad aliquid*, sequitur Filium, qui eam sub hac ratione non habet, non esse Patre imperfectiorem : quia eadem perfectissima essentia, quae in Patre est ut non accepta, in Filio est ut a Patre accepta. (Cf. n. 559.)

Apposite *S. Thomas*: « Ipsa paternitas est divina essentia, nec tamen paternitas Filio inest, propter oppositionem Paternitatis et Filiationis. Unde potest dici, quod paternitas est divina essentia prout est in Patre, non prout est in Filio : non enim eodem modo est in Patre et Filio, sed in Filio ut ab altero accepta, in Patre autem non. Nec tamen sequitur quod quamvis paternitatem Filius non habeat quam Pater habet, aliquid habeat Pater quod non habet Filius : nam ipsa relatio secundum rationem sui generis, in quantum est relatio, non habet quod si aliquid, sed solum quod sit ad aliquid. Quod sit vero aliquid secundum rem, habet ex illa parte qua inest... Unde cum id quod est absolutum, communiter sit in Patre et Filio, non distinguuntur secundum aliquid, sed secundum ad aliquid tantum ; unde non potest dici quod aliquid habet Pater quod non habet Filius ; sed quod aliquid secundum unum respectum convenit Patri, et secundum alium aliquid Filio. Similiter ergo dicendum est de actione et potentia. Nam generatio significat actionem cum aliquo respectu, et potentia generandi significat potentiam cum respectu ; unde ipsa generatio est Dei actio, sed prout est Patris tantum ; et similiter ipsa potentia generandi est Dei omnipotentia, sed prout est Patris tantum. Nec tamen sequitur quod aliquid possit Pater, quod non possit Filius. Sed omnia quaecumque potest Pater, potest Filius, quamvis generare non possit : nam generare ad aliquid dicitur. » (*De Pot.*, q. 2, a. 5.)

CAPUT VI

De modo loquendi circa mysterium SS. Trinitatis.

628. « Quia ex verbis inordinate prolatis incurritur haeresis, ait S. Th., ideo cum de Trinitate loquimur, cum cautela et modestia est agendum, quia ut Augustinus dicit, *nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid invenitur.* » (P. 1, q. 31, a. 2.) Ut igitur in tanti momenti materia omnis error praecaveatur, antequam tractatui finis imponatur, quaedam de modo loquendi circa illud augustissimum mysterium addenda sunt. In art. I. agetur de modo loquendi in genere ; in art. II. sermo erit de eo speciali modo loquendi, qui dicitur appropriatio.

ARTICULUS I.

De modo loquendi in genere.

629. « Oportet in his quae de Trinitate loquimur, ait S. Th., duos errores oppositos cavere, temperate inter utrumque procedentes ; scilicet errorem Arii, qui posuit cum Trinitate personarum trinitatem substantiarum, et errorem Sabellii, qui posuit cum unitate essentiae unitatem personae. » (P. 1, q. 31. a. 2.)

Ad oppositos illos errores vitandos, dum de SS. Trinitate loquimur, duplex generalis regula statui potest.

Regula I. Vitanda sunt sedulo omnia ea vocabula, quae licet specietenus tantum, vel unitatem naturae, vel personarum pluralitatem laederent.

Regula II. Quae personis ratione solius essentiae conveniunt, singulariter tantum dicuntur ; quia essentia est una in tribus personis. — Quae eis sola ratione proprietatum personalium conveniunt, dicuntur tantum pluraliter ; quia proprietates personales constituunt personas distinctas. — Quae autem eis et ratione proprietatum et ratione essentiae conveniunt, dicuntur tum pluraliter tum singulariter : pluraliter, quatenus eis ratione relationum, singulariter vero quatenus eis ratione essentiae conveniunt.

630. Ex duabus hisce regulis quaedam fluunt corollaria seu regulae particulares, quae modum loquendi in particulari dirigunt :

1° *Nomina essentialia substantive sumpta* « praedicantur de tribus personis singulariter tantum, et non pluraliter, ait S. Th. ; quae vero adjective essentiam significant, praedicantur de tribus personis in plurali. Cujus ratio est quia nomina substantiva significant aliquid per

modum substantiae ; nomina vero adjectiva significant aliquid per modum accidentis quod inhaeret subjecto... et ex subjecto suscipiunt unitatem vel multitudinem. » (P. 1, q. 39, a. 3.) Sic, v. gr. : *Tres Deos aut Dominos dicere catholica religione prohibemur.* (Symb. Athan.) — *Non tres aeterni, sed unus aeternus; sicut non tres increati, nec tres immensi.* (*Ibid.*) : si haec sumantur substantive ; si autem sumantur adjective, dicere possumus : tres immensi, tres increati, tres aeterni. Dici etiam potest : *sunt tres habentes deitatem*, S. Th. (*loc. cit.*, ad 1).

631. 2° *Nomina essentialia concreta supponere possunt pro persona; nomina vero essentialia abstracta pro persona supponere nequeunt.*

Ratio *primi* est, quia nomina essentialia concreta, v. gr., *Deus*, divinam essentiam *ut in habente ipsam* significant ; sicut hoc nomen *homo* significat humanitatem in supposito ; et ideo ex modo significandi hoc nomen *Deus* pro persona supponere potest. Per se, sine adjuncto, hoc nomen *Deus* significat ipsam essentiam ; sed ex adjuncto suppositio ejus ad personam determinatur. Verae igitur sunt hae locutiones : *Deus generat; Deus generatur; Deus genitus; Deus spiratus*, etc., et ita etiam in Symbolo dicitur : *Deum de Deo*.

Ratio *secundi* est quia nomen abstractum essentiam per modum formae abstractae, et non ut in habente ipsam, significat ; sicut, v. gr., hoc nomen *humanitas*, non significat hominem habentem humanitatem. Quapropter nomina abstracta essentialia pro persona supponere non possunt : « Et ideo ea quae sunt propria personarum quibus ab invicem distinguuntur non possunt essentiae attribui : significaretur enim quod esset distinctio in essentia divina, sicut est distinctio in suppositis. » S. Th. (P. 1, q. 39, a. 5).

Dicere igitur non possumus *quod deitas aut essentia generat, vel generatur*. Ait enim Later. IV : « Illa res (scil. essentia divina), non est generans, neque genita, neque procedens. » Et S. Th.: « Non est concedendum quod essentia generat, sed quod Pater generat virtute essentiae vel naturae. » (1. Sent., D. 5, a. 1.)

632. 3° Dum de personis loquimur, ad vitandum errorem Arii, dicere non debemus unam personam esse ab alia *diversam* aut *differentem*, ne tollatur essentiae unitas ; — vel *separatam* aut *divisam* ab alia, ne tollatur divinae naturae simplicitas ; — aut *alienam* et *discrepantem*, ne tollatur similitudo. (P. 1, q. 31, a. 2.) — Sed Filius dici potest *alius* a Patre, non vero *aliud*; quia *aliud*, in neutro genere, substantivatur et importat alietatem essentiae, ut ait S. Th. (1. Sent., D. 9, a. 1, ad 1) ; dum *alius*, masculine, adjective sumitur,

et solum distinctionem importat. « Licet igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus, non tamen aliud », ait *Later. IV.* — Similiter catholica est haec propositio : *Pater, Filius, et Spiritus Sanctus sunt unum et idem*; non autem ista : *sunt unus et idem*; sed dici potest : *sunt unus et idem Creator*. Item, persona potest dici *distincta* vel *discreta* ab altera, quia distinctio oppositionem relationis importat.

633. 4° Dum de essentia Dei sive in abstracto sive in concreto loquimur, ad vitandum errorem Sabellii, vitare debemus nomen *singularis*, ne tollatur communicabilitas essentiae; nomen *unici*, ne tollatur numerus personarum (dicere tamen possumus : *unicum Filium*) — nomen *confusi*, ne a personis tollatur ordo naturae; nomen *solitarii*, ne consortium trium personarum tollatur. — Similiter Deus dici nequit *multiplex*, quia multiplicaretur natura. Sed *trinus* et *trinitas* dici possunt : *Te trina Deitas unaque poscimus*; — *Sancta Trinitas, unus Deus*; quia sensu obvio hae voces nihil aliud important, quam eandem essentiam tribus personis esse communem, et cum eis identificatam.

ARTICULUS II.

De appropriatione in divinis ¹.

634. Appropriatio est modus loquendi in re fundatus, quo quaedam attributa essentialia, vel quaedam operationes tribus personis communes, uni personae divinae prae aliis ad ejus manifestationem attribuuntur.

Appropriatum a proprio sedulo distinguere debet. *Proprium* illud dicitur, quod uni personae ita convenit, ut alteri convenire nequaquam possit : vocatur *proprietas personalis*; ut, v. gr., Paternitas, Filiatio. — *Appropriatum* vero est quid tribus personis commune (ut, v. gr., sapientia, bonitas, etc.), quod ob specialem similitudinem, quam cum proprio alicujus personae habet, huic personae prae caeteris attribuitur.

635. Appropriatio in Scripturis et constanti Ecclesiae traditione fundatur, et maximam, tum ex parte ipsius rei, tum propter nostram utilitatem, convenientiam habet.

Fundatur in Scriptura; sic S. Paulus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam nominat (I, Cor., I, 24),

Maximam convenientiam habet ex parte rei : « Quamvis attributa

¹ Cf. S. Th., q. 39, a. 7 et 8; 1. Sent., D. 31, q. 1; D. 34, q. 2.

essentialia, *ait S. Th.*, communia sint tribus, tamen unum secundum rationem suam magis habet similitudinem ad proprium unius personae quam alterius, unde illi personae appropriari potest convenienter. Verbi gratia ; Potentia habet in ratione sua principium ; et ideo appropriatur Patri, qui est principium non de principio ; et sapientia Filio, qui procedit ut Verbum ; et bonitas Spiritui Sancto, qui procedit ut amor, cujus objectum est bonum. » (1. *Sent.*, D. 34, q. 1, a. 2.)

Maximam convenientiam habet propter nostram utilitatem : cum attributa essentialia nobis magis nota sint, suam propria personarum, per hoc quod essentialia alicui personae attribuuntur, haec persona nobis manifestior redditur. « Quamvis per attributa, *ait S. Th.*, non possimus sufficienter devenire in propria personarum, tamen inspicimus in appropriatis aliquam similitudinem personarum, et ita valet talis appropriatio ad aliquam fidei manifestationem, quamvis imperfectam. » (*Loc. cit.*)

Praeterea, ex appropriationibus altera nobis enascitur utilitas : per hoc enim quod S. Scriptura uni personae in particulari attribuit effectum, qui essentialiter ad divinam naturam pertinet, edocemur quamnam ex divinis perfectionibus in hoc opere specialius mirari debeamus. Sic, v. gr., Incarnatio Spiritui Sancto attribuitur, quia est opus excellentissimum dilectionis Dei erga homines ; providentia attribuitur Filio, seu Sapientiae, quia sapientis est res in finem ordinare ; creatio vero attribuitur Patri, quia Dei potentiam maxime manifestat.

636. Ex diversis appropriationibus, quas S. Thomas (P. 1, q. 39, a. 8), refert, hae prae caeteris notatu sunt dignae.

I. Patri attribuitur potentia, Filio sapientia, Spiritui Sancto bonitas.

1° *Patri attribuitur potentia.* Christus ad Patrem orans dicit (*Marc.*, xiv, 36) : *Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt.* — Et in Symbolo dicimus : Credo in Deum Patrem omnipotentem. « Quae quidem appropriatio, *inquit S. Th.*, fit et secundum rationem similitudinis, si consideratur quod in divinis personis est ; et secundum rationem dissimilitudinis si consideretur quod in creaturis est. Potentia enim habet rationem principii : unde habet similitudinem cum Patre coelesti, qui est principium totius Divinitatis : deficit autem interdum patri terreno propter senectutem. » (Art. 8.)

2° *Filio attribuitur sapientia.* (I. *Cor.*, i, 24.) S. Paulus Christus nominat *Dei sapientiam*, et (v. 30), *Jesu, qui factus est nobis sapien-*

tia a Deo. « Sapiencia, *inquit S. Th.*, similitudinem habet cum filio coelesti in quantum est Verbum, quod nihil aliud est quam conceptus sapientiae : deficit autem interdum filio terreno propter temporis paucitatem. »

3° *Spiritui Sancto appropriatur bonitas.* Legimus (*Sap.*, XII, 1) : *O quam bonus et suavis est, Domine, Spiritus tuus.* — (*Sap.*, I, 6) : *Benignus est Spiritus Sapientiae.* « Bonitas cum sit ratio et objectum amoris, *inquit S. Th.*, habet similitudinem cum Spiritu Sancto, qui est amor. Sed repugnantiam habere videtur ad spiritum terrenum, secundum quod importat violentiam quamdam et impulsionem. »

II. *Patri attribuitur creatio*, quia in mundi creatione divina potentia maxime elucet. *Filio attribuitur providentia*, quia sapientis est res in finem ordinare. *Spiritui Sancto attribuitur rerum conservatio et gubernatio* ; quia « Deus sua bonitate eas (res) conservat et gubernat, ad finem convenientem adducendo » (S. Th.) ; unde gubernatio appropriatur Spiritui Sancto, sicut et bonitas.

Haec de augustissimo SS. Trinitatis mysterio dicta sufficiunt. Quem fide his in terris unum et trinum confitemur, Deus concedat, ut ipsum nos omnes, revelata facie gloriam Domini aliquando speculantes, sicuti est, intuitive videamus.

EXPLICIT TRACTATUS DE SS. TRINITATE

TRACTATUS TERTIUS

DE DEO CREATORE

Conspectus generalis.

Pars I. De Creatione in genere.	CAP. I. De Creatione secundum se considerata. CAP. II. De fine Creationis. { A. 1. Finis Dei creantis. A. 2. Finis operis producti. CAP. III. De Cosmogonia mosaica.
Pars II. De Angelis.	CAP. I. De Angelis in esse naturae. { A. 1. Existentia. A. 2. Natura. A. 3. Facultates. { § 1. Intellectus. § 2. Voluntas. CAP. II. De Angelis in esse gratiae. { A. 1. De gratia et gloria bonorum. A. 2. Lapsus daemonum. CAP. III. De Hierarchiis et Ordinibus angelicis. CAP. IV. De actione Angelorum. { A. 1. In se invicem. A. 2. In creaturam corporealem. A. 3. In hominem. { § 1. In genere. § 2. Custodia bonorum. § 3. Impugnatio daemonum.
Pars III. De homine.	CAP. I. Hominis productio in esse naturae. CAP. II. Hominis elevatio in statum supernaturalem. { A. 1. Ordo naturalis et supernaturalis. A. 2. Diversi status. A. 3. De statu primi hominis. CAP. III. De lapsu Hominis. { A. 1. Peccatum protoparentum. A. 2. Existentia peccati originalis. A. 3. Natura. A. 4. Modus propagationis. A. 5. Subjectum. A. 6. Effectus.
Pars IV. De Gubernatione operis Dei.	CAP. I. De Rerum Conservatione. CAP. II. De Motione rerum in finem.

INTRODUCTIO ¹

637. Duplex in Deo, ut ex supra dictis constat, invenitur actio, immanens scilicet et transiens; et cuilibet quaedam correspondet processio.

Quisnam fuerit ad intra terminus divinae actionis, modo vidimus dum Deum unum in essentia et trinum in personis consideravimus. In illa divina processione Deus Pater totam suam bonitatem Filio et Spiritui Sancto communicat, et in illa ineffabili communicatione suam gloriam, et omnimodam suam beatitudinem possidet. In hac sua beatitudine Deus in aeternum quiescere, et quiescendo summa et perfectissima felicitate perfrui potuisset, quin alios in consortium suae beatitudinis admitteret. Sed summa sua bonitate motus, bonitatem suam extra se diffundere, universumque creare decrevit. Praeter illam igitur ineffabilem processionem, qua Verbum gignitur a Patre, et Spiritus a Patre Filioque spiratur, altera adest processio, processio scilicet ad extra, qua mundus hic adspectabilis omnisque creatura a Deo exiverunt: de qua processione est nunc agendum. (Cf. *Cont. Gent.*, l. 2, c. 1.)

638. N.-B. Creaturarum considerationem instituit cum philosophia tum theologia, modo tamen diverso. *Philosophia* creaturam considerat in quantum est *talis*, utpote ignem quatenus est ignis; necnon et illa, quae ei secundum propriam naturam conveniunt, sicut igni ferri sursum. — *Theologia* vero creaturam unice considerat secundum quod est ad Deum relata, utpote quod est a Deo creata, quod est Deo subjecta, et ad Deum, ut ad suum finem, ordinata. (Cf. *Cont. Gent.*, l. 2, c. 4.)

Quae theologica creaturarum consideratio nobis maximae est utilitati: « Primo quidem, ait *S. Th.* (*Cont. Gent.*, l. 2, c. 2), quia ex factorum meditatione, divinam sapientiam utcumque possumus et admirari et considerare... Secundo, haec consideratio in admirationem altissimae virtutis Dei ducit, et per consequens in cordibus hominum reverentiam Dei parit. Oportet enim quod virtus facientis eminentior rebus factis intelligatur... Tertio, haec consideratio animos hominum in amorem divinae bonitatis accendit. Quidquid enim bonitatis et perfectionis in diversis creaturis particulariter distributum est, totum in Ipso universaliter est adunatum sicut in fonte totius bonitatis. Si igitur creaturarum bonitas, pulchritudo et suavitas sic animos hominum allicit, ipsius Dei fons bonitatis, rivulis bonitatum in singulis creaturis repertis diligenter comparata, animos hominum inflammatos totaliter ad se trahet. Unde dicitur: *Delectasti me, Domine, in factura tua; et in operibus manuum tuarum exultabo.* » (*Ps.*, xci, 5.)

639. Divisio tractatus. — In hoc tractatu consideratio nostra ferri debet: 1° In ipsam creationem in genere. 2° In creaturam, quae a Deo producta est. Quia vero triplex condita est creatura, videlicet: pure spiritualis, pure materialis, et composita ex materia et spiritu, agendum erit in speciali primo de creatura pure spirituali, quae est angelica; deinde de creatura ex materia et spiritu compo-

¹ **Auctores consulendi:** *S. Thomas*, Summa, P. I, q. 44 et seq.; De Potent.; q. 3 et seq.; *Cont. Gent.*, l. 2. — *Isambert*, In I. P. D. Th. — *Gotti*, Theol. dog. schol. — *Gabriel a S. Vincentio*, In I. P. D. Th. — *Gibbon*, Speculum theol. — *Gonet*, Clypeus et Manuale. — *Con-ten-son*, Theol. mentis et cordis. — *Billuart*. — *Sylvius*. — *Maderni* Coursus theol., De Angelis. — *Bellarminus* De Gratia primi hominis; De Amissione iustitiae. — *Mazzella* De Deo Creante. — *Lambrecht*, Theol. spec., De Deo Creante. — *Janssens*: De Deo creatore.

sita, quae est humana ; de creatura vero pure materiali, de qua in aliis disciplinis abunde tractatur, theologia specialem considerationem non instituit. 3º Cum autem creaturarum universitati Deus incessanti cura invigilet, et eam ad finem suum per apta media dirigat, de gubernatione operis Dei etiam disserendum est.

Quadripartitus ergo erit tractatus.

- In Parte I. Sermo erit de Creatione in genere ;
II. De Angelis ;
III. De Homine ;
IV. De Gubernatione operis Dei.
-

PARS I

DE CREATIONE IN GENERE

In hac prima parte tria occurrunt consideranda : I. Ipsa creatio secundum se considerata ; II. finis creationis. Et quia factum creationis ex mosaica narratione unice cognoscimus, III. De cosmogonia mosaica etiam agendum est.

CAPUT I

De creatione secundum se considerata.

640. Definitio creationis. — Creatio, stricto sensu accepta, definitur : *productio entis ex nihilo* ; vel adhuc : *Productio alicujus rei secundum totam suam substantiam, nullo praesupposito.*

Creatio est productio alicujus entis secundum totum suum esse ex nihilo, ita ut nullo praesupposito tanquam *materia ex qua*, vel tanquam *subjecto dependenter a quo*, tota rei substantia producat. Quae particula *ex nihilo, nullo praesupposito*, creationem ab omni alia effectione vel generatione specificè distinguit : in his enim effectus producitur vel ex materia praejacente, ut, v. gr., statua ex ligno ; vel saltem dependenter ab aliquo subjecto, sicut, v. gr., forma substantialis non subsistens educitur e potentia materiae, et accidens dependenter a suo subjecto producitur.

Ex quibus sequitur, creationem terminari *ad esse simpliciter*, seu ad *ens in quantum est ens* ; « producere esse absolute, inquit *S. Th.*, non in quantum est hoc vel tale, pertinet ad rationem creationis » (P. 1, q. 45, a. 5) ; alias vero mutationes non terminari ad ens simpliciter, sed ad ens sive in quantum est *hoc ens*, per formam substantialem ; sive in quantum est *tale ens*, per formam accidentalem. (P. 1, q. 44, a. 2.)

641. Creatio sumitur active vel passive. — « Creatio *active* accepta significat actionem divinam, quae est ejus essentia, cum relatione ad creaturam. » (P. 1, q. 45, a. 3, ad 1.) — « Creatio *passive* accepta est in creatura, et est creatura » (*ibid.*, ad 2) ; quia creatura est terminus creationis, seu est id, quod actione Dei creatrice producitur, et esse incipit. In omni creatura est ergo necessario « relatio quaedam ad creatorem, ut ad principium sui esse ». (P. 1, q. 45, a. 3. — Cf. *de Potent.*, q. 3, a. 3.)

642. Creari non est nisi subsistentium. — Creari non convenit omnibus, quae sunt, sed illis tantum quae in se subsistunt. Enimvero : « Creari est quoddam fieri. Fieri autem ordinatur ad esse rei. Unde illis proprie convenit fieri et creari quibus convenit esse, quod quidem proprie convenit subsistentibus. » (P. 1, q. 45, a. 4.) Formae vero et accidentia, quae non in se, sed in subjecto esse habent, magis dicuntur *coexistentia* quam entia ; et ideo magis debent dici *concreata* quam creata.

Creationi opponitur *annihilatio*, quae est *reductio totius rei in nihilum*.

643. Errores. — Circa creationem plures prodierunt errores. Antiquiores quidam philosophi, innixi principio quod *ex nihilo nihil fit*, creationem mundi ex nihilo impossibilem iudicarunt, et ex materia praejacente atque aeterna Deum omnia condidisse praedicarunt. — *Materialistae* recentiores Deum et creationem omnino negant, et praeter materiam nihil admittunt. Hi mundum ex atomis ab aeterno existentibus coaluisse docent, sive fortuito earum concursu, sive virtute virium, ut attractionis, caloris, etc., quae ipsis naturaliter insunt. — *Pantheistae* mundum ex ipsa Dei substantia emanasse delirant. » (Cf. n. 424.)

Modernistae, qui prima capita libri Genesis ut fabulam considerant, notionem creationis ex nihilo, quam Ecclesia hactenus tenuit, reformandam esse perhibent, quia progressus scientiarum tum mundo tum ipsi generi humano antiquitatem multo maiorem vindicant, quam illam quam Ecclesia eisdem attribuit ; imo vero scientia moderna ideam Dei omnia ex nihilo creantis secum amplius non patitur.

644. Prop. I. Deus per creationem est rerum omnium prima causa efficiens.

De fide, ex Later. IV, et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1, can. 5 : « Si quis non confiteatur mundum, resque omnes, quae in eo continentur, et spirituales et materiales, secundum totam suam substantiam, a Deo ex nihilo esse productas, A. S. » — Et in Symb. legitur : « Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem coeli et terrae. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Gen.*, I, 1) : *In principio creavit Deus coelum et terram.* — (II, *Machab.*, VII, 28) : *Peto, nate, ut aspicias ad coelum et terram, et ad omnia quae in eis sunt, et intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus.* — (*Coloss.*, I, 16) : *In ipso condita sunt universa in coelis, et in terra, visibilia, et invisibilia; sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates : omnia per ipsum, et in ipso creata sunt.* — Hi textus alique innumeri, omnem a Deo ex nihilo productam esse creaturam, invicte probant.

II. Ex Traditione. « Regula fidei est, ait *Tertullianus*... qua creditur unum omnino Deum esse, nec alium praeter mundi conditorem ; qui universa de nihilo produxerit. » (*De praescr.*, c. 13. M., 2,

c. 26.) Et *S. August.*: « Deum fecisse et creasse omnia quae sunt, in quantum sunt, catholica disciplina credi jubet; ita ut creatura omnis sive intellectualis sive corporalis... non de Dei natura, sed a Deo sit facta de nihilo. » (*Lib. de Gen.*, c. 1. M., 34, c. 221.)

III. **Ex Ratione.** « Necesse est ponere; *inquit S. Th.*, a Deo omnia creata esse. Quicumque enim facit aliquid ex aliquo, illud ex quo facit praesupponitur actioni ejus, et non producitur per ipsam actionem: sicut artifex operatur ex rebus naturalibus, ut ex ligno et aere, quae per artis actionem non causantur, sed causantur per actionem naturae. Sed et ipsa natura causat res naturales quantum ad formam sed praesupponit materiam. Si ergo Deus non ageret nisi ex aliquo praesupposito, sequeretur quod illud praesuppositum non esset causatum a Deo... Sed nihil potest esse in entibus quod non sit a Deo, qui est causa universalis totius esse. Unde necesse est dicere quod Deus ex nihilo res in esse producit. » (P. 1, q. 45, a. 2.)

645. Prop. II. *Deus est rerum omnium causa exemplaris.* — Certa.

PROB. « Deus est prima causa exemplaris omnium rerum, *ait S. Th.* Ad cujus evidentiam considerandum est quod ad productionem alicujus rei ideo necessarium est exemplar, ut effectus determinatam formam consequatur... Manifestum est autem quod ea quae naturaliter fiunt, determinatas formas consequuntur. Haec autem formarum determinatio oportet quod reducatur, sicut in primum principium, in divinam sapientiam, quae ordinem universi excogitavit, qui in rerum distinctione consistit. Et ideo oportet dicere quod in divina sapientia sint rationes omnium rerum, quas diximus ideas, id est, formas exemplares in mente divina existentes. Quae quidem, licet multiplicentur secundum respectum ad res, tamen non sunt realiter aliud a divina essentia, prout ejus similitudo a diversis participari potest diversimode. Sic igitur ipse Deus est primum exemplar omnium. » (P. 1, q. 44, a. 3.)

646. Quaeritur I. *Utrum Deus omnia, an solum aliqua, ex nihilo creaverit.*

Resp. Deus omnia creavit ex nihilo, sed quaedam immediate, quaedam vero mediate tantum. *Immediate* Deus Angelos creavit, et nunc adhuc *immediate* creat animas humanas; *immediate* etiam creavit coelum et terram secundum formam et materiam simul, quas ex nihilo produxit. — Plantas autem et animalia Deus non creavit *immediate* ex nihilo, ut ex *Genesi*, cap. 1, constat; sed ea ex materia praejacente produxit, sicut etiam ipsum hominis corpus de luto efformavit. — *Mediate* autem omnia ex nihilo creata sunt, quia ipsam materiam, de qua facta sunt, Deus produxit ex nihilo. Apposite *S. August.*: « Et ideo Deus rectissime creditur omnia de nihilo fecisse, quia etiamsi omnia formata de ista materia facta sunt, haec ipsa materia tamen de omnino nihilo facta est. » (*De Gen. cont. Manich.*, l. 1, c. 6, M., 34, c. 178.)

647. Quaeritur II. Utrum creare sit proprium alicujus Personae SS. Trinitatis?

Resp. Creare est quid commune toti Trinitati, secundum effatum : *Opera Dei ad extra sunt indivisa et toti Trinitati communia.*

Attamen, cum Deus Creator sit unus et trinus, et omnibus Dei operibus invenitur aliquid Trinitatis vestigium ; imo in creaturis intellectualibus aliqua Trinitatis imago. — (*De hoc confer S. Th., q. 45, a. 6 et 7. — 1. Sent., D. 14, q. 1, a. 1 ; et D. 32, q. 1, a. 3. — Capponi et Bannez, in q. 45, a. 6.*)

648. Quaeritur III. An solus Deus possit creare.

Resp. 1° *De fide* est solum Deum creasse mundum, secundum illud (*Is., XLIV, 24*) : *Ego sum Dominus, faciens omnia, extendens coelos solus, stabiliens coelos, et nullus mecum.*

2° Docent unanimiter doctores nullam creaturam, nequidem de potentia Dei absoluta, quidquam creare posse *per modum causae principalis*, per virtutem scilicet a Deo acceptam ut propriam. « Potentia creandi, ait S. Alph., soli Deo propria est ; ad creandum enim requiruntur virtus et potentia infinitae, quas Deus nulli creaturae communicare potest, ut docent omnes theologi. » (*Hist. haer., Conf. 2, n. 17. — Cf. S. Th., De Pot., q. 3, a. 4.*)

3° An autem de potentia Dei absoluta aliqua creatura possit aliquid creare *per modum causae instrumentalis*, controvertitur. — *Affirmant* Magister Sententiarum, Durandus, Biel, et alii pauci. — *Negat* S. Thomas, cum communi sententia theologorum. Ratio est « quia causa secunda instrumentalis non participat actionem causae superioris, nisi in quantum per aliquid sibi proprium dispositive operatur ad effectum principalis agentis... Illud autem quod est proprius effectus Dei creantis, est illud quod praesupponitur omnibus aliis, scilicet esse absolute. Unde non potest aliquid aliud operari dispositive et instrumentaliter ad hunc effectum, cum creatio non sit ex aliquo praesupposito quod possit disponi per actionem instrumentalis agentis. Sic igitur impossibile est quod alicui creaturae conveniat creare ; neque virtute propria, neque instrumentaliter, sive per ministerium. » (*D. Th., q. 45, a. 5.*)

649. Quaeritur IV. Utrum mundus potuerit ab aeterno creari.

De fide est mundum non semper fuisse, sed in tempore, vel potius cum tempore, fuisse a Deo creatum. Deus, ait Vatic., Const. *Dei Filius* « liberrimo consilio simul ab initio temporis utramque ex nihilo condidit creaturam, spiritualement et corporalem ¹ ».

Si vero quaestio moveatur, scilicet, *an mundus ab aeterno creari potuisset*, sciuntur auctores. Alexander Alensis, Albertus Magnus, S. Bonaventura, multique moderni docent, mundi creationem ab aeterno repugnantiam involvere, non quidem ex parte Dei, sed ex parte ipsius mundi. Quidquid enim creatur, aiunt, antequam creetur, non est ; si autem non fuit, inchoavit esse ; ac proinde nequit esse aeternum. Exinde mundi novitatem apodictice probari posse contendunt.

S. Thomas vero, Scotus, Suarez, alique non pauci docent creationem mundi ab aeterno nullam implicare repugnantiam, ac proinde mundi novitatem sola fide teneri : « mundum non semper fuisse, inquit S. Th., sola fide tenetur, et demonstrative probari non potest... Unde mundum incepisse est credibile, non autem demonstrabile, vel scibile ». (P. 1, q. 46, a. 2.) — Ratio est quia, ut docet S. Doctor (*De Pot., q. 3, a. 14, ad 7*), ad rationem creationis non pertinet, ut aliqua res sit postquam non fuerit, sed ut a se sit nihilum, et esse suum ab alio habeat, a quo etiam indesinenter quoad esse dependeat. Unde ait S. Doctor (*ibid., ad 8*) : « De ratione aeterni est non habere durationis prin-

¹ Cf. S. Alph., *Ver. fid.*, c. 2, n. 6 et seq.

cipium ; de ratione vero creationis habere principium originis, non autem durationis. »

Hanc opinionem D. Thomae de possibilitate creationis mundi S. Alphonsus probabilissimam vocat ¹ ; attamen negat S. Alphonsus possibilitatem creationis ab aeterno earum rerum, quae per generationem propagantur. Posita enim harum creatione ab aeterno, admittendus foret numerus actu infinitus ; quod repugnat ².

CAPUT II

De fine creationis ¹.

650. Sapientis est ex intentione finis agere. Stabilito igitur facto creationis, quem in finem mundus a Deo conditus sit, inquirendum est.

Finis vocatur *id, cujus gratia aliquid fit*. Dividitur in *finem operis* et in *finem operantis*.

Finis operis est id, ad quod opus ex natura sua tendit et ordinatur ; v. gr., finis domus est inhabitatio hominum. Vocatur etiam finis *intrinsecus, proprius, physicus*.

Finis operantis est id, quod operans principaliter intendit ; vocatur etiam *motivum*, quod operantem ad agendum impellit ; v. gr., si architectus domum aedificat spe lucri, aut honoris inde sibi provenientis, lucrum et honor sunt finis operantis.

Hermes, Guntherus, et multi protestantes, Deum mundum non primario et principaliter propter semetipsum, sed propter creaturæ rationalis, speciatim hominis, felicitatem condidisse autumant. — Alii contra docent, Deum propter semetipsum mundum creasse, quia ad vitae suae evolutionem et perfectionem eo indiget. — Catholica vero doctrina docet Deum mundum ex mera bonitate propter suam gloriam condidisse.

Exponemus igitur in art. I. finem Dei creantis ; et in II. finem operis.

ARTICULUS I.

De fine Dei creantis.

651. Prop. *Finis Dei creantis, seu ratio, quae Deum ad creandum impulit, est absoluta et intrinseca divinae essentiae bonitas.*

Fide certa, ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1 : « Hic solus verus Deus bonitate sua et omnipotenti virtute, non ad augendam suam beatitudinem, nec ad acquirendam, sed ad manifestandam perfec-

¹ *Hist. haer.*, Conf. 2, n. 16 (t. 5, p. 46). — ² *Ver. fid.*, P. 1, c. 5, n. 4 (t. 1, p. 52) ; et t. 2, p. 495 et 496. — ³ Cf. D. Th., P. 1, q. 44, a. 4 ; 2. *Sent.*, D. 1, q. 2 ; *Cont. Gent.*, l. 3, c. 17-25 ; Hurter, *De Deo Creat.*, n. 279 et seq.

tionem suam per bona, quae creaturis impertitur, liberrimo consilio simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Prov.*, xvi, 4) : *Universa propter semetipsum operatus est Dominus*. Sed illud *propter semetipsum* bonitatem Dei absolutam denotat, ut optime exponit Cornelius a Lap. « Ex dictis liquet, *ait*, quod cum dicitur Deum creasse et operari omnia *propter se*, hoc est, propter gloriam suam, gloria accipi debeat non creata, quam Deus accipit a creaturis ; sed increata et infinita, quam ab aeterno habuit habetque a se ipso et in se ipso, quae est ipse Deus. »

II. Ex Concilio Coloniensi (an. 1860, tit. 3, cap. 13) : « Si id, *inquit*, quod Deum ad creandum impulerit, seu finis operantis quaereretur, dicendum est, nihil Deum, quod ab eo sit distinctum, impellere potuisse, cum, utpote sibi sufficiens, nihil sibi possit appetere. Cum porro Deum creasse constet, et cum, quidquid agit, ex amore bonitatis suae absolutae eum pariter constet, recte dicimus, Deum bonitate sua, ut libere mundum crearet, motum esse. Hoc etiam sensu S. Augustinus dixit : *quia bonus est, sumus*. »

III. Ex Ratione. Principale volitum est ratio volendi alia. Atqui principale volitum divinae voluntatis est sua absoluta bonitas (cf. n. 484). Ergo absoluta Dei bonitas est pro eo ratio volendi res creatas. « Unde, *ait S. Th.*, cum Deus alia a se non velit nisi propter finem, qui est sua bonitas, non sequitur quod aliquid aliud moveat voluntatem ejus, nisi bonitas sua. Et sic, sicut alia a se intelligit intelligendo essentiam suam, ita alia a se vult volendo bonitatem suam. » (P. 1, q. 19, a. 2, ad 2.)

652. Scholium. Primaria igitur et ultima ratio, quae Deum impulit ut cum universum mundum, tum quamlibet creaturam conderet, est intrinseca et absoluta ejus bonitas, non quidem acquirenda vel augenda, cum primo agenti, qui per semetipsum et in semetipso summe perfectus et beatus est, non conveniat propter acquisitionem alicujus finis agere ; sed *diffundenda et communicanda*, quia bonitas est sui diffusiva ; ac proinde Deo, summo bono, bonum et gloriosum est suam bonitatem aliis communicare, ut et haec similitudinem divinae bonitatis participantia, suo modo sint beata. « Et ideo dicitur, *ait S. Th.*, quod Deus fecit creaturam propter bonitatem suam, et propter utilitatem creaturae. » (2. Sent., D. 1, q. 2, a. 1.)

« Ideo si quaeritur, *inquit Magister Sentent.* (2. Sent., D. 1), quare creatus sit homo vel angelus, brevi sermone responderi potest : Propter bonitatem ejus... Et si quaeratur, ad quid creata sit rationalis creatura, respondetur : Ad laudandum Deum, ad serviendum ei, ad fruendum eo ; in quo proficit ipsa, non Deus. Deus enim perfectus et summa bonitate plenus, nec augeri potest, nec minui. Quod ergo rationalis creatura facta est a Deo, referendum est ad creatoris bonitatem et ad creaturae utilitatem. »

Bonitas Dei communicanda, bonitas Dei a creaturis repraesentanda, en igitur finis creationis.

Sed quia bonitas Dei una re sufficienter participari et repraesentari non

potest, Deus innumeras creaturas alias aliis perfectiores produxit, quarum unaquaeque modulo suo Dei bonitatem participat, ejusque gloriam celebrat. Deus, ait *S. Th.* « produxit res in esse propter suam bonitatem communicandam creaturis, et per eas repraesentandam. Et quia per unam creaturam sufficienter repraesentari non potest, produxit multas creaturas et diversas ; ut quod deest uni ad repraesentandam divinam bonitatem, suppleatur ex alia. Nam bonitas quae in Deo est simpliciter et uniformiter, in creaturis est multipliciter et divisim. Unde perfectius participat divinam bonitatem et repraesentat eum totum-universum, quam alia quaecumque creatura. » (P. 1, q. 47, a. 1.)

ARTICULUS II.

De fine operis producti.

653. Unius operis plures possunt esse fines, *principalis* unus, alii *secundarii* ad principalem ordinati. « Ipse (Deus, ait *S. Th.*, duplicem ordinem in universo instituit, principalem scilicet, et secundarium. Principalis est secundum quod res ordinantur in ipsum ; et secundarius est secundum quod una juvat aliam in perveniendo ad similitudinem divinam. » (2. *Sent.*, D. 1, q. 2, a. 3.)

Principalis igitur finis intrinsecus totius universi est ipsa Dei gloria. Finis secundarius principalior mundi visibilis est ipse homo, quem omnia, ut ad similitudinem divinam perveniat, adjuvant. Finis secundarius minus principalis est propria cujusque rei perfectio, atque ejus ordinatio ad sibi superioribus inserviendum.

654. Prop I. *Primarius et principalis finis totius creationis est gloriae Dei externa manifestatio.*

De fide, ex Vatic., Constit. *Dei Filius*, cap, 1, can. 5 : « Si quis mundum ad Dei gloriam conditum esse negaverit, A. S. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Ps.*, XVIII, 2) : *Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* — (*Is.*, XLIII, 7) : *Et omnem, qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum, formavi eum et feci eum.* — (*Deut.*, XXVI, 19) : *Faciat te excelsiorem cunctis gentibus, quas creavit in laudem et nomen et gloriam suam.* — Ex quibus manifestum est, omnia ad Deum laudandum et glorificandum condita esse.

II. Ex Concilio Coloniensi (tit. 3, c. 13) : « Si... finis operis quaeritur, dicendum profecto est, eum (Deum) hoc intendisse et intendere adhuc, quod cum ejus actione ita est conjunctum, ut ab ea separari non possit... Quod autem ab opere Dei abesse non potest, erat ipsa perfectionum divinarum, potentiae in primis, sapientiae et bonitatis manifestatio, quae, quum in Dei laudem cedat, gloria Dei externa vocatur. »

III. **Ex Ratione.** 1° Finis Dei creantis est *manifestatio suae perfectionis per bona, quae creaturis impertitur*, ut ait Vaticanum. Sed divinae perfectionis externa manifestatio, est gloria Dei externa.

2° Finis Dei creantis est suae bonitatis communicatio. « Est autem, *inquit S. Th.*, idem finis agentis et patientis in quantum hujusmodi, sed aliter et aliter. Unum enim et idem est quod agens intendit imprimere et quod patiens intendit recipere. » (P. 1, q. 44, a. 4.)

Primarius igitur finis cujuslibet creaturae est recipere a Deo, secundum mensuram et ordinem a Deo praefixa, eam quantitatem boni sive naturae, sive gratiae, quam Deus cuilibet destinavit, ut per eam suam perfectionem et bonitatem repraesentaret ac manifestaret « Ipsa bonitas divina, *inquit Angelicus*, secundum modum et ordinem quo est ab eo volita, est finis rerum. Et ideo tunc unaquaeque res maxime ad suum finem accedit, quando imitatur divinam voluntatem secundum quod de ipsa re dispositum est a Deo ». (2. Sent., D. 1, q. 2, a. 2, ad 3.)

Sed haec divinae bonitatis participationis receptio, in qua creaturae finis consistit, pondere suo in Dei gloriam cedit, ejus attributa celebrat, ejus bonitatem manifestat. Omnis igitur creatura in gloriam Dei condita est.

655. Corollaria. I. Cum finis cujuslibet creaturae consistat in receptione illius boni, quod Deus cuique destinavit, illudque bonum pondere suo in gloriam Dei cedat, sequitur : cujuslibet quidem creaturae, speciatim creaturae rationalis, consummatam felicitatem et Dei gloriam intime inter se connecti ; ita ut vera creaturae beatitudo semper in gloriam Dei Conditoris cedat, et gloria externa Conditoris creaturae felicitatem augeat. Apposite *Concilium Coloniense*: « Intime inter se conectuntur hominum felicitas et Dei gloria. Hanc enim dum homines promovent, sua augent merita suamque felicitatem ; et Deus quo majora bona hominibus largitur, eo majora praebet suae bonitatis documenta, suamque augeat gloriam ; unde sicut haec ad illam, ita illa ad hanc ducit. »

II. Ex dictis illud etiam intelligi potest, quomodo et coeli enarrent gloriam Dei, et omnis creatura notula sua Dei laudes concelebrat. Ipsum naturale cujusque creaturae bonum est divinae bonitatis participatio, et Dei gloriam naturaliter manifestat ; bonum spirituale rationalis creaturae est ejusdem divinae bonitatis effusio specialis, et Dei gloriam modo specialissimo celebrat. Et ita totus universus, cum in ordine naturae tum in ordine gratiae, est quasi chorus laudes Creatoris perenniter canentium. In quo generali concentu una tantum vox discordans auditur, peccatoris scilicet bonum gratiae accipere renuentis, et dicentis : *Non serviam*.

656. Prop. II. *Finis secundarius principalis mundi visibilis est ipse homo.* — Certa.

N.-B. Homo dupliciter dici potest finis secundarius totius mundi visibilis, nempe : vel quia omnia ad ipsius utilitatem in ordine ad aeternam felicitatem diriguntur ; vel quia omnia ipsum ut finem appetunt. Utroque modo homo finis mundi visibilis dici potest.

A. Omnia ordinantur in hominis utilitatem.

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Gen.*, I, 28.) Dixit Deus ad protoparentes : *Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et subijcite eam, et dominamini piscibus maris, et volatilibus coeli, et universis animantibus, quae moventur super terram.* — (*I. Cor.*, III, 22, 23) : *Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia, sive futura : omnia enim vestra sunt; vos autem Christi, Christus autem Dei.* — Quibus clare indicatur, omnia mundana ad hominis utilitatem esse ordinata.

II. Ex Traditione. In Pastore *Hermae* legimus : « Deus orbem creavit propter hominem, et omnem creaturam subiecit homini, et omnem potestatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum. » (*I. 2, Mand. 12, c. 4. M.*, 2, c. 947). — Et *Lactantius*: « Fecit ergo Deus inquit, mundum propter hominem... Cuncta igitur propter hominem Deus fecit, quae usui hominum cessere. » (*Instit.*, c. 68. *M.*, 6, c. 1085.)

III. Ex Auctoritate theologorum. « Finis totius universi, ait *S. Thomas*, est perfecta beatitudo sanctorum. » (*P. 1, q. 73, a. 1.*) — Et *Magister* (*2. Sent.*, D. 1) : « Sicut factus est homo propter Deum, id est, ut ei serviret, ita mundus factus est propter hominem, ut ei serviret. Positus est ergo in medio, ut et ei serviretur, et ipse serviret, ut acciperet utrumque, et reflueret totum ad bonum hominis, et quod accepit obsequium, et quod impendit. Ita enim voluit Deus sibi ab homine serviri ut ea servitute non Deus, sed homo serviens juvaretur ; et voluit ut mundus serviret homini, et exinde similiter juvaretur homo... Omnia enim nostra sunt, ut ait Apostolus, *I. Cor.*, III. »

B. Omnia creata visibilia in hominem, ut in finem, tendunt.

« Creaturae, inquit *S. Th.*, tendunt in divinam bonitatem sicut in illud cui per se assimilari intendunt. Sed quia optimo assimilatur aliquid per hoc quod simile fit meliori se, ideo omnis creatura corporalis tendit in assimilationem creaturae intellectualis quantum potest, quae altiori modo divinam bonitatem consequitur, et propter hoc etiam forma humana, scilicet anima rationalis, dicitur esse finis ultimus intentus a natura inferiori. » (*2. Sent.*, D. 1, q. 2, a. 3.) — Et *S. Bonaventura*: « Quia (homo) per similitudinem natus et in

Deum tendere immediate, ideo omnes creaturae irrationales ad ipsum ordinantur, ut mediante ipso in finem ultimum perducantur.» (2. Sent., D. 15, a. 2, q. 1.)

657. Corollaria. Cum quaelibet corporalis creatura ad hominis utilitatem condita sit, exinde :

Deduces I : *Nullam creaturam per se hominem a Deo, fine suo ultimo, retrahere.* «Creaturae quantum est de se, non retrahunt a Deo, sed in ipsum ducunt... Sed quod avertant a Deo, hoc est ex culpa eorum qui insipienter eis utuntur. (S. Th., q. 65, a. 1, ad 3.)

Deduces II : *Nullam creaturam de se esse homini nocivam, vel inutilem.* Ea enim, quae sunt nunc nociva « non fuerunt a principio homini nociva ait S. Th., sed postea per peccatum nociva sibi facta sunt ; ex quibus tamen aliqua utilitas sibi provenit, dum per hoc humilior fit, et in talibus etiam vilibus gloriam et sapientiam Dei considerat. Et sic etiam in utilitatem cedunt ea quae in usum operationis ejus non veniunt, dum de eis aliquam cognitionem habet vel in universali vel in particulari ». (2. Sent., D. 1, q. 2, a. 3, ad 4). — Praeterea, quae homini nociva vel inutilia videntur, alteri prodesse possunt creaturae ; « id quod est uni nocivum quantum ad aliquid, vel alteri vel eidem quantum ad aliquid est proficuum ». (P. 1, q. 65, a. 1, ad 2.)

658. Prop. III. *Finis secundarius minus principalis est propria cujuslibet creaturae perfectio, atque ejus ordinatio in utilitatem sibi superioris.*

PROB. « In partibus universi, ait S. Th., unaquaeque creatura est propter suum proprium actum et perfectionem. Secundo autem creaturae ignobiliores sunt propter nobiliores ; sicut creaturae quae sunt infra hominem, sunt propter hominem. Singulae autem creaturae sunt propter perfectionem totius universi. Ulterius autem, totum universum cum singulis suis partibus ordinatur in Deum, sicut in finem ; in quantum in eis per quamdam imitationem divina bonitas repraesentatur ad gloriam Dei. Quamvis creaturae rationales speciali quodam modo supra hoc habeant finem Deum, quem attingere possunt sua operatione, cognoscendo et amando. » (P. 1, q. 65, a. 2.)

« Sunt ergo, addit S. Doctor, elementa propter corpora mixta ; haec vero propter viventia ; in quibus plantae sunt propter animalia ; animalia propter hominem : homo enim est finis totius generationis... Unde videmus quod corpora mixta sustentantur per elementorum congruas qualitates ; plantae vero ex mixtis corporibus nutriuntur ; animalia ex plantis nutrimentum habent ; et quaedam etiam perfectiora et virtuosiora ex quibusdam imperfectioribus et infirmioribus. Homo vero utitur omnium rerum generibus ad sui utilitatem, etc. » (Cont. Gen., l. 3, 32.)

659. Corollarium. Inter creaturarum fines adest gradatio ; Deus autem est omnium creaturam finis ultimus, quia « in exitu creaturarum a primo principio, ait S. Th., attenditur quaedam circulatio vel regiratio ; eo quod omnia revertuntur sicut in finem in id a quo sicut principio prodierunt ». (1. Sent., D. 14, q. 2, a. 2.)

Jamvero rectus ordo exigit, ut finis nobilior minus nobili semper anteponatur et in acquisitione finis inferioris omnia in superiorem referantur, quia finis proximus est propter finem ultimum. Ordo igitur a Deo constitutus exigit, ut creatura primo quaerat bonum Dei, ejus scilicet gloriam ; et deinde bona creata, sed propter Deum, et non unice propter seipsam aut propter ipsa bona. Creatura, quae ratione non pollet, hunc ordinem necessario implet ; creatura libera, quia libera, ab hoc ordine deflectere potest : potest se ipsam primo quaerere, neglecto vel posthabito bono divino. « Natura deficiens, ait S. Bonaventura, in se recurvat : ideo proprium bonum desiderat, et ideo suum commodum. Natura vero perfecta amore caritatis sursum elevatur, et multo magis impropotionaliter Dei gloriam desiderat quam utilitatem propriam. » — Et : Anima in coelo « plus gaudebit de Dei gloria et honore, quam de sua glorificatione ; et plus jucundabitur in laudando, quam in considerando proprium bonum ». (2. Sent., D. 1, P. 2, a. 2, q. 1, ad 2 et 4.)

Imple sup. mudiq. 107. Instilo 107.

CAPUT III

De cosmogonia mosaica ¹.

660. Mundi creationem enarrat Moyses, Gen., 1. « In cujus productione, ait S. Th. (P. 1, q. 65, prol.), tria opera Scriptura commemorat ; scilicet opus creationis, cum dicitur : *In principio creavit Deus coelum et terram*, etc. Opus distinctionis, cum dicitur : *Divisit lucem a tenebris; et aquas quae sunt supra firmamentum, ab aquis quae sunt sub firmamento*. Et opus ornatus cum dicitur : *Fiant luminaria in firmamento*, etc. » — Quae tria opera explicat Angelicus Doctor in P. 1, q. 65 et seq.

In mosaica narratione de creatione mundi, unum speciatim difficultatem affert, quomodo scilicet illi sex dies, in quibus condita est creaturarum universitas, intelligi debeant.

Isti dies, quales sint, perfecte scire non possumus. « Qui dies, inquit S. August., cujusmodi sint, aut perdifficile nobis, aut etiam impossibile est cogitare, quanto magis dicere. » (De Civit. Dei, l. 11, c. 6. M., 41, c. 322.) De natura enim istorum dierum tacet Scriptura, et nihil est ab Ecclesia definitum.

Adest solummodo circa hanc rem responsio Comm. de Re biblica (30 Jun. 1909) : 1° tria capita Geneseos continere « rerum vere ges-

¹ Cf. Mazzella, De Deo credente, Disp. 1, art. 10, p. 139 ; Dubillard, Praelect. theol. dogm., De Deo creante, P. 1, c. 2 (t. 3, p. 19) ; Lambrecht, De Deo creatore, Sect. 2, c. 1, p. 120.

tarum narrationes, quae scilicet objectivae realitati et historicae veritati respondent « non vero » allegorias et symbola, fundamento objectivae realitatis destituta, sub historiae specie ad religiosas et philosophicas veritates inculcandas proposita ». 2º sumi posse vocem yôm (dies) sive sensu proprio pro die naturali, sive sensu improprio pro quodam temporis spatio, deque hujusmodi quaestione libere inter exegetas disceptare licere.

His prae notatis, praecipua systemata de natura sex dierum, paucis referre juvat. Quatuor, omissis pluribus aliis, celebriores explanationes datae sunt, videlicet : 1º Interpretatio allegorica ; — 2º interpretatio litteralis antiquior ; — 3º interpretatio litteralis recentior minus communis ; — interpretatio litteralis recentior communior.

661. I. Interpretatio allegorica. — Docuerunt nonnulli ex antiquioribus Deum omnia simul in eodem temporis momento creasse ; dies proinde a Moyse enumeratos non intelligendos esse *litteraliter*, pro diversis spatiis 24 horarum, vel pro majoris temporis periodis ; sed *allegorice*, pro cognitione scilicet angelica, quae, quia lux est, dies apte vocatur. Per hoc autem quod dicitur : *Et factum est vespere et mane*, indicari dicunt angelorum cognitionem vespertinam et matutinam.

« Ponit (S. Augustinus), *inquit S. Th.*, quod per omnes illos septem dies unus dies intelligatur, ipsa scilicet angelorum cognitio, et numerus ille ad rerum cognitarum distinctionem pertineat magis quam ad distinctionem dierum ; ut videlicet per sex dies intelligatur cognitio angeli relata ad sex rerum genera divinitus producta, unus vero dies sit ipsa cognitio angeli relata ad quietem artificis, prout in seipso a rebus conditis requievit ; et tunc per *vespere* intelligitur cognitio rei in propria natura, per *mane* vero cognitio in Verbo. » (*De Potent.*, q. 4, a. 2. — Cf. 2. *Sent.*, D. 12, q. 1, a. 3.)

Haec interpretatio est S. Augustini¹ ; sed, ut notat S. Alphonsus², S. Augustinus hanc sententiam potius per modum hypothesis, quam per modum affirmationis, tenuit ; quod ipse S. Doctor declarare videtur, dicens : « Quisquis ergo non eam, quam pro nostro modulo indagare vel putare potuimus, sed aliam requirit... quaerat, et divinitus adjutus inveniatur. » (*De Gen. ad litt.*, l. 4, c. 28. M., 34, c. 315.) — Hanc sententiam S. Thomas probabilem judicat ; eam tamen pauci admodum secuti sunt theologi, et hodie non est pro-

¹ Cf. *De Gen. ad litt.*, l. 4, c. 22 ad 34, et *De Civit. Dei*, l. 11, c. 7 et 9. — ² *Via mirabilis div. Prov.*, P. 1, c. 1, n. 9.

babilis. Idem dicendum est de aliis interpretationibus allegoricis recenter a variis auctoribus propositis.

662. II. Interpretatio litteralis antiquior docet : dies creationis fuisse spatia temporis 24 horarum, et nostris diebus similia ; a quarta die, solis ortu et occasu fuisse diei noctisque vicissitudines determinatas ; eas tamen lucis tenebrarumque vicissitudines etiam praecedentibus diebus, licet alia ex causa, adfuisse. Haec interpretatio est communis Patrum sententia ; ipsam, paucos si excipias, secuti sunt omnes antiquiores scholastici.

663. Sed et haec ipsa litteralis expositio jam multis hodie cum scientiarum naturalium progressu componi non posse videtur. Et re quidem vera, geologia, v. gr., ex natura diversorum stratorum terrenorum probare nititur, terram longissimam saeculorum seriem ad sui primitivam formationem expostulasse ; paleontologia fossilibus et terrenis carboniferis pervetustam adscribit antiquitatem ; astronomia asserit ex astris plura adesse, quorum radii plus quam 10000 annis indigent, ut ad terram usque perveniant. Haec autem et similia phaenomena, antiquioribus ignota, nobis autem per scientias naturales revelata, cum supradicta interpretatione litterali conciliari posse non videntur : inde nata est duplex interpretatio litteralis recentior.

664. III. Interpretatio litteralis recentior minus communis. — Qui hanc admittunt interpretationem, duplicem adstruunt creationem, quam in Genesi indicari perhibent. Secundum ipsos, in vers. 1°, *In principio creavit Deus coelum et terram*, enarratur primariae quaedam totius universi creatio ; in vers. 2°, enarratur ruina nostrae terrae in hac primaeva creatione productae ; et in vers. 3° et seq., enarratur nova terrae creatio, vel potius ejus restauratio, quae facta est spatio sex dierum naturalium 24 horarum, et quam Moyses descripsit.

In primitiva autem illa terra, aiunt, per longissimum temporis spatium exstiterunt plantae atque animalia, quorum fossilia nunc inveniuntur ; tunc etiam temporis formata sunt terrena carbonifera diversa quae strata terrae, necnon omnia alia, quae maximam antiquitatem sibi expostulare videntur.

Haec opinio, ab Ecclesia tolerata, vix hodiedum propugnatores habet, nulloque solido fundamento innititur.

665. IV. Interpretatio litteralis recensior communior. — Rejecta antiquiore interpretatione litterali tanquam scientiis contraria, recentiores scientiarum naturalium cultores docent : dies genesiacos

non esse dies naturales 24 horarum, sed periodos (jours-périodes), quarum quaelibet plura complectatur saecula, ita ut inter initium primae diei atque hominis creationem, ingens effluxerit temporis spatium. Hac tantum explicatione arbitrantur optime solvi posse omnes difficultates, quae contra narrationem mosaicam ex illis desumuntur phaenomenis, quae sibi summam antiquitatem vindicant ¹. Qui huic sententiae adhaerent, concordiam illustrent quae existit inter narrationem genesiacam et cosmogoniam qualis a scientiis exhibetur, unde concordistae nominantur. Possunt vero in duas classes principales subdividi, secundum quod hanc concordiam plus minusve urgent. Alii concordiam perfectam adesse volunt inter cosmogoniam mosaicam et inquisitiones scientificas, alii solummodo concordiam generalem. En quomodo cl. Pesch proponit hanc ultimam explicationem. « Revelatio facta est per visionem in qua per vicissitudinem tenebrarum et lucis ostendebantur singula opera Dei quae sunt exemplar hebdomadae humanae. His visionibus respondet objectiva successio operum Dei. Modus autem narrandi est is, qui prophetis est proprius, quique in eo consistit quod propheta, cum prima initia alicujus eventus enuntiat, cum iis statim totum progressum usque ad finem conjungit. Itaque hoc quoque loco, homo a Deo inspiratus, ubi primum videt apparere unam classem rerum, statim totum illud genus creaturarum describit, quamvis forte progressus hujus partis formationis mundi simul fuerit cum aliis quae postea numerantur. Ergo opera sex dierum inter se non excludunt, ut unum necessario fuerit omnino perfectum antequam aliud inchoetur ² » (Pesch, *Prael Dog.*, t. 3. n° 97.)

666. Conclusio. Libere propugnari potest omne systema quod ex una parte servat sensum historicum hujus capituli et ex altera non contradicit factis certo probatis. « In hujusmodi quaestionibus, ait S. Thomas, post Augustinum (I, P. q. 68 a 1) duo sunt observanda : Primum quidem ut veritas Scripturae inconcusse teneatur. Secundum cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita praecise inhaereat, ut si certa ratione constiterit hoc esse falsum quod sensum Scripturae esse credebat, id nihilominus asserere praesumat ; ne Scriptura ab infidelibus derideatur. »

¹ Cf. Jaugey, *Dict.*, verbum : *Cosmogonie*, p. 642, et : *Jours de la Genèse*, p. 1728. —

² Cf. Pesch, *l. c.* — Mechineau, *Historicité des 3 premiers chap. de la Genèse* p. 99 et 151. — Vigouroux, *Cosmogonie biblique*.

PARS II

DE ANGELIS ¹

667. Consideratis iis, quae ad creationem in genere pertinent, considerandum est opus a Deo productum ; et primo quidem agendum est de creatura pure spirituali, scilicet de Angelis.

Quae de Angelis sunt dicenda, ad quatuor reducuntur capita.

In Cap. I. sermo erit de Angelis in esse naturae ; in II. de Angelis in esse gratiae ; in III. de hierarchiis et ordinibus angelicis ; in IV. de actione Angelorum.

668. **Monitum.** De Angelis angelicus Doctor, duce Dionysio, multa et pulcherrima scripsit. Cum autem propter materiae abundantiam, vel multa in hac parte omitti deberent, quae tamen sacerdotibus magnae sunt utilitati, vel longior quam par est evaderet tractatus, si consueta et uniformis methodus in omnibus servaretur, in hac secunda parte ab ordinario procedendi modo aliquantulum recedere nos posse judicavimus. Expositis igitur et probatis more solito, quae majoris sunt ponderis, plura compendiose tantum tradentur, omis- sis etiam non semel probationibus, quas diligens Lector apud Praeceptorem et Ducem S. Thomam de facili invenire poterit. Ne miretur ergo benevolus Lector, si in hac materia deficiat methodi uniformitas ; sed ex industria hoc in ipsius utilitatem contigisse, rememoretur.

CAPUT I

De angelis in esse naturae consideratis.

De Angelis in esse naturae consideratis tria quaeri possunt, scilicet : 1° an sint ; 2° quid sint ; 3° et quia operari sequitur esse, ordo logicus expostulat, ut perspecta Angelorum natura, de eorum principiis operativis agatur.

Loquendum est igitur I. de Angelorum existentia ; II. de eorum essentia ; III. de eorum facultatibus.

ARTICULUS I.

De angelorum existentia.

669. Angelorum existentiam negarunt Sadducaeï, sicut constat ex Actibus Apost. (xxiii, 8) : *Sadducaeï enim dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum.* — Quorum errorem renovarunt Anabaptistae, Sociniani et Rationalistae. Contra quos sequens sit propositio.

¹ Cf. D. Th., P. 1, q. 50 ad 64, et 106 ad 114 ; In 2. Sent., D. 2, ad 12. — De Pot., q. 6. — Bubali, De Angelis. — Chardon, Mémoires d'un Séraphin ; et Mémoires d'un Ange gardien, — Janssens : De Deo creatore et de Angelis.

670. Prop. Angeli existunt.

De fide, ex apertis Scripturae testimoniis, et ex Vatic., Const. *Dei Filius*, cap. 1, ubi legimus : « Deus... utramque de nihilo condidit Creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam scilicet et mundanam.

PROB. I. Ex S. Scriptura. In sacris codicibus de Angelis saepius sermo occurrit. Legimus (*Genes.*, xxiv, 7) : *Dominus Deus... ipse mittet Angelum suum coram te.* — (*Matth.*, xviii, 10) : *Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei.* — (*Luc.*, i, 28) : *Ingressus Angelus ad eam dixit : Ave, gratia plena.*

II. Ex Traditione. Ait S. August. : « Esse Angelos novimus ex fide... nec inde dubitare fas nobis est. » (In *Ps.*, ciii, Serm. 1. M., 37, c. 1348.) — S. Greg. Mag. : « Esse Angelos et Archangelos pene omnes sacri eloquii paginae testantur. » (*Hom. 34 in Evang.*, n. 7. M., 76, c. 1249.)

III. Ex Liturgia. Ecclesia Angelorum Custodum festum celebrat ; Gabrielem, Michaellem et Raphaellem speciali modo colit. Sed *lex orandi legem statuit credendi.* — Ergo.

IV. Ex Ratione. Ad Angelorum existentiam probandam, ratio naturalis non cogentia, sed congruentia tantum argumenta afferre potest. 1° Conveniens est ut ad perfectionem universi omnes gradus entium concurrant. Sicut ergo creaturae pure materiales, et creaturae materiales simul et spirituales existunt, ita summe conveniens est, ut adsit etiam creatura pure spiritualis, quae est angelica.

2° Conveniens est ut in universo adsit creatura, quae Deo in ea forma, per quam Deus res produxit, assimiletur. Porro, Deus creaturas produxit per intellectum et voluntatem. Conveniens ergo est ut in universo adsit creatura, quae Deo secundum intellectum et voluntatem assimiletur ; et haec est angelica. (Cf. *S. Th.*, q. 50, a. 1.)

V. Ex Experientia. Experientia constat dari energumenos et magos, qui aliqua faciunt et dicunt, quae nativas hominis vires superant, nec tamen Deo ob adjunctam malitiam, attribui possunt. Talia sunt v. gr., eventus distantes revelare ; secreta detegere ; ignotis loqui linguis ; mirabilia operari qualia magi Pharaonis operati sunt. Ex his igitur factis magna cum probabilitate deduci potest aliquas supra hominem existere creaturas : has autem Angelos denominamus ¹. — Hac ratione praecipue ducti, ipsi pagani in cognitio-

¹ Cf. *S. Th.*, *De Pot.*, q. 6, a. 10 ; Isambert, q. 50, disp. 1, a. 2 ; Bubali, *De Angelis*, art. 1, q. 2, diffie. 2, p. 56.

nem substantiarum separatarum devenerunt, quas daemones, genios, intelligentias, Angelos, vocaverunt.

671. Scholium I. *De Angelorum numero.* Maximam Angelorum multitudinem existere, fide certum est, secundum illud (*Dan.*, vii, 10) : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* — Quisnam autem sit determinate Angelorum numerus, scire non possumus, cum Deus illorum numerum non revelaverit. (*D. Th.*, q. 50, a. 3.)

672. Scholium II. *De tempore in quo Angeli creati sunt.* De fide est Angelos non ab aeterno, sed ab initio temporis, ut ait Vaticanum, fuisse creatos.

Sed controvertitur utrum simul cum mundo corporeo, an paululum ante mundum creati sint.

Doctores Graeci, innixi verbis (*Job.*, xxxviii, 4, 7) : *Ubi eras, quando ponebam fundamenta terrae? ... cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei?* communiter docent Angelos (quos designari autumant per verba : *omnes filii Dei*), ante mundum hunc nostrum corporeum fuisse productos. — *Latini vero Patres*, et cum eis fere omnes scholastici, docent Angelos fuisse simul cum mundo corporeo creatos ; quorum opinio probatur praesertim ex verbis Genes. I : *In principio creavit Deus coelum et terram*, et (*Exod.*, xx, 11) : *Sex diebus fecit Dominus coelum et terram, et mare, et omnia quae in eis sunt*. Atqui Angeli sunt in coelo.

Haec secunda opinio est hodie adeo communiter recepta, ut citra temeritatis notam nullus ab ea recedere posset. (Cf. *S. Th.*, q. 61, a. 2 et 3.)

673. Scholium III. *De loco, in quo Angeli creati sunt.* Certum est Angelos cum bonos tum malos, in coelo fuisse creatos. Legimus enim (*Is.*, xiv, 12) : *Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui mane oriebaris?* Quae verba dicta de rege Babylonis SS. Patres de Lucifero, Angelorum capite spiritualiter interpretantur. — Praeterea dicitur (*Luc.*, x, 18) : *Videbam Satanam sicut fulgur de coelo cadentem.* — Quae verba SS. Patres interpretantur de lapsu daemonis.

Suffragatur ipsa ratio: Decebat, ut ait *S. Th.*, Angelos, creaturarum utpote nobilissimas, in nobilissimo loco, tanquam toti naturae corporae praesidentes, creari. Sed locus omnium nobilissimus est coelum. Decebat ergo Angelos in coelis creari. (Cf. *S. Th.*, q. 61, a. 4.)

ARTICULUS II.

De Angelorum natura.

674. Angelos esse spiritus, ex S. Scripturis manifeste colligimus ; spiritus etiam vocantur ab omnibus Patribus.

Sed haec vos *spiritus* multifarium prae se fert sensum, et significare potest, tum materiam subtilissimam et aetheream, quo sensu ventum dicimus spiritum ; tum substantiam ab omni prorsus corporeitate et materialitate immunem. Nonnulli SS. Patres Angelos spiritus esse in prima acceptione intellexerunt ; et ideo eis corpora, non quidem carnea et crassiora, sed tenuissima et subtilissima, quae tangi nequeunt, attribuerunt¹. Alii de natura Angelorum dubii haeserunt². Patrum tamen pars major, et theologi fere omnes

¹ V. gr., S. Irenaeus, *Haer.*, l. 3, c. 20 ; Origenes, *Orat.*, 31 ; S. Ambrosius, *De Abraham*, l. 2, c. 8. — ² V. gr., S. Augustinus, *De Civit. Dei*, l. 15, c. 23.

docent, Angelos esse puros spiritus, omnino incorporeos atque immateriales : a qua sententia; post Concil. Later. IV et Vatic., recedere omnino temerarium foret.

675. Prop. Angeli sunt omnino incorporei et immateriales¹. — Certa.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Angeli in S. Scriptura spiritus vocantur. (*Hebr.*, 1, 14) : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus.* Atqui vox *spiritus*, absolute dicta in Scripturis, rem prorsus incorpoream et immaterialem significat ; quo in sensu dicitur (*Joan.*, IV, 24) : *Spiritus est Deus.*

II. Ex Concil. Later. IV et Vatic. Deus, inquit Vatic. « de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam ». Quae Vaticani verba, ex Later. IV renovata, naturam spiritualem angelicam naturae corporeae opponunt. Porro natura spiritualis, ut corporeae opposita, nullum corpus, quantumvis subtile, habere potest. Ergo natura angelica est pure spiritualis.

676. Corollaria. Ex dictis de natura angelica plura fluunt corollaria notatu digna.

I. *Angeli sunt formae subsistentes*; id est, sunt formae simplices, quae in se, independenter a quacumque materia, subsistunt. In Angelo igitur, secundum S. Thomam, non differt suppositum et natura ; sed ipse est sua forma, sua natura, suus actus. (*Cont. Gent.*, l. 2, c. 50, 51 ; P. 1, q. 4, a. 3.) — Angelus tamen non est suum existere ; et in hoc a Deo, cujus substantia est ejus existere, differt ; sed substantia angelica se habet ad existere ut potentia ad actum. Est igitur in Angelo compositio ex actu et potentia. (*Cont. Gent.*, l. 2, c. 52, 53, 54.)

II. *Angeli secundum naturam suam sunt incorruptibiles et immortales.* — « Intellectiles ac intelligentes substantiae, ait *Dionys.*,... vitam habent sempiternam et indeficientem, ab universa corruptione, ac morte, et materia, et generatione liberae. » (*De div. nom.*, c. 4. M., 3, c. 694.) — « Cujus ratio est, inquit *S. Th.*, quia nihil corrumpitur nisi per hoc quod forma ejus a materia separatur. Unde cum Angelus sit ipsa forma subsistens, impossibile est quod ejus substantia sit corruptibilis. » (P. 1; q. 50, a. 4.)

III. *Non existunt plures Angeli ejusdem speciei.* — Ita explicite S. Thomas. — Cum enim principium individuationis sit materia, sequitur quod « ea quae conveniunt specie, et differunt numero, conveniunt in forma ; sed distinguuntur materialiter. Si ergo Angeli non sunt compositi ex materia et forma, sequitur quod impossibile sit esse duos Angelos unius speciei ; sicut etiam impossibile esset dicere quod essent plures albedines separatae, aut plures humanitates ; cum albedines non sint plures, nisi secundum quod sunt in pluribus substantiis. » (P. 1, q. 50, a. 4 ; Cf. 2. *Sent.*, q. 1. a. 4.)

Nonnulli tamen docent omnes Angelos, vel saltem omnes Angelos ejusdem hierarchiae aut ejusdem ordinis, esse ejusdem speciei, ut *S. Bonaventura*, *Albertus Magnus*. — Alii, ut *Alex. Alensis*, *Scotus*, *Isambertus*, docent non omnes Angelos ejusdem ordinis, esse etiam ejusdem speciei, sed in qualibet specie plures Angelos solo numero differentes existere.

¹ Cf. Gotti, *De Angelis*, q. 2, dub. 1 ; Maderni, *De Angelis*, q. 1, a. 4.

IV. *Angelus est in loco non circumscriptive, sed definitive.* — *Non circumscriptive* : praesentia localis circumscriptiva propria est corporum, quae sunt in loco secundum contactum quantitatis dimensionis ; Angeli autem dimensionis quantitate carent. — *Sed definitive*, sicut convenit substantiae spirituali, quae est tota in toto loco, et tota in qualibet parte loci, quin a loco contineatur.

Id, per quod formaliter Angelus in aliquo loco praesens constituitur, non est ejus substantia, quae, utpote spiritualis, ab omni loco est absoluta ; sed est applicatio ejus virtutis ad aliquid operandum ; et ideo Angelus definitur ad locum determinatum unice per suam operationem : ergo ubi operatur, ibi est. (P. 1, q. 52¹.)

677. Scholium. *De loco adaequato Angelorum.* Cum Angelus sit in loco per applicationem suae virtutis, quae limitibus constringitur, *locus adaequatus* Angeli dicitur ille, qui virtuti ejus activae ita proportionatur, ut Angelus nec sphaeram activitatis suae latius extendere, nec proinde in majori loco simul praesens adesse possit. — *Locus inadaequatus* ille dicitur, qui virtutem Angeli non adaequat, et in quo proinde Angelus ita est praesens, ut in majori loco esse possit. — *Locus adaequatus major vel minor* est prout Angeli sunt ex superiori vel inferiori ordine. — Nullus Angelus simultanee in pluribus locis adaequatis esse potest, sed successive tantum ; potest autem simul esse in diversis locis inadaequatis intra latitudinem ejusdem loci adaequati.

ARTICULUS III.

De angelorum facultatibus.

In natura omnino spirituali, cujusmodi est angelica, non alia praeter intellectum et voluntatem potest esse facultas. Agendum est igitur : 1. de Angelorum intellectu ; 2. de ipsorum voluntate.

§ 1. — DE ANGELORUM INTELLECTU.

678. Angelos esse intellectu praeditos, ex Scriptura et traditione invictè constat, et a nemine negatur.

Docent etiam theologi : 1° Angelicum intellectum esse potentiam ab eorum substantia realiter distinctam : solius enim Dei tanta est simplicitas, ut in eo compositio essentiae et potentiae non reperitur ; — 2° angelicum intellectum in agentem et passibilem non dividi, quippe quum Angeli nec a rebus corporeis species acquirant, nec eas paulatim decursu temporis recipiant, sed eas omnes a Deo simul infusas habeant. — His igitur suppositis, tria cum Doctore Angelico breviter inquiruntur, nempe : 1° de medio cognitionis angelicae ; 2° de ejus objecto ; 3° de ejus modo.

1. De medio angelicae cognitionis.

679. Medium angelicae cognitionis vocatur id, in quo vel per quod Angelus objectum suae cognitionis attingit.

² Cf. Gabr. a S. Vinc., P. 1, disp. 42 ; Gibbon, Tr. 2, disp. 12.

I. *Angelus seipsum cognoscit immediate absque medio, per suam substantiam sese habentem ad instar speciei impressae.* — Substantia Angeli est res spiritualis intellectui angelico perfecte proportionata, atque ei intime unita. Atqui hujusmodi objectum immediate per se, et non mediante specie, cognoscitur. (P. 1, q. 56, a. 1.)

680. II. *Alia a se Angelus non cognoscit per suam propriam substantiam, neque per substantiam eorum, sed per species intelligibiles.*

a) *Non per propriam suam substantiam.* Ut substantia Angeli per modum speciei intelligibilis ad omnia cognoscenda sese habeat, oportet ut in se omnia alia eminenter contineat. « Hoc autem proprium est essentiae divinae, quae infinita est, ut in se simpliciter omnia comprehendat perfecte. Et ideo solus Deus cognoscit omnia per suam essentiam ; Angelus autem per suam essentiam non potest cognoscere. » *S. Th.* (P. 1, q. 55, a. 1.)

b) *Non per substantiam aliarum rerum.* Cognitio postulat ut cognitum sit potentiae maxime unitum, ita ut unio objecti cum potentia aliquo modo sit intrinseca. Sed nulla creatura per suam substantiam in intellectum alterius illabi potest. Ergo unus Angelus alium Angelum, aut alias res, per ipsorum substantiam cognoscere nequit.

c) *Sed per species.* Ad cognitionem requiritur, ut cognitum sit in cognoscente. Si igitur objectum per suum proprium esse cum intellectu angelico uniri nequeat, necesse est ut per speciem intelligibilem, quae est ipsummet objectum in esse intentionali, eidem uniatur. (Cf. *Isamb.*, q. 55, a. 2.)

681. III. *Species, per quas Angeli alia a se cognoscunt, non sunt a rebus acceptae, sed eis a Deo immediate in sua creatione infusae.*

a) « Ea quae in Verbo Dei ab aeterno praeexstiterunt, ait *S. Th.*, dupliciter ab eo fluxerunt : uno modo in intellectum angelicum ; alio modo ut subsisterent in propriis naturis. In intellectum autem angelicum processerunt per hoc quod Deus menti angelicae impressit rerum similitudines, quas in esse naturali produxit. In Verbo autem Dei ab aeterno exstiterunt, non solum rationes corporalium, sed etiam rationes omnium spiritualium creaturarum. Sic igitur unicuique spiritualium creaturarum a Verbo Dei impressae sunt omnes rationes rerum omnium, tam corporalium quam spiritualium ; ita tamen quod unicuique Angelo impressa est ratio suae speciei, secundum esse naturale et intellectuale simul, ita scilicet quod in natura suae speciei subsisteret, et per eam se intelligeret : aliarum vero naturarum tam spiritualium quam corporalium rationes sunt ei impressae secundum esse intellectuale tantum ; ut videlicet per

hujusmodi species impressas, tam creaturas corporales quam spirituales cognosceret. » (P. 1, q. 56, a. 2.)

b) Has porro species Angeli a Deo in prima sua creatione infusas acceperunt. *Ratio hujus est*, quia sicut corpora coelestia per suam formam adeo sunt perfecta, ut ad alias formas non sint in potentia ; ita etiam decuit, ut substantiae spirituales superiores ab initio per receptionem omnium formarum, ad quas intellectus est in potentia, perficerentur.

c) Angeli, nisi species a Deo infusas acceperissent, rem materiale nullam cognoscere possent, utpote qui a rebus materialibus nullam speciem accipere valeant ¹.

Et re quidem vera : ex una parte, nulla res materialis speciem, quae ad cognitionem est necessaria, in Angelum immittere potest, tum quia nulla res materialis in substantiam spiritualem agere potest, tum quia nulla res materialis effectum spiritualem, qualis est species intelligibilis, virtute sua producere valet : nihil enim virtute sua operari potest illud, quod virtutem suam superat.

Ex altera autem parte, nec Angelus virtute sua species a rebus materialibus colligere potest, quemadmodum nos colligimus. Cum enim species intelligibiles non existant formaliter in rebus materialibus, necesse est ut intellectus ex phantasmatibus, conditionibus materialibus et individuantibus remotis, species colligat. Sed Angelus, utpote pure spiritualis, phantasmata nulla habet, ex quibus species colligat. Non potest igitur a rebus propria virtute species colligere.

682. IV. *Angeli superiores per species universales quam inferiores Angeli intelligunt.* — Cum superiores quoad esse magis ad Deum appropinquent, Deo etiam quoad modum operandi similiores esse debent : operari enim sequitur esse. Jamvero Deus per unicam speciem, quae est ejus essentia, omnia cognoscit. « Sic igitur quanto Angelus fuerit superior, tanto per pauciores species universalitatem intelligibilium apprehendere poterit : et ideo oportet quod ejus formae sint universales, quasi ad plura se extendentes unaquaeque earum. » (S. Th., q. 55, a. 3.)

2. De objecto cognitionis angelicae.

683. I. *Quilibet Angelus per sua naturalia seipsum perfecte cognoscit* : quilibet enim est suo intellectui in ratione objecti maxime proportionatus. — Et quilibet seipsum semper cognoscit in actu secundo :

¹ Cf. Maderni, *De Angelis*, q. 3, a. 4, p. 508.

« Angelus, ait S. Th., semper est in actuali consideratione sui ipsius. » (2. Sent., D. 11, q. 2, a. 4, ad 4.) « Quod ideo contingit quia mens Angeli intelligit se per essentiam suam, qua semper informatur. » (De Verit., q. 8, a. 14, ad 6.)

684. II. *Quilibet Angelus omnes alios Angelos cognoscit*: decet enim ut omnia membra coelestis Jerusalem se mutuo cognoscant. Angeli superiores perfecte comprehendunt inferiores; sed inferiores probabilius non comprehendunt superiores. — Quilibet etiam Angelus cognoscit formas intellectuales in intellectu aliorum existentes; usum verum, quem de illis facit alter Angelus, non cognoscit, nisi his illum ei manifestum velit.

685. III. *Angelus per sua naturalia cognoscit evidenter, sed abstracte, non autem intuitive, Dei existentiam atque ejus attributa.* — Si tanta est vis intellectus humani, ut ex effectibus creatis Creatoris existentiam ejusque attributa cognoscere valeat, hoc a fortiori de intelligentiis superioribus affirmandum est. — Haec vero cognitio est abstractiva, ascendendo ab effectibus creatis ad causam; non intuitiva, seu per essentiam, quia nulla creatura per sua naturalia Deum intuitive cognoscere potest. (Cf. n. 450.)

686. IV. *Angelus cognoscit cognitione clara et perfecta, omnia materialia tam universalialia quam particularia.* — Deus ab initio menti angelicae omnium rerum similitudines infudit. Istae autem species menti angelicae impressae, formarum seu idearum in mente divina existentium sunt similitudines. Jamvero ideae rerum in Deo sunt factivae rerum quoad formam simul et materiam, quae est individuationis principium. Sicut igitur Deus per unam suam essentiam, quae est omnium forma, omnia cum universalialia tum particularia cognoscit, ita Angelus per eandem speciem clare et perfecte tam universalialia quam particularia cognoscit. (P. 1, q. 57, a. 1 et 2.)

687. V. *Angelus aliqua, non autem omnia, futura cognoscit.*

a) *Certitudinaliter* Angelus in causis suis ea futura cognoscit, quae ex causis necessariis proveniunt, et impediri nequeunt, ut est, v. gr., eclipsis futura. Ratio est, quia cognoscit perfecte omnes causas naturales, et mutuam earum inter se connexionem; ac proinde etiam effectus ex illis provenientes.

b) *Conjecturaliter* illud cognoscit, quod dependet a causa naturali, quae ab altera causa secunda suo effectu frustari potest, v. gr., mortem aegrotantis, quae medicina impediri potest.

c) Nullo modo, neque in se neque in suis causis, futura libera citra revelationem cognoscere potest: haec enim in se nondum exis-

tunt, nec cum sua causa necessariam connexionem habent. Talia cognoscere solius Dei proprium est, teste *Isaia*, xli, 23 : *Annuntiate quae ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos.* — Dicendum tamen est quod « circa actus humanos ex libero arbitrio dependentes, qui ex naturalibus causis praecognosci non possunt, daemones per experientiam multa cognoscunt. » (*De Malo*, q. 16, a. 7, ad 10. — Cf. P. 1, q. 57, a. 3.)

688. N.-B. Quonam autem modo Angeli futurorum cognitionem acquirant, quando incipiunt actu existere, explicat S. Th. : « Angeli, *inquit*, non cognoscunt singularia, quando sunt in actu, per species de novo acquisitas, sed per species quas prius habebant ; per quas tamen non cognoscebant ea prout erant futura. Cujus ratio est, quia omnis cognitio fit per quamdam assimilationem cognoscentis et cogniti : species autem intelligibiles quae sunt in intellectu angelico, sunt directe similitudines respicientes naturas specierum, per quas tamen singularia cognoscere possunt ; non tamen nisi in quantum participant naturam specierum, quod non est antequam sint in actu. Et ideo statim quando sunt in actu, cognoscuntur ab Angelo. » (*DE MALO*, *loc. cit.*, ad 5.)

689. VI. *Angeli secretas et occultas animae cogitationes atque volitiones non cognoscunt.* — Teste S. Scriptura, harum cognitio solius Dei est. Legimus (*Jerem.*, xvii, 9) : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile ; quis cognoscet illud ? Ego Dominus scrutans cor, et probans renes.* — (II, *Paral.*, vi, 30) : *Tu enim solus nosti corda filiorum hominum.* — Dictum est *secretas et occultas cogitationes et volitiones*, si enim per aliqua corporalia signa animi affectiones produntur, per haec in earum cognitionem Angelus devenire potest. (P. 1, q. 57, a. 4. — *De Malo*, q. 16, a. 8.)

690. VII. *Mysteria gratiae Angeli naturali cognitione scire non possunt.* — « Haec enim mysteria ex pura Dei voluntate dependent. Si enim unus Angelus non potest cognoscere cogitationes alterius ex voluntate ejus dependentes, multo minus potest cognoscere ea, quae ex sola Dei voluntate dependent. » Sed visione beatifica, qua vident Verbum et res in Verbo, Angeli boni « cognoscunt mysteria gratiae ; non quidem omnia, nec aequaliter omnes, sed secundum quod Deus voluerit eis revelare. » S. Th. (P. 1, q. 57, a. 5.)

3. De modo cognitionis angelicae.

691. De modo, quo Angeli per species connaturales proprium suum objectum cognoscunt, plura disserit S. Thomas, q. 58, ex quibus aliqua tantum excerpere juvat.

1. *Intellectus angelicus, respectu sui objecti proprii, nunquam est in potentia quoad actum primum ; sed respectu aliquorum est in potentia quoad actum secundum.* — Ratio primi est, quia in ipsa sua creatione potentia intellectiva Angeli

completa est per omnium specierum infusionem. — Ratio *secundi* est, quia Angelus ea omnia, quorum species penes se habet, non semper actualiter considerat. (Art. 1.)

692. II. *Unica cogitatione Angelus plura cognoscit.* — Angelus unica cogitatione ea omnia actu cognoscere potest, quae in eadem specie repraesentantur; non autem ea, quae diversis speciebus continentur. — Ratio est, quia « unumquodque est intelligibile in actu, secundum quod ejus similitudo est in intellectu ». Atqui intellectus pluribus similitudinibus simul affici nequit. Ergo intellectus actu intelligere nequit ea, quae diversis similitudinibus seu speciebus continentur; bene vero ea quae in eadem specie repraesentantur, quia haec se habent per modum unius. (Art. 2.)

693. III. *Angelica cognitio est intuitiva, non vero discursiva.* — Discursus dicitur ex eo quod intellectus ex principiis notis ad alia cognoscenda procedit; sed intellectus angelicus tantae est virtutis, ut in ipsa cognitione principii omnes conclusiones consequentes statim intueatur. (Art. 3.) — Similiter, in ipsa apprehensione quidditatis alicujus subjecti, Angelus notitiam de omnibus habet, quae eidem attribui vel ab eo removeri possunt; et ideo non cognoscit eliciendo judicium, seu componendo vel dividendo. (Art. 4.)

694. IV. *Angelus circa objectum suum connaturale errare non potest.* — Ratio est, quia intellectus circa quidditates rerum est semper verus, non secus atque sensus circa proprium objectum. In nobis error et falsitas accidunt, quia intellectus noster discurrendo, componendo et dividendo cognoscit, in quibus actibus error de facili contingere potest: Angelus autem omnia cognoscit intuitive.

Per accidens tamen Angeli mali, qui per perversam voluntatem intellectum a divina sapientia subducunt, decipi possunt, et interdum decipiuntur, quando nimirum ex iis, quae naturaliter cognoscunt, judicant absolute de iis, quae naturaliter cognoscere non possunt, ut sunt vel futura libera et cogitationes cordium, vel supernaturalia, quae divino fiunt interventu, ut est mortui resurrectionis. — Angeli vero boni ne per accidens quidem decipiuntur, quia de iis, quae nesciunt, judicium absolutum non ferunt, nisi salva ordinatione divina. (Art. 5.)

695. V. *In Angelis beatis existit cognitio matutina et cognitio vespertina.* — Cognitio *matutina* est ea, qua Angeli res in Verbo divino, in quo omnium rerum rationes perfectissime praeexistunt, intuentur et clarissime cognoscunt. Vocatur *matutina*, quia sicut aurora splendoribus fulget, ita haec scientia claritate eminet.

Cognitio *vespertina* est ea, qua Angeli res per species sibi connaturales extra Verbum cognoscunt; haec cognitio imperfectior est quam matutina, et dicitur *vespertina* « quia creatura tenebra est comparata excellentiae divini luminis » (q. 64, a. 1, ad 3); habet tamen adhuc aliquid luminis adjunctum, quia Angeli boni hanc scientiam ad laudem Creatoris referunt.

Scientia matutina et vespertina *specificè* inter se differunt; licet enim circa idem objectum versentur, medium tamen illud attingendi est *specificè* diversum.

Ad diabolum quod attinet, in eo sola adest cognitio per species innatas, et *nocturna* vocatur; quia sicut Angeli boni omnia in Dei gloriam referunt, ita reprobis sua scientia utuntur, ut Deum indesinenter blasphement et animas a Deo abducant. (Art. 6 et 7.)

§ 2. — DE ANGELORUM VOLUNTATE.

De Angelorum voluntate haec pauca tantum sunt notanda:

696. I. *In Angelis existit voluntas.* — Angelis in S. Scripturis eae

adscribuntur actiones, quae in solo voluntatem habente inveniri possunt, v. gr., locutio. — *Praeterea*, in omni cognoscitiva natura ut probant philosophi, potentiam cognoscitivam sequitur proportionata potentia appetitiva. Cum igitur in Angelis adsit intellectus in eis etiam adest inclinatio ad bonum intellectu apprehensum, quam voluntatem dicimus. (P. 1, q. 59, a. 1.)

697. II. *Voluntas Angeli libertate gaudet.* — Ratio : ubicumque est intellectus, ibi est liberum arbitrium, facultas scilicet unum prae aliis eligendi ; quae facultas oritur ex indeterminatione iudicii intellectus, qui, quodnam ex multis sit hic et nunc eligendum, judicare potest. — *Praeterea*, S. Scriptura Angelos exhibet agentes cum libertate, capaces praemii et poenae, capaces Deum videndi atque ei ministrandi : quae omnia liberum arbitrium in eis adesse comprobant. (P. 1, q. 59, a. 3.)

698. III. *Voluntas angelica objecto semel electo fixe et immobiliter adhaeret.* — Voluntas, utpote sequens ductum intellectus, ab objecto semel libere electo sese retrahere non potest, nisi intellectus ultimum suum iudicium practicum immutet. Sed intellectus angelicus iudicium suum practicum immutare nequit. Enimvero, ad iudicium practicum de aliquo objecto mutandum, requiritur ut intellectus in eo aliquam apprehendat rationem, quam prius non apprehenderit ; sed intellectus angelicus in nullo objecto novam apprehendere potest rationem, quam antea non cognovit : cognoscit enim objectum unico intuitu, absque discursu, penetrando omnes ejus rationes (cf. n. 693), quocirca in nullo objecto aliquid novi cernere unquam potest. Intellectus igitur angelicus iudicium suum practicum nunquam immutare potest ; quapropter nec angelica voluntas a suo proposito unquam dimoveri potest ; sed quod simul libere elegit, ei fixe et immobiliter adhaeret. (P. 1, q. 64, a. 2) ¹.

CAPUT II

De angelis in esse gratiae.

Angeli in gratia constituti, alii suum principatum servaverunt, alii propria malitia in peccatum lapsi sunt. Considerandum igitur est : I. de gratia et gloria bonorum Angelorum ; II. de lapsu daemonum.

¹ Cf. Gonet, *Manuale*, c. 14.

ARTICULUS I.

De gratia et gloria bonorum angelorum ¹.

699. I. *Angeli in sua creatione non fuerunt beati beatitudine supernaturali.* — Si Angeli in supernaturali beatitudine creati fuissent, jam nullus ex eis peccare potuisset, quippe beati, felici quadam necessitate, ad Deum amandum rapiuntur. — Fuerunt tamen a principio beati beatitudine naturali, quae in perfecta cognitione et dilectione Dei, ut auctoris naturae, consistit; perfectam autem hanc Dei cognitionem et dilectionem Angeli a primo instanti suae creationis habuerunt. (P. 1, q. 62, a. 1.)

700. II. *Ad supernaturalem suam beatitudinem acquirendam Angelus indiguit gratia.* — Beatitudo supernaturalis, quae in clara Dei visione consistit, vires cujuslibet naturae creatae incomparabiliter excedit. Nulla autem facultas illud, quod ejus vires superat, assequi potest, nisi superiori auxilio adjuvetur. Ut igitur Angelus beatitudinem suam supernaturalem assequi posset, supernaturali auxilio, quod est auxilium gratiae, indiguit. (P. 1, q. 62, a. 2.)

Quae gratia pro Angelis, non secus ac pro homine, duplex esse debuit, *habitualis* scilicet et *actualis*, cum utraque sit necessaria, sicut ex dicendis in tractatu *De Gratia* constabit. Sed quia Angelus liber erat a miseria peccati, gratia in eo non fuit sanans, sed tantum elevans.

701. III. *Angeli, tam boni quam mali, dum essent in via, gratia sanctificante donati sunt.* — Omnes Angeli a Deo creati sunt, ut supernaturalem assequerentur beatitudinem; ad quam consequendam gratia sanctificans est absolute necessaria. Sed Deus, praestituendo finem, semper concedit media ad finem necessaria. Omnibus igitur Angelis, dum essent in via, gratiam sanctificantem elargitus est.

Praeterea, legimus in *Catech. Trid.*, P. 1, c. 2, n. 17: Deus Angelos « ex nihilo creavit, quos deinde admirabili gratiae suae et potestatis munere auxit atque ornavit. Nam quum illud sit in divinis litteris, diabolum *in veritate non stetisse* (*Joan.*, VIII, 44), perspicuum est, eum reliquosque desertores Angelos ab ortus sui initio gratia praeditos fuisse. De quo ita est apud S. Augustinum. *Cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhaererent, Angelos creavit, simul in eis et condens naturam et largiens gratiam.* » (*De Civit. Dei*, I, 12, c. 9.)

¹ Cf. S. Th., q. 62; Gonet, *Clyp.*, disp. 12; Gotti, q. 7.

Quonam autem momento Angeli gratiam acceperiat, disputatur. Alii docent eos in puris naturalibus fuisse prius creatos, et gratiam deinde accepisse; alii vero, quorum opinio anteponenda videtur, docent, eos *simul* et naturam et gratiam accepisse, secundum verba S. Augustini modo citata. (P. 1, q. 62, a. 3.)

702. IV. Angelus beatitudinem suam supernaturalem mereri debuit. — Talis est divinae providentiae ordinatio, ut quaelibet creatura propria operatione finem suum assequatur. Quae operatio vel est *factiva* finis, si finis vires naturales non superat, vel *meritoria* finis, si finis vires naturales excedit, et ex dono alterius habetur. Jamvero supernaturalis beatitudo, quae est Angelorum finis, eorum vires naturales undequaque excedit. Debuit ergo Angelus suam beatitudinem mereri. (P. 1, q. 62, a. 4.)

Praeterea, potuisset equidem Angelus absque proprio merito gloriam a Deo accipere, eo modo, quo parvuli in gratia decedentes eam accipiunt; sed Angelos, utpote creaturas nobilissimas, nobilior decet modus acquirendi gloriam. Qui nobilior modus acquirendi gloriam in eo situs est, ut eam per propriam dispositionem accipiant. Angeli igitur per propriam dispositionem, seu per proprium meritum, gloriam accepisse censendi sunt.

703. V. Angelus bonus beatitudinem suam statim post primum actum meritorium consecutus est. — « Cujus ratio est, ait S. Th., quia gratia perficit naturam secundum modum naturae... Est autem hoc proprium naturae angelicae, quod naturalem perfectionem non per discursum acquirat, sed statim per naturam habeat. Sicut autem ex sua natura Angelus habet ordinem ad perfectionem naturalem; ita ex merito habet ordinem ad gloriam. Et ita statim post meritum in Angelo fuit beatitudo consecuta... Meritum autem beatitudinis esse potest per unicum actum. Unde relinquitur quod statim post unum actum caritate informatum Angelus beatus fuit. » (P. 1, q. 62, a. 5.)

ARTICULUS II.

De Angelorum lapsu.

De lapsu Angelorum duo considerata occurrunt : 1. ipsum peccatum Angelorum ; 2. poena daemonibus irrogata.

§ 1. — DE PECCATO ANGELORUM ¹.

704. I. Angelus est peccabilis. — Peccare est in operando a debita rectitudine deficere. Sed Angelus ex natura sua habet, ut in sua

¹ Cf. S. Th., q. 63 ; *De Malo*, q. 16 ; Gotti, q. 8. 1-2

operatione a debita rectitudine deflectere possit. Omne enim agens, quod non est sibi suae operationis regula, vel quod regulam sibi inseparabiliter conjunctam non habet, in operando a regula deviare, et a debita rectitudine deficere potest. Atqui Angelus, utpote creatura, nec est sibi sua agendi regula, sed regulae divinae voluntatis subicitur; nec, dum fuit in via, hanc regulam sibi inseparabiliter conjunctam habuit: per solam enim visionem divinam suae regulae indeficienter unitus est. Angelus igitur, dum fuit in via, peccare potuit. (P. 1, q. 63, a. 1.)

705. II. *Angeli quidum de facto peccaverunt.* — Angelos quosdam peccasse, fide certum est. Legimus enim in Scripturis (II, Petr., II, 4): *Deus Angelis peccantibus non pepercit.* — (Matth., xxv, 41): *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, et Angelis ejus.* — (Joan., viii, 44): *Vos ex Patre diabolo estis... Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit.*

706. III. *Primum peccatum Angelorum fuit superbia, nec aliud esse potuit.* — Superbiam, id est, inordinatum propriae excellentiae appetitum, fuisse primum peccatum Angelorum, S. Scripturae passim testantur. *Isaias*, xiv, describens peccatum daemonum sub persona Regis Assyriorum, ait: *Detracta est ad inferos superbia tua... Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui mane oriebaris? Qui dicebas in corde tuo: In coelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum; sedebo in monte testamenti.*

Nec in Angelis aliud potuit esse peccatum atque superbia: non potest enim in eis alius esse affectus, nisi ad bona spiritualia. « In spiritualibus autem bonis, ait S. Th., non potest esse peccatum, dum aliquis ad ea afficitur, nisi per hoc quod in tali affectu superioris regula non servatur. Et hoc est peccatum superbiae, non subdii superiori in eo in quo debet. Unde peccatum primum Angeli non potest esse aliud quam superbia. » (P. 1, q. 63, a. 3.)

707. IV. *Angelus, qui primus peccavit, fuit supremus inter omnes.* — Communiter docent SS. Patres et theologi, ex omnibus ordinibus aliquos Angelos cecidisse; horum autem omnium ducem fuisse Luciferum, supremum Angelorum, in quo, quia major fuit excellentia naturalis, majus fuit motivum peccati superbiae. (P. 1, q. 63, a. 7.)

Lucifer aliis fuit causa peccandi, non eos cogens, sed quandam quasi exhortatione inducens, proponendo scilicet ipsis suum peccatum tanquam rebellionis vexillum, quod isti videntes, statim in

ejus peccatum consenserunt, atque Luciferum ut principem elegerunt. (P. 1, q. 63, a. 8.)

Angelorum tamen numerus, qui Deo fideles remanserunt, major est numero eorum, qui ceciderunt: draco enim tertiam tantum stellarum, id est, Angelorum partem secum traxit in gehennam.

(Art. 9.)

708. Scholium I. De objecto peccati superbiae Angelorum ¹. — Angelos pravos ex superbia peccasse, ex Scriptura et Traditione certum est. Sed circa quodnam objectum superbierint, incertum est.

Secundum *Alensem*, *Catharinum* aliosque, Lucifer cognoscendo per revelationem mysterium Incarnationis, ex superbia unionem hypostaticam sibi appetivit, eo fine, ut per unionem cum Verbo divino ad dexteram Patris sedere posset.

Isambertus (*loc. cit.*, prop. ult.), cum aliis tenet quod « primus Angelus peccavit per superbiam, quia ex consideratione suae perfectionis et pulchritudinis, appetiit tyrannidem, dominatum et potestatem, quatenus noluit subesse Deo, ut sibi imperanti, et praeterea voluit omnia alia inferiora sibi subjacere ».

His autem opinionibus anteponenda videtur sententia *thomistarum*, qui cum Magistro suo (P. 1, q. 63, a. 2), docent: Luciferum ex superbia peccasse, quia similitudinem cum Deo inordinate appetiit. Haec autem similitudo in eo consistit, quod sicut Deus seipso et suo naturali bono beatus est, atque sibi ipsi est finis suus ultimus, ita et Angelus, in proprio suo bono naturali intumescens, voluit sibi ipsi esse finis suus ultimus, et bono suo naturali esse beatus, non referens illud in bonum superius, et avertens appetitum suum a supernaturali beatitudine, quae est ex gratia Dei. « Vel si appetiit, addit *S. Thomas*, ut ultimum finem illam Dei similitudinem quae datur ex gratia (beatitudinem scilicet supernaturalem), voluit hoc habere per virtutem suae naturae, non ex divino auxilio secundum Dei dispositionem... Et haec duo quodammodo in idem redeunt; quia secundum utrumque appetiit finalem beatitudinem per suam virtutem habere, quod est proprium Dei. » (*Loc. cit.*)

Occasio autem angelicae probationis fuit probabiliter mysterium Incarnationis, cujus Angeli, dum essent in via, cognitionem a Deo per revelationem acceperunt. Jubente Deo ut Verbum Incarnatum adorarent, secundum illud (*Hebr.*, 1, 6): *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei*; alii jubenti Deo obsequentes, Verbum Incarnatum adoraverunt; alii vero, illud adorare prae superbia renuentes, et in proprio bono intumescens, in seipsis et per seipsos beatitudinem suam habere voluerunt. « Lucifer, inquit *S. Alphonsus*, jussus Dei Filium, qui homo debebat fieri, adorare, noluit prae superbia obedire. Et a Deo deficiens etiam Angelorum partem secum traxit. » (*Instit. catech.*, P. 1, c. 1, n. 1.)

709. Scholium II. De possibilitate peccati in Angelo. — Gravissima et vix solubilis difficultas, ut ait *Billuart* (diss. V, a. 1), movetur circa peccatum Angelorum: quomodo scilicet Angelus peccare potuerit. Peccatum enim nequit esse in voluntate, nisi aliquis defectus praecedat in intellectu: sed in intellectu angelico nulla potuit esse ignorantia, nullus error. Ad hanc solvendam difficultatem respondet Doctor Angelicus, Angelum peccasse, non ex errore aut ignorantia, sed ex inconsideratione, scilicet convertendo se ad proprium bonum absque ordine ad regulam divinae voluntatis. (Cf. q. 63, a. 1, ad 4.)

¹ Cf. *Isamb.*, In q. 63, a. 3; *Gotti*, q. 8, dub. 3; *Gabr. a S. Vinc.*, In P. I. S. Th., disp. 48.

§ 2. — DE POENA DAEMONUM.

Commisso peccato, poena, eaque acerbissima, statim subsequuta est, (cf. *S. Th.*, q. 64). Poenae Angelis desertoribus irrogatae, sunt :

710. I. Donorum supernaturalium totalis privatio. — In poenam sui peccati Angeli desertores Dei gratiam aeternamque beatitudinem amiserunt, atque omnibus donis gratuitis et supernaturalibus spoliati sunt. — Dona vero naturalia, ut : substantia, intellectus, voluntas, species infusae, etc., omnino intacta et integra in eis remanent, secundum illud *S. Dionysii* : « Naturalia in Angelis integra manent. » (*De div. Nom.*, c. 4, n. 23. M., 3, c. 726.)

711. II. Exclusio e coelo et in infernum detrusio. — Angelos post peccatum e coelo statim expulsos, atque in infernum, ubi igne cruciantur in aeternum, detrusos esse, ex Scriptura et perenni Patrum traditione compertum est. Legimus (*Luc.*, x, 18) : *Videbam Satanam sicut fulgur de coelo cadentem.* — (*Jud.*, 6) : *Angelos, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei vinculis aeternis sub caligne reservavit.* — (*II, Petr.*, II, 4) : *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos.* — (*Matth.*, xxv, 41) : *Discedite... in ignem aeternum qui paratus est diabolo et Angelis ejus.* — Cf. etiam *Apocal.*, xii, 7.

Multi vero ex daemonibus, ut docet *S. Th.* (q. 64, a. 4), ad nostram exercitationem, versantur in aere usque ad diem iudicii ; quapropter nos monet *B. Petrus*, dicens (*I, Petr.*, v, 8) : *Sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret.* Licet autem hi in inferno non existant, infernalibus tamen cruciatibus non carent, siquidem, ut ait *Glossa Jacobi* : « portant secum ignem gehennae quocumque vadant ». Post diem iudicii, omnes in inferno, aeternis cruciandi ardoribus, jugiter detinebuntur. — Quomodo autem diabolus, ens scilicet omnino spirituale, ab igne materiali cruciari possit, in tractatu de novissimis dicetur, ubi de poenis inferni sermo erit.

712. III. Intellectus obtenebratio. — Ad cognitionem speculativam naturalem quod attinet, daemonum intellectus per peccatum nullatenus obtenebratus fuit : species enim eis in sua creatione infusae, utpote dona naturalia, integrae remanserunt ; nec per peccatum ablata aut imminuta est eorum vis intellectiva. Ast propter suam malitiam, diabolus in specierum usu et applicatione falli potest, dum scilicet absque subjectione ad divinam ordinationem de practicis iudicat : ejus igitur cognitio practica et effectiva valde imminuta est. In multis etiam speculativis daemones a cognitione impediuntur, vel a Deo, vel a bonis Angelis ; sic, v. gr., ignotus eis remansit partus Virginis Mariae, ut testatur *S. Ignatius Martyr*.

Quod spectat ad divina mysteria, quorum cognitio per revelationem accipitur, diabolus cognitione affectiva, quae producit amorem, totaliter privatus est ; non vero totaliter cognitione speculativa, quae in simplici veritatis apprehensione consistit : de divinis enim mysteriis quaedam, vel mediantibus bonis Angelis, vel per aliqua temporalia divinae virtutis effecta, ei manifestantur. Quare dicitur quod « *daemones credunt et contremiscunt* ». (*Jac.*, II, 19.)

713. IV. *Voluntatis perfecta et consummata obstinatio*. — Voluntas daemonum est omnino obstinata, atque immobiliter et fixe ad malum determinata.

Dolet equidem diabolus de malo poenae, quod incurrit ; de malo autem culpa non dolet ; sed vult se fecisse quod fecit ; et si posset, vellet facere quod fecit ; atque in malo adeo defixus est, ut ne minimum quidem opus, quin sit vel ex odio Dei, vel ex invidia, vel ex affectione ad malum, exerceat.

Cujus obstinationis duplex assignatur causa, *extrinseca* una ; altera *intrinseca*. Causa extrinseca est omnimoda gratiae privatio : diabolo, utpote in termino jam existenti, nullum prorsus conceditur auxilium gratiae, sine quo conversio ad Deum est omnino impossibilis. — Causa intrinseca sita est in angelicae voluntatis natura, quae de se habet, ut fini semel libere electo fixe et immobiliter adhaereat. (Cf. n. 698.)

714. V. *Dolor vehementissimus*. — Dolorem acerbissimum adesse in daemonibus, fide certum est. Legimus enim (II, *Petr.*, II, 3) : *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos*. — « Necesse est dicere, ait *S. Th.*, quod in eis (daemonibus) sit dolor, quia dolor secundum quod significat simplicem actum voluntatis nihil est aliud quam renisus voluntatis ad id quod est, vel non est. Patet autem quod daemones multa vellent non esse, quae sunt ; et esse quae non sunt. Vellent enim, cum sint invidi, damnari eos qui salvantur. Unde oportet dicere quod in eis sit dolor, et praecipue quia de ratione poenae est quod voluntati repugnet. Privantur etiam beatitudine, quam naturaliter appetunt ; et in multis eorum iniqua voluntas cohibetur. » (*P.*, I, q. 64, a. 3.)

CAPUT III

De hiérarchiis et ordinibus angelicis ¹.

715. Efformant beati angelici spiritus coetum quemdam ordinatissimum, coelestem Jerusalem, ejus Deus, sicut est auctor, ita etiam est finis, cui omnes in executione divinae providentiae famulantur. Ubi autem est multitudo ordinata, ibi ordines diversos necesse est inveniri. Distinguunt igitur sacrae doctrinae doctores Angelos in tres hierarchias et novem ordines seu choros.

Dionysius (De coel. hier.), Angelos in tres hierarchias, et quamlibet hierarchiam in tres choros distinguit. In *prima* hierarchia, Seraphim, Cherubim et Throni; in *secunda*, Dominationes, Virtutes et Potestates; in *tertia*, Principatus, Archangeli et Angeli ponuntur. — Eandem ordinum distinctionem admittit *S. Gregorius* (Hom. 34 in *Evang.*), immutatis tamen ordinibus Virtutum et Principatum; ponit enim Virtutes in tertia hierarchia, loco Principatum; et Principatus in secunda, loco Virtutum.

Dicendum est ergo : I. de hierarchiis; II. de ordinibus.

ARTICULUS I.

De hierarchis angelicis.

716. Hierarchia in genere est *sacer principatus*, seu *ordinata multitudo sub principe ad sacram potestatem exercendam*. Hierarchia igitur angelica est : *ordinata multitudo Angelorum sub Deo principe summo, ad divina mandata circa gubernationem mundi et salutem electorum exequenda*.

Tres adesse in coelis hierarchias angelicas, omnes admittunt doctores; sed in ratione assignanda variant theologi. Tres rationes attulisse sat erit.

Prima ratio desumitur ex modo, quo Angeli divinam gubernationem, seu divinas illuminationes recipiunt. Qui divinam gubernationem aut illuminationem eodem modo recipiunt, hi ad eandem pertinent hierarchiam. Jamvero rationes rerum et effectus divinae providentiae cognosci possunt, vel *in causa universalissima*, quae est ipsa voluntas Dei; vel *in causis creatis universalissimis*, quae aliquo modo jam multiplicantur; vel *in causis creatis particularibus*; sic, v. gr., salus Petri cognosci potest, vel in voluntate Dei, vel in passione Christi, vel in martyrio Petri.

¹ Cf. S. Th., q. 108; et 2. Sent., D. 9; Ferrar., Cont. Gent., L. 3, c. 80; Gonet, Clyp., disp. 16.

Angeli, qui rationes rerum in ipso Deo cognoscunt, primam constituunt hierarchiam ; qui eas cognoscunt in causis creatis universalissimis, secundam ; qui vero eas in causis particularibus cognoscunt, tertiam hierarchiam constituunt.

Secunda ratio desumitur ex officiorum diversitate. Sacer principatus circa actiones in bonum commune tendentes versari debet. Angelorum autem actiones versari possunt, vel immediate circa Deum, totius mundi principem ; vel circa universum in communi ; vel circa partes universi aut res particulares. Angeli quorum officia immediate circa Deum versantur, primam constituunt hierarchiam ; illi, quorum officia versantur circa universale regimen mundi, secundam ; illi vero, quorum officia versantur circa partes mundi aut circa res particulares, tertiam hierarchiam constituunt.

Tertia ratio desumitur ex actione hierarchica, quae in transfusione scientiae consistit. Angeli, qui immediate a Deo de effectibus divinae gubernationis illuminantur, et istam cognitionem inferioribus transmittunt eos illuminando, primam constituunt hierarchiam. Angeli, qui a superioribus illuminati, inferiores illuminant, tradendo eis cognitionem a superioribus acceptam, secundam constituunt hierarchiam. Angeli vero, qui circa mundi regimen ab aliis fuerunt illuminati, et alios sub se non illuminant, sed divinas ordinationes executioni mandant, tertiam et ultimam hierarchiam constituunt.

717. N.-B. Omnes Angeli primae hierarchiae de aliquibus immediate a Deo, de aliquibus vero mediantibus superioribus Angelis ejusdem hierarchiae illuminantur ; idem de Angelis secundae hierarchiae relate ad primam, et tertiae relate ad secundam hierarchiam, dicendum est.

ARTICULUS II.

De ordinibus angelicis.

718. « Ordo Angelorum dicitur multitudo coelestium spirituum, qui inter se aliquo munere gratiae assimilantur, sicut et in naturalium donorum munere conveniunt. » *Magist. Sent.* (2. *Sent.*, D. 9.)

Ubi enim est coetus ordinatus, qualis est hierarchia angelica, distinguui possunt tres gradus, *primus*, *medius* et *infimus*, qui et in aliquo munere conveniunt, et in aliquo differunt. Quocirca, ordo vel chorus angelicus est unus gradus hierarchiae, conveniens cum aliis in communi modo illuminationis, et distinctus secundum diversa officia et actus diversos. (P. 1, q. 408, a. 2.)

719. Numerus ordinum angelicorum. — Novem existere Angelo-

rum choros, ex Scripturis Sacris manifeste deducitur. « Esse namque Angelos et Archangelos, ait *S. Greg.*, pene omnes sacri eloquii paginae testantur. Cherubim vero atque Seraphim saepe, ut notum est, libri prophetarum loquuntur. Quatuor quoque ordinum nomina Paulus Apostolus ad Ephesios (cap. I), enumerat, dicens : *Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem*. Qui rursus ad Colossenses scribens (cap. I), ait : *Sive throni, sive potestates, sive principatus, sive dominationes...* Dum ergo illis quatuor, quae ad Ephesios dixit, id est, principatibus, potestatibus, virtutibus atque dominationibus conjunguntur throni, quinque sunt ordines, qui specialiter exprimuntur. Quibus dum Angeli, et Archangeli, Cherubim atque Seraphim adjuncta sunt, procul dubio novem esse Angelorum ordines inveniuntur. » (Hom. 34 in *Evang. M.*, 76, c. 1249.)

720. Nomina ordinum angelicorum. — Nomina diversa ordinum angelicorum desumi et explicari possunt, vel ex spirituali perfectione cuilibet choro propria ; quo modo ea exponit *S. Dionysius* ; — vel ex ministerio cuilibet proprio ; et eo modo ea exponunt *S. Gregorius* (Hom. 34), et *S. Bernadus* (*De consid.*, l. 5, c. 3). Utraque expositio est aptissima. (Cf. *S. Th.*, q. 108, art. 5 et 6 ; 2. *Sent.*, D. 9, a. 3.)

721. Prima hierarchia. — Angeli primae hierarchiae ii sunt, qui Deo semper assistunt, et ideo ex sua habitudine ad Deum nomen sortiuntur.

1° SERAPHIM vocantur, qui per ardentissimum amorem Deo semper uniuntur. Nominantur etiam *incendentes, ardentes, calefacientes*. — « Putemus Seraphim Spiritus totos divino igne succensos succendere universa, ut singuli cives singulae sint lucernae ardentes et lucentes. » (S. BERN., *De Consid.*, l. 5, c. 4. M., 182, c. 793.)

2° CHERUBIM vocantur ab excessu scientiae. Sunt illi, qui Deum ut peculiariter eis sua secreta revelantem respiciunt. Nominantur etiam *plenitudo scientiae, profusio scientiae*. — « Putemus Cherubim ex ipso sapientiae fonte ore Altissimi haurientes, et refundentes fluenta scientiae universis civibus suis. » (S. BERN.)

3° THRONI vocantur, qui Deum respiciunt ut peculiariter in eis sedentem, et in eis illuminationibus suis ultimum quiescentem. Vocantur *throni* « quia in eis sedet Deus et quiescit, dum eos in se quiescere facit ». (S. TH., 2. *Sent.*, D. 9, a. 3.) — Secundum *S. Gregorium* « throni illa agmina sunt vocata, quibus ad exercenda judicia semper Deus omnipotens praesidet... throni Dei dicti hi, quia tanta

divinitatis gratia replentur, ut in eis Dominus sedeat, et per eos sua judicia decernat ». Ipsorum est inferioribus ordinibus divina judicia de iis, quae per illuminationem a Deo acceperunt, immediate communicare.

722. Secunda hierarchia. — Secunda hierarchia rebus creatis praeest ; ad eam generalis rerum agendarum dispositio pertinet ; qua de causa in secunda hierarchia illi ponuntur ordines, quorum nomina communem quâmdam gubernationem sive dispositionem designant.

1° DOMINATIONES dicuntur illi, ad quos pertinet aliis, quae agenda sunt, distribuere, eosque in suis ministeriis dirigere : domini enim est de agendis praecipere et in eis dirigere. — « Dominare est subiectos possidere. Ea ergo Angelorum agmina, quae mira potentia prae eminent, pro eo quod eis caetera ad obediendum subjecta sunt, dominationes vocantur. » (S. GREG.)

2° VIRTUTES excellunt fortitudine ; ad ipsos spectat generalia quaedam opera exequi, ut, v. gr., movere coelos, et ea patrare mirabilia, quae ad mundi gubernationem et ad regimen Ecclesiae pertinent. — « Virtutes vocantur illi spiritus per quos signa et miracula frequentius fiunt. » (S. GREG.)

3° POTESTATES dicuntur illi, ad quos pertinet inconcussum divinae Providentiae ordinem servare, adversas potestates arcendo, ne illum turbent. — « Potestates vocantur hi qui hoc potentius caeteris in suo ordine perceperunt, ut eorum dictioni virtutes adversae subjectae sint, quorum potestate refraenantur, ne corda hominum tantum tentare valeant, quantum volunt. » (S. GREG.)

723. Tertia hierarchia. — Ad tertiam hierarchiam spectat ordinem divinae providentiae executioni mandare, et causis particularebus applicare.

1° PRINCIPATUS vocantur, qui sunt primi et quasi duces eorum, qui divinas jussiones explent et causis particularibus applicant : principari enim est inter aliquos priorem existere. — Ad hos etiam pertinet ea implere ministeria, quae ad bonum publicum pertinet, ut v. gr., est mutatio provinciarum, dispositio regnorum. « Putemus Principatus, quorum moderamine et sapientia omnis in terra principatus constituitur, regitur, limitatur, transfertur, mutilatur, mutatur. » (S. BERN.)

2° « Putemus ARCHANGELOS, qui conscii mysteriorum divinorum, nonnisi ob praecipuas et maximas causas mittuntur. » (S. BERN.)

3° ANGELI sunt illi, qui ad communia et minima ministeria, quae sunt quae ad personas privatas pertinent, delegantur.

724. Quaeritur. *An omnes Angeli in ministerium mittantur*¹.

N.-B. Angeli in assistentes et ministrantes distinguuntur « ad similitudinem eorum qui alicui regi famulantur ; quorum aliqui semper ei assistunt, et ejus praecepta audiunt ; alii vero sunt ad quos praecepta regalia per assistentes mittuntur, sicut illi quid administrationi civitatum praeficiuntur, et hi dicuntur ministrantes ». (*S. Th.*, q. 112, a. 3.) — Igitur *Angeli assistentes* illi vocantur, qui circa Deum semper occupantur, et divinas illuminationes immediate a Deo accipiunt : hi primam constituunt hierarchiam. — *Ministrantes* illi dicuntur, qui a superioribus illuminantur, et in executione divinae providentiae circa regimen mundi et salutem electorum occupantur. Secundam et tertiam constituunt hierarchiam.

Missio Angeli est ejus *deputatio ad exequenda aliqua officia circa regimen mundi et salutem animarum*. Ratione istius deputationis Angeli vocantur *ministri Dei*, et dicuntur *missi* in ministerium. Missio potest esse *visibilis* vel *invisibilis*.

Hisce notatis respondetur: 1° Secundum ordinariam divinae providentiae legem, *quinque tantum ordines inferiores* mittuntur ad exequendum jussiones divinas circa regimen mundi et salutem hominum. — *Dominationes*, etsi inter ministrantes computantur, non mittuntur, quia nullum ministerium exequuntur, sed aliis agenda distribuunt, eosque in executione dirigunt. — *Ordines vero primae hierarchiae* Deo semper assistunt, et circa executionem divinae providentiae non occupantur tanquam exequentes. *Ita theologi communiter*.

2° An autem de lege Dei extraordinaria Angeli primae hierarchiae etiam aliquando mittantur, controvertitur. — *Affirmant* Magister Sent., Scotus, et alii. — Hanc opinionem Bannez probabilem judicat.

Negant Dionysius, S. Thomas, et alii : *ratio*, quia in ordine naturae aliquid fieri potest praeter consuetum ordinem propter ordinem gratiae, qui ei est superior. Sed ordo Angelorum pertinet ad ordinem gratiae, qui supra se superiorem ordinem non habet, propter quem aliquando praetermitti debeat ; et ideo in ordinibus angelicis nihil fit praeter legem ordinariam. — Utraque sententia probabilis est, et pro se sua habet valida argumenta.

CAPUT IV

De actione angelorum

De actione angelorum.

Angelorum actio considerari potest, vel in ordine ad alios Angelos, vel in ordine ad creaturam corporalem, vel in ordine ad homines. Disserendum est igitur : I. de Angelorum actione in se invicem ; II. de Angelorum actione in creaturam corporalem ; III. de Angelorum actione in homines.

ARTICULUS I.

De Angelorum actione in se invicem.

Duplicem actionem in se invicem habent Angeli : superiores vide-

¹ Cf. *S. Th.*, q. 112 ; 2. *Sent.*, D. 10 ; Bannez, et Sylv., In q. 112.

licet illuminant inferiores, et omnes inter se loquuntur. Igitur 1° de Angelorum illuminatione ; 2° de eorum locutione agendum est.

§ 1. — DE ILLUMINATIONE ANGELORUM.

725. « Illuminare, ait *S. Th.*, nihil est aliud quam manifestationem agnitae veritatis aliis tradere. Sic igitur unus Angelus dicitur illuminare alium, in quantum manifestat illi veritatem quam ipse cognoscit. » (P. 1, q. 106, a. 1.)

726. I. *Angelus unus alium illuminat.* — Ita communiter theologi cum Dionys. et *S. Thoma* :

Cum Angeli sint et pure intellectuales, et perfectione tam gloriae quam naturalis intellectualitatis inter se inaequales, Angelus superior plura cognoscit quam inferior. Sed « omnes creaturae, ait *S. Th.*, ex divina bonitate participant, ut bonum quod habent, in alia diffundant. Nam de ratione boni est, quod se aliis communicet. Et inde est etiam, quod agentia corporalia similitudinem suam aliis tradunt, quantum possibile est... Multo igitur magis sancti angeli, qui sunt in plenissima participatione divinae bonitatis, quidquid a Deo percipiunt, subjectis impartiuntur ». (P. 1, q. 106, a. 4.)

727. II. *Angelus superior inferiorem illuminat; ast ab eo nunquam illuminatur.* — Illuminare est alii tradere cognitionem veritatis prius incognitae vel minus clare notae. Sed Angeli superiores « qui sunt Deo propinquiore, sunt et gradu sublimiores, et scientia clariore, et propter hoc superiores nunquam ab inferioribus illuminantur. » (P. 1, q. 106, a. 3, ad 1.)

Praeterea, Deus nova dum revelat mysteria, ea de lege ordinaria non communicat immediate Angelis inferiorum ordinum, praetermissis superioribus ; sed illuminat vel omnes Angelos primae hierarchiae, vel superiores primae hierarchiae, per quos ad Angelos inferiores ejusdem hierarchiae, et ulterius ad Angelos aliarum hierarchiarum, illuminatio transfertur.

Item, Angeli superioris hierarchiae probabilius non illuminant nisi Angelos secundae hierarchiae, cujus omnes de aliquibus illuminantur immediate ab Angelis superioris hierarchiae, et de aliquibus ab Angelo qui sibi immediate praefertur. (P. 1, q. 113, a. 2, ad 2.) — Idem de Angelis secundae hierarchiae relate ad tertiam affirmandum est.

An vero de lege Dei extraordinaria omnes Angeli aliquoties a Deo immediate illuminentur, et Angeli infimae hierarchiae immediate ab Angelis primae hierarchiae de aliquibus illuminentur, non pauci sunt qui affirmant, quorum opinio probabilitate non caret.

728. III. *Angelus superior inferiorem de omnibus sibi notis illuminat.* — « Quaelibet essentia spiritalis, ait *Dionys.*, uniusmodi intelligentiam, quam a diviniore traditam accepit, pro inferioris ductu captuque provida virtute dividit multiplicatque. » (*De coel. hier.*, 15. M., 3, c. 331.) Cujus ratio est, quia Angeli, ad communicandum bonum suum in quantum possunt, ex sua bonitate inclinantur.

729. *Scholium I. De objecto angelicae illuminationis.* — Angelus superior inferiorem illuminat : 1° De his, quae ipse in essentia divina videt, et quae non videt inferior. « Unusquisque, ait *S. Th.*, in Deo plures rationes cognoscit, quanto eum perfectius videt. Unde superior Angelus plura in Deo de rationibus divinorum operum cognoscit quam inferior, et de his eum illuminat. » (P. 1, q. 106, a. 1, ad 1.) — 2° De his, quae ei extra visionem beatificam a Deo revelantur, et quae pertinent « ad statum naturae, et gratiae et gloriae » (*loc. cit.*, ad 2) : ad statum naturae, ut sunt terraemotus futuri, pestis, fames, etc. ; Angeli enim futura contingentia naturaliter non cognoscunt ; ad statum gratiae et gloriae, ut sunt futura conversio peccatoris, effusio superabundans gratiae, insignis punitio alicujus regni vel particularis personae, etc. « Unus Angelus alium illuminat... de divinis mysteriis pertinentibus ad Ecclesiam superiorem vel inferiorem » (*De Verit.*, q. 9, a. 1, ad 9), ut futura bella contra Ecclesiam, vel futura pax et triumphus Ecclesiae de inimicis. Uno verbo : In omnibus « divinis effectibus pertinentibus ad statum naturae vel gratiae, quae per Angelorum officia dispensantur, superiores inferiores illuminant et instruunt ». (2. *Sent.*, D. 9, a. 2, ad 2.)

730. *Scholium II. De modo illuminationis angelicae* ¹. — Juxta *S. Thomam* « unus Angelus non illuminat alium, tradendo ei lumen naturae, vel gratiae, vel gloriae, sed confortando lumen naturale ipsius et manifestando ei veritatem ». (P. 1, q. 116, a. 1, ad 2.) — Neque in illuminatione novae species infunduntur : « quando unus Angelus ab alio illuminatur, non infunduntur ei novae species, sed ex eisdem speciebus quas prius habebat, intellectus ejus confortatus per lumen superius, efficitur plurium cognoscitivus ». (*De Verit.*, q. 9, a. 1, ad 10.)

Sed illuminatio fit per modum cujusdam artificiosi magisterii, quatenus scilicet Angelus superior inferiori objectum, antea ei incognitum, modo ei proportionato proponit. « Superior Angelus habet cognitionem de rebus per formas magis universales ; unde inferior Angelus non est proportionatus ad accipiendum cognitionem a superiori Angelo, nisi superior Angelus cognitionem suam quodammodo dividat et distinguat, concipiendo in se illud de quo vult illuminare, per modum talem quo fit comprehensibile ab inferiori Angelo ; et talem conceptum suum altero Angelo manifestando, eum illuminat... et est simile de magistro, qui videt discipulum non posse capere ea quae ipse cognoscit, per illum modum quo ipse cognoscit ; et ideo studet distinguere et multiplicare per exempla, ut sic possent a discipulo comprehendi. » (*De Verit.*, q. 9, a. 5. — Cf. *ibid.*, a. 1.)

§ 2. — DE ANGELORUM LOCUTIONE.

« Loqui ad alterum, ait *S. Th.*, nihil est aliud quam conceptum mentis alteri communicare. » (P. 1, q. 107, a. 1.)

731. I. *Angeli inter se colloqui possunt.* — Haec veritas evidenter in Scripturis insinuat. Legimus (*Is.*, vi, 3) : *Seraphim clamabant alter ad alterum:*

¹ Cf. *Gonet, Clyp.*, disp. 15, a. 2 ; *Gottl.*, q. 10, dub. 2, § 2.

Sanctus, etc. — (*Apoc.*, VII, 2) : *Et vidi alterum Angelum ascendentem... et clamavit voce magna quatuor Angelis, dicens*, etc. — (*I., Cor.*, XIII, 1) : *Si linguis hominū loquar et Angelorum.* « Sed frustra esset lingua, si non esset locutio », ait *S. Th.*, (*De Verit.*, q. 9, a. 4.).

Suadetur etiam ratione: Angeli coetum quemdam creaturarum intelligibilium efformant, perfectamque societatem constituunt. Ad hoc autem requiritur, ut inter se suos conceptus communicare valeant.

732. II. *Angelus inferior superiori loqui potest.* — Potest inferior Angelus superiori conceptus suos manifestare : in hoc autem consistit locutio. Non potest quidem inferior loqui superiori illuminando ipsum ; sed licet omnis illuminatio sit locutio, non omnis tamen locutio est illuminatio.

733. III. *Localis distantia angelicam locutionem nullatenus impedit.* — « Locutio Angeli, ait *S. Th.*, in intellectuali operatione consistit. Intellectualis autem operatio Angeli omnino abstracta est a loco et tempore... In eo autem quod est omnino abstractum a loco et tempore, nihil operatur neque temporis diversitas, neque loci distantia. Unde in locutione Angeli nullum impedimentum facit distantia localis. » (*P. 1.*, q. 107, a. 4.)

734. Scholium. *De modo locutionis angelicae.* — De modo quo fit angelica locutio, non concordant auctores. Secundum *S. Thomam* : Angelus quilibet habet in se speciem infusam omnium aliorum Angelorum. In hac sua specie omnia, quae ad alium Angelum pertinent, et speciatim formas intelligibiles, quae in ejus intellectu existunt, clare videt ; sed non cognoscit usum, quem alter Angelus de suis formis intelligibilibus facit, nisi hic eum illi manifestare velit, ordinando per actum voluntatis conceptum suum ad illum, cui eum communicare intendit. Qua ordinatione, Angelus ad quem dirigitur, percipit ea quae alter actu considerat : in qua perceptione consistit angelica locutio.

« Unus angelus, ait *S. Th.*, cognitionem alterius cognoscit per speciem innatam per quam alium Angelum cognoscit, quia per eandem cognoscit omne quod cognoscit in alio Angelo. Unde quam cito Angelus se ordinat ad alium Angelum secundum actum alicujus formae, ille Angelus cognoscit ejus cognitionem. » (*De Verit.*, q. 9, a. 4, ad 11.) Quapropter « Angelum loqui Angelo nihil aliud est quam conceptum suum ordinare ad hoc ut ei innotescat per propriam voluntatem ». (*P. 1.*, q. 107, a. 2.)

Sed quemadmodum alium hominem, cui loqui intendit, prius excitare debet, ut suae locutioni auditum praestet, ita et Angelus Angelum, cui vult loqui, excitet, necesse est. Assignandum est igitur in Angelis aliquod excitativum, quod unus ad alterius locutionem attentus reddatur, quia unus Angelus non semper actu omnes alios considerat.

« Quantum ad Angelos bonos, ait *S. Th.*, qui semper se invicem vident in Verbo, non esset necessarium ponere aliquid excitativum ; quia sicut unus semper videt alium, ita semper videt in eo quidquid est ad se ordinatum. » (*P. 1.*, q. 107, a. 1, ad 3.) Pro Angelis in statu naturae et pro daemonibus dicendum est quod : « Angelus semper est in actuali consideratione sui ipsius et per consequens eorum quae ad ipsum pertinent, quorum omnium ipse est ratio cognoscendi... Quam cito autem unus Angelus ordinat locutionem suam ad alterum efficitur locutio ejus de pertinentibus ad illum, et ita ab eo cognoscitur¹. » (*2. Sent.*, D. 14, h. 2, a. 4, ad 4.)

Ipsa igitur directio conceptuum, Deo sic providente, id praestat quoad Angelos, quod vocalis locutio praestat quoad hominem, quocum alter loqui intendit.

Ex dictis intelligitur quomodo videlicet unus Angelus alteri loqui possit, aliis ejus locutionem non percipientibus. Potest enim Angelus suum conceptum ad

¹ Cf. Contenson, I. 4, Diss. 3, c. 2, spec. 2.

unum ordinare, quin eum ad alios ordinet; et sic ejus locutione ille percipit, ad quem fit ordinatio, aliis nescientibus. (P. 1, q. 107, a. 5.)

ARTICULUS II.

De Angelorum actione in creaturam corporealem.

735. I. Angeli boni praesidentiam et administrationem super omnes creaturas corporales habent. — Ordo communis divinitus institutus, ait *S. Th.*, hoc habet ut corporalis creatura ab ipso (Deo) moveatur spiritu mediante. (*Opusc.* 10, a. 1.) Et « omnia corporalia reguntur per Angelos. Et hoc non solum a Sanctis Doctoribus ponitur, sed etiam ab omnibus philosophis qui incorporeas substantias posuerunt ». (P. 1, q. 110, a. 1.)

Ratio est: quia Deus voluit quibusdam aliis communicare, non solum ut ipsa sint bona in se, sed etiam ut sint aliis causa bonitatis, movendo ea in finem.

Accedit Patrum auctoritas: « Unaquaeque res visibilis, inquit *S. August.*, in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi praepositam. » (*Lib.* 83, *Quaest.*, q. 79. *M.*, 40, c. 90.) — Et *S. Greg.*: « In hoc mundo visibili, nihil nisi per creaturam invisibilem disponi potest. » (*Dial.* 4, c. 6. *M.*, 77, c. 329.)

736. II. Angelus solo voluntatis actu substantialem corporum transformationem efficere non potest. Non potest Angelus vi solius voluntatis suae efficere, ut materia unius corporis suam formam substantialem amittat novamque accipiat; v. gr., ut aqua in vinum, vel baculus in serpentem mutetur. — Sed, ut Angelus corpus transformet, causas corporales proportionatas adhibeat, necesse est; seu debet applicare *activa passivis*. Cum autem Angelus et acutissima scientia polleat, et mira virtute donetur, et stellarum aliarumque, causarum influentiam perfectissime cognoscat, tali modo causas naturales seligere et applicare, atque contraria obstacula tollere potest, ut mirabili prorsus modo corpora efformentur. (P. 1, q. 110, a. 2. — *De Pot.*, q. 6, a. 3.)

737. III. Angeli actu voluntatis suae naturam corporealem localiter movere possunt. — « Natura corporalis nata est moveri immediate a creatura spiritali secundum locum. » (C. 110, a. 3.) Angeli igitur per simplicem actum voluntatis corporibus virtutem suam immediate applicare, eaque localiter ita movere possunt, ut corpora eis ad nutum obediant, atque ubi ea esse voluerint, illico transferantur.

Angeli, ad corpora movenda, ea contactu virtutis tangant, oportet. Cum autem contactus virtutis convenientiam proportionis

moventis ad mobile expostulet, ideo evenit ut quilibet Angelus non quodlibet corpus, sed tantum corpus suae virtuti proportionatum movere valeat. (*Opusc.* 10, a. 7.)

738. IV. *Angeli miracula proprie dicta efficere nequeunt.* — « Ex hoc aliquid dicitur esse miraculum, ait *S. Th.*, quod fit praeter ordinem totius naturae creatae. Hoc autem non potest facere nisi Deus : quia quidquid facit Angelus vel quaecumque alia creatura propria virtute, hoc fit secundum ordinem naturae creatae ; et sic non est miraculum. » (*P.* 1, q. 110, a. 4. — Cf. *De Pot.*, q. 6, a. 3 et 4.)

Angelis vero bonis Deus quandoque virtutem vera faciendi miracula elargitur ; quod ubi evenit, Angeli miracula, non virtute propria, sed virtute superaddita tanquam Dei ministri et instrumenta, efficiunt. (*De Pot.*, q. 6, a. 4.) — Diabolo ad verum efficiendum miraculum Deus nunquam utitur. (*De Pot.*, q. 6, a. 5.)

Possunt tamen daemones virtute sua naturali res omnino mirabiles et stupendas efficere. Enimvero « omnia quae visibilibus fiunt in hoc mundo, possunt fieri per daemones, non sola propria virtute sed mediantibus activis naturalibus. » (*De Malo*, q. 16, a. 9, ad 1.) — Imo « daemones per activa naturalia, quae adhibent ad effectus, possunt quaedam facere ultra virtutem naturalium agentium ». (*Loc. cit.*, ad 2.)

Quae virtus daemonis ad prodigia operanda in S. Scriptura aperte affirmatur. De Antichristo legimus (*II, Thess.*, II, 9 et 10) : *Cujus est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt.* — (*Apoc.*, XIII, 13) : *Et fecit signa magna ut etiam ignem faceret de coelo descendere in terram in conspectu hominum.* — (Cf. *Matt.*, XXI, 24.)

Angeli boni sua potentia ad mira operanda non utuntur, nisi secundum ordinationem divinam ; et « angeli mali minus possunt ex divina providentia eos reprimente, quam possint secundum naturalem virtutem » (*De Pot.*, q. 6, a. 5) ; eorum quippe potestas est ligata, nec ea, sive ad exercitationem bonorum sive ad punitionem malorum, uti possunt, nisi quando et in quantum Deus permittat.

ARTICULUS III.

De Angelorum actione in homines.

739. « Quantum ad virtutem propriae naturae, ait *S. Th.*, eadem possunt daemones, quae et boni Angeli, quia est eorum eadem natura communis. Est autem differentia in usu virtutis secundum bonitatem et malitiam voluntatis : nam boni Angeli ex caritate hominem ab bonum juvare intendunt ad perfectam cognitionem veritatis, quam daemon impedire intendit, sicut et alia hominis bona. » (*De Malo*, q. 16, a. 12.)

De tribus igitur in hoc articulo est disserendum : 1. de actione in genere angelorum in hominem ; 2. de actione bonorum Angelorum,

seu de custodia bonorum Angelorum ; 3. de actione malorum, seu de impugnatione daemonum.

§ 1. — DE ACTIONE ANGELORUM IN HOMINEM IN GENERE.

N.-B. Non agitur hic de Angelorum actione in corpus humanum proprie dictum, quia « Angeli boni et mali ex virtute naturae suae habent potestatem transmutandi corpora nostra sicut etiam alia corpora naturalia ». (2. *Sent.*, D. 8, a. 5); sed agitur de eorum actione in facultates hominis.

740. I. Angeli in intellectum humanum agere possunt. — Angelos intellectum humanum illuminare, eique scientiam infundere posse, apud omnes in confesso est ; admittunt enim omnes quod « revelationes divinarum perveniunt ad homines mediantibus Angelis », ut ait *S. Dionys.* (*De coel. hier.*, c. 4. M., 3, c. 179.)

De modo autem, quo Angeli in intellectum humanum agunt, non una est omnium sententia. Secundum *S. Thomam*, Angelus in intellectum directe agere non potest, speciem aut cogitationem interius causando aut directe imprimendo : quippe quod solius Dei, qui intellectum creavit, proprium est. Sed cum intellectui humano naturale sit, ut mediantibus sensibus et praesertim imaginatione a rebus externis species accipiat, Angelus in intellectum indirecte agere potest, obijciendo videlicet sensibus aliquod objectum, aut interius phantasmata commovendo. (*De Malo*, q. 16, a. 12 ; 2. *Sent.* D. 8, a. 5.)

741. II. Angelus voluntatem humanam non directe sed indirecte immutare potest. — Non potest Angelus hominis voluntatem immutare, inclinando eam intrinsece, per modum causae efficientis, ad aliquid volendum. « Ex parte ipsius potentiae voluntas nullo modo potest moveri nisi a Deo. Operatio enim voluntatis est inclinatio quaedam volentis in volitum. Hanc autem inclinationem solus ille immutare potest qui virtutem volendi creaturae contulit... Solus autem Deus est qui potentiam volendi tribuit creaturae, quia ipse solus est auctor intellectualis naturae. » (*S. Th.*, q. 106, a. 2 ; cf. q. 111, a. 2.)

Sed Angelus in voluntatem agere potest *indirecte*, et quidem dupliciter, nempe : 1° per modum suadentis, proponendo scilicet, objectum, quod voluntatem moveat : voluntas enim movetur a bono, quod intellectu apprehenditur ; — 2° concitando passiones appetitus sensitivi, quae in voluntatem influant, sicut, v. gr., ex concupiscentia voluntas ad aliquid prosequendum inclinatur. His autem modis voluntas ex necessitate non movetur ; sed ad

consentiendum vel resistendum suasioni et passioni, liberam semper remanet.

742. III. *Angelus potest hominis imaginationem movere.* — « Angelus tam bonus quam malus, *inquit S. Th.*, virtute naturae suae potest movere imaginationem hominis... Natura corporalis obedit Angelo ad motum localem. Illa ergo, quae ex motu locali aliquorum corporum possunt causari, subsunt virtuti naturali Angelorum. Manifestum est autem quod apparitiones imaginariae causantur interdum in nobis ex locali mutatione corporalium spirituum et humorum... Et tanta potest esse commotio spirituum et humorum, quod huiusmodi apparitiones etiam vigilantibus fiant, sicut patet in phreneticis. Sicut igitur hoc fit per naturalem commotionem humorum, et quandoque etiam per voluntatem hominis, qui voluntarie imaginatur quod prius senserat, ita etiam hoc potest fieri virtute Angeli boni, vel mali, quandoque quidem cum alienatione a corporis sensibus, quandoque autem absque tali alienatione. » (P. 1, q. 111, a. 3.)

743. IV. *Angelus externos hominis sensus immutare potest.* — « Sensus immutatur dupliciter, *ait S. Th.*, uno modo ab exteriori, sicut cum mutatur a sensibili ; alio modo ab interiori... Utroque autem modo Angelus potest immutare sensum hominum sua naturali virtute. Potest enim Angelus apponere exterius sensui sensibile aliquod vel a natura formatum, vel aliquod de novo formando, sicut facit dum corpus assumit. Similiter etiam potest interius commovere spiritus et humores, ex quibus sensu diversimode immutantur. (P. 1, q. 111, a. 4.) — Igitur « possunt daemones mirabiliter in nobis operari dupliciter : uno modo per veram corporis transmutationem ; alio modo per quamdam illusionem sensuum ex aliqua immutatione imaginationis ». (*De Pot.*, q. 6, a. 5.)

§ 2. — DE BONORUM ANGELORUM CUSTODIA ¹.

744. Prop. *Homines custodiuntur ab Angelis.*

Ad finem pertinet, ex apertis Scripturae testimoniis, et unanimi Patrum traditione.

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Gen.*, XLVIII, 16), legimus verba Jacobi : *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* —

¹ Cf. S. Th., q. 113 ; 2. *Sent.*, D. 11, q. 1 ; Victorello Bass, *De Angel. Custodia* ; *Catech. Rom.*, P. 4, c. 9, n. 4.

(*Tobias*, v, 21) : *Sit Deus in itinere vestro, et Angelus ejus comitetur vobiscum.* — (*Matth.*, xviii, 10) : *Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei, qui est in coelis.*

II. **Ex Traditione.** Ait *Theodoretus* : « His docemur singulis Angelis uniuscujusque nostrum creditam esse curam, ut custodiant, tueantur, et a pravi daemonis nos liberent insidiis. » (In c. 10 *Dan.* M., 81, c. 1495.) — *S. Ambrosius* : « Non solum Episcopos ad tuendum gregem Dominus ordinavit, sed etiam Angelos destinavit. » (In c. 2 *Lucae.* M., 15, c. 1571.) — *S. Bernardus* : « Beatos illos spiritus propter nos mittis in ministerium, custodiae nostrae deputas, nostros jubes fieri paedagogos. » (Sermo 12, super Ps. *Qui habitat.* M., 183, c. 232.)

III. **Ex Liturgia.** Ecclesia festum SS. Angelorum Custodum instituit, eosque invocat. Sed lex orandi legem statuit credendi.

IV. **Ex Ratione.** 1° « Deus, ait *S. Th.*, providentiam suam quam de omnibus rebus habet, mediantibus quibusdam causis exequitur... Quia ergo inter Deum et homines media est natura angelica, et secundum legem sapientiae suae hoc est ordinatum ut inferioribus per superiora provideat : ideo ipsi Angeli exequuntur divinam providentiam circa salutem hominum, adjuvando ad tendendum in finem, et liberando ab his quae processum in finem impediunt : et haec executio divinae providentiae per Angelos de hominibus, vocatur custodia Angelorum. » (2. *Sent.*, D. 11, q. 1, a. 1.)

2° « Homo in statu vitae istius constitutus est quasi in quadam via, qua debet tendere ad patriam. In qua quidem via multa pericula homini imminunt tum ab interiori, tum ab exteriori... Et ideo sicut hominibus per viam non tutam ambulanti bus dantur custodes ; ita et cuilibet homini, quamdiu viator est, custos Angelus deputatur. » (P. 1, q. 113, a. 4.)

Corollaria. Ex illo principio, quod Angelorum custodia est quaedam divinae providentiae executio, plura corollaria deducit *S. Thomas*, videlicet :

745. I. *Omnes omnino homines ab Angelis custodiuntur.* — Omnes homines divinae subsunt providentiae, quae eos in finem ordinat. Omnibus ergo adstant Angeli, tanquam Dei providentis ministri, ad ea conferenda, quae finem promovent, et ea, quae finem impediunt, removenda.

Consonat traditio. « Magna dignitas animarum, ait *S. Hieronymus*, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum. » (In *Matth.*, l. 3, c. 18, v. 10. M., 26, c. 130.) — *S. Joan.*

Chrysost. : « Unusquisque fidelis habet Angelum. » (Hom. 3 in *Coloss.*, n. 4. M., 62, c. 321.)

Hac Angelorum custodia gaudent ipsi praesciti et infideles ; ea nec Antichristus privabitur. (Cf. q. 113, a. 4, ad 3.) — Solus Christus, utpote omnibus Angelis superior, Angelum custodem non habuit, sed habuit Angelos tanquam ministros, secundum illud (*Matth.*, iv, 11) : *Angeli accesserunt, et ministrabant ei.* (2. *Sent.*, D. 11, a. 3, ad 6.)

746. II. *Quilibet homo suum proprium Angelum custodem habet.* — Communis Patrum et theologorum sententia docet cuilibet animae proprium deputari Angelum. — An autem etiam cuilibet homini a Lucifero deputatus sit malus Angelus ad exercitium, disputatur. Affirmat Magister Sententiarum (2. *Sent.*, D. 11), cum S. Gregorio, Bannez (P. 1, q. 113, a. 2), aliisque ; negat Sylvius (P. 1, q. 113, a. 4), cum aliis.

747. III. *Angelica custodia incipit ab hominis nativitate et usque ad ultimum vitae halitum perdurat.* — « Beneficia, ait S. Th., quae providentur homini a Deo, in quantum habet naturam rationalem, ex tunc ei exhibentur, ex quo nascendo talem naturam accipit ; et tale beneficium est custodia Angelorum. Unde statim a nativitate habet homo Angelum ad sui custodiam deputatum. » (P. 1, q. 113, a. 5.) Et cum ultimus terminus angelicae custodiae sit perceptio aeternae haereditatis, ideo « quando jam ad terminum viae pervenerit homo, jam non habebit Angelum custodem : sed habebit in regno Angelum conregnantem, in inferno daemonem punientem. » (P. 1, q. 113, a. 4.)

748. IV. *Angelus custos hominem nunquam in vita sua totaliter deserit.* — Angelorum custodia est quaedam executio divinae providentiae. Sicut igitur divina providentia nulli unquam in hac vita totaliter subtrahitur, ita nec Angelorum custodia. *Secundum quid* tamen Angelus hominem interdum deserit « prout scilicet non impedit quin subdatur alicui tribulationi, vel etiam quin cadat in peccatum ». (P. 1, q. 113, a. 6.)

749. V. *Cuilibet regno et provinciae specialis praeficitur Angelus custos.* — Haec sententia, ait Bannez (113, a. 2), a SS. Patribus est communiter recepta, et nullus ab ea absque temeritatis nota recedere posset.

Colligitur haec assertio ex Cap. x Danielis, in quo sermo est tum de Angelo, qui erat princeps regni Persarum, tum de Angelo, qui erat princeps Graecorum, tum de alio, qui princeps Israelitarum erat.

Imo probabile est, *ait Sylvius*, quamlibet urbem et parochiam, quemlibet ordinem religiosum, quamlibet communitatem, suum peculiarem habere Angelum custodem, a quo defendantur a noxiis, ab bonum promoveantur, singulaque communitatis membra in ordine ad bonum commune dirigantur. — « Ratio suffragatur huic sententiae, *ait Bannez*, quoniam alius modus gubernationis et directionis requiritur ad totam communitatem, ab illo qui est necessarius privatae gubernationi hominis singularis. Ergo. » (In q. 113, a. 2.)

750. Scholium. *De officiis Angeli custodis circa hominem*¹.

« Angeli, *ait S. Th.*, exequuntur divinam providentiam circa salutem hominum, adjuvando ad tendendum in finem, et liberando ab his quae processum in finem impediunt. » (2. *Sent.*, D. 11, q. 1, a. 1.)

Angeli igitur, secundum mensuram a divina sapientia statutam, hominibus omnia bona, cum spiritualia tum temporalia, procurant, quibus, ut aeternam percipiant haereditatem, adjuvantur ; et eos a malis, quae processum in finem ultimum impediunt, liberant.

Ex hoc principio, quinam sint particulares angelicae custodiae effectus, dijudicare licet.

1º Angeli custodes nos adjuvant, ne erremus ; intellectum illuminant ; salutaria consilia inspirant ; ab bonum excitant ; subministrant bene faciendi occasiones ; congruas vias ad perficiendum demonstrant, atque in executione adjuvant ; hortantur ne divinae gratiae resistamus ; peccantes corripiunt, etc.

2º Damna exteriora avertunt ; et ab eis, si in ea inciderimus, eripiunt : *Angelus, qui eruit me de cunctis malis.* (Gen. XLVIII, 16.)

3º Arcent daemones ne hominibus noceant, neve tantum ac tam frequenter noceant, quam vellent, sive in peccatum inducendo, sive temporalia nocumenta inferendo.

4º Orationes nostras Deo deferunt : *Ego obtuli orationem tuam Domino* (Tob., XII, 12), non quasi Deum de orationibus docentes, sed quasi ipsum pro nobis orantes. « Angeli, *ait S. August.*, gemitus nostros atque suspiria referunt ad te (Domine), ut impetrent nobis facilem tuae benignitatis propitiationem, et referant ad nos desideratam tuae gratiae benedictionem. » (*Solil.*, c. 27. M., 40, c. 885.)

5º Fugant pestilentias ; juvant in bellis ; auxiliantur in morte. Hominibus sibi commissis permulta bona, etiam temporalia, quae persaepe propriae industriae vel fato adscribuntur, procurant.

6º Infantulo suae custodiae commisso praesertim adest Angelus

¹ Victor Bass., p. 138 ; Gerson, tr. 8, super *Magnificat*, partitio 3 ; S. Antonius, *Summa*, P. 3, tit. 34, c. 6, § 5.

custos « per quem prohibetur virtus daemonis ab ejus nocumento, et propter multa impedimenta, quibus potest ejus complexio deteriorari, ut efficiatur praeior ad peccandum, vel etiam ipsa vita extinguatur ». *S. Th.* (2. *Sent.*, D. 11, q. 1, a. 1, ad 3.)

751. Quaeritur I. *Ad quemnam ordinem pertinent Angeli custodes.*

Resp. 1° Angelus custos personae privatae ad infimum pertinet ordinem, cujus est minima nuntiare. « Hoc autem videtur esse minimum in officiis Angelorum procurare ea quae ad unius hominis salutem pertinent. » (P. 1, q. 113, a. 3.)

2° Angeli custodes personarum publicarum, ut, v. gr., Summi Pontificis, Regis, Imperatoris, etc., pertinent ad principatus vel archangelos. (*S. Th.*, 2. *Sent.*, D. 11, q. 1, a. 2, ad 4.)

3° « Custodia humanae multitudinis pertinet ad ordinem *Principatum*, vel forte ad Archangelos, qui dicuntur Principes Angelorum. » Uterius super omnes naturas corporeas habent custodiam *Virtutes*; et ulterius etiam super daemones habent custodiam *Potestates*. » (*S. Th.*, q. 113, a. 3.)

752. Quaeritur II. *An Angelus cognoscat sortem futuram ejus, quem custodit.*

Resp. *Negative.* Sors futura cujuslibet hominis pertinet ad altum praedestinationis mysterium, quod Angelis, etiam beatis, obvium non est. Potest tamen Angelus, ex speciali Dei revelatione, ejus, quem custodit, futuram sortem cognoscere.

753. Quaeritur III. *Quaenam sunt hominis officia erga suum Angelum custodem.*

Resp. Tria officia enumerat S. Bernardus (Sermo 12, super Ps. *Qui habitat*. M., 183, c. 231), videlicet : *Reverentiam* pro praesentia ; *devotionem* pro benevolentia ; *fiduciam* pro custodia.

Reverentia pro praesentia. Igitur « caute ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo, Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas illo praesente, quod vidente me non auderes. » (*S. BERN.*).

Devotio, id est *honor et amor pro benevolentia*: « Adsunt igitur et adsunt tibi, non modo tecum, sed etiam pro te. Adsunt ut protegant, adsunt ut prosint... Simus ergo devoti, simus grati tantis custodibus, redamemus eos, honoremus eos quantum possumus, quantum debemus. » (*S. BERN.*)

Fiducia pro custodia. « Etsi tam parvuli sumus, et tam magna nobis, nec modo tam magna, sed et tam periculosa via restat, quid tamen sub tantis custodibus timeamus ? Nec superari, nec seduci, minus autem seducere possunt qui custodiunt nos in omnibus viis nostris. Fideles sunt, prudentes sunt, potentes sunt, quid trepidamus ? Tantum sequamur eos, adhaereamus eis, et in protectione Dei coeli commoremur. Non te patientur tentari supra quam sustinere potes, sed in manibus tollent, ut transeas offendiculum... Quoties ergo gravissima cernitur tentatio, et tribulatio vehemens imminere, invoca custodem tuum, ductorem tuum, adiutorem tuum in opportunitatibus, in tribulatione. Inclama eum et dic : Domine, salva nos, perimus. » (*S. BERN.*)

§ 3. — DE IMPUGNATIONE DAEMONUM.

754. Bonus Angelus nos in via semper comitatur, ut post labores praesentis vitae in paradisum exultationis perducatur. Sed et malus Angelus semper etiam circuit, quaerens quem devoret ; et nihil intentatum relinquit, ut hominem secum in aeternum excidium pertrahat. — Triplici praesertim via diabo-

lus actionem suam in homines exercet, scilicet : vel eos tentando, vel eos possidendo, vel eos ad illicitum secum commercium alliciendo. Quaedam igitur : 1° de tentatione ; 2° de possessione ; 3° de magia, sunt dicenda.

1. De tentatione.

755. Prop. *Daemonis officium proprium est homines tentare.*

N.-B. Tentare est sollicitare ad malum. Dicitur autem officium *proprium* daemonis esse *tentare*, non quia a Deo ad impugnandum homines deputatur ; sed quia ipse, permittente Deo, ex malitia et invidia hoc officium in se suscipit et suum facit.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (I, *Petr.*, v, 8 et 9) : *Sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret: cui resistite fortes in fide.* — (*Ephes.*, vi, 11) : *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli; quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in coelestibus.* — Et (*Matth.*, iv, 3), diabolus simpliciter vocatur *tentator*.

Plurima in Scripturis diabolicae tentationis exempla referuntur, ut, v. gr., *Evae*, quae in praevaricatione fuit seducta ; *Job*, quem Satanas pluribus conatibus in peccatum trahere studuit ; *Davidis*, de quo dicitur (I, *Paral.*, xxi, 1) : *Consurrexit Satan contra Israel, et concitavit David ut numeraret Israel.* — Praeclarum est etiam exemplum ipsius Christi, quem diabolus trina tentatione probare aggressus est. (*Matth.*, iv.)

II. Ex Traditione. Ait *S. August.*: « Diabolus omnibus modis instat die ac nocte... sagittas venenatas contra nos dirigens, ut interficiat animas nostras. » (*Solil.*, c. 16. M., 40, c. 877.) — *S. Leo M.*: « Quem tentare non audeat, qui nec ab ipso Domino nostro Jesu Christo conatus suae fraudis abstinuit ? » (*Serm.* 2 in quadr., c. 3. M., 54, c. 269.)

756. Ad tentationes quod attinet, notandum est :

1° Omnes tentationes, ac proinde omnia peccata, suggestione diabolica, non quidem semper directe, indirecte tamen causantur. *Non semper directe*: nam, deficiente etiam suggestione diabolica, homo a propria concupiscentia vel a mundo ad illicita induci potest ; *unusquisque*, ait B. Jacobus (I, 14, 15), *tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus.* — Et *S. Joannes* (I, *Ep.*, ii, 16) : *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum et superbia vitae.* — *Sed indirecte*: ratione scilicet primi peccati Adami, quem diabolus ad peccandum instigavit, et ex cujus peccato consecuta est in toto genere humano quaedam pronitas ad omnia peccata. Si enim Adamus sub instigatione diaboli justitiam originalem non amisisset, nec in homine prava adesset concupiscentia, nec mundus homini causa foret ruinae spiritualis. (P. 1, q. 114, a. 3.)

2° Diabolus multis mirisque modis hominem ad malum incitare, eum tamen nunquam ad malum cogere potest. Adest quippe cuilibet homini sufficiens auxilium gratiae, quo tentationis suggestionem, si velit, semper repellere possit. (I. *Cor.*, x, 13) : *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.*

3° Diabolus omnes eodem modo non tentat « sed tentat explorando interiorum conditionem hominis, ut de illo tentet, ad quod homo magis pronus est ». (P. 1, q. 114, a. 2, ad 2.)

4° Diabolus hominem tentare non potest, nisi quando et in quantum Deus permittat. « Non tamdiu homines diabolus tentat, quamdiu vult, sed quamdiu Deus permittat paulisper tentare, tamen repellit propter infirmam naturam. » (P. 1, q. 114, a. 5.)

5º Remedia contra tentationes sunt : a) *Vigilantia*; unde Christus Dominus ait : *Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate.* (Marc., XIII, 37.) — b) *Fuga otii*: unde S. Hieronymus: « Diabolus te inveniat semper occupatum. » — c) *Oratio*: *Vigilate et orate ut non intretis in tentationem.* (Math., XXVI, 41.) Est quidem oratio remedium principalissimum contra tentationes : unde qui orat, vincit ; qui non orat, vincitur. — d) *Cogitatio* de passione Christi, vel de morte, de poenis inferni, etc. — e) *Pervens actus amoris erga Deum.* Cf. MARC, *Inst. mor.*, n. 378.)

2. De possessione diabolica.

757. *Possessio daemoniaca est dominatus daemonis in alicujus hominis corpus, cum continuata vel interrupta vexatione tum negativa tum positiva conjunctus.*

Dicitur : *Dominatus*, id est dominium in corpus alicujus ad homini nocendum, nimirum vexando eum sive continue, sive certis temporibus, vexatione tum *negativa*, quae in hoc consistit, quod facultas sive interna sive externa, a suo actu impediatur : v. gr., privando hominem loquela vel auditu ; tum *positiva*, quae in dolorum et cruciatum irrogatione consistit.

Duplex distinguitur possessio, videlicet : possessio *late sumpta*, quae vocatur *obsessio*; et possessio *strictae vel propriae dicta*.

In *obsessione* daemon hominem non inhabitat, sed ab extra tantum corpus, in quod potestatem obtinuit, movet et excruciat.

In *possessione propriae dicta*, daemon corpus inhabitat ; vim et potestatem habet hominem cruciandi, atque ejus facultatibus plus minusve utendi ; ita ut homo sive in omnibus sive saltem in aliquibus libertatem amittat ; sic, v. gr., diabolus quandoque per hominem loquitur, opera materialiter peccaminosa exercet, etc. — Qui toli modo a diabolo possidentur, *energumeni* vocitantur.

Signa possessionis ex Rituali Romano sunt : « ignota lingua loqui pluribus verbis vel loquentem intelligere, distantia et occulta patefacere ; vires supra aetatem, seu conditionis naturam ostendere, et id genus alia ».

758. *Possessiones diabolicas negant, quotquot daemonum existentiam inficiantur ; ipsas etiam negant non pauci ex protestantibus, necnon recentiores rationalistae.* Hi possessiones, quae in Sacra Scriptura referuntur, tanquam ludibria febricitantis imaginationis, vel tanquam morbidas affectiones ex naturali causa provenientes habent. — Alii demum concedunt multos ante Christum natum a daemonibus fuisse possessos ; ast post Christi passionem, quippe qui principem hujus mundi foras ejecit, jam nullos energumenos existere autumant.

759. **Prop.** *Admittenda est veri nominis possessio¹.*

Ad fidem pertinet.

PROB. I. **Ex S. Scriptura.** Dari possessiones proprie dictas, ex evangelica narratione certe constat. Legimus (Math., IV, 24) : *Obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui daemonia habebant, et lunaticos et paralyticos, et curavit eos.* — (Marc., I, 32, 34) : *Afferebant ad eum omnes male habentes, et daemonia habentes... et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et daemonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.* — (Cf. etiam Math., VIII, et XII ; Luc., XI, etc.) Ex his, Christum daemonia vere ejicisse, illasque possessiones non fuisse tantum infirmitates naturales, omnino compertum est.

Veras etiam post Christum passum existere possessiones diabolicas, ex Scripturis liquido constat. Legimus enim Christum Apostolis potestatem ejiciendi daemones contulisse ; quae potestas, verae ni existerent possessiones, prorsus

¹ Cf. Mazzella, *De Deo creante*, p. 337 et seq.

foret inutilis. (*Matth.*, x, 4) : *Convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem.* — Et (*Marc.*, xvi, 17) : *Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo daemonia ejicient.*

II. **Ex Traditione.** SS. Patres uno ore testantur, etiam post Christi passionem, veros dari energumenos, eosque in nomine Jesu a daemonio liberari. Ait *S. Irenaeus*: « Alii enim daemones excludunt firmissime et vere. » (*Adv. haer.*, l. 2, c. 32. M., 7, c. 829.) — *S. Justinus*: « Plurimos esse daemonis agitatores in toto orbe. » (*Apol.*, t. n. 6. M., 6, c. 454.)

III. **Ex praxi Ecclesiae.** In Ecclesia a primis jam saeculis ordinem exstitisse exorcistarum, omnibus compertum est. Nefas est autem dicere ordinem adesse in Ecclesia, cui nullum subjectum, in quod collata potestas exerceri possit, correspondeat. — *Praeterea*, in libris liturgicis Ecclesia solemnes approbavit exorcismos; et plura Concilia, ut, v. gr., Carthaginense IV, Toletanum XI, Constantinopolitanum III, regulas de exorcismis tradiderunt.

IV. **Ex Ratione.** Humana corpora a diabolo possideri posse, ratione liquido comprobatur. Ex una enim parte, quae de Angelorum natura atque potestate supra notata sunt, haec, et daemones humana corpora intrare, et ea commovere atque perturbare, et variis cruciatibus vexare posse, clare manifestant; ex altera autem parte manifestum est, tantam esse daemonum nequitiam atque invidiam, ut, quoties permittantur a Deo, homines lubenter torqueant. Quam licentiam eis quandoque a Deo concedi, minime repugnat.

« Permittit hoc Dominus, ait *S. Bonav.*, sive ad gloriae suae ostentionem, sive ad peccati punitionem, sive ad peccantis correptionem, sive ad nostram eruditionem: sed ex qua istarum causarum determinate permittat, latet hoc humanam industriam, propter hoc, quod occulta sunt judicia Dei: hoc tamen planum est, quod non fiant injuste, et ideo non permittit talia sine causa. » (*2. Sent.*, D. 8, p. 4, a. 2, q. 7.)

Notandum est tamen post passionem Christi, qui diaboli potestatem congreget, multo rarius, quam ante Salvatoris adventum, daemonibus licentiam possidendi homines a Deo concedi. — Experientia etiam constat, ut testantur Evangelii praecones, adhuc nostris temporibus apud gentes ethnicas multo frequentius, quam apud gentes christianas, homines a daemonibus vexari et possideri.

3. De Magia¹.

760. Magia in genere est *ars efficiendi mira et insolita*.

Duplex existit magia, videlicet: *naturalis* et *diabolica*. — Magia *naturalis* (seu alba) est facultas efficiendi res miras viribus naturalibus: fieri enim potest ut aliquis, sive fortuito sive post diuturnam inquisitionem, occultas vires naturae detegat, per quas effectus naturales, qui aliis prodigiosi, efficere valeat.

Magia *diabolica* (seu nigra) est ars efficiendi mira cooperatione daemonis. — Si magia vel ad alicujus rei occultae indagationem, vel ad alicujus futuri praenotionem ordinatur, vocatur *divinatrix* seu *divinatio*; si ordinatur vel ad effectus quosdam stupendos producendos, vel ad mala aliis inferenda, *operatrix* nuncupatur. Ad magiam operatricem pertinet *maleficium*, quod est vis nocendi aliis operatione daemonis.

Magia nigra sive explicitum sive implicitum pactum cum daemone semper supponit.

Ut rectum de magia ferri possit judicium, tria sunt accurate distinguenda, scilicet: 1° *crimen magiae*, 2° *facta magica*, 3° *ars magica*.

761. I. **CRIMEN MAGIAE** est impius conatus hominis mira efficiendi ope daemo-

¹ Cf. S. Th., 2. 2, q. 95 et 96; *De Potent.*, q. 6, a. 10; Torreblanca, *De Magia*.

nis sive effectus sequatur, sive non. Quotiescumque igitur homo seriam voluntatem habet industria diabolica aut sibi emolumentum procurandi, aut aliis nocumentum inferendi, aut futura vel absentia cognoscendi, et ad hos effectus procurandos conatus adhibet, criminis magiae reus efficitur.

762. Prop. Existit crimen magiae. — Certa.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus in Scripturis leges a Deo contra magos latas esse, Judaesque, ne ad ariolos converterentur, prohibitum fuisse (*Exod.*, xxii, 18) : *Maleficos non patieris vivere.* — (*Levit.*, xix, 31) : *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini.* — In Act. Apost. refertur historia Simonis Magi, qui incolas Samariae magiis suis dementavit (cap. viii) — et (cap. xiii), Elymae magi a Paulo caecitate perculti.

II. Ex praxi Ecclesiae. Ecclesia variis in Conciliis contra sortilegos, divinatores, veneficos, acerbissimas leges tulit. « Episcopi, ait Concil. Mediolanense (sub S. Carolo Borromaeo), magos, veneficos, sortilegos, divinatores severe puniant, et a fidelium societate repellant. » — Et in Constit. Sixti V, *Coeli et terrae creator*, ii damnantur, qui « sortilegiis et superstitionibus non sine daemonum saltem occulta societate aut tacita pactione operam dare non verentur... (qui) etiam expressa cum diabolo pactione nefarias magicae artis incantationes adhibent. »

763. II. FACTUM MAGICUM vocatur effectus ab homine ope daemonis productus ; v. gr., nocumentum proximo per maleficium illatum ; rei occultae inventio, etc. Quoad effectus magicos duplex vitandus est excessus : nimia scilicet credulitas, quae in omnibus insolitis interventum daemonis aestimat, atque omni vetularum garrulitati hac in re fidem adhibet ; et nimia incredulitas, quae omnem interventum diaboli in rebus humanis negat, omnemque eventum magicum absolute rejicit.

764. Prop. Dantur facta magica. — Certa.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Effectus a magis producti in Scripturis enarrantur. (*Exod.*, vii, 11) : *Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos, et fecerunt etiam ipsi per incantationes aegyptiacas et arcana quaedam similia*; id est, similia miraculis, quae fecerat Moyses. — In lib. I, *Reg.*, xxviii, legimus mulierem pythonissam Samuelem e mortuis evocasse. — Christus ipse testatur (*Matth.*, xxiv, 24), quod in novissimis diebus *Surgent Pseudochristi, et Pseudoprophetae, et dabunt signa magna, et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*; et de Antichristo dicit S. Paulus (II, *THESSAL.*, ii, 9) : *Cujus est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus.*

II. Ex Traditione. S. Augustinus in suis libris de *Civitate Dei* (cf. praesertim l. 21, c. 6) multa de Gentilium magia enarrat, et confitetur homines ope daemonum signa et prodigia multa fecisse. — « Quidam dixerunt, ait S. Th., quod maleficium nihil erat in mundo, nisi in aestimatione hominum qui effectus naturales, quorum causae sunt occultae, maleficiis imputabant. Sed hoc est contra auctoritatem Sanctorum, qui dicunt, quod daemones habent potestatem supra corpora, et supra imaginationem hominum, quando a Deo permittuntur, unde per eos malefici signa aliqua facere possunt. » (4. *Sent.*, D. 34, q. 1, a. 3.)

III. Ex Ratione. Possibilitatem factorum magicorum evincit ipsa ratio. Daemones, si Deus permittit, viribus suis multa mira que efficere possunt ; quod autem, hominibus eos non sollicitantibus, efficere possunt, hoc etiam, permitte Deo, efficere possunt, quando ab homine vel expressa invocatione invitantur, vel signis quibusdam alliciuntur : quidquid igitur daemon potest, id etiam ex pacto magi possunt ope diaboli.

765. III. ARS MAGICA est facultas, positis quibusdam signis vel recitatis qui-

busrum orationibus, effectus insolitos et miros ope daemonis certo et *constanter* operandi ; ita ut in potestate hominis sit mira et prodigiosa efficere, quotiescumque voluerit.

Artem magicam existere, nonnulli, praesertim ex antiquioribus, admiserunt ; sed multo probabilius est eam non existere. Diabolus enim nihil in mundo efficere potest, nisi Deus velit, aut saltem permittat. Sed nullatenus concedendum esse videtur, Deum, cujus sapientia omnia suaviter et fortiter gubernantur, tantam daemonibus concessisse facultatem, ut, quotiescumque ab improbis hominibus aut signis invitantur, aut adjuratione invocantur, ipsis semper adsint, atque opera miranda et prodigiosa ad magorum et sagarum libitum efficiant.

Certis tamen temporibus certisque locis, sicuti experientia constat, Deus justis de causis ampliorem daemonibus concedit licentiam, ut homines malignis infestationibus validius vexare, atque ad magorum invocationem insolita frequentius patrare valeant.

766. Ad facta magica revocari posse videntur potiora ex iis phaenomenis, quae nostra aetate, magnetismo, spiritismo et hypnotismo adscribuntur¹. Haec enim potiora phaenomena, si vera sunt quae narrantur, a nulla causa naturali produci queunt, et idcirco in causam superiorem necessario referri debent. Agens de magnetismo, Congr. S. Officii, die 30 Jul. 1856, ad Episcopos scripsit : « Hinc somnambulismi et clarae visionis, uti vocant, praestigiis mulierculae, gesticulationibus non semper verecundis abreptae, se invisibilia quaeque conspiciere effutiunt, ad de ipsa religione sermones instituere, animas mortuorum evocare, responsa accipere, ignota et longinqua detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere ausu temerario praesumunt. In hisce omnibus, quacumque demum utantur arte, vel illusionem, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis, et scandalum contra honestatem morum.

¹ Cf. Franco, *L'hypnotisme*, p. 10.

PARS III

DE HOMINE

767. De homine philosophia disserit et theologia. Omissis proinde iis, quae in philosophia de hominis natura, facultatibus, ac dotibus naturalibus disputantur, de iis tantum, quae ad theologiam proprie pertinent, quaestio hic movetur. Agemus igitur : I. de hominis productione in esse naturae ; II. de ejus elevatione in statum supernaturalem ; III. de ejus lapsu.

CAPUT I.

De hominis productione in esse naturae.

768. **Error.** — Circa hominis originem duae praesertim erraverunt hominum classes.

1° *Transformistae*, inter quos eminent Darwinus, docent hominem non a Deo creatum, sed ex alia specie, specie scilicet simiaca, per naturalem evolutionem procreatum fuisse. — Transformistae in duas classes scinduntur ; alii docent Deum in mundi primordiis unam aliamve speciem entium viventium creasse, ex quibus decursu temporis novae animalium species, et denique ipse homo, naturali evolutione prodierint. Alii vero tenent nullam animalium speciem a Deo fuisse immediate creatam, sed ex sola virtute innata materiae increatae spontanee natas esse species quasdam infimas et imperfectas, ex quibus, decurrente longissima saeculorum serie, species aliae aliis perfectiores juxta leges naturalis evolutionis successive procreatae sint, donec denique ipse homo ex specie simiaca, vi ejusdem evolutionis, naturaliter enatus sit.

Transformistis accenseri debet *Mivart*, professor Londiniensis, qui opinatur hominem quoad corpus non esse a Deo immediate creatum, sed naturali evolutione a specie simiaca esse productum, cui Deus decursu temporis animam rationalem univerit.

769. 2° *Praeadamitae*, duce Lapereyro, calvinista, Adamum immediate a Deo creatum agnoscunt ; atvero docent jam ante Adamum alios exstitisse homines ; exinde *praeadamitae* nominati sunt. Adamum Patrem Judaeorum praedicant ; alias vero nationes ab aliis hominibus Adamo antiquioribus descendere opinantur. — His adnumerari debent *coadamitae*, qui docent Deum in mundi creatione non solum Adamum, sed alios etiam immediate produxisse homines ; quocirca et unitatem stipitis humanae in Adamo negant. Hunc errorem tuentur praesertim nostri temporis physiologistae, qui diversas stirpes humanas, ob maximas dissimilitudines, quae in eis observantur, ab unica stirpe primordiali originem ducere non posse autumant, et ideo plures stirpes primordiales statuunt : qua de causa *polygenistae* vocantur.

Sint igitur sequentes propositiones :

770. **Prop. I.** *Primi parentes quoad corpus et animam a Deo immediate conditi sunt.*

Quantum ad productionem animae, prop. est *de fide*, ex apertis Scripturae testimoniis ; quantum ad productionem corporis, alii eam dicunt *de fide*, alii tantum *certam* vel *fidei proximam*.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Scriptura Sacra, quoties de prima hominis origine loquitur, eam quoad corpus et animam Deo tanquam ejus auctori immediato semper attribuit, et ita quidem, ut concursus cujuslibet animalis, a quo transformistae hominem procreatum dicunt, diserte excludat.

Legimus (*Genes.*, i, 26, 27) : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram... et creavit Deus hominem ad imaginem suam... masculum et feminam creavit eos.* — Et cap. ii : *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem... Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam; cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea. Et aedificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem... Dixitque Adam : Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea.*

Hanc hominis genesim innumera confirmant Scripturae loca. (*Tob.*, viii, 8) : *Tu fecisti Adam de limo terrae, dedisti que ei adjutorium Evam.* — (*Matth.*, xix, 4) : *Non legistis (ait Christus), quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos ?* — (*Cf Eccles.*, xvii, 1-5 ; — *I. Tim.*, ii, 13 ; — *I. Cor.*, xv, 47.)

II. Ex Traditione. Omnes Doctores, non solum Ecclesiae christianae, sed et synagogae tam ante quam post Christum natum, omnes Ecclesiae Patres, theologi omnes, et populus christianus universus, narrationem mosaicam in sensu suo obvio et literali semper intellexerunt, et sibi persuasum semper habuerunt primos humani generis parentes, non a bellua fuisse procreatos, sed immediate a Deo quoad animam et corpus productos fuisse. Porro, unanimis omnium Doctorum et fidelium consensus est irrefragabile veritatis testimonium.

III. Ex Ratione ¹. 1° Transformismus universali omnium saeculorum experientiae contradicit. Docet quippe constans experientia ex eadem specie semper nasci animalia ejusdem speciei, ex avibus, aves, ex piscibus, pisces ; neque ullum unquam exemplum evolutionis unius speciei in aliam perfectiorem, nequidem pro speciebus infimis, assignari potuit, sicuti non pauci ex transformistis et materialistis ultro fatentur. Non solum igitur absque fundamento, sed con-

¹ Cf. Mazzella, *De Deo creante*, n. 520 et seq. ; Moigno, *Splendeurs de la foi*, t. 2, p. 335 ; Jaugey, *Dict. apol.*, verba : *Homme*, p. 1403, et *Transformisme*, p. 3094.

tra rationem, transformistae primi hominis originem e specie belluina deducunt.

2° Tanta corpus humanum inter atque corpus animalis etiam perfectissimi intercedit differentia, ut ipsi transformistae, hominem a nulla specie nunc adhuc existente, sed a specie quadam intermedia simiam inter et hominem, et hodie omnino extincta, ortum traxisse fateri cogantur ¹. Quaenam autem fuerit species illa intermedia, definire prorsus nequeunt; imo neque ullum unquam ipsius vestigium in natura rerum invenire potuerunt. Eam igitur omnino gratis et absque ullo fundamento affirmant.

3° Ad animam humanam quod attinet, per se constat eam non aliunde, quam a Deo, produci potuisse: quippe forma materialis, qualis est anima belluina, animam spiritualem procreare nequit. Quocirca, qui ex transformistis animae spiritualitatem admittunt, ejus ortum in Deum auctorem referunt; qui vero ex eis animam primi hominis ex specie belluina procreatam dicunt, ejus spiritualitatem negant, atque seipsos bestias esse fatentur, de quibus testatur Regius Vates (*Ps.*, XLVIII, 13): *Homo, cum in honore esset, non intellexit. Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.*

771. Monitum. Transformistarum doctrina nostris temporibus maxima celebritate gaudet, et a multis scientiarum naturalium cultoribus admittitur, non quia vera et solidis fundamentis stabilita, sed quia ipsis medium suppeditat totius hujusce mundi adspectabilis productionem sine Dei interventu explicandi ², atque atheismum, quem profitentur, corroborandi. Haec est ultima hujusce doctrinae ratio. « Il faut, ait blasphematorie impius transformista Vogt, mettre sans plus de façon le créateur à la porte et ne plus laisser la moindre place à l'action d'un tel être ³. »

Omnis igitur opinio, quae a Veterum sententia de productione omnium specierum per immediatam Dei actionem recedere, et transformistarum placitis etiam remotissime favere videtur, tanquam suspecta est tenenda, et ut talis rejicienda. Ex SS. enim Scripturis constat, species omnium rerum (non loquor de diversis varietatibus ejusdem speciei) a Deo immediate fuisse creatas, non autem unam ex alterius evolutione decursu temporis productam fuisse. Legimus (*Gen.*, 1): *Et protulit terra herbam virentem, et facientem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens unumquodque sementem secundum speciem suam... Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquae in species suas, et omne volatile secundum genus suum. — ... Fecit Deus bestias terrae juxta species suas, et jumenta et omne reptile terrae in genere suo.*

Legendus est igitur eorum catholicorum, etiam valde piorum, imo et sacerdotum, modus agendi, qui depositum fidei non satis vigilanter custodientes, nec devitantes profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiae, ut ait Apostolus (*I. Tim.*, VI, 20), Scripturae et Traditioni hac in parte non satis adhaerent, et transformistarum placitis etiam sub specie boni favent.

¹ Cf. Jaugey, *Dict.*, p. 1386 et 1398. — ² Cf. Jaugey, *loc. cit.*, p. 3088. — ³ Apud Jaugey, p. 1402.

Timendum est enim ne, dum in aliquibus cum transformistis concordant, ipsis validiora arma ad auctoritatem S. Scripturae vehementius impugnandam, fidemque in Dei Creatoris existentiam e fidelium cordibus evellendam, suppeditent.

772. Prop. II. *Universum genus humanum ab Adamo et Eva, omnium protoparentibus, propagatum est*¹.

Ad fidem pertinet, ex dogmate de peccato originali.

PROB. I. Ex S. Scriptura. In S. Scriptura apertis verbis declaratur nullos ante Adamum homines exstitisse; et cum Adamo, vel post Adamum, nullum alium a Deo fuisse creatum; sed omnes, quotquot sunt, ab Adamo et Eva propagari.

De tempore ante Adami creationem legimus (*Gen.*, II, 5) : *Et homo non erat qui operaretur terram.*

De tempore, quo Adamus jam erat creatus, legimus (*Gen.*, II, 18, 20) : *Non est bonum hominem esse solum : faciamus ei adjutorium simile sibi...* Adae vero non inveniebatur adjutor similis ejus. — (*Gen.*, III, 20) : *Et vocavit Adam nomen uxoris suae, Heva, eo quod mater esset cunctorum viventium.* Si autem praeter Adamum et Evam alii homines a Deo creati fuissent, Eva mater cunctorum viventium dici non potuisset.

(*Sap.*, x, 1) : *Haec (sapientia) illum, qui primus formatus est a Deo Pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit.* — (*Act.*, xvii, 26) : *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae.*

II. Ex Traditione. « In ipso exordio, ait S. August., Adam et Eva parentes omnium gentium erant, non tantummodo Judaeorum. » (Tract. 9 in *Joan.*, n. 10. M., 35, c. 1463.) — Et *Lactantius* : « Si ab uno homine, quem Deus finxit, omnes orimur, certe consanguinei sumus, et ideo maximum scelus putandum est, odisse hominem, vel nocentem. » (*Instit.*, I, 6, c. 10. M., 6, c. 666.)

III. Ex Ratione, ex dogmate scilicet de peccato originali. Si aliqui homines ab alio protoparente, quam ab Adamo, ortum haberent, hi neque in Adamo peccassent, neque cum labe originali nascerentur. Atqui de fide est, omnes homines, una excepta Virgine Maria, in Adamo peccasse, et dum concipiuntur, labem peccati originalis contrahere (n. 808). Ergo omnes ex Adamo originem ducunt.

IV. Ex debilitate argumentorum polygenistarum². Polygenistae in confirmationem suae doctrinae tria praecipua afferunt argumenta.

¹o Tanta, aiunt, inter diversas stirpes humanas, v. gr., inter caucasica stir-

¹ Cf. Mazzella, n. 526 et seq.; Moigno, *Splendeurs*, t. 2, p. 511. — ² Cf. Moigno, *Splendeurs*, t. 2, p. 511, 541, 569, 582.

pem atque ethiopicam, adsunt discrimina, praesertim ratione coloris, formae, structurae cranii, et capillorum naturae, etc., ut haec ad unam eandemque stirpem referri nequeant.

2° Dein, explicari nullatenus potest quomodo regiones Americae vel insulae Oceani inhabitarentur, nisi homines ibidem creatos fuisse admittatur.

3° Denique, tanta inter diversas linguas adest disparilitas, ut haec ad eandem communem originem reduci non possint. Ex quo manifeste sequitur, nec homines, qui diversis iis linguis utuntur, ad eandem communem originem referri posse.

Porro, haec tria argumenta infirma prorsus sunt. Enimvero :

1° Discrimina, quae inter varias stirpes existunt, ex climate, victu, vitae ratione, optime explicari possunt, sicuti testantur omnes melioris nominis naturalistae.

Praeterea, licet quaedam adsint discrimina, omnes tamen cujusque stirpis essentielles characteres, cum physici tum anatomici, ejus sunt naturae, ut, testibus melioris notae physiologistis, omnes stirpes eandem communem originem sibi vindicent.

Denique, in brutis animalibus, v. gr., in specie canina, inter varias stirpes majora, quam inter homines, existunt discrimina, et naturalistae tamen fatentur omnes eas stirpes ad eandem speciem pertinere. Cur autem hoc in sola specie humana impossibile foret ?

2° Nec majus pondus obtinet argumentum ex regionum dissidentium inhabitazione ductum : polygenistae quippe nunquam probare potuerunt homines ex aliis regionibus in eas dissitas regiones transmeare non potuisse. Perantiqua siquidem est ars navigandi ; et nihil obstat quominus homines, etiam praeter intentionem vi ventorum abrepti, in eas regiones appulerint, ibique manserint. Quod pro America eo facilius fieri potuit, quo haec regio in parte sua septentrionali cum Asia magis sit contigua.

Praeterea, etsi transmissionis modus nos penitus lateret, transmissionis tamen factum negari non posset, cum multi ritus, mores, traditionesque istis gentibus cum aliis Europae gentibus communes, communem etiam omnium arguant originem.

3° Nihil demum ea probant, quae ex linguarum varietate allegantur. Consistentibus philologis atque ethnographis modernis, tanta inter diversas linguas adest affinitas, ut hae omnes ad eandem linguam primordiale merito referantur.

Praeterea, deficiente etiam omni affinitate, polygenistae ex linguarum diversitate nullum validum argumentum desumere possent. Constat enim ex Genesi, xi, diversas hominum linguas inter nepotes Noe subito per miraculum ortum habuisse. Legimus : *Et dixit (Deus) : Ecce unus est populus, et unum labium omnibus... Venite igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt aedificare civitatem. Et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universae terrae; et dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.*

CAPUT II

De hominis elevatione in statum supernaturalem.

773. Quem Deus condidit hominem, non solis naturalibus cumulavit donis, sed altioribus etiam auxit beneficiis, quibus in via feli-

cissimam vitam potuisset transigere, et in termino, quin mortem subiret, longe beatiorum inchoare. De quo optatissimo primi hominis statu in hoc capite disserendum est.

Quo facilius autem et rectius intelligantur quae dicenda occurrunt, quaedam praemittenda sunt de ordine naturali et supernaturali in genere, necnon de diversis vitae statibus. Agemus igitur : I. de duplici ordine naturali scilicet et supernaturali ; II. de diversis naturae statibus ; III. de statu, in quo Adam conditus fuit.

ARTICULUS I.

De duplici ordine, naturali scilicet et supernaturali.

774. Definitio. — Ordo in genere definitur : *Ordo seu dispositio entis ad finem per apta media.* — Ordo tria complectitur, nimirum : *naturam*, quae ad finem dirigitur ; *finem*, ad quem natura dirigitur ; et *media*, per quae natura finem attingere possit.

775. Divisio. — Duplex distinguitur ordo : *naturalis* videlicet et *supernaturalis*. 1° Si finis constitutiva naturae principia non excedit, et a natura propriis suis viribus attingi potest, ordo est naturalis. Naturale igitur illud omne, quod : *a*) vel rei essentiam constituit ; ut, v. gr., anima et corpus in homine ; *b*) vel ex ipsa natura, effluentia quadam naturali, dimanat ; ut, v. gr., intellectus et voluntas ; *c*) vel quod natura propriis suis viribus attingere aut efficere potest ; ut, v. gr., acquisitio sive scientiae sive virtutis ; *d*) vel quod ei, ut finem suum connaturalem consequi valeat, debetur ; ut est, v. gr., concursus Dei ad agendum.

2° Si vero finis constitutiva naturae principia ita excedit, ut ad illum attingendum superiori auxilio facultatibus suis naturalibus superaddito indigeat, ordo adest supernaturalis.

776. Ordo supernaturalis in supernaturalem *relative* et, in supernaturalem *absolute* subdividitur. *Ordo supernaturalis relative* ille est, in quo finis est quidem supra naturam creatam, quae consideratur ad hunc finem relata ; sed non supra omnem naturam creatam vel creabilem ; v. gr., beatitudo naturalis angelica respectu hominis est supernaturalis, non vero respectu Angeli.

Ordo supernaturalis absolute ille est, in quo Deus ipse, in se videndus et possidendus, est finis. Hujusmodi autem finis naturales vires totius naturae creatae vel creabilis supergreditur, et soli Deo naturaliter proportionatur. (Cf. n. 450.)

Cum vero inter finem, atque naturam in finem ordinatam, et media, quibus finis attingitur, quaedam proportio adesse debeat,

ideo ut creatura in ordinem supernaturalem constituatur, necesse est : *a)* ut ejus natura per donum quoddam ipsam deificans, gratiam scilicet sanctificantem, quae est divinae naturae consortium, elevatur ; *b)* ut media operationis et concursus divinum, hujusmodi elevationi proportionata, accipiat. Quae media sunt virtutes theologicae et morales infusae, dona Spiritus Sancti, gratia actualis, etc.

777. Supernaturale absolute aliud est *essentialiter* tale, aliud *participative*. *Supernaturale essentialiter* est solus Deus, quatenus est auctor gratiae et gloriae. — *Supernaturale participative* est ens creatum, quod vel ad Deum in se videndum ex natura sua refertur, vel ad illud per se proxime aut saltem remote disponit : *cujusmodi* sunt gratia, lumen gloriae, virtutes theologicae, etc.

Supernaturale igitur *strictè* sumptum dicitur *illud omne et solum, quod naturae creatae nullo modo debetur, et ad Deum in se attingendum ex natura sua ordinatur*.

778. Inter bonum naturale et supernaturale medium locum tenet bonum *praeternaturale*. — Bonum *praeternaturale* illud dicitur, quod naturae humanae nullatenus debetur ; ac proinde, si datur, omnino gratuito datur ; quod tamen ex se naturam humanam ad Deum intuitive videndum non ordinat ; sed naturam intra solos limites suos proprios perficit. Hujusmodi, v. gr., fuerunt immortalitas et exemptio a concupiscentia in Adamo innocente.

ARTICULUS II.

De diversis statibus¹.

779. Status, de quo hac in quaestione agitur, definitur : *Stabilis totius naturae humanae conditio in ordine ad suum finem ultimum, juxta ordinem divinae providentiae*.

Duplex datur status, *viae* scilicet et *termini*. De statu termini in tractatu *De novissimis* sermo erit.

Status viae quinque enumerantur, videlicet : status naturae purae, status naturae integrae, status justitiae originalis, status naturae lapsae, et status naturae reparaetae.

780. I. *Status naturae purae*. — Status naturae purae ille dicitur in quo homo nasceretur absque ullo dono supernaturali vel praeternaturali, et absque peccato, cum omnibus perfectionibus et imperfectionibus, quae ipsam naturam consequuntur : obnoxius proinde

¹ Cf. Gotti, *De Homine*, q. 3 et 9 ; Billuart, *De Gratia*, Diss. 2 praecambula : Medina, In 1. 2, q. 109, Introd. 117.

ignorantiae, concupiscentiae, morbis, aliisque hujus vitae miseriis, ac ipsi tandem morti.

In hoc statu tria adfuissent, nimirum : *a*) pura naturalitas finis et virium ; *b*) naturalis oppositio partem rationalem inter et animalem ; *c*) naturale luctamen ex causis naturam corrumpentibus exurgens.

A. Naturalitas finis et virium. — In illo statu homo tanquam finem habuisset beatitudinem naturalem, quae in hoc consistit quod Deo, auctori naturae, perfecte jungatur, eum videlicet abstractivè per effectus creatos cognoscendo, atque ei suaviter et constanter per amorem naturalem adhaerendo. Ad Deum autem, finem supernaturalem, facie ad faciem videndum, ordinatus non fuisset, nec proinde ad eum supernaturaliter possidendum anhelasset.

Ad quam naturalem beatitudinem attingendam, homo facultates suas naturales, virtutes naturales, Dei concursum, et providentiam sibi naturaliter debitam habuisset. Habuisset etiam ad legem implendam, et ad rebellantem concupiscentiam refræandam, auxilium Dei necessarium. Sed gratiam supernaturalem, aut virtutem infusam nullam accepisset.

B. Naturalis oppositio partem rationalem inter et animalem. — Cum superior pars hominis inferiorem imperio non despotico, sed politico regat, pars inferior, seu appetitus sensitivus, potuisset, non secus atque nunc, concupiscere adversus spiritum, et sese, neglecto vel spreto recto rationis iudicio, in objectum suum proprium ferre.

C. Naturale luctamen ex causis naturam corrumpentibus. — Corpus humanum ex contrariis est compositum. (2. 2, q. 164, a. 1, ad 1.) In omni autem composito ex contrariis naturalis adest pugna inter componentia, ex qua necessario sequitur corruptibilitas. Homo proinde fami, morbis, cruciatibus, necnon necessitati moriendi, obnoxius fuisset.

N.-B. Nulla intellectualis creatura fuit in statu naturae purae creata ; potuisset tamen homo in hoc statu creari, ut infra dicitur, n. 801.

781. II. Status naturae integrae. — Status naturae integrae importat : *a*) perfectam rationis et voluntatis ad Deum conversionem naturalem ; *b*) perfectam subjectionem appetitus sensitivi ad rationem ; *c*) perfectam subjectionem corporis ad animam, et consequenter praeservationem a causis naturam corrumpentibus. In hoc statu homo fuisset igitur a concupiscentia liber, fuisset, impassibilis et immortalis.

Status naturae integrae *nec est naturalis*; haec enim integritas neque fluit ex principiis naturae humanae constitutivis, neque ab ea naturaliter exigitur; — *nec est supernaturalis*; haec enim integritas per se hominem, non in ordine ad bonum supernaturale, sed in ordine tantum ad bonum naturae consentaneum, perficit; — sed est *praeternaturalis*; quia, etsi hic status absque gratia subsistere possit, non potest tamen esse absque speciali Dei dono ac privilegio naturae superaddito. « Intelligimus ergo, ait Medina, per hominem constitutum in statu naturae integrae, hominem constitutum in statu rationi consentaneo, cum dono sanante naturam, ad officia virtutum, et ad finem naturae nostrae consentaneum. » (In 1. 2, q. 109.)

In Adamo haec integritas ab ejus gratia sanctificante fluxit, non tamen vi ipsius gratiae, sed speciali Dei ordinatione; potuisset igitur haec integritas in Adamo etiam absque gratia adesse; quocirca integritas a gratia sedulo distingui debet.

782. III. Status justitiae originalis. — Status justitiae originalis, qui dicitur etiam *status innocentiae*, est idem ac status integritatis, sed superaddita elevatione ad ordinem supernaturalem per gratiam sanctificantem. « Per hominem constitutum in justitia originali, ait Medina, intelligimus hominem rectum, tum in ordine ad finem naturae suae proportionatum, tum in ordine ad finem supernaturalem. Itaque status justitiae originalis supra statum naturae integrae addit gratiam, quae est principium bonorum meritorum, et quae facit homines gratos Deo et consortes divinae naturae: additque caetera charismata Spiritus Sancti, quae ipsam gratiam consequuntur in homine viatore, nempe fidem, spem, caritatem, dona Spiritus Sancti. » (*Loc. cit.*)

Status justitiae originalis, propter finem omnino supernaturalem, scilicet Deum ut auctorem gloriae videndum et amandum, est ordinis omnino supernaturalis.

N.-B. Nomina *justitiae originalis* et *integritatis originalis* promiscue a Patribus usurpantur; licet enim hi duo status distincti sint, atque diversi ordinis, non separatim tamen exstiterunt; sed in primo homine integritas originalis arcte cum justitia connectebatur, atque ab ipsa originem duxit.

783. IV. Status naturae lapsae. — Status naturae lapsae est ille, in quo homo, ex gratia decidens, per peccatum constitutus est. — Consistit in eo, quod natura humana per peccatum Adae spoliata fuit gratia sanctificante, et donis eidem annexis, virtutibus scilicet, dono integritatis, impassibilitate, immortalitate, atque exemptione

ab ignorantia et concupiscentia. Neque solum his gratuitis exspoliata fuit donis, sed etiam in naturalibus quadruplici vulnere vulnerata fuit nimirum : ignorantia in intellectu, malitia in voluntate, concupiscentia in appetitu concupiscibili, et infirmitate in irascibili.

Hujus miseri status juxta SS. Patres, typum habemus in parabola hominis, qui *descendens ab Jerusalem in Jericho incidit in latrones, qui despoliaverunt eum, et plagis impositis, abierunt semivivo relicto.* (Luc., x, 30.)

De quo infelici statu in cap. III, ubi de lapsu protoparentum agitur, longior protrahetur sermo.

784. V. Status naturae reparatae. — Status naturae reparatae ille dicitur, in quo homo, gratia Salvatoris vivificatus, per Redemptionem iterum constitutus est. Pluribus in Scriptura insignitur nominibus ; vocatur : *redemptio et liberatio, resuscitatio, vivificatio, sanatio, reconciliatio*, etc.

Habet hic status aliquid de omnibus praecedentibus. *a)* De statu naturae purae et lapsae habet plus minusve supradictas imperfectiones in intellectu et in voluntate, necnon et rebellionem partis inferioris contra superiorem. In statu naturae reparatae istae imperfectiones sunt vulnera remanentia, atque fomitem peccati constituunt, quem Deus nobis ad agonem et victoriam reliquit. — *b)* De statu naturae integrae per gratiam habet initialem aliquam ordinis reparationem in potentiis suis, sed quae in coelesti patria tantum ad perfectionem ducetur. — *c)* De statu justitiae habet gratiam et alia dona divinitus infusa, necnon et terminum, aeternam scilicet beatitudinem.

ARTICULUS III.

De statu in quo primus homo conditus est.

785. De statu, in quo conditus est primus homo, plures prodierunt errores. Docuit Pelagius hominem in statum supernaturalem evectum non esse, et morti ita fuisse obnoxium, ut, sive Adamus peccaret sive non peccaret, mortuus fuisset. — Pelagianorum errores renovarunt Sociniani. — Baius gratiam, et dona eidem in primo homine annexa, humanae naturae ita debita fuisse docet, ut absque illis homo creari non potuisset. — Rationalistae demum, qui ordinem supernaturalem negant, primi hominis elevationem omnino rejiciunt. Cum rationalistis amice concordant modernistae, qui, quum externam revelationem supernaturaliter factam negent, ordinem supernaturalem proprie dictum etiam negare coguntur.

786. Prop. I. *Primi nostri parentes a Deo in statu justitiae et sanctitatis fuerunt constituti.*

De fide, ex Trid., Sess. V, can. 1 et 2. Legimus in can. 1 : « Si quis

non confitetur primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, A. S. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Eph.*, IV, 23) : *Renovamini spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate veritatis.* « Qui autem renovari jubetur, ait Bellarm., fuit aliquando novus; quod si renovatio consistit in eo ut induamus hominem Christo similem, creatum secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis, fuimus igitur aliquando, videlicet in primo nostro parente, homines novi, conditi secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis. » (*De grat. primi hom.*, c. 3; cf. etiam c. 2.)

II. Ex Traditione. Legimus in Arausicano II, can. 19 : « Unde cum (natura humana) sine Dei gratia salutem non possit custodire, quam accepit, quomodo sine Dei gratia poterit reparare, quod perdidit ? » — Et S. Joan. Damasc. ait : « Creavit Deus hominem innocentem, rectum, probum... omni virtutem genere decoratum. » (*De fide orth.*, l. 2, c. 12. M., 94, c. 922.)

III. Ex Ratione theologica. Christus Redemptor in mundum venit, ut homines redimeret, regeneraret, Deo reconciliaret, repararet, restauraret; ut genus humanum e potestate tenebrarum eriperet; ut illud a laqueo diaboli liberaret, et de morte ad vitam transferret. Quae omnia manifeste nos docent, ante praesentem humanae naturae statum conditionem adfuisse perfectiorem, statum scilicet originalis justitiae.

787. Scholium. De instanti in quo primus homo gratiam sanctificantem recepit. — S. Bonaventura, Alensis, Scotus alique ex antiquioribus tenent, Adamum in statu naturae integrae creatum fuisse, et post aliquod tempus gratiam sanctificantem accepisse. — S. Thomas vero (P. 1, q. 95, a. 1, et alibi) docet, Adamum in ipso instanti creationis suae gratiam accepisse; quae opinio hodie communiter a theologis ut certa habetur. — Utramque opinionem ut intactam relinqueret, Tridentinum, in citato canone, consulto abstinuit a verbis in qua conditus, aut in qua creatus fuerat, et posuit : in qua constitutus fuerat, ut refert Pallavicinus¹.

788. Prop. II. *Hominiis elevatio in statum justitiae originalis fuit humanae naturae omnino indebita et gratuita*².

Ad fidem pertinet, ex condemnatione propositionum Baii, cujus prop. 21^a haec habet : « Humanae naturae sublimatio et exaltatio in consortium divinae naturae debita fuit integritati primae conditio-

¹ Hist. Conc. Trid., l. 8, c. 9; cf. Bannez, In q. 95, a. 1, concl. 4. — ² Cf. Tournely, *Comp., De Gratia*, pars dogm., q. 1, c. 1, a. 2; S. Alph., *Hist. haer.*, conf. 12, a. 1 et 2.

nis. » — Et prop. 23^a. « Absurda est eorum sententia qui dicunt hominem ab initio, dono quodam supernaturali et gratuito, supra conditionem naturae suae fuisse exaltatum. » (*Denz.*, n. 901 et 903).

PROB. I. Ex S. Scriptura. (II, *Petr.*, II, 4) : *Per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per haec efficiamini divinae consortes naturae.* Sed illud, per quod efficimur divinae consortes naturae, est gratia sanctificans ; quia ergo Deus *donavit*, seu *dedit ex dono*, illa pretiosa promissa, haec utique debita non sunt.

(*Rom.*, v, 5) : *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Si autem ex dono habetur Spiritus Sanctus, gratia etiam et caritas, quae ab ipso dantur, gratis donantur.

II. Ex Traditione. SS. Patres unanimiter docent, justitiam originalem Adamo non fuisse debitam, sed gratiose fuisse collatam. « Homo, ait S. Augusti., ad Dei similitudinem factus est ; tamen quia non est unius ejusdemque substantiae, non est verus filius, et ideo fit gratia filius, quia non est natura. » (*Cont. Max.*, l. 2, c. 15, n. 2. M. 42, c. 778.)

III. Ex Ratione. Visio beatifica, sicut omne id quod ad eam ex natura sua ordinatur, totius naturae creatae vel creabilis exigentiam superat (cf. n. 450). Porro status justitiae originalis ex natura sua ad Deum intuitive videndum ordinatur. Ergo humanae naturae exigentiam omnino superat, eique naturaliter nullatenus debetur. Si igitur primo homini collata est originalis justitia, haec ei prorsus gratuito data est.

789. N.-B. Una cum gratia sanctificante atque ordinatione ad intuitivam Dei visionem, alia, et quidem pretiosissima, protoparentes nostri tum quoad animam, tum quoad corpus, a Deo acceperunt beneficia, quibus vitam undequaque felicissimam degere potuissent. Quinque praecipua enumerantur beneficia, videlicet : *scientia eximia ; immunitas a concupiscentia ; dominium super omnia creata ; impassibilitas ; immortalitas.*

790. Prop. III. *Protoparentes nostri eximiam a Deo acceperunt scientiam.*

Ad fidem pertinet, ex apertis Scripturae testimoniis.

PROB. I. Ex S. Scriptura. De primo homine legimus (*Eccli.*, XVII, 5-7) : *Disciplina intellectus replevit illos. Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et mala et bona ostendit illis. Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum.* Haec autem verba indicant scientiam, non solum supernaturalium, sed et naturalium, a Deo primis nostris parentibus

inditam fuisse. — Praeterea, ex *Gen.*, II, discimus Adam animalibus nomina imposuisse. « Nomina autem, ait *S. Th.*, debent naturis rerum congruere. Ergo Adam scivit naturas omnium animalium, et pari ratione, habuit omnium aliorum scientiam. » (P. 1, q. 94, a. 3.)

II. **Ex Traditione.** « Auctor ille nostri generis Adam, ait *S. Cyr. Alex.*, non in tempore sicuti nos, sapientiam videtur esse consecutus, sed a primo statim ortus sui initio perfecta intelligentia praeditus cernitur. » (In *Joan.*, I. 1, c. 9. M., 73, c. 127.)

III. **Ex Ratione.** Primus homo Adam a Deo constitutus erat caput caeterorum hominum, non solum quoad corpus, sed etiam quoad animam, per instructionem scilicet et gubernationem. « Et ideo, ait *S. Th.*, sicut primus homo institutus est in statu perfecto quantum ad corpus, ut statim posset generare ; ita etiam institutus est in statu perfecto quantum ad animam, ut statim posset alios instruere et gubernare. » (P. 1, q. 94, a. 3.)

791. Scholium. De objecto et modo cognitionis *Adami innocentis*. De cognitione *Adami innocentis* plura sunt notatu digna.

1° *Quoad Deum.* — Adamus, secundum communem statum vitae suae innocentis, Deum per essentiam non vidit ; quippe qui status erat status viatoris. Probabile est autem Adamum divinam essentiam vidisse in raptu, quando Deus ei sporem immisit, ut dicitur *Genes.*, II (P. 1, q. 94, a. 1). — Fuit igitur in Adamo fides de Deo et de divinis mysteriis ei a Deo revelatis ; fides enim per solam visionem beatificam évacuatur.

« Cognoscebat tamen Deum quadam altiori cognitione quam nos nunc cognoscimus, ait *S. Th.*, et sic quodam modo ejus cognitio media erat inter cognitionem praesentis status et cognitionem patriae, qua Deus per essentiam videtur. » (P. 1, q. 94, a. 1.) — In quo autem consistat ille altior cognoscendi modus, explicat *S. Doctor (De Verit., q. 18, a. 2)* : « Cum in statu innocentiae constitueretur Adam ab ipso (Deo) ut totius humani generis principium, non solum a quo natura humana propagaretur in posteros, sed etiam quo in alios originalem justitiam transfunderet, oportet ponere hominem in statu innocentiae duplicem perfectionem habuisse : unam quidem naturalem, aliam autem gratiae a Deo concessam supra debitum naturalium principiorum. Secundum autem naturalem perfectionem sibi competere non poterat ut Deum cognosceret nisi ex creatura... Sed ex perfectione gratiae hoc habebat homo in statu innocentiae ut Deum cognosceret per inspirationem internam ex irradiatione divinae sapientiae ; per quem modum Deum cognoscebat non ex visibilibus creaturis, sed ex quadam spiritali similitudine suae menti impressa.

« Ita igitur in homine duplex cognitio erat : una qua cognoscebat Deum conformiter nobis per sensibiles creaturas. Differebat autem haec ejus secunda cognitio a nostra, sicut differt inquisitio habentis habitum scientiae, qui ex notis considerat ea quae quandoque noverat, ab inquisitione addiscentis, qui ex notis ad ignota nititur pervenire. Nos autem aliter Deum notum habere non possumus, nisi ex creaturis ad ejus notitiam veniamus. Adam vero Deum aliter sibi notum, scilicet per illustrationem internam, ex creaturis considerabat. »

2° *Quoad Angelos.* — Cognovit Adam Angelorum existentiam, non autem eorum essentiam. « Duplex est cognitio, ait *S. Th.*, qua aliquid cognosci potest. Una qua cognoscitur de re *an sit*; et sic Adam in statu innocentiae Angelos.

cognoscebat et naturali cognitione, et divina revelatione, multo familiarius et planius quam nos cognoscamus. Alia est qua cognoscimus de re *quid est*; et hoc est cognoscere rem per essentiam suam. Et sic Adam, ut mihi videtur, Angelos in statu innocentiae non cognoscebat, etc. » (*De Verit.*, q. 18, a. 5.)

3° *Quoad naturalia*. — Cognovit Adamus ea omnia, quae ab intellectu humano naturaliter cognosci possunt, quia « instituebatur ut pater et instructor totius humani generis ». (P. 1, q. 101, a. 1. ad 1.) — « Non potest autem aliquis instruere nisi habeat scientiam. Et ideo primus homo sic institutus est a Deo, ut haberet omnium scientiam in quibus homo est natus instrui. Et haec sunt omnia illa quae virtualiter existunt in primis principiis per se notis, quaecumque scilicet naturaliter homines cognoscere possunt. » (*S. Th.*, q. 94, a. 3.)

« Alia vero, quae nec naturali hominis studio cognosci possunt, nec sunt necessaria ad gubernationem vitae humanae, primus homo non cognovit; sicut sunt cogitationes hominis, futura contingentia, et quaedam singularia, puta quod lapilli jaceant in flumine, et alia hujusmodi. » (*S. Th.*, loc. cit.)

4° *Quoad supernaturalia*. — Cum vita humana ad finem supernaturalem ordinetur, ad gubernationem vitae necessarium est ut, quae fidei sunt, cognoscantur. « Unde et de his supernaturalibus tantam cognitionem primus homo accepit, quanta erat necessaria ad gubernationem vitae humanae secundum statum illum. » (*S. Th.*, loc. cit.)

5° *In Adamo innocente non potuit esse error vel deceptio*. — « Approbare falsa pro veris, ait *S. Aug.* non est natura instituti hominis, sed poena damnati. » (*De lib. arb.*, l. 3, c. 18; *M.*, 32, c. 1296; cf. *S. Th.*, *De Verit.*, q. 18, a. 6.) — Et ratio est quia in statu innocentiae nullum potuit adesse malum. Sed falsum est malum intellectus. « Unde non poterat esse quod, innocentia manente, intellectus hominis alicui falso acquiesceret quasi vero. » (*S. Th.*, q. 94, a. 4.) — Quae immunitas ab errore ex duobus exsurgebat: « 1. ab illa deceptione, ait *S. Th.*, quae interius contingit cum aliquis per seipsum paralogizat, defendebatur vigore propriae rationis; 2. ab exteriori autem deceptione defendebatur auxilio divino, quod sibi ad omnia necessaria tunc aderat. » (*De Verit.*, q. 18, a. 6, ad 7.)

792. Prop. IV. Adamus innocens fuit a prava concupiscentia immunis. — Certa.

N.-B. Concupiscentia in genere est appetitus sensitivus; dividitur in concupiscentiam in actu primo, et in concupiscentiam in actu secundo. Concupiscentia in actu primo est vis seu facultas tendendi in bonum sensibile. Concupiscentia in actu secundo est actualis tendentia appetitus sensitivi in bonum sensibus apprehensum. — Concupiscentia de se non est mala: fluit enim naturaliter ex humanae naturae principiis constitutivis; imo fit bona si a recta ratione, a qua nata est regi, regulatur; fit autem mala, quando tendit in bonum sensibile praeveniendo dictamen rectae rationis, vel resistendo ei. — De hac ultima concupiscentia procedit propositio.

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Gen.*, II, 25): *Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus; et non erubescabant.* — (II, 7). *Et aperti sunt oculi amborum; cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata.* — (v, 11): *Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo praeceperam tibi ne comederes, comedisti?* Ex quibus verbis patet, ante peccatum in Adamo

non fuisse erubescēntiam, patrato autem peccato, ipsam statim adfuisse. Illa vero erubescēntia est effectus concupiscentiae. Ergo haec in Adamo innocēte non adfuit.

Praeterea, S. Paulus (*Rom.*, vii, 7), concupiscentiam vocat *peccatum*, et hoc quidem, ut ait Concilium Trident. (*Sess. V*, de *pecc. orig.*, n. 5), quia « ex peccato est et ad peccatum inclinat ». Si autem est ex peccato, non fuit utique ante peccatum.

II. Ex Traditione. Ait S. Aug.: « Nudi erant et non confundebantur : nullus erat motus in corpore, cui verecundia deberetur : nihil putabant velandum, quia nihil senserant refrānandum. » (*De Gen. ad litt.*, l. 11, c. 1. M., 34, c. 430.)

Et S. Th. : « Erat haec rectitudo secundum hoc quod ratio subdebatur Deo, rationi vero inferiores vires, et animae corpus. Prima autem subjectio erat causa et secundae et tertiae. Quamdiu enim ratio manebat Deo subjecta, inferiora ei subdebantur... Unde August. dicit (*De Civit. Dei*, l. 13, c. 13) : *Postquam praecepti facta transgressio est, confestim, gratia deserente divina, de corporum suorum nuditate confusi sunt. Senserunt enim motum inobedientis carnis suae, tanquam reciprocam poenam inobedientiae suae.* » (P. 1, q. 95, a. 1.)

793. Scholium. De integritatis origine. — Integritas, seu immunitas a concupiscentia, non erat homini naturalis, sicuti constat ex propositione baiana 26^a condemnata : « Integritas primae creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio, sed naturalis ejus conditio. » Sed fuit Adamo, una cum dono gratiae a quo ortum habuit, ex singulari Dei benevolentia concessa.

Concupiscentiam esse homini naturalem, ex ipsa natura humana manifestatur. Homo enim est animal rationale ; habet igitur appetitum sensitivum. Sed appetitus sensitivus ad praesentiam objecti convenientis naturaliter movetur ; in voluntate autem hominis non est, ut non alia objecta, nisi quae velit, sensibus occurrant : potest ergo appetitus sensitivus moveri ante dictamen rectae rationis, imo etiam contra rectam rationem, quia pars superior animae inferiorem regit imperio politico, non despotico ; ac proinde pars inferior contra superiorem positive rebellare potest.

794. Prop. V. Homini innocēti perfectum dominium in omnia animalia concessum erat. — Certa.

N.-B. Duplex datur dominium seu jus in animalia : dominium scilicet in actu primo ; et actuale istius domini exercitium. Homini innocēti datum erat dominium non solum quoad actum primum, sed etiam actualis ejus usus, et quidem plenissimus et perfectissimus, ita ut absque reluctatione omnia animalia ei ad nutum obedivissent.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Ait Deus (*Gen.*, i, 26) : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et praesit piscibus maris*

et volatilibus coeli et bestiis, universaeque terrae, omnique reptili quod movetur in terra. — (*Eccli.*, xvii, 4) : *Posuit (Deus) timorem illius (hominis) super omnem carnem, et dominatus est bestiarum et volatilium.* — Haec autem perfectum hominis dominium in omnia animalia commonstrant ; in cujus signum Deus adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea. (*Gen.*, ii, 1.)

II. **Ex Traditione.** Hanc doctrinam unanimiter tradunt SS. Patres. Ait *S. Joan. Damasc.* : « Ante praevericationem, nihil erat quod hominis imperio subditum non esset. Princeps quippe constitutus a Deo fuerat omnium tam quae in terra, quam quae in aquis degunt. Quia serpens quoque homini familiaris erat... Terra insuper fructus, quibus animantia, quae illi parebant, sponte proferebat. » (*De fide orth.*, l. 2, c. 10. M., 94, c. 910.) Et *S. Joan. Chrysost.* : « Adduxit bestias ad Adam Deus... neque resiliit Adam quasi timore correptus, sed tanquam subditis sibi servis nomina cunctis imposuit. » (In *Genes.*, s. 3. M., 53, c. 592.)

III. **Ex Ratione.** Idem docet et probat *S. Th.* : 1° *ex ipso naturae processu* ; quia imperfecta in usum perfectorum semper cedunt ; 2° *ex ordine divinae providentiae*, quae inferiora per superiora semper gubernat. (P. 1, q. 96, a. 1.)

795. Scholium. *De hujus dominii post peccatum existentia.* — Dominium seu jus in animalia quoad actum primum est homini naturale ; commissio igitur peccato, integrum in eo remansit. — Actuale autem hujus juris exercitium, quale fuit in Adamo, partim fuit ex naturali Adami scientia, qua cognovit quomodo animalia ad sibi obediendum induceret ; partim ex speciali Dei providentia, quae animalia ad homini obediendum disposuit¹. Commissio igitur peccato, imminuta est hominis scientia, et subtracta est specialis illa providentia, quae animalia ad obediendum disposuit : qua de causa et actuale istius juris exercitium maxima ex parte amissum est ; ita ut paucis tantum animalibus, et nonnisi cum labore et difficultate, homo imperare possit.

796. Prop. VI. *Homo innocens creatus est impassibilis et ab omni miseria liber.* — Certa.

PROB. Ex S. Scriptura et Traditione. Legimus (*Gen.*, ii, 15) : *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis.* « Non in paradiso solum dixit, ait *S. Joan. Chrysost.*, sed addidit voluptatis, ut ingentem, qua in illa habitatione fruebatur, voluptatem nobis declararet. » (In *Gen.*, hom. 14, n. 2. M., 53, c. 113.) Ubi autem est passio crucians, aut miseria affligens, ibi non est felicitas, nec excellens voluptas. Unde *S. August.* ait : « Felices erant primi homines, et nullis agitabantur perturbationibus animorum,

¹ Cf. *S. Alph.*, *Via mirab.*, P. 1, c. 1, n. 16.

nullis corporum laedebantur incommodis. (*De Civit. Dei*, l. 14, c. 10. M., 41, c. 417.)

797. Scholium. De origine impassibilitatis primi hominis. — Adami innocentis impassibilitas et immunitas ab aerumnis non fuerunt ex principiis naturae¹, sed ex dono gratiae per specialem Dei dispositionem. Naturale est enim corpori ex contrariis composito, ut et a passionibus alterantibus corrumpatur, et ab exterioribus agentibus, v. gr., calore, frigore, transmutetur. Ex dono igitur gratuito datum erat homini, ut se ab omni miseria immunem praeservaret.

798. Prop. VII. Adamus creatus est immortalis².

De fide, contra Pelagianos, ex pluribus Conciliis, ut Carthaginensi, et Milevitano II, in quo, *can. I*, legimus. « Quicumque dicit, Adamum primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae, A. S. » — Et ex Trid., *Sess. V*, *can. 1*. — Quibus definitionibus aperte contradicunt *modernistae*.

PROB. I. Ex S. Scriptura. (*Gen.*, II, 17), Deus Adamo, si de fructu vetito comederet, mortem minatus est : *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris*; et, transgresso praecepto, eum ad mortem condemnavit (*III*, 19) : *In pulverem reverteris*. — (*Rom.*, v, 12) : *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors*. — (*Ibid.*, vi, 23) : *Stipendia peccati, mors*. Ex his omnibus liquet, hominem ante peccatum morti obnoxium non fuisse. Quapropter dicitur (*Sap.*, II, 23) : *Deus creavit hominem inextinguibilem... invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum*.

II. Ex Traditione. « Constat inter christianos, ait *S. August.*... etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege naturae, qua nullam mortem homini Deus fecit, sed merito inflictam esse peccati. » (*De Civit. Dei*, l. 13, c. 15. M., 41, c. 387.) — Et *S. Ambrosius* : « Deus mortem non fecit, sed postquam homo lapsus in flagitium est praevaricationis et fraudis, sententiam eum comprehendit ut terra in terram suam remearet. » (*De bono mortis*, l. 1, c. 4. M., 14, c. 547.)

799. Scholium I. De immortalitatis origine in primo homine. — Immortalitas, in qua primus homo conditus est, ex ejus natura ortum non habuit. « Ex principiis naturalibus, inquit *S. Th.*, esse perpetuum habere non potest (homo), cum ex contrariis componatur, quod est causa corruptionis in rebus. » (2. *Sent.* D. 19, q. 1, a. 2.) Unde proscripta est baiana prop. 78^a : « Immortalitas primi hominis non erat gratiae beneficium, sed naturalis conditio. »

In Adamo igitur immortalitas fuit ex gratia Conditoris : « Non enim corpus ejus erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo existentem ; sed

¹ Cf. 2. *Sent.*, D. 19, q. 1, a. 4. — ² Cf. *S. Th.*, q. 97, a. 1 ; 2. *Sent.*, D. 19, q. 2, a. 2 et 4, ; Gotti, q. 4, Dub. 1, § 2.

inerat animae vis quaedam supernaturaliter divinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione praeservare, quamdiu ipsa Deo subjecta mansisset. » (P. 1, q. 97, a. 1.)

800. Scholium II. De radicibus impassibilitatis et immortalitatis in Adamo. — Primi hominis impassibilitas et immortalitas ex pluribus radicibus ortum habuerunt. (Cf. S. Th., 2. Sent., D. 49, q. 1, a. 4 ; et P. 1. q. 97.)

1° *Contra luctamen contrariorum*, ex quibus omne corpus componitur, subveniebatur homini per vigorem quemdam speciali Dei ordinatione ex iustitia originali fluentem, et hunc in finem animae collatum, ut anima corpus in perpetua complexione aequalitate continere posset.

2° *Contra quotidianam deperditionem*, quae fit in animalibus per actionem caloris naturalis, subveniebatur homini per esum lignorum paradisi, sicut et nunc subvenitur nobis per cibos, quibus nutrimur. — Quocirca primis parentibus datum est praeceptum manducandi fructus. (Gen., 11, 16): *Præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede.*

3° *Contra defectum senectutis*, homini per lignum vitae, quod Deus in medio paradisi produxit, subveniebatur (Gen., 11, 9). « Cibus, inquit S. August., aderat (homini), ne esuriret ; potus, ne sitiret ; lignum vitae, ne illum senecta dissolveret. » (De Civit. Dei, l. 14, c. 26. M., 41, c. 434.)

4° *Contra externa nocira*, homini subveniebatur tum vigilantissima propria prudentia, tum continua Angelorum custodia, tum speciali Dei providentia, per quam decretum erat, ut homo nullum nocumetum pateretur in corpore, nisi prius a mentis innocentia deviasset ¹.

801. Prop. VIII. Status naturae purae, etiam secundum ordinariam Dei providentiam, possibilis est ².

Propositio statuitur tum contra eos, qui docet statum naturae purae esse possibilem tantum de potentia Dei extraordinaria ; tum et praesertim est contra Baium, qui istius status possibilitatem, etiam de potentia Dei extraordinaria, negat. — Si sumitur propositio prout contra Baium et Jansenium statuitur, *ad fidem pertinet*, ex propositione Baii condemnata 55^a : « Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur », et 79^a : « Falsa est Doctorum sententia primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine iustitia naturali. » Si sumitur propositio, prout contra eos statuitur, qui statum naturae purae impossibilem dicunt secundum ordinariam Dei providentiam, *certa est et communis*.

PROB. I. Status naturae purae ille dicitur, in quo homo nasceretur absque gratia et absque peccato, cum omnibus perfectionibus et imperfectionibus, quae humanae naturae naturales sunt appendices ; obnoxius proinde concupiscentiae, morbis, passibilitati, et necessitati moriendi. Jamvero hominem in eo statu creari posse, ex iis, quae supra statuta sunt, manifeste sequitur.

Et re quidem vera : a) creari potest *absque gratia* : gratia quippe est donum gratuitum, humanae naturae indebitum ; sed homo, nullo dono indebito eidem concesso, creari potest. — b) Creari potest *absque peccato* ; imo cum peccato condi non posset ; alioquin Deus

¹ Privilegia status innocentiae perbelle describit S. August. in citato c. 26, l. 14, Civit. Dei. — ² Cf. S. Alph., Hist. haer., confut. 12, a. 2 ; S. Th., 2. Sent., D. 31, q. 1, a. 2, ad 3.

ipse auctor peccati directe existeret. — c) Creari potest obnoxius concupiscentiae, passibilitati, necessitati moriendi : haec quippe ex principiis humanae naturae constitutivis naturaliter fluunt ; homo autem cum iis defectibus, quae ex ejus constitutione naturaliter fluunt, produci potest. Ex parte igitur hominis nihil obstat, quominus in statu naturae purae creetur.

II. Status naturae purae nulli divino attributo repugnat : *Non omnipotentiae*, ut ex dictis satis constat ; — *non justitiae*, creatura nullum jus habet ad ea, quae naturae exigentiam supergrediuntur, quale est donum supernaturalis gratiae, vel donum integritatis ; — *non bonitati*, quia in eo statu Deus homini omnia elargiretur tam operationis principia, quam alia auxilia necessaria, ut finem suum naturalem assequi posset. Nihil ergo ex parte Dei obstat, quominus hominem in statu naturae purae creet.

802. Quaeritur. Quomodo nati fuissent pueri si Adamus in statu innocentiae permansisset.

Resp. Ad hanc quaestionem dirimendam, sequens principium ponit S. Thomas : « De iis quae sunt supra naturam, soli auctoritati creditur. Unde, ubi auctoritas deficit, sequi debemus naturae conditionem. » (P. 1, q. 101, a. 1 ; cf. q. 99, a. 1.) — Igitur :

I. *Quoad corpus.* — a) In statu innocentiae pueri, non secus ac nunc, ex carnali generatione nati fuissent. Enimvero, in prima hominis creatione, Deus mascululum et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait: *Crescite et multiplicamini, et replete terram.* (Gen., I, 27, 28) ; et (Gen., II, 24), addidit : *Et erunt duo in carne una.* — Concepta autem fuisset proles absque deordinata parentum libidine, sicut etiam absque matris dolore nata fuisset. (S. Th., q. 98.)

b) Pueri recenter nati perfectam virtutem movendi membra ad quoslibet actus non habuissent, sed solum ad actus pueritiae convenientes. Non exitis- sent tamen adeo infirmi sicuti nunc sunt ; et citius etiam atque perfectius omnium membrorum usum acquisivissent. (P. 1, q. 99.)

II. *Quoad animam.* — a) In statu innocentiae pueri cum justitia originali et gratia sanctificante nati fuissent. In eo enim statu gratia erat non donum solius personae, sed donum naturae ; et pueri una cum natura, dona naturae accepissent. — Ab initio tamen nativitatis suae pueri in gratia confirmati non fuissent ; sed eam per peccatum amittere potuissent. Quod si accidisset, ex parentibus peccatoribus pueri nati fuissent justis, sicuti in statu naturae lapsae ex parentibus justis nascuntur peccatores.

b) Pueris scientia non fuisset infusa ; eam vero decursu temporis, inveniundo vel addiscendo, absque difficultate acquisivissent. — Adamo scientia erat infusa, sed ut donum personale, ratione scilicet tituli patris et instructoris totius generis humani ; unde illud donum una cum natura filiis suis non communicasset. (P. 1, q. 101, a. 1.)

c) Cum usus rationis quodammodo ex usu virium sensitivarum dependeat, pueri non statim ab initio perfectum habuissent usum rationis, sed eum decursu temporis acquisivissent. (P. 1, q. 101, a. 2.)

CAPUT III

De lapsu hominis, seu de peccato originali ¹.

803. In felicissimo illo statu, qui modo descriptus est, non diu perstitit Adamus protoparens noster : instigante serpente, praeceptum Domini transgressus est, et peccavit ; et nos omnes in eo peccavimus ; et una cum eo justitiam originalem cum annexis donis amisimus. (*Pro B. Virg. Maria*, cf. dicenda n. 1073.)

De quo peccato, quod originale nuncupatur, disserendum est. In qua inquisitione tractandum est : I. De peccato actuali primorum parentum ; II. de existentia peccati originalis ; III. de ipsius natura ; IV. de ipsius propagatione ; V. de ejus effectibus.

ARTICULUS I.

De ipso protoparentum peccato.

804. Prop. *Primi nostri parentes praeceptum Dei transgressi sunt, et graviter peccaverunt.*

De fide, ex Trid., Sess. V ; et ex apertis Scripturae testimoniis.

PROB. I^a PARS : *Praeceptum Domini transgressi sunt.*

PROB. I. Ex S. Scriptura. Peccatum protoparentum describitur *Genes.*, III : « Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terrae quae fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem : Cur praecepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi ? Cui respondit mulier : De fructu lignorum, quae sunt in paradiso, vescimur ; de fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, praecepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem : Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quod in quocumque die comederetis ex eo, aperientur oculi vestri ; et eritis sicut dii, scientes bonum et malum. Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile ; et tulit de fructu illius, et comedit, deditque viro suo, qui comedit. » — Quae verba interpretatione non indigent.

II. Ex Traditione. « Adam, inquit S. Joan. Chrys., totum mandatum violavit, ac legem transgressus est. » (In *Genes.*, S. 3. M., 53, c. 592.) — Et S. Cypr. : « In origine statim mundi et generis humani,

¹ Cf. S. Th., 2. 2, q. 163-165 ; De Rubeis, *De peccato orig.* ; Gotti, *De Homine*, q. 5 et seq. ; Conradus Koellin, In 1. 2, q. 81-83.

Adam praecepti immemor et datae legis transgressor fuit. » (*De Inc. Verbi*, n. 11. M., 14, c. 629.)

PROB. II^a PARS : *Protoparentes graviter peccaverunt.*

I. **Ex Traditione.** SS. Patres Adae peccatum grave praedicant. « Non ideo, ait *S. August.*, debet aliquis existimare leve ac parvum illud fuisse commissum, quia in esca factum est, non mala quidem, nec noxia, nisi quia prohibita. » (*De Civit. Dei*, l. 14, c. 12. M., 41, c. 420.) — Et in *op. imperf. cont. Julian.*, l. 1, c. 105, illud vocat ineffabiliter grave. — Et *S. Joan. Chrys.* illud grande peccatum nominat. (*Ep. ad Olymp.*)

II. **Ex Ratione.** 1° Per suam praevaricationem Adamus gratia sanctificante privatus est. Sed per solum peccatum mortale homo gratia privatur.

2° Ob peccatum Adae gravissimae poenae homini irrogatae sunt, ut mors cum temporalis tum aeterna. Cum igitur in omni justo iudicio poena culpae commensurari debeat, ex gravitate poenae gravitas culpae cernitur.

3° Quo excellentior est peccantis conditio, eo gravius est ejusdem peccatum. Licet ergo Adamo peccatum ex genere suo non fuerit omnium gravissimum, attamen, propter perfectionem status, in quo versabatur Adamus, maximam habuit gravitatem. (2. 2, q. 163, a. 3.)

4° Denique peccatum Adami non potuit esse veniale, ergo fuit mortale. Enimvero : Peccatum veniale in nobis contingit, vel quia sensualitas rationem praevenit, ut v. gr., in motibus indeliberatis ; vel quia ratio, etsi a fine non deficiat, inordinate tamen circa ea, quae sunt ad finem, se habet. Sed neutro modo homo innocens peccare poterat. *Non primo* : quia in homine innocente nulla fuit carnis rebellio adversus spiritum ; *non secundo* : quia stante perfecta et immobili ordinatione ad ultimum finem, in ratione nulla inordinatio circa media contingere potest ; inordinatio quippe circa media, etsi non semper est contra finem, est tamen praeter finem ; sed in statu innocentiae talis fuit mentis adhaesio fini ultimo, ut nihil, quod ratio ad illum non ordinaret, contingere potuerit. (1. 2, q. 89, a. 3.)

805. **Quaeritur. I. An prima Adami praevaricatio fuerit unum simplex peccatum.**

Resp. In prima sua praevaricatione cum Adamus tum Eva plura commiserunt peccata. In utroque adfuit : 1° **SUPERBIA** : *Eritis sicuti Dei.* — 2° **CURIOSITAS**, quae consistit in inordinato appetitu scientiae : *aperientur oculi vestri... scientes bonum et malum.* — 3° **GULA** : *vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile.* — 4° **INO-**

BEDIENTIA : tulit de fructu illius, et comedit, deditque viro suo, qui comedit, et (Rom., v, 19) : *Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi.* — 5° EXCUSATIO (Gen., III) : *Dixitque Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi... quae respondit: Serpens decepit me, et comedi.* (2. 2, q. 163, a. 1.)

Praeterea in Eva adfuit : 1° INFIDELITAS, adhibendo fidem verbis serpentis, et dubitando de verbis Dei, *ne forte moriamur*, et (I, Timoth., II, 14) : *Mulier seducta in praevaricatione fuit.* — 2° SCANDALUM, inducendo virum ad graviter peccandum.

In Adamo vero adfuit : 1° INORDINATUS AMOR MULIERIS. Adam, ait S. Aug., in peccatum consensit « amicabilem quadam benevolentia, qua plerumque fit ut offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus ». (Sup. Gen., ad litt., l. 11, cap. ult. M., 34, c. 454.) — 2° Utrum in Adamo fuerit etiam infidelitas, dubitatur. Probabilior est sententia S. Thomae docentis Adamum fidem nunquam amisisse. Dicit enim S. Paulus (I, TIM., II, 14) : *Adam non est seductus*, quae verba de fidei amissione intelliguntur. (2. 2, q. 163, a. 4.)

Ex his autem peccatis primum est superbia, ex qua omnia alia tanquam e radice manaverunt, teste Scriptura (Eccl., x, 14 et 15) : *Initium superbiae hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus. Quoniam initium omnis peccati est superbia.*

806. **Quaeritur II.** *An Adamus peccati sui veniam et salutem aeternam consecutus sit.*

Resp. « Dogma fidei est, ait S. Alphonsus, Adamum de suo peccato poenitentiam egisse et salutem consecutum fuisse, sicuti probant S. Irenaeus, S. Augustinus, cum Tertulliano, S. Ambrosio, S. Hieronymo, aliisque a P. Natale Alex. citatis. — Specialius autem hoc probatur ex verbis Sapientiae (x, 1 et 2) : *Haec illum qui primus formatus est a Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit; et eduxit illum a delicto suo.*

« Extra dubium etiam est Evam, non secus ac Adamus, per fidem in Christum salutem consecutam esse. Ex tunc enim, ut scribit S. Thomas (2. 2, q. 2, a. 7), verbis *Ipsa* (vel ipse) *conteret caput tuum* (Gen., III, 5), eis jam revelatum fuit Verbum divinum statuto tempore venturum esse, ut genus humanum redimeret et salvaret. » (Via mirab., P. 1, c. 1, n. 24.)

ARTICULUS II.

De existentia peccati originalis 1.

807. Peccatum originale definitur : *Justitiae originalis mentem Deo subjicientis voluntaria privatio, orta in posteris Adae ex eo quod in ipso peccaverunt* (Polm.).

Pelagius primus peccati originalis existentiam aperte inficiatus est 2. Cujus errores circa peccatum originale ad tria capita referri possunt, nimirum : 1. Progenitores humani generis, Adam et Evam, mortales a Deo esse creatos, nec quemquam posterorum sua praevaricatione laesisse, sed sibi tantum noxisse. — 2. Infantes, qui nunc nascuntur, in eo statu esse, in quo fuit Adam ante praevaricationem. — 3. Infantes absque baptismo morientes habere, non quidem regnum coelorum, sed vitam aeternam.

Pelagii errores renovarunt moderni *Anabaptistae* et *Sociniani*; recentiores

¹ Cf. S. Th., *De Malo*, q. 4, 1. 2, q. 81 et seq. — ² Cf. S. Alph., *Hist. haer.*, c. 5, a. 2; (t. 3, p. 209); Tournely (Comp.) *De Grat.*, Disp. 1, a. 3.

quoque rationalistae peccati originalis existentiam negant ; necnon et quidam ex *modernistis*, qui narrationem mosaicam de lapsu hominis puram fabulam aestimant ¹. Sit igitur sequens propositio :

808. Prop. Existit peccatum originale ².

De fide, ex Trid., sess. V, can. 2 et 4. Dicitur, *can. 2* : « Si quis Adae praevaricationem sibi soli et non ejus propagini asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam eum perdidisse ; aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum, mortem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod mors est animae ; A. S. »

PROB. I. Ex S. Scriptura. — 1° (*Rom.*, v, 12) : *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors ; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* — (et v, 19) : *Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi.* (Cf. II, *Cor.*, v, 14.) Per unum hominem intravit ergo in hunc mundum quoddam peccatum, quod omnes homines peccatores, et per hoc morti obnoxios reddidit. At ejusmodi peccatum non potest esse actuale, id est actuali voluntate commissum, cum etiam infantes sint morti obnoxii, et saepe moriantur, antequam quidquam boni vel mali propria voluntate eligere potuerint. Igitur est peccatum originale.

2° (*Ps.*, L, 7) : *Ecce enim enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* « quod non potest intelligi de peccato actuali, quum David ex legitimo matrimonio conceptus et natus dicatur. Oportet igitur ut hoc ad peccatum originale referatur ». (*S. Th.*, *Cont. Gent.*, l 4, c. 50.)

3° (*Job*, XIV, 4) : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ? nonne tu qui solus es ?* « Ex quo manifeste accipi potest, ait *S. Th.*, quod ex immunditia humani seminis aliqua immunditia ad hominem ex semine conceptum perveniat ; quod oportet intelligi de immunditia peccati, pro quâ solâ homo in judicium deducitur ; praemittitur enim : *Et dignum ducis super hujusmodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in judicium* (*Job.*, XIV, 3). » (*Loc. cit.*)

II. Ex Traditione. — 1° Diversa concilia, id est 24, ab anno 412 ad annum 431, errores Pelagii ejusque discipuli Caelesti damnarunt ; praecipua fuere Diospolitanum, Hierosolymitanum, Milevitanum,

¹ Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 230 ss. — ² Cf. *S. Alph.*, *Cont. haer.*, c. 2 (t. 6, p. 69) ; Gotti, q. 8, dub. 1 ; Bellarm., *De amissione gratiae*, l. 4.

Carthaginiese, in quo anathematizantur « qui affirmant parvulos nihil ex Adamo trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expiatur », et praesertim Arausicanum II, cujus can. 2us a Trid. (can. 2), renovatus est.

2° SS. Patres peccati originalis existentiam unanimiter confitentur. « Non ego (*ait* S. AUGUST., *Pelagium interpellans*), finxi originale peccatum, quod catholica fides credit antiquitus; sed tu, qui hoc negas, sine dubio es novus haereticus. » (*De nupt. et concup.*, l. 2, c. 12, n. 25. M., 44, c. 450.) — Et S. Cyprianus: « Infans recens natus contagium mortis antiquae prima nativitate contraxit. » (*Ep. ad Fidum*. M., 3, c. 1018.)

3° Cum traditione christiana concordat traditio omnium populorum. Omnes enim gentes, etiam incultissimae, tenent primos ipsorum parentes in aliquod crimen lapsos esse, omnesque ipsorum posteris ob hoc peccatum protoparentum deteriores nasci, quam secus nati fuissent.

III. Ex Ratione theologica. — 1° *Ex necessitate baptismi*, etiam pro parvulis. « Exhibetur baptismus secundum communem Ecclesiae consuetudinem, pueris recenter natis, *ait* S. Th. Frustra igitur exhiberetur, nisi in eis esset aliquod peccatum. Non est autem in eis peccatum actuale, quia carent usu liberi arbitrii, sine quo nullus actus homini in culpam imputatur. Oportet igitur dicere in eis esse peccatum per originem traductum, cum in operibus Dei et Ecclesiae nihil sit vanum et frustra. » (*Cont. Gent.*, l. 4, 450.)

2° *Ex necessitate Redemptionis*. Christus est Salvator et Redemptor omnium, non solum adultorum, sed et infantium. « Unde autem, *quaerit* S. August., salvos eos facit, si nulla in eis est originalis aegritudo peccati? Unde redimit, si non sunt per originem primi hominis venundati sub peccato? » (*De Pecc. merit.*, l. 1, c. 23. M., 44, c. 128.)

3° *Ex praesentis vitae miseriis*. Multis miseriis premuntur infantes, et saepe moriuntur, antequam ad usum rationis pervenerint, et aliquid boni vel mali agere potuerint. Sed mors est stipendium peccati; adest igitur in parvulis peccatum quoddam origine contractum.

809. Scholium. *Dè modo quo peccavimus in Adamo*¹. — Adamo in paradiso degenti collata fuit justitia originalis non quatenus per-

¹ Cf. Gotti, q. 7, dub. 1, § 9 (l. 6, p. 216): Gibbon; *Tr. de Vitiis et pecc.*, Disp. 25, dub. 2 et 3 (l. 3, p. 309); Curiel, In 1. 2, q. 81, a. 1, dub. 2, § 6, (p. 602); S. Alph., *Cont. haer.*, c. 2, n. 4; S. Th., *De Malo*, q. 4. a. 1.

sonae privatae, sed quatenus capiti totius generis humani. Justitia originalis erat proinde *donum naturae*.

Obligatio de non comedendo fructu, quae a Deo imposita est Adamo, ei etiam, non prout privatae personae, sed prout capiti naturali et morali totius generis humani, imposita est; et consequenter tota natura humana, quae tunc temporis tota in Adamo subsistebat, probationi subjecta est.

Quantum igitur ad conservationem vel amissionem justitiae originalis, Adam et omnes ejus posteri unum consentur corpus morale, cujus Adam est caput, atque relate ad id, in quo est caput, personam omnium gerit; et voluntas ejus, in ratione capitis, est voluntas omnium posterorum, ita ut quidquid vellet in ratione capitis, ejus posteri etiam velle conserentur, non quidem voluntate propria, sed communi voluntate capitis.

Apposite *S. Augustinus*: « Per unius illius voluntatem malam omnes in eo peccaverunt, quando omnes ille unus homo fuerunt, de quo propterea singuli peccatum originale traxerunt. » (*De Nuptiis*, l. 2, c. 5. M., 44, c. 444.) Et *Ps. LXXXIV*, n. 7, addit: « Adam ille omnes nos eramus, quia in Adam omnes moriuntur... non enim eramus jam nos, sed eramus in Adam. Ideo quidquid evenit ipsi Adam, secutum est et nos, ut moreremur: omnes quippe in illo fuimus. » (M., 37, c. 1072.) — Consonat *S. Basilius* dicens: « Si a ligno jejunasset Eva, nequaquam hoc nunc jejunio opus haberemus... Quia non jejunavimus, exulamus a paradiso. » (*Hom. 1 de jejunio*. M., 31, c. 167.)

Ut autem quoad conservationem aut amissionem justitiae originalis Adam omnium caput existeret, omniumque voluntates in ejus voluntate includerentur, duo erant necessaria: unum ex parte Dei, alterum ex parte Adami.

A. Ex parte Dei necesse fuit ut Deus Adamum statueret caput nostrum morale; seu ut decreto decerneret voluntatem Adami haberi pro voluntate nostra, et voluntates nostras includi in voluntate Adami. Nam quod Adamus ageret in nomine omnium hominum, hoc ei competebat nec ex jure naturae, nec ex titulo principii nostri naturalis. Si enim ratio capitis physici ei satis fuisset, ut in nomine omnium ageret, non apparet, ait *S. Alphonsus*¹ cum multis aliis, cur solum primum peccatum, non autem alia, posteris suis imputetur.

¹ *Cont. haer.*, c. 2, n. 4 (t. 6. p. 71); Cf. *Wenzl, Controv.*, P. 3, contr. 8, q. 1, n. 7 (t. 2, p. 723).

Hujus voluntatum translationis exemplum reperire est etiam in civilibus. Legislator enim voluntatem minoris, eo etiam non consentiente, in voluntatem tutoris transfert, et ita quidem, ut quidquid faciat tutor, illud et pupillus facere censeatur. Quod autem legislator humanus efficere valet, illud a fortiori Deus, supremus omnium Dominus et Gubernator, efficere potuit.

B. Ex parte Adami necesse fuit, ut decretum divinum de ea voluntatum nostrarum translatione in ejus voluntatem ei manifestaretur. Hoc enim decreto ignoto, ipse ignorantia invincibili nescivisset se in nomine omnium agere ; ac proinde non ut persona capitalis, sed ut persona privata, mandatum transgressus esset et peccasset ; et consequenter pro se solo, non autem pro posteris, justitiam amisisset ; nec ejus peccatum in posteros transfunderetur, cum solum illud, quod committitur a persona capitali, in membra transfundi valeat.

Necesse autem non fuit ut Adamus in illud decretum consentiret, illudque voluntarie acceptaret ; superioris quippe praeceptum absque inferioris consensu obligat, dummodo hic legem sufficienter cognoscat.

Illud decretum ex parte Dei, et ejus cognitio ex parte Adami, a multis auctoribus *pactum* vocatur. Pactum, eo in sensu explicatum, potest et debet admitti. Si vero per pactum intelligeretur *mutua pactio, mutua obligatio*, Deum inter et Adamum, omnino rejiciendum foret.

Adamus igitur, sciens se personam capitalem esse constitutum, totiusque suae sobolis vices gerere, et noscens se in nomine omnium agere, mandatum Dei de non comedendo fructu transgressus est, et peccavit. Cum autem Adami voluntates voluntates omnium eorum, qui ab eo erant per seminalem propagationem descensuri, in se contineret, in voluntate et cum voluntate Adami voluntates omnium peccaverunt, non quidem voluntate physice propria, sed voluntate physice aliena, et moraliter tantum propria.

Solvuntur objectiones¹.

810. Objeitur I. (*Ezech.*, xviii, 20) : *Anima quae peccaverit ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem Patris.* Ergo nec posteri Adae peccatum ipsius portant. (*Ita Pelagius et Anabaptistae.*)

Resp. *Filius non portabit iniquitatem patris*, si non est illius peccati particeps, concedo; si est particeps, nego. — « Dicendum, ait *S. Th.*, quod filius dicitur non portare peccatum patris, quia non punitur pro peccato patris, nisi sit

¹ Cf. *S. Alph.*, *Cont. haer.*, c. 2, n. 2-4 ; *Gotti*, q. 7, dub. 1, § 6.

particeps culpa. Et sic est in proposito. » (1. 2, q. 81, a. 1, ad 1.) Nam posterius Adae fuerunt ipsius praevaricationis participes, ut modo dictum est.

811. Obj. II. Dicit Apostolus (*Rom.*, iv, 15) : *Ubi non est lex, nec praevaricatio.* Sed pueri legem violare nequeunt, cum usum rationis nondum habeant. Ergo nec in eis est praevaricatio.

Resp. Parvuli legem violare nequeunt, voluntate physice propria, *concedo*; voluntate physice aliena et moraliter propria, propter inclusionem ipsorum voluntatum in voluntate alterius, *nego*. — Ergo non est in eis praevaricatio, quae propria voluntate physica ab eis sit commissae, *concedo*; quae voluntate physice aliena sed moraliter propria ab eis sit commissae, *nego*. — Sed, ut ex dictis (n. 809), compertum est, omnium hominum voluntates in voluntate Adami erant inclusae.

812. Obj. III. Legimus (*II. Cor.*, v, 10) : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, sicut gessit, sive bonum sive malum.* Sed parvuli nihil gesserunt in corpore; ergo de nullo peccato rationem reddere tenentur.

Resp. « Haec verba, ait *S. Alph.*, de parvulis, qui sine baptismo ante usum rationis decedunt, non intelliguntur, sed de adultis, qui baptismum receperunt. » (*Loc. cit.*) — Ac proinde non tenet objectio.

813. Obj. IV. Legimus (*Rom.*, v, 9) : *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita et per unius obeditionem iusti constituentur multi.* Ergo multi, non autem omnes per Adami inobedientiam peccatores constituti sunt; ergo peccatum originale non transit in omnes homines. — *Praeterea*: non omnes homines constituuntur iusti per Christum; ergo a pari, nec omnes constituti sunt peccatores per Adamum.

Resp. 1° Vox *multi*, in praedicto loco, significat *omnes*, ut patet ex aliis *S. Pauli* textibus. « Cum dictum est, ait *S. Aug.*, per unum in omnes transisse peccatum, et postea per unius inobedientiam peccatores constitutos multos, ipsi sunt multi, qui et omnes. » (*Cont. Julian.*, l. 6, c. 24, M., 44, c. 871.)

2° Verba autem Apostoli sic « accipere debemus, ait *S. Th.*, quod sicut nullus moritur, nisi per peccatum Adae; ita nullus justificatur nisi per iustitiam Christi, quae quidem est per fidem ipsius. » — « Quamvis possit dici, addit *S. Doctor*, quod justificatio Christi transit in justificationem omnium hominum quantum ad sufficientiam; licet quantum ad efficientiam procedat in solos fideles. » (In cap. v *ad Rom.*, lect. 5.)

814. Obj. V. Nemo communicat quod non habet. Sed post suam justificationem Adamus peccatum jam non habuit. Ergo nec illud posteris communicare potuit.

Resp. Nemo communicat quod non habet, neque formaliter neque virtualiter, *concedo*; quod non habet in se formaliter, sed virtualiter et ut est causa, *nego*.

Quoad minorem: Adamus justificatus peccatum jam non habuit, *distinguo*: formaliter, et ut persona privata, *concedo*; virtualiter, prout causa generationis aliorum, *nego*. — Adamus enim poenitentiam egit, sed quatenus persona privata, non autem quatenus persona capitalis; quocirca denuo gratiam pro se, sed non pro natura accepit; ac proinde ipse generans prolem, licet sit sanctus quoad suam personam, proli tamen communicat naturam iustitia destitutam, in qua privatione peccatum originale consistit. (Cf. n. 820.)

ARTICULUS III.

De natura peccati originalis ¹.

815. Quaestio de natura peccati originalis est valde abstrusa, et scitu omnino difficilis. « Hoc antiquo peccato, ait *S. August.*, nihil est ad praedicandum notius, nihil ad intelligendum secretius. » (*De morib. Eccl.*, l. 1, c. 22. M., 32, c. 1328.) — Hac de re nihil fuit ab Ecclesia directe definitum ; proscriptae tamen sunt erroneae quaedam sententiae. De natura igitur peccati originalis tractaturi, primo opiniones erroneas vel minus communes removebimus, deinde sententiam inter theologos communiter receptam referemus.

816. I. **Opiniones erroneae vel minus communes.** — 1° Protestantes, ducibus Luthero et Calvino, docent peccatum originale consistere formaliter in concupiscentia, non actuali quidem, sed habituali, quam nos fomitem peccati vocamus.

Prop. *Peccatum originale non est formaliter concupiscentia, seu fomes ad peccatum inclinans.*

De fide, ex Trid., sess. V, can. 5, ubi definitur per baptismum tolli « totum id quod veram et propriam peccati rationem habet ». Sed concupiscentia per baptismum non tollitur, ut experientia constat.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Rom.*, VIII, 1) : *Nihil ergo damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.* Sed, si per baptismum non tolleretur quidquid habet rationem formalem originalis peccati, aliquid damnationis, in iis, qui per gratiam Christi sunt renati, remaneret. Atqui concupiscentia in renatis remanet. Ipsa igitur non est formaliter originale peccatum.

II. Ex Traditione. Ait *S. August.* : « Ipsa quidem concupiscentia jam non est peccatum in regeneratis. » (*De Nupt. et concup.*, l. 1, c. 23. M., 44, c. 428.)

III. Ex Ratione. Peccatum debet esse defectus moralis contingenter conveniens naturae. Sed concupiscentia ex humana natura naturaliter effluit, ac proinde, etiam in statu naturae purae adfuisset ; nequit igitur concupiscentia esse formaliter peccatum originale.

817. 2° Durandus (2. *Sent.*, D. 30, q. 3) docet, peccatum originale consistere essentialiter in reatu poenae, seu in obligatione ad poenam sustinendam.

Prop. *Peccatum originale non consistit formaliter in reatu poenae.* — Certa.

¹ Cf. *S. Alph.*, *Cont. haer.*, c. 2 ; *Gotti*, q. 8 ; *Gibbon*, disp. 26.

PROB. Reatus poenae necessario supponit reatum culpaе, ut clare docet S. Th. (1. 2, q. 87, 1. 1). Ergo reatus poenae non potest esse ipsum peccatum.

Praeterea : (Rom., vi, 23), mors vocatur *stipendium peccati*; et (Rom., v, 12), dicitur : *Per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum et per peccatum mors*. Si ergo mors est effectus peccati, ipsa non potest esse peccatum formaliter.

818. 3° Docent Albertus Pighius et Catharinus, peccatum originale nihil aliud esse, quam ipsum peccatum actuale Adami moraliter perseverans, et nobis extrinsece imputatum. Ex quo deducunt :
a) peccatum originale esse unum et idem in omnibus hominibus ;
b) nihil esse in parvulis intrinsece inhaerens, quod veram peccati rationem habeat.

Prop. *Peccatum originale non est ipsum peccatum actuale Adami, nobis extrinsece imputatum; sed est verum peccatum intrinsece inhaerens, et unicuique proprium.*

De fide, ex Trid. Sess. V, can. 3, ubi definitur quod « peccatum quod origine unum est, propagatione non imitatione transfusum omnibus, inest unicuique proprium ». Idem constat ex can. 2 et 5.

PROB. 1° Ex verbis Tridentini constat, peccatum originale transfundi propagatione, et esse unicuique proprium. Atqui, peccatum actuale Adae nec in alios propagatione transfunditur, nec est unicuique proprium. Ergo peccatum originale nequit esse formaliter ipsum peccatum actuale Adami nobis extrinsece imputatum.

2° Praeterea, in can. 5 definitur : reatum originalis peccati per baptismum vere remitti, et non tantum non imputari. Sed si peccatum originale nihil aliud esset, quam peccatum Adae extrinsece nobis imputatum, illud sequeretur, scilicet illius remissionem nihil aliud esse, quam simplicem non imputationem.

818^a. 4° *Modernistae* quidam docent peccatum originale non consistere in reatu cuiusdam culpaе, quo homo peccator constituitur, sed consistere in effectibus peccati, seu in absentia privilegiorum, quae Adamus peccato suo pro se et sua sobole amisit.

Prop. *Peccatum originale non consistit formaliter in effectibus peccati Adami, seu in absentia privilegiorum.*

De fide, ex Trid., Sess. V, can. 5, ubi definitur per baptismum tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet. Sed effectus peccati Adami in nobis per baptismum non tolluntur, ut patet de passibilitate, de mortalitate, de concupiscentia. Illi igitur effectus nequeunt esse ipsum peccatum originale.

Praeterea : juxta Tridentinum, idib., can. 2, peccatum quod generatione contrahimus, est *mors animae*. Sed solum peccatum mortale proprie dictum, est mors animae.

Demum : simplex absentia privilegiorum, imo et simplex absentia gratiae sanctificantis per se non constituit peccatum, sicuti manifestum est de homine, si creatus fuisset in statu naturae purae, in quo statu privilegia Adamo primitus concessa non habuisset, nec tamen peccatum originale habuisset.

819. Corollarium. Peccatum igitur originale est *verum peccatum unicuique intrinsece inhaerens, hominemque vere peccatorem constituens*. — Est peccatum *mortale*, vocatur enim *mors animae*, et e regno coelorum excludit. — Est peccatum *non actuale*, quod in actuali legis transgressione consistit et hominem *peccantem* denominat. Licet enim peccatum actuale Adami ad nos etiam aliquo modo pertineat, ut supra notatum est, illud tamen actuale peccatum formaliter peccatum originale non constituit. — Sed est peccatum *habituale*. Peccatum habituale est effectus et terminus peccati actualis : transacta enim actuali legis transgressione, remanet in anima habitualis quaedam deordinatio ex peccato actuali relicta, quae etiam *macula* vocatur, et hominem habitualiter a Deo aversum tenet ; propter quod homo, donec a Deo veniam acceperit, *peccator* denominatur.

Transacto igitur actuali peccato Adami, in ejus anima deordinatio quaedam remanet, aversio scilicet habitualis a Deo ; et ipsa est, quae per generationem una cum natura humana transfunditur in posteros, eosque vere peccatores constituit. Et praecise de hoc habituali peccato quaeritur quatenus sit ejus essentia.

820. II. Opinio communis de essentia peccati originalis.

Secundum communioem opinionem, peccatum originale essentialiter consistit in habituali aversione a Deo, fine supernaturali, per voluntariam privationem gratiae sanctificantis, causatam in nobis per peccatum Adami ; seu, ut dicunt thomistae, *consistit in voluntaria privatione justitiae originalis* ; quod in idem reincidit.

Justitia originalis, quae erat perfecta totius hominis rectitudo, tria praecipua importabat : perfectam scilicet conversionem mentis et voluntatis ad Deum per gratiam sanctificantem ; perfectam subjectionem virium inferiorum animae ad rationem ; et perfectam subjectionem corporis ad animam (n. 792).

Perfecta conversio totius hominis ad Deum per gratiam sanctificantem, ex qua conversione, Deo sic ordinante, fluxerunt et subjec-

tio inferiorum virium ad rationem et subjectio corporis ad animam, erat ratio constitutiva et pars formalis iustitiae originalis ; ac proinde iustitia originalis essentialiter consistebat in perfecta conversione ad Deum per gratiam sanctificantem.

Cum igitur peccatum originale sit privatio iustitiae originalis, illud etiam essentialiter consistit in habituali aversione a Deo, per voluntariam privationem gratiae sanctificantis. Alia vero, quae in peccato originali inveniuntur, ut, v. gr., concupiscentia, fluunt a privatione gratiae tanquam effectus a sua causa, et propterea vocantur *tanquam quoddam materiale* peccati originalis ; et ad illius peccati essentiam non pertinent.

Essentiam peccati originalis consistere in voluntaria privatione gratiae sanctificantis, evincitur etiam aliis rationibus.

a) Peccatum originale, formaliter et per se, est mors animae. Sed mors animae est privatio illius principii, quod nobis vitam supernaturalem elargitur ; et illud est gratia sanctificans. Ergo peccatum originale consistit essentialiter in privatione gratiae sanctificantis.

b) Cum baptismus institutus sit ad delendum peccatum originale, dicendum est, peccatum originale in eo essentialiter consistere, quod per baptismum formaliter destruitur. Atqui baptismus, infundendo gratiam, formaliter destruit aversionem a Deo et privationem gratiae. Ergo et peccatum originale formaliter consistit in aversione a Deo et in privatione gratiae sanctificantis.

Denique hanc sententiam disertis verbis docet S. Thomas : « Est igitur, *inquit*, attendenda causa originalis peccati ex causa originalis iustitiae, quae ei opponitur. Tota autem ordinatio originalis iustitiae ex hoc est quod voluntas hominis erat Deo subjecta. Quae quidem subjectio primo et principaliter erat per voluntatem, cujus est movere omnes alias partes in finem. Unde ex aversione voluntatis a Deo consecuta est inordinatio in omnibus aliis animae viribus. Sic ergo privatio originalis iustitiae, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali ; omnis autem alia inordinatio virium animae se habet in peccato originali sicut quiddam materiale. » (1. 2, q. 82, a. 3.)

ARTICULUS IV.

De modo propagationis peccati originalis ¹.

821. Peccatum originale ab Adamo in posteros per generationem transfundi, omnino certum est. Legimus enim in Trid., *Sess. V*,

¹ Cf. Wenzl, P. 6, q. 3 (t. 2, p. 734) ; Conradus Koellin, In 1. 2, q. 81, a. 1 ; Gonet, *Clyp.*, De Peccatis, Disp. 7, a. 3.

can. 4, parvulos baptizari « ut in eis regeneratione mundetur quod generatione contraxerunt » ; et *Sess. VI*, cap. 3 : « Homines nisi ex semine Adae propagati nascerentur, non nascerentur injusti, cum ea propagatione per ipsum, dum concipiuntur, propriam injustitiam contrahant. »

Quomodo autem anima, quae omnino spiritualis est, nec generatione, sed creatione producitur, possit per generationem peccati maculam contrahere ? Hoc mysterio non vacat, et sufficienter explicari nequit. Ideo *S. Augustinus*, diversis expositis modis, quibus anima peccatum originale contrahere potest, addit : « Quid autem horum sit verum, libentius disco, quam dico, ne audeam docere quod nescio. » (*Cont. Julian.*, l. 5, c. 4. M., 44, c. 794.)

Ut hanc peccati originalis transmissionem explicarent, theologi diversas inierunt vias. Opinionem probabiliorē tantum referemus.

Quo rectius intelligantur dicenda, recolendum est animam a Deo immediate creari, sed creari in corpore, et in ordine ad tale determinatum corpus virtute paterni seminis formatum, cum quo corpore naturam humanam via seminali ab Adamo descendentem constituit. Licet ergo semen virtutem procreandi animam non habeat, producit tamen naturam humanam, disponendo scilicet materiam, cui in praesenti providentia anima a Deo necessario infunditur ; qua de causa generatio ad personam terminari dicitur.

822. Quo notato, explicatur modus transmissionis peccati originalis.

Deus creando Adamum, ipsi justitiam originalem contulit eo tenore, ut si in probatione fidelis permansisset, eam una cum natura in omnes transfudisset, qui per seminalem propagationem ab eo descenderent. Semen igitur primi parentis duplicem habuit virtutem : unam *naturalem*, qua naturam humanam transmisisset ; *supernaturalem* alteram et divinitus superadditam, qua tanquam instrumentum originalem justitiam transfudisset ; unde per ipsum generationis actum et naturam procreasset Adamus, et gratiam instrumentaliter contulisset.

Peccante Adamo, et amittente pro se et pro tota sua sobole justitiam originalem, naturalis virtus integra permansit in semine ad propagandam naturam ; sed virtus divinitus superaddita, qua semen constitutum erat instrumentum ad transmissionem justitiae, ablata est. « Ex peccato primi parentis, ait *S. Thomas*, destituta est caro ejus illa virtute, ut ex ea posset decidi semen, per quod originalis justitia in alios propagaretur. Et sic in semine defectus hujus virtutis est defectus moralis corruptionis. » (*De Malo*, q. 4, a. 1, ad 9.)

Quando igitur Adamus lapsus generat, naturam communicat sicut eam habet, destitutam scilicet gratia et iustitia ; sicut ante peccatum eam communicasset cum gratia. — Sed semen solum corpus producit ; anima est a Deo ; sed creatur a Deo in tali determinato corpore, ut cum eo humanam naturam constituat. Sicut igitur, homine non peccante, anima in sui infusione in corpus virtute seminis instrumentaliter agentis iustitiam accepisset, ita post peccatum eam propter defectum supernaturalis illius virtutis non accipit.

Haec absentia gratiae, si anima consideratur in se, praecisive a corpore et independenter ab Adamo, culpa non est, sicut culpa non fuisset absentia gratiae in statu naturae purae. Sed quia per suam unionem ad corpus, anima fit consors naturae humanae, et cum corpore subjectum constituit, quod iustitiam habere deberet, et ea caret ob suam voluntariam praevaricationem in Adamo, haec carentia fit culpabilis, et ipsa est formaliter peccatum originale. « Anima rationalis, *ait S. Th.*, non habet immunditiam peccati originalis nec a se, nec a Deo, sed ex unione ad carnem, sic enim fit pars humanae naturae derivatae ab Adam. » (*De Malo*, q. 4, a. 3, ad 1.) Et, *ait iterum S. Doctor* : « Per virtutem seminis traducitur humana natura a parente in prolem, et simul cum natura naturae infectio : ex hoc enim fit iste qui nascitur consors culpae primi parentis, quod naturam ab eo sortitur per quamdam generativam motionem. » (1. 2, q. 81, a. 1, ad 2.)

Ex praemissa igitur explicatione aliquatenus intelligi potest, quomodo et anima per generationem foeditatem peccati contrahat, et homo in sua conceptione ex corrupto semine maculetur, secundum illud (*Job.*, XIV, 4) . *Qui potest facere mundum de immundo conceptum semine.*

828. Corollaria. Ex dictis haec deduci possunt, nimirum :

I. Si aliquis miraculose ex Adamo alia via, quam per seminalem rationem nasceretur, hic peccatum originale non contraheret. « Homines, *ait Trid.*, *Sess. VI, cap. 3*, nisi ex semine Adae propagati nascerentur, non nascerentur iniusti. » Ratio est, quia « semen carnale est causa humanae naturae in prole ; et etiam culpae originalis in anima ejus ». — Unde Christus, qui operatione Spiritus Sancti ex Virgine natus est, vi suae conceptionis a peccato originali fuit immunis.

II. In statu naturae lapsae, parentes iusti generant peccatores : generant enim non secundum novitatem gratiae, quae ad personam pertinet, sed secundum vetustatem naturae, quae in parentibus quantumvis iustis ea supernaturali virtute destituta remanet, qua parentes una cum natura iustitiam in prolem transmittere possent.

III. « Si Adamo non peccante, Eva peccasset, filii originale peccatum non contraherent ; e converso autem esset, si Adam peccasset, et Eva non. » (1. 2,

q. 81, a. 5.) Ratio est, quia peccatum originale propagatur generatione, in qua vir se habet per modum principii activi. Unde signanter dicit Apostolus (*Rom.*, v, 12) quod : *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit.*

824. Quaeritur. *In quonam subjecto resideat peccatum originale?*

Resp. Residet in anima, non in corpore ; sola quippe anima est capax culpae.

Sed controvertitur utrum resideat in ipsa essentia animae, an in aliqua ejus facultate. *Scotistae* docent peccatum originale subjectari immediate in voluntate. — *Thomistae* docent cum S. Thoma, ipsum subjectari immediate in essentia animae ; quorum sententia probabilior videtur.

Etenim : « Peccatum originale causatur per originem, ait S. Th. Unde illud animae quod primo attingitur ab origine hominis, est primum subjectum originalis peccati. Attingit autem origo animam ut terminum generationis, secundum quod est forma corporis ; quod quidem convenit ei secundum essentiam propriam. Unde anima secundum essentiam est primum subjectum peccati originalis. » (1. 2, q. 83, a. 2.)

Praeterea: Privatio formae et forma debent esse in eodem subjecto. Sed gratia sanctificans, in cujus privatione peccatum originale consistit, est in essentia animae, tanquam in subjecto. Ergo etiam privatio gratiae, seu peccatum originale, in eadem essentia subjectatur.

Sed peccatum originale ex essentia animae ad omnes hominis potentias suam corruptionem extendit, ita tamen ut voluntatem, quae primam inclinationem habet ad peccandum, prius inficiat (1. 2, q. 83, a. 3.) Vehementius autem eas inficit potentias, quae ad actum generationis concurrunt, per quam transmittitur peccatum originale, scilicet : potentiam generativam, vim concupiscibilem, et sensum tactus. « Cum omnes partes animae dicantur esse corruptae per peccatum, specialiter tres praedictae dicuntur esse corruptae et infectae. » (*S. Th.*, 1. 2, q. 83, a. 4.)

ARTICULUS V.

De effectibus peccati originalis.

825. Per suam praevaricationis offensam, ut definit Concil. Trid., *Sess. V*, cap. 1, totus Adam secundum corpus et animam in deterius commutatus est. Luctuosissimi sunt igitur peccati originalis effectus, cum in praesenti vita, tum in altera, si ante mortem non remittitur.

826. **Primus effectus**, qui etiam in baptizatis remanet, est fomes peccati, qui, ut ait Trid., *Sess. V*, can. 5, ex peccato est et ad peccatum inclinatur, et nobis relinquitur ad agonem. Fomes peccati, qui etiam vulnus naturae dicitur, consistit in quadam deordinatione potentiarum animae, seu in propensione tam appetitus sensitivi quam intellectus et voluntatis, ad motus rectae rationi repugnantes.

Quatuor enumerantur vulnera naturae. « Per justitiam originalem, ait S. Th., perfecte ratio continebat inferiores animae vires ; et ipsa ratio a Deo perficiebatur ei subjecta. Haec autem originalis justitia subtracta est per peccatum primi parentis. Et ideo omnes vires animae remanent quodammodo destitutae proprio ordine, quo

naturaliter ordinantur ad virtutem ; et ipsa destitutio vulneratio naturae dicitur. Sunt autem quatuor potentiae animae quae possunt esse subjecta virtutum ; scilicet ratio in qua est prudentia ; voluntas, in qua est iustitia ; irascibilis, in qua est fortitudo ; concupiscibilis, in qua est temperantia. Inquantum ergo ratio destituitur suo ordine ad verum, est vulnus ignorantiae ; inquantum vero voluntas destituitur suo ordine ad bonum, est vulnus malitiae ; inquantum vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, est vulnus infirmitatis ; inquantum vero concupiscibilis destituitur suo ordine ad delectabile moderatum ratione, est vulnus concupiscentiae. Sic igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta toti humanae naturae ex peccato primi parentis. » (1. 2, q. 85, a. 3.)

827. *Scholium. De natura vulnerum naturae lapsae.* — Omnes theologi quatuor enumerata vulnera admittunt, sed de eorundem natura disputant.

Alii, Molinistae scilicet, et quidam ex Thomistis, docent, naturam non in se spectatam, sed relative tantum ad statum integritatis, esse vulneratam. Secundum eos, homo lapsus ab homine, qui in statu naturae purae crearetur, non aliter distinguitur, quam distinguitur spoliatus a nudo, qui nunquam fuit vestitus.

Alii vero docent cum S. Thoma, hominem lapsum esse spoliatum supernaturalibus et vulneratum etiam in naturalibus, ita ut homo lapsus differat ab homine, qui in puris naturalibus nasceretur, sicut differt spoliatus simul et vulneratus a nudo.

Secundum Molinistas igitur, vi solius peccati originalis, homo lapsus in peiori conditione quoad bonum faciendum et malum vitandum non foret, quam homo conditus in statu naturae purae. — Secundum S. Thomam vero peioris foret conditionis.

Opinio S. Thomae probabilior videtur ; non tamen sic est intelligenda quasi aliquid de essentialibus hominis per peccatum ablatum sit, sed aliquid accidentale tantum. « Bona naturalia dicuntur dupliciter, ait S. Th., vel prout sunt in se considerata, secundum quod naturae debentur ex propriis principiis ; et sic nec homo, nec Angelus aliquid naturalium amisit, vel in aliquo diminutus est... vel secundum quod ordinantur in finem ultimum ; et hoc modo in utroque bona naturalia diminuta sunt, non quidem penitus amissa ; in quantum utroque factus est minus habilis et magis distans a finis consecutione. Et propter hoc etiam homo gratuitis spoliatus dicitur, et in naturalibus vulneratus. *Luc.* 10, in glossa, » (2. *Sent.*, D. 30, q. 1, a. 4, ad 3.)

Et S. Alphonsus ait : « In statu praesenti, concupiscentia multo vehementius ad peccatum inclinat quam in statu naturae purae inclinasset, quum per peccatum intellectus hominis magis obtenebratus, et voluntas magis laesa remanserit. » (*Hist. haer.*, Conf. 12, a. 2.)

Vulneratio igitur ex peccato originali orta, duo importat : spoliationem scilicet illius integritatis et perfectae harmoniae, quam omnes facultates ex gratia obtinebant, et vulnerationem in naturalibus, per diminutionem scilicet naturalis inclinationis ad virtutem, ex qua diminutione major enascitur difficultas ad bonum operandum et malum vitandum, quam in statu naturae purae fuisset.

Hanc S. Thomae sententiam confirmat traditio. Omnes fere SS. Patres in

parabola hominis, qui descendens ab Jerusalem in Jericho incidit in latrones (*Luc.*, x), genus humanum agnoscunt. De illo autem dicitur : *despoliaverunt eum, et, plagis impositis, abierunt semivivo relicto.*

828. Secundus effectus, etiam post justificationem remanens, est mors, passibilitas, et totus miseriarum comitatus, quibus homo in hac vita premitur ; quae miseriae a theologis *poenalitates* vocantur. De quibus cf. *Genes.*, III. — Inter has penalitates longe terribilior, et quam natura maxime abhorret, est mors ; et ideo Deus, ut Adamum a peccato deterreret, eam specialius ei comminatus est. (*Gen.*, II, 17.) — (Cf. 1. 2, q. 85, a. 5 et 6 ; 2. 2, q. 164.)

829. Tertius effectus, si peccatum originale ante mortem non dimittitur, est aeterna exclusio e paradiso. *De fide* est eos, qui cum solo originali peccato moriuntur, Deum facie ad faciem nunquam esse visuros. Legimus enim (*Joan.*, III, 5) : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.*

An autem parvuli, ante usum rationis et sine baptismo decedentes, aliis poenis, citra exclusionem e paradiso, plectantur, inter auctores disputatur.

« Quantum ad alias poenas parvulorum, qui absque baptismo mortui sunt, ait S. Alphonsus, multae proferuntur sententiae : inter quas tres majori nomine gaudent. Prima docet, eos pati cum poenam damni, tum poenam sensus¹. — Secunda tenet, eos pati poenam damni, non autem poenam sensu². — Tertia, quae est D. Thomae et cardinalis Sfondrati³, tuetur, istos parvulos a poena sensus et a poena damni esse liberos.

« Doctor Angelicus tanquam certum tenet, ipsos a poena sensus esse immunes ; et rationem assignat, dicens : *Poenam sensus respondet conversioni ad creaturam, et in peccato originali non est conversio ad creaturam ; et ideo peccato originali non debetur poena sensus*⁴ ; peccatum enim originale nullum actum includit.

« Ad poenam damni quod attinet, licet isti parvuli a gloria sint exclusi, docet tamen S. Thomas⁵ neminem ex illius boni privatione, cujus non est capax, affligi. Sicut igitur homo non dolet de eo, quod volare nequit, ita nec dolore afficiuntur parvuli ex eo, quod gloria, cujus nec per principia naturalia, nec per proprium meritum, unquam capaces fuerunt, gaudere nequeant.

« Alibi⁶ alteram rationem addit S. Doctor, scilicet : Supernaturalis cognitio gloriae non aliunde, quam per solam fidem actualem, quae omnem naturalem superat cognitionem, accipitur ; cum igitur parvuli gloriam nulla supernaturali cognitione cognoscere potuerint, de ejus privatione dolere non possunt.

« Praeterea, loco supra citato (2. *Sent.*, D. 33), docet parvulos istos de exclusionem ab aeterna beatitudine non solum non esse contristandos, sed etiam bonis suis naturalibus necnon et divina bonitate fruituros esse, in quantum haec fruitio per naturalem Dei cognitionem et amorem possibilis est. *Imo magis gaudebunt de hoc quod participabunt multum de divina bonitate et perfectionibus naturalibus*⁷.

« Addit denique, quod, licet isti parvuli a Deo quantum ad unionem per glo-

¹ Ita S. August., S. Greg. M., S. Hieronymus, Albertus Mag., etc. ; cf. S. Alph., *Diss. de fine ult.*, diss. 6, § 8 (t. 8, p. 379). — ² Ita Bellarm. ; Abulensis. — ³ *Nodus praedest.*, P. 1, § 1, n. 23. — ⁴ *De Malo*, q. 5, a. 2. — ⁵ 2. *Sent.*, D. 33, q. 2, a. 2. — ⁶ *De Malo*, q. 5, a. 3. — ⁷ 2. *Sent.*, D. 33, q. 2, a. 2.

riam sint separati, attamen *Deo conjunguntur per participationem naturalium bonorum, et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione*¹.

« De caetero, seclusa quaestione de naturali beatitudine, qua parvuli absque baptismo mortui frui possunt, inspecta divina misericordia, valde aequa est, et mihi probabilior existit sententia, quae docet istos parvulos in altera vita nec praemium esse recepturos, nec poenam. » (*Cont. haer.*, c. 2, § 3, n. 8-10 ; cf. *Magn. prec. adj.*, P. 2, c. 1, *in fine.*)

Licet vero parvuli isti quibusdam bonis fruantur, et imperfecta quadam ac relativa gaudeant felicitate, dicendum tamen est hanc eorum felicitatem non esse proprie illam beatitudinem naturalem, quae statui naturae purae respondisset, si homo in eo creatus fuisset.

¹ *Loc. cit.*, ad 5.

PARS IV

DE GUBERNATIONE OPERIS DEI

830. Deus (ut n. 506 et seq. dictum est) ab aeterno concepit in mente sua rationem ordinis, secundum quem quaelibet creatura ad finem tum generalem totius mundi, tum sibi particularem, per apta media dirigi debeat. Producta creatura, divina illa ordinis conceptio executioni mandatur ; quae actualis ordinis executio *gubernatio* dicitur. Gubernatio igitur est : *divinae providentiae executio* ; seu : *actualis directio rerum provisarum in finem secundum rationem ordinis in mente divina praeexistentis*.

Mundum universum et quamlibet etiam minimam creaturam a Deo gubernari, et in finem suum dirigi, ex iis abunde constat, quae de divina providentia dicta sunt. Illud ergo solum restat, nimirum ut de effectibus divinae gubernationis quaedam addantur.

« Duo, ait S. Thomas, sunt gubernationis effectus, scilicet conservatio rerum in bono, et motio earum ad bonum. » (P. 1, q. 103, a. 4.)

Agemus igitur I. De rerum conservatione ;

II. De earum motione in finem.

CAPUT I

De rerum conservationem¹.

831. Conservare est efficere ut aliquid in esse, vel in certo statu essendi, perseveret ; etenim « conservatio rei non est nisi continuatio esse ipsius. » (*Cont. Gent.*, l. 3, 65.)

Ad rei conservationem aliquis multipliciter concurrere potest, videlicet :

Negative, quatenus rem, quam destruere posset, non destruit. Tali modo omnia a Deo, quippe qui omnia annihilare posset, conservari indigent.

Positive, sed indirecte et per accidens, quatenus aliquis contraria, quae rem corrumpere possent, removet ; sicut si aliquis puerum custodiat, ne cadat in ignem, eum conservare dicitur. « Et si Deus dicitur aliqua conservare, sed non omnia ; quia quaedam sunt quae non habent corruptentia, quae necesse sit remove ad rei conservationem. » (P. 1, q. 104, a. 1.)

¹ Cf. P. 1, q. 104 ; *De Potent.*, q. 5 ; *Cont. Gent.*, l. 3, 65.

Positive, et per se directe « quando scilicet illud quod conservatur, dependet a conservante, ut sine eo esse non possit. » (P. 1, q. 104, a. 1.)

Haec conservatio positiva directa potest esse vel *mediata*, vel *immediata*. *Mediata* consistit in influxu aliquorum principiorum vel dispositionum, quae necessaria sunt ut res in esse conservetur; ejusmodi, v. gr., sunt calor et humiditas in corpore humano. — *Immediata* consistit in continuo influxu illius esse, quod Deus creaturae ab initio elargitus est. Haec est principalior conservatio, quae vocatur etiam *continuata creatio* « non enim aliter (Deus) eas in esse conservat quam semper eis esse dando ». (P. 1, q. 9, a. 2.) Unde « conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse ». (P. 1, q. 104 a. 1, ad. 4.)

832. Prop. Res creatae indigent a Deo conservari. — Certa.

PROB. I. Ex S. Scriptura. Legimus (*Sap.*, xi, 26) : *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non est conservaretur?* — (*Hebr.*, i, 3) : *Portans omnia verbo virtutis suae.*

II. Ex Traditione. Ait S. Augustinus : « Creatoris namque potentia et omnipotentis atque omnitenentis virtus causa subsistendi est omni creaturae : quae virtus ab eis quae creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret. Neque enim, sicut structor aedium cum fabricaverit, abscedit, atque illo cessante atque abscedente, stat opus ejus ; ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit. » (*Super gen. ad litt.*, l. 4, c. 12, M., 34, c. 304.) — Et S. Gregorius Naz. : « Quonam modo universa haec rerum moles vel producta unquam fuisset, vel consisteret, nisi Deus omnia in rerum creatura protulisset, atque conservaret ? » (*Orat.* 28, alias 34, n. 6, M., 36, c. 31.)

III. Ex Ratione. « Nullus effectus, ait S. Thomas, potest remanere si auferatur id quod erat causa ejus in quantum hujusmodi. » (*De Verit.*, q. 5, a. 8, ad 8.) Sic, v. gr., in artificialibus, architectus est causa efficiens non ipsius esse, sed $\tau\omega$ fieri domus, ac proinde cessante actione aedificatoris, cessat effectus, id est, $\tau\omega$ fieri domus ; et in naturalibus, forma est causa $\tau\omega$ esse lapidis, ac proinde cessante forma, destruitur $\tau\omega$ esse lapidis. Sed cum Deus sit ipsum esse essentialiter, necesse est ut ab ipso sit omne esse participatum ; Deus ergo est causa non solum $\tau\omega$ fieri, sed $\tau\omega$ esse cujuslibet creaturae. Ergo si actio Dei cessaret, ipsum esse cujuslibet creaturae

evanesceret. Igitur « absque omni dubio concedendum est quod res conservantur in esse a Deo, et quod in momento in nihilum redigerentur, cum a Deo desererentur ». (*De Pot.*, q. 5, a. 1.)

833. Quaeritur I. *An Deus omnia immediate conservet.*

Resp. Cum conservatio sit continuata creatio, de conservatione loquendum est sicuti de ipsa rerum productione. Praeterea, in qualibet re, *esse* possumus dupliciter considerare, scilicet ipsum *esse absolutum*, et *esse contractum* in tali genere, vel tali specie, vel tali individuo.

Jamvero, quaedam sunt quae Deus solus produxit, tum quoad *esse absolutum*, tum quoad *esse tale*; ut sunt Angeli, animae humanae, coeli, etc. Et haec Deus solus immediate conservat.

Quaedam sunt, ad quarum productionem Deus causas secundas, non solum materialem et formalem, quae intrant in essentiam rei, sed etiam efficientem adhibet; sicut, v. gr., sol ad hominis generationem concurrat; in his autem Deus producit *esse absolutum* immediate; causae autem secundariae producent *tale esse*; v. gr., esse lapidis, vel plantae. In his ergo Deus solus immediate esse absolutum conservat; ad conservandum vero esse *hoc* vel *tale*, causis intermediis utitur: sic, v. gr., ad conservationem plantae vel animalis, plures causae secundae concurrunt. « In ipsa rerum creatione, ait *S. Th.* (Deus) ordinem in rebus instituit, ut quaedam ab aliis dependerent, per quas secundario conservarentur in esse; praesupposita tamen principali conservatione quae est ab ipso. » (P. 1, q. 104, a. 2, ad 1.)

834. Quaeritur II. *An Deus aliquid in nihilum redigere possit.*

Resp. Affirmative: « Quod Deus creaturae esse communicat, ait *S. Th.*, ex Dei voluntate dependet; nec aliter res in esse conservat, nisi in quantum eis continue influit esse. Sicut ergo antequam res essent, potuit eis non communicare esse, et sic eas non facere, ita postquam jam factae sunt, potest eis non influere esse et sic esse desinerent, quod est eas in nihilum redigere. » (P. 1, q. 104, a. 3.)

Sed de facto Deus nihil annihilat. Dicitur enim (*Eccles.*, III, 14); *Didici quod omnia opera quae fecit Deus, perseverent in aeternum.* Creaturae enim spirituales ex natura sua ita comparatae sunt, ut semper durent; corporalia vero, quando esse desinunt, non penitus destruuntur, sed in principia componentia resolvuntur; formae etiam et accidentia « non omnino in nihilum rediguntur, non quia aliqua pars eorum remanet, sed remanent in potentia materiae vel subiecti. » (P. 1, q. 104, a. 4, ad 3.)

CAPUT II

De rerum motione in finem.

835. Res a Deo productae et in esse conservatae divina insuper motione indigent, ut in ordine ad finem suum operari valeant: quae motio, *conkursus divinus* nuncupatur, et in influxu quodam ipsius Dei in actionem causae secundae consistit.

Duplex distinguitur *conkursus*, *moralis* scilicet et *physicus*. — *Conkursus moralis* consistit in influxu morali, qui fit suasionem, exhortationem, jussione, comminationem, etc. — *Conkursus physicus* consis-

tit in influxu physico, v. gr., augendo vires agentis, vel eamdem cum agente eliciendo actionem, vel agens physice ad opus applicando.

Concursus physicus subdividitur in *mediatum* et *immediatum*. Concursus *mediatus* dicitur ille, quo Deus vires ad operandum tribuit atque conservat; *immediatus* vero ille est, quo Deus ad ipsam actionem causae secundae cooperatur.

Concursus physicus immediatus etiam subdividitur in *praeivium* et *simultaneum*. Concursus *praeivius* est influxus divinus actionem creaturae praecedens et causam secundam intrinsece et active ad agendum applicans. Concursus *simultaneus* est influxus, quo causa prima cum actione causae secundae ad eundem cum ea producendum effectum concurrat.

Demum, concursus physicus praeivius duplex distinguitur, *generalis* scilicet et *particularis*. *Generalis* est influxus, quo Deus voluntatem physice et praevie movet et inclinatur ad bonum in genere, qua praevia motione voluntas actuatur, et de potentia agendi transit in actum. — *Particularis* est influxus quo Deus, secundum juniores Thomistas, in quovis casu particulari, voluntatem praevie, active, physice et intrinsece applicat et determinat ad agendum. Qui concursus specialis *praedeterminatio physica* nuncupatur, quia Deus praevie et active voluntatem determinat ad omnes et singulas actiones.

Quibus notatis, dicendum est :

836. I. *Deus concursu mediato ad omnes creaturarum actiones concurrat.* — Deus enim est, qui creaturis dedit esse, et formam, ac virtutem agendi; et haec omnia in esse conservat. « Actionis alicujus rei, ait S. Thomas, res alia potest dici causa multipliciter. Uno modo quia tribuit ei virtutem operandi... et hoc modo Deus agit omnes actiones naturae, quia dedit rebus naturalibus virtutes per quas agere possunt. » (*De Pot.*, q. 3, a. 7.)

837. II. *Deus concursu praevio causas secundas ad agendum applicat.* — Deus enim est primum movens immobile, a quo omnis creaturarum motus necessario procedit. « Sed quia nulla res, ait S. Thomas, per seipsam movet vel agit nisi sit movens non motum, tertio modo dicitur una res esse causa actionis alterius in quantum movet eam ad agendum; in quo non intelligitur collatio aut conservatio virtutis activae, sed applicatio virtutis ad actionem, sicut homo est causa incisionis cultelli ex hoc ipso quod applicat acumen cultelli ad incidendum movendo ipsum. Et quia natura inferior agens non agit nisi mota, eo quod hujusmodi corpora inferiora sunt alterantia

alterata, coelum autem est alterans non alteratum, et tamen non est movens nisi motum, et hoc non cessat quousque perveniatur ad Deum : sequitur de necessitate quod Deus sit causa actionis cujuslibet rei naturalis ut movens et applicans virtutem ad agendum. » (*De Pot.*, q. 3, a. 7.)

838. III. *Deus concursu simultaneo cum omnibus creaturarum actionibus concurrat.* — Legimus enim (Is., xxvi, 12.). *Omnia opera nostra operatus es nobis.* (I, *Corinth.*, xii, 6) : *Operatur omnia in omnibus.* — (*Phil.*, ii, 13) : *Operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate.*

Probatur ratione. In omni actione adest realitas quaedam physica, seu quoddam *esse*. Atqui esse participatum, quodcumque sit, non potest causari tanquam a propria causa, nisi ab eo, qui est esse per essentiam, qui est solus Deus. Ergo quia « ipse Deus est proprie causa ipsius esse universalis in omnibus rebus, quod inter omnia est magis intimum rebus, sequitur quod Deus in omnibus intime operetur » (P. 1, q. 105, a. 5.) — Et : « Omne operans est aliquo modo causa essendi, vel secundum esse substantiale, vel accidentale. Nihil autem est causa essendi, nisi in quantum agit in virtute divina, Omne igitur operans operatur per virtutem Dei. » (*Cont. Gent.*, l. 3, 67 ; cf. etiam c. 66.)

« Sic ergo, concludit S. Thomas, Deus est causa actionis cujuslibet in quantum dat virtutem agendi, et in quantum conservat eam, et in quantum applicat actioni, et in quantum ejus virtute omnis alia virtus agit. Et cum conjunxerimus his quod Deus sit sua virtus, et quod sit intra rem quamlibet, non sicut pars essentiae, sed sicut tenens rem in esse, sequetur quod ipse in quolibet operante immediate operetur, non exclusa operatione voluntatis et naturae. » (*De Pot.*, q. 3, a. 7.)

839. *Scholium I. De conciliatione divinae cooperationis cum operatione creaturae.* — 1° Deus « in quolibet operante immediate operatur, non exclusa operatione voluntatis et naturae ». Quomodo autem in una eademque actione cooperentur Deus et creatura, explicat S. Doctor (*Cont. Gent.*, l. 3, 70) : « Non sic idem effectus causae naturali et divinae virtuti attribuitur quasi partim a Deo et partim a naturali agente fiat, sed totus ab utroque secundum alium modum ; sicut idem effectus totus attribuitur instrumento, et principali agenti etiam totus. »

2° Igitur totus effectus a Deo et totus a causa secunda procedit, *sed secundum alium modum.* Eam autem modi diversitatem declarat

D. Th. (Cont. Gent., l. 3, 66) : « Igitur esse est proprius effectus primi agentis, et omnia alia agunt ipsum, in quantum agunt in virtute primi agentis ; secunda autem agentia quae sunt quasi particulantia et determinantia actionem primi agentis, agunt, sicut proprios effectus, alias perfectiones quae determinant esse. » — Et (De Verit., q. 5, a. 9, ad 10) addit : « Causa primaria plus dicitur influere quam secunda, in quantum ejus effectus est intimior et permanentior in causato quam effectus causae secundae ; tamen magis similatur causae secundae, quia per eam determinatur quodam modo actus primae causae ab hunc effectum. »

840. Scholium II. De divino concursu ad liberas hominis actiones. — In hac quaestione de concursu Dei ad actiones creaturarum acerrima inter Theologos viget controversia, quando nimirum de motione voluntatis humanae quaestio agitur.

MOLINISTAE omnem concursum Dei praevium, ut libertati contrarium, prorsus rejiciunt, unumque admittunt concursum simultaneum, quo Deus agit, non in voluntatem ut eam ad operandum moveat, sed cum voluntate, ad eundem cum ea producendum effectum.¹

ANTIQUIORES THOMISTAE, qui ante Bannesium floruerunt, docent communiter : praeter concursum simultaneum admittendam esse motionem quamdam physicam praeviam, *sed generalem*, qua Deus voluntatem creatam ad bonum in genere movet, et de potentia reducit ad actum ; voluntatem autem, hac praevia motione actuatam, seipsam ex consilio propriae rationis ad bona particularia determinare ; praedeterminationem vero physicam voluntatis ad bona quaeque particularia, omnino rejiciunt.

JUNIORES THOMISTAE, qui post Bannesium claruerunt, docent ad omnes et singulos actus voluntatis, etiam ad actum peccaminosum, necessariam esse motionem Dei praeviam physicam, non solum generalem, sed particularem determinate scilicet ad quemlibet actum ; eo tamen cum discrimine, quod ad actum peccaminosum quod attinet, Deus movet ad actum non in quantum est peccaminosus, sed in quantum est realitas quaedam physica.

Hanc physicam praemotionem seu praedeterminationem definiunt : *Influxus quo Deus praevie, active et intrinsece applicat causam secundam ad agendum.* (GOUDIN, *Phil.*, P. 4, disp. 2, q. 3, a. 2.) Hanc autem physicam praedeterminationem ad quemlibet actum

¹ Cf. Liberatore, *Theol. nat.*, c. 4, a. 2.

adeo necessariam dicunt, ut, nisi Deus voluntati quoad quemlibet actum inspiret actualem efficacitatem, physice et active, eam *interius inclinando, applicando, determinando, ac ultimam illam activitatem, ad quam statim sequitur actio, influendo* (Goudin), voluntas ad nihil unquam sese determinare possit. — Hanc genoinam S. Thomae mentem esse contendunt.

Quid in hac quaestione verisimilius videatur, paucis indicabimus; praenotando tamen in praesenti quaestionem non moveri de actibus hominis supernaturalibus, de quibus in tractatu de gratia sermo occurret; sed de actibus liberis in ordine pure naturali.

841. Prop. I. *Praeter concursum simultaneum admittendus est pro voluntate humana concursus quidam praevious physicus.*

Probata manet propositio ex ratione generali supra allata (n. 837). Praeterea, ut ait S. Thomas (1. 2, q. 9, 1. 4). « Quantum ad exercitium actus adhuc necesse est ponere voluntatem ab aliquo principio exteriori moveri. Omne enim quod quandoque est agens in actu, et quandoque in potentia, indiget moveri ab aliquo movente. Manifestum est autem quod voluntas incipit velle aliquid, cum hoc prius non vellet. Necesse est ergo quod ab aliquo moveatur ad volendum... Unde necesse est ponere quod in primum motum voluntatis voluntas prodeat ex instinctu alicujus exterioris moventis. » — « Et ideo quantumcumque natura aliqua spiritualis ponatur perfecta, non potest in suum actum procedere nisi moveatur a Deo. » (1. 2, q. 109, a. 1.)

Nec satis est dicere Deum, ut objectum, voluntatem movere. Etenim, ut ait S. Thomas (1. q. 105, a. 4): « voluntas movetur ab objecto quod est bonum, et ab eo qui causat virtutem volendi... Solus autem Deus est bonum universale. Unde ipse solus implet voluntatem, et sufficienter eam movet ut objectum. Similiter autem et virtus volendi a solo Deo causatur. Velle enim nihil aliud est quam inclinatio quaedam in objectum voluntatis, quod est bonum universale. Inclinare autem in bonum universale est primi moventis cui proportionatur ultimus finis; sicut in rebus humanis dirigere ad bonum commune est ejus qui praeest multitudini. Unde utroque modo proprium est Dei movere voluntatem, sed maxime secundo modo interius eam inclinando. »

842. Prop. II. *Admitti potest praedeterminatio physica in sensu recentiorum thomistarum; sed melius est eam hoc sensu acceptam rejicere.*

PROB. I^a PARS, ex auctoritate praesertim neo-thomistarum, qui

eam unanimiter admittunt ; et ex libertate, quam ex hac parte cui-libet tribuit Ecclesia.

PROB. II^a PARS, id est, *melius rejicitur* ¹. — Ex innumeris, quae contra istam praedeterminationem physicam, argumentis, duo indicasse ad propositum nostrum sufficit :

1° *Praedeterminatio physica non videtur stare posse cum libertate hominis* ².

PROB. Voluntas non est libera in his, in quibus non potest non operari, vel ad quorum opposita ipsa sese determinare non potest. Atqui hoc locum habet in praedeterminatione physica. — Ergo.

Prob. min. S. Thomas (1. 2, q. 10, a. 4, ad 3), ait : « Si Deus movet voluntatem ad aliquid, impossibile est huic positioni quod voluntas ad illud non moveatur. » Ergo, posita praedeterminatione, voluntas non potest non operari ; ergo tollitur libertas indifferentiae.

Praeterea (4. *Sent.*, D. 49, q. 1, a. 2, q. 2, ad 1), ait : « Potentia rationalis se habet ad opposita in his quae ei subsunt ; et haec sunt illa quae per ipsam determinantur ; non autem potest in opposita illorum quae sunt ei ab alio determinata ; et ideo voluntas non potest in oppositum ejus ad quod ex divina impressione determinatur, scilicet in oppositum finis ultimi ; potest autem in oppositum eorum quae ipsa sibi determinat, sicut sunt ea quae ordinantur in finem ultimum, quorum electio ad ipsam pertinet. » Ergo, si voluntas ad bona particularia ex praemotione physica praedeterminaretur, ipsa non posset in eorum oppositum ; ac proinde tolleretur libertas specificationis.

2° *Praedeterminatio physica non videtur stare posse cum Dei sanctitate.*

PROB. Si Deus praevie et physice voluntatem interius inclinatur, determinatur, et applicatur ad actum malum, v. gr., ad actum odii Dei, licet haec motio ad solam actus entitatem, non autem ad ejus difformitatem sese extendatur ; si, posita hac Dei praedeterminatione ad entitatem actus mali, impossibile est voluntatem hic et nunc ad illum actum non moveri, non apparet quomodo Deus non sit causa peccati.

Hac ratione ducti, antiquiores thomistae praeviam motionem Dei ad actus malos omnino rejecerunt, teste Sebastiano Knippenberg *Ord. Praed.*, qui in sua responsione ad P. Kirsch S. J., art. 3, scribit : « Licet Deus generaliter inclinet, seu moveat causas secundas ad connaturales suos actus, non tamen per particularem motionem

¹ Cf. Effinger, *Conc. thom.*, P. 1, Diss. 5, p. 239. — ² *Ibid.*, Diss. 5, § 2, p. 262.

directe sive determinate movet voluntatem ad materiam illicitam, seu ad id quod de se est illicitum. Ita communiter antiquiores thomistae. *Capreolus* (2. *Sent.*, D. 37, q. 1, a. 2) : « Motio Dei non determinat voluntatem creatam ad aliquid quod est secundum se malum. » *Conradus* (1. 2, q. 79, a. 1) : « Non oportet, cum aliquis vult, antequam velit, praevidiam esse motionem Dei, cum volitio sit mala » ; et (q. 9, a. 6, ad 3) : « Voluntas nunquam movetur ad malum a Deo, sed ad bonum in communi ; sed si aliquem determinate ad bonum verum moveat, hoc non est generale. » — *Soto* (l. 1, *De gratia et natura*, c. 18) ; — *Ferrariensis* (3 *Cont. Gent.*, c. 71) ; — *Medina* (1. 2, q. 79, a. 2) ; — etc... — Omnes dicunt Deum esse causam actus qui est in peccato, et ab illo esse ut primo motore ; sed inde non sequitur quod etiam determinate moveat ad illum exercendum in materia illicita ; unde *Gonzales* (in *I. p.*, *Disp.* 59, sect. 2), sic scribit : « Dico tertio : Deus non concurrat concursu praevio in voluntatem, physice praedeterminando illam per se et directe ad actum peccati hic et nunc. Conclusio est expresse S. Thomae et discipulorum ejus : Pro contraria sententia inducit Didacum Alvarez, forsitan ipse est primus. » (*Apud Effinger*, p. 142.)

Si autem cum sola motione praevia ad bonum in genere, absque speciali motione particulari, voluntas seipsam determinare potest ad actum malum, non apparet ratio cur haec motio generalis non sufficeret, ut voluntas per eam ad actum bonum ordinis naturalis seipsam determinare possit. Sit igitur :

843. Prop. III. *Deus motione praevia movet hominem ad bonum in genere, et homo ista motione actuatus sese ad bona particularia determinat*¹.

PROB. Ex Auctoritate D. Thomae. Doctrina quae in prop. enuntiatur, est expressa S. Thomae doctrina. « Deus, *inquit*, movet voluntatem hominis sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis, quod est bonum, et sine hac universali motione homo non potest aliquid velle ; sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud, quod est vere bonum vel apparens bonum. Sed tamen interdum specialiter Deus movet aliquos ad aliquid determinate volendum, quod est bonum, sicut in his quos movet per gratiam. » (1. 2, q. 9, a. 6, ad 3.)

Et, *De Verit.*, q. 22, a. 6, ait *S. Doctor* : « Quia omne mobile reducitur ad immobile, et indeterminatum ad determinatum, sicut ad

¹ Cf. Koellin, 1. 2, q. 9, a. 6, ad 3 ; Effinger, *Conc. thom.*, Diss. 3, § 3, p. 128 ; Duplessis, *Dissert. De praedes. phys.* (inter opera Grandin), t. 3, in fine, et T. 6, p. 392.

principium ; ideo oportet quod id ad quod voluntas est determinata, sit principium appetendi ea ad quae non est determinata, et hoc est finis ultimus. Invenitur autem indeterminatio voluntatis respectu trium ; scilicet respectu objecti, respectu actus, et respectu ordinis in finem. » Ergo si voluntas est indeterminata respectu horum trium, non potest dici quod sit ab ipso Deo ad quemlibet actum determinata ; sed ipsa voluntas « in quantum actu vult finem, reducit se de potentia in actum respectu eorum quae sunt ad finem ». (1. 2, q. 9, 0. 3, ad 1.)

Cum autem voluntas sit indifferens ad utrumlibet, in hac sua determinatione dirigitur per consilium rationis : « Voluntas cum sit ad utrumlibet, per aliquid determinatur ad unum, scilicet per consilium rationis ; nec oportet hoc esse per aliquid agens extrinsecum. » (Cf. etiam P. 1, q. 105, a. 4 ; et 4. *Sent. in propositione praecedente citatum*) ¹.

Quod magis adhuc ex eo manifestatur, quod S. Thomas contraponit modum operandi Dei in rebus naturalibus modo operandi in voluntate (2. *Sent.*, D. 25, q. 1, a. 1, ad 3) : « Deus operatur in omnibus ita tamen quod in unoquoque secundum ejus conditionem ; unde in rebus naturalibus operatur sicut ministrans virtutem agendi et sicut determinans naturam ad talem actionem ; in libero autem arbitrio, hoc modo agit ut virtutem agendi sibi ministret, et ipso operante liberum arbitrium agat ; sed tamen determinatio actionis et finis in potestate liberi arbitrii constituitur ; unde remanet sibi dominium sui actus, licet non ita sicut primo agenti. » (Cf. etiam 2. *Sent.*, D. 38, q. 1, ad 1.)

844. Hanc esse mentem divi Thomae testatur *Conradus Koellin* ², antiquior thomista, dicens, quod motio Dei specialis ad actum « non videtur esse mens D. Thomae ; sed solum quod Deus semper sicut universalis motor omnis voluntatis movet omnem voluntatem in ordine suo ad bonum ut sic, quia videlicet Deus movendo ad exercitium movet ut velit aliquid secundum conditionem naturae suae, quae est inclinatio potentialis in bonum ut sic, quod quidem bonum continet sub se apparens et existens, et sine motione Dei ad exercitium, quae tamen est per generalem influentiam, voluntas nihil posset velle sicut nec quodcumque creatum agere potest quamcumque actionem sine motione Dei generali ; sed hac motione praesupposita, voluntas per innatam libertatem ex indeterminatione rationis

¹ Cf. Effinger, p. 244. — ² Cf. 1. 2, q. 9, a. 6, ad 3 ; Cf. etiam q. 109, a. 1 et 2 ; Effinger, Dist. 5, § 1.

potest sub ista motione Dei se determinare ad hoc vel illud bonum ; et ex hac ratione incidit peccatum ». Cum Conrado Koellin concordant antiquiores et celeberrimi interpretes D. Thomae, qui ante ortam litem de physicis praedeterminationibus claruerunt ¹.

Possumus igitur admittere mentem S. Thomae eam esse, scilicet : Deum physice et praevis movere hominem sola motione generali ad bonum in genere ; hominemque sic motum, absque particulari motione praevis, per rationis iudicium seipsum ad hoc vel illud bonum in particulari determinare.

Hac ratione optime explicatur peccatum, quomodo scilicet sit et a Deo et ab homine. *Est a Deo* in quantum est realitas quaedam, quam Deus concursu simultaneo una cum creatura producit ³, sicuti supra dictum est de quolibet esse (n. 838). *Est ab homine*, in quantum homo, sub motione Dei generali, seipsum determinat ad bonum quoddam particulare, quod est apparens bonum, non habens debitam rectitudinem : et ideo tota deformitas est ab homine. « Ipsa potentia voluntatis, quantum in se est, ait S. Th., indifferens est ad plura ; sed quod determinate exeat in hunc actum vel in illum, non est ab alio determinante sed ab ipsa voluntate... et ideo propriissime actus voluntatis a voluntate esse dicitur ; unde si aliquis defectus sit in actu ejus, ipsi voluntati in culpam et peccatum imputatur. » (2. Sent., D. 38, q. 1, a. 1.)

¹ Maxima eorum testimonia reperies apud Did. Ruiz., *De scientia Dei*, Disp. 49, Sect. 6, p. 434. — ² Cf. 1. 2, q. 79, a. 2.

APPENDIX I

SACRAE ROMANAE ET UNIVERSALIS INQUISITIONIS

DECRETUM

Feria IV, die 3 Julii 1907.

Lamentabili sane exitu aetas nostra freni impatiens in rerum summis rationibus indagandis ita nova non raro sequitur ut, dimissa humani generis quasi haereditate, in errores incidat gravissimos. Qui errores longe erunt perniciosiores, si de disciplinis agitur sacris, si de Sacra Scriptura interpretanda, si de fidei praecipuis mysteriis. Dolendum autem vehementer inveniri etiam inter catholicos non ita paucos scriptores qui, praetergressi fines a patribus ac ab ipsa Sancta Ecclesia statutos, altioris intelligentiae specie et historicae considerationis nomine, eum dogmatum progressum quaerunt qui, reipsa, eorum corruptela est.

Ne vero hujus generis errores, qui quotidie inter fideles sparguntur, in eorum animis radices figant ac fidei sinceritatem corrumpant, placuit SSmo D. N. Pio divina providentia Pp. X ut per hoc Sacrae Romanae et Universalis Inquisitionis officium ii qui inter eos praecipui essent, notarentur et reprobarentur.

Quare, instituto diligentissimo examine, praehabitoque RR. DD. Consultorum voto, Emi ac Rmi Dñi Cardinales in rebus fidei et morum Inquisitores Generales propositiones quae sequuntur reprobandas ac proscribendas esse judicarunt, prouti hoc generali Decreto reprobantur ac proscribuntur ¹ :

I. Ecclesiastica lex quae praescribit subjicere praeviae censurae libros Divinas respicientes Scripturas, ad cultores critices aut exegeteos scientificae librorum Veteris et Novi Testamenti non extenditur.

II. Ecclesiae interpretatio Sacrorum Librorum non est quidem spernenda, subjacet tamen accuratori exegetarum judicio et correctioni.

¹ Ad studiosi laboris utilitatem, pro majori parte istarum propositionum auctores quodam indicamus, ubi damnatus error vel formaliter continetur, vel saltem clare ac manifeste innuitur. — Imprimis vero volumina sacerdotis Loisy : *L'Évangile et l'Eglise*, et : *Autour d'un petit livre*, citare necessarium est, quippe quae recte vocaretur *catechismus modernismi*, adeo ut a non paucis modernismus non immerito etiam *Loisysmus* nominetur.

I. — Loisy, *Autour d'un petit livre*, p. x, 50, 150. — Houtin, *La crise du clergé*, p. 26. Et : *La question biblique au XIXe siècle*, p. 181.

II. Loisy, *Autour*, p. 15.

III. Ex judiciis et censuris ecclesiasticis contra liberam et cultiorem exegesis latis colligi potest fidem ab Ecclesia propositam contradicere historiae, et dogmata catholica cum verioribus christianae religionis originibus componi reipsa non posse.

IV. Magisterium Ecclesiae ne per dogmaticas quidem definitiones genuinum Sacrarum Scripturarum sensum determinare potest.

V. Quum in deposito fidei veritates tantum revelatae contineantur, nullo sub respectu ad Ecclesiam pertinet iudicium ferre de assertionibus disciplinarum humanarum.

VI. In definiendis veritatibus ita collaborant discens et docens Ecclesia, ut docenti Ecclesiae nihil supersit nisi communes discantis opinioniones sancire.

VII. Ecclesia, cum proscribit errores, nequit a fidelibus exigere ullum internum assensum, quo iudicia a se edita complectantur.

VIII. Ab omni culpa immunes existimandi sunt qui reprobationes a Sacra Congregatione Indicis aliisque Sacris Romanis Congregationibus latis nihili pendunt.

IX. Nimiam simplicitatem aut ignorantiam prae se ferunt qui Deum credunt vere esse Scripturae Sacrae auctorem.

X. Inspiratio librorum Veteris Testamenti in eo constitit quod scriptores israelitae religiosas doctrinas sub peculiari quodam aspectu, gentibus parum noto aut ignoto, tradiderunt.

XI. Inspiratio divina non ita ad totam Scripturam Sacram extenditur, ut omnes et singulas ejus partes ab omni errore praemuniat.

XII. Exegeta, si velit utiliter studiis biblicis incumbere, in primis quamlibet, praeconceptam opinionem de supernaturali origine Scripturae Sacrae seponere debet, eamque non aliter interpretari quam cetera documenta mere humana.

XIII. Parabolas evangelicas ipsimet Evangelistae ac christinae secundae et tertiae generationis artificiose digesserunt, atque ita rationem dederunt exigui fructus praedicationis Christi apud judaeos.

III. Loisy, *Autour*, p. xxii ss., 211. — Tyrrel, *A much abused letter*, p. 48.

IV. Loisy, *Autour*, p. 15, 221 ss.

VI. Loisy, *L'Évangile et l'Eglise*, p. 169, 219. — Le Roy, *Dogme*, p. 48.

IX. Henry, *Le chrétien du xxe siècle*, ch. 9, p. 66. — Sabatier, *Esquisse d'une philosophie de la religion*, p. 47 ss.

X. Réville, *Jésus de Nazareth*, t. I, p. 24 ss. — Sabatier, *Esquisse*, p. 153, ss.

XI. Loisy, *Autour*, p. 68. — Houtin, *La question biblique au xxe siècle*, p. 29, 32. — P. Néon, *Sermon pour la Toussaint de l'an 2000*, p. 10 ss. — Léon Denis, *Après la mort*, p. 85. — Lefranc, *Conflits de la science et de la bible*, per totum.

XII. Loisy, *Autour*, p. 34.

XIII. Loisy, *Autour*, p. 33, 78, 81; *Études évangéliques*, p. 73.

XIV. In pluribus narrationibus non tam quae vera sunt Evangelistae retulerunt, quam quae lectoribus, etsi falsa, censuerunt magis proficua.

XV. Evangelia usque ad definitum constitutumque canonem continuis additionibus et correctionibus aucta fuerunt : in ipsis proinde doctrinae Christi non remansit nisi tenue et incertum vestigium.

XVI. Narrationes Joannis non sunt propria historia, sed mystica Evangelii contemplatio ; sermones, in ejus evangelio contenti, sunt meditationes theologicae circa mysterium salutis historica veritate destitutae.

XVII. Quartum Evangelium miracula exaggeravit non tantum ut extraordinaria magis apparerent, sed etiam ut aptiora fierent ad significandum opus et gloriam Verbi Incarnati.

XVIII. Joannes sibi vindicat quidem rationem testis de Christo ; re tamen vera non est nisi eximius testis vitae christianae, seu vitae Christi in Ecclesia, exeunte primo saeculo.

XIX. Heterodoxi exegetae fidelius expresserunt sensum verum Scripturarum quam exgetae catholici.

XX. Revelatio nihil aliud esse potuit quam acquisita ab homine suae ad Deum relationis conscientia.

XXI. Revelatio, objectum fidei catholicae constituens, non fuit cum Apostolis completa.

XXII. Dogmata quae Ecclesia perhibet tanquam revelata, non sunt veritates e coelo delapsae, sed sunt interpretatio quaedam factorum religiosorum quam humana mens laborioso conatu sibi comparavit.

XXIII. Existere potest et reipsa existit oppositio inter facta quae in Sacra Scriptura narrantur eisque innixa Ecclesiae dogmata ; ita ut criticus tanquam falsa rejicere possit facta quae Ecclesia tanquam certissima credit.

XIV. Loisy, *Autour*, p. 44, 85 ; *L'Évangile*, p. 84. — Le Roy, *Dogme*, p. 196.

XV. Loisy, *Autour*, p. 80 ss. ; *L'Évangile*, p. XXI. — *Progr. des modernistes*, p. 90.

XVI. Loisy, *L'Évangile*, p. 9 ; *Autour*, p. 86 ss., 93, 130. — Houtin, *La question biblique au xxe siècle*, p. 259. — Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 83 ss.

XVII. Loisy, *Le 4e Évangile*, p. 88. — Saintyves, *Le miracle et la critique historique*, p. 68 ss.

XVIII. Loisy, *Études évangéliques*, p. XII ; *Le 4e Évangile*, p. 129, 131 ; *Autour*, p. 94 ss. — Réville, *Jésus de Nazareth*, t. 1, p. 327.

XIX. Loisy, *Autour*, p. 23. — Houtin, *Question bibl. au xxe siècle*, p. 254.

XX. Loisy, *Autour*, p. 195. — Sabatier, *Esquisse*, p. 32 ss.

XXI. *Progr. des modernistes*, p. 90. — Loisy, *Autour*, p. 207.

XXII. Loisy, *L'Évangile*, p. 283 ; *Autour*, p. 189. — Sabatier, *Esquisse*, p. 54.

XXIII. Loisy, *Autour*, p. VIII, 41 ss., 54, 145, 148. — *Programme des modernistes*, p. 77. — Le Morin, *Vérités*, p. 29.

XXIV. Reprobandus non est exegeta qui praemissas adstruit, ex quibus sequitur dogmata historice falsa aut dubia esse, dummodo dogmata ipsa directe non neget.

XXV. Assensus fidei ultimo innititur in congerie probabilitatum.

XXVI. Dogmata fidei retinenda sunt tantummodo juxta sensum practicum, idest tanquam norma praeceptiva agendi, non vero tanquam norma credendi.

XXVII. Divinitas Jesu Christi ex Evangeliiis non probatur; sed est dogma quod conscientia christiana e notione Messiae deduxit.

XXVIII. Jesus, quum ministerium suum exercebat, non in eum finem loquebatur ut doceret se esse Messiam, neque ejus miracula eo spectabant ut id demonstraret.

XXIX. Concedere licet Christum quem exhibet historia multo inferiorem esse Christo qui est objectum fidei.

XXX. In omnibus textibus evangelicis nomen *Filius Dei* aequivalet tantum nomini *Messias*, minime vero significat Christum esse verum et naturalem Dei Filium.

XXXI. Doctrina de Christo quam tradunt Paulus, Joannes et Concilia Nicaenum, Ephesinum, Chalcedonense, non est ea quam Jesus docuit, sed quam de Jesu concepit conscientia christiana.

XXXII. Conciliari nequit sensus naturalis textuum evangelicorum cum eo quod nostri theologi docent de conscientia et scientia infallibili Jesu Christi.

XXXIII. Evidens est cuique qui praeconceptis non ducitur opinionibus, Jesum aut errorem de proximo messianico adventu fuisse professum, aut majorem partem ipsius doctrinae in Evangeliiis Synopticis contentae authenticitate carere.

XXXIV. Criticus nequit asserere Christo scientiam nullo circumscriptam limite nisi facta hypothese, quae historice haud concipi potest quaeque sensui morali repugnat, nempe Christum uti homi-

XXIV. Loisy, *Autour*, p. VIII.

XXVI. Le Roy, *Dogme et critique*, per totum, speciatim p. 25, 32. — William James, *L'expérience religieuse*, p. 374 ss. — *Progr. des modernistes*, p. 51.

XXVII. Loisy, *Autour*, p. 117.

XXVIII. Loisy, *Autour*, p. 33; *L'Évangile*, p. 17.

XXIX. Loisy, *Autour*, p. 93, 111, 113. — Sabatier, *Esquisse*, p. 189 ss. — *Progr. des modernistes*, p. 138.

XXX. Loisy, *Autour*, p. 115; *L'Évangile*, p. 76, 91.

XXXI. Loisy, *Autour*, p. 118 ss., 136. — Sabatier, *Esquisse*, p. 190, 314.

XXXII. Loisy, *Autour*, p. xxiii.

XXXIII. Loisy, *Autour*, p. 68. — Houtin, *Quest. bibl. au xxe siècle*, p. 29. — Lefranc, *Conflits de la science*, p. 104 ss. — Sabatier, *Les religions d'autorité*, p. 56; *Esquisse*, p. 229 ss.

XXXIV. Loisy, *Autour*, p. 138 ss.

nem habuisse scientiam Dei et nihilominus noluisse notitiam tot rerum communicare cum discipulis ac posteritate.

XXXV. Christus non semper habuit conscientiam suae dignitatis messianicae.

XXXVI. Resurrectio Salvatoris non est proprie factum ordinis historici, sed factum ordinis mere supernaturalis, nec demonstratum nec demonstrabile, quod conscientia christiana sensim ex aliis derivavit.

XXXVII. Fides in resurrectionem Christi ab initio fuit non tam de facto ipso resurrectionis, quam de vita Christi immortalis apud Deum.

XXXVIII. Doctrina de morte piaculari Christi non est evangelica sed tantum paulina.

XXXIX. Opiniones de origine sacramentorum, quibus Patres Tridentini imbuti erant quaeque in eorum canones dogmaticos procul dubio influxum habuerunt, longe distant ab iis quae nunc penes historicos rei christianae indagatores merito obtinent.

XL. Sacramenta ortum habuerunt ex eo quod Apostoli eorumque successores ideam aliquam et intentionem Christi, suadentibus et moventibus circumstantiis et eventibus, interpretati sunt.

XLI. Sacramenta eo tantum spectant ut in mentem hominis revocent praesentiam Creatoris semper beneficam.

XLII. Communitas christiana necessitatem baptismi induxit, adoptans illum tanquam ritum necessarium, eique professionis christianae obligationes adnectens.

XLIII. Usus conferendi baptismum infantibus evolutio fuit disciplinaria, quae una ex causis exstitit ut sacramentum resolveretur in duo, in baptismum scilicet et poenitentiam.

XLIV. Nihil probat ritum sacramenti confirmationis usurpatum fuisse ab Apostolis; formalis autem distinctio duorum sacramentorum, baptismi scilicet et confirmationis, haud spectat ad historiam christianismi primitivi.

XXXV. Loisy, *L'Évangile*, p. 89 ss. — Sabatier, *Esquisse*, p. 199.

XXXVI. Loisy, *L'Évangile*, p. 118; *Autour*, p. 120, 169. — Le Roy, *Dogme*, p. 225.

XXXVII. Loisy, *Autour*, p. 120; *L'Évangile*, p. 118.

XXXVIII. Loisy, *L'Évangile*, p. 25, 113, 115 ss., 125; *Autour*, p. 124.

XXXIX. Loisy, *Autour*, p. 223 ss. — Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 241.

XL. Loisy, *L'Évangile*, p. 239; *Autour*, p. 234.

XLI. Loisy, *L'Évangile*, p. 264.

XLII. Loisy, *Autour*, p. 234. — Sabatier, *Les religions d'autorité*, p. 101.

XLIII. Loisy, *L'Évangile*, p. 240.

XLIV. Loisy, *Autour*, p. 234. — Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 254.

XLV. Non omnia quae narrat Paulus de institutione Eucharistiae (I, *Cor.*, xi, 23-25), historice sunt sumenda.

XLVI. Non adfuit in primitiva Ecclesia conceptus de christiano peccatore auctoritate Ecclesiae reconciliato ; sed Ecclesia nonnisi admodum lente hujusmodi conceptui assuevit. Imo etiam postquam poenitentia tanquam Ecclesiae institutio agnita fuit, non appellabatur sacramenti nomine, eo quod haberetur uti sacramentum probosum.

XLVII. Verba Domini *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* (*Joan.* xx, 22 et 23) minime referuntur ad sacramentum poenitentiae, quidquid Patribus Tridentinis asserere placuit.

XLVIII. Jacobus in sua epistola (vv. 14 et 15) non intendit promulgare aliquod sacramentum Christi, sed commendare pium aliquem morem, et si in hoc more forte cernit medium aliquod gratiae, id non accipit eo rigore quo acceperunt theologi qui notionem et numerum sacramentorum statuerunt.

XLIX. Coena christiana paullatim indolem actionis liturgicae assumente, hi qui Coenae praeesse consueverant, characterem sacerdotalem acquisiverunt.

L. Seniores qui in christianorum coetibus invigilandi munere fungebantur, instituti sunt ab Apostolis praesbyteri aut episcopi ad providendum necessariae crescentium communitatum ordinationi, non proprie ad perpetuandam missionem et potestatem Apostolicam.

LI. Matrimonium non potuit evadere sacramentum novae legis nisi serius in Ecclesia ; siquidem ut matrimonium pro sacramento haberetur necesse erat ut praecederet plena doctrinae de gratia et sacramentis theologica explicatio.

LII. Alienum fuit a mente Christi Ecclesiam constituere veluti societatem super terram per longam saeculorum seriem duraturam ; quin imo in mente Christi regnum coeli una cum fine mundi jamjam adventurum erat.

XLV. Loisy, *L'Évangile*, p. 244 ; *Autour*, p. 236 ss. — Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 259 ss.

XLVI. Loisy, *L'Évangile*, p. 240 ss ; *Autour*, p. 246. — Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 278 ss.

XLVII. Loisy, *Autour*, p. 245-249.

XLVIII. Loisy, *Autour*, p. 250 ss. — Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 292.

XLIX. Loisy, *Autour*, p. 252. — Le Morin, *Vérités d'hier*, p. 294 ss. — Sabatier, *Esquisse*, p. 238 ; et : *Les religions d'autorité*, p. 153, 157 ss.

L. Loisy, *L'Évangile*, p. 137 ; *Autour*, p. 253.

LI. Loisy, *L'Évangile*, p. 246 ; *Autour*, p. 255. — Le Morin, p. 301 ss.

LII. Loisy, *L'Évangile*, p. 155. — Sabatier, *Les religions d'autorité*, p. 56.

LIII. Constitutio organica Ecclesiae non est immutabilis ; sed societas christiana perpetuae evolutioni aequae ac societas humana est obnoxia.

LIV. Dogmata, sacramenta, hierarchia, tum quod ad notionem tum quod ad realitatem attinet, non sunt nisi intelligentiae christianae interpretationes evolutionesque quae exiguum germen in Evangelio latens externis incrementis auxerunt perfec(er)eruntque.

LV. Simon Petrus ne suspicatus quidem unquam est sibi a Christo demandatum esse primatum in Ecclesia.

LVI. Ecclesia Romana non ex divinae providentiae ordinatione, sed ex mere politicis conditionibus caput omnium Ecclesiarum effecta est.

LVII. Ecclesia sese praebet scientiarum naturalium et theologiarum progressionibus infensam.

LVIII. Veritas non est immutabilis plusquam ipsa homo, quippe quae cum ipso; in ipso et per ipsum evolvitur.

LIX. Christus determinatum doctrinae corpus omnibus temporibus cunctisque hominibus applicabile non docuit, sed potius inchoavit motum quemdam religiosum diversis temporibus ac locis adaptatum vel adaptandum.

LX. Doctrina christiana in suis exordiis fuit judaica, seu facta est per successivas evolutiones primum paulina, tum joannica, demum hellenica et universalis.

LXI. Dici potest absque paradoxo nullum Scripturae caput, a primo Genesis ad postremum Apocalypsis, continere doctrinam prorsus identicam illi quam super eadem re tradit Ecclesia, et idcirco nullum Scripturae caput habere eundem sensum pro critico ac pro theologo.

LXII. Praecipui articuli Symboli Apostolici non eandem pro

LIII. Loisy, *L'Évangile*, p. 160 ss., 165 ; Autour, p. 177, 181.

LIV. Loisy, *L'Évangile*, p. 137 ss., 225, 1.

LIV. Loisy, *L'Évangile*, p. 137 ss., 225, 238 ; Autour, p. xxvi, 17, 161.

LV. Loisy, Autour, p. 17.

LVI. Loisy, *L'Évangile*, p. 140 ss. ; Autour, p. 183. — Sabatier, *Les religions d'autorité*, p. 69, 188.

LVII. Loisy, Autour, p. 211, 183. — Loriaux, *L'autorité des Évangiles*, p. 16. — Hartmann, *La religion de l'avenir*, c. 3, p. 29 ss.

LVIII. Loisy, Autour, p. 190, 191, 192. — Le Roy, *Dogme*, p. 355. — Léon Denis, *Après la mort*, p. 20.

LIX. Loisy, *L'Évangile*, p. xxi, 167 ss. ; *Études évangéliques*, p. xiii. — Sabatier, *Les religions d'autorité*, p. 93.

LX. Loisy, *L'Évangile*, p. 178 ss. — Tyrrel, *A much abused letter*, p. 77 ss. — Sabatier, *Esquisse*, p. 313 ss. ; *Les religions d'autorité*, p. 62.

LXI. Loisy, Autour, p. 19, 54 ; cf. *L'Évangile*, p. 212.

LXII. Loisy, Autour, p. 202.

christianis primorum temporum significationem habebant quum habent pro christianis nostri temporis.

LXIII. Ecclesia sese praebeat imparem ethicae evangelicae efficaciter tuendae, quia obstinate adhaeret immutabilibus doctrinis quae cum hodiernis progressibus componi nequeunt.

LXIV. Progressus scientiarum postulat ut reformationem conceptus doctrinae christianae de Deo, de Creatione, de Revelatione, de Persona Verbi Incarnati, de Redemptione.

LXV. Catholicismus hodiernus cum vera scientia componi nequit nisi transformetur in quemdam christianismum non dogmaticum, id est in protestantismum latum et liberalem.

Sequenti vero feria V, die 4 ejusdem mensis et anni, facta de his omnibus SSmo D. N. Pio PP. X accurata relatione, Sanctitas Sua Decretum Emorum Patrum adprobavit et confirmavit, ac omnes et singulas supra recensitas propositiones ceu reprobatae ac proscriptas ab omnibus haberi mandavit.

PETRUS PALOMBELLI

S. R. U. I. Notarius.

LXIII. Hartmann, *La religion de l'avenir*, ch. 3, p. 29.

LXIV. Loisy, *Autour*, p. xxiv, 65, 153 ss., 209; *L'Évangile*, p. 208 ss. — Sabatier, *Esquisse*, p. 317 ss., 320 ss.

LXV. Houtin, *La question biblique au xxe siècle*, p. 154 ss. — Sabatier, *Esquisse*, p. 317 ss. — Léon Denis, *Après la mort*, p. 92.

APPENDIX II

SS. DOMINI NOSTRI PII DIVINA PROVIDENTIA PAPAE X

LITTERAE ENCYCLICAE

AD PATRIARCHAS, PRIMATES, ARCHIEPISCOPOS, EPISCOPOS

ALIOSQUE LOCORUM ORDINARIOS

PACEM ET COMMUNIONEM CUM APOSTOLICA SEDE HABENTES

DE MODERNISTARUM DOCTRINIS

VENERABILES FRATRES

SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

(1) Pascendi dominici gregis mandatum Nobis divinitus officium id munus in primis a Christo assignatum habet, ut traditae sanctis fidei depositum vigilantissime custodiat, repudiatis profanis vocum novitatibus atque oppositionibus falsi nominis scientiae. Quae quidem supremi providentia pastoris nullo plane non tempore catholico agmini necessaria fuit: etenim, auctore humani generis hoste, nunquam defuere *virī loquentes perversa*¹, *vaniloqui et seductores*², *errantes et in errorem mittentes*³. (2) Verumtamen inimicorum crucis Christi, postrema hac aetate, numerum crevisse admodum fatendum est; qui, artibus omnino novis astutisque plenis, vitalem Ecclesiae vim elidere, ipsumque, si queant, Christi regnum evertere funditus nituntur. Quare silere Nobis diutius haud licet, ne muneri sanctissimo deesse videamur, et benignitas, qua, spe sanioris consilii, huc usque usi sumus, officii oblivio reputetur.

(3) Qua in re ut moram ne interponamus illud in primis exigit, quod fautores errorum jam non inter apertos hostes quaerendi sunt modo; verum, quod dolendum maxime verendumque est, in ipso latent sinu gremioque Ecclesiae, eo sane nocentiores, quo minus perspicui. — Loquimur, Venerabiles Fratres, de multis e catholicorum laicorum numero, quin, quod longe miserabilius, ex ipso sacerdotum coetu, qui, fucoso quodam Ecclesiae amore, nullo solido philosophiae ac theologiae praesidio, immo adeo venenatis imbuti penitus doctrinis quae ab Ecclesiae osoribus traduntur, Ecclesiae eiusdem renovatores, omni posthabita modestia animi, se jactitant;

Modernistarum
doctrina
perniciosis-
sima.

¹ Act. xx, 30. — ² Tit. I, 10. — ³ II. Tim. III, 13.

factoque audacius agmine, quidquid sanctius est in Christi opere impetunt, ipsa haud incolumi divini Reparatoris persona, quam, ausu sacrilego, ad purum putumque hominem extenuant.

*Sunt veri hostes
Ecclesiae.*

(4) Homines huiusmodi Ecclesiae Nos hostibus adscribere, etsi mirantur ipsi, nemo tamen mirabitur jure, qui, mente animi seposita cujus penes Deum arbitrium est, illorum doctrinas et loquendi agendique rationes cogitorit. Enimvero non is a veritate discedat, qui eos Ecclesiae adversarios quovis alio perniciosiores habeat. —

(5) Nam non hi extra Ecclesiam, sed intra, ut diximus, de illius perniciie consilia agitant sua : quamobrem in ipsis fere Ecclesiae venis atque in visceribus periculum residet, eo securiore damno, quo illi intimius Ecclesiam norunt. Adde quod securim non ad ramos surculosque ponunt ; sed ad radicem ipsam, fidem nimirum fideique fibras altissimas. Icta autem radice hac immortalitatis, virus per omnem arborem sic propagare pergunt, ut catholicae veritatis nulla sit pars unde manus abstineant, nulla quam corrumpere non elaborent.

Artes nocendi.

(6) Porro, mille nocendi artes dum adhibent, nihil illis callidius nihil insidiosius : nam et rationalistam et catholicum promiscue agunt, idque adeo simulatissime, ut incautum quemque facile in errorem pertrahant ; cumque temeritate maxime valeant, nullum est consecutionum genus quod horreant aut non obfirmate secureque obtrudant. Accedit praeterea in illis, aptissime ad fallendos animos, genus vitae cum maxime actuosum, assidua ac vehemens ad omnem eruditionem occupatio, moribus plerumque austeris quaesita laus. Demum, quod fere medicinae fiduciam tollit, disciplinis ipsi suis sic animo sunt comparati, ut dominationem omnem spernant nullaque recipiant frena ; et freti mendaci quadam conscientia animi, nituntur veritatis studio tribuere quod uni reapse superbiae ac pervicaciae tribuendum est. — (7) Equidem speravimus huiusmodi quodque homines ad meliora revocare : quo in genere suavitate primum tamquam cum filiis, tum vero severitate, demum, quanquam inviti, animadversione publica usi sumus. Nostis tamen, Venerabiles Fratres, quam haec fecerimus inaniter : cervicem, ad horam deflexam, mox extulerunt superbius. Iam si illorum solummodo res ageretur, dissimulare forsitan possemus : sed catholici nominis et contra securitas agitur. Quapropter silentium, quod habere diutius piaculum foret, intercipere necesse est ; ut personatos male homines, quales reapse sunt, universae Ecclesiae demonstramus.

*Necessitas eos
condemnandi.*

*Systema
modernista-
rum.*

(8) Quia vero modernistarum (sic enim jure in vulgus audiunt) callidissimum artificium est, ut doctrinas suas non ordine digestas

proponant atque in unum collectas, sed sparsas veluti atque invicem sejunctas, ut nimirum ancipites et quasi vagi videantur, cum e contra firmi sint et constantes; praestat, Venerabiles Fratres, doctrinas easdem uno heic conspectu exhibere primum, nexumque indicare quo invicem coalescunt, ut deinde errorum caussas scrutemur, ac remedia ad averruncandam perniciem praescribamus.

(9) Ut autem in abstrusiore ordinatim procedamus, illud ante omnia notandum est, modernistarum quemlibet plures agere personas ac veluti in se commiscere; philosophum nimirum, credentem, theologum, historicum, criticum, apologetam, instauratorem: quas singulatim omnes distinguere oportet; qui eorum systema rite cognoscere et doctrinarum antecessiones consequutionesque pervidere velit.

Plures agunt
personas.

(10) Jam, ut a philosopho exordiamur, philosophiae religiosae fundamentum in doctrina illa modernistae ponunt, quam vulgo *agnosticismum* vocant. Vi huius humana ratio *phaenomenis* omnino includitur, rebus videlicet quae apparent eâque specie qua apparent: earumdem praetergredi terminos nec jus nec potestatem habet. Quare nec ad Deum se erigere potis est, nec illius existentiam, ut per ea quae videntur, agnoscere. Hinc infertur, Deum scientiae obiectum directe nullatenus esse posse; ad historiam vero quod attinet, Deum subjectum historicum minime censendum esse. —

§ I.
MODERNISTA
PHILOSOPHUS.

a) Agnosticis-
mus.

(11) His autem positis, quid de *naturali theologia*, quid de *motivis credibilitatis*, quid de *externa revelatione* fiat, facile quisque perspiciet. Ea nempe modernistae penitus e medio tollunt, et ad *intellectualismum* amandant; ridendum, inquiunt, systema ac jamdiu emortuum. — (12) Neque illos plane retinet quod ejusmodi errorum portenta apertissime damnarit Ecclesia: siquidam Vaticana Synodus sic sanciebat: *Si quis dixerit Deum unum et verum, Creatorem et Dominum nostrum, per ea quae facta sunt, naturali rationis humanae lumine certo cognosci non posse, anathema sit*¹; itemque: *Si quis dixerit fieri non posse, aut non expedire, ut per revelationem divinam homo de Deo cultuque ei exhibendo edoceatur, anathema sit*²; ac demum: *Si quis dixerit revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse, ideoque sola interna cuiusque experientia aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere, anathema sit*³. —

Tollunt
naturalem
theologiam, etc.

Jam ab
Ecclesia
damnati.

(13) Qua vero ratione ex *agnosticismo*, qui solum est in ignorantione, ad *atheismum* scientificum atque historicum modernistae transeant, qui contra totus est in inficiatione positus: quo ideoque ratiocina-

Atheismus
scientificus.

¹ De Revel., can. I. — ² Ibid., can. II. — ³ De fide, can. III.

tionis jure, ex eo quod ignoretur utrum humanarum gentium historiae intervenerit. Deus necne, fiat gressus ad eandem historiam neglecto omnino Deo explicandam, ac si reapse non intervenerit; novit plane qui possit. Id tamen ratum ipsis fixumque est, atheam debere esse scientiam itemque historiam; in quarum finibus non nisi *phaenomenis* possit esse locus, exturbato penitus Deo et quidquid divinum est. — Qua ex doctrina absurdissima quid de sanctissima Christi persona, quid de Ipsius vitae mortisque mysteriis, quid pariter de anastasi deque in caelum ascensu tenendum sit, mox plane videbimus.

Fructus illius
doctrinae.

b) Immanentia
vitalis.

Explicatio
religionis
in ipso homine
quaerenda.

Immanentia
religiosa.

Indigentia
divini latens in
subconscientia.

c) Origo
religionis
in genere.

Incognoscibile.

(14) Hic tamen *agnosticimus*, in disciplina modernistarum, non nisi ut pars negans habenda est: positiva, ut aiunt, in *immanentia vitali* constituitur. Harum nempe ad aliam ex altera sic procedunt. — Religio, sive ea naturalis est sive supra naturam, ceu quodlibet factum, explicationem aliquam admittat oportet. Explicatio autem, naturali theologia deleta adituque ad revelationem ob rejecta credibilitatis argumenta intercluso, immo etiam revelatione qualibet externa penitus sublata, extra hominem inquiritur frustra. Est igitur in ipso homine quaerenda: et quoniam religio vitae quaedam est forma, in vita omnino hominis reperienda est. (15) Ex hoc *immanentiae religiosae* principium asseritur. Vitalis porro cujuscumque phaenomeni, cujusmodi religionem esse jam dictum est, prima veluti motio ex indigentia quapiam seu impulsione est repetenda: primordia vero, si de vita pressius loquamur, ponenda sunt in motu quodam cordis, qui *sensus* dicitur. Eam ob rem, cum religionis objectum sit Deus, concludendum omnino est, fidem, quae initium est ac fundamentum cujusvis religionis, in sensu quodam intimo collocari debere, qui ex indigentia divini oriatur. Haec porro divini indigentia, quia nonnisi certis aptisque in complexibus sentitur, pertinere ad conscientiae ambitum ex se non potest; latet autem primo infra conscientiam, seu, ut mutuato vocabulo a moderna philosophia loquuntur, in *subconscientia*, ubi etiam illius radix occulta manet atque indeprehensa. — (16) Petet quis forsitan, haec divini indigentia, quam homo in se ipse percipiat, quo demum pacto in religionem evadat. Ad haec modernistae: Scientia atque historia, inquirunt, duplici includuntur termino; altero externo, aspectabili nimirum mundo, altero interno, qui est conscientia. Alterutrum ubi attigerint, ultra quo procedant non habent; hos enim praeter fines adest *incognoscibile*. Coram hoc *incognoscibili*, sive illud sit extra hominem ultraque aspectabilem naturam rerum, sive intus in *subcon-*

scientia lateat, indigentia divini in animo ad religionem prono, nullo, secundum *fideismi* scita, praeventente mentis iudicio, peculiarem quemdam commovet *sensum* : hic vero divinam ipsam *realitatem*, tum tamquam objectum tum tamquam sui causam intimam, in se implicatam habet atque hominem quodammodo cum Deo conjungit. Est porro hic *sensus* quem modernistae fidei nomine appellant, estque illis religionis initium.

Fides juxta
modernistas.

(17) Sed non hic philosophandi, seu rectius delirandi, finis. In eiusmodi enim *sensu* modernistae non fidem tantum reperiunt ; sed, cum fide inque ipsa fide, prout illam intelligunt, *revelationi* locum esse affirmant. Enimvero ecquid amplius ad revelationem quis postulet ? An non revelationem dicemus, aut saltem revelationis exordium, *sensum* illum religiosum in conscientia apparentem ; quin et Deum ipsum, etsi confusus, sese, in eodem religioso *sensu*, animis manifestantem ? Subdunt vero : cum fidei Deus obiectum sit aequè et causa, revelatio illa et de Deo pariter et a Deo est ; habet Deum videlicet revelantem simul ac revelatum. Hinc autem, Venerabiles Fratres, affirmatio illa modernistarum perabsurda, qua religio quaelibet, pro diverso adspectu, naturalis una ac supernaturalis dicenda est. Hinc conscientiae ac revelationis promiscua significatio. Hinc, lex, qua *conscientia religiosa* ut regula universalis traditur, cum revelatione penitus aequanda, cui subesse omnes oporteat, supremam etiam in Ecclesia potestatem, sive haec doceat sive de sacris disciplinave statuatur.

d) Notio
revelationis.

Deus, obiectum
et causa fidei
et revelationis.

(18) Attamen in toto hoc processu, unde, ex modernistarum sententia, fides ac revelatio prodeunt, unum est magnopere attendendum, non exigui quidem momenti ob consequutiones historico-criticas, quas inde illi eruunt. — Nam *Incognoscibile*, de quo loquuntur, non se fidei sistit ut nudum quid aut singulare ; sed contra in phaenomeno aliquo arcte inhaerens, quod, quamvis ad campum scientiae aut historiae pertinet, ratione tamen aliqua praetergreditur ; sive hoc phaenomenon sit factum aliquod naturae, arcani quidpiam in se continens, sive sit quivis unus ex hominibus, cuius ingenium acta verba cum ordinariis historiae legibus componi haud posse videntur. Tum vero fides, ab *Incognoscibili* allecta quod cum phaenomeno jungitur, totum ipsum phaenomenon complectitur ac sua vita quodammodo permeat. (19) Ex hoc autem duo consequuntur. Primum, quaedam phaenomeni *transfiguratio*, per elationem scilicet supra veras illius conditiones, qua aptior fiat materia ad induendam divini formam, quam fides est inductura. Secundum,

e) Phaenomenorum transfiguratio et definitio.

phaenomeni eiusdem aliquapiam, sic vocare liceat, *defiguratio* inde nata, quod fides illi, loci temporisque adjunctis exempto, tribuit quae reapse non habet : quod usuvenit praecipue quum de phaenomenis agitur exacti temporis, eoque amplius quod sunt vetustiora.

(20) Ex gemino hoc capite binos iteram modernistae erunt canones : qui, alteri additi jam ex agnosticismo habito, criticeas historiceas fundamenta constituunt. Exemplo res illustrabitur : sitque illud e Christi persona petutum. In persona Christi, aiunt, scientia atque historia nil praeter hominem offendant. Ergo, vi primi canonis ex agnosticismo deducti, ex eius historia quidquid divinum redelet delendum est. Porro, vi alterius canonis, Christi persona historica *transfigurata* est a fide : ergo subducendum ab ea quidquid ipsam evehit supra conditiones historiceas. Denum, vi tertii canonis, eodem persona Christi a fide *defigurata* est : ergo removenda sunt ab illa sermones, acta : quidquid, uno verbo, ingenio, statui, educationi ejus, loco ac tempori quibus vixit, minime respondet. — Mira equidem ratiocinandi ratio : sed haec modernistarum critice.

f) Origo
religionum
in particulari.

(21) *Religiosus* igitur *sensus*, qui per *vitalium immanentium* e latet-bris *subconscientiae* erumpit, germen est totius religionis ac ratio pariter omnium, quae in religione quavis fuere aut sunt future. Rudis quidem initio ac fere informis, ejusmodi *sensus*, paulatim atque influxu arcani illius principii unde ortum habuit, adolevit una cum progressu humanae vitae, ejus, ut diximus, quaedam est forma. Habemus igitur religionis cujuslibet, etsi supernaturalis, originem : sunt nempe illae *religiosi sensus* merae explicationes. Nec quis catholicam exceptam putet : immo vero ceteris omnino parem : nam ea in conscientia Christi, electissimae naturae viri, cujusmodi nemo unus fuit nec erit, *vitalis processu immanentiae*, non aliter, nata est.

— (22) Stupent profecto, qui haec audiant, tantam ad asserendum audaciam, tantum sacrilegium ! Attamen, Venerabiles Fratres, non haec sunt solum ab incredulis effutita temere. Catholici homines, immo vero e sacerdotibus plures, haec palam edisserunt : talibusque deliramentis Ecclesiam se instauraturos jactant ! Non haec jam de veteri errore agitur, quo naturae humanae supernaturalis ordinis veluti jus tribuebatur. Longius admodum processum est : ut nempe sanctissima religio nostra, in homine Christo aequae ac in nobis, a natura, ex se suaque sponte, edita affirmetur. Hoc autem nil profecto aptius ad omnem supernaturalem ordinem abolendum, Quare a Vaticana Synodo jure summo sanctum fuit : *Si quis dixerit, hominem ad perfectionem et perfectionem quae naturalem superat, destinans*

Religio
christiana
a natura.

*evehi non posse, sed ex seipso ad omnis tandem veri et boni possessionem jugi profectu pertingere posse et debere, anathema sit*¹.

(23) Huc usque tamen, Venerabiles Fratres, nullum dari vidimus intellectui locum. Habet autem et ipse, ex modernistarum doctrina, suas in actu fidei partes. Quo dein pacto, advertisse praestat. —

g) Partes intellectus in fide:

*Lumine
collustrat
sensus
religiosum.*

(24) In *sensu* illo, inquit, quem saepius nominavimus, quoniam *sensus* est non cognitio, Deus quidem se homini sistit; verum confuse adeo ac permixte, ut a subjecto credente vix aut minime distinguatur. Necesse igitur est aliquo eundem sensum collustrari lumine, ut Deus inde omnino exiliat ac secernatur. Id nempe ad intellectum pertinet, cujus est cogitare et analysim instituere; per quem homo vitalia phaenomena in se exsurgentia in species primum traducit, tum autem verbis significat. Hinc vulgata modernistarum enunciatio: debere religiosum hominem fidem suam *cogitare*. —

(25) Mens ergo, illi *sensui* adveniens, in eundem se inflectit, inque eo elaborat pictoris instar, qui obsoletam tabulae cujusdam diagraphen collustret ut nitidius efferat: sic enim fere quidam modernistarum doctor rem explicat. In ejusmodi autem negotio mens dupliciter operatur: primum, naturali actu et spontaneo, redditque rem sententia quadam simplici ac vulgari; secundo vero, reflexe ac penitius, vel, ut aiunt, *cogitationem elaborando*, eloquiturque cogitata *secundariis* sententiis, derivatis quidem a prima illa simplici, limatioribus tamen ac distinctioribus. Quae *secundariae* sententiae, si demum a supremo Ecclesiae magisterio sancitae fuerint, constituent *dogma*.

*Formulas
elaborat.*

(26) Sic igitur in modernistarum doctrina ventum est ad caput quoddam praecipium, videlicet ad originem dogmatis atque ad ipsam dogmatis naturam. Originem enim dogmatis ponunt quidem in primigeniis illis formulis simplicibus, quae, quodam sub respectu, necessariae sunt fidei; nam revelatio, ut reapse sit, manifestam Dei notitiam in conscientia requirit. Ipsum tamen dogma *secundariis* proprie contineri formulis affirmare videntur. — (27) Ejus porro ut assequamur naturam, ante omnia inquirendum est, quaenam intercedat relatio inter *formulas religiosas* et *religiosum* animi *sensum*. Id autem facile intelliget, qui teneat *formularum* ejusmodi non alium esse finem, quam modum suppeditare credenti, quo sibi suae fidei rationem reddat. Quamobrem mediae illae sunt inter credentem ejusque fidem: ad fidem autem quod attinet, sunt inadaequatae ejus objecti notae, vulgo *symbola* vocitant; ad credentem quod spec-

h) Dogma.

Origo.

Natura dogm.

¹ *De Revel.*, cah. III.

Non continent
veritatem
absolute.

i) Dogmatis
mutabilitas.

Evolutio
dogmatis.

Formulae
vitales esse
debent.

Despiciuntur
dogmata
modernistis.

tat, sunt mera *instrumenta*. — (28) Quocirca nulla confici ratione potest, eas veritatem absolute continere : nam, qua *symbola*, imagines sunt veritatis, atque idcirco sensui religioso accommodandae, prout hic ad hominem refertur ; qua *instrumenta*, sunt veritatis vehicula, atque ideo accommodanda vicissim homini, prout refertur ad religiosum sensum. — (29) Objectum autem *sensus religiosi*, utpote quod *absolute* continetur, infinitos habet adspectus, quorum modo hic modo alius apparere potest. Similiter homo, qui credit, aliis atque aliis uti potest conditionibus. Ergo et formulas, quas dogma appellamus, vicissitudini eidem subesse oportet, ac propterea varietati esse obnoxias. Ita vero ad intimam *evolutionem* dogmatis expeditum est iter. — Sophismatum profecto coacervatio infinita, quae religionem omnem pessumdat ac delet ! — (30) Evolvi tamen ac mutari dogma non posse solum sed oportere, et modernistae ipsi perfracte affirmant, et ex eorum sententiis aperte consequitur. — Nam inter praecipua doctrinae capita hoc illi habent, quod ab *immanentiae vitalis* principio deducunt : *formulas religiosas*, ut *religiosae* reapse sint nec solum intellectus commentationes, vitales esse debere vitamque ipsam vivere *sensus religiosi*. Quod non ita intelligendum est, quasi hae formulae, praesertim si mere imaginativae, sint pro ipso religioso sensu inventae ; nihil enim refert admodum earum originis, ut etiam numeri vel qualitatis : sed ita, ut eas *religiosus sensus*, mutatione aliqua, si opus est, adhibitâ, *vitaliter* sibi adjungat. Scilicet, ut aliis dicamus, necesse est ut *formula primitiva* acceptetur a corde ab eoque sancitur ; itemque sub cordis ductu sit labor, quo *secundariae formulae* progignuntur. Hinc accidit quod debeant hae formulae, ut vitales sint, ad fidem pariter et ad credentem accommodatae esse ac manere. Quamobrem, si quavis ex causa hujusmodi accommodatio cesset, amittunt illae primigenias notiones ac mutari indigent. — (31) Haec porro formularum dogmaticarum cum sit vis ac fortuna instabilis, mirum non est illas modernistis tanto esse ludibrio ac despectui ; qui nihil e contra loquuntur atque extollunt nisi religiosum sensum vitamque religiosam. Ideo et Ecclesiam audacissime carpunt tamquam devio itinere incedentem, quod ab externa formularum significatione religiosam vim ac moralem minime distinguat, et formulis notione carentibus casso labore ac tenacissime inhaerens, religionem ipsam dilabi permittat. — *Caeci* equidem et *duces caecorum*, qui superbo scientiae nomine inflati usque eo insaniunt ut aeternam veritatis notionem et germanum religionis sensum pervertant : novo invecto systemate, quo, ex pro-

*jecta et effrenata novitatum cupiditate, veritas, ubi certo consistit, non quaeritur, sanctisque et apostolicis traditionibus posthabitis, doctrinae aliae inanes, futiles, incertae nec ab Ecclesia probatae adsciscunt, quibus veritatem ipsam fulciri ac sustineri vanissimi homines arbitrantur*¹.

(32) Atque haec, Venerabiles Fratres, de modernista ut philosopho. — Jam si, ad credentem progressus, nosse quis velit unde hic in modernistis a philosopho distinguatur, illud advertere necesse est, etsi philosophus *realitatem* divini ut fidei objectum admittat, hanc tamen ab illo *realitatem* non alibi reperiri nisi in credentis animo, ut objectum sensus est et affirmationis atque ideo phaenomenorum ambitum non excedit: utrum porro in se illa extra sensum existat atque affirmationem huiusmodi, praeterit philosophus ac negligit. E contra modernistae credenti ratum ac certum est, *realitatem* divini reapse in se ipsam existere nec prorsus a credente pendere. Quod si postules, in quo tandem haec credentis assertio nitatur; reponent: in privata cuiusque hominis *experientia*. — (33) In qua affirmatione, dum equidem hi a rationalistis dissident, in protestantium tamen ac pseudo-mysticorum opinionem discedunt. Rem enim sic edisserunt: in *sensu religioso* quemdam esse agnoscendum cordis intuitum; quo homo ipsam, sine medio, Dei *realitatem* attingit, tantamque de existentia Dei haurit persuasionem deque Dei tum intra tum extra hominem actione, ut persuasionem omnem, quae ex scientia peti possit, longe antecellat. Veram igitur ponunt experientiam, eamque rationali qualibet experientia praestantiorē: quam si quis, ut rationalistae, inficiatur, inde fieri affirmant, quod nolit is in eis se ipse constituere moralibus adjunctis, quae ad experientiam gignendam requirantur. Haec porro *experientia*, cum quis illam fuerit assequutus, proprie vereque credentem efficit. — Quam hic longe absumus a catholicis institutis! Commenta ejusmodi a Vaticana Synodo improbata jam vidimus. — (34) His semel admissis una cum erroribus ceteris jam memoratis, quo pacto ad atheismum pateat via, inferius dicemus. Nunc statim advertisse juverit, ex hac *experientiae* doctrina, conjuncta alteri de *symbolismo*, religionem quamlibet, ethnicorum minime excepta, ut veram esse habendam. Quidni etenim in religione quavis experientiae huiusmodi occurrant? occurrisse vero non unus asserit. Quo jure autem modernistae veritatem experientiae abnuent, quam turca affirmet; verasque experientias unis catholicis vindicabunt? Neque id reapse moder-

§ II.
MODERNISTA
UT CREDENS.

In quo differt
credens
a philosopho.

a) Experientia
religiosa.

Omes
religiones
sunt verae.

¹ Gregor. XVI Ep. Encycl. *Singulari* Nos 7 kal. jul. 1834.

nistae denegant ; quin immo, subobscuri alii, alii apertissime, religiones omnes contendunt esse veras. Secus autem sentire nec posse, manifestum est. Nam religioni cuiquam quo tandem ex capite, secundum illorum praecepta, foret falsitas tribuenda ? Certe vel ex fallacia *sensus religiosi*, vel quod falsiloqua sit formula ab intellectu prolata. Atqui *sensus religiosus* unus semper idemque est, etsi forte quandoque imperfectior : formula autem intellectus, ut vera sit, sufficit ut *religioso sensui* hominique credenti respondeat, quidquid de hujus perspicuitate ingenii esse queat. Unum, ad summum, in religionum diversarum conflictu, modernistae contendere forte possint, catholicam, utpote vividiorē, plus habere veritatis ; itemque christiano nomine digniorē eam esse, ut quae christianismi exordiis respondeat plenius. — (35) Has consecutiones omnes ex datis antecedentibus fluere, nemini erit absonum. Illud stupendum cum maxime, catholicos dari viros ac sacerdotes, qui, etsi, ut autumari malumus, ejusmodi portenta horrent, agunt tamen ac si plene probent. Eas etenim errorum talium magistris tribuunt laudes, eos publice habent honores, ut sibi quisque suadeat facile, illos non homines honorare, aliquo forsitan numero non expertes, sed errores potius, quos hi aperte asserunt inque vulgus spargere omni ope nituntur.

b Traditio.

Definitio.

Munus.

(36) Est aliud praeterea in hoc doctrinae capite, quod catholicae veritati est omnino infestum. — Nam istud de *experientia* praeceptum eamque prorsus adimit. Enimvero modernistae sic traditionem intelligunt, ut sit *originalis experientiae* quaedam cum aliis communicatio per praedicationem, ope formulae intellectivae. Cui formulae propterea, praeter vim, ut aiunt, *repraesentativam*, *suggestivam* quamdam adscribunt virtutem, tum in eo qui credit, ad *sensum religiosum* forte torpentem excitandum, instaurandamque *experientiam* aliquando habitam, tum in eis qui nondum credunt, ad *sensum religiosum* primo gignendum et *experientiam* producendam. Sic autem experientia religiosi late in populos propagatur ; nec tantummodo in eos qui nunc sunt per praedicationem, sed in posteros etiam, tam per libros quam per verborum de aliis in alios replicationem. —

Vicissitudines.

(37) Haec vero experientiae communicatio radices quandoque agit vigetque ; senescit quandoque statim ac moritur. Vigere autem, modernistis argumentum veritatis est : veritatem enim ac vitam primiscue habent. Ex quo inferre denuo licebit : religiones omnes quotquot extant veras esse, nam secus nec viverent.

Ordo inter fidem
et scientiam.

(38) Re porro huc adducta, Venerabiles Fratres, satis superque

habemus ad recte cognoscendum, quem ordinem modernistae statuunt inter fidem et scientiam; quo etiam scientiae nomine historia apud illos notatur. — Ac primo quidem tenendum est, materiam uni objectam materiae objectae alteri externam omnino esse ab eaque sejunctam. Fides enim id unice spectat, quod scientia *incognoscibile* sibi esse profitetur. Hinc diversum utrique pensum: scientia versatur in phaenomenis, ubi nullus fidei locus; fides a contra versatur in divinis, quae scientia penitus ignorat. Unde demum conficitur, inter fidem et scientiam nunquam esse posse discidium: si enim suum quaeque locum teneat, occurrere sibi invicem nunquam poterunt, atque ideo nec contradicere. — (39) Quibus si qui forte objiciant, quaedam in aspectabili occurrere natura rerum quae ad fidem etiam pertineant, uti humanam Christi vitam; negabunt. Nam, etsi haec phaenomenis accensentur, tamen, quatenus vita fidei imbuuntur, et a fide, quo supra dictum est modo, *transfigurata* ac *defigurata* fuerunt, a sensibili mundo sunt abrepta et in divini materiam translata. Quamobrem poscenti ulterius, an Christus vera patrarit miracula vereque futura praesenserit, an vere revixerit atque in caelum conscenderit; scientia agnostica abnuet, fides affirmabit; ex hoc tamen nulla erit inter utramque pugna. Nam abnuet alter ut philosophus philosophos alloquens, Christum scilicet unice contemplatus secundum *realitatem historicam*; affirmabit alter ut credens cum credentibus loquutus, Christi vitam spectans prout *iterum vivitur* a fide et in fide.

(40) Ex his tamen fallitur vehementer qui reputet posse opinari, fidem et scientiam alteram sub altera nulla penitus ratione esse subiectam. Nam de scientia quidem recte vereque existimabit; secus autem de fide, quae, non uno tantum sed triplici ex capite, scientiae subijci dicenda est. — (41) Primum namque advertere oportet, in facto quovis religioso, detracta *divina realitate* quamque de illa habet *experientiam* qui credit, cetera omnia, praesertim vero *religiosas formulas*, phaenomenorum ambitum minime transgredi, atque ideo cadere sub scientiam. Liceat utique credenti, si volet, de mundo excedere; quamdiu tamen in mundo deget, leges, obtutum, judicia scientiae atque historiae numquam, velit nolit, effugiet. — (42) Praeterea, quamvis dictum est Deum solius fidei esse objectum, id de divina quidem *realitate* concedendum est, non tamen de *idea* Dei. Haec quippe scientiae subest; quae, dum in ordine, ut aiunt, logico philosophatur, quidquid etiam absolutum est attingit atque ideale. Quocirca philosophia seu scientia cognoscendi de idea Dei jus habet,

Quid
de Christo?

c) Relatio
inter scientiam
et. finem,

Fides subjecta
scientiae,

1º quia formula
ei subijcitur;

2º quia idea Dei
ei subijcitur;

3° quia
in homine
non potest esse
dualitas.

Doctrina jam
condemnata.

eamque in sui evolutione moderandi et, si quid extrarium invaserit, corrigendi. Hinc modernistarum effatum : evolutionem religiosam cum morali et intellectuali componi debere ; videlicet, ut quidam tradit quem magistrum sequuntur, eisdem subdi. — (43) Accedit demum quod homo dualitatem in se ipse non patitur : quamobrem credentem quaedam intima urget necessitas fidem cum scientia sic componendi, ut a generali ne discrepet idea, quam scientia exhibet de hoc mundo universo. Sic ergo conficitur, scientiam a fide omnino solutam esse, fidem contra, ut ut scientiae extranea praedicetur, eidem subesse. — (44) Quae omnia, Venerabiles Fratres, contraria prorsus sunt iis quae Pius IX decessor Noster tradebat, docens ¹ : *Philosophiae esse, in iis quae ad religionem pertinent, nos dominari sed ancillari, non praescribere quid credendum sit, sed rationabili obsequio amplecti, neque altitudinem scrutari mysteriorum Dei, sed illam pie humiliterque revereri*. Modernistae negotium plane invertunt : quibus idcirco applicari queant, quae Gregorius IX item decessor Noster de quibusdam suae aetatis theologis scribebat ² : *Quidam apud eos, spiritu vanitatis ut inter distenti, positos a Patribus terminos profana transferre satagunt novitate; coelestis paginae intellectum... ad doctrinam philosophicam rationalium inclinando, ad ostentationem scientiae, non profectum aliquem auditorum... Ipsi, doctrinis variis et peregrinis abducti, redigunt caput in caudam, et ancillae cogunt famulari reginam*.

d) Consecutiones practicae.

Modus agendi
modern.

(45) Quod profecto apertius patebit intuenti quo pacto modernistae agant, accommodate omnino ad ea quae docent. Multa enim ab eis contrarie videntur scripta vel dicta, ut quis facile illos aestimet ancipites atque incertos. Verumtamen consulte id et considerate accidit ; ex opinione scilicet quam habent de fidei atque scientiae sejunctione mutua. Hinc in eorum libris quaedam offendimus quae catholicus omnino probet ; quaedam, aversa pagina, quae rationalistam dictasse autumes. Hinc, historiam scribentes, nullam de divinitate Christi mentionem injiciunt ; ad concionem vero in templis, eam firmissime profitentur. Item, enarrantes historiam, Concilia et Patres nullo loco habent ; catechesim autem si tradunt, illa atque illos cum honore afferunt. Hinc etiam exegesim theologisam et pastoraalem a scientifica secernunt. Similiter, ex principio quod scientia a fide nullo pacto pendeat, quum de philosophia, de historia, de critice disserunt, Lutheri sequi vestigia non exhor-

¹ Brev. ad Ep. Wratislav. 15 jun. 1857. — ² Ep. ad Magistros theol paris., non. jul. 1223.

rentes¹, despicientiam praeceptorum catholicorum, sanctorum Patrum, oecumenicarum synodorum, magisterii ecclesiastici omnimodis ostentant; de qua si carpantur, libertatem sibi adimi conquirentur. Professi demum fidem esse scientiae subjiendam, Ecclesiam passim aperteque reprehendunt quod sua dogmata philosophiae opinionibus subdere et accommodare obstinatissime renuat: ipsi vero, veteri ad hunc finem theologia sublata, novam invehere contendunt, quae philosophorum deliramentis obsecundet.

(46) Hic jam, Venerabiles Fratres, nobis fit aditus ad modernistas in theologico agone spectandos. Salebrosum quidem opus: sed paucis absolvendum. — Agitur nimirum de concilianda fide cum scientia, idque non aliter quam una alteri subjecta. Eo in genere modernista theologus eisdem utitur principiis, quae usui philosopho esse vidimus, illaque ad credentem aptat: principia inquimus *immanentiae* et *symbolismi*. Sic autem rem expeditissime perficit. Traditur a philosopho *principium fidei esse immanens*; a credente additur *hoc principium Deum esse*: concludit ipse: *Deus ergo est immanens in homine*. Hinc *immanentia theologica*. Iterum: philosopho certum est *repraesentationes objecti fidei esse tantum symbolicas*; credenti pariter certum est *fidei objectum esse Deum in se*: theologus igitur colligit: *repraesentationes divinae realitatis esse symbolicas*. Hinc *symbolismus theologicus*. — Errores profecto maximi: quorum uterque quam sit perniciosus, consequentiis inspectis patebit. — (47) Nam, ut de *symbolismo* statim dicamus, cum symbola talia sint respectu objecti, respectu autem credentis sint instrumenta; cavendum primum, inquiunt, credenti, ne ipsi formulae ut formula est plus nimio inhaereat, sed illa utendum unice ut absolutae adhaerescat veritati, quam formula reteggit simul ac tegit nititurque exprimere quin unquam assequatur. Addunt praeterea, formulas ejus modi esse a credente adhibendas quatenus ipsum juverint; ad commodum enim datae sunt non ad impedimentum: incolumi utique honore qui, ex sociali respectu, debetur formulis, quas publicum magisterium aptas ad communem conscientiam exprimendam iudicavit, quamdiu scilicet idem magisterium secus quidpiam non edixerit. — (48) De *immanentia* autem quid reapse modernistae sentiant, difficile est indicare; non enim eadem omnium opinio. Sunt qui in eo collocant, quod Deus agens intime adsit in homine, magis quam

§ III.
MODERNISTA
UT THEOLOGUS

a) Immanentia
et
symbolismus.

Symbolismus.

Immanentia.

¹ Prop. 29 damn. a Leone X, Bull. *Exsurge Domine* 16 maii 1520. *Via nobis facta est eneruandi auctoritatem Conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et iudicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quicquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocumque Concilio.*

ipse sibi homo ; quod plane, si recte intelligitur, reprehensionem non habet. Alii in eo ponunt, quod actio Dei una sit cum actione naturae ut causae primae cum causae secundae ; quod ordinem supernaturalem reapse delet. Alii demum sic explicant, ut suspicionem efficiant pantheisticae significationis ; id autem cum ceteris eorum doctrinis cohaeret aptius.

b) Permanen-
tia divina.

Exemplum.

(49) Huic vero *immanentiae* pronunciato aliud adjicitur, quod a *permanentia divina* vocare possumus : quae duo inter se eo fere modo differunt, quo *experientia* privata ab *experientia* per traditionem transmissa. Exemplum rem collustrabit : sitque ab Ecclesia et Sacramentis deductum. Ecclesia, inquit, et Sacramenta a Christo ipso instituta minime credenda sunt. Cavet id agnosticismus, qui in Christo nil praeter hominem novit, cujus conscientia religiosa, ut ceterorum hominum, sensim efformata est : cavet lex immanentiae, quae externas, ut aiunt, *applicationes* respuit : cavet item lex evolutionis, quae ut germina evolvantur tempus postulat et quandam adjunctorum sibi succedentium seriem : cavet demum historia, quae talem reapse rei cursum fuisse ostendit. Attamen Ecclesiam et Sacramenta *mediate* a Christo fuisse instituta retinendum est. Qui vero ? Conscientias christianas omnes in Christi conscientia virtute quodammodo inclusas affirmant, ut in semine planta. Quoniam autem germina vitam seminis vivunt ; christiani omnes vitam Christi vivere dicendi sunt. Sed Christi vita, secundum fidem, divina est : ergo et christianorum vita. Si igitur haec vita, decursu aetatum, Ecclesiae et Sacramentis initium dedit : jure omnino dicetur initium hujusmodi esse a Christo ac divinum esse. Sic omnino conficiunt divinas esse etiam Scripturas sacras, divina dogmata. — His porro modernistarum theologia ferme absolvitur. Brevis profecto supellex : sed ei perabundans, qui profiteatur, scientiae, quidquid praeceperit, semper esse obtemperandum. — Horum ad cetera quae dicemus applicationem quisque facile per se viderit.

§ IV.
DOCTRINA
MODERNIS-
TARUM
(sequitur).

a) Dogma.

Formula
primaria.

(50) De origine fidei deque ejus natura attigimus huc usque. Fidei autem cum multa sint germina, praecipua vero Ecclesiae, dogma, sacra et religiones, libri quos sanctos nominamus ; de his quoque quid modernistae doceant, inquirendum. — (51) Atque ut dogma initium ponamus, hujus quae sit origo et natura jam supra indicatum est. Oritur illud ex impulsione quadam seu necessitate, vi cujus qui credit in suis cogitatis elaborat, ut conscientia tam sua quam aliorum illustretur magis. Est hic labor in rimando totus expolendoque primigeniam mentis *formulam*, non quidem in se illam secun-

dam logicam explicationem, sed secundum circumstantia, seu, ut minus apte ad intelligendum inquirunt, *vitaliter*. Inde fit ut, circa illam, *secundariae* quaedam, ut jam innuimus, sensim enascantur formulae; quae postea in unum corpus coagmentatae vel in unum doctrinae aedificium, cum a magisterio publico sancitae fuerint utpote communi conscientiae respondentes, dicuntur dogma. Ab hoc discernendae sunt probe theologorum commentationes: quae ceteroqui, quamvis vitam dogmatis non vivunt, non omnino tamen sunt inutiles, tum ad religionem cum scientia componendam et oppositiones inter illas tollendas, tum ad religionem ipsam extrinsecus illustrandam protuendamque; forte etiam utilitati fuerint novo cuidam futuro dogmati materiam praeparando. — (52) De cultu sacrorum haud foret multis dicendum, nisi eo quoque nomine Sacramenta venirent; de quibus maximi modernistarum errores. Cultum ex duplici impulsione seu necessitate oriri perhibent; omnia etenim, ut vidimus, in eorum systemate impulsionebus intimis seu necessitatibus gigni asseruntur. Altera est ad sensibile quiddam religionitribuendum; altera ad eam proferendam, quod fieri utique nequaquam possit sine forma quadam sensibili et consecrantibus actibus, quae Sacramenta dicimus. — (53) Sacramenta autem modernistis nuda sunt symbola seu signa; quamvis non vi carentia. Quam vim ut indicent, exempli ipsi utuntur verborum quorundam; quae vulgo fortunam dicuntur sortita, eo quod virtutem conceperint ad notiones quasdam propagandas, robustas maximeque percellentes animos. Sicut ea verba ad notiones, sic Sacramenta ad sensum religiosum ordinata sunt: nihil praeterea. Clarius profecto dicerent, si Sacramenta unice ad nutriendam fidem instituta affirmarent. Hoc tamen Tridentina Synodus damnavit¹: *Si quis dixerit haec sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, anathema sit.*

(54) De librorum etiam sacrorum natura et origine aliquid jam delibavimus. Eos, ad modernistarum scita, definire probe quis possit syllogen *experientiarum*, non cuique passim advenientium, sed extraordinariarum atque insignium, quae in quapiam religione sunt habitae. — Sic prorsus modernistae docent de libris nostris tum veteris tum novi testamenti. Ad suas tamen opiniones callidissime notant: quamvis experientia sit praesentis temporis, posse tamen illam de praeteritis aequae ac de futuris materiam sumere, prout videlicet qui credit vel exacta rursus per recordationem in modum *praesen-*

*Formulae
secundariae.*

*Theologorum
commenta-
tiones.*

b) Cultus.

Origo.

*Sacramenta
nuda symbola.*

c) Libri sacri.

Definitio.

¹ Sess. VII, de Sacramentis in genere, can. 5.

tium vivit, vel futura per praeoccupationem. Id autem explicat quomodo historici quoque et apocalyptici in libris sacris censi queant.

Inspiratio.

Natura.

— Sic igitur in hisce libris Deus quidem loquitur per credentem ; sed, uti fert theologia modernistarum, per *immanentiam* solummodo et *permanentiam vitalem*. — (55) Quaeremus, quid tum de inspiratione ? Haec, respondent, ab impulsione illa, nisi forte vehementia, nequaquam secernitur, qua credens ad fidem suam verbo scriptove aperiendam adigitur. Simile quid habemus in poetica inspiratione ; quare quidam aiebat : Est Deus in nobis, agitante calescimus illo. Hoc modo Deus initium dici debet inspirationis sacrorum librorum.

Extensio.

— (56) De qua praeterea inspiratione modernistae addunt, nihil omnino esse in sacris libris quod illa careat. Quod quum affirmant, magis eos crederes orthodoxos quam recentiores alios, qui inspirationem aliquantum coangustant, ut, exempli causa, quum *tacitas* sic dictas *citationes* invehunt. Sed haec illi verbo tenus ac simulate. Nam si Biblia ex agnosticis praeceptis judicamus, humanum scilicet opus, ab hominibus pro hominibus exaratum, licet jus theologo detur ea per *immanentiam* divina praedicandi ; quid demum inspiratio coarctari possit ? Generalem utique modernistae sacrorum librorum inspirationem asseverant : catholico tamen sensu nullam admittunt.

Veram inspirationem negant.

d) Ecclesia.
Oriao.

(57) Largiorem dicendi segetem offerunt, quae modernistarum, schola de Ecclesia imaginatur. — Ponunt initio eam ex duplici necessitate oriri, una in credente quovis, in eo praesertim qui primigeniam ac singularem aliquam sit nactus experientiam, ut fidem suam cum aliis communicet ; altera, postquam fides communis inter plures evaserit, in *collectivitate*, ad coalescendum in societatem et ad commune bonum tuendum, augendum, propagandum. Quod igitur Ecclesia ? partus est *conscientiae collectivae* seu consociationis conscientiarum singularium ; quae, vi *permanentiae vitalis*, a primo aliquo credente pendeant, videlicet, pro catholicis, a Christo. — (58) Porro societas quaequam moderatrice auctoritate indiget, cujus sit officium consociatos omnes in communem finem dirigere, et compagis elementa tueri prudenter, quae, in religioso coetu, doctrina et cultu absolvuntur. Hinc in Ecclesia catholica auctoritas tergemina ; *disciplinaria, dogmatica, culturalis*. — (59) Jam auctoritatis huius natura ex origine colligenda est ; ex natura vero jura atque officia repetenda. Praeteritis aetatibus vulgaris fuit error quod auctoritas in Ecclesiam extrinsecus accesserit, nimirum immediate a Deo ; quare *autocratica* merito habebatur. Sed haec nunc temporis absole-

natura,

olim

auctoritativa,

vere. Quo modo Ecclesia e conscientiarum collectivitate emanasse dicitur, eo pariter auctoritas ab ipsa Ecclesia vitaliter emanat. Auctoritas igitur, sicut Ecclesia, ex conscientia religiosa oritur, atque ideo eidem subest ; quam subjectionem si spreverit, in tyrannidem vertitur. — (60) Ea porro tempestate nunc vivimus, quum libertatis sensus in fastigium summum excrevit. In civili statu conscientia publica populare regimen invexit. Sed conscientia in homine, aequaeque vita, una est. Nisi ergo in nominum conscientiarum intestinum velit excitare bellum ac fovere, auctoritati Ecclesiae officium inest democraticis utendi formis ; eo vel magis quod, ni faxit, exitium imminet. Nam amens profecto fuerit, qui in sensu libertatis, qualis nunc viget, regressum posse fieri aliquando autumet. Constrictus vi atque inclusus, fortior se profundet, Ecclesia pariter ac religione deleta. — Haec omnia modernistae ratiocinantur : qui propterea toti sunt in indagandis viis ad auctoritatem Ecclesiae cum credentium libertate componendam.

nunc debet esse
democratica.

(61) Sed enim non intra domesticos tantum parietes habet Ecclesia, quibuscum amice cohaerere illam oporteat ; habet et extra. Non una namque ipsa occupat mundum ; occupant aequae consociationes aliae, quibuscum commercium et usus necessario intercedat. Quae jura igitur, quae sint Ecclesiae officia cum civilibus consociationibus determinandum est etiam, nec aliter determinandum nisi ex ipsius Ecclesiae natura, qualem nimirum modernistae nobis descripsere. —

e) Ecclesia
et Status.

(62) In hoc autem eisdem plane regulis utuntur, quae supra pro scientia atque fide sunt allatae. Ibi de *objectis* sermo erat, heic de *finibus*. Sicut igitur *ratione objecti* fidem ac scientiam extraneas ab invicem vidimus : sic Status et Ecclesia alter ab altera extranea sunt ob fines quos persequuntur, temporalem ille, haec spiritualem. Licuit profecto alias temporale spirituali subijci ; licuit de *mixtis* quaestionibus sermonem interseri, in quibus Ecclesia ut domina ac regina intererat, quia nempe Ecclesia a Deo, sine medio, ut ordinis supernaturalis est auctor, instituta ferebatur. Sed jam haec a philosophis atque historicis respuuntur. Status ergo ab Ecclesia dissociandus, sicut etiam catholicus a cive. Quamobrem catholicus quilibet, quia etiam civis, jus atque officium habet, Ecclesiae auctoritate neglecta, ejus optatis, consiliis praeceptisque posthabitis, spretis immo reprehensionibus, ea persequendi quae civitatis utilitati conducere arbitretur. Viam ad agendum civi praescribere praetextu quolibet, abusus ecclesiasticae potestatis est, toto nisu rejiciendus. — Ea nimirum, Venerabiles Fratres, unde haec omnia dimanant,

Status
ab Ecclesia
dissociandus.

eadem profecto sunt, quae Pius VI decessor Noster, in Constitutione apostolica *Auctorem fidei*, solemniter damnavit ¹.

(63) Sed modernistarum scholae satis non est debere Statum ab Ecclesia sejungi. Sicut fidem, quod elementa, ut inquirunt, phaenomenica scientiae subdi oportet, sic in temporalibus negotiis Ecclesiam subesse Statui. Hoc quidem illi aperte nondum forte asserunt; ratiocinationis tamen vi coguntur admittere. Posito etenim quod in temporalibus rebus Status possit unus, si accadat credentem, intimis religionis actibus haud contentum, in externos exilire, ut puta administrationem susceptionemve Sacramentorum; necesse erit haec sub Status dominium cadere. Ecquid tum de ecclesiastica auctoritate? Cum haec nisi per externos actus non explicetur; Statui, tota quanta est, erit obnoxia. Hac nempe consecutione coacti, multi e protestantibus *liberalibus* cultum omnem sacrum externum, quin etiam externam quamlibet religiosam consociationem e medio tollunt, religionemque, ut aiunt, *individualement* invehere adnituntur. — Quod si modernistae nondum ad haec palam progrediuntur, petunt interea ut Ecclesia quo ipsi impellunt sua se sponte inclinet seseque ad civiles formas aptet. Atque haec de auctoritate *disciplinari*. — (64) Nam de *doctrinali* et *dogmatica* potestate longe pejora sunt ac perniciosiora quae sentiunt. De magisterio Ecclesiae sic scilicet commentantur. Consociatio religiosa in unum vere coalescere nequaquam, potest nisi una sit consociatorum conscientia, unaque, qua utantur, formula. Utraque autem haec unitas mentem quandam quasi communem expostulat, cujus sit reperire ac determinare formulam, quae communi conscientiae rectius respondeat; cui quidem menti satis auctoritatis inesse oportet ad formulam quam statuerit communitati imponendam. In hac porro conjunctione ac veluti fusione tum mentis formulam eligentis tum potestatis eandem perscribentis, magisterii ecclesiastici notionem modernistae collocant. (65) Cum igitur magisterium ex conscientiis singularibus tandem aliquando nascatur, et publicum officium in earundem conscientiarum commodum mandatum habeat; consequitur necessario, illud ab eisdem conscientiis pendere, ac proinde ad populares formas esse inflectendum. Quapropter singularium hominum conscientias prohibere quo-

Ecclesia
subest Statui.

Magisterium
Ecclesiae;

ejus munus;

ejus exercitium
moderandum;

¹ Prop. 2. *Propositio, quae statuit, potestatem a Deo datam Ecclesiae ut communicaretur Pastoribus, qui sunt ejus ministri pro salute animarum; sic intellecta, ut a communitate fidelium in Pastores derivetur ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas; haeretica.* — Prop. 3. *Insuper, quae statuit Romanum Pontificem esse caput ministeriale; sic explicata ut Romanus Pontifex non a Christo in persona beati Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi vicarius ac totius Ecclesiae caput pollet in universa Ecclesia; haeretica.*

minus impulsiones quas sentiunt palam aperteque profiteantur, et criticae viam praepedire qua dogma ad necessarias evolutiones impellat, potestatis ad utilitatem permissae non usus est sed abusus: — Similiter in usu ipso potestatis modus temperatioque sunt adhibenda. Librum quemlibet, auctore in seio, notare ac proscribere, nulla explicatione admissa, nulla disceptatione, tyrannidi profecto est proximum. — Quare heic etiam medium est quoddam iter repediendum, ut auctoritati simul ac libertati integra sint jura. Interea temporis catholico sic est agendum, ut auctoritatis quidem observantissimum se publice profiteatur, suo tamen obsequi ingenio non intermittat. — (66) Generatim vero sic de Ecclesia praescribunt; quoniam ecclesiasticae potestatis finis ad spiritualia unice pertinet; externum apparatus omnem esse tollendum, quo illa ad intuentium oculos magnificentius ornatur. In quo illud sane negligitur, religionem, etsi ad animos pertineat, non tamen unice animis concludi; et honorem potestati impensum in Christum institutorem recidere.

externus
apparatus
tollendus.

(67) Porro ut totam hanc de fide deque vario eius germine materiam absolvamus, restat, Venerabiles Fratres, ut de utrorumque explicatione postremo loco modernistarum praecepta audiamus. — Principium hic generale est: in religione, quae vivat, nihil variabile non esse, atque idcirco variandum. Hinc gressum faciunt ad illud, quod in eorum doctrinis fere caput est, videlicet ad *evolutionem*. Dogma igitur, ecclesia, sacrorum cultus, libri, quos ut sanctos veremur, quin etiam fides ipsa, nisi intermortua haec omnia velimus, evolutionis teneri legibus debent. Neque hoc mirum videri queat, si ea prae oculis habeantur, quae sunt de horum singulis a modernistis tradita. Posita igitur evolutionis lege, evolutionis rationem a modernistis ipsis descriptam habemus. — (68) Et primo quoad fidem. Primigenia, inquit, fidei forma rudis et universis hominibus communis fuit, ut quae ex ipsa hominum natura atque vita oriebatur. Evolutio vitalis progressum dedit; nimirum non novitate formarum extrinsecus accedentium, sed ex pervasione in dies auctiore sensus religiosi in conscientiam. Dupliciter autem progressio ipsa est facta: *negative* primum, elementum quodvis extraneum, ut puta ex familia vel gente adveniens, eliminando; dehinc *positive*, intellectiva ac morali hominis expolitione, unde notio divini amplior ac lucidior *sensusque religiosus* exquisitior evasit. — (69) Progredientis vero fidei eadem sunt causae afferendae, quam quae superius sunt allatae ad ejus originem explicandam. Quibus tamen extraordinarios

f) Evolutio.

Evolutio fidei.

g) Causae
evolutionis
fidei;

quosdam homines addi oportet (quos nos prophetas appellamus, quorumque omnium praestantissimus est Christus); tum quia illi in vita ac sermonibus arcani quidpiam praesetulerunt, quod fides divinitati tribuebat; tum quia novas nec ante habitas *experientias* sunt nacti, religiosae cuiusque temporis indigentiae respondentes. —

*evolutionis
dogmatis;*

(70) Dogmatis autem progressus inde potissimum enascitur, quod fidei impedimenta sint superanda, vincendi hostes, contradictiones refellendae. Adde his nisum quemdam perpetuum ad melius penetranda quae in arcanis fidei continentur. Sic, ut exempla cetera praetereamus, de Christo factum est: in quo, divinum illud qualecumque, quod fides admittebat, ita pedetentim et gradatim amplificatum est, ut demum pro Deo haberetur. — Ad evolutionem cul-

cultus:

tus facit praecipue necessitas ad mores traditionesque populorum sese accommodandi; item quorundam virtute actuum fruendi, quam sunt ex usu mutuari. — Tandem pro Ecclesia evolutionis causa inde oritur, quod componi egeat cum adjunctis historicis cumque civilis regiminis publice invectis formis. — Sic illi de singulis. — (71) Hic autem, antequam procedamus, doctrina haec de *necessitatibus* seu *indigentis* (vulgo *dei bisogni* significantius appellant) probe ut notetur velimus; etenim, praeterquam omnium quae vidimus, est veluti basis ac fundamentum famosae illius methodi, quam historicam dicunt.

Ecclesiae.

*Indigentia
divini.*

*Conflictio
virium.*

(72) In evolutionis doctrina ut adhuc sistamus, illud praeterea est advertendum quod, etsi indigentiae seu necessitates ad evolutionem impellunt; his tamen unis acta, evolutio, transgressa facile traditionis fines atque ideo a primigenio vitali principio avulsa, ad ruinam potius quam ad progressionem traheret. Hinc, modernistarum mentem plenius sequuti, evolutionem ex conflictione duarum virium evenire dicemus, quarum altera ad progressionem agit, altera ad conservationem retrahit. — (73) Vis conservatrix viget in Ecclesia, contineturque traditione. Eam vero exerit religiosa auctoritas; idque tam jure ipso, est enim in auctoritatis natura traditionem tueri; tam re, auctoritas namque, a commutationibus vitae reducta, stimulis ad progressionem pellentibus nihil aut vix urgetur. E contra vis ad progrediendum rapiens atque intimis indigentis respondens latet ac molitur in privatorum conscientis, illorum praecipue qui vitam, ut inquit, proprius atque intimus attingunt. — En hic, Venerabiles Fratres, doctrinam illam exitiosissimam efferre caput jam cernimus, quae laicos homines in Ecclesiam subinfert ut progressionis elementa. — (74) Ex convento quodam et pacto inter

*Vis
conservatrix.*

*Vis
ad progressum
impellens.*

*Laici,
elementum
progressus.*

binas hasce vires, conservatricem et progressionis fautricem, inter auctoritatem videlicet et conscientias privatorum, progressus ac mutationes oriuntur. Nam privatorum conscientiae, vel harum quaedam, in conscientiam collectivam agunt; haec vero in habentes auctoritatem, cogitque illos pactiones conflare atque in pacto manere.

(75) Ex his a utem pronum est intelligere, cur modernistae mirentur adeo, quum reprehendi se vel puniri sciunt. Quod eis culpae vertitur, ipsi pro officio habent religiose explendo. Necessitates conscientiarum nemo melius novit quam ipsi, eo quod propius illas attingunt, quam ecclesiastica auctoritas. Eas igitur necessitates omnes quasi in se colligunt: unde loquendi publice ac scribendi officio devinciuntur. Carpat eos, si volet auctoritas; ipsi conscientia officii fulciuntur, intimaque experientia norunt non sibi reprehensiones deberi sed laudes. Utique non ipsos latet progressionem sine certaminibus haud fieri, nec sine victimis certamina: sint ergo ipsi pro victimis, sicut prophetae et Christus. Nec ideo quod male habentur, auctoritati invident: suum illam exsequi munus ultro concedunt. Queruntur tantum quod minime exaudiuntur; sic enim cursus animorum tardatur: hora tamen rampendi moras certissime veniet, nam leges evolutionis coerceri possunt, infringi omnino non possunt. Instituto ergo itinere pergunt: pergunt, quamvis redarguti et damnati; incredibilem audaciam fucatae demissionis velamine obducentes. Cervices quidem simulate inflectunt; manu tamen atque animo quod susceperunt persequuntur audacius. Sic autem volentes omnino prudentesque agunt: tum quia tenent, auctoritatem stimulandam esse non evertendam; tum quia necesse illis est intra Ecclesiae septa manere, ut collectivam conscientiam sensim immutent: quod tamen quum aiunt, fateri se non advertunt conscientiam collectivam ab ipsis dissidere, atque ideo nullo eos jure illius se interpretes venditare.

(76) Sic igitur, Venerabiles Fratres, modernistis auctoribus atque auctoribus, nihil stabile nihil immutabile in Ecclesia esse oportet. Qua equidem in sententia praecursoribus non caruere, illis nimirum, de quibus Pius IX decessor Noster jam scribebat: *Isti divinae revelationis inimici humanum progressum summos laudibus efferentes, in catholicam religionem temerario plane ac sacrilego ausu illum inducere vellent, perinde ac si ipsa religio non Dei, sed hominum opus esset aut philosophicum aliquod inventum, quod humanis modis perfici*

Ratio
progressus.

h) Consecutiones practicae.

Modus agendi modernistarum.

i) Condemnationes.

Pius IX.

Syllabus.

Conc.
Vaticanum.

queat¹. — De revelatione praesertim ac dogmate nulla doctrinae modernistarum novitas ; sed eadem illa est, quam in Pii IX syllabo reprobata reperimus, sic enūciatam : *Divina revelatio est imperfecta et idcirco subjecta continuo et indefinito progressui, qui humanae rationis progressioni respondeat*² : solemnius vero in Vaticana Synodo per haec verba : *Neque enim fidei doctrina, quam Deus revelavit, velut philosophicum inventum proposita est humanis ingeniis perficienda, sed tamquam divinum depositum Christi sponsae tradita, fideliter custodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit Sancta Mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensus altioris intelligentiae specie et nomine recedendum*³ : quo profecto explicatio nostrarum notionum, etiam circa fidem, tantum abest ut impediatur, ut imo adjuvetur ac provehatur. Quamobrem eadem Vaticana Synodus sequitur : *Crescat igitur et multum vehementerque proficiat tam singulorum quam omnium, tam unius hominis quam totius Ecclesiae aetatum et saeculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia ; sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu eademque sententia*⁴.

§ V.
MODERNISTA
UT HISTORICUS,
etc.Historicus :
a) utitur
agnosticismo.Canones tres
historici.Can. I. Historia
est de solis
phaenomenis.

Sed postquam in modernismi assectatoribus philosopham, credentem, theologum observavimus, jam nunc restat ut pariter historicum, criticum, apologetam, reformatorem spectemus.

(77) Modernistarum quidam, qui componendis historiis se dedunt, solliciti magnopere videntur ne credantur philosophi ; profitentur quin immo philosophiae se penitus expertes esse. Astute id quam quod maxime : ne scilicet cuiquam sit opinio, eos praejudicatis imbui philosophiae opinionationibus, nec esse propterea, ut aiunt, omnino *objectivos*. Verum tamen est, historiam illorum aut critica meram loqui philosophiam ; quaeque ab iis inferuntur, ex philosophicis eorum principiis justa ratiocinatione concludi. Quod equidem facile consideranti patet. — (78) Primi tres huiusmodi historicorum aut criticorum canones, ut diximus, eadem illa sunt principia, quae supra ex philosophis attulimus : nimirum *agnosticismus*, theorema de *transfiguratione* rerum per fidem, itemque aliud quod de *defi-guratione* dici posse visum est. Jam consecutiones ex singulis notemus. — (79) Ex *agnosticismo* historia, non aliter ac scientia, unice de phaenomenis est. Ergo tam Deus quam quilibet in humanis divinus interventus ad fidem rejiciendus est, utpote ad illam pertinens

¹ Encycl. Qui pluribus 9 Nov. 1846. — ² Syll., Prop. 5. — ³ Const. Dei Filius, cap. IV. —⁴ Loc. cit.

unam. Quapropter si quid occurrat duplici constant elemento, divino atque humano, cujusmodi sunt Christus, Ecclesia, Sacramenta aliaque id genus multa ; sic partiendum erit ac secernendum, ut quod humanum fuerit historiae, quod divinum tribuatur fidei. Ideo vulgata apud modernistas discretio inter Christum historicum et Christum fidei, Ecclesiam historiae et Ecclesiam fidei, Sacramenta historiae et Sacramenta fidei, aliaque similia passim. — (80) Deinde hoc ipsum elementum humanum, quod sibi historicum sumere videmus, quale illud in monumentis apparet, a fide per *transfigurationem* ultra conditiones historicas elatum dicendum est. Adjectiones igitur a fide factas rursus secernere oportet, easque ad fidem ipsam amandare atque ad historiam fidei : sic, quum de Christo agitur, quidquid conditionem hominis superat, sive naturalem, prout a psychologia exhibetur, sive ex loco atque aetate, quibus ille vixit, conflatum. — (81) Praeterea, ex tertio philosophiae principio, res etiam, quae historiae ambitum non excedunt, cribro veluti cernunt, eliminantque omnia ac pariter ad fidem amendant quae, ipsorum iudicio, in factorum *logica*, ut inquirunt, non sunt vel personis apta non fuerint. Sic volunt Christum ea non dixisse, quae audientis vulgi captum excedere videntur. Hinc de *reali* ejus historia delent et fidei permittunt allegorias omnes quae in sermonibus eius occurrunt. Quaeremus forsitan qua lege haec segregentur ? Ex ingenio hominis, ex conditione qua sit in civitate usus, ex educatione, ex adjunctorum facti cujusquam complexu : uno verbo, si bene novimus, ex norma, quae tandem aliquando in mere *subjectivam* recidit. Nituntur scilicet Christi personam ipsi capere et quasi gerere : quidquid vero paribus in adjunctis ipsi fuissent acturi, id omne in Christum transferunt. — Sic igitur, ut concludamus, *a priori* et ex quibusdam philosophiae principiis, quam tenent quidem sed ignorare asserunt in *reali*, quam vocant, historia Christum Deum non esse affirmant nec quidquam divini egisse ; ut hominem vero ea tantum patrasse aut dixisse, quae ipsi, ad illius se tempora referentes, patrandi aut dicendi jus tribuunt.

(82) Ut autem historia ab philosophia, sic critice ab historia suas accipit conclusiones. Criticus namque, indicia sequutus ab historico praebita, munimenta partitur bifariam. Quidquid post dictam triplicem obtruncationem superat, *reali* historiae assignat ; cetera ad fidei historiam seu *internam* ablegat. Has enim binas historias accurate distinguunt ; et historiam fidei, quod bene notatum volumus, historiae *reali* ut realis est opponunt. Hinc, ut jam diximus, gemi-

Can. II. *transfigurationis*.

Can. III. *Defiguratio*.

Exemplum de Christo.

Criticus.

Historia realis, et fidei.

Geminus Christus.

nus Christus ; realis alter, alter qui nunquam reapse fuit sed ad fidem pertinet ; alter qui certo loco certaue vixit aetate, alter qui solummodo in piis commentationibus fidei reperitur : ejusmodi, exempli causa, est Christus, quem Joannis evangelium exhibet ; quod utique, aiunt, totum quantum est commentatio est.

b) Applicatio
immanentiae
vitalis.

(83) Verum non his philosophiae in historiam dominatus absolvitur. Monumentis, ut diximus, bifariam distributis, adest iterum philosophus cum suo dogmate *vitalis immanentiae*; atque omnia edicit, quae sunt in ecclesiae historia, per *vitalē emanationem* esse explicanda. Atque vitalis cujuscumque emanationis aut caussa aut conditio est in necessitate seu indigentia quapiam ponenda : ergo et factum post necessitatem concipi oportet, et illud historice huic esse posterius.— Quid tum historicus? Monumenta iterum, sive quae in libris sacris continentur sive aliunde adducta, scrutatus, indicem ex iis conficit singularum necessitatum, tum ad dogma tum ad cultum sacrorum tum ad alia spectantium, quae in Ecclesia, altera ex altera, locum habuere. Confectum indicem critico tradit Hic vero ad monumenta, quae fidei historiae destinantur, manum admovet ; illaque per aetates singulas sic disponit, ut dato indici respondeant singula : eius semper praecepti memor, factum necessitate, narrationem facto anteverti. Equidem fieri aliquando possit, quasdam Bibliorum partes, ut puta epistolas, ipsum esse factum a necessitate creatum. Quidquid tamen sit, lex est, monumenti cuiuslibet aetatem non aliter determinandam esse, quam ex aetate exortae in Ecclesia uniuscuiusque necessitatis. — Distinguendum praeterea est inter facti cujuscumque exordium ejusdemque explicationem : quod enim uno die nasci potest, non nisi decursu temporis incrementa suscipit. Hanc ob causam debet criticus monumenta, per aetates, ut diximus, jam distributa bipartiri iterum, altera quae ad originem rei altera quae ad explicationem pertineant secernens ; eaque rursus ordinare per tempora.

c) Applicatio
evolutionis.

(84) Tum denuo philosopho locus est ; qui injungit historico sua studia sic exercere, uti evolutionis praecepta legesque praescribunt. Ad haec historicus monumenta iterum scrutari ; inquirere curiose in adjuncta conditionesque, quibus Ecclesia per singulas aetates sit usa, in ejus vim conservatricem, in necessitate tam internas quam externas quae ad progrediendum impellerent, in impedimenta quae obfuerunt, uno verbo, in ea quaecumque quae ad determinandum faxint quo pacto evolutionis leges fuerint servatae. Post haec tandem explicationis historiam, per extrema veluti lineamenta, des-

Labor historici.

cribit. Succurrit criticus aptatque monumenta reliqua. Ad scripti-
nem adhibetur manus : historia confecta est. — (85) Cui jam, peti-
mus, haec historia inscribenda ? Historico ne an critico ? Neutri
profecto ; sed philosopho. Tota ibi per *apriorismum* res agitur : et
quidem per apriorismum haeresibus scatentem. Miseret sane homi-
num ejusmodi de quibus Apostolus diceret : *Evanuerunt in cogita-
tionibus suis... dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt*¹ : at
bilem tamen commovent quum Ecclesiam criminantur monumenta
sic permiscere ac temperare ut suae utilitati loquantur. Nimirum
affingunt Ecclesiae, quod sua sibi conscientia apertissime improbari
sentiant.

*Historia
adscribenda
philosopho.*

(86) Ex illa porro monumentorum per aetates partitione ac dis-
positione sequitur sua sponte non posse libros sacros iis auctoribus
tribui, quibus reapse inscribuntur. Quam ob causam modernistae
passim non dubitant asserere, illos eosdem libros, Pentateuchum
praesertim ac prima tria Evangelia, ex brevi quadam primigenia
narratione, crevisse gradatim accessionibus, interpositionibus nempe
in modum interpretationis sive theologiae siue allegoricae, vel
etiam injectis ad diversa solummodo inter se jungenda. — Nimirum,
ut paucis clariusque dicamus, admittenda est *vitalis evolutio* libro-
rum sacrorum, nata ex evolutione fidei eidemque respondens. —
Addunt vero, hujus evolutionis vestigia adeo esse manifesta, ut
illius fere historia describi possit. Quin immo et reapse describunt,
tam non dubitanter, ut suis ipsos oculis vidisse crederes scriptores
singulos, qui singulis aetatibus ad libros sacros amplificandos admo-
runt manum. — (87) Haec autem ut confirment, critice, quam *tex-
tualem* nominant, adjutricem appellant ; nitunturque persuadere
hoc vel illud factum aut dictum non suo esse loco, aliasque ejusmodi
rationes proferunt. Diceres profecto eos narrationum aut sermonum
quosdam quasi typos praestituisse sibi, unde certissime judicent
quid suo quid alieno stet loco. — (88) Hac via qui apti esse queant
ad decernendum, aestimet qui volet. Verumtamen qui eos audiat de
suis exercitationibus circa sacros libros affirmantes, unde tot ibi
incongrue notata datum est deprehendere credet fere nullum ante
ipsos hominum eosdem libros voluisse, neque hos infinitam prope-
modum Doctorum multitudinem quaquaversus rimatam esse, inge-
nio plane et eruditione et sanctitudine vitae longe illis praestantio-
rem. Qui equidem Doctores sapientissimi tantum abfuit ut Scrip-
turas sacras ulla ex parte reprehenderent, ut immo, quo illas scru-

*Libri sacri
non authentici.*

*Evolutio
librorum sacr.
manifesta.*

*Critices
textualis.*

*Modus agendi
modern.*

*Modus agendi
Sanctorum.*

¹ *Ad Rom.*, I, 21-22.

Conclusio.

Cur critices
hodie invaluit

tabantur penitius, eo majores divino Numini agerent gratias, quod ita cum hominibus loqui dignatum esset. Sed heu ! non iis adjumentis Doctores nostri in sacros libros incubuerunt, quibus modernistae scilicet magistram et ducem non habuere philosophiam, quae initia duceret a negatione Dei, nec se ipsi judicandi normam sibi delegerunt. — (89) Jam igitur patere arbitramur, cujusmodi in re historica modernistarum sit methodus. Praeit philosophus ; illum historicus excipit ; pone ex ordine legunt critice tum interna tum textualis. Et quia primae causae hoc competit ut virtutem suam cum sequentibus communicet ; evidens fit, criticen ejusmodi non quampiam esse criticen, sed vocari jure *agnosticam*, *immanentistam*, *evolutionistam* : atque ideo, qui eam profitetur eaque utitur, errores eidem implicitos profiteri et catholicae doctrinae adversari. — (90) Quam ob rem mirum magnopere videri possit, apud catholicos homines id genus critices adeo hodie valere. Id nempe geminam habet causam : foedus in primis, quo historici criticique hujus generis arctissime inter se junguntur, varietate gentium ac religionum dissensione posthabita : tum vero audacia maxima, qua, quae quisque effutiat, ceteri uno ore extollunt et scientiae progressionis tribuunt ; qua, qui novum portentum aestimare per se volet, facto agmine adoriuntur ; qui neget, ignorantiae accusent ; qui amplectitur, ac tuetur laudibus exornent. Inde haud pauci decepti ; qui, si rem attentius considerarent, horrerent. — Ex hoc autem praepotenti errantium dominio, ex hac levium animorum incauta assensione quaedam circumstantis aeris quasi corruptio gignitur, quae per omnia permeat luemque diffundit. — Sed ad apologetam transeamus.

§ VI.
MODERNISTA
UT APOLOGETA.Nova
apologesis.

(91) Hic apud modernistas dupliciter a philosopho et ipse pendet. *Non directe* primum, materiam sibi sumens historiam, philosopho, ut vidimus, praecipiente conscriptam : *directe* dein, mutuatus ab illo dogmata ac judicia. Inde illud vulgatum in schola modernistarum praeceptum, debere novam apologesim controversias de religione dirimere historicis inquisitionibus et psychologicis. Quamobrem apologetae modernistae suum opus aggregiuntur rationalistas monendo, se religionem vindicare non sacris likris aeve ex historiis vulgo in Ecclesia adhibitis, quae veteri methodo descriptae sint ; sed ex historia *reali*, modernis praeceptionibus modernaque methodo conflata. Idque non quasi *ad hominem* argumentati asserunt, sed quia reapse hanc tantum historiam vera tradere arbitrantur. De adserenda vero sua in scribendo sinceritate securi sunt : jam apud ratio-

nalistas noti sunt, jam, ut sub eodem vexillo stipendia merentes, laudati : de qua laudatione, quam verus catholicus respueret, ipsi sibi gratulantur, eamque reprehensionibus Ecclesiae opponunt. — (92) Sed jam quo pacto apologesim unus aliquis istorum perficiat videamus. Finis, quem sibi assequendum praestituit, hic est : hominem fidei adhuc expertem eo adducere, ut eam de catholica religione *experientiam* assequatur, quae ex modernistarum scitis unicum fidei est fundamentum. Geminum ad hoc patet iter : *objectivum* alterum, alterum *subjectivum*. Primum ex agnosticismo procedit ; eoque spectat, ut eam in religione, praesertim catholica, vitalem virtutem inesse monstret, quae psychologum quemque itemque historicum bonae mentis suadeat, oportere in illius historia *incogniti* aliquid celari. Ad hoc, ostendere necessum est, catholicam religionem, quae modo est, eam omnino esse quam Christus fundavit, seu non aliud praeter progredientem ejus germinis explicationem, quod Christus invexit. Primo igitur germen illud quale sit, determinandum. Idipsum porro hac formula exhiberi volunt : Christum adventum regni Dei nunciasse, quod brevi foret constituendum, ejusque ipsum fore Messiam, actorem nempe divinitus datum atque ordinatorem. Post haec demonstrandum, qua ratione id germen, semper *immanens* in catholica religione ac *permanens*, sensim ac secundum historiam sese evolverit aptaritque succedentibus adjunctis, ex iis ad se *vitaliter* trahens quidquid doctrinalium, culturalium, ecclesiasticarum formarum sibi esset utile ; interea vero impedimenta si quae occurrerent superans, adversarios profligans, insectationibus quibusvis pugnisque superstes. Postquam autem haec omnia, impedimenta nimirum, adversarios, insectationes, pugnas, itemque vitam foecunditatemque Ecclesiae id genus fuisse monstratum fuerit, ut, quamvis evolutionis leges in ejusdem Ecclesiae historia incolumes appareant, non tamen eidem historiae plene explicandae sint pares ; *incognitum* coram stabit, suaque sponte se offeret. — Sic illi. In qua tota ratiocinatione unum tamen non advertunt, determinationem illam germinis primigenii deberi unice *apriorismo* philosophi agnostici et evolutionistae, et germen ipsum sic gratis ab eis definiri ut eorum causae congruat.

a) 'Scöpus
apologetae.

b) Applicatio
agnosticismi.

Religio catholi-
ca, explicatio
germinis.

(93) Dum tamen catholicam religionem recitatis argumentationibus asserere ac suadere elaborant apologetae novi, dant ultro et concedunt, plura in ea esse quae animos offendant. Quin etiam, non obscura quadam voluptate, in re quoque dogmatica errores contradictionesque reperire se palam dictitant : subdunt tamen, haec

Errores
in dogmate.

Errores
in S. Script.

Mendacium
officiosum
Deo tribuitur.

In S. Script.
ratiocinationes
sine
fundamento.

Christus
erravit.

Contradictoria
in dogmatibus.

non solum admittere excusationem, sed, quod mirum esse oportet, juste ac legitime esse prolata. Sic etiam, secundum ipsos, in sacris libris, plurima in re scientifica vel historica errore afficiuntur. Sed, inquit, non ibi de scientiis agi aut historia, verum de religione tantum ac re morum. Scientiae illae et historia integumenta sunt quaedam, quibus experientiae religiosae et morales obteguntur ut facilius in vulgus propagarentur; quod quidem vulgus cum non aliter intelligeret; perfectior illi scientia aut historia non utilitati sed nocumento fuisset. Ceterum, addunt, libri sacri, quia natura sunt religiosi, vitam necessario vivunt: jam vitae sua quoque est veritas et logica, alia profecto a veritate et logica rationali, quin immo alterius omnino ordinis, veritas scilicet comparationis ac proportionis tum ad *medium* (sic ipsi dicunt) in quo vivitur, tum ad finem ob quem vivitur. Demum eo usque progrediuntur ut, nulla adhibita temperatione, asserant, quidquid per vitam explicatur, id omne verum esse ac legitimum. — (94) Nos equidem, Venerabiles Fratres, quibus una atque unica est veritas, quique sacros libros sic aestimamus quod *Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem*¹, hoc idem esse affirmamus ac mendacium utilitatis seu officiosum ipsi Deo tribuere; verbisque Augustini asserimus: *Admisso semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quae non, ut cuique videbitur vel ad mores difficilis vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque rejeratur*². Unde fiet quod idem sanctus Doctor adjungit: *In eis, scilicet Scripturis, quod vult quisque credet, quod non vult non credet*. — (95) Sed modernistae apologetae progrediuntur alacres. Concedunt praeterea, in sacris libris eas subinde ratiocinationes occurrere ad doctrinam quampiam probandam, quae nullo rationali fundamento regantur; cuiusmodi sunt quae in prophetiis nituntur. Verum has quoque defendunt quasi artificia quaedam praedicationis, quae a vita legitima fiunt. Quid amplius? Permittunt, immo vero asserunt, Christum ipsum in indicando tempore adventus regni Dei manifeste errasse: neque id mirum, inquit, videri debet; nam et ipse vitae legibus tenebatur! — Quid post haec de Ecclesiae dogmatibus? Scitent haec etiam apertis oppositionibus: sed, praeterquamquod a logica vitali admittuntur, veritati symbolicae non adversantur; in iis quippe de infinito agitur, cuius infiniti sunt respectus. Demum, adeo haec omnia probant tuenturque, ut profiteri non dubitent, nul-

¹ Conc. Vat. De Rev., c. 2. — ² Epist. 28. ad Rom. (1872) c. 1. § 1.

lum Infinito honorem haberi excellentiorem quam contradicentia de ipso affirmando — Probata vero contradictione, quid non probabitur ?

(96) Attamen qui nondum credat non *objectivis* solum argumentis ad fidem disponi potest, verum etiam *subjectivis*. Ad quem finem modernistae apologetae ad *immanentiae* doctrinam revertuntur. Elaborant nempe ut homini persuadeant, in ipso atque in intimis eius naturae ac vitae recessibus celari cujuspiam religionis desiderium et exigentia, nec religionis cujuscumque sed talis omnino qualis catholica est ; hanc enim *postulari* prorsus inquit ab explicatione vitae perfecta. — Hic autem queri vehementer Nos iterum oportet, non desiderari e catholicis hominibus, qui, quamvis *immanentiae* doctrinam ut doctrinam rejiciunt, ea tamen pro apologesi utuntur ; idque adeo incauti faciunt, ut in natura humana non capacitatem solum et convenientiam videantur admittere ad ordinem supernaturalem, quod quidem apologetae catholici opportunis adhibitis temperationibus demonstrarunt semper, sed germanam verique nominis exigentiam. — Ut tamen verius dicamus, haec catholicae religionis exigentia a modernistis invehitur, qui volunt moderatiores audiri. Nam qui *integralistae* appellari queunt, ii homini nondum credenti ipsum germen, in ipso latens, demonstrari volunt, quod in Christi conscientia fuit atque ab eo hominibus transmissum est. —

(97) Sic igitur, Venerabiles Fratres, apologeticam modernistarum methodum, summam descriptam, doctrinis eorum plane congruentem agnoscimus : methodum profecto, uti etiam doctrinas, errorum plenas, non ad aedificandum aptas sed ad destruendum, non ad catholicos efficiendos sed ad catholicos ipsos ad haeresim trahendos, immo etiam ad religionis cujuscumque omnimodam eversionem

(98) Pauca demum superant addenda de modernista ut reformator est. Jam ea, quae huc usque loquuti sumus, abunde manifestant quanto et quam acri innovandi studio hi homines ferantur. Pertinet autem hoc studium ad res omnino omnes, quae apud catholicos sunt. — Innovari volunt philosophiam in sacris praesertim Seminariis : ita ut, amandata philosophia scholasticorum ad historiam philosophiae inter cetera quae jam obsoleverunt systemata, adolescentibus moderna tradatur philosophia, quae una vera nostraeque aetati respondens. — Ad theologiam innovandam, volunt, quam nos rationalem dicimus, habere fundamentum modernam philosophiam. Positivam vero theologiam, niti maxime postulant in historia dog-

d) Applicatio immanentiae.

Methodus erroribus plena.

§ VII.
MODERNISTA
UT REFORMA-
TOR.

Studium
innovandi

in philosophia

in theologia.

in historia, matum. — Historiam quoque scribi et tradi expetunt ad suam methodum praescriptaque moderna. — Dogmata eorumdemque evolutionem cum scientia et historia componenda edicunt. — Ad catechesim quod spectat, ea tantum in catecheticis libris notari postulant dogmata, quae innovata fuerint sintque ad vulgi captum. —

in dogmate, Circa sacrorum cultum, minuendas inquirunt externas religiones prohibendumve ne crescant. Quamvis equidem alii, qui symbolismo magis favent, in hac re indulgentiores se praebeant. — Regimen ecclesiae omni sub respectu reformandum clamitant, praecipue tamen sub disciplinari ac dogmatico. Ideo intus forisque cum moderna, ut aiunt, conscientia componendum, quae tota ad democratiam vergit : ideo inferiori clero ipsisque laicis suae in regimine partes tribuendae, et collecta nimium contractaque in centrum auctoritas disper-tiendi. — Romana consilia sacris negotiis gerendis immutari pariter volunt; in primis autem tum quod a *Sancto Officio* tum quod ab *Indice* appellatur. — Item ecclesiastici regiminis actionem in re politica et sociali variandam contendunt, ut simul a civilibus ordinatio-nibus exulet, eisdem tamen se aptet ut suo illas spiritu imbuat. —

in catechesi, In re morum, illud asciscunt americanistarum scitum, activas vir-tutes passivis anteponi oportere, atque illas prae istis exercitatione promoveri. — Clerum sic comparatum petunt ut veterem referat demissionem animi et paupertatem ; cogitatione insuper et facto cum modernismi praeceptis consentiat. — Sunt demum qui, magis-tris protestantibus dicto lubentissime audientes, sacrum ipsum in sacerdotio coelibatum sublatum desiderent. — Quid igitur in Eccle-sia intactum relinquunt, quod non ab ipsis nec secundum ipsorum pronunciata sit reformandum ?

in regimine Eccl., § VIII. JUDICIUM DE MODERNISMOS.

in Congregationibus romanis, (99) In tota hac modernistarum doctrina exponenda, Venerabiles Fratres, videbimur forte alicui diutius immorati. Id tamen omnino oportuit, tum ne, ut assolet, de ignorance rerum suarum ab illis reprehendamur ; tum ut pateat, quum de modernismo est quaestio, non de vagis doctrinis agi nulloque inter se nexu conjunctis, verum de uno compactoque veluti corpore, in quo si unum admittas, cetera necessario sequantur. Ideo didactica fere ratione usi sumus, nec ber-bara aliquando respuimus verba, quae modernistae usurpant. —

in actione regiminis Eccl., (100) Jam systema universum uno quasi obtutu respicientes, nemo mirabitur si sic illud definimus, ut omnium haereseon conlectum esse affirmemus. Certe si quis hoc sibi proposuisset, omnium quotquot fuerunt circa fidem errores succum veluti ac sanguinem in unum conferre ; rem nunquam plenius perfecisset, quam modernistae per-

in re morum, Corpus doctrinae compactum.

in educatione cleri, Conlectus omnium haereseon.

in coelibatu eccl.

fecerunt. Immo vero tanto hi ulterius progressi sunt, ut, non modo catholicam religionem, sed omnem penitus, quod jam inuimus, religionem deleverint. Hinc enim rationalistarum plausus : hinc qui liberius apertiusque inter rationalistas loquuntur, nullos se efficaciores quam modernistas auxiliores invenisse gratulantur. —

(101) Redeamus enimvero tantisper, Venerabiles Fratres, ad exitiosissimam illam *agnosticismi* doctrinam. Eâ scilicet, ex parte intellectus, omnis ad Deum via praecluditur homini, dum aptior sterni putatur ex parte cujusdam animi sensus et actionis. Sed hoc quam perperam, quis non videat ? Sensus enim animi actioni rei respondet, quam intellectus vel externi sensus proposuerint. Demito intellectum ; homo externos sensus, ad quos jam fertur, proclivius sequitur. Perperam iterum ; nam phantasiae quaevis de sensu religioso communem sensum non expugnabunt : communi autem sensu docemur, perturbationem aut occupationem animi quampiam, non adjuvamento sed impedimento esse potius ad investigationem veri, veri inquimus ut in se est ; nam verum illud alterum *subjectivum*, fructus interni sensus et actionis, si quidem ludendo est aptum, nihil admodum homini confert, cujus scire maxime interest sit necne extra ipsum Deus, cujus in manus aliquando incidet. — *Experientiam* enimvero tanto operi adjutricem inferunt. Sed quid haec ad sensum illum animi adjiciat ? Nil plane, praeterquam quod vehementiorem faciat ; ex qua vehementia fiat proportione firmior persuasio de veritate objecti. Jam haec duo profecto non efficiunt ut sensus ille animi desinat esse sensus, neque ejus immutant naturam, semper deceptioni obnoxiam, nisi regatur intellectu ; immo vero illam confirmant et juvant, nam sensus quo intensior, eo potiore jure est sensus. —

(102) Cum vero de religioso sensu hic agamus deque experientia in eo contenta, nostis probe, Venerabiles Fratres, quanta in hac re prudentia sit opus, quanta item doctrina quae ipsam regat prudentiam. Nostis ex animorum usu, quorumdam praecipue in quibus eminet sensus : nostis ex librorum consuetudine, qui de ascési tractant ; qui quamvis modernistis in nullo sunt pretio, doctrinam tamen longe solidiorem, subtilioremque ad observandum sagacitatem praeseferunt, quam ipsi sibi arrogat. Equidem Nobis amentis esse videtur aut saltem imprudentis summopere pro veris, nulla facta investigatione, experientias intimas habere, cujusmodi modernistae venditant. Cur vero, ut per transecursum dicamus, si harum experientiarum tanta vis est ac firmitas, non eadem tribuatur illi, quam plura catholicorum millia se habere asserunt de devio itinere, quo moder-

*Ducit
ad atheismum.*

*Sensus
religiosus.*

*Experientia
reprobat
modernistas.*

nistae incedunt? Haec ne tantum falsa atque fallax? Hominum autem pars maxima hoc firmiter tenet tenebitque semper, sensu solum et experientia, nullo mentis ductu atque lumine, ad Dei notitiam pertingi nunquam posse. Restat ergo iterum atheismus ac religio nulla. — Nec modernistae meliora sibi promittant ex asserta *symbolismi* doctrina. Nam si quaevis intellectualia, ut inquirunt, elementa nihil nisi Dei symbola sunt; ecquid symbolum non sit ipsum Dei nomen aut personalitatis divinae? quod si ita, jam de divina personalitate ambigi poterit, patetque ad pantheismum via. — (103) Eodem autem, videlicet ad purum putumque pantheismum, ducit doctrina alia de *immanentia divina*. Etenim hoc quaerimus: an ejusmodi *immanentia* Deum ab homine distinguat necne. Si distinguit, quid tum a catholica doctrina differt, aut doctrinam de externa revelatione cur rejicit? Si non distinguit, pantheismum habemus. Atqui *immanentia* haec modernistarum vult atque admittit omne conscientiae phaenomenon ab homine ut homo est proficisci. Legitima ergo ratiocinatio inde infert unum idemque esse Deum cum homine: ex quo pantheismus. — (104) Distinctio demum, quam praedicant, inter scientiam et fidem, non aliam admittit consecutionem. Objectum enim scientiae in cognoscibilis realitate ponunt; fidei e contra in incognoscibilis. Jamvero incognoscibile inde omnino constituitur, quod inter objectam materiam et intellectum nulla adsit proportio. Atqui hic proportionis defectus nunquam, nec in modernistarum doctrina, auferri potest. Ergo incognoscibile credenti aequae ac philosopho incognoscibile semper manebit. Ergo si qua habebitur religio, haec erit realitatis incognoscibilis; quae cur etiam mundi animus esse nequeat, quem rationalistae quidam admittunt, non videmus profecto. — Sed haec modo sufficiant ut abunde pateat quam multiplici itinere doctrina modernistarum ad atheismum trahat et ad religionem omnem abolendam. Equidem protestantium error primus hac via gradum jecit; sequitur modernistarum error; proxime atheismus ingredietur.

(105) Ad penitiorem modernismi notitiam, et ad tanti vulneris remedia aptius quaerenda, juvat nunc, Venerabiles Fratres, causas aliquantum scrutari unde sit ortum aut nutritum malum. — Proximam continentemque causam in errore mentis esse ponendam, dubitationem non habet. Remotas vero binas agnoscimus, curiositatem et superbiam. — Curiositas, ni sapienter cohibeatur, sufficit per se una ad quoscumque explicandos errores. Unde Gregorius XVI deces-

*Immanentia
ducit ad
pantheismum.*

*Item, distinctio
inter fidem
et scientiam.*

CAUSAE
MODER-
NISMI.

§ I.
CAUSAE MORA-
LES.

Curiositas.

sor Noster jure scribebat ¹: *Lugendum valde est quonam prolabantur humanae rationis deliramenta, ubi quis novis rebus studeat, atque contra Apostoli monitum nitatur plus sapere quam oporteat sapere, sibi que nimium praetendens, veritatem quaerendam autumat extra catholicam Ecclesiam, in qua absque vel levissimo erroris coeno ipsa invenitur.* — (106) Sed longe maiorem ad obcaecandum animum et in errorem inducendum cohibet efficientiam superbia: quae in modernismi doctrina quasi in domicilio collocata, ex ea undequaque alimenta concipit, omnesque induit aspectus. Superbiâ enim sibi audacius praefidunt, ut tamquam universorum normam se ipsi habeant ac proponant. Superbiâ vanissime gloriantur quasi uni sapientiam possideant, dicuntque elati atque inflati: *Non sumus sicut ceteri homines*; et ne cum ceteris comparentur, nova quaeque etsi absurdissima amplectuntur et somniant. Superbiâ subjectionem omnem abjiciunt contenduntque auctoritatem cum libertate componendam. Superbiâ sui ipsorum obliti, de aliorum reformatione unice cogitant, nullaque est apud ipsos gradûs, nulla vel supremæ potestatis reverentia. Nulla profecto brevior et expeditior ad modernismum est via, quam superbia. Si qui catholicus e laicorum coetu, si quis etiam sacerdos christianæ vitæ praecepti sit immemor, quo jubemur abnegare non ipsi si Christum sequi velimus, nec auferat superbiam de corde suo; nae is ad modernistarum errores amplectendos aptissimus est quam qui maxime! — Quare, Venerabiles Fratres, hoc primum vobis officium esse oportet superbis ejusmodi hominibus obsistere, eos tenuioribus atque obscurioribus muneribus occupare, ut eo amplius deprimantur quo se tollunt altius et ut, humiliore loco positi, minus habeant ad nocendum potestatis. Praeterea tum ipsi per vos tum per seminariorum moderatores, alumnos sacri cleri scrutemini diligentissime; et si quos superbo ingenio repereritis, eos fortissime a sacerdotio repellatis. Quod utinam peractum semper fuisset ea qua opus erat vigilantia et constantia!

(107) Quod si a moralibus causis ad eas quae ab intellectu sunt veniamus, prima ac potissima occurret ignorantia. — Enimvero modernistae quotquot sunt, qui doctores in Ecclesia esse ac videri volunt, modernam philosophiam plenis buccis extollentes aspernatique scholasticam, non aliter illam, ejus fuco et fallaciis decepti, sunt amplexi, quam quod alteram ignorantes prorsus, omni argumento caruerunt ad notionum confusionem tollendam et ad sophismata refellenda. Ex connubio autem falsae philosophiae cum

Superbiâ.

Regula practica.

§ II.
CAUSAE
INTELLECTUALES

Ignorantia.

¹ Ep. Encycl. Singulari Nos 7 kal. jul. 1834.

fide illorum systema, tot tantisque erroribus abundans, ortum habuit.

§ III.
ARTIFICIA
MODERNIST.
a) Negativa.

Odio habent
scholasticam.

Pervertunt
traditionem.

Spernunt
SS. Patres.

(108) Cui propagando utinam minus studii et curarum impenderent ! Sed eorum tanta est alacritas, adeo indefessus labor, ut plane pigeat tantas insumi vires ad Ecclesiae perniciem, quae, si recte adhibitae, summo forent adjumento. — Gemina vero ad fallendos animos utuntur arte ; primum enim complanare quae obstant nituntur, tum autem quae prosint studiosissime perquirunt atque impigre patientissimeque adhibent. — (109) Tria sunt potissimum quae suis illi conatibus adversari sentiunt : scholastica philosophandi methodus, Patrum auctoritas et traditio, magisterium ecclesiasticum. Contra haec acerrima illorum pugna. Idcirco philosophiam ac theologiam scholasticam derident passim atque contemnunt. Sive id ex ignoratione faciant sive ex metu, sive potius ex utraque causa, certum est studium novarum rerum cum odio scholasticae methodi conjungi semper ; nullumque est indicium manifestius quod quis modernismi doctrinis favere incipiat, quam quum incipit scholasticam horrere methodum. Meminerint modernistae ac modernistarum studiosi damnationem, qua Pius IX censuit reprobendam propositionem quae diceret ¹ : *Methodus et principia, quibus antiqui doctores scholastici theologiam excoluerunt, temporum nostrorum necessitatibus scientiarumque progressui minime congruunt.* — (110) Traditionis vero vim et naturam callidissime pervertere elaborant, ut illius momentum ac pondus elidant. Stabit tamen semper catholicis auctoritas Nicaenae Synodi II, quae damnavit eos, qui *audent... secundum scelestos haereticos ecclesiasticas traditiones spernere et novitatem quamlibet excogitare... aut excogitare prave aut astute ad subvertendum quidquam ex legitimis traditionibus Ecclesiae catholicae.* Stabit Synodi Constantinopolitanae IV professio : *Igitur regulas, quae sanctae catholicae et apostolicae Ecclesiae tam a sanctis famosissimis Apostolis, quam ab orthodoxorum universalibus necnon et locallibus Conciliis vel etiam a quolibet deilogo Patre ac magistro Ecclesiae traditae sunt, servare ac custodire profitemur.* Unde Romani Pontifices Pius IV itemque huius nominis IX in professione fidei haec quoque addi voluerunt : *Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiae observationes et constitutiones firmissime admitto et amplector.* — (111) Nec secus quam de Traditione, judicant modernistae de sanctissimis Ecclesiae Patribus. Eos temeritate summa traducunt vulgo ut omni quidem cultu dignissimos, ast in re

¹ Syll., prop. 13.

critica et historica ignorantiae summae, quae, nisi ab aetate qua vixerunt, excusationem non habeat. — (112) Denique ipsius ecclesiastici magisterii auctoritatem toto studio minuere atque infirmare conantur, tum ejus originem, naturam, jura sacrilege pervertendo, tum contra illam adversariorum calumnias libere ingeminando. Valent enim de modernistarum grege, quae moerore summo Decessor Noster scribebat : *Ut mysticam Sponsam Christi, qui lux vera est, in contemptum et invidiam vocarent tenebrarum filii consuevere in vulgus eam vecordi calumnia impetere, et, conversa rerum nominumque ratione et vi, compellare obscuritatis amicam, altricem ignorantiae, scientiarum lumini et progressui infensam*¹. — (113) Quae cum sint ita, Venerabiles Fratres, mirum non est, si catholicos homines, qui strenue pro Ecclesia decertant, summa malevolentia et livore modernistae impetunt. Nullum est injuriarum genus, quo illos non lacerent : sed ignorantiae passim pervicaciaeque accusant. Quod si refellentium eruditionem et vim pertimescant : efficaciam derogant conjurato silentio. Quae quidem agendi ratio cum catholicis eo plus habet invidiae, quod, eodem tempore nulloque modo adhibito, perpetuis laudibus evehunt quotquot cum ipsis consentiunt ; horum libros nova undique spirantes grandi plausu excipiant ac suspiciunt ; quo quis audentius vetera evertit, traditionem et magisterium ecclesiasticum respuat, eo sapientiores praedicant ; denique, quod quisque bonus horreat, si quem Ecclesia damnatione perculerit, hunc, facto agmine, non solum palam et copiosissime laudant, sed ut veritatis martyrem pene venerantur. — Toto hoc, tum laudationum tum impropriorum strepita, percussae ac turbatae juniorum mentes, hinc ne ignorantes audiant inde ut sapientes videantur, cogente intus curiositate ac superbia, dant victas saepe manus ac modernismo se dedunt.

(114) Sed jam ad artificia haec pertinent, quibus modernistae merces suas vendunt. Quid enim non moliuntur ut assecularum numerum augeant ? In sacris Seminariis, in Universitatibus studiorum magisteria aucupantur, quae sensim in pestilentiae cathedras vertunt. Doctrinas suas, etsi forte implicite, in templis ad concionem dicentes inculcant ; apertius in congressibus enunciant ; in socialibus institutis intrudunt atque extollunt. Libros, ephemeridas, commentaria suo vel alieno nomine edunt. Unus aliquando idemque scriptor multiplici nomine utitur, ut simulata auctorum multitudine incauti decipiantur. Brevi, actione, verbis, proelo nihil non tentant, ut eos

*Infirmant
auctoritatem
magisterii.*

*Veros catholicos
impugnant.*

*Sibi
consentientes
laudant.*

*b) Artificia
positiva.*

¹ Motu pr. *Ut mysticam* 14 martii 1891.

febri quadam phreneticos diceret. — Haec autem omnia quo fructu ? Juvenes magno numero deflemus, egregiae quidem illos spei, quique Ecclesiae utilitatibus optimam navarent operam, a recto tramite deflexisse. Plurimos etiam dolemus, qui, quamvis non eo processerint, tamen, corrupto quasi aëre hausto, laxius admodum cogitare, eloqui, scribere consuescunt quam catholicos decet. Sunt hi de laicorum coetu, sunt etiam de sacerdotum numero ; nec, quod minus fuisset expectandum, in ipsis religiosorum familiis desiderantur. Rem biblicam ad modernistarum leges tractant. In conscribendis historiis, specie adserendae veritatis, quidquid Ecclesiae maculam videtur aspergere, id, manifesta quadam voluptate, in lucem diligentissime ponunt. Sacras populares traditiones, apriorismo quodam ducti, delere omni ope conantur. Sacras Reliquias vetustate commendatas despectui habent. Vano scilicet desiderio feruntur ut mundus de ipsis loquatur ; quod futurum non autumant si ea tantum dicant, quae semper quaeve ab omnibus sunt dicta. Interea suadent forte sibi obsequium se praestare Deo et Ecclesiae : reapse tamen offendunt gravissime, non suo tantum ipsi opere, quantum ex mente qua ducuntur, et quia perutilem operam modernistarum ausibus conferunt.

REMEDIA.

(115) Huic tantorum errorum agmini clam aperteque invadenti Leo XIII decessor Noster fel. rec., praesertim in re biblica, occurrere fortiter dicto actuque conatus est. Sed modernistae, ut jam vidimus, non his facile terrentur armis : observantiam demissionemque animi affectantes summam, verba Pontificis Maximi in sua partes detorserunt, actus in alios quoslibet transtulere. Sic malum robustius in dies factum. Quamobrem, Venerabiles Fratres, moras diutius non interponere decretum est, atque efficaciora moliri. — Vos tamen oramus et obsecramus, ne in re tam gravi vigilantiam, diligentiam, fortitudinem vestram desiderari vel minimum patiamini. Quod vero a vobis petimus et expectamus, id ipsum et petimus aequè et expectamus a ceteris animarum pastoribus, ab educatoribus et magistris sacrae juventutis, imprimis autem a summis religiosarum familiarum magistris.

§ I. REGULAE PRO STUDIIS.

Philosophia.

(116) I. Primo igitur ad studia quod attinent, volumus probeque mandamus ut philosophia scholastica studiorum sacrorum fundamentum ponatur. — Utique, *si quid a doctoribus scholasticis vel nimia subtilitate quaesitum, vel parum considerate traditum; si quid cum exploratis posterioris aevi doctrinis minus cohaerens, vel denique quoquo modo non probabile; id nullo pacto in animo est aetati nostrae ad*

imitandum proponi ¹. Quod rei caput est, philosophiam scholasticam quum sequendam praescribimus, eam praecipue intelligimus, quae a sancto Thoma Aquinate est tradita : de qua quidquid a Decessore Nostro sancitum est, id omne vigere volumus, et quae sit opus instauramus et confirmamus, stricteque ab universis servari jubemus. Episcoporum erit, sicubi in Seminariis neglecta haec fuerint, ea ut in posterum custodiantur urgere atque exigere. Eadem religiosorum Ordinem moderatoribus praecipimus. Magistros autem monemus ut rite hoc teneant, Aquinatem deserere, praesertim in re metaphysica, non sine magno detrimento esse.

(117) Hoc ita posito philosophiae fundamento, theologicum aedificium extruatur diligentissime. — Theologiae studium, Venerabiles Fratres, quanta potestis ope provehite, ut clerici e seminariis egredientes praeclara illius existimatione magnoque amore imbuantur, illudque semper pro deliciis habeant. Nam *in magna et multiplici disciplinarum copia quae menti veritatis cupidae objicitur, neminem latet sacram Theologiam ita principem sibi locum vindicare, ut vetus sapientium effatum sit, ceteris scientiis et artibus officium incumbere, ut ei inserviant ac velut ancillarum more fumulentur* ². — Addimus heic, eos etiam Nobis laude dignos videri, qui, incolumi reverentia erga Traditionem et Patres et ecclesiasticum magisterium, sapienti iudicio catholicisque usi normis (quod non aequè omnibus accidit) theologiam positivam, mutuato a veri nominis historia lumine, collustrare studeant. Major profecto quam antehac positivae theologiae ratio est habenda : id tamen sic fiat, ut nihil scholastica detrimenti capiat, iique reprehendantur, utpote qui modernistarum rem gerunt, quicumque positivam sic extollunt ut scholasticam theologiam despiciere videantur.

Theologia.

(118) De profanis vero disciplinis satis sit revocare quae Decessor Noster sapientissime dixit ³ : *In rerum naturalium consideratione strenue adlaboretis : quo in genere nostrorum temporum ingeniosa inventa et utiliter ausa, sicut jure admirantur aequales, sic posterì perpetua commendatione et laude celebrabunt*. Id tamen nullo sacrorum studiorum damno ; quod idem Decessor Noster gravissimis hisce verbis prosecutus monuit ⁴ : *Quorum causam errorum, si quis diligentius investigaverit, in eo potissimum sitam esse intelliget, quod nostris hisce temporibus, quanto rerum naturalium studia vehementius fervent, tanto magis severiores altioresque disciplinae defluerint :*

Scientiae profanae.

¹ Léo XIII, Encycl. Aeterni Patris. — ² Leo XIII, Litt. ap. In magna 10 dec. 1889. — ³ Alloc. 7 martii 1880. — ⁴ Loc. cit.

quaedam enim fere in oblivione hominum conticescunt ; quaedam remisse leviterque tractantur, et quod indignum est, splendore pristinae dignitatis delecto, pravitae sententiarum et immanibus opinionum portentis inficiuntur. Ad hanc igitur legem naturalium disciplinarum studia in sacris seminariis temperari praecipimus.

§ II.
ELECTIO
MAGISTRORUM.

(119) His omnibus praeceptionibus tum Nostris tum Decessoris Nostri oculos adjici oportet, quum de Seminariis vel Universitatum catholicarum moderatoribus et magistris eligendis agendum erit. — Quicumque modo quopiam modernismo imbuti fuerint, ii, nullo habito rei cujusvis respectu, tum a regendi tum a docendi munere arceantur ; eo si jam funguntur, removeantur : item qui modernismo clam aperte favent, aut modernistas laudando eorumque culpam excusando, aut Scholasticam et Patres et Magisterium ecclesiasticum carpendo, aut ecclesiasticae potestati, in quocumque ea demum sit, obedientiam detrectando : item qui in historica re, vel archeologica, vel biblica nova student : item qui sacras negligunt disciplinas, aut profanas anteponere videntur. — Hoc in negotio, Venerabiles Fratres, praesertim in magistrorum delectu, nimia nunquam erit animadversio et constantia ; ad doctorum enim exemplum plerumque componuntur discipuli. Quare, officii conscientia freti, prudenter hac in re at fortiter agite.

§ III.
REGULAE PRO
STUDENTIBUS.

(120) Pari vigilantia et severitate ii sunt cognoscendi ac deligendi, qui sacris initiari postulent. Procul, procul esto a sacro ordine novitatum amor : superbos et contumaces animos odit Deus ! — Theologiae ac Juris canonici laurea nullus in posterum donetur, qui statum curriculum in scholastica philosophia antea non elaboraverit. Quod si donetur, inaniter donatus esto. — Quae de celebrandis Universitatibus Sacrum Consilium Episcoporum et Religiosorum negotiis praepositum clericis Italiae tum saecularibus tum regularibus praecipit anno MDCCCXCVI ; ea ad nationes omnes posthac pertinere decernimus. — Clerici et sacerdotes qui catholicae cuiquam Universitati vel Instituto item catholico nomen dederint, disciplinas, quibus magisteria in his fuerint, in civili Universitate ne ediscant. Sicubi id permissum, in posterum ut ne fiat edicimus. — Episcopi, qui huiusmodi Universitatibus vel Institutis moderandis praesunt, curent diligentissime ut quae hactenus imperavimus, ea constanter servantur.

§ IV.
REGULAE
PRO CENSURA
LIBRORUM.

(121) III. Episcoporum pariter officium est modernistarum scripta quaeve modernismum olent provehuntque, si in lucem edita ne legantur cavere, si nondum edita prohibere ne edantur. — Item libri

omnes, ephemerides, commentaria quaevis hujus generis neve adolescentibus in Seminariis neve auditoribus in Universitatibus permittantur : non enim minus haec nocitura, quam quae contra mores conscripta ; immo etiam magis, quod christianae vitae initia vitiant. —Nec secus judicandum de quorundam catholicorum scriptionibus, hominum ceteroqui non malae mentis, sed qui theologiae disciplinae expertes ac recentiori philosophia imbuti, hanc cum fide componere nituntur et ad fidei, ut inquiunt, utilitates transferre. Hae, quia nullo metu versantur ob auctorum nomen bonamque existimationem, plus periculi afferunt ut sensim ad modernismum quis vergat.

Generatim vero, Venerabiles Fratres, ut in re tam gravi praeci-piamus, quicumque in vestra uniuscujusque dioecesi prostant libri ad legendum perniciosi, ii ut exulent fortiter contendite, solemniter etiam interdictione usi. Etsi enim Apostolica Sedes ad hujusmodi scripta e medio tollenda omnem operam impendat ; adeo tamen jam numero crevere, ut vix notandis omnibus pares sint vires. Ex quo fit, ut serior quandoque paretur medicina, quum per longiores moras malum invaluit. Volumus igitur ut sacrorum Antistites, omni metu abjecto, prudentia carnis deposita, malorum clamoribus posthabitis, suaviter quidem sed constanter suas quisque partes suscipiant ; memores quae Leo XIII in Constitutione apostolica *Officiorum* praescribebat : *Ordinarii, etiam tamquam Delegati Sedis Apostolicae, libros aliaque scripta noxia in sua dioecesi edita vel diffusa proscribere et e manibus fidelium auferre studeant*. Jus quidem his verbis tribuitur sed etiam officium mandatur. Nec quispiam hoc munus officii implevisse autemet, si unum alterumve librum ad Nos detulerit, dum alii bene multi dividi passim ac pervulgari sinuntur. — Nihil autem vos teneat, Venerabiles Fratres, quod forte libri alicujus auctor ea sit alibi facultate donatus, quam vulgo *Imprimatur* appellant : tum quia simulata esse possit, tum quia vel negligentius data vel benignitate nimiae fiducia de auctore concepta, quod postremum in Religiosorum forte ordinibus aliquando evenit. Accedit quod, sicut non idem omnibus convenit cibus, ita libri qui altero in loco sint adiaphori, nocentes in altero ob rerum complexus esse queunt. Si igitur Episcopus, audita prudentum sententia, horum etiam librorum aliquem in sua dioecesi notandum censuerit, potestatem ultro facimus immo et officium mandamus. Res utique decenter fiat, prohibitionem, si sufficiat, ad clerum coercendo ; integro tamen bibliopolarum catholicorum officio libros ab Episcopo nota-

tos minime venales habendi. — Et quoniam de his sermo incidit, vigilant Episcopi ne, lucri cupiditate, malam librarii mercentur mercem : certe in aliquorum indicibus modernistarum libri abunde nec parva cum laude proponuntur. Hos, si obedientiam detrectent, Episcopi monitione praemissa, biliopolarum catholicorum titulo privare ne dubitent ; item potioreque jure si episcopales audiant : qui vero pontificio titulo ornantur, eos ad Sedem Apostolicam deferant. — Universis demum in memoriam revocamus, quae memorata apostolica Constitutio *Officiorum* habet, articulo XXVI : *Omnes, qui facultatem apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet aut ephemerides ab Ordinariis locorum proscriptas, nisi eis in apostolico indulto expressa facta fuerit potestas legendi ac retinendi libros a quibuscumque damnatos.*

§ V.
LIBRORUM
CENSORES.
Censores
dioecesani.

(122) IV. Nec tamen pravorum librorum satis est lectionem impedire ac venditionem ; editionem etiam prohiberi oportet. Ideo edenti facultatem Episcopi severitate summa impertiant. — Quoniam vero magno numero ea sunt ex Constitutione *Officiorum*, quae Ordinarii permissionem ut edantur postulent, nec ipse per se Episcopus praecognoscere universa potest ; in quibusdam dioecesibus ad cognitionem faciendam censores ex officio sufficienti numero destinantur. Hujusmodi censorum institutum laudamus quam maxime : illudque ut ad omnes dioeceses propagetur non hortamur modo sed omnino praescribimus. In universis igitur curiis episcopalibus censores ex officio adsint, qui edenda cognoscant : hi autem e gemino clero eligantur, aetate, eruditione, prudentia commendati, quique in doctrinis probandis improbandisque medio tutoque itinere eant. Ad illos scriptorum cognitio deferatur, quae ex articulis XLI et XLII memoratae Constitutionis venia ut edantur indigent. Censor sententiam scripto dabit. Ea si faverit, Episcopus potestatem edenti faciet per verbum *Imprimatur*, cui tamen praeponetur formula *Nihil obstat*, adscripto censoris nomine. — (123) In Curia romana, non secus ac in ceteris omnibus, censores ex officio instituuntur. Eos, audito prius Cardinali in Urbe Pontificis Vicario, tum vero annuente ac probante ipso Pontifice Maximo, Magister sacri Palatii apostolici designabit. Hujus erit ad scripta singula cognoscenda censorem destinare. Editionis facultas ab eodem Magistro dabitur nec non a Cardinali Vicario Pontificis vel Antistite ejus vices gerente, praemissa a censore, prout supra diximus, approbationis formula, adjectoque ipsius censoris nomine. — Extraordinariis tan-

Censores
romani.

tum in adjunctis ac per quam raro, prudenti Episcopi arbitrio, censoris mentio intermitteri poterit. — Auctoribus censoris nomen patebit nunquam, antequam hic faventem sententiam ediderit; ne quid molestiae censori exhibeatur vel dum scripta cognoscit, vel si editionem non probarit. — Censores e religiosorum familiis nunquam eligantur, nisi prius moderatoris provinciae vel, si de Urbe agatur, moderatoris generalis secreto sententia audiat: is autem de eligendi moribus, scientia et doctrinae integritate pro officii conscientia testabitur. — Religiosorum moderatores de gravissimo officio monemus numquam sinendi aliquid a suis subditis typis edi, nisi prius ipsorum et Ordinarii facultas intercesserit. — Postremum edicimus et declaramus, censoris titulum, quo quis ornatur, nihil valere prorsus nec unquam posse afferri ad privatas ejusdem opiniones firmandas.

(124) His universe dictis, nominatim servari diligentius praecipimus, quae articulo XLII Constitutionis *Officiorum* in haec verba edicuntur: *Viri e clero seculari prohibentur quominus, absque praevia Ordinariorum venia, diaria vel folia periodica moderanda suscipiant*. Qua si qui venia perniciose utantur, eâ, moniti primum, priventur. — Ad sacerdotes quod attinet, qui *correspondentium* vel *collaboratorum* nomine vulgo veniunt, quoniam frequentius evenit eos in ephemeridibus vel commentariis scripta edere modernismi labe infecta; videant Episcopi ne quid hi peccent, si peccarint moneant atque a scribendo prohibeant. Idipsum religiosorum moderatores ut praestent gravissime admonemus: qui si negligentius agant, Ordinarii auctoritate Pontificis Maximi provideant. — Ephemerides et commentaria, quae a catholicis scribuntur, quoad fieri possit, censorem designatum habeant. Hujus officium erit folia singula vel libellos, postquam sint edita, opportune perlegere: si quid dictum periculose fuerit, id quamprimum corrigendum injungat. Eadem porro Episcopis facultas esto, etsi censor forte faverit.

(125) V. Congressus publicosque coetus jam supra memoravimus, utpote in quibus suas modernistae opiniones tueri palam ac propagare student. — Sacerdotum conventus Episcopi in posterum haberi ne siverint, nisi rarissime. Quod si siverint, ea tantum lege sinent, ut nulla fiat rerum tractatio, quae ad Episcopos Sedemve Apostolicam pertinent; ut nihil proponatur vel postuletur, quod sacrae potestatis occupationem inferat; ut quidquid modernismum sapit, quidquid presbyterianismum vel laicismum, de eo penitus sermo conticescat. — Coetibus ejusmodi, quos singulatim, scripto, apta-

§ VI.
DE FOLIIS
PERIODICIS.

§ VII.
CONGRESSUS
SACERDOTUM.

que tempestate permitti oportet, nullus ex alia diocesi sacerdos intersit, nisi litteris sui Episcopi commendatus. — Omnibus autem sacerdotibus animo ne excidant, quae Leo XIII gravissime commendavit ¹ : *Sancta sit apud sacerdotes Antistitum suorum auctoritas : pro certo habeant sacerdotale munus, nisi sub magisterio Episcoporum exerceatur, neque sanctum, nec satis utile, neque honestum futurum.*

§ VIII.
CONSILIUM
VIGILANTIAE

(126) VI. Sed enim, Venerabiles Fratres, quid juverit jussa a Nobis praeceptionesque dari, si non haec rite firmiterque servantur ? Id ut feliciter pro votis cedat, visum est ad universas dioeceses proferre, quod Umbrorum Episcopi ², ante annos plures, pro suis prudentissime decreverunt. *Ad errores, sic illi, jam diffusos expellendos atque ad impediendum quominus ulterius divulgentur, aut adhuc extent impietatis magistri per quos perniciosi perpetuentur effectus, qui ex illa divulgatione manarunt; sacer Conventus, sancti Caroli Borromaei vestigiis inhaerens, institui in unaquaque dioecesi decernit probatorum utriusque cleri consilium, cujus sit pervigilare an et quibus artibus novi errores serpent atque Episcopum de hisce docere, ut collatis consiliis remedia capiat, quibus id mali ipso suo initio extingui possit, ne ad animarum perniciem magis magisque diffundatur, vel quod pejus est in dies confirmetur et crescat.* — Tale igitur Consilium, quod a *vigilantia* dici placet, in singulis dioecesibus institui quamprimum decernimus. Viri, qui in illud adisceantur, eo fere modo cooptabuntur, quo supra de censoribus statuimus. Altero quoque mense statoque die cum Episcopo convenient : quae tractarint decreverint, ea arcani lege custodiunto. — Officii munere haec sibi demandata habeant. Modernismi indicia ac vestigia tam in libris quam in magisteriis pervestigant vigilanter ; pro cleri juventaeque incolumitate, prudenter sed prompte et efficaciter praescribant. — Vocum novitatem caveant meminerintque Leonis XIII monita ³ : *Probari non posse in catholicorum scriptis eam dicendi rationem quae; pravae novitati studens pietatem fidelium ridere videatur loquaturque novum christianae vitae ordinem, novas Ecclesiae praeceptiones, nova moderni animi desideria, novam socialem cleri vocationem, novam christianam humanitatem, aliaque id genus multa.* Haec in libris praelectionibusque ne patiantur. — Libros ne negligant, in quibus pie cujusque loci traditiones aut sacrae Reliquiae tractantur. Neu sinant ejusmodi quaestiones agitari in ephemeridibus vel in commentariis fovendae pietati destinatis, nec verbis ludibrium aut despectum

Officia :
Modernismus.

Vocum
novitas vitanda.

Piae tradi-
tiones.

¹ Litt. Encycl. Nobilissima Gallorum, 10 febr. 1884. — ² Act. Consess. Epp. Umbriae, Novembri 1849, Tit. II, art. 6. — ³ Instruct. S. C. NN. EE. EE. 27 jan. 1902.

sapientibus, nec stabilibus sententiis, praesertim, ut fere accidit, si quae affirmantur probabilitatis fines non excedunt vel praejudicatis nituntur opinionibus. — De sacris Reliquiis haec teneantur. Si Episcopi, qui uni in hac re possunt, certo norint Reliquiam esse subditi-
ciam, fidelium cultu removeant. Si Reliquiae cujuspiam auctori-
tates, ob civiles forte perturbationes vel alio quovis casu, interie-
rint; ne publice ea proponatur nisi rite ab Episcopo recognita. Prae-
scriptionis argumentum vel fundatae praesumptionis tunc tantum
valebit, si cultus antiquitate commendetur; nimirum pro decreto,
anno MDCCCXCVI a sacro Consilio indulgentiis sacrisque Reliquiis
cognoscendis edito, quo edicitur: *Reliquiae antiquas conservandas
esse in ea veneratione in qua hactenus fuerunt, nisi in casu particulari
certa adint argumenta ea falsa vel supposititias esse.* — (127) Quum
autem de piis traditionibus iudicium fuerit, illud meminisse oportet:
Ecclesiam tanta in hac re uti prudentia, ut traditiones ejusmodi
ne scripto narrari permittat nisi cautione multa adhibita praemis-
saeque declaratione ab Urbano VIII sancita; quod etsi rite fiat, non
tamen facti veritatem adserit, sed, nisi humana ad credendum argu-
menta desint, credi modo non prohibet. Sic plane sacrum Consilium
legitimis ritibus tuendis, abhinc annis XXX, edicebat¹: *Ejusmodi
apparitiones seu revelationes neque approbatas neque damnatas ab
Apostolica Sede fuisse, sed tantum permissas tamquam pie credendas
fide solum humana, juxta traditionem quam ferunt, idoneis etiam tes-
timoniis ac monumentis confirmatam.* Hoc qui teneat, metu omni
vacabit. Nam Apparitionis cujusvis religio, prout factum ipsum
spectat et *relativa* dicitur, conditionem semper habet implicitam de
veritate facti: prout vero *absoluta* est, semper in veritate nititur,
fertur enim in personas ipsas Sanctorum qui honorantur. Similiter
de Reliquiis affirmandum. — Illud demum Consilio *vigilantiae*
demandamus, ut ad socialia instituta itemque ad scripta quaevis de
re sociali assidue ac diligenter adjiciant oculos, ne quid in illis
modernismi lateat, sed Romanorum Pontificum praeceptionibus
respondeant.

(128) VII. Haec quae praecepimus ne forte oblivioni dentur, volumus et mandamus ut singularum dioecesium Episcopi, anno exacto
ab editione praesentium litterarum, postea vero tertio quoque anno,
diligenti ac jurata enarratione referant ad Sedem Apostolicam de his
quae hac Nostra Epistola decernuntur, itemque de doctrinis quae in
clero vigent, praesertim autem in Seminariis ceterisque catholicis

Reliquiae.

Judicium Eccl.
de piis
traditionibus.Instituta
socialia.§ IX.
RELATIO
AB EPISCOPIS
FACIENDA.¹ Decr. 2 maji 1877.

Institutis, iis non exceptis quae Ordinarii auctoritati non subsunt. Idipsum Moderatoribus generalibus ordinum religiosorum pro suis alumniis injungimus.

CONCLUSIO;

(129) Haec vobis, Venerabiles Fratres, scribenda duximus ad salutem omni credenti. Adversarii vero Ecclesiae his certe abutentur ut veterum calumniam refricent, qua sapientiae atque humanitatis progressioni infesti traducimur. His accusationibus, quas christianae religionis historia perpetuis argumentis refellit, ut novi aliquid opponamus, mens est peculiare Institutum omni ope provehere, in quo, juvantibus quotquot sunt inter catholicos sapientiae fama insignes, quidquid est scientiarum quidquid omne genus eruditionis, catholica veritate duce et magistra, promoveatur. Faxit Deus ut proposita feliciter impleamus, suppetitias ferentibus quicumque Ecclesiam Christi sincero amore amplectuntur. Sed de his alias. — Interea vobis, Venerabiles Fratres, de quorum opera et studio vehementer confidimus, superni luminis copiam toto animo exoramus ut, in tanto animorum discrimine ex gliscentibus undequaque erroribus, quae vobis agenda sint videatis, et ad implenda quae videritis omni vi ac fortitudine incumbatis. Adsit vobis virtute sua Jesus Christus, auctor et consummator fidei nostrae; adsit prece atque auxilio Virgo immaculata, cunctarum haeresum interemptrix. — Nos vero, pignus caritatis Nostrae divinique in adversis solatii, Apostolicam Benedictionem vobis, cleris populisque vestris amantissime imperimus.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, die VIII Septembris MCMVII, Pontificatus Nostri Anno quinto.

PIVS PP. X.

APPENDIX III

SS. DOMINI NOSTRI PII DIVINA PROVIDENTIA PAPAE X

DE SENTENTIIS PONTIFICALIS CONSILII REI BIBLICAE

PROVEHENDAE PRAEPOSITI AC DE CENSURIS ET POENIS IN EOS

QUI PRAESCRIPTA ADVERSUS MODERNISTARUM ERRORES

NEGLEXERINT

MOTU PROPRIO

Praestantiâ Scripturae Sacrae enarratâ, ejusque commendato studio, Litteris Encyclicis *Providentissimus Deus*, datis XIV calendas decembres a. MDCCCLXXXIII, Leo XIII, Noster immortalis memoriae Decessor, leges descripsit quibus Sacrorum Bibliorum studia ratione proba regerentur ; Librisque divinis contra errores calumniasque Rationalistarum assertis, simul et ab opinionibus vindicavit falsae doctrinae, quae *critica sublimior* audit ; quas quidem opiniones nihil esse aliud palam est, nisi *Rationalismi commenta*, quemadmodum sapientissime scribebat Pontifex, *e philologia et finitimis disciplinis detorta*.

Ingravescenti autem in dies periculo prospecturus, quod incon-sultarum deviarumque sententiarum prapagatione parabatur, Litteris Apostolicis *Vigilantiae studii*que memores, tertio calendas novembres a. MDCCCII datis, Decessor idem Noster Pontificale Consilium seu *Commissionem* de re Biblica condidit, aliquot doctrina et prudentia claros S. R. E. Cardinales complexam, quibus Consultorum nomine, complures e sacro ordine adjecti sunt viri, edoctis seientiâ theologiae Bibliorumque Sacrorum delecti, natione varii, studiorum exegeticorum methodo atque opinamenti dissimiles. Scilicet id commodum Pontifex, aptissimum studiis et aetati, animo spectabat, fieri in Consilio locum sententiis quibusvis libertate omnimoda proponendis, expendendis disceptandisque ; neque ante, secundum eas Litteras, certa aliqua in sententia debere Purpuratos Patres consistere, quam quam cognita prius et in utramque partem examinata rerum argumenta forent, nihilque esset posthabitu, quod posset clarissimo collocare in lumine verum sincerumque propositarum de re Biblica quaestionum statum : hoc demum emenso cursu, debere sententias Pontifici Summo subjici probandas, ac deinde pervulgari.

Post diuturna rerum judicia consultationesque diligentissimas, quaedam feliciter a Pontificio de re Biblica Consilio emissae sententiae sunt, provehendis germane biblicis studiis, iisdemque certa norma dirigendis perutiles. At vero minime deesse conspicimus qui, plus nimio ad opiniones methodosque proni perniciosis novitatibus affectas, studioque praeter modum abrepti falsae libertatis, quae sane est licentia intemperans, probatque se in doctrinis sacris equidem insidiosissimam maximorumque malorum contra fidei puritatem fecundam, non eo, quo par est, obsequio sententias ejusmodi, quamquam a Pontifice probatas, exceperint aut excipiant.

Quapropter declarandum illud praecipiendumque videmus, quemadmodum declaramus in praesens expresseque praecipimus, universos omnes conscientiae obstringi officio sententiis Pontificalis Consilii de re Biblica, ad doctrinam pertinentibus, sive quae adhuc sunt emissae sive quae posthac edentur, perinde ac Decretis Sacrarum Congregationum a Pontifice probatis, se subjiciendi; nec posse notam tum detrectatae obedientiae tum temeritatis devitare aut culpâ propterea vacare gravi quotquot verbis scriptisve sententias has tales impugnent; idque praeter scandalum, quo offendant, ceteraque quibus in causa esse coram Deo possint, aliis, ut plurimum, temere in his errateque pronunciatis.

Ad haec, audentiores quotidie spiritus complurium modernistarum repressuri, qui sophismatis artificiisque omne genus vim efficacitatemque nituntur adimere non Decreto solum *Lamentabili sane exitu*, quod V nonas julias anni vertentis S. R. et U. Inquisitio, Nobis jubentibus, edidit, verum etiam Litteris Encyclicis Nostris *Pascendi Dominici gregis*, datis die VIII mensis Septembris istius ejusdem anni, Auctoritate Nostra Apostolica iteramus confirmamusque tam *Decretum* illud Congregationis Sacrae Supremae, tum *Litteras* eas Nostras *Encyclicas*, addita *excommunicationis* poena adversus contradictores; illudque declaramus ac decernimus, si quis, quod Deus avertat, eo audaciae progrediatur ut quamlibet e propositionibus, opinionibus doctrinisque in alterutro documento, quod supra diximus, improbatas tueatur, censurâ ipso facto plecti Capite *Docentes* Constitutionis *Apostolicae Sedis* irrogatâ, quae prima est in excommunicationibus latae sententiae Romano Pontifici simpliciter reservatis. Haec autem excommunicatio salvis poenis est intelligenda, in quas, qui contra memorata documenta quidpiam commiserint, possint, uti propagatores defensoresque haeresum, incurrere, si quando eorum propositiones, opiniones doctrinaeve

haereticæ sint, quod quidem de utriusque illius documenti adversariis plus semel usuvenit, tum vero maxime quàm modernistarum errores, id est *omnium haereseon collectum*, propugnant.

His constitutis, Ordinariis dioecesum et Moderatoribus Religiosarum Consociationum, denuo vehementerque commendamus velint, pervigiles in magistros esse, Seminariorum in primis; repertosque erroribus modernistarum imbutos, novarum nocentiumque rerum studiosos, aut minus ad praescripta Sedis Apostolicæ, utcumque edita, dociles, magisterio prorsus interdiciant: a sacris item ordinibus adolescentes excludant, qui vel minimum dubitationis injiciant doctrinas se consecrari damnatas novitatesque maleficas. Simul hortamur, observare studiose ne cessent libros aliaque scripta, nimium quidem percrebrescentia, quæ opiniones proclivitatesque gerant tales, ut improbatis per Encyclicas Litteras Decretumque supra dicta consentiant: ea summovenda curent ex officinis librariis catholicis multoque magis e studiosæ juventutis Clerique manibus. Id si sollerter accuraverint, veræ etiam solidæque faverint institutioni mentium in qua maxime debet sacrorum Praesulum sollicitudo versari.

Haec Nos universa rata et firma consistere auctoritate Nostra volumus et jubemus, contrariis non obstantibus quibuscumque.

Datum Romæ, apud Sanctum Petrum, die XVIII mensis Novembris an. MDCCCXVII, Pontificatus Nostri quinto.

PIUS PP. X.

INDEX

AD LECTOREM	V-VIII
-------------------	--------

PROLEGOMENA

Art. I. <i>De Theologiae notione atque objecto</i>	1
<i>Definitio.</i> — Objectum ; objectum materiale, formale quod, formale quo.	2
<i>Coroll.</i> Theol. habitus naturalis, scientia supernaturalis ; — habitus specie infima unicus — dependens a fide, sed a fide distinctus	4
Art. II. <i>De Theologiae divisione</i>	5
Theologia generalis, specialis ; — speculativa, practica ; — practica : speculativo-practica, casuistica, ascetica, mystica, pastoralis ; — specula- tiva : positiva, scholastica.	
Art. III. <i>De Theologiae necessitate atque praestantia</i>	9
Art. IV. <i>De Fontibus Fidei, seu de locis theologicis</i>	13
1. Scriptura Sacra	14
2. Traditio	15
3. Auctoritas Ecclesiae	16
4. Concilia a R. Pontifice approbata	17
5. Romani Pontifices	18
6. Auctoritas Patrum	19
7. Auctoritas Theologorum	22
8. Ratio naturalis	23
9. Auctoritas Philosophorum	24
10. Auctoritas historiae	24
Art. V. <i>De propositionibus theologicis, dogmatibus et conclusionibus theo- logicis</i>	26
Art. VI. <i>De Notis theologicis</i>	28
Propositiones orthodoxae : ratione declarationis, ratione necessitatis ; — propositiones heterodoxae.	
<i>Totius operis partitio</i>	32

THEOLOGIA GENERALIS

INTRODUCTIO	35
TRACTATUS I. — DE VERA RELIGIONE.	
CONSPECTUS GENERALIS	37
INTRODUCTIO	38
PARS I. De Religione in genere.....	41
CAPUT I. DE RELIGIONIS ET CULTUS NOTIONE.....	42
Nominis etymologia. — Definitio realis. — Divisio. — Notio cultus.	
CAPUT II. DE NECESSITATE RELIGIONIS RESPECTU INDIVIDUORUM....	45
<i>Prop. I.</i> Religio est cuilibet homini absolute necessaria.....	45
<i>Corollaria</i>	48
Objicitur	50
<i>Prop. II.</i> Religio vera non potest esse nisi una.....	51
<i>Prop. III.</i> Homo Deo cultum tam internum quam externum exhibere tenetur	53
CAPUT III. DE NECESSITATE RELIGIONIS RESPECTU SOCIETATIS.....	54
<i>Prop.</i> Societas civilis, qua persona moralis, veram religionem profiteri tenetur.....	55
Objicitur	57
CAPUT IV. DE RELIGIONUM TOLERANTIA.....	57
<i>Prop.</i> Politica religionum tolerantia per se est rejicienda ; hypothetice tamen ratione majoris mali vitandi aliquando concedi potest.....	58
Objicitur	60
PARS II. De Revelatione in genere.....	63
CAPUT I. DE REVELATIONIS NOTIONE	63
Definitio. — Divisio : ratione sui ; ratione objecti ratione modi ; ratione subjecti — Errores : Deistae ; semirationalistae ; modernistae.	
CAPUT II. DE REVELATIONIS POSSIBILITATE.....	66
<i>Prop. I.</i> Revelatio supernaturalis est possibilis.....	67
Objicitur	69
<i>Prop. II.</i> Revelatio mysteriorum est possibilis.....	70
Objicitur	73
<i>Prop. III.</i> Revelatio, quae legi naturali praecepta positiva superaddit, est possibilis	74
CAPUT III. DE REVELATIONIS NECESSITATE.....	75
<i>Prop. I.</i> Posita hominis elevatione ad finem supernaturalem, revelatio est absolute necessaria	76
<i>Prop. II.</i> In praesenti humani generis conditione revelatio non est homini absolute necessaria ad religionem naturalem cognoscendam ; verum necessaria est moraliter ut eam omnes expedite, firma certitudine, nec ullo admixto errore cognoscere valeant.....	76
Objicitur	81
CAPUT IV. DE REVELATIONIS OBLIGATIONE ATQUE INQUISITIONE.....	82
<i>Prop. I.</i> Unicuique gravis incumbit obligatio revelatam, si qua existit, amplectendi religionem.....	83

Objicitur	85
Prop. II. Qui in tranquilla revelatae religionis possessione non requiescunt, eam inquirere stricte tenentur.....	86
Objicitur	88
CAPUT V. DE REVELATIONIS COGNOSCIBILITATE, SEU DE NOTIS REVELATIONIS.....	88
Art. I. Ne Notis revelationis in genere.....	89
Definitio. — Necessitas. — Efficacia. — Scopus. — Distinctio.	
Art. II. De falsis criteriis.....	92
Art. III. De veris criteriis.....	95
§ 1. De criteriis negativis.....	95
§ 2. De criteriis positivis internis.....	96
Prop. Doctrinae sublimitas, sanctitas et harmonia verum constituunt revelationis criterium, non tamen primum.....	96
§ 3. De criteriis positivis extrinsecis.....	98
I. De Miraculis.....	99
Definitio. — Divisio. — Nomina. — Errores.	
Prop. I. Miracula sunt possibile.....	102
Objicitur	105
Prop. II. Aliqua miracula certo cognosci possunt.....	106
Regulae ad discernenda miracula vera a falsis.....	109
Objicitur	110
Prop. III. Miracula proprie dicta divinitatis doctrinae, cujus in gratiam fiunt, certissimum sunt argumentum.....	113
Objicitur	114
II. De Prophetia.....	116
III. De factis divinis a miraculo et prophetia distinctis.....	119
Art. IV. De Methodis apologeticis.....	120
§ 1. Methodus traditionalis.....	121
Prop. Methodus traditionalis est ad religionis divinitatem probandam optima et convenientissima.....	121
§ 2. Methodus intima.....	123
§ 3. Methodus immanentiae.....	124
APPENDIX : DE REVELATIONE JUXTA MODERNISTAS.....	128
PARS III. De Divinitate religionis christianae.....	135
CAPUT I. DE AUCTORITATE LIBRORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.....	136
Art. I. De Auctoritate Pentateuchi.....	137
Prop. I. Pentateuchus est authenticus.....	138
Prop. II. Pentateuchus substantialiter integer et incorruptus ad nos pervenit.....	142
Prop. III. Vera et fide digna sunt quae in Pentateucho narrantur.....	143
Art. II. De Auctoritate aliorum librorum Vet. Test.....	146
Prop. Caeteri libri Vet. Test. sunt authentici, integri, et fide digni.....	146
Art. III. De Auctoritate librorum Novi Testamenti.....	148
Prop. I. Libri Novi Test. sunt authentici.....	149
Prop. II. Libri Novi Test. ad nos substantialiter integri et incorrupti pervenerunt.....	153
Prop. III. Libri Novi Test. sunt fide dignissimi.....	156

CAPUT II. DE DIVINITATE RELIGIONIS CHRISTIANAE IN SUA PRAEPARATIONE	159
<i>Art. I. De Revelatione primaeva</i>	159
<i>Prop. I. Exstitit revelatio supernaturalis primaeva</i>	160
<i>Prop. II. Religio primaeva plura prae se fert divinae suae originis signa</i>	161
<i>Prop. III. Revelatio primaeva substantialiter eadem est ac revelatio christiana</i>	163
<i>Art. II. De Revelatione mosaica</i>	163
§ 1. De Divinitate revelationis mosaicae	164
<i>Prop. Revelatio mosaica Deum habuit auctorem</i>	164
§ 2. De Ordinatione Legis mosaicae ad religionem christianam et de ejus abrogatione	168
<i>Prop. I. Les mosaica aliquando debuit abrogari</i>	169
<i>Prop. II. Lex mosaica jamdudum est abrogata</i>	171
CAPUT III. DE DIVINITATE RELIGIONIS CHRISTIANAE IN SEIPSA CONSIDERATAE	172
<i>Art. I. De Prophetiis messianis in Christo adimpletis</i>	172
<i>Prop. I. Christus Jesus tempore adventui Messiae praestituto in terris apparuit</i>	173
<i>Prop. II. Prophetiae, quae Messiae characteres et munia praenuntiant, in Christo Jesu sunt impletae</i>	178
<i>Prop. III. Prophetiae, quae personales Messiae notas describunt, in Jesu Nazareno sunt impletae</i>	179
<i>Art. II. De Criteriis proprie dictis Revelationis christianae</i>	183
§ 1. De notis intrinsecis religionis christianae	183
<i>Prop. Ex sublimi religionis christianae excellentia ejus divinitas recte probatur</i>	183
§ 2. De Persona Praeconis	189
<i>Prop. Ex caractere Christi divina religionis origo certo evincitur</i>	189
Objicitur	192
§ 3. De factis externis	193
I. De Miraculis proprie dictis	193
<i>Prop. I. Ex miraculis a Christo patratis religionis christianae divinitas evidenter probatur</i>	194
<i>Prop. II. Ex miraculo resurrectionis Christi divinitas religionis christianae invicte probatur</i>	197
<i>Prop. III. Ex miraculis Apostolorum aliorumque Sanctorum divinitas religionis christianae invicte probatur</i>	204
II. De Prophetiis	206
<i>Prop. Ex vaticiniis a Christo editis divinitas religionis christianae invicte probatur</i>	206
III. De Miraculis in Ordine morali	208
A. De celerrima religionis propagatione	208
<i>Prop. Religionis christianae divinitas ex ejus celerrima propagatione rite demonstratur</i>	208
Objicitur	212
B. De perpetua religionis Stabilitate	215
<i>Prop. Religionis christianae divinitas ex ejus perpetua stabilitate rite demonstratur</i>	215
C. De Martyrum Constantia	217

<i>Prop.</i> Religionis christianae divinitas ex martyrum constantia rite demonstratur	218
Objicitur	221
<i>D.</i> De Morum Renovatione	223
<i>Prop.</i> Ex morum renovatione per religionem christianam in mundum introducta, hujus divinitas rite demonstratur	223
Conclusio	226
APPENDIX : De Falsis religionibus	226
I. De Judaismo hodierno	226
II. De Mahumetismo	228
III. De Buddhismo	230
Conclusio tractatus	233

TRACTATUS II. — DE VERA CHRISTI ECCLESIA.

CONSPECTUS GENERALIS	235
INTRODUCTIO	236
Scopus tractatus, — diversae Ecclesiae, — media argumentationis, — divisio tractatus.	

PARS I. Ecclesiae a Christo fundatae delineatio

CAPUT I. DE ECCLESIAE INSTITUTIONE	241
<i>Art. I. De Ecclesiae definitione</i>	241
Significatio vocabuli Ecclesiae, — essentialis Ecclesiae definitio, — definitio Ecclesiae secundum acatholicos, — Ecclesiae nomina, figurae et parabolae.	
<i>Art. II. De Ecclesiae fundatione</i>	244
<i>Prop. I.</i> Christus Ecclesiam seu veram societatem religiosam, et immediate quidem per se, instituit	245
<i>Prop. II.</i> Christus instituendo Ecclesiam, genericam ejus essentiam quam habuit a mundi initio, non mutavit, sed novum statum novamque formam ei dedit	249
<i>Art. III. De fine Ecclesiae</i>	251
<i>Prop.</i> Finis Ecclesiae proximus et immediatus est continuatio missionis Christi in terris	251
<i>Corollaria</i>	253
CAPUT II. DE ECCLESIAE NATURA	254
<i>Art. I. De Ecclesiae visibilitate</i>	254
Visibilitatis notio, — momentum quaestionis, — errores.	
<i>Prop.</i> Vera Christi Ecclesia est societas essentialiter visibilis	256
<i>Art. II. De hierarchica Ecclesiae constitutione</i>	258
Notio hierarchiae, — diversae regiminis formae, — errores.	
<i>Prop. I.</i> In Ecclesia ex divina institutione essentielle clericos inter et laicos discrimen intercedit	262
<i>Prop. II.</i> Est in Ecclesia ex ordinatione divina hierarchia ordinis constans ex episcopis, presbyteris et diaconis	264
<i>Prop. III.</i> Est in Ecclesia hierarchia jurisdictionis, qua episcopi sunt jure divino presbyteris superiores	268
<i>Prop. IV.</i> Christus in persona B. Petri primatum jurisdictionis instituit	271

Objectiones	278
Prop. V. Forma regiminis ecclesiastici est monarchica.....	280
Quaeritur. Utrum Ecclesiae regimen sit simplex et pura monarchia, an monarchia temperata.....	281
Art. III. De intrinseca Ecclesiae perfectione	282
Prop. I. Ecclesia est societas essentialiter supernaturalis.....	282
Prop. II. Ecclesia est corpus Christi mysticum.....	283
Prop. III. Ecclesia est societas ubique legalis.....	285
Prop. IV. Ecclesia est societas essentialiter perfecta.....	286
Art. IV. De membris Ecclesiae.....	288
§ 1. De Anima et corpore Ecclesiae.....	289
§ 2. De membris Ecclesiae.....	291
Prop. Ad Christi Ecclesiam pertinent non soli iusti aut soli praedes- tinati, sed etiam peccatores et non praedestinati.....	292
Scholium I. De pertinentibus ad animam Ecclesiae.....	293
Scholium II. De pertinentibus ad corpus Ecclesiae.....	293
Catechumeni; — haeretici publici; — haeretici occulti; — schismatici; — excommunicati.....	
Art V. De Potestate Ecclesiae.....	296
§ 1. De Magisterio Ecclesiae.....	297
I. De magisterii institutione.....	297
Prop. Existit in Ecclesia magisterium a Christo Domino institutum.....	297
II. De fine magisterii, seu de regula fidei proxima.....	299
Definitio regulae fidei; — regula fidei proxima et remota; — errores.....	
Prop. Magisterium Ecclesiae est unica proxima fidei regula.....	300
III. De objecto magisterii.....	303
Veritates formaliter revelatae; — veritates cum dogmate connexae; — scientiae naturales; — artes humanae et mechanicae, scholae puerorum.....	
§ 2. De Ecclesiae imperio.....	306
Definitio; — divisio; — errores.....	
Prop. I. Ecclesia jure divino potestatem habet legislativam.....	307
Prop. II. Ecclesia jure divino potestatem habet judicariam.....	309
Prop. III. Ecclesia jure divino potestatem habet coercitivam.....	310
Prop. IV. Potestas Ecclesiae coercitiva ad poenas etiam temporales et corporales extenditur.....	311
Scholium. De jure gladii.....	312
Corollaria.....	313
CAPUT III. DE PROPRIETATIBUS ECCLESIAE.....	314
Proprietatum notio; — divisio.....	
Art. I. De Ecclesiae necessitate.....	314
Notio necessitatis; — necessarium necessitate medii, necessitate prae- cepti.....	
Prop. Extra Ecclesiam non est salus.....	316
Art. II. De Ecclesiae indefectibilitate.....	318
Notio indefectibilitatis; — indefectibilitas in existendo, in essendo; — errores.....	
Prop. Vera Christi Ecclesia est indefectibilis tam in existendo quam in essendo.....	319
Art. III. De infallibilitate Ecclesiae.....	321
Definitio; — infallibilitas passiva, activa.....	
§ 1. De infallibilitatis existentia.....	322
Definitio infallibilitatis activae.....	

<i>Prop.</i> Ecclesia in doctrina fidei et morum conservanda et definienda est infallibilis	323
<i>Quaeritur.</i> An synagoga fuerit infallibilis	326
§ 2. De objecto infallibilitatis	326
I. Objectum directum et primarium : veritates formaliter revelatae	326
II. Objectum indirectum et secundarium : damnatio propositionum infra fidem ; — disciplina generalis ; — approbatio ordinum religiosorum ; — canonizatio Sanctorum ; — facta dogmatica	327
<i>Art. IV. De Unitate Ecclesiae.</i>	334
Definitio ; — doctrina catholica ; — errores.	
<i>Prop. I.</i> Ecclesia ex Christi institutione est essentialiter unica, atque una et in se indivisa	335
<i>Prop. II.</i> Ex Christi institutione Ecclesia necessario est una, unitate fidei, unitate communionis, et unitate regiminis	337
<i>Art. V. De Sanctitate Ecclesiae.</i>	341
<i>Prop.</i> Vera Christi Ecclesia est sancta, sanctitate tam activa quam passiva, etiam heroica, atque externis signis manifestata	342
<i>Art. VI. De Catholicitate Ecclesiae.</i>	344
Definitio ; — catholicitas materialis, formalis ; — simultanea, successiva. — Doctrina catholica de catholicitate.	
<i>Prop.</i> Vera Christi Ecclesia est catholica, catholicitate morali simultanea	346
<i>Art. VII. De Apostolicitate Ecclesiae.</i>	347
Definitio ; — elementa requisita ; — successio apostolica ; — errores.	
<i>Prop.</i> Ecclesia Christi in Apostolis fundata, apostolica semper remanere debet tum ratione originis, tum ratione doctrinae, tum praesertim ratione successionis	350
<i>Scholium.</i> De missione extraordinaria protestantium	352
CAPUT IV. DE NOTIS ECCLESIAE	352
Definitio ; — numerus notarum ; — doctrina protestantium.	
<i>Prop. I.</i> Neque sincera verbi Dei praedicatio, neque legitima sacramentorum administratio sunt genuinae notae Christi Ecclesiae	354
<i>Prop. II.</i> Unitas, sanctitas, catholicitas et apostolicitas verae et genuinae sunt Ecclesiae notae	354
PARS II. De Identitate Ecclesiae Romanae cum vera Christi Ecclesia	357
CAPUT I. Ex NOTIS PROBATUR ECCLESIAE ROMANAE IDENTITAS CUM VERA CHRISTI ECCLESIA	358
<i>Prop. I.</i> Ecclesia Romana notam unitatis possidet, sectae vero schismaticae et haereticae ea carent	359
<i>Prop. II.</i> Ecclesia Romana sanctitate fulget ; sectae vero schismaticae et haereticae ea carent	361
<i>Prop. III.</i> Ecclesia Romana catholicitate gaudet ; sectae vero tam schismaticae quam haereticae ea destituuntur	366
<i>Prop. IV.</i> Ecclesia Romana catholicitatem habet ; sectae vero schismaticae et haereticae ea carent	368
<i>Quaeritur.</i> Quomodo Ecclesia sit per se ipsa magnum quoddam et perpetuum motivum credibilitatis	370

CAPUT II. DE PERPETUITATE PRIMATUS PETRI IN ROMANIS PONTIFICIBUS	374
<i>Prop. I.</i> Primatus Petri ex Christi institutione jugiter in Ecclesia perdurare debet.....	375
<i>Prop. II.</i> Romani Pontifices, ipsique soli, sunt Petri successores in primatu	376
<i>Prop. III.</i> Romani Pontifices sunt jure divino Petri successores in primatu	380
<i>Prop. IV.</i> Primatus Petri ita est romanae cathedrae indissolubiliter alligatus, ut ad alteram sedem transferri nequeat	381
<i>Quaeritur I.</i> Quid de primatus successione futurum esset, si everteretur Roma, et romana dioecesis destrueretur.....	382
<i>Quaeritur II.</i> An Christus circa modum personam cujusque Pontificis eligendi aliquid determinaverit.....	383
CAPUT III. DE NATURA SACRI APOSTOLICI PRIMATUS	383
<i>Art. I.</i> <i>Errores contra apostolicum primatum</i>	383
<i>Art. II.</i> <i>De vi et ratione primatus Romani Pontificis</i>	385
<i>Prop.</i> Primatus R. Pontificis est potestas episcopalis jurisdictionis, plena et suprema, ordinaria et immediata, in rebus fidei, morum, disciplinae, et regiminis, in universam Ecclesiam	386
<i>Corollaria</i>	389
<i>Quaeritur I.</i> Quomodo Papa de novo electus supremam accipiat potestatem	390
<i>Quaeritur II.</i> An Summus Pontifex et Concilium oecumenicum sint duo subjecta supremae potestatis.....	390
<i>Art. III.</i> <i>De Romani Pontificis infallibilitate</i>	391
Referuntur verba Vaticani de infallibilitate ; — infallibilitatis R. Pontificis natura, subjectum, objectum, effectus et conditiones.	
<i>Corollaria.</i> Infallibilitas personalis, separata, absoluta.....	394
<i>Prop.</i> Romanus Pontifex ex cathedra docens est infallibilis.....	394
<i>Scholia.</i> De subjecto infallibilitatis sentiendum sicut de subjecto supremae potestatis ; — magisterium R. Pontificis est proxima regula fidei ; — concilia non sunt absolutae necessitatis ; — quatenus documenta pontificia sint infallibilia.....	398
<i>Art. IV.</i> <i>De Relatione S. Pontificis ad Episcopos et Concilia</i>	400
§ 1. De ejus relatione ad Episcopos	400
Episcopatus divina institutio ; — potestas episcoporum ; — eorum potestatis ad S. Pontificem subordinatio ; — potestatis episcopalis origo : utrum sit immediate a Deo, an a Deo mediante R. Pontifice.	
§ 2. De ejus relatione ad Concilia	406
I. Concilii definitio.....	406
II. Requisita ad Conciliorum legitimitatem	406
III. Conciliorum infallibilitas	408
<i>Prop.</i> Concilia oecumenica sunt infallibilia	408
IV. Superioritas Papae supra Concilium.....	409
<i>Prop.</i> Romanus Pontifex est Concilio oecumenico superior.....	409
<i>Quaeritur.</i> Utrum potestas Concilii una cum Papa sit potestas major potestate solius Pontificis.....	412
CAPUT IV. DE RELATIONE ECCLESIAE AD SOCIETATES CIVILES, ET AD BONA TEMPORALIA.....	412

Art. I. De mutuis relationibus Ecclesiam inter et statum	413
Doctrina catholica ; — errores : naturalismus, liberalismus, Gallicanismus, Febronianismus, etc.	
<i>Prop. I.</i> Ecclesia et status sunt duae societates et duae potestates. ab invicem omnino distinctae	415
<i>Prop. II.</i> Ex divina ordinatione neque Ecclesia a statu, neque status ab Ecclesia sejungendus est ; sed inter utramque societatem mutua vigere debet concordia	415
<i>Prop. III.</i> Potestas civilis spirituali Ecclesiae potestati est subordinata	418
<i>Quaeritur.</i> Utrum potestas Ecclesiae in temporalia regna sit directa an indirecta	423
<i>Corollaria.</i> De Ecclesiae potestate et juribus	424
Art. II. De jure bona temporalia possidendi	426
Errores : Waldenses ; — hodierni politici.	
<i>Prop.</i> Ecclesia jure non solum naturali, sed etiam divino positivo, nativam bona temporalia possidendi potestatem habet.	427
<i>Corollaria</i>	429
PARS III. De Fontibus fide	431
CAPUT I. DE SCRIPTURA SACRA	431
Art. I. De S. Scripturarum inspiratione	433
§ 1. De inspirationis natura	433
Inspirationis definitio ; — divisio ; — opiniones erroneae ; — vera inspirationis notio.	
§ 2. De inspirationis extensione	439
Diversae exponuntur sententiae.	
<i>Prop.</i> Omnes S. Scripturae libri, et quoad omnes suas partes qualiter in Vulgata editione reperiuntur, divinitus sunt inspirati	441
<i>Coroll.</i> Nullus error in S. Scriptura	444
Art. II. De Canone Scripturarum	444
Canonis definitio ; — libri protocanonici, deuterocanonici.	
<i>Prop.</i> Canon S. Scripturarum a Concilio Tridentino editus, perpetua et communi Ecclesiarum consensione firmatur.	445
Art. III. De Scripturarum interpretatione	446
Definitio interpretationis ; — sensus Scripturae, litteralis, mysticus, accommodatus.	
<i>Prop. I.</i> Ad verum S. Scripturae sensum infallibiliter cognoscendum requiritur authentica interpretatio	448
<i>Prop. II.</i> Authenticus S. Scripturae interpres est infallibile Ecclesiae magisterium	450
CAPUT II. DE TRADITIONE	451
Art. I. Traditionis notio	452
Definitio ; — divisio : divina, apostolica, ecclesiastica.	
Art. II. De traditionum existentia	454
<i>Prop. I.</i> Admittendum est Verbum Dei non scriptum	454
<i>Prop. II.</i> Traditiones divinae eadem vi pollent ac ipsae Sacrae Scripturae	457
Art. III. De Regulis ad traditiones dignoscendas	458
Conclusio totius Theologiae fundamentalis	461

THEOLOGIA SPECIALIS

TRACTATUS I. — DE DEO UNO.

CONSPECTUS GENERALIS	463
INTRODUCTIO	464
PARS I. De Dei existentia	465
CAPUT I. DE COGNITIONE EXISTENTIAE DEI	465
<i>Prop. I.</i> Dei existentia non est nobis per se nota	466
<i>Prop. II.</i> Existentia Dei non a priori, sed a posteriori, per rationem naturalem absque revelatione certo demonstrari potest	466
CAPUT II. DE IPSA DEI EXISTENTIA	468
<i>Prop.</i> Existit Deus	468
PARS II. De essentia et attributis Dei	475
CAPUT I. DE ESSENTIA DEI	475
I. De essentia Dei physica	475
<i>Prop.</i> Essentia Dei physica in complexu omnium divinarum perfectionum consistit	476
II. De essentia Dei metaphysica	477
<i>Prop.</i> Essentia Dei metaphysica consistit in aseitate	479
CAPUT II. DE ATTRIBUTIS DEI IN GENERE	479
Art. I. De attributorum definitione et divisione	479
Art. II. De distinctione divinorum attributorum a se, invicem et ab essentia divina	480
<i>Prop. I.</i> Divina attributa neque ab essentia neque a se invicem realiter distinguuntur	481
<i>Prop. II.</i> Attributa divina distinguuntur ab invicem et ab essentia distinctione virtuali	482
Corollaria	483
CAPUT III. DE ATTRIBUTIS DEI IN SPECIE	483
Art. I. De Simplicitate Dei	484
§ 1. De Simplicitate Dei in genere	484
<i>Prop. I.</i> Deus est omnino simplex	484
<i>Prop. II.</i> In Deo nulla est compositio physica	485
<i>Prop. III.</i> In Deo nulla est compositio metaphysica	486
<i>Prop. IV.</i> In Deo non datur compositio logica	487
Corollaria	488
§ 2. De Pantheismo	489
<i>Prop.</i> Pantheismus rejiciendus est	490
Art. II. De Perfectione Dei	491
<i>Prop. I.</i> Deus est summe perfectus	492
<i>Prop. II.</i> In Deo sunt omnium rerum perfectiones	492
Art. III. De Bonitate Dei	495
<i>Prop.</i> Deus est summe bonus bonitate tum absoluta, tum respectiva, tum morali	495
Art. IV. De Infinitate Dei	496
<i>Prop.</i> Deus est infinitus	497

Art. V. De Immensitate Dei	498
<i>Prop.</i> Deus est immensus et omnibus rebus intime praesens.....	499
<i>Scholium I.</i> De modis quibus Deus praesens adest in rebus	500
<i>Scholium II.</i> De immanetia Dei	501
Art. VI. De Immutabilitate Dei	502
<i>Prop.</i> Deus est omnino immutabilis	502
<i>Scholium.</i> Immutabilitas est propria Deo.....	503
Art. VII. De Aeternitate Dei	504
<i>Prop.</i> Deus est aeternus.....	505
<i>Corollaria</i>	505
Art. VIII. De Unitate Dei	506
<i>Prop.</i> Deus est unus	507
CAPUT IV. DE VISIONE DEI	508
Art. I. De possibilitate visionis divinae essentiae	508
<i>Prop. I.</i> Nullus intellectus creatus ex solis naturae viribus Deum intuitive videre potest.	509
<i>Prop. II.</i> Intellectus creatus supernaturaliter adjutus Deum intui- tive videre potest.	510
<i>Prop. III.</i> Nullus intellectus creatus Deum comprehendere potest.	511
<i>Quaeritur.</i> Utrum aliquis in hac vita Dei essentiam videre possit.	512
Art. II. De principiis ad visionem Dei concurrentibus	513
§ 1. An in visione divina adsit species	513
<i>Prop. I.</i> In visione beatifica Deus non unitur intellectui mediante ali- qua specie impressa.	518
<i>Prop. II.</i> Beati videntes Deum verbum non producant	514
§ 2. De lumine gloriae	515
<i>Prop.</i> Ad Deum intuitive videndum, intellectus creatus lumine glo- riae necessario indiget.	516
<i>Scholium.</i> De natura et muneribus humanis gloriae	516
PARS III. De operationibus Dei	517
CAPUT I. DE SCIENTIA DEI	517
Art. I. De objecto divinae scientiae	517
<i>Prop. I.</i> Deus seipsum intelligit, et quidem cognitione comprehensiva.	518
<i>Prop. II.</i> Deus cognoscit alia a se, scilicet omnem creaturam	518
Art. II. De proprietatibus divinae scientiae	521
1. Scientia Dei non est accidens, sed ipsa Dei substantia	521
2. Scientia Dei est a rebus omnino independens	521
<i>Scholia.</i> Quomodo cognoscit Deus res in seipso — Res sunt terminus divinae cognitionis.	521
3. Deus de omnibus rebus propriam habet cognitionem	522
4. Scientia Dei est simultanea, intuitiva, invariabilis.	522
5. Scientia Dei est causa rerum	523
<i>Scholium.</i> De causalitate scientiae divinae	523
Art. III. De Divisione Scientiae Dei	523
Scientia necessaria, libera ; — speculativa, practica ; — approbationis, improbationis ; — scientia simplicis intelligentiae ; — scientia visionis ; — scientia media.	
Art. IV. De medio Scientiae Dei	526
Art. V. De ideis divinis	529

CAPUT II. DE VOLUNTATE DEI.....	530
Art. I. De objecta divinae voluntatis.....	531
Prop. I. Objectum primum divinae voluntatis est sola Dei bonitas.....	531
Prop. II. Objectum secundarium sunt omnia creata.....	531
Prop. III. De malo ut est objectum divinae voluntatis.....	532
Art. II. De libertate divinae voluntatis.....	533
Prop. I. Deus non est liber quoad propriam suam bonitatem.....	534
Prop. II. In Deo est perfectissima libertas relate ad creaturas.....	534
Scholium. De conciliatione libertatis Dei cum ejus immutabilitate.....	535
Art. III. De divisione divinae voluntatis.....	536
Voluntas necessaria, libera ; — antecedens, consequens ; — absoluta, conditionata ; — beneplaciti, et signi.....	
Art. IV. De efficacia divinae voluntatis.....	537
Prop. I. Voluntas Dei absoluta semper impletur.....	537
Prop. II. Voluntas Dei antecedens non semper impletur.....	538
Art. V. De affectionibus et virtutibus divinae voluntatis.....	538
§ 1. De affectionibus divinae voluntatis.....	539
§ 2. De virtutibus divinae voluntatis.....	540
I. De Justitia Dei.....	541
II. De Misericordia Dei.....	543
CAPUT III. DE PERTINENTIBUS AD INTELLECTUM ET VOLUNTATEM DEI.....	545
Art. I. De Providentia.....	545
Prop. I. Admittenda est in Deo providentia.....	546
Prop. II. Divinae providentiae omnia sunt subjecta.....	547
Quaeritur. Utrum providentia semper impleatur.....	548
Art. II. De Praedestinatione.....	548
§ 1. De voluntate Dei salvifica.....	549
Prop. Deus vult serio omnium salutem.....	549
§ 2. De definitione praedestinationis.....	551
§ 3. De iis, quae sunt de fide.....	552
Prop. I. Datur ex parte Dei vera praedestinatio.....	552
Prop. II. Praedestinatio est certa et immutabilis.....	552
Scholium. De numero electorum.....	553
Prop. III. Nemo absque speciali revelatione de sua praedestinatione absolute certus esse potest.....	553
Scholium. De signis conjecturalibus praedestinationis.....	554
Prop. IV. Admittenda est aliquorum reprobatio.....	554
Prop. V. Reprobatio positiva non fit ante praevia demerita.....	555
§ 4. De iis, quae sunt liberae discussionis.....	556
Probatur praedestinatio post praevia merita.....	558
Quaesita. Effectus praedestinationis ; — an praedestinatio sit in potestate hominis ; — an plures dentur reprobi quam electi ; — praedestinatio parvulorum ; — liber vitae ; — quomodo sese gerere debeat anima fidelis in negotio praedestinationis.....	560
CAPUT IV. DE POTENTIA DEI.....	564
Prop. I. In Deo est potentia activa, et ea quidem infinita.....	565
Prop. II. Deus est omnipotens.....	565
Quaeritur I. An Deus plura, quam quae fecit, facere posset.....	566
Quaeritur II. An Deus posset meliora facere, quam ea quae fecit.....	566

TRACTATUS II. — DE SS. TRINITATE.

CONSPECTUS GENERALIS	567
INTRODUCTIO	568
CAPUT I. DE EXISTENTIA MYSTERII SS. TRINITATIS	569
<i>Prop. I.</i> Tres sunt in Deo personae realiter distinctae	569
<i>Prop. II.</i> Verbum est verus Deus, Patri consubstantialis	573
<i>Prop. III.</i> Spiritus Sanctus est verus Deus, Patri Filioque consubstantialis	576
<i>Prop. IV.</i> Tres divinae personae una sunt essentia	578
<i>Corollaria.</i> De aequalitate divinarum personarum ; — de circuminsessione	579
<i>Quaeritur.</i> Utrum mysterium SS. Trinitatis Judaeis fuerit cognitum	580
CAPUT II. DE INTRINSECA RATIONE SS. TRINITATIS	581
<i>Art. I.</i> De divinis processionibus	581
<i>Prop. I.</i> In Deo duae processiones sunt admittendae	582
<i>Prop. II.</i> Processio Verbi dici debet vera generatio, non autem processio Spiritus Sancti	583
<i>Prop. III.</i> Eximiae sunt divinarum processionum proprietates et praerogativae	586
<i>Art. II.</i> De divinis relationibus	587
<i>Prop. I.</i> Admittendae sunt in Deo relationes reales	588
<i>Prop. II.</i> Quatuor sunt in Deo relationes reales	589
<i>Prop. III.</i> Relationes divinae ab essentia non realiter, sed virtualiter tantum distinguuntur	589
<i>Prop. IV.</i> Relationes originis sibi mutuo oppositae a se invicem realiter distinguuntur	590
<i>Prop. V.</i> Proprium munus divinarum relationum est personas divinas distinguere ac constituere	591
<i>Corollarium.</i> De proprietatibus personalibus	592
<i>Art. III.</i> De notionibus et actibus notionalibus	592
§ 1. De divinis notionibus	593
<i>Prop.</i> Quinque notiones in Deo sunt admittendae	593
§ 2. De actibus notionalibus	594
Actuum notionalium definitio, existentia, principia, proprietates	
CAPUT III. DE PERSONIS DIVINIS IN SPECIALI	596
<i>Art. I.</i> De Persona Patris	596
<i>Prop. I.</i> Prima SS. Trinitatis persona nomine principii et ingeni recte designatur	597
<i>Prop. II.</i> Hoc nomen <i>Pater</i> recte attribuitur primae SS. Trinitatis personae	597
<i>Art. II.</i> De Persona Filii	598
<i>Prop. I.</i> Filius nomine Verbi designatur	599
<i>Quaeritur I.</i> Cur solus Pater intelligendo producat Verbum	600
<i>Quaeritur II.</i> Ex quarum rerum cognitione Verbum procedat	600
<i>Prop. II.</i> Filius nomine imaginis recte designatur	600
<i>Art. III.</i> De Persona Spiritus Sancti	601
§ 1. De principio Spiritus Sancti	602
<i>Prop. I.</i> Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit	602
<i>Prop. II.</i> Spiritus Sanctus a Patre et Filio tanquam ab uno principio procedit	604

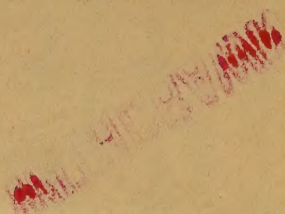
§ 2. De nominibus tertiae SS. Trinitatis personae.....	605
Prop. I. Tertia SS. Trinitatis persona nomine Spiritus Sancti recte designatur	605
Prop. II. Spiritus Sanctus nomine amoris recte designatur.....	606
Quaeritur. Quomodo intelligi debet : Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto. — An Pater et Filius diligunt nos Spiritu Sancto.....	607
Prop. III. Spiritus S. nomine doni recte designatur.....	607
CAPUT IV. DE MISSIONE DIVINARUM PERSONARUM.....	609
Art. I. De missione in genere.....	609
Prop. Admittenda est missio divinarum personarum.....	610
Art. II. De missione invisibili.....	610
Definitio ; — missio fit secundum donum gratiae gratum facientis ; — una persona non mittitur sola ; — missio Filii est secundum donum sapientiae ; et missio Spiritus S. secundum donum caritatis ; — finis missionis invisibilis ; — quandonam fit missio invisibilis.	
Art. III. De missione visibili.....	613
CAPUT V. DE RELATIONE MYSTERII SS. TRINITATIS AD RATIONEM HUMANAM	615
Prop. I. Nullus intellectus creatus, seclusa revelatione, mysterium SS. Trinitatis cognoscere potest.....	615
Prop. II. Posita revelatione de existentia mysterii, ratio naturalis illud nec evidententer probare, nec ejus naturam intelligere potest.....	616
Prop. III. Ratio naturalis potest illud congruentius illustrare	617
Prop. IV. Ratio naturalis non potest demonstrare mysterium repugnantiam involvere	619
Objectiones	620
CAPUT VI. DE MODO LOQUENDI CIRCA MYSTERIUM SS. TRINITATIS....	623
Art. I. De modo loquendi in genere.....	623
Art. II. De appropriatione in divinis.....	625
TRACTATUS III. — DE DEO CREATORE.	
CONSPECTUS GENERALIS	628
INTRODUCTIO	629
PARS I. De Creatione in genere.....	631
CAPUT I. DE CREATIONE SECUNDUM SE CONSIDERATA.....	631
Definitio ; — creatio active et passive ; — errores.	
Prop. I. Deus per creationem est rerum omnium prima causa efficiens.....	632
Prop. II. Deus est rerum omnium causa exemplaris.....	633
Quaesita. An Deus omnia ex nihilo creaverit ; — an creare sit proprium alicujus personae SS. Trinitatis ; — an solus Deus possit creare ; — an mundus potuerit ab aeterno creari.....	633
CAPUT II. DE FINE CREATIONIS.....	635
Art. I. De fine Dei creantis.....	635
Prop. Finis ultimus Dei in creatione, est ipsa Dei gloria.....	635
Art. II. De fine operis producti.....	635
Prop. I. Primarius et principalis finis totius creationis est gloriae Dei externa manifestatio	637

<i>Prop. II. Finis secundarius principalis mundi visibilis est ipse homo.</i>	638
<i>Prop. III Fines secundarii minus principales sunt propria cujuslibet creaturae perfectio, atque ejus ordinatio in utilitatem sibi superioris.</i>	640
CAPUT III. DE COSMOGONIA MOSAICA.....	642
Interpretatio allegorica.....	643
Interpretatio litteralis antiquior.....	643
Interpretatio litteralis recentior minus communis.....	643
Interpretatio litteralis recentior communior.....	644
Conclusio.....	644
PARS II. De Angelis.....	645
Monitum.....	645
CAPUT I. DE ANGELIS IN ESSE NATURAE.....	645
Art. I. De Angelorum existentia.....	645
<i>Prop.</i> Angeli existunt.....	646
<i>Scholia.</i> De Angelorum numero; — de tempore eorum creationis; — de loco eorum creationis.....	647
Art. II. De Angelorum Natura.....	647
<i>Prop.</i> Angeli sunt omnino incorporei et spirituales.....	648
<i>Corollaria.</i> Angeli sunt formae subsistentes; — sunt incorruptibiles; — non sunt plures in eadem specie; — sunt in loco definitive.....	649
Art. III. De Angelorum facultatibus.....	649
§ 1. De eorum intellectu.....	649
I. De medio angelicae cognitionis.....	649
II. De objecto angelicae cognitionis.....	651
III. De modo angelicae cognitionis.....	653
§ 2. De Angelorum voluntate.....	654
CAPUT II. DE ANGELIS IN ESSE GRATIAE.....	655
Art. I. De Gratia et gloria bonorum Angelorum.....	656
Art. II. De lapsu daemonum.....	656
§ 1. De peccato Angelorum.....	657
<i>Scholia.</i> De objecto peccati superbiae Angelorum; — de possibilitate peccati Angelorum.....	659
§ 2. De poena daemonum.....	660
CAPUT III. DE HIERARCHIS ET ORDINIBUS ANGELICIS.....	662
Art. I. De hierarchiis.....	662
Art. II. De ordinibus.....	663
<i>Quaeritur.</i> An omnes Angeli mittantur in ministerium.....	666
CAPUT IV. DE ACTIONE ANGELORUM.....	666
Art. I. De Angelorum actione in se invicem.....	666
§ 1. De illuminatione Angelorum.....	667
§ 2. De locutione Angelorum.....	688
Art. II. De Angelorum actione in creaturam corporalem.....	670
Art. III. De Angelorum actione in homines.....	671
§ 1. De actione Angelorum in homines in genere.....	672
§ 2. De bonorum Angelorum custodia.....	673
<i>Prop.</i> Homines custodiuntur ab Angelis.....	673

<i>Corollaria.</i> Omnes homines custodiuntur ab Angelis ; — quilibet homo a suo proprio Angelo ; — angelica custodia incipit ab hominis natiuitate ; — nunquam totaliter cessat in hac vita ; — quilibet regno assignatur Angelus custos.....	674
<i>Scholium.</i> De officiis Angeli custodis.....	676
<i>Quaesita.</i> Ex quonam ordine sunt Angeli custodes ; — an Angelus custos cognoscat futuram hominis sortem ; — hominis officia erga Angelum custodem.....	677
§ 3. De impugnatione daemonum.....	677
I. De tentatione	678
<i>Prop.</i> Daemonis officium proprium est homines tentare.....	678
II. De possessione diabolica.....	679
<i>Prop.</i> Admittenda est veri nominis possessio.....	679
III. De Magia.....	680
PARS III. De Homine.....	683
CAPUT I. DE HOMINIS PRODUCTIONE IN ESSE NATURAE	683
Errores : Transformistae ; — polygenistae.	
<i>Prop. I.</i> Primi parentes quoad corpus et animam a Deo immediate conditi sunt	683
<i>Monitum.</i> De doctrina transformistarum.....	685
<i>Prop. II.</i> Universum genus humanum ab Adamo et Eva propagatum est	686
CAPUT II. DE HOMINIS ELEVATIONE IN STATUM SUPERNATURALEM...	687
Art. I. De duplici ordine, naturali et supernaturali.....	688
Art. II. De diversis statibus.....	689
Status naturae purae ; — naturae integrae ; — iustitiae originalis ; — naturae lapsae ; — naturae reparatae	689
Art. III. De statu in quo primus homo conditus est.....	689
<i>Prop. I.</i> Primus homo constitutus est in statu iustitiae.....	692
<i>Scholium.</i> De instanti, quo primus homo gratiam accepit.....	692
<i>Prop. II.</i> Hominis elevatio in statum iustitiae fuit gratuita.....	693
<i>Prop. III.</i> Protoparentes eximiam acceperunt scientiam.....	694
<i>Scholium.</i> De objecto et modo cognitionis Adami innocentis.....	695
<i>Prop. IV.</i> Adamus innocens a prava concupiscentia fuit immunis.....	696
<i>Scholium.</i> De integritatis origine.....	697
<i>Prop. V.</i> Homo innocens habuit perfectum dominium in animalia.....	697
<i>Scholium.</i> De huius dominii existentia post peccatum.....	698
<i>Prop. VI.</i> Adamus innocens erat impassibilis.....	698
<i>Scholium.</i> De origine impassibilitatis primi hominis.....	699
<i>Prop. VII.</i> Adamus creatus est immortalis.....	699
<i>Scholium I.</i> De immortalitatis origine in primo homine.....	699
<i>Scholium II.</i> De radicibus immortalitatis et impassibilitatis.....	700
<i>Prop. VIII.</i> Status naturae purae est possibilis.....	700
<i>Quaeritur.</i> Quomodo nati fuissent pueri in statu innocentiae.....	701
CAPUT III. DE LAPSU HOMINIS, SEU DE PECCATO ORIGINALI.....	702
Art. I. De ipso protoparentum peccato	702
<i>Prop.</i> Primi nostri parentes peccaverunt.....	702
<i>Quaeritur I.</i> An Adami peccatum fuerit multiplex	703
<i>Quaeritur II.</i> An Adamus veniam consecutus sit.....	704

Art. II. De existentia peccati originalis	704
<i>Prop.</i> Existit peccatum originale	705
<i>Scholium.</i> De modo quo peccavimus in Adamo	706
Solvuntur objectiones	706
Art. III. De natura peccati originalis	708
I. <i>Opiniones erroneae</i> , vel minus communes	710
<i>Prop. I.</i> Peccatum originale non est concupiscentia	710
<i>Prop. II.</i> Non consistit in reatu poenae	710
<i>Prop. III.</i> Non est peccatum actuale Adami nobis extrinsece imputatum	711
<i>Prop. IV.</i> Non consistit in effectibus peccati Adami	711
<i>Corollarium.</i> De natura peccati originalis	711
II. <i>Opinio communis</i> : Peccatum originale consistit formaliter in defectu opposito iustitiae originali	712
Art. IV. De modo propagationis peccati originalis	713
<i>Quaestio</i> : De subjecto peccati originalis	713
Art. V. De effectibus peccati originalis	716
Amissio gratiae ; — fomes peccati ; — vulnera naturae ; — mors et passibilitas ; — exclusio e paradiso ; ubi de parvulis cum originali peccato defunctis agitur.	
PARS IV. De Gubernatione operis Dei	721
CAPUT I. DE RERUM CONSERVATIONE	721
<i>Prop.</i> Res creatae indigent a Deo conservari	722
<i>Quaestita.</i> An Deus omnia immediate conservet ; — an Deus aliquid in nihilum redigere possit	723
CAPUT II. DE RERUM MOTIONE IN FINEM	723
Definitio et divisio divini concursus.	
<i>Scholium I.</i> De conciliatione divinae cooperationis cum operatione creaturae	725
<i>Scholium II.</i> De concursu divino ad liberas hominis actiones	726
<i>Prop. I.</i> Praeter concursum simultaneum admittendus est pro voluntate humana concursus quidam praevious physicus	727
<i>Prop. II.</i> Admitti potest praemotio physica in sensu recentiorum thomistarum ; sed melius est eam rejicere	727
<i>Prop. III.</i> Deus motione praevia movet hominem ad bonum in genere ; et homo ista motione actuatus sese ad bona particularia determinat.	729
APPENDIX I. Decretum Lamentabili	733
— II. <i>Encyclica Pascendi</i>	741
— III. Motu proprio <i>Praestantia</i>	785

LUGDUNI. — TYPIS EMMANUELIS VITTE, 18, VIA DICTA QUARANTAINÉ — 1751.

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
BX1751.H46 C001 V001
INSTITUTIONES THEOLOGIAE DOGMATICAE ED.

3 0311 00042 7299

WINDY

BX 1751		43559
1751		
H/6		
AUTHOR	Hermann, Johannes	
v. 1	INSTITUTIONES THEOLOGIAE	
TITLE	DOGMATICAE	

DATE DUE	

43559

